MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

inv. 87
BIBLIOTECA MITRO[illegible]
PI-2

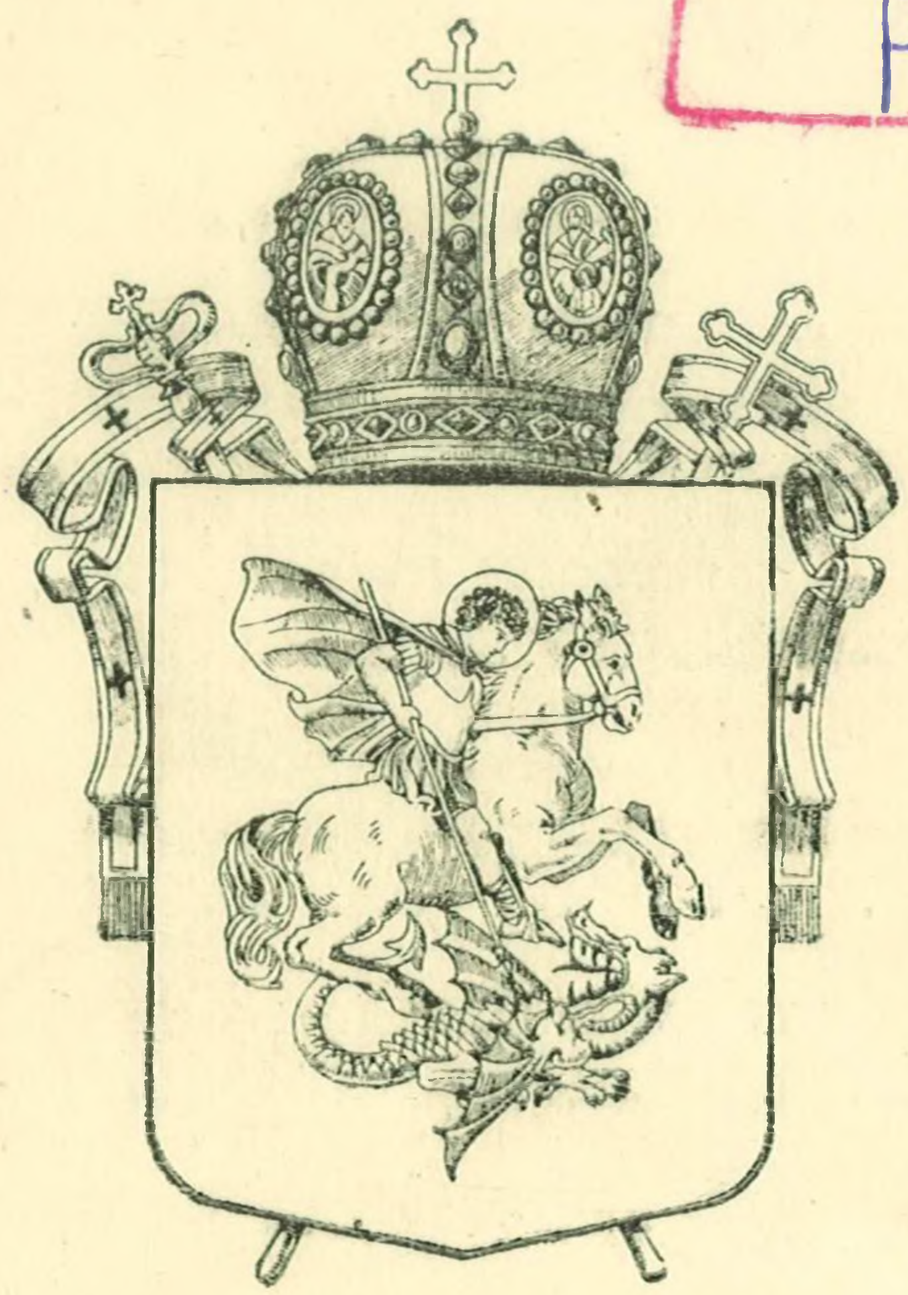

ANUL XXXIII, Nr. 1—2 IANUARIE-FEBRUARIE 1957

ÎNALT PREA SFINȚITUL IUSTIN MOISESCU

MITROPOLITUL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

ALEGEREA, ÎNVESTITURA, ŞI ÎNSCĂUNAREA I. P. S. MITROPOLIT IUSTIN AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

ALEGEREA

Potrivit prevederilor Statutului pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Romîne, a fost convocat pentru ziua de 10 ianuarie 1957 Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, în scaunul rămas vacant prin trecerea întru cele veşnice a Mitropolitului Sebastian Rusan.

După ce s-a săvîrşit, în Paraclisul Palatului Patriarhal, slujba Doxologiei, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au trecut în sala de şedinţe. O delegaţie a membrilor Colegiului Electoral Bisericesc a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Iustinian să prezideze lucrările înaltului for. Prea Fericirea Sa a intrat în sala de şedinţe împreună cu Dl. Dr. Petru Groza, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, Dl. Gh. Hossu, Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, delegatul D-lui Chivu Stoica, Preşedintele Consiliului de Miniştri al R. P. R., Dl. Mihail Mujic, Vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iaşi, Ministrul Cultelor, şi de Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi Iustin al Ardealului, Firmilian al Olteniei şi Vasile al Banatului. Toţi cei prezenţi au întîmpinat cu însufleţite aplauze pe înalţii membrii de drept ai Colegiului Electoral Bisericesc.

Deschizînd şedinţa, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a invitat pe Prea Cuviosul Arhimandrit Laurenţiu Busuioc şi pe Dl. I. Tăbîrcă pentru a îndeplini funcţiunea de secretari. După ce s-a citit apelul nominal al membrilor Colegiului Electoral Bisericesc — alcătuit din membrii Adunării Naţionale Bisericeşti, membrii de drept şi membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor, — s-a constatat că din 81 membri îndreptăţiţi a-şi exprima votul sînt prezenţi 80 şi că înaltul for electiv este legal constituit şi poate proceda la alegerea noului Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Prea Fericitul Patriarh Iustinian a rugat apoi pe Dl. Ministru al Cultelor, să dea citire Decretului Prezidiului Marii Adunării Naţionale a Republicii Populare Romîne pentru deschiderea

Colegiului Electoral. Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor, a dat citire înaltului decret.

A luat cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Iustinian, care a salutat prezența în mijlocul membrilor Colegiului Electoral Bisericesc a D-lui Petru Groza, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale, însoțit de D-nii Gh. Hossu, Vicepreședintele Consiliului de Miniștri și M. Mujic, Vicepreședintele Prezidiului Marii Adunări Naționale.

«În aceste înalte prezențe, noi sîntem îndreptățiți — a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh — să vedem încă o dovadă a bunelor raporturi ce există între Biserica Ortodoxă Romînă și Statul nostru democrat-popular și a colaborării sincere dintre conducerea Bisericii și conducătorii țării noastre».

În continuare, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a arătat răspunderea ce revine membrilor Colegiului Electoral Bisericesc de a desemna prin votul lor un ierarh vrednic de marii săi înaintași pe scaunul istoric al Mitropoliei Moldovei.

Ședința a fost suspendată pentru o jumătate de oră, spre a da posibilitatea membrilor Colegiului Electoral să se sfătuiască în vederea alegerii.

La redeschiderea ședinței, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a propus să fie desemnați ca bărbați de încredere P. C. Pr. Alexandru Ionescu și Dl. Acad. Prof. Dr. V. Rîșcanu. În unanimitate, membrii Colegiului Electoral Bisericesc au aprobat propunerea făcută.

P. C. Arhim. Laurențiu Busuioc a dat citire art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, cu privire la alegerile de ierarhi, iar cei doi bărbați de încredere au distribuit buletinele de vot. S-a trecut apoi la votare, fiecare membru al înaltului for exprimîndu-și voința prin vot secret.

După despuierea scrutinului și după numărarea buletinelor, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a anunțat rezultatul votării: au votat 80 de membri ai Colegiului Electoral Bisericesc și toate voturile au fost întrunite de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Ardealului.

Proclamînd ales cu unanimitate de voturi pe I. P. S. Mitropolit Iustin, ca Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a felicitat pe noul ales, și i-a urat păstorire rodnică în străvechea Mitropolie a Moldovei și Sucevei, spre binele credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne și Patriei noastre.

A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, care a rostit următoarea cuvîntare:

MĂRIT COLEGIU,

„Încă nu s-a împlinit un an din ziua, în care, dînd urmare chemării Colegiului Electoral Bisericesc, am început lucrarea mea de cîrmuitor al Arhiepiscopiei de Alba Iulia

și Sibiu și de Mitropolit al Ardealului, Crișanei și Maramureșului.

Rupîndu-mă de catedra mea de la Institutul Teologic universitar din București, unde, după a mea socotință, nă-

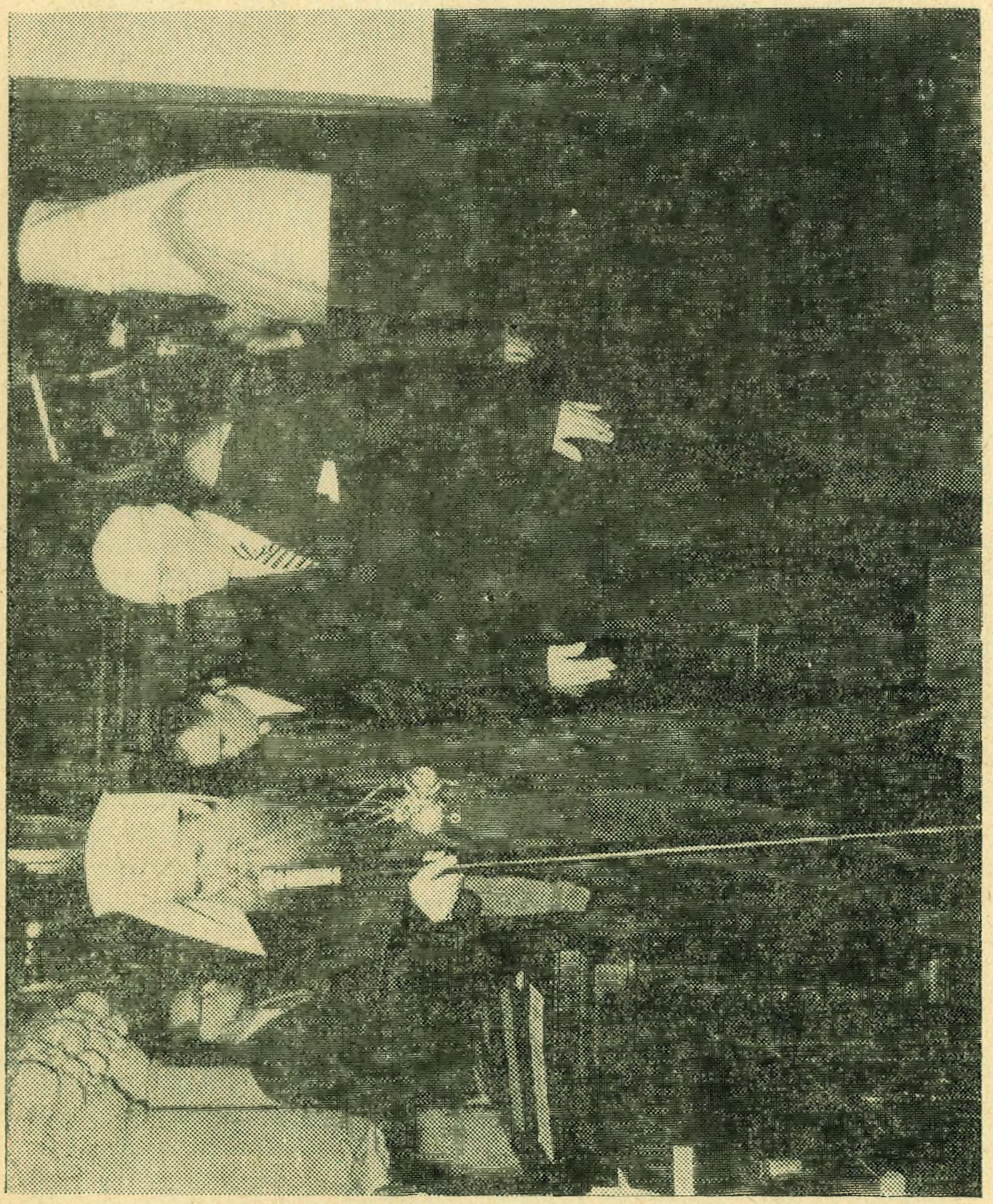

Dl. Dr. Petru Groza, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale și Prea Fericitul Patriarh Iustinian, intrînd în sala sinodală

zuiam să-mi închin întreaga mea viață slujirii bisericești pe tărîmul teologiei, am plecat anul trecut în Ardeal, după vrerea lui Dumnezeu, pentru a fi propovăduitor al dreptei credințe, iconom al harului divin și păstor al unei părți a turmei drept credincioase de peste munți.

Biserica Ardeleană, această ramură viguroasă a ortodoxiei romînești și-a dăltuit și și-a călit ființa în împrejurări grele de viață pentru clerul și credincioșii ei. Stăpînirea prinților feudali și apăsarea nemiloasă a Habsburgilor pe de o parte, apoi nedreptele orînduiri sociale, pe de altă parte, au pricinuit poporului romîn din Ardeal suferințe amare și îndelungate, care s-au răsfrînt și asupra Bisericii lui. Acestea însă, cu toate frămîntările în care a fost tîrîtă vremelnic și Biserica, n-au izbutit să-i desfigureze ființa. Păstrîndu-se în adevăratul duh al ortodoxiei, Biserica ardeleană a rămas strîns legată de popor, identificîndu-se cu vrerile lui drepte și cu năzuințele lui înalte. Conștiința unității de neam, a făcut cu putință și săvîrșirea actului istoric al unificării bisericești, de îndată ce s-au ivit zorile unei vieți noi pentru poporul nostru.

Luminați la minte, dîrji în vrerile lor și harnici în munca lor, romînii ardeleni își iubesc cu ardoare „moșia“ și „legea“, Patria și credința. Ei simt rădăcinile lor adînc înfipte în pămîntul romînesc al Ardealului și trăiesc cu toată ființa lor duhul ortodoxiei străbune. Nu sînt însă șovini, în domeniul național, nici exclusiviști pe tărîm bisericesc. Ei cinstesc credințele celor de altă „lege“ și întind frățește mîinile spre cei de alt neam colaborînd cu ei la tot binele obștesc. În același timp, credincioșii ardeleni se simt strîns legați de Biserică, interesîndu-se de aproape de bunul ei mers.

Tradiția șaguniană de participare efectivă a mirenilor la activitatea Bisericii a pătruns adînc în obștea dreptcredincioșilor ardeleni, aceasta vădindu-se atît în hotărîrea lor de a-și spune cuvîntul în toate problemele bisericești, cît și în acte de jertfelnică dragoste, care îmbracă uneori forme de-a dreptul mișcătoare.

Cu două săptămîni în urmă, un preot dintr-un sat din țara Oltului arăta credincioșilor săi că un calendar de perete se vinde cu 3 lei, întrucît o parte din această sumă va fi folosită pentru pictarea Catedralei din Sibiu. Auzind acestea, un credincios a declarat preotului următoarele: dacă din suma încasată pentru calendar se folosesc banii la zugrăvirea Catedralei din Sibiu sau pentru vreo altă lucrare mare a Bisericii, eu plătesc pentru un calendar nu 3 lei ci 100 lei. Peste cîteva zile, la Sibiu s-a primit prin mandat postal suma de 100 lei pentru un calendar. Cazuri asemănătoare s-au petrecut și în alte centre din eparhie.

La rîndul său, celălalt mare ctitor al înfățișării actuale a Bisericii Ardelene, pururea pomenitul meu înaintaș de scaun, Mitropolitul Nicolae Bălan, urmînd vechea tradiție a ortodoxiei Ardealului, a vegheat la pregătirea unui cler luminat a cărui știință de carte și zel pastoral a dus luminile învățăturii teologice pînă la cele mai îndepărtate sate. În această privință merită cuvînt de laudă Institutul Teologic din Sibiu, care vreme de aproape un veac și jumătate a ținut nestinsă flacăra învățăturii teologice și a culturii bisericești din Ardeal.

Credincioși luminați, păstoriți de un cler, învățat, ardelenii nutresc o evlavie înaltă, pozitivă, neaplecată spre manifestări îndoelnice. La orașe ca și la sate, ei participă în mare număr la sfintele slujbe arătîndu-se adînc pătrunși de adevărurile dreptei credințe.

Cum voi putea uita vreodată pioasa primire pe care mi-au făcut-o rășinărenii, așteptîndu-mă în genunchi, în biserica sub streașina căreia se află mormîntul marelui Șaguna, sau mulțimile de credincioși ce vin din zeci de sate la Mănăstirea Sîmbăta, unde odihnește Mitropolitul Nicolae Bălan. Neșterse din memorie îmi vor rămîne de asemenea adunările de credincioși, la slujbele religioase din Catedrala de la Sibiu ori din Catedrala de la Blaj, de la Alba Iulia ori Mediaș, din satele dintre Buzoaie sau din țara Bîrsei.

Dacă la toate acestea adăugăm dragostea fierbinte pe care clerul și credincioșii ardeleni o nutresc față de ierarhul lor, se va înțelege deplin greutatea ce simt astăzi cînd mă rup de eparhia pe care am păstorit-o pînă acum.

MĂRIT COLEGIU,

Prin votul Dvs. de astăzi, mă văd purtat de mîna cerească spre scaunul de păstor al Bisericii Moldovei.

Îmi dau seama că odată cu înălțarea pe acest scaun, grijile mele cresc, îndatoririle sporesc. Mă plec însă smerit în fața rînduelilor tainice ale lui Dumnezeu, făgăduind să împlinesc voia Lui cu toată dragostea și rîvna mea fierbinte, spre mărirea sfintei noastre Biserici Ortodoxe și înflorirea scumpei noastre Patrii. Acesta este legămîntul pe care îl fac în ceasul alegerii mele ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

MĂRIT COLEGIU,

Despărțindu-mă de scaunul Bisericii Ardelene, în a cărei vistierie duhovnicească rămîne ferecată o parte din inima mea, mă îndrept spre altă podoabă a ortodoxiei romînești, spre Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Încrederea Dvs. mă trimite astăzi în falnica Moldovă a marilor voevozi și domni, a lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare și sfînt, a lui Rareș și Lăpușneanu, a lui Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir și Alexandru Cuza.

În această țară au trăit, au muncit și s-au stins bătrînii cronicari Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce; pe aceste plaiuri au viețuit Creangă, Alecsandri și Eminescu; din acest pămînt au odrăslit marii noștri istorici, Kogălniceanu, Xenopol și Iorga; aici a fost leagănul fermecătorului George Enescu și al neîntrecutului scriitor de azi Mihail Sadoveanu.

Întîii mei ani de activitate didactică în învățămîntul teologic universitar, după întoarcerea din străinătate, în Moldova i-am petrecut. Cunosc însemnătatea străvechiului scaun mitropolitan din Iași, cunosc măreția trecutului său istoric, cunosc legăturile lui frățești cu Biserica Ardealului, cu Biserica Țării Romînești, cu Biserica Ortodoxă Rusă și cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, cunosc mulțimea așezămintelor sale mănăstirești — vetre de lumină și popasuri roditoare ale singurătății, — cunosc viața de muncă, rugăciune și cultură ce clocotește de veacuri între zidurile lor sfințite; cunosc preoțimea moldoveană conștientă de îndatoririle ei pastorale; cunosc în sfîrșit evlavia adîncă și omenia pilduitoare a blîndului și bunului popor credincios moldovean.

Chipuri de urmat în lucrarea mea de arhipăstor voi avea întreg șirul de ierarhi, care au bine plăcut lui Dumnezeu, începînd cu Iosif Mușat, dîrzul apărător al autocefaliei Bisericii Moldovenești, trecînd apoi la bătrînul Teoctist, ierarhul care a binecuvîntat și a sfătuit domnia cuminte și îndelungată a lui Ștefan cel Mare, la iscusitul Varlaam și la mult învățatul Dosoftei, la harnicul Veniamin Costachi, la milostivul Iosif Naniescu, la cărturarul Nicodim, la dascălul de teologie Irineu, la ocrotitorul celor năpăstuiți de urgia războiului, vlădica Iustinian și încheind cu Sebastian, mitropolitul harnic și plin de omenie, al cărui glas înflăcărat pentru apărarea păcii, ca sol al Bisericii noastre, s-a auzit departe peste hotarele țării.

Păşind pe urmele lor, voi păstra frumoasele tradiţii ale ierarhilor moldoveni, care au ştiut să ţină strîns legată viaţa Bisericii de viaţa poporului, legîndu-mă să călăuzesc Bise-

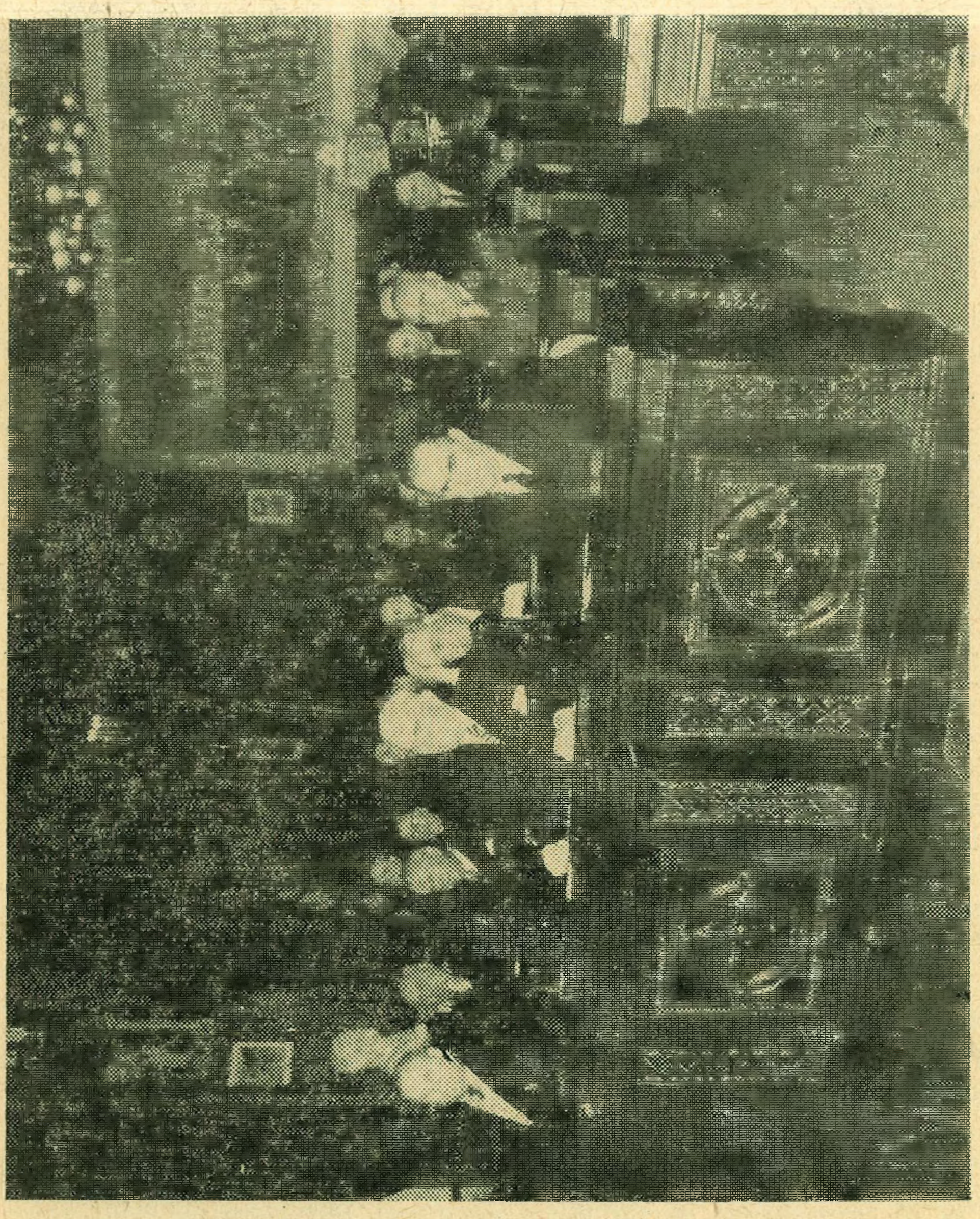

Dl. Dr. Petru Groza Preşedintele Colegiul Electoral Bisericesc; în primul plan Dl. Preşedinte al Consiliului de Miniştri şi Dl, Marii Adunări Naţionale, Dl. Gh. Hossu Vicepreşedinte al Prezidiului Marii Adunări Naţionale M, Mujic, Vicepreşedinte al Prezidiului

rica Moldovei spre culmi de slavă şi să sprijin înflorirea scumpei noastre Patrii.

Pentru trimiterea mea la această binecuvîntată lucrare în ogorul Bisericii şi al Patriei noastre iubite, exprim mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Iustinian, Înalt Prea Sfinţiţilor Mitropoliţi, Prea Sfinţiţilor Episcopi, Prea Cucernicilor

Preoți și Domnilor membri ai Colegiului Electoral Bisericesc, rugîndu-i să-mi fie îndrumători și sfătuitori spre dreapta împlinire a misiunii ce mi-a fost hărăzită astăzi.

Mă leg înaintea Măritului Colegiu Electoral Bisericesc să închin Bisericii Moldovene toată osîrdia, priceperea și rîvna mea curată.

Mulțumitor vădindu-mă față de Părintele ceresc, întru frîngere de inimă îl rog în acest ceas și-l voi ruga pururea: „Doamne, Doamne, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta, Biserica Moldovei, pe care a zidit-o dreapta Ta și o desăvîrșește pe ea".

Prea Fericitul Patriarh Iustinian a rugat apoi pe Dl. Ministru al Cultelor să dea citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, pentru închiderea ședinței Colegiului Electoral Bisericesc. Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor, a dat citire înaltului Decret.

La orele 14, a avut loc în Palatul Patriarhiei Romîne o agapă, la care au luat parte membrii Colegiului Electoral Bisericesc și numeroși invitați. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Iustinian, a toastat pentru continua întărire a conlucrării dintre Biserică și Statul nostru democrat-popular și pentru sănătatea conducătorilor Patriei noastre.

ÎNVESTITURA

Sîmbătă 12 ianuarie la orele 12,30, în sala sinodală din Palatul Patriarhiei Romîne, s-a desfășurat solemnitatea învestiturii Înalt Prea Sfințitului Iustin cu cîrja de Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Au fost de față membri ai Sfîntului Sinod, Dl. I. Bărbulescu Director general în Ministerul Cultelor, Domnii D. Dogaru, I. Onțanu și Rodeanu, Directori în Ministerul Cultelor, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP. CC. Consilieri administrativi patriarhali, profesori ai Institutului Teologic Universitar din București, PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, preoți din Capitală, studenți în teologie și numeroși invitați.

La orele 12,30, Prea Fericitul Patriarh Iustinian împreună cu Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor, au intrat în sala sinodală fiind întîmpinați cu «Imnul patriarhal» și cu însuflețite aplauze de toți cei prezenți. După ce Prea Fericitul Patriarh Iustinian a ocupat scaunul prezidial, a intrat în sală Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, învestmîntat în mantie și camilafcă, fiind condus de P. C. secretar patriarhal Pr. N. Cazacu și de doi diaconi în veșminte, purtînd dichero-trichere și cădelnițe.

După rînduiala îndătinată în Biserica noastră, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin s-a oprit la locul rînduit, în faţa Prea Fericitului Patriarh Iustinian. P. C. Secretar patriarhal a rostit următoarele: «Prea Fericirea Voastră! Înalt Prea Sfinţitul Iustin Moisescu vine în faţa Prea Fericirii Voastre pentru a primi cîrja de păstorire a Sfintei Arhiepiscopii a Iaşilor şi a Sfintei Mitropolii a Moldovei şi Sucevei».

Prea Fericitul Patriarh Iustinian a rugat apoi pe Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iaşi, Ministrul Cultelor, să dea citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne pentru confirmarea noului Mitropolit al Moldovei şi Sucevei. După citirea Decretului de confirmare — care a fost subliniat cu aplauze de toţi cei prezenţi — P. S. Antim Tîrgovişteanul, secretarul Sfîntului Sinod, a prezentat Prea Fericitului Patriarh Iustinian, cîrja mitropolitană, spunînd după datină: «Prezint Prea Fericirii Voastre cîrja de păstorire a Arhiepiscopiei Iaşilor şi a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei».

Prea Fericitul Patriarh a primit cîrja mitropolitană şi apoi a înmînat-o Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, rostind următoarele cuvinte: «Primeşte cîrja aceasta, ca să păstoreşti turma lui Hristos cea încredinţată ţie. Celor ascultători să le fie prin tine, toiag de reazim şi întărire, iar pentru cei nestatornici să o foloseşti ca toiag de certare, toiag de îndreptare».

După aceea, Prea Fericitul Patriarh Iustinian a rostit următoarea cuvîntare:

ÎNALT PREA SFINŢITE MITROPOLIT,

Prin votul Colegiului Electoral Bisericesc şi al Sfîntului Sinod din 10 ianuarie, ai fost ales în scaunul de Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, alegere confirmată de Prezidiul Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne, cu Decretul ce s-a citit astăzi.

Ai fost chemat, astfel, în Scaunul de veche şi glorioasă tradiţie ortodoxă a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, scaun care în decursul veacurilor, a fost ilustrat de măreţe figuri ale multor luminaţi ierarhi, arhipăstori ai Moldovei lui Ştefan cel Mare.

Prin această cinstire, ai primit pe umerii tineri ai Înalt Prea Sfinţiei Tale, o sarcină, pe cît de grea, pe atît de importantă, pe care urmează să o duci cu ochii aţintiţi spre glorioasele realizări ale înaintaşilor, spre înţelepciunea, hărnicia şi blîndeţea lor, cu sprijinul clerului şi credincioşilor din această binecuvîntată parte a ţării.

Cîrmuind Mitropolia Moldovei şi Sucevei, se cuvine Inalt Prea Sfinţiei Tale, să ai pururea în faţă chipurile

acestor predecesori, între care evocăm, cu acest prilej pe: Teoctist, sfetnicul cuvios al lui Ștefan cel Mare; Varlaam, colaboratorul lui Vasile Lupu, cel care s-a instruit la Kiev și Moscova și, — urmînd pilda marelui Mitropolit Petru Movilă — a îmbogățit cu tipăriturile lui tezaurul literar al neamului; Dosoftei, marele cărturar, făuritor de vers moldovenesc; Veniamin Costachi, întemeietorul de școli pentru cultura clerului și luminarea poporului, model de blîndețe, de binefacere, de împlinire a datoriei și de iubire de progres și știință; Iosif Naniescu, apărător al credinței, pildă de rîvnă și jertfire de sine pentru credincioșii săi, dobîndind, cu drept cuvînt, numele de Iosif cel sfînt; Nicodim, distinsul cărturar, care cu traducerile sale a îmbogățit literatura noastră teologică; și atîția alți vrednici ierarhi, care au ilustrat scaunul Moldovei. Șirul acestora se încheie cu fericitul întru pomenire Mitropolitul Sebastian, care a știut să se facă iubit de clerul și credincioșii Moldovei și a adus o apreciabilă contribuție în lupta pentru pace, atît în activitatea desfășurată în eparhie, cît și peste hotare.

IUBITE ÎNTRU HRISTOS FRATE,

După ce reprezentanții clerului și credincioșilor te-au chemat la această sarcină și după ce ai fost întărit în noua demnitate de forurile competente, înainte de a-ți îndrepta pașii spre turma duhovnicească ce ți-a fost încredințată, Noi, urmînd cele din vechi rînduite, ți-am înmînat cîrja de arhipăstor, ca să-ți fie reazim în ostenelile slujirii Tale, iar credincioșilor pavăză de apărare împotriva lupilor răpitori.

Primește, dar, cu încredere, toiagul acesta, ca semn al puterii jurisdicționale, pe care ți-o conferă astăzi Biserica lui Hristos.

Primește, cu dragoste, acest simbol al dreptului, de conducere ce-ți încredințăm, asupra rîvnitoarei preoțimi și evlavioșilor credincioși moldoveni de sub păstorirea Inalt Prea Sfinției Tale, precum și asupra frumoaselor așezări mănăstirești din acele părți.

De aici înainte, vei fi întîistătătorul și ocîrmuitorul lor, dar mai presus, vei fi părintele lor sufletesc plin de dragoste și îndrumătorul lor pe calea mîntuirii, punînd întru aceasta, toată rîvna și puterea de muncă.

Pentru aceasta, vei lua pururea aminte la îndemnul

Apostolului Pavel, către Episcopul Timotei: „Fii pildă credincioșilor cu cuvîntul și cu purtarea, cu dragostea, cu duhul și cu curăția“ (I Tim. IV, 12).

Vei fi, deci, înțelept și bun îndrumător al clerului și credincioșilor, atît în viața lor religioasă, legată de mîntuitirea sufletească, cît și în călăuzirea acestora pe drumul de viață nouă către care se îndreaptă astăzi poporul și țara noastră, de dreptate socială, prosperitate, pace și înfrățire.

Ne rugăm fierbinte Părintelui ceresc să-ți îndrumeze calea acestei noi slujiri, spre lucrări plăcute lui Dumnezeu și de folos turmei ce ți-a fost încredințată. Întru aceasta, să-ți fie de ajutor și mijlocirile Sfintei Prea Cuvioasei Maici Parascheva, ale cărei cinstite moaște se află în catedrala mitropoliei ieșene și cărora de aici înainte îți vei pleca genunchii pururea în rugăciune.

În numele Sfîntului Sinod și al Nostru, îți dorim păstorire îndelungată, pașnică și binecuvîntată de Dumnezeu, cu îmbelșugate roade, de folos Bisericii și Patriei noastre.

A luat apoi cuvîntul Inalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a rostit următoarea cuvîntare:

PREA FERICITE PĂRINTE PATRIARH,

Două simțăminte puternice îmi stăpînesc sufletul acum cînd îmi înmînați cîrja arhipăstorească a Sfintei și de Dumnezeu păzitei Arhiepiscopii a Iașilor și a Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Întîiul simțămînt este acela de mulțumire și recunoștință pentru cinstea ce mi se face prin săvîrșirea acestui act solemn de învestitură, iar celălalt este simțămîntul de covîrșitoare răspundere, legată de înalta vrednicie la care am fost chemat, fiind ridicat pe scaunul al doilea al ierarhiei noastre bisericești.

Prin încrederea Colegiului Electoral Bisericesc, sînt chemat să păstoresc din vlădicescul scaun, pe care l-a cinstit un lung șir de ierarhi harnici și pricepuți. Simt povara acestei sarcini și mă înfior la gîndul că mi s-a pus în mînă cîrja arhipăstorească pe care au purtat-o cu aleasă vrednicie *Iosif Mușat*, destoinicul apărător al autocefaliei Bisericii Moldovenești, pe vremea lui Alexandru cel Bun, *Teoctist* și *Gheorghe*, sfetnici apropiați ai lui Ștefan cel mare, mult

înzestratul *Anastasie Crimca*, ctitorul Mănăstirii Dragomirna, iscusitul *Varlaam*, care a adunat la Iași un sinod de seamă al Ortodoxiei, pe vremea lui Vasile Lupu, învățatul *Dosoftei*, care a îmbrăcat în versuri romînești Psalmii lui David, mult încercatul *Iacob Putneanul*, apărătorul țărănimii sărace de biruri și poveri, luminatul *Veniamin Costachi*, întemeietorul de școli pentru popor și cler, milostivul *Iosif Naniescu*, cărturarul *Nicodim Munteanu*, teologul *Irineu*, Prea Fericirea Voastră și pururea pomenitul meu înaintaș *Sebastian Rusan*, chip ales de bunătate și blîndețe.

Prin neostoita lor rîvnă și necurmată strădanie, Biserica Moldovei a dobîndit un loc de frunte în Ortodoxie, lăsînd mărturii nesterse de luptă pentru apărarea dreptei credințe și păstrarea independenței Patriei, de strădanii pentru luminarea clerului și ridicarea culturală a poporului.

Alături de celelalte mari Biserici Ortodoxe, Biserica Moldovei a luat parte prin solii ei la cele două soboare din Apus, în 1414 la Constanța Elveției și în 1438 la Florența Italiei.

Pentru jertfele făcute întru apărarea Ortodoxiei, cinste deosebită s-a făcut Bisericii Moldovei, acum trei veacuri și jumătate, cînd se plănuia ridicarea ei la treapta de patriarhie sau cînd Mitropolitul Varlaam a fost trecut între cei trei candidați vrednici de scaunul Patriarhiei ecumenice, în anul 1639.

Nume bun și prețuire aleasă și-a agonisit Biserica Moldovei, nu numai prin păstrarea și trăirea duhului adevăratei ortodoxii de către fiii ei, ci și prin strînsele și înțeleptele legături pe care le-a ținut cu celelalte Biserici Ortodoxe surori, de-a lungul veacurilor. Îndreptîndu-și privirile spre Ardeal, Mitropolia Moldovei a ținut, sub oblăduirea ei duhovnicească Episcopia Vadului — ctitorie a viteazului domn Ștefan cel Mare. Ierarhii moldoveni năzuiau cu simțăminte de nespusă dragoste către cîrmuitorii Bisericii Ortodoxe Ruse, de la care au primit sfat și ajutor frățesc. Către celelalte Biserici Ortodoxe surori s-a revărsat din belșug evlavia modovenească prin danii și ctitorii, care dăinuesc pînă în vremurile noastre, în întreg răsăritul ortodox.

PREA FERICIREA VOASTRĂ,

Cronicile și hrisoavele noastre vechi vorbesc neîncetat de bunele legături dintre vlădicii și domnitorii Moldovei de pe vremuri.

Pe scaunul înalt de judecată, alături de domni se aflau totdeauna și vlădicii moldoveni. De aici ei sînt chemați în divanul domnesc, luînd parte la treburile de cîrmuire a țării.

Uneori, ierarhii Moldovei primeau sarcina de soli domnești peste hotare, contribuind în acest chip la statornicirea legăturilor de prietenie dintre poporul nostru și popoarele vecine.

La rîndul lor, domnitorii au răsplătit această rîvnă a Bisericii ajutînd-o să se organizeze și să-și împlinească rostul ei sfînt în mijlocul credincioșilor. Voevozii mușatini au sprijinit Biserica Moldovei să-și dobîndească autocefalia. Alexandru cel Bun i-a hărăzit scaunul mitropolitan în Suceava și a înființat Episcopia Romanului. Ștefan cel Mare a întemiat Episcopia Rădăuților și a dat Bisericii Moldovei întocmire statornică. În urmă, ceilalți ocîrmuitori ai Moldovei au sprijinit în felurite chipuri bunul mers al treburilor bisericești.

Numeroase biserici, mănăstiri și schituri de pe tot întinsul Moldovei au fost întemeiate de evlavioșii domnitori. Ei le-au ajutat cu mînă largă pentru a-și împlini rostul lor în mijlocul credincioșilor.

Mănăstirile Moldovei au fost în trecut smerita școală a poporului nostru, de unde s-a înălțat tămîia binecuvîntată a învățăturii de carte. Chiliile lor au adăpostit pe cei dintîi dascăli dintre călugări și pe ucenicii lor din țară sau de peste hotare. În aceste sfinte așezăminte străjuite de codrii munților ori de ocolul apelor, la lumina candelei de sub icoane, s-au copiat, pe lîngă letopisețele țării, cărțile de slujbă bisericească și pravilele de judecată. Călugării moldoveni, cu aleasă iscusință au împodobit scrisul lor cu miniaturi, chenare și litere inițiale, făurind această minunată artă a scrisului frumos, care stîrnește uimirea și prețuirea tuturor cercetătorilor. În această privință, Evangheliarul cu text slavon și gresesc lucrat de monahul Gavriil, la Mănăstirea Neamțu, în anul 1429, este cea mai strălucită dovadă.

Pe lîngă aceste mănăstiri au înflorit toate artele vechi romînești: arhitectura, pictura, sculptura, broderia, ferecătura în aur și argint. Trecînd peste celelalte, nu putem lăsa nepomenită la loc de cinste pictura veche bisericească. Frescele de pe zidurile din afară ale Mănăstirilor Voroneț, Sucevița, Humorul și Vatra Moldoviței sînt mărturie netăgăduită de înalta treaptă de înflorire la care se ridicase meșteșugul zugrăvirii în Moldova de odinioară.

Din toate acestea se vede limpede, că peste tot trecutul Moldovei, stă pecetea ortodoxiei. În toate laturile, Biserica s-a arătat ca factor de progres.

Dacă, veacuri de-a rîndul, în trecut, în condiții vitrege de viață pentru poporul și Biserica noastră, a fost cu putință o colaborare atît de rodnică în folosul Bisericii și al Statului, cu atît mai mult poate fi înfăptuită ea astăzi, în împrejurări prielnice în care se desfășoară viața religioasă din Patria noastră.

Nutrind convingere neclintită că bunele legături între Biserică și Stat, astăzi ca și în trecut, înlesnesc o colaborare folositoare atît Bisericii cît și Patriei, ne vom strădui să sprijinim și să întărim fără șovăire această colaborare. În acest chip socotim că implinim nu numai o îndatorire de ierarh al Bisericii și de cetățean devotat al Patriei, ci ne supunem îndemnului răspicat al Sfîntului Apostol Pavel care spunea odinioară Episcopului Tit, să povățuiască pe creștini: „*să se supună stăpînirilor și dregătoriilor, gata fiind spre tot lucrul bun*“ (Tit III, 1) fiindcă numai așa vor putea ei petrece „viața lină și tihnită, întru temere de Dumnezeu și bună cuviință“ după cuvîntul aceluiași Sfînt Apostol către Episcopul Timotei (I ep. II, 2).

Cunoscînd acestea voi jertfi fără șovăire toată puterea mea de muncă și toată osîrdia inimii mele de slujitor al lui Hristos, spre folosul Bisericii și propășirea Patriei.

Voi fi dîrz susținător al bunelor legături de dragoste și împreună lucrare cu toate Bisericile Ortodoxe surori, căci din trecutul luminos al Bisericii noastre am desprins acest adevăr nepieritor: roade bune și de folos au încununat bunele legături dintre poporul nostru și popoarele vecine, ori de cîte ori aceste legături s-au desfășurat sub semnul dragostei și al încrederei, al ajutorului neprecupețit și al sprijinului frățesc.

Nu voi uita nici o clipă că apărarea păcii nu este numai o trebuință a firii omenești, ci și o poruncă sfîntă lăsată nouă de Mîntuitorul Hristos. Ea izvorăște din însăși menirea Bisericii care este chemată să împlinească pe pămînt, fără încetare, lucrarea săvîrșită de Fiul lui Dumnezeu, la venirea Sa în lume. Astfel, dacă mîntuirea însăși este împăcarea omului căzut, cu Dumnezeu și, ca urmare, înscăunarea liniștei în sufletele credincioșilor și statornicirea bunei înțelegeri între oameni, iar noi, slujitori ai mîntuirii fiind rînduiți, nu vom conteni să împlinim lucrul Domnului, fă-

cători de pace arătîndu-ne și noi, cu cuvîntul și cu fapta, în toate zilele vieții noastre.

Cu toată sîrguința voi desfășura o lucrare statornică de ocrotire și păstrare a sfintelor locașuri, biserici, mănăstiri și schituri — minunate opere de artă — care alcătuiesc diadema Mitropoliei Moldovei; iar din cei ce se nevoiesc în aceste comori ale evlaviei străbune mă voi strădui să fac slujitori harnici și devotați Bisericii, Patriei și binelui obștesc.

Neîncetat voi priveghea la buna îndrumare a preoțimii eparhiei mele întru îndeplinirea cu prisosință a îndatoririlor ei către Biserică și Patrie. Voi urmări cu toată luarea aminte ca roadele lucrării preoților să se vadă din buna chivernisire a locașurilor dumnezeești, din propovăduirea dragostei către toți fiii Patriei și din jertfelnica dăruire pentru binele obștesc.

Sufletul îmi voi pune pentru turma cea cuvîntătoare, ca păstorul cel bun, silindu-mă să păstrez în jurul meu pe preoți și credincioși, prin dragoste, și înțelepciune, să sădesc în inimile tuturor credința cea dreaptă, nădejdea cea mîntuitoare și dragostea nepieritoare. Pe cei slabi în credință îi voi întări, iar pe cei alunecați de la pravila ascultării, îi voi îndrepta.

PREA FERICIREA VOASTRĂ,

Cu nădejde nețărmurită în ajutorul Bunului Dumnezeu, care toate spre folosul zidirii le orînduește, cu sprijinul frățesc al Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericirea Voastră, cu bunăvoitoarea înțelegere a Înaltului Guvern al Țării, pornesc azi pe drumul hotărît al înfăptuirilor pe tărîm bisericesc și de folos obștesc, în Mitropolia Moldovei.

Am deplina conștiință a marilor și grelelor răspunderi care apasă asupra mea de acum înainte. Încrezător însă în Harul Sfîntului Duh, care pe cele slabe le întărește și pe cele de lipsă le împlinește, pășesc cu hotărîre, pe urmele marilor mei înaintași, făgăduind că drumarul păstoriei mele vor fi : credința neclintită și dragoste nețărmurită, munca nepregetată și dreptate nemitarnică.

Cu acest prilej, aduc mulțumiri Domnului Ministru al Cultelor Academician Prof. Petre Constantinescu-Iași, pentru că, pe temeiul votului Colegiului Electoral Bisericesc, m-a recomandat Înaltului Guvern al Republicii noastre Populare,

care m-a propus Prezidiului Marei Adunări Naţionale spre confirmare în vrednicia de Arhiepiscop al Iaşilor şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Primind această confirmare, mulţumesc cu recunoştinţă Domnului Doctor Petru Groza, Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale, făgăduind deplina loialitate faţă de scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă.

Aşa să-mi ajute Dumnezeu.

S-a săvîrşit apoi un Polihroniu. Prea Fericitul Patriarh Iustinian, dl. Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iaşi, membrii Sfîntului Sinod şi ceilalţi invitaţi au felicitat călduros pe noul Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

La orele 14 a avut loc, la trapeza Palatului Patriarhiei Romîne, o agapă la care au luat parte toţi cei prezenţi la solemnitatea învestiturii.

ÎNSCĂUNAREA

Vestea despre alegerea noului arhipăstor al Bisericii Moldovene s-a răspîndit repede între preoţi şi credincioşi. Toţi au citit în ziarele din capitală, cu îndreptăţită bucurie, ştirea că în străvechiul scaun mitropolitan de la Iaşi a fost ales Inalt Prea Sfinţitul Iustin Moisescu. La Magazinul de obiecte bisericeşti al centrului eparhial a fost amenajată o vitrină în care a fost aşezat portretul Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi cele mai multe din lucrările sale. Grupuri, grupuri de credincioşi privesc cu sentimente de admiraţie chipul noului ales, precum şi titlurile operelor sale şi fiecare are în cugetul său ideia că în fiinţa arhipăstorului cooexistă într-o sinteză armonică: pregătirea cărturărească temeinică, energia tinerească, vrednicia.

Sosind la Iaşi, vineri 11 ianuarie a. c., P. C. I. Gagiu, Directorul Administraţiei Patriarhale a constatat, împreună cu P. C. Vicar C. Nonea, ambii responzabili cu executarea programului de pregătire a festivităţilor, că totul se desfăşoară în ordine. În şedinţele ce s-au ţinut s-au luat ultimele măsuri privind sosirea şi înscăunarea la Iaşi a Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

Incă de sîmbătă dimineaţa apar în curtea Catedralei mitropolitane, protopopi, stareţi, preoţi, membri ai Adunării eparhiale, credincioşi, grupuri de călugări şi călugăriţe din mănăstirile şi schiturile moldovene. Toţi vin cu inimi curate pentru a întîmpina pe noul lor arhipăstor.

În aceeaşi zi, sîmbătă pe la orele 4 după amiază, clopotele Catedralei mitropolitane vestesc începutul slujbelor religioase. Un impunător sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P. C. Arhim. Melchisedec Dimitriu, stareţul Mănăstirii Neamţu, a oficiat Vecernia cu sfinţirea Litiilor şi Privegherea. Soborul de slujitori a

înălţat apoi rugăciuni la Sfînta prea cuvioasa maică Parascheva, ocrotitoarea credincioşilor moldoveni, ca să mijlocească la Bunul Dumnezeu pentru mila, viaţa, pacea, sănătatea şi mîntuirea tuturor.

SOSIREA IN GARA IAŞI

Duminică 13 ianuarie a. c., zi senină, luminoasă şi liniştită, zi în care se plăsmuesc gînduri şi nădejdi, va rămîne în istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei ca un moment deosebit, ca o zi în care a început păstoria Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

Înainte de orele 9 dimineaţa, pe peronul gării Iaşi, sosesc reprezentanţi ai autorităţilor locale de stat, reprezentanţi ai clerului şi grupuri de credincioşi pentru a saluta pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi pe distinşii oaspeţi veniţi de la Bucureşti.

Din partea autorităţilor şi instituţiilor locale sosesc, C. Nistor, Preşedintele Sfatului Regional Iaşi, Emil Mazilu din partaa Regiunii P. M. R. Iaşi, V. Sălceanu, Preşedintele Sfatului Raional Iaşi, O. Iliescu, Preşedintele Sfatului Oraş Iaşi, V. Gheorghe Vicepreşedintele Sfatului Oraş Iaşi, C. N. Bahrim, Secretarul Sfatului Regional Iaşi, Prof. Univ. Ioan Creangă, Rectorul Universităţii «Al. I. Cuza» Iaşi, I. Niculi, Preşedintele Comitetului A. R. L. U. S., P. C. I. Gagiu, Directorul Cancelariei Patriarhale, P. C. Nonea, Vicarul Mitropoliei Iaşi, Mircea Neicov, Director în Ministerul Cultelor, I. Dimulescu, Inspector general în Ministerul Cultelor, D. Andronic, I. Savin şi V. Galan, Împuterniciţi ai Ministerului Cultelor pentru Regiunile Iaşi, Bacău şi Suceva, I. Perju, secretarul Sfatului raional Iaşi, E. Mironescu, secretar regional C.L.P. Iaşi. Protopopii: Petru Alexa, M. Gheorghiu, I. Moroşanu, D. Matei, O. Gheorghian, D. Mihailescu, I. Breabăn şi M. Grădinaru, o delegaţie a preoţilor ieşeni: Şt. Gheorghiu, C. Vuiescu, I. Ţurcanu, V. Chirica, V. Vasiliu, C. Sinescu, I. Sandu, L. Popovici, D. Popescu şi Gh. Mihoci, membrii consiliilor parohiale de la parohiile apropiate de gară, ziarişti, fotoreporteri şi credincioşi.

La orelele 9 vagoanele în care sosiseră înalţii oaspeţi au fost garate în faţa sălii de recepţie. În aplauzele celor de faţă coboară Prea Fericitul Patriarh Justinian, dl. Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iaşi, Ministrul Cultelor, Inalt Prea Sfinţitul Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Inalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi Firmilian al Olteniei şi Vasile al Banatului, Prea Sfinţiţii Episcopi: Iosif al Argeşului, Antim al Buzăului, Teofil al Romanului şi Huşilor, Chesarie al Dunării de Jos, Nicolae al Clujului, Valerian al Oradiei, Antim şi Teoctist Vicari Patriarhali, I. N. Bărbulescu, Director General în Ministerul Cultelor, D. Dogaru, I. Onţanu şi C. Mireanu, Directori în acelaşi Minister, P. C. Al. Ionescu, Vicar al Sf. Arhipiscopii Bucureşti, P. C. Tr. Belaşcu, Vicar Arhipiscopia Sibiu, Consilierii Patriarhali: Vasile Ştefan, Gheorghe Soare, St. Dimancea, Al. Rădulescu-Cerna; Inspector general Bisericesc Zaharia Mîntulescu, Consilieri Arhipiscopia

Sibiu: Secaș și I. Velțan, Rectorii Institutelor Teologice București și Sibiu I. Coman și S. Vlad, Profesorii: O. Bucevschi, N. I. Nicolaescu, N. Chițescu, Gh. Moisescu, Sp. Cîndea, Iorgu Ivan, P. Procopovici; arhidiacon Anania Vartolomeu, diacon Iufu de la Administrația Patriarhală, Avocat Brătulescu, Preot Brătulescu, etc.

Președintele Sfatului Regional Iași, C. Nistor, întîmpină pe înalții oaspeți și le oferă tradiționala pîine și sare. Trecînd toți în sala de recepție a gării, Președintele Sfatului Regional rostește următoarea cuvîntare:

TOVARĂȘE MINISTRU,
ÎNALȚI OASPEȚI,

Bătrînul oraș Iași, are ocazia să primească astăzi în scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, pe Inalt Prea Sfinția Sa, Mitropolitul Dr. Iustin Moisescu.

Cu această ocazie cetățenii orașului și regiunii Iași, vă adresează prin mine un călduros „bine ați venit".

Cu prilejul instalării în Scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei a distinsului cărturar Mitropolit Dr. Iustin Moisescu, îl primim în mijlocul nostru ca pe un vrednic cetățean al Iașului și al plaiurilor moldovene, urîndu-i ca munca Inalt Prea Sfinției Sale în ogorul Bisericii, să se împletească deopotrivă și cu nevoile de viață bună și pașnică ale oamenilor muncii din țara noastră pentru înflorirea scumpei noastre Patrii, pentru menținerea și consolidarea păcii și a progresului.

ÎNALȚI OASPEȚI,

In numele cetățenilor din orașul și regiunea Iași, vă asigurăm de sprijinul nostru pentru ca Inalt Prea Sfinția Sa, Dr. Iustin Moisescu să-și poată îndeplini în cele mai bune condițiuni îndatoririle sale de ierarh și cetățean al Regiunii noastre.

Regiunea Iași, mergînd pe drumul directivelor de Stat, pentru îndeplinirea sarcinilor de plan în scopul bunei stări a poporului, așteaptă din partea Inalt Prea Sfinției Sale, Mitropolit Dr. Iustin Moisescu, toată solicitudinea, pentru ca prin sprijinul Inalt Prea Sfinției Sale și al clerului Mitropoliei Moldovei și Sucevei să facem din ce în ce mai bună viața celor ce muncesc de la orașe și sate.

De aceea, astăzi cînd păşeşte în Scaunul Mitropoliei Moldovei îi urăm spor în muncă pentru binele întregului popor.

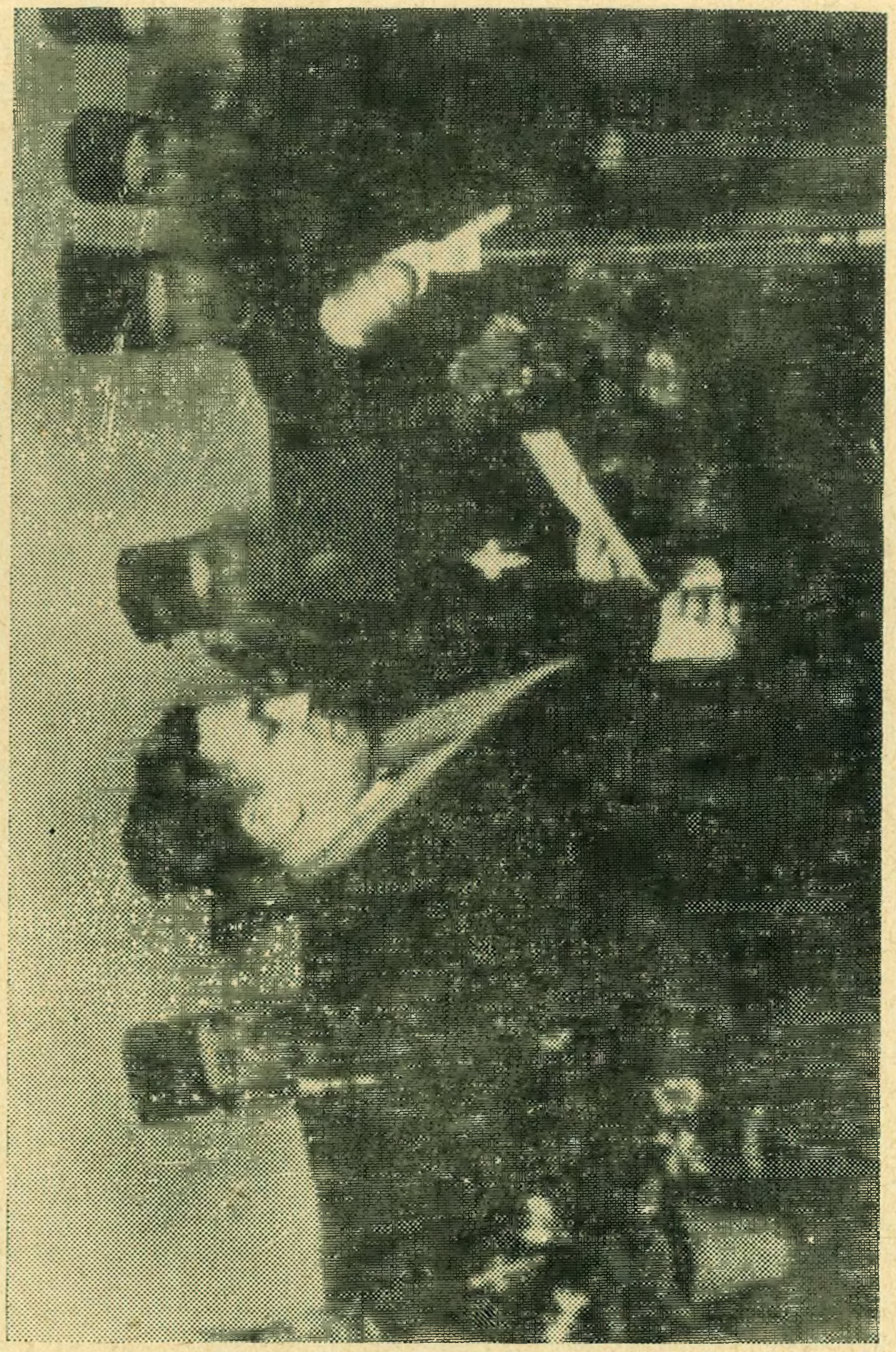

Dl. C. Nistor, Preşedintele Sfatului Regional Iaşi, rostind cuvîntul de bun sosit în gara Iaşi

În numele Centrului Eparhial Iaşi, precum şi a preoţilor şi credincioşilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor, *P. C. Vicar C. Nonea* a spus următoarele:

PREA DISTINȘI DEMNITARI AI ȚĂRII,
INALT PREA SFINȚITE PĂRINTE IUSTIN
NOULE MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI,

Insoțit de Prea Fericitul Părinte Iustinian, Patriarhul Romîniei și de dl. Academician Prof. Petru Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor și de un alai de sărbătoare, pășiți acum pe pămîntul blajin și rodnic al Iașului, ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Iașul, orașul cultural, vă este cunoscut, căci în tiparnițele lui v-ați publicat valoroasa lucrare teologică intitulată: „*Activitatea Sfîntului Pavel în Atena*". În vremea studiilor universitare ați cercetat Atena cu bogățiile ei culturale rămase din perioada clasicismului și din era elenismului. Acum veniți, în calitate de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, nu numai să păstoriți această străveche și renumită eparhie, dar să și îmbogățiți patrimoniul cultural al Iașului, cu tezaurul științei teologice pe care-l posedați, așa cum au făcut-o înaintașii la scaun, marii mitropoliți cărturari. Veți găsi în Iași cetatea de scaun mitropolitan, un climat nou de avînt cultural, nu îndreptat spre speculații sterile, ci ancorat în realități legate de ridicarea întregului popor spre lumină, spre buna lui stare, dreptate socială și pace.

Iașul este un șantier al muncii în toate domeniile. Șantier de muncă este întreaga Arhiepiscopie a Iașului. Clerul de mir, clerul monahal și credincioșii de pe largul cuprins al eparhiei, ca cetățeni devotați ai Patriei, se găsesc angrenați în muncă pe acest șantier, acum cînd se dă o nouă față și o nouă structură socială întregii Moldove. Ați fost ales de Marele Colegiu Electoral al Adunării Naționale Bisericești în unanimitate, să fiți conducătorul spiritual al Moldovei. Dar, în același timp, sînteți chemat ca în calitate de deputat în Marea Adunare Națională, la care sînteți propus de către circumscripția Hîrlău, să stimulați clerul și pe credincioși ca să fie, unii și alții pilde de vrednicie cetățenească. O muncă încordată, cu forțe unite, va grăbi procesul de înnoire a vieții sociale, pline de belșug a scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă.

Veți găsi în cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei pe mulți dintre ucenicii ce v-au sorbit prelegerile universitare, alături de preoții încărunțiți pe cîmpul pastorației, care s-au adapat din comorile scrisului Înalt Prea Sfinției Voastre răspîndite în cele mai răzlețe sate. Această preoțime vă

așteaptă să fiți acum în mijlocul ei cu îndemnul și cu fapta, după cum pînă acum ați fost cu învățătura scrisă.

P. C. Vicar C. Nonea rostind cuvîntul de bun sosit în gara Iași

Clerul și credincioșii din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei sînt mîndri că bunul Dumnezeu le-a dăruit un ierarh cărturar.

Ei își amintesc de cuvintele Sfîntului apostol Pavel: *„Tronul Tău, Dumnezeule stă în veacul veacului; toiagul dreptății tale este toiagul împărăției tale. Iubit-ai dreptatea și ai urît fără de legea. De aceea te-a uns pe Tine, Dumnezeul Tău, cu untul de lemn al bucuriei mai mult decît părtașii tăi“* (Evrei I, 8-9).

Scaunul Mitropoliei de la Iași să fie scaunul dreptății și al bucuriei duhovnicești ca spiritul păcii să dea tuturor răgazul unei munci cu roade sporite.

Acum, cînd vă întîmpinăm pe pămîntul scump și sfînt al Iașului, cu trecutul lui plin de glorie și cu prezentul lui plin de avînt în muncă, în numele clerului de mir, al clerului monahal și al credincioșilor noștri, ținem să vă asigurăm de devotamentul tuturor în ascultarea îndrumărilor pe care ni le veți da, ca să slujim Bisericii Moldovene cu credință într-o Patrie puternică, frumoasă și îmbelșugată, pe care o iubim cu căldură ca, împreună muncind, să ușurăm sarcinile grele și de răspundere ale conducătorilor Republicii Populare Romîne.

Vom fi în jurul Inalt Prea Sfinției Voastre armata spirituală a luptătorilor pentru pace, ca să plinim testamentul păcii al Mîntuitorului Hristos, pace după care însetează toate popoarele din lume.

Am fost îndrumați pe calea păcii și a muncii de vrednicii înaintași la scaun ai Inalt Prea Sfinției Voastre și așteptăm să sporiți cu îndemnul tinereții de care sînteți încălzit, dragostea tuturor pentru altarul Bisericii dar și pentru altarul Patriei, căreia cu toții se cade să-i slujim cu devotament și spirit de jertfelnicie.

Dorim cu toții, cler și credincioși, ca epoca arhipăstoriei Inalt Prea Sfinției Voastre, pe care o începeți astăzi, să fie înscrisă pe paginile istoriei Bisericii Moldovene cu litere de aur, așa cum cronicarii vremurilor apuse și cum istoricii vremurilor noastre au scris despre marii mitropoliți care au păstorit Moldova, începînd de la Iosif Mușatinul pînă la feciorul de țăran ardelean Mitropolitul Sebastian Rusan, căruia îi urmați la scaunul chiriarhal.

Fiți binevenit pe pămîntul Iașului, cu ale căruia năzuințe vă veți identifica, înconjurat de dragostea clerului și de evlavia credincioșilor moldoveni. Dorindu-vă să aveți parte numai de bucurie, Vă întîmpinăm cu tradiționala urare, cu care se întîmpină arhiereii lui Hristos:

Intru mulți ani Inalt Prea Sfințite Stăpîne!

A răspuns Inalt Prea Sfinţitul Iustin arătînd simţămintele de care este stăpînit, acum, cînd păşeşte în oraşul Iaşi ca Mitropolit al Moldovei şi Sucevei precum şi gîndurile pe care le are în momentul cînd preia cîrma străvechii Mitropolii moldovene.

PREA CUCERNICE PĂRINTE VICAR,
DOMNULE PREŞEDINTE AL SFATULUI REGIONAL,
PREA CUVIOŞI PĂRINŢI,
DOMNILOR REPREZENTANŢI AI AUTORITĂŢILOR LOCALE,

„Ales de Colegiul Electoral Bisericesc şi învestit de Prea Fericitul Patriarh ca mitropolit în vechiul scaun ortodox al Moldovei şi Sucevei, vin astăzi în cetatea aceasta în care la tot pasul te întîmpină urmele neperitoare ale trecutului, monumentele de artă bisericească şi temeinicile tradiţii culturale moldoveneşti.

Gîndurile mele se îndreaptă, acum, cînd păşesc în această metropolă a ortodoxiei, spre acele figuri de ierarhi care au cinstit acest scaun cu vrednicia, pregătirea şi înfăptuirile lor. Viaţa, faptele şi sîrguinţa marilor mei înaintaşi vor fi pilde preţioase în activitatea mea chiriarhală.

Ca părinte duhovnicesc al binecredincioşilor creştini moldoveni, aduc cuvîntul Evangheliei Mîntuitorului Hristos, cuvîntul dragostei, al frăţiei şi buneiînvoiri între toţi oamenii.

Voi stărui propovăduind şi învăţînd, voi munci pentru mîntuirea credincioşilor ce mi se încredinţează acum, pentru binele tuturor, pentru statornicirea dreptăţii în raporturile dintre oameni, pentru pacea a toată lumea pentru, slava sfintei noastre Biserici şi pentru propăşirea Patriei noastre scumpe.

La primirea şi cuvintele cu care m-aţi întîmpinat, P. C. Părinte Vicar şi Domnule Preşedinte al Sfatului Regional, făgăduiesc că voi lucra cu timp şi fără timp pentru binele păstoriţilor mei.

Fiind pe deplin încredinţat că voi fi ajutat şi sprijinit pentru ca lucrarea noastră a tuturor să fie încununată de roade bogate atît în cîmpul Bisericii cît şi al Patriei, Vă îmbrăţişez cu toată dragostea şi vă împărtăşesc binecuvîntări arhiereşti".

Îndată după prezentări şi după cuvintele de bun venit ale celor ce l-au întîmpinat pe înaltul păstor al Moldovei şi Sucevei distinşii oaspeţi şi reprezentanţii autorităţilor locale au ieşit în piaţa din faţa gării pentru a porni spre Catedrală.

LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ

Pe la orele 10 clopotul cel mare al Catedralei și odată cu el clopotele celor peste patruzeci de biserici din orașul Iași, ca de atîtea ori în trecutul Moldovei, anunțau într-o unitate simfonică pornirea convoiului de mașini din piața gării cu Inalt Prea Sfințitul Iustin și cu oaspeții Bisericii Moldovene spre Catedrala mitropolitană.

In curtea Catedralei credincioșii din Iași și din împrejurimi, cu bucurie, pietate și vrednicie creștină pe fețele și în mișcările lor, așteptau păstorul pentru împlinirea celor de lipsă, pentu predicarea cuvîntului dumnezeesc.

Protopopii din eparhie, stareți și preoți din orașul Iași, orînduiți în coloane simetrice, asigură ordinea la intrare și în interiorul Catedralei. Pe terasa din fața ușei de intrare Prea Fericitul Patriarh Iustinian și Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin au fost îmbrăcați în mantii arhierești iar soborul de slujitori în frunte cu Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian și cu Prea Sfințiții Episcopi Teofil și Chesarie, sosiți la Catedrală mai înainte spre a se pregăti pentru Sfînta Liturghie, au întîmpinat cu Sfînta Cruce și cu Sfînta Evanghelie. Corul Mitropolitan condus de dirijorul Al. Verdeș a cîntat imnele patriarhal și mitropolitan în timp ce distinșii oaspeți înaintau spre sfîntul altar.

Ierarhii Bisericii și reprezentanții autorităților de Stat au trecut fiecare la locurile mai dinainte fixate. Prea Fericitul Patriarh Iustinian și Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin oprindu-se în mijlocul bisericii s-au închinat spre sfîntul altar apoi s-au îndreptat spre locul în care se află racla cu moaștele Prea Cuvioasei Parascheva în fața căreia ș-au plecat genunchii după care au luat loc în stranele arhierești din dreapta.

În afară de înalții oaspeți și de reprezentanții autorităților de stat amintiți mai înainte mai sînt prezenți următorii: G. Bachmeyer și Anton Trifaș, reprezentanții cultului romano-catolic, Strul Gutman, reprezentantul cultului mozaic, Acad. V. Rășcanu, Acad. Iuliu Nițulescu, Prof. V. Bușureanu, Prof. M. Răvăruț, Prof. C. Doroftei, Profesori Cicerone Iordăchescu, Ilie Gramadă și Neculai Gramadă, poetul George Lesnea, scriitorii Ioan Istrati și N. Barbu, Traian Ghițescu, Directorul Teatrului Național, membrii Adunării eparhiale, P. C. D. Petrea, Vicar Episcopia Roman, Consilieri D. Videanu și C. Popa de la Roman, reprezentanți ai presei și radiodifuziunii Iași, etc.

După ce s-a dat binecuvîntarea pentru Sfînta Liturghie, s-au cîntat ecteniile, s-au citit Apostolul și Evanghelia, s-au înălțat rugăciuni pentru pacea a toată lumea, pentru sănătatea conducătorilor Bisericii și dregătorilor Patriei și a tuturor binecredicioșilor creștini. Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date, alternativ, de corul catedralei și de soborul slujitorilor.

Sfîrșindu-se Sfînta Liturghie cu otpustul rostit de Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian, *Domnul Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor*, a citit Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, pentru confir-

marea I. P. S. Arhiepiscop şi Mitropolit Dr. Iustin Moisescu în funcţiunea de Arhiepiscop al Iaşilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Prea Sfinţitul Episcop Antim Nica, secretarul sf. Sinod, citeşte *Gramata Patriarhală de înscăunare* a Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

Ia apoi cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Iustinian care anunţă alegerea I. P. S. Iustin ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, după care aminteşte de calităţile duhovniceşti ale credincioşilor moldoveni, de urmele evlaviei străbune şi de tradiţiile religioase ale Moldovei, apoi urează noului arhipăstor viaţă îndelungată plină de alese roade pastorale :

ÎNALT PREA SFINŢIŢI ŞI
PREA SFINŢIŢI MEMBRI AI SFÎNTULUI SINOD,
DOMNULE MINISTRU AL CULTELOR,
PREA CUCERNICI PĂRINŢI,
IUBIŢI CREDINCIOŞI ŞI
ONORATĂ ASISTENŢĂ,

Clerul și credincioșii din cuprinsul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei trăiesc astăzi momente sărbătorești de însemnătate deosebită. Pe istoricul scaun de Întîistătător al acestei Mitropolii, ilustrat de-a lungul veacurilor de ierarhi străluciți, se așează astăzi nou alesul Mitropolit Inalt Prea Sfinţitul Iustin Moisescu.

Ales de Colegiul Electoral Bisericesc, întărit de Sfîntul Sinod și de Conducerea superioară a Statului, Inalt Prea Sfinția Sa vine să conducă ca Arhipăstor clerul și poporul dreptcredincios din această de Dumnezeu păzită Mitropolie.

Personalitatea sa este bine cunoscută tuturor. Primirea caldă ce i-o face astăzi cetatea Iașilor, amploarea solemnităţii înscăunării sale, încrederea și nădejdile ce se pun în conducerea sa duhovnicească, sînt îndeajuns de grăitoare pentru aceasta.

Bunul Dumnezeu să ajute ca această încredere să fie mereu sporită, iar așteptările tuturor să fie împlinite!

INALT PREA SFINŢITE MITROPOLIT IUSTIN,

Începînd de astăzi ești conducătorul sufletesc al poporului dreptcredincios din Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfînt. Turma ce ţi s-a încredinţat spre păstorire este din cele mai alese.

Un cler luminat, ascultător, supus, disciplinat, rîvnitor în împlinirea misiunii lui, devotat Bisericii și Patriei, cărora și-a închinat întreaga lui putere de muncă, de pricepere și de jertfă. Sub îndrumarea înțeleaptă a arhipăstorului său, va ști, așa cum a arătat-o întotdeauna, să stea în slujba lui Dumnezeu și a poporului, pe care să-l călăuzească nu numai în cele religioase, dar și în împlinirea îndatoririlor cetățenești, pentru promovarea progresului social și al păcii.

Alături de acest cler de mir luminat, harnic și gata mereu să stea în slujba marilor idealuri ale Bisericii și Patriei, vei găsi clerul monahal, miile de călugări și călugărițe, din numeroasele mănăstiri și schituri, cu care a binecuvîntat Dumnezeu acest pămînt. Reorganizat de Sfintul Sinod, acesta duce în tăcerea sfințitelor locașuri o intensă viață de rugăciune și de muncă stăruitoare. Prin viața lui de rugăciune, el face ca mănăstirile noastre să fie ce au fost întotdeauna, adică cetăți ale vieții duhovnicești, unde să găsească întremare și întărire sufletească și cei din afara lor.

Prin munca lui în atelierele mănăstirești, își asigură mijloacele de trai, dar în același timp asigură păstrarea și continuarea unor ramuri de meșteșugărie artistică, ce s-ar fi pierdut de mult altfel, spre marea pagubă a patrimoniului artistic al acestui popor.

Vei păstori în sfîrșit o turmă de credincioși, a căror evlavie este cea mai aleasă podoabă a sufletului moldovenesc. Mai mult ca în ori care altă parte a țării, aici te vor întîmpina mai la lot pasul roadele străvechii evlavii a moldovenilor.

Sînt datinile pe care le păstrează cu sfințenie.

Sînt obiceiurile și tradițiile religioase atît de numeroase.

Sînt vechile biserici, mănăstiri și așezăminte răsărite pe lîngă acestea. Aceste numeroase ctitorii ale voevozilor „dătători de legi și datini“ sînt monumente ale evlaviei acestui popor, dar în același timp ele sînt și monumente ale creației lui artistice, precum și monumente istorice de prim rang.

Aici, în apropiata vecinătate a Catedralei mitropolitane, stă acea podoabă de artă care este biserica Trei Ierarhi, pe lîngă care a fost odinioară o vestită școală de înaltă cultură.

La cîțiva pași mai departe, sînt așezămintele spitalicești de la Sfîntul Spiridon, creație a milei creștine pentru suferinzi. Tot în apropiere sînt mănăstirile Golia, Cetățuia, Frumoasa, ca să nu pomenesc decît cîteva din cele mai însem-

nate. Sînt apoi în Eparhie vestitele Mănăstiri istorice Neamțu, Secu, Putna, Moldovița, Voroneț și atîtea altele în care s-a cultivat viața creștină, s-a făurit evlavia acestui popor și din care au răsărit primele flori ale culturii acestui popor.

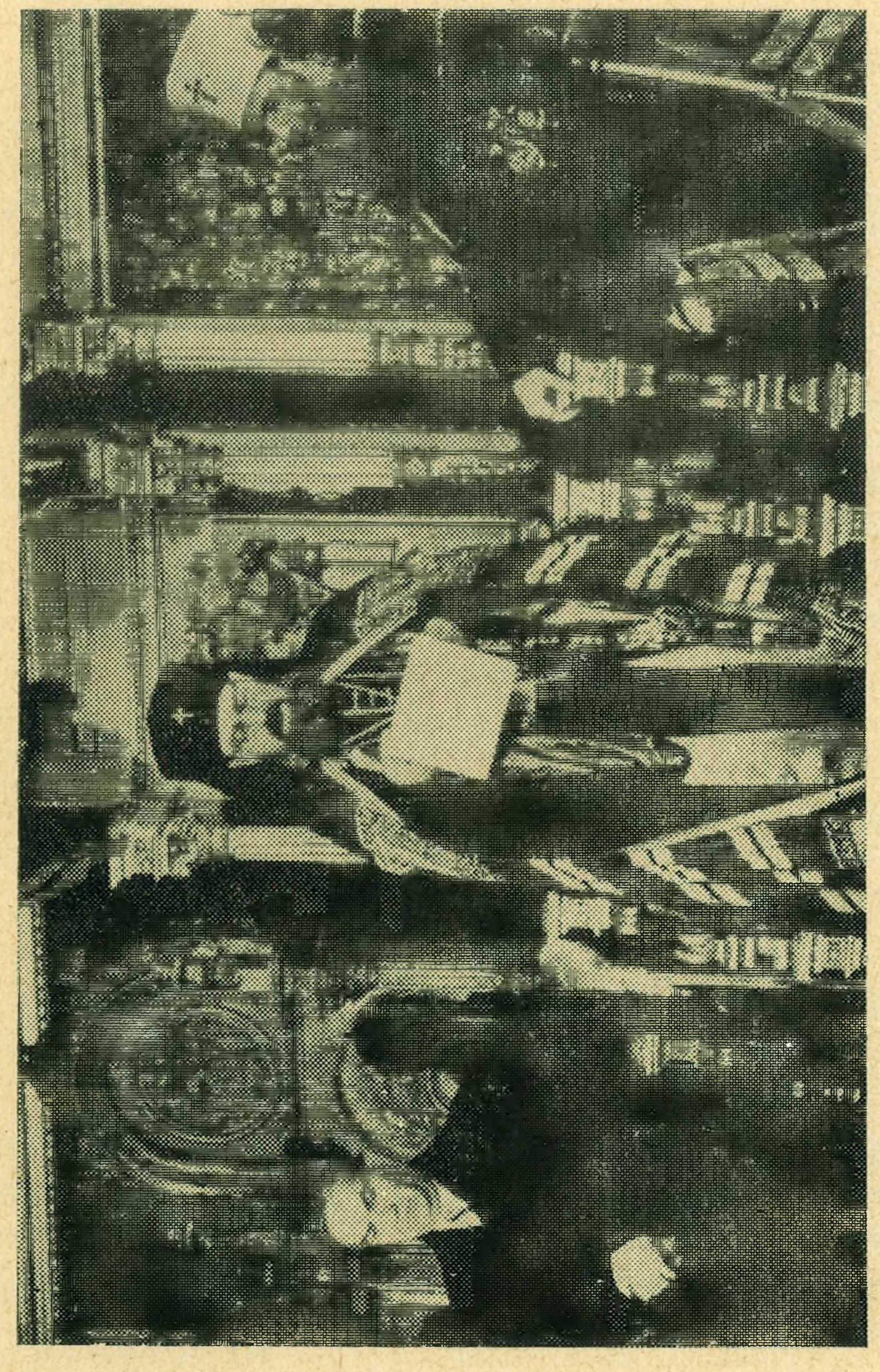

Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor, în Catedrală

In tiparnițile acestor mănăstiri, slujitori ai altarelor au dat, cu truda lor, la lumină cele dintîi cărți, cele dintîi tălmăciri, cea dintîi hrană sufletească a unui popor de păstori, de plugari și de oșteni. Din ele au plecat acele slove care

au alinat sufletele, au întărit credințele șovăielnice și au dat temei și sens vieții credincioșilor de pe aceste plaiuri.

INALT PREA SFINȚITE MITROPOLIT IUSTIN,

Acesta este clerul și poporul pe care-l vei avea de păstorit de azi înainte.

În numele Sfîntului Sinod și al Nostru personal îți urez ca Dumnezeu să-ți ajute să te bucuri de toată prețuirea, respectul, cinstirea și ascultarea clerului mirenesc și călugăresc și a poporului dreptcredincios, așa cum s-au bucurat atîția din valoroșii înaintași ai Inalt Prea Sfinției Tale.

Îți doresc păstorire pașnică, îndelungată și plină de alese roade duhovnicești.

Atotputernicul Dumnezeu să-ți ajute să ridici la cele mai înalte culmi viața bisericească și cetățenească din această Mitropolie, pentru binele Bisericii Ortodoxe Romîne și folosul Patriei noastre! Amin!

După îmbrățișarea frățească în Hristos între întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne şi Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, ia cuvîntul Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iaşi, Ministrul Cultelor, care în numele Guvernului Republicii Populare Romîne felicită Biserica Ortodoxă Romînă și centrul eparhial Iași pentru alegerea și instalarea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin. D-sa amintește de vrednicii mitropoliți ai Moldovei care sînt pilde grăitoare, apoi face un portret al noului păstor al Bisericii din Moldova.

VENERABILI IERARHI ȘI REPREZENTANȚI
AI BISERICII ORTODOXE ROMÎNE,
ONORATĂ ASISTENȚĂ,

Folosesc prilejul de astăzi pentru a transmite Bisericii Ortodoxe Romîne și Centrului Eparhial din Iași, felicitările Guvernului Republicii Populare Romîne pentru alegerea și instalarea Inalt Prea Sfinţitului Iustin Moisescu în demnitatea de Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Socotesc că hotărîrea Colegiului Electoral Bisericesc de a încredința scaunul mitropolitan din această glorioasă vatră de cultură națională Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin Moisescu, va avea frumoase urmări pentru buna îndrumare a clericilor și credincioșilor acestei vechi Mitropolii românești. Noul

mitropolit are strălucite pilde în mulți dintre înaintașii săi care, rămînînd buni ierarhi creștini, și-au slujit cu devotament țara și s-au străduit pentru binele poporului, fiecare la vremea lui, așa cum o cereau împrejurările.

Nu pot să nu-mi amintesc, cu acest prilej, de strălu-

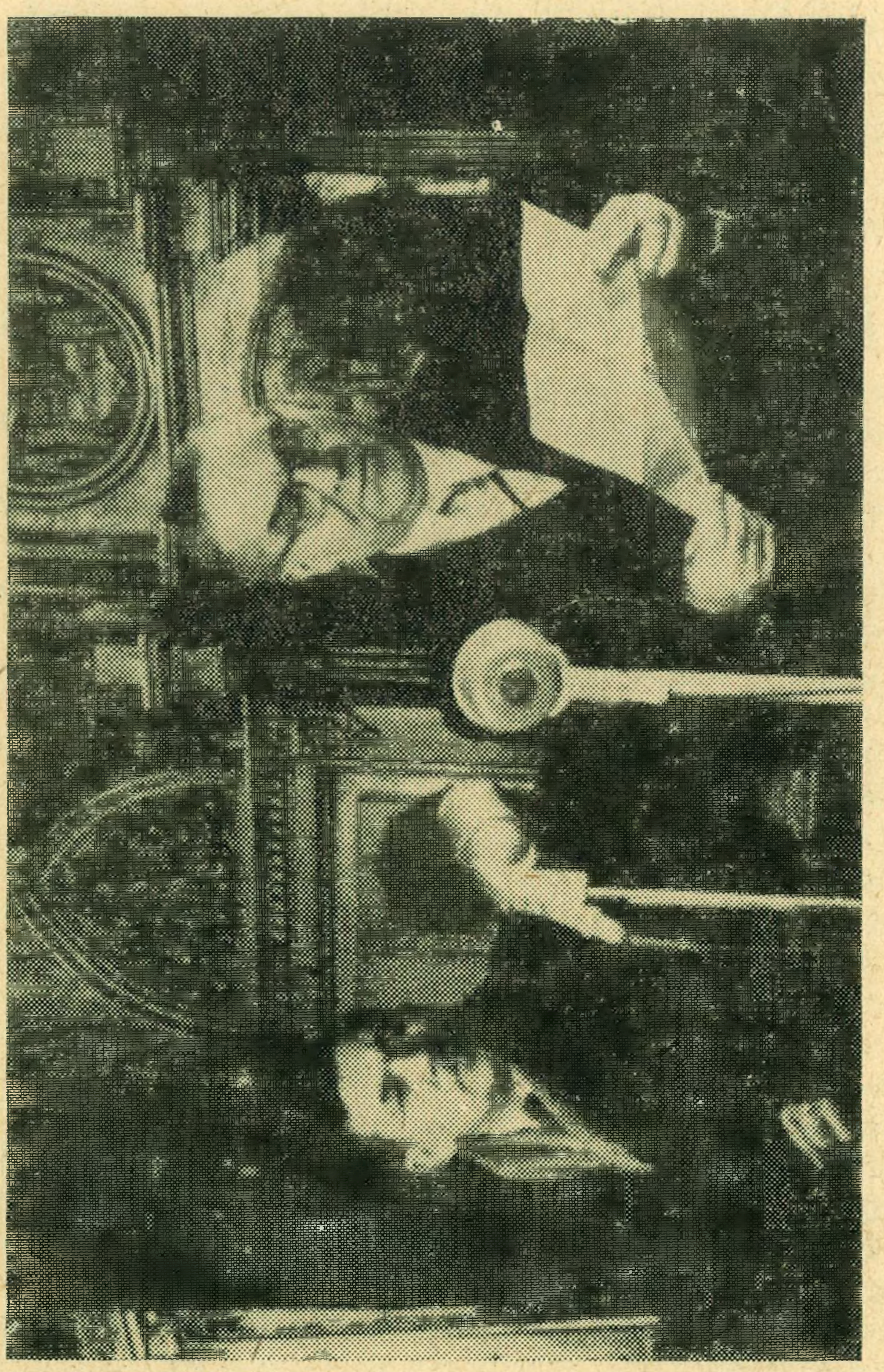

Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor, rostindu-și cuvîntarea în Catedrală

citele figuri de ierarhi care au cinstit scaunul de mitropolit al Moldovei și Sucevei, prin munca lor pe tărîm bisericesc, dar și cultural și patriotic. Cei ce au scris și vor mai scrie istoria Patriei și poporului nostru, nu vor putea trece, fără cuvinte de aleasă cinstire, peste numele Mitropolitului Te-

octist, sfetnicul lui Ștefan cel Mare, de la a cărui urcare pe tronul Moldovei se vor împlini chiar în anul acesta 500 de ani; peste numele Mitropoliților Varlaam și Dosoftei, cărturari fără pereche pentru vremea lor și harnici ostenitori pentru propășirea poporului romîn; peste numele Mitropoliților Iacob Stamate, Veniamin Costachi și Iosif Naniescu, ctitori de școli romînești pentru tineretul moldovean și de frumoase așezăminte de binefacere; peste numele Mitropoliților cărturari Nicodim Munteanu, care și-a făcut studiile la Kiev și Irineu Mihălcescu, vestit profesor de teologie ortodoxă.

În istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei, a fost înscris la loc de cinste, în anii puterii populare, numele Mitropolitului Iustinian Marina, ridicat curînd în scaunul de Patriarh, care și-a arătat meritele sale pe timpul vicariatului, și numele vrednicului Mitropolit Sebastian Rusan. Dragostea lui de adevărat părinte sufletesc față de clerul și credincioșii moldoveni s-a împletit atît de strîns cu dragostea fierbinte față de Patria noastră dragă, față de poporul nostru muncitor și față de toți aceia care luptă pentru apărarea păcii și a bunei înțelegeri între oameni și popoare.

Amintesc aceste lucruri, determinat nu numai de respectul cuvenit totdeauna adevărului istoric și bunelor tradiții bisericești și naționale ale locului în care ne găsim, ci și de faptul că începînd de astăzi, importantul scaun de Mitropolit al Moldovei și Sucevei va fi ocupat de un nou mitropolit cărturar și patriot. Noul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, doctor Iustin Moisescu, a făcut studii strălucite de teologie în țară și străinătate, unde a funcționat și ca profesor la Facultatea de teologie ortodoxă din Varșovia trimis de patriarhul Miron Cristea și de unde s-a reîntors în țară după ocuparea Poloniei de către Hitler. Incă înainte de a fi fost ales Mitropolit al Ardealului s-a dovedit un reprezentant de înalt nivel al tradițiilor culturale ale Bisericii Ortodoxe Romîne, ca profesor la Facultatea de Teologie din Suceava, aparținînd de Universitatea din Iași și apoi la Institutul teologic universitar din București. Din activitatea pe care a desfășurat-o pe teren social știm de asemeni că Inalt Prea Sfinția Sa este însuflețit de dragoste caldă pentru poporul muucitor, din mijlocul căruia s-a ridicat și pentru ale cărui năzuințe spre mai bine s-a străduit ani de-a rîndul; imediat după 23 august activînd pe acest teren chiar și în Moldova.

Ținînd seama de toate acestea, ne exprimăm speranța că Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moisescu, dovedindu-se la înălțimea sarcinilor bisericești și sociale ce-i stau în față, va continua tradiția ierarhilor moldoveni de a-și sluji cu rîvnă Patria și poporul, în străduințele lui de a-și construi o viață mai bună și în pace.

Cu aceste gînduri și nădejdi, vă urez Inalt Prea Sfințite Mitropolit al Moldovei și Sucevei, o păstorire rodnică și îmbelșugată spre binele întregii Biserici Ortodoxe Romîne și al Patriei noastre, Republica Populară Romînă.

În numele preoților și credincioșilor din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei ia cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Teofil al Romanului și Hușilor.

PREA FERICITE PĂRINTE PATRIARH,
DOMNULE MINISTRU AL CULTELOR,
INALT PREA SFINȚITE PĂRINTE IUSTIN
MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI,
INALT PREA SFINȚIȚI ȘI PREA SFINȚIȚI
MEMBRII AI SF. SINOD,
ONORATĂ ASISTENȚĂ ȘI IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Solemnitatea instalării unui nou ierarh pe scaunul mitropolitan de la Iași, a trezit, totdeuna, un interes deosebit pentru clerul și credincioșii moldoveni. Sensibilitatea religioasă a moldovenilor vibrează, cu prilejul înscăunării noului lor chiriarh, nu numai la suprafață ci răscolește adîncurile sufletelor pline de credință. Noul Ierarh reprezintă în fața moldovenilor chezășia continuității unei tradiții de evlavie și cultură ca și nădejdea că în istoria jilțului mitropolitan se vor adăuga, de către noul întronizat, înfăptuiri de mare vrednicie socială cu care să se împodobească și să se mîndrească una din cele mai vechi și cunoscute eparhii din Biserica Ortodoxă Romînă.

În persoana Mitropolitului de la Iași, clerul și credincioșii moldoveni își văd înmănunchiate virtuțile morale și cetățenești, în toată splendoarea lor. Mitroplitul Moldovei nu este numai un deținător al harului deplin al arhieriei ci și conducătorul care reprezintă chintezența sufletului unei provincii cu aromă de poezie, de bunăcuviință și omenie.

Mitropolitul Moldovei este far călăuzitor de lumină,

chivernisitor al dreptății, alinător al suferințelor duhovnicești, păzitor al dreptei credințe, îndrumător pe calea vredniciilor cetățenești, fiind păstorul fără de prihană, care își pune ființa sa întreagă în slujba binelui obștesc, a binelui ce asigură deopotrivă fericirea pe pămîntul Patriei și cîștigarea mîntuirii veșnice, idealuri după care însetează inima oricărui credincios.

Cu prilejul înscăunării unui nou mitropolit pe scaunul chiriarhal de la Iași, credincioșii moldoveni țin, cu toată ardoarea sufletească, să fie pomenite numele marilor lor ierarhi din trecut, atît ca un prinos de recunoștință și piozitate pentru vrednicia lor, cît și pentru a-și satisface un sentiment de mîndrie justificată că și în Moldova au trăit oameni și încă oameni care au trecut din istorie în legendă.

Un mitropolit este mare prin serviciul sacerdotal pe care-l deține. De aceea toți mitropoliții Moldovei au fost oameni mari ca deținători și administratori ai harului deplin. Dar din șirul acestor ierarhi, care au arhipăstorit Mitropolia Moldovei și Sucevei, unii s-au detașat din cîmpul lăuntric al chivenisirii harului și s-au ridicat pe culmile virtuților sociale, ctitorind realizări neperitoare în ogorul culturii românești, prin scrierile lor literare.

Varlaam Moțoc, fiu de țăran din ținutul Vrancei și călugăr din Mănăstirea Secu, a nevedit cel dintîi pînza scrisului românesc, prin ale sale *Cazanii*, ce și astăzi sînt ascultate cu evlavie, cînd se citesc la strană de către unul dintre credincioși. Mitropolitul Varlaam a dat poporului posibilitatea să-și vadă în scris frumusețile de exprimare a gîndurilor printr-o limbă neaoș românească. Tot el a fost ctitorul tiparniței românești de la biserica Trei Ierarhi și apărătorul credinții ortodoxe în fața uneltirilor calvine de a se introduce erezii în sînul ortodoxiei. Sinodul de la Iași din 1642, prin care s-a fixat *Mărturisirea Ortodoxă*, recunoscută mai tîrziu de întreaga Ortodoxie ca pavăză a credinții pravoslavnice, lui se datorează în bună parte, deși numele său a fost adumbrit de faima altor teologi ai vremii.

Dacă Mitropolitul Varlaam a fost ctitorul prozei bisericești, Dosoftei Mitropolitul a dat aripi avîntului poetic alcătuind *Psaltirea* în versuri *„carte lucrată în curs de cinci ani... în stare ea singură a-i asigura gloria literară“* [1]).

Acești doi mari mitropoliți au împrietenit preocupările

---

1) N. Iorga, Ist. Bis. Rom. ed. II pg. 395.

cărturărești cu scaunul chiriarhal de la Iași, astfel că urmașii lor s-au străduit, după puteri și împrejurări, ca să le urmeze calea deschisă.

Cel care a ajuns pe cea mai înaltă culme a muncii cărturărești a fost Mitropolitul Veniamin Costachi, ierarhul care domină, cu geniul său, întreaga istorie a Bisericii Moldovene. Lepădîndu-se de privilegiile și favorurile clasei boierești din care făcea parte, *Mitropolitul Veniamin Costachi* a ascultat de glasul poporului, cu ale cărui aspirații el s-a identificat pînă la sfîrșitul vieții sale.

Veniamin Costachi a fost ctitorul de școli pentru fiii de preoți și țărani, a întemeiat școli tehnice — de arte și meserii — a sprijinit teatrul moldovenesc, cînd această artă se manifesta ca un divertisment familiar, cu interpreți de ocazie și pe scene improvizate în case particulare. A trimis în străinătate pe Asachi și Săulescu, stipendiați de dînsul, să învețe științele pozitive, ca întorcîndu-se în țară acești ucenici ai marelui Mitropolit să fie, la rîndul lor, ctitorii învățămîntului superior din Iași.

Pe tărîmul bisericesc operile teologice, tălmăcite din slavonește și grecește au îmbogățit literatura religioasă cum nu s-a cunoscut de înaintașii lui. Obiectele de cult rămase de la Veniamin Costachi uimesc ochiul prin frumusețea lor artistică. Geniul lui se vădește în toată măreția lui, cînd privești și admiri această măreață catedrală Mitropolitană, în care dînsul nu a avut parte să slujească ci numai să-și verse amarul lacrimilor pe ruinile turnului din mijloc, dărîmat. Iată un mitropolit care se confundă cu însăși viața întregii Moldove în prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Un urmaș, care i-a desăvîrșit Catedrala și i-a egalat faima a fost Iosif Naniescu, pe care credincioșii îl numesc „Iosif cel Sfînt". Cărturar și el, muzician subtil, colecționar de documente și piese numismatice cu care a îmbogățit patrimoniul Academiei R. P. R., Mitropolitul Iosif Naniescu a strălucit mai ales prin operile caritabile. Binefacerile lui au alinat suferințele celor necăjiți, indiferent de condiții sociale și credință religioasă, încît și astăzi vin la mormîntul lui din bătrînii ajutați și-i cinstesc memoria stropind cu roua lacrimilor lor pisania funerară.

Dar în mersul istoriei se ivesc și învolburări și năprazne, cînd condițiile nu-s prielnice pentru opere de cultură. Așa s-a întîmplat în secolul nostru, cînd două războaie au zguduit lumea întreagă din temelii. Cel de al II-lea război mondial a adus urgia apocaliptică peste Moldova.

La sfîrșitul acestui război pe pămîntul Moldovei se auzea nu numai vaerul schilozilor, al văduvelor și orfanilor ci și al celor chinuiți de foame sau bolnavi de tifos exantematec. Moldova parcă se afla în pragul morții.

La efortul general de refacere al acestei provincii, s-a simțit din plin munca plină de abnegație a Mitropolitului Iustinian Marina, actualul conducător al Bisericii Ortodoxe Romîne. Prea Fericirea Sa a fost ierarhul care a îndrumat clerul pe calea apostolatului social, antrenînd pe preoți și credincioși la refacerea satelor. Reclădirea locașurilor de cult dărîmate de război se datoresc inițiativei Prea Fericitului Patriarh Iustinian.

Vitraux-urile Catedralei Mitropolitane sînt darul personal al Prea Fericirii Sale, și cu aceste vitraux-uri locașul și-a căpătat splendoarea interioară pe care o admirăm cu toții. Balsamul pus pe ranele sîngerînde ale credincioșilor moldoveni, de către mîna harnică și binecuvîntată a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian nu va fi uitată niciodată.

Numele marelui mitropolit Sebastian Rusan încă nu s-a scris pe piatra funerară, dar stăruie în inimile noastre ale celor ce i-am cunoscut bunătatea sufletului și zelul lui misionar. Arhiereu iubitor de pace, a radiat în jurul său o dragoste deosebită pentru om și omenie. De aceea a și propovăduit lupta pentru pace între oameni și între popoare nu numai dintr-un comandament evanghelic, ci și din structura ființei lui plină de bunătate, a iubit pe preoți cu afecțiunea unui tată duios și gingaș pentru copii lui. Glasul lui a răspîndit în grai popular, învățătura creștină cu așa succes, încît de la auzul primelor cuvinte ochii credincioșilor se umezeau de lacrimi. În predicile lui scurte, cu claritate în expunere, se vedea întruchipat sfatul apostolului Pavel: „*căci în biserică vreau mai bine să rostesc cinci cuvinte cu înțeles, ca să învăț și pe alții, decît zece mii de vorbe în limbă neînțeleasă*“ (I Cor. XIV, 19). A iubit Biserica, cu pasiunea unui preot de mir, care numai biserici a clădit prin parohiile pe unde a trecut. N-a schimbat tradițiile moldovene ci le-a respectat și le-a întărit. A gospodărit cu chibzuință bunurile Mitropoliei și a ctitorit, prin restaurare, Catedrala veche, lîngă altarul căreia își doarme somnul de veci.

Tuturor acestor mari ierarhi, care au păstorit Biserica Moldoveană, clerul și credincioșii moldoveni, le slăvește numele și le aduce prinos de recunoștință cu acest prilej săr-

bătoresc pentru Mitropolia Moldovei, căci știut este că acolo unde frumusețile trecutului nu sînt pomenite nu se poate nădăjdui la sporirea unei munci rodnice pentru viitor.

INALT PREA SFINȚITE PĂRINTE MITROPOLIT IUSTIN,

Ați fost intronizat astăzi pe scaunul Mitropolitan al Moldovei și Sucevei, cu temeinicia și frumusețea tradițiilor canonice și celor moldovene, dîndu-se prilej de desfătare duhovnicească tuturor celor ce participă la acest act solemn și istoric.

Dragostea moldovenilor pentru oamenii de cultură nu v-a lăsat să continuați pe scaunul Mitropoliei Ardealului opera marilor mitropoliți Andrei Șaguna și Nicolae Bălan ci v-a ales să fiți continuitorul lui Varlaam, Dosoftei și Veniamin Costachi pe scaunul chiriarhal din vechea cetate culturală a Iașului. În bătrîna capitală a Moldovei, care la suprafață pare un muzeu de monumente istorice, au trăit nu numai mari mitropoliți, dar în acest tîrg în trecut, și-au mistuit gîndurile cele mai luminate minți ale neamului nostru, dîndu-și fiecare o mare contribuție la cultura nu numai națională ci și universală. Aici au trăit un Dimitrie Cantemir, Spătarul Milescu, cronicarii Grigorie Ureche, Niculcea și Costin, iar în epoca modernă Vasile Alecsandri, Eminescu, Creangă, Vasile Conta, Nicolae Iorga, George Enescu, Matei Cantacuzino, Alexandru Philippide, ca în vremea noastră să strălucească pe tărîmul culturii și al științei romînești bărbați care au trăit și s-au format în Iași ca maestrul M. Sadoveanu, academicienii și savanții Dr. Constantin Parhon, Ministrul Petre Constantinescu-Iași, prof. Dr. N. Hortolomei, Dr. I. Enescu, Horia Hulubei, Radu Cernătescu, Iorgu Iordan și mulți alții.

INALT PREA SFINȚITE MITROPOLIT IUSTIN,

În acest climat cultural, făurit de atîția înaintași clerici și mireni, vă începeți de azi înainte arhipăstoria. Cultura are aspecte variate și le domină numai acela care este om de cultură, care știe să distingă elementele neperitoare de cele sunătoare dar trecătoare.

Este deci firesc ca să aștepte și să găsească în persoa-

na Inalt Prea Sfinției Voastre pe ierarhul purtător de cultură autentică. Nu veniți la Iași numai cu bogăția harului arhieresc și podoabele ornatelor mitropolitane, ci veniți și cu un tezaur cultural agonisit cu trudă și recunoscut în lumea teologilor de toate confesiunile, din Orientul plin de vrajă pînă în Occidentul spălat de apele oceanice. Tinerețea, lipsită de sprijinul părintesc, v-ați petrecut-o în Atena, avînd ocrotirea bunului Dumnezeu și strălucitorul exemplu al apostolului neamurilor, ale cărui cuvinte din Areopag le-ați studiat cu pasiune și le-ați înmănunchiat în celebra lucrare: „*Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena*“, operă tipărită în Iași, cu sprijinul bănesc al Mitropoliei Moldovei, pe care o veți conduce de acum înainte. Ați gustat în Atena din parfumul culturii clasice grecești, cum au făcut-o la vremea lor unii dintre Sfinții Părinți, și ați adîncit perioada elenistică cînd atîtea culturi s-au contopit în retorta creștinismului. Ați cercetat cărările ascetice umblate de *Evagrie* din Pont și ați pus la îndemîna tuturor celor cu sete de învățătură creștină o lumină clară și temeinică a valorii *Ierarhiei bisericești* în osatura Bisericii Ortodoxe Ecumenice. *Simbolica vestitului profesor atenian Andruțos* ați făcut-o prin tălmăcirea romînească, o carte de căpătîi pentru clerul Bisericii noastre. Ați cercetat Facultățile de teologie de la Strassbourg și Paris, cu profesori renumiți și biblioteci bogate în manuscrise vechi. La o vîrstă tînără, cînd alții de-abia se deprind cu învățătura unui manual, Inalt Prea Sfinția Voastră erați profesor la Facultatea de teologie ortodoxă din Varșovia, ca de acolo să urmați la catedra de exegeza Noului Testament, la Facultatea ilustrată de savantul profesor Dr. Vasile Gheorghiu. Cu o destoinicie recunoscută ați cinstit această catedră la Suceava și în București, formînd o mulțime de serii de teologi, care astăzi slujesc Bisericii pe întreg cuprinsul țării. Preoțimea vă cunoaște și din lucrările tipărite și de la *Cursurile de Indrumare Misionară* pe care toți preoții le-au frecventat cu mult folos. Iată de ce bucuria preoților este îndreptățită, cînd văd că unul din cei mai prețuiți profesori de la Institutul Teologic din București, care a onorat scurt timp Scaunul de Mitropolt al Ardealului, este astăzi instalat pe Scaunul Mitropolitan din Iași. Intr-un oraș al culturii va păstori un om al culturii, iar figurile trecutului de cărturărie nu-l vor adumbri, ci, dimpotrivă îi vor proiecta personalitatea pe fundalul epocii noastre de mari realizări sociale.

Dar arhipăstoria Inalt Prea Sfinției Voastre urmează după doi mari ierarhi: Mitropoliții Iustinian și Sebastian, care au orientat pe preoți și credincioși pe calea progresului social, cînd țara noastră se reclădește pe temeliile dreptății sociale sub conducerea unui harnic regim democrat popular. Reprezentanții autentici ai muncitorimii și țărănimii se află la conducerea Patriei. Lupta pentru apărarea păcii se află între preocupările lor de frunte, și nici o clipă ea nu va înceteni pînă ce pacea nu va învinge în lume.

Lupta pentru pace vă este dragă atît din împlinirea unei porunci evanghelice cît și dintr-o nestrămutată convingere personală, accentuată de împrejurarea că cruzimele primului război mondial v-au ucis pe tata lăsîndu-vă în suflet o adîncă oroare pentru războiul agresiv.

Clerul de mir prin glasul meu, vă exprimă, în această zi solemnă un devotament nețărmurit și vă asigură de ascultare și disciplină conștientă în munca de pastorație a credincioșilor. Veți avea preoțimea în jurul Inalt Prea Sfinției Voastre ca și înaintașii ce i-ați avut la scaunul mitropolitan.

Clerul monahal care-și duce traiul după pravilă în rugă și muncă, vă prezintă smerite închinăciuni, cu rugămintea să-i binecuvîntați strădaniile pentru sporul duhovnicesc pe calea mîntuirii.

Vă vom urma toate îndrumările chiriarhale, fără șovăire, ca astfel Biserica Moldoveană să înflorească în Patria noastră scumpă, Republica Populară Romînă, pe care o dorim puternică și prețuită de celelalte popoare din lume.

Ne împletim bucuria, cler de mir și monahal laolaltă cu credincioșii, rugînd pe bunul Dumnezeu să vă dăruiască sănătate, păstorire ușoară și îndelungată și cinstea cu care ați onorat Catedra Universitară la Institutul Teologic să aducă lauri nepieritori în jurul stemei Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Tuturor le răspunde Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin vorbind despre legăturile dintre Bisericile Ortrdoxe din Ardeal și Moldova, despre Iașul marilor voevozi și a marilor mitropoliți, despre diferitele aspecte ale ortodoxiei moldovene. Anunță un program sumar de înfăptuiri chiriarhale, mulțumește Prea Fericitului Petriarh Iustinian și membrilor Sf. Sinod precum și Domnului Ministru al Cultelor, Prof. P. Constantinescu-Iași, pentru că au luat parte la înscăunarea Inalt Prea Sfinției Sale și binecuvîntează pe credincioșii și preoții din biserică.

PREA FERICITE PĂRINTE PATRIARH,
DOMNULE MINISTRU,
INALT PREA SFINȚIȚI ȘI PREA SFINȚIȚI
MEMBRII AI SFÎNTULUI SINOD,
CINSTIȚI OASPEȚI,
CUCERNICI PĂRINȚI ȘI IUBIȚI CREDINCIOȘI,

În clipa cînd urc treptele scaunului de Arhiepiscop și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, întîiul meu gînd îl îndrept cu adîncă smerenie către Bunul Dumnezeu, rugîndu-l să-mi dăruiască putere și să-mi lumineze mintea întru propovăduirea cuvîntului adevărului, întru chivernisirea harului și păstorirea turmei mele duhovnicești, pe calea mîntuirii.

Dînd urmarea chemării pe care mi-a făcut-o Colegiul Electoral Bisericesc și Sfîntul Sinod, am venit aici cu sufletul stăpînit de cea mai curată dragoste: dragoste de Biserică și de credința strămoșească, dragoste de Patrie și de popor. Îmbrățișîndu-vă pe toți cu aceste simțăminte, rugă fierbinte înalț Părintelui Ceresc să reverse peste noi toți darurile sale bogate, binecuvîntînd legătura tainică ce se săvîrșește astăzi între mine — păstor și fiii mei duhovnicești— turmă dreptcredincioasă din Mitropolia Moldovei.

Dacă odinioară Biserica Ardeleană a primit sprijin și întărire duhovnicească din partea ierarhilor și voevozilor Moldovei, prin înființarea Episcopiei de Vad de către Ștefan cel Mare, prin oblăduirea bisericilor și mănăstirilor din Maramureș și prin trimiterea de călugări harnici și evlavioși, care au ajuns apoi episcopi și mitropoliți, cum a fost Eftimie la Vad, sau sf. Iorest Mitropolitul la Alba Iulia, acum, prin vrerea Colegiului Electoral Bisericesc smerenia mea este ridicată din scaunul de Mitropolit al Ardealului în scaunul de Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Mă simt dator să mărturisesc aici că m-am desprins cu greu de iubiții mei fii duhovnicești din Ardeal. Păstoria mea peste munți a fost scurtă. Totuși, o strînsă legătură se închegase între mine și Biserica Ardeleană.

Dar, mișcătoarea despărțire de clerul și credincioșii pe care i-am păstorit pînă astăzi, s-a prefăcut acum într-o aleasă bucurie, văzînd cele ce se petrec în jurul meu. Iașul marilor voevozi ai Moldovei, Iașul ctitoriilor domnești, cu mulțimea lui de biserici și mănăstiri, care au adăpostit veacuri de-a rîndul patriarhi, mitropoliți și episcopi din tot răsăritul

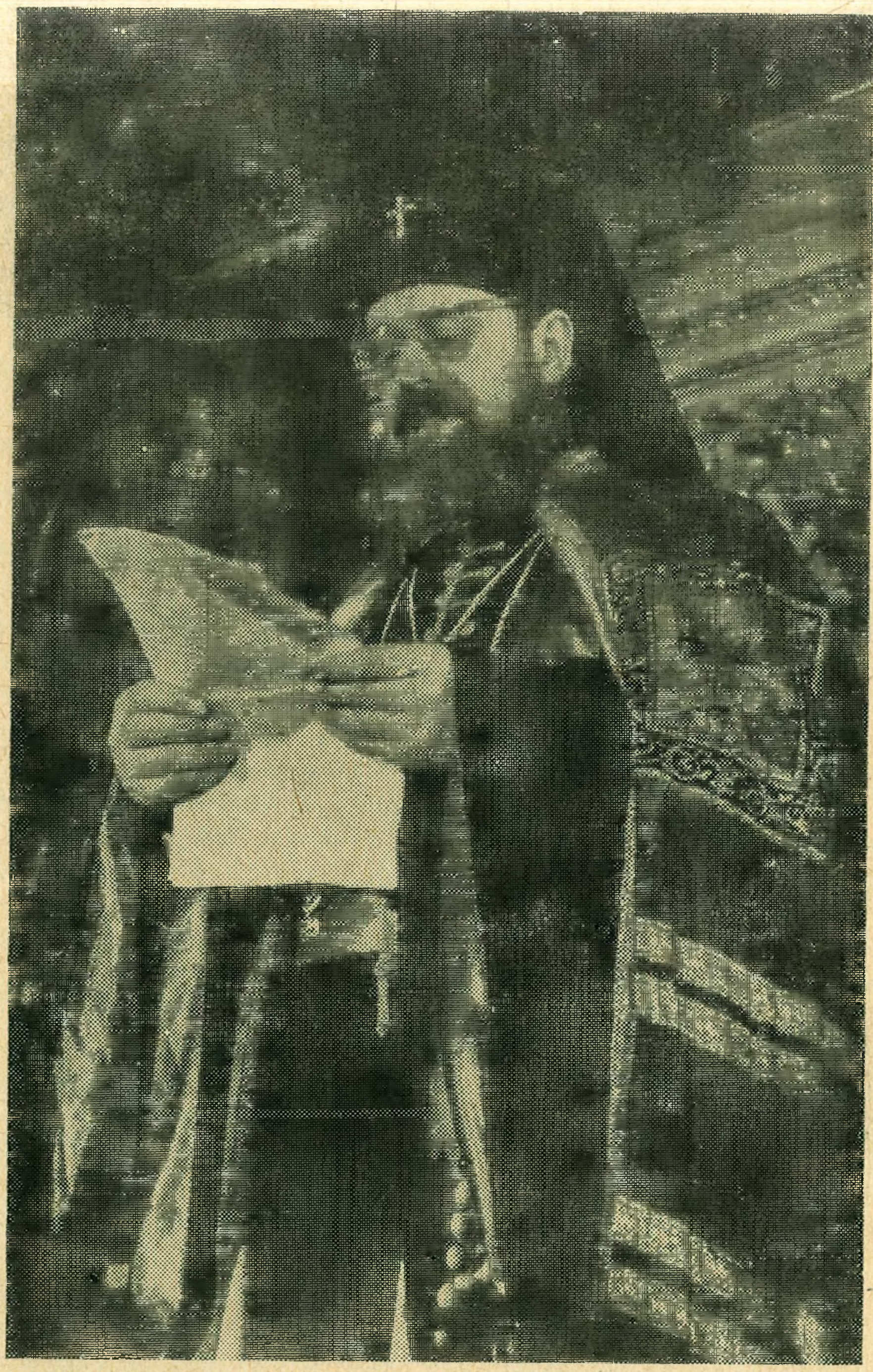

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin rostind cuvintarea în Catedrală

ortodox, Iașul în care s-au ținut mari soboare, unde au fost tiparnițe vestite și școli înalte, Iașul amintirilor culturale și al tradițiilor de luptă pentru unirea Principatelor, Iașul în care clocotește acum duh de viață nouă, ne primește astăzi cu brațele deschise, la începutul păstoririi noastre. Iar de aici, din strălucitul scaun vlădicesc al Moldovei și Sucevei, în chip tainic ne întîmpină ceata marilor mitropoliți, cărturari și luptători pentru Patrie și lege, grăindu-ne cuvînt de îmbărbătare.

Iosif, cel din fruntea pomelnicilor Mitropoliei, apărătorul neînfricat al drepturilor ei de autocefalie; bătrînul *Teoctist*, cel ce odihnește la Putna, lîngă Ștefan Vodă cel Sfînt, pe care l-a pomăzuit domn și i-a fost sfetnic apropiat; *Grigore Roșca,* harnicul ctitor de la Voroneț, cinstitor al cuviosului Daniil Sihastru; *Varlaam*, care și-a adăpat lucrarea sa de păstor din pilda marelui Mitropolit al Chievului, Petru Movilă, îmbogățind tezaurul literaturii noastre cu nemuritoarea lui Cazanie; *Dosoftei* cel blînd ca un miel — după vorba cronicarului, — iscusitul întocmitor al Psaltirii în versuri, care a tipărit cărți romînești de slujbă și de învățătură, în tipografia primită în dar de la Ioachim, Patriarhul Moscovei; *Iacob Putneanul*, apărătorul zelos al țăranilor împilați de biruri și poveri; *Iacob Stamate*, fecior de țăran din Ardeal și blînd povățuitor al clerului și poporului dreptcredincios; înțeleptul *Veniamin Costachi*, ctitor de școli pentru luminarea poporului și pregătirea clerului, s-a trudit o jumătate de veac cu tălmăcirea și tipărirea cărților de slujbă și de învățătură bisericească; *Iosif Naniescu* numit „cel sfînt", pentru bunătatea inimii și milostivirea sufletului, desăvîrșitorul acestei mărețe catedrale începute de Veniamin Costachi; *Nicodim Munteanu*, cărturarul senin care a învățat la Kiev și a îmbogățit literatura noastră bisericească cu traduceri din marii teologi ruși; *Irineu Mihălcescu*, mare dascăl de teologie; *Vlădica Iustinian*, care, înainte de a urca treptele scaunului Patriarhal păstorind în Moldova, a alinat durerile celor năpăstuiți de urgia războiului din urmă; și, în sfîrșit, *Sebastian Rusan*, înaintașul meu de fericită pomenire în acest scaun, vajnic apărător al ortodoxiei și călit în tradițiile de luptă pentru libertatea poporului, în pofida anilor cărunți, s-a avîntat în lupta frumoasă pentru zidirea păcii în lumea întreagă, purtînd soliile Bisericii noastre la marele congrese ale apărătorilor păcii de la Varșovia, Moscova și Helsinchi.

Privind spre marea ceată a acestor ctitori de viață bisericească din trecutul Moldovei, nu putem trece cu vederea chipurilor ostenitorilor din cinul călugăresc care au strălucit prin nevoințele lor curate. Din sinaxare și pisanii se desprind luminoase chipuri de călugări, plini de evlavie, care s-au ridicat printr-o neasemuită vrednicie duhovnicească și viață pustnicească pînă la treptele sfințeniei. Ne gîndim la *Daniil Sihastru*, sfetnicul de taină a lui Ștefan cel Mare, la *Epifanie*, de la Voroneț, la *Rafail* și *Partenie* de la Agapia, la *Chiriac* din Bisericani, la *Ioan* de la Rîșca, la *Inochentie* de la Probota, la *Vasile* de la Moldovița și la *Leontie* de la Rădăuți. Deasupra tuturor s-a preamărit întru virtute și prin alese înfăptuiri, cuviosul *Paisie*, starețul de la Neamțu, care a împletit în chipul cel mai fericit, trăirea duhovnicească cu truda mîinilor, adăpînd pravila vieții călugărești din scrierile sfinților părinți.

În neasemuitul grai al artei, îmi grăesc astăzi din zarea veacurilor trecute toate acele locașuri sfinte, biserici, mănăstiri și schituri presărate de evlavia străbună pe întreg pămîntul falnicei Moldove: Neamțul Mușatinilor, Bistrița și Moldovița lui Alexandru cel Bun, Putna lui Ștefan cel Mare, Probota lui Petru Rareș, Slatina lui Alexandru Lăpușneanu, Secul vornicului Nestor Ureche, Sucevița lui Ieremia Movilă, Dragomirna Mitropolitului Anastasie Crimca și Trei Ierarhii lui Vasile Lupu.

În chiliile acestor dumnezeești locașuri au viețuit marii cărturari și răspînditori de lumină de pe vremuri; la vatra lor, au ucenicit diecii divanurilor domnești și preoții satelor moldovenești; aici s-au scris cărțile sfinte și letopisețele țării, adevărate minuni de artă grafică.

La umbra mănăstirilor moldovenești, alături de școli, au înflorit toate artele vechi romînești: arhitectura, sculptura, ferecătura în aur și argint, broderia și mai ales pictura.

Vechile monumente de artă ai Bisericii noastre constituiesc acum un tezaur național. Lăsate în părăsire altă dată ele se bucură acum de ocrotirea permanentă a statului. In această privință este destul să amintim aici, că numai în anul 1956, guvernul a acordat suma de peste 5.000.000 lei pentru conservarea bisericilor și mănăstirilor, monumente istorice din Moldova. Pentru această înaltă prețuire a monumentelor noastre bisericești, exprimăm aici, caldele noastre mulțumiri Dlui Acad. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor.

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Pentru mine va fi o înaltă datorie de conștiință să cinstesc bogata zestre religioasă a Bisericii Moldovei, luînd neîncetat pilde din gîndurile curate și din faptele drepte ale marilor mei înaintași. Păstrarea bunelor legături cu Statul, păzirea dreptei credințe, îndrumarea clerului pentru păstorirea credincioșilor potrivit cu învățătura Mîntuitorului, ajutorarea mănăstirilor pentru a-și împlini rostul înalt în Bisericâ, sprijinirea operei de luminare a poporului și conservarea comorilor de artă ale trecutului, vor rămîne neîncetat principalele laturi ale lucrării mele bisericești în Moldova.

Incredințat fiind că numai sîrguind pe această cale dreaptă, putem avea chezășia unei vieți religioase înalte și unei Patrii puternice, nu voi cruța nici o osteneală în străduania de a îndruma preoțimea moldoveană întru împlinirea cu prisosință a îndatoririlor ei sfinte față de Biserică și de Patrie. Așa mi-a fost voia — și aceasta pururea îmi va fi ca roadele lucrării preoțimii noastre să se vădească statornic în cucernica săvîrșire a slujbelor și chivernisirea cuminte a locașurilor dumnezeești, în păzirea neîntinată a dreptei credințe și în viețuirea după poruncile Mîntuitorului, în aprinderea duhului de jertfelnicie pentru binele obștesc, în propovăduirea dragostei și buneivoiri între toți fiii Patriei, în unirea tuturor spre tot lucrul bun și în pașnică viețuire între toți oamenii.

Sînt bucuros că alături de tradițiile de evlavie și de lumină din care s-a adăpat viața religioasă a Moldovei din veac în veac, la urcarea mea pe scaun, găsesc, aici, vechea tradiție de viețuire a credincioșilor în bună înțelegere și dragoste înveșmîntată de vlădica Sebastian în nimbul ceresc al păcii.

Dorința de a trăi într-o lume pașnică, eliberată de viforul războaielor, ne este scumpă tuturor. Pacea este lege a firii și poruncă a Mîntuitorului. De aceea, nu vom conteni să o propovăduim cu cuvîntul și cu fapta, străduindu-ne să strîngem în jurul nostru pe toți clericii și credincioșii, făcîndu-ne cu toții părtași la cea mai frumoasă luptă a oamenilor din toate vremurile, — lupta pentru apărarea păcii.

Acum, cînd urc în scaunul mitropolitan al Moldovei și Sucevei, îmi îndrept gîndul spre ocrotitorii credincioșilor moldoveni, spre Sfînta Prea Cuvioasă Maică Parascheva și spre Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, rugîndu-i cu sme-

renie să mijlocească la Dumnezeul milelor și al îndurărilor pentru sporirea puterilor mele, spre a conduce această Mitropolie spre culmi de înflorire.

Cu aceste gînduri începînd păstoria noastră în acest

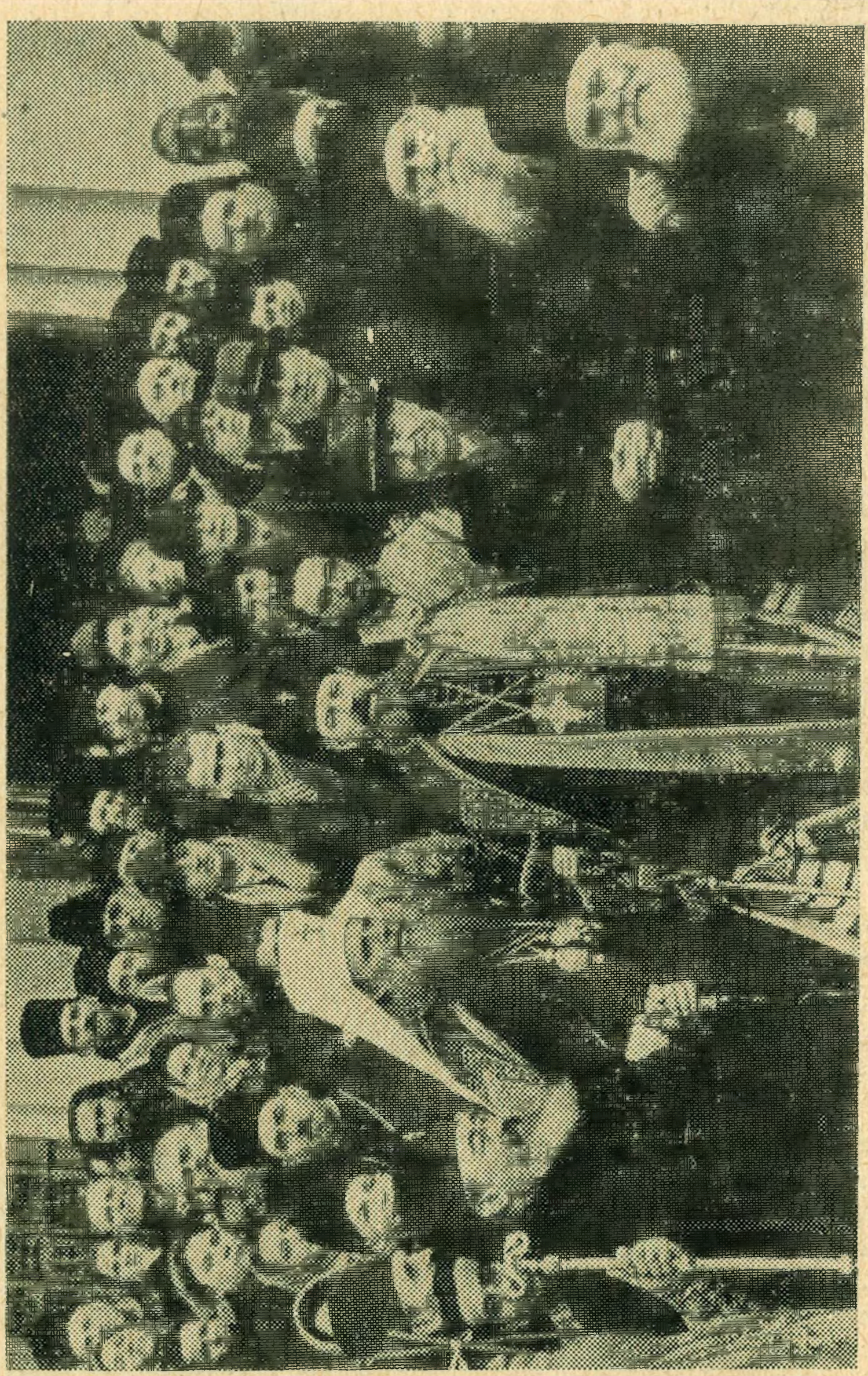

La ieșirea din Catedrala mitropolitană

strălucit scaun, mă simt dator să aduc mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Iustinian și tuturor membrilor Sfîntului Sinod, care n-au cruțat osteneala și au luat parte la acest praznic al înscăunării noastre.

Mulțumesc cu recunoștință Onoratului Guvern și Inalților dregători ai Statului, înfățișați aici prin Domnul Ministru al Cultelor, Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași și îi încredințez de adîncul meu devotament pentru prețuirea ce mi-au arătat.

Pentru toți mă rog Milostivului Dumnezeu să-i facă părtași de darurile sale bogate pentru rîvna, dragostea și munca neobosită pe care o pun întru bună sporirea și întărirea Bisericii strămoșești și întru propășirea scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă.

Iar Dvs. celor din cinul preoțesc și călugăresc și tuturor dreptcredincioșilor creștini și fii duhovnicești, care v-ați adunat la această sfîntă și dumnezeiască slujbă, vă împărtășesc cu dragoste de părinte arhiereasca mea binecuvîntare și vă doresc sporire în toate cele bune și de folos sufletelor și trupurilor voastre acum și pururea. Amin.

S-a cîntat, după cuvîntul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, un polihroniu, pentru Prea Fericitul Patriarh Iustinian, pentru membrii Sf. Sinod și pentru noul păstor al Bisericii moldovene, precum și pentru ocîrmuitorii Patriei și pentru binecredincioșii creștini.

Încheindu-se festivitățile religioase din Catedrală distinșii oaspeți și reprezentanții autorităților locale se îndreaptă printre mulțimile de credincioși spre reședința mitropolitană.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin binecuvîntează credincioșii care se îmbulzesc cu fiorii dragostei și bucuriei în jurul Înalt Prea Sfinției Sale pentru a-l privi, a-l cunoaște, a-l înțelege, pentru a auzi cuvînt de mîngîiere și a primi binecuvîntarea arhierească.

MASA DE LA REȘEDINȚA MITROPOLITANĂ

La reședință, înainte de a fi condus în apartamentul mitropolitan, unul dintre diaconi a rostit o ectcnie pentru sănătatea și îndelunga înzilire a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, după care s-a cîntat: Mulți ani trăiască. Prea Fericitul Patriarh Iustinian, înalții ierarhi, reprezentanții autorităților și oaspeții au felicitat pe noul Mitropolit al Moldovei și Sucevei dorindu-i păstorie îndelungată cu înfăptuiri rodnice.

Consiliul eparhial a oferit o masă cu prilejul instalării Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, la orele 14, în sufrageria și holul de la parter al reședinței. Cîteva tablouri reprezentînd «*Minunea înmulțirii pîinilor*» de A. D. Athanasiu, «*Iisus la 2000 de ani*» de O. Băncilă, «*Mitropolitul Veniamin Costachi*» și portretele conducătorilor Patriei noastre, precum și cele ale mitro-

poliţilor mai noi ai Moldovei — între ele şi portretul Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin — împodobesc cele două încăperi în care s-a servit masa.

La masă au luat cuvîntul, în numele Consiliului eparhial, *P. C. Vicar C. Nonea:*

«După înălţătoarea şi impresionanta ceremonie a instalării Înalt Prea Sfinţitului Iustin, ca Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, ce a avut loc în Catedrala mitropolitană, iată că acum ne găsim ca oaspeţi la agapa dată în cinstea noului ierarh.

La această masă se găsesc adunaţi oameni din toate domeniile unde se desfăşoară intens munca de întărire şi înfrumuseţarea Patriei : reprezentanţi ai Sfaturilor Populare, care se ostenesc din zori şi pînă-n noapte să chivernisească o bună administraţie obştească, oameni de ştiinţă, ţărani, preoţi şi monahi, precum şi neveditori de vers şi proză. Toţi trăiesc bucuria ce sălăşlueşte în jurul scaunului mitropolitan.

Am dori ca această înfrăţire între oamenii muncii să se găsească în jurul Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi după ce solemnităţile vor lua sfîrşit, iar ierarhul Moldovei se va găsi în munca de îndrumare a clerului şi credincioşilor.

Avem încrederea că această înfrăţire va dăinui pe tot timpul arhipăstoriei Chiriarhului nostru, căci moldovenii, deşi sînt socotiţi oameni domoli şi blajini, sînt plini de entuziasm cînd sînt îndrumaţi şi stimulaţi la muncă de bărbaţi luminaţi şi cu dragoste pentru popor.

În numele clerului de mir exprim Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin asigurarea devotamentului preoţesc şi-i dorim să aibă parte numai de bucurii duhovniceşti într-o Biserică plină de prestigiu şi într-o Patrie tare, îmbelşugată şi doritoare de pace!»

În numele Adunării eparhiale *Acad. Prof. Vasile Rîşcanu*, a spus între altele:

Adunarea Eparhială a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei a avut azi fericita ocaziune de a asista la instalarea în scaunul mitropolitan a noului titular, I. P. S. Mitropolit Iustin, alesul legal al forului electoral bisericesc.

Intelectualii ieşeni şi credincioşii moldoveni se bucură că I. P. S. Iustin a venit între ei. Este primit cu dragostea cuvenită unui păstor şi unui destoinic luptător atît pentru rezolvarea treburilor bisericeşti cît şi a celor sociale şi culturale, căci este în tradiţia marilor arhierei ai Bisericii Moldovene, crearea şi sprijinirea marilor instituţii spitaliceşti precum şi a instituţiilor de cultură ale poporului; între toţi şi deasupra tuturor străluceşte figura marelui cărturar Veniamin Costachi iubitor de popor pentru drepturile şi ridicarea căruia s-a desprins de clasa boierească, fiind apoi surghiunit la Mănăstirea Slatina, unde s-a stins din viaţă, îndurerat că nu şi-a putut vedea opera desăvîrşită.

Spiritul lui Veniamin Costachi veghează asupra acestui mare

așezămînt bisericesc la a cărui conducere a fost instalat, I. P. S. Iustin astăzi.

El întruchipează icoana de jertfă din care succesorii vrednici de-a lungul deceniilor și-au tors firul nădejdilor și energia lor de conducători bisericești.

Moldoveanul, după cum spune cronicarul, are inima caldă dar cugetul rece. De cum îl împinge cugetul său să se apropie de o persoană, cu inima sa caldă se leagă pentru totdeauna de ea.

D-sa în numele Adunării eparhiale și în numele Societății Științelor medicale pe care o reprezintă și ca un omagiu al trăiniciei și secularei legături între Mitropolia Moldovei și Corpul Medical, căci în jurul mănăstirilor acestei Mitropolii s-au dezvoltat primele spitale sub denumirea de *bolnițe* pe tot întinsul Moldovei, îi dorește sănătate îndelungată, pentru ca în strînsă armonie cu Prea Fericitul Patriarh Iustinian, cu clerul și credincioșii să conducă Biserica noastră pentru a deveni un factor hotărîtor în acțiunea de apărare și întărire a păcii, ca să se îndeplinească idealul biblic: să se prefacă tunurile în pluguri, iar sulițele și săbiile în coase și seceri.

P. C. Arhim. Melhisedec Dimitriu, în numele călugărilor și călugărițelor din eparhie, spune că a ascultat cuvîntările din biserică și i-a umplut sufletul de bucurie. Este recunoscător Domnului Ministru al Cultelor pentru acțiunea de restaurare a monumentelor istorice așa cum au fost pe vremea voevozilor moldoveni.

Cere sprijin moral și material pentru mănăstiri spre a-și împlini fiecare menirea, apoi urează Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin păstorire îndelungată.

P. C. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic Sibiu, mărturisește că sentimentele celor ce au venit la această festivitate sînt de regret și de bucurie în același timp. De regret pentru că tînărul Mitropolit Înalt Prea Sfinţitul Iustin nu va mai fi în Ardeal pentru a-și împlini programul de a conduce ca și adormitul Mitropolit Nicolae Bălan cele două altare: Biserica și școala bisericească ardeleană.

În vizita pe care a făcut-o la Institutul Teologic după instalarea sa ca Mitropolit la Sibiu, a spus că n-a venit între străini. Într-o astfel de atmosferă toți s-au simțit bine. A vorbit și cu ocazia alegerii și la instalarea la Iași în cuvinte care au mișcat, despre sufletul Bisericii Ardelene și despre credincioșii ei, despre legăturile dintre Bisericile Ardeleană și Moldoveană. Biserica Ardeleană a știut să orienteze sufletele credincioșilor spre cele două țărișoare de peste Carpaţi fiindcă soarele răsare de peste Carpaţi.

În 1918, la Alba Iulia, poporul ardelean s-a rostit pentru unire și fără condiții.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a vorbit despre legăturile dintre Bisericile Ardeleană și Moldoveană. De dincoace de munți au venit Mitropoliții *Dosoftei* și *Ilie Iorest* iar din Ardeal au venit mulți călugări și ierarhi care s-au adaptat aici: *Pahomie* schimonahul, Mitropolitul *Iacob Stamate*, ierarhii mai noi *Sebas-*

tian, Lucian, Teofil; pe vremea lui Veniamin Costachi au venit mulţi dascăli ardeleni la şcolile de la Iaşi.

Ardelenii au şi sentimente de bucurie întrucît astăzi Ardealul dă din nou un mitropolit Moldovei, pe Înalt Prea Sfinţitul Iustin. O parte din sufletul său a rămas în Ardeal. Aici va avea ocazia de a săvîrşi ceea ce a început la Sibiu.

Studenţii de la Institutul Teologic din Sibiu au făcut o excursie în luna iulie la Iaşi şi au rămas cu amintiri foarte frumoase. Cred că unificarea bisericească ar putea fi consolidată, între altele şi prin vizitarea tezaurului ortodox din Moldova de către fraţii reveniţi. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin va consimţi, desigur, ca grupuri de preoţi şi credincioşi reveniţi să vină să viziteze bisericile şi mănăstirile din Moldova pentru a cunoaşte şi înţelege ce este ortodoxia.

În numele Institutului Teologic din Sibiu doreşte ca bunul Dumnezeu să dea sănătate şi putere de muncă Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru a înălţa Biserica din Moldova şi pentru a întări legăturile cu Biserica Ardeleană.

P. C. Ioan Coman, rectorul Institutului Teologic din Bucureşti: «În numele Institutului Teologic din Bucureşti felicit pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin pentru noua treaptă în care a fost ridicat precum şi centrul eparhial al Iaşului pentru dobîndirea unui arhiepiscop şi mitropolit la înălţimea trecutului şi menirii sale în viaţa Bisericii şi Patriei.

Urăm Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin să întruchipeze într-un grad şi mai înalt pe toţi înaintaşii care i-au pregătit calea, încălzindu-i credinţa şi luminîndu-i teologhisirea.

Institutul Teologic din Bucureşti este încredinţat că profesorul de Scriptura Noului Testament, Iustin Moisescu, astăzi Mitropolitul Moldovei şi Sucevei va continua să fie dascălul înflăcărat al sfintei teologii şi din scaunul mitropolitan. Şcolile teologice din Moldova vor avea în Înalt Prea Sfinţia Sa un preţuitor şi un sprijinitor entuziast care nu va cruţa nici o osteneală pentru întărirea şi înflorirea lor.

Evlavia caldă a moldovenilor, blîndeţea lor, duhul ascetic al mănăstirilor acestei părţi de ţară, oferă un cadru minunat desfăşurării lucrării de teologhisire şi arhipăstorire a Înalt Prea Sfinţiei Voastre.

Noi, foştii colegi de la Institutul Teologic din Bucureşti, rugăm fierbinte pe Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, că aşa cum v-a luminat în aleasa teologhisire de la Institutul nostru tot aşa să vă ajute în lucrarea de sfinţire, luminare şi de conducere a turmei cuvîntătoare ce vi s-a încredinţat.

Hristos Domnul şi Sfîntul Iustin Martirul şi filozoful, vrednicul părinte bisericesc al cărui nume îl purtaţi să vă aprindă de dumnezeeasca dragoste care pe toate le sufere, pe toate le crede, pe toate le nădăjduieşte, pe toate le rabdă. Cu această dragoste pe toţi îi veţi încălzi şi-i veţi avea în inima Înalt Prea Sfinţiei Voastre.

Trăiască Mitropolia Moldovei în frunte cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin».

P. C. Traian Belaşcu, Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Sibiului, spune că a rămas adînc mişcat de ce a văzut la Iaşi, de ceea ce a văzut în această veche reşedinţă.

După 6 august 1955, dată de cînd a adormit în Domnul Mitropolitul Nicolae Bălan, credincioşii şi preoţii ardeleni au simţit inima părintească a Prea Fericitului Patriarh Iustinian. Toţi se găseau atunci la un impas, deoarece scaunul de la Sibiu fusese ocupat de ierarhi ca Andrei Şaguna şi Nicolae Bălan.

Providenţa dumnezeească s-a îngrijit şi de Biserica Ardeleană şi la timpul său Colegiul Electoral Bisericesc a ales ca Mitropolit al Ardealului pe Înalt Prea Sfinţitul Iustin. Adormitul în fericire Mitropolitul Nicolae Bălan a dorit mult ca urmaşul său să fie tot un profesor.

Biserica Ardeleană, clericii şi credincioşii, l-au primit cu dragoste fiască. Ei au fost alături de Înalt Prea Sfinţitul Iustin.

Nu poate tălmăci sentimentele pe care le are acum. Orice despărţire este grea. Cînd a venit acolo a fost primit cu sentimentul că cineva de aici poate păstori foarte bine acolo. Prezenţa Înalt Prea Sfinţitului Iustin, cu sufletul mărinimos, între ardeleni, a topit orice umbră de resentiment sau de îndoială. Credincioşii din Ardeal cu un ochi plîng iar cu altul rîd. Plîng pentru că nu va mai fi în fruntea Bisericii Ardelene dar toţi sînt mulţumiţi pentru că a fost promovat la Iaşi.

Doreşte Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit ani mulţi cu sănătate şi cu putere mare de muncă. Vizita canonică de la Blaj va rămîne de neuitat. Repararea capelei arhiereilor de acolo a fost semnul atenţiei părinteşti pentru clericii şi credincioşii din Blaj. Vizitele canonice de la Mediaş sau de la Răşinari, sfinţirea bisericii de la Întorsura Buzăului vor rămîne momente deosebite ale arhipăstoriei Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

Despărţirea nu va fi definitivă. Înalt Prea Sfinţia Sa ţine şi de azi înainte legătura sufletească cu Ardealul ortodox. Sărbătoarea de astăzi va rămîne în sufletele tuturor.

În numele clericilor şi credincioşilor ardeleni, doreşte Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, să se simtă bine în noul scaun în care a fost instalat astăzi. Să trăiască ani mulţi şi să-i dea Dumnezeu putere de muncă şi elan pentru ca păstoria Înalt Prea Sfinţiei Sale să aducă topirea tuturor deosebirilor şi a tuturor resentimentelor în albia ortodoxiei.

P. C. Gaşpar Bachmayer: «În numele vicarului general al arhiepiscopiei romano-catolice din Bucureşti şi în numele comunităţii noastre catolice din Iaşi, am onoarea să prezint Înalt Prea Sfinţiei Voastre urările cele mai bune de îndelungă şi rodnică păstorire a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei. Dumnezeu să vă ţină ani mulţi, în deplină sănătate, în scaunul acesta mitropolitan, iar păstoria să vă fie rodnică atît pe tărîm bisericesc cît şi pe tărîm social.

Conducătorii noştri bisericeşti sînt conştienţi de răspunderile lor şi de contribuţia pe care o pot da pentru propăşirea Patriei şi doresc ca în deplină armonie cu Biserica Ortodoxă soră

să lucreze şi ei la înflorirea Patriei, la menţinerea păcii şi la munca paşnică şi armonioasă a tuturor cetăţenilor.

Îmi permiteţi, Înalt Prea Sfinţite, să vă mărturisesc şi preţuirea noastră pentru înaltele calităţi pe care le aduceţi şi care vor revărsa peste bătrînul scaun mitropolitan al Moldovei o nouă strălucire.

Să trăiţi întru mulţi ani!».

Primul rabin, Strul Gutman, al comunităţii mozaice din Iaşi, recunoaşte că festivitatea de astăzi de la Mitropolia Moldovei şi Sucevei este un mare succes datorită condiţiilor de libertate din Patria noastră.

Se regăsesc la această festivitate reprezentanţi ai tuturor cultelor, ai ştiinţei, ai artei şi literaturii cu hotărîrea de a lucra pentru binele oamenilor şi ai popoarelor.

În numele credincioşilor mozaici din Iaşi, felicită pe noul Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, dorindu-i viaţă lungă şi activitate rodnică pentru pace şi Patrie.

Prea Sfinţitul Episcop Teofil al Romanului şi Huşilor, ca episcop sufragan al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, remarcă că noul arhipăstor al Moldovei şi Sucevei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, este un bărbat tînăr, sănătos, cu elan de muncă, cu chip frumos, înalt, demn în mişcări şi în atitudini, bun patriot, însufleţit pentru binele obştesc şi pentru fericirea poporului, bun cunoscător de oameni, cu pregătire cărturărească adîncă, autor al mai multor opere şi studii teologice. Va fi un mitropolit mare.

Roagă pe bunul Dumnezeu să-i dăruiască păstorie îndelungată, linişte, putere de muncă, pentru înfăptuiri duhovniceşti şi gospodăreşti la Mitropolia Moldovei şi Sucevei.

A mai luat cuvîntul: *P. C. T. Bodnar, inspector bisericesc*, care a evidenţiat însuşirile şi înfăptuirile D-lui Ministru al Cultelor, Acad. Prof. P. Constantinescu-Iaşi, după care a felicitat pe Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin în numele preoţilor şi credincioşilor din Bucovina; *P. C. Petru Alexa* care a amintit de activitatea profesorală şi socială a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, cînd funcţiona ca profesor la Facultatea de Teologie din Suceava; *Profesor C. Iţco* şi *P. C. Protopop V. Tărăboanţă* care au făgăduit că vor ajuta pe noul arhipăstor al Moldovei şi Sucevei în activitatea sa chiriarhală; Poetul *George Lesnea* a recitat din poeziile sale.

Încheind seria cuvîntărilor *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, a spus următoarele:*

„Primirea pe care bătrînul oraş Iaşi, cu tradiţiile sale culturale şi bisericeşti, mi-a făcut-o astăzi cînd am venit ca Mitropolit al Moldovei şi Sucevei a depăşit toate aşteptările mele. Reprezentanţii autorităţilor, clericii şi credincioşii

ieșeni, mi-au făcut această însuflețită manifestare îndemnați de firea, cumințenia, concepțiile și datinile moldovenești.

În general moldovenii sînt cunoscuți ca oameni evlavioși, cucernici. Întotdeauna ei sînt atașați de ierarhii lor și vorbesc cu mîndrie și cuviință despre păstorii lor. Poate manifestarea pe care am văzut-o și simțit-o astăzi nu este legătura moldovenilor cu modesta mea persoană ci legătura duhovnicească cu ierarhul lor. Gîndind ei că și smerenia mea va fi la înălțimea așteptărilor și nădejdilor lor m-au întîmpinat și primit așa de frumos.

Îmi voi da toată silința să corespund așteptărilor și nădejdilor pe care le au în ceasurile acesteà păstoriții mei. În viața bisericească a Moldovei am destule pilde spre care să-mi îndrept privirile. Viața și activitatea înaintașilor mei în acest scaun mitropolitan îmi arată limpede care sînt liniile dominante ale unui program chiriarhal în Moldova. De la unii am înțeles ce este pietatea, de la alții am desprins îndatorirea de a păstra dreapta credință, de la alții necesitatea de a ajuta și sprijini viața mănăstirească, de la alții obligațiunea de a cunoaște și a alina poporul obidit, de la alții osteneala de a da strălucire culturală scaunului mitropolitan de la Iași. Iată calea cea sănătoasă pentru întocmirea programului de activitate al unui cîrmuitor bisericesc în această cetate a ortodoxiei.

Mă voi sili pe cît mă vor ajuta puterile ca să pășesc pe urmele fericiților mei înaintași.

Voi lua pildă din acest trecut glorios al Bisericii Moldovene, voi privi la cumințenia și evlavia acestor buni credincioși și voi înseila liniile mari ale activității mele viitoare.

O legendă veche ne amintește de lupta între doi uriași: Hercule și Anteu. Puternicul Hercule îl strîngea în brațe pe Anteu cu intenția de a-l doborî dar de cîte ori acesta atingea pămîntul cu piciorul prindea putere și nu putea fi doborît.

Voi ține în activitatea mea viitoare legătura cu poporul, cu credincioșii pe care-i păstoresc și voi avea puterea să duc la culmi de înflorire Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Noi credincioșii creștini dorim și urmărim să fim cetățeni ai cerului, să ne împăcăm cu Dumnezeu, dar trăim și ne mișcăm în lumea aceasta, pe pămînt. Gîndirea și activitatea mea viitoare de arhipăstor se va desfășura între acești doi poli: cerul, Dumnezeu, spre care voi îndruma și

conduce pe credincioși și pământul în care viața lor trebuie să fie mulțumită.

În Patria noastră pământească noi nu trăim în condiția ubicvității. Noi trăim într-o Patrie, sîntem cetățeni ai

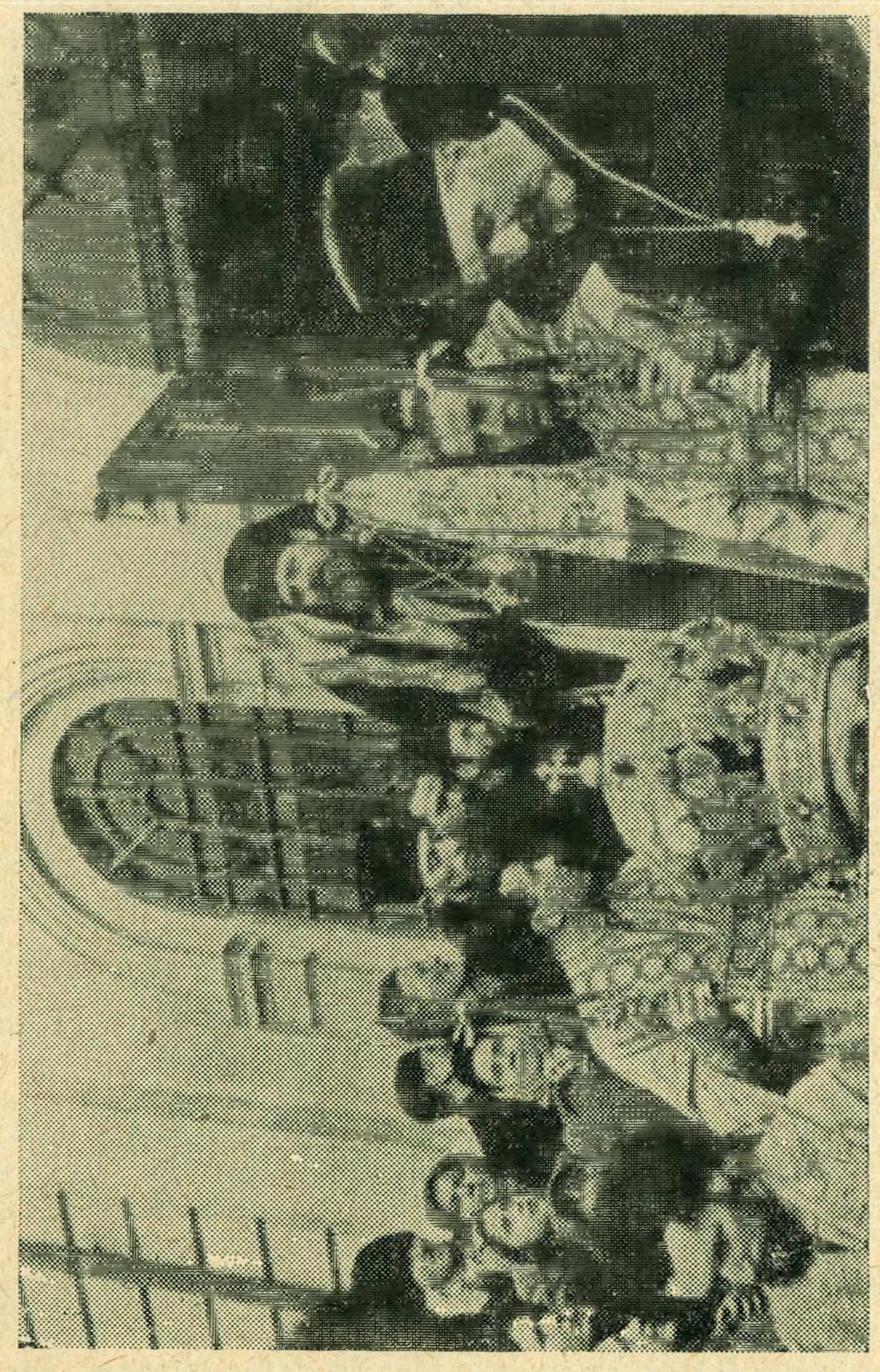

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin binecuvîntînd credincioșii la ieșirea din Catedrală

unui stat. Sîntem legați de scumpa noastră Patrie prin tot ce este omenesc în noi. Ne identificăm cu năzuințele și idealurile ei fără a abdica de la rînduelile noastre bisericești.

Doctrina și practica creștină ne pun înainte temeiuri

puternice de unde desprindem îndatorirea de a ne iubi și cinsti patria : Mîntuitorul cînd plîngea pe înălțimile din jurul Ierusalimului își arăta dragostea și atențiunea față de Patria Sa; Sfîntul Apostol Pavel spune într-o anumită împrejurare compatrioților săi: „*Eu sînt iudeu, născut în Tarsul Ciliciei, dar am crescut în acest oraș (Ierusalim) învățînd la picioarele lui Gamaliel să țin cu strășnicie Legea părintească*“ (Fapt. Ap. XXII, 3). Sentimentul acesta al iubirii de patrie, nu este, deci, potrivnic spiritului Bisericii noastre, ba, dimpotrivă, este o obligație morală.

În vremea de demult, preoții, ca păstori de suflete, nu aveau prea multă știință de carte, dar au mers și au muncit, prin intuiție, alături de popor. Ei nu s-au desprins de năzuințele și condițiile de viață ale poporului.

Pentru viața liniștită și mulțumită a compatrioților mei voi fi în activitatea mea alături de preoți și credincioși, alături de întregul popor, iar pentru conducerea păstoriților mei spre Dumnezeu voi avea pururea înaintea mea sfînta învățătură a Mîntuitorului Hristos și voi lucra în strînsă colaborare cu Prea Fericitul Patriarh Iustinian pentru slava sfintei noastre Biserici.

Ca buni cetățeni, — preoți și credincioși — vom sprijini toate acțiunile obștești din Patria noastră cu sentimentul că prin munca fiecăruia ajutăm pe semenii noștri.

Ne va fi scumpă acțiunea de apărare și întărire a păcii deoarece sîntem convinși că pacea este climatul în care se construiesc bisericile, școlile și spitalele, în care înfloresc artele și științele, în care se dezvoltă literatura, în care bunul credincios se apropie de Dumnezeu. Voi avea pildă în acest gînd și în această acțiune, pe adormitul în Domnul, Mitropolitul Sebastian Rusan care a slujit cauza păcii cu toată stăruința.

Sînt sigur că preoții și credincioșii din această eparhie vor merge cu toată sinceritatea alături de mine pentru a servi și iubi Patria noastră și pentru a ridica Biserica Ortodoxă din Moldova la strălucire.

Mulțumesc din toată inima reprezentanților celorlalte culte, care au luat parte la această festivitate și îi asigurăm de colaborare frățească în acțiunile de folos obștesc. Binele comun al compatrioților noștri și înflorirea Patriei va fi scopul esențial care ne va uni pe toți chiar dacă mărturisim credințe deosebite.

Mulțumesc cu recunoștință Onoratului Guvern al Pa-

triei noastre care a dat strălucire acestei manifestări făcîndu-se reprezentat prin bărbatul de stat și prin emeritul savant ieșan Dl. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor.

Domnule Ministru, îmi place să cred că votul unanim al Colegiului Electoral Bisericesc la alegerea mea va fi un îndemn în activitatea mea chiriarhală de a strînge în jurul meu pe toți clericii și credincioșii, de a înfăptui unanimitatea în gînduri și mișcări pentru slava sfintei noastre Biserici și pentru înflorirea Patriei noastre scumpe, Republica Populară Romînă.

Cu dragoste frățească în Hristos mulțumesc Prea Fericitului Patriarh Iustinian, Înalt prea Sfinților Mitropoliți și Prea Sfinților Episcopi, membri ai Sfîntului Sinod, pentru că și-au luat osteneala de a veni la această sărbătoare a Bisericii Moldovene.

Mulțumesc tuturor reprezentanților de autorități din Iași și Domnilor Directori din Ministerul Cultelor care au luat parte la înscăunarea mea ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei și m-au înconjurat cu atenția și dragostea lor.

Am ascultat astăzi pe reprezentanții Bisericii din Ardeal și am înțeles din cuvintele rostite de ei care sînt sentimentele și ideile lor. Deși păstoria mea în Ardeal a fost scurtă, o strînsă legătură s-a închegat între mine ca arhipăstor și preoții și credincioșii din Ardeal, încît astăzi mă despart cu greu de ei.

Făgăduiesc clericilor și credincioșilor ortodocși din Ardeal, că voi sprijini cu toată puterea mea Biserica Ardeleană. Cunosc bine această Biserică și sînt convins că este o ramură viguroasă a Ortodoxiei.

Cu gîndul la clericii și credincioșii Bisericii Moldovene în fruntea cărora am fost înscăunat astăzi, mulțumesc tuturor pentru dragostea cu care m-au întîmpinat și înconjurat la Iași și ridic paharul în sănătatea tuturor".

Clericii și credincioșii care au fost oaspeți la masă au cîntat imnul mitropolitan: «Pre stăpînul și Mitropolitul nostru, Doamne îl păzește întru mulți ani».

CONFERINȚA ADMINISTRATIVĂ A PROTOPOPILOR ȘI STAREȚILOR DIN EPARHIE

La Mitropolia Moldovei și Sucevei se păstrează tradiția ca orice chiriarh, nou instalat, să se prezinte în fața protopopilor și a stareților chiar în ziua înscăunării, pentru a arăta liniile mari ale programului chiriarhal.

Aşa cum au făcut întotdeauna întîistătătorii Bisericii Moldovene, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, pe la orele 5 după amiază a fost condus în sala în care erau adunaţi protopopii şi stareţii din eparhie pentru a-i cunoaşte şi pentru a le vorbi.

La intrarea în sală, Înalt Prea Sfinţia Sa a fost întîmpinat de cei prezenţi cu imnul mitropolitan: «Pre stăpînul şi Mitropolitul nostru, Doamne îl păzeşte întru mulţi ani».

După ce Înalt Prea Sfinţitul binecuvîntează pe cei prezenţi a spus în esenţă următoarele:

A luat cunoştinţă de tradiţiile legate de înscăunarea unui nou mitropolit şi se conformează acestor tradiţii.

Nu intenţionează să traseze un program de activitate. Cunoaşte toate problemele Bisericii Ortodoxe Moldovene din auzite.. Cere îngăduinţa de a le cunoaşte personal. Se va orienta în activitatea Înalt Prea Sfinţiei Sale după propriile convingeri. Pentru cunoaşterea problemelor eparhiale va chema protopopii şi stareţii fie pe toţi odată fie în serie. Sînt foarte potrivite consfătuirile cu grupurile de protopopi deoarece problemele bisericeşti variază; altele sînt la nord şi altele lá sudul eparhiei. În consfătuirile ce vor avea loc se va discuta asupra tuturor problemelor bisericeşti şi se vor găsi cele mai potrivite soluţii.

Vine aici cu elan şi cu hotărîrea de a ridica Biserica Moldovei pe culmi de înflorire. Roagă pe toţi să creadă că toate condiţile sînt date pentru acţiuni în acest sens. Din partea Statului nostru ne bucurăm de tot sprijinul pentru desfăşurarea tuturor treburilor noastre. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne se ocupă de problemele mari bisericeşti şi stă hotărît să le dezlege. Avem în toate problemele atenţia şi solicitudinea Sf. Sinod.

Se va ocupa de preoţi, de problemele pastorale, de diversele aspecte ale activităţii preoţeşti. Va da toată atenţia mănăstirilor ca să redevină ceea ce au fost odinioară, deschizătoare de lumină în toate problemele bisericeşti. Cu sprijinul tuturor se va face o lucrare frumoasă.

Va vizita una după alta parohiile şi mănăstirile şi se va informa asupra tuturor problemelor eparhiale. Doreşte sprijin sincer în toate acţiunile. Trebuie păstrată dreapta credinţă dar în acelaşi timp sînt necesare relaţiile bune cu cei de altă credinţă: trebuie înţelegere frăţească în toate.

Slujitorii Bisericii au îndatorirea de a da sprijin acţiunilor de interes obştesc. Tot ceea ce se înfăptuieşte de cîrmuirea Patriei noastre se înfăptuieşte pentru folosul şi spre binele tuturor. Sfîntul Apostol Pavel îi scrie lui Tit: «*Adu-le aminte să se supună stăpînirilor şi dregătorilor. Să asculte, să fie gata spre orice lucru bun*» (Tit III, 1).

Colaborarea cu autoritatea de stat are puternice temeiuri în sfînta Scriptură. «*Tot sufletul să se supună înaltelor stăpîniri...* (Romani XIII, 1); «*Vă îndemn deci înainte de toate să faceţi cereri, rugăciuni... şi pentru toţi cei care sînt în înalte dregătorii, ca să petrecem viaţa paşnică şi liniştită...*» (Tim. II, 1-2). Interesul tuturor este ca toţi credincioşii Bisericii să ajungă la cunoştinţa adevărului. În preocupările şi acţiunile lor clericii şi

credincioșii trebuie să se asocieze și să colaboreze cu oricine atunci cînd este vorba de binele obștesc.

Cît privește pacea, slujitorii Bisericii trebuie să fie cei dintîi care trebuie să o apere deoarece sînt fii ai luminii, ai păcii, nu ai întunericului. Dumnezeul nostru este al vieții, al luminii. Mîntuirea înseamnă pace între om și Dumnezeu. Pacea este statornicirea armoniei și a bunei înțelegeri între oameni și popoare. Este în același timp poruncă a firii și poruncă a lui Dumnezeu. Ascultînd legile firii toți se vor face apărători și luptători pentru pace. Ascultînd și împlinind poruncile lui Dumnezeu toți vor ajunge la pace. «*Fericiți făcătorii de pace că aceia fii lui Dumnezeu se vor chema*» (Matei V, 9). Misiunea Mîntuitorului Hristos a fost pacea. Cine urmează cu adevărat lui Iisus, cine dorește să se mîntuiască, trebuie să lucreze pentru apărarea și întărirea păcii, trebuie să statornicească în suflete liniștea și mulțumirea. Numai atunci vom fi și noi fii ai lui Dumnezeu. «*Noi sîntem fii ai lui Dumnezeu prin Har și vă îndemn ca Harul primit de la Dumnezeu să nu fie în zadar* (II Cor. VI, 1).

La începutul păstoririi Înalt Prea Sfinției Sale binecuvîntează pe toți și le cere tot sprijinul.

* * *

În aceeași seară după ce oaspeții Bisericii Moldovene au luat cina au plecat cu trenul spre București.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a rămas la Iași, lîngă preoții și credincioșii moldoveni care așteaptă «*cuvînt sănătos și fără prihană*» de la păstorul lor.

Ca atîtea manifestări bisericești care au avut loc la Mitropolia Moldovei și Sucevei, festivitatea înscăunării Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin va rămîne multă vreme în amintirea preoților și credincioșilor moldoveni. Ei au întîmpinat și înconjurat cu supunere fiască pe «*propovăduitorul, apostolul și învățătorul*» lor, cu dragoste și bunăvoință, cu încredere și nădejde.

Instalat în scaunul mitropolitan, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin va cunoaște în scurtă vreme problemele bisericești ale Moldovei, tradițiile ortodoxe din această parte de țară, va cuncaște direct clerul și credincioșii pe care-i păstorește. Ei au credința neîndoielnică în Dumnezeu, se silesc să împlinească voia și poruncile Sale, sînt dornici de pace și bunăînvoire între oameni, muncesc cu sîrguință și cinstesc Patria în care trăiesc.

Ei au acum arhipăstor destoinic «*pildă cu cuvîntul și cu purtarea*».

Pregătirea sa temeinică și însușirile alese ale sufletului său dau certitudinea că păstorirea sa va însemna o pagină glorioasă în istoria Bisericii Moldovene.

Alături de arhipăstorul lor, clericii și credincioșii moldoveni într-un gînd și într-o simțire, doresc și au nădejde tare că în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea Biserica Ortodoxă a Moldovei va fi dominată de puternica personalitate a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin.

Ani mulți de rodnică și luminoasă arhipăstorire!

DATE BIOGRAFICE

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Dr. Iustin Moisescu este originar din satul Cîndeşti, raionul Muscel. Născut la 5 martie 1910. Tatăl său, învăţător, a căzut pe cîmpul de luptă în primul război mondial. De creşterea şi pregătirea copilului Iustin şi a celorlalţi fraţi s-a ocupat cu aleasă îngrijire mama sa.

Şcoala primară a urmat-o în satul natal. În 1922 a intrat la Seminarul orfanilor din Cîmpulung Muscel pe care l-a absolvit ca şef de promoţie în 1930. Ca elev a avut o viaţă morală ireproşabilă şi s-a distins între colegii săi prin voinţa hotărîtă de a-şi însuşi o temeinică pregătire cărturărească.

După absolvirea Seminarului teologic pleacă la Atena şi urmează cursurile Facultăţii de Teologie (1930-1934) ca bursier al Patriarhiei Romîne. În 1934 îşi ia licenţa cu calificativul excepţional. Între 1934-1936 urmează studii de specializare pentru doctorat la Strasbourg (Franţa), apoi revine la Facultatea de Teologie din Atena şi în iunie 1937 trece examenul de doctorat cu teza «*Evagrie Ponticul — viaţa, scrierile şi învăţătura*» (Tipărită 156 pagini).

Întors în ţară îşi echivalează titlurile de licenţiat şi doctor în Teologie la Facultatea de Teologie din Bucureşti, apoi este numit profesor la Seminarul Nifon din Bucureşti.

În 1938 este trimis profesor de studiul Noului Testament la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Varşovia. Lecţia inaugurală ţinută în faţa studenţilor, a profesorilor universităţii din Varşovia şi a reprezentanţilor guvernului polonez a avut în cercurile intelectuale şi în presa poloneză un succes excepţional.

Războiul al doilea mondial îl sileşte să revină în ţară unde este chemat ca profesor de Studiul Biblic al Noului Testament mai întîi la Facultatea de Teologie din Suceava, aparţinînd de Universitatea din Iaşi, apoi la Facultatea de Teologie din Bucureşti.

La 26 februarie 1956 a fost ales Mitropolit al Ardealului unde a păstorit pînă în ianuarie 1957 cînd Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Amintim următoarele lucrări ale noului arhipăstor al Moldovei:

— *Evagrie Ponticul,—viaţa, scrierile şi învăţătura*, 156 pag., Atena, 1937.
— *Sf. Scriptură şi interpretarea ei în opera sf. Ioan Hrisostom*, 120 pag. Bucureşti, 1942.
— *Originalitatea parabolelor Mîntuitorului*, 50 pag. R. Vîlcea, 1945.
— *Activitatea sf. Apostol Pavel în Atena*, 228 pag, Iaşi, 1946.
— *Ierarhia bisericească*, 80 pag. Craiova, 1955.
— *Simbolica lui Hr. Andrutsos*, traducere din greceşte, 350 pag. Craiova, 1956.

Dintre studiile şi articolele publicate în revistele noastre teologice amintim următoarele:

— *În legătură cu Mărturisirea Ortodoxă*, Biserica Ortodoxă Romînă, Nr. 5-8, mai-august 1948.
— *Sfîntul Pavel şi viaţa celor mai de seamă comunităţi creştine în epoca apostolică*, Studii Teologice Nr. 7-8, septembrie-octombrie 1951.
— *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, Studii Teologice Nr. 3-4, martie-aprilie 1953.
— *Biserica Ortodoxă Romînă în lupta pentru apărarea păcii*, Studii Teologice, Nr. 7-8, iulie-august 1953.

Titlurile lucrărilor şi studiilor sale precum şi părerile, interpretările şi soluţiile pe care le are, arată pe teologul cărturar care a privit problemele specialităţii sale în esenţa lor, pe profesorul care a dus, prin contribuţiile sale, mai departe studiul Noului Testament. Multe din lucrările tipărite de Înalt Prea Sfinţia Sa au ca obiect diferite probleme bisericeşti şi sociale de actualitate.

Pe lîngă activitatea sa de profesor la Facultatea de Teologie Înalt Prea Sfinţia Sa a mai avut şi alte însărcinări în viaţa Bisericii noastre. În anul 1936 a făcut parte din Biroul Congresului de la Atena a profesorilor de Teologie, membru în Comitetul de conducere al Institutului Biblic, membru în Comitetul de redacţie al revistei *Biserica Ortodoxă Romînă*, etc.

Toţi au sentimentul, acum, la înscăunarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, că puternica personalitate a noului arhipăstor spre care se îndreaptă acum privirile şi nădejdile preoţilor şi credincioşilor este garanţia sigură că problemele bisericeşti ale Moldovei vor fi sezisate şi rezolvate cu pricepere, demnitate, autoritate şi rîvnă apostolică.

DUMNEZEU ŞI LUMEA DUPĂ VECHIUL TESTAMENT ÎN COMPARAŢIE CU CONCEPŢIILE ANTICE ORIENTALE

După învăţătura Sfintei Scripturi lumea este creată. Ea nu este din eternitate şi nici nu s-a născut din sine, ci ea a fost creată. Dumnezeu a creat-o: «La început a creat Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Gen. I, 1). Prin cuvintele cerul şi pămîntul se înţelege în Vechiul Testament «lumea», universul.

Ideea de creator este legată strîns de Dumnezeu care se numeşte cînd Elohim, cînd Iahve. De aici şi titulatura lui Iahve: «Creatorul cerului şi al pămîntului» (Isaia XLII, 5).

Afirmarea unor exegeţi critici moderni că Iahve este privit drept creatorul universului, abia din epoca profeţilor scriitori, este în dezacord cu spiritul întregii Sfintei Scripturi. Dumnezeu şi lumea sînt mărimi deosebite în cele dintîi versete ale Bibliei, precum şi în toate cărţile Vechiului Testament. Spiritul absolut are aici peste tot prioritate faţă de lume. Dumnezeul lui Israel este dintru început Dumnezeul creator transcendent, de aceea religiunea Vechiului Testament este în fundamentul său adversară mitului. Ideea că Dumnezeu a creat lumea s-a precizat şi lămurit din ce în ce mai mult, odată cu împărtăşirea unor revelaţii noi dumnezeeşti. Astfel Decalogul învaţă precis şi clar că Dumnezeu (Iahve) a creat lumea (Exod XX, 11). Solomon, în rugăciunea sa de consacrare a templului, zidit de el în Ierusalim, se exprimă despre Dumnezeu că El a pus soarele pe cer (I Reg. VIII, 12). Amos vorbeşte într-o formă solemnă despre Iahve, creatorul cerului şi al pămîntului, al mării, al luminii, al stelelor şi al spiritelor (Amos IV, 5; V, 18). Precum ideea despre creaţie se află la Amos, aşa se întîlneşte ea la alţi profeţi, în cărţile didactice ca şi cele poetice ale Vechiului Testament.

Invăţătura despre creaţie este expusă în mod mai amănunţit, în afară de referatele din cap. I şi II din Geneză, în Psalmul 104 (103) şi în Iob 38, 4 urm.). Comparaţia acestor prezentări diferite despre opera creaţiei arată că referatul biblic despre crearea lumei în 6 zile (despre exaemeron) din Gen. cap. I şi II se bazează pe o tradiţie foarte veche, fapt recunoscut şi de unii exegeţi critici moderni. După H. Gunkel, forma de astăzi a referatului biblic despre creaţie este mai nouă, dar fondul lui se reduce la o tradiţie foarte veche. Şi alţi exegeţi critici mai noi recunosc din ce în ce mai mult că sîmburele referatului biblic despre creaţie este un bun moştenit din timpuri străvechi.

Dacă înaltele idei religioase exprimate în referatul biblic despre creaţie le desprindem de forma de prezentare, în condiţiile concepţiilor vremii de atunci, dacă le desprindem de îmbrăcămintea în care ele au fost înfăţişate, potrivit înţelegerii oamenilor vremii, putem sintetiza aceste idei în felul nostru de a vorbi, astfel:

1. — Un Dumnezeu unic este creatorul şi stăpînul lumii, nu este o parte a lumii. El a creat lumea fără ajutorul unui demiurg. Lumea nu este aşadar singura care există. Dumnezeu este înainte de lume, fiindcă El a creat lumea. Lumea are un început fiindcă Dumnezeu cel unic a adus-o din neexistenţă la existenţă, adică a creat-o ca un întreg armonic a cărei lege este voinţa lui Dumnezeu.

2. — Stelele, plantele şi animalele sînt create de Dumnezeu şi de aceea nu trebuie să li se aducă închinare divină, aşa cum obişnuiau să li se închine popoarele păgîne.

3. — Opera lui Dumnezeu corespunde intenţiei Lui, de aceea ea este bună.

4. — Dumnezeu a chemat lumea la existenţă fără osteneală prin cuvîntul Său, într-un timp scurt. El este, aşadar, atotputernic.

5. — Omul este cununa creaţiei. El a fost creat într-un fel cu totul deosebit de celelalte creaturi, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (Gen. I, 26). Omul este un microcosmos, o sinteză în mic a microcosmosului, o sinteză de spirit şi materie.

6. — Bărbatul şi femeia sînt creaţi de Dumnezeu în vederea căsătoriei, care trebuie să fie monogamă.

7. — Pămîntul este creat pentru oameni, ca să fie stăpînit de ei şi pus în valoare.

8. — Omul are datoria de a sfinţi tot a şaptea zi, ziua odihnei, spre a o închina lui Dumnezeu.

Aceste idei religioase, desprinse din referatul biblic despre creaţie, arată că acest referat este superior tuturor producţiunilor literare antice, care se pot asemăna cu acest referat.

IMAGINEA LUMII DUPĂ VECHIUL TESTAMENT

Adevărurile religioase, arătate mai sus, sînt îmbrăcate în referatul biblic despre creaţie într-o vorbire populară, potrivită cunoştinţelor populare ale vremii. Autorul sacru n-a avut în vedere să propună cunoştinţe ştiinţifice despre lume, ci să desprindă adevărurile dogmatice despre Dumnezeu, despre om şi despre creaţie,

Imaginea sau concepţia despre lume a lui Israel arată o anumită concordanţă cu concepţiile lumii vechi. Pentru cugetarea antică cerul nu era socotit ca ceva eteric, imaterial, ci, dimpotrivă, ca o construcţie solidă, care întrece cu mult pămîntul în stabilitate. Cerul mai întîi a ieşit din apele haosului creat, ca rakia = tăria, bolta cerească, numită de greci «stereoma», latineşte «firmamentum» (Gen. I, VI). Cerul, întemeiat pe nişte coloane

uriaşe, formează o boltă deasupra pămîntului (Iob. XXVI, 9, 11), ca o oglindă turnată (Iob. XXXVII, 18). Poetic, cerul este asemănat cu un cort întins de Dumnezeu peste pămînt (Is. XL, 22; XLII. 5; XLVIII, 13; Iob. IX, 8). Imaginea aceasta este folosită pentru a zugrăvi uşurinţa operei divine de creaţie. Scopul creerii «tăriei» cerea ca aceasta să fie atît de solidă, încît să poată despărţi apele cele de sus de apele cele de jos (oceanul ceresc de oceanul pămîntesc).

Impreunarea maselor de ape de sus cu cele de jos ar avea drept rezultat întoarcerea haosului (Gen. I, 7; VII, 11; Ps. CIV, 3; CXLVIII. 4). De aceea stăvilarele rezervorului celui mare de ape din cer sînt închise bine şi se deschid numai atunci cînd se distribuie ploaia (2 Regi VII, 2, 19; Ps. LXXVIII, 23). Pedeapsa potopului a fost aplicată prin dezlănţuirea apelor de sus şi a celor de jos. Apele de sus s-au revărsat prin stăvilarele deschise, iar cele de jos prin ţîşnirea izvoarelor subterane (Gen. VII, 11; VIII, 2).

După concepţia antică semită, cerul era împărţit în mai multe sfere. Această concepţie nu-i era străină nici evreului antic, care vorbeşte despre ceruri şi cerurile cerurilor (haşamaim uşeme şamaim) (I Regi VIII, 27; Deut. X, 14; Neem. IX. 6). Prin cerul cerurilor (şeme haşamaim) se înţelege cerul cel mai înalt (Ps. CXLVIII, 4). Despre numărul spaţiilor cereşti, Vechiul Testament nu aminteşte nimic. Babilonenii numărau trei ceruri. In cerul cel mai înalt locuieşte Anu, tatăl zeilor. In alte locuri se vorbeşte despre şapte spaţii cereşti [1]).

Astfel de concepţii se întîlnesc şi la alte popoare. Este caracteristic faptul că evreii nu dădeau importanţă împărţirii cerului în mai multe spaţii, fiindcă după convingerea lor întreg spaţiul ceresc stătea sub stăpînirea lui Iahve, Dumnezeul cel unic. Altfel era cazul la Babiloneni. După închipuirile lor, fiecare sferă cerească era sediul diferiţilor zei.

Precum cerul aşa şi pămîntul era închipuit ca o zidire bine construită, pe temelii solide sau coloane, care erau înfipte adînc în apele cele dedesupt (Prov. VIII, 25, 29; Iob. IX, 6; XXXVIII. 6; Ps. XVIII, 6; CIV, 5).

Probabil aceste coloane se identifică cu rădăcinile munţilor (Ps. XLVI. 3). Munţii sînt înfipţi în oceanul dedesupt (iamim = mările sau tehom = adîncul), care îi înconjoară de jur împrejur (Ps. CXXXIX, 9; CIV, 6 urm.). Plin de admiraţie descrie psalmistul cum Iahve a întemeiat pămîntul pe mări şi cu rîuri l-a brăzdat (Ps. XXIV, 2; CXXXVI, 6 cf. XCIII, 2 urm.). Dacă s-ar întîmpla ca elementele naturii să se răzvrătească, ele nu vor reuşi, căci Iahve le stăpîneşte, întărind stîlpii de temelie (Ps. LXXV, 4; XLVI, 3). Numai într-un singur loc se vorbeşte despre pămînt, că el pluteşte ca un disc deasupra nefiinţei (Iob XXVI, 7 urm.). Pămîntul stă în legătură cu apele cele de jos, cu apele adîncului prin izvoare şi rîuri (Gen. VII, 11: meionot tehon raba = izvoarele adîncului celui mare). După închipuirea vechilor evrei, sub pămînt se află un mare spaţiu (Iona II, 7)

---

1) Cf. B. Meisner, Babilonien und Asyrien II, 1925, p. 108 urm).

numit Șeol, drept locuință pentru cei ce-au murit (Gen. XXXVII, 35; XLII, 38; XLIV, 29, 31; Num. XVI, 30). După Iov, Șeolul se află sub ape și este contrastul extrem al cerului (Iob XI, 8). Ca atare, el este plin de întunecime (Iob VII, 9 urm.; X, 21; XXXVIII, 17). Alteori Șeolul este descris ca o închisoare cu porți și zăvoare (Isaia XXXVIII, 10; Iob XVII, 16; XXXVIII, 17), sau ca o cîmpie întinsă, brăzdată de pîraiele lui Belial (Iob X, 21; Ps. XVIII, 5) și înconjurată de apele mării (Iona II, 6 urm.; Ps. LXIX, 15 urm.). În vorbirea poetică, Șeolul este personificat ca un monstru care înghite cu lăcomie nesăturată pe cei răi (Is. V, 14; Avac. II, 5) sau ca un vînător care aruncă lațurile sale (Ps. XVIII, 6; CXVI, 3).

Din punct de vedere al gîndirii moderne, această închipuire despre lume, determinată de cunoașterea mărginită a naturii în antichitate, ne apare ca o naivă, puerilă și nedesăvîrșită oglindă a realității. Totuși, pentru exprimarea raporturilor lui Dumnezeu cu lumea, această concepție despre lume, fie ea mai mult sau mai puțin desăvîrșită, nu influențează fondul religios al ideilor, fiindcă această imagine despre lume formează numai substratul pentru expunerea adevărurilor religioase care, de altfel, se întemeiază pe multe alte izvoare biblice.

SPECIFICUL ÎNVĂȚĂTURII BIBLICE DESPRE CREAȚIE

Oricît de felurite ar fi metaforele Vechiului Testament prin care se exprimă raportul lui Dumnezeu cu lumea, totuși ele sînt unanime în a accentua deplina dependență a lumii de Dumnezeu (Gen. XLIX, 25; Exod XV, 8-11; Num. XVI, 30; Deut. XXXIII, 14; Ps. XXIX). Toate aceste expuneri despre creație accentuiază limpede ideea că lumea este creația lui Dumnezeu. Sînt, fără îndoială, unele asemănări și înrudiri formale între unele imagini ale referatului biblic despre creație și expunerile cosmogoniei babiloniene, feniciene sau egiptene, dar — cu toate acestea — felul de a concepe creația în Biblie se deosebește fundamental de concepțiile păgîne despre originea lumii. Astfel, din nici un citat din Vechiul Testament nu se poate deduce ideea că divinitatea ar fi fost inclusă în procesul de devenire a lumii, ci ea stă față de lume cu totul independentă. Chiar în acele locuri unde ideea despre creație este exprimată sub forma unei lupte contra haosului, anume în unele texte poetice (Ex. Is. XVII, 12-14; XXVII, 1; LI, 9 urm.; Ier. V, 22; Avac. III, 10; Naum. I, 4; Ps. XLVI; LXXXIX, XI; Prov. VIII, 29 etc.), arată sub formă metaforică voința cea puternică a lui Dumnezeu, căreia nu i se poate împotrivi nimeni. În afară de El nu se recunoaște altă voință care să poată să se măsoare cu El. Precum Iahve este pentru poporul său unica putere și voință, așa în trecutul îndepărtat de la începutul existenței lumii create totul i-a fost subordonat puterii Lui. Ideea despre unitatea voinței universale a trebuit să întărească ideea despre unitatea lumii. Credința într-un Dumnezeu, care a încheiat un legămînt cu poporul său pe muntele Sinai, legămînt care a reînnoit legămîntul încheiat cu Noe și cu patriarhii Avraam, Isac

și Iacob, a legat de voința creatoare a lui Dumnezeu trăsăturile unei creații personale spirituale și a unei finalități etice. Întrucît Iahve este conceput drept creatorul absolut al lumii, este exclusă orice idee despre puteri divine contrare, care ar sta la temelia creației. O astfel de concepție despre creație n-a putut fi posibilă păgînismului politeist. Singură Biblia leagă ideea de creație de un singur și unic Dumnezeu rațional și etic, care a adus lumea din neexistență la existență, cu înțelepciune și pentru un scop bine determinat.

REFERATUL BIBLIC DESPRE CREAȚIE ȘI COSMOGONIILE EXTRABIBLICE

Pentru înțelegerea aprecierii referatului biblic despre creație, cosmogoniile extrabiblice nu sînt de puțină importanță. Aici vom stărui puțin mai pe larg asupra cosmogoniilor babilonenilor egiptenilor și fenicienilor, fiindcă poporul biblic a avut cu aceste popoare relațiuni mai strînse. Lumina ca început al creației era cunoscută indienilor, grecilor și fenicienilor. Babilonenii, egiptenii, perșii, chinezii și alte popoare știau și vorbeau despre o mare, despre un ocean ceresc. Cosmogonia feniciană pune la început spiritul, închipuit ca suflare și haosul întunecat. Soția spiritului (suflării) e numită deci «baau», cuvînt care corespunde după formă ebraicului «bohu», cu însemnarea de ceva neorganizat, netocmit = noaptea grecilor. Egiptenii își închipuiau că la început a existat haosul din care s-au născut zeii. La început zeița cerului Nut stătea sprijinită pe zeul pămîntului Keb. Iu, zeul aerului, s-a pus între ei și a ridicat pe Nut în înălțime, brațele și picioarele ei sînt columnele cerului. Pe unele chipuri, trupul zeiței Nut este acoperit cu stele, sau pe spatele ei călătorește barca soarelui. Tot așa credeau egiptenii că la început a existat haosul sau apele primordiale, personificate cu numele Nun. Din acest haos s-au născut zeii. In Babilon s-au păstrat mai multe tradiții mitologice cosmogonice. Cea mai cunoscută se păstrează în eposul «Enuma Eliș». Aici zeul Marduc este lăudat drept organizatorul lumii. După acest epos, la început nu era nimic decît apă, personificată în «Apsu» = apa dulce și Tiamat (apa sărată). Apsu se numește «procreator», Tiamat născătoarea ceriului, a pămîntului și a zeilor și creatoarea totului. Mai întîi s-au născut din haos zeii, în mai multe generații. Cînd însă zeii cei mari au început să pună ordine în haos, s-au răzvrătit puterile acestuia. S-a ajuns la o luptă aprigă între Marduc și Tiamat. Ceilalți zei i-au asigurat lui Marduc stăpînirea lumii, în cazul că el va ieși biruitor din această luptă. Marduc prinde cu o rețea pe Tiamat, zeiță de sex femenin. Face să intre în gîtlejul ei un vînt și o ucide. Trupul ei îl împarte în două. Dintr-o jumătate face bolta cerului, pe care o zăvorește, ca să nu se reverse apa de sus. Din cealaltă parte face pămîntul. Apoi Marduc face corpurile cerești formează plantele și animalele, apoi la urmă pe oameni, care au obligația să slujească zeilor.

După o altă tradiție, la început era în ființă numai oceanul

(marea), tamtu. Mai întîi au fost formate locurile sfinte, apoi oamenii, animalele şi plantele. După o tăbliţă, descoperită în Asiria, cosmogonia a urmat astfel: mai întîi s-a despărţit lumea de jos de lumea de sus, s-au născut zeii, s-a format pămîntul şi s-a creat omul, cu scopul ca să slujească zeilor.

Asemănarea principală între referatul biblic şi textele babiloniene despre creaţie constă în faptul că, atît după Biblie cît şi după textele cosmogonice extrabiblice, lumea văzută s-a format din haos[2]). În Biblie, una dintre expresiile care redau ideea de haos este «tehom» = adîncul. În limba babiloneană termenul corespunzător este «tiamat». Apoi ideea de despărţire joacă un rol în organizarea lumii. După Biblie, Dumnezeu desparte apele de sus de cele de jos, aşezînd firmamentul (rakia). Marduc desparte pe Tiamat (haosul) şi formează din jumătatea ei superioară cerul (firmamentul), iar din cealaltă jumătate formează pămîntul. Asemănarea poate fi explicată pe baza concepţiei comune despre zidirea lumii, despre apele de sus şi cele de jos, concepţie comună care era cunoscută peste tot în vechiul orient. Tehom şi tiamat se reduc la o rădăcină comună şi însemnează «ocean», «mare». Concordanţa se explică pe baza înrudirii limbii. De remarcat este şi faptul că în Geneză cap. I, noţiunea haos nu cuprinde numai elementul «tehom», ci şi pămîntul, întunerecul şi vîntul. În Geneză I, 6-7 oceanul primar nu se numeşte numai «tehom», ci şi «maüm» (ape). În textele babiloniene haosul este personificat ca o femeie mitologică, precum fenicienii personificau întunerecul şi pustiul, prin femeninul «baau». Biblicul «tehom» nu are terminaţie feminină şi nici nu e personificat. Tehom şi tohu în Geneză sînt două cuvinte deosebite şi n-au însemnare mitologică cum au expresiile «bau» şi «apsu», în eposul babilonean. De altfel, peste tot în Geneză cap. I nu este vorba despre mitologie. Pe cînd în textele cuneiforme se vorbeşte despre un haos primordial, din care s-au născut zeii, aşadar pe lîngă cosmogonie este vorba şi de teogonie, în Geneză I nu este nici o urmă de teogonie. În scrierile Vechiului Testament este exclus cu totul elementul teogonic, care se întîlneşte nu numai în credinţele babilonenilor, ci şi la alte popoare antice.

Naşterea zeilor din materia haotică le imprimă acestora pecetea naturii zeificate. După miturile babiloniene şi cele ale altor popoare, eternă este numai materia, pe cînd zeul este creator numai în sensul de demiurg, adică de organizator al lumii din materia haotică. Textele Vechiului Testament, pe lîngă faptul că nu admit de loc teogonia, ele stabilesc dependenţa necondiţionată a lumii de Dumnezeu, apărînd cunoaşterea corectă a raportului dintre Dumnezeu şi lume împotriva a două erori inevitabile, acolo unde materia apare independentă de Dumnezeu, anume împotriva dualismului, care pune alături de Dumnezeu, un al doilea principiu de explicare a lumii, şi în contra panteismului, care identifică pe Dumnezeu cu lumea şi-l face o putere impersonală.

În Babilon haosul este o putere contrară zeilor; în Biblie

---

2) În Biblie prin haos se înţelege materia neorganizată, pămîntul în stare haotică, aşa numită prima creaţie.

haosul este creat de Dumnezeu. Referatul biblic cunoaşte trei despărţiri: despărţirea luminii de întuneric, a apelor de sus de cele de jos, a uscatului de mare; eposul babilonean ştie numai despre o singură despărţire: a apelor de sus de cele de jos. După cosmogonia babiloneană, omul este creat în interesul servirii zeilor. În Geneză I se accentuiază că toată creatura trebuie să fie supusă lui Dumnezeu. Eposul «emma Eliş» urmăreşte un scop politic, voind să arate de ce Marduc are dreptul la stapînirea lumii. Referatul biblic are cu totul caracter universal. Nici cu privire la numărul şi nici cu privire la ordinea operelor create nu este concordanţă între referatul biblic despre creaţie şi mitul cosmogonic babilonean. In Geneză cap. I totul este orînduit spre a scoate în evidenţă ideea de săptămînă. Această idee este străină cu totul mitului babilonean, precum şi altor cosmogonii. Ziua a şaptea este o zi nefastă pentru babiloneni; dimpotrivă în Biblie este o zi de odihnă, o zi de bucurie, o zi solemnă. Ce-i drept, cum s-a mai spus, întîlnim unele texte în Vechiul Testament unde se vorbeşte în imagini poetice despre prefacerea haosului în Cosmos, ca urmare a luptei lui Iahve împotriva unui monstru uriaş (Leviatan, Rahab/Ps. LXXIV, 12 urm.; Is. LI, 9). În alte locuri se vorbeşte despre apele mării ca despre o forţă uriaşă, pe care Iahve o ţine strîns legată (Ps. CIV, 5-9; Ier. V, 22; Iob. XXXVIII, 10 urm.; Ps. LXV, 8). Aceste descrieri şi locuţiuni sînt folosite numai ca metafore poetice. E posibil că expresiunile au fost împrumutate din vorbirea mitologică. De exemplu «leviatan» şi «rahab» sînt terméni mitologici, nu în sensul că autorul inspirat ar fi crezut în existenţa unor fiinţe fantastice, ci s-a folosit de aceste expresii pentru a da mai multă tărie ideilor exprimate de el. Sfîntul Grigore de Nisa se exprimă astfel în această privinţă: «Sfînta Scriptură se foloseşte adeseori de anumite mituri, luate din afară, spre a atinge scopurile sale proprii şi fără teamă citează unele nume mitologice, spre a scoate, cu mai multă tărie, în evidenţă, unele idei exprimate[3]).

CREAŢIUNEA DIN NIMIC PRIN CUVÎNTUL LUI DUMNEZEU.

Învăţătura despre crearea din nimic se deduce din primul verset al Genezei: «La început a creat Dumnezeu cerul şi pămîntul». Verbul ebraic «bara» = a crea este expresia pentru desemnarea activităţii lui Dumnezeu şi arată că ceea ce El face este ceva minunat şi cu totul nou (cf. Nm. XVI, 30; Amos IV, 13; Is. XL, 26; XLI, 20; XLVIII, 6). Verbul «bara» = a crea se deosebeşte de «asa» = a face, în sensul că primul însemnează a face ceva din ce n-a existat, din nimic. În nici un loc din Vechiul Testament unde se foloseşte verbul «bara» nu se aminteşte de materia din care a făcut Dumnezeu ceva[4]).

În cuvinte puţine şi în forma cea mai concisă, autorul in-

---

3) În comentarul la Cîntarea Cîntărilor, Migne P. G. tom. 44, col. 973.

4) Cf. F. Böhl, bara, als Terminus der Weltschöpfung im alt testamentlichen Sprachgebauch, Alttest. Studien 1913, pag. 42, urm.

spirat afirmă că Dumnezeu a creat lumea, adică Dumnezeu este înainte de lume, în afară de lume și deasupra lumii și tot ce există în afară de Dumnezeu are un început. Nici un cuvînt nu se află în cosmogoniile altor popoare care să se poată compara cu primul cuvînt al Genezei[5]),

O formulare expresă a învățăturii despre crearea din nimic o întîlnim în cartea necanonică 2 Macabei VII, 28: «Din cele ce n-au fost a făcut Dumnezeu acestea».

Mijlocul prin care Dumnezeu a creat lumea este cuvîntul Său. «A zis și s-a făcut» (Gen, I, 3, cf. Evrei XI, 3; 2 Cor. IV, 6; Rom. IV, 17). Cuvîntul lui Dumnezeu este conceput în sensul de exteriorizare a puterii Sale și nu numai ca gîndire și naștere de ondulație. «Cuvîntul lui Dumnezeu este asemenea unui ciocan care sfărîmă pietrele» (Ier. XXIII, 29). În Iob XLI, 4, cuvîntul lui Dumnezeu exprimă cu toată claritatea atotputernicia Lui. Prin transpunerea actului creației în cuvîntul lui Dumnezeu, originea creației este fundamentată cu totul pe minunea voinței transcendente.

IMPORTANȚA IDEII DESPRE CREAȚIE.

Nici un popor din antichitate, afară de poporul Israel, n-a avut ideea creației pure așa cum învață Vechiul Testament. Nici cugetarea speculativă a filozofilor, independent de învățătura Vechiului Testament, nu s-a ridicat la ideea creației lumii de către Dumnezeu, fără să se fi folosit de o materie primordială, la ideea creării lumii din nimic. Nici brahmanismul și nici budismul, nici Platon și nici Aristotel n-au exprimat o astfel de idee. Prin aceasta, ideea de Dumnezeu în Vechiul Testament a fost cu totul deosebiă de natură, încît o zeitate ca personificare a forțelor naturii este o imposibilitate după concepția biblică. Prin aceasta a fost biruită ideea de fatalitate și astfel prin aceasta s-a pus baza pentru religia apropierii cu deplină încredere a credincioșilor de Dumnezeul înțelepciunii și al iubirii, creatorul lumii.

După învățătura Sfintei Scripturi, ideea de creație a dat naștere cunoașterii ideei universului unitar, care nu mai este mingea de aruncat a unor forțe opuse, ci este un «cosmos», un tot organizat și condus de voința unui singur legiuitor.

Ideea de creație a format și a dat naștere în Vechiul Testament la o privire specifică a naturii. Natura, după Vechiul Testament, nu însemnează un joc fără scop, care se repetă mereu, a unor făpturi care se dezvoltă și dispar, a unor forțe numeroase care se opun unele altora. Dimpotrivă, lumea se află sub cîrmuirea Creatorului ei, ale cărui scopuri trebuie să le servească. Lumea este vestitoarea slavei Lui, care umple pămîntul. Lumea creată vestește atotputernicia, frumusețea, înțelepciunea și bunătatea Lui. Din măreția frumuseții create, se vede prin comparație autorul ei. Astfel, credinciosul vede pretutindeni în natură urmele lui Dumnezeu, nu într-un domeniu restrîns, cum conce-

---

5) Gunkel, Gensis 3, p. 101.

peau păgînii pe zeii lor falşi. Precum soarele străluceşte peste tot, tot aşa slava lui Iahve străluceşte peste toate lucrurile Sale (Is. VI, 3; Ps. VIII; Ps. XIX, 2-5; Ps. CIV). Natura nu mai este străină de Dumnezeu, ci este un mijloc de pregătire a comunităţii omului cu El. Întrucît creaţia este concepută drept opera liberă a unui Creator, viaţa creaturii nu poate fi privită ca o dezvoltare independentă a naturii Sale, după propria sa determinare, ci are punctul de greutate al existenţei sale în voinţa creatoare şi care stă faţă de creatură (de om) în raportul de «eu» şi «tu» şi o face vrednică de convorbire. Creatura este, aşadar, de la început încadrată într-un plan spiritual, în care fiecare eveniment îşi primeşte valoarea sa printr-o legătură de sens, adică este încadrată în istorie. Creatura îşi află destinaţia sa numai printr-o acţiune reciprocă; cu voinţa limitatoare, dar şi înnoitoare a lui Dumnezeu.

Guvernarea lumii de către Dumnezeu, fundamentată pe învăţătura despre creaţie, se extinde, după Sfînta Scriptură, asupra oamenilor luaţi în parte, precum şi asupra popoarelor. De aici ideea despre providenţa divină, idee cu totul specifică poporului biblic şi cu totul altceva decît concepţia păgînă despre guvernarea lumii de către zei.

Ce-i drept, în psalmii babiloneni se spune despre zeiţa Iştar că este «stăpînă peste toate, stăpîna omenirii». Marduc, de asemenea, se zice că este „stăpînul ţărilor. Însă vorbirea de mai sus poate fi considerată numai ca o iperbolă, întrucît este vorba despre o mulţime de zei, care dispută stăpînirea lumii. O guvernare a lumii, unitară şi reală, este posibilă de cugetat numai în Biblie, unde există credinţa într-un singur Dumnezeu, — şi nu în Egipt sau în Babilon, unde zeii îşi dispută drepturile unii altora.

Credinţa în providenţă şi în guvernarea lumii de către Iahve este cu deosebire accentuată de profeţii scriitori şi este legată strîns de ideea unei împărăţii universale, pe care o va instaura Mesia. Profeţii exprimau convingerea nezdruncinată că întreaga istorie a omenirii este faptă a lui Dumnazeu şi că tot ce se întîmplă serveşte scopului său înţelept. Astfel, după profeţi, feluritele evenimente ale istoriei dobîndesc o unitate superioară, potrivit scopurilor lui Dumnezeu. Acest scop poate să scape din vedere uneori oamenilor; cel credincios are însă ferma convingere că nimic nu se întîmplă în lume fără providenţa divină. Chiar şi acele trăsături din viaţa oamenilor şi a popoarelor, care — după părerea omenească — par disonante, în lumina înţelepciunii divine ele trebuie să consune cu armonia admirabilă a unităţii divine.

CONSECINŢELE ETICE ALE CREDINŢEI ÎN CREAŢIE ŞI PROVIDENŢĂ

Consecinţele etice ale credinţei în creaţie şi providenţă sînt incalculabile. În păgînism, cu zeii săi identici cu lumea, domnea necesitatea oarbă. In religiunea Vechiului Testament, înţelepciunea plină de bunătate a lui Dumnezeu, cel mai presus de lume,

ţine toată lumea în mîinile Sale şi o conduce după planurile Sale, precum un comandant înţelept îşi conduce oştirile sale.

În păgînism, omul este asemenea unui fir de nisip în pustiul animat doar de demoni; în religiunea poporului biblic el este obiectul grijii speciale şi iubitoare a creatorului său, care poartă grijă în chip egal de toate creaturile Sale. «Fără voia Lui, nimic nu se întîmplă în cetate» (Amos III, 6). Din această credinţă s-a putut naşte apoi ideea mîngîietoare a cercării prin suferinţă a omului drept, suferinţă trimisă de Iahve.

O încredere deplină în bunătatea şi în înţelepciunea lui Dumnezeu a trebuit să reverse în sufletele credincicşilor o astfel de credinţă vie în providenţă, care să devină nervul vieţii, al pietăţii adevărate şi al rugăciunii plină de smerenie, care caracterizează pe credincioşii poporului biblic.

Aşa ceva este inimaginabil în religiunile păgîne sau în sistemul panteistic al stoicilor, care vorbesc şi ei despre o providenţă înţeleaptă.

Ideea despre providenţă a filozofilor stoici n-a putut să toarne în sufletele chinuite ale muritorilor nici o încredere sau mîngîiere, fiindcă această providenţă nu este altceva decît fatalitatea oarbă, lipsită de voinţă şi libertate. O astfel de concepţie stoică despre viaţă poate doar să aducă o resemnare înăbuşită în loc de sentimentul bucuriei, pe care-l deşteaptă certitudinea că te afli sub ocrotirea lui Iahve, Dumnezeul cel milostiv şi binevoitor (cf. Amos III 6; Ps. XCI, 4).

Din credinţa în providenţă a izvorît de asemenea şi o apreciere specifică şi unică a istoriei în scrierile Vechiului Testament. Potrivit concepţiei despre lume a antichităţii orientale, concepţie astrolog-mitologică, cu o credinţă despre determinarea soartei oamenilor şi a popoarelor de către soare, lună şi stele, nu se află loc pentru providenţă. Autorii inspiraţi ai scrierilor Vechiului Testament au putut împrumuta de acolo doar cel mult anumite culori şi imagini pentru zugrăvirea faptelor lui Iahve. Voinţa şi fapta Lui, însă, a trebuit să rămînă singurul principiu activ. Ideea despre o istorie universală de asemenea este străină Orientului antic, fiindcă îi era străină şi credinţa despre unitatea neamului omenesc, legată strîns de credinţa în Iahve, creatorul universului şi al omului. De asemenea păgînismului îi era străină ideea despre misiunea istoriei omenirii în raport cu planul lui Dumnezeu. Zeii din Babilon se ocupă numai de babiloneni, cei din Egipt numai de egipteni. Iahve, după descrierea autorilor biblici, conduce şi El mai întîi istoria unui popor. Însă acest popor ales de Iahve este instrumentul pentru realizarea unor scopuri universale, în viitor, cînd Avraam şi seminţia lui va deveni «o binecuvintare pentru toate popoarele, în împărăţia mesianică» (Gen. XII, 2-3). Iahve hotărăşte de asemenea destinul altor popoare. El a hotărît destinul lor încă înainte de existenţa lui Israel ca popor (cf. Gen. cap. II-XI şi Amos IX, 7). Şi mai tîrziu, după existenţa lui Israel ca popor, celelalte popoare au servit drept instrumente în mîna Lui. In Geneză aflăm ideea despre originea comună şi continuitatea popoarelor, fie babiloneni, asirieni, egipteni, greci sau oricare popoare. Aceste idei din Vechiul Testa-

ment au făcut posibilă concepţia despre o istorie universală a omenirii. Credinţa în acţiunea lui Dumnezeu în chip deosebit în istoria poporului biblic a dat istoriei acestui popor un caracter cu totul specific şi o importanţă unică. Această credinţă a pătruns de timpuriu modul de cugetare al scriitorilor inspiraţi. Aşa se explică şi faptul că în Israel, spre deosebire de celelalte popoare orientale, cu miturile şi inscripţiile lor, analele şi cronicile lor, s-au produs opere istorice reale, cum sînt cărţile lui Samuil şi altele.

Ideea despre un Dumnezeu unic, absolut şi universal, împreună cu ideea despre conducerea unitară a neamului omenesc de către acest Dumnezeu, mai presus de lume, a putut să dea naştere unei concepţii filozofice a istoriei, o filozofie raţională a istoriei, cum nu i-a reuşit păgînismului politeist.

Concepţia teocentrică a istoriei după Biblie face ca istoria omenirii să primească o unitate superioară. Aşa se explică, că multe sisteme de filozofie a istoriei au o trăsătură fundamentală religioasă, care iese în evidenţă prin accentuarea ideei de răsplată, bazată pe dreptatea lui Dumnezeu.

Privind lucrurile în lumina Sfintei Scripturi, întreaga istorie universală devine descoperirea iubirii, înţelepciunii şi a dreptăţii lui Dumnezeu. Istoria universală devine judecată universală, fiind că Dumnezeu judecă în prezent, precum a judecat şi la începutul neamului omenesc (cf. Fer. Augustin, De civitate Dei, cartea XX, 1), ca să cunoască neamurile că El este Dumnezeu (Iezech. XXXVI, 22 urm.).

Pr. Prof. VLADIMIR PRELIPCEANU

BIBLIOGRAFIE

Walter Eichrodt, Theologie des Alten Testaments, Bd. 2 1935.
Heinisch, Das Buch Genesis, Bonn 1930.
Norbert Peters, Die Religion des Alten Testaments in ihrer einzigartigkeit unter den Religionen des alten orients.
Ioh. Hehn, Die biblische und babylonische Gottes idee, Leipzig 1913.

SITUAȚIA CLERULUI MOLDOVENESC ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XVII-LEA ȘI REFORMA DOMNITORULUI MIRON BARNOVSCHI ȘI MITROPOLITULUI ANASTASIE CRIMCA

În prima jumătate a sec. al XVII-lea clerul a jucat un rol deosebit în viața Moldovei. Membrii clerului au format, și în această perioadă de timp, trei categorii bine distincte. Prima cuprindea clerul înalt, compus din mitropolit și episcopi, a doua călugării și a treia preoții de mir.

Primele două categorii s-au bucurat de numeroase privilegii fiscale, în schimb situațiunea fiscală a preoților din orașe și sate nu se deosebia cu nimic de a tîrgoveților și țăranilor.

După documentele de scutire acordate unor categorii de preoți se constată că aceștia prestau lucru domnesc, lucrau la cetăți și mori, făceau podvoade, dădeau cai de olac, desetină din albine, și vin, plăteau goștină pentru oi și mascuri. După obiceiul timpului se lua și preoților vitele și alte bunuri pentru locuitorii care nu-și puteau plăti impozitele [1]). În prima jumătate a sec. al XVII-lea, preoții mai plăteau darea domnească și «împărătească», apoi zloți, lei, galbeni și toate celelalte «angării» [2]). Din impozitele pe care le plăteau și preoții ca și masa populației țării, se constată că-și procurau veniturile din agricultura bazată pe plugărie și anexa ei, creșterea vitelor. Stupăria, de asemenea, constituia una din îndeletnicirile principale ale preoților, ca și a țăranilor. Din aceste produse ei își procurau veniturile din care încercau să facă față nenumăratelor impozite către stat. Pe lîngă aceasta, negustorii și cămătarii turci, sprijiniți de domnitori, la ordinele primite de la Poartă, cumpărau pe prețuri foarte mici produsele de care avea nevoie populația din Constantinopol și din alte centre ale Imperiului Otoman. Numai după ce erau satisfăcute integral cererile turcești se îngăduia moldovenilor să-și vîndă produsele și vitele în alte țări, care plăteau prețuri mult mai ridicate decît cele impuse de turci.

In ultimele decenii ale sec. al XVI-lea și în prima jumătate a sec. al XVII-lea starea țăranilor și a preoților din sate s-a înrăutățit foarte mult. Acum s-a desăvîrșit legarea lor de pămînt și odată cu aceasta au crescut numărul obligațiunilor fiscale. Deci populația din mediul rural a suportat o dublă exploatare, aceea a stăpînilor direcți și a statului feudal. La agravarea stării lor a contribuit, în al treilea rînd, opresiunea economică și politică otomană, care a acaparat principalele surse de producție ale țării

şi printr-un regim de comerţ înrobitor, cu preţuri stabilite direct de la Poartă, sărăcea pe producători. Cea mai mare parte din veniturile acestora mergeau la vistierie sub forma de impozite. Schimbările dese de domnitori făceau ca restul sumelor de bani, care nu fuseseră date Turcilor, să ia, de asemenea, calea străinătăţii. Astfel se explică marea lipsă de bani din ţară, de aceea o mare parte din locuitori, inclusiv preoţii, nu găsiau bani ca să-şi poată plăti impozitele. De aceea agenţii fiscului le luau mai ales vitele, care se puteau vinde uşor. Paralel cu aceasta, ţăranii şi preoţii din sate, au avut de îndurat comportarea abuzivă a agenţilor fiscali şi a arendaşilor de impozite. Din cauza aceasta, satele se spărgeau şi atît ţăranii, cît şi preoţii, fugeau peste graniţe.

Această situaţie este redată foarte sugestiv într-un document cu data de 8 iulie 1632. Domnitorul Alexandru Iliaş, la această dată, susţine că ar fi «cercetat toată ţara» şi ar fi găsit-o «plină de toate fărădelegile şi lucrurile rele şi fără Dumnezeu, care nici la eretici, nici la păgîni nu se află». Referindu-se în special la preoţii din mediul rural, domnitorul Alexandru Iliaş, adaugă următoarele: «căci şi aceia pe preoţii lor îi au în cinste şi în libertate», şi nu le luau nici un impozit, dar «preoţii noştri moldoveni..... sînt supuşi la toate dările grele şi aspre». Plăteau şi birul mirean, dar nu numai atît ci li se «jefuia» averea pentru locuitorii care nu voiau sau nu-şi puteau plăti impozitele. «Şi din pricina vieţii lor nevoiaşe şi lipsite» unii dintre ei renunţau la preoţie şi chiar fugiau din ţară, ca «făcătorii de rele», rămînînd bisericile fără preoţi. Documentul acesta este foarte important şi pentru faptul că arată clar, că nu numai că preoţii nu aveau o situaţie mai bună ca a ţăranilor, stropşiţi de tot felul de impozite, ci chiar mai rea («ci mai vîrtos cu mult mai rea şi mai grea le este preoţilor preoţia decît mirenilor mirenia»).

După cum afirmă domnitorul Alexandru Iliaş, a căutat să remedieze această situaţiune a preoţilor, hotărînd, de comun acord cu sfatul domnesc, ca să-i scutească de toate impozitele, în afară de aşa numita «dare a schiptrului domniei», în sumă de doi galbeni, de fiecare preot, şi care se plătea numai cu ocazia instalării unui nou domnitor. Dar şi acest impozit aveau să-l plătească numai «preoţii de ţară» fiind scutiţi de a-l plăti preoţii din Iaşi, Suceava şi din oraşele în care erau biserici domneşti [3]).

După dispoziţiunile acestui privilegiu, preoţilor din Moldova li s-ar fi creat o situaţiune cu adevărat excepţională, dacă ar fi fost aplicate. Sigur este însă că nu s-au aplicat nici chiar în timpul cît a mai domnit Alexandru Iliaş (aprilie 1633), fiindcă documentul n-a mai fost confirmat de nici unul din domnitorii care i-au urmat la tron.

Un regim fiscal privilegiat au avut însă preoţii şi diaconii de la bisericile din Iaşi, care începînd din anul 1585 au fost scutiţi de lucru domnesc, lucru la cetate, la mori, de toate dările către stat şi mitropolie, de podvoade, cai de olac, cum şi de obligaţiunea de a găzdui persoane oficiale [4]). Privilegiul preoţilor şi diaconilor din Iaşi, a fost mereu confirmat de domnitorii moldoveni, pînă la sfîrşitul sec. al XVII-lea [5]).

S-au mai acordat scutiri, aproape asemănătoare, sau mai

reduse, unui preot de la biserica lui Ştefan cel Mare din Borzeşti [6]), la doi preoţi de la episcopia din Huşi [7]), preoţilor de la bisericile din Roman [8]), etc. Aceasta dovedeşte încă odată că dispoziţiunile de scutiri generale prevăzute în documentul din 8 iulie 1632 nu au fost aplicate, astfel că situaţia preoţilor a rămas aceeaşi, adică nu se deosebia cu nimic de cea a masei ţărăneşti.

Spre deosebire de preoţii din mediul rural şi chiar de cei din oraşe, care nu aveau privilegii speciale de scutire, clerul din mănăstiri a avut condiţii de viaţă mult mai bune, fiind în centrul preocupărilor oficialităţii.

Mănăstirile s-au bucurat, începînd din a doua jumătate a sec. al XVI-lea, de largi privilegii fiscale, de nenumărate şi întinse scutiri. Pînă pe la mijlocul sec. al XVII-lea vechile privilegii ale mănăstirilor au fost menţinute şi chiar adăugate, cu anumite excepţii. Scutirile de impozite se refereau la averea proprie a mănăstirilor, a vecinilor şi posluşnicilor lor. Ca să fie ferite de abuzurile dregătorilor fiscali, unele sate mănăstireşti au primit dreptul să-şi adune singure impozitele şi să le verse vistieriei prin delegaţii lor [9]). Pentru a li se creia venituri suplimentare s-a acordat unelor mănăstiri dreptul de a încasa gloabele şi deşugubinele din satele lor şi judecarea anumitor pricini [10]). Acest privilegiu excludea amestecul abuziv al dregătorilor statului în satele mănăstirilor. În asemenea cazuri domnitorii îşi rezervau doar judecarea crimelor, iar uneori renunţau chiar şi la aceasta [11]).

În primele trei decenii ale sec. al XVII-lea scutirile de impozite acordate satelor mănăstireşti au luat proporţii îngrijorătoare, pentru vistieria statului. De aceea unii domnitori, sub presiunea locuitorilor care plăteau impozite, au încercat să le impună la plata anumitor contribuţii [12]). Tot domnitorul Alexandru Iliaş, la 5 mai 1632, referindu-se la scutirile de impozite şi munci de care se bucura satul Stroeşti al mănăstirii sf. Sava din Iaşi, a susţinut că nu le mai putea menţine, deoarece boierii de ţară, curtenii şi «toată ţara» se jeluise că din cauza deselor schimbări de domnitori au sărăcit şi ţara, în întregime ajunsese în situaţia de a nu mai putea plăti nici «haraciul împărăţiei». Cu toţii ar fi cerut «ca să dea şi satele mănăstirilor agiutoriu cu ţara», ca să se poată ridica «nevoile şi greutăţile» care veneau de la turci. Domnitorul Alexandru Iliaş, pretindea că n-a voit să «frîngă voia ţării», dar nici să anuleze daniile domnitorilor anteriori şi de aceea a hotărît ca şi satele mănăstireşti, să dea, ca «agiutoriu» ţării, goriştină de oi şi mascuri, desetină de stupi, zloţi şi taleri, iar ca dajdie, pentru fiecare locuitor, cîte şase galbeni anual, plătibili în două rate [13]).

Urmaşii domnitorului Alexandru Iliaş, deşi au recunoscut şi menţinut privilegiile fiscale ale mănăstirilor, totuşi au suţinut că trebuiau să plătească birul cu care erau înscrise în catastifele vistieriei [14]). N-a existat însă o regulă, fiindcă orice domnitor putea renunţa oricînd la impozitele plătite de satele mănăstireşti şi chiar la suma destinată plăţii tributului [15]). În general contribuţiile mănăstirilor, mai ales ale celor închinate, au fost foarte

reduse faţă de posibilităţile materiale, de care au dispus în permanenţă.

Totuşi şi în prima jumătate a sec. al XVII-lea s-a urmat, faţă de mănăstiri, politica cunoscută de danii, susţinîndu-se că de buna stare materială a clerului regulier depindea dispoziţiunea lui de a se ruga permanent pentru mîntuirea sufletelor foştilor domnitori, a ctitorilor şi a domnitorului în funcţiune.

Dintre domnitorii din prima jumătate a sec. al XVII-lea, care au urmat exemplul înaintaşilor săi, amintim pe Miron Barnovschi, care a constituit un fond apreciabil de moşii mănăstirilor Bîrnova, Hangul şi Adormirea Maicii Domnului din Iaşi (Barnovschi) [16]), a luat apoi măsuri pentru apărarea bunurilor donate de diferiţi boieri mănăstirilor şi pe care le revendicau urmaşii, încălcînd dispoziţiunile testamentare [17]).

Acelaşi domnitor a dispus ca veniturile provenite din imunităţile judiciare să rămînă în întregime mănăstirilor. El atrăgea permanent atenţiunea dregătorilor săi ca să nu-i încalce hotărîrile. Cînd totuşi primea plîngeri împotriva lor, le scria astfel: «iar dacă cineva..... nu va asculta porunca domniei mele şi va veni chiar numai un călugăr la domnia mea să se jeluiască, bine să ştiţi că vom trimite domnia mea la voi să vă spînzure la acel ţinut» [18]). Pentru ca mănăstirile să-şi poată încasa veniturile, cînd întîmpinau greutăţi, li s-au pus la dispoziţie agenţii statului. Acestora li se atrăgea atenţiunea să nu abuzeze de însărcinarea primită [19]).

Mănăstirile aveau slujitori care la începutul sec. al XVIII-lea, din cauza situaţiei lor grele şi a abuzurilor dregătorilor hătmăniei fugiseră din ţară. De aceea domnitorul Miron Barnovschi la începutul anului 1627, sfătuindu-se cu membrii înaltului cler, a hotărît scutirea tuturor slujitorilor mănăstirilor de orice impozite şi numai către domnie. Totodată a interzis hatmanului şi subalternilor lui ca să mai aibă faţă de slujitorii mănăstirilor o comportare abuzivă [20]). Astfel domnitorii din prima jumătate a sec. al XVII-lea, şi în special Miron Barnovschi, au depus sforţări, ca să creieze clerului regulier condiţiuni optime de viaţă.

Cu toate acestea clerul din mănăstiri, mai ales cei străini, din mănăstirile închinate, avea o comportare care da foarte mult de gîndit chiar lumii contemporane. Călugării străini de neamul romînesc umblau permanent după donaţii de moşii de la domnitori şi boieri, să acapareze ocini de la diverşi proprietari mai mărunţi şi chiar de la alte mănăstiri. Se ocupau cu strîngerea dijmelor, vămilor, gloabelor, umblau după vecinii şi robii fugiţi de pe moşiile lor. Nu se dau în lături nici de la falşificări de documente pentru a pune mîna pe moşiile altor mănăstiri [21]).

Domnitorul Miron Barnovschi fiind foarte credincios se pare că a fost mult impresionat de corupţia şi preocupările clerului regulier. Miron Costin scrie următoarele despre el: «era Barnovschi om dumnezăerescu şi mare rugătoriu spre Dumnezău. De care mărturisiia Toma vornicu, fiindu postelnic al doilea la dînsul, că în multe nopţi l-au zăritu pe la miiadzănoapte îngenunchiat înaintea icoanei la rugă, cu mare osîrdie» [22]). Un asemenea om nu se putea să nu se gîndească la reformarea vieţii clerului re-

gulier. În această direcţie sigur că a fost sfătuit şi susţinut de cărturarul mitropolit Anastasie Crimca.

Atît mitropolitul Anastasie Crimca, cît şi domnitorul Miron Barnovschi au fost de acord că preocupările clerului regulier nu corespundeau de loc cu menirea pe care o avea. De aceeaşi părere au fost şi ceilalţi ierarhi contemporani, ca episcopii Atanasie de Roman, Evloghie de Rădăuţi şi Pavel de Huşi [23]). Prin aşezămîntul dat la 20 septembrie 1626, ei recunoşteau deschis că «tocmeala şi obcinele cele bune» n-au fost respectate.

De acord cu ei au fost şi unii călugări, «carii au avut frica lui Dumnezău şi au iubit podvigul călugăresc». Ei au hotărît ca să se interzică călugărilor de a mai avea averi personale, ca pămînt, vite, stupi, etc. în afară de îmbrăcăminte. Au fost opriţi să facă orice fel de comerţ, sau să dea bani cu camătă.

Tot acuma s-a prevăzut ca toţi călugării dintr-o mănăstire să formeze un singur sobor, să mănînce cu toţii la masa comună. În chilii trebuiau să bea numai apă, iar vin numai la hram şi praznice. Nici un călugăr nu putea ieşi din mănăstire fără voia superiorilor. Egumenul trebuia ales de sobor pe timp de un an şi nu putea părăsi mănăstirea decît cu voia stareţilor şi însoţit de un călugăr ales de obşte. Realegerea fostului egumen depindea de comportarea avută în timpul funcţiunii. Şi ceilalţi demnitari ai mănăstirii, trebuiau să aibă anumite calităţi, pentru a putea fi aleşi. Totodată s-au precizat atribuţiunile de control ale soborului asupra activităţii egumenului şi a celorlalţi superiori din mănăstire [24]).

S-au păstrat asemenea documente, cuprinzînd acest aşezămînt, la toate principalele mănăstiri din ţară. Toate sînt scrise în limba romînă pentru ca să poată fi citite de toţi călugării, nu numai de către cei care cunoşteau limba slavă.

Aşezămîntul din 20 septembrie 1626 se pare că n-a fost respectat decît puţin timp, şi nici pînă în anul 1629, sfîrşitul domniei lui Miron Barnovschi şi al păstoriei lui Anastasie Crimca.

Scurt timp după această dată se constată că membrii clerului regulier, mai ales cei străini, din mănăstirile închinate, au continuat să cumpere tot felul de bunuri. Asemenea cazuri se înmulţesc mai ales în mănăstirile închinate, care erau scoase de sub controlul ierarhilor moldoveni. Îngrijorat de aceasta Anastasie Crimca a dispus prin testament, ca mănăstirea Dragomirna, ctitoria sa, după moartea lui, să nu fie închinată, nici la Muntele Atos, nici la Ierusalm şi să nu fie supusă «sub puterea vreunui patriarh sau a vreunui mitropolit», nici să fie scoşi din ea călugării pămînteni, «ci să aibă a lăsa mai sus zisa sfîntă mănăstire în toată pacea şi neclintită în veci». Cei care i-ar fi încălcat dispoziţiunile erau ameninţaţi cu întreit blestem arhieresc [25]). Pentru acea vreme aceasta era tot ce putea face un ierarh moldovean, care îşi iubea ţara şi care era foarte neliniştit de felul de viaţă ce se încuibase în mănăstirile închinate.

Revenind la preoţi, în special la cei din mediul rural, atît ierarhii cît şi domnitorii, nu s-au gîndit să le uşureze traiul şi nici să le ridice nivelul intelectual. N-au luat nici măsuri pen-

tru pregătirea lor, ca să poată face faţă misiunii pe care trebuiau s-o îndeplinească. Mitropolitul Matei al Mirelor susţinea că mulţi dintre preoţii noştri nu ştiau nici cum să boteze copiii, nu ştiau să facă o liturghie, cît despre celelalte taine unii nu le cunoşteau nici după nume. Totuşi aşa cum erau ei, remarca acelaşi mitropolit, «buni ori răi....dacă se vor trece şi ei, nu se vor găsi alţii şi de nu se va face şcoală ca să-i călăuzească, nu se va mai afla preot să boteze pe oameni» [26]). Totuşi aceşti preoţi au rămas singurii cărturari şi sfătuitori ai maselor de ţărani exploatate crunt de boierime şi au dus alături de ei aceeaşi viaţă grea şi zbuciumată. Aceasta ne-o dovedeşte odată mai mult şi un document din 24 februarie 1653. La data aceasta domnitorul Matei Basarab da voie lui Iordache vtori postlenic ca «să-şi ia pre un popă al lui», din satul Stănceşti, pentru că «acest popă fiind *rumăn* de moşie lui Iordache post». Preotul ca să se răscumpere el şi feciorii lui de *«rumînie»* adică să devină oameni liberi, promisese boierului doi robi, însă n-au avut de unde să-i dea. Probabil la cererea boierului domnitorul i-a dat «carte» ca «să ia pre acel popă... să-l ducă într-alt sat, veri unde va vrea şi de către nimeni opreală să n-aibă» [27]). Deşi documentul se referă la un preot din Muntenia, dar şi situaţia celor din Moldova era la fel.

N. GRIGORAŞ

NOTE

1) Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVI, t. III, nr. 327; Acad. R. P. R., LXXVII/4; CCXXXVII/1; CLXXXI/51, etc.

2) Acad. R. P. R., CCCLII/62.

3) Acad. R. P. R., CCXXXVII/2, Original slav, pergament, pecete atîrnată, pierdută. Vezi în traducere, Anexa nr. 1.

4) Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVI, t. III, nr. 327.

5) Acad. R. P. R., LVII/4, CCXXXVII/1, CLXXXI/51, CLXXXIV/33, etc.

6) Ibidem, CCCLII/62.

7) Melchisedek, Cronica Huşilor, pp. 123-4.

8) Idem, Cronica Romanului, p. 321.

9) Documente privind istoria Romîniei, A. Moldova, sec. XVII, tm. II, Nr. 38.

10) Ibidem, sec. XVII, t. II, nr. 177, t. III, nr. 78; Arh. St. Buc., M-rea sf. Sava, XXXIV bis./12.

11) Acad. R. P. R. Peceţi, nr. 38 (1628 martie 28).

12) Ibidem, DXCI/33 (1631 aprilie 1).

13) Arh. St. Iaşi, CCCXXIII/38.

14) Arh. St. Buc., M-rea Galata, VI/22; Acad. R. P. R., XLV/139.

15) Arh. St. Buc., M-rea Galata, I/9.

16) Idem, M-rea Bisericani, I/6; Acad. R. P. R., DCXXIII/3.

17) Idem, M-rea Sf. Sava, XLI/I.

18) Ibidem, XXXIV/7.

19) Ibidem, ms. nr. 580, f. 41; Acad. R. P. R., LXI/31.
20) Acad. R. P. R., CLXXXVI/40.
21) Arh. St. Buc., M-rea Bisericani, XIII/25; XII/35.
22) Letopiseţul ţării Moldovei, de la Aron Vodă încoace, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti 1944, pp. 86.
23) Acad. R. P. R., LXXXVI/14 (1626 septembrie 20).
24) Ibidem.
25) Melchisedek, în Revista pentru istorie arheologie şi filologie I,, pp. 73-4.
26) Papiu Ilarian, Tezaur de monumente istorice, I. pp. 370-1.
27) N. Iorga, Anciens documents de droit roumain, Bucarest 1930, p. 222. Nr. 159.

A N E X A

1632 iulie 8, Iaşi.

TRADUCERE

† În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, Treime Sfîntă, de o fiinţă şi nedespărţită.

Adică eu robul stăpînului meu Iisus Hristos, Domnul Dumnezeul nostru şi închinător al Treimii, din mila lui Dumnezeu, noi Io Alexandru Iliaş voevod, domn al ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră, tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se. Domnia mea am cercetat toată ţara noastră a Moldovii şi am găsit-o plină de toate fărădelegile şi lucrurile rele şi fără Dumnezeu, care nici la eretici, nici la păgîni nu se află, căci şi aceia pe preoţii lor îi au în cinste şi în libertate şi nici o dare nu iau de la ei, ci şi desetine şi alte obroace le dau, iar preoţii noştri moldoveni, nu de multă vreme sînt supuşi la toate dările grele şi aspre, şi preoţii fiind dau birul mirean şi pentru a fi în pace, nu le este deajuns numai să-şi plătească ei capul, ci şi pentru alţi mireni li se jefuieşte averea lor. Şi din pricina vieţii lor nevoiaşe şi lipsite, unii îşi leapădă preoţia şi fug în ţări străine, ca făcătorii de rele şi sfintele biserici rămîn fără preoţi şi oamenii mor fără împărtăşanie şi fără spovedanie. Şi cinul preoţesc se calcă în picioare de către mireni, căci nu se ştie a fi preoţilor mai bine sau cu ceva mai presus decît mirenilor, ci mai vîrtos cu mult mai rea şi mai grea le este preoţilor preoţia, decît mirenilor mirenia. Şi ceea ce înaintea lui Dumnezeu este de cinste în această ţară a noastră e de ocară şi se află fapte mai fără credinţă şi mai nelegiuite la creştinii noştri, decît la oamenii necredincioşi şi la păgîni şi nu poate să fie acest lucru fără pedeapsă de la Dumnezeu, de care să ne păzească Domnul Dumnezeu pe noi.

De aceea, domnia mea m-am sfătuit cu tot sfatul nostru, cu cei patru ierarhi ai noştri moldoveni şi cu toţi boierii noştri mari şi mici, ca de acum înainte să nu fie în ţara noastră, Moldova, un asemenea lucru de ocară şi nelegiuit, ci să fie cinul preoţesc liber de toate nevoile, înainte zise, după cum învaţă şi sfînta pravilă.

Deci domnia mea, din toată inima noastră, cu rîvnă dum-

nezeiască, m-am milostivit şi am iertat pe toţi preoţii din toată ţara noastră Moldova, de toate dările cîte au fost asupra lor pînă acum. Să nu dea nici dare, nici ughi pentru case, nici zloţi, nici lei, nici altele, nici dări mari, nici mai mici, numai darea sceptrului domniei, cînd va veni întîi domnul de la cinstita Poartă, atunci numai să dea cîte doi ughi fiecare, numai atunci.

Iar apoi, cît va domni domnul într-această ţară a noastră, Moldova, să nu ia de la ei altă dare, nici altele mărunte înainte zise. Şi această dare a sceptrului s-o dea doar preoţii de ţară, iar preoţii din tîrgul Iaşi, de la scaunul domniei mele şi din tîrgul Suceava şi din alte tîrguri şi sate, pe unde sînt biserici domneşti, să nu dea nici această dare a sceptrului şi nici celelalte mai înainte zise. Toţi preoţii din toată ţara noastră să aibă a se ruga lui Dumnezeu pentru sănătatea domniei mele şi a doamnei domniei mele şi a preaiubiţilor fii ai domniei mele şi pentru toată creştinătatea.

Iar la aceasta este credinţa domniei noastre, a mai sus scrisului, noi Io Alexandru Iliaş voevod şi credinţa preaiubitului fiu al domniei mele Io Radul voevod şi credinţa boierilor noştri. Credinţa panului Lupul, mare vornic de ţara de jos şi credinţa panului Conde şi Tudori, pîrcălabi ..... şi credinţa panului .....[1]) şi .....[1]) pîrcălabi de Neamţ şi credinţa panului.....[1]) şi .....[1]) pîrcălabi de Cetatea Nouă şi credinţa panului Ionaşcu Cujbă, mare vornic de ţara de sus şi credinţa panului Turaşco Başotă hatman şi pîrcălab de Suceava şi credinţa panului Dumitraşcu Şoldan spătar şi credinţa panului Dumitrachi vistier şi credinţa panului Diamandi postelnic şi credinţa panului Petrachi ceaşnic şi credinţa panului.....[1]) stolnic şi credinţa panului Condilă comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar după viaţa şi domnia noastră, cine va fi domn, dintre copiii noştri sau din neamul nostru sau iarăşi pe oricine îl va alege Dumnezeu să fie domn al ţării noastre, Moldova, acela să nu le clintească miluirea şi iertarea noastră, ci iarăşi să-i ierte şi să le-o întărească. Iar cine s-ar ispiti să strice această întocmire a noastră, unul ca acela să fie blestemat şi de trei ori blestemat de Domnul Dumnezeul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, făcătorul cerului şi al pămîntului şi de Preacurata lui Maică şi de cei patru evanghelişti şi de cei 12 sfinţi apostoli de frunte Petru şi Pavel şi de ceilalţi şi de cei trei ierarhi, Vasile cel Mare, şi Grigorie Teologul şi Ioan Gură de Aur şi de 318 sfinţi şi purtători de Dumnezeu părinţi, care au lămurit la Nicheia credinţa pravoslavnică şi de sfîntul preacuviosul părintele nostru Simeon Stareţul şi de toţi sfinţii care bine i-au plăcut lui Dumnezeu şi să-l răpească mînia lui Dumnezeu şi să-l înghită pămîntul ca pe Datan şi Aviron în adunare şi să aibă parte cu Iuda şi cu Arie cel de trei ori blestemat şi cu ceilalţi jidovi, care au strigat împotriva lui Hristos Dumnezeu, sîngele lui asupra lor şi asupra copiilor lor, care este şi va fi, în veacurile şi muncile fără de sfîrşit. Amin.

Iar pentru mai mare putere şi întărire, tuturor acestora mai

---

1) Locuri necomplectate în document.

sus scrise, au poruncit credinciosului nostru boer, pan Ionașco Gheaughea, mare logofăt, să scrie și să lege pecetea noastră la această adevărată carte a noastră.

A scris Cristea Damian, la Iași, în anul 7140 (1632) iulie 8.

IO ALEXANDRU VOEVOD (m. p.).

Acad. R. P. R., CCXXXVII/2.
original slav, pergament, pecete atîrnată, pierdută.

Pe verso însemnarea, în limba romînă: «Aestu ispisoc l-am găsit eu în scrisorili Movileștilor și l-am găsăt cu ceară și cu pecet(e) domniască, cu matas(e) cusută ș-un copilu al meu, dînd pisti dînsul au ruptu ciara. Și eu l-am dat dumnalui med(elnicerului) Vas(i)li Buhăescul, să stea la dumnalui, fiindcă dumnalui știie toate obiceiurili celi vechi, cum au fostu și la toat(e) giud(e)căţili celi vechi, cum au fostu, dumnalui le știi și pi dumnalui întriab(ă) divanul.

Pentru acee și eu l-am dat la dumnalui să stea, ca oricînd s-ar găs(i) vreun domn, cu ace evlavie, să s(e) întărească acestu ispisoc, ca să nu ni rămîie bisericile pustii și făr de slujba lui Dumnezău.

Iordache Cantacuzino mare stol(nic).

L(ea)t 7261 (1753) ap(rilie) 20.

DESPRE UNIREA EUHARISTICĂ

Viaţa creştină, în deobşte, este prin însăşi esenţa ei o viaţă de unire tainică cu Dumnezeu, prin Iisus Hristos. Asta înseamnă punerea omului în posibilitatea unei experienţe lăuntrice, a unui contact direct cu lumea spirituală, în general şi cu Dumnezeu de care el atîrnă în special, adică într-o situaţie asemănătoare cu acea a lui Adam din paradis, înainte de cădere, avînd înlăuntrul lui putere de a se ridica chiar şi mai presus decît acela. Pentru atingerea acestei culmi însă, este nevoie de o anumită capacitate de înţelegere a lumii suprasensibile, capacitatea unei perceperi intuitive numită de teologie înţelegere sau percepere tainică. Şi această capacitate superioară nu constituie după cum s-ar părea, un privilegiu acordat numai anumitor naturi de elită ale spiritualităţii, ci este o putere pe care o primesc toţi cei ce au crezut în Hristos şi care zace latent înlăuntrul tuturor celor ce s-au învrednicit a primi renaşterea cea din apă şi din duh, în baia sf. Botez. Asta înseamnă propriu zis readucerea omului la cinstea cea dintîi şi punerea lui din nou pe linia destinului său veşnic de unire cu Dumnezeu. Căci după sf. Maxim Mărturisitorul, omul era chemat chiar de la început să atingă unirea desăvîrşită cu Dumnezeu, ca apoi prin sine să confere starea îndumnezeită întregei creaturi, trebuia în primul rînd să suprime în propria sa fire divíziunea în două sexe printr-o viaţă nepătimaşă, după arhetipul divin; după aceea trebuia să unească paradisul cu restul pămîntului, adică purtînd întotdeauna paradisul în el însuşi, printr-o comuniune neîntreruptă cu Dumnezeu, el trebuia să transforme tot pămîntul într-un paradis.

Apoi trebuia să suprime condiţiunile spaţiale, nu numai pentru sufletul, dar şi pentru trupul său, reunind pămîntul cu cerul. După aceea, depăşind marginile lumii simţite, el trebuia să pătrundă în universul gîndit, printr-o cunoaştere egală cu a puterilor îngereşti, pentru ca să unească în el însuşi lumea gîndită cu cea simţită. In cele din urmă, nemaiavînd în afară de sine însuşi pe nimeni, decît pe Dumnezeu, nu i-ar fi rămas omului de făcut altceva decît să se dăruiască Lui în întregime, într-un elan neţărmurit de iubire, redîndu-i împreună cu el universul întreg, reunit în fiinţa omenească. Atunci Dumnezeu singur s-ar fi dat la rîndul Său omului, care ar fi ajuns în felul acesta să aibă prin har, tot ceea ce Dumnezeu are prin fire, adică să ajungă la unirea totală cu Dumnezeu, sau la îndumnezeire.... Dar

întrucît această însărcinare înaltă prescrisă omului n-a fost îndeplinită atunci, o putem dobîndi acum prin mijlocirea operei de mîntuire a lui Iisus Hristos, al doilea Adam [1]).

De aceea s-a spus că viaţa creştină este o viaţă de unire tainică a omului cu Dumnezeu, prin Iisus Hristos. Crezînd în El şi botezîndu-se în numele Sf. Treimi, omul intră din nou în starea de har, pierdută prin păcat, primind înlăuntrul lui darul renaşterii şi puterea înfierii, după cum ne încredinţează sf. Evanghelist Ioan: «Iar celor ce L-au primit şi cred în numele Lui le-a dat puterea să se facă fii ai lui Dumnezeu» (Ioan I, 12). Nu spune că «i-a făcut», ci le-a dat puterea să se facă fii ai lui Dumnezeu, dîndu-ne să înţelegem că filiaţia noastră divină, sau ceea ce este tot una, asemănarea cu Dumnezeu, nu este o stare actuală, ci numai virtuală. Căci după cum primul om îşi avea nemurirea, împreună cu toate celelalte bunătăţi dumnezeeşti, care erau în stare să-l aducă la asemănarea cu Dumnezeu, numai virtual, tot aşa omul renăscut prin botez primeşte o nestricăciune numai virtuală, pe care o poate şi pierde, ca una ce este abia după trup, nu şi după duh, deoarece încă nu este asimilată prin fapte, pornite din voinţa lui liberă [2]).

Deci toate treptele urcuşului duhovnicesc, în stare de a ne aduce la filiaţie divină după har, ne sînt date la botez numai potenţial [3]). Hristos vine la botez în sufletul nostru, dar stă acolo nevăzut într-o supremă chenoză, pînă ce omul curăţindu-se prin împlinirea poruncilor, devine tot mai conştient de El, iar El, se oglindeşte tot mai vădit în fiinţa lui îmbunătăţită [4]). Aşa încît, filiaţia noastră divină poate să treacă din starea ei virtuală în starea actuală, adică la o realizare în fapt, numai prin sporirea puterilor duhovniceşti primite la botez, ceea ce se obţine prin mijlocirea celorlalte sfinte Taine, îndeosebi a Mirungerii şi a sf. Euharistii, precum şi prin colaborarea liberă a omului, de la care se cere să ducă o viaţă conformă cu natura cea nouă de care s-a învrednicit, supunînd voinţa sa voinţei lui Dumnezeu, cum spune Diadoh al Foticei: «Toţi purtăm în noi chipul lui Dumnezeu; dar asemănarea nu o au decît aceia care, din multă dragoste şi-au robit libertatea lor lui Dumnezeu..... Deci, cînd nu mai sîntem ai noştri, atunci sîntem asemenea Aceluia care prin dragoste ne-a împăcat cu Sine [5]).

Toate acestea la un loc sînt în stare să facă din omul păcatului un om nou, un om îmbrăcat în Hristos, cum spune sf. Pavel către Galateni (III, 27), «Cîţi în Hristos v-aţi botezat, în Hristos v-aţi îmbrăcat».

Botezul aduce iertarea tuturor păcatelor, din care rezultă curăţirea sufletului şi începutul existenţei în Hristos, prin transformarea omului într-un mădular viu al trupului său tainic. (Bi-

---

1) La V. Lossky, Essai sur la Theologie mystique de l'Eglise de Orient, Paris, 1944, p. 104-105.

2) Cf. Filoc. 2. trad. Preot. stavr. Dr. D. Stăniloaie, Sibiu 1947, p. 160, scholli.

3) Cf. Idem, pag. 190.

4) Cf. Idem, pag. 163.

5) Filoc. 1. ed. 1, Sibiu 1946, pag. 341.

serica) apoi descoperirea chipului dumnezeesc sădit în noi şi reaprinderea dorului după Dumnezeu [1]).

Curăţindu-se vasul sufletului în baia botezului, el se pregăteşte pentru primirea plinătăţii harului, care se revarsă în taina Sf. Mir, cînd «însuşi Hristos vine cu putere», aducînd cu el toată lucrarea duhovnicească şi toată bogăţia de daruri ale Duhului Sfînt. Momentul Mirungerii corespunde unei Cincizecimi individuale în viaţa fiecărui creştin. In acest moment creştinul primeşte harul Duhului Sfînt şi odată cu aceasta puterea de a se schimba din trupesc în duhovnicesc, precum şi garanţia învierii, făcîndu-se din nou părtaş slavei celei de la început. Urmează a treia sfîntă şi mare taină, sf. Euharistie, care ne uneşte deplin, în modul cel mai strîns cu Hristos, înrudind sîngele Lui cu al nostru, făcîndu-ne fii ai lui Dumnezeu după har şi dîndu-ne astfel dreptul să strigăm către Tatăl ceresc, împreună cu Iisus: «Avva Părinte» (după N. Cabasila, o. c. diferite pagini). Căci dacă prin baia botezului ne curăţim de orice păcat, prin taina sf. Mir ne facem părtaşi la darurile cele dumnezeeşti, iar prin Sf. Comunicătură dobîndim părtăşie cu însăşi viaţa Domnului Hristos [2]). «Botezul înseamnă în adevăr o renaştere. Mirul un izvor de tărie şi lucrare, iar pîinea vieţii şi paharul binecuvîntării euharistice sînt într-adevăr mîncare şi băutură» [3]).

Acestea sînt lucrările care ne fac părtaşi la darurile aduse prin întruparea şi suferinţele Mîntuitorului nostru, şi care fiind puse în valoare printr-o viaţă trăită conştient, sînt în stare să ne apropie din ce în ce mai mult de Dumnezeu, pînă la unirea deplină cu El, scopul ultim fiind desăvîrşirea omului întreg, cu trup şi suflet, adică ajungerea «la măsura vîrstei depline a lui Iisus Hristos, întru bărbat desăvîrşit» (Efes. IV, 13).

Această unire însă prezintă, în cadrul vieţii creştine, două aspecte deosebite: un aspect sensibil şi unul suprasensibil, sau pur. Primul aspect îl formează unirea cu Hristos, sau participarea la viaţa lui Hristos prin mijlocirea formelor sensibile, oferite de întreg cultul divin şi îndeosebi de sfintele Taine, ceea ce constituie viaţa creştină liturgică, definită în deobşte ca «simţirea cea mai presus de simţuri a prezenţei reale a lui Hristos, prin mijlocirea formelor sensibile». Este o formă de unire cu aspect chenotic, prin pogorămîntul divinului la nivelul slăbiciunii omului, care nu se poate ridica întotdeauna cu uşurinţă în planul suprasensibil al vieţii duhovniceşti. Dar totuşi această formă de unire este absolut necesară, atît marei majorităţi a credincioşilor care continuă să rămînă pînă la sfîrşitul vieţii în acest cadru, cît şi elitelor spiritualităţii care, individual, prin osteneli în majoritatea cazurilor supraumane, rîvnesc şi chiar purced a se ridica la celalalt aspect, suprasensibil sau pur al vieţii creştine, unde unirea cu Dumnezeu se înfăptuieşte direct, fără intermediul niciunei forme sensibile, rămînînd cu toate acestea încadraţi şi în

---

1) Cf. N. Cabasila, despre viaţa în Hristos, trad. Prof. Dr. T. Bodogae, Sibiu 1946, pag. IX.
2) N. Cabasila, o. c., p. 24.
3) Idem, pag. 27.

viaţa duhovnicească de obște a Bisericii, de care nu se pot despărţi atîta timp cît petrec în trup.

Este vorba de marii asceţi și mistici ai Creștinătăţii, care au strălucit prin trăirea unei vieţi curate, sufletește și trupește și care s-au ridicat pe această cale, la starea de nepătimire, de unde apoi au fost trași către vederea de Dumnezeu, ca Moise pe muntele Sinai, Ilie în Horeb și cei trei Apostoli pe Tabor, împlinind astfel întru ei cuvîntul Evangheliei care zice: «Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu». Aceștia au ajuns la unirea deplină, nemijlocită cu Dumnezeu, întocmai cum sufletele credincioșilor de rînd se unesc tot în mod real cu Hristos la Sf. Comunicătură, dar prin mijlocirea simţită a Trupului și Sîngelui Domnului euharistic, primit sub forma pîinii și a vinului. Această unire la marii mistici se realizează prin cunoaștere și iubire, o cunoaștere experimentală, datorită unei intuiţii directe și imediate a lui Dumnezeu și o iubire desăvîrșită, care topește sufletul misticului într-o unire directă cu Divinitatea, mijlocitor tainic fiind tot harul, care se revarsă nevăzut prin sfintele Taine, de care ei — după cum am spus — nu se despart niciodată. Acest fel de unire directă, numită și contemplație pasivă, teologia o numește (o definește) în scurt astfel: «Privirea simplă, nemijlocită și iubitoare a lui Dumnezeu».

Dar lăsăm la o parte acest mod înalt de unire a omului cu Dumnezeu și ne ocupăm aici, după cum am anunţat la început, de primul aspect al unirii, acela sensibil, comun tuturor creștinilor, unde prin mijlocirea unei forme văzute, omul primește tainic darul Duhului Sfînt și astfel se unește în chip nevăzut cu Dumnezeu. Această lucrare se săvîrșește de fapt sub anumite forme și la grade deosebite, prin mijlocirea tuturor sfintelor Taine, căci prin toate se comunică omului Darul Duhului Sfînt. Dar aici problema este privită din punctul de vedere al întreţinerii și creșterii vieţii în Hristos, iar asta se realizează îndeosebi prin trupul euharistic al lui Hristos, care «este cu adevărat mîncare», și prin sîngele Lui, care «este cu adevărat băutură» (Ioan VI, 55), mîncare și băutură duhovnicească, pentru întreţinerea și creșterea vieţii duhovnicești în om.

Așa că, pentru continuarea și creșterea în starea de har, ne rămîne Taina prin excelenţă a sfintei Euharistii, care produce unirea directă a creștinului cu Iisus Hristos.

Toată înălţimea acestei măreţe taine a unirii omului cu Dumnezeu prin mijlocirea sfintei Euharistii se sprijină pe realitatea mărturisită de tăria credinţei noastre că «acesta este însuși preacurat Trupul Tău» și «acesta este însuși scump Sîngele Tău». Că adică, pînea și vinul ce ni se dau la sfînta Impărtășire s-au prefăcut, prin sfinţirea săvîrșită de către preot, în însuși Trupul și Sîngele lui Hristos, cum a încredinţat El însuși la Cina cea de Taină pe ucenicii Săi: «Luaţi, mîncaţi, acesta este Trupul Meu, beţi dintru acesta toţi, acesta este Sîngele Meu». Și că, prin urmare, sub forma acestor două elemente naturale folosite la sf. Liturghie, este prezent în mod real însuși Iisus Hristos, așa încît unindu-ne cu Trupul și Sîngele Său, ne unim chiar cu El însuși, ca Om și Dumnezeu: «Cel ce mînîncă Trupul Meu și bea Sîn-

gele Meu, întru Mine petrece şi Eu întru el» (Ioan VI, 56). Prin urmare în vreme ce în celelalte Taine partea sensibilă este mijlocul prin care se şi simbolizează şi se şi comunică omului harul dumnezeesc, în sf. Euharistie este prezent însuşi Domnul, sub forma pîinii şi a vinului; în vreme ce în celelalte Taine Mîntuitorul lucrează sfinţirea credincioşilor prin puterea Sa, în sfînta Euharistie este prezent însuşi răscumpărătorul cel întrupat, ipostatic şi substanţial [1]).

De aceea, cum spune N. Cabasila [2]): «In sf. Euharistie nu mai primim numai darurile Duhului Sfînt, (ca în celelalte sfinte Taine), oricît de bogate ar fi ele, ci pe însuşi Vistierul acestor daruri, comoara în care se cuprinde toată bogăţia darurilor».

Aceasta a fost convingerea nestrămutată a tuturor sfinţilor părinţi şi a tuturor creştinilor de la început şi pe ea s-a clădit întreaga operă de mîntuire a bisericii. Sf. Vasile cel Mare în Liturghia sa, rosteşte înainte de sfinţirea darurilor aceste cuvinte «....Ţie ne rugăm şi de la Tine cerem, Sfinte al Sfinţilor, cu bunăvoinţa bunătăţii Tale, să vie Duhul Tău cel Sfînt, peste noi şi peste aceste daruri ce sînt puse înainte şi să le blagoslovească pe dînsele şi să le sfinţească şi să le arate.... pre Pîinea aceasta adică, însuşi cinstit Trupul Domnului şi Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos..... Iar pre Paharul acesta, însuşi cinstit Sîngele Domnului şi Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, carele s-au vărsat pentru viaţa lumii..... «Iar Sf. Ioan Gură de Aur, în cuvinte mai puţine cuprinde acelaşi înţeles: «Trimite Duhul Tău cel Sfînt preste noi şi preste aceste daruri şi fă, adică, Pîinea aceasta cinstit Trupul Hristosului Tăuiar ce este în paharul acesta, cinstit Sîngele Hristosului Tău»... [3]).

Prin urmare Hristosul euharistic este acelaşi cu Hristosul istoric, Cel ce s-a născut din Sf. Fecioară, a pătimit, a murit şi a înviat. Cultul divin a prins pe scurt acest mare adevăr, între altele, în această frază din rînduiala de pregătire pentru Sf. Impărtăşanie: «Hristos este, gustaţi şi vedeţi că Domnul, Carele de mult pentru noi, precum sîntem noi făcîndu-Se şi odată pre Sine Părintelui Său ca o jertfă aducîndu-se, pururea Se junghie, sfinţind pe cei ce se împărtăşesc cu Dînsul....» [4]).

Dintre celelalte confesiuni, numai reformaţii, contrar ortodocşilor, catolicilor şi luteranilor, nu cred în prezenţa reală a lui Hristos în sf. Euharistie. Calvin, interpretînd alegoric cuvintele Mîntuitorului de la instituirea acestei Taine: «Luaţi, mîncaţi, acesta este Trupul Meu, beţi, acesta este Sîngele Meu», învaţă că pîinea şi vinul nu reprezintă decît un simbol al Trupului şi Sîngelui lui Hristos. Aşa încît, cei ce se împărtăşesc cu ele, nu se unesc real cu Hristos, ci numai li se comunică o oarecare putere a Lui direct din cer. Iar Zwingli, plecînd de la ideia că Dumnezeu comunică cu omul numai pe cale pur spirituală, fără intermediul nici unei forme sensibile, goleşte Sf. Euharistie de pre-

---

1) H. Andrutzos, Dogmatica, traducere Dr. D. Stăniloaie, Sibiu 1930, pag. 367-368.

2) Op. cit. pag. 81.

3) După Liturghierul de Neamţ, ediţia 1860.

4) Canon, pesna IX-a, tropar 1.

zența reală a lui Hristos, care este conținutul ei supranatural și învață că ea nu reprezintă decît amintirea morții Lui [1]).

Biserica ortodoxă însă și cu ea cea catolică și protestantă (aceasta din urmă cu specificul ei de «Impanație») rămîne la credința veche de la început, că sub forma pîinii și a vinului este prezent real însuși Domnul nostru Iisus Hristos, *ipostatic* și *substanțial* așa cum a fost la Cina cea de taină cînd s-a dat pentru prima dată sub această formă ucenicilor Săi zicînd: «*Acesta este Trupul Meu, acesta este Sîngele Meu*». Din această afirmație însă că Hristos se află prezent *ipostatic* și *substanțial* în Sf. Euharistie, se naște o nouă și principală întrebare la care vrea să răspundă acest subiect anume, *care este modul unirii euharistice?*. Hristos este de față cu ipostasul Său propriu, ca a doua persoană a Sfintei Treimi, și cu substanța, sau ființa sa dumnezeească, comună celor Trei Persoane. Deci sub care din aceste două forme se înfăptuiește unirea: *ipostatic* sau *substanțial?* Dintre cele trei mari confesiuni creștine numai Ortodoxia are un răspuns satisfăcător la această grea întrebare.

Aici intervine învățătura despre distincțiunile din Sfînta Treime, pe care catolicii și protestanții n-o admit.

Doctrina distincțiunilor în Sfînta Treime este în legătură directă cu doctrina energiilor necreate, proprie Ortodoxiei, iar ca formulare și precizare definitivă, aparținînd sfîntului Grigore Palama Arhiepiscopul Tesalonicului.

Punctul de plecare pentru formularea acestei învățături a fost tocmai nedumerirea cu privire la această dogmă fundamentală în creștinism, a unirii omului cu Dumnezeu. Cum este cu putință ca Dumnezeu Cel slăvit în Treime, spirit absolut, nezidit, neajuns, necuprins de mintea omenească, nestricăcios și veșnic, să fie obiect al unirii cu firea cea creiată, mărginită, temporală și stricăcioasă a omului? Problema era de multă vreme în frămîntare, dar în secolul al XIV-lea ea devine de tot acută și cere o rezolvare definitivă.

La sinoadele ce au avut loc în acest sens, Sf. Grigore Palama, care era sufletul întregei mișcări, a arătat că, precum s-a făcut de Sfinții Părinți cei mai dinainte o deosebire între Ipostasele și substanța sfintei Treimi tot așa s-a făcut de ei și o deosebire în Dumnezeu cu privire la energii, ca formă de manifestare și de lucrare în afară a sfintei Treimi [2]). Așa încît, bazat pe Sf. Scriptură și pe învățăturile sfinților Părinți, sf. Grigore spune: «Trei lucruri deosebite sînt pe care trebuie să le avem în vedere cînd vorbim despre Dumnezeu, în raport cu mîntuirea omului și cu providențierea întregei făpturi: 1) Mai întăi este Dumnezeu ca ființă sau ca natură; 2) apoi este Dumnezeu în Persoanele Sfintei Treimi; 3) și în al treilea rînd, sînt energiile necreate, sau puterile intradivine ale lui Dumnezeu. Dintre aceste energii, cele ce ni le transmite Iisus Hristos prin firea Sa omenească, după înălțare, sînt cuprinse în teologie sub denumirea comună de *Har*.

---

1) După profesor Dr. D. Stăniloaie, note de la Cursul de Simbolică.

2) După Ciprian Kern, Les éléments de la théologie de Grégoire Palamas, în rev. Irenikon, t. XX, I-er a trim. 1947.

Ideea este prin urmare aceasta: după cum Dumnezeu este unul după fiinţă, dar trei după ipostase, fără să se poată confunda noţiunea de fiinţă cu cea de ipostas, tot aşa se poate spune că Dumnezeu este una după fiinţă, şi alta în însuşirile, atributele şi lucrările Sale necreate, revărsate asupra lumii create. In natura Sa intimă Dumnezeu este necunoscut, inaccesibil şi necomunicabil; de asemeni în Persoanele Sale. Şi cu toate acestea Sf. Apostol Petru spune limpede că omului celui nou îi sînt hărăzite nişte făgăduinţe foarte mari, în baza cărora, dacă se fereşte de poftele cele stricăcioase, ale cărnii poate să se facă: «divinae consortes naturae» — (părtaş firii dumnezeeşti) — (II Petru, I, 4). Sf. Grigore Palama examinînd cuvintele Sf. Apostol Petru, asupra «participării omului la natura lui Dumnezeu», găseşte că această expresie are un caracter antinomic, dar totuşi real, care o apropie de dogma Sfintei Treimi. Căci după cum spunem că Dumnezeu este în acelaşi timp *Unul* şi *Trei*, tot aşa putem spune că «natura divină trebuie să fie în acelaşi timp incomunicabilă, şi totuşi comunicabilă. Noi ajungem la participarea naturii dumnezeeşti şi totuşi ea ne rămîne inaccesibilă. Trebuie să afirmăm cele două lucruri deodată şi să păstrăm antinomia ca pe un criteriu al evlaviei». Atunci care este modul în care se face unirea şi pe ce cale poate omul să ajungă să se facă «părtaş naturii dumnezeeşti»? Căci dacă am putea la un moment dat să ne găsim uniţi cu însăşi esenţa lui Dumnezeu, atunci noi, din cauza indivizibilităţii naturii, n-am mai fi în acel moment ceea ce sîntem, adică oameni, ci am fi dumnezei prin fire. Iar Dumnezeu n-ar mai fi în trei ipostase, ci în mii de ipostase (μυριυπόστατος) după numărul ipostaselor omeneşti care participă la El. Deci este de sine înţeles, că Dumnezeu ne rămîne inaccesibil după esenţă. Dar oare se poate spune că noi intrăm în unire cu vreuna din cele Trei Ipostase (persoane divine)? Asta ar însemna unire ipostatică, proprie numai Fiului lui Dumnezeu, care s-a făcut om, fără să înceteze să fie a doua persoană a Sfintei Treimi. Şi cu toate acestea promisiunea dumnezeească nu poate să fie o iluzie: noi sîntem chemaţi să ne unim în adevăr cu Dumnezeu şi deci să participăm la natura sau la fiinţa Sa. Această mare taină este posibilă numai prin mijlocirea energiilor Sale necreate, sau ceea ce este tot una, *prin Harul său Dumnezeesc*. «Iluminarea sau Harul dumnezeesc şi îndumnezeietor, nu este esenţa lui Dumnezeu şi nici ipostas dumnezeesc, ci energia lui Dumnezeu»—«o putere şi o lucrare comună a Sfintei Treimi» [1]). Aşa că ceea ce se comunică lumii nu este nici o fiinţă sau natură divină şi nici persoanele Sfintei Treimi, ci energiile Sale necreate şi dumnezeşti. Prin ele Dumnezeu se face comunicabil oamenilor, prin ele participăm noi la viaţa divină, cunoaştem pe Dumnezeu şi ne îndumnezeim. Aceste energii, sau atribute operative, lămureşte Sf. Grigore mai departe, de şi deosebite de fiinţa şi persoanele Sfintei Treimi, sînt totuşi indispensabil unite cu ele, aşa încît prezenţa lor în sufletul omului ca manifestare a fiinţei lui Dumnezeu, însemnează prezenţa lui Dumnezeu însuşi. Căci ele fiind

---

1) V. Lossky, op. cit. p. 67-68.

Har dumnezeesc și lumină de esență necreată, la fel cu izvorul din care se revarsă în lume, prezența lui Dumnezeu în ele trebuie înțeleasă într-un mod cu totul real.

Se poate spune așa dar că Harul dumnezeiesc, sau energiile necreate reprezintă un mod de existență a Sfintei Treimi, în afară de esența Sa inaccesibilă [1]). Incît Dumnezeu, necunoscut și necomunicabil în esență, Se descopere și Se comunică total în energiile Sale necreate, arătînd două moduri deosebite ale existenței divine: în esență și în afară de esență [2]). Așa că Harul, sau energiile necreate, ar fi cu alte cuvinte, un Dumnezeu coborît la măsura de înțelegere și la posibilitatea de primire a naturii omenești, un Dumnezeu de care ne este îngăduit și de care putem să ne apropiem.

Și acum să revenim la modul de unire euharistic.

Am arătat mai sus că în taina Sfintei Euharistii, primită sub forma pîinii și a vinului, este de față, prezent real, însuși Iisus Hristos, *ipostatic* și *substanțial.* Deci în privința aceasta nu rămîne îndoială: ceea ce primim la sfînta Impărtășire este cu adevărat «prea Curat Trupul Lui» și «scump Sîngele Lui», adică ipostasul Fiului lui Dumnezeu, sau al Cuvîntului întrupat și substanța Lui, care nu se poate despărți de ipostas. Dar cu toate acestea, după cum în taina sf. Botez și mai ales a Mirungerii, creștinul primește nevăzut înlăuntrul său pe însuși Duhul Sfînt ca persoană dumnezeiască, [3]) dar fără să se unească cu El personal sau substanțial, ci numai haric, tot așa în taina sf. Impărtășiri, deși primește pe Hristos ipostatic și substanțial, unirea cu el se face haric, sau duhovnicește, cum se spune în canonul sfintei Impărtășanii. «Dă-mi Stăpîne să fiu Ție casă, cu intrarea sfintelor Taine și să Te am pe Tine cu *Darul* viețuind întru mine» (pesna IX-a, tropar 2). Căci după cum teologia Bisericii de Răsărit a făcut totdeauna deosebire între Persoana Duhului Sfînt și darurile pe care ea le comunică oamenilor [4]), tot așa trebuie să facem deosebire între prezența reală, ipostatică și substanțială a lui Hristos în sf. Euharistie și unirea tainică ce se săvîrșește *după har*, făcînd pe cel ce primește aceste negrăite daruri, părtaș firii dumnezeești și menținîndu-l în starea de membru viu al Trupului tainic a lui Hristos (adică al Bisericii). O unire substanțială ar duce la transformarea omului într-un Dumnezeu după fire, ceea ce nu se poate cugeta; iar unirea după ipostas ar trebui să ducă la dispariția ipostasului omenesc, ceea ce nu s-a întîmplat decît o singură dată, la întruparea Cuvîntului. Sf. Chiril de Alexandria face deosebire între unirea lui Hristos la întrupare cu firea omenească și unirea cu creștinii în sf. Euharistie. «Acolo spune el a fost o unire fizică (ἕνωσις φυσική) care, face din două persoane una singură, un singur eu, un singur ipostas: Cuvîntul. Iar în Sf. Euharistie este o unire prin relație (ἕνωσις σχετική) o unire morală, care lasă intacte cele două persoane unite» [5]). Căci un i-

---

1) Cf. idem pag. 71.
2) Idem pag. 83.
3) Comp. Sf. Chiril al Alexandriei, la Jules Gross, La Divinisation du cretien d'apres les Pers grecs, Paris, 1938, p. 213.
4) Comp. Lossky, o. c., p. 159.
5) La J. Gross, o. c., p. 289.

postas nu poate să intre în unire cu alt ipostas, fără ca unul din ele să nu înceteze a exista ca fiinţă personală. Aşa încît o unire ipostatică, în cazul Sf. Cuminicări, ar însemna topirea ipostasului uman în ipostasul lui Hristos, o îndumnezeire impersonală, o fericire în care n-ar avea cine să fie fericit [1]). Prin unirea harică însă se poate ajunge doar pînă acolo, ca personalitatea rea, în sens lumesc, a omului să fie anulată, în sensul supunerii totale a voinţei omeneşti la voinţa lui Dumnezeu, ceea ce aduce în schimb creşterea la maximum a adevăratei personalităţi a omului în sens duhovnicesc. Aşa era natura omenească şi în persoana lui Hristos avea o totală libertate de acţiune, dar cu toate acestea nu acţiona independent de voinţa dumnezeească a lui Hristos. Pe drumul acestei supuneri la voinţa divină se poate ajunge la ceea ce spune Sf. Pavel «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine» (Galat. II, 20).

Unirea cu Hristos în sf. Euharistie rămîne prin urmare modul cel mai înalt şi mai deplin de unire a omului cu Dumnezeu, posibil pe pămînt, superior modului de unire prin mijlocirea tuturor celorlalte sfinte Taine, inclusiv Botezul şi Mirungerea. Hristos Euharistic este de faţă nu numai substanţial, ci şi ipostatic, aşa cum a fost la Cina cea de Taină.

Dar unirea se face în chip negreşit tot după har, căci ipostasul lui Hristos nu se unifică cu eul nostru, ci noi devenim subiecte libere ale Harului, care este susţinut şi activat înlăuntrul nostru de prezenţa reală ipostatică şi substanţială a lui Hristos, căci unde este o lucrare dumnezeească, acolo este de faţă şi Dumnezeu, neputîndu-se despărţi de ea. Unirea cea desăvîrşită însă, «*mai adevărată*» urmează a se face în viaţa de dincolo, potrivit adevărului cuprins în aceste puţine cuvinte din canonul Paştelui, folosit şi în liturghier: «O, Paştele cele mari şi prea sfinţite, Hristoase, o înţelepciunea lui Dumnezeu şi puterea, dă-ne nouă *mai adevărat* să ne împărtăşim cu Tine în ziua cea ne înserată a împărăţiei Tale».

Biserica romano catolică învaţă la fel cu Biserica ortodoxă în privinţa prezenţei reale a lui Hristos în Sf. Euharistie, dar se deosebeşte în privinţa modului de unire euharistic. După ei, întrucît nu primesc doctrina distincţiunilor în Sfînta Treime şi a energiilor necreate, unirea se face substanţial, ceea ce desigur, după cele arătate mai sus, nu este cu putinţă. Afară de aceasta, ne înţelegînd rolul profund al acestei Sfinte Taine pentru existenţa şi propăşirea în viaţa duhovnicească a creştinilor, lipsesc pe copii de acest mare dar (ca şi de al Mirungerii), pînă la vîrsta de 7-14 ani. O altă eroare a lor, caracterizată de Papa Gelasius ca «sacrilegiu, insolenţă şi samavolnicie ne mai auzită în istoria bisericii» [2]), este că împărtăşesc pe credincioşii de rînd numai sub o singură formă, aceea a pîinii, nu şi a vinului. Practica aceasta este, firește, condamnabilă, căci pe lîngă faptul că este o abatere de la practica de totdeauna a Bisericii şi chiar de la învăţătura Mîntuitorului, care a lăsat împărtăşirea sub ambele

---

1) V. Lossky, p. 162.
2) Vezi H. Andrutzos, Dogmatica, trad. Dr. Stăniloaie o. c., pag. 392.

forme pentru toţi creştinii, este şi o insuficienţă, o lipsă de deplinătate în administrarea celei mai mari Taine, lucru care nu se poate să nu rămînă fără consecinţe în lucrarea pe care o produce asupra sufletului omenesc, chiar dacă noi n-o putem sezisa.

Iar protestanţii, neadmiţînd transubstanţierea, ci crezînd numai într-o prezenţă a lui Hristos «per impanationem» (in pane, cum pane, sub pane), admit că Hristos este de faţă, dar nu în însăşi elementele tainei, ci alături de ele. Împărtăşirea, sau unirea propriu zis se face tot cu însuşi Hristos, cu Trupul şi Sîngele Lui, dar direct, fără intermediul harului, sau a energiilor necreate, pe care nici ei nu le admit.

Cît despre reformaţi, ei s-au îndepărtat încă şi mai mult de învăţătura tradiţională a Bisericii. Calvinii învaţă că cei ce cred se împărtăşesc cu o putere care vine din Trupul şi Sîngele lui Hristos, direct din cer, iar cei ce nu cred, mînîncă pîine şi beau vin punînd astfel săvîrşirea tainei sub puterea credinţei. Iar Zwingli reduce sfînta Euharistie la un simplu act simbolic, sau comemorativ, Hristos ne fiind de faţă sub nici o formă în care caz, doctrina fundamentală în creştinism, despre unirea omului cu Dumnezeu, este cu totul înlăturată.

DOSOFTEI MURARIU

LUCRĂRI FOLOSITE

1. — Noul Testament
2. — Vladimir Lossky, Essai sur la Theologie mistique de l'Eglise d'Orient, ed. Montaigne Paris, 1944.
3. — Hristu Andrutzos, Dogmatica, trad. Dr. D. Stăniloaie, Sibiu 1946.
4. — Filocalia, vol. I, ed. I, trad. Pr. Dr. Stăniloaie, Sibiu 1946.
5. — Filocalia, vol. 2, trad. prof. Dr. Stăniloaie, Sibiu 1947.
6. — N. Cabasila, despre viaţa în Hristos, trad. Dr. Teodor Bodogoe, Sibiu 1946.
7. — Iules Gross, La Divinisation du Chretien d'apres les Pers grecs. Paris 1938.
8. — Arhim. Ciprian Kern, Les elements de la theologie de la Gregoire Palamas, în Rev. Irenikon, tome XX l-er tom. 1947.

PREDICA PATRISTICĂ SUB ASPECTUL EI SOCIAL

In această a doua parte a studiului nostru «Predica creștină sub aspectul ei social» voim să arătăm că aproape toți Sf. Părinți au luat atitudine, în predicile lor, față de centrala problemă a dreptății, în sfera căreia intră toate aspectele problemei sociale. Aceasta însă nu însemnează că ei ar fi avut, la baza predicii lor, o proprie teorie socială, expusă de dînșii, ci Sf. Părinți și-au alcătuit și rostit predicile, pe baza doctrinei Bisericii și după practica Mîntuitorului și a Sf. Apostoli.

Prin problema socială înțelegem, înainte de toate, raportul dintre economic și viața omenească, din care derivă celelalte aspecte sociale.

Datorită învățăturilor sale fundamentale, care reglementează raportul dintre Dumnezeu și om, dintre indivizi întreolaltă și dintre indivizi și stat, creștinismul are o schemă fundamentală sociologică, în care însă primează problema religioasă, potrivit caracterului specific religios al învățăturii lui Hristos.

Iisus Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu, Și-a început activitatea pămîntească, învățînd poporul «prin cuvînt viu și prin faptă, toate acele adevăruri, ce i-au fost de trebuință, spre a putea înnoi legătura primordială între Dumnezeu și om; El a fost luminătorul celor ce ședeau întru întunerec și în umbra morții, lumină spre descoperirea neamurilor, care a risipit întunerecul și rătăcirea»[1]).

În prima parte a studiului nostru, vorbind despre predica Mîntuitorului Iisus Hristos și a Sf. Apostoli, sub aspect social, am amintit că în centrul acesteia a stat dragostea adevărată față de aproapele. Desigur că virtuțile de dragoste și milă au existat și în lumea veche, dar numai în chip sporadic și numai față de concetățeni, așa că dragostea antică se deosebește de cea creștină, în măsura, în care însuși păgînismul se deosebește de creștinism. Creștinismul este religia universalistă, religia iubirii care cuprinde pe toți oamenii, fără *deosebire de neam, de lege și profesiune* [2]).

Drept aceea, în urma predicii social educative a Sf. Apostoli, și în deosebi în urma principiului enunțat «că fiecare are drept la cît îi este necesar, restul aparținînd celor ce nu au», s-a putut organiza viața de obște, în prima comunitate creștină din Ierusalim și în multe alte comunități creștine primare (F. A. II, 44-47; IV, 32-37; V, 4-10).

---

1) Mitrofanovici Vasile, Omiletica, 1875, pg. 2.
2) Vezi G. Uhlhorn, Christl. Liebestatigkeit, Stuttgart 1895, pg. 32.

Dar cu toată predica apostolică, de a stăvili lăcomia, nedreptăţile şi exploatarea celor bogaţi faţă de cei săraci şi oprimaţi, răutatea omenească a persistat, şi viaţa de obşte între creştinii primari n-a durat decît foarte scurtă vreme. În consecinţă, Biserica avuse grija să continuie a combate nedreptatea şi abuzurile, şi să lupte pentru cauza celor mulţi, cu munca şi truda cărora se îmbogăţeau exploatatorii veacurilor postapostolice.

Deci, drumul trasat de Mîntuitorul şi în baza propovăduirii apostolice, care avuse în vedere nu numai realitatea psihică a omului, ci şi pe cea socială, legînd şi raportînd tezaurul adevărurilor revelate la viaţa concretă obştească, Sf. Părinţi au desfăşurat şi dezvoltat apostolatul social, în deosebi cu ajutorul predicii sociale.

Scopul predicii creştine este crearea omului nou, prin transformarea lui sufletească, în conformitate cu învăţătura evanghelică a iubirii de Dumnezeu şi de aproapele. Pentru atingerea scopului acesta trebuia însă curăţit terenul social, şi pentru aceasta s-au străduit Sf. Părinţi, în predica lor; ca să înlăture din viaţa socială orice motive de ură, de neînţelegere şi vrajbă, spre a sădi în locul lor buna înţelegere şi înfrăţire a oamenilor întreolaltă şi cu toate neamurile. Peste tot Sf. Părinţi au căutat să coordoneze, în lumina învăţăturii lui Hristos, realitatea vieţii psihice a credinciosului cu realitatea vieţii sale sociale.

În urma prigoanelor ce au durat aproape trei veacuri, precum şi în urma exploatării nemiloase a celor oprimaţi şi în suferinţe supra omeneşti, de către împăraţii romani şi de clasa oprimată, Sf. Părinţi şi-au fixat, în predicile lor, probleme şi ţeluri speciale.

În prima linie, faţă de unele curente duşmănoase creştinismului, ei tratează temeinic învăţăturile creştine fundamentale, în lumina revelaţiunii; în predica lor, subliniază autoritatea divină a Bisericii, măsoară referinţele economico-sociale, în lumina învăţăturii evanghelice, urmărind educarea social-morală a credincioşilor şi accentuînd datoria dragostei faţă de aproapele. Predica patristică însă preţueşte şi educaţia fizică, odihna şi timpul de recreaţie al tineretului, condamnă însă extremele şi degenerarea acestor aspecte sociale.

Sf. Părinţi au înţeles să înveţe pe credincioşii lor şi pe cetitorii sau ascultătorii predicilor, să-şi pună munca lor în slujba aproapelui şi a obştii, ştiind să îmbine, cu neîntrecută iscusinţă adevărurile de credinţă cu realităţile vieţii pămînteşti.

Toţi Sf. Părinţi, unii mai mult, alţii mai puţin, au sezisat, în predicile lor, problema economico-socială: lupta de clasă, lupta pentru dreptatea socială. Cei bogaţi căutau să acapareze tot mai multe averi, în timp ce, cei săraci, fie sclavizaţi sau liberi, nu puteau să-şi agonisească, prin munca lor cinstită, nici cel puţin strictul necesar de existenţă; o mînă de oameni numai cu drepturi, iar majoritate numai cu obligaţii toată viaţa, aceasta a fost cauza fricţiunilor şi contradicţiilor, de-a lungul veacurilor [3]).

---

3) Vezi Die Religion in Geschichte und Gegenwart, vol. IV, Tübingen, 1930, pg. 1412 sq.

Pămîntul cu toate bunurile sale sînt date în folosinţa tuturor oamenilor, care au dreptul să le stăpînească, muncindu-le în mod cinstit.

Omul e stăpîn al averii numai în raport cu ceilalţi oameni, însă în faţa lui Dumnezeu este numai economul sau administratorul, căruia Dumnezeu i-a încredinţat-o, spre a o folosi în comun cu ceilalţi fraţi care nu au avere. În ce priveşte cantitatea la care are dreptul fiecare depinde de munca prestată, aşa că cel ce munceşte mai mult, va şi agonisi mai mult; principiul egalităţii absolute, după Sf. Părinţi, nu este realizabil, totuşi toţi Sf. Părinţi sînt una, în a privi averea de bună în sine, dar ea devine rea după felul folosirii: dacă e folosită bine, dînsa ajută posesorului la mîntuire, în caz contrar însă, cînd cel bogat se face robul ei, bogăţia devine o piedică în calea mîntuirii. Orice bogăţie mare denotă o nedreptate socială, pentru că sau este acaparată prin uzurpare de la cei mai slabi, sau ea nu e folosită pentru ajutorarea şi întreţinerea oamenilor săraci şi neputincioşi.

Mulţi Sf. Părinţi preferă averii, acaparată prin uzurpare, sărăcia. Săracul, zic ei, este cel ce transportă bunurile celui bogat în împărăţia cerurilor; dar nu ori ce sărac, ci numai cel sărac în fapte rele, va moşteni împărăţia cerurilor, şi la fel va moşteni acea împărăţie numai acel bogat, care foloseşte bunurile pentru binele comun.

Pentru ca nimeni să nu sufere şi să nu ducă lipsă, Sf. Părinţi predică milostenia, drept activare a dragostei faţă de aproapele.

Munca este izvorul existenţii omului, ea îl scapă de sărăcie şi mizerie, iar rodul muncii sînt bunurile posedate şi facerea de milostenie. Numai cel ce munceşte cinstit are dreptul să trăiască şi să-şi cîştige bunuri, cu care să poată ajuta pe cei ce nu pot munci şi n-au cu ce trăi. În legătură cu aceste virtuţi, Sf. Părinţi condamnă şi înfierează lenea, luxul şi toate celelalte rele din epoca lor [4]).

După ce am indus cîteva principii călăuzitoare a predicii patristice, nu vom înşira pe toţi Sf. Părinţi, care în predicile şi scrierile lor au atins şi probleme de ordin social, ci vom aminti pe cei mai proeminenţi dintre dînşii, care atît prin viaţa, cît şi prin propovăduirea lor, au contribuit la rezolvarea problemei dreptăţii sociale, care se înfăptueşte azi şi la noi de către regimul de democraţie populară.

Sf. Ciprian, episcop al Cartaginei, a fost primul care a întreprins o ofensivă de mari proporţii împotriva bogaţilor şi puternicilor zilei, care erau egoişti, lacomi şi orbi faţă de nevoile celor în mizerie: «Sînteţi sclavii argintului vostru. Lăcomia vă leagă şi vă cuprinde şi aţi căzut pentru a doua oară în captivitatea, de care vă izbăvise Iisus Hristos. Vă îngrijiţi de bogăţii; acestea însă nu vă îngrijesc pe voi» [5]).

Cînd vorbeşte despre milostenie, spune: «Daţi săracilor, căci

---

4) Vezi Uhlhorn, o. c. pg. 77, şi Stăniloae, Învăţ. creştină despre muncă, în Stud. Teologice, 1953, nr. 1-2.

5) Migne, P. L. T. IV col. 634, în „De opere et elemosynis", cap, 13.

numai așa veți scăpa de pedeapsa care vă așteaptă. Vă temeți că veți fi lipsiți de venitul vostru, dacă ajutați prin el pe săraci cu dărnicie și nu știți, nenorociți ce sînteți, că în timp ce voi vă îngrijiți să nu vă lipsească averea, în același timp viața și mîntuirea voastră vă părăsesc» [6]). El învață să folosim bine averea făcînd milostenie, căci Dumnezeu, tot ce a creat, ne-a dat să folosim în comun, ca egali și frați întreolaltă, zicînd: «Ziua luminează deopotrivă pe toată lumea, soarele răspîndește razele sale pretutindeni, ploaia udă toate uscăturile, vîntul suflă în toate țările, un același somn este pentru toți, și toți văd lumina lunei și a stelelor. Acela deci, care, la exemplul unei egalități atît de frumoase, împarte veniturile sale împreună cu frații săi, imită pe Dumnezeu [7]).

Acest exemplu de frățietate și egalitate a oamenilor, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, prezentat de Sf. Ciprian, este comun aproape la toți Sf. Părinți, căci toți socotesc virtutea iubirii, drept temelie a dreptății sociale.

Didascălul Clement Alexandrinul [8]) ne-a lăsat o omilie lungă, privitor la problema bogăției, intitulată „τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος“ (Ce bogat se mîntuește?), în care, spre deosebire de Sf. Vasile cel Mare și alți Sf. Părinți, este mai maleabil în vederile sale față de bogații vremii. El nu condamnă pe aceia care au bogății mari dacă știu să o întrebuințeze, fie pentru folosul altora, fie chiar pentru folosul lor personal. El susține că și cel mai mare bogat se poate mîntui, dacă nu cheltuește averea pentru plăceri, lux, etc., și dacă se va fi lepădat definitiv de patimi. Omul bogat în patimi, chiar de nu are avere, nu se poate mîntui, pe cînd cel bogat, care însă n-are patimi, va întrebuința bogăția în folosul aproapelui. «Nu bogățiile trebuiesc distruse, ci patimile care-l împiedecă pe om de a folosi bunurile așa cum trebuie: a hrăni pe cel flămînd, a potoli setea celui însetat, a îmbrăca pe cel gol, a deschide casa străinilor...». În general, Clement Alexandrinul recomandă celor bogați să facă opere de binefacere, pentru că în felul acesta ei se vor mîntui.

În legătură cu problema pe care și-a pus-o Clement Alexandrinul, mai amintim că și *Sf. Ciril al Ierusalimului* o atinge în cateheza 8-a [9]) unde admite și susține că omul se poate mîntui și cu ajutorul banilor, dar să nu fie sclavul lor. În privința banilor, omul să țină calea de mijloc: să nu iubească prea mult banul, însă nici să nu-l disprețuiască, pentru că e dat de Dumnezeu spre folosul oamenilor.

Unul din cei mai îndîrjiți predicatori sociali ai epocei patristice primare, a fost *Sf. Vasile cel Mare.* Întrucît timpurile erau foarte grele, poporul înfometat, în urma unei secete mari, și cei bogați țineau vistieriile lor încuiate, Sf. Vasile precizează că bunurile materiale nu sînt rele în sine și trebuie folosite în

---

6) Ibidem, cap. 10, col, 632.
7) Ibidem, cap. 25. col. 644.
8) Vezi Pr. Prof. I. Coman, Bogăția piedecă în calea mîntuirii, Studii Teol. 1952, Nr. 9-10, pg. 510 (Migne, P. G. T. 8, cap, 11, 12, 13).
9) Migne, P. G. T. 33. col. 638.

chip înţelept; totuşi susţine că orice bogăţie are la bază o nedreptate, deoarece unul are prea mult şi altul nu are nimic. Ori bunurile materiale sînt date spre folosinţă comună, dar cei slabi şi neputincioşi sînt oprimaţi de tirania celor puternici. De aceea el dojenea pe cei bogaţi ca să se îndrepte, ajutînd celor săraci. Cine vrea să iubească dreptatea, trebuie să urască fărădelegea. Bogăţia, dacă o împarţi, o ai, iar dacă o păstrezi, o pierzi; aceasta însă nu însemnează că orice sărac se va mîntui, precum nici orice bogat va fi osîndit [10]).

Cei mai mulţi «caută bogăţia, nu pentru mîncare şi îmbrăcăminte, ci este o viclenie, născocită de diavol, care dă celor bogaţi prilejuri să dorească şi să cheltuiască lucruri de prisos. Astfel îşi împart averea pentru timpul prezent şi pentru viitor, hotărăsc o parte pentru dînşii şi o parte pentru copii, o împart apoi după tot felul de cheltueli, ce vor să facă... Banii aceştia — zic ei — vor fi cheltuiţi, ceilalţi depuşi, şi banii pentru cheltuială trec peste limitele necesare... pentru casă luxoasă, pentru călătorii, pentru pompa vieţii familiare, încît nu te poţi mira îndeajuns, cîte lucruri de prisos se pot născoci. Ţin tot felul de vehicole, unele pentru cărăuşie, altele ferecate cu aur şi argint, pentru oameni. Au o mulţime de cai şi păstrează, despre dînşii, registre speciale de nobleţa părinţilor din care se trag, pare că ar fi oameni... Cît nu se cheltueşte, se păstrează în locuri tăinuite, căci viitorul este necunoscut şi poate aduce trebuinţe nebănuite. De bună seamă e nesigur, dacă tu vei mai folosi bogăţiile ascunse, dar sigură este osînda pentru procedarea ta neomenoasă... şi în fine, Sf. Vasile strigă către cel bogat: Rupe bogatule, zapisul cel nedrept»...[11]).

Din omilia aceasta contra bogăţiilor ca şi din celelalte cuvîntări rezultă că, în concepţia Sf. Vasile, bogăţia e piedică în calea mîntuirii, totuşi şi bogaţii se pot mîntui prin mijlocul carităţii sau al iubirii de fraţi.

Cine iubeşte pe prietenul său ca pe sine însuşi, acela nu posedă mai mult ca prietenul care e orice semen. «Cu cît cineva e mai lacom de avere, cu atît e mai lipsit de iubire».

În privinţa proprietăţii particulare, Sf. Vasile nu e atît de exclusivist ca Sf. Ioan Hrisostom şi alţi Părinţi şi scriitori bisericeşti, totuşi el a luptat pentru dreptatea socială, în primele rînduri, cu toate că predica sa socială a rămas fără efect.

Dar împotriva latifundiarilor şi marilor proprietari Sf. Vasile a rostit cuvîntări vehemente, afirmînd că bogăţia e cauza războiului, că ea este un serios duşman al păcii, fiind întrebuinţată la făurirea de arme şi la ascuţirea de săbii.

Bogăţia în bunuri materiale este vremelnică, şi spre a arăta deşertăciunea celor vremelnice, Sf. Vasile le spune bogaţilor: «Intraţi în morminte şi să-mi deosebiţi, dacă e posibil, sclavul de stăpîn, săracul de cel bogat, pe cel ce zăcea în închisoare de cel ce sta pe tron, pe cel slab de cel puternic, pe cel urît de cel frumos». Deci el recomandă caritatea, adică din iubirea curată

---

10) V. Migne P. G. T. 31, col. 541-5.
11) Migne, ibidem.

față de oameni, bogații să ajute celor lipsiți, deoarece bogăția în plus, pe care o au ei, este dreptul celor săraci. Și dacă fiecare și-ar lăsa numai cît îi trebuie, iar prisosul l-ar da celui lipsit, n-ar fi nici bogat, nici sărac [12]).

În privința muncii, Sf. Vasile, urmînd Sf. Scriptură, Sf. Părinți și scriitorilor bisericești anteriori lui, laudă munca și condamnă lenea. Considerînd toate temeiurile aduse în sprijinul ei de către antecesorii lui și mai ales temeiul că munca e o condiție a mîntuirii sufletului, Sf. Vasile vorbește despre necesitatea muncii pentru monahi, în cap. 37 al Regulelor monahale [13]).

El arată: a) Munca poruncă divină, b) Munca factor de educație, c) Munca mijloc de întreținere a vieții și d) Munca factor de activare a iubirii aproapelui... Lenea este, după Sf. Vasile, producătoare de viclenie, probabil pentru că cel leneș face fel de fel de combinații cum să trăiască din munca altora, cum să înșele pe altul. De aceea Domnul a unit aceste două vicii, spunînd celui ce nu și-a sporit talantul prin muncă: slugă vicleană și leneșă (Mat. XXV, 26).

Fiindcă unii refuză lucrul cu pretextul rugăciunii, trebuie să se știe că rugăciunea se poate face în vreme ce mîinile lucrează, fie cu gura, cînd e cu putință, fie cu inima. Sf. Vasile arată cum se pot împăca cele două porunci ale Apostolului, de a ne ruga neîncetat și de a munci neîncetat. «Mulțumind lui Dumnezeu celui ce a dat și putere mîinilor spre muncă și înțelepciune minții spre primirea științei și a dăruit și materia, atît cea a uneltelor, cît și cea supusă meșteșugurilor, să lucrăm unde ne aflăm, dar să ne rugăm, ca lucrul mîinilor noastre să servească scopului de a bineplăcea lui Dumnezeu [14]).

Prin aceasta, Sf. Vasile arată că munca fizică și cea intelectuală se întregesc reciproc, și că și monahii dedicați muncii duhovnicești, trebuie să muncească și cu mîinile, spre a împlini obligația ce decurge din iubirea aproapelui, adică de a ajuta pe cei lipsiți.

Cel ce nu lucrează sau nu pune în lucrare puterea de a munci, e urît de Dumnezeu și va fi osîndit la judecata din urmă, după cum spune Sf. Vasile: «Cine a muncit în acest veac, va trăi fără sfîrșit, iar cine n-a muncit acest veac, nu va trăi în viitor» [15]).

Din prisosul muncii nu trebuie să se îmbogățească cineva personal, ci, ajutînd pe cel ce nu poate lucra, să-i îmbunătățim viața, și numai iubirea de oameni creiază, prin muncă, mijloacele cu care pot fi ajutați cei lipsiți.

În Apus, *Sf. Ambrozie*, prin cuvînt și faptă, a fost un aprig luptător pentru dreptate. În scopul acesta, el a fost un neînfricat apărător al celor săraci și oropsiți ai soartei, al orfanilor, al sclavilor și al celor întemnițați, și pe de altă parte a fost un mare adversar al bogaților lacomi, al cămătarilor și spoliatorilor po-

---

12) Vezi la Coman, Bogăția piedecă. Studii Teol. 1952, Nr. 9-10, pg. 501.
13) Migne, P. G. T. 31, col. 1009-1013.
14) Citat după Pr. Prof. D. Stăniloae, o. c. pg. 32-33.
15) Migne T. 29, col. 441.

porului. Nedreptatea şi abuzurile unei minorităţi de spoliatori, ca şi mizeria masei mari a poporului, l-au determinat pe Sf. Ambrozie să combată cu indîrjire pe bogaţii care şi-au cîştigat bunurile, cu mijloace necinstite, şi apoi rău fololosite. După Sf. Ambrozie, adevărata bogăţie o constituiesc pacea, modestia, credinţa şi simplitatea.

El intervine pe lîngă împăratul Teodosie, să facă dreptate poporului, prin îndulcirea legii barbare, în urma căreia trebuia să-şi plătească datoria cu preţul copiilor şi dezgroparea cadavrului datornicului, pînă ce moştenitorii îl răscumpărau. La fel el cere să fie modificată legea condamnării la moarte, în sensul, ca executarea să fie amînată cu 30 de zile, spre a se cerceta crima mai amănunţit.

Sf. Ambrozie combate petrecerile şi risipa, ce se practicau la curţile celor bogaţi: «Strigă cel sărac în faţa casei tale şi tu nu-l bagi în seamă; strigă omul gol şi tu eşti îngrijat cu ce fel de marmură să-ţi îmbraci pardosela ta. Săracul caută bani şi n-are, omul cere pîine şi calul tău are aur între dinţi. Pe tine te desfătează podoabele preţioase, cînd alţii n-au grîu. Cîtă judecată îţi iai, o bogatule! Poporul moare de foame, şi tu îţi închizi hambarele tale; poporul plînge şi tu te porţi în pietre scumpe. Nefericit e acela, în puterea căruia stă a salva de la moarte sufletele atîtor oameni, şi n-are voinţă. Piatra preţioasă a inelului tău, putea scăpa viaţa unui întreg popor».

În privinţa proprietăţii particulare, Sf. Ambrozie neagă dreptul de posesiune, susţinînd că «orice bogăţie în sine, presupune o nedreptate, căci bogăţia nu poate fi împreună cu dreptatea» [16]). Şi după Sf. Ambrozie, acel «bene uti» este temeiul mîntuiririi celui bogat. Adevărata bogăţie este cea a săracului care e bogat în virtuţi.

Dreptatea constă în a se mulţumi cu ceea ce ai şi a nu dori bunul altuia, şi, ajutînd pe cel sărac, nu se face decît dreptate, căci bunul dat este dreptul săracului, ce a fost răpit, din posesia lui, de cel bogat, prin uzurpare.

Sf. Ambrozie recomandă caritatea, ea fiind mama tuturor bunurilor şi temelia tuturor virtuţilor. «Este fericit acela, din casa căruia cel sărac n-a ieşit niciodată gol, şi nimeni nu e mai fericit decît cel ce, pe lîngă nevoia săracului, înţelege şi lipsa celui infirm [17]). Cel ce ajută pe semenul său, arată că-l şi iubeşte, iar cine nu-l iubeşte pe acesta, nu iubeşte pe Dumnezeu.

Despre muncă, Sf. Ambrozie spune că cel ce nu munceşte, nu are ce mînca. Cînd munca e cinstită, atunci şi rodul ei e nobil. Ori rodul muncii este posedarea de bunuri, în limite modeste şi agonisită cu cinste, necesară pentru viaţă.

Proprietatea mare însă constituie o călcare a dreptului comun natural.

În privinţa libertăţii, recomandă liberarea de păcate, sufletul fiind mai scump ca trupul, şi înlăturînd păcatul, vom înlătura şi sclavia, care este o urmare a păcatului. Despre femeie

---

16) Migne, 15. col. 1861.
17) Migne, T. 16, col. 38.

(soţie), spune că e gloria bărbatului, egală în drepturi cu bărbatul.

Nu putem trece mai departe, fără să amintim, între marii predicatori patristici, pe *Sf. Grigore de Nazians*, Teologul sau de Dumnezeu Cuvîntătorul. El a lăsat o avere destul de considerabilă, pentru scopuri caritative, însă ca mare învăţător a fost mai mult teoretician decît practic. El s-a ocupat şi de anumite probleme sociale, dar lipsindu-i simţul practic pentru viaţă, nu putea să vorbească atît de vehement ca prietenul său Vasile cel Mare, sau ca Sf. Ioan Hrisostom. Fiindcă a fost mai mult om al sufletului, el a neglijat cele pămînteşti. El explică răul din lume, dar nu prezintă soluţii practice.

El susţine că «inegalitatea distribuţiei bunurilor este opera păcatului, şi problema bogaţilor o prezintă sub forma de sfaturi, ca de ex.: «Cel mai mare rău, dintre toate, în viaţă este atunci, cînd cineva nu ştie decît să numere banii [18]). Sau despre bunurile naturii spune că «unele din aceste bunuri sînt spre folosinţa comună integrală, altele spre folosinţă comună moderată, totuşi toate sînt comune» [19]).

La fel, *Fericitul Ieronim*, cu scrieri mai mult de caracter dogmatic-moral, ca şi Sf. Grigorie Teologul, n-a fost frămîntat de anumite probleme sociale, şi nu dă soluţiuni practice, şi chiar dacă dă, ele au caracter teoretic, sub formă de maxime sau felurite cugetări, în comentarele sale la Sf. Scriptură. «Orice bogăţie implică în sine o nedreptate; iar pentru un creştin se recomandă să se gîndească a-şi strînge bogăţii nepieritoare». Sau «niciodată dorinţa bogaţilor nu poate să se sature de bogăţii» [20]).

Pentru realizarea dreptăţii în societate, el recomandă milostenia, cel mai mare bun pămîntesc, căci făcînd milostenia, cel bogat poate fi sigur de recompensă veşnică. Şi Fer. Ieronim spune că, caritatea este mama tuturor virtuţilor. Cel ce munceşte va avea îndoit avantaj: va trăi comod în viaţă, şi totodată îşi asigură fericirea de dincolo de mormînt. El îndeamnă pe fecioara Demetriada ca în tot timpul să lucreze cu mîinile, cugetînd la Dumnezeu, şi precizează: «Dacă ai împărţit toată averea ta săracilor, nimic nu e mai preţios la Hristos ca ceea ce produci cu mîinile tale, fie pentru trebuinţele proprii, fie spre pilda celorlalte fecioare, fie ca să o oferi stareţii şi maicii, ca să primeşti de la ele răsplata mai mare prin ajutorarea celor săraci» [21]).

De asemenea Fer. Ieronim îl îndeamnă şi pe monahul Rusticus la rugăciune şi munca cu mîinile pentru «ca diavolul să-l găsească întotdeauna ocupat».

Femeia să se îngrijească de familie, în casă. Omul luxos îşi pierde sănătatea, prin plăcerile pe care le practică, şi comite o mare nedreptate faţă de societate. Cel căzut în păcatul luxului «trăind este mort».

Cel mai mare predicator creştin, şi totodată social, a fost

---

18) Migne, P. G. T. 35, col. 867-8.
19) Coman, o. c. pp. 501-2.
20) Migne, P. L. Epistola 120. T. 22, col. 826.
21) Citat după Stăniloae, o. c. pg. 32,

Sf. Ioan Hrisostom, care a rămas neegalat în toată Biserica creştină. În cuvîntările sale, el accentuează aberaţiunile vieţii mai mult ca pe cele ale doctrinei Bisericii, ceea ce formează nota caracteristică a predicii sale. Cu temeiuri biblice şi tradiţionale combate patimile vieţii omeneşti, şi mai ales pe cele ale societăţii vremii sale. Trăind în mijlocul mizeriei poporului, şi urmînd învăţăturii Bisericii, s-a străduit ca, prin faptă şi cuvînt, să contribuie la rezolvarea problemei dreptăţii sociale, sau cel puţin la nivelarea diferenţei enorme dintre cei bogaţi şi săraci.

Ca şi Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Hrisostom susţine că, nu bunurile sau bogăţia în sine, sînt rele, ci reaua folosire a bogăţiei produce păcatul. Bunurile sînt permise, însă ele să nu fie acaparate prin lăcomie, răpire sau violenţă [22]).

Bogăţia în sine nu poate fi rea, fiindcă e dată de Dumnezeu dar de condamnat este felul cum se acumulează şi cum se foloseşte. Bogăţia, pusă în slujba ajutorării aproapelui, este un prilej de mîntuire, pe cînd păstrarea ei, numai pentru sine, constituie hoţie sau tîlhărie. Lăcomia şi avariţia îl fac, pe cel bogat, sclavul averii, coborîndu-l mai pre jos chiar decit animalele necuvîntătoare, căci, în cele ale medicinei, cîinii i-au luat-o înainte celui bogat, lingîndu-i ranele şi îngrijind pe cel sărac. Numai numele de «om» a mai rămas comun între cei bogaţi şi săraci, între două clase, diametral opuse şi veşnic în ură şi luptă: unii pentru acapararea bunurilor, iar alţii pentru menţinera strictului necesar existenţei vieţii. Ori Dumnezeu a dat pămîntul şi toate bunurile pentru toţi fii Săi, iubindu-i deopotrivă pe toţi. Dumnezeu este singurul proprietar al tuturor bunurilor, pe care le-a dat în folosinţa tuturor oamenilor, iar cel ce le posedă sau bogatul este numai un administrator al bunurilor, din care prisosul este dreptul săracului.

În privinţa proprietăţii, Sf. Ioan admite posesiunea individuală, dar numai strictul necesar vieţii, în limite modeste, şi agonisită prin muncă cinstită [23]). În ceea ce priveşte însă domeniile, primite prin moştenire, el merge atît de departe, încît susţine că moştenirea, are la origină nedreptatea, frauda sau violenţa, şi în consecinţă recomandă o repartiţie dreaptă a bunurilor, ca aparţinînd tuturor. «Chiar dacă tu, spune Sf. Ioan, vei primi moştenirea părintească şi astfel să posezi toate ale tale, totuşi toate acestea sînt ale lui Dumnezeu. Cele bune ale săracilor au fost încredinţate ţie, chiar dacă sînt moştenire părintească şi chiar dacă sînt bunuri dobîndite din muncă dreaptă» [24]).

Abisul dintre bogaţi şi săraci, cu tot alaiul de nemulţumiri şi duşmănii, l-au determinat pe Sf. Ioan Hrisostom să trăiască ca cel dintîi sărac al Antiohiei, neposedînd absolut nimic. Sărăcia facilitează intrarea în împărăţia lui Dumnezeu; săracii transportă bogăţiile celor avuţi, dar milostivi, în împărăţia cerurilor; ei constituiesc elementul esenţial pentru societate, căci ei muncesc, pe cînd cei bogaţi mănîncă, petrec şi se plimbă. De aceea Sf. Ioan

---

22) Migne, T. 61, col. 94.
23) Migne, T. 60, col. 65.
24) Migne, T. 58, col. 707.

Hrisostom recomandă, cu toată stăruința, caritatea, căci nu este păcat care să nu i se ierte celui, ce milueşte pe cel sărac şi nenorocit.

El aminteşte auzitorilor săi de pilda primilor creştini care au practicat mila creştină, cu prisosinţă, zicînd: «Nu aţi auzit ce au zis Apostolii, că primii creştini, care au primit cuvîntul Domnului vindeau case şi pămînt, ca să hrănească pe fraţi. Tu însă răpeşti casele şi pămîntul, şi adori caii, lemnele, animalele, zidurile şi pavajul, şi, ce este mai grav, că ţii chiar femei destrăbălate care momesc bărbaţii» [25]).

Sf. Ioan recomandă celor bogaţi să caute bogăţia care rămîne, care vine din fapte bune; de bună voie să contribuie la ridicarea standardului de viaţă al celor săraci, pentru că prin aceasta nu fac altceva decît întorc celor lipsiţi dreptul lor, de care au fost deposedaţi prin nedreptate, violenţă sau uzurpare [26]).

Sclavia, după Sf. Ioan Hrisostom, este o urmare a păcatului. El nu o aprobă, şi în cuvîntările sale intervine pentru uşurarea sclaviei, înfierînd pe stăpînii care maltratau pe sclavi.

În privinţa muncii, Sf. Ioan Hrisostom combate concepţia păgînă, care ar fi ruşinoasă şi numai pentru sclavi, şi că ar împiedica desăvîrşirea spiritului, declarînd că ruşinoasă este inactivitatea. «Munca este factor de desăvîrşire personală, căci ea curăţă sufletul de gînduri deşarte şi îi ţine mintea trează...». «Căci cel ce nu lucrează, grăeşte mai degrabă în deşert şi umblă mult fără rost şi toată ziua nu lucrează nimic, fiind împovorat de lîncezală. Dar cel ce lucrează nu primeşte repede nimic de prisos nici în fapte, nici în cuvinte, nici în gînduri. Căci tot sufletul lui e încordat spre o viaţă de osteneală» [27]).

Munca este nu numai un mijloc cu care ne cîştigăm cele necesare vieţii, ci şi un factor de desăvîrşire personală, ferindu-ne de păcat. Sf. Ioan pune munca manuală şi pe cea spirituală la acelaşi nivel, şi spune că numai prin muncă cinstită putem veni în ajutor celor săraci.

Sf. Ioan e mare duşman al luxului, care este un păcat social, deoarece pune stăpînire pe sufletul celor bogaţi, şi îndeosebi pe cel al femeilor. Femeia o consideră egală în drepturi cu bărbatul, dar ea trebuie să aibă în grijă interiorul casei.

Cel mai mare predicator social, din apus, este *Fericitul Augustin*, Hrisostomul apusului. El apare într-o vreme, cînd bogaţii aveau numai drepturi, iar săracii numai datorii, şi legile erau numai în favoarea celor puternici.

Aceste stări de lucruri l-au revoltat, şi de aceea, în toate cuvîntările sale, numite «sermones» (396), el tinde către un regim egalitar, singurul bazat pe dreptate [28]). Desigur însă, aceasta nu însemnează că Fer. Augustin ar fi dorit să se facă o repartizare egală a bunurilor, pentru o viaţă de obşte, cum a fost acea a primei comunităţi creştine, şi în domeniul politic-social, căci

---

25) Migne, T. 60, col. 96-97 şi 493.

26) Vezi: G. Aramă, Elemente de Omiletică specială, tipărite de Arhim. I. Scriban, Buc. 1930, pg. 24.

27) Migne, P. G. T. 61, col. 47; citat după Stăniloae, o. c. pg. 31.

28) Migne, P. L. 36, col. 1394.

aceasta rămîne un ideal către care tinde omenirea, cu toate organizaţiile sociale şi economice, dar pe vremea aceea irealizabil.

Despre bunurile materiale, el susţine că în fond bogăţia este bună, dar depinde de felul, cum a fost acumulată şi cum este folosită. Egalitatea oamenilor e condiţionată de egalitatea folosirii bunurilor, ori «bogaţii socotesc drept al lor ceea ce au ocupat cu forţa de la alţii şi apoi foarte mulţi nu plătesc munca săracului, şi astfel îi exploatează munca lui. Iată aurul îl pun între un om bun şi altul rău. Dacă omul cel rău ia acest aur, el devine în mîinile sale un instrument de oprimare, conrupe pe judecători, modifică legile şi produce perturbare în societate. Iată ce se întîmplă, dacă aurul este în mîinile celui rău. Însă dimpotrivă, dacă îl ia omul cel bun, hrăneşte pe cei săraci, îmbracă pe cei goi, eliberează pe cei oprimaţi şi răscumpără pe cei captivi. Cît bine mare se face cu aurul, cînd e în mîna omului bun, şi cîte rele, dacă e în mîna celui rău»[29]). De aceea spune Fer. Augustin, că lucrul principal este acel «Bene uti», adică bogăţiile să fie bine întrebuinţate, căci unii bogaţi se vor mîntui, iar alţii nu.

În urma întrebuinţării rele a bogăţiilor, se ivesc în lume toate calamităţile şi războaie între oameni, gălăgiile, disensiunile, scandalurile, păcatele, nedreptăţile şi onorurile[30]).

Toate aceste rele în lume derivă din vanitatea, orgoliul şi bogăţii, piedici în calea mîntuirii celor bogaţi. Aceasta însă nu însemnează că toţi cei săraci se vor mîntui, pentru că şi cel sărac, dacă e lacom şi păcătos, va avea aceeaşi soartă cu cei bogaţi şi răi. Desigur bogatul va avea de suferit mult mai mult ca săracul care are aceleaşi păcate. Este deosebire mare între hoţul care fură de nevoie şi cel ce fură, pentru că doreşte să aibă tot mai mult şi mai mult.

Dar peste tot. Fer. Augustin îndeamnă să nu căutăm bunurile pămînteşti care sînt trecătoare, ci pe cele veşnice, cum sînt: credinţa, dreptatea, castitatea, prudenţa, modestia şi, mai pre sus de toate, caritatea.

Ca şi cei mai mulţi Părinţi şi scriitori bisericeşti, Fer. Augustin militează pentru o proprietate individuală, în limite modeste, iar prisosul celui bogat este dreptul celui sărac şi infirm. Toţi oamenii s-au născut la fel, şi tot aşa toţi trebuie să moară, atunci de ce atîta deosebire între oameni? Caritatea sau dragostea de oameni este virtutea care leagă pe oameni întreolaltă, în aşa fel, ca nimeni să nu ducă lipsă de nimic, şi atunci nu va mai fi nici un fel de fricţiuni şi contradicţii între oameni. Drept aceea Fer. Augustin a inaugurat o viaţă de obşte dar numai între clericii săi, nu în întreaga sa comunitate[31]).

În privinţa muncii, Fer. Augustin e de acord cu Sf. Părinţi şi ceilalţi scriitori bisericeşti şi laudă mai ales rugăciunea şi munca cu mîinile monahilor.

Numai incidental, în cursul argumentaţiei sale teologice, *Sf.*

---

29) Fer. Augustin, Migne, P. L. T. 38, col. 1417.
30) Migne, T. 37, col. 1718-19.
31) Migne, T. 39, col. 1568; vezi Coman, o. c. pg. 508.

Ciril Alexandrinul atinge şi problemele sociale. Vorbind despre bogăţie, el vede cea mai mare crimă, în acumularea de bogăţii. căci cel bogat este lacom şi avar. Bogăţia, strînsă prin nedreptate, nu este de folos, căci de n-ar fi în mîna bogatului, ea ar fi spre folosul tuturor [32]).

Cine vrea să fie drept, trebuie să iubească pe fraţii săi, căci iubirea este temelia virtuţilor. Munca va avea răsplată veşnică. Femeia să-şi crească copiii.

În fine amintim şi pe Sf. Teodoret al Cirului. Spre deosebire de alţi Sf. Părinţi, el face mai mult o expunere a stării claselor sociale, fără să dea vre-o soluţie practică pentru înlăturarea răului.

Concluzia finală a acestor rînduri: Sf. Părinţi şi scriitorii bisericeşti, în majoritatea lor, au folosit predica social-educativă, iar Biserica patristică şi-a făcut datoria şi pe tărîm social, cu prisosinţă.

Astăzi, cînd Biserica noastră a devenit liberă şi autonomă, datorită Regimului de democraţie populară, din ţara noastră, preoţii au datoria să folosească predicile patristice din plin, ca apoi prin cuvîntările lor, fie în biserică, fie în afară de biserică, să facă ca în sufletele credincioşilor «să se sălăşluiască pacea, dreptatea şi iubirea» şi să sprijinească, prin munca lor, operele de folos obştesc şi lupta pentru pace şi progres.

Pr. Prof. Dr. PROCOPOVICIU PETRE

---

32) Migne, P. G. T. 70, col. 149 şi T. 71, col. 289.

PREDICA LA DUMINICA ÎNAINTE DE BOTEZUL DOMNULUI

SF. IOAN BOTEZĂTORUL — MARTORUL LUI HRISTOS

„Fost-a om trimis de Dumnezeu numele lui Ioan. Acesta a venit spre mărturie, ca să mărturisească despre lumină". (Ioan I, 6-7).

FRAȚILOR CREȘTINI,

Unul dintre cele mai strălucite chipuri ale împărăției lui Dumnezeu este acela al sf. Ioan Botezătorul. Mare este el! Ceresc și minunat în toate privințele! Așa de mare încît oamenii din jurul său, cînd au încercat să-i aducă laude, au rămas muți de admirație.

Aduceți-vă aminte de întîmplările minunate în legătură cu nașterea sa. Un înger îl vestește, o femeie stearpă devine mamă, tatăl devine mut, pruncul se umple de Duhul sfînt înainte de a veni pe lume...

Înfricoșați de atîta revărsare de puteri dumnezeești, oamenii se întrebă nedumeriți. «Ce va să fie oare pruncul acesta?» (Luca I, 86). Dacă din leagăn face atîtea minuni, ce va fi cînd va atinge desăvîrșirea vîrstei?

Și ei rămîn muți în fața unei taine ca aceasta. Un înger vine să-i lămurească. Este arhanghelul Gavriil care se coboară ca să le arate ce trebuie să creadă despre fiul lui Zaharia și al Elisabetei.

— «Voi vă întrebați ce va fi copilul? Eu vă declar că va fi mare înaintea lui Dumnezeu» (Luca, I, 15)

Mărturie prețioasă, laudă adevărată! A fi mare înaintea lui Dumnezeu, a celui ce este mărirea însăși, este o cinste din cele mai înalte.

Totuși, să nu vă grăbiți a crede că îngerul a aratat treapta cea mai de sus a gloriei lui Ioan. Altul este martorul: Domnul Iisus Hristos. El ne-a învățat ideea ce trebuie s-o avem despre persoana pe care o sărbătorim astăzi, «*Amin, vă spun, că niciunul din cei născuți din femeie, n-a fost mai mare ca Ioan Botezătorul*» (Mat. XI, 11).

Iată, fraților, culmea măririi, căci a fi mare înaintea lui Dumnezeu este o laudă care s-ar potrivi și lui Avraam, lui Moisi, lui David, lui Solomon, proorocilor, apostolilor, mucenicilor. Dar

a fi cel mai mare între fiii oamenilor, este o cinste şi un drept care s-a recunoscut numai sfîntului a cărui prăznuire o facem, de către Fiul lui Dumnezeu, lumina şi adevărul lumii.

Iar dacă vom cerceta izvorul acestei măriri, vom afla din scripturi că sf. Ioan Botezătorul a fost aşa de mult lăudat pentru că a fost *martorul lui Iisus Hristos* şi pentru că această chemare şi-a înplinit-o cu cea mai mare credincioşie, cu cel mai ferbinte zel, cu cea mai statornică tărie.

IUBIŢII MEI,

Ştiţi ce este un martor. Este o persoană care aduce dovezi luminoase şi sincere în favorul altei persoane, pentru stabilirea adevărului.

Ei bine, sfîntul Ioan s-a născut, a trăit, a vorbit, a lucrat şi a murit numai pentru un singur scop: ca să dovedească lumii din vremea sa că Iisus este un adevărat Mesia, Izbăvitorul.

Fiul lui Dumnezeu s-a coborît pe pămînt. S-a umilit, s-a întrupat, luat-a înfăţişare omenească şi la plinirea vîrstei, la sunarea ceasului său, trebuia să apară între oameni ca să-şi împlinească lucrarea pentru care Tatăl l-a trimis în lume.

Dar două piedici se opuneau ca Domnul să fie recunoscut ca mîntuitor al neamului omenesc. Iisus era un necunoscut, Dumnezeu acoperit sub haina unui dulgher. Trebuia ca cineva să-l descopere. Înaintea propovăduirii sale, înaintea minunilor cu care avea să se legitimeze ca Fiu al Celui Preaînalt, Mîntuitorul avea trebuinţă de un sol care să-i anunţe venirea, de un profet care să pregătească spiritele, de un martor care să-l recomande mulţimilor.

Şi acesta a fost Ioan. «*Fost-a om trimis de Dumnezeu, numele lui Ioan. Acesta a venit spre mărturie, ca să mărturisască despre lumină, ca toţi să creadă prin el*».

Aşa vorbeşte evanghelistul despre Înainte mergătorul Domnului. Ce zic eu evanghelistul? Dumnezeu însuşi, prin gura proorocului Malahia îl recomandă pe sfîntul Ioan, ca sol, ca martor, ca vestitor cînd zice: «*Iată eu trimit pe îngerul meu, care va găti cale înaintea feţii mele*» (Mal. III, 1).

Chemarea de martor a Mîntuitorului a împlinit-o Ioan încă înainte de a se naşte. Acea săltare a pruncului în pîntecele Elisavetei cînd a primit-o în casă pe Fecioara Maria, care auzise acum de la înger că va naşte pe Hristos, a fost primul salut, prima mărturie adusă dumnezeului său.

«Înfocat sol, strigă un părinte bisericesc, întrucît înainte de a trăi a început să-l predice pe Hristos!..».

Cercetînd apoi toate faptele marelui bărbat, toate cuvintele sale, ne convingem că toate le-a pus în slujba misiunii ce i-a fost încredinţată de sus.

Întrebatu-v-aţi vreodată pentru ce fiul preotului Zaharia încă din copilărie s-a retras din lume, a crescut în singurătate şi a înmărmurit pustiurile cu postul lui? Aflaţi că pentru a vesti dinainte împărăţia mesianică, o lume în care poţi intra prin pocăinţă

şi în care trăeşti prin totala lepădare de sine, «*Pocăiţi-vă că s-a apropiat împărăţia lui Dumnezeu!*» (Mat. III, 2).

Întrebatu-v-aţi de ce Ioan cel plin de putere cerească nu a săvîrşit nici o minune? Pentru ca lumea să nu-l ia drept Mesia al cărui crainic era. Iudeii, atraşi de sfinţenia, de aspra înfrînare, de tăria predicii proorocului pustiului, alergau din toate părţile la Ioan. Alergau şi-l întrebau: «*Eşti tu Hristos?*»

Iar sfîntul răspundea: «*Nu, nu sînt eu Hristos. Eu sînt doar glasul celui ce strigă în pustie*» (Ioan, I, 23).

Ce credincioşie! Toată Iudeea năvălea la Botezătorul de la Iordan ca să-l proclame eliberatorul, regele poporului. Iar Ioan, pentru a păstra această cinste pentru Stăpînul căruia-i slujea, renunţă la orice ambiţie, nu săvîrşeşte nici o minune. Mai mult, se smereşte în aşa măsură, îl descrie pe Mesia cu mult mai mare, încît declară că nu se simte vrednic să-i dezlege cureaua încălţămintelor.

În ziua cînd Iisus s-a aratat la ţărmurile Iordanului, proorocul pustiului, luminat de Duhul Sfînt, îl recunoaşte şi-l arată mulţimilor zicînd: «*Iată Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii*» (Ioan I, 29.).

Această mărturie era una din cele mai trebuitoare Israiliteniior. Ei aşteptau un Mesia, dar doreau un eliberator pămîntesc care, înarmat cu oşti, să-i scape de jugul roman. Sfîntul Ioan le arată adevărul că Mesia este în persoana acelui fiu de teslar umil, este un «miel», o fiinţă blîndă, un Dumnezeu făcut om, o victimă gata de jertfă care să moară pentru izbăvirea oamenilor din robia celui rău.

Apoi marele prooroc, după o împotrivire cerută de adînca-i smerenie, primeşte să-l boteze pe Iisus.

Atunci cerurile s-au deschis, şi din văzduhuri a răsunat glasul Părintelui care a adus cea mai înaltă mărturie despre Izbăvitorul lumii, cînd l-a recomandat ca Fiu al său iubit, întru care s-a arătat plinătatea bunăvoinţii sale.

Sfîntul Ioan nu şi-a încheiat activitatea în slujba lui Dumnezeu acolo pe malurile Iordanului, unde a avut fericirea de a atinge creştetul lui Mesia cel aşteptat de veacuri. Ci el a mai făcut o mărturie, cea din urmă dar şi cea mai importantă. A făcut-o la curtea lui Irod, unde cuprins de curajul şi înfocarea lui Ilie Tesviteanul, s-a înfăţişat înaintea regelui desfrînat, a mustrat păcatul, a osîndit nerusinatul adulter, a apărat drepturile lui Dumnezeu.

FRAŢILOR,

Înainte de a se înălţa la cer, Domnul Iisus a zis ucenicilor: «*Şi voi îmi veţi fi mie martorii în Ierusalim, în Iudeea, în Samaria, şi pînă la marginea pămîntului*» (F. A. I, 8).

Şi a mai zis: «*Oricine mă va mărturisi pe mine înintea oamenilor, îl voi mărturisi şi Eu înaintea Tatălui meu care este în ceruri*» (Mat. X, 32).

Prin aceste cuvinte se arată datoria cea mai mare pe care

o are un creştin pe lume, deci datoria noastră a tuturor .Să trăim ca nişte ucenici ai Fiului lui Dumnezeu.

Este un lucru mare această descoperire, fiindcă de înfăptuirea acestei datorii atîrnă mîntuirea noastră.

Într-adevăr, zice fericitul Augustin, Dumnezeu a voit aşa ca nici un om să nu fie mîntuit decît în măsura în care l-a mărturisit pe Iisus Hristos.

Toţi sfinţii au ajuns în cer numai pe calea aceasta. Apostolii au urcat pe scaunele de mărire pentru că l-au mărturisit pe Domnul prin cuvîntul lor.

Mucenicii au primit cununa nevestejită pentru că l-au mărturisit prin sîngele cel vărsat pentru Hristos. Pustnicii, fecioarele, miluitorii au dobîndit raiul pentru că au adus mărturie viaţa lor trăită după poruncile Mîntuitorului.

Socotiţi oare că pentru noi există alt chip de mîntuire?

Nu-i nimeni între creştinii de azi chemat a fi apostol. Nu mai trăim în vremea prigoanelor cînd a suferi şi a muri pentru credinţă, era o regulă obştească.

Însă Dumnezeu ne-a ales ca să-l mărturisim pe Hristos prin viaţa noastră sfîntă, prin faptele noastre bune.

Ori întrebarea care se pune este următoarea: este viaţa noastră o mărturie vrednică de Hristos?

Vai! sînt încredinţat că văzînd lumea faptele noastre cele rele, este scandalizată de purtarea creştinilor, iar nu cucerită.

Făcînd aşa, Iisus Mîntuitorul, la a doua venire ne va face răsplătirea slugilor celor bune, alături de sf. Ioan Botezătorul. Amin.

Pr. Dr. Şt. SLEVOACĂ

PREDICĂ LA DUMINICA VAMEŞULUI ŞI FARISEULUI

(DESPRE SMERENIE)

„Iar vameşul stînd departe, nu îndrăznea nici ochii să şi-i ridice spre cer, ci bătîndu-se în piept zicea: „Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului". (Luca, XVIII, 13).

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Cîntarea înălţătoare pe care aţi auzit-o astăzi la strană «Uşile pocăinţii deschide-mi mie Dătătorule de viaţă, că mînecă duhul meu la Biserica Ta cea sfîntă, purtînd locaş al trupului, cu totul spurcat, ci ca un îndurat curăţăşte-L cu mila milostivirii Tale», este semnul ce se dă de către sfînta noastră Biserică pentru toţi credincioşii ei, este trîmbiţa prin care se vesteşte mai dinainte lupta ce o avem de dat prin post şi rugăciune, împotriva diavolului în timpul sfîntului şi marelui Post.

Astăzi, iubiţi credincioşi şi sf. Evanghelie de la Dumnezeiasca Liturghie pe care am ascultat-o, ne pregăteşte şi ne îndeamnă cum să păşim în sfîntul şi marele Post; vă rog s-o ascultăm din nou cu toţii.

«Doi oameni s-au dus la Biserică să se roage: unul era fariseu şi altul vameş. Fariseul însă stînd se ruga în sine aşa: «Dumnezeule, mulţumescu-Ţi că nu sînt ca ceilaţi oameni: răpitor, nedrept şi desfrînat sau ca acest vameş; postesc de două ori în săptămînă şi dau zeciuială din toate cîte cîştig. Iar vameşul, stînd departe, nu îndrăznea nici ochii să şi-i ridice spre cer, ci bătîndu-se în piept, zicea: «Dumnezeule milostiv fii mie păcătosului. Vă spun însă, că acesta s-a întors la casa sa mai îndreptat decît acela. Căci tot cel ce se înalţă pre sine—şi se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine-şi se va înalţa».

Şi acum dacă am văzut cu toţii că Dumnezau a primit rugăciunea vameşului datorită smereniei, care este cea dintîi armă duhovnicească a creştinului pentru dobîndirea luptei împotriva diavolului, să-L rugăm pe milostivul Dumnezeu, să ne lumineze mintea, să ne încălzească simţirile, spre înţelegerea acestei mari virtuţi creştine, smerenia, despre care mă voi strădui, să vă vorbesc astăzi.

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Fariseul mergea la biserică, nu pentru ca să se plece înaintea Lui Dumnezeu, ci doar ca să se înalţe pe sine. Fariseul se ruga dar nu ca să ceară milă şi ajutorul Tatălui ceresc, ci ca să-şi trîmbiţeze în laudă deşartă, meritele sale. Fariseul postea şi da zeciuială, dar nu din dragostea sufletului său, pentru aproapele, ci pentru ca să fie văzut şi lăudat de oameni.

Vameşul însă ştia că-i păcătos. Păcatele sale îi apăsau atît de greu inima, încît nici nu îndrăznea să păşească în Biserică. Ba rămînînd lîngă uşă, într-un colţ întunecos, cu părere de rău, el nu făcea decît să-şi bată pieptul cu umilinţă şi să se roage fierbinte: «Dumnezeule milostiv fii mie păcătosului! Şi iată că numai atîta i-a fost deajuns!.. Cum aţi văzut, iubiţilor credincioşi, că se bucură grădinele, cînd după o secetă îndelungată sînt adăpate din belşug cu ploaia ce cade de sus, cu o bucurie asemănătoare, a ieşit şi vameşul de la Biserică.

El s-a umplut de harul lui Dumnezeu, fiindcă lăsînd trufia, înseta după mila Lui Dumnezeu. Vameşul s-a înălţat pentru că s-a smerit. Smerenia este cea dintîi virtute şi începutul mîntuirii. (Iisus Sirah X, 13). Smerenia este acea stare sufletească, prin care lepădînd orice duh al mîndriei, ne recunoaştem micimea şi păcătoşenia fiinţei noastre. Smerenia este scara cea mai sigură care duce la cer. Smerenia este podoaba creştinului, care se socoteşte păcătos şi se roagă Lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor. De aceea sf. Apostol Pavel face îndemn să fim smeriţi: «Drept aceea eu cel legat pentru Domnul vă rog să vă purtaţi în chip vrednic de chemarea voastră, cu toată smerenia şi blîndeţea, (Efes. IV, 1-2), iar sf. Apostol Petru ne îndeamnă: «De asemenea şi voi tinerilor supuneţi-vă celor bătrîni, şi aşa cu toţii supunîndu-vă unul altuia, împodobiţi-vă cu smerenia, pentru că Dumnezeu celor mîndri le stă împotrivă, iar celor smeriţi le dă har (I Petru V, 6). Smerenia este neapărat trebuincioasă pentru slujirea Lui Dumnezeu, căci sf. Evanghelist Ioan spune: «Slujind Domnului cu toată smerenia şi cu multe lacrimi şi ispite, ce mi-au venit din partea uneltirilor iudeilor» (Fapte Ap. XX, 19). Sf. Scriptură, cartea de căpetenie a creştinului, ne arată multe pilde de smerenie: Cînd Dumnezeu s-a aratat lui Avraam şi a stat de vorbă cu el sub chipul celor trei bărbaţi care mergiau să piardă Sodoma şi Gomora, răspunzînd Avraam a zis: «Iată cutez să vorbesc Stăpînului meu, eu care sînt pulbere şi cenuşă» (Geneza XVIII, 27).

De asemeni Iacob în rugăciunea sa (Gen. XXXII, 10), Iosif cînd tîlcuieşte visul lui Faraon (Gen. XLIV, 16), Moisi în convorbirea cu Dumnezeu (Exod. III, 11), Solomon cînd este aşezat rege (III Regi, III, 7) dau pildă de smerenie faţă de Dumnezeu, iar David Psalmistul, în Miluieşte-mă Dumnezeule (Ps. L, 18) care se rosteşte regulat în sfînta noastră Biserică la fiecare slujbă, zice: «jertfa plăcută Lui Dumnezeu este duhul umilit, inima înfrîntă şi smerită, Dumnezeu nu o va urgisi».

La fel, sf. Ioan Botezătorul îşi arată smerenia faţă de Domnul şi Mîntuitorul Iisus Hristos cînd spune: «Eu vă botez cu apă

spre pocăință, iar Cel ce vine după mine, este mai tare decît mine, și eu nu-s vrednic să-i duc nici încălțămintea picioarelor Lui» (Matei III, 11). La fel sutașul în rugăciunea către Domnul Iisus Hristos spre a-i vindeca sluga spune: «Doamne nu sînt vrednic să intre sub acoperemîntul meu ci zi numai un cuvînt și se va însănătoșa slujitorul meu» (Matei, VIII, 8). Femeia hananiancă cînd cere tămăduirea fiicei sale, Sf. Apostol Petru cu ocazia pescuirii minunate, sînt exemple pilduitoare de smerenie.

Fericitul Augustin, întrebat care este cea dintîi virtute a răspuns: smerenia. Și a doua?: smerenia. Dar a treia?: Smerenia a răspuns și a treia oară Fericitul. Dar icoana cea vie a smereniei, este însăși Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, care fiind strălucirea măririi ființei Lui Dumnezeu, s-a smerit făcîndu-se om și ascultător pînă la moarte și încă moarte de cruce (Filip, II, 8). El predică smerenia prin pilda vieții sale de slujitor, născîndu-se smerit din cea mai săracă dintre femei, Sf. Fecioară Maria, se naște într-un staul de vite, muncind pînă la vîrsta de 30 de ani în atelierul Bătrînului Iosif și a suferit prin a se lăsa batjocorit, scuipat, biciuit și țintuit pe cruce. El spală picioarele ucenicilor săi și-i îndeamnă să nu caute scaunele cele dintîi din sinagogi și de la ospețe. El ne îndeamnă a urma smerenia spunînd tuturor: «Luați jugul Meu asupra voastră și vă învățați de la Mine, căci sînt blînd și smerit cu inima și veți afla odihnă pentru sufletele voastre».

Însuși Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, ne îndeamnă a urma smerenia «Și cel ce va vrea să fie între voi întîi, slugă să vă fie, precum și Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul său pentru răscumpărarea multora (Matei XX, 27, 28).

Dacă cea dintîi armă pentru înfrîngerea lui Satan, este smerenia ce am văzut-o în rugăciunea vameșului din sf. Evanghelie de astăzi, păcatul cel mai greu împotriva smereniei este mîndria, care este cea mai mare piedecă în calea mîntuirii.

Prin fariseu ne îndeamnă Sf. Evanghelie de astăzi, să ne ferim de păcatul mîndriei și al îngîmfării, iar prin vameș, ne îndeamnă la smerenie. Cel dintîi și cel mai rău păcat este mîndria. Din cauza mîndriei a căzut diavolul din cer.

Tot din cauza acestui păcat a fost izgonit și Adam începătorul neamului omenesc, din desfătarea raiului. Deci să nu ne mîndrim ca fariseul, iubiți credincioși, căci cel ce se înalță pe sine se va smeri, ci să ne smerim înaintea Domnului ca vameșul. Să fugim de vorba cea trufașă a fariseului și să ne învățăm graiul cel smerit al vameșului, cu pocăință strigînd: «Mîntuitorule al lumii și Doamne Iisuse Hristoase, milostivește-te spre noi smeriții robii Tăi». Nimeni să nu vă amăgiască cu smerenie prefăcută, cum ne învață Sf. Apostol Pavel (Colos. III, 18). Credincioșii care au smerenie primesc binecuvîntarea Lui Dumnezeu (Proverbe III, 34) Cei smeriți, sînt izbăviți de Dumnezeu cum l-a izbăvit pe dreptul Iov odinioară și vor dobîndi împărăția cerurilor, după cuvîntul Domnului Iisus Hristos în predica de pe munte, iar lipsa de smerenie aduce osîndă.

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Odată în vremea de demult, fiul unui dregător de ţară, s-a dus să viziteze o închisoare. Ajungînd acolo s-a hotărît, ca măcar pe unul să-l slobozească. Dar care să fie mai vrednic între ei? A cercetat celulă cu celulă întrebînd pe toţi, pentru ce au ajuns în închisoare. Dar fiecare a început să se scuze. Nimeni nu voia să recunoască adevărul. În cele din urmă fiul conducătorului, s-a apropiat de un tînăr şi l-a întrebat ce rău a făcut? Doamne, a răspuns tînărul: «Am meritat să fiu adus la acest loc de osîndă. Am fost rău, n-am ascultat de părinţi, m-am dat în întovărăşiile celor răi, am furat, am făcut moarte de om şi acum îmi ispăşesc după dreptate fărădelegile mele. Iar fiul conducătorului, atunci a zis: «Luaţi-i cătuşele şi să iasă de aici». Pentru că tînărul singur şi-a recunoscut umilit greşelile, s-a căit, a fost vrednic de îndurare.

Este însă, iubiţi credincioşi, un fiu de împărat, care a venit în lume să slobozească pe oameni de păcate. Acesta-i Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Pe cine va slobozi Domnul Iisus Hristos? Pe toţi acei care îşi vor mărturisi păcatele, fără să se ruşineze. Să preţuim pe fiecare om indiferent de credinţa lui. Să fim smeriţi şi ascultători supunîndu-ne legilor şi autorităţilor omeneşti şi divine. Să fugim de păcatul mîndriei şi al falsei smerenii. Să dăm dovadă de smerenie în rugăciunile noastre cele de peste zi şi noapte. Pe copii să-i creştem în virtutea smereniei, iar familia noastră să fie exemplu de smerenie.

De astăzi uşile pocăinţei s-au deschis. Această Duminică este prima vestitoare din cele patru dinaintea sfîntului şi marelui Post.

Să ne întoarcem acasă, luînd pildă de smerenie, de la Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, mîntuirea sufletelor noastre, căruia i se cuvine toată slava şi cinstea şi închinăciunea, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Pr. GHEORGHE BARIZ
Tg. Frumos

MITROPOLITUL DOSOFTEI

Veacul al XVII-lea prezintă o deosebită importanţă pentru viaţa culturală a patriei noastre. De el sînt legate numele ilustre a celor care au pus bazele istoriografiei şi a celora care au contribuit la dezvoltarea limbii literare. Numele lui Grigore Ureche, Miron Costin, Varlaam, Dosoftei, Ioan Neculce şi Dimitrie Cantemir, au păşit pragul a trei secole, nu că aceste nume au fost impuse generaţiilor ci, pentru că ele simbolizează amintirea unor oameni plini de curaj, oameni care pentru prima dată au folosit pana ca un paloş izbindu-se însă de o stîncă neatinsă pînă la ei — limba.

Între aceste mari figuri, Dosoftei Mitropolitul ocupă un loc de frunte, bine distins în istoria culturală a ţării noastre. Perioada în care Dosoftei îşi desfăşoară activitatea, este destul de neprielnică, datorită frămîntărilor politice manifestate nu numai în ţările romîne dar şi în restul ţărilor europene.

Două mari probleme de o importanţă mondială caracterizează veacul lui Dosoftei: 1) Curentele reformiste, 2) Lupta creştinismului împotriva puterii otomane.

1. Curentele reformiste, izbucnesc în sînul Bisericii occidentale, catolice, încă din veacul al XIV-lea (cînd mai ales după moartea Papei Grigore al IX-lea (1378) se şi produc mari neînţelegeri), avînd ca primi reprezentanţi pe Ioan Wiecliff (1324-1384), J. Hus (1359-1415) şi Ieronim din Praga (1374-1416 [1]).

Una din ideile care sintetizează mişcarea reformistă a acestor reprezentanţi consta în faptul de a se sluji în biserici în limba folosită de credincioşii respectivi. Pînă acum nimeni nu îndrăznise să ceară acest lucru deoarece se moştenise încă credinţa tradiţională, că serviciile divine trebuiesc săvîrşite neapărat în cele trei limbi (considerate sfinte): greaca, latina şi slava. Ideea nouă, progresistă a curentelor reformiste îşi va găsi răsunet în majoritatea ţărilor europene, culminînd în apus prin războiul de 30 ani (1618-1648) [2]).

Ideile reprezentanţilor amintiţi vor fi reluate mai tîrziu în sec. XV-XVI, de reformatorii propriu zis ai Bisericii Catolice: Luther (1483-1546) în Germania şi Calvin (1509) [3]).

---

1) Vezi şi „Mişcarea husită în noile lucrări ale istoricilor cehoslovaci" analele rom. sov. 1955 pp. 153-157 (în care se spune că mişcarea a avut scopuri bilaterale: religios şi social).

2) Dimitrie C. Boroianu, Ist. bis. creştine, p. 145 Buc. 1893.

3) D. G. Boroianu, lucr. cit. p. 341-345 Capitolul „reforma religioasă" şi notele.

Tipăriturile cărţilor în limba popoarelor respective ia un avînt chiar din sec. XV. Ţările romîne nu vor rămîne pasive în faţa acestor evenimente. Maramureşul devine ţinutul ospitalier al noilor idei, şi cuibul din care vor vedea lumina zilei primele texte în limba romînească, cunoscute prin denumirea de «texte rotacizante» ca: Psaltirea şcheiană, codicele voroneţian, caracterizate printr-o scriere continuă şi prin alternanţa lui în cuvinte ca: pîre, cire, etc. (pîne, cine) [1]).

Dacă în sec. XV şi XVI problema traducerilor capătă un aspect oarecum timid, în secolul următor ia un deosebit avînt mai ales în timpul domniei lui Vasile Lupu şi Matei Basarab cînd se aduc mari tipografii [2]) de sub teascul cărora vor ieşi zeci de cărţi în limba romînă urmîndu-se astfel calea inaugurată de Coresi în Braşov (1563-1581). Problema traducerilor va preocupa mai ales capii bisericii; în Moldova pe Mitropolitul Varlaam şi Dosoftei, în Muntenia pe Antim Ivireanu, iar în Ardeal pe un Simion Ştefan.

2. Lupta creştinismului împotriva puterii otomane. După cum am amintit mai sus, lupta creştinismului împotriva puterii otomane este a doua mare caracteristică a veacului al XVII.

Se ştie că turcii încep să devină un pericol pentru toate ţările europene încă de la căderea Bizanţului (1453). De acum încep o serie de incursiuni mai întîi la Dunăre unde vor întîlni rezistenţa lui Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, dar, cu toate măsurile luate mai apoi de urmaşi, Ţările Romîne îşi vor pierde independenţa. În secolul XVII puterea otomană începe să se zdruncine. De această situaţie aproape nesimţibilă căutau să profite domnitorii romîni aşteptînd ca la o eventuală slăbire să poată îndeplini visul de veacuri — independenţa. Astfel îl vedem pe Matei Basarab încheind alianţă cu Gheorghe Racoczy [3]), fiind şi acesta ameninţat de aceeaşi primejdie — turcii [4]). Matei Basarab făcu această alianţă şi de teama lui Vasile Lupu, care urcase la tronul Moldovei tot cam în acelaşi timp (1634) şi care îl vrăjmăşea, intenţionînd să-l doboare de pe scaun şi să aşeze în locu-i pe fiul său Ioan [5]), ori, mai tîrziu, pe ginerele său Timuş, fiul lui Bogan Hmelniţki, hatmanul cazacilor, căsătorit cu fiica sa «frumoasa domniţă Ruxandra» [6]) visul lui Matei Basarab de a-şi vedea ţara eliberată nu se realizează în timpul domniei sale cu toate că mai tîrziu vrăjmăşia dintre el şi Vasile Lupu se spulberă. Turcii, ce-i drept, vor suferi înfrîngerea de moarte sub

---

1) I. Nădějde, Istoria limbii şi literaturii romîne, Iaşi, 1886, vezi fragmente din codicele voroneţian, p. 66-71.

2) Primul tipar se aduce în timpul domniei lui Radu cel Mare în Ţara Romînească la numai o jumătate de veac de la inventarea lui, de către Gutenberg. La noi se aduce de către Macarie, muntenegrean din Cetine (vezi M. Roller, Istoria R.P.R. Buc. 1952 p. 183).

3) I. Lupaş, Istoria Unirii Romînilor, p. 163.

4) M. Roller, op. cit. pag. 187.

5) Th. Codrescu, Uricariu, p. 464, tom. VI, Iaşi 1876.

6) Se ştie că Timuş a căzut în lupte pe pămînt romînesc pentru apărarea Moldovei. Această soartă tragică care a adus văduvia domniţei Ruxanda îl va inspira pe Mihail Sadoveanu cînd va scrie romanul istoric „Izvorul Domniţei Ruxanda“.

zidurile Vienei în 1683, dar Moldova şi Muntenia nu vor scăpa de jugul otoman. Şi chiar dacă ar fi scăpat, Apusul abia aştepta să pună mîna pe Ţările Romîne ceea ce au şi făcut cu Transilvania, Habsburgii.

Odată cu înfrîngerea turcilor la Viena începe după cum am mai spus declinul puterii otomane ca forţă mondială. Cu toate acestea, acest declin nu s-a putut sezisa imediat după 1683. Pericolul turcesc rămînea încă destul de mare. De aceea, principalele ţări europene dîndu-şi seama de gravitatea lucrurilor, cheamă popoarele la luptă, pentru apărarea independenţei, pentru apărarea creştinismului. Liga sfîntă, fondată la Linz în 1684 de imperiul german, Polonia şi Veneţia [1]) a avut tocmai acest obiectiv. Roadele acestei ligi sfinte se cunosc, fiindcă turcii primesc înfrîngere după înfrîngere, pierzînd o serie de teritorii ca: Buda (1686) apoi în 1687 chiar şi Transilvania, şi astfel văzîndu-se strîmtoraţi îşi intensifică exploatarea în cele două ţări romîne care le-au mai rămas.

Astfel se explică faptul că secolul XVII este socotit pe drept cuvînt de istorici ca perioadă în care viaţa economică, comercială [2]) decade, tocmai datorită înrobirii accentuate. Numai ceară, livrau anual, Moldova 150.000 ocale, iar Ţara Romînească 100.000 şi ambele cîte 10.000 ocale de miere fiecare [3]). După calculele lui Cantemir, la sfîrşitul secolului XVII Moldova singură plătea anual Porţii 300.000 galbeni. Faţă de expansiunea turcească în Ţările Romîne şi înrobirea acestora, figurile mari ale culturii noastre din acea epocă au luat poziţii făţişe în dese rînduri. Astfel, încă cronicarul Grigore Ureche denunţă în opera sa lăcomia turcului prin cuvinte ca acestea: «...vasul cel fără fund măcară cîtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poţi umple, aşa şi turcul de ce-i dai mai mult de aceea îţi face mai multă nevoie [4]).

Este cunoscut de asemeni răspunsul lui Miron Costin plin de patriotism, dat vizirului turcesc astfel: «Sîntem noi Moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia (voastră) în toate părţile, cît mai mult iar peste ţara noastră nu ne pare bine să se lăţească» [5]).

Mitropolitul Dosoftei, ca şi Miron Costin cu care de altfel era bun prieten, va introduce în rîndul clericilor şi credincioşilor spiritul de revoltă, de nemulţumire faţă de jugul turcesc şi, de multe ori în divanurile domneşti îşi va manifesta pe faţă ura, ceea ce îi va aduce mari dificultăţi. De multe ori, în psaltirea sa în versuri, părăseşte parcă intenţionat textul lui David, ca să vorbească de duşmanii Moldovei — turcii, în versuri ca acestea:

---

1) M. Roller, op. cit., p. 190.

2) N. Iorga, Istoria comerţului romînesc, epoca veche, p. 184.

3) Ibidem, p. 189,

4) Grigore Ureche, Letopiseţul Ţării Moldovei, ed. Espla, colecţia Clasicii romîni, 1955, p. 179.

5) Răspunsul acesta dat de Miron Costin este înregistrat de Ion Neculce în cronica sa Letopiseţul Ţării Moldovei, ed. Espla, Buc. 1955, p. 134.

«Mută-ţi Doamne pe păgîni mînia
Şi pre dînşii îţi varsă urgia».
sau «ne-au suit păgînii în ceafă
cu rău ce ne fac şi ne cer leafă»...

Biserica de altfel, în acele vremuri de primejdie avea tot interesul să lupte împotriva intenţiilor turceşti fiindcă înrobirea otomană însemna nu numai înrobire economică ci şi înrobire a vieţii creştine. La sate, spiritul de revoltă împotriva exploatării era foarte accentuat şi nu puţine cazuri avem cînd preoţii, sărăciţi şi ei, se alipesc luptei ţăranului. Uneori ataşamentul acesta faţă de săteni este atît de mare, încît cu greu se despart de ei în caz că moşia şi satul respectiv erau vîndute la boieri. Astfel, se întîmplă în anul 1640 cu preotul Tănase din Dumeşti, răzăş sărăcit ca toţi sătenii vînduţi lui Iordache Vistiernicul, care se roagă divanului «... să mă lasă să hodinesc în satul dumisale şi să hiu tot eu preot la biserica dumisale că mi-s oamenii în satul» [1]).

La oraşe, exploatarea turcească şi autohtonă se resimţea de asemeni din ce în ce mai greu. Cred că şi aici Biserica a fost de partea celor asupriţi şi aceasta o făcea prin intermediul breslelor. Se ştie că meseriaşii erau uniţi în asociaţii numite bresle, care la rîndul lor fiecare breaslă avea un patron la o biserică preferată. Astfel, la biserica sf. Parascheva din Păcurari (Iaşi) era hramul croitorilor. La biserica sf. Ilie din Botoşani a blănarilor, la sf. Precista din Galaţi hramul breslei bogasierilor şi a gagiilor, la sf. Pantelimon din Iaşi era hramul breslei spiţerilor şi doftorilor, la biserica sf. Andrei a butnarilor, hamalilor şi cîrciumarilor [2]), etc. şi astfel că pericolul turcesc care ameninţa creştinismul, era vestit de la amvon ori din faţa uşilor împărăteşti tuturor păturilor sociale exploatate.

În aceste condiţii istorice şi-a desfăşurat activitatea Mitropolitul Dosoftei. Faţă de aceste situaţii el nu a fost pasiv. Continuă în domeniul culturii, cu mare dragoste lucrul început de înaintaşii săi traducînd o serie de cărţi în limba romînă, şi luptă pe faţă uneori împotriva jugului turcesc.

Mitropolitul Dosoftei s-a născut la 1624. Nu s-a putut identifica pînă astăzi locul precis. Gh. Duică presupune că s-ar fi născut prin jurul Mănăstirii Probota [3]). La fel şi în privinţa anului de naştere au fost pînă la N. Iorga o serie de păreri. Unii susţineau că s-a născut la 1626, alţii la 1630 şi, în sfîrşit, N. Iorga în urma unor documente a dedus că s-ar fi născut în 1624 — data cea mai sigură. Pe la 1649 se călugăreşte la Mănăstirea Probota. Personalitatea sa de om cult şi în acelaşi timp cu o înaltă curăţie sufletească va atrage atenţia şi, deşi tînăr [4]), ajunge

---

1) Ghibănescu, Documente „Surete şi Izvoare", vol. II-I, p. 186.
2) Ghibănescu, Breasla Mişeilor, Studiu publicat în Revista I. Neculce Nr. 4, Iaşi, 1924, p. 83.
3) Gh. Diucă. Un mare cărturar al veacului XVII, Mitropolitul Dosoftei, p. 5, Buc. 1939.
4) Gh. Adamescu, Istoria Literaturii Romîne, p. 114.

după cîţiva ani episcop de Huşi (1656-1658) apoi de Roman (1659) iar în 1671 Mitropolit al Moldovei.

În ceea ce priveşte păstoria sa în calitate de Episcop al Huşilor, putem spune că el a fost printre primii episcopi aici. Iată de ce. Pînă la finele secolului XVI, în Moldova erau doar trei eparhii, a Moldovei şi Sucevei, cu reşedinţa mai întîi la Suceava, apoi din 1565 la Iaşi [1]), eparhia Romanului şi eparhia Rădăuţilor. În 1592 se înfiinţează şi Episcopia de Huşi unde îl întîlnim pe Dosoftei ca episcop la 1658 [2]).

Cea mai grea problemă în restabilirea vieţii lui Dosoftei a fost originea. Părerile cercetătorilor în această privinţă vom vedea că sînt destul de diferite. Într-un serios studiu, Ştefan Ciobanu în 1918, ajunge la concluzia că Dosoftei ar fi fost de neam slav, de prin regiunile din sud-vest ale Rusiei. Mai tîrziu îşi va schimba părerea anunţată mai sus datorită descoperirilor de noi date [3]). Ceea ce a făcut să se modifice prima părere a fost faptul că N. Iorga descopere pe coperta unei liturghii, numele tatălui lui Dosoftei-Leontari (Leonte), a mamei Misira şi a bunicului Varila, ceea ce a făcut să se creadă că originea lui Dosoftei ar fi fost mai degrabă galiţiană unde o seamă de greci învîrteau comerţul la Lemberg, în Polonia unde de fapt mitropolitul avea chiar rude [4]). În sprijinul acestei ipoteze vine şi o altă relatare, aceea că într-o cronică se vorbeşte despre Dosoftei ca fiind «fiu de neguţător» [5]). Această informaţie a pus din nou în încurcătură pe cercetători, deoarece venea în contradicţie cu informaţiile pe care ni le dă cronicarul nostru Ioan Neculce care spune că: «acest Dosoftei Mitropolitul nu era un om prost de felul lui. Şi era neam de *mazîl;* prea învăţat, multe limbi ştia: elenește, latinește, slavonește şi altele... în ţara noastră pe această vreme nu este un om ca acela» [6]).

Astfel s-a pus problema că în ce chip şi-a însuşit Dosoftei o cultură destul de vastă pentru timpul său şi prin ce surse a putut să înveţe aceste limbi. În ceea ce priveşte originea lui de neguţător sau că era «neam de mazîl», problema a rămas nerezolvată pînă astăzi, de oarece părerile cercetătorilor diferă, ba unii înclină să creadă că el ar fi chiar fecior de ţăran din împrejurimile Probotei.

În privinţa studiilor lui Dosoftei s-a ajuns să se stabilească faptul că primele lui cunoştinţe le capătă la Mănăstirea Probota, înainte de a se călugări, apoi la şcoala înaltă a lui Vasile Lupu din Iaşi, şi, în sfîrşit la cea din Lvow (Polonia). S-a ajuns la părerea că a învăţat în Polonia prin intermediul unei relatări fă-

---

1) Dimitrie Boroianu, Istoria Bisericii Creştine, Buc. 1893, p. 429.

2) Iacob Antonovici, Episcopul Huşilor 1880-1923, „In folosul Bisericii şi a Şcoalelor", p. 83.

3) Gh. Călinescu, Istoria Literaturii Romîne, p. 54, Buc. 1941, spune: numele lui Dosoftei „arată să fie de origină exterioară graniţelor ţării, fiind însă poate macedonian".

4) Gh. Duică, op. cit. p. 6.

5) St. Ciobanu, Contribuţii privitoare la originea şi moartea Mitropolitului Dosoftei, Buc. 1919, p. 17.

6) I. Neculce, Letopiseţul Moldovei, ediţie îngrijită de Iorgu Iordan, Buc. 1955, p. 176.

cute de Dosoftei într-o scrisoare adresată patriarhului Moscovei, Ioachim, în care spunea că are niște rude aici în Polonia anume: Chiriachie Papară din Lvow [1]) ; ceea ce s-a dedus că prin mijlocirea acestor rude Mitropolitul nostru să fi învățat la școala din orașul amintit. Faptul că această familie a fost existentă în Polonia s-a dovedit. Iată cum. La biserica sf. Ioan Teologul din Lvow s-a găsit un pomelnic [2]) al acestei familii Papară Chiriachie despre care Dosoftei pomenește în scrisoarea amintită. Pomelnicul fusese scris în 1728 — aprilie 29 — deci, la 35 ani numai după moartea lui Dosoftei. Ceea ce a surprins din nou a fost că în acest pomelnic nu figura numele lui Dosoftei. Oare se putea ca o familie atît de nobilă ca ceea a urmașilor lui Chiriachie Papară să nu pomenească pe Mitropolit, cu un prestigiu atît de mare ? Și totuși așa a fost. Însemna în felul acesta ca cercetătorii să-și pună din nou o altă întrebare (ceea ce au și făcut-o), oare mitropolitul a avut în adevăr rudele acestea în Polonia? Dacă nu, însemna ca ipoteza privitoare la faptul că Dosoftei a învățat în Lvow să cadă. Cădea, deoarece se baza tocmai prin existența acestei familii aici prin intermediul cărora Dosoftei ar fi putut învăța la școala din Lvow (sau, trebuia să se cerceteze alte posibilități prin intermediul cărora el să fi studiat în Polonia. Lucrurile însă se limpezesc prin descoperirea altui pomelnic de la Mănăstirea Zazeniț, județul Zolcov, a unei familii tot din neamul Papară și anume Alexandru și Teodor Papară (1730-1745) unde în primul rînd, se afla numele Arhiepiscopului Dosoftei [3]).

Acest amănunt consfințit pe un mic pomelnic, are pentru noi o însemnătate uriașă, deoarece spulberă orice bănueli și ne permite să stabilim cu precizie că Dosoftei se înrudea într-adevăr cu această familie, care, la rîndul ei se trăgea dintr-un neam ortodox din colonia greacă din Lvow. Cum a ajuns această familie grecească tocmai în Polonia, datele istorice ne salvează. Se știe, că odată cu căderea Constantinopolului (1453) puterea otomană a exercitat o serie de presiuni în țările ocupate, făcînd ca valuri întregi de negustori mai ales greci macedoneni, să-și părăsească țara, trecînd Dunărea și pripășindu-se în țările din nordul ei, avînd la bază îndeletnicirea ereditară, comerțul. Astfel s-au stabilit unii în Țările Romîne, alții în Ungaria, Ucraina și chiar în Polonia. Familia din care se va trage mitropolitul nostru are o rădăcină și mai adîncă tocmai în Roma [4]) de unde a emigrat în împrejurimile Cretei în jurul veacului al VII. De aici, o ramură a acestei familii s-a mutat pe pămîntul Ianiei, ținuturi locuite în întregime de Aromîni chiar pînă astăzi [5]).

Aceasta ne-o dovedește și faptul că în aceste regiuni se află mai intens decît în alte locuri numele acesta de Papară purtat

---

1) Gh. Duică, op. cit. p. 9.
2) St. Ciobanu op. cit. p. 12.
3) St. Ciobanu, op. cit. p. 14.
4) Ibidem, p. 16.
5) Lacea, care a studiat lexicul lui Dosoftei, semnalează că unele cuvinte din opera sa care nu se găsesc decît la aromîni.

de numeroase familii. Sensul cuvîntului «Papară» în limba aromînă înseamnă ceva fierbinte [1]).

Pe terenul limbi noastre, același cuvînt denumește o mîncare pregătită din diferite surse, printre care și pîine înmuiată prăjită în unt.

De fapt în unele regiuni dar mai ales în regiunea Bîrlad acest termen «papară» este intrat demult în domeniul folcloristic. Astfel, știu bine că predomină și astăzi o întrebare pe care un grup de copii în joacă o pune altui grup în felul următor, la un moment dat:

— ce-ați mîncat aseară? iar celălat grup răspunde

— pîine cu papară...

Termenul deci, există pe terenul limbii noastre, dar, cu un sens foarte diluat încît astăzi un nume de familie ar suna cît se poate de nepotrivit. Nu se știe precis vechimea acestui termen în limba romînă, după cum nu se știe nici cînd această familie s-a pripășit în Moldova. Cea mai veche știre asupra existenței la noi, e tocmai din timpul lui Ștefan cel Mare. Aceasta ne-o confirmă un document dat de domnitor unui oarecare Mihail Papară în care i se dădea drepturi asupra unor moșii din Moldova, probabil cumpărate. După cum vedem familia lui Dosoftei se află răspîndită nu numai în alte părți, ci chiar și la noi. În alte părți în afară de Polonia, se mai află răspîndit chiar și la Novgorod [2]), unde o rudă apropiată familiei Papară din Lvow anume Teodor Papară, ajunge paharnic aici, ceea ce a făcut probabil să i se atribuie și lui Dosoftei o origină slavă, cum a făcut Șt. Ciobanu în studiul amintit.

Rămîne deci anulată părerea că mitropolitul nostru ar fi de altă origine și, avem toate motivele să credem că era romîn-macedonean. În sprijinul acestei ipoteze vin o serie de dovezi, printre care și relatarea făcută de Lacea, care după cum am mai spus au stabilit varietatea lexicului lui Dosoftei în urma cărora au semnalat «cuvinte care nu se găsesc decît la aromîni» [3]).

O altă problemă mult discutată a fost aceea cu privire la plecarea mitropolitului din Moldova. După cum am mai spus Dosoftei este ales în scaunul mitropolitan în timpul domniei a doua lui Duca Vodă (1671) și, din primii ani ai păstoriei sale va căuta să lupte împotriva pericolului otoman. Libertatea aceasta o va căpăta și mai intens în vremea domniei lui Petriceicu Vodă, cu care de altfel a fost și prieten intim [4]). Petriceicu Vodă se bucura de o deplină simpatie și ajutor din partea polonilor ceea ce-l va determina pe mitropolit să lupte cu și mai multă încredere împotriva dușmanilor crucii.

În 1673 mitropolitul împreună cu domnitorul vor imigra în Polonia deoarece polonii sînt bătuți de turci pe meleagurile Ho-

---

1) St. Ciobanu, Contribuții privitoare la originea și moartea Mitropolitului Dosoftei, Buc. 1919, p. 18.

2) St. Ciobanu, Contribuții la originea și moartea lui Dosoftei, p. 18.

3) Nicolae Cartojan, a treia informație transmisă de aceștia în Istoria Literaturii Vechi, p. 115.

4) Sextil Pușcariu, Ist. Lit. Rom. Vechi, p. 124.

tinului. Va emigra și el cu scopul de a preîntîmpina neplăcerile din partea acelora pe care nu i-a iubit niciodată.

În jurul anului 1675 mitropolitul se va întoarce din nou în Moldova [1]). Aici este închis la Mănăstirea sf. Sava din Iași de către Duca Vodă [2]), pus de turci pentru a treia oară — de data aceasta în locul lui Petriceicu Vodă. Peste puțin timp va recăpăta libertatea, însă e hotărît ca de acum să nu se mai amestece în politică și să se ocupe numai de cultură. Astfel, ia măsuri de a restaura tipografia lui Varlaam adusă din Kiev în timpul domniei lui Vasile Lupu, care ajunsese în ruină. Nădejdea lui în îndeplinirea acestei arzătoare dorinți este tot răsăritul — care s-a arătat binevoitor în dese rînduri. Trimite în acest scop două scrisori la Moscova, una lui Nicolae Milescu (compatriotul său care va interveni în obținerea dorinței Moldovei) și alta chiar Patriarhului Moscovei, Ioachim, pe care îl roagă a-i trimite un teasc de tipografie spre a-și tipări cărțile traduse. Spre surprinderea și bucuria lui, Moscova îi trimite o întreagă tipografie însoțită și de o scrisoare din partea Patriarhului în care își arată stima față de el.

Dar Dosoftei nu va avea norocul să-și continue mult timp activitatea în liniște, deoarece un nou război izbucnește între turci și creștini. Puterea otomană se află acum sub zidurile Vienei, Țările Romîne fiind sub călcîiul turcesc trebuiseră să ia parte la acest asediu care se va termina cu înfrîngerea turcilor ceea ce va constitui declinul puterii lor.

În timp ce Duca Vodă lipsea din țară, polonii și emigranții romîni pătrund în Moldova readucîndu-l pe Petriceicu Vodă la domnie (1683) [3]). Duca Vodă întors în țară, e surprins de un polon și luat prizonier împreună cu Miron Costin la 1683. Mitropolitul Dosoftei simțindu-se din nou în siguranță, va contribui iar la ferirea Moldovei de invazia și exploatarea otomană. De altfel, divanul domnesc începu să ia toate măsurile de a preîntîmpina eventualele incursiuni. Se hotărăște în acest scop de a se cere ajutor Rusiei. În această misiune pleacă chiar Dosoftei. Nu va reuși să ajungă pînă la Moscova decarece se zvonise că prin locurile de unde venea mitropolitul bîntuie ciuma [4]), și din acest motiv se oprește la Kiev [5]).

De aici scrie țarilor dorința și durerea Moldovei. Nu ni s-au păstrăt documentele cu răspunsurile țarilor. De fapt ajutorul cerut de moldoveni, Rusia nu va mai avea timp să-l dea, deoarece turcii intră nu mult după aceea în Moldova, unde pun ca domn pe Dumitrașcu Cantacuzino și mai apoi pe Constantin Cantemir.

Față de aceste invazii săvîrșite de turci în Moldova, Sobieschi pornește din nou cu război contra lor spre a-i împiedca să ajungă la granițele țării sale. Turcii însă îl vor pîndi pe Sobieschi și vor căuta să-l atragă într-o capcană spre a se răzbuna

---

1) Gh. Duică, op. cit. p. 10.
2) Cartojan, op. cit. p. 117.
3) I. Neculce, op. cit. p. 159.
4) G. Călinescu. op. cit. p. 54.
5) Ibidem, p. 55.

pe el, deoarece dăduse şi el ajutor Habsburgilor la asediul Vienei (1683). În acest scop fac alianţă cu tatarii şi-l aşteaptă în locuri bine calculate în ţinuturile Moldovei. Înaintarea polonilor, a făcut pe domnul Moldovei Constantin Cantemir să se retragă în sud. Sobieschi ocupă Iaşul [1]), în care petrece timp de două săptămîni, aşteptînd că poate, poate vor veni spre el turcii. Se spune că tot timpul cît a stat Sobieschi în Iaşi a căutat pe orice cale să-l atragă de partea sa pe Const. Vodă Cantemir. În acest scop i-a compus chiar şi un cîntec în limba romînă, deoarece ştia puţin. Cuvintele cîntecului poartă de fapt, pecetea subtilă a intenţiei regelui polon fiindcă zice el:

Constantine
Fugi de bine,
Nici ai casă
Nici ai masă
Nici dragă jupănească... [2]).

Cu toată strădania lui Sobieschi de a-l atrage pe domnitor de partea sa nu va reuşi pînă la urmă.

La plecare [3]), Sobieschi ia din Moldova şi pe mitropolit împreună cu moaştele sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava (1686) [4]).

Această plecare va fi hătărîtoare pentru el, deoarece nu va mai putea să se reîntoarcă în Moldova, niciodată. Despre această plecare, învăţatul Galiţian Saranevici spune că mitropolitul «a fost ridicat de către regele polon în 1686», deci s-ar deduce că a fost luat cu forţa. Istoricul polon Barcovici ne informează însă că Dosoftei a fost într-adevăr luat de regele polon împreună cu moaştele sfîntului amintit şi cu odăjdiile mitropoliei, dar atît pe mitropolit cît şi pe restul obiectelor le-a luat în scop de a le păzi de «jaful şi urgia turcilor».

Printre obiectele de mare preţ care au păşit pragul Moldovei în luna aceea de august, ziua 16, a anului 1686, s-a mai aflat şi «un aer mare împodobit cu pietre scumpe, cumpărat la 1427 de către io Alexandru Bragă (Alexandru cel Bun) şi dăruit Mitropolitului Macarie al Moldovei care păstorea în timpul său». Acest aer se păstrează şi astăzi la Mănăstirea sf. Vasile din Jolcov [5]).

Restul averii luată de Sobieschi din Moldova s-a păstrat în tezaurul regal din oraşul Jolcov. În ceea ce priveşte moaştele sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, polonii aveau o deosebită credinţă faţă de ele considerîndu-le ca fiind cu adevărat făcă-

---

1) I. Neculce, idem, p. 175.

2) Cintecul de faţă se află publicat în Ist. Literat. Rom. a lui Cartojan.

3) Dimitrie Cantemir în opera sa „Vita Constantini“ spune despre Sobieschi că la plecare a incendiat Iaşul (deşi nu tot) „nam totam urbem incendio dedit“, p. 44.

4) I. Neculce în Letopiseţul său, p. 176, spune: „atunce au ars leşii şi tatarii multe curţi boiereşti la ţară şi la Iaşi... şi tot atunce au luat craiul şi pe Dosoftei Mitropolitul, din Iaşi, şi toate hainele şi odoarele Mitropoliei. Şi au luat şi moaştele Sfîntului Ion Nove de la Suceava, care la-au fost adus aceste moaşte din ţara turcească, Alexandru Vodă cel Bun“.

5) Şt. Ciobanu, Contribuţii la originea şi moartea lui Dosoftei, p. 17.

toare de minuni sub ajutorul cărora credeau că Sobieschi, deși catolic, a repurtat victoriile în războaiele cu turcii.

Alte informații privitoare la strămutarea acestor obiecte în Moldova ne mai dau cronicarii Nicolae Costin și Ioan Neculce, pe baza cărora istoricii de mai tîrziu ca N. Iorga și în special A. D. Xenopol în Istoria Romînilor, tom. VIII p. 183, vor trage concluzia că atît mitropolitul cît și restul obiectelor au fost luate din Moldova, fără o consimțire în prealabil din partea divanului.

Ceea ce știm despre viața lui Dosoftei din momentul cînd a părăsit Moldova pînă la moartea sa, este că el s-a ocupat în Polonia mai mult de traduceri, așteptînd însă clipa și vestea îmbucurătoare de a se vedea din nou în scaunul mitropolitan al Moldovei.

Au fost însă și în această privință o serie de păreri care aruncau o negură obscură asupra vieții mitropolitului din această perioadă. Astfel, unii istorici chiar ruși au emis ipoteza că mitropolitul după ce a părăsit Moldova nu s-a restabilit definitiv în Polonia ci, că imediat cum a ajuns aici a fost chemat la Moscova de unde primește numirea de Mitropolit al Azovului, în anul 1703 [1]), ajutat să ocupe acest scaun și de compatriotul său Nicolae Milescu.

Aceste ipoteze se bazează pe o serie de fapte, printre care și pe o notiță găsită pe o carte a lui Dosoftei (Paremiile), în Kiev, făcută de un copist contemporan cu el, notiță destul de importantă, și demnă de a da loc la formulări de teze. Din acea notă reeșea că Dosoftei a murit la Moscova în calitate de fost Mitropolit al Azovului.

Istorici ca Stroev și alții au omis și au întărit ipoteza de mai sus, bazați pe existența a o serie întreagă de manuscrise de a lui Dosoftei găsite la Moscova și Kiev [2]) ceea ce i-au făcut să creadă că el a ocupat într-adevăr funcții mari în Rusia.

Informațiile și ipotezele istoricilor amintiți au fost reluate și de unii cercetători romîni. Vom vedea însă că aceste manuscrise și traduceri în limba rusă se datoresc unor împrejurări cu totul diferite.

Astfel, după plecarea lui din Moldova, împreună cu odoarele și moaștele sfîntului Ioan, atît Constantin Cantimir cît și Patriarhul Constantinopolului îi vor cere lui Dosoftei să aducă moaștele sfîntului în Moldova pe pămînt ortodox [3]). Atît Domnitorul cît și Patriarhul nu au înțeles probabil că această cerință e și în dorința Mitropolitului dar că nu are putere să și-o realizeze. Vor bănui deci că Mitropolitul nu vrea să facă acest lucru. Mai mult încă, Patriarhul Constantinopolului va merge pînă acolo încît să creadă că Dosoftei s-a vîndut catolicilor, lucru ce l-a determinat să-i arunce anatemă, care nu-i va ridica-o decît după moarte.

---

1) P. Stroev, Listele ierarhilor și mănăstirilor, Petersburg 1877, p. 491.
2) St. Ciobanu, Dosoftei, viața și activitatea literară, Iași 1918, p. 74.
3) Acest sfînt este pomenit de Biserica Ortodoxă la 2 iunie. Cercetînd Mineiul lunei respective am găsit la Sinaxarul Sfîntului următoarea relatare: „A pătimit sfîntul acesta la anul 1332, cu 30 ani înainte de venirea lui Dragoș Vodă, întîiul domn al Moldovei, iar mai departe se spune că sfîntul a fost luat de regele polon Sobieschi la 1686 și adus înapoi la 1783. A petrecut în țara leșească 97 ani".

In acest timp în Biserica ortodoxă rusă se întîmplă tot cam la fel. Patriarhul Moscovei începe să nutrească aceeași neîncredere față de mitropoliții și episcopii care au stat sub ocupația polonă. În acest caz se află mitropolitul Kievului — foarte suspectat de către Patriarh care era gata gata să-i arunce anatema la fel cum procedase cel al Constantinopolului cu Dosoftei, tot pe același criteriu crezînd că face și el concesii catolicismului.

În această situație intervine Dosoftei cu o serie de cărți în care va lua apărarea Mitropolitului din Kiev, și desigur, acesta scapă de pedeapsa plănuită.

Astfel se încheagă o strînsă legătură de prietenie între cei doi mitropoliți, în urma traducerilor făcute de către Dosoftei a cărților solicitate de cel al Kievului; — traduceri și manuscrise ce se vor găsi mai tîrziu fie la Moscova, fie la Kiev și pe a căror prezență cercetătorii de mai tîrziu vor elabora părerile amintite.

O altă problemă mult discutată a fost aceea cu privire la data morții lui Dosoftei. Unii cercetători romîni bazîndu-se pe informațiile amintite mai sus găsesc că Dosoftei a murit la 1711 [1]), în calitate de Mitropolit al Azovului. Data aceasta ne este transmisă pentru prima dată de Șt. Dinulescu în lucrara sa «Viața și scrierile lui Dosoftei», lucrare publicată în 1885. Această știre va fi reluată și de I. Bianu la 1887 în prefața Psaltirii în versuri. Data de mai sus va fi modificată mai tîrziu, cînd noi documente vor fi descoperite, dîndu-se astfel posibilitatea să se facă lumină clară asupra vieții lui Dosoftei.

Astfel s-a descoperit o scrisoare a unui călugăr, Adrian [2]) în care este oglindit sfîrșitul Mitropolitului. Scrisoarea este ardresată Hatmanulni Mazepa și, acesta la rîndul său, i-o înmînează lui Petru cel Mare. Scrisoarea este scrisă în Polonia unde mitropolitul a murit cu adevărat. În sprijinul acestui adevăr vin și alte date care ne dovedesc că Dosoftei moare nu la 1711, după cum s-a susținut, ci la 13 decembrie 1693, și înmormîntat la Jolcov.

Cu ocazia înmormîntării episcopul Iosif Schumleanschi [3]) ține o cuvîntare ceremonială.

Această dată s-a confirmat și prin faptul că în 1694 regele polon Ioan al III-lea dă un decret [4]) în care anunță că toți ortodocșii greci și cei veniți din Țările Romîne să primească păstoria episcopului Schumleanschi numit în locul Mitropolitului moldovean care murise.

Moartea lui Dosoftei a însemnat stingerea unei forțe culturale care a răspîndit atîta lumină secolului său, țării sale, și altora care l-au apreciat și încă îl apreciază.

Dosoftei moare departe de țara lui, dar cu gîndul la ea. Exilat în Polonia unde îndură atîtea lipsuri, mîna lui nu va înceta totuși de la scris și în același timp cu speranța în inimă că

---

1) Gh. Adamescu, de pildă în Istoria Literaturii Romîne, p. 114, spune că „a trăit la Zolchiev, la Moscova, la Taganroc, unde a și murit în 1711".
2 Nicolae Cartojan, op. cit. p. 126.
3) St. Ciobanu, op. cit. p. 21.
4) Ibidem, p. 22.

Moldova va fi eliberata de călcîiul otoman, iar el să poată reveni în Moldova, în fruntea credincioşilor săi. Speranţa lui însă se va îngropa sub pămîntul nemilos care l-a acoperit prea de vreme pentru el şi prea de vreme pentru cultura noastră romînească din acel timp.

* * *

Operile lui Dosoftei sînt destul de vaste pentru vremea în care a trăit şi, ridică o serie de probleme de o mare însemnătate pentru cultura noastră.

Psaltirea în versuri de pildă publicată în 1673 la Uniev dovedeşte nu numai că ea este scrisă de un poet de mare talent dar ea mai dovedeşte că autorul a ştiut să ridice o serie de probleme sociale care frămîntau societatea timpului său — deşi conţinutul lucrării se adresează unor vremuri de mult dispărute.

O nouă ediţie a acestei opere de mare valoare a apărut abia în 1887 sub îngrijirea lui I. Bianu (care foloseşte în parte şi manuscrisul în original) şi nu se poate şti ce influenţă a putut avea înaintea republicării faţă de poeţii timpurilor anterioare.

Ideia de a versifica psalmii lui David şi de a-i aşeza pe melodii a pornit de la calviniştii francezi. Calvin însuşi versifică unele pasagii. Cele mai frumoase versuri le-a dat însă poetul francez Climen Marot (1495-1544) care a versificat 50 de psalmi. De la aceştia ideea a trecut în toate ţările europene. Astfel poetul polon Ioan Cohanovschi publică în 1577 psaltirea în versuri care de fapt îl va inspira şi pe Dosoftei mai tîrziu; dar numai atît, fiindcă Dosoftei nu foloseşte modelul poetului polon în construirea versului ci, în mare parte, modelul poeziei populare romîneşti.

În ceea ce priveşte limba lui în această lucrare diferă ca frumuseţe de la psalm la psalm şi chiar de la vers la vers. Unde Dosoftei găseşte o ideie în psalmi care se referă la răzbunare, la asuprire o îmbogăţeşte explodînd năvalnic, de parcă ar vrea să arate ura lui faţă de turcii care cotropiseră Moldova cu oamenii, locurile, cimitirile şi bisericile ei.

Unele pasagii însă sînt greoaie, cu idei neclare şi mai ales cu rime supărătoare. Astfel neavînd o rimă corespunzătoare cuvîntului «socotinţă», plăsmueşte una nejustificată abscorachinţă din grecescul ἀποσκοραχίζω care înseamnă resping.

Nu fugi de mine la vremea cumplită
Ce-mi trimite doamne, a ta socotinţă
Să nu duc de-alungul abscorachinţă [1]).

Astfel de metode de a plăsmui noi cuvinte din alte limbi erau la modă în acel timp. Întrebuinţarea lor era menită să lase impresia de om erudit. De fapt Dosoftei a fost un erudit în toată puterea cuvîntului, dar nu a avut ideile pe care le avem noi azi

---

1) Dosoftei, Psalmi în versuri, ed. lui D. Murăraşu, p. 21, 1943.

despre poezie. Astfel influenţat de Miron Costin s-a apucat să versifice cronologia domnilor Moldovei tot cu acelaşi scop probabil de a-şi arăta cunoştinţele.

Condiţiile în care Dosoftei a scris, gîndirea romînească nu ajunsese la forme complicate şi subtile. Dosoftei cînd a scris a fost sincer şi, lucru foarte important, dovedeşte că el era mereu în pas cu ideile progresiste ale vremii sale şi, ca şi Miron Costin intenţiona să arate lumii originea moldovenilor— fiindcă spune el:

Neamul ţării Moldovei de unde durează
Din ţara Italiei — tot omul să crează
Flah întîi apoi Traian au adus pe-aice
Pe strămoşii acestor ţări de neam ferice
. . . . . .
El cu viţa acestui neam, Ţara Romînească
Împlut-au, Ardealul tot, şi (Ţara) Moldovenească.

O altă particularitate a versului său este că în foarte multe locuri nu se ţine în mod rigid de textul psalmilor ci, caută să îmbogăţească ideia cu noi imagini, precizînd chiar anumite lucruri necesare înţelegerii psalmilor. Astfel, într-un psalm se spune: «Chiar pasărea şi-a aflat sie-şi casă» (traducerea părintelui Gala Galaction).

Dosoftei precizează:

Ca o vrăbiuţă ce se încuibează
În strașina de casă dacă înserează...

De altfel multe din versurile sale dovedesc un profund realism care depăşeşte naivitatea poetică în strofe ca:

Şi carnea lor o mînîncă hiara
Şi păsările din toată ţara
Sîngele îi stă vărsat ca apa
Şi nu-i nimeni să vină cu sapa

La fel, în psalmul 103, în loc de «Binecuvintează suflete al meu pre domnul şi toate cele din lăuntrul meu, numele cel sfînt al lui», Dosoftei spune pentru a exprima ideia primă:

Sufletul meu ură bine
Lui Dumnezeu cum se cuvine
. . . . . .

Aici, după cum vedem, întrebuinţează verbul vechi (a ura) în sens de a (binecuvînta), care dă o mare eficacitate versului.

Nota populară de altfel în versurile care alcătuiesc psaltirea este mereu prezentă. Aceasta explică o cunoştinţă profundă a realităţii şi astfel se explică pătrunderea în popor a unui psalm devenit cîntec de stea:

Limbile să salte
Cu cîntece nalte
Să strige-n tărie
Glas de bucurie
Lăudînd pre Domnul
Să cînte tot omul
. . . . .
Pe vîrfuri de munte
S-aud glasuri multe
. . . . .
Cîntaţi în lăute
În zicături multe (etc.)

Așa cum poporul a luat de la Dosoftei — poetul — o serie de versuri cu care și-a exprimat sentimente înalte la zile în care datinile strămoșești pun stăpînire pe suflet și inimă, tot așa și Dosoftei a împrumutat de la cel mai mare poet — poporul — elemente de o rară frumusețe și care au atras atenţia tuturor cercetătorilor. Este vorba în versurile în care Dosoftei localizează anumite instrumente:

Cîntaţi Domnului în strune
În cobuz de versuri bune
Şi din ferecate surle
Versul de psalon să urle
Cu bucium de corn de bour
Să răsune pînă-n nour.

Ca un poet realist, după cum îl caracterizează G. Călinescu în lucrarea amintită, Dosoftei caută să dea un caracter concret ideilor, creind astfel imagini care sugerează sentimente.

Că mi sufletul săc ca o țară
Ne avînd apă într-a ei hotară (etc.)

Alte particularităţi în ceea ce privește limba o constituie prezenţa unor cuvinte dispărute azi din limba noastră; sau, forme care au evoluat simţitor din vremea sa pînă la noi. Astfel constatăm prezenţa verbului a ședea, care la perfectul compus avea și forma (șezum) după cum reese din:

La apa Vavilonului
Jelind de ţara domnului
Acolo *șezum* și *plînsăm*

Diftongul (ea) cu valoarea azi de (a) sau (e) în cuvinte; că deacă naște, hrănește, sprijinește, etc. Triftongul (iea) în reflexiva ca «se îndoiește», simplificat astăzi la diftongul «ia».
Diftongul «ia» cu valoare de («e») (iaste).
Alternanţa lui «e» cu «i» (inemă).

Alternanţa lui «h» în «f» (hirea, hierbinte) caracteristică de altfel graiului moldovenesc.

În ceea ce priveşte evoluţia unor cuvinte, constatăm modificarea simţitoare din punct de vedere fonetic, a cuvîntului vorbă. În timpul său era şi varianta «vorova» (psalmul 136). Pentru inemă, hirea (psalmul 136), pentru hierbinte (psalmul 38).

Dosoftei mai foloseşte cuvintele: «întru să» azi cu valoarea unei conjucţii de scop (ca să).

Cuvinte cu totul dispărute: bezne=prăpastie fără fund: bişug =belşug: coluni=asini sălbateci: custul=traiul, viaţa. Eftineaţe în sensul de milă, îndurare. Oame=omule! (vocativ). Prohită= batjocură, Săvai==măcar (conjucţie de concesie) etc.

Printre lucrările Mitropolitului Dosoftei traduse pentru nevoia vitală în desăvîrşirea ritualului bisericesc, în afară de Acatistul Maicii Domnului, tipărit tot la Uniev în 1673 şi care are 43 de foi, Dumnezeiasca Liturghie, Paremiile (publicate în Iaşi la 1679) sau a Psaltirii în proză (însoţită şi de text slavon), se mai numără şi un Molitfelnic, interesant atît pentru ritual cît şi pentru istoria literaturii. În prefaţa acestei cărţi, Dosoftei mulţumeşte domnitorului I. Duca pentru ajutorul dat în tipărirea ei. Tot aici publică el cronologia domnilor moldoveni de care am amintit, în 136 versuri, a cîte 12 silabe unul. Începe cu Dragoş Vodă şi termină, după cum era şi normal, cu Duca Vodă.

Viaţa şi faptele sfinţilor (1682-1686) este o operă de mare compilaţie dar pe care nu va reuşi s-o termine, deoarece e strămutat din Moldova şi nu-şi mai găseşte liniştea sufletească necesară unei astfel de lucrări de mari proporţii. Lucrarea este continuată la Kiev de Dimitrie de la Rostov, care o termină abia în 1705 [1]).

În «Vieţile Sfinţilor» Dosoftei dovedeşte o mare măiestrie literară şi o sensibilitate ne mai pomenită pentru vremea sa. Stilul este încărcat de expresii colorate, energice dar care nu îngreuează ci înfrumuseţează cadrul respectiv.

Iată de pildă cu cîtă căldură vorbeşte el despre cei patruzeci de sfinţi, pomeniţi de biserica noastră, la 9 martie.

«Aceşti sfinţi erau din osăbite moşii purcezînd, şi se aflau la o ceată voinicească de oaste; iară pentru mărturia Domnului Hristos fură scoşi la întrebare, neînduplecîndu-se să jertfească la idoli, întîi fură giudecaţi, bătuţi în obraze cu pietri, şi întorcîndu-se pietrile loveau pre ucigaşi. Deci îi băgară goi într-un iezer în vreme de ger, toată noaptea... iară unul din străjeri sări în locul lui, că văzuse lumina mare pregiur şi cununi coborîte din cer pre sfinţi. Iară făcîndu-se ziuă leşinară sfinţii... De aici frîngîndu-le fluerele picioarelor, aşa au dobîndit cununa mărturiei» [2]).

Cu un patos deosebit povesteşte învăţatul mitropolit vieţile sfinţilor care se leagă direct sau indirect de trecutul istoric al ţării noastre. Astfel, cînd descrie viaţa cuvioasei Parascheva nu

---

1) Gh. Adamescu, în lucrarea citată ne informează greşit în această privinţă spunînd că: „o termină la 1686", p. 117.

2) Dosoftei, Vieţile Sfinţilor, Buc. 1895, p. 71-72.

uită să elogieze și figura domnitorului Vasile Lupu, fiindcă zice el: «Întru această zi (14 octombrie), pomenirea preacuvioasei maicei noastre Parascheva, care a adus-o răposatul în bună credință Ioan Vasile Voevod, domn de Țara Moldovei, în zilele domniei sale, din Țarigrad cu mare nevoință și cu cheltuială nenumărată și a așezat sfintele ei moaște în slăvita lui beserică la Trei Sfetitele (Trei Ierarhi) în Iași [1]).

Cartea lui Dosoftei are însă nu numai valoarea religioasă și artistică ci, chiar o valoare biografică deci privind viața și activitatea unor figuri istorice ale țării noastre și chiar privind viața sa. Astfel, tot cu ocazia povestirii vieții sfintei Parascheva spune într-un loc: «Dintr-o palmă a sfinției sale, este la sfînta Episcopie la Roman, o bucată și la Buciuleşti, un deget, adus de la Țarigrad, de Dumitrașcu Logofătul, precum me-a spus Iordache Spătaru [2]), la masa Dabijei Vodă — Dumnezău să-i pomenească și eram eu un smerit, Dosoftei, episcop la acel sînt scaun la Roman» [3]).

O atenție deosebită dă Dosoftei în povestirea vieții sfîntului Dimitrie și a sfîntului Efrem Sirul, căruia, acestui din urmă îi dedică și cîteva versuri, de o rară frumusețe:

Grăia Efrem mai înainte și limba siriască
Acum în cer grăește în limba îngerească. [4]), etc.

Dosoftei a știut să gradeze parcă acțiunile eroilor (sfinților care s-au jertfit pentru ideile creștinismului). El este un mare meșter în răscolirea în sufletul cititorului a unor sentimente multiple — de la ura contra dușmanilor crucii pînă la duioșie profundă, sesizată de Dosoftei cu multă inteligență și talent — fapt care face ca această operă să fie citită și astăzi cu mult interes.

În afară de lucrările de mai sus, unii învățați romîni ca Hașdeu și Densușianu îi mai atribuie lui Dosoftei și un dicționar slavo-romîn. Aceeași părere o emite și istoricul rus Stroev. Densușianu crede însă că manuscrisul acestui dicționar aflat la Moscova este chiar autograful lui Dosoftei.

Lucrarea cea mai de seamă a lui Dosoftei rămîne pentru literatura noastră (alături de viețile sfinților), Psaltirea în versuri. Lucrarea aceasta are o deosebită importanță nu numai datorită conținutului, problemelor sociale pe care le ridică și valorii artistice dar și că ea este prima lucrare de mari proporții concepută și terminată în versuri.

Este pentru prima dată în viața noastră culturală, cînd limba romînească începe să intre pe făgașul acesta strîmt, anevoios, la fiecare pas izbită de obstacole — care nu se pot trece — legi care

---

1) Ibidem, pag. 31-32.

2) Iordache Spătaru, cred că trebuie să fie Iordache Cantacuzino, devenit vistiernic după cum dovedesc documentele (vezi Documente, Ghibănescu și Antonovici, sec. XVII).

3) Dosoftei, op. cit. p. 32.

4) Ibidem, p. 52.

nu se pot înlătura, — versul. Este pentru prima dată cînd limba noastră începe să se frămînte, să clocotească, să fie trecută prin filiera unui singur creier — deşi destul de cult — care va încerca să o facă mai plăcută, mai armonioasă, să o urce pe o treaptă înaltă — înălţime care pînă în vremea aceea nu fusese atinsă.

Şi cînd ne gîndim cît e de greu să-ţi iei singur pe umerii minţii povara grea a limbii tale materne şi împietrit la o masă de brad în lumea exilului, să-ţi pierzi noapte de noapte, să-ţi verşi sudori, să uiţi de somn şi durere—pentru ca să-ţi urci limba neamului pe o culme care în viitor va deveni treaptă — desigur că nu putem să trecem peste amintirea Mitropolitului Dosoftei fără un sentiment de recunoştinţă, sentiment, pe care-l merită atît de mult!

I. C. NEGRU

PROFESORUL VASILE GĂINĂ, OMUL ŞI OPERA. LA CINCIZECI DE ANI DE LA MOARTEA SA

Profesorul Vasile Găină este unul din chipurile cele mai luminoase din galeria marilor noştri înaintaşi, întemeietori de discipline teologice şi deschizători de noi drumuri în explorarea ştiinţifică a fenomenului religios. Omul s-a înscris cu opera sa — valabilă şi astăzi — pentru totdeauna în istoria teologiei ortodoxe, deoarece studiile sale temeinice au inaugurat catedra de Teologie Fundamentală şi Istoria Religiilor la noi romînii ortotodocşi, au slujit cu vrednicie multor generaţii de preoţi care s-au adăpat din izvorul lor de viaţă dătător şi sînt şi astăzi îndreptare pentru teologi şi credincioşi.

Teologul Vasile Găină este astfel părintele Teologiei Fundamentale la romînii ortodocşi, înscriindu-se cu merite neperitoare în istoria teologiei ortodoxe romîne.

Împlinindu-se cincizeci de ani de la moartea sa, popasul ce-l vom face lîngă viaţa şi opera sa va fi odihnitor şi adînc grăitor pentru noi, îmbunătăţindu-ne faptele şi însufleţindu-ne de noi puteri în slujba sfintei noastre Biserici Ortodoxe, căreia şi el i-a închinat toată activitatea sa uriaşă pînă la ultima sa suflare.

Profesorul Vasile Găină este într-adevăr unul dintre uriaşii teologi care au format şi au înscris o epocă de aur în învăţămîntul teologic ortodox. Numele lui se înşiruie între numele unor teologi vestiţi, ca: Isaia Bălușescu, Popovici senior (tatăl lui Eusebiu şi Constantin), Vasile Ianovici, Hăcmănenii, Ioan Caliniuc, Isidor Onciul, Vasile Mitrofanovici, Teodor Tarnavschi, fraţii Eusebiu şi Constantin Popovici, Mitropolitul Vladimir Repta, Emilian Voiuţchi, Ştefan Saghin, Alexiu Comoroşan, Juvenal Ştefanelli, Vasile Tarnavschi, Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc, Octavian Isopescu, Lazăr Gherman, Valerian Şesan, Domiţian Spînu, Dionisie Ierimiiv, Simeon Reli, Vasile Gheorghiu, Vasile Loichiţa, Nicolae Cotos, Ioan Zugrav, fraţii Cicerone şi Valeriu Iordăchescu, Mitropolitul Iustin Moisescu şi alţii. Cu unii dintre aceştia a fost coleg, contribuind la emulaţia ştiinţifică teologică unică din istoria singurei Facultăţi de Teologie ortodxă din această parte a Europei.

Această Facultate de Teologie era vrednica urmaşă a Academiei duhovniceşti de la Putna, întemeiată de Mitropolitul Iacov Putneanul, care a funcţionat pînă în 1779, sub conducerea arhimandritului cărturar Vartolomei Măzăreanul. Sub Daniil Vlahovici, Aca-

demia a fost mutată la Suceava, iar de aici, mutîndu-și sediul episcopal de la Rădăuți în capitala noului ducat austriac, Academia a pribegit cu Episcopia la noua sa reședință, devenind Institut teologic, cum mai erau cîteva în monarhia austro-ungară la Vîrșet-Caransebeș, Sibiu, Arad, Oradea Mare și Cluj.

În 1875, Habsburgii opresori ai noroadelor întemeiară o Universitate în centrul mitropolitan al eparhiei Bucovinei, spre a grăbi procesul de desnaționalizare a romînilor. Universitatea era un focar îndepărtat de Viena al culturii rigide și străine habsburgice. Ea avea două Facultăți laice; cea juridică și cea filozofică, lîngă care se adaugă și o Facultate de Teologie, prin înălțarea în grad a vechiului Instiut teologic și a profesorilor săi. Institutul teologic devine astfel singura Facultate de Teologie cu dreptul de a da titluri de licență și de doctorat din întreaga monarhie austro-ungară, cum și din întreg sud-estul ortodox european. Acest fapt atrage de curînd sub cupola acestei Facultăți studenți din Romînia, Serbia, Bulgaria, Dalmația, Bosnia, Herțegovina și Slovenia, dintre care mulți au ajuns bărbați de seamă pentru Bisericile lor naționale, ca Episcopul Nicodim Milaș din Dalmația, Patriarhul Chiril Markov al Bulgariei, profesorul Ștefan Țancov și alții. La această vatră de lumină s-a format și personalitatea teologului Vasile Găină.

I. OMUL:

Vasile Găină s-a născut în anul 1868, în satul Măzănăești, districtul Gura Homorului, dintr-o familie de țărani. Ca mai toți tinerii cu dor de învățătură, el primește cunoștințele elementare ale cititului în satul său natal, apoi urmează opt clase la liceul din Suceava și-și ia «matura cea mare» sau bacalaureatul. Puține drumuri se deschideau în fața unui tînăr studios în imperiul habsburgic, chiar dacă era dotat cu excepționale talente ca Vasile Găină. Școlile de pe atunci erau instrumente de desnaționalizare și opresiune a naționalităților conlocuitoare. Aceste practici ale administrației bicefalice își atingeau apogeul lor la Universitatea Iosefină, unde limba de predare era germană. Din cele trei Facultăți care funcționau deci la această Universitate, majoritatea tinerilor studenți romîni alegeau Facultatea de Teologie. «Prin 1914, spune un istoric, Facultatea era frecventată de 188 studenți, iar cursurile se făceau de șapte profesori ordinari și trei docenți» [1]).

Vasile Găină se înscrie și el la facultatea de teologie, pe care o urmează cu un strălucit succes, fiind în toți cei patru ani cel mai bun student. Din timpul studenției se pun în acest tînăr mari speranțe care nu sînt desmințite. Vasile Găină se înscrie la doctorat și-și susține examenul riguros al II-lea în anul 1893, fiind promovat doctor în teologie sub «*sumis auspiciis augustissimi imperatoris*», titlu care se acorda numai aceluia care și-a

---

1) I. Nistor, Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața Romînilor bucovineni, București, 1916, p. 133.

încheiat anii de studii, obținînd nota maximă în toți anii liceali și universitari.

Rezultatele acestea excepționale îl impuneau pe tînărul doctor în teologie unei atenții unanime, de care nu întîrzie a se bucura. Profesorii săi de înaltă ținută științifică și morală îl recomandă Ministerului Cultelor de pe atunci, pentru a i se putea acorda o bursă de studii, fondurile materiale, fiind natural ale Mitropoliei — și date fiind și referințele personale ale candidatului, bursa este obținută.

Cu ajutorul acestei burse, Vasile Găină își va desăvîrși studiile și-și va contura personalitatea sa religioasă și științifică. El studiază timp de trei ani la Facultăți de Teologie vestite, ca cele din Viena, capitala monarhiei habsburgice, Berlin și Bonn, unde cunoaște la ele acasă: romano-catolicismul și protestantismul, apoi studiază la Atena, unde cunoaște la ea acasă și ortodoxia greacă, reprezentată de o Biserică de frunte între surorile ortodoxe de pe acele vremuri. Studiul la Atena însă mai avea un scop: familiarizarea și cunoașterea limbii grecești, întrucît noul teolog era destinat să ocupe catedra de Teologie dogmatică, rămasă fără titular după moartea marelui dascăl Alexiu Comoroșan.

Conștiinciozitatea extremă a tînărului Vasile Găină împletește armonic, în pregătirea științifică, ultimele rezultate ale științei romano-catolice și protestante cu tradiționalitatea și ortodoxia Bisericii răsăritene. Desăvîrșit cunoscător al literaturii de specialitate tipărită în limba germană, așa cum va dovedi cu aparatul critic care reprezintă o noutate în disciplina ca atare și în știința teologiei, el va fi tot atît de desăvîrșit cunoscător al învățăturii ortodoxe al cărei apologet fără egal și fără prihană devine. Abia cu Vasile Găină se inaugurează seria iluștrilor teologi ortodocși romîni care cunosc acasă romano-catolicismul și protestantismul și folosesc în operele lor izvoarele de seamă ale acestor confesiuni pentru a pune într-o puternică lumină tezaurul doctrinal ortodox.

Întors în țară, în 1896, Vasile Găină se abilitează cu teza «*Theorie der Offenbarung*», 1898, în urma căreia este numit docent privat și profesor suplinitor la catedra de Teologie dogmatică (după normele universitare austro-ungare cezaro-crăești); în 1897 Vasile Găină se căsătorește cu fiica protopopului Artemie Berari din Ceahor, iar în 1898 se hirotonește întru presbiter.

In 1899 este numit profesor extraordinar pentru Teologia Dogmatică și Filozofia creștină. Catedra aceasta are de acum pe cel mai de seamă reprezentant al său. Preferințele noului profesor, după cum a arătat cu teza de abilitare, nu sînt îndreptate spre studiul Teologiei dogmatice, ci spre studiul Teologiei fundamentale și al Filozofiei creștine.

Îndată după ocuparea catedrei [1]), el începe să tipărească o serie de studii apologetice, care întemeiază la romînii ortodocși

---

1) Vezi celebrul său discurs de inaugurare a lecțiilor sale în Candela 1906.

disciplina teologică a Teologiei fundamentale, care pînă la el nu se bucurase de nici un reprezentant de seamă. Aşa, apar, în 1899: «*Universalitatea, fiinţa şi originea religiunii*», în 1901: «*Argumentul cosmologic şi fizico-teologic pentru existenţa lui Dumnezeu cu o introducere despre argumentele pentru existenţa lui Dumnezeu în genere*», iar în 1906: «*Buddhismul şi Creştinismul, Studiu apologetic*».

În afara acestor studii temeinice şi vaste, Vasile Găină mai publică diferite articole şi biografii în revista «Candela» (remarcabile în genul lor, ca biografiile mitropoliţilor Dr. Silivestru Morari-Andrievici şi Dr. Vladimir Repta-1907) precum şi în foaia clericală «Viitorul» pe care o conducea de aproape, iar sub pseudonim lucrarea polemică: «*Die griechisch-orientalische Kirchenfrage*».

După cum se vede din cele de mai sus, Vasile Găină începuse o activitaie masivă de impunere a disciplinei sale teologice — relativ nouă — între celelalte discipline cu titulatura şi cu cuprinsul său specific. Tipărea monografie ştiinţifică după monografie ştiinţifică, ţintind închegarea pentru tipar a unui «*Curs de Teologie fundamentală*», pe care-l avea aproape gata. Şi anume: problema revelaţiei o tradusese şi în romîneşte, problema religiei o rotunjea, pe cea a existenţii lui Dumnezeu o definitivase, mai lipsea problema nemuririi şi problema gnoseologică pe care însă le avea în curs, deşi nu tipărise încă nimic din ele.

Între timp, este numit, în 1905, profesor ordinar şi hirotezit protopresbiter; în 1907, după ce funcţiona în senatul universitar încă din 1898, este ales prin vot unanim, «rector magnificus» al Universităţii pe anul de studii 1907-1908.

Totul însă se sfîrşeşte brusc. Natura, parcă geloasă de atîta vitalitate, curmă viaţa acestui teolog genial printr-un atac de apoplexie, în anul 1907, într-o sîmbătă de august 18/31, pe cînd se afla în Palatul naţional, în timpul unei conferinţe [1]).

II. OPERA:

Deşi întreruptă şi deci nedesăvîrşită, opera teologului Vasile Găină cuprinde monografii ştiinţifice de mare valoare, asupra cărora ne vom opri, analizîndu-le şi arătîndu-le concluziile noi şi preţioase care au impus în teologia ortodoxă romînă sistemul şi metodele sale de lucru.

1. — *Theorie der Offenbarung*, 1898, tradusă în romîneşte şi publicată separat din revista Candela, 1898. Este lucrarea de abilitare a teologului Vasile Găină, pe baza căreia a fost admis la timpul său, ca docent privat pentru Teologia dogmatică şi Filozofia creştină la Facultatea teologică a Universităţii Francisco-Iosefine. Autorul şi-a ales una dintre problemele centrale ale-

---

1) Vezi necrologul în Candela 1908, apoi: N. Balan, † *Vasile Găină*, în Revista Teologică, An. I., Nr. 9-10, 1907, p. 325-328; apoi: N. Vasilescu, *Apologeţii creştini*, Bucureşti, 1942, p. 28-35.

Teologiei dogmatice și Teologiei fundamentale, îmbinînd necesitățile catedrei cu preocupările sale științifice proprii.

Revelația prezenta tînărului teolog un domeniu explorat de mulți alții înaintea sa și din diferite puncte de vedere. În jurul acestei probleme teologice se încrucișau săbiile ascuțite ale minții pentru a dovedi supranaturalitatea doctrinei creștine. De orginea sa divină depindea caracterul divin al religiei însăși, cît și al mîntuirii. Sarcini după cum se vede — pe cît de grele, pe atît de importante pentru o disciplină teologică tînără la romîni și pentru un teolog care era chemat să sesizeze problemele arzătoare ale acestei discipline.

Înaintea sa profesorul Alexiu Comoroșan preda toată materia Teologiei fundamentale în partea generală a dogmaticii [1]). Studenții și preoții n-aveau deci răspunsuri la o mulțime de întrebări pe care le ridică viața religioasă și pastorația. Teologul Vasile Găină, documentat excepțional în problema revelației, dă pentru prima dată în istoria teologiei ortodoxe romîne acele răspunsuri care erau așteptate de toți. Adînc cunoscător al clasicismului, deplin informat din punct de vedere filozofic, «Teoria revelațiunei» va arăta metodele de lucru ale lui Vasile Găină, iar studiul va deveni normativ pentru alții, inaugurînd la Facultatea de Teologie șirul unor valoroase monografii teologice.

Teoria revelațiunii este, de aceea, valabilă și astăzi în expunerea sa și în concluziile sale, minus unele asperități de limbă explicabile și unele arhaisme. Privită global însă, monografia aceasta este deosebit de atractivă prin problemele pe care le ridică la tot pasul și prin felul rezolvării lor, vioaie și documentată. În cuprinsul său, își află satisfacția nu numai teologul, ci și filozoful.

Împărțită în trei secțiuni mari, monografia se deschide cu noțiunea, definirea și împărțirea revelațiunii, apoi trece la posibilitatea sa, cercetînd-o din întreitul punct de vedere: al lui Dumnezeu, ca autor; al credinciosului, ca primitor și al adevărurilor revelate. După posibilitatea revelațiunii este expusă învățătura ortodoxă, despre necesitatea sa, care-i dă autorului prilejul unei ample incursiuni în istoria vieții religios morale a popoarelor, cît și în filozofia antică. Secțiunea a treia se ocupă cu cunoscibilitatea revelațiunei, unde se expun criteriile interne și externe ale revelațiunei și se dezvoltă învățătura despre minuni și profeții. Toată munca autorului culminează aici, în argumentarea științifică teologică a posibilității și cunoscibilității minunii supranaturale, argumentînd implicit și supranaturalitatea Creștinismului [2]).

2. — *Argumentul cosmologic și fizico-teologic sau teleologic pentru existența lui Dumnezeu cu o introducere despre argumentele pentru existența lui Dumnezeu în genere*, ed. sep. din Candela, 1901.

În acest studiu teologul Vasile Găină se ocupă cu dovedirea

---

1) Vezi: A. Comoroșan, prelegeri academice din dogmatica ortodoxă, p. gen. 1886, passim.

2) A se vedea mai ales la paginile 195-202.

rațională a existenței personale a lui Dumnezeu, precizîndu-și înclinarea sa spre Teologia fundamentală. De astă dată problema este strict apologetică, fără apartenențe streine. Cu o mînă de maestru care dovedește maturizarea, autorul expune argumentul cosmologic și teleologic, reușind a fi convingător într-o problemă deosebit de aridă și anevoioasă. În cadrele acestui studiu autorul își dovedește excepționala sa putere de argumentare rațională despre care își mai amintesc încă și astăzi cu elogii foștii săi discipoli. Introducerea despre «argumentele pentru existența lui Dumnezeu în genere» este normativă pentru întreaga argumentare rațională a Teologiei fundamentale, neputînd fi ignorată de specialiști.

3. *Universalitatea, ființa și originea religiunii*, ed. în Candela 1898.

Iarăși o problemă strict apologetică, de astă dată avînd în centrul său religia, pe care o cercetează din punct de vedere al ființei, originei și universalității sale. Autorul începe astfel a-și contura viitorul curs de Teologie fundamentală, la care dovedea că lucrează cu asiduitate.

În studiul prezent Vasile Găină uimește iarăși cititorul cu bogăția cunoștințelor sale și cu justețea concluziilor sale. Cu o viziune de ansamblu unică în fenomenul religios pentru epoca sa, autorul explorează etnologia, arheologia, paleontologia, filologia, comparată, istoria religiilor și filozofia, oferind o bogăție de argumente neîntîlnită. Dintrodată, fenomenul religios este prezentat în toată complexitatea sa, evitîndu-se soluțiile unilaterale sau radicale teologice și filozofice. Studiul oferea un domeniu necunoscut contemporanilor și o invitație la adîncire și seriozitate în rezolvarea problemelor teologice.

Datorită acestei deosebite complexități și bogății luxuriante de cunoștințe, studiul prezent este și cel mai depășit de rezultatele teologice din ultima jumătate de veac, trecută de la apariția sa (1898). În domeniul acestei probleme au intervenit — cum era și de așteptat — rezultate excepțional de importante. Fenomenul religios a fost studiat din punct de vedere psihologic pînă la hotare inacesibile în 1898, fenomenologia religioasă făcînd pași gigantici pînă astăzi. Filozofia religioasă, la rîndul său, a dezvăluit multe din tainele manifestărilor religioase, mărind necontenit aluviunile raționale. Etnologia religioasă s-a născut și a adus contribuții imense Teologiei fundamentale, la fel arheologia și paleontologia religioasă, iar Istoria religiilor a ajuns la concluzii definitive într-o seamă de chestiuni încă nesesizate pe vrema lui Vasile Găină. După cum e și explicabil, aceasta este partea supusă, în mod implacabil inactualizării din întreaga operă a marelui teolog.

4. — *Buddhism și Creștinism*, 1906.

O monografie deosebit de originală, în care teologul Vasile Găină își dăruește la maximum puterile și cunoștințele sale. Domina în acea vreme în cercurile filozofice și teologice, cum mai domină și astăzi, o «Buddhomanie» care pervertea adevărurile de credință ale Bisericii Ortodoxe, cultivînd exotismul religos. Acest exotism religios nu este străin nici astăzi de sufletele unora din-

tre credincioșii noștri. Buddhomania bîntuia mai ales în romano-catolicism și în protestantism, dar se răspîndise și la noi, în urma unora dintre minunatele poezii ale marelui nostru poet Mihail Eminescu, care murise în 1889.

Cu sensibilitatea sa specifică la problemele pe care le ridica actualitatea, ceea ce-i denotă temperamental misiunea sa, teologul Vasile Găină își propune să facă un studiu de sinteză doctrinală și de comparație între aceste două mari religii: Creștinismul și Buddhismul. În felul acesta autorul inaugura la noi Studiul comparat al religiilor, fiind și părintele necontestat al acestei discipline teologice.

Acest studiu era deosebit de pretențios, cerînd un teolog consumat care să cunoască în amănunt religia creștină, spre a o opune religiei buddhiste, scoțîndu-i în evidență valorile doctrinale și morale și calitățile sociale. Vasile Găină își arată de astă dată toată măiestria sa, căci cunoștințele etalate de-a lungul acestui studiu monumental, nu sînt decît un permanent elogiu la adresa religiei creștine. Teologul Vasile Găină impune astfel pentru totdeauna ținuta cercetătorului ortodox în abordarea și rezolvarea problemelor de teologie comparată.

În vederea acestui scop, autorul expune cu o rară competență doctrina și morala buddhistă, captînd atenția cititorului și dovedindu-i pas cu pas adevărul doctrinal creștin, fără patimă, cu o seninătate specifică și în spiritul celei mai largi și mai creștinești libertăți de conștiință. Asemenea studii, de aceea nu despart, ci dimpotrivă unesc religiile întreolaltă în vederea acelorași scopuri nobile de îmbunătățire a credincioșilor lor. Delimitarea severă a domeniilor doctrinale atrage astfel o mai puternică lumină asupra religiei creștine ale cărei valori sînt fericit scoase în evidență. Această ultimă scriere tipărită a lui Vasile Găină are, de aceea și cei mai mulți și înfocați cititori și admiratori. Ea a fost de altfel și cîntecul de lebădă al marelui teolog ortodox.

5. — *Teologia fundamentală sau Apologetică*, 1904. Manuscris rămas nepublicat, Curs litografiat, la îndemîna studenților.

După cursul litografiat s-au adăpat generații după generații de teologi, publicarea manuscrisului întîrziind cincizeci de ani, în care vreme — așa după cum am mai spus, — multe lucruri au ajuns inactuale și s-au perimat, nemaiputînd folosi acum, cum puteau folosi la vremea lor. Și astăzi, totuși acest curs și-ar avea valoarea sa globală și istorică, dacă s-ar tipări.

Cursul cuprinde, embrionar sau dezvoltat, totul ceea ce teologul Vasile Găină n-a putut publica sau desăvîrși în viață, datorită sfîrșitului său prematur. În cursul litografiat sînt cuprinse deci și studiile publicate, minus Buddhism și Creștinism, sau sînt indicate pentru studiu, cum e într-o «adnotațiune» atrasă atenția studenților asupra studiului: «Despre universalitatea și originea religiunii», (sic) vezi: Dr. Vasile Găină: Universalitatea, ființa și originea religiunii, 1899».

Cursul cuprinde o excepțională introducere rămasă valabilă și deosebit de instructivă. Urmează partea întîia. Despre religiune, cuprinzînd: conceptul religiunii și presupunerile necesare pentru

realitatea religiunii. Cap. I. Despre existenţa lui Dumnezeu. Spre deosebire de problema religiunii pentru studiul căreia se trimite la broşura separată, problema existenţei lui Dumnezeu este tratată în întregime cu argumentele clasice şi cu sistemele de cugetare opuse teismului, pe o extenziune deosebit de mare [1]).

Cap. 2. Despre fiinţa omului. Problema aceasta este iarăşi clasic tratată de autor, expunîndu-se învăţătura ortodoxă despre spiritualitatea, libertatea şi nemurirea sufletului.

Cap. 3. Posibilitatea, necesitatea, fiinţa şi originea religiunii. După două paragrafe scurte (§ 35. Dumnezeu îl poate conduce pe credincios la o ţintă finală anumită şi § 36. Credinciosul poate urma conştient şi liber conducerii lui Dumnezeu), autorul trece la problema cunoaşterii religioase, problema cea mai de seamă şi mai valoroasă a cursului în care erudiţia filozofică a lui Vasile Găină n-are egal în teologia ortodoxă.

Litografierea cursului a fost condusă de studentul în teologie Vasiliu Pop.

Aceasta este opera marelui teolog ortodox Vasile Găină, de la a cărui moarte s-au împlinit, cinzeci de ani. Recunoştinţa urmaşilor a rămas vie în sufletele lor; marele înaintaş şi dascăl n-a fost dat uitării. Reeditarea unora dintre valoroasele sale opere de către una dintre editurile noastre bisericeşti (de ex. Buddhism şi Creştinism) ar întrupa şi mai mult această recunoştinţă pe care datori sîntem s-o cultivăm ca pe o floare rară, pentru ca privind la faptele acestui ilustru înaintaş să-i putem urma de aproape pilda.

Pr. Prof. PETRU REZUŞ

---

1) A se vedea de la pag. 64-177.

MĂNĂSTIREA HOMOR

În fundul văii pîrîului Homor (ungur. homor=repede) străbătută pe vremuri numai de o cărare ascunsă, dar astăzi de un drum comod, stă mănăstirea Homor străjuită în jur de munţi înalţi.. Ea de mult a fost transformată în biserică de sat, dar poporul, credincios tradiţiei, îi zice și astăzi Mănăstirea Homor.

De cînd datează această mănăstire şi cine a zidit-o? Ea e foarte veche, zidită fiind la începutul secolului al XV-lea între anii 1400-1410, de către vornicul Oană. Ce l-a îndemnat să zidească în aceast loc ascuns de ochii lumii mănăstire, nu se ştie, fiindcă uricul de danie lipseşte. Dar sigur este că atît evlavia de care era stăpînit cît şi dorinţa de a-şi asigura un loc de odihnă într-o vale liniştită, vor fi fost îndemnul la această creştinească faptă.

Dar mănăstirea Vornicului Oană, zidită din piatră, după cum se poate vedea din ruinile ei, n-a stat pe locul mănăstirii de astăzi, ci puţin mai jos, la o distanţă de vreo sută de metri. Care a fost cauza distrugerii ei, nu se ştie. Va fi fost un cutremur, un incediu, inundaţie pricinuită de capriciosul pîrîu Homor, cine ştie! Ruinile nu dau deslușiri, ci indică numai locul unde a fost odată ceva.

Dărîmarea mănăstirii a avut loc între anii 1528-1530 odată cu acea a mănăstirii Moldoviţa, și mănăstirea ar fi rămas îngropată sub dărămături, dacă nu s-ar fi ivit alt binefăcător, un al doilea ctitor, în persoana logofătului Teodor Bubuiug, care a reclădit-o pe un loc mai ferit, ca să-i servească drept locaș de veșnică odihnă lui și jupînesei sale Anastasia. După cum reiese din inscripţia slavonă de pe zidul bisericii, mănăstirea a fost terminată la 15 august 1530 şi închinată Adormirii Maicii Domnului. Ca o inovaţie arhitectonică s-a intercalat între pronaos şi naos gropniţa, în care zace trupl jupînesei Anastasia moartă la 1527, și cel al logofătului Teodor, decedat la 1 ianuarie 1539. Mănăstirea a fost împrejmuită de un zid de piatră, la care Voevodul Vasile Lupu a adăogat la 1641, impozantul turn care şi astăzi stă strajă ca semn de dărnicie voevodală.

Logofătul Toader, zis Bubuiug după cele trei sate ale sale Bubuiugi, servise de la anul 1515 încoace ca pîrcălab de Roman, iar după 1524 a fost mare logofăt, funcţie pe care a deţinut-o pînă la anul 1537.

Mănăstirea Homor a fost bogat dotată de cei doi ctitori ai

ei, adică de vornicul Oană împreună cu fiii săi, şi de logofătul Toader. Lor li s-au alăturat şi unii domni moldoveni, începînd cu Alexandru cel Bun.

Deşi nu există zapisul de danie, trebuie să presupunem, că vornicul Oană îi va fi dăruit braniştea, care se întindea de la seliştea lui Dobrin de lîngă mănăstire, cuprinzînd toată Valea Homorului pînă la poiana de la gura Homorului, adică unde acest pîrîu se varsă în Moldova. La 1490 partea de sus a acestei poieni a fost luată de la mănăstire şi dăruită celeia de Voroneţ. Ştefan cel Mare a despăgubit-o dîndu-i satul Glodeni din ţinutul Dorohoiului. După anul 1490 fiii vornicului Oană au dăruit Homorului şi cele două sate învecinate cu Glodenii, anume Dvorniceni şi Stovceani sau Stăuceni.

Odată terminată, mănăstirea a primit de la Alexandru cel Bun la 13 aprilie 1415, satul Pîrteşti şi Seliştea lui Oieniş. Părteştii există şi astăzi, în timp ce seliştea lui Oieniş, situată pe hotarul Părteştilor, a dispărut. După Alexandru cel Bun urmează nepotul său Ştefan cel Mare, care la 1475 i-a dăruit satul Călugăreni din ţinutul Botoşani şi muntele Ostra din valea Suhei, situat aproape de satul Stulpicani. Satul Călugăreni nu mai apare între moşiile mănăstirii. A fost probabil vîndut sau înstrăinat cu forţa. În schimb muntele Ostra a rămas pînă la urmă în stăpînirea mănăstirii.

Dar o mănăstire are nevoie şi de prisăci, pentru a se putea aproviziona cu miere şi cu ceara necesară la fabricarea lumînărilor. Atît boierii cît şi domnii au înţeles această nevoie şi s-au grăbit să vină în ajutorul mănăstirilor dăruindu-le prisăci şi scutind de dare stupii.

Mănăstirea Homor poseda trei prisăci din care una i-a fost dăruită de un boier, iar celelalte două de domni. Prima, zisă Zlătăroaia de sub Bohotin din ţinutul Iaşi, a primit-o la 1467 de la boierul Iurie Şerbici sau Şerbescu, a doua numită Covasna, tot de sub Bohotin, de la Ştefan cel Mare la o dată necunoscută şi a treia, cea de la Cornesti de pe Bohna de la Voevodul Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare.

De iezere aveau nevoie mănăstirile, pentru a se putea aproviziona cu peşte. Şi mănăstirea Homor a stăpînit un asemenea iezer, dăruit ei la 1520 de Ştefăniţă Voevod. E vorba de jumătate din marele iezer Oreabov din ţinutul Covur, situat lîngă gurile Prutului. Cealaltă jumătate aparţinea mănăstirii Moldoviţa.

Dar peştele trebuia transportat de la locul de origine pînă la mănăstire, carele pornind de la Dunăre şi trecînd prin tot lungul ţării. În drumul lor dădeau de mai multe vămi, unde se percepeau taxe. Ca mănăstirea să-şi poată aduce nestingherită peştele, Ştefan Voevod, fiul lui Alexandru cel Bun, a scutit la 1445 două care cu peşte ale ei de taxele vamale. «Iar vamă să nu dea nicăieri în ţara noastră» ordonă Voevodul, «ci să plece de bună voie fără nici o zăbavă» atît la dus cît şi la întors. Iar care vameş sau alt dregător «ar cuteza să ia vamă şi să strice aceste ale noastre mai sus scrise, acela va vedea mare pedeapsă şi urgie de la Domnia Mea».

Ca să aibă vin în cantitate suficientă, Ştefan cel Mare a pro-

mis la 1459 mănăstirii pe tot timpul domniei sale un «obroc» de cinci buți de vin pe an. E posibil că urmașii lui Ștefan cel Mare au respectat această dispoziție continuînd cu această danie.

Toader Bubuiug, ctitorul noii mănăstiri, pe care «el au înoit-o și au zidit-o și au înfrumusețat-o și au împodobit-o», a înzestrat-o cu un număr impozant de sate. Uricile lui de danie s-au păstrat numai în parte. Din fericire există un ispisoc din anul 1554, în care la ordinul Voevodului Alexandru Lăpușneanul se înșiră numele satelor dăruite mănăstirii de logofătul Toader Bubuiug. Numele lor este: Corcești pe Cozancea din ținutul Hîrlău, Feredeeni pe Silna din ținutul Botoșani, jumătate de Avrămeni, ținutul necunoscut, jumătate din Dersca de la Suceava, trei sate numite Bubuiugi, jumătate de Ruși pe Cobile, partea boierului Fete Gotcă, Davidova de la gura Băcului și Brăneștii pe Silna din ținutul Botoșani.

Din aceste sate cele trei Bubuiugi erau baștina logofătului Toader, pe cînd celelalte îi erau de cumpărătură. Pentru a putea achiziționa pe aceste din urmă, logofătul Toader cheltuise sume mari de bani. Astfel pentru satul Corcești pe Cozancea, cumpărat de la fetele lui Sima Corcea, a plătit 500 zloți tătărești, pentru satul Feredeeni 400 zloți tătărești iar pentru jumătate din Ruși pe Colibe suma de 260 zloți tătărești. Satul Brănești îi fusese dăruit de Voevodul Petru Rareș iar satele Bubuiugii pe Cobova din ținutul Chigheci de Voevodul Ștefăniță. Locurile acestea fuseseră pustii și i-au fost dăruite logofătului Toader pentru a-și clădi acolo sate.

Nelămurit a rămas cazul cu satul Tociani pe Prut din ținutul Fălciu, menționat într-un document din secolul al XVIII-lea că aparținea odată mănăstirii Homor. După un control mai atent al documentelor s-a putut constata că satul acesta aparținuse logofătului Toader. Îl cumpărase în anul 1519 pentru suma de 150 zloți tătărești de la nepoatele lui Limbă dulce. Cum nu există zapisul de danie, nici vreo însemnare ulterioară, se pare că satul acesta nu aparținuse niciodată mănăstirii Homor.

Șasesprezece ani după moartea logofătului Toader Bubuiug, în anul 1555, a apărut pentru mănăstirea Homor un nou protector, un nou ctitor, în persoana portarului de Suceava Dan sau Daniil. În anul acesta s-a prezentat Dan împreună cu jupîneasa sa Teodosia nepoata postelnicului Cozma Șarpe, în fața voevodului Alexandru Lăpușneanul, dăruind mănăstirii Homor, satul Drăgușești pe Bahlui, zis și Mihăilești, din ținutul Cîrligăturii, a opta parte și un loc de trei case la Băișești din ținutul Sucevei și trei sălașe de țigani. El a mai dat mănăstrii sfeșnice, făclii, o cadelniță, un chivot, un patrahir, un orar, un stihar și un procovăț. A făcut apoi reparații, împodobind mănăstirea și dîndu-i și bani. Pentru aceste daruri mănăstirea l-a socotit «al doilea ctitor» ficsîndu-i-se pomenirea în timpul vieții lui în toate sîmbetele seara, iar după moarte în ziua întîmpinării Domnului, la 2 februarie. «De aceea, sfinți părinți» zise egumenul Eftimie «pe cine va alege Hristos Dumnezeu și cea care l-a născut... să fie cîrmuitor și egumen al acestui sfînt lăcaș.... așa să țineți și așa

să păziți, să-l rugați pe Dumnezeu și să faceți pomenirea din an în an după datina și tipicul nostru».

Cu vremea mănăstirea a cumpărat și alte părți de Băișești, așa încît la 1704 ea stăpînea jumătate de sat.

În afară de satele amintite mai sus, mănăstirea Homor mai stăpînea a treia parte din satul Văleni din ținutul Sucevii și satul Strahotin pe Jijia, din ținutul Hîrlău. Primul îl primise pe la 1500 de la jitnicerul Jurj, iar al doilea de la Voevodul Petru Rareș.

De la Voevodul Alexandru Lăpușneanul mănăstirea a primit danie la 1555 muntele Măgura din ocolul Cîmpulungului Moldovenesc, zis de atunci încoace Măgura Homorului, acest munte se găsește astăzi pe hotarul satului Breaza.

Postelnicul Trifon a dăruit mănăstirii Homor pe la începutul secolului al XVIII-lea satul Vlădeni din ținutul Dorohoiului împreună cu două fălci de vie la Cotnar în dealul piscopului. Cum pentru acest sat s-a ivit mai tîrziu un conflict cu Rusca Căldărușoaia, sora lui Trifan, boierii Divanului domnesc au mijlocit o împăcare. Mănăstirea a cedat satul Vlăiceni primind în loc satul Hrițcani pe Jijia din ținutul Iași. Cele două fălci de vie de la Cotnar au rămas ale mănstirii.

Jumătate din Comănești din ținutul Sucevii a fost vîndută mănăstirii pentru suma de 175 lei, la 1742, de către frații monahi Ghedeon și Ghelasie, fiii lui Savin din Comănești. Această jumătate de sat a devenit cu timpul sat separat, numindu-se întîiu Livezii Homorului, iar acum Humorenii.

A șasea parte de Romînești din ținutul Sucevii a primit-o mănăstirea în anul 1751 de la soții Toader Brahă, fiul lui Gheorghiță și Jupîneasa lui Antimița fiica Mariei Strășculesei. Drept mulțumită pentru acest dar mărimînos, călugării trebuiau să-i pomenească din an în an în ziua de 8 noembrie și să-i îngroape la mănăstire. Pînă acum mormintele acestor doi binefăcători încă n-au fost descoperite.

Trecerea Bucovinei sub stăpînirea Austriei a însemnat pentru mănăstirea Homor o lovitură foarte grea. Ea a fost despărțită de moșiile ei situate în Moldova, din care unele s-au pierdut, iar altele au trebuit date în arendă pe un preț derizoriu. În luna ianuarie 1782 mănăstirea stăpînea, conform declarațiilor călugărului Pahomie făcută în fața autorităților austriace, numai următoarele moșii din Moldova: Dersca, Vorniceni, Glodeni, Stăuceni, apoi selištele Strahotin, Feredieni și Covasna și viile de la Străoani din ținutul Putnei. Afară de vii, toate aceste moșii au fost date în arendă.

După iventarierea averi mănăstirilor din Bucovina s-a instituit altă comisie pentru verificarea gestiunii lor. Cînd membrii comisiei au sosit la Homor, l-au găsit pe egumenul Eftimie risipitor și incorect. Mănăstirea era plină de datorii, cu toate că dispunea de mari averi. S-a mai dat de veste că Eftimie, auzind de sosirea comisiei, a trecut vitele mănăstirii peste hotar în Moldova. Drept aceea Eftimie a fost arestat, legat în fiare și transportat la mănăstirea Putna, unde urma să stea închis în turnul mănăstirei pînă la judecată.

Raportul înaintat de această comisie a fost fatal pentru mănăstire. Numele ei a fost trecut în lista mănăstirilor care urmau să fie desfiinţate.

La 26 aprilie 1785 a apărut la mănăstire comisia însărcinată cu facerea formelor pentru desfiinţarea ei. Au fost găsiţi la mănăstire patru călugări anume: Macarie, Tarasie, Ioanichie şi Ianachi, din cei mulţi care fuseseră odată aici. Toţi patru au declarat că doresc să plece în Moldova. Plecînd călugării, mănăstirea s-a desfiinţat de la sine. Administrarea averii ei a fost luată în seamă de funcţionarul austriac Franz Stansberg, care se servea de ţăranul Nicolai Negoiţă cunoscător al împrejurărilor locale.

Din anul 1791 a rămas o însemnare oficială despre starea în care se găsea mănăstirea. În curtea mănăstirii şi în afara ei se găseau cîteva clădiri, care serveau de arhondaric şi de bucătărie. Cele din afara zidului adăposteau vite şi grîne. Soldaţii austriaci, care păzeau cordonul, se serveau de ele ca depozite de alimente.

În mănăstirea Homor nu s-au scris anale ca la Bistriţa şi Putna. În afară de păzirea cultului, călugării se vor fi îndeletnicit cu copierea cărţilor liturgice. Una din evangheliile acestea a devenit celebră. Pe una din pagini se găseşte pictat chipul lui Ştefan cel Mare. Autorul picturii nu se cunoaşte. Fiind foarte reuşit, tabloul acesta a fost reprodus şi formează astăzi patrimoniul întregului neam romînesc.

TEODOR BALAN

ÎNSEMNĂRI DESPRE CĂRȚI ȘI REVISTE

1. *Cyprian Papadopoulos, Archimandrite of the Alexandrian Church*, A SHORT HISTORY OF THE RUSSIAN CHURCH Alexandria 1956, 11 p.

Acest scurt studiu asupra Bisericii Ruseşti a fost scris – după cum ne spune autorul – cu prilejul vizitei în Uniunea Sovietică din iulie 1955 a unor reprezentanți ai Bisericii din Alexandria în frunte cu Prea Fericitul Hristoforos II, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africe. Arhimandritul Cyprian Papadopoulos a fost unul din cei trei arhimandriți care au întovărășit pe Patriarhul Hristofores II, și a fost astfel în situația de a-și da seama și de starea actuală a Bisericii Ruseşti, ceea ce i-a dat ocazia să mai scrie o carte despre această Biserică: *The Present State of the ortodox Church in Russia* (Impressions received from the Celebrations on the Feast of St. Sergius Radonejski, and opinions about the new relations between Church and State) Alexandria 1956.

În *Scurta Istorie a Bisericii Ruseşti* el constată vechile legături care au unit pe Greci cu Rușii, pomenind de coloniile de pe malurile Mării Negre, legături care au dus apoi la creștinarea Rușilor de către Bizanț și la înrudirea casei domnitoare ruseşti cu împărații Bizantini. La întemeiere, și mult timp după aceea, Biserica Rusească a atîrnat canonicește de Patriarhul Constantinopolului care a hirotonit pe mitropoliții de Kiev, la început toți Greci, ca Mihail, Leontiev, Ion și Teopemt. O mișcare în favoarea autonomiei se naște în secolul XV cînd Ionà a fost ales, fără consimțămîntul Patriarhului Ecumenic, în locul lui Isidor, Mitropolit Grec al Moscovei, care sub influența latinizantului Visarion – amîndoi deveniți apoi cardinali – a vrut să impună apoi Bisericii ruseşti hotărîrile Conciliului Unionist de la Florența. Autonomia acestei Biserici a fost recunoscută de Constantinopol odată cu recunoaşterea Mitropolitului Moscovei *Ioo* ca Patriarh al Moscovei la 26 ianuarie 1589. Mai tîrziu și celelalte Patriarhate Orientale au recunoscut canonicitatea Patriarhatului moscovit. Făcînd doar o scurtă trecere în revistă a istoriei Bisericii Ruseşti, autorul trece repede peste veacurile pline de evenimente bisericești, dintre care unele de importanță ecumenică – Petru Movilă de pildă despre care nici nu pomenește – și ajunge pînă în zilele noastre, reluînd istoria ultimelor decenii cu Patriarhul Tihon (1917-1925). Locțiitorul Petru Krutițky (1926-1936). Patriarhul Serghie și cu actualul Patriarh Alexei. Încheie cu o statistică, după care Biserica Ru-

seacă are 95.000.000 de credincioşi, 72 diocese cu titular, 2 Academii teologice, 8 seminarii, 20.000 de Biserici, 69 de Mănăstiri, 35.000 de Preoţi, 5000 de călugări şi călugăriţe şi o tipografie pentru reviste şi cărţi bisericeşti.

Deşi broşura este sumară ocupîndu-se mai mult de întemeerea şi de situaţia contemporană a Bisericii ruseşti, ea poate face totuşi un bun serviciu de introducere în problemă, în lumea în care a apărut.

2. *Arnold Mobbs.* LES EGLISES CONTRE LA GUERRE MODERNE: L'ACTION POUR LA PAIX DES EGLISES DU CONSEIL OECUMENIQUE, Geneva, Labor et Fides, 1955, 47 p. ind. Christianisme Social, 7, 1956, p. 532.

O culegere de texte oficiale împotriva războiului publicate în cursul anilor 1948-1954 de către Bisericile Consiliului Ecumenic şi de către conducătorii lor. Fiecare text e însoţit de un scurt comentariu al autorului.

3. *Ioan G. Pantscovski.* CREŞTINUL DISPREŢUEŞTE LUMEA ŞI VIAŢA DE AICI? (În limba bulgară) Sofia, Ed. Sinodală 1955, extras din „Anuarul Academiei Teologice", t. IV/XXX 1954-1955, 50 p. ind. Christianisme Social 7, 1956, p. 531-532.

Creştinismul – spune autorul – anunţînd pe Dumnezeu Creatorul şi Judecata din urmă, dă o importanţă infinită lumii de aici. Pe da altă parte, morala nu-şi poate fundamenta şi explica valorile sale, decît recurgînd, conştient sau nu, la o transcendenţă. Esenţa creştinismului este de a uni transcendentul cu imanentul şi de a strînge la sînul lui „religia" şi „etica". Autorul îşi sprijină demonstraţiile pe Sf. Scriptură, pe texte patristice, ca şi pe scriitori şi filozofi moderni ca Nietzsche, Berdiaev, E. Brunner, Dostoevski, M. Scheller, Kant, Goethe, Jaspers, etc. La sfîrşit are un rezumat în limba germană.

4. *R. de Pury.* JOB OU L'HOMME REVOLTE, Geneve Labor et Fides, f. a. 60 pag. ind. I. P. M. Christianisme Social, 3-4, 1956, p. 266-267.

Nu este pentru întîia oară cînd dreptul Iov face obiectul unei atenţii speciale a unui ginditor religios. Personaj biblic de profundă semnificaţie religioasă şi umană în general, el a angajat în afară de exegeţi minţi şi conştiinţe puternice, şi a fecundat condee mari. E de ajuns să pomenim drama personală a lui Saeren Kierkegaard care a găsit în Iov prototipul unei experienţe religioase din cele mai extraordinare, pe care ar fi vrut s-o repete şi el ca să-şi recapete pe Regina Olsen cum şi-a recăpătat Iov copiii şi avuţiile. R. de Pury încearcă să interpreteze cartea lui Iov pornind de la problema pusă în Prolog: este dragostea lui Iov dezinteresată, cum crede însuşi Dumnezeu, sau e interesată, cum insinuiază Satan? Pentru a-şi ajunge scopurile, Satan foloseşte mai întîi dovezile pe care le citim în primele două capitole ale cărţii. Această metodă eşuînd, Satan recurge la prietenii lui Iov. R. de Pury remarcă aici cum cartea ne redă cea mai teribilă dintre tentaţiile prin care Iov trebuie să treacă: el trebuie să se opună celor care vin să-l consoleze şi care, fiind de fapt purtătorii de cuvînt ai lui Satan, încearcă să-l reţie aici, în lume, în care mila nu e decît utilitară şi religia avantajoasă. Iov însă nu acceptă consolările, spre ma-

rele scandal al prietenilor, şi spre scandalizarea şi pierderea lui Satan, care îndrăznise să zică despre om că „nu cîştigă nimic căutînd favoarea lui Dumnezeu".

Cum justifică răspunsul lui Dumnezeu atitudinea lui Iov? (cap. 38-41). El descrie creaţia prezentînd-o ca o lume în care stăpîneşte gratuitatea. Cîte din cele create de Dumnezeu sînt utile? Iov a iubit gratuit, căci în acest scop l-a şi creat Dumnezeu, şi acestui scop îi este el credincios. (Kierkegaard, zicea că Dumnezeu e „arbitrariul" iar omul prin riscul dezinteresului absolut, faţa umană a arbitrariului, cîştigă totul).

La sfîrşit autorul face o apropiere între Iov şi Iisus Hristos în care s-au împlinit cele scrise în cartea lui Iov. Fundamentul istoric al cărţii este de fapt Iisus Hristos, care a iubit, numai El, cu o dragoste total gratuită, dezinteresată şi care prin aceasta a zdrobit pe Satan. Căci acolo unde apare interesul, Satan îşi are imediat partea lui şi jubilează.

Firește, există şi alte interpretări ale cărţii şi cazului Iov. De pildă unii nu se opresc asupra legăturii dintre prolog şi conţinut, ca A. Lods. El crede că nu există un raport strîns între prolog şi cuvîntările lui Iov şi ale prietenilor lui, şi că tema acestor cuvîntări nu e gratuitatea – interesul sau dezinteresul – ci alta şi anume: pentru ce există în lume nevinovaţi care sufăr, dacă există un Dumnezeu drept şi atotputernic? Este adevărat că şi această temă se pune în Iov, dar înclinăm să credem că ea face parte din tema cea mare, tema propriu zisă pe care o expune R. de Pury, şi care de fapt e tema lui Kierkegaard.

5. *Dominique Bagge.* LE MYTHE DE JUDAS DANS LA LITTERATURE FRANCAISE CONTEMPORAINE în revista „Critique", Mai 1956.

Discuţiunile asupra cauzei reale a trădării lui Iuda nu vor conteni niciodată. Şi dacă exegeţii, ca şi în cazul lui Iov, se vor pune mai repede de acord, scriitorii şi filozofii, care sînt mai liberi atît faţă de textul scripturistic cît şi faţă de contextul doctrinar teologic, vor aborda personagiul la niveluri diferite, vor face din el un caz, îl vor generaliza ca expresie a unui tip uman sau ca problemă a sufletului omenesc de totdeauna, peste tot, se va căuta să se explice trădarea, acuzîndu-l sau justificîndu-l pe trădător, şi mijloacele vor fi totdeauna psihologice şi dintre cele mai ingenioase. Ingeniozitatea aceasta însă nu va conveni decît foarte rar exegeţilor, care rămîn de fapt şi la urmările lui teribile, pentru cel trădat ca şi pentru trădător. Exegeza rămîne la vinovăţie, explicată prin avariţie, prin lipsă de sensibilitate faţă de noutatea cu care venea Iisus, şi faţă de prietenia lui Iisus. Ceilalţi, care nu sînt ţinuţi să facă exegeză, dar pe care totuşi personajul îi preocupă, nu cred în fascinaţia celor 30 de arginţi. Cred că Iuda a fost o victimă şi chiar au încercat reabilitarea lui. Pe vremuri, în Franţa, se înfiinţase o societate a prietenilor lui Iuda, un fel de ordin al „Sf. Iuda". Dominique Bagge, în revista „Critique" din mai 1956, analizează cîteva încercări din literatura franceză de a prezenta într-un fel sau altul pe Iuda: Claudel în *Figures et paraboles* crede că Iuda avea un spirit dizolvant, exclusiv critic, ros de orgoliu, şi îi descrie trădarea ca urmare legitimă a spiri-

tului său nefast, şi de aceea vinovat, pentru că putea să şi-l corijeze, mai ales după atîta ucenicie pe lîngă Iisus. Paul Raynal dimpotrivă, în *A souffert sous Ponce Pilate* îl disculpă integral, spunînd că era de o naivitate dusă la extrem, chiar prost, însuşiri care l-au făcut uşor jucărie inconştientă în mîinile preoţilor iudei. Tot prin naivitate, îşi explică trădarea şi C. A. Puget şi Pierre Bost în *Un nommé Judas*, iar pentru Lanza del Vosto şi Robert Morel, Iuda e un „ţap ispăşitor", nevinovat, care împlineşte ceea ce trebuia împlinit. P. P. în Christianisme Social 7, 1956, crede că exegeza pasagiilor asupra lui Iuda, ca să poată ajunge la o soluţie autentică, trebuie să înceapă prin a elimina tot aportul modern la această problemă, fără să nege totuşi o anumită valoare nu numai literară ci şi tematică, a unora din aceste contribuţii.

6. *Bisericanul ortodox:* IN CE NE DEOSEBIM ? Tip. Arhidiecezană, Timişoara, 1956, 430 pag.

Pentru cei care cunosc condeiul şi activitatea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Vasile Lăzărescu al Banatului, nu e greu să descopere că sub pseudonimul, dealtfel destul de original, „*Bisericanul ortodox*" se ascunde numele Înalt Prea Sfinţiei Sale. Precum arată în introducere, cartea e o lucrare mai veche, rămasă pînă azi manuscris, a profesorului Vasile Lăzărescu de acum peste douăzeci de ani în urmă, lucrare născută din polemica cu Părintele Dr. A. Tăutu redactor responsabil pe atunci al organului greco-catolic „Vestitorul". Mărturisirea temerii că lucrarea e rămasă la nivelul împrejurărilor în care a fost concepută, şi ezitarea Profesorului, din motive de stil şi de ton, de a acorda Mitropolitului „imprimatur" sînt dovezi de modestie - în limbajul profesorului - şi de smerenie - în al Mitropolitului, care îi caracterizează - desigur pe amîndoi, pentru că lucrarea e cît se poate de actuală, în ton şi în conţinut - mai ales acum după înfăptuirea revenirii greco-catolicilor la ortodoxie. I. P. S. Sa ştie dealtfel acest lucru pentru că pe frontispiciul ei scrie : „Lucrarea închinată consolidării revenirii greco-catolicilor la ortodoxie". Ea tratează despre toate problemele şi diferendele legate de raporturile milenare dintre Biserica răsăriteană şi cea apuseană reuşind să clarifice cu netăgăduită autoritate dreptatea răsăritului. În loc de orice altă caracterizare vom reproduce în continuare un paragraf dintr-o scrisoare a D-lui Prof. Silviu Dragomir, prin care Dsa prezintă cartea : „Am citit cu interes deosebit lucrarea „*În ce ne deosebim ?* urmărind problemele multiple care sînt tratate de la început pînă la sfîrşit, cu vervă şi erudiţie. Meritul ei îl găsesc în siguranţa argumentelor, în profunda cunoaştere a spiritului care stăpîneşte cele două biserici, şi în expunerea impecabilă a punctului de vedere ortodox. Stilul curgător, lipsit de artificii, şi totuşi expresiv şi captivant, face cartea vizibilă pentru oricine. Tonul polemic, presărat cu ironii uşoare şi cu înţepături fine, au darul de a ţine încordată atenţia cititorului în aşa măsură, că expresiile mai tari se dovedesc încheeri logice ale unor silogisme strîns formulate, care cuprind adevăruri mai presus de orice îndoială

Nu-mi pot închipui o carte mai folositoare pentru intelectualii noştri preocupaţi de problemele religioase, decît asemenea expunere... Sînt sigur că va rămîne

o carte de căpătîi în literatura noastră teologică". Acestea, şi în loc de orice altă recomandare!

7. ALMANAHUL CREŞTIN ORTODOX PE ANUL 1957. Editura Episcopiei ortodoxe Romîne, Oradea, 264 pag.

Episcopia ortodoxă Romînă din Oradea păstorită de Prea Sfinţitul Episcop Valerian Zaharia, a tipărit un Almanah, în care în afară de calendar care ocupă primele pagini, se scriu de toate şi pentru toţi. Mai ales pentru credincioşii satelor asemenea publicaţii sînt foarte binevenite, ele constituind adesea, după Biblie, cartea de căpătîi păstrată nu numai un an, ci ani în şir, şi consultată ca o carte de mare preţ. De aceea Episcopiei Oradiei i se cuvin laude adevărate, iar exemplul ei trebuie urmat. Un almanah cuprinde de obicei de la Calendar, tot felul de sfaturi agricole, medicale, articole mai largi în legătură cu doctrina Bisericii, în legătură cu viaţa socială, şi poezie, pînă la proverbe, cimilituri şi glume, fiind o mică enciclopedie în care săteanul să găsească de toate.

Almanahul Episcopiei Oradiei împlineşte cu prisosinţă aceste condiţiuni. Astfel de la început cuprinde obişnuitele „sărbători legale", „Posturile de peste an" şi zilele în care „Nu se fac nunţi" (p. 4). „Calendarul ortodox" în negru şi roşu cu frontispiciu frumos şi variat la fiecare lună, cu pagină lunară de însemnări (p. 6-28), apoi „Date istorice" (p. 30) şi mai departe „Însemnări tipiconale pe anul 1957" în rînduială lunară cu tipicul fiecărei sărbători sau zile deosebite de peste an (p. 31-49).

P. S. Episcop Valerian Zaharia, desigur răspunzînd unor nevoi de pastoraţie locală, semnează un preţios studiu intitulat „*Învăţătura Jehovismului*" în care combate cu competinţă şi claritate învăţătura iehovistă despre „*împărăţia de 1000 de ani*" (p. 65-83). Prea Sfinţia Sa mai semnează un articol întitulat „*A-lege deci viaţa*" fragment din lucrarea cu acelaşi titlu a P. S. Sale, în care dezbate problema păcii şi a războiului, în lumina experienţei teribile a ultimului război mondial, care a cunoscut Hiroşima şi Nagasaki, îndemnînd la alegerea păcii, a vieţii, după sfatul Deuteronomului: „Alege deci viaţa, ca să trăieşti tu şi urmaşii tăi" (XXX, 19), text care stă în fruntea lucrării şi care este leit-motivul ei (p. 196-214). În sfîrşit Prea Sfinţia Sa mai semnează în calitate de „membru în Comitetul Executiv al Asociaţiei pentru Naţiunile Unite din Romînia" cîteva comunicări intitulate „*Pe marginea unor praznice ale prieteniei şi păcii*" (p. 236-239). Părintele Dr. Augustin Paul, Vicarul Eparhiei Oradiei scrie despre „*Obligaţiunile copiilor către părinţi*" (p. 120-122), „*Obligaţiunile credincioşilor faţă de stăpînire*" (p. 126-127), şi „*ca toţi să fie una*", cuvînt despre iubire în legătură cu unitatea credincioşilor ardeleni realizată în 1948 (p. 187-191). Preotul Păcală Nicolae scrie un studiu scurt despre „*Sfintele Taine*" în general (p. 156-157) şi apoi despre fiecare sf. Taină în parte (p. 159-186) dînd noţiuni precise care vor fi desigur folositoare acolo unde Sf. Taine fac obiectul contestaţiilor protestante şi neoprotestante. Acelaşi scrie şi despre „Rezervaţiunile episcopale" adică despre atribuţiunile specifice treptei episcopale (p. 241-244). Secretarul Eparhial Ic. Stavrofor Mandicea Paul scrie despre „*Dragostea de Patrie*" (p. 216-219),

Pr. Gh. Coman despre „*Cîștigarea și administrarea averilor bisericești*“ (p. 228-234). Arhim. N. Sachelarie expune în scurt temeiurile pascaliei ortodoxe, „Sărbătoarea Paștelor“ (p. 250-254), iar Pr. Julian Cîrstoiu scrie o simțită evocare a „*Nopții Sfinte*“ a Crăciunului, presărată cu colinde și amintiri duioase, încheind cu îndemnul ca „în Noaptea Sfîntă să nu fie casă de creștin în care să nu se audă cîntîndu-se colindele noastre strămoșești“ (p. 84-91). Mai semnează articole Pr. Prof. Gh. Berna „*Închinarea lui Dumnezeu*“, Pr. A. Lupșa „*Să nu ucizi*“ și alții. Notăm de asemenea învățăturile creștinești despre „Preacinstirea Preacuratei, cinstirea sfinților, a îngerilor, a crucii, a icoanelor și a moaștelor“, despre sacrilegiu, despre luarea numelui lui Dumnezeu în deșert, despre Sfințirea Duminicii, despre iubire, avort, concubinaj, feciorie, minciună, etc. nesemnate. În altă ordine de idei, almanahul cuprinde *îndrumări gospodărești* pentru tot cursul anului (p. 50-63) semnate de Ing. agr. Popescu Haralambie, „*O metodă bună pentru proba de încoltire la semințe*“ de același (p. 255-256) și alte sfaturi și îndrumări agricole referitoare la îngrășăminte, arătură, semănat, vite, etc. (p. 221-222).

Poezii semnează Ilie Dodja (Maică Sfîntă Preacurată), Otilia Doina Coman (Rugăciune), Elena Florea (Ține poruncile) și P. I. Ceaicovschi (Iisus Prunc).

În afară de acestea, pe tot cuprinsul Almanahului sînt semănate proverbe, „cugetări pentru sănătate“, noutăți tehnice, texte scripturistice, cugetări ale Sf. Părinți, vorbe cu tîlc, „fel de fel“, întrebări și cimilituri și la sfîrșit cîteva pagini de glume sărate.

Almanahul a apărut în condiții tehnice destul de mulțumitoare, cu o copertă atrăgătoare reprezentînd pe Mîntuitorul - „Pace vouă“ - semnat A. H., litera e clară și variată, iar interiorul e presărat de chenare și frontispicii bisericești și populare, reproduceri de icoane, biserici și desene intuitive.

Ierom. Mag.
ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Jawaharlal Nehru - DESCOPERIREA INDIEI - Ed. de Stat 676 pag., București 1956.

Una din cele mai bogate, mai originale și vechi culturi ale lumii, dar și una din cele mai puțin cunoscute este marea cultură indiană. Datorită unei curioase orînduiri sociale în care predomină sistemul castelor, cum și unei înăscute predispoziții către fantezie și visare, poporul indian, încă cu multe veacuri în urmă pare a fi căzut într-o ușoară somnolență.

Scăldată din trei părți de însoritele ape ale oceanului Indian, bucurîndu-se de o imensă variație a solului și climei sale, India ascunde în sînul său imense bogății.

Toate acestea la un loc au concurat ca această imensă țară tot atît de vastă cît și un continent, să-și piardă cu totul independența politică, devenind doar o colonie ce a depins multă vreme de o putere europeană.

La adierea însă a noului suflu de libertate și independență ce s-a produs odată cu începutul veacului XX, colosul indian s-a deșteptat din ațipirea sa secular ă.

Procesul istoric care a dus la libertatea Indiei este obiectul cărții scrisă de J. Nehru.

Lucrarea premierului indian a fost numită atît de fericit: „*Descoperirea Indiei*“.

Cartea în cele 676 de pagini

conţine o revelaţie nu numai pentru străini, ci chiar pentru indieni înseşi, a ceea ce este India. Căci dacă India nu este cunoscută în deajuns în afară, cauza constă în aceea că în ea însăşi, nu e deajuns de cunoscută. De astă dată India ia cunoştinţă despre existenţa ei, despre marele ei trecut iar sufletul ei, atît de disparat se încheagă sub forma unei puternice conştiinţe, al unui imens eu de proporţii gigantice care reintră în istorie cu tendinţa de a reforma, dirija sau fecunda? cultura lumii. (A se vedea în această privinţă şi articolul din Contemporanul Nr. 37 p. 519) S. Radhakrisna „Istoria Filozofiei Orientale şi Occidentale".

Cartea e împărţită în zece mari capitole, fiecare cu mai multe subdiviziuni, în care, în mod sistematic se trece în revistă trecutul, prezentul, gloria, părţile luminoase, ca şi cele întunecate din ceea ce a format şi formează India.

Autorul ştie că „cine se pregăteşte să spună adevărul trebuie să fie gata pentru suferinţă". De aceea el admiră această suferinţă. „Cît de uimitor – zice el – este acest suflet omenesc! Cu toate nenumăratele lui slăbiciuni de-a lungul veacurilor, omul şi-a jertfit întotdeauna viaţa şi tot ce-i este drag în numele idealului, în numele adevărului, în numele credinţii, în numele patriei şi al onoarei. Acest ideal se poate schimba, dar capacitatea de sacrificiu de sine rămîne neschimbată şi pentru acest lucru mult trebuie să i se ierte omului şi nu trebuie să pierdem credinţa în el". Acest adevăr l-a probat pe pielea lui proprie autorul. După ce el a fost întemniţat, soţia lui iubită, frumoasa Kamala, tovarăş scump de viaţă, de lupte şi idei se îmbolnăveşte grav. Este dusă în Elveţia la Lausanne de unde nu se mai întoarce decît sub formă de cenuşă în cuprinsul unei urne.

Această cenuşă va fi data Gangelui.

Întocmai ca un avocat abil care-şi întocmeşte pledoaria, procedează şi autorul acestei lucrări pornind de la realitatea hîdă. Prezentul era dominat de mizerie sub nenumăratele ei aspecte „iar pecetea acestei fiare se vede pe fruntea fiecărui indian". In sufletul autorului îşi dau război cele două Indii, cea a trecutului cu toate splendorile ei de umbre şi lumini şi cu cea a viitorului pe care el o visează.

Răscoleşte trecutul îndepărtat cu adîncile lui comori de înţelepciune şi poezie, de adevăr şi fantezie. Vedele: Rigveda şi Vedanta sînt aduse la actualitate-aceste documente, cele mai vechi de gîndire omenească-despre care Max Müller spunea că reprezintă „primul cuvînt rostit de omul arian". Ne arată că vedele sînt o culegere de cunoştinţe – căci vid-înseamnă cunoştinţă în sanscrită-după care urmează Upanişadele, care reprezintă un pas viguros înainte pe calea progresului şi adevărului. Ele postulează credinţa în adevăr. „Întotdeauna învinge adevărul, nu minciuna" sau „Cu adevăr e pardosit drumul spre divin" declară ele. „Sufletul individual e rupt din marele suflet al cosmosului în care se întoarce". Ne prezintă apoi alte documente nu mai puţin însemnate apărute în cursul timpului în limba sanscrită Ramaiana, Mahabarata şi Bhagavadgita, sînt poeme epice şi conţin o sumă de cugetări de înaltă ţinută morală. Ele au inspirat atît pe înţelepţi cît şi pe luptătorii politici. Gandhi de pildă îşi întemeia pe ele principiul neviolenţei, după cum alţii necesitatea luptei. Sînt des

crise apoi o sumă de figuri istorice de foarte multă vrednicie după cum şi unele decoperiri mai ales în ştiinţele astronomice, medicină, algebră şi matematici. Autorul e preocupat apoi să ne arate că în ciuda tuturor dezbinărilor şi deosebirilor de triburi, de limbi, de mentalitate şi popoare care locuiesc în peninsula India, a existat totuşi în cursul timpului o unitate spirituală. Ea era în majoritatea cazurilor rezultanta religiei, uneori opera unui om mare politic. Ex. Aşoka. Ne sînt prezentate apoi o sumă de mari personalităţi care au întrupat mai fidel spiritul indian, cum sînt Ramakrişna, Vivecananda, Rabindranath Tagore, Gandhi etc. La toţi se poate urmări aceeaşi continuitate de vederi în ceea ce priveşte spiritualitatea indiană: „Creaţi o societate europeană cu religia Indiei" sau „Faceţi-vă cei mai occidentali dintre toţi occidentalii, dar rămîneţi hinduşi pînă în măduva oaselor"... recomanda Vivecananda.

Pe indienii actuali îi urmăreşte continuu ideea progresului sub diferitele lui aspecte: „...erau cuprinşi de setea de progres şi de dorinţa de a urma pilda altor ţări, care în multe privinţe ajunseseră atît de departe". Exemplul Statelor Unite ale Americii, dar mai ales al Uniunii Sovietice îi stătea înainte, şi autorul arată cum însăşi Rabindranath Tagore „acest înfocat individualist căruia anumite laturi ale sistemului comunist nu-i plăceau, a devenit un admirator al acestei noi civilizaţii, comparînd-o cu condiţiile existente din patria sa". Plin de năzuinţele epocei moderne Tagore are încă înfipte dorinţele sale ca şi ceilalţi mari indieni, în trecutul Indiei.

În toată cartea transpiră, un profund sentiment, o înaltă umanitate. „Lumea modernă a realizat multe, dar, cu toate efluviile ei verbale despre dragostea pentru omenire, această lume se bazează mai mult pe ură şi violenţă decît pe virtuţile care fac ca omul să fie într-adevăr om" scrie autorul. „Războiul, zice el, este o negare a adevărului şi umanismului"...

Agrementată cu numeroase exemple şi citaţiuni, din literatura naţională, sanscrită şi alte literaturi, avînd un stil limpede, vioi şi cald, cartea se citeşte cu uşurinţă. Încă de la primele ei pagini te simţi, că eşti în prezenţa unei mari şi bune cărţi a timpului, pe care citindu-o nu vei avea decît de cîştigat.

Preot PETRE MANOLE

Iconom Stavrofor Dr. Gh. Cotoşman, Vicar Arhiepiscopesc, „VIAŢA SFÂNTULUI IOSIF CEL NOU, MITROPOLITUL TIMIŞOREI ŞI A TOATĂ ŢARA BANATULUI 1650-1656". Timişoara 1956, pag. 151.

Părintele Gh. Cotoşman este prea bine cunoscut în istoriografia bisericească romînă, prin manualele şi temeinicile sale lucrări, privind, în special, viaţa religioasă a Banatului. Amintesc dintre lucrările sale mai importante apărute pînă acum: *Din trecutul Banatului*, Timişoara 1934, *Episcopia Caransebeşului pînă în pragul sec. XIX*, Caransebeş 1941, *Episcopia Mehadiei* Timişoara 1943, *Mitropolia noastră, Biserica Bănăţeană*, Timişoara 1947 anul VII, Nr. 44-46, *Obişnuitul Mitropolit romînesc de la Timişoara*, Biserica Bănăţeană, Timişoara 1948, anul VIII Nr. 2-11, în care cercetătorul găseşte un bogat material informativ coordonat, prelucrat şi prezentat critic.

În noua sa carte părintele Gh. Cotoşman se ocupă de Viaţa Sfîn-

tului Iosif cel Mare de la Partoş, ierarh împodobit de virtuţi alese cunoscut şi cinstit de credincioşii bănăţeni ca pe un vas al Domnului, canonizat de sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne la 28 februarie 1950.

În „*Cuvînt înainte*“ autorul aminteşte că în cursul anului 1955, s-au desfăşurat în Biserica Ortodoxă Romînă serbări religioase deosebit de importante, prilejuite de împlinirea a 75 de ani de la proclamarea Autocefaliei, de generalizarea cultului unor sfinţi cu moaşte în ţara noastră şi de canonizarea „unor sfinţi romîni ieşiţi din sînul poporului nostru“.

Prin hotărîrea din 28 februarie 1950 a sf. Sinod a fost canonizat şi sfîntul Iosif cel Nou de la Partoş. Serbările prin care urma să se proclame canonizarea au fost organizate în anul 1956, cînd se împlineau şi 300 de ani de la moartea sa.

Lucrarea părintelui Gh. Cotoşman este, deci, un fel de pioasă cinstire a Sfîntului Iosif cel Nou şi în acelaşi timp o contribuţie esenţială la cinstirea vieţii bisericeşti a romînilor din Ţara Banatului.

Tot în *Cuvînt înainte* părintele autor aminteşte, bazat pe izvoare istorice că, Episcopia Timişului mai apoi Mitropolia, exista pe la începutul sec. XI şi a fiinţat ca atare „pînă la moartea ultimului mitropolit, staroslavul Gheorghe Popovici (1745–1757). Pare probabil faptul că episcopul Ursu de pe la 787 îşi avea reşedinţa în regiunile Timişoarei. Se mai cunosc după cronicarul Damaschin Udrea şi alţi Mitropoliţi ca: Constantin al Murăşului pe la 1286 şi Teodosie al Murăşului pe la 1365.

Existenţa acestor Mitropoliţi în părţile Timişoarei presupun o viaţa bisericească bine organizată şi deci autohtonia şi permanenţa noastră aici, nu cum afirmau dimpotrivă, Roesler şi Hunfalvy.

Sfîntul Iosif cel Nou de la Partoş „cu nimbul sfinţeniei şi cu şiragul faptelor sale minunate“ a trăit atît timp în atmosfera bisericească bănăţeană cu vechile ei tradiţii şi forme religioase.

Cartea propriu zisă începe cu o „scurtă privire asupra trecutului vieţii bisericeşti a romînilor din Banat înainte de păstorirea sf. Iosif“, în care aminteşte de vechimea creştinismului la strămoşii romînilor, de aspectul latin al creştinismului romînesc, de continuitatea elementului daco-roman, folosind în argumentare multe numiri topice, de urmele vechi ale vieţii religioase creştine, romîne (Morisena, Media, Isău, etc.) şi de cucerirea Banatului şi Ardealului de către Unguri. In afară de Mitropoliţii amintiţi în *Cuvînt înainte* folosind informaţiile lăsate de Damaschin Udrea, mai sînt amintiţi şi alţi Mitropoliţi în scaunul Timişoarei: Ilarion pe la 1400, Daniil 1405–1428, Nifon 1453, Iosif I 1526–1550, Ion 1553, Antonie 1562, Teodor 1594, Neofit 1606–1612 şi Sofronie 1650. Totodată autorul se ocupă în scurt şi de situaţia în condiţiile politice în care s-a dezvoltat Ţara Banatului sub stăpînirea Unguri-lor, apoi a Turcilor. La anul 1650 Patriarhul şi sultanul de la Constantinopol trimit în scaunul Timişoarei pe Mitropolitul Iosif II.

Folosind diferite documente istorice, în continuare, autorul dovedeşte că au fost doi Mitropoliţi cu numele Iosif la Timişoara, Iosif I între 1526–1550 şi Iosif II cel Nou (sfîntul) pe la 1655. Intrucît Sfîntul Iosif cel Nou purta atributul de Kir, avem probe că nu era sîrb ci venea, probabil din regiunile peste care se

întindea jurisdicţia Patriahului de Constantinopol. Mormîntul său se afla la Mănăstirea Partoş, care în 1777 a fost desfiinţată de Habsburgi împreună cu alte mănăstiri din Banat şi Ardeal. Sigur, Sfîntul Iosif cel Mare a fost Mitropolitul romînilor ortodocşi din Banat, deoarece cultul şi amintirea sa sînt foarte puternice numai la credincioşii romîni din Banat.

Sfîntul era originar din Raguza (Dalmaţia) dintr-o familie de Vlahi sau Morlachi. Născut la 1568. Tatăl său, negustor corăbier, a murit pe mare; de creşterea tînărului Iacob (numele său înainte de călugărie) s-a ocupat mama sa Ecaterina.

Învaţă carte la Ohrida. Merge cînd avea 20 de ani la sf. Munte Athos în Mănăstirea Pantocrator. Aici este călugărit primind numele de Iosif. Vieţuieşte şi în alte mănăstiri de la Athos: Hilandar, Xiropotam şi Vatoped, unde adînceşte înţelesul călugăriei. Curăţia şi sfinţenia vieţii sale este cunoscută repede peste tot. Are vedenii şi face minuni. Trimis egumen la mănăstirea sf. Ştefan din Adrianopol, revine la Athos şi este, probabil, egumen la Cutlumus, apoi la Vatoped unde în 1650 cunoaşte pe tînărul bănăţean Damaschin Udrea viitorul său biograf.

Numirea sa ca mitropolit al Timişoarei s-a făcut cu învoirea Sultanului, ori de Patriarhul din Ipec ori de cel din Constantinopol.

Sosirea sa în Banat este însoţită de semne minunate. Autorul, descrie, în continuare, sosirea în Timişoara, instalarea sa ca mitropolit, înfăptuirile sale, minunile săvîrşite, vizitaţiunile canonice în sate şi la mănăstiri.

Un alt capitol, V, al cărţii ne dă ştiri şi informaţii asupra dreptu-

rilor şi îndatoririlor mitropoliţilor şi episcopilor ortodocşi aflaţi sub jurisdicţia Patriarhului de la Ipec: Mitropoliţii aleşi conform canoanelor erau întăriţi de sultani; ierarhii conduceau viaţa bisericească a credincioşilor din eparhiile respective. Numirea Mitropolitului era comunicată de Sultan, autorităţilor turceşti *printr-un firman*. Atît numirea cît şi desărcinarea episcopilor sufragani se făcea numai de către mitropolit. Prin *Berat*-ul dat de sultan erau precizate drepturile şi îndatoririle mitropolitului, era prevăzută şi procedura de judecată a mitropolitului, şi a episcopului pentru abaterile bisericeşti şi civile precum şi drepturile materiale ale mitropoliţilor.

Sf. Iosif a păstorit ca mitropolit la Timişoara 3 ani (1650-1653) apoi s-a retras la mănăstirea Partoş, lăsînd ca urmaş pe episcopul Moisă de la Lipova. La Partoş a mai trăit încă trei ani; a murit în vîrstă de 88 ani şi a fost înmormîntat „în faţa altarului bisericii celei nouă, zidită din piatră, în cursul celor trei ani cit a mai trăit, retras, aici".

La împlinirea a 300 de ani de la moartea Sfîntului Iosif cel Nou amintirea lui este şi azi tot atît de vie şi de proaspătă şi de lăudată şi binecuvîntată ca şi în zilele în care a trăit.

„După moarte credincioşii i-au spus Sfîntul Iosif „iar sf. Biserică prin Sinod, la 30 ani de la moartea lui, i-a cunoscut sfinţenia numindu-l Sfîntul Iosif cel Nou". (pag. 115). Probabil că sinodul de care aminteşte diacul Damaschin este sinodul mitropolitan de la Timişoara.

În partea ultimă a cărţii sînt amintite mai multe minuni care s-au înfăptuit în urma rugăciunilor înălţate Sf. Iosif cel Nou.

In noua sa lucrare părintele Gheorghe Cotoşman îmbină armonic stilul aghiografic cu documentarea istorică.

La sfîrşitul lecturii cititorul este pe deplin şi complet informat asupra vieţii Sfîntului Iosif cel Nou de la Partoş şi asupra condiţiilor politice şi sociale în care se desfăşoară viaţa Bisericii bănăţene. Lucrarea sa nu este o biografie schematică ci o lucrare de ansamblu, din care se desprinde figura luminoasă a Sfîntului Iosif. Remarc bogata biografie de care s-a servit precum şi metoda sa de lucru, aceea a unui cercetător cu pregătire cărturărească temeinică.

Ar fi fost potrivită şi publicarea, în această broşură, a Acatistului Sfîntului Iosif, bineînţeles dacă pînă la ora actuală a fost alcătuit de cineva acest imn de laudă Sfîntului.

Pr. SC. PORCESCU

ALEGERILE DE DEPUTAȚI ÎN MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ

La 3 februarie a. c., au avut loc în patria noastră alegerile de deputați în Marea Adunare Națională. Atît ziarele din țară cît și presa de peste hotare, fie din țările socialiste fie din occident, au publicat diferite comentarii și relatări asupra alegerilor din țara noastră. Au fost remarcate îndeosebi atmosfera sărbătorească din 3 februarie, participarea masivă a populației la vot, caracterul democratic al alegerilor și mai cu seamă victoria candidaților F. D. P.

Într-adevăr, votul, aproape unanim, acordat candidaților propuși, constituie adeziunea fără rezerve a poporului nostru la politica pentru orînduirea cea nouă în care să fie dreptate socială, dragoste și armonie, condiții bune de viață, înțelegere și pace.

Votul din 3 februarie este, mai întîi, un act de aprobare a tuturor înfăptuirilor industriale, agricole, economice, sociale și culturale din scumpa noastră patrie. Campania electorală, cu deosebire întîlnirile candidaților propuși, cu alegătorii, au fost ocaziuni cu sensul și forma unor școli de educație cetățenească-patriotică. Nu s-au întîlnit metode și procedee ca cele pe care le-a cunoscut și satirizat I. L. Caragiale în creațiile sale literare. N-au existat amenințări, minciuni, intimidări, pălăvrăgeli, falsificări. Drepturile și îndatoririle cetățenești-patriotice s-au împlinit la 3 februarie 1957, în deplină libertate, cu însuflețire și demnitate.

Dar votul de la 3 februarie mai are și alt sens. Alegătorii în această zi și-au arătat hotărîrea lor nezdruncinată de a continua munca lor pentru o lume nouă. Ei au încrederea, vădită în participarea lor la vot, că se vor îmbunătăți tot mai mult condițiile de viață, că se vor construi locuințe, spitale, sanatorii, dispensare, case de odihnă, școli, cămine culturale, că agricultura prin introducerea mijloacelor și procedeelor tehnice și prin unirea liber consimțită a pămînturilor va lua forme necunoscute în țara noastră, că viața industrială se va dezvolta necontenit că politica noastră externă va fi îndreptată spre apărarea independenței de stat și a suveranității naționale a Romîniei, spre apărarea și întărirea păcii și prieteniei cu toate popoarele.

Spre deosebire de parlamentele din timpul orînduirilor trecute, alcătuite doar din reprezentanți ai marilor proprietari și industriași, organul suprem al puterii de stat ales la 3 februarie a. c., este expresia cea mai dreaptă a realităților sociale și cetățenești din țara noastră.

Deputaţii aleşi sînt muncitori din fabrici şi întreprinderi, ţărani, oameni de cultură, militari, femei, reprezentanţi ai minorităţilor naţionale.

În Marea Adunare Naţională rezultată în urma votului din 3 februarie a. c., au fost aleşi şi reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Romîne şi ai cultelor religioase din ţara noastră: I. P. S. Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în circumscripţia Hîrlău, Regiunea Iaşi, P. C. Alexandru Ionescu în circumscripţia 30 decembrie, Regiunea Bucureşti, Dr. Iosif Pop, canonic catedral romano-catolic în circumscripţia Nuşfalău, Regiunea Oradea, Dr. Moses Rosen, şef rabin mozaic în circumscripţia T. Vladimirescu, Regiunea Bucureşti, Jànoş Vásárhely episcop reformat în circumscripţia Aiud, Regiunea Cluj, Friedrich Műller, episcop evanghelic luteran în circumscripţia Ocna Sibiului, Regiunea Stalin.

Prezenţa reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Romîne şi a celorlalte culte religioase în forul suprem legislativ al ţării noastre este un fapt tradiţional firesc şi necesar. În divanurile vechi domneşti între sfetnicii apropiaţi ai voevozilor erau şi mitropoliţii ţării. De multe ori ei erau purtătorii de cuvînt ai celor obidiţi şi susţinătorii ţăranilor în faţa boierilor şi a ciocoilor.

Reprezentanţii Bisericii Ortodoxe, precum şi ai celorlalte culte religioase îşi vor putea spune cuvîntul alături de reprezentanţii diferitelor categorii sociale din ţara noastră în cel mai înalt organ al puterii de stat.

Slujitorii lui Dumnezeu prin munca lor pastorală conduc pe credincioşi la mîntuire, la împăcarea acestora cu Dumnezeu. Ei urmăresc binele şi fericirea credincioşilor pe care-i păstoresc. Firește, năzuinţa esenţială a oricărui credincios şi a oricărui slujitor este patria cea cerească, binele şi fericirea veşnică, dar calea care duce spre ţinta aceasta trece prin lumea şi prin patria în care ne-am născut, în care trăim şi în care muncim.

Silinţa conducătorilor patriei noastre pentru o viaţă mai bună, pentru dreptate socială, pentru linişte şi pace, va găsi sprijin total la deputaţii care reprezintă Biserica Ortodoxă Romînă, precum şi cei care reprezintă alte culte religioase din ţara noastră.

Imaginea unui ansamblu coral în care diferite partituri îşi păstrează individualitatea în cadrul unei armonii simfonice, poate sugera sensul şi misiunea Marei Adunări Naţionale. Deputaţii: muncitori, ţărani, scriitori, oameni de ştiinţă, academicieni, reprezentanţi ai cultelor, militari, femei, etc., vor veni în organul suprem al puterii de stat cu problemele specifice fiecăruia dar se vor întîlni într-o unitate indisolubilă în aceeaşi preocupare: binele şi fericirea patriei noastre.

La începutul celor patru ani de activitate parlamentară se plăsmuiesc gînduri şi nădejdi, care fără nici o îndoială, vor fi împlinite.

P. S.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ. *Solemnităţile legate de tipărirea primei cărţi bulgare în Ţara Romînească.*

Sfîntul Sinod al Bisericii bulgare a decis, ca în anul 1956 să fie sărbătorită amintirea episcopului Sofronie de Vraţa, cu prilejul aniversării a 150 ani de la tipărirea operei sale *Chiriacodromion.*

Cartea aceasta este prima tipăritură în limba bulgară vorbită şi

s-a tipărit în orașul *Rîmnicul Vîlcea* din Țara Romînească în 1806.

La solemnitatea de la *Vrața* unde a păstorit episcopul Sofronie, au luat parte: membrii sf. Sinod, în frunte cu Patriarhul Chiril al Bulgariei, reprezentanții așezămintelor culturale, membrii guvernului, etc.

Altă solemnitate s-a desfășurat în ziua de 22 iulie 1956, în orașul *Cotel,* eparhia Slivenului. Orașul e însemnat ca fiind locul de naștere a Episcopului Sofronie de Vrața, Gheorghe Racovschi, dr. Peter Beron, Ștefan Bogoride, Neofit Bozveli, etc. Datorită acestor bărbați, care au luat parte activă la luptele pentru eliberarea de sub turci, orașul Cotel în istoria bulgară se numește „Sionul renașterii bulgare".

La solemnitatea de la Cotel au luat parte: Chiril Patriarhul Bulgariei, Nicodim Mitropolitul Slivenului, Episcopul Ștefan de la Mitropolia Plovdiv, Episcopul Simeon al Trianopolului, clerici, profesori, organele locale de stat și mulți credincioși.

În istorica biserică a sf. Petru și Pavel, în care a slujit ca preot Stoica Vladislavov – mai tîrziu devenit Episcopul Sofronie de Vrața – oaspeții au fost întîmpinați de parohul preot Gheorghe Bărdanov, care a spus: „Acum 190 ani în locul acesta s-a produs însemnata întîlnire. Preotul de enorie Stoica Vladislavov întîmpinînd pe purtătorul de făclie națională ieroschimonahul Paisie de la Hilindar, a primit cu cutremur din mîinile acestuia „Istoria slaveno-bulgară" pe care a transcris-o și a așezat-o ca pe un scump odor național în sfînta sfintelor din această biserică. Rîvna cu care acel călugăr de foc a aprins candela inimii preotului pentru credință și neam, a deschis zorile luminoase ale renașterii naționale bulgare".

După ofcierea sf. Liturghii Mitropolitul Nicodim al Slivenului a spus: „Astăzi sărbătorim amintirea Episcopului Sofronie în orașul său natal, in biserica în care el a slujit ca preot.

Duhul său acum, cu bucurie vede împlinirea dorințelor sale, ca biserica natală să aibă în capul său: Patriarh bulgar. Aude slujbă slavă și bulgară în biserici și predici bulgare. Vede școli bulgărești nenumărate, cărți bulgare și știința bulgară în plină înflorire".

Patriarhul Chiril a spus: „Lucrul făcut de Sofronie de Vrața e mare. După Paisie de Hilindar, acesta e unul din cei mai entuziaști oameni ai renașterii noastre. De la Paisie, tînărul preot Stoica a primit în Cotel primele descoperiri istorice asupra trecutei soarte a poporului bulgar, devenind ucenicul lui și continuatorul operei sale.

Ca întemeietor al cărții bulgare noi, prin tipăriturile de la Rîmnicul Vîlcea și a altora care au urmat, Sofronie a deschis larg ușile către viitoarea soartă a poporului, prin care să pătrundă geniul creator al poporului bulgar.

Astăzi sărbătorim amintirea a 150 ani de la tipărirea Chiriacodromionului la Rîmnicul Vîlcea.

Predica sa în limba bulgară a avut influență și asupra vieții morale duhovnicești și asupra soartei istorice a bulgarilor.

Începutul eliberării noastre spirituale, culturale și naționale o vedem în opera lui Paisie de Hilindar, dar mai mare *îmbold* pentru mișcarea de eliberare, vine mai tîrziu de la Sofronie și de la toți aceia care în biserică și în chiliile mănăstirilor învățau cartea lui „Sofronie". Toți acești luptători ai renașterii erau fii devotați

ai bisericii natale şi înţelegeau dreapta mişcare a eliberării naţionale bisericeşti".

După sfirşitul solemnităţii, asistenţa a văzut şi sicriul ce păstrează osemintele altui luptător al renaşterii bulgare, care a stat în Ţara Romînească. Sicriul lui Gheorghe Racovschi e acoperit cu drapelul tricolor şi are inscripţia: Gheorghe Stoicov Racovschi, născut la Cotel 1821, decedat la Bucureşti 1867.

(Ţercoven Vestnic, Sofia Nr. 33/1956).

Preot PAUL MIHAIL

SIGILIUL UNUI IERARH AL ROSIEI ÎN AŞEZAREA DE LA GARVĂN (regiunea Galaţi).

În „*Studii şi cercetări de istorie veche*" Nr. 1-2 ianuarie-iunie 1956, I. Barnea se ocupă de Sigiliul unui ierarh al Rosiei în aşezarea de la Garvăn (regiunea Galaţi).

Săpăturile din anul 1954 de la punctul Bisericuţa, satul Garvăn, au dat la iveală un mic *sigiliu de plumb* care are o deosebită importanţă pentru istoria relaţiilor dintre aşezarea feudală timpurie (sec. X-XII) şi Rusia Kieveană.

Sigiliul are diametrul de 1,7 cm. şi grosimea de 0,3-0,4 cm.

Pe aversul sigiliului se află chipul Maicii Domnului Vlahernitisa, reprezentată bust, purtînd pe cap „vălul sfînt", iar pe piept un medalion cu figura lui Hristos. Este tipul iconografic cunoscut sub numele de „Episkepsis", întîlnit cu începere din sec. X şi folosit adesea pe medalioanele şi sigiliile bizantine.

Iniţialele $\overline{M}$ şi $\overline{O}$ de o parte şi de alta a capului, înlocuiesc din lipsă de spaţiu, prescurtarea $\overline{MP}$ $\overline{\Theta V}$

Pe revers sigiliul poartă o scurtă legendă metrică, în limba greacă, scrisă în patru rinduri;

Σφραγ(ὶς)
Μ(ιχ)(αὴλ) π(ο)(ιμε-
νάρχου 'P-
ωσίας

În traducere: „Sigiliul lui Mihail, arhipăstorul Rosiei".

Sigiliul a aparţinut unui ierarh al Rosiei cu numele Mihail, care după tipul iconografic şi după caracterele epigrafice ale legendei, trebuie căutat spre sfîrşitul secolului al XI-lea şi în prima jumătate a secolului al XII-lea.

Autorul studiului identifică pe arhipăstorul Mihail. Pe bază de ştiri precise cunoaşte pînă la invazia tătarilor din anul 1240, doi ierarhi cu numele de Mihail: Mihail episcop de Iuriev (pe rîul Ros) şi un mitropolit de Kiev. Cel dintîi amintit în anul 1072 şi în anul 1073; Mitropolitul Mihail al Kievului era grec de origină şi sosise de la Constantinopol în anul 1130. El a hirotonit în anul sosirii un episcop cu numele Nifon de Novgorod; în 1134 scoate de sub interdicţie oraşul Novgorod şi locuieşte acolo mai mult timp; în anul 1136 contribuie la împăcarea lui Iaropolk al II-lea Vladimirovici, cneazul Kievului, cu Vsevolod Olgovici, cneazul Cernigovului, în 1137 hirotoneşte pe primul episcop cu numele Manuel al Smolenskului. Mai sînt şi alte ştiri privitoare la Mitropolitul Mihail al Kievului.

În anul 1145 din cauza curentului antigrecesc, din Rusia, Mitropolitul Mihail pleacă pentru totdeauna la Constantinopol. În locul său a fost ales un învăţat călugăr rus Clement de Smolensk.

Nu încape îndoială că „arhipăstorul Mihail" din sigiliul descoperit este Mitropolitul Mihail al Kievului. Aceasta o dovedeşte şi limba legendei de pe revers — limba greacă. Mai limpede arată cui a aparţinut sigiliul, atributul

Ῥωσίας, care reprezintă numele eparhiei pe care o conducea „arhipăstorul Mihail".

Prin cuvîntul „Rosia" scriitorii de limba greacă numeau ceea ce cronicile vechi ruseşti înţelegeau prin expresiile „Rus" şi „Ruskaia zemlia", adică în primul rînd şi de obicei teritoriul Kievean cu regiunea rîului Ros şi Niprului mijlociu, iar în general, totalitatea teritorială a slavilor de răsărit.

Prezenţa sigiliului amintit în aşezarea de la Bisericuţa Garvăn, trebuie pusă în legătură cu vreo scrisoare trimisă de ierarhul grec de la Kiev unui alt ierarh, foarte probabil unui episcop de acelaşi neam cu el, aflător în acest loc. Mai înainte s-a descoperit o cruce pectorală, - relicviar, din aur cu pietre semipreţioase -, tot în acest loc. Această cruce este un indiciu al existenţei unui episcop în aşezarea de la Dunărea de Jos.

MĂRTURII DESPRE STAREA TRANSMIGRANŢILOR PROTESTANŢI DIN AUSTRIA ÎN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Acesta este titlul unui studiu publicat de B. Capesius (Sibiu) în revista „*Studii*", Nr. 4 anul 1956. Prin secolul XVIII, sub domnia lui Carol VI şi a Mariei Tereza, în timpul contrareformei vreo 4000 de protestanţi au fost strămutaţi cu sila din Austria de Sus, Stiria şi Carintia în Transilvania, în mijlocul populaţiei săseşti (Turnişor-Sibiu, Cristian-Sibiu şi Apoldul de Sus-Sebeş). Ei se deosebesc de saşi prin dialect, port şi datini şi sînt numiţi „landler"-i după numele popular al Austriei de Sus (das Landl).

Strămutarea acestor oameni a fost determinată de faptul că ei au vrut să rămînă luterani.

S-a stabilit pe baza documentelor publicate de Nowotny şi a celor aflate în Arhivele Statului din Sibiu că transmigranţii sînt reprezentanţi ai păturilor sociale „inferioare": muncitori de saline, muncitori forestieri, ţărani săraci, meseriaşi şi nici un intelectual.

Plecînd de la condiţia socială a transmigranţilor şi de la mişcările religioase ale albigenzilor sau ale husiţilor, autorul conchide că Protestantismul a avut şi un caracter social.

În studiu mai sînt amintite şi alte fapte istorice din care rezultă caracterul social al mişcării protestante.

Transmigranţii au fost primiţi în Transilvania, după unele informaţiuni istorice, cu braţele deschise, au căpătat pămînt şi case, s-au amestecat cu saşii prin căsătorii, au găsit în general condiţii bune de viaţă. Istoriografia străină şi cea nouă dimpotrivă, pe baza izvoarelor istorice arată că situaţia transmigranţilor a fost tristă iar atitudinea băştinaşilor n-a fost prietenoasă. În continuare sînt amintite mai multe documente istorice „plîngeri" ale transmigranţilor, din care se constată că ei aveau condiţii grele de viaţă şi cereau reîntoarcerea în Austria. Ca şi saşii din păturile sociale inferioare, ca şi romînii în marea lor majoritate, transmigranţii erau victimile „samavolniciei poliţieneşti şi a birocratismului fără suflet".

PROFESORUL MIHAI COSTĂCHESCU.

La 18 ianuarie 1957 s-au împlinit patru ani de cînd a încetat din viaţă profesorul ieşan Mihai Costăchescu.

Prin pregătirea şi cunoştinţele sale mai cu seamă din domeniul slavisticei şi al istoriei romîne vechi, prin sîrguinţa sa în acţiunea

de strîngere, descifrare şi interpretare a documentelor noastre istorice a adus o esenţială contribuţie în viaţa culturală a patriei noastre.

N-a avut catedră la universitate dar rămîne ca un harnic cercetător al trecutului nostru naţional. Imaginea unei albine lucrătoare ne sugerează munca acestui savant. A cutreerat cu pasiune munţi şi cîmpii, sate şi tîrguri, biserici şi mănăstiri, biblioteci şi arhive pentru a cunoaşte trecutul istoric, a strînge, a descifra şi studia documente şi pisanii...

Ostenelile sale ştiinţifice au fost lăsate în peste optzeci de studii, lucrări şi colecţii de documente care sînt folosite de cercetătorii trecutului nostru istoric: Monografiii - satele: Goeşti, Sineşti, Prigoreni, Ruscani (Buznea), Baltaţi, Codreşti, Mădîrjeşti, Bojila, Ţelineşti, Turda -. Observări istorice cu privire la uricile lui Iuga Vodă. Observări istorice cu privire la neamul lui Ştefan cel Mare, Despre neamul de boieri Ureche, Neamul lui Oană, Despre un episcop latin omorît în Moldova în timpul lui Ştefan cel Mare, etc., Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare (două volume), Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare (două volume format mic), Documente moldoveneşti de la Bogdan Voevod (1504-1517), Documente moldoveneşti din judeţul Neamţ (două volume mici), Documente moldoveneşti de la Ştefăniţă Voevod (1517-1527).

Documentele publicate de profesorul Mihai Costăchescu însoţite de note şi consideraţiuni istorice, geografice şi toponimice sînt folosite la alcătuirea monografiilor şi a studiilor istorice.

Meritele sale ştiinţifice i-au adus situaţia de membru corespondent al vechii Academii Romîne. Academia R. P. R. apreciind valoarea lucrărilor sale şi munca sa stăruitoare l-a chemat în colectivul traducătorilor de documente al Filialei Iaşi, considerîndu-l ca pe un senior al acestui colectiv.

Toată viaţa profesorului Mihai Costăchescu a fost muncă. El n-a cunoscut ce este odihna. Chemarea cea de pe urmă l-a găsit la masa de lucru împlinindu-şi conştiincios lucrările şi obligaţiile pe care şi le luase faţă de Academia R. P. R.

Toţi cei care l-au cunoscut pe profesorul Mihai Costăchescu au putut vedea însuşirile deosebite ale sufletului său. Inteligenţă vie şi pătrunzătoare, judecăţi simple şi naturale, putere de muncă impresionistă, bunătate, gingăşie, modestie de savant, iată cîteva note dominante ale sufletului său.

Profesorul Mihai Costăchescu a fost şi un fiu bun al Bisericii noastre strămoşeşti. Era fiu de preot scoborîtor dintr-un neam de preoţi. Ambianţa clericală în care şi-a trăit copilăria, sunetele clopotelor, bătăile ritmice ale toacei, poate înclinaţiile sale temperamentale, poate reflexiunile sale, l-au situat între credincioşii Bisericii noastre. Pe masa sa de lucru între documente şi cărţi stătea la loc de cinste şi crucea.

Documentele şi lucrările profesorului Mihai Costăchescu sînt, fără îndoială, izvoare preţioase pentru toţi cercetătorii trecutului nostru naţional. Pentru istoricii Bisericii noastre lucrările sale sînt adevărate comori de date, ştiri şi informaţiuni privitoare la trecutul ei. Aceste lucrări şi colecţiile de documente pot fi folosite la alcătuirea monografiilor şi studiilor de istoria bisericească.

P. S.

A. SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR

SFINȚIREA BISERICII DIN SATUL ȚOLICI, PAROHIA TÎRPEȘTI, RAIONUL TG. NEAMȚ, (21 octombrie 1956).

În satul Țolici, din parohia Tîrpești, raionul Tg. Neamț, nu exista un locaș de închinare. Însă dorința arzătoare a celor aproximativ 100 de familii ortodoxe ca și hotărîrea lor de a munci nu puteau să rămînă fără rezultat.

Aflînd că în parohia Brusturi, exista o biserică de lemn, în care nu se mai putea sluji, credincioșii din satul Țolici, la îndemnul preotului lor Nichita Fuiorea au cerut-o pentru nevoile lor spirituale.

Brusturenii au înțeles pioasa dorință a credincioșilor din satul Țolici, ca și stăruința lor de a avea un locaș de închinare și le-au cedat-o.

Astfel, la data de 21 septembrie 1952, cu aprobarea sf. Mitropolii și a Ministerului Cultelor, biserica din Brusturi a fost strămutată în satul Țolici.

Timp de patru ani întregi, credincioșii din satul Țolici nu s-au lăsat întrecuți în munca lor stăruitoare pentru ridicarea sfîntului locaș.

În ziua de 21 octombrie a. c., bucuria credincioșilor din satul Țolici a fost încununată. Biserica a fost sfințită și redată cultului de către P. S. Arhiereu Eugen Laiu.

Încă din zorii zilei numeroși credincioși, îmbrăcați în haine de sărbătoare, umpluseră biserica.

Satul avea o înfățișare sărbătorească. Peste tot se vedea curățenie și prospețime.

La ora 9, în sunetele clopotelor, sosește Prea Sfințitul Arhiereu.

După ce a fost îmbrăcat în toate ornatele arhierești, s-a început slujba sfințirii prin întreita înconjurare a bisericii, prin stropirea cu agheazmă și prin ungerea cu Sfîntul și Marele Mir.

La slujba sf. Liturghii, care s-a oficiat afară sub cerul liber, Prea Sfințitul Arhiereu Eugen Laiu a fost înconjurat de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protopop Ioan Morariu și preoții Gavril Gheorghiu, Nic. Oceanu, Eugen Grigoriu, Gh. Munteanu, ierom. Serafim Oancă și diaconii Tiberiu Meleșcanu de la sf. Mitropolie și Gherontie Gheorghe de la mănăstirea Horaița.

Atît cîntarea în sobor cît și răspunsurile omofone de sub conducerea cînt. bisericesc Vasile Popa au făcut slujba sf. Liturghii să fie deosebit de frumoasă și înălțătoare.

După terminarea sf. Liturghii preotul paroh Nichita Fuiorea a făcut Prea Sfințitului Arhiereu un raport în care a spus: «A

voit bunul Dumnezeu să păşească pe acest pămînt. După 6 ani de trudă am izbutit să ridicăm acest sfînt locaş de închinare.

Nu este vrednicia noastră ci desăvîrşirea lui Dumnezeu. Mă înfăţişez aici cu o scurtă dare de seamă, cu o modestă realizare, dar cu o mare bucurie în suflet pentru că am putut ridica un nou altar lui Dumnezeu cel Atotputernic.

La această lucrare toţi ne-au înţeles şi ne-au ajutat. Aceasta vreau să se ştie de toată suflarea».

Mulţumeşte apoi Prea Sfinţitului Arhiereu Eugen Laiu pentru osteneala ce şi-a luat de a veni, cale de zeci de kilometri, pentru a sfinţi biserica, urîndu-i sănătate deplină şi pace întru mulţi ani.

Mulţumeşte autorităţilor locale şi raionale pentru înţelegerea şi sprijinul lor şi tuturor credincioşilor pentru contribuţia, în muncă, materiale sau bani la ridicarea sf. biserici.

Răspunzînd la raportul preotului paroh P. S. Arhiereu Eugen Laiu a spus între altele:

Am sfinţit astăzi această biserică pre care o încredinţez harnicului vostru preot şi vă îndemn să o cercetaţi şi să vă rugaţi lui Dumnezeu, mulţumindu-i pentru toate binefacerile primite de la El.

De asemeni vă îndemn să ascultaţi pe preotul vostru şi să-l urmaţi în toată activitatea sa ca pe cel ce va da seamă înaintea lui Dumnezeu, de sufletele voastre.

Urmaţi învăţătura de credinţă a sfintei noastre biserici, trăind în pace.

Noi sîntem datori să păstrăm unitatea de credinţă şi disciplină a bisericii.

Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos ne învaţă să ne ferim de aluatul fariseilor şi de cuvîntul tulburător.

În încheere, Prea Sfinţia Sa mulţumeşte autorităţilor de stat pentru ajutorul dat şi îndeamnă pe credincioşi să-şi facă datoria faţă de stat, împlinind poruncile date de conducerea statului nostru privind acţiunile de folos obştesc.

Mulţumeşte tuturor credincioşilor pentru participare şi-i asigură că va aduce la cunoştinţa autorităţilor superioare bisericeşti, frumoasele realizări din satul Ţolici.

După aceasta P. C. Protopop Ioan Morariu, luînd cuvîntul a mulţumit Prea Sfinţitului Arhiereu Eugen Laiu pentru osteneala sa de a sfinţi biserica din satul Ţolici.

Ţara noastră, a spus Prea C. Sa este un imens şantier.

În ordine spirituală Biserica nu poate să nu fie în pas cu vremea.

Biserica nou construită din acest sat este o pildă grăitoare de grija pe care conducerea statului nostru o poartă pentru înzestrarea şi întreţinerea locaşurilor de cult.

Toate acestea au fost posibile în condiţiunile de pace cu care ne-a binecuvîntat bunul Dumnezeu.

Anotimpul în care sîntem acum este pentru strînsul pîinii.

Să însămînţăm la timp pentru ca să asigurăm pîinea pentru anul viitor. Aceasta este o poruncă dumnezeiească şi o obligaţie cetăţenească.

În încheere P. C. Sa mulțumește Prea Sfințitului Arhiereu și-l roagă să informeze autoritățile superioare bisericești despre credința și dragostea credincioșilor din satul Țolici și despre devotamentul lor față de conducătorii Bisericii și ai Statului nostru.

După aceasta, într-o atmosferă de caldă prietenie, a avut loc o agapă la care a luat parte toți cei prezenți în frunte cu autoritățile lor.

Cu aceasta solemnitatea sfințirii a luat sfîrșit.

Pentru credincioșii din satul Țolici, această zi de trăire duhovnicească va rămîne o aducere aminte din cele mai scumpe.

T. M.

SFINȚIREA BISERICII DIN SATUL TUDOR VLADIMIRESCU, PAROHIA AVRĂMENI, RAIONUL SĂVENI

(Duminică 16 decembrie 1956)

Acum zece ani, în 1946, credincioșii din satul Tudor Vladimirescu, parohia Avrămeni, la îndemnul preotului lor de atunci, Simion Honciuc, au pus temelia unei biserici, în vatra satului lor.

Cu materialele donate de credincioșii din parohia Avrămeni și cu cele completate de ei, în următării doi ani biserica a fost ridicată pînă sus la crucea clopotniței.

În anul 1950, satul fiind dat în suplinirea pr. Vasile Ciorăscu, de la parohia Avrămeni, P. C. Sa a căutat să desăvîrșească lucrarea începută de înaintașul său.

Au trebuit alți șase ani de muncă sîrguitoare pînă cînd credincioșii din satul Tudor Vladimirescu, au văzut biserica din satul lor strălucind în razele soarelui.

La 16 decembrie 1956, biserica a fost sfințită și dată cultului de Prea Sfințitul Episcop Partenie Ciopron, starețul Mănăstirii sf. Ioan Suceava.

În dimineața acelei zile, la orele 9, în sunetul clopotelor sosește P. S. Episcop care este primit cu tradiționala pîine și sare, de consiliul parohial și cu un cuvînt de bun sosit rostit de P. C. Protopop Gh. Luțuc.

Fiind îmbrăcat în toate ornatele arhierești și înconjurat de un sobor format din P. C. Protopop Petre Alexa-Suceava, P. C. Preot Gh. Luțuc-Săveni și preoții: V. Honciuc, C. Buțureanu, Ilie Guțu, Simion Honciuc, M. Apietroaie, Ioan Popa, Alex. Tulească și diaconii Tiberiu Meleșcanu și Teodosie Florea, P. S. Sa a purces la sfințirea bisericii urmat de numeroșii credincioși care se adunaseră la această sfîntă slujbă arhierească.

Sf. Liturghie s-a oficiat afară sub cerul liber, astfel că toți credincioșii au putut urmări în întregime serviciul divin care s-a săvîrșit în această zi însorită de toamnă tîrzie.

Cîntările în sobor ca și răspunsurile omofone date de credincioși și-au prelungit ecoul lor pînă la mari depărtări.

La sfîrșitul sf. Liturghii pr. paroh Vasile Ciorescu, a făcut

P. S. Episcop o dare de seamă asupra felului cum s-a ajuns la ridicarea acestei biserici, în care a spus între altele:

«Plină de bucurie este astăzi inima noastră, fără de margini este mulţumirea care se revarsă peste sufletele noastre, acum, cînd am ajuns ziua cea mult aşteptată, care să încununeze dăruirea şi osteneala de ani de zile a credincioşilor noştri.

În această muncă anevoioasă am fost ajutat de cele două consilii parohiale care s-au succedat şi de toţi credincioşii şi credincioasele acestui sat, pentru care am numai cuvinte de laudă şi de mulţumire.

Dumnezeu să răsplătească fiecăruia din darurile sale cele bogate».

Mulţumeşte apoi Prea Sfinţitului Episcop Partenie Ciopron pentru dragostea sa şi pentru că biruind ostenelele unui drum atît de lung, a venit să le sfinţească biserica.

Răspunzînd la raportul preotului paroh, Prea Sfinţitul Episcop a rostit cuvîntul său de învăţătură, în care, plecînd de la cuvintele: «Ascultaţi de învăţătorii voştri... Prea Sfinţia Sa vorbeşte despre succesiunea harică în ierarhia Bisericii Ortodoxe, amintind minunea din ziua «*cincizecimii*», cînd Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos le-a trimis, de la Tatăl, sf. săi apostoli, după cum le-a făgăduit încă fiind cu ei, un alt mîngîietor, pe sf. Duh, care a venit în chip de limbi de foc şi a şezut pe fiecare din ei.

La rîndul său sf. apostoli au învestit cu puterea sf. Duh, episcopi şi preoţi, după porunca lui Dumnezeu.

Aceştia formează Biserica conducătoare iar noi credincioşii Biserica ascultătoare.

Adevăraţii creştini sînt acei care ascultă de Biserica conducătoare, trăind în unitatea de credinţă şi disciplină a Bisericii noastre ortodoxe.

Aceasta o spun pentru că am auzit din raportul preotului vostru că aici mai sînt creştini care nu ascultă de Biserica conducătoare şi de ierarhia ei aflată în directă succesiune harică de la sf. apostoli ai Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Sîntem în preajma sf. sărbători ale Naşterii Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, sărbătoarea păcii şi înfrăţirii între oameni. Omenirea întreagă s-a încredinţat că numai pacea poate aduce fericirea şi progresul aici pe pămînt, după cum numai pacea este şi rămîne chezăşia mîntuirii noastre.

Să ne rugăm dar lui Dumnezeu, pentru «pacea a toată lumea» şi pentru «unirea tuturor», ca şi pentru sănătatea întîistătătorilor sf. noastre Biserici şi a conducătorilor scumpei noastre Patrii.

Vă îndemn să nu uitaţi niciodată această zi frumoasă şi să fiţi prezenţi aici ori de cîte ori se va săvîrşi sfînta Liturghie.

Vă îndemn să ascultaţi îndrumările care vi se dau de conducerea statului nostru ştiind că ele urmăresc binele obştesc.

Mulţumeşte apoi Pr. paroh Vasile Ciorăscu pentru munca sa şi sfătuieşte pe credincioşi să-l urmeze în activitatea sa.

Mulţumeşte, în încheere, ctitorilor care au contribuit în chip deosebit la ridicarea sfintei biserici precum şi tuturor acelora

care au răspuns la apelul preotului lor şi au dat după puterile lor, din toată inima.

Dumnezeu să vă răsplătească dragostea şi dăruirea voastră, pentru Biserica Lui cea sfîntă şi să vă binecuvînteze.

După aceasta a urmat o agapă la care au luat parte cei prezenţi în frunte cu autorităţile lor, după care solemnitatea sfinţirii a luat sfîrşit.

Pentru credincioşii din satul Tudor Vladimirescu această zi frumoasă cu slujbă arhierească va rămîne mereu vie în amintirea lor şi-i va întări în credinţa lor în Dumnezeu cel în trei feţe închinat.

T. M.

CONCERTUL DE COLINDE DE LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN IAŞI

În duminica dinaintea Naşterii Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, 23 decembrie 1956, după vecernie, a avut loc în Catedrala sf. Mitropolii, tradiţionalul concert de colinde, executat de corul Catedralei, sub conducerea Prof. Alex. Verdeş.

Pentru credincioşii ieşeni, concertul de colinde din preajma sf. Sărbători ale Naşterii Domnului era un eveniment mult aşteptat.

Înainte de ora programată, măreaţa Catedrală ieşană era plină de mulţimea credincioşilor dornici să asculte astfel de manifestaţiuni artistice şi religioase.

Cu această ocazie P. C. Pr. Scarlat Porcescu consilier cultural al sfintei Mitropolii, a rostit un cuvînt asupra sensului pe care îl au colindele pentru viaţa noastră religioasă, spunînd între altele:

În iconomia vieţii noastre bisericeşti, Naşterea Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos este semnul dragostei nemărginite a lui Dumnezeu pentru noi oamenii, este «lumina cunoştinţei», «răsăritul cel de sus» şi împlinirea făgăduinţelor celor din veac.

Cu sufletele încălzit de rugăciune, şi luminate de împlinirea îndatoririlor religioase credincioşii noştri cinstesc cu bucurie şi emoţie sfînta întrupare a Fiului lui Dumnezeu, iar copiii vestesc Naşterea Domnului şi darurile revărsate asupra noastră prin colindele pe care le cîntă cu glasurile lor îngereşti.

Ca şi în alţi ani ansamblul coral al Catedralei noastre mitropolitane a pregătit tradiţionalul concert de colinde.

Colindele sînt producţiuni epice populare în versuri, cu subiecte referitoare la persoana Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, la naşterea Sa şi la diferite momente ale vieţii Sale.

Ele sînt creaţii ale spiritului creştin colectiv. Poporul nostru şi-a manifestat durerile şi bucuriile sale în doine, în balade şi în alte creaţiuni poetice. Ascultînd citirile şi cîntările bisericeşti, credincioşii noştri şi-au însuşit limba sfintelor cazanii şi-au

dezvoltat fantezia creatoare, și astfel colindele apar ca o prelungire, ca un ecou al cîntărilor psaltice îmbrăcate în formă populară de cîntăreții-anonimi ai poporului.

În colinde găsim știri privind locul, condițiunile și împrejurările în care s-a născut Iisus Hristos. În unele apare tînguirea omului după starea primordială, după fericirea cea dintîi și bucuria că s-a născut Acela care ne-a adus mîntuirea; în altele găsim idei dogmatice privitoare la facerea lumii, la însușirile lui Dumnezeu, la pregătirea mîntuirii, la Maica Domnului, sfinți, rai, iad, judecata viitoare și altele.

Colindele ne apropie de Dumnezeu. Prin ele simțim nevoia de a fi mai aproape de El și de a-L preamări.

Colindele ne întăresc credința religioasă. Ele ne îndeamnă să respectăm tradițiile noastre strămoșești, ne ridică din noianul preocupărilor noastre, ne înfrățesc cu semenii noștri și ne înalță la Dumnezeu.

Ansamblul nostru coral care împlinește o funcție educativ religioasă, în cadrul serviciilor divine, ne vestește de această dată asemeni colindătorilor, nașterea Fiului lui Dumnezeu.

S-au executat următoarele colinde:

1.	— Bună seara la Moș Ajun de	D. I. Chirescu
2.	— Florile Dalbe	Tim. Popovici
3.	— Praznic luminos	Tim. Popovici
4.	— Noi umblăm și colindăm	M. Bîrcă
5.	— Astăzi s-a născut Hristos	Tim. Popovici
6.	— Sfîntul Domn Iisus	D. Geovert
7.	— Iisus la poarta raiului	E. Monția
8.	— Bună seara la Moș Ajun	V. Ionescu-Pașcani
9.	— Florile dalbe	I. Baciu
10.	— Sus creștini nu mai dormiți	D. G. Kiriac
11.	— Iisus prunc	P. Ceaicovschi
12.	— Noapte de vis	Pr. Tocănel
13.	— Cîntec de Crăciun	I. Budiș
14.	— Moș Crăciun	D. G. Chiriac
15.	— Cîntec de Crăciun	I. Baciu
16.	— Steaua sus răsare	C. Constantinescu-Iași
17.	— Nouă azi ne-a răsărit	D. G. Chiriac
18.	— O ce veste minunată	Tim. Popovici
19.	— În orașul Betlehem	I. Zira
20.	— Trei păstori	Tim. Popovici
21.	— Plugușorul	I. Chirescu
22.	— Colindețe	E. Monția

În încheerea programului său, ansamblul coral al catedralei mitropolitane a executat concertul de Crăciun de Gv. Muzicescu.

Cu aceasta concertul de colinde executat de corul catedralei s-a terminat, lăsînd în sufletele credincioșilor care l-au ascultat o pioasă aducere aminte a unor clipe de adîncă trăire duhovnicească.

După concert P. C. Preot Constantin Nonea vicarul sf. Mitropolii a mulțumit asistenții pentru dragostea și atenția cu care

a urmărit concertul de colinde și pentru participarea în număr atît de impresionant și le urează tuturor ca sf. sărbători ale Nașterii Domnului să le petreacă în pace, bucurie și deplină sănătate.

Totodată P. C. Sa a adus la cunoștința credincioșilor ieșeni, că același concert de colinde se va repeta și în ziua întîia și a doua de Crăciun, după sf. Liturghie poftindu-i să ia parte.

*

Tot în această zi, în sala de festivități ARLUS a sf. Mitropolii, a avut loc împărțirea darurilor de Crăciun, la copiii tuturor salariaților de la Centrul Eparhial de către P. C. Vicar Constantin Nonea.

ASISTENT

NUMIRI ȘI TRANSFERARI DE PREOȚI
de la ședința Consiliului Eparhial din 18 decembrie 1956.

1. Dl. Gheorghe I. Bistriceanu — Licențiat în teologie și cu examenul de capacitate preoțească — a fost numit paroh la parohia Blebea, raionul Tg. Neamț. Temeiul Nr. 17058/1956.

2. Pr. Ambrozie Gîscă de la parohia Hangu II, raionul Ceahlău, a fost transferat la parohia Bistricioara, raionul Ceahlău. Temetul Nr. 17397/956.

3. Pr. Ștefan Romanescu de la parohia Izvorul Mureșului — Eparhia Sibiului, a fost transferat în postul de paroh al parohiei Dămuc, raionul Piatra Neamț. Temeiul Nr. 17393/956.

4. Pr. Mihai Acatrinei a fost încadrat în postul de paroh al parohiei Aroneanu, raionul Iași. Temeiul Nr. 17398/956.

5. Pr. Vasile Filimon de la parohia Țiganași, raionul Iași, a fost transferat la parohia Popricani, raionul Iași. Temeiul Nr. 17339/956.

6. Dl. Th. Irimia — Licențiat în teologie și cu examenul de capacitate preoțească — a fost numit paroh la parohia Țigănași, raionul Iași. Temeiul Nr. 17339/956.

7. Preotul Cezar Andronic a fost încadrat preot III la parohia Valea Viei, din orașul Piatra Neamț. Temeiul Nr. 17400/956.

8. Pr. Valerian Lucaci de la parohia Ciprian Porumbescu, raionul Homor, a fost transferat la parohia Brăești, raionul Fălticeni. Temeiul Nr. 17395/956.

Preotul Victor Usturoi de la parohia Tănăud-Groși, Eparhia Oradiei, a fost transferat paroh la parohia Vînători, raionul Botoșani. Temeiul Nr. 14183/956.

TABEL

De parohiile vacante în cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor, la data de 1 februarie 1957

1. — Parohia Başeu Raionul Darabani
2. — „ Brătuleşti „ Tg. Frumos
3. — „ Codreni „ Darabani
4. — „ Dorna Candreni „ Vatra Dornei
5. — „ Eşanca „ Darabani
6. — „ Hangu II „ Ceahlău
7. — „ Hălăuceşti „ Paşcani
8. — „ Lupăria „ Hîrlău
9. — „ Mihai Kogălniceanu, Raionul Iaşi
10. — „ Balinţi „ Darabani
11. — „ Busuioceni „ Dorohoi
12. — „ Cuza Vodă „ Darabani
13. — „ Grivița „ Dorohoi
14. — „ Horia Mitoc „ Săveni
15. — „ Ichimeni „ Săveni
16. — „ Pogoane „ Tg. Neamţ
17. — „ Pîrăul Negru „ Siret
18. — „ Poeni Chilişeni „ Suceava
19. — „ Poiana Stampei „ Vatra Dornei
20. — „ Sf. Voevozi Avrămeni „ Săveni
21. — „ Trestiana „ Iaşi
22. — „ Vorona Nouă „ Botoşani
23. — „ Voivodeasa „ Rădăuţi
24. — „ Vînători Vultur „ Iaşi
25. — Un post de cîntăreţ la parohia Gura Homor, raionul Gurahomor,
26. — Un post de cîntăreţ la parohia Petru Rareş, raionul Fălticeni.
27. — Un post de cîntăreţ la parohia Tulgheş, raionul Gheorghieni.

LITURGHII ARHIEREȘTI ȘI SFINȚIRI DE BISERICI ÎN EPARHIE

În ultimele luni ale anului 1956, au avut loc următoarele Liturghii arhierești și sfințiri de biserici nou construite, renovate și pictate:

În ziua de 11 noiembrie 1956 a avut loc sfințirea bisericii din parohia sf. Nicolae-Buhuși, redeschisă după efectuarea lucrărilor de pictură care au durat peste 2 ani și care s-au terminat prin stăruința permanentă a neobositului paroh, protoiereu Vasile Nica.

Redeschiderea acestei sfinte biserici a prilejuit o mare bucurie pentru binecredincioșii din Buhuși și preoții lor, mai cu seamă că slujba cuvenită a fost oficiată de P. S. Episcop Teofil, înconjurat de un măreț sobor de preoți în care se aflau: P. C. Vicar, D. Petrea, P. C. Consilier Constantin Popa și P. C. Consilier D. Videanu.

În ajun s-a oficiat Vecernia și Privighera la care a asistat un mare număr de credincioși; ei au ascultat și cuvîntul de învățătură rostit de Prea Sfințitul Episcop.

A doua zi s-a oficiat sf. Liturghie în asistența credincioșilor care au ascultat slujba.

La sfîrșitul sf. Liturghii P. C. Protoiereu Vasile Nica a dat glas bucuriei ce simte împreună cu credincioșii săi, atît pentru terminarea lucrărilor, dar mai cu seamă pentru prezența P. S. Episcop Teofil care a binevoit a oficia slujba. În continuare a mulțumit Prea Sfințitului Teofil, pentru susținerea lucrărilor; Sf. Patriarhii, Ministerului de Culte, parohiilor din raion și credincioșilor. Vorbitorul făgăduiește că va fi plin de respect și pe viitor față de Prea Sfințitul Episcop, împreună cu credincioșii săi pentru care cere binecuvîntarea arhierească.

Prea Sfințitul Episcop a luat act cu vie mulțumire de raportul detailat prezentat de prectul paroh și a împărtășit tuturor credincioșilor, membrilor consiliului și comitetului parchial, arhierești binecuvîntări. Apoi a rostit o frumoasă predică asupra rostului bisericii ca locaș de închinăciune, care trebuie îngrijit mult mai frumos decît orice alte locuințe, pentru că în el se păstrează trupul și sîngele Domnului nostru Iisus Hristos; în el ne adunăm să ne rugăm lui Dumnezeu și El este prezent pretutindeni și ascultă rugăciunile și păsurile noastre.

Prea Sfințitul Episcop a îndemnat pe credincioși să fie cu inima alături de toate suferințele aproapelui, să-și împodobească

sufletele cu virtuţi, să facă faptele credinţei, aşa cum au făcut sfinţii, mucenicii, cuvioşii şi cuvioasele şi părinţii bisericeşti, care au fost zugrăviţi în interiorul acelei biserici; prezenţa lor să fie un permanent îndemn pentru sufletele ce se vor ruga aici, în vederea mîntuirii. Cuvîntul Prea Sfinţitului Episcop se încheie cu un cald îndemn asupra promovării luptei pentru pace, factor absolut necesar pentru construirea vieţii noi în scumpa noastră Patrie.

După împărţirea anaforei asisteţa a trecut la agapa aşezată în sala de conferinţe a Protoieriei. Aici s-au rostit mai multe cuvîntări ocazionale de către P. C. Protopop, P. C. Consilier D. Videanu, P. C. Vicar D. Petrea. Dl. Mihuţ deputat, preoţi şi credincioşi, care folosind acest prilej au ţinut să sublinieze că astăzi 11 noiembrie, P. S. Episcop îşi sărbătoreşte în mijlocul preoţilor şi credincioşilor, aniversarea zilei de naştere, trecînd în al patruzeci şi optulea an de viaţă.

P. C. Episcop vădit mişcat de această neaşteptată manifestare, a mulţumit tuturor vorbitorilor rugînd pe Dumnezeu să-l învrednicească să ducă mai departe greul arhipăstoririi şi să contribuie din plin la promovarea tuturor operilor de interes social iniţiate de Guvern şi de regimul de democraţie populară, care acordă libertate şi sprijin tuturor cultelor din R. P. R.

— În ziua de 18 noiembrie 1956, a avut loc sfinţirea bisericii din satul Răcătău raionul Bacău, unde este paroh preotul Andrei Alexandru şi Pr. N. Adam pensionar ajutor.

Biserica din Răcătău a ars în 1954 din cauza unui trăsnet, fiind acum refăcută prin osîrdia Pr. Alex. Andrei şi a familiilor din satul Răcătău.

P. S. Episcop Teofil, a sosit în parohie în ziua de 17. XI. 1956, însoţit fiind de Pr. Gr. Bogza de la Catedrala sf. Episcopii şi de diaconii Constantin Sîrbu şi Ierod. Ignatie Cazan, la sosire fiind întîmpinat de mult popor şi de preoţii locali.

P. S. Sa a oficiat în biserica frumos refăcută şi împodobită slujba privegherii artoselor.

La sfîrşitul privegherii, credincioşii au ascultat cu viu interes predica P. S. Sale.

În ziua de 18 noiembrie ora 9, a început slujba sfinţirii bisericii; un sobor de preoţi din parohiile de prinprejur, între care: Pr. N. Vascan, Pr. Popovici cît şi Pr. Galeriu din Ploieşti fiu al satului, au ajutat pe Prea Sfinţitul Episcop.

Sf. Liturghie s-a săvîrşit în biserică, iar răspunsurile au fost date de cor, iar la sfîrşit deşi vremea era friguroasă, slujba de pomenire a ctitorilor cît şi cuvîntările s-au ţinut în curtea bisericii.

Părintele Al. Andrei a făcut o dare de seamă de felul cum s-au desfăşurat lucrările de refacere a bisericii arsă acum doi ani. Sfinţia Sa a arătat că fără ajutorul Prea Sfinţitului Episcop biserica satului Răcătău n-ar fi putut fi terminată.

Sfinţia Sa aminteşte de ajutorul primit de la Ministerul Cultelor, încă o dovadă de libertatea şi ajutorul pe care regimul de democraţie populară îl dă Bisericii.

El mulţumeşte pe această cale Prea Sfinţitului Episcop Teofil, Ministerului Cultelor şi tuturor enoriaşilor care l-au ajutat precum şi celor din alte parohii care au contribuit de bunăvoie pentru reconstrucţia acestui sfînt locaş, mulţumind şi d-lui pictor Iliescu-Roman care a pictat catapeteasma cu jumătate din preţul devizului.

Păr. N. Adam, pensionar, ajutător şi slujitorul acestei biserici într-o cuvîntare frumoasă şi simţită, mulţumeşte în numele său şi a enoriaşilor Prea Sfinţitului Episcop pentru tot ajutorul dat şi pentru dragostea ce-a avut-o de a se deplasa la sfinţirea acestui locaş.

La sfîrşit Prea Sfinţitul Episcop Teofil, a fost ascultat de credincioşii adunaţi în curtea bisericii.

Prea Sfinţia Sa a predicat plecînd în cuvîntarea Prea Sfinţiei Sale de la Evanghelia zilei «Pilda bogatului care i-a rodit ţarina», tratînd subiectul «Ce însemnează a ne îmbogăţi în Dumnezeu». Spicuind cîteva idei Prea Sfinţia Sa între altele a dezvoltat următoarele învăţături:

a) Se îmbogăţesc în Dumnezeu:

b) Toţi acei ce dăruesc pentru Casa lui Dumnezeu care este Sf. Biserică. Care dăruiesc, mai mult sau mai puţin, dînd prisosul lor sau mai ales cei ce jertfesc, ca femeia aceea din sf. Scriptură de care aminteşte Mîntuitorul şi care a dăruit numai doi bănuţi.

c) Acei care se roagă cu toată inima, necontenit şi mai ales în biserici, unde este locul rugăciunii în comun.

d) Acei care se smeresc şi se pocăiesc spovedindu-se şi împărtăşindu-se în toate posturile, după porunca Bisericii noastre ortodoxe.

e) Cei ce fac milostenie ajutînd pe săraci fiindu-ne milă de necăjiţi şi luptînd mai ales necontenit pentru pacea noastră lăuntrică, a familiilor noastre, a ţării noastre şi a toată lumea.

f) Celor ce nu se îmbogăţesc în Dumnezeu merită să audă glasul lui Dumnezeu «nebune» aşa cum l-a numit pe bogatul care i-a rodit ţarina şi încheie Prea Sfinţia Sa:

«Să lăsăm să răsune în sufletul nostru cuvîntul «nebune», înţelegînd că aşa ne va numi Dumnezeu dacă nu ne îmbogăţim în El cu harul Lui: «Să ne hotărîm». Pe viitor vreau să fiu un înţelept nu un nesocotit, îmbogăţindu-mă în faptele cele bune ca să moştenesc împărăţia cerurilor».

La sfîrşit Prea Sfinţia Sa a împărtăşit binecuvîntarea sa peste toţi cei de faţă şi a împărţit tuturor anafora.

— La 21 noiembrie 1956, a avut loc redeschiderea bisericii parohiale din Butnăreşti, raionul Roman.

După o reparaţie radicală şi mai ales în urma înfrumuseţării cu o nouă pictură executată în vara acestui an, biserica din Butnăreşti, raionul Roman, a fost redeschisă în ziua de 21 noiembrie a. c., slujba sfinţirii fiind oficiată de Prea Sfinţitul Episcop Teofil.

Prea Sfinţia Sa a sosit în Butnăreşti, la orele 8.30, însoţit fiind de Pr. Petrea-vicarul Eparhiei Romanului, a oficiat asistat

de preoții: D. Petrea-Vicar, Pr. Gh. Căluianu-Trifești, Pr. Gr. Bogza de la Catedrala Sf. Episcopii, Const. Ciocan-Bîrjoveni, parohul local I. Platon și diaconii Const. Sîrbu și Ioan Soceanu de la sf. Episcopie.

Deși foarte frig un mare număr de enoriași au luat parte la slujbă. După oficierea sf. Liturghii părintele paroh I. Platon, a salutat prezența P. S. Episcop în mijlocul enoriașilor și a prezentat raportul lucrărilor de restaurare a bisericii.

P. C. Sa între altele a mulțumit călduros d-lui pictor Iliescu din Roman, care a împodobit biserica cu o pictură migălos și inspirat executată. Multe din piesele picturii sale apropiindu-se de valoarea clasică a artei decorative bisericești bizantine. Cu evlavia ce îl caracterizează, pictorul Iliescu a lucrat zi și noapte, o vară întreagă pentru ca să lase în Butnărești o adevărată operă de artă; și aceasta pentru o remunerație aproape neînsemnată.

Întreaga reparație s-a efectuat cu obolul enoriașilor satului Butnărești.

Mulțumește apoi P. S. Episcop care în urmă cu 6 luni trecînd prin Butnărești a îndemnat poporul să se preocupe de înfrumusețarea bisericii lor, iar acum a ținut cu atîta dragoste să fie de față la redeschiderea sfîntului locaș.

La sfîrșit, P. S, Episcop a predicat credincioșilor despre: Infrumusețarea locașurilor lui Dumnezeu este o datorie a oricărui creștin.

Ideia principală cu care ascultătorii și-au împodobit sufletele ascultînd cu nespusă plăcere predica P. S. Sale, a fost aceasta: Biserica lui Dumnezeu — spune P. S. Episcop este locașul acesta pe care l-am sfințit, dar mai ales este ființa noastră omenească pe care sf. Pavel o numește: «locaș al Duhului Sfînt». Și pentru una și pentru alta creștinul este dator să se osîrduiască a le înfrumuseța. Locașul de închinare — biserica făcută de mîini omenești se înfrumusețează prin curățirea ei, prin pictarea și îngrijirea materială cu ajutorul și obolul nostru, dar mai ales împodobind-o cu prezența noastră a creștinilor în fiecare dată cînd ea e deschisă — prezența noastră neîntreruptă la rugăciune, luînd parte la slujbă activ, așa cum au făcut azi creștinii dînd răspunsurile la sf. Liturghie sub îndrumarea cîntăreților.

Cealaltă biserică «ființa noastră omenească» se înfrumusețează cu zugrăvirea înlăuntrul nostru a înclinărilor creștine iar în afară cu practicarea virtuților evngheliei Domnului Iisus Hristos. Una pe alta se complectează, dar fiecare creștin este dator ca întîi să înfrumusețeze ființa omenească cu bunătate, dragoste, credință și toată viețuirea creștină evlavioasă ca să poată jertfi uneori și din bunurile materiale pentru înfrumusețarea bisericii ca locaș de închinare; după spus Mîntuitorului Hristos «curăță mai întîi partea cea din lăuntru a paharului și a blidului, ca să fie și cea din afară curată».

În concluzie îndeamnă pe credincioși să fie supuși și ascultători bisericii curățindu-și viața și rugîndu-se neîncetat pentru pacea lumii și pentru a ne feri Dumnezeu de un nou război, care ar fi un dezastru pentru întreaga lume.

După ce P. S. Episcop a luat masa împreună cu toți slujitorii și ostenitorii, s-a reîntos la reședință.

— La 25 noiembrie 1956, a avut loc sfinţirea bisericii din parohia Dragomireşti, raionul Bacău.

Biserica cea nouă din Dragomireşti, sat aşezat departe de oraşul Bacău ca la 50 km. spre răsărit şi miază zi, sfinţită de Prea Sfinţitul Episcop Teofil în ziua de 25 noiembrie 1956, străjuieşte ca o binecuvîntare, dominînd plaiul întreg al dealurilor de jur împrejur. Ridicată pe culmea cea mai înaltă a satului, cu cele două turle proaspăt tăbluite, măreaţă ca o catedrală, se vede de la o mare depărtare, mai ales spre Bîrlad. În jurul bisericii stau împrăştiate locuinţele răzeşilor din Dragomireşti, aprinzîndu-se pe rînd la fiecare geam, în fiecare seară, luminiţele ca nişte licurici presăraţi într-o vastă pajişte. De acum ca un turn de veghe, biserica cea nouă, aşezată pe culmea dealului dinspre Vladia şi Plopana, va fi întîlnită cu privirea de toţi creştinii din Dragomireşti în fiecare dimineaţă cînd deşteptîndu-se vor deschide uşa casei lor să se îndrepte spre munca zilnică şi desigur că întîlnind-o în priviri îşi vor însemna chipurile în semnul crucii arma nădejdilor creştine.

La 24 noiembrie încă de cu seară a sosit Prea Sfinţitul Episcop Teofil, însoţit de preotul Grigore Bogza de la Catedrala Sf. Episcopii şi de diaconii Ioan Soceanu şi Constantin Sîrbu, poposînd la casa Pr. Gh. Nicolau parohul acestei parohii.

Sus pe deal, pe lîngă biserică, tremurau încet în întuneric, luminiţe ca nişte stele îngrămădite unele peste altele. Erau creştinii din Dragomireşti cu lumînări aprinse care-şi aşteptau cu vibrări smerite sosirea arhipăstorului lor, dorind să-i lumineze calea cu făclii şi bucurii.

La sosirea sa la poarta bisericii Prea Sfinţitul Episcop a fost întîmpinat de glasul credincioşilor mai tineri sau mai bătrîni cu imnul «Pre stăpînul şi arhiereul nostru», iar în uşa bisericii aşteptîndu-l cu Sf. Evanghelie şi Sf. Cruce, Pr. Protoiereu al raionului Bacău N. Balcanaşu, care i-a urat bun venit.

Slujba privegherii în biserică ce-şi înalţă cupolele frumos împodobite a fost oficiată de P. S. Episcop înconjurat de un sobor de 8 preoţi în frunte cu părintele protoiereu N. Balcanaşu.

La sfîrşitul privegherii P. S. Episcop a predicat despre: «Rugăciunea este temelia vieţii creştine». Creştinii au sorbit cu nesaţ cuvintele arhiereşti plecînd de aici îmbogăţiţi sufleteşte. Între altele Prea Sfinţitul Episcop a spus: dacă rugăciunea este temelia vieţii creştine şi dacă Sf. Pavel îndeamnă pe creştini zicînd: neîncetat vă rugaţi, apoi pentru ca Dumnezeu să asculte rugăciunile noastre ele trebuiesc făcute cum se cade.

Graba cu care unii se roagă, în timp ce se spală, alţii încălţîndu-se sau ştergîndu-şi faţa, nu poate fi decît o dovadă de cum *nu* trebuie să se facă rugăciunea.

Exemplu de rugăciune dat de Mîntuitorul Hristos este rugăciunea Tatăl nostru sau rugăciunea Domnească. Fiind cea mai cuprinzătoare şi mai sfîntă rugăciune, trebuie rostită cu cutremurare, rar şi pe înţeles, căci cînd ne rugăm totdeauna avem pe Dumnezeu în faţă.

Dimineaţa, în ziua de 25 noiembrie Prea Sfinţitul Episcop a oficiat sfinţirea bisericii înconjurat de un sobor de preoţi şi

diaconi și anume: protoiereu N. Balcanașu-Bacău, Ioan Stoica-Bîrlad, Gh. Carp-Plopana, Cezar Stoinea-Ruseni, N. Tanasă-Iţcani. A. Giurcanu-Bogdănița, C. Măileanu-Avrămești, T. Piatac-Rădeni, M. Răzmeriță-Voinești, Grigore Bogza-Sf. Episcopie, diac. Sîrbu și Soceanu sf. Episcopie, C. Cozmei-Gologofta, I. Mărgărint-Ursoaia.

S-au adunat numeroși credincioși.

Sf. Liturghie s-a oficiat în biserică, iar P. S. Episcop a hirotonit preot pentru parohia Oprișești pe tînărul diacon Andrei Foșlea licențiat în teologie. Răspunsurile la sf. Liturghie au fost date de corul cîntăreților.

La sfîrșitul sf. Liturghii, P. S. Episcop și credincioșii au ieșit în curtea bisericii unde s-au ţinut cuvîntările și s-a împărţit de însăși P. S. Sa anafora.

Părintele paroh Gh. Nicolau într-o cuvîntare plină de emoție și de simţire aleasă a prezentat P. S. Episcop raportul asupra lucrărilor de terminare a locașului de închinare. P. C. Sa arată că acum 11 luni, cînd a venit în această parohie, a găsit biserica ridicată din roșu, încă de acum 20 ani.

Accentuează că dacă cu toată munca depusă în parohie n-ar fi fost P. S. Episcop Teofil care a dat ajutoare din fondurile eparhiale, materiale gratuit și mașina Episcopiei care să le transporte, poate nu s-ar fi putut ajunge ca azi, după 11 luni, decînd a venit în parohie să se poată sfinți biserica. Mulţumește călduros P. S. Episcop pentru această grijă ce a purtat-o acestei parohii și-l roagă să primească hotărîrea enoriașilor de a-l avea ca prim ctitor al locașului lor.

Mulţumește apoi enoriașilor din parohiile vecine care l-au ajutat; cei din Rădeni, cei din Doagele, și din alte parohii. Mulţumește și enoriașilor satului care au contribuit pentru terminarea bisericii.

Predica P. S. Episcop cu subiectul «*Biserica este poarta cerului, iar păcatul ușa iadului*» a fost ascultată cu o liniște impresionantă de mulţimea credincioșilor.

Prea Sfinţia Sa plecînd de la episodul din Vechiul Testament «Visul Patriarhului Iacov» care deșteptîndu-se după ce văzuse scara aceea rezemată de porţile cerului a exclamat: «aici este poarta cerului, este casa lui Dumnezeu», a arătat de ce biserica se poate numi poarta cerului. Ascultătorii setoși ai P. S. Sale au înţeles pe deplin că biserica este poarta cerului pentru că:

1. — Este casa lui Dumnezeu cum o numește Înţeleptul Solomon și însuși Mîntuitorul Hristos.

2. — Biserica este locul unde se săvîrșesc toate tainele împărtășitoare de har și de binecuvîntare a lui Dumnezeu.

3. — Tot biserica este locuința Domnului Hristos care este prezent în chip real în sf. împărtășanie iar noi creștinii sîntem copiii lui Dumnezeu (Rom. VIII, 16) locuitori ai acestei case.

Ce lucru mare au făcut cei din Dragomirești! — a spus Prea Sfinţia Sa, — au zidit aici o poartă a cerului pe care să intre în veșnicie ei și toţi ai lor.

În partea doua a cuvîntării Prea Sfinţia Sa a dovedit că există totuși și o ușă a iadului. Aceasta este păcatul, patima.

Toate păcatele și patimile, desfrînarea, hulirea lui Dumnezeu, necurăția, furtișagul, părăsirea lui Dumnezeu, răscularea împotriva lui cum zice proorocul Isaia (cap. I, 2-10) toate sînt uși ale iadului și aceasta este o realitate.

În concluzie Prea Sfinția Sa spune: «ca să nu mergem în iad, să venim la biserică, la această poartă a cerului, spălîndu-ne, curățindu-ne în baia spovedaniei».

La sfîrșit binecuvîntînd această mulțime de oameni adunați în numele lui Iisus, îi îndeamnă să ducă pacea în casele lor, în satele lor și peste tot cuprinsul țării.

Cine a luat parte la sfințirea bisericii din Dragomirești a putut vedea ce înseamnă rîvna și sîrguința unui păstor sufletesc, tăria în credință a credincioșilor cît și libertatea și sprijinul ce-l primește Biserica din partea orînduirilor noi din R. P. R.

Nu putem încheia aceste rînduri fără a menționa activitatea desfășurată de preotul Ioan Stoica în vremea pastorației sale în acel sat, — Cucernicia Sa are o mare contribuție, căci datorită Sf. Sale s-a ridicat clădirea din roș și s-a acoperit.

În munca lui a fost susținut permanent de un harnic fiu al satului, cîntărețul D. Stoinea, pensionar din Bîrlad. D-sa a bătut la toate ușile și porțile în trecut, pentru a obține ajutoare în materiale și bani.

Trebuie să pomenim și numele vechiului preot Dumbravă, care a pus temelia sf. locaș.

Credem că măreția zilei de 25 noiembrie la care mult ostenitorii au participat le-a umplut sufletul de bucurie.

— La 28 noiembrie 1956, Prea Sfințitul Episcoop Teofil, a oficiat slujba de deschidere a bisericii mănăstirii Bogdana, raionul Tg. Ocna, în urma reparațiilor ce i s-au făcut prin stăruința P. C. Protos. Isaia Cotîrleț ajutat de întregul sobor al sf. Mănăstiri.

La sfîrșitul sf. Liturghii, P. S. Episcop a ținut o instructivă cuvîntare asupra rostului monahismului în viața Bisericii Ortodoxe Romîne și a Partriei noastre.

După ce a luat masa, P. S. Episcop a vizitat în amănunțime interiorul sf. mănăstiri interesîndu-se îndeaproape de ocupațiile fiecărui monah.

— La 2 decembrie 1956, P. S. Episcop, a oficiat sfințirea bisericii din parohia Ciurăști I, raionul Bîrlad.

De multă vreme harnicul preot V. Ciorîță trudește pentru ridicarea unui nou locaș în parohia ce păstorește de la începutul carierii sale. După 8 ani de zile și-a văzut visul împlinit.

Prea Sfințitul Episcop apreciind strădaniile acestui preot și a credincioșilor respectivi a ținut să oficieze personal slujba de sfințire. De aceea a sosit în localitate în seara zilei de 1 decembrie pe un drum foarte anevoios din cauza ploilor. Atît seara —la slujba Vecernie, și Privegherii,— cum și a doua zi la sf. Liturghie, P. S. Episcop a fost înconjurat la slujbă de un sobor format din: P. C. Vicar D. Petrea, P. C. Preot Gh. Ciupercă Protoiereul raionului Berești, Preot Constantin Badiu-Bălușești.

Preot Pavel Plătică-Ghidigeni, Preot Constantin Pricopescu-Cotoroaia, Preot Mircea Ţigănoiu-Ciureşti II, Preot Cozian-Cărăpceşti şi diaconii I. Soceanu şi C. Sîrbu de la sf. Episcopie.

După terminarea sf. Liturghii, preotul V. Ciorîţă mulţumind P. S. Episcop pentru dragostea ce a avut de a veni în localitate pe un timp atît de rău, a făcut o dare de seamă asupra felului în care au decurs lucrările în cei 8 ani de lucru. A mulţumit pentru dotaţia de la Sf. Episcopie, cum şi credincioşilor pentru contribuţia în bani şi muncă la ridicarea noului locaş.

P. S. Episcop a rostit o frumoasă cuvîntare vorbind despre parabola talanţilor. A binecuvîntat apoi pe preotul V. Ciorîţă şi pe credincioşi îndemnîndu-i să frecventeze slujbele ce se vor oficia în biserica cea nouă şi să stăruie întru învăţarea poruncilor dumnezeeşti pe care păzindu-le îşi asigură mîntuirea sufletelor. I-a îndemnat pe toţi să se roage pentru pace, căci pacea asigură progresul, să-şi îndeplinească toate obligaţiunile faţă de statul nostru.

După împărţirea anaforei de către P. S. Episcop, credincioşii s-au răspîndit mulţumiţi spre casele lor, iar slujitorii au fost oaspeţii preotului paroh.

— La 6 decembrie 1956, P. S. Episcop Teofil a oficiat sf. Liturghie în biserica parohiei Bălăşeşti, raionul Bîrlad, care-şi sărbătorea hramul.

Satul Bălăşeşti este un sat vechi cu oameni harnici şi evlavioşi. De mai multe ori şi-au reparat biserica prin mijloacele lor proprii, împodobind-o cu alese obiecte bisericeşti. Serbarea hramului este prilejul de a se aduna la slujbă în număr mare. Venirea P. S. Episcop le-a produs o foarte mare bucurie încît ei au umplut biserica pînă la refuz.

Sf. Liturghie a fost oficiată de un sobor de preoţi care au înconjurat pe Prea Sfinţitul, cum şi diaconii catedralei. La sfîrşit preotul paroh Constantin Badiu şi-a manifestat adînca bucurie simţită de prezenţa P. S. Episcop, care a binevoit a răspunde la poftirea ce i s-a făcut. A arătat situaţia religioasă şi socială a enoriaşilor săi pe care îi înfăţişează ca oameni devotaţi Patriei şi Bisericii, promiţînd că va şti să păstorească aşa cum se cuvine unui preot devotat poporului.

Prea Sfinţitul Episcop luînd cuvîntul a vorbit despre Sf. Ierarh Nicolae, patronul bisericii îndemnînd pe credincioşi să fie smeriţi, darnici, credincioşi, rugători către Dumnezeu, aşa cum a fost patronul bisericii lor.

In continuare P. S. Episcop a îndemnat pe credincioşi să fugă de păcat, şi de plăcerile trupeşti, să renunţe la tot ceea ce nu este necesar, să trăiască cumpătat petrecînd timpul în rugăciune şi evlavie. Ca cetăţeni, să fie loiali faţă de stăpînirea noastră şi să-şi îndeplinească îndatoriririle ce au aşa cum arată legile ţării. I-a îndemnat să se roage pentru pace.

P. S. Episcop a dat îndrumări preotului paroh de felul cum trebuie să-şi îndeplinească apostolatul său.

După ce s-a împărţit anafora, P. S. Epiccop şi însoţitorii

au poposit puțină vreme la casa parohială, continuîndu-și apoi drumul spre Roman.

— La 16 decembrie 1956, a avut loc deschiderea bisericii din parohia Țibănești, raionul Negrești.

Biserica acelei parohii a fost construită acum 100 de ani de către Postelnicul Ioan Carp. Cutremurul din 1940 îi produsese grave avarii care au fost înlăturate prin reparațiile efectuate de credincioși în frunte cu preotul parch D. Talpalaru, secondat și de consiliul și comitetul parohial.

Slujba a fost oficiată de P. S. Episcop Teofil înconjurat de un sobor de preoți format din : Constautin Chiriac de la Catedrala Episcopală, Constantin Radu Protoiereu-Negrești, Nicolae Balan-Jigoreni, Mihai Leca-Tungujei și diaconii I. Soceanu și C. Sîrbu de la Catedrală.

După slujba sfințirii s-a oficiat Sf. Liturghie în cadrul căreia a fost hirotonit preot, pentru parohia Toporești, raionul Vaslui, tînărul diacon Vasile Ardeleanu licențiat în teologie.

La sfîrșitul sf. Liturghii preotul D. Talpalaru a prezentat un raport detailat asupra parohiei Țibănești insistînd asupra planului de lucru inițiat în 1953 din care a realizat punctul privitor la restaurarea bisericii. Nădăjduește în celelalte puncte din program. A mulțumit P. S. Episcop pentru buna voință ce a avut de a oficia personal slujba de redeschidere.

P. S. Episcop Teofil luînd loc în strana arhierească, rostește predica din care spicuim următoarele : După 40 de zile de post în pustie, Mîntuitorul este ispitit de dinvolul, care îi cere să prefacă pietrele în pîine. Iisus îi răspunde că este scris că: «nu numai cu pîine va trăi omul ci și cu tot cuvîntul lui Dumnezeu» (Mat. I,V 3-4).

Nu numai cu pîine trăiește omul; el are un suflet care se hrănește din cuvîntul lui Dumnezeu cuprins în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. P. S. Episcop dezvoltă apoi tema propusă cu lux de citate scripturistice, apărînd Sf. Taine — atacate de sectanți. Tonul autoritar, vehement cîteodată devine cald creind atmosfera de convingere adîncă. Predica a fost ascultată cu luare aminte de toată asistența.

După ce a împărțit anafora P. S. Episcop și însoțitorii, clerici și mireni, au luat parte la agapa pregătită de credincioși; spre seară a revenit la reședință.

Pr. I. D. LEON

MANIFESTĂRILE CLERULUI ÎN LUPTA PENTRU PACE

CONFERINȚE INTERCULTICE

La 3 ianuarie 1957, a avut loc o conferință interconfesională în cadrul Comitetului Raional de Luptă pentru Pace, Bîrlad. Ședința a avut loc în localul Protoieriei, la orele 10,30. Au luat parte : Ecaterina Vizureanu președinta Comitetului de Luptă pentru Pace, oraș, împuternicitul Ministerului de Culte, Gh. Cucu din partea cultului evanghelist, Gh. Caradinț din partea cultului adventist. După deschiderea ședinței s-a dat cuvîntul preotului Const. Petrea-Perieni, care a prezentat referatul: «Momente și realizări în Lupta pentru Pace în 1956».

La discuții, Protoiereul Constantin Ciopraga a scos în evidență felul cum a lucrat preotul Petrea referatul, insistînd ca să-și ia toți preoții același angajament pentru anul 1957. Preotul D. Bîrnovescu subliniază calitatea referatului și definește pacea în sens social. Gh. Caradinț și Gh. Cucu își iau angajamentul că vor ști să lupte pentru Pace și pe viitor, cu același zel de pînă acum. Preotul Nicolae Herghelegiu spune că referatul a fost cuprinzător și că slujitorii cultelor trebuie să se identifice cu lupta pentru Pace. Pacea este apărarea vieții și este una și aceeași pentru toți oamenii, indiferent de cultul din care fac parte. Preotul I. Dima-Perieni insistă ca membrii cultelor și slujitorii lor să fie activi și nu pasivi în toate acțiunile de folos obștesc.

Protoiereul Constantin Ciopraga, își exprimă nădejdea că anul 1957, va aduce mai mult rod în lupta pentru Pace. Stau la îndemîna preoțimii publicațiile Sf. Patriarhii, revista Timpuri Noi, Orizonturi și presa cotidiană, încît clerul tuturor cultelor poate lua cunoștință de înfăptuirile ce se produc pe întinsul patriei și peste hotare, acolo unde există regimul de democrație populară.

Ecaterina Vizureanu, în numele Comitetului de Luptă pentru Pace orășenesc spune că este mulțumită de felul cum își duc munca preoții din oraș, de contribuția lor la realizarea celor 5 întovărășiri de pe raza orașului. Cere o mai strînsă colaborare a tuturor pentru îndrumarea cetățenilor la muncă după anotimp. Cere contribuția tuturor pentru buna reușită a alegerilor de la 3 februarie, cînd poporul prin votul său va trimite în Marea Adunare Națională pe cei mai buni fii ai patriei. Sedința se în-

chide prin cuvîntul de mulțumire față de toți cei prezenți, rostit de protoiereul Constantin Ciopraga.

La 22 ianuarie 1957, a avut loc o conferință intercultică la orele 11, în sala de festivități a raionului Roman, la care au luat parte reprezentanții cultelor din raion și oraș. Se formează mai întîi un prezidiu din: Prea Sfințitul Episcop Teofil, Cernomaz din partea Comitetului raional de Luptă pentru Pace, Solomon Schächter rabin, G. Chirea secretarul sfatului popular raional, Pr. C. Movileanu-Boghicea, Pr. D. Petrea Vicarul Episcopiei, Pr. I. Baltheiser din partea cultului romano-catolic.

Ședința se deschide prin cuvîntul d-lui Cernomaz. D-sa, după ce salută prezența reprezentanților cultelor veniți în număr impresionant din toate colțurile raionului și după ce arată că atît guvernul cît și partidul apreciază colaborarea clerului de la toate cultele cu regimul de democrație populară, dă cuvîntul P. C. preot D. Petrea Vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor, care dezvoltă referatul cu subiectul : «Contribuția deserventilor cultelor în susținerea cauzei păcii».

P. C. Sa trece în revistă evenimentele politice interne și externe din ultimul timp pe care le analizează sub raportul luptei pentru cauza păcii. Căci pacea e forul călăuzitor pe calea fericirii pămîntești și cerești. Mîntuitorul aduce în lume pace și între oameni bună învoire. În aplanarea diferendelor între popoare nu războiul trebuie să fie mijloc de rezolvare, ci pacea, buna înțelegere pe calea tratativelor, dezarmarea, interzicerea armelor atomice și nuclearea, dezvoltarea relațiilor comerciale, culturale și științifice — iată căile pentru înlăturarea războiului și instaurarea păcii.

După ce enumeră realizările mari din regiunea Bacău: rafinăria de la Dărmănești, lucrările de pe valea Tazlăului, termocentrala de la Borzești, laminorul și fabricile de cărămizi din Roman, succesele obținute în agricultură și alte domenii — vorbitorul se referă la alegerile din 3 februarie 1957, zi în care slujitorii altarelor împreună cu credincioșii lor, vor fi chemați să aleagă pe cei ce vor reprezenta poporul în Marea Adunare Națională a Republicii Populare Romîne.

Referatul bine studiat, avînd și multe texte scripturistice a fost ascultat cu luare aminte.

Dl. Cernomaz deschide seria discuțiilor pe marginea referatului prezentat, invitînd asistența să contribuie cu cuvîntul, pentru luminarea problemei puse în discuție.

P. S. Episcop Teofil luînd cuvîntul, după ce face aprecieri asupra referatului, a spus între altele: Sîntem martori la atîtea înfăptuiri ale regimului nostru pentru binele întregului popor muncitor, pe cuprinsul țării răsar uzine, fabrici, dispensare, case de nașteri, școli, etc.

Este surprinzător numărul mare de cărți tipărite, publicații, difuzate în popor; este surprinzător prețul ieftin al medicamentelor, costul produselor industriale de orice fel. Toate acestea sînt pentru noi dovada bunei conduceri. Deci avem toată obligația ca la 3 februarie 1957 să dăm votul nostru, ca semn de ata-

șament față de regimul nostru, fiilor țării propuși ca viitori deputați în Marca Adunare Națională.

Avem toată obligația să luptăm pentru Pace. Vechiul și Noul Testament promovează Pacea. Noi spunem în Sf. Liturghie și în slujbele noastre: Pace tutoror, căci pacea asigură progresul. Noi recunoaștem deplina libertate a cultelor garantată de Constituție și de Legiuirile țării. În eparhia noastră și în toată țara, preoții își caută de serviciile lor nestingheriți de nimeni.

Ne bucurăm că vom avea în Marea Adunare Națională reprezentanți ai Bisericii noastre în persoana I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. C. Vicar Al. Ionescu de la Arhiepiscopia Bucureștilor; aceasta este încă o dovadă grăitoare de solicitudine arătată de Puterea Populară față de Biserică, în același timp o dovadă de atașamentul clerului față de regimul nostru democrat.

Recunoștința noastră se îndreaptă spre Dl. Președinte al Prezidiului Dr. Petru Groza, și către tot Guvernul.

Prea Sfințitul Episcop își încheie cuvîntul cu îndemnul dat tuturor, de a vota la 3 februarie pe candidații F. D. P. propuși în raionul Roman, în frunte cu dl. Dr. Prof. Acad. Ștefan Milcu, Ștefan Boboș, Simion Staicu, cu credința fermă că alegșii își vor face datoria în conștiință.

Preotul I. Pascu, Protoiereul raionului Roman, declară că va sprijini alegerile de la 3 februarie, al căror ecou trebuie să treacă peste hotare, ca lumea să ia act de atașamentul nostru față de regimul care caută să ridice pe toți cei ce muncesc.

Dl. Anton secretar A.R.L.U.S. în numele Comitetului Raional A.R.L.U.S. scoate în evidență munca depusă pentru întocmirea referatului și subliniază părțile referitoare la dezarmare, la bunele relații între popoare; pe plan intern, arată înfăptuirile culturale, industriale, sanitare, agricole din țară, la baza cărora stă experiența și îndrumarea sovietică. În concluzie cere ca membrii A.R.L.U.S. să-și facă datoria în alegeri.

Preotul V. Brumărașu-Dcljești își exprimă încrederea în candidații propuși și ca luptător sincer pentru pace, îi va vota împreună cu credincioșii.

Dl. Ilașcu Ioan, reprezentantul cultului creștin după evanghelie, își manifestă bucuria pentru libertatea cultelor și îndreaptă toate mulțumirile spre binefăcătorii respectivi, conducerea noastră de Stat. Va vota la 3 februarie candidații propuși.

Pr. Demeter Mihai-Săbăoani, în numele cultului romano-catolic, raportează cum lucrează în parohie împreună cu conliturghisitorii, pentru pace. Va vota candidații propuși.

Dl. Lintzler, în numele comunității israelite locale, arată cum luptă slujitorii cultului mozaic pentru pace, vizitînd casele, actualizînd cuvîntările. Vor vota cu toții candidații F. D. P.

Dl. Gavril Chirea, secretar al Sfatului Popular raional, după ce vorbește pe larg despre roadele păcii, importanța muncii și producției în socialism, înfăptuirile locale, reducerea și desființarea unor cote agricole, împarte diplome din partea A.R.L.U.S.-ului: P. S. Episcop Teofil, Vicar D. Petrea, Protoiereu I. Pascu,

Pr. V. Brumărașu, etc. ca o recunoaștere a muncii depuse în cadrul Lunei prieteniei Romîno-Sovietice.

Dl. Cernomaz, după ce pune concluzii asupra celor discutate propune să dea citire Moțiunii prezentate la birou, care este aprobată în unanimitate.

Ședința a luat sfîrșit la ora 14,30 într-o atmosferă de caldă prietenie între slujitorii cultelor.

Pr. I. D. L.

CONFERINȚA INTERCONFESIONALĂ DE LA ROMAN

La 15 noiembrie 1956, în sala de ședințe a Consiliului Eparhial a Eparhiei Romanului și Hușilor, a avut loc o consfătuire a reprezentanților cultelor religioase din raion și oraș.

Prezidiul este format din: P. C. Preot Dumitru Petrea Vicar eparhial, P. C. Preot Mihai Demeter, romano-catolic, Dumitru Roibescu șeful cultului adventist, Preot Chirilă Savici cultul lipovenesc și dl. rabin Solomon Schächter, cultul mozaic.

În fața unei asistențe de peste 100 persoane, P. C. Preot D. Petrea Vicar, deschide ședința și dă cuvîntul P. C. Preot Zaharescu Gheorghe, care face o expunere a evenimentelor interne și externe în ultimele săptămîni de la sfîrșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie 1956.

P. C. Diacon Mihai Andronache prelucrează articolul: «A fost zdrobit atacul armat împotriva Republicii Populare Ungare» din «Romînia Liberă» Nr. 3763. Din același ziar se citește de către Preotul Belei Ioan, articolul: «Agresiunea împotriva Egiptului; primejdia nu a luat sfîrșit».

Se deschide seria discuțiilor, la care se înscriu mai mulți participanți din rîndul asistenței. P. C. Protopop Ioan Pascu: «Am trăit cu cutremur evenimentele dureroase ce s-au petrecut în țara vecină Ungaria». Am luat cunoștință de atacul bandițesc asupra Egiptului din partea unor cotropitori nesățioși. Să ne aliniem în rîndul luptătorilor pentru pace și să formăm opinia credincioșilor de a urî pe toți cei ce duc și susțin războiul.

P. C. Preot Mihai Demeter romano-catolic a spus: «Ca fiu al Bisericii romano-catolice, condamn agresiunea ori unde ar fi. Sfîntul Părinte de la Roma ne îndeamnă și dorește pacea propovăduită de Domnul Hristos. Bunurile nu sînt numai a unora, ci a tuturor, căci toți sîntem făpturi ale lui Dumnezeu.

Dl. Dumitru Roibescu, adventist, face o comparație între coriștii catedralei care au intonat cîteva imne despre pace și între îngerii care au cîntat la Nașterea lui Iisus, pace și între oameni bună învoire. Să folosim misiunea noastră în slujba păcii. Ne simțim bine acum; să căutăm a păstra bunurile și drepturile cîștigate cu sacrificiu.

Pr. Chirilă Savici, din partea cultului lipovenesc: «Noi iubim pacea și condamnăm războiul și pe cei ce îl doresc. Să fim uniți în lupta pentru pace și să condamnăm orice agresiune».

Luînd cuvîntul în numele cultului mozaic, dl. rabin Solomon Schächter a spus: «Noi, credincioșii cultului mozaic afirmăm

hotărîrea nestrămutată de a sprijini cu toate forţele regimul nostru de democraţie populară, chezăşia vieţii şi existenţii tuturor cetăţenilor acestei ţări; de a lupta cu toate forţele noastre printre partizanii păcii din lumea întreagă.

P. C. Vicar D. Petrea a spus: Monopoliştii anglo-francezi folosind ca instrument statul Israel, au atacat Egiptul. Acest atentat asupra Egiptului primejdueşte pacea întregii lumi. În numele credincioşilor ortodocşi, protestez împotriva acestei nelegiuiri. Tot aşa de indignaţi am fost în faţa acţiunii fasciştilor şi naziştilor veniţi în Ungaria din părţile occidentale, mai ales din Germania occidentală. Nelegiuirile petrecute în Ungaria, îngrozesc nu numai simţul religios, dar orice minte sănătoasă şi cinstită. Poporul maghiar a trecut prin grele încercări; dar sîntem siguri că îşi vor apăra cuceririle şi vor putea continua în linişte munca şi realiza scopurile pe care şi le-a propus.

Să lămurim credincioşii şi să-i determinăm a fi ascultători faţă de stăpînirea noastră; să contribuie la socializarea agriculturii şi să apere toate cuceririle şi realizările Puterii Populare.

Se întocmeşte Moţiunea care se trimite Comitetului Naţional de Luptă pentru Pace la Bucureşti.

Şedinţa se închide cu imnul «Slavă întru cei de sus» executat de corul Catedralei condus de P. C. Diacon D. Teofănescu.

Preot DUMITRU PETREA

SĂRBĂTORILE LA CATEDRALĂ ȘI LA CENTRUL EPARHIAL

În fiecare an sf. praznice luminoase ale Naşterii şi Botezului Domnului cum şi Anul Nou, ne rup din preocupările zilnice, ne cheamă la clipe de înduhovnicire şi înălţare sufletească. Aceste mari sărbători ale creştinismului ne duc înapoi în anii tinereţilor şi copilăriei făcîndu-ne să retrăim acele clipe pe meleagurile depărtate, în sate cu căsuţe ascunse sub zăpada în care ard necontenit făcliile credinţei noastre strămoşeşti.

Sărbătorile umplu văzduhul cu cîntările şi rugăciunile lor, cu vuetul clopotelor ce duc departe bucuria creştinilor.

La Catedrala Episcopală sărbătorile adună credincioşii care se perindă în timpul slujbelor zilnice. Slujbele arhiereşti, soborul de preoţi şi diaconi şi corul minunat care numără peste 40 persoane, astîmpără setea de evlavie a închinătorilor.

Anul acesta ca şi în anii precedenţi, P. S. Episcop a oficiat sf. Liturghie precedată de Vecernii şi Privegheri şi a predicat.

În ziua de 25 decembrie (Naşterea Domnului) după Vecernie corul Catedralei sub conducerea diaconului D. Teofănescu, a dat un concert de colinde în faţa unui mare număr de credincioşi, executînd următorul program: 1) Troparul Naşterea Ta Hritoase (Al. Podoleanu), 2) Bună seara, cules şi armonizat de (V. Ionescu-Paşcani), 3) Praznic luminos (D. Chiriac), 4) O ce veste minunată (D. Chiriac), 5) Moş Crăciun (N. Vasiliu), 6) Sf. Domn Iisus (F. Geovert), 7) Veniţi iubiţi fraţi (Timotei Popovici), 8) Trei Crai (N. Pratia), 9) Iisus prunc (Ceaicovschi), 10) Ce-aţi văzut păstori? (N. Vasiliu), 11) Bună dimineaţa, 12) În seara de moş ajun, 13) Trei păstori, 14) Moş Crăciun, 15) Plugușorul, 16) Slavă întru cei de sus (Botneanschi), 17) Magii din concertul de Crăciun de (Gavril Muzicescu), 18) Aleluia (Händel).

Concertul a fost precedat de o caldă expunere făcută de P. C. Preot Grigore Bogza slujitor la Catedrală, aspra trecutului de veacuri al poporului nostru care şi-a cîntat bucuria şi durerea prin colinde.

Concertul s-a terminat cu una din cele mai inspirate bucăţi religioase: Aleluia de Händel. Precursor a lui Bach şi Beethoven, Händel se desfăşoară în ceea ce priveşte imaginaţia sa bogată în profunzime şi armonie, în compunerea de oratorii religioase, liturghii, antifoane, etc.

«Aleluia» este finalul din partea a II din oratoriul Mesia. În acorduri muzicale istoriseşte viaţa şi opera Mîntuitorului. Se inspiră şi dezvoltă ideea cuprinsă în Apocalips Cap. XIX. vers. 1-6.

După terminarea concertului salariaţii Centrului Eparhial şi membrii corului au fost primiţi de P. S. Episcop în sala de recepţie a reşedinţei. Corul a intonat imnul arhieresc după care dl. Nicolae Pamfil, secretarul Eparhial, în numele salariaţilor a prezentat respectoase felicitări şi urări de sănătate Prea Sfinţitului. A răspuns Prea Sfinţitul Episcop în cuvinte calde şi părinteşti arătînd dragostea sa faţă de toţi colaboratorii care trudesc la Centrul Eparhial. Corul a mai executat cîteva bucăţi religioase.

În ziua de Anul Nou s-a oficiat Liturghie arhierească, Te-Deum-ul şi a predicat P. S. Episcop. După vecernie a primit pe salariaţii Centrului Eparhial şi clerul oraşului Roman, care au venit să-i prezinte felicitări şi urări.

În numele slujitorilor şi salariaţilor P. C. Arhimandrit Ioil Babaca, exarhul mănăstirilor a rostit următoarele:

«Îmi revine plăcuta îndatorire de a vă prezenta felicitări cu dorinţă de bine pentru Anul nou 1957. Colaboratori la munca Prea Sfinţiei Voastre, vă cunoaştem eforturile ce depuneţi pentru buna conducere a Eparhiei şi îndreptarea credincioşilor pe calea mîntuirii. Vă asigurăm că după cei 7 ani de arhipăstorire, noi ne-am învăţat a munci mai cu convingere, cu entuziasm şi hotărîre pentru realizările la care duceţi această eparhie; aceasta ne face să strigăm «Să trăiţi Prea Sfinţite Stăpîne şi să ne conduceţi mulţi ani de aici înainte. Să trăiască Republica Populară împreună cu conducătorii ei care trudesc pentru o stare mai bună, pentru toţi cetăţenii».

În continuare, P. C. Protoiereu I. Pascu, a prezentat urările clerului din raionul Roman, dorind Prea Sfinţitului viaţă lungă şi rodnică.

P. S. Episcop a răspuns vorbitorilor printr-o însufleţită şi esenţială cuvîntare, spunînd între altele: «mlţumesc pentru felicitările şi urările ce mi-aţi adresat prin delegaţii Dvs. Aceleaşi dorinţi de sănătate şi prosperitate, de bune realizări vă doresc şi eu din toată inima. Înfăptuirile anului 1956 nu le-am susţinut singur ci împreună cu colaboratorii mei care au dovedit sîrguinţă în îndeplinirea obligaţiunilor ce au.

Cred cu tărie că şi în anul pe care-l începem preoţimea va căuta să urce noi trepte spre mîntuirea sufletelor lor şi a celor care le sînt încredinţate spre păstorire. Credem că salariaţii Centrului Eparhial îşi vor îndeplini cu aceeaşi conştiinciozitate îndatoririle ce le au.

Vă îndemn pe toţi, Prea Cucernici Părinţi, să vă faceţi luminători şi pilde vrednice de urmat în mijlocul poporului. Faceţi-vă datoria de preoţi şi de cetăţeni, fiţi loiali Patrei noastre, Republica Populară Romînă şi sprijiniţi acţiunile iniţiate de conducătorii ei.

Clerul şi salariaţii au intonat «mulţi ani trăiască». P. S. Episcop s-a întreţinut în mod părintesc cu fiecare din cei prezenţi.

În ziua de 6 ianuarie (Botezul Domnului) P. S. Episcop a slujit Sf. Liturghie şi a predicat. Apoi în curtea Catedralei a ofi-

ciat Sfinţirea apei în faţa unui mare număr de credincioşi. Răspunsurile au fost date de corul catedralei.

În ziua de sf. Ioan P. S. Episcop a slujit Sf. Liturghie şi a predicat. Şi astfel au fost prăznuite marile sărbători creştineşti, praznice luminoase, la Catedrala noastră şi la Centrul Eparhial.

Pr. I. D. LEON

ÎNFĂPTUIRI PREOȚEȘTI

Continuăm însemnările noastre cu privire la alte înfăptuiri preoțești din cuprinsul Eparhiei, astfel:

1. In ziua de 16 decembrie 1956, potrivit delegației dată de P. S. Episcop Teofil cu ordinul Nr. 9652/1956, P. C. Protoiereu Enache Herescu de la raionul Zeletin, a oficiat slujba de deschidere a bisericii cu hramul sf. Voevozi din parohia Fundătura-Zeletin. Biserica a fost pictată în întregime, ceea ce s-a realizat prin hărnicia Pr. I. Vlad, parohul local și a tuturor credincioșilor din parohie în frunte cu membrii consiliului și comitetului parohial.

În seara zilei de 15 decembrie s-a oficiat Vecernia și Privegherea de către preoții: D. Babaca-Frumușelu, P. Moldovanu-Glăvănești, I. Iftimie-Meleșcani și Gh. Mocanu-Căbești II, în frunte cu P. C. Protoiereu.

Același sobor a oficiat în dimineața zilei de duminică 16 decembrie, slujba redeschiderii și sf. Liturghie, în prezența unui mare număr de credincioși. Predica zilei a fost rostită de P. C. Protoiercu.

La sfîrșitul sf. Liturghii s-a oficiat un polihroniu după care P. C. Protoiereu a transmis C. Paroh și credincioșilor binecuvîntările și aprecierile P. S. Episcop pentru interesul ce și-au dat în vederea împodobirii bisericii cu pictura.

Preotul paroh I. Vlad a făcut o dare de seamă asupra felului în care au decurs lucrările. A mulțumit Prea Sfințitului Episcop pentru dispoziția dată cu privire la sfințirea bisericii înainte de Sf. Sărbători ale Nașterii Domnului,

Solemnitatea s-a terminat la orele 14 prin împărțirea sf. anfore.

2. — La parohia Gîdinți, raionul Roman, s-au realizat îmbunătățiri la clădirea bisericii, prin stăruința Preotului M. Dimitriu. Credincioșii N. V. Guguiană și A. Balcan au dăruit 2 icoane. Credincioșii C. Tanasă, C. Popa, C. Budescu, C. Vulpe, Gh. Stafie etc. au dăruit diferite obiecte necesare sf. locaș.

3. — La 25 noiembrie 1956, a avut loc deschiderea bisericii din parohia Obîrșia, com. Gloduri, raionul Bacău, în urma reparațiilor efectuate prin stăruințele preotului paroh Gh. T. Ciuchi, a consilierilor și membrilor din comitetul parohial. Delegatul P. S. Episcop a fost preotul Gh. Gheorghiță de la parohia Spria de Sus, raionul Bacău. (ord. 8830/1956).

În ajunul sărbătorii, delegatul P. S. Episcop împreună cu

preoţii Gh. T. Ciuchi şi V. Gherasim-Colonești, au săvîrşit slujba Vecerniei şi Litiei în prezenţa unui număr însemnat de credincioşi. A doua zi, la sobor, s-au adăugat şi preoţii Ioan Huştiu-Gloduri şi Virgil Huştiu Mărăşti.

În ziua de duminecă (25 noembrie), s-a oficiat slujba de redeschidere după datină şi sf. Liturghie; răspunsurile au fost date de cîntăreţi şi corul bisericesc. Preotul delegat, Gh. Gheorghiţă a rostit predica zilei, apoi a transmis tuturor ostenitorilor, binecuvîntările P. S. Episcop, cu aprecieri pentru dragostea ce arată credinţei noastre strămoşeşti.

Preotul paroh Gh. T. Ciuchi a rugat pe P. C. delegat, să arate P. S. Episcop dragostea fierbinte cu care-l înconjoară credincioşii din acea parohie şi regretul de a nu-l fi avut în mijlocul lor în acea zi. A mulţumit Sfatului Popular din com. Gloduri pentru sprijinul acordat şi a scos în evidenţă sprijinul deosebit dat de credincioşii: Nic. Liescu, Mihai Niţă şi Gh. Varvara.

Preot I. D. L.

CHEMAȚI LA DOMNUL

✝

PREOT PROFESOR GHEORGHE PETROVANU

În dimineața zilei de 29 noiembrie 1956, după o scurtă dar necruțătoare boală a încetat din viață în Spitalul Central din Iași, preotul pensionar Gheorghe Petrovanu.

Născut în anul 1888 din părinți țărani cu mulți copii, în satul Lungani Iași, a urmat școcoala primară în satul natal și Seminarul „Veniamin Costachi" din Iași, pe care îl absolvește în anul 1910. În aceeași vară trece și examenul de diplomă pentru absolvirea Șc. Normale „Vasile Lupu" din Iași. Dorea să ocupe postul de preot și învățător în satul natal unde lipsea și preot și învățător, dar merge să-și continue studiile la Facultatea de Teologie din București.

În anul 1914 obține titlul de Licențiat în Teologie, iar în august același an este hirotonit preot pe seama bisericei Sfinții Teodori din Iași, unde păstorește pînă în anul 1941.

Ca preot într-un centru universitar, preotul Gheorghe Petrovanu a urmat și cursurile Facultății de Litere obținînd titlul de Licențiat în Litere, secția limbi clasice. Între timp urmează și Seminarul Pedagogic Universitar ca mai tîrziu să treacă și examenul de capacitate.

Este numit în 1919 profesor de religie la Liceul Național unde funcționează pînă la pensionarea sa din 1947.

Pentru desăvîrșirea studiilor sale, Mitropolia Moldovei îi acordă bursă pentru străinătate și în anul 1929-1930 pleacă la Paris unde se specializează în Patrologie. După întoarcerea în țară, traduce din operele Sf. Iustin. Unele traduceri au fost publicate în revista Mitropolia Moldovei.

Ca profesor a pus toată priceperea și destoinicia pentru a face din învățămîntul religios în școala secundară un obiect plăcut și respectat.

A mai predat religia și la alte școli din Iași.

În 1945 a fost numit director al Seminarului „Veniamin" unde funcționează pînă în 1947, cînd este pensionat.

Pe lîngă activitatea bisericească și școlară a primit diferite însărcinări din partea Mitropoliei, ca Revizor eclesiastic al Mitropoliei și judecător bisericesc al Consistoriului Eparhial. De asemeni a făcut parte din comitetul de conducere al revistei Mitropolia Moldovei.

Preotul Gheorghe Petrovanu toată viaţa a fost un om activ şi plăcut la vorbă. După pensionare stătea liniştit şi retras în casele bisericii Curelari, îngrijind cu multă plăcere pomii din grădină, după orele de studii şi lectură, ce nu a încetat să le facă pînă la îmbolnăvire.

După încetarea din viaţă, corpul neînsufleţit al Preotului Gheorghe Petrovanu a fost depus în biserica Sfinţii Teodori şi s-a făcut slujba prohodului în ziua de 2 decembrie de Păr. Profesor Cicerone Iordăchescu, Pr. Gh. Cojocaru, Pr. Vasile Popa, Pr. Gh. Agapie şi Pr. A. Teodorescu.

De faţă era familia, foştii lui colegi de la Seminar şi liceu, prieteni, cunoscuţi şi foştii enoriaşi.

Păr. Cicerone Iordăchescu în numele foştilor colegi şi prieteni, a evocat duioase amintiri din timpul vieţii, iar Păr. Scarlat Porcescu consilier şi delegat al sf. Mitropolii a scos în evedenţă personalitatea remarcînd însuşirile alese ale repausatului.

După slujbă, urmat de familie şi prieteni, a fost condus pe ultimul drum, către cimitirul Eternitatea, unde în rugăciunile slujitorilor şi cîntarea corului, sicriul a fost coborît în mormînt.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace.

Pr. GHEORGHE AGAPIE

✝

PRESVITERA BOJENA ŞESAN

La 1 decembrie 1956, a fost dusă la odihna veşnică întru Domnul presvitera Bojena Şesan, văduvă după marele canonist romîn şi profesor la Facultatea de teologie, pr. Valerian Şesan şi mama prof. Vera Mora cîntăreaţa de opera de la Praga şi a prof. Dr. Milan Şesan, de la Institulul teologic din Sibiu.

Viaţa ei întreagă a fost un exemplu de abnegaţie, de jertfă de sine pentru binele familiei, de modestie exemplară, de credinţă convinsă în Dumnezeu şi de ataşament faţă de Biserica Ortodoxă.

Era originară din Praga, fiică a unui vredinc meşteşugar, care prin rîvna şi cinstea sa a ajuns chiar în fruntea Camerei de Comerţ, Terminîndu-şi studiile şi urmînd Conservatorul, s-a pregătit pentru cariera de cîntăreaţă de operă. Chiar a cîntat la opera din Praga, Dresda şi Lipsca şi primise angajament pentru Berlin şi America, dar tocmai atunci i-a ieşit în cale tînărul teolog romîn Dr. Valerian Şesan, venit la Praga la studii juridice. Prietenia lor s-a adîncit şi s-a încheiat prin cununie. Atunci cîntăreaţa Calerini a părăsit publicul şi scena şi s-a devotat familiei şi soţului, pe care l-a urmat la studii în Rusia, între anii 1906-1908. Apoi a urmat viaţa comună de stradanii ştiinţifice, cînd amîndoi aplecaţi pe manuscrise căutau să descifreze sensul adînc al cuvintelor, al rînduelilor, al trecutului bisericesc. Pentru a-i fi şi mai la îndemînă soţului său, presvitera Bojena a învăţat şi scrisul la maşină, spre a-i putea de îndată înregistra ideile.

Muzica a preocupat-o mai departe, susţinînd în cadrul societăţii muzicale Armonia, o vie activitate şi îndrumîndu-şi copiii pe aceeaşi cale. Era preocupată şi de literatură, purtînd din tinereţe numele renumitei scriitoare cehe Bojena Nemcova. Numeroase au fost publicaţiile ei literare, pline de duioşie şi armonie sufletească. Era totodată şi o fire plină de umor, cu care căuta întodeauna să alunge umbrele aruncate de împrejurări asupra vieţii familiare. Între publicaţiile ei, răspîndite prin variate reviste romîne şi cehe, se impune: Antologie din poeţii romîni publicată în limba cehă la Praga, în 1936 şi: Primul Fluture de primăvară, ediţia II-a, Suceava 1941.

Pentru romîni păstra o adevărata dragoste adoptivă, pe care i-a cunoscut în spitalul militar de la Praga, de la mănăstirea Strahov din timpul primului război mondial şi apoi în timpul vieţii ei la noi în ţară. Un Brediceanu, Dima, Porumbescu, Caudella, Eminescu, Coşbuc, Sadoveanu şi alţii îi erau preferaţi.

Acum odihneşte în pămîntul Sibiului, în pace şi linişte!

✝

PREOTUL SILVIU BALAN

În ajunul Anului Nou 1957, s-a stins din viaţă în chinuri grele, vrednicul preot paroh Silviu Balan din Dorna Candreni, raionul Vatra Dornei, în vîrstă de 66 ani.

Vestea morţii a umplut de jale şi regrete unanime pe credincioşii din parohia pe care a condus-o.

Preotul Silviu Balan a fost o figură apreciabilă în rîndul preoţimii din raionul Vatra Dornei. Această apreciere şi-a cîştigat-o prin activitatea sa rodnică desfăşurată în parohiile: Gogolina, Zăhăreşti, Satu-Mare, Ipoteşti şi Dorna Candreni, construind şi renovînd biserici şi case parohiale.

A fost bun, serios şi corect. Bunul Dumnezeu l-a înzestrat cu un talent muzical deosebit pe care l-a folosit cu entuziasm în oficierea serviciilor divine. De aceea a fost iubit, stimat şi preţuit de credincioşi, iar la înmormîntare jelit de toţi cunoscuţii.

Înhumarea rămăşiţelor pămînteşti s-a făcut în 3 ianuarie a. c. de un sobor de preoţi şi un diacon în frunte cu P. C. Părinte Bodnar, Inspector bisericesc, ca delegat al sf. Mitropolii şi P. C. Pr. Dumitru Matei, Protoiereul raionului Vatra Dornei.

Răspunsurile au fost date de corul mixt al bisericii din Vatra Dornei, condus de lectorul bisericesc Sandulovici Constantin.

După terminarea prohodului, în faţa credincioşilor, din partea Mitropoliei, a vorbit P. C. Părinte Bodnar Teodor, Inspector bisericesc, scoţînd în relief meritele şi calităţile defunctului. S-a format apoi un cortegiu funebru în frunte cu o echipă de buciumaşi, care l-au petrecut la mormînt.

Aici a vorbit din partea protoieriei P. C. Preot Matei Dumitru, subliniind munca neobosită pe care a dus-o repausatul ca preot şi secretar protoieresc.

La mormînt au mai vorbit preotul II din Dorna Candreni Petre Ortuanu, din partea credincioşilor şi epitropul Rusan din partea consiliului parohial, arătînd pierderea mare în urma trecerii la cele eterne a iubitului lor păstor Silviu Balan.

La orele 16 sicriul a fost coborît în mormînt în glasul duios de clopote, în sunetele jalnice de buciume şi cu inimile îndurerate ale credincioşilor şi clericilor.

Să-i fie ţărîna uşoară.

Pr. MATEI DUMITRU

✝

PREOTUL AGAPIE GRIGORIE

În zorii zilei de 24 septembrie 1956, s-a stins din viață Preotul pensionar Agapie Grigorie, fost paroh în parohia Fundul-Sadovei, raionul Cîmpulung.

Născut în 1886, ianuarie 3, în comuna Mănăstioara, răposatul și-a făcut școala primară în satul său natal, liceul l-a terminat în Suceava, unde pe lîngă cultura clasică ce și-a însușit-o în liceu și-a călit sufletul în lipsuri materiale.

După ce a terminat Teologia în anul 1916, s-a căsătorit cu Maria, una din fiicele Preotului Șindilariu Samoilă din Fundu Sadovei.

Din 1916 pînă în 1918 a fost învățător și profesor la Cîmpulung, iar în 1918 a fost numit preot în parohia Cîrlibaba, pe unde a trecut pîrjolul primului război mondial. Un decret al comunei Cîrlibaba din 1922, îl declară „Cetățen de onoare al comunei", „pentru munca depusă de a alina și tămădui rănile atît cele sufletești cît și cele materiale rămase în urma războiului mondial".

În 1924 este transferat în Fundu Sadovei unde nu a încetat a sluji altarului pînă în ultimele zile ale vieții.

În anul 1932 pune temelia unei biserici mărețe construită din blocuri de piatră, cărămizi și beton armat.

În anul 1934 biserica a fost sfințită. Pentru munca depusă a fost distins cu rangul de iconom.

Familia Părintelui Grigorie a fost un far de lumină pentru toți credincioșii. Casa părintelui exemplu viu de urmat, a dat patriei 4 copii.

În ziua de 27 septembrie, o zi de toamnă liniștită, caldă și senină, în dangăt de clopot și rugăciune, un sobor de 12 preoți au așezat trupul trudit al Părintelui Grigorie alături de socrul său preotul Samoil Șindilariu în fosta curte a fostei biserici cu fața spre noua biserică, care i-a fost atît de dragă.

La această zi de doliu, toți credincioșii parohiei au adus prinosul lor de recunștință la mormîntul celui mai bun părinte.

În numele sfintei Mitropolii a vorbit Părintele Protoiereu Gheorghe Antonescu, scoțind în relief activitatea celui răposat. Preotul Brăteanu Andrei a vorbit în calitate de paroh și împreună slujitor cu răposatul

timp de 8 ani, iar Părintele Paşcanu Gheorghe ca unul ce l-a cunoscut şi a lucrat împreună cu răposatul pe tărîm cultural şi bisericesc în decurs de 14 ani, făcînd parte din aceeaşi comună Sadova.

Frumoasa biserică din Fundu Sadovei rămîne ca cel mai trainic monument de care este legat numele preotului Agapi Grigorie.

În acest sfînt locaş, la sfintele slujbe, numele Preotului Grigorie, rămîne să fie pomenit ca prim ctitor al bisericii.

Bunul Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească în pace.

Pr. ANDREI BRĂTEANU

ÎNSEMNĂRI 151

Alegerile de deputaţi în Marea Adunare Naţională *(Sc. P.);* Solemnităţile legate de aniversarea tipăririi primei cărţi bulgare în Ţara Romînească *(Preot Paul Mihail);* Sigiliul unui ierarh al Rosiei în aşezarea de la Garvan; Mărturii despre starea transmigranţilor protestanţi din Austria în Transilvania în secolul al XVIII-lea; Profesorul Mihai Costăchescu *(P. S.).*

CRONICA BISERICEASCĂ . . . 157

A. *SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR*

Sfinţirea bisericii din satul Ţolici Tg. Neamţ *(T. M.);* Sfinţirea bisericii din satul T. Vladimirescu-Săveni *(T. M.);* Concertul de colinde de la Catedrala Mitropolitană din Iaşi *(Asistent);* Numiri şi transferări de preoţi; Parohii vacante.

B. *SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ŞI HUŞILOR*

Liturghii arhiereşti şi sfinţiri de biserici *(Pr. I. D. Leon);* Manifestările clerului în lupta pentru pace *(Pr. I. D. L., Pr. D. Petreă);* Sărbătorile la Catedrala şi la Centrul Eparhial; Înfăptuiri preoţeşti *(Pr. I. D. L.).*

CHEMAŢI LA DOMNUL . . . 185

† Preot Gheorghe Petrovanu *(Pr. Gh. Agapie);* † Presvitera Bojena Şeşan; † Preotul Silviu Balan *(Pr. Matei D.);* † Preotul Agapie Grigore *(Pr. A. Brăteanu).*

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

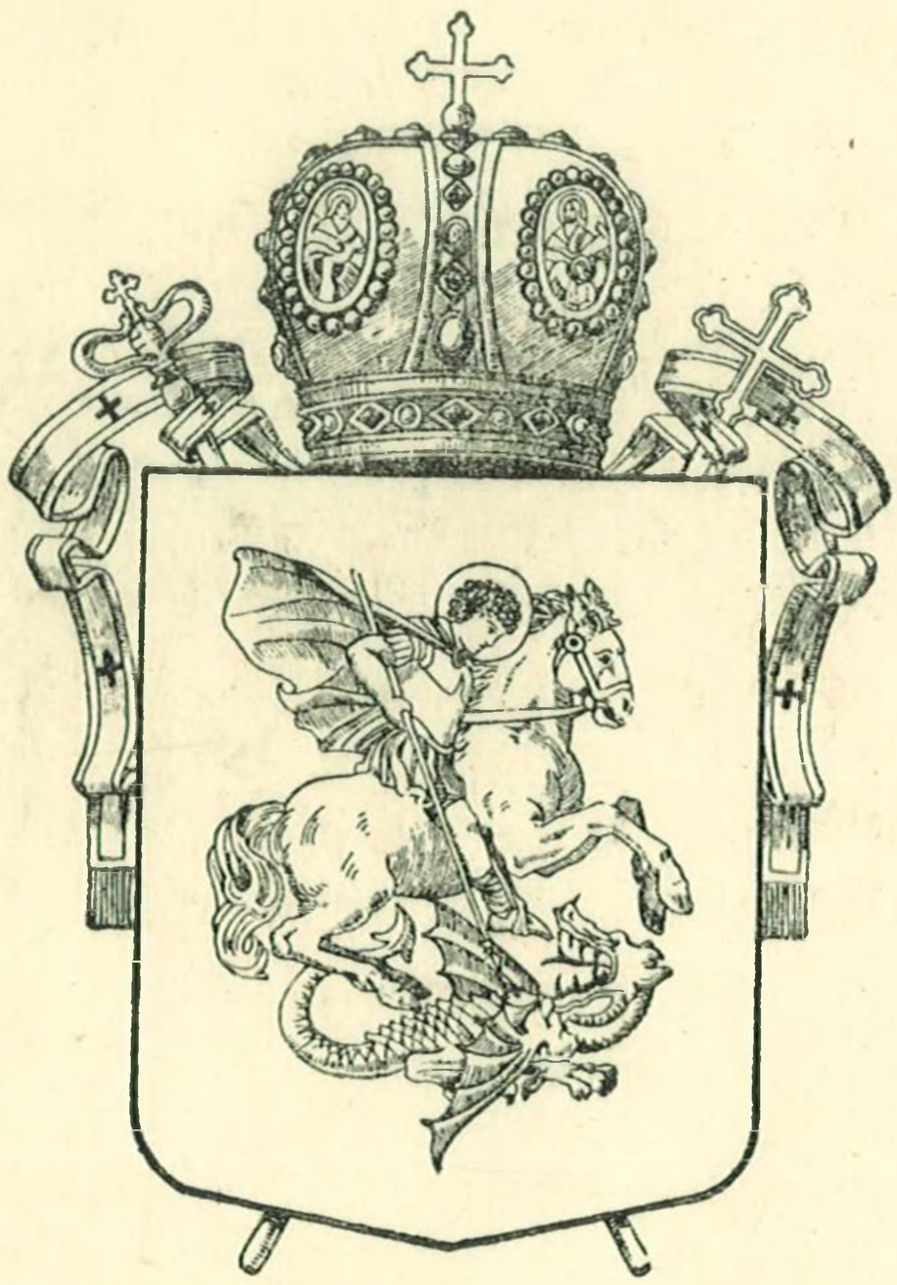

ANUL XXXIII, Nr. 3—4 MARTIE-APRILIE 1957

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMÂNULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

† IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei. Pastorala de Sf. Paşti 1957 195
† TEOFIL, Episcopul Ramanului şi Huşilor. Pastorala de Sf. Paşti 1957 199

50 DE ANI DE LA RĂSCOALELE ŢĂRĂNEŞTI DIN 1907

Pr. IUSTIN GAŞPAR: Răscoala de la Flămînzi 206

500 DE ANI DE LA URCAREA PE TRONUL MOLDOVEI A DOMNULUI ŞTEFAN CEL MARE

Pr. C. NONEA: 500 de ani de la urcarea pe tronul Moldovei a Domnului Ştefan cel Mare 217
Pr. PAUL MIHAIL: Relaţii externe bisericeşti ale lui Ştefan cei Mare 228

STUDII
TEOLOGIE BIBLICĂ

Prof. Dr. COTOS NICOLAE: Un episod trist din istoria sacră a Vechiului Testament: Tragicul sfîrşit al generalului Abner . . 242

TEOLOGIE ISTORICĂ

NICOLAE GRĂMADĂ: Vechile peceţi parohiale bucovinene . . 251
Prof. Dr. MILAN ŞESAN: Viaţa Cuvioasei Parascheva . . . 260
Diacon IOAN IVAN: Legături între Bisericile Ortodoxe în trecut . 269

TEOLOGIE SISTEMATICĂ

Prof. N. GHIŢESCU: Autoritate ierarhică, autoritate duhovnicească . 273

TEOLOGIE PRACTICĂ

Prof. D. BELU: Credinţă şi cult 291

PREDICI ŞI MATERIAL OMILETIC

Preot N. DONOS: Predică la Duminica II din Post . . . 296
Diac. Prof. O. BUCEVSCHI: În faţa Sfintei Gruci 301

MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ

GH. CHIPER DINOGRANCEA: Mănăstirea Agapia . . . 308

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

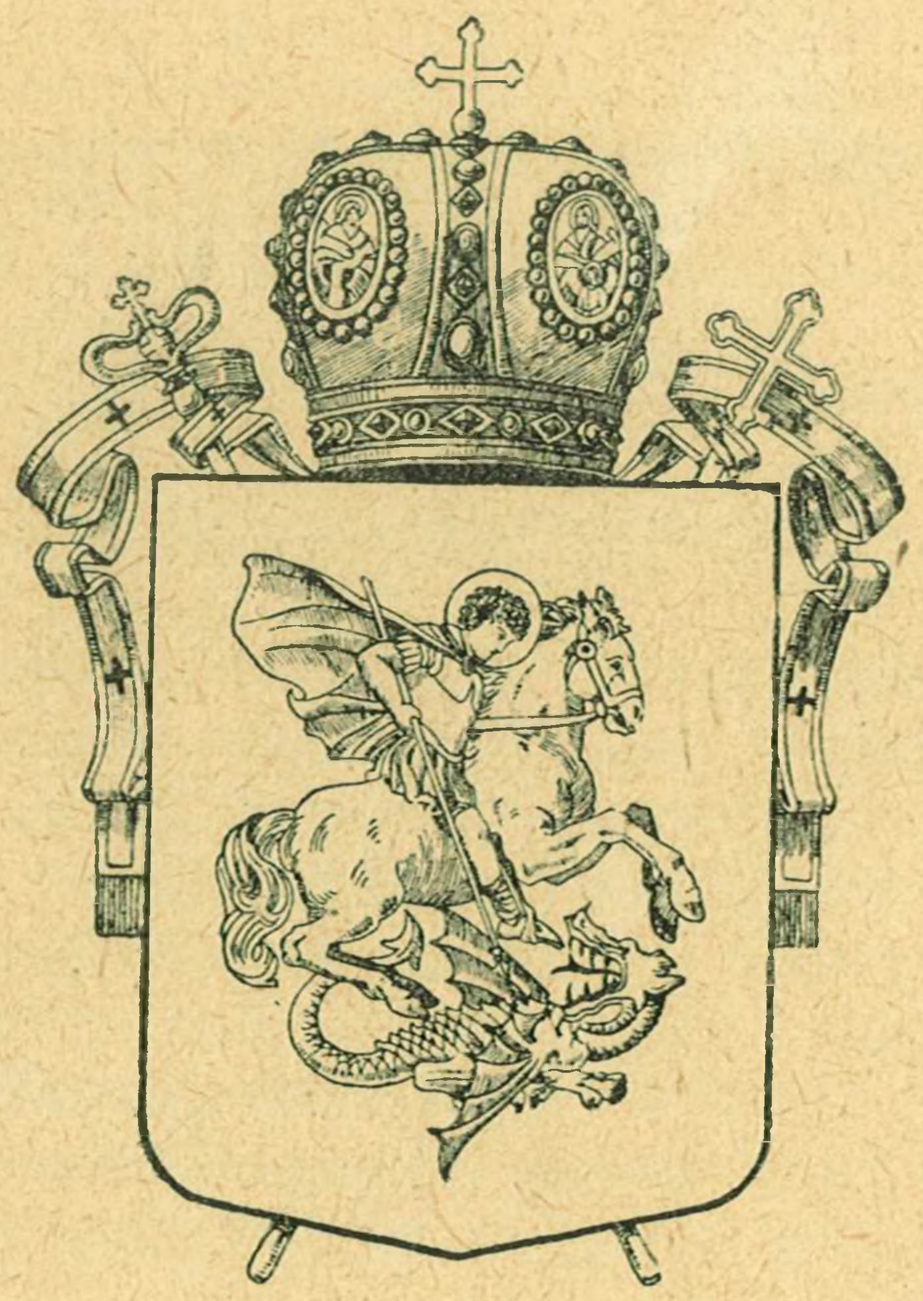

ANUL XXXIII, Nr. 3-4 MARTIE-APRILIE 1957

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR
ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului cler, cinului monahal și tuturor dreptcredincioșilor creștini din această de Dumnezeu păzită Arhiepiscopie, har, milă și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

„HRISTOS A ÎNVIAT!“

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

Multe fapte minunate a săvîrșit Domnul nostru Iisus Hristos în vremea viețuirii Sale cu trupul pe pămînt. Dar Învierea din morți, după înfricoșatele Lui Patimi pe Golgota, rămîne pentru totdeauna minunea minunilor; ea este dovada de netăgăduit a puterii Sale dumnezeiești; este izvorul vieții noastre duhovnicești; este cununa strălucitoare a întregii Sale lucrări de mîntuire a lumii.

Prin Învierea Domnului nostru Iisus Hristos lumina a biruit întunericul, binele a învins răul, viața a nimicit moartea.

Întreaga învățătură a Bisericii noastre se întemeiază pe Învierea Mîntuitorului. „*Dacă Hristos n-a înviat*, zice Sfîntul Apostol Pavel, *deșartă este atunci propovăduirea noastră, deșartă este și credința voastră* “ (I Cor. XV, 14).

Hristos, însă, cu adevărat a înviat din morți.

După Înviere El s-a arătat Apostolilor Săi, s-a arătat lui Iacob, s-a arătat lui Pavel, s-a arătat la doi Ucenici în drum spre Emaus, s-a arătat femeilor purtătoare de mir, s-a arătat la mai mult de cinci sute de credincioși. Cărțile Sfinte scrise pe vremea Apostolilor ne-au păstrat apoi numeroase dovezi despre Învierea Domnului. În sfîrșit, dreptcredincioșii creștini de pretutindeni, din neam în neam, de

aproape două mii de ani și pînă astăzi, mărturisesc cu tărie că Hristos a înviat din morți.

Noi știm că Fiul lui Dumnezeu a venit pe pămînt pentru a ridica pe om la cer. Pentru noi s-a întrupat El; în locul nostru a pătimit El; cu noi a înviat El.

Adevărul credinței noastre poartă acum pecetea Dumnezeirii. La temelia învierii noastre stă Învierea Mîntuitorului. În noi viețuește acum Hristos, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, și noi toți viețuim în Hristos.

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Avînd aceeași credință — credința cea adevărată pe care ne-a descoperit-o Domnul nostru Iisus Hristos —, făcîndu-ne părtași din același har de darurile Sfîntului Duh pe care le primim prin Sfintele Taine și trăind aceeași viață — viața în dragoste de Dumnezeu și de aproapele —, noi toți dreptmăritorii creștini alcătuim o obște duhovnicească, închegată de puterea Sfîntului Duh și cîrmuită de Domnul nostru Iisus Hristos. Această obște este Biserica cea adevărată, singura Biserică a lui Hristos. Ea se aseamănă cu un pom alcătuit din trunchi, ramuri și sevă care străbate în toate părțile lui sau cu un om alcătuit din suflet, cap și trup cu toate mădularele lui.

„*Eu sînt vița*, ne spune Mîntuitorul, *și voi sînteți mlădița*". Seva care leagă ramura de trunchiul pomului este Sfîntul Duh. „*Cine rămîne întru mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, că fără Mine nu puteți face nimic. Dacă cineva nu rămîne întru mine este lepădat ca o mlădiță ce s-a uscat...*" (Ioan XV, 5-6).

Așa dar, ramura care se îndepărtează de coroana pomului pierde legătura cu trunchiul ne mai primind în țesuturile ei seva dătătoare de viață; aruncată pe pămînt ea se usucă și putrezește. În același chip, cine iese din obștea dreptcredincioșilor, rupîndu-se de Biserica cea adevărată, se îndepărtează de Mîntuitorul și nu mai primește darurile Sfîntului Duh.

Despre această strînsă legătură între credincioși și Mîntuitorul, prin mijlocirea Sfîntului Duh vorbește lămurit și Sfîntul Apostol Pavel, arătînd că Biserica se aseamănă cu corpul omenesc: „*Este un singur trup, zice el, și un singur duh..., o singură nădejde... Este un Domn, o credință, un*

Botez. Un Dumnezeu și Tată al tuturor, care este peste toate și prin toate și în toți“ (Efes. IV, 4-6).

Astfel, după cuvîntul Apostolului, Biserica este una fiindcă există un singur trup tainic al Domnului — obștea tuturor celor care păstrează dreapta credință ; Biserica este una fiindcă există un singur suflet care dă viață acestui trup — Sfîntul Duh ; Biserica este una fiindcă membrii ei au aceeași nădejde — viață fericită cu Dumnezeu ; Biserica este una fiindcă există un singur Cap al ei, Domnul nostru Iisus Hristos ; Biserica este una fiindcă există o singură credință, învățătura cea adevărată pe care o păzește Biserica Ortodoxă ; Biserica este una fiindca există un singur Botez — ușa prin care intrăm în ea ; Biserica este una fiindcă există un singur Dumnezeu, Părintele nostru Ceresc, Stăpînul desăvîrșit al întregii făpturi.

IUBIȚII MEI FII SUFLTEȘTI,

Slujind cu rîvnă sfîntă adevăratei Biserici, împreună cu întregul nostru cler din Arhiepiscopie, noi propovăduim turmei încredințate nouă spre mîntuire dreapta învățătură de credință descoperită lumii de Domnul nostru Iisus Hristos. Prin Sfintele Taine, noi facem părtași pe credincioșii noștri de darurile nevăzute ale Sfîntului Duh și-i povățuim neîncetat să trăiască viața omului nou, în Iisus Hristos.

Cu aceeași dragoste de părinte iubitor față de toți fiii săi, noi privim și pe cei care s-au rupt în vreun chip de la trupul Sfintei noastre Biserici, adică pe cei care au primit vreo învățătură de credință greșită, pe cei care viețuesc în păcate și pe cei care nu se supun rînduelilor bisericești cu privire la ținerea sărbătorilor și a posturilor, „*umblînd după vedeniile lor și îngîmfîndu-se zădarnic în închipuirea lor trupească*“ (Col. II, 16), cum spune Sfîntul Apostol Pavel.

Pe toți aceștia noi îi chemăm acasă, în sînul Sfintei noastre Biserici strămoșești. Cu brațele deschise ieșim întru întîmpinarea lor pentru a-i face părtași dragostei noastre.

Tuturor fiilor noștri dreptcredincioși le aducem aminte că „*cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, acestea le-a gătit Dumnezeu pentru cei ce-L iubesc pe El*“ (I Cor. II, 9).

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Trimițîndu-vă acest cuvînt de învățătură, cu prilejul marelui praznic al Învierii Domnului, îmi îndrept gîndul meu

de părinte iubitor către voi toți, cu îndemnul stăruitor de a păstra neîntinată comoara învățăturii de credință a Sfintei noastre Biserici. Apoi „*cîte sînt adevărate, cîte sînt de cinste, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt de iubit, cîte sînt cu nume bun, orice faptă bună și orice laudă, la acestea să vă fie gîndul*“ (Filipeni IV, 8).

Pe cei slabi în credință să-i întăriți ; pe cei cu apucături rele să-i îndreptați.

Chemați în mijlocul vostru pe cei care s-au abătut de la rînduelile statornicite de cîrmuirea bisericească ; primiți-i cu bucurie creștinească. Cu toții „*dacă ați. înviat împreună cu Hristos, căutați cele de sus..., cugetați cele de sus*“ (Col. III, 1-2).

Nu uitați, iubiții mei, că din temeiul viețuirii creștine în dragoste de Dumnezeu și de aproapele izvorăște și năzuința noastră de statornicire a păcii între popoare. Dorința de a trăi într-o lume eliberată de obsesia războaielor și de viforul distrugerilor, ne este scumpă tuturor.

Nimic nu este mai înrădăcinat în sufletul omului, nimic nu este mai necesar progresului omenirii ca pacea; pacea este lege a firii, temei al vieții omenești. Totodată, nimic nu este mai frumos, nimic nu este mai mult, în învățătura creștină ca pacea ; pacea este poruncă a lui Dumnezeu, temei al vieții creștine.

De aceea Biserica noastră încă de la întemeierea ei și pînă astăzi n-a încetat o clipă strădaniile ei pentru statornicirea păcii în lume.

Ca fii ai Domnului Păcii, aprindeți-vă de rîvna lucrului Domnului. Cu cuvîntul și cu fapta, fiecare să dea obolul său pentru bună învoire între oameni, pentru pace între popoare.

Unire desăvîrșită să fie între voi toți, îngăduiți-vă unul pe altul ; toate să le săvîrșiți din dragoste. „*Și pacea lui Hristos întru care ați fost chemați ca să fiți un singur trup, să stăpînească în inimile voastre*“ (Col. III, 15).

Cu aceste povețe, împărtășindu-vă arhierească binecuvîntare și îmbrățișindu-vă pe toți cu părintească dragoste, vă întîmpin cu vestirea: Hristos a înviat!

Iași, la sărbătoarea Învierii Domnului din anul mîntuirii 1957.

Al vostru de tot binele voitor,

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

† TEOFIL

DIN MILA LUI DUMNEZEU
EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Iubitului cler şi binecredincioşilor creştini din această Eparhie, har, milă şi pace de la Dumnezeu Tatăl şi de la Domnul nostru Iisus Hristos

„Şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le".
(Din troparul praznicului)

DREPTSLĂVITORI CREŞTINI,

Troparul Sfintelor Paşti pe care îl repetăm atît de mult şi cu atîta bucurie, ne aduce aminte despre una din dogmele de căpetenie ale creştinismului nostru.

Imnul acesta de biruinţă cu care slăvim pe Biruitorul morţii, ne îmbie să medităm asupra unei învăţături din cele mai mîngîietoare ale sfintei noastre credinţe.

Mă gîndesc la dogma cuprinsă în încheietura a XI-a din Simbolul Credinţei: „Aştept învierea morţilor".

Văzîndu-şi trupul supus la atîtea suferinţe, văzîndu-l pradă la atîtea boale şi dureri, văzîndu-l slăbind pe nesimţite, căzînd şi risipindu-se în cele din urmă, pe sărmanul muritor îl cuprinde un simţămînt dureros. Acest biet trup al nostru, care după ce îndură atîtea neajunsuri şi strîmtorări, la capăt se sfîrşeşte în neputinţă şi se face pulbere şi ţărînă.

Cînd auzim şi cîntăm troparul Sfintelor Paşti, cînd rostim peste an simbolul credinţei, cînd pătrund în sufletul nostru aceste ecouri: „...şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le" — „aştept învierea morţilor", atunci nădejdea noastră se înviorează, curajul nostru sporeşte şi dimpreună cu dreptul Iov mărturisim: „Eu ştiu că Răscumpărătorul meu este viu şi că El, în ziua cea de pe urmă, va ridica

iar din pulbere această piele a mea ce se destramă“ (Iov 19, 25).

Să căutăm acum, împreună, temeiurile pe care se reazimă această dogmă creștină.

Mai întîi fapte numeroase arată că e cu putință această înviere a morților. Profeții Ilie și Eliseu din Legea Veche au înviat morți (I Regi 17, 22; II Regi 4, 35).

Iisus Hristos a înviat pe Lazăr, pe fica lui Iair și pe fiul văduvei din Nain.

În chestiunea aceasta Mîntuitorul nu îngăduie nici o îndoială. „Adevărt, adevărat vă spun că vine ceasul... cînd cei morți vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei ce vor auzi vor învia“ (Ioan 5, 25). Față de saducheii care tăgăduiau învierea trupurilor, Hristos o susține cu o dovadă scoasă din Cartea Eșirii: „Dar că morții înviază a arătat însuși Moise în locul unde este vorba despre Rug, cînd numește pe Domnul: Dumnezeul lui Avraam, Dumnezul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov. Dar Dumnezeu nu este un Dumnezeu a celor morți, ci al celor vii, căci pentru El toți sînt vii“ (Luca 20, 37-38).

Tot așa de neîndoelnic vestește învierea trupurilor și Sf. Apostol Pavel, care o întemeiază pe faptul învierii Mîntuitorului.

El susține că din una, este neaparată nevoie să urmeze și cealaltă: „*Iară de vreme ce se propovăduiește că Hristos s-a sculat din morți, atunci cum de zic unii din voi* (Corintenilor) *că nu este învierea morților? Dacă însă morții nu învie, atunci nici Hristos n-a înviat... Acum însă Hristos a înviat din morți fiind pîrgă învierii celor adormiți.* Că de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Și precum întru Adam toți mor, așa și întru Hristos: toți vor învia (I Cor. 15, 12-22).

Ce greutate ar putea fi pentru Dumnezeu să dea viață morților, de vreme ce El ține viața, o conservă în cei vii, de vreme ce El o dăruiește celor ce încă nu o au? A crea nu este oare mai mult decît a învia? Cu siguranță: a face ceva din nimic, este mai mult decît a reface, decît a face iarăși ceea ce s-a schimbat ori s-a stricat.

Marele om de știință Newton a asemănat puterea dumnezeiască de refacere a corpurilor morților, cu un magnet puternic, care strînge din țărîna pămîntului, toată pilitura de fier cu care ar fi amestecată.

În favoarea învierii morților pledează însăși natura care

în lucrurile materiale și neînsuflețite ne oferă exemple de învieri asemănătoare. Aruncat în pămînt, *grăuntele de grîu* sau de altă sămînță începe a se desface, putrezește și moare. Fără nimicirea învelișului care îl acoperă, germenele nu poate încolți, nu poate ieși din pămînt la lumină, la viață.

„Dar va zice cineva: cum înviază morții? — Nebun ce ești! Tu ce semeni, nu dă viață dacă nu va fi murit mai întîi!“ (I Cor. 15, 35-36).

Toți pomii în cursul iernii își pierd verdeața și apar ca morți. Primăvara însă ca la o poruncă cerească înverzesc din nou; se împodobesc cu flori ce în curînd se transformă în fructe. Lumina care în fiecare seară dispare și moare din fața ochilor noștri după cîteva ceasuri de întuneric, dimineața apare din nou și învie.

Fluturele cel frumos, oaspete dorit al florilor, zburătorul cel grațios, nu este altceva decît omida greoaie de ieri, ieșită din gogoașa înviată, din crisalida ei în care a zăcut ca într-un sicriu.

Mintea omenească, rațiunea sănătoasă, se unește cu firea și cu Descoperirea dumnezeiască, pentru a sprijini adevărul despre învierea noastră viitoare. Omul este o ființă compusă din suflet și trup. Acestea două părți al ființei noastre vor să trăiască mereu laolaltă, au fost hărăzite să existe veșnic împreună. Despărțirea ce o aduce cu sine moartea, produce în ființa omenească o tulburare adîncă și o împotrivire dîrză, provoacă o luptă cu moartea numită *agonie*. Nici sufletul fără trup, nici trupul fără suflet, nu pot să reprezinte pe om, o ființă alcătuită din două substanțe deosebite: una spirituală și alta materială. Nu-i cuviincios ca sufletul să viețuiască în decursul veșniciei întregi, despărțit de substanța ce avea menirea să-l întregiască, să-l ajute la împlinirea destinului său. Lipsit de trup, nefiind nici înger, nici om, sufletul ar căuta în veci pe cel pierdut și ar fi osîndit să rămînă (dacă n-ar veni învierea trupurilor) o creatură infirmă, o făptură ciuntită, nedesăvîrșită.

Tot mintea sănătoasă spune că este cu dreptate să se întîmple o întîlnire a sufletului cu trupul.

Aici pe pămînt fapta bună nu-și ia totdeauna răsplata cuvenită, nici fără-de-legea nu-și primește totdeauna pedeapsa meritată. În cealaltă viață însă, se face deplină dreptate; acolo se restabilește ordinea și totul e pus la locul său; acolo se dă fiecăruia ce i se cuvine. Aici pe pămînt trupul a fost unealta și părtașul sufletului, atît la bine cît și

la rău. E just deci, ca și trupul să fie răsplatit acolo în veșnicie, dimpreună cu sufletul. În cazul cînd omul n-ar fi răsplătit sau pedepsit decît în sufletul său, atunci n-ar primi decît jumătate din ceea ce (după dreptate) i se cuvine.

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Învierea despre care am pomenit mereu în cele de mai înainte, să n-o punem la îndoială. Ea va veni cu siguranță și va sosi pentru toți oamenii, va fi generală.

Atunci se vor scula și cei răi *deodată* cu cei buni. Sfînta Scriptură ne spune că un singur *seceriș* va fi și pentru grîu și pentru neghină (Mat. 13, 30, 42, 43), că Mirele vine o singură dată pentru toate fecioarele (Mat. 25, 1-13) și că o singură dată va veni Stăpînul să ceară socoteală tuturor lucrătorilor din vie (Mat. 21, 33-34) Sfînta Scriptură ne arată că Domnul în același timp, va cere socoteală pentru talanții încredințați slugilor Sale (Mat. 25, 14-30), că în același timp îi va despărți la judecată pe cei buni de cei răi (Mat. 25, 31-46).

Toți răposații vor învia într-o clipă „la glasul Arhanghelului și cu trîmbița lui Dumnezeu“ (I Tes. 4, 16 și I Cor. 15, 52).

„Cei ce au făcut binele vor învia pentru viață; iar cei ce au făcut răul vor învia pentru judecată“ (Ioan 5, 29).

Toți cei adormiți se vor scula pentru totdeauna. Ei vor avea trupuri întregi, complete, prevăzute cu toate mădularele lor și cu toate simțurile omului normal. Nici cei drepți, nici cei osîndiți, nu vor muri mai mult. Drepții vor viețui în veci. La fel și osîndiții. Nemurirea o vor avea și unii și alții. Cu deosebirea că cei drepți se vor simți nespus de fericiți că viețuiesc, pe cînd osîndiții vor dori să moară, vor chema moartea iar moartea surdă la glasul lor, pururea va fugi departe de la dînșii (Apoc. 9, 6).

Cît de deosebită va fi moartea trupurilor noastre după învierea de obște, față de cea de astăzi!

Astăzi sărmanul nostru trup este prada a mii de vrăjmași. Căldura și frigul, arșița și gerul, focul, aerul și apa îl atacă adeseori. Microbii și multe vietăți ori elemente din natură îl vatămă și-l îndurerează.

După înviere, trupurile noastre nu vor avea să se teamă de nici unul dintre acești dușmani. Vor fi scutite de

orice durere. Nici o rană nu le va prinde, nici o trebuință nu le va frămînta. „Se seamănă trup stricăcios, înviază trup nestricăcios“ (I Cor. 15, 42).

La înviere cei ce înviază nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci vor fi ca îngerii lui Dumnezeu din ceruri (Mat. 22, 30). Așa dar, întîia însușire a trupurilor înviate va fi *nepătimirea.* A doua însușire va fi *strălucirea*, mărirea: „Se seamănă întru necinste, înviază întru mărire“ (I Cor. 15, 43). „El va schimba trupul stării noastre smerite și-l va face asemenea trupului slavei Sale...“ (Filip. 3, 21).

A treia însușire a trupurilor viitoare, va fi *iuțimea* (agilitatea). Trupul va avea putere de a se mișca repede ca gîndul, care într-o clipă poate străbate distanțe greu de calculat.

„Se seamănă trup neputincios și înviază trup în putere“ (I Cor. 15, 43).

A patra însușire a trupurilor drepților va fi *subtilitatea.* Trupul nostru de astăzi greoi, pămîntesc și animalic, va deveni *subțire,* ceresc și duhovnicesc. Va pătrunde pretutindeni, ca duhurile. Va străpunge oțelul cu ușurința cu care lumina străbate sticla. Mărturie pentru aceasta e trupul Mîntuitorului înviat care intră în casa unde erau adunați Apostolii fiind ușile încuiate. Se arată dintr-odată înaintea lor și tot așa de iute se face nevăzut de dînșii. „Se seamănă trup firesc și înviază *trup duhovnicesc*“ (I Cor. 15, 44).

În ce privește trupurile celor osîndiți, cu toate că vor fi și ele complete, întregi, prevăzute cu toate mădularele și cu toate simțurile lor — nu le va folosi la nimic această integritate, această desăvîrșire a ființei lor fizice.

Fiecare din simțurile lor își va lua partea sa din pedepsele cuvenite după fără-de-legile săvîrșite. Niciodată nu va ieși din urechile lor tunetul dureros al sentinței Judecătorului suprem: „Duceți-vă de la Mine blestemaților...“ (Mat. 25, 41).

În măsura în care au servit ca unelte ale sufletului, ori amăgitoare ale acestuia la păcate, trupurile înviate se vor împărtăși din osînda Lui după dreptate: „Pe cît s-a mărit pe sine și a fost întru desfătări, pe atîta chin și plîngere să-i dați“ (Apoc. 18, 7)).

Acestor nefericiți nu le rămîne altceva decît să guste pentru veșnicie din roadele vieții lor nelegiuite. Fiindcă n-au ținut seamă că prin împietrirea lor în păcat și prin

nepocăința lor își agonisesc mînie pentru „ziua mîniei și a arătării dreptei judecăți a lui Dumnezeu“ (Rom. 2, 5).

IUBIȚII MEI FII DUHOVNICEȘTI,

Vouă celor ce iubiți pe Biruitorul morții și vă străduiți să faceți voia Lui, vouă, dogma despre învierea morților vă aduce multă mîngîiere. Cînd pierdeți pe cineva din cei ce vă sînt dragi și vă iubesc; cînd mama își pierde unica fiică; cînd copiii sînt părăsiți de mama lor și cînd din o familie credincioasă a căzut la datorie cel ce a fost reazimul și ocrotitorul ei — credința voastră vă grăiește: Nu va rămîne pentru totdeauna în mormînt! Va veni cu siguranță ziua cînd va ieși din groapă mai frumos, mai slăvit decît a fost la pogorîre. Scumpele sale rămășițe se vor scula nepătimitoare și duhovnicești din așternutul lor de țărînă. Credința voastră vă îndeamnă cu Apostolul: „Nu vă întristați (peste măsură) în rînd cu ceilalți care nu au nădejde“ (I Tes. 4, 13).

Încheierea cuvîntului nostru de astăzi nu poate fi deosebită de cea pe care marele Apostol Pavel o face — la descoperirea sa — despre învierea morților: „*De aceea, prea iubiții mei frați, fiți tari, neclintiți, sporiți totdeauna în lucrul Domnului, căci știți că osteneala voastră întru Domnul nu este zădarnică*“ (I Cor. 15, 58). Osteneala plăcută Domnului este căutarea păcii pe care ne-a dorit-o El însuși. Cel dintîi cuvînt pe care Mîntuitorul l-a rostit către ucenicii Săi după învierea din morți a fost: „Pace vouă“ (Luca 24, 36; Ioan 20, 19).

Nimic mai firesc pentru noi decît să ostenim a face ceea ce a făcut Dascălul nostru cel ceresc. „Căci El este pacea noastră care din doi a făcut unul și a surpat zidul de la mijloc care-i despărțea..., a împăcat pe cei doi cu Dumnezeu într-un singur trup, prin Cruce, prin care a nimicit vrăjmășia“ (Efes. 2, 14, 16).

Chemarea Dascălului în mod firesc este și chemarea învățăceilor Săi, ori „El a venit să aducă vestea bună a păcii, vouă celor ce erați departe și pacea celor ce erau aproape“ (Efes. 2, 17).

Celor ce urzesc războaie și încăierări, celor ce gîndesc să treacă omenirea din nou prin foc și sabie, celor ce nu încetează cu fabricarea armelor atomice și cu hidrogen, noi, creștinii iubitori de pace le aducem aminte de profeția în

veci nedesmințită a Mîntuitorului nostru care a spus: „Toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri“ (Mat. 25, 52).

Noi creștinii sporim în „*lucrul Domnului*“, cînd năzuim după roadele Duhului Sfînt, care sînt „*dragostea, bucuria, pacea, îndelungă răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credincioșia, blîndețea* și *înfrînarea poftelor*“ (Gal. 5, 22, 23).

Harnicii noștri credincioși de la sate, știu prea bine că grija lor pentru săvîrșirea muncilor agricole la timp potrivit și în cele mai bune condițiuni, truda lor pentru recolte bogate și pentru belșug în gospodărie, rîvna lor pentru înflorirea economică a Patriei noastre aduc cu sine întărirea lagărului păcii și prăbușirea planurilor de război.

Vouă, celor ce vă *osteniți* pentru fapte bune în slujba familiei și a Patrei; vouă, celor ce luptați pentru fericirea obștească și pentru sălășluirea păcii în lume; vouă celor ce *rîvniți* după dreptate și frățietate; vouă, învățătura ce am desfășurat-o, vă aduce mare *încurajare*.

Aceste osteneli, aceste lupte nu vor rămîne zădarnice.

Ele vor dobîndi trupurilor voastre învierea aceea măreață, glorioasă — începutul fericirii nemărginite, negrăite și veșnice, pe care v-o cerșesc tuturor, din toată inima, de la Cel ce a înviat din morți, cu moartea Sa pe moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru al tuturor, rugător către Domnul,

† *TEOFIL*
EPISCOP

RĂSCOALA DE LA FLĂMÎNZI

Asupra mizeriei cumplite, asupra vieții țărănimii de la începutul veacului al XX-lea, toate documentele, toate informațiile, toate mărturiile sînt de acord: starea socială a țăranului în pragul anului 1907 era deosebit de grea.

Pentru unii aceasta constitue un non-sens.

Doar țărănimea la începutul veacului XX sta încă sub semnul legiuirilor marelui luptător democrat, Mihail Kogălniceanu. Aproape o jumătate de secol, acest bărbat luminat, de pe pozițiile cele mai înaintate ale democrației [1]), a militat neînfricoșat pentru «îmbunătățirea soartei țăranilor» [2]). Aceasta este adevărat. Dar soarta «Legii rurale» a lui M. Kogălniceanu, împroprietărirea țăranilor după lovitura de Stat din 2 mai 1864 [3]), ca și împroprietărirea din 1888, a fost aproape aceeași ca și a celorlalte regulamente și legi de mai înainte [4]). Unde zăcea deci răul social? Nu în viciile de formă ale legilor, ci în contradicțiile feudale dintre proprietarii stăpîni și țăranii robi, contradicții pe care Legea rurală din 1864 nu le-a suprimat [5]) și de altfel nici nu putea să le suprime.

În adevăr, în domeniul agriculturii din veacurile XVII, XVIII și XIX orice legiuiri, oricît de bine erau intenționate față de robii țărani, nu puteau da rezultate pozitive atîta vreme cît lucrarea pămîntului — marea și unica sursă de venit a stăpînului proprietar — reclama brațele vînjoase ale țăranilor robi, singurele unelte ieftine cunoscute atunci.

Nu așa ne explicăm acerba îndărătnicie a proprietarilor stăpîni de a slăbi jugul economic exploatator în care zăcea unealta lor de muncă, țăranul rob.

---

1) Cf. Domnica Filimon: Prefața la Scrieri alese ale lui Mihail Kogălniceanu, edit. Tineretului, 1956, pg. 15.

2) Cf. M. Kogălniceanu: Scrieri alese edit. Tineretului, 1956, pg. 225.

3) Insăși această împroprietărire purta răul în sine pentru că nu preîntîmpinase parcelarea rapidă a loturilor țărănești prin căsătorirea membrilor de familie. Cf. Dr. G. Antipa: Propuneri privitoare la îmbunătățirea populațiunii noastre, București „Arte Grafice", 1907, pg. 8. Cf. A. D. Xenopol: Mijloace de îndreptare ale țărănimii noastre, Iași, Tipografia Progresul, 1907, pag. 3.

4) Cf. Radu Rosetti: Pentru ce s-au răsculat țăranii, București, Socec, 1907, pg. 414-427.

5) In 1864 nu s-a dezlegat decît problema juridică a țăranului, care devine liber (?) iar dezlegarea economică a fost numai a moșiei. Regimul clăcii a continuat și mai intensiv.

Din acest motiv simplu, proprietarul a dejucat toate răscoalele ţărăneşti chiar atunci cînd acestea au căpătat proporţii de masă, cum a fost răscoala lui Doja, revoluţia lui Tudor din Vladimiri şi chiar cea din anul 1848 din Muntenia [1]).

Dar dacă proprietarii stăpîni, de-a-lungul veacurilor, au reuşit să menţină în stare de robie pe ţărani prin «bătaie» [2]) şi «foame» n-au putut opri dăltuirea în conştiinţa acestora a unor noţiuni noi despre dreptatea şi pămîntul care li se cuvenea. Supuşi celor mai înjositoare şi istovitoare munci, zdrobiţi sub «infamul ruşfet», aşteptau vremea dreptăţii care nu mai putea fi departe.

Proprietarii stăpîni nu cunoşteau frămîntările robilor lor ţărani. Se obişnuiseră a-i şti răbdători, supuşi, fără voinţă proprie. Oameni patriarhali.

Pentru aceasta marele cutremur social care a cuprins Moldova şi Muntenia în anul 1907 i-a înmărmurit de uimire şi spaimă [3]). Ţăranii patriarhali, robii supuşi, vite bune numai de muncă, îşi înălţau dintr-o-dată furcile şi parii şi înegriţi de fum, ca nişte fantome, apocaliptici, dărîmau cu pumnii lor tot ceea ce legile şi îndreptările de mai înainte, tot ceea ce fraţii lor în zvîcnirile lor de-a lungul veacurilor nu izbutiseră să dărîme.

În lumina proaspătă a focurilor purtate de la sat la sat, de la conac la conac, ţara întreagă se pregătea «ca pentru o înviere» [4]).

FLĂMÎNZI, SATUL DE UNDE A IZBUCNIT RĂSCOALA ANULUI 1907

Primul foc, trăsnetul care a cutremurat din temelii ţările romîneşti, marea răscoală a flămînzilor a fost pornită de la Flămînzi.

Dacă treci dincolo de Hîrlău, dincolo de vechiul Bahlovia, cunoscut prin reşedinţa temporară a voevozilor Moldovei, dacă pătrunzi pe serpentina care străbate către Botoşani, la o distanţă de 20 km. de Hîrlău, se află comuna Flămînzi. Astăzi satele se alinie pe stînga şi pe dreapta şoselii, pînă în depărtări. Şi sub îngrămădirea caselor care înfloresc cu fiecare an, cu greu mai poţi descifra aşezările care vor fi fost la începutul veacului. Oricum acolo s-a scris o pagină nouă din istoria revendicărilor sociale ale poporului nostru. Aici din înălţimea dealurilor Moldovei de nord, ca de pe o scenă de teatru uriaşă, ca să fie văzută de jurîmpre-

---

1) Semnificative sînt lucrările Comisiei însărcinate cu dezlegarea problemei împroprietăririi înfiinţată la 9 iulie 1848 şi desfiinţată la 19 august 1848.

2) „Banii birului de 20 ani şi mai bine nu se mai împlinesc prin execuţii militare, dar oamenii se mai scot şi astăzi (1907) la muncă de către feciorii boiereşti şi vătăjei cu ajutorul bătăii. Proprietarii şi arendaşii mai îndrăzneţi bat cu mîna lor". R. Rosetti, op. cit. pag. 549.

3) Cf. Stoicănescu V.: Chestiunea ţărănească, Piteşti, tipografia M. Lăzăr, 1907, pag. 4.

4) Cf. Arghezi T.: „1907", Ed. Tineretului 1956.

jur de întregul popor romînesc, s-a dat semnalul de început al dramei sociale ţărăneşti.

În jurul satului Flămînzi se întind satele Stroeşti, Şendrenii, Cordunii, Uricenii, astăzi N. Bălcescu, cu satele Bosîncenii, Tamba, Poeni, Stahna şi Tulburea, iar în vale spre Prut Chiţoveni şi Prisăcanii.

O bună parte dintre locuitorii acestor sate erau colonişti ruteni aduşi pe vremea lui Teodor Balş, şi care alcătuiau chiar un sat compact-Bosîncenii.

Dacă este firesc să concludem că în conştiinţa băştinaşilor vor fi găsit ecou mişcările ţărăneşti din Delenii Hîrlăului, în imediata lor apropiere, în anul 1851 [1]), cum şi mişcările ţărăneşti din anii 1888, 1889, 1894 şi 1900 este tot aşa de firesc să gîndim că şi în conştiinţa coloniştilor ruteni de prin satele moldoveneşti răscoala fraţilor lor din Rusia din anul 1905 va fi aflat un puternic ecou [2]).

Dar chiar şi ţăranii romîni situaţi din punct de vedere geografic în apropierea Prutului ca şi ţăranii din Chiţoveni şi Prisăcani, care de altfel au fost cei mai dîrzi în timpul răscoalei, vor fi fost cunoscători ai situaţiei din Rusia. «Ştiau că peste Prut norodul s-a răsculat şi şi-a făcut dreptate» [3]).

La începutul secolului XX împrejurările sociale şi politice se schimbară cu mult faţă de secolul trecut. Ţăranii se deşteptau [4]). Boierii de ţară erau pe punctul de dispariţie [5]).

Înstrăinaţi de ţăranii lor, de proprietăţile lor, trăind în străinătate, părăsiseră totul în mîna arendaşilor.

«Arendaşul nu era un agricultor ci un speculator». Iar venitul şi-l scotea nu din mărirea producţiei, ci din majorarea preţului cu care subarendează moşia parcelată micilor cultivatori. Fără răspundere şi fără tragere de inimă nici de ţăran, nici de moşie, el exploatează pe amîndoi».

Un asemenea arendaş, a luat în stăpînire moşia Flămînzi de la moştenitorii lui M. Sturza stabiliţi în Franţa.

Arendaşul avea ca scop menţinerea în cea mai cruntă mizerie a ţăranilor prin încheierea învoelilor agricole dictate de el. Din această pricină standardul de viaţă al ţăranilor era extrem de scăzut. «Flămînzi şi goi, fără adăpost» cum îi cînta Coşbuc, cu sănătatea şubrezită prin consumarea porumbului alterat [6]), ţăranul se vedea exploatat prin regimul muncii impus de arendaş.

După suspinări de veacuri regimul clăcii fusese înlăturat prin «Proclamaţia de la Islaz» din 11 iunie 1848. În Moldova claca a fost desfiinţată prin Legea rurală a lui M. Kogălniceanu.

---

1) Cf. R. Rosetti: op. cit. pag. 56.

2) Cf. M. Roller: Prima revoluţie burghezo-democrată din Rusia (1905-1907) şi răscoalele ţăranilor din Romînia (1907) publicat în „Studii şi comentarii de istorie şi lingvistică", Bucureşti, 1947, pg. 36.

3) Idem, pag. 48.

4) A. D. Xenopol: op. cit. pag. 46-47.

5) Cf. R. Rosetti: op. cit. pag. 575.

6) Cf. A. D. Xenopol, op. cit., pag. 27, 28; cf. Penescu G. Gr.: Imbunătăţirea stării Ţăranilor, Bucureşti, Tipogr. Litografia Dr. P. Cucu, 1888, pag. 7, 8, 9.

Dar din nefericire claca a fost desființată doar nominal, căci a fost înlocuită prin «sălbatecul dijmuit» cum este nevoit să scrie chiar unul din apărătorii marilor latifundii.

Din regimul «sălbatecul dijmuit» ca un corolar făceau parte «cocăritul», «șoricăritul», «ciorăritul» [1]) abuzuri arendășești prin care se pretind despăgubiri pe seama țăranilor pentru stricăciunile cauzate de șoareci și ciori. La acestea adăugăm și faptul că chiar urzicile și steviea erau învoite țăranului numai în schimbul lucrului unui pogon de grîu. Iar abuzurile prilejuite de întîrzierea dijmăritului, care uneori se întindea pînă în primăvara anului viitor, completau sistemul exploatator, datorită căruia, după un an de muncă țăranul se întorcea acasă cu mîinile goale [2]). Acasă pe țăran îl așteptau alte greutăți; gurile flămînde ale copiilor, bolile de tot felul, refacerea drumurilor, recrutările și dăjdiile [3]).

> «Dăjdiile erau aproape de la început numeroase și grele; chipul în care se împlineau, brutalitatea și lăcomia slujbașilor mari și mici însărcinați cu împlinirea lor le făceau și mai nesuferite».
>
> ...«însărcinați cu strîngerea dărilor... călăuziți și ei numai de o nemărginită lăcomie, caută să se pricopsească la asemenea prilejuri încasînd de la dajnici sume mai mari decît cele datorate. Agenții lor subalterni stăpîniți de aceleași pofte ca și mai marii lor, nu se dau înapoi dinaintea nici unui mijloc pentru a stoarce din țărani cît mai mult» [4]).
>
> «Tot acest crîncen sistem de expoatare sta la îndemîna arendașului».
>
> «Iar în pragul anului 1907 survenise și un factor nou: Lupta dintre trusturile de arendași care avea să-și găsească cîmp de bătaie pe moșia Flămînzi. Intenția arendașilor de a stoarce beneficii și mai mari pe seama țăranilor, avea să ducă la revărsarea nemulțumirilor «ca lava fierbinte a unui vulcan» [5]).

PREOȚII AU FOST DINTRU ÎNCEPUT LUPTĂTORI CU ȚĂRANII PENTRU DREPTURILE ACESTORA

În aceste vremuri de silnicie preoții, din vechime îndurau aceleași suferințe ca și țăranii, credincioșii lor. Deși cei mai mulți erau fără cultură înaltă, abia știind să-și împlinească slujbele bisericești, au fost totuși dintru început alături și laolaltă cu țăranii și împotriva proprietarilor exploatatori. Așa mărturisesc izvoarele documentare apărute în timp.

---

1) Rosetti R.: op. cit., pag. 544.
2) Ciurea I. Alex..... Preoți ortodocși romîni în rev. țărănimii în Studii Teolog. nr. 9-10 (noiembrie-decembrie) 1953, pag. 681.
3) Rosetti R.: op. cit. pag. 29.
4) Rosetti R.: op. cit. pag. 29.
5) Ciurea I. Alex.: op. cit. pag. 683.

«Acei preoţi de o ignoranţă cumplită, ştiind în cele mai multe cazuri de abia de a citi şi a scrie, obişnuit, fără cultură bisericească, fără altă pregătire decît cîteva luni petrecute pe lîngă un catihet, erau în multe cazuri mai puţini răi decît am fi în drept a ne aştepta».

«Credinţa lor era sinceră, ţineau cu poporul lor, nu aveau aspiraţiuni străine de el, nu gîndeau să se slujească de înrîurirea lor asupra sătenilor pentru a se ridica deasupra lor; erau oameni de linişte care propovăduiau pacea» [1]). Preoţii, mărturisesc cei mai mulţi cercetători ai trecutului, «sînt trup şi suflet cu ai lor, cu ţăranii» [2]).

Această atitudine care izvora din concepţia propovăduită de sf. Scriptură şi care punea accentul pe iubirea dovedită prin fapte, această atitudine a însufleţit preoţimea ortodoxă la luptă, laolaltă cu ţăranii, pentru drepturile ţărăneşti de-a lungul veacurilor, din anul 1116 şi pînă în 1907.

Numele unora dintre aceşti luptători nu ni s-au păstrat. Dar numele preoţilor Stoica din Farcaş, Radu Şapcă [3]), Neagu Benescu, Ambrozie şi ale altora sînt înscrise pentru veşnicie în documentele luptelor ţărăneşti pentru pămînt şi libertate [4]).

* * *

În anul 1907 în satele din jurul Flămînzilor erau 6 biserici.

Aceste biserici atrăseseră cîndva atenţia marelui mitropolit al Moldovei Veniamin Costachi, care le vizitează [5]).

La una din aceste biserici slujea preotul care avea să joace un rol important în răscoala ţărănească de la Flămînzi din anul 1907. Acesta a fost preotul Toma Săvescu.

Preotul Toma Săvescu s-a născut în Andrieşenii Botoşanilor.

Tatăl său mic funcţionar, se numea Enache. Numele de Toma l-a primit în amintirea unui frate al mamei sale — Toma Cozma— care sub pseudonimul de Tamberlich era cunoscut în străinătate unde se stabilise, ca unul din cei mai mari tenori ai lumii [6]).

Dovedind aptitudini muzicale tînărul Toma Săvescu urmează cursurile seminarului Veniamin Costachi din Iaşi (4 ani) iar după absolvire, 1881, este numit preot la parohia Prăjeni, în 1882, de

---

1) Rosetti R.: op. cit. pag. 38.

2) Idem pag. 601.

3) Este interesant de menţionat amănuntul că portretul preotului Radu Şapcă a fost scos în numeroase exemplare şi împărţit ţăranilor. O fotografie de aceasta a fost găsită la familia Gh. Davidescu din Storeşti. In josul ei, cu litere de tipar stă scris: „Popa Şapcă, unul dintre capii mişcării revoluţionare pornită de la Islaz 1848". Fotografia se păstrează de preot Grig. Pieptu-Storeşti.

4) Ciurea I. Alex.: op. cit. pag. 686-695.

5) Această vizită are loc în 1813 cînd preotul Grigore hirotonit de Episcopul chir Dimitrie pe seama bisericii din Piciorogani şi cerut la Flămînzi de spătarul Teodor Balş, este instalat de însuşi mitropolitul Veniamin Costachi, la 10 iulie 1813, cf. Erbiceanu C.: Istoria Mitropoliei Moldovei, Bucureşti, 1888, pag. 352.

6) Cf. „Botoşanii în 1932" schiţă monografică, Botoşani, pg. 127.

unde se transferă la parohia Uriceni-Botoșani în 1889, astăzi Neculai Bălcescu. Anul 1907 avea să-l găsească la această parohie [1]).

În anul 1905 preotul Toma Săvescu cu prietenul și colaboratorul său învățătorul Maxim, înființează o bancă «Triumful» la Flămînzi. Ședințele comitetului de conducere ale acestei bănci se țineau odată pe săptămînă sau chiar de mai multe ori. Discuțiunile purtate în aceste ședințe aveau toate ca obiectiv ușurarea stării sociale a țăranilor de pe moșia Flămînzi.

În acest timp în afară de condițiunile generale aspre ale muncilor agricole, se adaugă pe moșia Flămînzi regimul bunului plac al arendașului și al sîmbriașilor săi. Mărturia unor țărani care au suportat acest jug al «muncii faraonice» este edificator în această privință [2]).

Pentru 40 de prăjini luate în arendă, țăranul trebuia să facă arendașului 40 prăjini de prașilă, prășite de 2 sau 3 ori, după cum era anul [3]) recoltat și suit în coșar și 40 prăjini de secere.

Pentru o vacă învoită pe imașul arendașului țăranul trebuia să cultive 10 prăjini de porumb și să secere 10 prăjini de grîu, în aceleași condițiuni ca mai sus.

Așa dar deși regimul fusese înlocuit prin dijmă, și acest regim al muncii se dovedea și mai neomenos decît claca [4]).

Toate aceste situațiuni erau frămîntate în ședințele băncii, de către preotul Toma Săvescu și învățătorul Maxim.

Către sfîrșitul anului 1906 surveni un fapt nou, care avea să tulbure aparenta liniște a țăranilor din Flămînzi: Certurile dintre trusturile de arendași.

Acestea mergeau rînd pe rînd în Franța unde erau proprietarii și încheiau contracte de arendarea moșiei Flămînzi. Concurența dintre arendași a cauzat un proces în justiție dar și întîrzierea încheierei învoelilor agricole pentru muncile din 1907.

Îndreptarea Legii învoielilor agricole se făcuse în favoarea proprietarilor, respectiv a arendașilor. Prețul de arendare era cu mult mai mărit, în vreme ce prețul muncii țăranilor rămînea cel vechi, mic, derizoriu. Țăranii erau neliniștiți. Ședințele comitetului de conducere al băncii «Triumful» se țineau tot mai des. Preotul Toma Săvescu cerea ca pentru învoelile viitoare, ori să se mențină făgăduelile făcute de arendaș în perioada de concurență, ori, lucru firesc, dacă au crescut prețurile de arendare să crească și prețurile muncilor. Cîțiva țărani care asistau la aceste ședințe au fost folosiți ca agitatori [5]).

Arendașul nu putea micșora prețurile la muncile agricole din pricina cheltuelilor neprevăzute din toamna și iarna anului

---

1) Cf. Cultul Ortodox din jud. Botoșani, 1906.

2) Mărturia țăranului Apostol Constantin din Storești, raion Hîrlău.

3) Prașila era munca cea mai grea „Nici o muncă nu a adunat asupra ei nămolul de blestemuri ce l-au adunat prașila". Cf. Rosetti op. cit. p. 514.

4) „In plus țăranul trebuia să mai dea pentru 10 pogoane: 100 ouă, 10-20 pui, să ducă la gara cea mai apropiată 50-100 saci cu cereale, să muncească 20 zile cu mîinile și 10 cu carul, să sape 10 metri de șanț sau să împletească 10 metri de gard pentru împrejmuitul moșiei", Cf. Al. I. Ciurea, op. cit. pag. 681.

5) Vasile Mursa din Uriceni.

1906-1907. Dar făgăduielile? Se risipeau pe măsură ce se risipeau zăpezile de pe creştetul Holmului şi al dealurilor învecinate pe care se întindea moşia Flămînzi.

15 FEBRUARIE 1907

Astfel sosise ziua de 15/28 februarie 1907.

Această zi fusese aleasă de către arendaş ca zi pentru încheierea angajamentelor de muncă.

Dis-de-dimineaţă pîlcuri, pîlcuri de ţărani din Chiţoveni şi Prisacani, din Uriceni şi Bosînceni, din Storeşti şi Rădeni se îndreptau către localul primăriei din satul Flămînzi, în ziua de 15 februarie 1907. Dintre ţăranii prezenţi nu lipseau Vasile Mursa din Uriceni, fraţii Trifan şi Roman Grosu şi Gheorghe şi David Zamfirescu din Prisacani, Dimitrie Panaite din Storeşti, colonistul rutean Dumitru Lipciuc din Cordun, Constantin Mezeuncă şi alţii.

Toţi ţăranii umplînd uliţa largă din faţa primăriei se sfătuiau asupra învoielilor pe care aveau să le încheie în curînd fără să bănuiască niciunul că prin prezenţa lor în faţa primăriei din satul Flămînzi deschideau o pagină nouă în istoria secularelor lupte ţărăneşti pentru pămînt şi pentru libertate, fără să bănuiască că chiar de a doua zi mulţi din cei prezenţi vor fi arestaţi şi schingiuiţi.

Neştiutori, dar de astă dată încrezători şi dîrji ţăranii stau în faţa primăriei din Flămînzi, în ziua de 15 februarie 1907. Dar arendaşul întîrzie. Nici omul său de încredere, Iorgu Constantinescu, nu se arată. Ţăranii se agitau. Răbdarea lor proverbială, se apropia de sfîrşit.

Într-un tîrziu apare sania administratorului Iorgu Constantinescu. Ţăranii se răsuciră spre Frumuşica, aşteptînd. Credeau că era arendaşul. Nu era el, ci omul său de încredere. Arendaşul plecase la alte moşii. Administratorul văzu mulţimea imensă de ţărani ca în nici un alt an şi o presimţire îl bătu pentru o frîntură de secundă. Voi să capete cîteva ore de zăbavă. Făgădui ţăranilor că merge la masă, că se va întoarce curînd, că vor încheia învoielile la conac. Şi plecă. În urmă-i freamătul mulţimii crescu. Era tîrziu. Arendaşul îi minţise că va încheia el învoielile. Şi acum administratorul îi chema la conac.

Deşi conacul era numai la 200 de metri de primărie, ţăranii hotărăsc să încheie învoielile aici la primărie.

Dar administratorul întîrzia prea mult.

Flămînzenii nu mai aveau răbdare.

O delegaţie trimisă la casa notarului Constantin Ciornei, cumnatul administratorului, unde de obicei găzduia acesta, se întoarse fără nici un rezultat. Atunci tot poporul, miile de ţărani adunaţi din toate satele învecinate Flămînzilor, miile de dijmaşi flămînzi şi goi porniră într-un marş, într-o procesiune paşnică la casa notarului, în amiaza zilei de 15 februarie 1907.

RĂSCOALA

Cu mare greutate izbutiră țăranii să-l cheme pe administratorul Iorgu Constantinescu în cerdac, de unde i-a insultat și apostrofat. Era prea mult. Țăranii, frații Trifan și Roman Grosu din Prisacani și alții îl zmulg din cerdac și-l duc tîrîș spre primărie lovindu-l. Dar în drum, printr-o împrejurare favorabilă, administratorul Iorgu Constantinescu scapă și fuge pînă la Frumușica, unde istorisește îngrozit cele pătimite, semănînd panică. În acest timp, miile de țărani setoși de dreptate se îndreaptă spre conac. Cei din conac fug toți. Și iată conacul zidit cu sudoarea muncii lor cu porțile larg deschise, surăzător în soarele primăvăratec îi primește pe țărani ca pe niște stăpîni adevărați. Uimiți țăranii pătrund pentru întîia dată în odăile boierești. Cu adîncă evlavie calcă pe covoarele moi, își privesc chipurile scofîlcite, nerase, în oglinzile de cristal. Copilăria din ei, naivitatea, bunătatea îi copleșește și cu un adînc respect se îndepărtează de toate aceste bunuri, care îi uimesc, dar care nu le aparțin.

Conacul a rămas intact. Focul de la Flămînzi a fost numai un simbol al cutezării țărănești, dar care s-a transformat în vîlvătae chiar de a doua zi în mai toate satele din Moldova și Muntenia, arzînd nedreapta orînduire care-i ținea robi de veacuri.

Ce demonstra aceasta? Aceasta demonstra că pretutindeni terenul răscoalei țăranilor era pregătit. Capsa nedreptăților sociale era pusă de veacuri. Era nevoie numai de o scînteie. Și această scînteie a izbucnit la Flămînzi, acolo unde contradicțiile dintre arendași susținute de o orînduire putredă s-au ciocnit de țăranii conștienți și dîrji.

Unii din parlamentarii anului 1907, unii din proprietarii celor 600 milioane de hectare, pofteau să vadă în această spontană ridicare de mase țărănești, instigatori streini, socialiști. Alții identificau instigatori în partidele politice adverse. Unii îl acuzară pe Spiru Haret. Alții pe Vasile Kogălniceanu, fiul lui Mihail Kogălniceanu. Alții descoperiră instigatori pe preoți și învățători. «Evenimentul» din Iași, oficiosul partidului conservator se oprise asupra Bisericii Ortodoxe și denunța opiniei publice «îndrăzneala» preoților de a fi fost în fruntea răscoalei. Chiar unii reprezentanți ai Bisericii Catolice din țara noastră cugetau la fel [1]).

Dar care erau adevărații instigatori? Ce spun documentele vremii?

> «Răscoalele de astă primăvară sînt roadă firească a păcatelor săvîrșite împotriva obștii acestui popor în curs de veacuri, de către vechea clasă stăpînitoare și în cursul celor de pe urmă 50 de ani, de către noua clasă stăpînitoare, a nemulțumirii și a urii stîrnite în obște de aceste păcate».

---

1) Cf. Evenimentul nr. 184, joi 26 iulie 1907, art. Religia; vezi și Evenimentul de vineri 27 iulie 1907, art. Religia.

Și mai departe:

> «Focul aprins la Flămînzi, unde a ars puțin, s-a întins înecînd în flăcări țara întreagă, dovedind prin simultaneitatea izbucnirii și prin uniformitatea ei, că de același duh, de aceleași patimi, de aceleași aspirațiuni, mai domoale aici, mai aprinse dincolo, este stăpînită întreaga țărănime romînă, obștia și puterea națiunii, de la Dorohoi pînă la Severin. Adevărații instigatori ai acestor mișcări sînt egoismul, lăcomia, lipsa de scrupul și lipsa de prevedere a clasei stăpînitoare ale celei vechi cît și ale celei noi» [1]).

Așa dar instigatorii erau însăși elementele conducătoare ale statului bazat pe orînduirea feudală. Dar se puteau autoacuza?

SĂLBATECA REPRESIUNE

Ce a urmat atunci? Cea mai sălbatecă represiune. Guvernul a fost schimbat. Partidele vrăjmașe s-au înfrățit. Armata a fost scoasă din căzărmi. Rezerviștii au fost mobilizați. Au fost împresurate satele. Tunurile au tras în bravii eroi de la Plevna și de la Grivița [2]).

Unsprezece mii de țărani au fost uciși, amestecați cu pămîntul pe care îl apăraseră din străvechile timpuri, dar odată cu aceștia cîți țărani n-au fost bătuți, schingiuiți, arestați, purtați în vagoane de marfă, supuși celor mai cumplite chinuri!

Și odată cu aceștia cîți preoți n-au fost arestați, bătuți, uciși chiar! Istoria nepărtinitoare numără 78 de preoți care au pătimit cu țăranii în anul 1907.

Represiunea s-a abătut și asupra țăranilor din Flămînzi și din satele învecinate.

Deși țăranii din Flămînzi nu omorîseră pe nimeni, nu puseseră foc, nu clintiseră nici un lucru de la locul său, represiunea se abătu și asupra lor cu aceeași furie.

Au fost arestați și bătuți pînă la sînge țăranii Dumitru Panaite din Storești, Gheorghe și David Zamfirescu, Trifan și Roman Grosu din Prisacani, Vasile Mursa din Uriceni, Dumitru Lipciuc din Cordun-Flămînzi și Popovici și Călin Croitoru și Achiței și Dolhăscu.

Mulți au murit de pe urma acestor schingiuiri. Cîțiva mai trăiesc încă și poartă pe trupul lor stigmatul răfuelii din 1907 [3]).

La Flămînzi au fost arestați ca instigatori și conducătorii băncii «Triumful» învățătorul Maxim și preotul Toma Săvescu.

Într-o noapte la casa preotului Toma Săvescu s-a prezentat

---

1) Rosetti R.: op. cit. pag. 624.

2) Impresionantă este anchetarea și uciderea țăranului Ștefan Furtună din Rădeni, veteran din războiul independenții, cf. Rîșcanu V.: Amintiri și evocări din răscoala țărănească din 1907, București 1945, pag. 34-36.

3) Dumitru Panaite din Șendreni Storești.

un locotenent de jandarmi cu ordin de arestare. Soția preotului era bolnavă. Copiii erau mulți și mici. S-au rugat să nu-l ia noaptea. Avea o vagă presimțire că locotenentul avea ordin să-l execute pe drum? [1]).

Locotenentul Albu avu un moment de șovăială. Îl lăsă pînă a doua zi, cînd fu ridicat și dus pentru cercetare la Frumușica, apoi la cererea tribunalului a fost dus cu învățătorul Maxim la Botoșani, unde fură interogați 4 zile. Din lipsă de probe, autoritățile îi eliberară. Prietenii de la Hîrlău și Frumușica, încheiară acte prin care preotul Toma Săvescu fu scos în afară de orice acuzare.

Administratorii moșiei și arendașii, nu-l uitară însă pe preotul Toma Săvescu. I se refuză pămînt de la moșie și a purtat, pentru ei toată viața stigmatul de «instigator».

Urmărit în deaproape de ura stăpînilor de la conac, preotul Toma Săvescu a trăit din greu și-a crescut cu mari sacrificii copiii și a murit sărac (17 august 1938), neizbutind să-și ridice măcar o căsuță proprie pentru bătrînețe.

Dacă ne întrebăm care au fost consecințele economice-sociale ale răscoalei de la Flămînzi, pentru țăranii de aici, răspundem că aceleași consecințe ca și pentru țăranii din restul țării.

Burghezo-moșierimea potrivea un jug și mai greu milioanelor de țărani.

Totuși regimul exploatator suferise o grea lovitură.

Răscoala din 1907 descoperise contradicțiile adînci care existau între proprietari și arendași pe de o parte, sprijiniți de forța armată a Statului lor și între țăranii lucrători ai pămîntului, robi ai Statului.

Răscoala din 1907 dăduse posibilitatea și orbilor să vadă cine erau «prietenii» și cine erau «dușmanii» țăranilor. Și în ciuda hecatombei de jertfe cu care fusese înăbușită, răscoala nu putu să înceteze, ci se dezvoltă odată cu condițiunile noi de viață împotriva burghezo-moșierimii exploatatoare și pentru țărănimea muncitoare, pînă la totala biruință din anii democrației populare.

Așa dar care au fost consecințele răscoalei din 1907?

Au trecut 50 de ani și lanțurile robiei de veacuri au fost rupte.

Țăranii au devenit cu adevărat liberi. Pămîntul muncit și apărat cu prețul sîngelui lor a intrat integral în stăpînirea țăranilor. Relații între țărani și proprietari nu mai există, căci proprietarii au fost expropriați.

Concepția potrivit căreia se socoteau erci doar acei care au murit pe fronturi, a fost lărgită și cu toți acei care au luptat pentru o viață mai bună a milioanelor de frați care au înfruntat închisori, bătăi și înjosiri. Pe unii ca aceștia poporul îi poartă

---

1) Aceste informațiuni le dețin de la învățătorul pensionar D. Simionescu care locuiește în casa fostului notar Constantin Ciornei din Flămînzi, cum și de la învățătorul Dumitru Păunel, ginerele preotului Toma Săvescu, care locuiește în satul Buhalnița, raionul Hîrlău. De altfel cazuri de acestea s-au produs. Așa a fost ucis învăț. pens. Stanciu Petrescu din Dingești-Vlașca cf. M. Roller, Răscoalele Țăranilor din 1907. Ed. de Stat 1949, vol. 3, pag. 69.

în memorie. Fapta lor, viaţa lor rămîne ca o lespede de marmoră, ca un altar răzbătînd peste veacuri.

Astfel luptătorii eroi pentru pămînt şi libertate sînt vii în inima poporului.

Alături de ţăranii din generaţia sa, figura blîndă şi sfătoasă a preotului Toma Săvescu, stăruie puternic în memoria foştilor săi poporăni din Uriceni, în amintirea teciorilor foştilor membri din Comitetul de conducere al băncii «Triumful» din Flămînzi, în amintirea locuitorilor din toate satele învecinate.

Duminica la Sfintele slujbe ei nu uită să aprindă o lumînare şi pentru odihna veşnică a preotului Toma.

Credincioşii de astăzi din satele Flămînzi, Nicolae Bălcescu şi Storeşti, se perindă adesea la mormîntul: «Părintelui Toma» aflător lîngă biserica sf. Neculai, ctitoria sa, şi-i aduc prinosul lor de recunoştinţă.

Aşa a pătruns satul Flămînzi, alături de Bobîlna, de Islaz şi alte localităţi în documentele vremii, în operele de artă, în literatură şi în istoria populară.

Preot IUSTIN GAŞPAR

500 DE ANI DE LA URCAREA PE TRONUL MOLDOVEI A DOMNULUI ŞTEFAN CEL MARE

1. — CHIPUL LUI ŞTEFAN CEL MARE DIN CRONICI ŞI GRAVURI VECHI

«Fost-au acestu Ştefan vodă om nu mare de statu, mînios şi de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospeţe omorîea fără judeţu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneşu, şi lucrul său îl ştia a-l acoperi şi unde nu gîndeai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vîrîea, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndepărteze şi pentru aceia raru război de nu biruia. Şi unde biruia alţii, nu perdea nădejdea, că ştiindu-să căzut jos, să ridica deasupra biruitorilor» [1]).

Dacă s-ar pune aceste caracterizări ale cronicarului Ureche, ca legendă, sub chipul lui Ştefan cel Mare aflat pe pergamentul evangheliarului de la Homor, cititorul ar rămînea în încurcătură. O întrebare firească i-ar tulbura mintea: care este adevăratul chip, fizic şi sufletesc, al marelui domnitor al Moldovei, acela descris de Ureche cronicarul sau celălalt pictat de o mînă pioasă de artist pe ultima foaie de pergament a evangheliarului ?

Căci în tabloul votiv, unde Ştefan cel Mare prezintă manuscrisul ferecat în tartaje de argint, în faţa altarului, domnitorul apare în genunchi pătruns de o adîncă evlavie. Mîinile voevodale se întind rugător ca în momentul cînd preotul rosteşte epicleza, implorînd harul sfîntului Duh asupra elementelor puse înainte spre sfinţire. După acest chip s-ar putea crede că voevodul şi-a petrecut viaţa mai mult în biserică preocupat de problemele mîntuirii.

Ori cronicarul Ureche ni-l înfăţişează cu un trup potrivit, plin de viaţă, cu o minte ageră ale căreia gînduri ştia să le acopere, harnic, viteaz, nu se descuraja nici odată. Cîteodată era mînios în care clipe vărsa sînge nevinovat, iar la ospeţe omora fără judecată. Era un bărbat cu o voinţă de neînfrînt în faţa căruia totul trebuia să i se închine.

Cele două prezentări exprimă contraste izbitoare, luate separat, dar dacă apreciem natura sufletului omenesc, atunci ele se completează ca două ipostasuri ale aceleaşi personalităţi. Un geniu militar şi politic dublat de o sensibilitate religioasă pe care a mărturisit-o, concret, prin neîntrecute opere de închinare şi artă religioasă.

Imprejurările în care a trăit şi domnit Ştefan cel Mare l-au

---

1) Grigore Ureche: Letopiseţul ţării Moldovei, pag. 111, Editura de Stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955.

obligat să se manifeste ca un voevod feudal. Domnitorii se comportau potrivit împrejurărilor în care au trăit.

Copilăria şi tinereţea lui Ştefan cel Mare nu sînt descrise în documente cronicăreşti, aşa cum se obişnuia în apus să fie însemnate, la curţile voevodale, evenimentele domestice şi cele publice. Ţara Moldovei cea închegată de bunicul său, voevodul Alexandru cel Bun, nu avea încă o ierarhie de dieci şi pisari, care să-şi poarte desagii cu sulurile de pergamente de la Baia la Siret şi apoi la Suceava, pe unde se strămutau scaunele domneşti. Cronicarii de la Mănăstirile Bistriţa şi Putna s-au pus la lucru mai tîrziu, căci la vremea aceea de închegare a staului feudal, pisarii scriau pergamente pentru hotărnicii. Danii mănăstireşti, privilegii comerciale, lucruri mult mai de seamă decît întîmplările intime de la curtea domnească. Stilul bombastic al cronicelor bizantine avea să fie imitat, mai tîrziu, prin mănăstiri.

Copilăria şi tinereţea lui Ştefan cel Mare apar zbuciumate din faptul că dînsul a fost nevoit să cunoască amarul pribegiei prin Ardeal şi mai cu seamă în Muntenia însoţind pe părinţii săi.

După moartea lui Alexandru cel Bun, urmaşii săi fie legitimi şi cei din flori, au început să se lupte pentru succesiunea la tron, transformînd aceste lupte în adevărate măceluri fratricide. Decapitările se ţineau lanţ ca şi cum ar fi fost prescrise într-o pravilă sancţionată legal. Menţiunile făcute de Ureche cronicarul sînt peremtorii.

«*Află vreme Ştefan vodă ca să se curăţească de frati-său Iliaşu şi să ţie toată ţara însuşi; l-au prins şi i-au scos ochii*» [1]). Dar Iliaşu avea şi el feciori, şi astfel Roman fiul său, la răzbunat pe tat-său. «*Roman vodă, feciorul lui Iliaş vodă, neputînd răbda atîta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovit cu o samă din curtea domnească şi au prins de unchi-său, pre Ştefan vodă, şi i-au tăiat capul şi s-au apucat Roman de domnie, leatul 6956*». *(1448)* [2]). Deci Ştefan, feciorul lui Alexandru cel Bun, îi scoate ochii lui Iliaş frate-său, iar Roman, nepotul, îşi decapită pe unchiul Ştefan. Insă nici Roman nu se bucură mult de linişte, căci un alt fiu al lui Alexandru cel Bun, Pătru, îl mătură pe Roman de pe tron» «*şi s-au apucat Pătru de domnie*».

Luptele fraticide între fiii legitimi ai lui Alexandru cel Bun era alimentate de peste hotarele ţării, fie de polonezi, fie din Ardeal de către Iancu de Huniedoara.

Moldova avea ieşirea la Marea Neagră şi interesele economice ale vecinilor căutau să fie satisfăcute pe cale politică.

Pentru vecinii ţării Moldovei capetele feciorilor lui Alexandru cel Bun atîta aveau preţ cît le slujeau interesele. Altcum puteau să stea, fără regret acolo unde stăteau şi picioarele. Cînd s-a cam terminat cu fii legitimi, atunci au intrat la horă copii din flori împotriva nepoţilor. Printre cei dintîi care îşi reclamă tronul tatălui său e Bogdan, tatăl lui Ştefan cel Mare. Bogdan se refugiase în Ardeal, la Iancu de Huniedoara, ca de acolo să treacă munţii în Ţara Romînească. Aici el s-a însurat cu Oltea

---

1) Ureche, Letopiseţ, pag. 76.
2) Idem, op. cit. pag. 77.

din familia domnitoare a Munteniei «*femeia care a dat vechii Moldove şi neamului romînesc pe cel mai cuminte dintre vitejii lor*» [1]).

La timpul hotărît, tot de vecinul din Ardeal, Bogdan, însoţit de oaste muntenească şi cu puţini moldoveni, trecu fruntariile Moldovei dinspre sud, iar la Tămăşeni, lîngă Roman, el bătu pe nepotul său Alexăndrel, care fugi în Polonia unde avea neamuri apropiate după mama sa. Polonezii încercară să alunge pe Bogdan de pe tronul Moldovei dar acesta îi bătu în lupta de la Crasna. «*Iară Bogdan vodă văzîndu-să curăţitu de vrăjmaşii săi s-au aşezat la scaun*» [2]).

La această luptă poate să fi primit botezul armelor şi Ştefan cel Mare, luînd cunoştinţă de strategia luptelor din codrii Lipovăţului. Măestria acestei strategii avea să fie aplicată, mai tîrziu, în Codrul Cozminului.

Răzbunarea leşească avea să se arate curînd. Un alt pretendent la tronul Moldovei stătea aciuat în Polonia, un anume Petru Aron. El pretindea că este fiu natural al lui Alexandru cel Bun, deci din aceiaşi origină contestată de canoanele matrimoniale. Pribeag, el îmbrăcase schima monahală, uneltind de prin părţile poloneze [3]).

Petru Aron pîndi pe Bogdan cînd se afla la o petrecere, la o rubedenie a sa în satul Răuseni de lîngă Suceava, înconjură casa cu ospăţ cu o ceată de nemernici, îl prinse pe frate-său şi îl decapită pe loc, încît «*zorile de ziuă răsăriră asupra priveliştii ticălosului omor*» [4]).

Cronicarul Ureche înserează această mîrşavă faptă fără nicio înfloritură sau simţ de revoltă. Era o chestiune de familie domnitoare.

«*Vă leatul 6963, după doi ani a domniei lui Bogdan Vodă, scrie letopiseţul cel moldovenesc i-au venit fără de veste Pătru Vodă ce l-au poreclit Aron şi au aflatua pre Bogdan vodă la satul Răuseni, din jos de tîrgul Sucevei şi l-au lovit, vineri în răsăritul zorilor, octomvrie 16. Şi acolo i-au tăiat capul lui Bogdan Vodă. Deci au stătut la domnie Aron Vodă*» [5]).

Drama de la Răuseni nu era mai zguduitoare decît cele întîmplate lui Iliaş sau Roman. Decorul fusese oarecum mai aparte, căci se întîmplase la un ospăţ. Putea să treacă ca un fapt obişnuit în analele curţii domneşti de la Suceava, dacă fiul celui ucis nu ar fi avut altă plămadă de om. Ştefan cel Mare auzise de la tatăl său de crimele ce se săvîrşeau în jurul scaunului bunicului său şi în mintea lui ageră şi aprinsă se statornicise gîndul că la toate acele nelegiuiri trebuea să se pună capăt. O voinţă de fier, o judecată sumară şi fără apel, o mînă hotărîtă cu sancţiuni imediate erau singurele elemente salvatoare ale ţării Moldovei, moşia bunicului lui. Uciderea tatălui său, în chip atît de

---

1) Iorga N., Istoria lui Ştefan cel Mare, pag. 44, Editura Minereva, Bucureşti, 1904.
2) Ureche, op. cit. pag. 81.
3) Iorga N., op. cit. pag. 53 urm.
4) Iorga N., op. cit. pag. 54.
5) Ureche, op. cit. pag. 82

mișelesc, i-a întărit convingerea că numai o acțiune de curățire a tuturor veleităților la domnie a diverșilor pretendenți poate să aducă liniște țării Moldovei.

Această convingere s-a conturat temeinic pe timpul pribegiei lui prin Ardeal și Muntenia, așa că atunci cînd s-a hotărît să ia tronul din mîinile pătate de sînge ale lui Petru Aron nici o teamă de primejdie personală nu-l mai putea abate de la planul său. Cu ajutor muntenesc, poate și ardelenesc, Ștefan se urcă în Moldova pe valea Siretului și în cele două ciocniri, la Dolești și Orbic, el bate pe Petru Aron, fără să poată pune mîna pe el. Petru fuge în Polonia, de acolo în Ardeal așteptînd vremuri bune pentru el. Ștefan însă nu-l slăbește din ochi, obligînd pe polonezi să-l alunge din țara lor. De abea după doi ani, în 1459, Ștefan cel Mare reușește printr-un truc diplomatic să pună mîna pe Petru Aron și să-i aplice aceeași pedeapsă: decapitarea.

De abea acum se înțelege portretul psihologic al lui Ștefan cel Mare ilustrat în Letopisețul țării Moldovei. Acum se înțelege de ce Ștefan era «*mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospețe omora fără județu*». Cruzimile săvîrșite pînă acuma trebuiau extirpate tot prin cruzime. Altfel țara cădea pe mîini străine. Așa că Ștefan a stins definitiv eventualele pretenții la scaunul domniei și a consolidat țara Moldovei, făcînd-o respectată de vecini și cunoscută în întreaga lume.

Cît privește credința religioasă el a păstrat-o în toată curăția ei ortodoxă. Ca domnitor feudal el a consolidat Biserica, conștient de sprijinul pe care ea îl dădea în acțiunea lui politică.

Deci atît descriera lui Ureche cît și gravura în culori de pe pergamentul Evangheliarului de la Homor consună perfect în redarea chipului fizic și sufletesc al viteazului domnitor al Moldovei Ștefan cel Mare.

2. — FAMILIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Căsnicia lui Ștefan cel Mare cu prima și a doua soție se pare că nu a fost prea fericită. Căsătoriile politice nu au avut aceeași temelie statornică ca cele contractate din dragoste. Domnind peste o țară mică, încă cutremurată de zguduiri interne și mereu amenințată de vrăjmășii externe, Ștefan a căutat să lege relații de rudenie cu casele potentaților străini, cu renume și putere, simțul lui diplomatic îl obliga să facă acest lucru. Luînd firul tradiției înaintașilor săi la domnie, Ștefan luă pilda unchiului său Iliaș, care se încuscrise cu familia domnitoare poloneză. Numai că petitorii lui s-au dus la Kiev unde stăpînea cneazul Simion pe a căruia soră Evdochia i-au ales-o de soție.

Ștefan se căsători la 5 iulie 1463, la o vîrstă de bărbat nu de flăcău. Socotind că înainte de moarte, Ștefan era «slab de ani», adică bătrîn și scăzînd 47 ani de domnie din anii bătrîneții lui, domnitorul s-a însurat în jurul sau peste 30 ani de vîrstă.

Poate această întîrziere la însurătoarea legală i-o legase o Maruşcă, cu care se pare că a avut un copil, Alexandru [1]).

După patru ani de căsnicie, Evdochia se stinse din viaţă în iulie 1567. Cu Evdochia, Ştefan a avut o fiică, pe Elena, pe care a căsătorit-o cu Ivan, fiul marelui cneaz Ivan al III-lea la Moscova.

După cinci ani de văduvie, Ştefan se recăsătoreşte, tot din motive politice cu *Maria de Mangop* spiţă din neamul Comnenilor bizantini. La 19 decembrie 1477 moare şi Maria de Mangop. Mormîntul ei se află în partea stîngă în pronaosul mănăstirii Putna.

A treia soţie a fost Maria Voichiţa fiica lui Radu cel Frumos care i-a supravieţuit pînă în anul 1511. Mormîntul Voichiţei este lîngă cel al marelui voevod, dovadă că iubirea lor i-a îmbrăţişat şi după moarte.

In ce priveşte pe copii rezultaţi din aceste trei căsătorii legitime, istoricii nu sînt de acord cu proveniența lor [2]). Sigur că Vlad Bogdan, urmaşul la tron a fost fiul lui Ştefan cel Mare cu Voichiţa. Dintre cei naturali, care s-au remarcat în istoria Moldovei, au fost Petru Rareş şi Ştefan Lăcustă. Se vede că Ştefan cel Mare a fost prolific ca şi bunicul său Alexandru cel Bun. Avea şi motiv, căci războaiele îl ţineau departe de Suceava iar femei frumoase se găseau la Hîrlău, Tîrgul Frumoasei, Vaslui, Dobrovăţ sau Huşi. Ca să nu se întîmple lupte fraticide, după moartea sa, Ştefan simţind că boierii se împart în tabere a ieşit la locul *Direptăţii* şi a poruncit să cadă capetele uneltitorilor, care se opuneau ca Bogdan să-i fie urmaş [3]). Că după moartea fiului său Bogdan aveau să urmeze şi ani de anarhie, acest lucru nu-l mai prevăzuse bătrînul. El închidea ochii ştiind o ţară consolidată şi o domnie lăsată în mîini vrednice. Cu o astfel de încredinţare întra împăcat cu sine în mormînt.

Cu împăcarea de sine de tot lucru bun săvîrşit, bătrînul voevod ca un creştin convins şi-a comandat piatra funerară de pe mormînt, i-a compus inscripţia pe care sculptorul a încrustat-o în marmoră, lăsînd locul liber pentru data morţii pe care n-o ştia cînd va fi. Locul a rămas liber şi astăzi.

Soţia slăvitului voevod, Maria-Voichiţa i-a complectat data morţii pe acoperemîntul de catifea neagră ce se găseşte şi azi în muzeul mănăstirii Putna.

3. — BISERICA SUB DOMNIA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Intr-un stat organizat pe baze feudale, biserica reprezenta coloana vertebrală. Teoria dreptului divin, cu rădăcini în concepţia romană despre cultul imperial şi ilustrată în dreptul bizantin

---

1) Iorga N., Istoria lui Ştefan cel Mare, pag. 102 şi Iorga N., Istoria Românilor, vol. IV, pag. 145.

2) Iorga crede că Alexandru, Bogdan şi Patraşcu au fost copii din flori, Istoria Rom. IV, pag. 169, pe cînd Giurăscu îi atribuie căsniciei cu Evdochia (Ist. Rom. II, 1. pag. 104).

3) Iorga N., Istoria Rom. IV, pag. 248 urm.

cu esenţă creştină, cînd împăratul era şi episcop, s-a încetăţenit, într-un fel sau altul, în toate ţările ortodoxe aflate sub conducerea spirituală a patriarhiei ecumenice de Constantinopol. Biserica moldovenească şi-a imprimat structura organizatorică după tiparul episcopatului de Halici, căci legăturile directe cu Constartinopol au fost acceptate de Alexandru cel Bun mai mult pe cale diplomatică. Amestecul patriarhiei a fost îngrădit la simple recunoaşteri canonice. Ierarhia bisericii Moldovei a fost o ierarhie băştinaşă. Iosif Mitropolitul a fost o rudă apropiată a voevodului Alexandru cel Bun, cum se pare că a fost şi Teoctist I, dovadă că deşi el a sprijinit pe Petru Aron, Ştefan cel Mare totuşi nu l-a îndepărtat din scaun cînd el a cucerit tronul. Tradiţia spune că Teoctist l-ar fi uns pe Ştefan pe locul Direptăţii numai ca voevod iar ca domnitor s-ar fi uns, cu de la sine putere, voevodul însuşi. Un gest similar l-a făcut şi Napoleon Bonaparte. Interesele superioare de stat de multe ori impun stîngerea resentimentelor personale.

Pe vremea lui Ştefan existau două eparhii: mitropolia de la Suceava şi episcopia Romanului, care apare în documentele interne ca «Mitropolie» [1]). Inzestrările acestor eparhii cu moşii, sate şi vămi, dovedesc că era o biserică bine organizată. La aceste două eparhii, Ştefan mai înfiinţează o a treia eparhie, cea a Rădăuţilor (1472) cu sediul unde se afla gropniţa bogdanizilor [2]).

Pe lîngă un mitropolit şi doi episcopi, biserica avea şi o ierarhie administrativă cu protopopi şi igumeni. Această ierarhie exercita, pentru anumite pricini, şi dreptul de judecată. Mănăstirile aveau întîietate înaintea clerului de mir. Din punct de vedere al privilegiilor cu care erau înzestrate apăreau ca adevărate feude. Poziţia lor de privelegiate le-a favorizat desvoltarea ca centre economice şi de cultură.

Unele din daniile mănăstireşti erau exceptate chiar şi de la impozitele cuvenite vistieriei statului. Un exemplu din multe altele, este concludent în această privinţă:

«Şi asemenea, oricine va aduna de la Noi deseatina de la albine aceşti deseatnici ai noştri să nu aibă a aduna deseatina de albine, *din prisăcile mănăstireşti*, fie chear o jumătate de groş, şi să nu aibă nici o treabă cu hotarul mănăstiresc sau cu prisăcile sau cu *orice este mănăstiresc*, nici chiar deseatnicii şi iarăşi nici slujile lor, oricine ar fi ele, pentrucă această deseatină am făgăduit-o şi am dat-o Sfintei Mănăstiri. Şi asemenea Sotirea sau slujile lui şi nici altul nimene din boierii noştri sau *slujile noastre* şi nici un suflet să nu aibă nici un amestec la prisăcile mănăstireşti şi la gîrle şi la poene şi la întreg hotarul, de la Za-

---

1) Costăchescu M., Documentele Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare 1, vol. I, pag. 63, Iaşi 1931.

2) Justificarea înfiinţării acestei eparhii era necesitată din temeiuri canonice, privind hirotoniile de episcop. (V. Biserica Ort. Romînă, anul LXXII, nr. 7, pag. 704 notă; iulie 1954).

gosna, cît este hotarul vechi atîta să asculte de mănăstirea noastră de la Neamţ» [1]).

Starea de înflorire a bisericii Moldovene, din punct de vedere economic i-a dat posibilitatea să cultive diferite manifestări ale artei; arhitectură, pictură, sculptură, broderie, etc.

In ce priveşte arhitectura, în epoca lui Ştefan cel Mare se încheagă stilul Moldovenesc [2]).

Arhitectura religioasă s-a dezvoltat pe drumul supleţei artistice, încît, în descurs de mai puţin de un secol, deabea dacă se mai recunosc elementele iniţiale ce stăteau la baza concepţiei de biserică cetate.

Biserica din Rădăuţi apare ca o simplă gropniţă pe lîngă Mănăstirea Dobrovăţului, care este o adevărată catedrală.

Ucenicii lui Nicodim din ţara Romînească aduc în Moldova concepţia arhitectonică din îmbinarea elementelor din stilul romanic şi cel gotic statornicind bazele stilului moldovenesc [3]). Meşterii aduşi din Ardeal, Polonia sau Ţara Romînească, găsesc în Moldova un teren prielnic de a se influenţa reciproc şi a crea un stil propriu sub ochiul ager şi simţul artistic rafinat al voevodului Ştefan.

«Alături de domn, biserica, puternica forţă feudală şi instituţia care conducea viaţa culturală şi artistică din această vreme, menţinea o viaţă spirituală activă pentru a susţine şi întări credinţa creştină şi a mări astfel puterea de rezistenţă împotriva păgînilor. Acţiunea bisericii era integrată acum efortului comun pe care domnul şi poporul îl făcea pentru ca ţara să-şi menţină libertatea» [4]).

Biserica era deci angrenată în apararea politică a ţării, atît prin elementele vii — comunitatea religioasă — cît şi prin edificiile ei ce constitueau cetăţi de rezistenţă şi apărare. Pentru epoca lui Ştefan cel Mare în arhitectura bisericească predomină exprimarea sentimentului religios nu cel de apărare. Ştefan se lupta acolo unde-şi alegea singur locul şi nu se închidea în cetăţi. A practicat războiul de mişcare şi atacul prin surprindere [5]). Cetăţile au fost lăsate în seama pîrcălabilor. La Războeni fiind obligat să opună rezistenţă în forturi, Ştefan a pierdut lupta. Dacă bisericile aveau ziduri, cu creneluri şi ascunzători toate aceste elemente constituiau mijloace de apărare pentru cler şi personalul bisericesc.

Revenind la stilul arhitectonic moldovenesc, caracteristicile lui se pot identifica prin planul treflat, cu cele două abside laterale şi cea a altarului, pronaos dreptunghiular separat de naos printr-un zid străpuns de-o uşă. Altarul separat de naos tot printr-un perete de zid. Turla sprijinită pe bază pătrată care se reduce în formă de cerc prin intermediul pendantivelor. Uşorii

---

1) Costăchescu M., Documente Moldoveneşti de la Ştefan cel Mare, pag. 46 Iaşi, 1933.

2) Scurta Istorie a Artelor plastice în R. P. R. Arta Romînească în epoca feudală, vol. I, editura Academiei R. P. R. 1957, pag. 111.

3) Cf. op. cit. pag. 65

4) Idem, pag, 73 urm.

5) Cf. Rosetti R., Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ştefan cel Mare, pag. 67, Bucureşti, 1926.

uşelor sînt crenelate în nervuri, ce se îmbucă sus în ogive gotice. In exterior se suprapun două şiruri de firide. Deasupra şirului de firide urmează ornamenţia din rozete smălţuite. Pereţii sînt întăriţi prin contraforturi. Silueta bisericilor lui Ştefan este suplă, un amestec de gingăşie dar şi de bărbăţie. Lăcaşurile de închinare ctitorite de Ştefan poartă cu sine pecetea durabilităţii peste stihiile vremii, dovadă că la o jumătate de mileniu ele sînt pline de viaţă şi frumuseţe.

Chezăşia durabilităţii o asigură elementul principal de construcţie: *piatra de carieră, cioplită sau făţuită* [1]). Cărămida simplă a fost întrebuinţată ca element de legătură iar cea smălţuită la ornamente exterioare.

Executarea lucrărilor de zidărie au fost făcute de meşteri străini, din Ardeal sau Polonia, care se pricepeau la fasonarea pietrii. Din semnele lapidare rămase de la acei meşteri se poate urmări proveniența lor, căci semnele lapidare indică corporaţiile din care ei făceau parte. In jurul acestor meşteri străini şi-au dovedit priceperea şi acei băştinaşi, influenţîndu-se reciproc. Cît preţ punea Ştefan pe iscusinţa meşterilor buni se vede din preţuirea ce o arată faţă de bistriţenii din Ardeal pe care-i invită stăruitor să vină să lucreze la curtea sa.

Nu în măsură corespunzătoare s-a dezvoltat pictura. Unele ctitorii ale lui Ştefan au rămas nezugrăvite, probabil din lipsa de meşteri. Printre meşterii zugravi identificaţi se afla un grec Gheorghe din Tricala, venit probabil din Ţara Romînească [2]).

Pictura de la Voroneţ, prin puterea ei de expresie, rămîne o capodoperă a epocii lui Ştefan cel Mare.

Pentru nevoile de cult ale bisericilor şi pentru preţuirea obiectelor sacre, Ştefan a arătat un susţinut interes. Cădelniţa de la Putna, tripticul pe care voevodul îl purta cu sine, evangheliarele cu miniaturi şi tartaje ferecate în argint aurit, sînt mărturiile ale unui simţ artistic deosebit de pretenţios. In ce priveşte execuţia miniaturilor, aceasta a fost egalată de mitropolitul Anastasie Crimca, însă după scurgerea unui secol de timp.

Ţara Moldovei este presărată cu ctitorii de la Ştefan cel Mare de la un capăt la altul. Unele din ele, din lipsa de pisanii. cum sînt bisericile din Ştefăneşti şi Scînteia, sînt atribuite urmaşilor săi. Tradiţia spune, că numărul bisericilor ridicate de Ştefan cel Mare este acelaşi cu numărul luptelor pe care el le-a susţinut. Ceea ce este sigur stă în faptul că niciun domnitor nu a lăsat în urma sa mai multe ctitorii decît cele lăsate de Ştefan cel Mare.

Pentru ortodoxia moldovenească figura lui Ştefan cel Mare apare în aceeaşi splendoare ca aceea a lui Constantin cel Mare, întemeetorul imperiului roman creştin de răsărit.

---

1) Scurta istorie a artelor plastice în R. P. R., Arta Romînească în epoca feudală, vol. I, pag. 116.

2) Cf. Bis. Ort. Rom. an. LXXII, iulie 1954, pag. 716.

4. — ȘTEFAN CEL MARE ORGANIZATORUL STATULUI MOLDOVEI

Alexandru cel Bun lăsase urmașilor săi o Moldovă pașnică, cu plămînii de respirație economică la Marea Neagră. Porturile Chilia și Cetatea Albă aveau antrepozite pentru mărfurile ce se scoborau pe drumurile comerciale ce brăzdau Moldova în toată lungimea ei.

Aceste porturi au fost pierdute în timpul celor douăzeci și cinci de ani de lupte fraticide.

Cînd vine la tron Ștefan cel Mare găsește o boierime învrăjbită în tabere. Cu înțelepciunea lui, el a știut să-și apropie și să unească această boierime în jurul scaunului domnesc.

Boierilor refractari care unelteau împotriva lui le-a tăiat capetele, ca să nu mai «hiclenească». Alții, cum a fost familia Mihu, s-au refugiat peste granițe, așteptînd vremuri prielnice pentru dînșii, care nu s-au mai ivit. Ca să-și consolideze domnia și să aibă controlul statului în mîna sa, Ștefan ridica o nouă boierime, mai numeroasă, alăturea de aceea veche, în care el avea încredere. Credincioșia acestor boieri ca și a răzeșilor — țăranii ce s-au remarcat în lupte — a fost răsplătită din plin de generozitatea voevodului Ștefan. Aceste răsplătiri se făceau «*înaintea tuturor boierilor noștri mari și mici*» pe temeiul constatat personal de Ștefan cel Mare, după cum sună actul de danie; «Văzînd Noi a lui driaptă și încredințată slujbă către Noi»[1]).

Pămîntul Moldovei era moșia domnitorului, din care el putea să miluiască după propria apreciere, pe persoanele lui de încredere. Fiind vorba de frații Dumitru și Gheorghe Budeci, Ștefan prevede în actul de întărire de proprietate motivul credincioșiei cum și dreptul lui de a împărți din pămîntul țării. «Că iată adevărata și credincioasă slugile noastri, boierul Dumitru Budeci și fratele său Gheorghe Budeci, slujind nouă cu dreptăți și cu credință... i-am miluit pre ei osăbit de la al nostră milă le-am dat și le-am întărit Noi lor *într-al nostru pămînt al Moldovei...*» [2]).

După cum avea dreptul de «milui» tot așa avea obligație morală de a răscumpăra unele moșii date de bunicul său Alexandru cel Bun, cum a fost cazul cu moșia Dobrovăț, proprietatea lui Ivan Damianovici. Ștefan plătește nepoatelor lui Damianovici suma de 1500 zloți tătărești iar pe moșia răscumpărată zidește ultima lui ctitorie Mănăstirea Dobrovăț, pe care n-a apucat s-o termine [3]).

Simțul gospodăresc al Marelui domnitor se constată în tot aparatul administrativ al țării. Scaunele de judecată pentru pricini mai mari sînt fixate în tîrgurile principale ale țării Iași, Vaslui, Roman, Hîrlău, ca astfel împărțitorii de dreptate să fie la îndemîna impricinaților. Însuși Ștefan împărțea dreptatea la aceste scaune de judecată, punîndu-se el la dispoziția poporului

---

1) Costăchescu M., op. cit. pag. 41, 47.
2) Costăchescu M., op. cit. pag. 74.
3) Idem, op. cit. pag. 261 urm.

din îndreptățitul temei de a nu purta oamenii pe drumuri pînă la Suceava.

Comerțul era în floare, căci se garanta deplina circulație a mărfurilor străine prin țară. Cele trei drumuri principale spre Cetatea Albă, Chilia și Țara Romînească erau străjuite și păzite împotriva răufăcătorilor. Deși luptele cu vecinii se țineau lanț, Ștefan garanta viața și averea oamenilor de afaceri ce intrau în Moldova. Vămile statului, așezate tot în tîrgurile de desfacerea mărfurilor, încasau impozitele specificate în privilegiile comerciale acordate brașovenilor și liovenilor.

Securitatea țării era încredințată în mîinile pîrcălabilor de la graniță, unde erau cetățile de apărare și rezistență. Dacă Ștefan nu avea o armată regulată, așa cum aveau turcii pe ieniceri și spahii, în schimb avea tot poporul în jurul său. Fiecare cetățean al țării avea, pe lîngă uneltele de muncă, și uneltele de luptă. Ștefan cel Mare avea în jurul său o armată populară. Pierderea luptei de la Războeni, se datorește faptului că gloata căpătase permisiunea să se ducă pe la sate să-și cerceteze gospodăriile, Ștefan rămînînd doar cu boierii. Armata turcească a fost copleșitoare ca număr, din care pricină «*fură biruiți creștinii de păgîni și căzu acolo mare mulțime din ostașii moldoveni*», după cum spune Ștefan cu resemnare, în pisania de la mănăstirea Războeni.

Răzbunarea armatei populare moldovenești avea s-o simtă, din greu, armata turcească în retragerea dintr-o Moldovă arsă și pustie. Dar în palmaresul de victorii al lui Ștefan avea să fie trecută și o înfrîngere, cu atît mai dureroasă, cu cît el o prevăzuse prin circulara adresată tuturor capetelor încoronate din apus, cărora le ceruse ajutor. Apelul lui Ștefan a fost răsplătit cu scrisori de laudă... binecuvîntări papale! Pe viroagele din jurul Războienilor multă vreme au stat, ca mărturie pentru dragoste de țară, movilele de oase albe, spălate de ploi și troiene, ale vitejilor moldoveni căzuți în lupte.

PROFILUL LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN SUFLETUL ROMINESC

Ștefan cel Mare a fost un domnitor feudal, cum au fost toți domnitorii de pe vremea lui. Figura lui se poate prinde fidel numai în rama timpului în care el a trăit. Viața lui, cu opera socială și culturală a Moldovei creată de dînsul, se poate înțelege numai prin prizma tălmăcirii juste a epocii feudale. Domnie, biserică, stat, comerț, artă și cultură sînt îngemănate în aceste concepții feudale despre lume. A le interpreta prin alt unghi de vedere înseamnă o denaturare a lor. In cei cinci sute de ani care s-au scurs de la urcarea pe tronul Moldovei, profilul chipului lui Ștefan cel Mare s-a conturat desăvîrșit în sufletul poporului romîn. Poporul i-a acordat voevodului Ștefan titlul de «Mare și Sfînt». Din mulțimea cuvintelor de slăvire ce s-au închinat marelui voevod de la Putna rămîne ca o nestemată, inegalabilă, în

strălucire şi frumuseţa, panegericul rostit la 2 iulie 1762, de Vartolomeu Măzăreanu, egumenul mănăstirii Putna cînd acest egumen cărturar vedea în puterea armatelor ruseşti scăparea definitivă de sub jugul otoman.

Este demn de subliniat că în vremea noastră, sub regimul puterii populare, ctitoriile lui Ştefan cel Mare sînt restaurate, cercetătorii ştiinţifici dezgroapă trecutul plin de glorie al marelui voevod, relicvele găsite sînt studiate şi puse, în muzee, la îndemîna poporului. Din acest trecut glorios, poporul romîn îşi încălzeşte patriotismul luminat al iubirii de ţară, a dragostei de muncă şi a înfrăţirii tuturor celor ce trăiesc pe pămîntul ce a fost apărat de geniul militar al marelui voevod.

Pr. CONST. NONEA

RELAŢII EXTERNE BISERICEŞTI ALE LUI ŞTEFAN CEL MARE

Domnia lui Ştefan cel Mare (1457-1504) este precedată de evenimentul cel mare din Răsărit: Căderea Constantinopolului în 1453 sub turci.

Prin aceasta centrul bisericesc al lumii ortodoxe, era pecetluit pentru secole la strîmtoare şi umilinţă.

La doi ani după suirea sa pe tron, în 1459, se înăbuşea un alt centru bisericesc, Patriarhia sîrbească de la Peci, sub apăsarea turcească.

Adăugînd la acestea şi desfiinţarea Patriahatului bulgar de la Tîrnova întîmplat mai înainte la 1395, vom avea imaginea faptului, că ortodoxia în epoca începerii domniei lui Ştefan cel Mare era în suferinţă şi transformare.

Singure Ţările Romîne, întărite prin înfiinţarea Mitropoliilor mai ales din Moldova, oarecum de sine stătătoare, erau puncte de reazim şi întărire pentru întreaga ortodoxie.

Ţările romîne deveneau un refugiu al populaţiilor ortodoxe. Aşezate la marginea dintre lumea cucerită de turci şi popoarele Europei centrale, ţările romîne au moştenit cultura bizantino-slavă sub manifestările ei.

La această cultură bizantino-slavă, romînii au adaos o creaţie proprie, uneori originală, cu care au întreţinut în decursul secolelor popoarele ortodoxe.

Orice mărturie: o ctitorie domnească, biserică, bolniţă, trapezărie, turn, chilii, un dar de odoare sau manuscrise, o carte, arată relaţiile bisericeşti din trecut între două popoare legate prin aceeaşi credinţă [1]).

Voevozii romîni n-au făcut niciodată deosebire între creştinii din ţările lor şi creştinii ortodocşi din ţările vecine şi din Răsărit.

În faţa duşmanului comun, care erau turcii, creştinii îşi dădeau mîna, pe faţă sau pe ascuns.

Păstrarea ortodoxiei în Moldova şi Valahia, a fost o binefacere pentru toată biserica de Răsărit [2]).

---

1) Emil Turdeanu: *Din vechile schimburi culturale dintre romîni şi jugoslavi* în Cercetări Literare III (1939) p. 142.

2) Marin Popescu-Spineni: *Procesul mănăstirilor închinate*, Bucureşti 1936, p. 16.

Biserica cu spirtul ei icumenic însufleţea pe luptători şi unea sufletele mai strîns.

De spiritul icumenic era însufleţit şi voevodul moldovean Ştefan cel Mare, atunci cînd moştenea urmările căderii Constantinopolului şi a zdruncinării definitive a patriarhatului sîrbesc de la Peci, singurele patriarhii din Balcani.

1. — RELAȚII CU MĂNĂSTIRILE ATHOSULUI

Ştefan cel Mare conştient de noua situaţie religioasă în Balcani, şi-a îndreptat privirea spre centrul religios al Athosului, încă liber. Dincolo de lumea statelor, stătea cu nimb de sfinţenie Muntele Athos, imensul rezervor de cultură a Bizanţului. La Athos se creiase o sinteză a vieţii ortodoxe, unde toate popoarele ortodoxe erau reprezentate prin călugări.

Inrîurirea Athosului a fost capitală în desvoltarea vieţii monahale, a artei şi literaturii din Răsărit. De acolo a venit Nicodim întemeietor de mănăstiri între 1376-1406, Hariton, mitropolitul Ţări Romîneşti pe la 1379-1381, Grigore Ţamblac «dascălul Moldovei» dinaintea şi din timpul lui Ştefan cel Mare.

Deci, într-acolo, sub formă pioasă a prinosului pentru altarele athonite, oblăduirea se transforma în concepţie politică religioasă.

Şi cea dintăi mănăstire de la Athos, care a devenit ctitoria voevodului moldovean a fost *Zograful*. Mănăstirea era ţinută de călugări bulgari şi sigur că Ştefan şi-a îndreptat privirile spre ea. Aceasta şi cu sfatul lui Grigore Ţamblac ce-l avea pe lîngă sine, care era ultimul reprezentant al şcoalei patriarhale de la Tîrnova.

După consolidarea domniei, Ştefan dărueşe mănăstirii Zograful în 1463 mai întăi, un manuscris slavon: *Apostolul* copiat în şcoala de la mănăstirea Neamţu. Făcînd parte din patrimoniul cel mare al artei ornamentale din timpul lui Ştefan cel Mare, valoarea lui artistică nepreţuită a fost apreciată într-o expoziţie de artă veche slavă la Moscova în 1913 [1]).

La 10 mai 1466, voevodul suportă cheltuelile unor mari lucrări de renovare ale Zografului prin ajutorul anual de 100 ducaţi. Mănăstirea fusese arsă cu treizeci ani în urmă de cavalerii catolici din insula Rodos [2]).

Cinci ani mai tîrziu la 13 septembrie 1471, refăcîndu-se Zograful pe care o numeşte «sfînta noastră mănăstire» cu un spital îi dărueşte un alt ajutor de 500 aspri pe tot anul.

«Am pus un ajutor bolniţei noastre pe care după voia lui Dumnezeu această bolniţă singur am întărit. Şi să-i fie de la noi acestei bolniţe pe fiecare an 500 aspri, pentru cei ce se vor afla în această bolniţă» [3]).

---

1) Emil Turdeanu: *Miniatura bulgară şi începuturile miniaturei romîneşti* în Buletinul Institutului Romîn din Sofia, anul I, nr. 2 (1942), p. 438.

2) Şt. Nicolaescu: *Din daniile lui Ştefan cel Mare făcute mînăstirei Zografu*, Bucureşti 1938, p. 6.

3) Idem p. 8.

Pe lîngă ajutorul de 100 ducaţi anual la refacerea Mănăstirei, ziditul bolniţei şi ajutorul de 500 aspri anual, în anul 1493, Ştefan cel Mare a făcut şi trapezăria sfintei mănăstiri [1]). Trapezăria era gata în ajunul războiului cu Ioan Albert, craiul Poloniei.

Cheltuelile pentru aducerea apei în mănăstirea Zograf au fost făcute de Ştefan cel Mare, după cum zice inscripţia:

«Binecredinciosul io Ştefan voevod şi domn al ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod şi fiul său Bogdan voevod, au adus această apă şi au făcut şi cristelniţa şi canalul de apă acestă... în anul 7009 al domniei sale curgător abul 45-lea [2]).

Iar inscripţia pe o fîntînă aminteşte că «am adus apa acestei mănăstiri pentru odihna lui şi pentru veşnica lui pomenire».

Şi turnul pentru corăbii a fost construit tot cu cheltuiala evlaviosului domn la anul 1475 (6983) în plină strădanie de luptă cu turcii.

In urma luptei de la Războenni 1476, Ştefan cel Mare dăruieşte icoana sf. Gheorghe făcătoare de minuni, ce o purta însuşi voevodul în lupte şi care acum se păstrează cu cinste, fiind îmbrăcată în aur şi argint [3]).

Tot mănăstirii sale Zografu, în anul 1500, voevodul Ştefan dărueşte şi două steaguri bisericeşti. Unul din ele pe o faţă reprezintă Invierea Domnului, cu troparul respectiv, iar pe faţa a doua se află icoana sf. Gheorghe, hramul mănăstirii. Icoana este încadrată pe margini cu inscripţia slavă în litere de aur:

«...primeşte de la noi şi această rugăminte a smeritului robului tău a domnului Io Ştefan Voevod cu mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, şi-l păzeşte pe el neatins în acest veac şi în cel viitor» [4]). Al doiea steag bisericesc, fără dată de an, dar după tradiţia mănăstirească, tot de Ştefan voevod dăruit, are pe o faţă Botezul Domnului, cusut pe atlas, iar pe faţa a doua, icoana sf. Gheorghe cu troparul sfîntului.

La 1502, aprilie 23, deci de hramul mănăstirii, Ştefan cel Mare dăruieşte Zografului un tetraevangheliar cu însemnarea:

«Io Ştefan voevod... a dorit şi s-a silit să scrie acest tetraevangheliar şi l-a legat şi l-a dat spre rugăciune... în sfîntul munte, în biserica sa proprie în mănăstirea Zograf... în anul de la facerea lumii 7010 (1502) iar a domniei sale anul 46 curgător, luna lui aprilie 23» [5]).

Ţinînd seama de destinaţia Tetraevangheliarului şi de caracterul lui cu totul deosebit de stilul celorlalte monumente de dinainte şi de după el, s-a încercat a se localiza unde a fost pictat: chiar la mănăstirea Zograf. In această vatră de cultură, generos protejată de voevodul Moldovei, meşterii bulgari şi romîni îşi contopeau munca în comunitatea aceleiaş vieţi religioase şi artistice [6]).

---

1) Şt. Nicolaescu: op. cit. p. 11.

2) N. Iorga: *Muntele Athos în legătură cu Ţările noastre*, în Anal. Acad. Romîne. Mem. Sect. Istorice, seria II, tom. XXXVI, Bucureşti 1913, p. 4.

3) Şt. Nicolaescu: op. cit. p. 20.

4) Idem op. cit. p. 16.

5) I. Bogdan: *Manuscripte slavo-romîne...* Anal. Acad. Romîne 1889.

6) Emil Turdeanu: *Miniatura bulgară şi începuturile miniaturei romîneşti* în Buletinul Instit. Romîn din Sofia, anul I nr. 2, (1942) p. 434.

Biblioteca mănăstirii păstrează și un tetraevangheliar din 1495 noiembrie 5, dăruit de Ștefan cel Mare, ctitoriei sale bisericii din Borzești [1]).

Rînd pe rînd, cea mai mare parte a mănăstirilor de la Athos, se bucură fie de un ajutor bănesc, fie de lucrări executate pe socoteala voevodului, fie de danii din truda artistică a Moldovei: manuscrise, broderii și țesături, obiecte de cult [2]).

La mănăstirea *Hilandar* se păstrează cel mai vechi manuscris din lunga și înfloritoarea domnie a lui Ștefan cel Mare. Este manuscrisul Faptele Apostolilor, în folio de 312 foi, scris după porunca evlaviosului domn Ștefan voevod în anul 6971 (1463) de Mircea tahigraf, ajuns acolo prin legăturile bisericești. E scris în epoca de consolidare a domniei pînă la 1466.

Importantele biruințe asupra dușmanilor vecini au insuflat un nou avînt în arta epocii sale. Țesăturile, cusăturile și miniaturile scoase la lumină după 1467 înainte, rămîn *printre cele mai minunate din toată arta bizantină* [3]).

Despre daniile lui Ștefan cel Mare, pomenește Isaia de la Hilandar în călătoria lui spre Rusia [4]), în anul 1489.

Ștefan cel Mare a făcut operă de ctitor către *mănăstirea sf. Pavel*, care în acel timp era cu monahi bulgari. El a dăruit banii cuvenți pentru a se aduce apă la mănăstirea sf. Pavel prin conductă și a pus să zidească o fîntînă și un baptisteriu în preajma anilor 1500 [5]).

Ctitorie romînească în sprijinul icumenicității arată Ștefan cel Mare, în afară de bulgari și sîrbi și către greci [6]).

Țara Moldovei păstrîndu-și neatîrnarea politică fiind o țară cu mare bogăție economică, cu popor muncitor, a putut sprijini bisericile grecești din Răsărit. Biserica grecească a fost din belșug înzestrată cu prinoase din această țară [7]).

Astfel, la anul 1500 Ștefan cel Mare reînoește «din temelii» *mănăstirea Grigoriu*. Pînă astăzi se păstrează turnul zidit de Ștefan iar la bază are inscripția slavă «Binecredinciosul domn io Ștefan voevod, am făcut aceasta la anul 1502» [8]).

Prin actul din 7021 (1513) iunie 10, Kinotul muntelui Athos, scrie către mănăstirea Grigoriu care fiind distrusă de turci și rămînînd pustie a trimis pe monahul Spiridon pentru conducere. Acesta a cerut ajutorul lui Ștefan cel Mare domnul Moldovlahiei. Voevodul e făcut ctitor al mănăstirei, care fu renovată din temelie. A mai dăruit și 24 mii aspri cu care s-a cumpărat chilia de

---

1) St. Nicolaescu: op. cit. p. 20.

2) Emil Turdeanu: *Legăturile romînești cu mănăstirile Hilindar și Sfîntul Pavel de la Muntele Athos, în* Cercetări Literare *IV, (1940) București, p. 68.*

3) *Ibidem pag. 66.*

4) Pr. Teodor Bodogae: *Ajutoarele romînești la mănăstirile din sfîntul munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 153.

5) N. Iorga: *Muntele Athos în legătură cu Țările noastre în* Anal. Ac. Romîne, Mem. Sect. Ist. seria II, tom. XXXVI, București 1913, p. 468—469.

6) Damian P. Bogdan: *Despre daniile romînești* la Athos în Arhiva Romînă, VI, (1941), p. 263—309.

7) Episcop Melhisedec: *Relațiuni istorice despre Țările Romîne*, București, 1882, p. 55.

8) Bodogae, *op. cit.* p. 279—280.

la Karies — reşedinţa Kinotului, — descriindu-i şi hotarele ei [1]).

Şi la altă mănăstire grecească numită *Castamunitul* Ştefan cel Mare este cel dintăi dintre voevozii romîni, care în 1493 face o danie de 5000 aspri mănăstrii şi 500 trimisului, în fiecare an [2]).

In sfîrşit, mănăstirea cea vestită a împăraţilor bizantini numită «Marea Lavră împărătească» *Vatopedul* va avea şi ea sprijin de la Ştefan cel Mare, atunci cînd imperiul bizantin nu mai exista.

La 1472, datorită egumenului Chiril al Vatopedului, Ştefan Vodă ridică arsanaua pentru corăbii din partea nordică a mănăstirii. Şi azi se păstrează încă pe un adăpost de corăbii basorelieful şi inscripţia din 1496 reprezentînd pe Ştefan cu coroană pe cap oferind Maicii Domnului o biserică, sub care se vede stema Moldovei [3]).

Şi astfel, Ştefan cel Mare deschide drumul ajutorării izvoarelor ortodoxiei ale Athosului, Constantinopolului şi ţărilor de sud strîmtorate sub raport politic.

Domnul moldovean înţelegea să sprijine centrele ortodoxe cu danii, cu zidiri, cu bolniţe, cu apeducte, dar nu închina mănăstiri, biserici şi sate din moşia apărată cu lupte şi jertfe. Sprijinirea în acest fel a izvoarelor ortodoxiei şi îndemn la jertfă dau dovadă urmaşii mai însemnaţi ai lui Ştefan: Bogdan, Ştefăniţă, Petru Rareş şi Alexandru Lăpuşneanu.

2. — RELAŢII CU ARHIEPISCOPIA OHRIDEI

Invăţaţii străini; Golubinschi, Gelzer, Jirecek, Jaţimirschi, ca şi istoricii romîni: episc. Melchisedec, Filaret Scriban, A. D. Xenopol, N. Dobrescu, nu se îndoiesc că în cursul secolului XV-a Moldova era în legătură cu arhiepiscopia Ohridei.

Chiar N. Iorga, admite că au fost legături între Moldova şi Ohrida, deşi socoteşte scrisorile schimbate între Ştefan cel Mare şi Dorotei arhiepiscopul Ohridei, ca neautentice.

Deşi Ioan Bogdan [4]) a arătat că aceste documente sînt false, totuşi, nu şi-a părăsit opinia exprimată anterior, că mitropolitul Moldovei Teoctist a fost hirotonit la Ohrida [5]).

Istoricul bisericesc N. Dobrescu, a arătat mai tîrziu [6]) că după sinodul de la Florenţa în 1439, Moldovenii curmară legăturile cu patriarhia din Constantinopole şi intrară şi ei în legătură cu arhepiscopia din Ohrida, căci mitropolitul Teoctist I al Moldovei (1452—1477) fu sfinţit de arhiepiscopul Ohridei.

---

1) Paul Mihailovici: *Mărturii romîneşti din Bulgaria şi Grecia*, 1933, p. 57—59.

2) Bodogae: *op. cit.* p. 304.

3) *Ibidem* pag. 116.

4) *Documente false atribuite lui Ştefan cel Mare*, în Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei, Bucureşti, 1915.

5) *Vechile cronice moldoveneşti pînă la Urechea*, Bucureşti, 1891, p. 250.

6) *Istoria Bis. Romîne*, ed. II, 1923, p. 48—49.

Cercetările din ultimile decenii [1]) au arătat că scrisorile schimbate între Ştefan cel Mare şi Dorotei arhiepiscopul Ohridei sînt autentice. Ele însă au ajuns a fi cunoscute, sub formă de còpii de mai tîrziu.

Ștefan cel Mare scrie arhiepiscopului, că din pricina drumului lung şi din pricina fricei şi a silniciei musulmanilor, nu poate trimite pe un nou mitropolit şi de aceea roagă «să ne trimiteţi binecuvîntarea ta şi oameni care să ne aşeze mitropolit».

Arhiepiscopul răspunde, că nu poate veni însuşi, nici în stare a trimite clerici din partea sa, ci împuternicește pe Ștefan «ca să vă alegeţi mitropolit după legiuitele pravili şi după aşezămîntul sfinţilor părinţi, să-l hirotonisiţi cu episcopii de acolo, chemînd la voi şi pe mitropolitul Ungro-vlahiei, fratele şi împreună slujitorul nostru chir Macarie» [2]).

După cum s-a arătat [3]) arhiepiscopul Dorotei a dat prin această scrisoare bisericii moldovene autonomie, în împrejurările de atunci. Mitropolitul amintit în corespondenţă ar fi episcopul de Roman, care şi în 1445 şi în timpul lui Ştefan cel Mare, 1466, 1470, 1473 purta titlul de mitropolit [4]).

Legătura cu Ohrida a lui Ștefan Vodă se baza pe datele canonice și pe tendința bisericii moldovene de independență, față de cele întîmplate după unirea de la Florența.

Legăturile culturale ale cărturarilor moldoveni cu Ohrida din această epocă s-au păstrat în redacţia Tetraevangheliarului, în care *Predislovia* se atribuie lui Teofilact, arhiepiscopul Ohridei, iar nu cel al bulgarilor, ca în marea majoritate a secolelor următoare. Tetraevangheliare din epoca Ștefan cel Mare cu menţiunea lui Teofilact Arhiepiscopul Ohridei se află în Biblioteca Academiei Romîne, Muzeul Elisavetgrad şi Mănăstirea Noul Neamţ [5]).

3. — RELAȚII CU CHIEVUL ȘI MOSCOVA

Statul moldovean, înființat în 1359, ca stat independent, are legături cu rușii apuseni și cu Moscova. In luptele cnezilor ruși cu Polonia iau parte și oșteni Moldoveni. Episcopul ucrainian de la Muncaci, și cu cel al moldovenilor din Peri sînt centre de rezistență ortodoxă față de catolicism [6]).

Legătura strînsă între Biserica moldoveană și mitropolia din

---

1) Ivan Snegarov: *Căm văprosa za zavisimostita na moldovscata țărcva ot Ohridscata prez XV vec.* în Machedonschi pregled, anul V, cartea 3, p. 45—62, 1929; şi Iordan Trifonov: *Zavisimosti na moldavscata țărcva ot chridscata v polovinata na XV vec.* în Machedonschi pregled, anul V, cartea I, p. 45—70.

2) *Documente privind Istoria Romîniei.* A. Moldova vol. I, (1384—1475), p. 418, 419, 420.

3) Ivan Snegarov: op. cit. p. 60.

4) Pr. Sc. Porcescu: *Episcopia Romanului în secolul XV*, Bucureşti, 1941, p. 42—44.

5) A. I. Iaţimirschi: *Grigorie Ţamblac*, St. Petersburg, 1904, p. 301.

6) P. Constantinescu-Iaşi, *Relaţii culturale romîno-ruse...*, p. 67.

statul Haliciului era făcută pe baza întrebuinţării aceleiaşi limbi slave folosită în biserică şi în cancelariile domneşti.

Prin Moldova avea drum ieromonahul rus Zosima către Locurile Sfinte, la anul 1419. trecînd Nistrul şi Cetatea Albă [1]).

Legăturile cu Chievul, care era sub stăpînirea Polonă şi ducea o viaţă intensă culturală bisericească ortodoxă, va fi încă o verigă în relaţiile dintre statul moldovean şi statul chievian.

Episcopii moldoveni vor hirotonisi preoţi pentru părţile ucrainiene, vor da ajutor la combaterea iezuiţilor, vor sprijini aşezămintele bisericeşti.

Ştefan cel Mare face un pas şi mai departe. De acolo de la Chiev, cum scrie Letopiseţul de la Bistriţa la 5 iunie 1463, va lua în prima căsătorie pe Evdochia, sora cneazului de Chiev Semion Olelcovici. Prin aceasta va arăta interesul ce-l poartă către ortodoxia acelor părţi, în lupta cu iezuitismul.

Prin Moldova lui Ştefan cel Mare a trecut pictura greco-italiană şi meşterii în Rusia. Deasemenea numeroase copii de pe icoana Vzîgranie ce au inscripţia «chipul Maicii Domnului Moldoveneşti» care se află în muzeele din Rusia, arată o influienţă moldovenească asupra artei ruseşti [2]).

Din Rusia au pătruns în Moldova, în timpul lui Ştefan cel Mare, icoanele Maicii Domnului de tipul «Umilenia» şi din Liovul ucrainian se vor aduce clopote pentru mănăstirile moldovene [3]).

Deasemenea acolo se vor afla din această epocă o cruce a lui Teoctist Mitropolitul Sucevei şi un medalion de aur a vornicului Nicolae de prin anul 1493.

Răsunetul mare biruinţe de la Vaslui în 1475 precum şi faima de biruitor a lui Ştefan cu care-şi apăra ţara sa, numită atunci «poarta creştinătăţii» a ajuns şi la Moscova. In perioada cnejilor săi, Moscova are relaţii cu Moldova prin feţele bisericeşti. Prin anul 1480 marele cneaz al Moscovei Ioan Vasilievici începe tratative cu Ştefan cel Mare pentru căsătoria fiului său Ioan cu Elena, fiica Voevodului Ştefan. Nunta a ajuns să fie săvîrşită la 12 ianuar 1483 la Moscova. Prin această legătură de rudenie se întărea frontul împotriva duşmanului comun: turcii.

La un an după aceasta, ajungea la 2 februarie 1484 la Moscova, scrisoarea episcopului Vasile al Romanulut către mitropolitul Gherontie al Moscovei unul din cele mai vechi documente bisericeşti dintre romîni şi ruşi.

Lucrurile s-au întîmplat astfel: Intre energicul mitropolit al Moscovei Gherontie (1473—1489) şi marele cneaz Ivan III Vasilievici se iveşte neînţelegere într-o chestiune bisericească.

Cu prilejul sfinţirii catedralei Adormirea Maicii Domnului din Moscova în anul 1478, mitropolitul Gherontie, înconjurînd catedrala cu procesiunea bisericească, a mers împotriva cursului

---

1) Gh. Bezviconi: *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia,* Bucureşti 1947, p. 16.

2) N. P. Lihacev: *Istoricescoe znacenie italo-grecescoi iconopisi Bogomateri...* St. Petersburg, 1911, p. 210.

3) P. Constantinescu-Iaşi: *Influenţe ale arhitecturei vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi romîneşti,* Bucureşti, p. 20 şi 27.

soarelui, cea ce a provocat nemulțumire din partea cneazului. La 1479 s-a început cercetarea chestiunii, cum trebuie să meargă procesiunile bisericești, împotriva soarelui sau după cursul soarelui. Pe această temă se produce chiar o ruptură între mitropolit și cneaz. Mitropolitul Gherontie în toiul certei între el și cneaz, se adresează episcopului Vasile al Romanului, care era considerat ca om învățat, cu cunoștințe în ale bisericii, ca să-și dea părerea în chestiunea aceasta. De bună seamă, că răspunsul lămurit dat de episcopul moldovean a curmat neînțelegerile[1]).

In cursul anului 1484, după căderea celor două cetăți moldovene, se îndesesc schimburi de soli între voevodul Ștefan și cneazul Ioan III în vederea unei lupte unite împotriva primejdiei turcești. In mai 1485 un ambasador florentin comunica știrea despre o alianță între ruși, moldoveni și tătarii din Crîm, îndreptată împotriva turcilor. In anul următor 1486, călătorea spre Moscova solul moldovean Ioan Turcu cu scrisoarea lui Ștefan rugîndu-l să facă pregătire de oaste împotriva turcilor. Drept răspuns a fost trimisă o solie în Moldova, făgăduind lui Ștefan sprijin diplomatic. In acest scop Ioan III mijlocește pe lîngă Cazimir IV, regele Poloniei, spre a fi ajutat Ștefan. Dar regele polon n-a ajutat, ba în 1489, cade la înțelegere cu Poarta[2]).

Așa dar, cînd veni momentul sprijinului efectiv, preferau să nu strice pacea[3]).

In anul 1497, începîndu-se război între poloni și moldoveni, cneazul Ioan al III-a cere cneazului Alexandru Kazimirovici al Litvaniei să se conformeze tratatului încheiat «Căci Ștefan voevod este înrudit și în alianță cu noi... ca tu, frate, să nu pornești împotriva lui Ștefan voevodul Moldovei, ci să fii cu el în pace...[4])

După expediția lui Ștefan în Polonia în 1498, la 13 iulie același an, se iscălea actul de alianță de la Cracovia, prin care se restabileau raporturile dintre Ștefan și craiul Poloniei.

Domnul Moldovei a cedat și și-a schimbat atitudinea, dînd creștinilor dovadă materială de sentimente antiturcești.

In același an 1498, Ștefan în numele idealului creștin, ridică din nou armele contra Turcilor.

De data aceasta, se adresează cuscrului său cneazul Ioan al III-lea prin solii săi.

«Toți craii și toți domnii creștini, cîți sînt, și toate părțile apusului și toate țările Italiei se unesc și se gătesc și ar dori să meargă împotriva Păgînilor.

Ar fi bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli împreună cu toți domnii creștini împotriva păgînătății[1]).

Nu se știa care a fost răspunsul dat de cneazul Ioan Vasilievici solilor voevodului moldovean, însă după toate probabi-

---

1) Paul Mihailovici: *Legăturile culturale bisericești dintre romîni și ruși*, în sec. XV—XX, 1932, p. 10—11.

2) I. Ursu: *Ștefan cel Mare*, p. 208—9.

3) O. Pîrling: *Rusia și scaunul papal*, I. Moscova, 1912, p. 10.

4) K. V. Bazilievici: *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, București, 1955, p. 311.

5) I. Bogdan: *Docum. Ștefan cel Mare, II*, p. 471.

litățile el și-a declinat alianța cu Ștefan, sub motiv de prea mare depărtare între Moscova, Moldova și Turcia [1]).

Ultima lucrare de sinteză arată însă, că «în tot cursul anului 1493 Ivan al III-a a continuat să manifeste un interes foarte mare pentru cauza voevodului Ștefan, interes pe care nu l-am putut constata nici înainte nici după această perioadă» [2]).

Problema atitudinii față de Turcia a lui Ivan al III-lea era determinată, în măsură considerabilă de situația Moldovei. Nu numai în interesul cuscrului său, voevodul Ștefan... era important pentru Ivan al III-lea să asigure menținerea independenței Moldovei, care reprezinta pentru el un aliat util.

In același timp, Ivan al III-a își dădea bine seama de totala imposibilitate de a sprijini pe Ștefan cu forțe militare în cazul cînd ar fi amenințat dinspre Turcia și Crimeia [3]).

Ștefan cel Mare a dus o politică de apropiere față de ruși, susținînd și populația rusească ortodoxă ce se afla în provinciile fostului cnezat de Halici, vecine cu Moldova de nord.

In epoca legăturilor prietenești dintre domnul Moldovei și Ioan al III-a a fost adusă la Moscova, o variantă a Letopisețului de la Putna și care a intrat în letopisețul rus numit Voscresenschi [4]).

Deasemenea cronica numită Costinschi cuprinde pasaje de mare simpatie față de Ștefan cel Mare în relatările faptelor mărețe socotindu-se ca o expresie a dragostei pe care populația ortodoxă rusă din regiunile sudice ale Poloniei o purta voevodul moldovean [5]).

4. — RELAȚIILE CU SÎRBII

Orizontul relațiilor externe religioase a lui Ștefan cel Mare cuprinde în cercul lui și pe sîrbii de la sud. Ștefan cel Mare a sprijinit cu danii mănăstirea Kruședol, fapt care se trece în pomelnicul mănăstirii [6]).

Deasemenea, cîteva manuscrise răzlețe din epoca înfloritoare a domnului moldovean, au rămas de-a lungul secolelor în folosința mănăstirilor sîrbești. Astfel se găsea la Hopovo o redacțiune moldavo-slavă a Pravilei lui Matei Vlastaris. Copia, în folio, 280 foi, a făcut-o la Iași, la anul 1495 grămăticul Damian «... din porunca și prin fapta binecredinciosului iubitorului de Hristos, domn, Io Ștefan voevod, fiul lui Bogdan voevod, scrisu-s-a această carte, Pravila... în Iași în anul 7003 (1495)» [7]).

---

1) K. V. Bazilevici: *Politica externă a statului centralizat rus, în a doua jumătate a secolului al XV*, Editura Acad. Rep. Pop. Romîne, București, 1955, p. 342.

2) Palauzov: *Țările românești: Valahia și Moldova.* St. Petersburg, 1859, p. 77.

3) *Ibidem* p. 360.

4) P. Constantinescu-Iași: *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut*, București, 1954, p. 110.

5) *Ibidem* p. 81.

6) Emil Turdeanu: *Din vechile schimburi culturale dintre romîni și jugoslavi* în Cercetări Literare, III (1939) p. 146.

7) *Ibidem* p. 147.

Manuscrisul Pravilei din 1495 scris de grămăticul Damian pentru biserica sf. Nicolae din Iași, din timpul lui Ștefan cel Mare, a servit ca *model* pentru toate ediţiile ulterioare ale Sintagmei în redacţia slavă din secolele următoare [1]).

Tot așa de însemnat prin valoarea lui artistică e Tetraevangheliarul moldovenesc din anul 1504, care se păstrează la Muzeul de Stat din Cetinje, scris în școala moldovenească de caligrafie și miniatură, care a dat minunate exemplare ce împodobesc acum bibliotecile de la Athos, din Viena, din Londra și Paris, manuscrisul a fost făcut din grija lui Ștefan cel Mare [2]).

Oarecare legături religioase între Ștefan cel Mare și învăţatul călugăr Maxim, care a fost mai înainte despotul sîrb Brancovici pînă la anul 1496, n-ar fi exclus, întrucît la Kruşedol, se afla în scris în pomelnicul ctitoricesc numele voevodului moldovean [3]).

Deasemenea prin Aierul dăruit de Alexandru Lăpuşneanu mănăstirii Milișevo din sudul Serbiei, se face legătura cu tipul epitafului dăruit de Ștefan cel Mare, mănăstiri Putna la 1490 [4]).

Relaţiile religioase a moldovenilor cu slavii din sud, se va face și prin trecerea atîtor fețe bisericești prin Moldova și vor continua pînă la apariţia tipăriturilor romînești din secolul al XVI-ea.

5. — RELAȚII CU POCUȚIA

Pierderea cetăţilor Chilia și Cetatea Albă la anul 1484 de către Moldova, face ca privirile voevodului Ștefan să se îndrepte către Pocuţia, pe care o stăpînise Petru Mușat și Alexandru cel Bun, de la regii poloni.

Pe lîngă acest drept de moștenire, era și legătura dintre populaţia ortodoxă din Moldova și cea din Pocuţia ce dăinuia de secole.

Pentru aceasta «credincioșii ortodocși din Pocuţia și Halici vedeau în domnitorii noștri pe ocrotitorii credinţei lor pravoslavnice».

Cînd aceștia năvăleau în provincia lor, «cu mic cu mare săreau în întîmpinarea lor, privindu-i ca izbăvitori de sub jugul asupritorilor catolici».

Multă vreme domnitorii moldoveni au fost socotiţi de populaţia din Pocuţia ca «patroni ai Ortodoxiei în regiunile ucrainiene de sub stăpînirea polonilor catolici» [5]).

Populaţia de acolo îndemna pe moldoveni să vină în ajutorul lor, spre a-și păstra neatinsă credinţa ortodoxă [6]).

Expediţia regelui Ioan Albert al Poloniei (1492—1501) în

---

1) A. I. Iaţimirschi: *op, cit.* p. 289.
2) E. Turdeanu *op. cit.* pag. 147.
3) *Ibidem* p. 148.
4) *Ibidem* p. 163.
5) T. Nistor: *Ctitoriile romînești în Polonia și Ucraina* în „Codrul Cosminului", VIII (1933—34), p. 87.
6) *Ștefan cel Mare binecredincios domn și apărător al dreptei credinţe,* în Bis. Ort. Rom., anul LXXXI, nr. 7/1954, p. 730.

Moldova întîmplată în toamna anului 1497 şi care se încheie cu nimicirea armatei poloneze de la Codrul Cozminului, a dat nou prilej pentru apărarea ortodoxiei.

Ştefan cel Mare la 22 iunie 1498 intră în Polonia şi «trecut-au şi de Liov la Canţug oraşului, la apa Vîsloca» [1]). De acolo a ridicat mulţi oameni, bărbaţi, muieri, copii mai mult de 100.000, mulţi de aceea au aşezat Ştefan Vodă în ţara sa [2]), acordîndu-le însemnate înlesniri de trai.

Mai tîrziu Ştefan ia măsuri asupra Pocuţiei, organizîndu-o după obiceiul moldovenesc cu «pîrcălabi şi căpitani» şi aşezînd vameşi şi camaraşi prin oraşe şi tîrguri. Aceste măsuri, «erau primite de pocuţieni cu toată încrederea, simţindu-se legaţi de voevodul de la Suceava prin aceiaşi credinţă religioasă».

Pentru apărarea populaţiei ortodoxe din Pocuţia cu cetăţile Colomeii şi a Sniatinului, Ştefan întăreşte noua episcopie creiată la Rădăuţi. La anul 1490 voevodul întărea dania către episcopia Rădăuţului cu şase biserici şi şase preoţi «în starostia Cernăuţului, şi anume două biserici în Cernăuţi chiar, două în Cuciur şi două în Mihalcea» [3]).

Numărul celor ce veneau în Moldova pentru hirotonie de preoţi, crescuse între timp în chip simţitor, căci «unul din cele mai sigure mijloace de a consolida o posesiune de teritorii, era a-l lega cu ierarhia bisericească a ţării către care fusese alipit [4]).

Şi Ştefan făcuse tocmai această faţă de populaţia ortodoxă din Pocuţia.

6. — RELAŢII CU TRANSILVANIA

Pentru ramura de leagăn a romînismului din Transilvania; pentru întărirea ei împotriva altor confesiuni, Ştefan Vodă zideşte cea dintăi mănăstire romînească.

Obţinînd de la unguri în 1489 cetatea Ciceului cu cele 60 de sate şi Cetatea de Baltă cu dependinţele ei, Ştefan izbuteşte să înlăture contestaţiile şi să devină stăpîn. Prin aceasta a aşezat premizele pentru crearea episcopiei Vadului [5]).

In mănăstirea Vadului de lîngă Dej îşi vor avea sediul vlădicii, care vor ţine de Moldova, fiind aleşi de domni şi sfinţiţi de Mitropolitul Moldovei [6]). Astfel Ştefan vodă, devine ctitorul bisericii din Vad, destinată să deservească populaţia de cult ortodox de pe teritoriul Transilvaniei. Şi prin aceasta deci, spiritul său a vieţuit printre romînii din Ardeal.

Biserica din Vad care a fost mănăstire este o clădire de plan treflat, foarte asemănătoare cu bisericile moldoveneşti contemporane.

---

1) Grigore Ureche: *Letopiseţul ţării Moldovei*, ediţia P. P. Panaitescu p. 107.

2) *Ibidem* p. 107.

3) N. Iorga: *Istoria Bisericii Romîneşti, I.* Buc., 1929, p. 97.

4) *Ibidem* p. 97.

5) I. Ursu: *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 415.

6) N. Iorga: *Ştefan cel Mare, Mihai Viteazu şi Mitropolia Ardealului*, în An. Acad. Rom. secţ. ist. seria II, Tom. XXVII, Bucureşti, 1905, p. 5.

Cea ce o deosebește de structura acestora sînt bolțile pe nervuri prin care ea se leagă direct de stilul gotic local. Imbinarea acestor două concepții artistice ne dovedește că la același monument au lucrat atît meșterii aduși din Moldova, familiarizați cu stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare, cît și meșteri locali, deprinși cu realizarea unor forme specifice bisericilor catolice din Transilvania.

Din această colaborare a luat naștere un monument, care, mai păstrează și astăzi întregul său interes [1]).

7. — RELAȚII CU ȚARA ROMÎNEASCĂ

Legăturile lui Ștefan cel Mare cu Vlad Țepeș, Radu cel Frumos, Laiotă, Țepeluș din Țara Romînească reclamă prezența lui în părțile muntene.

Semănător de biserici și mănăstiri pe pămîntul Moldovei sale, Ștefan Vodă înalță o biserică cu hramul Cuvioasei Parascheva la Rîmnicul Sărat în Țara Romînească.

Pisania bisericii e din epoca de mai tîrziu și amintește de numele voevodului Ștefan al Moldovei.

Cronicile moldovenești nu ne dau știri mai multe, decît pisania din 1704.

Biserica de la Rîmnicul Sărat s-a ridicat în timpul de bună vecinătate cu Vlad Călugărul la 1484.

A fost înălțată în amintirea întregii epoci de frămîntări și lupte purtate de Ștefan cel Mare în Țara Romînească [2]), în anul în care pierde Cetatea Albă și Chilia, porțile Moldovei și Țării Romînești.

8. — RELAȚII CU VENEȚIENII ȘI PAPA

Ștefan cel Mare însuflețit de ideia icumenicității creștine s-a ridicat mai presus de hotarele țării și a poporului său. Ștefan a luptat și pentru creștinătatea Apusului, pentru cultura europeană.

Lupta cu turcii este ținta vieții sale, ca să scape creștinătatea de amenințarea lor.

In ultima perioadă a vieții sale, Ștefan a avut preocupări și în nord-estul Europei și a jucat acolo un rol foarte important.

Impreună cu Mengli-Chirei, hanul tătarilor din Crimeia, el a ajutat la desvoltarea și întărirea statului velicorus susținînd ortodoxia împotriva catolicismului polon [3]).

In epoca începerii luptelor împotriva Turcilor de după 1470, Ștefan apelează la Venețieni și Papă. Prin scrisoarea din 29

---

1) Teodora Voinescu: În *Scurtă istorie a Artelor Plastice în R. P. R.*, Editura Academiei R. P. R., București, 1957, p. 116.

2) Al. Lepădatu: *O biserică a lui Ștefan cel mare în Țara Romînească*, în Bulet. Com. Mon. Istorice, III (1910) p. 107—109.

3) Alexandru Boldur: *Politica externă a lui Ștefan Mare într-o lumină nouă*, Iași, 1943, p. 36.

noiembrie 1474 din Vaslui, Ştefan cel Mare scrie Papei Sixt IV-lea să stăruiască ca în lupta contra păgînilor, care erau turcii, să nu rămînă izolat, ci să fie ajutat de regi şi principii creştini. El a luptat mereu şi înţelege să lupte şi de aici înainte toată viaţa pentru creştinătate [1]).

După bătălia de la Podul Înalt, din ianuarie 1475 asupra turcilor numele lui Ştefan constituie o nădejde pentru întreaga creştinătate.

Prin scrisoarea din 25 ianuarie 1475, din Suceava, Ştefan cel Mare anunţă principilor creştini biruinţa cîştigată de armata sa împotriva «duşmanilor creştinătăţii». Auzind despre această înfrîngere împăratul turcilor îşi puse în gînd să-şi răsbune şi să vie în luna mai, cu capul său şi cu toată puterea sa împotriva noastră şi să supue ţara noastră care este poarta creştinătăţii şi pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum.

De aceea ne rugăm a trimite «pe căpitanii voştri într-ajutor împotriva duşmanilor creştinătăţii că vor sta în picioare şi ne vom lupta pînă la moarte pentru legea creştinească, noi cu capul nostru» [2]).

In anul 1476 aşezînd pe Vlad Ţepeş pe tronul Munteniei, Ştefan al Moldovei putea să fie mulţumit, că se creiase un stat tampon în sfera creştinilor.

Dar cele ce au urmat prin uciderea lui Vlad Ţepeş şi trecerea lui Laiotă în partea turcilor, îl face pe Ştefan să rămînă izolat. Regele Ungariei avea îndreptată atenţia spre Apus, iar craiul Poloniei continua să plutească în indiferenţă.

Singura speranţă rămăsese Veneţia şi Papa.

La 8 mai 1477 Ioan Ţamblac, solul lui Ştefan cel Mare, ţinea o cuvîntare înaintea Dogelui Veneţiei.

«Cu alţi Principi în adevăr creştini, vecini cu mine, n-am voit să fac nici o încercare, ca să nu mă găsesc din nou înşelat.

Ca cunoscuţi creştini eu recurg... implorînd, ca creştin ajutorul vostru pentru conservarea acestei ţări folositoare intereselor creştine... căci ceia ce eu cer, o fac, fiindcă cred că sultanul va veni din nou contra mea... pentru cele două cetăţi, Chilia şi Cetatea-Albă... Căci excelenţa voastră poate să considere, că aceste două cetăţi valorează cît întreaga Moldovă iar Moldova cu aceste cetăţi este un zid al Ungariei şi Poloniei».

Apelul acesta a produs oarecare emoţie în rîndurile veneţienilor care au intervenit şi la Papa şi care a făgăduit ajutor bănesc, dar practic nu s-a realizat nimic [3]).

In schimb biruinţele asupra turcilor fac să izvorască din gura Papei cuvinte şi aprecieri pentru secole.

Papa Sixt al IV-lea (1471—1484) scrie lui Ştefan cel Mare la 20 martie 1476, «Faptele tale săvîrşite pînă acum cu înţelepciune şi vitejie contra Turcilor necredincioşi, inamicii comuni, au adus atîta celebritate numelui tău, încît eşti în gura tuturor şi eşti în unanimitate foarte lăudat...

---

1) I. Bogdan: *Docum. Ştefan cel Mare*, II, p. 318.
2) *Ibidem* p. 321.
3) I. Ursu: *Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1925, p. 157.

Să nu te descurajezi... ci să continui victoria, care ți-a fost hărăzită de Cel de Sus» [1]).

Intr-o altă scrisoare din același an, același Papa Sixt al IV-lea, îl numește pe Ștefan al Moldovei cu titluri atît de mărețe și neobișnuite «fiu iubit» și «barbat nobil» și «adevarat atlet al credinței creștine» [2]).

Cronicarul polon contemporan Dlugosz, laudă victoria lui Ștefan: «întru nimic mai prejos eroicilor principi, pe care atîta îi admirăm, care cel dintîi dintre principii lumii a reputat în zilele noastre o victorie atît de strălucită».

După judecata cronicarului, Ștefan, «este cel mai vrednic de a i se încredința principatul și comandamentul a toată lumea, mai ales contra turcului, prin comuna înțelegere și hotărîre a creștinilor» [3]).

Și în cărțile rare apărute la Veneția în 1550, Paris în 1573 se laudă de contemporani arta militară, largheța sufletului, și rolul de apărător al creștinismului a lui Ștefan cel Mare [4]).

Această recunoaștere de apărător al creștinătății s-a menținut de-a lungul secolelor în conștiința popoarelor lumii și a scriitorilor sub diferite manifestări.

Una din cele mai recente este cea de la expoziția internațională de la Paris din 1937, unde în pavilionul central era expus tabloul votiv a lui Ștefan cel Mare și inscripția cu memorabile cuvinte de apărător al creștinătății și civilizații [5]).

Făcîndu-se ecoul recunoașterii unanime de apărător al creștinătății, cronicarul Grigore Ureche putea să însemne cuvinte de epitaf: «Ce după moartea lui, pînă astăzi, îi zic sfîntul [6]) Ștefan Vodă, nu pentru suflet... ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile nimenea din domni nici mai înainte, nici după aceia l-au ajuns» [7]).

Poporul romîn care a indentificat în viață, locurile și cîntecele sale, chipul lui Ștefan cel Mare, sărbătorește în zilele acestea, pentru întîia dată aniversarea a 500 ani de la suirea sa pe tronul Moldovei.

Aniversarea aceasta să ne îmbărbăteze și să ne încălzească cu pilda vieții sale de dragoste pentru patrie și neam.

Relațiile externe bisericești ale lui Ștefan cel Mare, să ne însuflețească de a munci cu rîvnă pentru binele obștesc, acum cînd Patriarhia Romînă duce mai departe legătura icumenică și de prietenie cu bisericile popoarelor vecine și cu toată creștinătatea.

Preot PAUL MIHAIL
27 martie 1957

---

1) Hurmuzachi: *Documente II, I*, p. 14.
2) Idem, *Documente II*, 2, p. 241.
3) Ilie Minea: *Informațiile romînești ale cronicei lui I. Dlugosz*, Iași, 1926, pag. 56.
4) Scarlat Callimachi: *Din cărțile vechi*, București, 1946, p. 16, 33.
5) Duiliu Marcu: *Architechture*, 1930—1940, Bucarest, 1946, p. 55.
6) În original: sveti.
7) Grigore Ureche: *Letopisețul Țării Moldovei*, Ediția P. P. Panaitescu, p. 111.

UN EPISOD TRIST DIN ISTORIA SACRĂ A VECHIULUI TESTAMENT

TRAGICUL SFÎRȘIT AL GENERALULUI ABNER
STRĂLUCITĂ CĂPETENIE A OȘTIRII ISRAILULUI SUB DOMNIA PRIMULUI SĂU REGE ȘAUL
2 Sam. III, 6—39 *)

„Vă dați voi seama că un principe
și un mare om a căzut astăzi în Israil?“
David la II Sam. 3. 38.

. . . . . .

6. Și, pe vremea luptei dintre casa lui Șaul și casa lui David, Abner ținea cu credință la casa lui Șaul.

7. Insă Șaul avusese o țiitoare, cu numele Rițpa, fiica lui Aia. Și a zis către Abner: «De ce ai intrat la țiitoarea tatălui meu!»

8. Atunci Abner s-a umplut de mînie pentru aceste cuvinte ale lui Ișboșet și a zis: «Cap de cîne sînt eu oare astăzi, în slujba lui Iuda? Eu doar mă port cu dragoste față de casa lui Șaul, părintele tău, și față de frații lui, și față de prietenii lui, și pe tine nu te-am lăsat să cazi în mîinile lui David! Și tu astăzi mă găsești vinovat din pricina unei femei?

9. Așa să facă Dumnezeul lui Abner și tot așa să-i mai adauge! Că precum Domnul i s-a jurat lui David, așa voi lucra pentru el.

Ca să înlătur domnia de la casa lui Șaul și să ridic tronul lui David peste Israil și peste Iuda, de la Dan pînă la Beerșeba.

11. Și el nu a mai putut să-i răspundă lui Abner nici nu cuvînt, fiindcă îi era frică de el.

12. Și Abner a trimis, pe loc, soli la David, ca să întrebe: «A cui e țara?» Și să spună: «Fă legămînt cu mine și, iată, mîna mea va fi cu tine, și voi aduce tot Israilul de partea ta».

---

*) Fragment din: *Cele două cărți ale lui Samuel. Traduse* din limba originală, ebraică, (după textul preparat de Rudo *Kittel* și editat sub titlul: Liber Samuelis, praeparavit Rudo Kittel, Lipsiensis. Editio tertia denuo elaborata. Stuttgartiae. Priv. Württ. Bibelanstalt 1933), *și comentate* de *Prof. Dr. Cotos Nicolae* (în manuscris).

13. Şi el a răspuns: «Bine; voi face cu tine legămînt, însă cer de la tine un lucru, anume: tu nu vei vedea faţa mea, dacă nu vei aduce pe Mical, fiica lui Şaul, cînd vei veni să vezi faţa mea».

14. Apoi David a trimis soli la Işboşet, fiul lui Şaul, zicînd: «Dă-mi pe femeea mea, pe Mical, pe care am dobîndit-o cu o sută de tăieri împrejur filistene».

15. Şi Işboşet a trimis şi luat-o de la bărbatul ei, de la Paltiel, fiul lui Laiş.

16. Şi bărbatul a mers cu ea, şi, mergînd, plîngea în urma ei, pînă la Bahurin. Acolo Abner i-a zis: «Pleacă. Du-te înapoi»!

17. Şi Abner stătuse de vorbă cu bătrînii Israelului zicîndu-le: «Voi şi ieri şi alaltăieri aţi tot căutat să fie David rege peste voi.

18. Acum faceţi-o! Căci Domnul a vorbit către David, zicînd: «Prin mîna lui David, robul meu, voi mîntui pe poporul meu Israil din mîna Filistenilor şi din mîna tuturor inamicilor săi».

19. Tot aşa a vorbit Abner şi în urechile Beniaminului; şi pe urmă s-a dus Abner la David, să-i spună lui David, la Hebron, tot ce găsise cu cale atît Israilul, cît şi întreaga casă a lui Beniamin.

20. Şi a venit Abner la David, la Hebron, şi avea cu el douăzeci de oameni. Şi a făcut David un ospăţ pentru Abner şi pentru oamenii care erau cu el.

21. Şi Abner a vorbit către David: «Scula-mă-voi şi mă voi duce şi voi aduna în jurul stăpînului meu, regele tot Israilul, să închei cu tine legămînt, şi tu să domneşti întru totul cum doreşte sufletul tău». Apoi David a lăsat pe Abner să plece; şi el a plecat cu pace.

22. Dar iată, oamenii lui David, împreună cu Ioab, se întorceau de la o năvălire, aducînd cu ei multă pradă. Însă Abner nu se mai afla la David în Hebron, fiind că îl lăsase să plece, şi el plecase cu pace.

23. Şi cînd a sosit Ioab şi toată ceata care era cu el, i s-a adus lui Ioab vestea, spunîndu-i-se: «A fost Abner, fiul lui Ner, la rege, şi el l-a lăsat să plece cu pace!»

24. Atunci Ioab s-a dus la rege şi a zis: «Ce ai făcut? Iată că Abner a venit la tine. De ce l-ai lăsat să plece cu pace?

25. Tu cunoşti doar pe Abner, fiul lui Ner. El a venit să te amăgească, ca să afle eşirea ta şi intrarea ta, şi să ştie tot ce faci!»

26. Apoi a ieşit Ioab de la David şi a trimis crainici pe urma lui Abner, şi aceştia l-au adus înapoi de la fîntîna Sira; David însă nu ştia nimic.

27. Şi cînd a ajuns Abner înapoi la Hebron, Ioab l-a luat la o parte. Către mijlocul porţii, ca să-i grăiască nestingherit, şi acolo l-a lovit în pîntice, şi a murit; din pricina sîngelui lui Asahel, fratele său.

28. Şi cînd a aflat David, în urmă despre aceasta, a zis: «Nevinovat sînt eu şi regalitatea mea înaintea Domnului în veac de sîngele lui Abner, fiul lui Ner.

29. Să se răstoarne peste capul lui Ioab şi peste toată casa tatălui său. Şi nici odată să nu se curme din casa lui Ioab cei cu scurgere, leproşii, cei ce ţin fusul, cei căzuţi de sabie şi cei lipsiţi de pîine!»

30. Şi Ioab şi Abişai, fratele său, uciseseră pe Abner, pentru că acesta omorîse pe Asahel, fratele lor, în lupta de la Gibeon.

31. După aceea a zis David către Ioab şi către tot poporul care era cu el: «Sfîşiaţi-vă veşmintele şi încingeţi-vă cu saci şi plîngeţi în faţa lui Abner!» Şi regele David mergea în urma năsăliei.

32. Şi au înmormîntat pe Abner în Hebron, şi regele şi-a ridicat glasul şi a plîns la mormîntul lui Abner, şi plîngea şi tot poporul.

33. Şi David a cîntat un cîntec de jale despre Abner şi a zis: «Trebuia să moară Abner moarte de mişel!

34. Legate n-au fost mîinile tale.
Şi picioarele tale în cătuşe n-au fost puse.
Ca unul răpus de nelegiuiţi ai căzut!»
Şi tot poporul bocea şi mai tare după el.

25. Apoi tot poporul a venit la David să-l înduplece să mînînce cît mai era ziuă. Dar David s-a jurat zicînd: «Aşa să-mi facă mie Dumnezeu şi încă aşa să mai adauge, dacă voi gusta pîine sau orice altceva înainte de a apune soarele!»

36. Şi tot poporul a luat aminte de aceasta şi i-a plăcut, cum tot ce făcea regele plăcea întregului popor.

37. Astfel ştiură tot poporul şi tot Israilul în ziua aceea că nu din partea regelui a pornit uciderea lui Abner, fiul lui Ner.

38. Şi regele a grăit către slujitorii săi: «Vă daţi voi seama că un principe şi un mare om a căzut astăzi în Israil.

39. Şi că astăzi, eu, regele uns, sînt slab, iar oamenii aceia, fiii Ţeruiei sînt mai aspri decît mine. Domnul să răsplătească făptuitorului răutăţii după răutatea lui!»

COMENTAR LA CAP. 3

7. Dezbinarea între Abner şi casa lui Şaul, la care Abner ţinuse cu credenţă pînă acuma, se produce în urma unei mustrări pe care Işboşet i-o face odată lui Abner, pentru că a intrat la o fostă ţiitoare, cu numele Riţpa, (Jăratece, cărbune aprins), a decedatului rege Şaul, tatăl lui Işboşet. Această faptă a lui Abner putea fi interpretată, în concepţia orientală, desigur ca o încercare de uzurpare a domniei, aşa că Işboşet era, fără îndoială, îndreptăţit să-l mustre pe Abner pentru această faptă, prin care jignea el oarecum şi maiestatea regală în general, şi îndeosebi pe Işboşet, deoarece Işboşet, ca urmaş pe tronul tatălui său, era şi moştenitorul de drept a tot ce ţinea de curtea înaintaşului său în domnie, deci şi moştenitor al femeilor şi concubinelor lui (Vezi mai jos, 2 Sam. 12, 8, unde Domnul îi spuse lui David prin profetul Natan: «Datu-ţi-am casa domnului tău», adică a înaintaşului tău pe tron, «şi la sînul tău pe toate femeile stăpînului tău», adică ale fostului său stăpîn, regele Şaul).

Dar, dacă Abner nu poate fi bănuit de o încercare de a uzurpa tronul lui Șaul — cum se va vedea din cele ce urmează — fapta lui, izvorîtă numai din patimă nestăpînită, dovedește totuși disprețul lui pentru Ișboșet, acest moștenitor slab, și probabil și puțin vrednic — poate de aceea i se dăduse și porecla de Ișboșet (omul rușinei), căci, după 1 Cron. 8, 33 și 9, 39, numele lui adevărat era «Eșbaal» (Focul Domnului) — al casei lui Șaul, la care Abner «ținea cu credință» (v. 6).

El, Abner, era acela, care nu lăsase pe Ișboșet să cadă «în mîinile lui David» (v. 8), luîndu-l cu sine și trecîndu-l peste Iordan, la Mahanaim, unde tot el îl făcuse și rege (2, 8-9).

8. La această mustrare din partea acestui rege de pae cum am zice astăzi, Abner, într-o firească izbucnire, răspunde cu mare mînie, că nu înțelege ca «din pricina unei femei» să fie tratat ca un om de nimic («cap de cîine» care ar fi «în slujba» dușmanului Ișboșet, a Iudeilor, tocmai el, care încă și în clipa aceasta se poartă ca și în tot trecutul, «cu dragoste față» de întreaga casă a lui Șaul, părintele lui Ișboșet, și care și pe el, pe Ișboșet, l-a scăpat din «mîinile lui David».

9-10. În consecință Abner declară cu jurămînt, că de acum înainte «va lucra», nu pentru a mai susține domnia lui Ișboșet, ci pentru a înlătura «domnia de la casa lui Șaul» cu desăvîrșire, și pentru a ridica «tronul lui David peste Israil și peste Iuda, de la Dan și pînă la Beerșeba», adică peste Israilul «întreg» în adevăratul înțeles al cuvîntului, așa precum «Domnul i s-a jurat», adică i-a promis, «lui David». Astfel se produce brusc ruptura între Abner și casa lui Șaul, și atașarea, cu jurămînt, a lui Abner la casa lui David.

12. Înțelesul soliei lui Abner către David este următorul: Tu ești de bună seamă moștenitorul de drept teocratic al tronului, căci pe tine te-a ales Domnul, prin ungerea de către profetul Samuel, rege peste Israil, cînd l-a respins de la domnie pe Șaul și toată «casa» lui. Dar în situația dată, «a cui este țara de fapt?» Tu nu ai de partea ta decît numai seminția lui Iuda, peste care domnești acum, în vreme ce toate celelalte seminții sînt de partea casei lui Șaul, sub domnia regelui păpușe, Ișboșet, adică sub dictatura mea. Așa stînd lucrurile, tu nu vei putea extinde și de fapt domnia ta peste celelalte unsprezece seminții. Deci «fă legămînt» cu mine, pe picior de egalitate, «și iată», eu, cu popularitatea și prestigiul meu, cu autoritatea și puterea de care dispun, «voi aduce Israelul de partea ta».

Nu se spune care ar fi fost condițiile puse de Abner în acest «legămînt», adică alianță sau pact. Dar pare de sine înțeles, că Abner se aștepta ca David să-l primească în serviciul său în aceeași calitate pe care o avea în serviciul casei lui Șaul, adică în calitate de căpetenie peste întreaga oaste.

13. David primește propunerea lui Abner, cu condiția ca acesta să-i aducă mai întîi pe Mical, fiica lui Șaul, cu care David era căsătorit legitim, dar pe care Șaul i-o luase înapoi, în mod ilegal, fără scrisoare de despărțire (divorț) din partea lui David, și o dăduse altuia, lui Paltiel, fiul lui Laiș. David ținea mult la Mical, pentru că ea îi scăpase viața odată (I Sam. 19, 11., u.).

Pe lîngă aceasta, David o ceru înapoi, de bună seamă și din motive politice, întrucît, aducînd la sine, ca regină, pe această fiică a lui Șaul, trebuia să-și cîștige desigur, multe simpatii printre aderenții casei lui Șaul.

14-16. Dar pactul cu Abner fiind secret, David nu trimite la Abner după Mical, ci o cere prin soli, de-a dreptul de la Ișboșet, care, fără nici o șovăială, — desigur și la intervenția lui Abner — o ia de la bărbatul ei și i-o dă înapoi lui David.

«Bahurim» (v. 16), undeva pe drumul vechi de la Ierusalim la Ierihon.

17-20. Între timp Abner stă de vorbă cu bătrînii (adică cu autoritatea reprezentativă a poporului) și le-a adus aminte că Domnul a promis că prin David va elibera poporul de sub jugul filistean și de toți dușmanii săi, și reușește să-i convingă că acum este momentul să se înfăptuiască. («Acum faceți-o» v. 18) ceea ce poporul a tot căutat să facă «și eri și alaltăeri», adică încă de multă vreme, anume să-l aibă rege pe David.

Abner mai vorbește îndecsebi și cu seminția lui Beniamin (v. 19) din sînul căruia ieșise Șaul, cel dintîi rege al Israilului.

Apoi, împreună cu 20 de reprezentanți ai poporului (v. XX) el vine la David, la Hebron, și-i spune tot ce găsise cu cale, adică tot ce hotărîse «atît israilul cît și întreaga casă a lui Beniamin», anume să părăsească pe Ișboșet și să treacă de partea lui David (v. XIX)).

21. La acest ospăț Abner repetă promisiunea sa de «a aduna în jurul» lui David tot Israilul «ca să închee cu el legămînt», prin care poporul va jura, se înțelege, ascultare și supunere lui David, iar el, David, va promite să domnească într-un mod corespunzător scopurilor urmărite de Domnul, prin instituirea monarhiei teocratice ca formă de stat al Israilului. Astfel David va putea domni «întru totul cum dorește sufletul său», adică după toate bunele sale dorinți și năzuinți, sau, după alții: va domni peste popor, așa cum dorește, adică peste întregul popor, ceea ce în clipa aceea încă nu era cazul.

22. Ioab cu oamenii lui David se întoarceu «de la năvălire», adică de la o incursiune, de bună seamă în ținuturile neisraelite, din vecinătatea teritoriului Iuda, făcută îndeosebi pentru pradă («aducînd cu ei multă pradă»), de care David, în împrejurările încă puțin ordonate și consolidate, în care se găsea, avea de bună seamă nevoie, pentru întreținerea și aprovizionarea curții și armatei sale.

Poate că David îl trimisese pe Ioab, de astă dată în aceea «năvală» de pradă, înadins anume ca să nu fie de față la întîlnirea sa cu Abner, pe care la rîndul său, îl și lăsase să plece din Hebron înainte de întoarcerea lui Ioab. Poate că și Abner își alesese, pentru vizita sa la David, ziua în care Ioab nu era în Hebron, pentru ca astfel să evite o întîlnire cu acest adversar al său.

24-26. Ioab probabil că nu cunoștea scopul venirii lui Abner la David, sau poate că era informat despre tratativele lui David privitoare la unificarea întregului Israil, dar nu avea nici o încredere în sinceritatea lui Abner. De aceea el îi găsește lui David vină («ce-ai făcut?»), că, avîndu-l în mînă pe Abner, l-a lăsat «să

plece cu pace» (v. XXIV), în loc să-l fi ucis sau măcar să-l fi ţinut prizonier, cum trebuia să facă cu un duşman atît de însemnat şi periculos, cum se dovedise acest strălucit general şi conducător de popor. După părerea sa, Abner ar fi venit la David, numai ca să-l «amăgească», adică să-i adoarmă vigilenţa cu propunerile sale viclene, să afle «intrarea şi eşirea» lui şi «tot» ce face, adică să-i iscodească toate gîndurile şi întreprinderile din prezent, ca şi toate intenţiile şi planurile lui pentru viitor.

Cu alte cuvinte, această vizită nu ar fi avut atît un caracter simplu politic, diplomatic, ci ar fi fost mai mult o încercare de adevărat spionaj, care nu trebuia să rămînă nepedepsită.

De aceea Ioab nici nu mai aşteaptă vre-o hotărîre sau vre-un ordin din partea regelui în această privinţă, ci trimite în grabă — fără ştirea lui David («David însă nu ştia nimic» v. XXVI)— «crainici», adică o delegaţie, alcătuită desigur din oşteni, pe urma lui Abner, care îl aduc «înapoi» (v. XXVI), nu se ştie cu voie sau fără voie — poate cu viclenie, spunîndu-i-se că regele ar dori să mai vorbească ceva cu el. În tot cazul cînd Abner ajunge înapoi la Hebron, Ioab se foloseşte de viclenie: el nu-l duce pe Abner la rege, ci îl ea deoparte ca pentru a grăi cu el prietenește în secret («nestingherit»), şi-l omoară astfel mişeleşte cu o singură lovitură, fără ca acesta, nebănuind nimic rău, să se poată apăra, nici singur, nici să-i poată sări cineva în ajutor.

«Din pricina sîngelui lui Asahel», adică pentru a răzbuna moartea lui Asahel, fratele lui Ioab, pe care Abner îl omorîse pe cînd era urmărit, după lupta de la Ghibeon (vezi cap. II, XXII şi u.). Ioab însă pe nedrept se crede, — dacă e de bună credinţă se înţelege—îndreptăţit şi obligat, în calitate de ruda cea mai apropiată, de frate a lui Asahel, să răzbune sîngele fratelui său pentru că Abner nu l-a ucis pe Asahel din ură şi în mod premeditat, (precugetat), ci numai găsindu-se în legitimă apărare, pentru a-şi salva viaţa proprie (vezi citatul de mai sus, cap. II, XXII, ş. u.).

După Lege, ce-l ce a «omorît fără precugetare pe aproapele său şi fără să-l fi urît mai înainte», comiţînd adică nu un omor, ci o simplă omucidere, cum a fost cazul lui Abner — trebuia să fie scutit de răzbunarea sîngelui, să fie judecat «înaintea obştei», şi achitat (vezi Ios. cap. XX, 1-9).

Astfel, prin uciderea mişelească a lui Abner, Ioab comite o adevărată crimă urîtă, un asasinat, săvîrşit nu atît pentru a răzbuna moartea fratelui său, cît mai mult pentru a înlătura, la timp, pe un viitor rival foarte puternic, la curtea lui David, întrucît se temea că Abner, în cazul împăcării lui cu David, ar putea să-i ia locul de comandant suprem al oştirii, pe care-l avea.

28. După legea mozaică, ori ce omor trebuia pedepsit cu moartea ucigaşului, şi sub nici o condiţiune nu era iertat ca, prin plata unui preţ de răscumpărare, făptuitorul omorului să se împace cu rudele celui omorît, «căci sîngele pîngăreşte pămîntul şi nu se poate ispăşi nici un păcat cu sîngele vărsat, ci numai cu sîngele celui ce l-a vărsat» (IV Moise 35, 33). În cazul Abner deci, crima nu putea fi ispăşită decît numai prin moartea lui Ioab, care l-a ucis pe Abner. Totuşi David — pentru a preveni ori

ce bănuială că şi el ar fi complice la acest asasinat, că adică «uciderea lui Abner» ar fi pusă la cale cumva chiar de el însuşi («că ar fi pornit din partea regelui» v. 37), — se declară nevinovat şi înfară de ori ce răspundere «în veac» pentru acest omor, atît pe sine însuşi cît şi «regalitatea» sa, adică pe toată casa şi urmaşii săi (cp. şi I Regi II, 31-33).

29. Sîngele lui Abner, adică pedeapsa pentru uciderea lui, «să se răstoarne peste capul lui Ioab», şi peste «toată casa tatălui său», adică peste toată familia şi urmaşii lui.

«Cei cu scurgere», adică cei ce lîncezesc şi se prăpădesc de boala îndelungată şi necurată a scurgerii seminţei (III Moise 15, 2 ş. u.), sau de alte boli, cu scurgere de mucozităţi.

«Leproşii», bolnavii de lepră, de asemenea o boală necurată sub raportul purităţilor levitice (III Moise 13, 1 ş. u.)

«Fusul» este cuvîntul ebraic «pelek» care însemnează numai: «fus». Unii însă îl traduc cu «baston», aşa că «cei ce ţin fusul» ar însemna: cei ce se sprijnă în bastoane, adică ologii şi orbii. Dar avînd în vedere că «bastonul» este şi un semn al demnităţii, de comandanţi de oaste, precum şi al altor demnităţi, nu se poate admite ca într-un blăstem ca acesta, pe care David îl rosteşte asupra capului unui ucigaş să se dorească ca printre urmaşii acestuia să mai fie şi astfel de personalităţi de înalt rang social.

Blestemul acesta, invocă asupra casei lui Ioab, pe lîngă boli îndelungate, grele şi necurate, şi pe lîngă sărăcie nesfîrşită («cei lipsiţi de pîine»), încă şi prezenţa necurmată a unora care ţin fusul de tors, adică nişte membri ai familiei buni doar pentru muncă femeească, adică afemeiaţi, moleşiţi şi becisnici, incapabili de comandă sau luptă războinică, lipsiţi de vitejie, meniţi să fie totdeauna înfrînţi şi ucişi de inamic («cei căzuţi de sabie»).

Acest punct din blestem era poate cel mai dureros pentru Ioab, războinicul viteaz şi căpetenia întregii oştiri.

30. Autorul observă din nou, că motivul pentru care Ioab l-a ucis pe Abner ar fi răzbunarea sîngelui. Despre aceasta vezi mai sus comentar la vers 28.

Ca şi Abişai ar fi luat parte în mod direct, şi în ce fel, la uciderea lui Abner, nu se spune nicăiri; ori cum, complicitatea lui pare de sine înţeleasă, şi autorul, spunînd «Ioab şi Abişai, fratele său, uciseseră pe Abner», vrea desigur să arate că vina trebuie să cadă asupra întregii case a lui Ioab, cum declarase şi David (v. 29).

31. David invită la funeraliile oficiale sau naţionale, cum am zice noi, ale jelirei şi înmormîntării lui Abner şi pe Ioab, principalul vinovat al acestei nenorociri şi pe tot poporul care era cu el», cu David, adică nu numai pe curtenii săi, poruncindu-le să-şi sfîşie veşmintele şi să se îmbrace în haine groase, de doliu («saci»), şi să plîngă «în faţa lui Abner», adică lîngă cadavrul lui Abner, aşa că şi Ioab a trebuit să jelească lîngă rămăşiţele pămînteşti ale victimei sale.

33-34. David îl plînge pe Abner şi pentru faptul, că moartea lui nu a putut fi nici măcr o moarte eroică, vrednică de un viteaz ca el, ci a fost ucis ca un om de rînd, ca un «mişel», fără să fie biruit în luptă dreaptă, fără să-i fi fost legate mîinele cu

care s-ar fi putut apăra, fără să i se fi pus în cătușe picioarele cu care ar fi putut să scape; a fost «răpus» ca ori ce nenorocit de rînd, lovit cu viclenie, de niște criminali.

35-37. David jelește pe Abner și cu postire, de asemenea în semn de doliu. Poporul însă îl îndeamnă să mînînce, pentru a nu-și pune în primejdie sănătatea. Dar el respinge acest îndemn, jurîndu-se că nu va gusta nimic pînă nu va apune soarele.

Atunci «tot poporul a luat aminte de aceasta», adică a înțeles că durerea lui David, mai adîncă și mai de durată decît a tuturora, era sinceră, «și i-a plăcut» (v. 36) acest lucru, pentru că astfel «toată oastea și tot Israilul» s-a convins («au știut») că el era nevinovat de moartea lui Abner și astfel și iubirea «întregului popor» pentru rege (v. 37) a crescut și mai mult.

38. In acest necrolog — cum l-am numi azi — David îl apreciază pe Abner ca pe un «principe» și ca pe un «mare om în Israil». Prin moartea lui Abner se pierde nu numai un principe, un comandant de oști, un strateg de mare talent, care ar fi putut aduce încă mari servicii Israilului, ci o personalitate aleasă, un bărbat proeminent, cu caracter superior, cu virtuți alese, activ, curajos, viteaz, care însă se putea învinge și pe sine însuși, cum s-a dovedit cînd s-a întors de pe calea greșită ce apucase, ca adversar a lui David, dînd ascultare voinței Domnului prin rîvna sa de a servi pe adevăratul rege al Israilului, care era David, unsul Domnului.

39. Înțelesul, celor spuse de David în acest vers este greu de stabilit cu precizie. După unii David ar mărturisi prin această declarație a sa, că el, de abia «uns rege», găsindu-se încă la începutul domniei sale, în împrejurări încă neîntărite deajuns, ar fi prea «slab» ca să-l pedepsească pe Ioab și casa lui (pe acești «brutali» fii ai Țeruiei), așa cum cere Legea. El s-ar mulțumi deci numai cu blestemul pe care l-a aruncat asupra capului lor (v. 29), iar pedeapsa lor cu răzbunarea legală ar fi lăsat-o pe seama Domnului.

Această interpretare însă nu poate fi admisă. Mai întîi David nu era deloc prea slab pentru a pedepsi pe un nelegiuit, deoarece dispunea de șase sute de ostași viteji și avea de partea sa și «tot poporul», care împărtășea cu el jalea după Abner și mînia împotriva lui Ioab, care îl omorîse pe Abner.

Apoi o recunoaștere în fața poporului a slăbiciunei proprii și a fricei nu cadrează cu demnitatea unui rege peste tot, și încă și mai puțin cu vitejia, curajul și înțelepciunea de care regele David dăduse atîtea dovezi și pînă atunci.

Astfel se pare că interpretarea cea mai apropiată de adevăratul înțeles ar fi: David lasă nepedepsiți pe ucigașii lui Abner, nu pentru că nu ar putea să-i pedepsească, ci din cauza unei anume stări sufletești în care se găsea în acel moment («astăzi»). El era «slab», adică oarecum moale, în opoziție cu sufletul împetrit și aspru al acelor fii ai surorii sale Țeruia, deci nepoți ai săi, totdeauna porniți și brutali, care și la funeraliile lui Abner, la care au trebuit să ea parte din ordin, nu se vor fi arătat prea impresionați de jalea și durerea lui David și a întregului popor, lucru

ce de bună seamă nu o fi rămas neobservat nici de David. În afară de aceasta David mai avea nevoie de serviciile lui Ioab, şi deci este de înţeles că trebuia să amîne pe mai tîrziu pedepsirea lui.

Prof. Dr. COTOS NICOLAE

VECHILE PECEŢI PAROHIALE BUCOVINENE

1. — INTRODUCEREA ŞI CONFECŢIONAREA PECEŢILOR PAROHIALE ÎN BUCOVINA

În dreptul public din apusul ca şi din răsăritul Europei sigilarea constitue, în legătură cu mărturia documentelor, începînd din evul mediu tîrziu, o condiţie indispensabilă pentru puterea probatorie a unui document în faţa instanţelor judecătoreşti, ori şi cine ar fi fost emitentul documentului [1]). *Sigilarea şi iscălitura* sînt mijloacele de autentificare a documentelor, ele constitue o dovadă peremtorie de autenticitate şi perfectare a unui act scris.

La 1775 parohiatele din Bucovina, răpită în acel an de casa de Habsburg, n-aveau peceţi proprii pentru autentificarea de acte. În schimb, potrivit unei vechi practici din Moldova, aveau preoţii peceţi personale, de care se serveau şi pentru întărirea actelor oficiale ieşite din cancelaria parohială. Situaţia aceasta a dăinuit încă cîtva timp. Ea n-a fost schimbată nici prin promulgarea, la 1786, a normelor de organizare a bisericii bucovinene, norme cuprinse în aşa numitul «Bukowiner gestlicher Regulirungs — Plan» [2]) prin care a fost trecută în competenţa parohiatelor şi ţinerea registrelor de stare civilă [3]). Probabil că în anii din urmă ai sec. 18 unele biserici şi-au confecţionat peceţi, nu după norme unitare, conformîndu-se practicilor comunităţilor săteşti, obligate, pe la 1783, să aibă peceţi săteşti proprii [4]).

În 1797 se produce în chestia peceţilor parohiale o intervenţie a autorităţii politice pe lîngă consistoriul episcopesc al Bucovinei. În urma constatării că certificatele de botez, prin care se făcea dovada originii nobile a unor cetăţeni, erau întărite adeseori cu peceţi private, iar nu cu peceţi parohiale, care lipseau la multe parohii, pentru a se preveni falsificări de astfel de documente guvernul provincial din Lemberg [5]) trimite consistoriului gr. or. al Bucovinei ordinul nr. 23123 din 6 sept. 1797,

---

1) Cf. *Nicolai Grămadă, Vechile peceţi săteşti bucovinene*, extras din *„Codrul Cosminului“, XII, pg. 3. 1939.*

2) Publicat în: *Myron M. Călinescu, Normalien der Bucovinaer gr. or. Diöcese*, von 1777—1886, vol. I, pg. 29—189, 1887.

3) *Ibidem*, pg. 75—76 § 44.

4) *Nicolai Grămadă*, op. cit. pg. 6.

5) Din 1786 pînă la 1848 Bucovina a făcut parte, din punct de vedere al organizării administrative, din teritoriul Galiţiei.

prin care-i cere să confecţioneze pentru parohii peceţi, cu care să se întărească şi certificatele de botez [1]).

Abia în 1799 consistoriul află un meşter iscusit, care gravează, după criterii unitare, peceţi pentru parohiate, reproducînd, în ce priveşte efigiile, modele de cea mai autentică tradiţie iconografică ortodoxă. Peceţile confecţionate la data aceasta sînt de o execuţie foarte îngrijită atît sub raportul efigiei cît şi sub cel al inscripţiei.

Din cauze, ce nu se pot cunoaşte, în acel an nu s-au confecţionat peceţi pentru toate bisericile gr. or. din eparhie. Unele biserici, destul de puţine, au mai rămas încă lipsite de peceţi. Astfel în unele locuri mai întîlnim întrebuinţate, întocmai ca mai înainte, peceţi personale ale preoţilor. În 1800 preotul din Jucica Nouă se serveşte de o pecete mică, octogonală, fără inscripţie, cu efigia înfăţişînd doi porumbei pe crengi. In 1809 parohul Ioan Daniş din Mihuceni se serveşte de o pecete personală, cu iniţialele I.D., iar în 1811 parohul Gh. Constantinovici din Cernauca se serveşte de asemenea de o pecete personală, care are drept efigie două cruci, şi anume una sus pe un suport, cealaltă jos într-o elipsă, apoi iniţialele r. K. În primul pătrar al sec. 19 se confecţionează peceţi, de gravori mai puţin iscusiţi, şi pentru bisericile, pentru care nu se confecţionaseră la 1799. Numai foarte arareori întîlnim mai tîrziu parohiate lipsite de peceţi, cum e cazul parohiatului din Lenţeşti la 1842. Autorităţile politice austriece impuneau fiecărui parohiat să-şi aibă pecetea. În 1832 parohul Constantin Moscu din Băişeşti pierduse pecetea parohială. Prin nota nr. 19804 din 20 aprilie 1832 Oficiul cercual comunică Consistoriului, că cu ocazia verificării vîrstei unor emigranţi băieşeşteni s-a constatat lipsa peceţii parohiale din acea localitate şi cere Consistoriului, să dispuie confecţionarea neîntîrziată a peceţii. Consistoriul trimite parohului următorul ordin nr. 1510 din 15 mai 1832: «Din nota cinstitului K. K. Kreisamt de aice din 20 aprilie nr. 19804 cu neplăcere ne-am înştiinţat, cum că la parohialnică biserică din Băieşeşti pecetea bisericii lipseşte.

Deci aspru poruncim ca îndată după primirea acesteia, dacă lipseşte pecetea bisericii, să faci rînduială, ca din banii bisericii sau, neavînd biserica bani gata, prin cislă de la poporeni să se adune bani şi de un bun maister să se facă pecete, aşa cum au fost cia veche. Şi împreună temeinic să răspunzi: cînd? cum? din care pricină s-au prăpădit pecetea parohiei şi de ce nu ai făcut nici o arătare către Consistorium şi nici ai purtat grijă pentru facerea unei pecete, care în toată vreme la feliuri de scrisori ofiţioze cumpenitoare neapărat trebuitoare este?» [2])

---

1) Myron M. Călinescu, op. cit., II, pg. 935 N. DCLIV: „Da die Taufscheine bey Darthuung des adelichen Herkommens einen vollen Beweis herstellen, und mehrmal wahrgenommen worden ist, dass dergleichen Taufscheine nicht mit den Kirchen — oder Dekanats — sondern mit Privat-Siegeln verschen seyen, woraus zu schliessen ist, das bey manchen Pfarren, besonders des griechisch katholischen Ritus, dergleichen Siegeln mangeln; so wird dem Konsistorium hiemit verordnet, bey jenen Dekanaten und Pfarren, wo dergleichen Amtssiegeln mangeln, solche zur Vermeidung der Verfertigung falscher Taufscheine, anschaffen, und selbe dergleichen authentischen Urkunden immer beydrucken zu lassen".

2) Arhivele Mitropoliei Bucovinei, pach. 6/1.

Multe din peceţile confecţionate după 1799 sînt de execuţie neîngrijită, uneori chiar rudimentară.

Cu trecerea vremii impronta unor peceţi începu să se deterioreze mai ales din cauza procedurii de sigilare cu ajutorul fumului de lumănare. Unele peceţi păreau vechi, uzate, din cauza necurăţirii lor de materiile de sigilare, care astupaseră în parte impronta. Situaţia peceţilor parohiale la 1840 ne-o înfăţişează o adresă înaintată consistoriului de gravorul Ivané Zausmer la 6 aprilie al acelui an. În urma călătoriilor sale prin Bucovina acesta aflase la multe oficii parohiale peceţi uzate sau gravate rău; pe alocuri peceţile lipseau cu totul. Zausmer cere consistoriului, să dispue prin protopresviterate, ca toate bisericile să trimită Consistoriului impronte sigilare, pentru a se constata adevărul afirmaţiunilor sale. Gravorul se obligă să confecţioneze peceţile necesare pentru parohiate cu preţurile cele mai ieftine, după plac şi «după moda cea mai nouă» [1]). În urma acestei adrese consistoriul trimite la 12/24 mai 1840 tuturor protoeriilor ordinul nr. 997: «Protopresviteratului... să poroncește, ca să se ceară de la fieştecare parohiat a protopresviteriatului său o tiposire peceţii parohialniceşti şi să supue consistoriumului cu socotinţa sa, oareşcare schimbare la aceste ar fi de făcut şi iarăşi, de nu ar fi cu cale, ca peceţile parohialniceşti, care sunt tare purtate, aice prin un iscusit săpătoriu de peceţi a le îndrepta sau nove a face pe răfuiala banilor discosului» [2]).

Protopresviteratele execută ordinul—unele cu întîrziere şi după noui ordine şi ameninţări cu gloabe din partea supremei autorităţi bisericeşti—, trimiţînd Consistoriului cîte un «izvod asupra stării parohialniceştilor peceţi a bisericii» [3]). În unele izvoade, în rubrica observaţiilor, protopresviterii îşi rostesc părerea, dacă pecetea este încă «spre întrebuinţare», sau «trebueşte reperaţii», sau dacă trebue confecţionată alta nouă. Protopresviterul Cîmpulungului Mold. trimite Consistoriului chiar un raport deosebit, în care arată, că e nevoe de «mai iscusite» peceţi, care «toate după o încuviinţată normă să se facă» [4]). Toată acţiunea aceasta a Consistorului, toate propunerile şi sugestiile venite din partea protopresviteratelor au rămas fără nici o urmare practică. Izvoadele s-au dat spre păstrare în cartoanele arhivei episcopeşti, iar consistoriul n-a dispus confecţionarea unei noi serii de peceţi pentru parohiate. Vechile peceţi au continuat să fie întrebuinţate mai departe...

Chestiunea examinării peceţilor parohiale şi a preschimbării celor uzate şi a celor confecţionate în mod nereglementar, fără apro-

---

1) Ibidem.

2) Ibidem.

3) Pentru exprimarea limpede a ideilor cuprinse în ordinul consistorial reproducem circulara trimisă de protopresviteratul Sucevii parohiilor din cuprinsul acestei protoierii: „În urma prea înaltei consistoriceşti porunci din 12/24 mai 1840, num 997, să porunceşte tuturor păstorilor prin aceasta, ca fiecare o tiposire a peceţii parohiei sale pe această currendă să apesă, spre vedere, care ar trebui pe cheltuiala discosului sau mai bine să se sepe sau alta de isnoavă să se facă, căci cele mai multe să află foarte vechi, al cărora scrisoare şi tiposire hramului bisericii nici nu să cunoaşte". Ibidem nr. 1652/841.

4) Ibidem nr. 1731/841.

bare consistorială, se reia din partea consistoriului în 1887, cînd, la 16/28 octombrie, se trimite parohiatelor şi expoziturilor parohiale «Cercularіul» nr. 4076, cu dispoziţia «să supuie consistoriului pînă în opt zile o tiposire în ceară roşie a sigilului întrebuinţat pînă acuma la sigilarea agendelor oficiale, însemnînd în raportul respectiv, de este supusă tiposirea acelui sigil, ce s-a predat respectivului păstoriu de suflete împreună cu actele parohiale ori a sigilului procurat de el însuşi, şi în cazul acesta din urmă ce s-a făcut cu sigilul cel vechi» [1]).

Parohiatele nu se grăbesc să se conformeze dispoziţiilor «Cerculariului». Abia prin 1900 sosesc la Consistoriu ultimele rapoarte parohiale cu improntele sigilare. Şi protopresviteratele sînt de acord, că se impune confecţionarea de noi peceţi pentru cele mai multe parohiate [2]). Fiind evidentă necesitatea preschimbării unor peceţi bisericeşti, consistoriul confecţionează în 1902 şi 1903 pentru o mare parte a parohiilor bucovinene noui peceţi şi anume pentru fiecare parohie cîte două peceţi, una cu impronţă adîncită pentru sigilarea cu ceară, cealalta cu impronţă ridicată pentru sigilarea cu tuş. Noile peceţi au inscripţia în limba romînă, dar gravată cu litere cilirice. Cererile Rutenilor de a se confecţiona pentru parohiile din satele rutene peceţi cu inscripţie în limba ruteană consistoriul le respinge, afirmînd că nu-i vorba de confecţionarea unor noi peceţi, ci doar de «înoirea» unor peceţi uzate, ce nu se mai pot întrebuinţa. Pentru a întări impresia, că e vorba, într-adevăr, numai de înoirea unor peceţi uzate, consistoriul a dispus gravarea cu caractere cilirice a inscripţiilor noilor peceţi.

Peceţile bisericeşti trebuiau confecţionate după anumite norme. În special efigia hramului bisericii trebuia executată în conformitate cu canoanele iconografice ortodoxe. În scopul respectării acestor norme şi pentru asigurarea unei oarecare uniformităţi în înfăţişarea exterioară a peceţilor, consistoriul a luat asupră-şi exercitarea dreptului de control asupra confecţionării peceţilor bisericeşti. După cum pentru confecţionarea unei peceţi săteşti era necesară autorizarea din partea autorităţii adiministrative superioare, adică din partea căpităniei districtuale, tot astfel pentru confecţionarea unei peceţi parohiale trebuia cerută aprobarea consistoriului. În sec. 19 parohiatele, care aveau nevoie de

---

1) Foaia Ordinăciunilor, anul 1887, nr. 14, pg. 89—90.

2) Raportul protopresviteratului Rădăuţilor, din 1900: „Nachdem die meisten der Pferrsiegel alte, abgenützte, unleserlich sind, in manchen Pfarren zu zwei und drei Pfarrsiegel — selbst auch aus Kautschuk — in ähnlichen Angelegenheiten verwendet werden, so sollen dieselben ausser Gebrauch gestellt eingezogen und durch Neuanschaffung der Pfarramtssiegel ersetzt werden“ (Arh. Mitropl. Bucovinei, pach. 6/1). În scopul uniformităţii un protopresviterat cere pentru toate parohiile confecţionarea de „zum Farbenabdrucke geeignete Amtssiegel gleicher Grösse und mit grösseren Inschriftsbuchstaben“. (Ibidem nr. 6629/900). Alt protopresviterat face propunerea, ca vechile peceţi să continue să fie întrebuinţate pentru sigilarea cu ceară, iar pentru sigilarea cu tuş să se confecţioneze pentru toate parohiile noi peceţi de alamă, iar nu de cauciuc (ibidem, nr. 4581/900). Protopresviteratul Siretului raportează, că inscripţia unor peceţi este „cu totul necetiveră“ (ibidem).

pecete, sau cereau autorizaţia consistorială pentru confecţionarea peceţii [1]) sau confecţionau pecetea şi printr-un raport cereau aprobarea pentru întrebuinţarea peceţii confecţionate [2]) sau cereau Consistoriului să confecţioneze pecetea pe cheltuiala bisericii respective [3]). Din ultimii ani ai sec. 19 înainte însă dreptul de a confecţiona peceţi bisericeşti şi l-a rezervat consistoriul pentru sine. În urma autorizării referentului consistorial direcţiunea cancelariei consistoriale comanda peceţile necesare «pe spesele banilor discosului respectiv» [4]). Opreliştea pentru parohiate de a-şi comanda singure, din proprie iniţiativă, peceţile trebuincioase n-a fost formulată printr-o dispoziţie anume a consistoriului. Astfel parohul D. Brăileanu din Frumosul, care în 1907 comandase o nouă pecete pentru parohiat fără autorizarea autorităţii bisericeşti supreme, putea să răspundă la mustrările aspre ale consistoriului, «că nu-i este cunoscut respectuos iscălitului nici un normativ, prin care a fost obligat, să ceară permisiunea de la înaltul consistoriu de a procura un atare sigil, şi, fiind sigilul cel vechi atît de şters, încît s-a crezut umilit iscălitul îndatorit a procura un sigil nou» [5]).

In cursul sec. 19 unele parohiate şi-au confecţionat, fără aprobarea consistorială, peceţi, dintre care unele deviau cu totul de la normele obişnuite pentru confecţionarea peceţilor parohiale. In urma toleranţiei consistoriului aceste peceţi au fost

---

1) Dintr-un raport din 1868 al parohului de la biserica „Pogorîrii Duhului Sfînt"; „Ce se atinge de pecete parohială, are parohiatul despre aceasta cu surprinzătorii meşteri a convorbi şi asupra calculatului preţ aceştia pecete o ofertă a lua pre care, cu osăbit raport să supue consistorului". (Arh Mitropoliei din Bucovina, pach. 6/1).

În 1888 parohul din Davideni cere consistoriului aprobarea „de a procura un sigilu oficialu corespunzătoriu înaltei misiuni de astăzi a parohiatelor", deoarece vechiul sigil era „defectuos şi neceteţ" (ibidem). În 1899 parohul din Cadobeşti întreabă consistoriul, dacă poate comanda o nouă pecete, deoarece cea veche „durch vieljähringen Gebrauch unverwendbar geworden ist und unpractisch im Gebrauche ist". I se răspunde, că o poate comanda „auf Kosten der dortigen Kirchen-Kassa". (ibidem).

2) Raportul unui protopresviterat către consitoriu, în 1842: „Iară dacă la careva parohiat s-ar strica sau s-ar prăpădi, aşa să va poronci preotului, ca altă noavă pecete să facă, de care şi precinstitului consistorium să vă supune cuviinciosul raport la vremea sa", (ibidem nr. 2641/842). În 1896 parohiatul din Carapciu raportează consistoriului, că a comandat, „un sigil parohial nou", deoarece cel vechiu era „defect încît inscripţia aceluiaşi mai că nu era legibilă". Supune „spre sciinţă tipăritura sigilului celui nou" (ibidem). La 1897 parohul din Cupca raportează consistoriului, că a confecţionat o pecete nouă de cauciuc, pentru întrebuinţarea căreia cere cuvenita aprobare (ibidem).

3) În 1807 parohul din Sucevița, căruia consistoriul îi trimisese o pecete cu indicarea greşită a hramului bisericii, pecete restituită protopresviteratului, „poftește... precinstit conzistorium a face mijlocire, ca să trimită o pecete pe numele hramului besericei: „Botezul Domnului", că la multe întîmplări fiind trebuinţă, de aceia este lipsită besearica", (ibidem). În 1888, după schimbarea hramului bisericii, întîmplată la 1880, parohul din Frătăuţii Vechi cere consistoriului „să binevoiască a concede şi orèndui schimbarea şi efeptuirea unui sigil nou cu hramul bisericesc „Santii Argangili Mihail şi Gavril" (ibidem). În 1897 parohiatul din Balaceana, iar în 1898 cel din Borăuţi cer consistoriului să le confecţioneze peceţi noui (ibidem).

4) Ibidem.

5) Ibidem, nr. 6716/907.

întrebuinţate cîtva timp. In 1887 consistoriul constată «că mai mulţi păstori de suflete fără de scirea şi învoirea consistoriului se folosesc de sigiluri arbitrariu introduse, care sînt lipsite şi de inscripţiunea îndătinată şi de icoana hramului bisericii» [1]). Constatarea aceasta a fost una din principalele cauze, care au determinat trimiterea către parohiate a «circulariului» nr. 4076 din 16/28 octombrie 1887. O pecete confecţionată prin 1887 de parohiatul din Stăuceni, fără autorizare consistorială, consistoriul o califică drept «gesetzwidriges Pfarrsiegel», care «neueren Datums ist und ohne Wissen des Konsistoriums angeschafft wurde». Această procedare a parohiatului e considerată «ilegală». Parohului i se ordonă «die Anschaffung eines erneurten Doppelsiegels auf Kosten der Diskoslade hieramts anzusuchen» [2]). Şi parohiatelor din Slobozia Rarancei, Cuciurul Mic şi Jucica Nouă consistoriul le ordonă să-i trimită «auch die etwa eigenmächtig angeschafften neueren Siegel» [3]). Acestei desordini din domeniul peceţilor parohiale i s-a pus capăt prin comenzile masive de peceţi făcute de consistoriu în 1902 şi 1903.

Confecţionarea unei noi peceţi se impunea: 1) în caz de pierdere a vechii peceţi: 2) în caz de schimbare a hramului bisericii: 3) cînd vechea pecete se afla într-o stare de uzare sau stricare ce o făcea improprie pentru întrebuinţare; 4) în scopul modernizării peceţii, pentru obţinerea unei peceţi mai «îndemînoase», confecţionate în conformitate cu tehnica mai nouă de confecţionare a peceţilor. Pierderi de peceţi s-au întîmplat în Băişeşti la 1832, în Borăuţi la 1898, în Ilişeşti la 1905 şi, probabil, şi în alte locuri. La schimbarea hramului bisericii adeseori vechea pecete, cu indicarea şi înfăţişarea vechiului hram, continua încă să fie întrebuinţată cîtva timp, uneori chiar timp destul de îndelungat, şi după data schimbării hramului. In 1841 hramul bisericii Gogolina era sf. Dimitrie, dar se întrebuinţa încă vechea pecete cu indicarea şi înfăţişarea hramului sf. Pantelimon. In 1842 hramul bisericii din Horodnicul de Jos era sf. Ioan Teologul, pe cînd pecetea ce se întrebuinţa indica vechiul hram al bisericii, sf. Constantin şi Elena. Protopresviteratul cere consistoriului, să dispue confecţionarea unei noi peceţi cu indicarea şi înfăţişarea noului hram. In acelaşi an biserica din Straja avea hramul Naşterii Maicii Domnului, dar parohiatul se servea încă de vechea pecete cu indicarea vechiului hram, Intrarea în biserică a Maicii Domnului. La fel în 1887 şi mai tîrziu biserica din Botoşăniţa, cu hramul Naşterea Maicii Domnului, întrebuinţa vechea pecete, care indica vechiul hram al Adormirii Maicii Domnului.

In 1880 biserica din Frătăuţii Vechi schimbă hramul Acoperemîntului Maicii Domnului în hramul sf. Arhangeli, dar abia în 1888 parohiatul cere consistoriului «să binevoiască a concede şi orîndui schimbarea şi efeptuirea unui sigil nou cu hramul bisericesc «Santii Arhangheli Mihail şi Gavril» [4]). Totuşi vechea pe-

---

1) Ibidem.
2) Ibidem nr. 7852.
3) Ibidem.
4) Ibidem.

cete cu indicarea vechiului hram continuă să fie întrebuinţată pînă în 1903. La 1900 protoiereul Siretului cere consistoriului aprobarea pentru confecţionarea unei noi peceţi pentru biserica din Sinăuţii de Sus, «deoarece inscripţiunea sigilului nu corespunde hramului bisericii şi afară de aceasta lipseşte numirea enoriei» [1]). In situaţia aceasta se găsesc şi alte biserici, care şi-au schimbat hramul. Astfel, uneori la bisericile cu hramurile schimbate lipseşte concordanţa între noul hram şi cuprinsul peceţii întrebuinţate cîtva timp după data schimbării hramului.

In cei din urmă ani ai sec. 19 se înmulţesc rapoartele trimise consistoriului de protopresviterate şi parohiate în legatură cu starea de uzare a peceţilor. La 1897 «sigilul oficios» al parohiatului din Cupca era «foarte şters şi inscripţiunea necitibilă» [2]). In acelaşi an parohul din Corceşti, «fiind pecetea parohială aşa de defectuoasă şi cu totul stricată, încît numai cu anevoe să mai poate întrebuinţa», cere consistoriului să comande «un sigil de metal ori pe spesele fondului religionariu ori pe ale discosului bisericesc, carele să se poată întrebuinţa atît la pecetluirea cu ceară cît şi la imprimarea cu coloare» [3]). La 1899 parohul din Codobeşti raportează, că vechea pecete «durch vieljährigen Gebrauch unverwendbar geworden ist und unpraktisch im Gebrauche ist» [4]). La 1900 protopopul Siretului cere schimbarea peceţilor bisericeşti din Tărăşeni şi Tereblecea, deoarece inscripţia era «cu totul necetiveră» [5]).

In spre ultimul sfert al sec. 19 autorităţile administrative austriece au început să-şi confecţioneze peceţi cu impronţă ridicată, foarte potrivite pentru sigilarea cu tuş. Unele parohiate cer autorizarea pentru confecţionarea de peceţi parohiale executate după aceleaşi criterii ca cele ale autorităţilor laice. In 1887 vechiul «sigil» parohial din Cîmpulungul de Sus, e caracterizat drept «necorespunzător mai mult timpului şi scopului» [6]). Doi ani mai tîrziu parohul din Mihalcea comandă din proprie iniţiativă o nouă pecete, deoarece «vechiul sigil» era «neîndămînos» [7]). Parohul din Poiana Stampei afirmă, că cu pecetea nouă «este manipularea expedierii agendelor mult mai uşoară şi eftină» [8]).

La 1888 parohul din Davideni, preocupat şi de consideraţii estetice, cere autorizarea «de a procura un sigilu oficialu corespunzătoriu înaltei misiuni de astăzi a parochiatelor, ca să putem şi în astă privinţă face concurenţă binecuvîntată faţă cu parohiatele de altă lege, care fac concurenţă bisericei noastre, observînd regulele estetice şi cerinţele dictate prin propăşirea umanităţii, şi procurînd conform trebuinţelor chiar şi cele mai mici cerinţi în forme plăcute» [9]). In 1897 parohul din Balaceana cere

---

1) Ibidem.
2) Ibidem.
3) Ibidem.
4) Ibidem.
5) Ibidem.
6) Ibidem.
7) Ibidem.
8) Ibidem.
9) Ibidem.

consistoriului «să binevoiască a procura un sigil nou pentru parohiatul Balaceana şi de a-l trimite spre întrebuinţare oficiului, pentru că cel vechi sigil este cu totul şters şi nepotrivit spre întrebuinţare, ca să nu ne rîdă stăinii, văzînd aşa o sigilare» [1]). In alt raport acelaşi paroh îşi arată «temerea de a nu fi rîs de autorităţile politice pentru sigilarea cu sigilul cel vechiu şters şi nepotrivit» [2]).

In mod obişnuit, atît în 1799 cît şi în sec. 19 şi la începutul sec. 20 plata pentru confecţionarea peceţilor parohiale s-a făcut şi se făcea din banii discosului, din «lădiţa bisericii». Faptul e amintit şi în cunoscutul ordin consistorial nr. 997, din 1840, către protopresviterate relativ la peceţile parohiale: «.....Şi iarăşi de nu ar fi cu cale, ca peceţile parohialniceşti, care sînt tare purtate, aice prin un iscusit sapătoriu de peceţi a le îndrepta sau nove a face pe răfuiala banilor discosului».

Foarte arareori plata se făceea cu bani adunaţi de la enoriaşi, mai ales cînd lădiţa bisericii nu avea bani disponibili. In ordinul trimis de consistoriu în 1832 parohului din Băişeşti în legătură cu pierderea peceţii parohiale se amintesc şi posibilităţile de plată: «Deci aspru poroncim, ca îndată după priimirea aceştia, dacă lipseşte pecetea bisericii, să faci rînduială, ca din banii bisericii sau, neavînd beserica bani gata, prin cislă de la poporeni să se adune banii...» Pe la 1885 costul de 7 fl. 50 cr. pentru noua pecete bisericească din Mitocul Dragomirnei s-a plătit în parte «prin colecte benevole şi tot pe astă cale se va acoperi şi restul, fără de a se atinge de banii discosului» [3]). In 1902 preotul din Iaslovăţ raportează, că biserica n-are bani pentru plata noilor peceţi, deoarece lădiţa bisericii fusese prădată de hoţi. Consistoriul pune rezoluţia: «Er soll das Geld einsammeln» [4]).

Din sec. 18 şi din cea dintîi jumătate a sec. 19 nu ni s-au păstrat informaţii relative la preţul peceţilor parohiale. Sub raportul acesta nici jumătatea a doua a sec. 19 nu ne dă decît puţine indicaţii. La 1868 pecetea confecţionată pentru biserica Pogorîrii Duhului Sfînt a costat 7 fl. şi anume: 5 fl. 80 cr. pecetea, iar 1 fl. 20 cr. tuşiera şi călimara cu tuşul albăstrui. In 1874 biserica din Sinăuţii de Jos a comandat la o firmă din Viena «un sigil bisericesc în preţ de 1o fl. v. a. din banii discosului bisericesc» [5]).

Pentru pecetea din Mitocul Dragomirnei s-au plătit în 1885 şapte fl. şi 50 cr. In acelaşi an parohul din Ivăncăuţi a plătit pentru pecete 5 fl. Două peceţi confecţionate în 1898 pentru biserica din Galaneşti, una cu improntă ridicată, cealaltă cu improntă adîncită, au costat 17 fl. Peceţile acestea erau de alamă. O pecete de cauciuc confecţionată în 1887 pentru parohiatul din Satu Mare a costat 2 fl. 60 cr. In schimb avem date precise asupra preţului peceţilor confecţionate în 1902 şi 1903. In cursul acestor doi ani s-au confecţionat pentru un număr mare de bise-

---

1) Ibidem.
2) Ibidem, nr. 1746/901.
3) Ibidem.
4) Ibidem.
5) Ibidem.

rici cîte două peceţi de alamă, una cu impronţă ridicată, a doua cu impronţă adîncită.

Preţul a variat în raport cu reprezentarea iconografică gravată. Peceţile duble cu înfăţişarea chipului sf. Ilie, sf. Dimitrie, sf. Nicolae, sf. Vasile cel Mare, Evang. Ioan, sf. Ioan Botezătorul, sf. Parascheva, sf. Onofrei, sf. Cosma şi Damian, sf. Spiridon au costat cîte 24 cor. şi 24 b., cele cu înfăţişarea Arhangelilor au costat cîte 26 cor şi şi 24 bani, cele cu reprezentarea hramului Înălţării Domnului, Naşterii Maicii Domnului, Adormirii Maicii Domnului, Acoperemîntului Maicii Domnului, sf. George, sf. Petru şi Pavel, celor trei Ierarhi au costat cîte 28 cor. şi 24 bani, şi, în sfîrşit, pentru cele cu înfăţişarea hramului Sfintei Treimi, al Buneivestiri şi al Pogorîrii Duhului Sfînt s-au plătit cîte 30 cor. şi 24 h. Aceşti 24 bani erau socotiţi drept cheltuieli reclamate de expediţia cu poşta.

Peceţile parohiale, fiind oficiale, puteau fi confecţionate de gravori numai la cererea parohiatului, care avea nevoie de pecete, sau la cererea consistoriului. Codul penal austriac prevedea sancţiuni pentru confecţionarea neautorizată de peceţi parohiale sau pentru eliberarea lor unor persoane străine, fără drept de a le ridica [1]).

Peceţile parohiale aveau caracter de *peceţi oficiale.* Acest caracter al lor a fost stabilit acum în 1820 printr-un decret al cancelariei aulice [2]), decret trecut apoi şi în codul penal austriac [3]).

NICOLAI GRĂMADĂ

---

1) *Ernst Mayerhofer's* Handbuch für den politischen Verwaltunsdienst in den im Reichsrath vertretenen Königreichen und Ländern, IV, ed. 5. Viena, 1898, pg. 37, notă: „Die Amtssiegel der Pfarreien..., ebenso ist die unbefugte Verfertigung derartigen Siegel oder die Ausfolgung an nicht berechtigte Parteien strafbar" (§ 330 Str. G.).

2) Uebringens gehören zu den öffentlichen Siegeln nicht nur die Siegel der landesfürtlichen, sondern auch jene der ständischen, städtischen, ortsgerichtlichen öffentlichen Aemter, der öffentlichen Lehranstalten, der Pfarreyen, der öffentlichen Notare, der Jnnungen und ähnlichen Corporationen". (Sr. K. K. Majästät Franz des ersten Gesetze und Verordnungen für die österr. böhm und galiz. Erbländer, vol. 48, anul 1820, pg. 193, Viena, 1822).

3) *Ernst Mayerhofer*, op. cit. loc cit.: „Die Amtssiegel der Pfarreien-unter welchem Ausdrucke wohl überhaupt die öffentlich anerkannten Seelsorgestationen zu verstehen sein dürften-sind gemäss § 316 das Str. G. „öffentliche Amstssiegel", deren eigenmächtige oder widerrechtliche Eröffnung unter allen Umständen — auch wenn blosser Muthwillen oder Neugierde vorliegt — als Übertretung strafbar ist".

VIAȚA CUVIOASEI PARASCHEVA

NOTE CRITICE

Cinstirea cuv. Parascheva cea nouă de la Epivat, ale cărei sf. moaște odihnesc astăzi în catredala sf. Mitropolii a Moldovei, la Iași, nu este numai un cult al unei sfinţenii trăite aevea de către un om, dăruit în mod deosebit de darnic din partea bunului Dumnezeu, ci ea este totodată și o străduință, de a se cunoaște cu exactitate viața acelei sfinte cuvioase, pentru a fi pildă și îndemn altora.

A fost o vreme, în care se credea că cu cît mai fantastică aproape era viața unui sfînt, cu atîta ea era mai de crezut și de cinstit. Dar nu este așa, pentru că nu fantasticul urmează a fi cinstit, și aceasta o susține superstiția cea nesănătoasă, de care trebuie liberaţi toți sfinții, ci realul vieții în care se constată cum poate credinciosul cu ajutorul harului dumnezeesc să-și potrivească viața sa spre a ajunge, în colaborare cu Dumnezeu, la mîntuire, care i se oferă prin Evanghelia și jertfa Mîntuitorului pe cruce.

Deoarece în viața sf. cuvioase Parascheva s-au observat atari înfluențe variate, printre care și concepția superstițioasă a personificării Paraschevei în sf. vineri și atribuirea ei a unor roluri de ocrotitoare a unui Făt-frumos în luptă cu balaurii, de aceea s-a inițiat și o cercetare critică a vieții ei. Intre primii cercetători se înșirue Episcopul Melhisedec, cu viața și minunile cuv. Maicii noastre Paraschevei, cea nouă și istoricul sf. ei moaște, București 1889, apoi germanul Kalujniațki E., în werke des Patriarchen Euthymius, Viena 1901, urmînd apoi I. Ștefănescu, Viața cuv. Parascheva de Matei al Mirelor, Revista istorică romînă 4, 1933, p. 347 ss. prof. D. Stănescu, Viața și minunile sf. Parascheva, Țara romînească este patria ei, București 1938, apoi protos. Varahiil Jitariu, în Acatistul și viața și nevoințele sf. cuv. maicii Parascheva, ed. I, Craiova 1942 și ed. II, București 1943, și încheindu-se cu recentele cercetări ale subsemnatului din Mitropolia Moldovei 3, 1955 și ale păr. Sc. Porcescu, din aceeași revistă, nr. 3/4 1956, p. 122 ss.

Cu această ocazie s-au ivit cîteva împrejurări de amănunt, care trebuiesc neapărat lămurite, pentru a nu se lăsa nedumeriri, care dăunează întregului, căci și așa, de pildă, cercetătorului

german H. Wendt, în Iconografia romînească (Rumänische Ikonenmalerei), Eisenach 1953, p. 43 i se pare că Parascheva este «întru totul o sfîntă pur legendară», adică neistorică, răsărind numai din personificarea Vinerei. E drept, că s-a produs şi o anumită încurcătură de informaţie, şi aceasta tocmai pentru că nu se distingeau cele patru Parascheve întreolaltă (vezi la Şesan, Mitr. Mold. 3, 1955, p. 130) şi de aici urma, că unele momente din viaţa uneia se introduceau în viaţa celeilalte, cum s-a întîmplat la noi, că elementele din viaţa muceniţei Parascheva din 26 iulie au intrat în viaţa cuv. Parascheva de la 14 octombrie. Iată deci cîteva probleme care trebuiesc lămurite:

DATA TRĂIRII CUVIOASEI PARASCHEVA

Deoarece în viaţa cuv. Parascheva, scrisă de patr. bulgar Eutimie al Tîrnovei, între 1376-1382, nu s-a precizat nici o dată cronologică, de aceea biografii cuv. Parascheva sau au ignorat o cronologie încît ea apare de fapt lengendară, sau au încercat să-i determine timpul vieţuirii, în variate moduri, observînd însă realitatea, că pe la 1150 i s-a scris prima viaţă de către Basilisc, la ordinul patriarhului ecumenic Niculae IV Muzalon (1151) după cum ne relatează canonistul Balsamon (1206) în comentarul său la canonul 63 trulan.

De aceea unii cred că Parascheva a trăit cei 25-27 ani din viaţă în a doua jumătate a sec. X-lea, precum sînt Papadopulos-Kerameus, în Analectele Ierusalimitene 1, Petrograd 1891 p. k.; Ştefănescu, op. cit. p. 374 şi alţii.

Alţii aşează viaţa ei la sfîrşitul sec. X-lea şi începutul sec. XI-lea, precum Bogicevici L. Osamdesat sveceskich dana, Belgrad 1936, p. 101 s.

Iarăşi alţii îi fixează viaţa între 1023 şi 1050, sau în prima jumătate a sec. XI-lea, Dimitrie de Rostov, vezi în Biserica ortodoxă romînă 1/2 1956, p. 183; Velimirovici N. Ochridski prolog, şi 1928 p. 818; Şesan, op cit. p. 130

Iar atonitul Rafail Guriotul, în întroducere la Acoluthia cuvioasei din 1817, indică drept anul naşterii 1150.

Singurul punct de reper este însă informaţia istorică, că fratele Paraschevei, Eftimie, a ajuns un episcop renumit la Madite, şi pe acesta îl laudă în panegiricul patr. Mihail Cerularie, în 1056, istoricul bizantin Mihail Psellos, ceea ce astfel acreditează teza, că Parascheva a trăit în prima jumătate a sec. XI-lea, (vezi şi la Sc. Porcescu, op. cit. p. 134).

ORIGINEA CUVIOASEI PARASCHEVA

In problema orginii cuv. Parascheva intră două chestiuni şi anume a locului naşterii şi de aici a originii etnice, care se întregesc una pe alta.

Urmînd patr. Eutimie, care a arătat că Parascheva s-a născut în Epivatul (Traciei) lîngă Kalikratia, localitatea se aşează

lîngă Selimbria (Silivria), la 50 km. spre apus de Constantinopole, pe coasta nordică a Mării Marmara, unde astăzi se află satul turc Boiados. E punctul de vedere a lui Sc. Byzantios, Konstantinopolis 1, 1862 p. 332, s; Kalujniaţki, werke, p. 59 s; şi altora, care prezintă cel mai corect localizarea satului natal al Paraschevei. De aici urmează că originea ei era aceea a populaţiei locale, care era cea grecotracă. Aşa se înţelege şi interesul pentru ea manifestat de patr. Niculae IV, de Balsamon, de sf. Grigore Sinaitul (1348), care-şi scrie o viaţă, de Meletie Sirigul şi Matei al Mirelor, precum şi de alţi greci. Dacă însă s-ar presupune o altă origine, de pildă cea slavă, mai precis bulgară, atunci nu este de înţeles că bizantinii, care tocmai în mod sîngeros i-au înfrînt pe bulgari, prin Vasile II Bolgaroctonul să-l fi lăsat pe Eftimie la Madite, bizantinul Psellos să-l laude şi patr. Niculae IV să-l îndemne pe Basilisc să scrie o viaţă mai frumoasă, decît o făcuse ţăranul din Epivat. Mai trebuie reţinut faptul, că dacă altă dată grecii nu dau atenţie Paraschevei, aceasta stă în legătură cu noile împrejurări de viaţă, grele, precum şi că ei nu făceau şovinism cu sfinţii şi moaştele lor.

Pentru că sf. moaşte ale cuv. Parascheva au fost aduse la Tîrnova între 1230 şi 1238 şi pentru că patr. Eutimie i-a scris cea mai frumoasă viaţă, de aceea unii au explicat originea ei ca fiind bulgară şi localizează chiar Epivatul lîngă Mesembria, care se afla cam la 50 km. sud de Burgas şi Varna, aproape de vechiul Anchialos deci în pămînt bulgar. O susţin Muraviev, Jitia sviatych, Moscova 1860; Melhisedec, p. 33, Jitariu, op cit. ed. II, p. 29; Jekov N., Jivopisi sviatych, după Dimitrie de Rostov, Tîrnova 1904; Kiselkov, în Istoriski biblioteka bulgarska III, vol. 1, Sofia 1930; Popov Chr., prep. petka bulgarka, în Jitia sviatych, Sofia 1930, arhim. Miron Nenov de la Cerepiş şi alţii. De aici urmează, că Parascheva ar fi de origine bulgară. Dar în acest caz nu se mai înţelege referatul vieţii, că ţarul Ioan Assan a adus, în urma tratativelor cu latinii de la Constantinopole, aceste moaşte «din satul natal», căci dacă acest sat era în teritoriul bulgar, pentru că latinii niciodată nu au ajuns pînă la Mesembria, nu avea de ce să le ceară de la latini. Iar dacă le-a cerut atunci Epivatul nu era pe pămînt bulgar şi nici locuit de bulgari. Contra acestei teze sînt Ştefănescu, op. cit. p. 348 s şi Stănescu.

Deoarece sf. moaşte ale cuv. Parascheva au ajuns apoi în ţara sîrbească, între 1397-1521, la Belgrad, s-a făcut adausul la viaţa cuvioasei că «era din pămînt sîrbesc» şi chiar «de origine sîrbească», cum se întîlneşte în Prologul de la Ohrida, în tipăriturile de la Leov, din 1632 şi toate cele ulterioare, bazate pe acestea, precum şi pe Dimitrie de Rostov. Aşa o credea şi Iorga în Istoria bisericii romîne, vol. 1, 1929, p. 307, apoi Velimirovici, op. cit. p. 817 s; totuşi Bogicevici op. cit. p. 101 nu reclamă originea ei sîrbă, pentu că nici ediţiile sîrbeşti ale sfinţilor naţionali numite «srbliak» şi publicate la Veneţia în 1538, Rîmnicul Vîlcea 1761, Moscova 1765 şi Belgrad 1861 nu o pomenesc drept sfîntă sîrbă. De aceea şi Cazaniile romîneşti de la Rîmnic din 1781, şi cele bazate pe ea, din 1834, 1818, 1911 nu indică originea ei sîrbească.

Totuși alți cercetători, ca mitr. Filaret, în Sviatăe iujnich slavian, Moscova 1860, localizează Epivatul lîngă Silistria pe Dunăre, adică vechiul Drîstor bulgar din Dobrogea. Deși nici această localizare nu corespunde realității, ea totuși are darul de a îndruma pe unii cercetători mai noi germani, ca pe prof. Konrad Onasch, directorul Institutului, pentru studiul ortodoxiei răsăritene de la Universitatea luterană de la Halle, să-o creadă într-adevăr pe cuv. Parascheva drept de origine slavo-bulgară.

Dar odată adusă cuv. Parascheva spre țărmurile dobrogene iată că prof. D. Stănescu a inițiat teza, că Epivatul se află lîngă Caliacra în Dobrogea, vechiul Tirizis, pentru că așa se poate cel mai bine identifica Calicratia-Caiacrița din viața Paraschevei (p. 10-16). Totuși, în ce privește originea ei, recunoaște că nu poate fi dovedită o origine romînească și deci trebuie aceptată una dobrogeană, deci fie scită, tracă, greacă sau slavă.

In consecință, dacă originea cuv. Paraschevei trebuie căutată între elementele grecești, trace sau slavo-bulgare, în orice caz proveniența ei sîrbească trebuieşte suprimată, fiind întru totul greșită și totuși așa este citată în sinaxarele ortodoxe rusești, romîne, polone cehoslovace, pe ziua de 14 octombrie.

DATA CINSTIRII CUVIOASEI PARASCHEVA

Pentru că în Viețile sfinților se află mai multe Parascheve, de aceea li s-au stabilit variate zile de cinstire și anume: sf. Paraschevi, sora sf. Fotini, din sec. I, e prăznuită la 16 februarie; Sf. muceniță Paraschevi de la Roma, din sec. II-lea, e prăznuită la 26 iulie, sf. mare muceniță Parascheva din 306 are praznic la 28 octombrie, iar cuv. Parascheva la 14 octombrie. Nu toate sînt cinstite la toți ortodocșii, ci în mod variat; la ruși sînt toate patru, la romîni erau numai cele din 26 iulie și 14 octombrie, iar la ortodocșii balcanici și cei poloni și cehoslovaci numai cele din 14 și 28 octombrie; la greci, în fine, mai ales cea din 26 iulie, deși chiar în această privință existau fluctuațiuni între cărțile de ritual.

Dar pînă să se stabilească aceste zile specifice, sf. Parascheve se pare că erau prăznuite la un loc, mai ales primele trei, din primele veacuri creștine. De reținut este însă faptul, că marele aghiograf bizantin, Simeon Metafrastul din sec. X-lea, nici uneia nu i-a scris viața, deși a compus-o la mai mulți de 146 sfinți (Migne Patr. graeca vol. 114-116).

Totuși se pare, că ziua lor de prăznuire era la început 9 noiembrie, în care zi se prăznuia apoi din sec. X-lea înainte sf. Matrona, ocrotitoarea femeilor, care a trăit pe vremea împăratului Leon VI Filozoful (912) și căreia Metafrastul i-a și compus viața pentru ziua de 9 noiembrie, cînd se mai cinsteau și «femeile»-gynaikes Eusolia și altele. La această concluzie mă duce infnrmația prof. K. Onasch, că în vechile manscrise liturgice, Parascheva cea romana (din 26 iulie) era pomenită la 8 sau 9 noiembrie, precum este cazul în Codicele Parisian grec 1468, Codicele vienez istoric 63 (înainte 34), Codicele din biblioteca conte-

lui de Leicester 90, Codicele din biblioteca școlii din Highate II-29, Codicele Vatican 1190 și Codicele glagolitic Assemani și Foile de la Undolsk. Cum deci de la Metafrast ziua de 9 noiembrie e ocupată cu Matrona, Paraschevele trebuie să se mute pe alte zile.

In aceste împrejurări, cercetătorii par să fie de acord, că fixarea zilei de 14 octombrie pentru cuv. Parascheva s-a făcut odată cu aducerea sf. ei moaște la Tîrnova, între 1230 și 1238, care uz apoi s-a introdus pretutindenea acolo, unde au poposit sf. ei moaște, căci ziua morții nu este cunoscută din biografia cea mai veche de la patr. Eutimie.

Ce privește numele de cinstire, la ruși el apare ca Paraschеva sau Paraskevia, la romîni ca Parascheva sau Parasca, la bulgari și sîrbi ca Petka, ceea ce este traducerea în slavonă a cuvîntului grecesc Paraskeve, și înseamnă în traducere vinerea.

Referitor la lecțiunile scripturistice din ziua praznicului se observă de asemenea unele deosebiri. Astfel la Parascheva din 16 februarie se citește Apostolul și Evanghelia ca la cuvioase maice. La Parascheva din 26 iulie, la utrenia obișnuit, la Liturghie Apostolul ca la 14 octombrie și Evanghelia de la Marcu 5, 24-34. La Parascheva din 14 octombrie rușii folosesc la utrenie Evanghelia de la Matei, 25, 1-13, la Liturghie Apostolul I Cor. 9, 2-12 și Evanghelia după Luca 7, 36-50, pe cînd în tipicul sîrbesc se citează Evangheliile tocmai invers, la utrenie din Luca și apoi din Matei. In fine la Parascheva din 28 octombrie la utrenie se citește din Evanghelia după Matei 15, 21-28, iar la Liturghie Apostolul de la 2 Cor. 6, 1-10 și Evanghelia de la Luca 7, 36-50, ca la 14 octombrie

Din cauza existenței mai multor Parascheve și a identificării celei din Epivat cu Vinerea, în poporul credincios s-a realizat, constată prof. K. Onasch, mai ales în sudul Dunării, o oarecare divizare, datorită influențelor bogomilice și ale folclorului liber inspirat. Astfel Parascheva cea oficială din 14 octombrie era considerată ca sf. Duminică-nedelia, căreia i se cuvine o prea cinstire, față de o alta, din credințele populare, asemănată cu sf. Vinerea cea populară, care a fost înconjurată de variate povești și superstiții. La romîni cuv. Parascheva era socotită în Moldova ca sf. Vinerea mare, iar Parascheva din 26 iulie ca sf. Vineri de rînd, cea populară. La ruși însă s-a realizat o altă îmbinare, și anume numai Parascheva din 28 octombrie este socotită drept vinerea Piatnița, pe cînd celelalte ca Parascheve de rînd dintre care cea din 14 oct. este sîrbească. In fine la cehoslovaci, în epoca apropierii de toți slavii, din a doua jumătate a sec. XIX-lea, numită a panslavismului, poetul Jon Kollar strînge într-un mănunchiu toate personalitățile slave, poemul său «Slavy dcera» Fiica slaviei, Praga 1852. Dar citînd printre sfintele slave ortodoxe pe Olga, Anghelina, Milița, Anna și altele, el indică și pe Parascheva, ca «sfîntă bulgară Petka» și îi pune praznicul la 14 iunie!

BIOGRAFII CUVIOASEI PARASCHEVA

Primul autor al vieţii cuv. Parascheva a fost ţăranul anonim din Epivat dar lucrarea sa a fost condamnată de patr. Nicolae IV şi arsă. Atunci, la dispoziţia patr. Nicolae IV a scris o altă viaţă, mai după stil bizantin, Basilisc diaconul, dar cu timpul ea s-a pierdut în original şi numai presupunerea face să se creadă că lucrarea lui a folosit biografilor ulteriori, căci de altfel nu s-ar înţelege alcătuirea acestei vieţi a cuv. Parascheva, decît pe bază de informaţii mai vechi, firește cu unele adaosuri de stil sau de citate din sf. Scriptură, spre complectare.

Următoarea biografie a alcătuit-o sf. Grigorie Sinaitul, dascălul isihasmului palamit de la Muntele Athos, din sec. XIV-lea, care s-a orientat desigur după biografia mai veche, a lui Bazilisc, şi aceasta într-o vreme, în care abundau vieţi de sfinţi şi acatiste, ca dovadă, că între Dumnezeu şi omul credincios continuă legăturile, mijlocite de harurile divine, aşa precum a lămurit-o sf. Grigorie Palama. Ucenicul sf. Grigorie Sinaitul, Teodosie patriarhul bulgarilor (1372) a alcătuit şi el, în paleoslavă, o viaţă a cuv. Parascheve, precum o mărturiseşte Mineiul din Scopia, din 1420, în care el subliniază rolul minunilor săvîrşite de moaştele sf. Parascheve, după aşezarea lor la Tîrnova. Acest text a fost cunoscut apoi de Kalujniaţki într-un sbornic bulgar din 1359, care s-a descoperit la mănăstirea Voroneţ. Dar cu regret, el nu pare să fie în formă originală.

In ordine cronologică urmează biografia cuvioasei Parascheva scrisă de patr. bulgar Eutimie (1400), cam între anii 1376-1382, spre a face din cuv. Parascheva o «blachernisă» bulgară, adică o sfîntă ocrotitoare a bulgariei atacată de turci, precum era, Maica Domnului din biserica Blachernelor din Constantinopole. Viaţa este scrisă în stilul elegant bizantin, dar întrucît astăzi sînt cunoscute mai mult de 25 manuscrise, variate oarecum între ele, critica textului are de lămurit care din ele reprezintă forma de bază, adică pe cel original şi aici cercetătorii, ca Jacimirski, Kalujniaţki, Ştefănescu, Melhisedec şi alţii nu sînt întotdeauna de acord

A urmat apoi complectarea vieţii cuv. Parascheva cu ştirile prezentate de Grigorie Ţamblac despre mutarea sf. moaşte în Ţara romînească, numită Moldo-vlahia de autor (!), care apoi confundă soarta lui Sracimir de la Vidin cu cea a lui Mircea cel Bătrîn, pe care-l face să fie exilat la Brusa. E arătată mutarea sf. moaşte la Belgrad de cneaghina Anghelina, deşi ea era Milița-Evghenia şi fiul ei era Ştefan Lazarevici, şi nu Ştefan Deciani. In orice caz, în acest mod se alcătueşte şi pentru sîrbi o viaţă a sfintei şi se adoptă acatistul adus din Bulgaria. Acum Parascheva de la Epivat se sîrbizează. Totuşi despre cinstirea ei şi la grecii vremii aduce dovadă sinaxarul grecesc din insula Chios, în care se precizează că săvîrşind vecernia praznicului cuvioasei ieromonahul Ambrosie a fost înspăimîntat de o ploaie torenţială, şi cerînd ajutorul cuv. Parascheve, insula a fost salvată; era în anul 1442. (Velimirovici, op. cit. p. 818).

După ce sf. moaşte au ajuns iar la Constantinopole, din

1521, regretul pierderii lor îl exprimă scrierea unei noi vieți a sfintei de către sîrbul Moisi din Budiml probabil, care a mai tipărit și o carte de rugăciuni la Veneția, în 1536, cu ajutorul lui Bojidar Vukovici. Acest text, bazat pe cel din 1359 e mult prescurtat.

In aceeași vreme sînt cunoscute la ruși pripealele lui Filotei, logofătul lui Mircea cel Bătrîn, scrise pe la 1400, ale căror, un manuscris slavon e cunoscut în 1437 la mîn. Troița Serghiev, șî în care se află și un tropar a sf. cuv. Parascheva. Astfel cuv. Parascheva intră și în Cetîi minei, vieți de sfinți, al mitropolitului Macarie al Moscovei, din 1551, fiind cunoscută ca «cea sîrbă», față de cea rusă-piatnița din 28 octombrie, care se bucura chiar de multe înfățișeri iconografice (vezi la Doris Wild, Ikonen, Berna 1946, figura VII și X).

In secolul XVI-lea deci, cuv. Parascheva era cunoscută în întreaga lume ortodoxă a răsăritului, fie prin biografii, hramuri sau pictarea figurii printre sfinți. Atunci apar primile hramuri în Oltenia, la Rîmnicul Vîlcii în 1557, și în Hunedoara, la Runcul Mare, în 1560, după ce la Roman era o veche ctitorie pomenită încă în 1408.

Acum se impune ca biograf nou al cuv. Paraschva mitropolitul grec Matei al Mirelor, care și-a încheiat viața, pe la 1621, la mănăstirea Dealul. El traduce viața cuv. Parascheva în grecește, după textul patr. Eutimie, dar nicidecum fidel, ci cu multe complectări și omisiuni. Astfel între unele amănunte se impune acela, de a ști cînd a intrat cuv. Parascheva în mănăstire: pe cînd trăiau părinții ei și împotriva voinței lor, sau abia după moartea acestora. Textul vechi pare a vorbi despre posibilitatea a doua, adică de a fi intrat în mănăstire după moartea părinților, cum o acceptă Kalujniațki, Viețile Sfinților ed. Neamț 1809, Stănescu, Porcescu, Șesan și alții, și totuși Ștefănescu, și înainte de el Gh. Timuș, în Dicționarul aghiografic sînt pentru prima posibilitate, adică Parascheva a întrat în mănăstire înainte de moartea părinților, care chiar caută să o aducă acasă, negăsindu-o, se întorc întristați acasă (Timuș, op. cit. p. 642 s).

Matei al Mirelor completează cu informația despre readucerea sf. moaște la Constantinopole, în 1621 și despre soarta lor acolo, pînă spre 1600, și această viață circula în «filade», din care se cetea la praznicul cuvioasei, pentu că încă nu întrase sinaxarul ei în mineile vremii, nici ruse, nici grecești și nici romîne. Cu toate acestea numele și pomenirea ei erau generale în Biserica ortodoxă întreagă.

Urmează apoi aducerea sf. moaște la Iași și informațiile care s-au dat cu acest prilej de numeroși scriitori, asupra căruia fapt nu mai insist aici. Totuși din Antologhionul de la Leov, din 1632, care urmează unui text sîrbesc, și care trece în multe din tipăriturile romînești de antologhicane, se păstrează mențiunea că sfînta era din țară sîrbească, fapt care a întîrziat să fie cinstită în Banatul romînesc, dar în schimb i se dedică multe biserici din Oltenia, în cea mai mare parte construite din lemn.

In aceste împrejurări, Viețile sfinților de Dimitrie din Rostov, sau de mitrop. Dosoftei al Moldovei, nu cunosc mai mult decît textele mai vechi, iar Akoluthia grecească din 1692, a lui Antim Ivireanul și Șerban Greceanu, menită să fie folosită ca filadă la mănăstiri și biserici contribuie doar la lărgirea cunoașterii vieții cuvioasei.

Hramurile cuv. Parascheva abundă în Oltenia și parte și în Ardeal, ca răspuns la silințele unioniste ale Habsburgilor, iar logofătul Matei Voileanu începe să copieze în mănăstirile de la Drăguș și Șoimu, între 1740-1768, părți din Viețile sfinților de mitrop. Dosoftei (vezi Voileanu M., Codicele Matei Voileanu, Sibiu 1891), ceea ce contribuie la răspîndirea și mai largă a vieții cuv. Parascheve, care acum apărea romînilor ardeleni că sfîntă proprie după ce sfintele ei moaște împodobeau capitala Moldovei.

In aceeași vreme a sec. XVIII-lea însă, Mineiul grecesc al lui Nicolae Glykas de la Janina, publicat la Veneția între 1784-1796, nu pomenește de fel de cuv. Parascheva la 14 octombrie, deși în Viețile sfinților de Nicodim Aghioritul, cuv. Parascheva își avea locul cuvenit. Glykas indica numai pe Parascheva din 26 iulie.

In schimb, Prologul de la Ohrida cunoaște, că Petca a intrat în viața pustnicească după moartea părinților, în pustie a viețuit pînă la bătrînețe (deși avea numai 27 ani) și că la Belgrad se găsește aghizma sf. Petca, unde se vindecă toți cei bolnavi, care au credință de Dumnezeu și arată dragoste față de această cuvioasă maică (ed. Velimirovici, Niș 1928, p. 817 s). Iar Prologul bulgar vorbește de «Petka bulgarka», față de Prologul sîrb, unde Petka e de origine sîrbă. In fine, Prologul slavo-rus de la Moscova, din 1769, care și el recunoaște originea sîrbă a Paraschevei, urmează textului din prologul de la Ohrida, încheindu-se cu aducerea sf. ei moaște numai la Tîrnova și în colo nimic, nici măcar că a avut un frate Eftimie. Biografia e de 67 rînduri.

Mai multă atenție dă cuv. Parascheva colecția Viețile sfinților redactată de Ignatie și Gherontie de la Neamț, din 1809, urmînd celor scrise de «Eutimie episcopul Tîrnovului», uitîndu-se că acest Eutimie era chiar patriarh. Aici se pomenește de aducerea sf. Moaște la Iași, fapt pe care îl cunoștea și sf. Dimitrie de Rostov.

Un nou impuls l-a dat Akoluthia din 1817 a cuv. Parascheve, publicată sub oblăduirea Mitropolitului Veniamin Costachi, orientată după cea din 1692, precum și Viețile sfinților, publicate de același Mitropolit, care în 1841 sprijină editarea bilingvă a Akoluthiei, în grecește și romînește.

Dacă Mineiele romîne de la Rîmnic, ale lui Chesarie, din 1776, urmau unui text din antologhionul de la Leov, din 1632, apoi noile Minee, în redacția arhim. Neonil, de la Neamț, din 1845, urmează textelor slavo-grecești, iar în ce privește cuv. Parascheva Prologului slavon, cu o biografie de numai 40 rînduri, deși canonul are cu 46 stihire mai mult, decît cel slavon-rus contemporan. Asemenea și Mineile episcopului sibian Andrei Șaguna, urmînd lui Neonil, indică viața cuv. Parascheva tot în

aceeaşi formă scurtă, arătînd că sf. Parascheva era din ţara sîrbească.

Aceste scurte note critice arată, cît este de imperioasă alcătuirea unei vieţi a sf. cuvioase maice Parascheva, care să fie unitar cunoscută în întreaga Biserică ortodoxă, şi astfel unitar introdusă în cărţile de cult şi în Vieţile sfinţilor.

Prof. Dr. M. ŞESAN

LEGĂTURILE ÎNTRE BISERICILE ORTODOXE ÎN TRECUT

Ortodoxismul nu este static, ci dinamic şi unitar.

Deşi împărţit în biserici naţionale, el nu este fărămiţat. Prin elementele canonice, prin dogme şi viaţa morală se asigură comunitatea ecumenică.

Imprejurările politice a diferitelor vremuri, înlesnesc sau încercuesc posibilităţile de comunicare a Bisericilor naţionale ortodoxe între ele. Aceasta nu înseamnă o înăbuşire «a duhului ecumenicităţii», ci numai o izolare temporară, ca la momente potrivite să se facă iarăşi unirea în spiritul sobornicităţii.

Colaborarea dintre bisericile ortodoxe naţionale s-a manifestat în chip foarte felurit în trecutul istoric şi din această colaborare nu s-a retras nici Biserica Ortodoxă Romînă.

Biserica Ortodoxă Romînă din ţara «Moldovei» prin poziţia geografică a ţinut legături, cu marea Biserică pravoslavnică din Rusia. O pagină a acestor legături o înscrie Mănăstirea Neamţ, în chip strălucit. Este prea binecunoscută activitatea acestei Mănăstiri, care a fost un fel de «Sfîntul munte» sau «Ierusailmul» monahismului romînesc. Epoca lui Paisie a contribuit la o redresare duhovnicească în sînul monahismului moldovean, nu fără efecte şi în celelalte provincii romîneşti şi a întărit legături trainice cu Sf. Munte Athos, cu Muntenia şi în special cu Rusia. Ucenicii lui Paisie au continuat metoda şi îndemnul «prea bunului şi sfîntului» lor stareţ.

Rîvna monahilor nemţeni, pentru a face trainice legăturile lor cu principalele izvoare ale ortodoxiei, o găsim ascunsă în paginile unor manuscrise, cariate sau pline de praf, ce au mai scăpat ca prin minune de mîna «cercetătorilor», de flăcările focurilor şi de alte «rele întîmplări».

Ne propunem în cele ce urmează să prezentăm trei manuscrise din biblioteca Mănăstirii Neamţu, din care să se vadă, forma în care au înţeles vieţuitorii acestei lavre, să întărească prietenia lor cu Bisericile ortodoxe surori.

I. — *Un lexicon* (dicţionar) slav-romîn.

Manuscrisul este necotat. A fost legat, îi lipsesc însă scoarţele şi foile de la început şi de la sfîrşit. Formatul în starea actuală este de 20×30 cm. Cineva a scris cu creionul, cu literă latină cursivă: «Lexicon-dicţionar slav romîn, veac. XVIII». Hîrtia

este cea specifică secolului al XVIII-lea, cu dungi şi cu pecete în mijlocul foii.

Scrisul este foarte îngrijit, pe unele locuri imitîndu-se litera de tipar. Este scris pe două coloane din stînga fiind cuvintele slavo-ruse, iar în coloana din dreapta traducerea lor în moldovenește. Inceputul literelor şi toate literile cuvintelor rusești, sînt scrise cu cerneală roşie. Între litere sînt spaţii ce puteau să mai fie completate ulterior.

Manuscrisul are astăzi 270 foi nenumerotate şi începe cu sfîrşitul literii A, din care sînt numai 5 cuvinte şi sfîrşeşte cu iaditel..... In interior nu se află nici o însemnare de legătură cu iniţiatorul, copiatorul, anul. Doar pe primele 8 foi actuale, în josul foilor găsim, scris cursiv, însemnarea: «iaste a obştei stareţului Paisie (cu doi şi) şi cine o va înstreina din obşte va fi subt canon ne ertat pînă iarăşi o va întoarce înapoi». Aceasta este o formulă tipică ce se repetă aproape la toate manuscrisele.

Ceea ce poate ar fi prezentat importanţă au fost marginile următoarelor opt foi care au fost însă decupate cu iscusinţă, bănuim, de «un dornic cercetător» aşa încît nu putem şti ce amănunte preţioase am fi putut avea în legătură cu acest manuscris. Pe o pagină de la mijlocul manuscrisului găsim doar un «Aleosi sim» iar pe alta «lui drept» manuscrisul cuprinde peste 6000 cuvinte slavo-ruse.

Din faptul că exemplificările sînt adesea cu texte din sfînta scriptură, deducem că lexiconul a fost întocmit pentru monahii moldoveni din lavra Neamţului mai puţin îndemînatici în ale limbii slavo-ruse, precum şi pentru monahii ruşi vieţuitori în lavra Neamţului, puţin cunoscători ai limbii moldo-vlahe. Aceasta denotă că acest lexicon nu poate fi decît din epoca lui Paisie, cînd se şi cînta şi citea la strană în cele 2 limbi: slavo-rusă şi moldovenească.

II. — *Un pomelnic.*

Manuscrisul este necotat. Legat în piele, cu 15 foi, format 17×23 cm. Scris în 2 răstimpuri şi de două mîini, în limba slavonă. Titlul propriu zis este «Pomelnic pentru pomenirea vecinică care se face la sf. Proscomidie pentru toţi binefăcătorii acestei Mănăstiri, părinţi şi rudeniile lor, început la Dragomirna în anul 1775».

Cuprinsul manuscrisului îl vom împărţi în două mari părţi:

1. — Primele 5 foi scrise «pe temeiul poruncii stareţului Dometian» şi deci ulterior anului 1800. Scrisul este în slavo-rusă cursiv.

In aceste foi, la vii sînt trecuţi printre alţii de la curtea imperială, generalul *Pavel Kiselef* care a donat 10.000 levov şi o cruce cu lanţ de aur, Stareţului Dometian.

Printre Mitropoliţi, deşi apoi şterşi, găsim pe Veniamin şi Meletie.

Pe marginile 3—4 găsim numele unor alte personalităţi imperiale care sau au donat ceva, sau au vizitat Mănăstirea. Iată care sînt aceste personalităţi: generalul David Bighidov a donat 2000 levov: consulul Gheorghe Timcovschi a donat 400 levov şi 2 perdele la Maica Domnului făcătoare de minuni: Generalul Ale-

xandru Sturza care a vizitat Mănăstirea în 6 iunie 1843: Generalul consul Iacob Andrievici Daşcov care a vizitat Mănăstirea la 26 august 1843 şi Cavaler Ioan Botiacov 2 iulie 1845.

Din acelaşi ordin, al stareţului Dometian, au fost înscrişi la morţi pentru pomenire printre alţii: generalul *Mihail Kutuzov* «care s-a ostenit pentru credinţă, patrie şi pentru toată creştinătatea *în 1812* împotriva duşmanilor credinţii»: generalul Alex. Liders care a vizitat Mănăstirea în 14 decembrie 1849 [1]), comisionarul bibliotecii imperiale Litov, care a sosit în 22 august 1857.

2. — Urmează 7 foi scrise ale pomelnicului propriu zis, scriere care imită litera de tipar începută la 1775 în Dragomirna. Sînt trecuţi numai la morţi, binefăcătorii şi rudeniile lor cu însemnarea marginală pentru ceea ce a donat fiecare.

Găsim în această parte o însemnare «1791 oct. 23 a sosit din capitala Moscova duhovnicul ieromonah Iachint de la Mănăstirea Înălţarea Domnului de la Neamţ şi a fost trimis de această sf. Mănăstire de către Stareţul şi Arhimandritul Paisie cu ascultarea şi a adus diferite obiecte şi anume: vase sfinte şi îmbrăcăminte, sfeşnice înaintea Maicii Domnului şi a fost atunci priveghere în ajunul Marelui Mucenic Dimitrie într-o duminică 25 octombrie. Pentru binefăcătorii de la Moscova şi alţi binefăcători din alte locuri şi pentru pomenirea veşnică a acestor binefăcători s-au înscris aici pentru totdeauna aceste nume»... [2])

In ceea ce priveşte caligraful acestui manuscris, o însemnare discretă de pe foaia a 11-a ne arată următoarele:

«1817 — septembrie 12 — scriitor *Monah Irinei Usecul*».

Presupunem că manuscrisul aşa cum îl avem astăzi, este o copie după un altul ce a fost început în Mănăstirea Dragomirna la anul 1775 şi după care Irinei monahul în 1817 a făcut retranscrierea.

Indicăm că traducerea ne-a fost înlesnită, de dl. Al. Opaţchi.

III. — *Istoria unei călătorii în Rusia.*

Manuscrisul poartă cota 50, avînd formatul de 19×24 cm. cu 313 foi scrise. Legat simplu, pe hîrtie groasă, cu scriere cursivă, adesea întortochiată, are titlul: «Predoslovie la călătoria ce am făcut-o în Rusia şi aiurea eu ieroschimonahul Chiriac 1850 iulie în 25».

Autorul, călugăr nemţean, îşi arată marea dorinţă ce a nutrit-o pentru a face o călătorie în Rusia şi cum i s-a oferit prilejul cu ocazia obiceiului ce era rînduit de Mitropolia Iaşi ca la 7 ani să se aducă sfîntul mir din Rusia, prin părinţi de la Mănăstirea Neamţ. Mai înainte stareţul Mardarie împreună cu nepotul

---

1) Alex. Niculaevici Liders era comandantul oştilor venite să potolească revoluţia din părţile Ungariei. Vezi manuscrisul cota 97 pag. III şi verso.

2) Sînt 2 cu numele de Iachint printre ucenicii Stareţului Paisie:

a) Iachint duhovnic din Neamţu „care a probozit pe hulitorul rugăciunii minţii Teopemt şi îndeplinitorul multor însărcinări ale stareţului Paisie“ şi acesta socotim că este despre care aminteşte însemnarea şi

b) Iachint, arhimandritul de la Pocrov, fost stareţ la Vorona, mort la adînci bătrîneţe în anul 1843. Vezi Protoiereul Serghie Cetfericov v. Paisie Stareţul Mănăstirii Neamţul din Moldova în traducerea Patriarhului Nicodim, ed. II M. Neamţ 1943, pg. 358.

său Teodosie Părintele fusese în Rusia. In anul 1850, pentru cei care merg în Rusia este şi ieroschimonahul Chiriac. Călătoria a început la 25 iulie 1850 şi s-a terminat la 17 decembrie 1850, adică patru luni şi 23 zile. In acest timp a călătorit şi în «Lehia, Nemţia, Ungaria şi Transilvania». Descrierea călătoriei este plăcută, făcînd aprecieri lăudabile asupra locurilor ce le-a văzut şi ocupîndu-se în special de frumuseţile vieţii religioase din oraşul Kiev şi Lavra Pecerska.

De la foaia 243 pînă la 313, manuscrisul mai cuprinde:

1. — Viaţa şi facerile sf. Mitrofan arhiepiscopul Voronejului. Este vorba de istoria acestui sfînt «ce s-au tălmăcit de la izvorul rusesc întocmai din cuvînt în cuvînt» după ediţia «ce au fost tipărit la anul 1835 cu blagoslovenia preasfinţitului Sinod. Şi s-au tălmăcit de mine mult păcătosul Chiriac ieromonah spre a folosi limbii romînești la anul 1839 septembrie...»

2. — Condacele şi icoasele sf. Parascheva cu voia şi binecuvîntarea locţiitorului de mitropolit Meletie Stavropoleos, încă din anul 1849 de acelaşi Chiriac ieroschimonah şi care au fost scrise pentru că cele pe care le-a cunoscut i s-au părut nepotrivite, prea lumeşti.

3. — Icoasele naşterii Domnului.

4. — Invăţătura lui Dimitrie Mitropolitul Rostovului la Înălţarea Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Este un manuscris bogat. Autorul a mai tălmăcit şi alte lucrări din ruseşte. Astfel în 22 oct. 1849 a tălmăcit rînduiala pomenirii pentru pravoslavnicii ostaşi, care s-au săvîrşit în războaie[1]). Iar în anul 1854 «din slavonească în limba patriei moldoveneşti» a tălmăcit cartea «Rozise» a lui Dimitrie de Rostov. Cartea Rozise adică «cercetarea pentru credinţă răscolnicilor lipoveni»[2]).

Manuscrisul pe care l-am prezentat cota 50, ne prezintă un aspect al lucrării de cunoaştere a bisericii pravoslavnice ruse, prin monahul nemţan Chiriac.

* * *

Aceste 3 manuscrise sînt indicative despre activitatea monahilor din Neamţ, dornici pentru o sporire a vieţii lor duhovniceşti, dornici pentru o cunoaştere temeinică a realităţilor din bisericile vecine, dornici pentru realizarea idealului creştin ca «noi toţi una să fim în Iisus Hristos».

Diacon IOAN IVAN

---

1) Manuscris cota 77 — cu 14 foi scrise cirilic — în biblioteca Mănăstirii Neamţu.

2) Manuscris cota 35 — cu 256 foi scrise cirilic — în aceeaşi bibliotecă.

AUTORITATE IERARHICĂ, AUTORITATE DUHOVNICEASCĂ

Biserica creştină este o Biserică a autorităţii: a autorităţii ierarhice, a autorităţii duhovniceşti, reală şi ea, deşi adeseori este inperceptibilă.

În feluritele Confesiuni şi culte s-a accentuat cînd un aspect al acestei autorităţi, cînd celălalt, unele categorii de teologi dînd întîietate ierarhicului, altă categorie duhovnicescului. Este neîndoelnic că ambele aspecte au o strînsă legătură — cel duhovnicesc fiind în dependenţă, de regulă, de cel ierarhic —, că normal este ca ele să se încopcieze în chip desăvîrşit totdeauna, cel duhovnicesc împodobind pe simplii mireni, ca şi pe membrii ierarhiei.

Cel din urmă studiu amplu al Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei a tratat temeinic şi profund problema ierarhiei bisericeşti [1]). Să ne fie îngăduit să prezentăm ca smerit omagiu ieruditului ierarh cîteva consideraţii, pe care ni le-a inspirat cetirea acestui studiu, în legătură cu autoritatea în Biserică.

Trebuie să amintim însă de la început că subiectul ce ne-am propus nu numai că se evită, de obicei, — iar modul nostru de a-l pune poate fi socotit de unii teologi nepotrivit cu părerile lor, deoarece nu s-a fixat încă un «şablon», oricît de neînsemnat, al problemei —; ba încă, precum se va vedea, el are repercusiuni atît de gingaşe, cu ecouri atît de răscolitoare, încît pare că ar aparţine categoriei de preocupări despre care s-ar putea spune cu un vestit diplomat: «Pensons y toujours n-en parlons jamais!»

Ca urmare e de la sine înţeles că nu ne facem iluzia de a epuiza, ori de a spune chiar esenţialul într-o problemă cu căi aşa de puţin bătătorite; ambiţia noastră se reduce la a arăta temeliile şi manifestările celor două feluri de autoritate de-a lungul istoriei Bisericii şi de a aduce şi un temei-două cu autoritate la o concluzie care ni se pare a se impune, dintr-un punct de vedere.

* * *

1. Autoritatea ierarhică este exagerată de Biserica Romano-catolică, iar cea duhovnicească de cea protestantă. Biserica Ortodoxă le-a îmbinat pe amîndouă în iubirea în sobornicitate care leagă ierarhia de poporul drept credincios, pentru ca într-un glas

să declare: «Să ne iubim unii pe alţii ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfîntul Duh...»

Aceste exagerări au la temelia lor o Ecclesiologie greşit orientată unilaterală [2]):

a) Astfel, Protestantismul şi cultele neoprotestante mărturisesc credinţa într-o Biserică exclusiv nevăzută, a celor mîntuiţi. Nu e locul să discutăm aici partea negativă a acestei învăţături; vom arăta, dimpotrivă, ce se apropie de această concepţie în învăţătura Ecclesiologiei ortodoxe, fără nici o intenţie, polemică, amintind că ea stă la temelia autorităţii duhovniceşti personale.

Biserica are într-adevăr *un aspect tainic*, de comuniune duhovnicească a sufletelor, trăind din viaţa dumnezeească şi formînd un organism de acelaşi gen, adică Trupul Tainic al Domnului, care e capul ei cel nevăzut. În unire cu Biserica Biruitoare din ceruri şi cu îngerii ea formează Împărăţia nesfîrşită a Duhului ca organism viu făcut de lucrarea harică a Sfîntului Duh (prin apropriere), — sufletul ei. Este o frăţietate duhovnicească, a cărei ierarhie este dată de sfinţenie, a cărei lege este iubirea, a cărei manifestare este viaţa dumnezeească, al cărei scop este mîntuirea în Iisus Hristos.

Biserica Creştină din primele veacuri ne oferă priveliştea unică a trăirii intense în Duhul, cu revărsarea harurilor, darurilor şi harismelor suprafireşti. Atunci, scrie Cartea Sfîntă, (în Fapte, II, 44-47), «toţi cei ce credcau erau laolaltă şi aveau toate deobşte, şi-şi vindeau moşiile şi averile şi împărţeau tuturor după cum avea nevoie fiecare. Şi în fiecare zi cu stăruinţă şi într-un cuget erau în templu şi frîngeau pîine prin case şi-şi luau hrana cu bucurie şi cu inimă nevinovată lăudînd pe Dumnezeu...».

În această perspectivă, tot ce se face în Biserică rămîne o «diaconie a Duhului» (II Corint. III, 8).

Care este autoritatea în Biserică sub acest aspect tainic al ei, de Trup al Domnului, de plinătate a Duhului Sfînt şi de revărsarea a perihorezei treimice în creatural? — Este ea însăşi ca sălaş al Duhului Sfînt — sufletul ei —, ca Trup Tainic al Domnului — Capul ei nevăzut —, ca viaţă dumnezeească, ca Împărăţie a lui Dumnezeu.

Duhul Sfînt sălăşluieşte în Biserică, dar nu se întrupează în nici o persoană omenească, fie ea cleric sau mirean şi de aceea nimic nu poate înlocui autoritatea Bisericii însăşi.

Nici sinodul chiar nu poate înlocui Biserica; el rămîne o parte integrantă a ei şi îndeplineşte o funcţie precisă în ea. Sinodul nu poate repudia Biserica; aceasta echivalează cu neexistenţa lui... Biserica însă poate repudia un sinod şi aceasta echivalează tot cu neexistenţa lui. Biserica decide, prin urmare, adică sinodul este o «pars in toto», dacă în el lucrează, adică, Duhul Sfînt, care sălăşluieşte în ea, dacă deci este o parte integrantă organic sau un organ al ei; cu alte cuvinte, dacă este organul veritabil al infalibilităţii ei, deşi el are autoritatea «jure divino».

Nici creştinul individual, deci, nici sinodul, în colectiv, nu pot opune Bisericii autoritatea sau libertatea lor, deoarece nu pot exista pe plan duhovnicesc ca membre despărţite de Trupul Tainic al Domnului şi neînsufleţite de Duhul Sfînt. Într-un organism

care funcţionează normal partea nu poate fi opusă totului şi nici invers; nu sînt exterioare una alteia, ci se condiţionează reciproc.

În perspectiva aceasta nimic nu este exterior Bisericii, căci mlădiţa care se desparte de butuc, se usucă şi piere; copacul care e rupt de rădăcină piere de asemenea. A fi în afara Bisericii echivalează cu eliminarea din organismul ei suprafiresc.

Este o greşală însă, a se concepe *Biserica numai ca Trup Tainic*, ca o realitate nevăzută formată, în starea actuală, numai din duhuri netrupeşti, trăind îngereşte din viaţa dumnezeească: numai o parte a Bisericii trăieşte astfel dincolo de orizonturile acestei lumi; cea de pe pămînt, nu.

Mîntuitorul, potrivit cu Revelaţia dumnezeească, îşi prelungeşte existenţa în chip tainic şi aici, pe pămînt; de aceea Biserica nu este a duhurilor numai, ci şi a oamenilor. Iar oamenii formează societăţi văzute, supuse legilor unor asemenea aşezăminte omeneşti.

Iată de ce sectele medievale şi cele mai apropiate de noi au greşit reducînd Biserica numai la aspectul acesta, tainic, de viaţă dumnezeească în Duhul Sfînt. Căci deşi aspectul acesta este cel specific ei, ca instituţie dumnezeească, totuşi, cel ce o limitează numai la faţa nevăzută, denaturează cu totul adevărul evident, care demonstrează că Biserica este şi o realitate văzută, formată fiind din oamenii care se succed în ea pînă la sfîrşitul veacurilor, aici, pe pămînt.

b) *Aspectul cel văzut al Bisericii* este o realitate care n-are nevoie de nici o demonstraţie, fiind evident prin el însuşi. Biserica este formată din oameni şi-şi împlineşte slujba ei prin oameni; ca atare ea nu poate fi limitată numai la cele lăuntrice, duhovniceşti. Însăşi lucrarea cea nevăzută a Sfîntului Duh se săvîrşeşte în ea prin mijlocirea semnelor şi simboalelor văzute; întreaga viaţă a Trupului Tainic este o viaţă îmbrăcată în forme sensibile, realizate în forme perceptibile firii omeneşti.

Prelungirea peste veacuri a existenţei pămîntene a unui Trup Tainic nu este cu putinţă, fără o instituţie adecvată, care să ducă la o energie, la o îmbinare de dumnezeesc şi de omenesc, o «theantropie», în care umanul şi pămîntescul să fie un simbol real al dumnezeeşcului şi cerescului.

Privită sub acest unghi, Biserica, zic specialiştii, este o instituţie care, sub aspectul ei omenesc, este supusă legilor care guvernează cele omeneşti. Astfel, Biserica apare ca o societate dumnezeească şi omenească, în acelaşi timp, în care credincioşii lucrează împreună în vederea mîntuirii, avînd o organizare cu o conducere şi o ierarhie proprie, a cărei valoare e specificată de locul pe care-l ocupă, de funcţiunea pe care o îndeplineşte şi de misiunea pe care o are în Biserică.

Descoperirea Vechiului Testament porunceşte în chipul următor, condiţionat, oarecum, cinstirea membrilor ierarhiei: «Sfinţi să fie ei pentru Dumnezeul lor şi să nu pîngărească numele Dumnezeului lor, căci ei aduc jertfele de foc ale Domnului, pîinea Dumnezeului lor; deci sfinţi să fie.... Preotul este sfînt Dumnezeului său. Cinsteşte-l cu cinste sfîntă, căci el aduce pîine Dum-

nezeului tău. Sfînt să fie pentru tine, căci sfînt sînt eu, Domnul, cel ce vă sfinţesc pe voi» (Levitic, XXII, 6-8).

Avînd părţi şi întindere nestabile, ea dăinueşte ca societate omenească, organizată pînă la sfîrşitul acestei lumi trecătoare, cînd Împărăţia lui Dumnezeu se va desăvîrşi, Hristos o va încredinţa Tatălui (I Corint. XV, 24), iar Ierusalimul cel de sus va lua locul celui pămîntesc (Apocalipsa XXI, 22-23).

Nici acest aspect n-a fost lipsit de denaturări de-a lungul celor aproape două milenii pe care le-a străbătut Biserica pe pămînt. Tot Apusul este locul de predilecţie al acestor exagerări. *Biserica Romano-catolică* n-a mărginit acţiunea ei din afară la cele necesare, tangenţiale, numai acestui «eon», (sfera activităţii ei întinzîndu-se în mod propriu la cele privitoare la mîntuire şi la organul ei, Împărăţia lui Dumnezeu); ci ea a căutat să-şi subordoneze societăţile omeneşti, socotindu-se «Civitas Dei in terrenis», superioară tuturor celorlalte sub un aspect dar de acelaşi fel cu ele sub celălalt. Ca atare ea n-a mai socotit legăturile ei cu Statul ca derivînd din situaţia ei de aşezămînt dumnezeesc şi omenesc în acelaşi timp, ci ca derivînd din situaţia de societate de acelaşi gen cu ori ce stat — superioară totuşi prin aspectul ei dumnezeesc, care o desăvîrşeşte. Nu a mai mărginit raporturile ei cu societăţile omeneşti la acela de contact în împlinirea misiunii ei suprapămînteşti, ci a identificat Biserica însăşi cu un Stat care prelungeşte theocraţiile antice. Iar juridicul şi instituţionalul, n-au mai rămas numai mijloace de normalizare după căderea în păcat în Biserică, necesare în starea de decădere a omenirii, deci, ei au devenit pentru această biserică mijloacele normale de conducere ale unui aşezămînt identificat cu oricare instituţie omenească.

Biserica Ortodoxă respinge acest «maximalism» al umanului în concepţia despre Biserică, precum a respins şi pretenţia celuilalt maximalism, protestant al divinului.

Ea face locul cuvenit ambelor aspecte ale Bisericii, — unul fiind specific ei ca instituţie divină, celălalt fiind evident aici pe pămînt.

2. Cele două feluri de autoritate, «ierarhică» şi «duhovnicească», au aceeaşi obîrşie cerească, în Sfîntul Duh, ca atare ele sînt amîndouă «duhovniceşti» în sens strict. Există însă unele nuanţe de deosebire între ele: Mai întîi ele sînt în legătură strînsă de cauză şi efect: ierarhia este organul obişnuit de transmitere a harului dumnezeesc, care odrăsleşte în creştin viaţa nouă, dumnezeească, cu o iradiere în afară atît de mare, încît în cazul sfinţilor, ea este o manifestare a puterii nemărginite a lui Dumnezeu. Autoritatea «duhovnicească» propriu zisă ţine exclusiv de această lucrare transformatoare a omului de către Har şi de această putere de iradiere în afară; ea este lăuntrică şi e proporţionată cu puterea de dăruire a omului lui Dumnezeu, adică cu focul iubirii sale dumnezeeşti.

Autoritatea «ierarhică», în sens strict, dimpotrivă, este proporţionată cu misiunea de îndeplinit şi cu locul ocupat de treptele ierarhice, fiind concomitent exterioare şi interioare şi corespunzînd celor două aspecte ale Bisericii. Pe cînd cea «duhov-

nicească» simbolizează spiritualizarea pămîntescului, cea ierarhică corespunde nevoilor materiale și duhovnicești în același timp.

Aceste două feluri de autoritate, manifestate în viața Bisericii lui Hristos corespund celor două aspecte ale Bisericii, și au la temelia lor două chipuri de preoție: obștească și nevăzută, a tuturor creștinilor și cea văzută «a celor aleși», a clerului propriu zis.

Ele nu se exclud, dar n-au reciprocitate: un membru al ierarhiei poate avea o mare putere de iradiere a sfințeniei, dar un sfînt, un mărturisitor sau un martir poate fi un simplu mirean, nu și membru al ierarhiei.

De aceeea se poate spune că la temelia celor două aspecte ale autorității, — duhovnicească și ierarhică în sens strict —, stau de o parte, preoția obștească, văzută, iar de alta, cea nevăzută.

a) Protestantismul a proclamat pe toți creștinii preoți, bazîndu-se pe preoția obștească, biblică; pastorii îndeplinesc «slujba cuvîntului», avînd pentru aceasta, o pregătire omenească, corespunzătoare. Este vorba, prin urmare, despre o deosebire de slujbă, nu de har [3]).

Ce confirmă Biserica sobornicească din aceste afirmații protestante, însușite de toți neo-protestanții?

Dacă n-am vedea nimic adevărat în eroarea protestantă și dacă am afirma pur și simplu că titlu de «preot» nu se cuvine nici de cum simplului creștin, am combate pe Sf. Petru, care, amintind un cuvînt de Exod, (XIX, 6) numește pe creștini «neam ales, o preoție împărătească», «o națiune sfîntă» (I Petru II, 9 și 5); am tăgădui autoritatea Sfîntului Ioan a cărui Apocalipsă proclamă pe credincioși «regi și împărați» (Apoc. V, 10, cf. XX, 6); și, însfîrșit ne-am ridica împotriva autorității unora dintre sfinții Părinți cei mai cu autoritate, care nu fac decît să accentueze ceea ce descopere Cuvîntul lui Dumnezeu. Un teolog ortodox scrie: «Cînd este vorba de tainele a căror administrare este rezervată numai acelora, care posedă preoția, în special Euharistia, laicii participă într-o anumită măsură la săvîrșirea acestor Taine; preotul, în mod strict vorbind, nu trebuie să săvîrșească Tainele singur, fără popor. Cu alte cuvinte, el administrează Tainele cu poporul și laicii le «co-administrează» cu el. În sînul organismului spiritual al Bisericii totul se îndeplinește în unitatea dragostei și nu este nici un organ care să poată exista fără să depindă de celelalte. «Nonne et laici sacerdotes sumus?» Pînă la un anumit punct se pot aplica aceste cuvinte ale lui Tertulian.

Vom reveni asupra acestor afirmații adînci.

Dar în afară de participarea relativă la cele șapte Sfinte Taine, văzute și nevăzute, în același timp, se poate afirma, cu Sfînta Scriptură și cu Sfînta Tradiție, că orice creștin este preot, ca să aducă lui Dumnezeu aceste jertfe duhovnicești, impropriu numite așa, despre care e vorba atît de des în Sfînta Scriptură și care formează oarecum fondul vieții creștine [4]): jertfa propriului trup și a poftelor lui [5]) jertfă a tuturor nevoințelor creștine [6]); îndeosebi aduce jertfa rugăciunii [7]), jertfa binefacerii și a milosteniei [8]), jertfa însăși a credinții în Iisus Hristos [9]).

Deci este o preoție obștească, pentru că este și o jertfă;

prin aceasta nu se înţelege numai aducerea lui Dumnezeu a darului unui lucru cu adevărat distins, pentru a recunoaşte suveranitatea sa absolută, ci tot ceea ce cinsteşte în vreun fel pe Dumnezeu, toate lucrurile care cer de la om o sforţare oarecare. In acest sens scrie Fericitul Augustin în «*De civitate Dei*», X, VI: Adevărata jertfă este orice lucrare care se săvîrşeşte pentru ca să intrăm în sfînta legătură cu Dumnezeu, în legătură cu acea ţintă bună, în care putem cu adevărat să fim fericiţi. Căci orice asemenea jertfă este un mijloc de a ajunge la scopul pentru care a fost instituită jertfa exterioară şi vizibilă patima Mîntuitorului şi Euharistia.

La săvîrşirea unor asemenea jertfe tainice au fost chemaţi toţi creştinii şi ei sînt preoţi după o rînduială tainică: «Oare nu ştii că şi ţie, adică întregei Biserici a lui Dumnezeu şi poporului celui credincios i s-a dat preoţia?» — aşa ne întreabă Origen, în Omilia IX, 1 asupra Leviticului. Consacrarea tuturor s-a săvîrşit la Botez; prin această taină am devenit membre ale lui Iisus Hristos, Marele preot, iar prin Sfîntul Mir, am primit «ungerea»; «Pe toţi cei renăscuţi în Hristos îi face împăraţi semnul crucii; căci ungerea Duhului Sfînt consacră pe oreiţi, pentru ca să cunoască creştinii... că sînt părtaşi la slujirea împărătească şi preoţească» zice Sfîntul Leon cel Mare (în «Sermones», IV, 1). «Există deci în Biserică o jertfă exterioară şi vizibilă, o jertfă propriu zisă, care e reproducerea reală şi vie a aceleea de pe Cruce; şi ca să aducă această jertfă, Domnul nostru, Mare Preot El însuşi, a instituit o preoţie propriu zisă, oficială, vizibilă şi exterioară. Insă, pe de altă parte, viaţa creştină întreagă şi în amănuntele ei, poate fi privită ca o jertfă duhovnicească, pe care fiecare dintre noi trebuie s-o ofere necontenit lui Dumnezeu. Şi pentru această dăruire orice credincios primeşte, odată cu iniţierea în creştinism, o preoţie duhovnicească, care face din el un preot al Celui Prea Înalt. Această preoţie, totuşi, este de aceeaşi natură ca şi jertfa căreia-i corespunde: este o preoţie cu totul lăuntrică şi nu presupune în cel care o are, alt caracter decît cel de creştin».

b) Această preoţie interioară, tainică, obştească, nu exclude, ci, dimpotrivă, implică pe cea exterioară, ierarhică, deoarece depinde de aceasta. «Servind de mijlocitor între Dumnezeu şi om, în taină, făcînd să se coboare în ea Sfîntul Duh, preotul se face el însuşi instrumentul acestei coborîri; el renunţă la individualitatea sa; el se jertfeşte, este jertfit şi jertfitor în acelaşi timp, este «acela care dă şi acela care se dă», după chipul lui Hristos, Suveranul jertfelniciei. Această moarte este dragostea, renunţînd la el însuşi; demnitatea ierarhiei este o demnitate a iubirii. Puterea ierarhiei este dragostea. Legătura dintre ierarhie şi laici nu este puterea celei dintîi asupra celei din urmă, ci dragostea lor reciprocă...» [10]),

Biserica creştină este o Biserică ierarhică: cei Doisprezece şi cei Şaptezeci formau grupări distincte, deşi nedespărţite de credincioşii care urmau pe Domnul, în timpul vieţuirii sale pe pămînt. Odată cu pogorîrea Luhului Sfînt dumnezeescul Har a precizat această deosebire între ei: Pe slabii umeri omeneşti vor

cîntări greu daruri şi sarcini harice, supraomeneşti, care vor da cinului ierarhic o autoritate care depăşeşte persoana, care poartă nimbul ei, fiindcă vine de sus, pogorîndu-se de la Părintele luminilor.

Potrivit acestei rînduieli dumnezeeşti, episcopul dă naştere treptei preoţeşti, care, la rîndul ei naşte în chip suprafiresc, în Hristos, fii Bisericii (Gal. IV, 19). Ierarhia bisericească îndeplineşte îndeosebi cele trei slujiri, în care Tradiţia bisericească, începînd de la Eusebiu al Cezareei, încadrează lucrarea mîntuitoare a Domnului: cea învăţătoare, cea sfinţitoare şi cea de conducere.

In ce măsură cooperează simplul creştin la săvîrşirea acestei întreite slujiri mîntuitoare ca membru al preoţiei obşteşti şi ajutat de o autoritate duhovnicească cu totul deosebită? Temelia autorităţii ierarhice este hirotonia, Taină care nu se dă decît celor care şi-au închinat viaţa slujirii Domnului, pentru ca la rîndul lor s-o consacre pe a altora, precum am văzut mai sus. Autoritatea duhovnicească a sfîntului poate colabora în mod constructiv la lucrarea Impărăţiei lui Dumnezeu? — Poate. Vom da spre exemplificare cazul întreitei slujiri amintite. Cum poate învăţa simplul mirean? — Orice creştin adevărat, cleric sau mirean, este, precum am amintit un «alter Christus», prin primirea Tainelor, este «unsul», retrăind în viaţa lui principalele faze ale petrecerii Domnului pe pămînt, ca şi ceilalţi fraţi ai săi şi ca şi Biserica în totalitatea ei...

Dar învăţătura e o hrană bisericească, care se dă nu numai prin cuvînt ci prin faptă: Cutare episcop rus al eschimoşilor i-a creştinat fără să predice, numai dîndu-le pîine; un Livingstone a cîştigat pentru Evanghelie pe Negrii din centrul Africei prin îngrijiri medicale.

Exemplul e contagios, şi o personalitate creştină puternică, în cea mai mare smerenie, iradiază în jur cu putere atmosfera de sfinţenie. Prin viaţa întreagă se învaţă mai deplin decît prin cuvînt; şi viaţa, care e «totul» e mai puternică decît cuvîntul, care e «parte».

Iată cheia înrîuririi creştinului duhovnicesc asupra fraţilor săi mai puţin crescuţi în Domnul. Alexei Homiacov a exprimat acest adevăr cu o putere unică, scriind: «Orice cuvînt inspirat de o simţire de iubire cu adevărat creştinească, de credinţă vie şi de nădejde, e o învăţătură; orice faptă purtînd pecetea Duhului lui Dumnezeu este o lecţie; oricare viaţă creştină este un model şi o pildă. Martirul care moare pentru adevăr, judecătorul care face dreptate nu pentru oameni, ci pentru Dumnezeu însuşi, ...mor sau trăiesc ca să dea o învăţătură înaltă fraţilor lor, şi cînd va trebui Duhul Sfînt va pune pe buzele lor cuvintele de înţelepciune, pe care nu le va găsi învăţatul şi teologul. «Episcopul este în acelaşi timp învăţătorul şi ucenicul oilor sale», precum a spus-o Apostolul contimporan al insulelor Aleutine, Episcopul Inochentie. Orice om, oricît de sus ar sta pe scara ierarhică sau oricît de ascuns ar fi în obscuritatea situaţiei celei mai modeste rînd pe rînd învaţă şi primeşte învăţătura; căci Dumnezeu împarte darurile Înţelepciunii cum îi place, fără să ţină seamă de

funcţii şi de persoane. Nu numai cuvîntul singur învaţă, ci viaţa întreagă. A nu admite altă învăţătură decît aceea a cuvîntului logic, însemnează raţionalism; şi în acest caz el este încă mai vădit în Papalitate decît în Reformă...»[11]).

Invăţătura prin viaţă poate da, în unele cazuri, un avans celui cu autoritate duhovnicească în faţa celui ce are autoritatea ierarhică, dar izvorul ei este mijlocit de ierarhie, de care rămîne într-o continuă dependenţă.

Aceasta, din punctul de vedere al învăţăturii.

Din punctul de vedere al sfinţirii prin Taine, am văzut că lucrarea harică este apanagiul ierarhiei: prin ea se revarsă harul dumnezeesc asupra creştinilor. De aici legătura atît de strînsă cu altarul încît preotul poate spune că s-a făcut una cu podeala lui — (adhesit pavimento anima mea) —, murind pentru lume. Primirea harismelor fără mijlocirea obişnuită a Tainelor (Fapte IX, 44—48) a fost apanagiul unor vremuri excepţionale din Istoria Bisericii creştine.

Preotul e rînduit în Biserică pentru ca prin el să se reverse harurile lui Dumnezeu. De aceea Sfîntul Ioan Hrisostomul ne învaţă că şi îngerii asistă pe preotul care poate jertfi pe Domnul însuşi spre iertarea păcatelor şi viaţa de veci: La cele ce am amintit mai sus adăugăm că, totuşi şi în această slujbă creştinul mirean participă putînd săvîrşi Botezul, la vreme de cumpănă, în lipsa preotului...

Cît despre îndrumarea duhovnicească credincioşii au avut totdeauna preferinţele lor. Dar şi Biserica a avut totdeauna o atitudine fermă în ceea ce priveşte validitatea Tainei, nelegată de valoarea morală a duhovnicului. Căci adevăratul săvîrşitor al Tainelor, este Dumnezeu, preotul fiind iconom sau ispravnic al lor (I, Cor. III, 5; IV, 1; I Petru, IV, 20).

De aceea Sfîntul Grigore Teologul ne sfătuieşte: «Nu deosebi valoarea celor ce te curăţesc... Căci chiar dacă s-ar deosebi vreunul prin purtare, puterea... este aceeaşi. Oricine poate fi săvîrşitor, dacă are aceeaşi credinţă... Dacă ar fi două inele, unul de aur, iar altul de fier şi amîndouă ar avea săpat pe ele acelaşi chip al împăratului şi s-ar apăsa în ceară, prin ce s-ar deosebi urma lăsată de unul de cea lăsată de celălalt? Prin nimic... Deosebirea este numai în inele, nu în urma lăsată». Biserica n-a făcut nici un pogorămînt din acest punct de vedere. Prestigiul acestei Taine a făcut, totuşi ca, în vremurile primare ale Creştinismului, să se ceară dezlegarea de la Harismatici, după cum aflăm de la Origen («Tratatul despre rugăciune», cap. XXVIII sq.), şi de la Clement al Alexandriei («care bogat se va mîntui», 41 sq.; «Stromate», VI, 13, VIII, 1), iar în epoca prigoanelor spovedania se făcea martirilor şi mai ales mărturisitorilor[12]). Mai tîrziu ea se făcea de preferinţă călugărilor «martiri fără de sînge». Istoria ne arată că a venit însă o epocă de decădere a preoţiei, mai ales în Apus, în care era o regulă de a se spovedi, în caz de necesitate unui laic[12]); ea a durat mai bine de un sfert de mileniu, începînd de pe la anul 1000 înainte[13]).

Dar, în cazurile în care se vorbeşte despre martiri, confesori, diaconi, monahi sau simpli laici ca duhovnici, nu trebuie să

înţelegem decît ajutoare în forma subiectivă a penitentului, deci de o creştere a acelui «opus operantis» şi nu de taina în sine, («opus operatum») după învăţătura Bisericii. E vorba de «sfaturi» duhovniceşti şi nu de o «dezlegare» la scaunul duhovniciei; de o descărcare, alinare şi uşurare sufletească şi nu de o absolvire harică...

Totuşi prestigiul duhovnicesc al unora a impus acest pogorământ practic. Şi acest primat al duhovnicescului l-au dovedit uneori părinţii noştri credincioşi, care mergeau la mari depărtări ca să afle un duhovnic, — fie el preot de mir ori monah, — care să le cerceteze boalele sufleteşti şi să le dea cuvînt tămăduitor. Iar marii maeştri ai vieţii duhovniceşti au făcut pogoăminte de la regula acestei Taine şi au îngăduit fraţilor care nu mai au încredere în stareţul lor, să caute un îndrumător duhovnicesc mai potrivit. Aşa face şi Sfîntul Simeon, Noul Teolog[14]) şi Sfîntul Ioan Scăraru, — acesta cerînd îngăduinţa vechiului duhovnic; iar în lipsa unui duhovnic vrednic de încredere, se caută îndrumarea oamenilor duhovniceşti, pe care o aflăm în scrierile zidi-toare de suflet, cele mai cunoscute în spiritualitatea ortodoxă.

Ce ţintesc să dovedească cele spuse aici? — Că în Biserica creştină autoritatea sfinţeniei proprii a avut totdeauna locul de cinste uzurpînd uneori pe al celor îndreptăţiţi legal. Acest fapt a constituit şi un avertisment: «Cavent consular».

3. — Care este raportul între autoritatea ierarhului şi a omului duhovnicesc, a sfîntului, în cazul cînd aceste două calităţi — treapta ierarhică înaltă şi trăirea pe culmile duhovniciei—, nu sînt apanagiul uneea şi aceleeaşi persoane? Pot ele intra în luptă aşa cum pare că s-a întîmplat cu Profetismul şi ierarhia, simbolizaţi printre altele, prin profetul Amos şi marele preot Amaţia[14]). (Problema au pus-o protestanţi ca profesorul Vilfred Monod din vremea noastră, care vizează cu aceasta Romano-catolicismul, ca fiind clericalism exagerat, opus manifestărilor harice).

Ori aici trebuiesc înlăturate două erori evidente: confuzia dintre manifestările Duhului în legătură cu Revelaţia, dată odată pentru totdeauna şi problema manifestărilor harismatice din epoca primară creştină, care n-au fost socotite niciodată incompatibile cu principiul ierarhic. Sfinţii Apostoli, ca Sfîntul Pavel de pildă, care rînduieşte pe Tit şi Timotei episcopi, încuviinţează rîvna pentru harismele epocii primare a Creştinismului, zicînd printre altele «Doresc... să porunciţi... rîvniţi la darul profeţiei... Duhul să nu-l stingeţi, profeţia n-o defăimaţi...» (I Corint. XIV, 39; I Tes. V. 19-20 etc...). Deci darurile duhovniceşti deosebite nu pot fi şi nu trebuiesc opuse «instituţionalismului» sau ierarhiei, de oarece cu aceasta s-ar dezbina Biserica.

Biserica, în cazul Montanismului, a luat făţiş atitudine împotriva unei asemenea dezbinări înlăturînd din mijlocul ei orgoliul sectar.

Pe de altă parte, astfel de manifestări de defăimare şi de micşorare a autorităţii ierarhiei este incompatibilă cu smerenia care califică pe adevăratul om nou, duhovnicesc, devenind un adevărat «paricid moral», deoarece, în chip obişnuit Harul se transmite prin membrii ierarhiei.

Dimpotrivă raportul firesc este acela de într-ajutorare reciprocă în cele duhovniceşti, «unii pre alţii mai mare făcînd». «Cu siguranţă, scrie un dogmatist [15]), dacă apare în Biserică o manifestare a Duhului şi a puterii sale — în vre un om «purtător de Duh» —, întreaga obşte bisericească se polarizează în jurul acestui demnitar «profetic», — păstorii şi păstoriţii, fără diferenţă de situaţiune ierarhică, se îndreaptă către profet. Autoritatea personală a Sf. Serafim de Sarov, sau a părintelui Ioan de Cronstadt, sau a «stareţilor» mănăstirii Optina (Păr. Ambroziu şi alţii), era mai mare decît toate autorităţile ierarhice. Dar această autoritate nu împieta niciodată asupra prerogativelor ierarhiei. Ea nu trecea dincolo de margini şi nu le suprima. Acest fapt confirmă odată mai mult compatibilitatea profeţiei cu a ierarhiei».

Ierarhia vede în omul duhovnicesc, care năzuieşte spre statura bărbatului desăvîrşit — Iisus Hristos —, însăşi ţintă ultimă a lucrării ei: «Cîştigarea darurilor Sfîntului Duh este scopul vieţii creştine după definiţia Sfîntului Serafim, cel mai mare dintre sfinţii ruşi din secolul XX» şi dorinţa exprimată de Moise, nu poate fi decît a ierarhiei: «O, de-ar putea tot poporul Celui Veşnic să fie profet, de-ar voi Cel veşnic să coboare Duhul său peste el» (Numeri, XI, 29 [16]). Şi invers, omul duhovnicesc nu poate şi nu trebuie să fie lipsit de mulţămită şi recunoştinţă faţă de vasele alese ale Harului, care l-a renăscut pe el, chiar cînd i se par «slugi netrebnice», cu, sau fără îndreptăţire.

Se cunoaşte înrîurirea mare pe care cei duhovniceşti au avut-o asupra creştinilor, fie ei ierarhi sau simpli mireni —, în toate timpurile. Sfîntul Pavel îi descrie în cap. V din Ep. către Galateni.

Alexandrinii demonstrează oarecare înclinare din naştere a creştinilor spre una dintre cele trei categorii, neignorate de Platonici: «ilici», «psihici», «pnevmatici». Spiritualizarea aceasta şi-a aflat concretizarea ei cea mai înaltă în Apostolii, Părinţii, dascălii, martirii şi mărturisitorii Bisericii, apoi în Părinţii pustiei, în legătura dintre ucenici şi duhovnici şi în general în «cinul îngeresc», format din «martirii cei fără de sînge», adică monahii... Iată, de pildă, cum descrie această înrîurire unică a ascetismului şi pustniciei asupra lumii bizantine un eterodox: «Se cunoaşte veneraţia oarecum superstiţioasă pe care amarele discipline ale ascetismului şi singurătăţii au inspirat-o totdeauna naţiunii bizantine.

Viu resimţită în toate clasele, aspra măreţie a vieţii pusniceşti exercită o adevărată fascinaţie asupra sufletelor... Sărăcia îmbrăţişată de anahoret era, în ochii celor simpli, semnul de netăgăduit al unei credinţe sincere şi dezinteresate, cu totul străină de ambiţiile pe care le ridică uneori în Patriarhat atracţia fastului şi a oamenilor veacului. Ermitul apărea însemnat cu pecetea lui Hristos. Curăţia inimii sale părea gagiul îndurărilor dumnezeeşti. Zdrobind în el orice înclinări pentru ca să întărească cît mai mult legătura suprafirească, dezlegarea sa de peste bună voie descoperea izvorul vederilor sale profetice şi al inspiraţiei sale. El mai era şi o apologetică vie şi cu deosebire lucrătoare a învăţăturii creştine şi oamenii sărmani, ai căror învăţător întru

cele de lipsă le era, vedeau în el înălţarea celor de jos, ca şi sfînta şi întăritoarea întrupare a milosteniei Cerului. Părinţii pustiei dominau astfel închipuirile ca nişte figuri de legendă, ale căror guri repetau deapururi austerele înfăptuiri. Aşa era Antonie, care a dat toate bunurile sale săracilor, a trăit în munte cu ispita sa şi n-a voit să se retragă din asprimile adăpostului său de cît ca să meargă să apere pe Sfîntul Atanasie defăimat la împăratul Constantin de calomniile josnice ale partizanilor lui Arie. Era Pahomie cel întors la Domnul în al douăzecilea an de dulceaţa şi virtuţile unei familii creştine, care-l găzduise, pe cînd înfrunta întîmplările unei expediţii primejdioase, ca tînăr recrut în armată. Era la fel şi Sfîntul Efrem, dascălul care a împins smerenia pînă la a refuza preoţia şi a cărui repauzare în Domnul ne-o arată o zugrăveală a mănăstirii Dioharios; sau Sfîntul Simeon Stilitul îndepărtat de stareţul său din pricina furiei muncilor trupului său.

Şi iarăşi mulţi alţii. Toate aceste nume venerate dădeau naştere în mintea poporului (credincios) unei dragoste, încheie autorul citat, asemănătoare cu aceea pe care o deştepta mereu în Franţa Evului de Mijloc, chipul Sfîntului Martin, bunul cavaler, care a împărţit cu cel nenorocit mantaua sa la poarta oraşului Amienes» [17]).

Această înrîurire n-a secat cu totul niciodată de-a lungul istoriei Bisericii şi ea s-a manifestat prin felurite categorii de oameni duhovniceşti. Ea se datoreşte, după un mare cunoscător al spiritualităţii Bisericii noastre, în ciuda gravităţii unei lupte ascetice, supraomeneşti, dusă pînă la moarte, celor mai obişnuite virtuţi creştine: tăcerea, iradierea duhovnicească, o cumpătare dulce şi smerită, măsura, pacea, maturitatea, iluminarea duhului, bucuria neapusă, etc., etc... [18]).

Ce se întîmplă, repetăm, cînd autoritatea duhovnicească se ridică împotriva celei ierarhice? Istoria e martoră că astfel de răzvrătiri n-au lipsit în tot trecutul ei şi că asemenea cazuri nu sînt rare. S-ar putea aduce deci tot felul de răspunsuri la această întrebare, din domeniul Dreptului canonic, de pildă, fiindcă, în practică este cel mai folosit. Noi preferăm aici temeiul dogmatic, fiindcă ne e propriu şi pe cel duhovnicesc fiindcă e propriu celor cu o asemenea autoritate amintind numai în treacăt pe cel canonic, exprimat astfel de siracidul: «Nu te judeca cu judecătorul»! (cap. VIII 14).

Din punctul de vedere dogmatic o astfel de răsturnare de situaţii duce la o dezordine care poate aduce dezorganizarea totală şi fărîmiţarea comunităţii respective, văzută. În multe dintre epistolele sale, dar mai cu osebire în întreg capitolul al XII-lea din cea dintîi către Corinteni, Apostolul Neamurilor, în armonie deplină cu Învăţătorul, ne descopere că în Biserică există o rînduială care-şi are obîrşia ei la Dumnezeu. A voi deci să răstorni această rînduială însemnează a te răzvrăti împotriva autorităţii dumnezeeşti şi nu a oamenilor. Iar cel ce persistă în răzvrătire să-ţi fie ca un păgîn şi vameş; căci mai bine tai de la tine un mădular bolnav, decît să se cangreneze tot trupul. «Nu poate ochiul să zică mîinii: «N-am trebuinţă de tine»: de asemenea, nici capul nu poate zice picioarelor: «N-am trebuinţă de voi». Dimpo-

trivă, membrele trupului, care se par mai slabe sînt mai trebuincioase şi cele ce ni se par a fi mai necinstite în trup, acelora le dăm mai multă cinste... Oare toţi sînt Apostoli? Oare toţi sînt prooroci? Rîvniţi însă darurile cele mai bune; dar (continuă marele Apostol), am să arăt pentru viaţă o cale încă şi mai aleasă...» (I Corint. XII, 21-23, 29, 31) [19]).

Aşa dar principiul dumnezeesc este unitatea în multiplicitate, rînduiala din Biserică purcezînd de la Dumnezeu. Sînt felurite daruri, felurite slujbe şi lucrări. Ele nu sînt incompatibile unele cu altele. Şi nu trebuiesc dispreţuite unele în comparaţie cu altele, căci lipsa sau înjosirea unora ar fi spre multa păgubire a organismului suprafiresc, care e Trupul Tainic al Domnului. Nu preţuirea omenească dă îndreptăţire unora dintre membrele acestui trup ci existenţa lor potrivit rînduelilor dumnezeeşti.

Şi pentru ca orice creştin să se poată ridica pînă la înălţimea acestui principiu, care ar putea face pe unii să se îndoiască, Apostolul le arată o cale şi mai aleasă pentru viaţă, aceea a iubirii, care e mai presus de toate, care «rabdă mult şi se milosteveşte, nu pismueşte, nu se trufeşte..., se bucură de adevăr, toate le crede, toate le nădăjduieşte...» (I Corinteni. XIII).

Dogmatica ne dă deci argumentul compatibilităţii feluritelor slujbe şi datoria de a purta unii slăbiciunile celorlalţi, în împlinirea scopului suprem .care este mîntuirea în şi prin Trupul Tainic al căror membre sîntem; iar Ascetica ne arată căile cele mai alese pentru atingerea acestui scop: multele virtuţi care trebuiesc să împodobească sufletul unui om cu adevărat duhovnicesc şi care culmineză în iubire. Orice lipsă de rînduială în Biserică este călcarea legii iubirii, care porunceşte ca unii pe alţii să facem mai mari, iertîndu-ne reciproc slăbiciunile susţinîndu-ne unii pe alţii prin sfat şi rugăciune.

Dar ridicarea autcrităţii duhovniceşti împotriva celei ierarhice este osîndită tot atît de aspru de virtutea care s-a numit «mantaua lui Dumnezeu». Căci zice Sfîntul Isac Siru, «Cuvîntul făcut trup s-a îmbrăcat cu ea, şi prin acest mijloc a rămas cu noi în trupul nostru ascunzînd sub această smerenie puterea suveranităţii Sale pentru ca zidirea să nu fie uluită de înfăţişarea sa; de aceea cel care se îmbracă cu veşmîntul smereniei atrage la sine pe Hristos...»

De aceea Diadoh al Foticei zicea că «cu cît omul e mai desăvîrşit şi mai curat, cu atît e mai smerit şi vede mai bine adevărata realitate: de o parte păcatele sale şi slăbiciunea sa, de alta harul şi puterea nesfîrşită a lui Dumnezeu...». Tot aşa Ava Dorotei învaţă că «Umilinţa desăvîrşită izvorăşte din împlinirea poruncilor. Dacă într-un copac cresc fructe multe, crengile se apleacă de greutatea lor; însă creanga care n-are fructe se înalţă în aer şi caută drept în sus. De asemenea, sînt arbori care nu dau rod, tot timpul cît crengile lor cresc în sus; dar dacă cineva ia o piatră, o agaţă de o ramură şi o pleacă în jos, atunci ramura se apucă şi face roade.

Aşa şi sufletul nostru: dacă se pleacă face roade, şi cu cît rodeşte mai mult, cu atît se pleacă mai mult. De aceea cu cît sfinţii se apropie mai mult, cu atît mai mult îşi recunosc păca-

tele...». «Sfinții Părinți, scrie un teolog plin de duhul Filocaliei, vorbesc într-una despre smerenie, fiindcă ea este cununa, e rodul copt și în același timp condiția «sine qua non», e temelia oricărei creșteri duhovnicești și fără de care nu poate fi viață duhovnicească...»

Ori, se poate oare susține că nesocotirea autorității ierarhice de către rîvnitorii la cele cerești, de nevoitorii în cele aspre și de împătimiții de cele dumnezeești este în prelungirea adevăratei trăiri duhovnicești, — adică ajung ei cu smerenia la cele înalte?

4. Se cade să concretizăm spusele noastre, cu un exemplu mai viu din viața Bisericii. Ele sînt așa de multe, căci așa de numeroase și de felurite au fost ispitele de acest fel, încît cel ce caută asemenea pilde are numai greutatea fixării asupra tărîmului de ales și asupra, personagiului central. Unii ar prefera unele canoane, alții vreun exemplu biblic sau patristic, alții o epocă a Bisericii... Ci noi ne vom referi la un exmplu dat de un sfînt a cărei înrîurire duhovnicească străbate peste veacuri pînă în zilele noastre în toată lumea creștină, și care s-a ocupat îndeosebi de ierarhie: Am numit pe Sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul.

Vorbind despre el, amintim astfel un trăitor pe culmile duhovniciei, cunoscut în Biserica Moldovei de azi prin traducerile operilor sale făcute de dascălul moldovean de Teologie, Părintele Cicerone Iordăchescu.

Ideea centrală a Sfîntului Dionisie Pseudo-Areopagitul este «pan-bisericismul cosmic», pe care sf. Maxim Mărturisitorul îl va preface într-o «liturghie cosmică». Căci Dumnezeu însuși se manifestă în fiecare gen și persoană a creației sale, după măsura capacității sale de a primi și iradia mai departe razele bunătății dumnezeești, sau după modul său de a trăi în Dumnezeu. Deci fiecare primește lumina dumnezeească după măsura de a participa la ea, începînd cu regnul mineral — care proclamă existența lui Dumnezeu prin simpla sa existență — sfîrșind cu ființele spirituale care primesc lumina de-a dreptul de la Dumnezeu, pentru ca s-o transmită mai departe ierarhiilor inferioare lor.

Dar înlăuntrul fiecărei trepte a fiecărei ierarhii, din creație, — omenească, sau îngerească, de pildă, — există iarăși o ierarhizare. Cum nici un fir de păr din capul nostru nu se clătește fără știrea Tatălui ceresc — ierarhizarea aceasta nu poate sta fără voia lui Dumnezeu.

Ierarhia cerească pune o problemă cu adîncuri de taină pentru credincioși: În ce alt chip poate să rînduiască Dumnezeu, pe fiecare membru al acestei ierarhii, potrivit unei aptitudini și unei capacități încă nedovedită, decît fiindcă le cunoaște de mai înainte că vor năzui spre «binele supraființial» în libertate? În acest sens tîlcuește și Sfîntul Maxim în școlile sale pericopa din «Ierarhia Bisericească» (I 5), arătînd că locul cel mai înalt se cuvine celui mai smerit, actul prin care membrul ierarhiei se situiază în tainița sufletului său la o oarecare apropiere de «Unitatea desăvîrșită», corespunzînd actului dumnezeesc prin care i se atribuie treapta respectivă. Că este așa ne-o dovedește și o altă pericopă din «Ierarhia Bisericească» (cap. III, «Contem-

plarea»). Aici sfîntul Dionisie arată că rînduiala cea frumoasă şi obştească a lucrurilor este ca acela care împarte ceva celorlalţi să se împărtăşească el mai întîi cu ele.

Ce se întîmplă însă în cazul cînd cineva violează Legea şi îşi asumă funcţii superioare celor corespunzătoare puterilor sale reale? Un asemenea caz este discutat de Sfîntul Dionisie în Epistola a VIII-a adresată lui Demofil, pe care-l învinueşte de uzurparea de atribuţii. Numele acestuia, «Iubitor de popor» este un epitet convenţional simbolizînd fără îndoială pe creştinii — membri ai ierarhiei sau nu —, care, cuprinşi de un zel necugetat şi lipsiţi de acea «dreaptă socoteală» a vechilor Părinţi, îşi depăşesc atribuţiile, făcîndu-se judecătorii celor de pe trepte superioare lor ba chiar osîndindu-i şi lipsindu-i astfel de cinstea cuvenită rangului lor.

Demofil n-a luat pildă de la Mîntuitorul (Mat. V, 45, Ioan, X, 11), de iubire jertfelnică pentru ridicarea celor căzuţi şi rătăciţi, într-o împrejurare menită să aducă tulburare în Biserică (şi care, de asemenea, simbolizează răul pe care-l fac acei care, depăşindu-şi rostul lor în comunitate cred că salvează în mod providenţial cele sfinte de la necinstire sau distrugere chiar). Iată rezumatul, ilustrat de pericope extrase din această a VIII-a Epistolă a Sfîntului Dionisie către Demofil, care concretizează oarecum ideea centrală a celor spuse de noi:

Sfîntul Dionisie laudă bunătatea lui Moise, a lui David şi a drepţilor Vechiului Testament, în general, mulţumită căreea ei s-au bucurat de binefacerile dumnezeeşti... Dar să înălţăm ochii către izvorul bunătăţii dumnezeeşti pentru a judeca purtarea noastră. Contrariu ei purtarea lui Demofil nu-i insuflă sfîntului Dionisie decît, grijă şi groază pentru cruzimea şi lipsa de condescendenţă cu care s-a purtat faţă de un preot el nefiind decît simplu slujitor la uşa sanctuarului. Şi anume, părîndu-i-se că acesta a fost prea indulgent faţă de un păcătos «l-a acoperit de noroi», zicîndu-i: «Du-te cu cei asemenea ţie !» Apoi, intrînd în altar a luat dumnezeeştile Taine, crezînd că le apără astfel de întinarea păcătoşilor, ba chiar de distrugere. «Ascultă ce-ţi spun, continuă energic Sfîntul Dionisie: Nu e îngăduit fără blasfemie ca un preot să dea socoteală fie slujitorilor (diaconilor), superiorii tăi, fie portarilor, egalii tăi, chiar dacă pare că se poartă în chip lipsit de evlavie cu lucrurile dumnezeeşti, chiar dacă se pare că a călcat o lege oarecare.

Intr-adevăr chiar dacă nerînduiala şi amestecul calcă îndrumările şi legile cele mai dumnezeeşti, totuşi nu e nici o îndreptăţire care să încuviinţeze pe cineva, nici chiar spre slava lui Dumnezeu, să răstoarne rînduiala pe care a dat-o Dumnezeu. Căci Dumnezeu nu s-a împărţit împotriva Sa; altfel cum ar dăinui Împărăţia Lui? (Mat. XII, 25)».

Sfîntul Dionisie aduce apoi argumentul calităţii sau îndreptăţirii pe care o dă numai treapta ierarhică respectivă de a face ceva; uzurparea de funcţiune se pedepseşte aspru de legi: «Dacă, în timp ce arhontele pronunţă în ce priveşte pe un împricinat oarecare fie o achitare, fie o osîndă, unul dintre subordonaţi, care e de faţă la judecată, ar avea cutezanţa (nu zic, aşa cum ai fă-

cut cu preotul, să-l acopere de noroi), ci numai să revină asupra judecății, nu s-ar părea (în acest caz), că-l despoaie de funcția lui de conducător? Ori tocmai aceasta este, omule, ocara pe care tu o arunci asupra unui om și împotriva orînduirilor ierarhice la care este el supus». Apoi trage o concluzie definitivă generală în felul următor: «Ar trebui spus același lucru ori de cîte ori cineva își depășește treapta lui, chiar dacă ar părea că face ceea ce se cuvine, căci o asemenea abatere nu este îngăduită nimănui. Ce era necuviincios, de pildă, în faptul că Ozia a aprins tămîia spre cinstirea lui Dumnezeu (II Cronice, XXVI, 16, 19), sau în aceea că Saul a adus o jertfă (I Regi. XIII, 9), sau în aceea că demonii cei tirani mărturisesc întru adevăr dumnezeirea lui Iisus (Mc. III, 12)? Ori, Teologia nu excomunică mai puțin pe oricine uzurpă o funcție streină... Pentru aceasta Domnul s-a mîniat în inima sa pe trufia lui Ozia (II Cronice, XXVI, 19) și a dat lepra Mariei, care se amestecase, ca să conducă ea pe dătătorul Legii (Numeri, XII, lo)... Trebuie deci ca fiecare să se cerceteze pe sine și ca, fără să se mai gîndească la sarcini mai înalte și mai adînci, să-și reducă planurile la funcțiile care i-au fost încredințate, pe măsura vredniciei sale» [22]).

Aici Sfîntul Dionisie se oprește din argumentare și introduce o digresiune cu o obiecție pe care o pot aduce clericilor simplii creștini duhovnicești: «Va trebui oare ca aceia care se laudă cu Legea să aibă numai ei dreptul să necinstească pe Dumnezeu călcînd Legea? (Rom. II, 23). În acest caz cum pot fi tîlmacii lui Dumnezeu preoții? Cum pot ei să învețe pe popor virtuțile dumnezeești a căror putere n-o cunosc nici ei? Dacă trăesc în întuneric cum vor lumina ei pe ceilalți? Și cum vor da altora pe Duhul Sfînt, dacă n-au arătat prin felul lor de viață și în tot adevărul credința lor în Duhul Sfînt»? La această obiecție le răspunde scurt, că cei care se găsesc în starea aceasta s-au înlăturat ei înșiși din cinul preoțesc, ca dușmani și înșelători, lupi îmbrăcați în piei de oaie, (Mt. VII, 15), cutezători, inconștienți și blasfematori [23]).

Dar nu le e îngăduit uzurpatorilor, continuă Sf. Dionisie, fără nelegiuire, să ceară socoteală de astfel de fapte: În clipa în care cel mai mic procedează astfel față de cel mai mare, el este un uzurpator de funcție. Datoria lor este să-și înstrunească lăcomia, mînia și rațiunea, chiar. Să intre din nou pe treapta care li e rezervată.

Cînd deci unul dintre mai marii lor, se depărtează de datoria lor, egalii lor îl vor mustra cu sfințenie. Așa va rămîne fiecare între hotarele rînduelii și a sarcinii sale. Fiecare dintre noi ca și Demofil, slujește unui Dumnezeu bun, de care are nevoie; ca atare și el trebuie să arate aceeași îndurare față de semenii săi, pe care și lui i-a arătat-o Dumnezeu cu prisosință. Nu prin rău se răzbună Cel ce este Binele însuși. Mîntuitorul s-a rugat pentru cei ce-l ucideau (Luca, XXIII, 34). Altfel, e respins cel ce se îndreaptă spre lumină [24]).

Sfîntul Dionisie exemplifică acum ceea ce a dezvoltat în epistola sa cu visul — autentic — al lui Carpos din Creta, al cărui zel era la înălțimea sfințeniei sale. Acesta fu întristat peste

măsură de îndepărtarea de la credinţă a unui neofit de un necredincios şi chiar în ziua săvîrşirii Botezului său. Şi în loc să se roage pentru a-i atrage de pe calea pierzării lor şi în loc de a-i îndemna, cu timp şi fără timp, să vină la cunoştinţa adevăratului Dumnezeu, amărăciunea şi indignarea îl depăşi. Adormi în această stare sufletească şi după un somn agitat se deşteptă şi începu să blesteme pe cei doi necredincioşi şi să se roage lui Dumnezeu să-i prăpădească. Avu un vis îngrozitor în care casa întreagă era cuprinsă de flăcări, asupra cărora apăru Mîntuitorul. Dedesubt se deschise o prăpastie, pe marginea căreea tremurau fără putere cei doi necredincioşi, traşi de şerpi şi cameni furioşi spre hăul deschis. Carpos era indignat de rezistenţa celor doi şi îi acoperea cu blestemele sale. «La sfîrşit ridicînd ochii revăzu în cer aceeaşi privelişte ca mai înainte. De astă dată, însă, Iisus, mişcat de milă, se ridică de pe tronul său, supra-ceresc, coborî pînă la cei necredincioşi şi le întinse o mînă în ajutor, pe cînd îngerii îi susţineau, ţinînd pe cei doi oameni, unii de o parte, alţii de alta. Atunci Iisus zise lui Carpos: «Pe mine trebuie să mă loveşti acum cu mîna ta ridicată, căci iată-mă din nou gata să sufăr pentru mîntuirea oamenilor şi aş face-o cu mare bucurie, dacă aş putea să împiedic astfel alţi oameni de a păcătui. Mai mult, vezi însuţi dacă ai dreptate să rămîi, mai bine, în prăpastie cu şerpii decît să trăieşti cu Dumnezeu în tovărăşia îngerilor buni care sînt prietenii oamenilor!» [25]).

* * *

INCHEIEREA se impune de la sine: Cele două feluri de autoritate, în Biserică, se îmbină şi se între-ajută în chip armonios, fiind aspecte ale vieţii dumnezeeşti, una ca şi izvorul ei fiind manifestări ale unui organism şi unei instituţii complexe, divino-umane, ca Biserica. Cînd nimbul sfinţeniei cu autoritatea ei duhovnicească a încununat viaţa simplilor mireni, ierarhia n-a ezitat să se prosterneze şi să se închine ei: Sfînta Parascheva, Sfîntul Dimitrie Basarabov şi nesfîrşitele cohorte de sfinţi ai Ortodoxiei sînt mărturii vii. Această autoritate s-a îmbinat totdeauna în chipul cel mai firesc cu autoritatea ierarhică, formînd o unitate vie, lucrătoare şi binecuvîntată în Biserica lui Hristos. Aspectul duhovnicesc este mai interiorizat, mai tainic şi el priveşte întîi viaţa şi desăvîrşirea proprie; de aici iradiază în afară. Aspectul ierarhic al autorităţii, dimpotrivă, priveşte întîi rînduiala exterioară, juridică în Biserică. Cu amîndouă a crescut şi se desăvîrşeşte Biserica în complexul fiinţei ei.

Avînd acelaşi izvor ele au o unitate organică intrinsecă; avînd mijloace şi obiecte deosebite de manifestare, ele sînt distincte, dar această deosebire rămîne mai mult de ordin teoretic: nu trebuie separat ceea ce Dumnezeu a unit în chip firesc ca efect şi cauză — cea ierarhică fiind începătura celeilalte, care, apoi trebuie s-o susţină prin sporul ei de rugăciune şi arătare a Harului —, ambele năzuind în cel mai înalt grad la însuşirea şi trăirea în lumină şi adevăr dumnezeesc, pe căi întru cîtva deosebite.

Valoarea lor pentru Biserică este egală: O Biserică fără viaţă duhovnicească este moartă; fără ierarhie este inexistentă. De aceea ele se ajută şi se susţin reciproc.

Am adus unele cazuri consemnate de Biblie — Amaţia —, sau de Tradiţe, — Demofil şi Carpos, — ca şi de Istoria Bisericii — Montanismul, Protestantismul, culte neo-protestante. Ele ne arată o greşită concepţie, unilaterală despre Biserică — nevăzută —, despre ierarhie, — ca existînd numai sub manifestarea ei spirituală, obştească — şi o uzurpare de funcţii şi atribuţii. Cel mai îndreptăţit să ne înveţe într-o asemenea problemă, ca magistru prin excelenţă al vieţii duhovniceşti şi al ierarhiei îngereşti şi bisericeşti, este sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul. El ne învaţă că judecarea unui membru al ierarhiei de către cei mai mici este o uzurpare de atribuţii şi de funcţiuni; este o manifestare a lipsei de iubire, de bunătate şi de smerenie, este domnia dezordinei în Biserică şi ruinarea ei. A Domnului este judecata! (Isaia, XXX). Chiar faptele care ni se par că proslăvesc pe Dumnezeu, dacă nu sînt făcute în Duhul lui, sînt respinse de El (Ieremia, XXIII, 21; Isaia, LXVI, 3; Mat, VII, 22-23; Deut. XVI, 20). «Nu te mîndri dar, ci teme-te!» (Romani XI, 20).

Zelul fără puterea de discernămînt — dreapta socoteală —, poate duce la, pieire; rîvna fără iubire este deşartă; nevoinţele fără smerenie sînt fără de folos, dacă nu sînt chiar păgubitoare,

In măsura în care, deci, membrii ierarhiei năzuesc să-şi pună viaţa de acord cu înălţimile cerute de Harul treptei lor îşi împlinesc misiunea; altfel sînt pietre de poticnire pentru ceilalţi. In măsura în care mirenii rămîn deschişi spre Harul dumnezeesc, ei înţeleg că virtuţile lor fără iubire şi smerenie nu sînt virtuţi: «Substanţa bogăţiei e aurul; a virtuţii, smerenia. Precum deci cel lipsit de aur este sărac, chiar dacă nu pare celor din afară, aşa fără smerenie, nevoitorul nu va fi virtuos» [26]).

«Cînd veţi face toate cele poruncite vouă, ziceţi: Slugi netrebnice sîntem, că ceea ce eram datori să facem, am făcut», ne învaţă Domnul (Luca XVII, 10).

In acest chip credinţa şi faptele noastre vor fi spre zidire, nu spre dărîmare. In acest chip cele două feluri de autoritate în Biserică — unde mai sînt şi altele —, vor colabora spre slava lui Dumnezeu cel unul după fiinţă şi întreit după Ipostasuri.

Prof. N. CHIŢESCU

NOTE

1) *Iustin Moisescu*, Profesor la Institutul Teologic din Bucureşti, *Ierarhia Bisericească în epoca apostolică...* Craiova, 1955), 80 pagini, în 8).

2) În acest sens vezi mărturia unui teolog de vază, contimporan nouă, romano-catolic, *M. J. Congar. Chrètiens dèsunis, principes d'un „Oecumenisme catolique"*: col. „Unam Sanctam", nr. 1; (Paris 1937), etc,

3) Pentru această deosebire vezi *Hr. Andruţos, Simbolica*, traducere din limba greacă de *Iustin Moisescu*, Profesor universitar, (Craiova, 1955), pp. 82 sq. şi 320.

4) Pentru această parte vezi *J. Tixeront, L'ordre et les ordinations, studiu de teologie istorică*, ediţia II-a, (Paris, 1925), pp. 48—52.

5) *Romani*, XII, 1: „Rogu-vă dară, fraţilor, pentru mila lui Dumnezeu să înfăţişaţi trupurile voastre ca o jertfă vie, sfîntă şi plăcută lui Dumnezeu, ca o slujire a voastră cuvîntătoare".

6) *I Petru*, II, 5: „Şi voi înşivă, ca nişte pietre vii, alcătuiţi din voi casă duhovnicească, preoţie sfîntă, ca să aduceţi jertfe duhovniceşti, plăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos".

7) *Evrei XIII*, 15: „De aceea să aducem prin El necontenit lui Dumnezeu jertfă de laudă, adică roada buzelor, care proslăvesc numele Lui".

8) *Evrei*, XIII, 16: „De asemenea să nu uitaţi facerea de bine şi milostenia, căci asemenea jertfe sînt plăcute lui Dumnezeu".

9) *Filipeni*, II, 17: „Pentru jertfa şi slujirea credinţii voastre mă voi bucura şi mă voi bucura cu voi toţi".

10) *Sergiu Bulgacov*, *Ortodoxia*, în romîneşte de Nicolae Grosu (Sibiu, 1932), p. 62.

11) *A. S. Homiacov, L'Eglise latine el Le Protestantisme au point de vu de l'Eglise d'Orient.* (Lausanne et Vevey, 1872), pp. 49—50.

12) După cum se ştie, martirii dădeau penitenţilor acele „libelli pacis" către episcopi; vezi *Epistolae*, XVII, 3; XXII, 2; XXVII, 2; XXXII, 1, etc., ale *Sfîntului Ciprian*. Deci ei nu dădeau decît în principiu dezlegarea.

13) Pentru informaţii ample şi documentate în această privinţă vezi *Mgr. Bernard Bartmann, Précis de Dogmatique*, traducere de abatele Marcel Gautier; t. II, ed. III-a, (Mulhouse, 1938), pp. 440—441.

14) *Amos*, cap. VII, 10—17: „Atunci a trimis Amasia, preotul cel din Betel, către Ieroboam, regele lui Israil, zicînd: „Amos unelteşte împotriva ta chiar în casa lui Israil. Şi locuitorii ţării nu mai pot îndura cuvintele lui!"

Dar iată ce grăieşte Amos: „De sabie va muri Ieroboam şi Israil va fi dus în robie de pe pămîntul lui";

Şi a zis Amasia către Amos: „Profetule, scoală şi fugi în pămîntul Iudei şi mănîncă acolo pîine şi profeţeşte în acele locuri; dar în Betel nu vei mai profeţi, căci el este templul regelui şi casă a împărăţiei este!"

Şi a răspuns Amos şi a zis către Amasia: Eu nu sînt prooroc şi nici fecior de prooroc, ci sînt păstor şi adunător, de sicomore; şi de la turmă m-a luat Domnul şi mi-a zis: „Du-te şi prooroceşte în poporul meu Israil!" Şi acum ascultă cuvîntul Domnului, tu, care zici: „Nu se cade să prooroceşti împotriva lui Israil şi să nu propovăduieşti împotriva Casei lui Isaac"!. Pentru aceasta aşa zice Domnul: „Femeia ta se va desfrîna în cetate şi fiii şi fiicele tale vor cădea în ascuţişul sabiei, pămîntul tău va fi măsurat cu funia, tu vei muri într-un loc spurcat, iar Israil va fi dus în robie de pe pămîntul lui!"

15) *Sergiu Bulgacov, op. cit.*, supra. p. 62.

16) Cf. *idem, ibidem*, p. 61.

17) *Eugène Mercier, La spiritualité byzantine. L'Orient grec et chrètien.* (Paris, 1933), pp. 277—278.

18) *Nicolaie Arseniev, Le monde des saints et des starets russes*, în revista „Dieu Vivant", nr. 6 (Paris, 1946), p. 116.

19) Noi folosim pretutindeni în această cercetare Biblia în frumoasa traducere a Fericitului întru adormire Patriarh Nicodim, ediţia II-a.

20) Pentru partea aceasta vezi Prof. *Maurice de Gandillac, Introducere* la *Oeuvres complètes du Pseudo-Denys l'Aréopagite* (Paris, Aubier, 1943).

21) Vezi *Sfîntul Dionise Pseudo-Areopagitul, Ierarhia Bisericească* cap, III, 3, paragrafele o. p.; traducere de Profesor Preot *Cicerone Iordăchescu* col. *„Din Vechea literatură creştină"*, 1932, pp. 106—107.

22) *Sfîntul Dionisie Pseudo-Areopagitul, Epistola a VIII-a către Demofil* cap. I, în *Oeuvres complètes du Pseudo-Denys l'Aréopagite*, citată supra, pp 335—341.

23) *Idem, ibidem*, cap. II, pp. 341—342.

24) *Idem, ibidem*, cap. III, IV, V, pp. 342—348.

25) *Idem, ibidem*, cap. VI, pp. 348—351.

26) *Ilie Ecdicul culegere din sentinţele înţelepţilor strădalnici*, XL; în „Filocalia", traducere de prof. Pr. D. Stăniloaie, vol. IV, (Sibiu, 1948), p. 287.

CREDINȚĂ ȘI CULT

Apartenența la Biserică — ne gîndim la cea creștină—, se întemeează și se afirmă prin credință. De aceea membrii Bisericii se și numesc credincioși, adică oameni care acceptă să facă parte și să rămînă în comunitatea bisericească prin mărturisirea unei credințe.

Credința este un fenomen neobișnuit de complex. Ea se dezvoltă în ființa credinciosului, dar nu crește numai din puterile lui. Ea este în credincios, dar nu rămîne numai în lăuntrul ființei sale. Ea se manifestă prin anumite acte ale credinciosului, dar nu angajează numai o parte a ființei acestuia.

Credința este o atitudine fundamentală în care credinciosul se angajează, fără rezervă, cu toate puterile sale sufletești și trupești.

Funcțiile cunoașterii de exemplu, sînt ușor identificabile în componența psihologică a credinții. Căci nu există mărturisire de credință fără o adeziune intelectuală la învățăturile religioase mărturisite. Nu poți accepta și nu te poți decide să faci un lucru pînă ce mai întîi nu l-ai pătruns mental și nu l-ai cuprins în concepte clare. Sau cel puțin, pînă ce nu ți-ai dat suficient de bine seama de temeiurile raționale care îl vădesc vrednic de a fi acceptat și făcut obiect al unei acțiuni. Nevoia de a cunoaște mai întîi, și apoi a trece la acțiune este constitutivă ființei omenești, inclusiv firii credincioșilor. Credinciosul știe că nu poate ajunge la credință și odată ajuns, nu poate rămîne în sfera acesteea, fără un apel constant la puterile minții sale proprii. Atitudinea credinciosului față de credință este condiționată neapărat și de efortul din partea lui de a cunoaște conținutul credinții.

Așa se explică grija cea mare a Bisericii veacurilor primare de a da, în cadrul catehumenatului, o temeinică instrucție religioasă, catehumenilor. Așa se explică grija de totdeauna a Bisericii de a da necontenit învățătură atît celor ce voiau să devină membri ai ei, cît și credincioșilor înșiși.

In împlinirea misiunii sale didactice Biserica a făcut și face mereu uz de puterile cunoașterii firești în formularea, însușirea și justificarea învățăturilor propovăduite și, în general, a pus grijă deosebită ca în efortul de înrîurire asupra credincioșilor să se adreseze neapărat și rațiunii, a căutat să dea satisfacție și cerințelor firești ale minții acestora.

Biserica știe că rațiunea este parte constitutivă a chipului dumnezeesc din om și că în activitatea sa de promovare a credinciosului în direcția asemănării cu Dumnezeu, trebuie să por-

nească şi să se rezeme necontenit şi pe chipul dumnezeesc din om, adică trebuie să facă mereu apel şi la raţiunea credinciosului.

Biserica ştie că revelaţia supranaturală nu desfiinţează revelaţia naturală, ci o presupune, contează cu ea şi clădeşte pe ea. Ca parte constitutivă a revelaţiei naturale, raţiunea credincioşilor nu numai că nu este ignorată de către Biserică dar dimpotrivă este cu grijă luată în considerare şi valorificată ca principală cale de acces în sufletul lor.

Fără luarea în considerare a puterilor intelectuale ale credincioşilor, activitatea didactică a Bisericii ar fi serios atinsă în puterea ei de înrîurire şi eficienţă.

Dar, spre deosebire de celelalte adevăruri, învăţăturile de credinţă prezintă particularitatea că sînt lipsite de o evidenţă internă. Ele nu pot fi captate fără rest în concepte de circulaţie obişnuită. Printr-o anumită dimensiune a lor, adevărurile de credinţă rămîn mereu revărsate peste limitele recipientelor noţionale. De aceea adeziunea la revelaţie nu se poate face fără un susţinut efort de voinţă.

La îndemnul propovăduitorului bisericesc — şi, nu arareori, al vreunei experienţe şi frămînt personal —, voinţa ajută inteligenţii, să se plece asupra învăţăturilor de credinţă spre a-i cerceta temeiurile raţionale şi orice alte motive i s-ar mai prezenta în vederea eventualei lor acceptări şi asimilări.

Cercetarea temeiurilor raţionale ale credinţii nu este lucru uşor. Ea necesită pătrunderea în sfera revelaţiei; perceperea caracterului specific duhovnicesc al acesteea; rămînerea în contact strîns şi îndelungat cu conţinuturile ei; concentrare şi meditaţie adîncă, mediu prielnic, etc. E limpede însă, că fără ajutorul masiv al voinţei, puterile intelectuale ale credinciosului n-ar putea presta o asemenea activitate, cu deosebire anevoioasă.

In cazul că temeiurile raţionale ale învăţăturilor religioase au fost găsite convingătoare, calea către acceptarea lor este, în parte, netezită. Zicem *în parte*, pentru că în calea primirii adevărurilor revelate rămîn mereu piedici pe care raţiunea singură nu le poate depăşi. Cea mai importantă dintre acestea constă în aspectul misterios al învăţăturilor descoperite. Depăşirea acestei piedeci nu se poate face decît pe o altă cale şi anume, prin luarea în considerare a vredniciei de crezămînt şi a autorităţii celui de la care provin aceste învăţături. E evident însă, că şi aici este necesar un susţinut efort de voinţă.

Precum în celelalte virtuţi creştine, aşa şi în dobîndirea şi practicarea credinţei, încordarea susţinută, durabilă, fermă a voinţei este neapărat necesară.

Nu lipsesc nici elementele emoţionale din complexul fenomen al credinţei. Faptele istorice de care este legată descoperirea învăţăturilor creştine; personalităţile religioase de dimensiuni unice, prin mijlocirea cărora s-a transmis lumii dumnezeescul mesaj al Evangheliei; adîncimea, bogăţia, sublimitatea învăţăturilor creştine, înrudirea şi potrivirea lor cu sufletul omenesc angajează în mod normal şi inima catehumenilor, prilejuindu-le

vibraţii intense, durabile, şi nu arareori, de un registru neobişnuit de întins.

Aşadar, apariţia credinţii în sufletul credinciosului e rezultatul unei contribuţii armonice a tuturor funcţiilor sufleteşti: intelectuale, afective şi volitionale.

Contribuţia puterilor sufleteşti la producerea credinţii este, firește, importantă. Ea rămîne însă, numai o contribuţie. Fiindcă mai sînt şi alţi factori a căror prezenţă e neapărat trebuitoare pentru naşterea credinţei în suflet. Aceştia sînt: învăţăturile descoperite şi Harul dumnezeesc.

După cum un act de cunoaştere presupune pe de o parte un subiect care să iniţieze cunoaşterea, iar pe de alta o realitate obiectivă, asupra căreea să se îndrepteze subiectul cunoscător, tot aşa şi în credinţă, pe lîngă subiectul ei, trebuie să existe şi obiectul asupra căruia să se îndrepteze şi care să-i dea conţinutul. De altfel s-a şi spus că actul credinţii este un act intenţional, adică prezintă particularitatea de a viza totdeauna o realitate independentă de aceea a subiectului personal. Credinţa este totdeauna credinţă în ceva (cf. Hans Reiner, Das Phänomen des Glaubens, Halle) Saale, (1934, p. 27-28).

Realitatea aceasta obiectivă necesară producerii credinţii este Revelaţia dumnezeească. Revelaţia dumnezeească este principalul obiect al propovăduirii bisericeşti şi tot ea este principalul izvor din care credinţa păstoriţilor îşi primeşte substanţa.

Invăţăturile revelate însă, poartă în fiinţa lor o dimensiune care le face refractare oricărei încercări de a le cuprinde în întregime în noţiuni obişnuite.

Adevărurile descoperite sînt adevăruri dumnezeeşti şi ca atare ele vor rămîne totdeauna înconjurate de un văl misterios. De sigur ele pot fi cercetate şi aprofundate, dar prin anumite aspecte ale lor vor rămîne mereu în sfera lor de taină. Şi atunci pentru a le putea accepta e necesar ca omul credincios să fie ajutat la aceasta. Pentru ca sufletul credinciosului să se deschidă, să accepte şi să mărturisească învăţăturile provenind dintr-un izvor de dincolo de puterile sale, este necesar să primească un ajutor de aceeaşi provenienţă. De fapt în procesul credinţii sale, în primirea şi asimilarea ca motive de acţiune, a adevărurilor revelate, credinciosul este ajutat efectiv de Harul dumnezeesc.

Dar ce sînt adevărurile descoperite? Sînt ele, care, nişte simple idei cărora credinciosul le atribuie calităţi şi puteri imaginare? Şi ce este Harul dumnezeesc? Este el oare o putere impersonală, o energie oarbă, lucrînd la voia întîmplării? Nu. Pentru credincios nici învăţăturile creştine nu sînt simple idei abstracte, nici Harul nu este o putere oarbă. In concepţia şi viaţa credinciosului atît învăţătura revelată cît şi Harul dumnezeesc sînt indisolubil legate de personalitatea Mîntuitorului Iisus Hristos.

Pentru credinciosul creştin nici învăţătura descoperită şi nici Harul nu însemnează nimic fără Iisus Hristos. El, Hristos Domnul, este izvorul adevărului religios şi al Harului sub lumina şi înrîurirea cărora păşeşte de douăzeci de veacuri creştinătatea

întreagă cu certitudinea de nezdruncinat asupra inepuizabilei lor puteri eficiente și a permanentei lor valabilități.

Credința creștină este credință în Iisus Hristos. Este credință în persoana Lui vie, nu în ideea Lui. Pentru viața noastră religioasă — remarca încă Sfîntul Justin Martirul —, nu-i suficientă o cunoaștere teoretică a lui Dumnezeu, nu-i suficientă ideea Lui. Ceea ce ea reclamă este o cunoaștere a lui Dumnezeu, așa cum se cunoaște o persoană, nu o disciplină oarecare. «A cunoaște un om, a cuncaște pe Dumnezeu nu-i tot una cu a cunoaște muzica, aritmetica și astronomia». La acestea se ajunge prin «studiu și exercițiu»; o persoană însă, n-o cunoști «decît văzînd-o». Pe Dumnezeu, ca să-L cunoști, trebuie să-L și vezi. Lucrul acesta a devenit posibil pentru credincioși, prin întrupărea Logosului, prin venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, a lui Iisus Hristos Domnul.

Credința creștinului este credință în Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, este credința în Iisus Hristos.

Dar unde poate fi găsit Iisus Hristos de către credinciosul de azi? Unde poate avea sentimentul sigur al întîlnirii cu El?

Credinciosul se poate întîlni, tainic, cu Hristos, în rugăciune. Se poate întîlni cu El cînd se află în fața chipului Său din zugrăvitură. Il poate întîlni în graiurile Scripturilor Sfinte; în neînduplecata poruncă a cugetului..... Dar mai ales îl poate întîlni în locașul de cult, în biserică, în cadrul slujbelor dumnezeești.

Și arhitectura, și pictura, și slujbele dumnezeești toate îndrumă spre Hristos. Forma de cruce a Bisericii îl duce pe credincios cu gîndul la cutremurătoarea jertfă a lui Iisus Hristos. Cupola către care converg armonic liniile, volumele, detaliile arhitectonice ale Bisericii îi amintesc de coborîrea din iubire a Fiului lui Dumnezeu între oameni. Zugrăviturile de pe pereții interiori arată toate, spre Iisus Hristos. Icoanele Proteților, Apostolilor, Sfinților, Mucenicilor, prin intensa lor radiație duhovnicească, trimit puternic dincolo de ei, spre Hristos. Minunata împletire a riturilor sacre dau cadru și relief de lumină Domnului și-i actualizează învățătura, faptele și viața în fața credincioșilor.

Dintre toate slujbele dumnezeești, Sfînta Liturghie mai ales, dispune, în această privință, de mijloace unice.

Astfel, prin pericopele evanghelice ea îl face oarecum auzit pe Iisus însuși comunității credincioșilor prezenți la slujbă.

Pericopa o citește preotul. Dar veșmintele, ținuta, vocea, cadrul, atmosfera în care citește, transfigurează omenescul dintrînsul, în așa măsură încît credincioșii, cel puțin unii din ei, nu rezistă imboldului de a-i suprapune chipul lui Hristos din zugrăvitura de alături.

Mai mult decît oricare act religios însă, Taina și Jertfa euharistică constituie punctul de reală prezență a lui Hristos între credincioși și, deci, de maximă posibilitate pentru dînșii de a se întîlni și intra în comuniune cu El.

In timp ce dincolo de spațiul liturgic, întîlnirea cu Hristos rămîne supusă oscilațiilor stărilor subiective, în cadrul slujbelor

divine publice şi cu deosebire în cadrul Sfintei Liturghii, credincioşii participanţi şi dintre aceştia, cei ce primesc Sfînta Impărtăşanie, îşi dobîndesc şi mărturisesc o convingere despre întîlnirea şi unirea cu Hristos întru nimic inferioară convingerii dobîndite de credincioşii care au avut prilejul să-L vadă şi să-L audă în răstimpul vieţii şi activităţii Sale pămînteşti. In momentul în care credincioşii vin în atingere cu elementele vizibile, fizice, ale Sfintei Euharistii, au certitudinea deplină, absolută, că în chiar acel moment ei se-ntîlnesc şi se unesc cu Hristos însuşi.

De aceea neparticiparea la slujbele divine şi mai ales ocolirea îndelungată a Sfintei Impărtăşanii duc la o rarefiere, anemiere, la o slăbire pînă la desfiinţare aproape, a credinţii.

Credinţa creştină nu rămîne vie, puternică, dreaptă, decît în legătură şi în prezenţa lui Hristos.

Pe Hristos însă credinciosul îl întîlneşte şi îl aude în chip absolut sigur mai ales la Sfînta Liturghie pe care, învăluit în Taina semnelor euharistice, o slujeşte Domnul însuşi.

De aceea un parohian nu poate satisface deplin calităţii sale de credincios al lui Hristos decît dacă participă regulat la cultul public, şi-n primul rînd la Sfînta Liturghie.

Numai prin participarea regulată la cultul public şi mai ales la slujba Sfintei Liturghii, credinciosul îşi dobîndeşte şi îşi afirmă poziţia sa corectă faţă de Hristos.

Prof. D. BELU

LA DUMINICA II-a DIN POST

DESPRE SPOVEDANIE

„Ci ca să ştiţi că Fiul Omului are putere pe pămînt a ierta păcatele, a zis slăbănogului: ţie-ţi zic, scoală-te, ia-ţi patul tău şi mergi la casa ta".
(Marcu II, 10-11).

Mare a fost, fraţilor, îndurarea Domnului nostru Iisus Hristos care, văzînd credinţa celui paralizat şi a celor patru, care au spart acoperişul casei, ca să-l coboare la picioarele Mîntuitorului, a tămăduit pe paralitic printr-un singur cuvînt şi l-a trimis sănătos la casa sa. De aceea şi gloata, care era în casă şi în jurul casei, în cît bolnavul nu putea fi dus pe uşă la Mîntuitorul, plină de uimire a strigat: Niciodată nu s-a mai văzut aşa ceva!

Şi cu prilejul acestei minuni, Fariseii, vrăjmaşii de totdeauna ai Mîntuitorului, au găsit iarăşi motiv de cîrtire împotriva Domnului, căci a zis: «fiule, iartă-ţi-se păcatele». Căci ziceau ei: «Cine poate să ierte păcatele, de cît numai unul Dumezeu?»

Că numai Dumnezeu iartă păcatele oamenilor, aceasta este foarte adevărat. Dar în orbirea lor ei nu vedeau că au în faţă pe însuşi Dumnezeu întrupat şi că el era cel ce a iertat păcatele şi a dăruit sănătate paraliticului. Ca să-i facă să înţeleagă aceasta, Mîntuitorul i-a mustrat, zicînd: «Pentru ce cugetaţi aceasta în inimile voastre?... ca să ştiţi însă că Fiul Omului are putere de a ierta păcatele, a zis slăbănogului: «scoală-te, i-aţi patul tău şi mergi la casa ta!» (Marcu II, 10). Şi astfel s-a săvîrşit marea minune a însănătoşirii paraliticului.

Minunea aceasta, fraţilor, se săvîrşeşte mereu şi cu noi, în toate zilele, prin sfînta taină a pocăinţii. Ori de cîte ori, cu zdrobire de inimă, mărturisim înaintea duhovnicului păcatele noastre, prin iertarea dobîndită de la el ne tămăduim de boalele noastre sufleteşti; căci păcatul nu este decît boala, paralizia sufletului, iar dobîndirea iertării este tămăduirea şi căpătarea din nou a curăţeniei şi sănătăţii sufleteşti.

Mare este dragostea lui Dumnezeu pentru oameni, dacă le-a pus la îndemînă această sfîntă taină. La această nespusă îndurare şi dragoste şi omul trebuie să răspundă cu şi mai mare dragoste către Dumnezeu, căutînd să se folosească, la nevoe, de această sfîntă taină, aşa cum se cuvine, pentru ca să-şi păstreze sau redobîndească curăţia inimii, fără care nu poate vedea pe Dumnezeu.

Iată sîntem la începutul postului mare, timp care, după porunca Bisericii și după vechea noastră tradiție, este cel mai potrivit pentru spovedanie și pentru tămăduirea sufletului de boalele de care sufere. De aceea, să vorbim puțin despre această sfîntă taină și mai ales de foloasele ce ne aduce ea pentru mîntuirea sufletului.

* * *

Incă de la căderea în păcat a strămoșilor noștri în rai, păcatul s-a întins și a continuat în lume, pînă acolo, încît sfîntul apostol a fost îndreptățit să spună: «De vom zice că nu avem păcat, mincinoși sîntem și adevăr nu este întru noi», iar în rugăciunile de la slujba înmormîntării auzim același lucru, prin cuvintele: «căci nimenea nu este fără de păcat, măcar de-ar fi numai o zi viața lui». Singura ființă omenească, care a fost fără de păcat, a fost Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Chiar și sfinții au fost supuși păcatului. Iar dacă cineva va zice: dacă au păcătuit și ei, cum de sînt sfinți? răspunsul este acesta: au păcătuit, dar puțin și s-au luptat mult cu ispitele care-i împingeau la păcat și apoi s-au pocăit sincer și cu mare zdrobire de inimă și astfel păcatele lor au fcst șterse. Aceasta ne arată cum și noi dacă păcătuim, putem totuși dobîndi sfințenia și curăția vieții, prin sfînta taină a pocăinții.

Atunci, ce este spovedania sau taina pocăinții?

— Ea este cel mai mare și mai prețios dar, pe care, din dragcste pentru noi, ni l-a dat Mîntuitorul, atunci cînd, luîndu-și rămas bun de la sfinții apcstoli, le-a spus: «Luați Duh sfînt! Cărora veți ierta păcatele, iertate vor fi și cărora le veți ține, ținute vor fi» (Ioan XX, 22-23). Iar darul de iertare a păcatelor, pe care l-a făcut sfinților apostoli, a trecut prin hirotonie și la urmașii lor, episcopi și preoți, pînă astăzi și pînă la sfîrșitul lumii, căci aceasta înseamnă cuvintele Domnului: «și iată eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului. Amin». (Matei XXVIII, 20).

Ce este sfînta taină a pocăinții?

— Ea este baia prin care omul păcătos se curăță de murdăria păcatului: este doctoria minunată pentru tămăduirea boalelor sufletești, căci păcatul nu-i decît o boală sufletească. Este iertarea jignirii aduse de om lui Dumnezeu prin păcat, adică împăcarea omului cu Dumnezeu. Este garanția dobîndirii vieții veșnice. Este doctoria care înlătură din suflet otrava păcatului, pentru că păcatul este o otravă pentru trup.

Ce face un om cînd este mușcat .de un șarpe veninos, sau a înghițit din greșală o otravă? Aleargă la coctor, care-i dă o doctorie împotriva otrăvii, care-i spală trupul și-l face să elimine din el otrava. La fel și sufletul otrăvit de păcat, trebuie să alerge la duhovnic, care prin harul primit de la Dumnezeu, ca un doctor bun, știe și are putere să înlăture din suflet otrava păcatului și urmările ei rele pentru suflet, care altfel l-ar duce la moartea sufletească, la osînda cea veșnică.

Cuvintele duhovnicului: «iar eu nevrednicul preot și du-

hovnic, cu puterea ce-mi este dată, te iert şi te dezleg de toate păcatele tale» produc asupra sufletului păcătosului acelaşi efect pe care l-au produs asupra slăbănogului cuvintele Mîntuitorului: «iartă-ţi-se păcatele tale» şi «scoală-te, ia-ţi patul tău şi mergi la casa ta!»

Ca şi otrava, care produce mare tulburare în trup, tot aşa şi păcatul produce mare tulburare în suflet; iar tulburarea cea mai mare este mustrarea conştiinţii care roade pe om ca un vierme neadormit, pînă ce se spovedeşte şi capătă iertare, sau dacă nu face aceasta, pînă ce moare..... şi încă nici atunci mustrările cugetului nu încetează, ci îl chinuiesc şi mai grozav, pentru că ele aţîţă şi hrănesc focul osîndii veşnice.

De aceea, avînd de la Dumnezeu un dar aşa de mare, avînd o doctorie aşa puternică, este dovadă de lipsă de minte la omul care se bălăceşte în păcat şi nu se foloseşte de acest minunat mijloc de tămăduire.

Ce faci tu, creştine, cînd cazi într-o mlaştină şi-ţi murdăreşti hainele şi trupul? Te scoli repede, îţi speli trupul şi hainele, căci nu poţi suporta să umbli printre oameni murdar.

Ce faci cînd ai o bubă, o fractură sau o dureroasă boală internă?

— Alergi la doctor, care-ţi deschide cu bisturiul buba şi pune medicamente de multe ori arzătoare, ca să-ţi vindece rana; alergi la doctor care-ţi îndreaptă mădularul rupt şi-l fixează în ghips, pînă se prinde la loc; alergi la doctor, care pentru boale interne îţi face injecţii dureroase sau îţi dă să bei doctorii, uneori foarte amare sau neplăcute la gust. Şi tu iei doctoriile oricît de amare ar fi, numai ca să-ţi înceteze durerile şi să-ţi tămăduieşti trupul.

Ce faci tu, creştine, cînd ai dureri de măsele, care te chinuiesc ziua şi noaptea? Alergi la dentist, care, fie că-ţi scoate măseaua bolnavă, fie că repară stricăciunea, şi numai aşa te linişteşti.

Iată cum procedezi tu, cînd este vorba de trup. Dar oare ce este mai de preţ la om, trupul sau sufletul? Ori cît am pune noi mai multă grabă ca să ne vindecăm trupul, pe care-l vedem şi am neglija sufletul, pe care nu-l vedem, tot sufletul este mai de preţ, după spusa Mîntuitorului: «Ce-ar folosi omul de-ar dobîndi lumea toată şi şi-ar pierde sufletul său, sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?» (Marcu VIII, 36-37).

De aceea este de mirare şi lucru anapoda, că mulţi creştini nu se folosesc, cum se cuvine, de marea taină a pocăinţi, ca să capete iertare de păcatele lor, pentru a-şi dobîndi liniştea conştiinţii şi a-şi asigura viaţa cea veşnică.

Care să fie, oare, cauzele pentru care unii creştini nu vin la spovedanie?

La unii este ruşinea, zic ei. Acum, că le este ruşine că au păcătuit, aceasta-i foarte frumos. Dar să le fie ruşine să se spovedească aceasta-i o mare greşală. Ruşine trebuie să-ţi fie cînd făptuieşti păcatul, iar nu cînd mărturisindu-l duhovnicului capeţi iertare. Şi de cine ţi-ar fi ruşine? De un om ca tine, dar care

a dobîndit prin hirotonie darul de a-ţi asculta spovedania şi a-ţi comunica din partea lui Dumnezeu iertarea?

Dar cînd e vorba de boale trupeşti, de ce nu ţi-i ruşine de doctor? De ce să-ţi fie ruşine de acest părinte al tău duhovnicesc care are datoria să fie mut ca mormîntul şi care fiind şi el om, te compătimeşte şi-ţi înţelege greşeala? Şi să nu-ţi fie mai degrabă ruşine şi groază, că dacă nu te spovedeşti, nu vei dobîndi iertare? Păcatele, pe care, ca un fără de minte, le ascunzi acum, vor fi vădite în faţa întregii lumi la judecata viitoare, cînd, dacă nu te pocăieşti, vei auzi pe dreptul judecător zicîndu-ţi ţie şi tuturor celor de teapa ta: «Duceţi-vă de la mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui!» (Mat. XXVI, 41).

Este cu totul nelalocul ei ruşinea în faţa lui Dumnezeu, care, de altfel, îţi cunoaşte păcatele şi ca un părinte bun ţi le şi iartă, îndată ce le mărturiseşti cu durere de inimă. Şi tot aşa, e mai mult de cît copilărească ruşinea faţă de duhovnic, părinte iubitor şi el, care păstrează cea mai deplină taină asupra păcatelor tale, şi care în taina pocăinţii are rolul de mijlocitor între tine, păcătosul pocăit şi între milostivul părinte ceresc, adînc jignit prin păcatele şi nelegiuirile tale.

Sînt alţii care spun că nu se spovedesc de frica duhovnicului, care poate că i-ar mustra cu asprime sau le-ar impune canoane prea grele. Dar şi aceştia judecă tare greşit.

De lăudat, firește că n-are să-i laude duhovnicul, cînd vin şi mărturisesc păcate grele; dar nici nu sînt îndreptăţiţi să se teamă că va fi prea aspru cu dînşii, pentru că rostul lui este cel al unui părinte iubitor, care caută doar să îndrepte şi să ferească de la rău pe fiii săi duhovniceşti, pe care-i iubeşte şi compătimeşte. Iar pentru ca ei să-şi aducă aminte des de păcatele, pentru care au dobîndit iertare şi pentru ca să se ferească pe viitor să le mai repete pe acestea sau să mai facă altele, duhovnicul le dă un canon, nu prea greu, ci de cele mai multe ori foarte uşor în raport cu greutatea păcatelor mărturisite. Pentru că duhovnicul procedează cu cei ce vin la spovedit, cum a procedat tatăl fiului risipitor din Evanghelie.

Doar duhovnicul nu este un judecător aspru sau un călău, cum, din cauza conştiinţii lor prea încărcate, îl cred unii, ci este un părinte blînd, duios, compătimitor, dorind nu pedepsirea păcătoşilor, ci îndreptarea lor şi scăparea lor de pedepsele de care sînt ameninţaţi.

Iată deci cît de neîntemeiate şi copilăreşti sînt pretextele pe care le aduc unii creştini, care din lenevire şi împietrirea inimii, se lipsesc de minunata doctorie pentru boalele sufleteşti, care este spovedania.

Să vedem acum şi cum trebuie făcută mărturisirea păcatelor pentru a aduce roade bune pentru suflet, curăţire şi tămăduire.

Cea dintîi condiţiune este căinţa, adică părerea de rău că prin păcatele tale ai supărat pe Dumnezeu şi astfel te-ai lipsit de dragostea şi ajutorul lui.

Altă condiţie este, ca înainte de a merge la mărturisire,

să-ţi cercetezi bine trecutul şi să-ţi aminteşti de toate păcatele făcute de la ultima mărturisire şi pînă în clipa cînd mergi la spovedanie. Pentru că pe toate păcatele făcute trebuie să le mărturiseşti şi să nu laşi niciunul, ca iertarea ce o vei dobîndi să fie deplină şi după spovedanie să te simţi cu conştiinţa împăcată, parca-i fi un om născut din nou.

Apoi cînd mergi la spovedanie şi mai ales după ce ai dobîndit iertare de păcatele făcute, să te hotărăşti serios să nu mai cazi din nou în aceleaşi sau în alte păcate, după cuvîntul Domnului: «iată te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţi fie ceva mai rău» (Ioan V, 14). In urma fiecărei spovedanii eşti dator să te faci tot mai bun, tot mai curat, tot mai împăcat cu Dumnezeu şi tot mai sigur că vei putea să te înfăţişezi fără frică sau ruşine la judecata obştească.

In sfîrşit, să-ţi îndeplineşti canonul impus de duhovnic, nu ca o pedeapsă sau ispăşire, ci ca o aducere aminte că nu trebuie să mai păcătuieşti şi trebuie să te fereşti ca de foc de a mai supăra pe Dumnezeu.

* * *

Din cele spuse, fraţilor, se vede ca taina pocăinţii este un mare dar de sus, pe care ni l-a făcut Domnul Iisus Hristos. Se vede că Dumnezeu, ca şi tatăl din pilda fiului risipitor, ne primeşte cu bucurie şi cu braţele deschise, cînd ne pocăim, pentru că mare bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăieşte. Se vede că mare greşală fac cei ce, fie de frică, fie de ruşine, fie de împietrirea inimii, nu se folosesc de acest mare dar. Şi apoi se vede că pentru a dobîndi iertarea păcatelor — nu ni se pun condiţiuni prea grele.

Iată, sîntem în timpul postului mare, cel mai potrivit timp pentru spovedanie.

Alergaţi cu toţii din vreme şi vă curăţaţi de murdăria păcatelor ce veţi fi făcut. Nu amînaţi de azi pe mîine. Cu cît mai curînd veţi face aceasta, cu atît va fi mai bine şi veţi bucura mult pe milostivul părinte ceresc; cu atît mai curînd vă veţi împăca conştiinţa, cu atît mai mult vă veţi face vrednici pentru primirea sfintei împărtăşiri şi veţi întîmpina cu adevărată bucurie duhovnicească slăvita zi a învierii Domnului.

Şi fiindcă, nu atît Dvs. cei ce vă aflaţi acum aici, aveţi nevoie de acest îndemn — pentru că ştiu că şi fără aceasta vă îndepliniţi această sfîntă datorie — ci fraţii noştri cei ce lipsesc de aici sau care vin rar la biserică, vă rog să le transmiteţi şi lor aceste sfaturi şi îndemnuri părinteşti. Aduceţi-le aminte şi lor de îndemnul şi poftirea Domnului: «Veniţi la mine toţi, cei obosiţi şi însărcinaţi şi eu vă voi odihni pe voi» (Matei XI, 28).

Făcînd aceasta, veţi da dovadă de dragostea voastră către aproapele, mă veţi ajuta şi pe mine în sarcina păstoriei mele şi vă veţi asigura şi o bună răsplată, căci zice apostolul: «Cel ce va întoarce pe cel păcătos de la calea cea greşită, va izbăvi suflet de la moarte şi-şi va acoperi mulţime de păcate» (Iacov. V, 20).

Pr. N. DONOS

ÎN FAŢA SFINTEI CRUCI

Sfînta Cruce este pomul minunat al Noului Testament, care rodește fructele vieţii veşnice, — fructe care dau credincioşilor o putere morală de neînfrînt.

Sfînta Cruce a insuflat sfinţilor apostoli — odinioară atît de timizi — puterea să propovăduiască cu deosebit curaj în faţa tuturor credinţa în Domnul nostru Iisus Hristos ca în Mesia cel făgăduit de Părintele ceresc.

Sfînta Cruce a dat martirilor creştini puterea să îndure cu bucurie, din dragoste faţă de Hristos, chinuri şi moartea.

In faţa Sfintei Cruci sfinţii Părinţi şi scriitori bisericeşti au descifrat adevărurile adînci ale credinţei creştine, tălmăcindu-le tuturor spre înţelegere, însuşire şi trăire.

In faţa Sfintei Cruci milioane de creştini se leapădă de sine, îşi primenesc, cu ajutorul harului divin, interiorul sufletesc şi se îmbunătăţesc moral, nădăjduind dobîndirea vieţii veşnice.

Cum se explică toate acestea?

Da, pe Sfînta Cruce atîrnă cel care a zis: «Eu de Mă voi înălţa de pe pămînt, pe toţi îi voi atrage la Mine» (In. XII. 32). Dar ceea ce vedem pare a contrazice cuvintele acestea, căci pe Sfînta Cruce vedem un om în agonie, cu trupul sîngerînd — un om în suferinţe cumplite şi hulit de mulţime şi... Acesta voieşte să-i atragă pe toţi la Sine?

Şi totuşi cuvintele sale spun adevărul.

Pe Sfînta Cruce atîrnă un om în suferinţe, dar acest om este Dumnezeu-Omul, care pătimeşte nu pentru Sine, ci pentru noi. Pe Sfînta Cruce este răstignit un nevinovat. Şi El îndură nu numai suferinţi fizice, ci şi sufleteşti, — are suferinţe interioare mult mai grele decît cele exterioare. Căci aruncîndu-şi privirea în jur El vede oameni care-L privesc, unii din curiozitate, alţii cu dispreţ şi batjocură şi care totuşi sînt acei pe care i-a iubit atît de mult, pe care i-a săturat în mod minunat numai cu cîteva pîini, pe ai căror bolnavi i-a vindecat; sînt dintre acei care numai cu puţine zile în urmă îi ridicau osanale şi voiau să-L proclame împărat şi care acum i-au preferat pe un tîlhar..., acum strigă: «Să se răstignească... Sîngele lui să fie asupra noastră şi asupra copiilor noştri» (Mt. XXVII, 23-25).

Ce schimbare, cîtă lipsă de recunoştinţă! Şi nerecunoştinţa doare atît de tare!

Mîntuitorul a luat asupra sa păcatele întregii omeniri şi El

simte pentru ele durerea, pe care ar trebui s-o simtă fiecare în parte. Păcatele tuturor sînt astfel pentru El, care-i iubeşte atît de mult, izvor de adîncă întristare, amărăciune şi durere.

Păcatul greu îl înstrăinează pe păcătos de Dumnezeu. Dumnezeu îl părăseşte pe păcătos, după ce mai întîi păcătosul L-a părăsit pe Dumnezeu prin păcatul său. Şi Mîntuitorul a luat asupra Sa păcatele întregii omeniri! Aceasta explică dureroasa exclamare a Celui răstignit: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai lăsat» (Mt. XXVII, 46).

Cît de fericită s-a simţit Prea Curata Fecioară Maria, cînd îngerul i-a rostit cuvîntul: «Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine» (Lc. I, 28). Cît de fericiţi s-au simţit sfinţii apostoli, martirii în toate împrejurările vieţii lor, chiar pe rug, ştiind că Domnul este cu dînşii.

Şi Domnul L-a părăsit acum pe Fiul Său întrupat, nevinovat răstignit pentru noi!

Cu cît mai intensă este iubirea, cu atît mai dureroasă este despărţirea. Şi Mîntuitorul îl iubeşte nemărginit pe Părintele Său ceresc... şi acum este părăsit de dînsul.

Cine poate privi la Cel răstignit fără să simtă adîncă compasiune pentru El?!

Pe Sfînta Cruce Mîntuitorul sufere nemărginit de mult şi cu nemărginită răbdare. El sufere atît de mult, cît numai Dumnezeu-Omul poate suferi şi cu o răbdare pe care numai Dumnezeu-Omul o poate avea. Sutaşul roman, văzîndu-L, spune: «Cu adevărat omul acesta a fost drept» (Lc. XXIII, 47) (altfel n-ar fi suferit cu atîta răbdare), — iar unul dintre cei doi tîlhari răstigniţi împreună, recunoscîndu-L de Dumnezeu îl roagă: «Pomeneşte-mă Doamne, cînd vei veni întru împărăţia Ta» (Lc. XXIII, 42). Cu veacuri în urmă profetul Isaia a admirat răbdarea în suferinţă a Mîntuitorului: «Ca o oaie la junghiere s-a adus şi ca un miel fără de glas înaintea celui ce-l tunde, aşa nu şi-a deschis gura sa» (Is. LIII, 7). Mîntuitorul se lasă prins în Grădina Ghetsimani, interzice ucenicilor săi apărarea şi renunţă la ajutorul legiunilor din cer. Se lasă legat, dus în faţa sinedriului, la Pilat, la Irod. Suportă în tăcere orice hulă şi batjocură, biciuirea şi încoronarea cu cununi de spini. E nevinovat şi totuşi se lasă condamnat la răstignire. Fără a rosti un cuvînt se lasă ridicat pe lemnul Crucii şi-şi întinde mîinile şi picioarele spre a fi ţintuite cu cuie. Se lasă răstignit între doi tîlhari, ca şi cînd ar fi un tîlhar mai mare. Atîrnă pe sfînta Cruce şi sufere cumplit. Dar iată, El deschide totuşi gura, dar nu pentru a se văita de chinurile Sale, nu pentru a blestema pe crucificatorii Săi, nu pentru a se plînge că Părintele ceresc Îl lasă să sufere atît de cumplit. El îşi deschide gura ca să se roage pentru duşmanii Săi: «Părinte, iartă-i căci nu ştiu ce fac» (Lc. XXIII, 34); pentru a făgădui tîlharului pocăit intrarea în împărăţia cerului: «Astăzi vei fi cu mine în rai» (Lc. XXIII, 43); pentru a mîngîia pe Mama mult iubită şi pe ucenicul drag, Ioan, (In. XIX, 26-27). — Astfel este explicabil dacă sutaşul roman îl numeşte drept pe cel care sufere atît de mult şi cu atîta răbdare, pe cel care se

roagă pentru dușmani și se îngrijește de prieteni și dacă tîlharul pocăit Îl recunoaște de Dumnezeu.

Dar se impune întrebarea firească: din ce motive a suferit Mîntuitorul atît de mult și cu atîta răbdare?

Primul motiv, fără îndoială, se desprinde din faptul că aceasta a fost voia Părintelui Ceresc. In Grădina Ghetsimani Mîntuitorul se roagă: «Părintele Meu, de este cu putință treacă de la Mine paharul acesta, dar fie nu cum voiesc Eu, ci cum voiești Tu» (Mt. XXVI, 39). Implinirea voii Părintelui Ceresc a fost preocuparea permanentă a Mîntuitorului, voind ca și prin aceasta să fie pildă tuturor.

Apoi a suferit atît Mîntuitorul din nemărginită iubire față de omenirea robită păcatului. Mîntuitorul este Cuvîntul «prin care toate s-au făcut și fără de dînsul nimic ce-i făcut, nu s-a făcut» (In. I, 3), deci oamenii prin El s-au făcut. Dar prin vicleșia diavolului, prin slăbiciunea și neascultarea protopărinților, omenirea întreagă — dacă nu intervenea «mîntuirea» este sortită nefericirii veșnice. Dar fiindcă totul este creat de Tatăl prin Fiul, de aceea Fiul împreună cu Tatăl iubește toate făpturile, deci și pe oameni, cu dragostea divină pe care mintea omenească n-o poate cuprinde. De aci dorința și voința Fiului lui Dumnezeu ca omenirea să fie scoasă de sub stăpînirea diavolului și să se împace cu Părintele Ceresc. Și se cuvenea ca cei creați de Tatăl prin Fiul să fie mîntuiți de Fiul. Și Fiul a realizat această lucrare de mîntuire, aceasta a doua creare, despre care Sfînta Biserică spune că-i mai minunată decît prima. Nemărginita iubire față de omenirea în suferință, explică marea suferință a Mîntuitorului pentru omenire.

Apoi experiența arată că acei care își dau seama bine de greșelele lor grele săvîrșite, simt nu numai căință adîncă, ci și nevoie ca prin pedepse impuse de ei înșiși să expieze într-o măsură oarecare nedreptatea făcută. Sînt bolnavi care suportă boala lor chiar cu bucurie, socotind-o meritată și că în felul acesta își pot ispăși păcatele lor. Iar Mîntuitorul a luat asupra Sa toate păcatele întregii omeniri; de aceea voiește El ca prin suferințele Sale suportate cu răbdare, chiar cu bucurie, să le ispășească în fața Părintelui ceresc.

Suportînd cu nemărginită răbdare suferințele sale, Mîntuitorul a voit să fie pildă tuturor în suferințele lor, de orice natură ar fi ele.

Dar în ce măsură s-au împlinit cuvintele menționate ale Mîntuitorului: «Eu de Mă voi înălța de pe pămînt, pe toți îi voi atrage la Mine»? Care-s roadele morții îndurate de Mîntuitorul pe sfînta Cruce? Răspunsul ni-l dă sfîntul apostol Pavel, prin cuvintele: «Noi propovăduim pe Hristos cel răstignit — pentru iudei sminteală, pentru păgîni nebunie, dar pentru ei, cei chemați fie iudei, fie elini: pe Hristos — puterea lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor. I, 23-24). Iudeilor contemporani, Mîntuitorul nu le putea fi decît sminteală. Ei nu puteau accepta drept Mesia cel făgăduit de Scripturi, drept gloriosul restaurator al împărăției lui David pe cel pe care sinedriul și fruntașii poporului —, cunoscuți prin evlavia lor, renumiți prin adînca cunoaș-

tere a Scripturilor — l-au înfierat ca hulitor al lui Dumnezeu şi tulburător al poporului şi l-au predat guvernatorului roman ca să fie pedepsit cu moartea pe lemnul crucii. Iar păgînii nu puteau înţelege că poate fi Dumnezeu viu unul care a fost pedepsit ca tîlhar cu răstignirea şi care, după mărturia tuturor, a murit într-adevăr. Ei aveau altă concepţie despre zeii lor. Aceştia domneau ca regi puternici şi duceau o viaţă lumească; le permiteau tot ce doreau, — pe cînd acest nou Dumnezeu al galileilor le opreşte aproape tot ce poate face ca viaţa să fie dulce şi frumoasă. Nebun este deci cine părăseşte pe vechii zei şi se asociază acestui răstignit.

Celor aleşi însă, care cred în Hristos, — acestora le este Cel răstignit dovada limpede despre puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu. În suferinţele şi moartea Mîntuitorului, Dumnezeu Şi-a descoperit doar în mod deosebit atotperfecţiunile Sale. Atotputernicia lui Dumnezeu o admirăm acum la crearea omului, dar şi mai mult la a doua lui creare, la mîntuirea lui. Numai datorită atotputerniciei lui Dumnezeu a fost posibil că Mîntuitorul a pătimit atît de mult. Un simplu om n-ar fi fost în stare să îndure atîta; ar fi murit mult mai repede. O minune a atotputerniciei lui Dumnezeu a fost apoi faptul că Mîntuitorul a pătimit cu atîta răbdare, — numai cu puteri omeneşti n-ar fi fost posibil. Minune este convertirea sutaşului roman, care-l recunoaşte nevinovat şi drept pe cel condamnat la moarte de suprema instanţă a poporului evreu şi de guvernatorul roman, autoritatea sa supremă. De aceeaşi natură este şi cazul tîlharului pocăit, care-L recunoaşte pe cel părăsit de toţi drept Dumnezeu şi mărturiseşte cu glas tare, în faţa celor prezenţi, credinţa în El.

Minune a atotputerniciei divine este faptul că Mîntuitorul în clipa morţii a putut striga: «Cu glas mare: Părinte, în mîinile Tale îmi dau duhul» (Lc. XXIII, 46). Muribunzii sînt epuizaţi şi pot vorbi cel mult în şoaptă. Minune a fost faptul că la moartea Mîntuitorului «De la ceasul al şaselea s-a făcut întunerec peste tot pămîntul, pînă la ceasul al nouălea (Mt. XXVII, 45).

La crearea lumii Dumnezeu a zis: «Să se facă lumină şi s-a făcut lumină» (Gen. I, 3). La moarte Mîntuitorul spune Atotputernicul: Să fie întunerec şi s-a făcut întunerec. Minuni au fost: ruperea catapetesmei bisericii, cutremurarea pămîntului, despicarea pietrelor, deschiderea mormintelor şi învierea multor sfinţi răposaţi.

Cîte minuni a săvîrşit deci Atotputernicul pe sfînta Cruce! Nu sînt acestea dovezi clare despre divinitatea Sa?

Creindu-l pe primul om, Adam, Atotputernicul a mai adăugat îndată o nouă minune: «l-a adormit pe Adam şi dintr-o coastă a lui a făcut pe Eva, mama celor vii. Cînd Adam al Noului Testament a fost cuprins de somnul morţii pe sfînta Cruce, Dumnezeu a lăsat ca unul dintre ostaşii de pază să-L împungă cu sulița în coastă şi îndată a curs sînge şi apă» (În. XIX, 34). Eva cea nouă, sfînta Biserică creştină.

Dacă la încheierea creaţiunii lumii Sf. Scriptură relatează: «Şi a văzut Dumnezeu toate cîte a făcut şi cîte erau bune foarte»

(Gen. I, 31) şi Mîntuitorul a zis: «Săvîrşitu-s-a. Şi plecîndu-şi capul, Şi-à dat duhul» (In. XIX, 30). «Săvîrşitu-s-a» a doua creaţiune, mîntuirea a fost realizată. Dar «minunea minunilor» o constituie, fără îndoială, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos. Da, Vechiul Testament ne relatează şi el despre învieri din morţi, realizate asemenea prin atotputernicia lui Dumnezeu de către «prieteni a lui Dumnezeu», dar ca cineva, care a murit într-adevăr, să se învie însuşi pe sine, prin puteri proprii—cum e cazul cu Învierea Mîntuitorului—aceasta întrece puterea de înţelegere a minţii noastre, fapt pentru care «minunea minunilor constituia piatra de poticnenlă» pentru necredincioşi.

Deci afirmaţia sfîntului apostol Pavel că «Hristos cel răstignit este puterea lui Dumnezeu», exprimă numai adevăr, verificat prin minunile menţionate, la care se adaugă ulterior minunile realizate cu sfinţii apostoli şi prin ei însăşi şi minunata răspîndire a creştinismului pe pămînt. Adversităţi şi persecuţii sîngeroase a întîmpinat creştinismul în începuturile sale, dar Cel răstignit a insuflat credincioşilor Săi puterea să le înfrîngă pe toate «atrăgîndu-i pe toţi la sine» (În XII, 32).

Dar sfîntul apostol Pavel, în textul menţionat (I Cor. I, 24) afirmă că sfînta Cruce este pentru cei chemaţi nu numai puterea, ci şi înţelepciunea lui Dumnezeu, adică înţelepciunea lui Dumnezeu se descopere în chip cu totul deosebit pe sfînta Cruce pe care a fost răstignit Mîntuitorul. Întra-devăr, prin moartea Mîntuitorului pe sfînta Cruce, s-au conciliat sfinţenia şi dreptatea lui Dumnezeu cu dragostea şi bunătatea Lui. Omul nefiind în stare să se mîntuiască singur, neputînd să ispăşească pentru păcatul său, Dumnezeu în atotputernicia Sa L-a dat pe Unicul Său Fiu ca întrupîndu-se şi devenind Dumnezeu-Om să ia asupra Sa, El Cel nevinovat păcatele omenirii şi să se aducă pe Sine jertfă ispăşitoare substitutivă pentru ele. Astfel Mîntuitorul, prin jertfa sa de pe sfînta Cruce, care-i plenitudinea jertfei, a obţinut de la Dumnezeu iertarea păcatelor tuturor oamenilor şi i-a împăcat cu Dumnezeu fără ca Dumnezeu să mai pretindă de la fiecare ispăşirea păcatelor sale. Nu-i aceasta proba evidentă pentru înţelepciunea lui Dumnezeu?

Dar înţelepciunea lui Dumnezeu se descopere la moartea Mîntuitorului şi în alt chip. În ce priveşte timpul morţii a fost aleasă sărbătoarea Paştilor, care aduna la Ierusalim mulţimi mari din toate părţile. La naşterea Mîntuitorului au fost de faţă numai puţini martori, la moartea Lui mulţime mare a stat în jurul Sfintei Cruci. Astfel, vestea despre suferinţele, moartea şi învierea Mîntuitorului avea să se răspîndească repede în diferite regiuni, pregătind într-o măsură oarecare terenul pentru propovăduirea sfinţilor Apostoli. Rînduire a înţelepciunii divine a fost de la început că doi bărbaţi de vază — Iosif din Arimateia şi Nicodim — s-au îngrijit de înmormîntarea Mîntuitorului; la fel că Pilat a dispus sigilarea şi păzirea mormîntului, înlăturînd de la început posibilitatea afirmării că Trupul Mîntuitorului a fost furat, —deci tot probe despre Atot înţelepciunea lui Dumnezeu.

Astfel sfînta Cruce se arată ca «puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu».

Dar stînd în faţa Sfintei Cruci şi privind la cel răstignit pe ea, se mai impune de la sine întrebarea: «cum e posibil ca Părintele ceresc, care-Şi iubeşte atît de mult pe Fiul Său, L-a lăsat să pătimească atît de mult?

Meditînd însă mai adînc asupra acestui fapt înţelegem că tocmai Capul încununat cu cununa de spini, Trupul acoperit de răni, din care picură sîngele, exprimă în formă atît de perfectă şi zguduitoare bunătatea, îndurarea, sfinţenia şi dreptatea lui Dumnezeu.

Mîntuitorul, Fiul mult iubit al Tatălui ceresc, a pătimit mult, inexprimabil de mult. Dar El luase asupra Sa, de bună voie, păcatele întregei omeniri şi dreptatea divină pretinde ca acestea să fie ispăşite, chiar dacă ispăşitorul lor substitutiv este Însuşi Fiul lui Dumnezeu. Am fi nădăjduit poate că Fiul lui Dumnezeu, cunoscînd voinţa de pătimire a Fiului Său, să se mulţumească cu aceasta şi printr-un înger să pună capăt patimilor Sale, aşa cum făcuse odinioară cu Avraam, care acceptase să-şi jertfească fiul. Dar dreptatea divină voieşte ca jertfa expiatoare să fie adusă în realitate. Se putea manifesta mai vădit aversiunea lui Dumnezeu faţă de păcat?

Prin potop, prin distrugerea Sodomei şi Gomorei asemenea s-a vădit aversiunea Sa faţă de păcat şi totuşi nu în măsura în care sfinţenia şi dreptatea divină s-au acoperit prin crucificarea Mîntuitorului.

Sîntem creştini, să privim deci sfînta Cruce, să-L privim pe Cel răstignit pe ea, să cunoaştem şi înţelegem Patimile Sale sfinte prin care dreptatea şi iubirea lui Dumnezeu s-au manifestat în formă atît de clară. Căci iată, Tatăl ceresc îşi dă pe Fiul Său iubit ca să pătimească şi să moară pentru noi, pentru mîntuirea noastră. Care părinte ar face aceasta pentru familia unui prieten? Şi Părintele ceresc face aceasta pentru marea familie umană, care mii de ani i-a călcat voia Sa sfîntă.

Cît de nemărginită este bunătatea Părintelui ceresc!

Iar Fiul lui Dumnezeu, Cel deofiinţă cu Tatăl, se pogoară din cer şi se întrupează pentru a putea pătimi şi muri nu pentru prieteni, ci pentru duşmani.

Cît de nemărginită este iubirea Sa!

Astfel pe sfînta Cruce s-au întîlnit dreptatea şi iubirea divină, rodind fructele vieţii veşnice pentru credincioşi.

După cum soarele luminează atît lumea întreagă cît şi pe fiecare făptură în parte cu aparenţa că ar exista numai pentru ea, la fel şi Mîntuitorul a pătimit pentru omenirea întreagă şi pentru fiecare membru al ei în parte. De aici datoria imperioasă a creştinului de a medita asupra acestui adevăr şi de-a se comporta în consecinţă.

Semnul sfintei Cruci va apare pe cer în ziua judecăţii din ceruri: celor păcătoşi spre teamă, celor buni spre mîngîiere.

Celor păcătoşi le va reaminti tot ce au făcut şi pătimit Mîntuitorul pentru ei, pentru a-i mîntui şi atrage la Sine. Le va reaminti însă şi atitudinea lor păcătoasă, lipsită de iubire, mulţumire şi recunoştinţă faţă de Mîntuitorul. Păcătoşii îşi vor da

atunci seama ce ar fi putut cîştiga şi ce au pierdut prin vină proprie. Căinţa lor va fi însă tardivă.

Celor credincioşi sfînta Cruce le va fi spre mîngîiere. Ei au crezut în sfînta Cruce, au crezut că Cel răstignit pe ea este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu şi că mîntuirea nu se poate dobîndi decît în Numele lui Iisus Hristos. Sfînta Cruce a fost temeiul nădejdii lor în toate împrejurările vieţii. Şi cum ar fi putut să nu creadă în Cel care din nemărginită dragoste pentru omenire a pătimit atît de mult şi Şi-a jertfit chiar viaţa, nevinovat fiind. Nădejdea lor se va îndeplini atunci. Dragostea faţă de Sfînta Cruce i-a îndemnat să trăiască potrivit învăţăturii Celui răstignit pe ea.

Să ne rugăm deci ca Cel răstignit pe sfînta Cruce să ne înmulţească mereu credinţa noastră, să ne întărească nădejdea şi să ne aprindă dragostea noastră. Privirea sfintei Cruci să ne abată de la păcat şi să ne îndemne la virtute. Scump Sîngele Celui răstignit să fie asupra noastră, dar nu spre blestem ci spre spălarea noastră de păcat şi spre întărirea noastră în trăirea curată a vieţii pînă la sfîrşit.

Ultima noastră privire în viaţa de aici să fie îndreptată spre Cel răstignit, iar prima privire în viaţa de dincolo să fie îndreptată spre Cel înviat.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

MĂNĂSTIREA AGAPIA

Chiar dacă drumeţul plecat din Tg. Neamţ spre munţi, nu ar avea la știința sa adevărurile și legendele strîns legate de vechile ziduri ale Cetăţii Neamţului, statornică strajă între două lumi, așezată acolo de Petru I — Mușatin, — tot ar simți prezența ei aprigă, fie că ar porni-o în susul Ozanei, fie că s-ar abate către Valea Agapiei.

Fiindcă Cetatea asta a tăcerilor [1]) în preajma căreea a crescut evanghelistul vieţii moldovenești, Ioan Creangă, amintește călătorului rostul ei de veșnică apărătoare a văilor în care s-a plămădit, din veac, viață neprihănită și rugăciune izbăvitoare. Ea, Cetatea Tăcerii, este hotarul dintre lumea trupului nevolnic și cea a sufletului regăsit în preajma lui Dumnezeu.

De la dînsa încolo, pornirile sîngelui netrebnic nu-și mai află rost și omul care ar cuteza să nu le lepede, păcat de neertat ar săvîrși, fiindcă cetatea veghează la așezarea păcii în sufletele oamenilor, prin împlinirea rînduelilor Celui Nevăzut, Părinte al luminilor.

Inspre Mănăstirea Agapia, cuminte-i să pornești la vremea amurgului ori călăuzit de văpaia răsăritului; la aceste soroace ale timpului, cînd pieptenul brazilor de sus trece prin lîna ceţurilor, nu simţi apăsîndu-te micimea ţărînei trupești, față cu măreţia munţilor, și chiar dacă o simți, îţi hrănești sufletul cu mîngîierea că nici munţii nu-s în totul martori la îndurarea ta.

Pentru că-i atîta vrajă în viaţa tihnită a brădetului și atîta cîntec în lupta valurilor cu prundișul că, dintru început, te doare năvala atîtor frumuseţi.

Nici cireșii ce-și înalță frunţile spre cerul Ozanei, de o parte și de alta a șoselei, de îndată ce ai eșit din Humuleștii lui Creangă, nici pînza puţinelor ogoare, care se întinde cucernică la picioarele strășniciei munţilor, nu formează poarta prin care se trece către plaiurile unde-i stăpînă umbra, ci semnele dintîi ale evlaviei, simţămîntul că pășești spre o lume a liniștei, în care cîntecul e hrană și rugăciunea viață.

Indată ce intri pe drumeagul ce ţine cursul pîrîului Agapia, înţelegi cîtă dreptate avea Goethe cînd zicea că: «în natură găsești cea mai desăvîrșită artă».

Și suspinele pîrîiașului care, scăpat din temniţele muntelui se furișează grăbit către libertatea din cîmpia Moldovii, și copacii roditori din grădinile satului Agapia, alcătuiesc mărturia ultimă a lumii care rămîne spre răsărit, dar și spovedania sfioasă a celei

---

1) Neamţ = tăcut, mut.

care începe spre Apus, lumea singurătăţilor măreţe, a tăcerilor din care-şi torc firul vieţii lor, brazii, lumea munţilor.

Vîrfurile copacilor din jurul căsuţelor curate, cu verdele lor limpede se aşează, mai încolo, pe verdele amurgit al munţilor, ajutînd ochiului să-şi găsească un sprijin, pentru înţelegerea unora din neînţelesurile de care se apropie,

Ca un cerdac în cucernică lumină, pentru care soarele are o adevărată slăbiciune, rămîne în stînga, Vatra Mănăstirii Varatec, statornic sălaş de împăcare, blîndeţe şi îndemn către cele din veac orînduite.

Acolo-i mormîntul unei femei: va fi sporit ea sau va fi stînjenit strălucirea celui mai curat aur romînesc numit Mihail Eminescu?

Oricum, dacă n-a înţeles prea multe în viaţă, Veronica Micle a avut parte de un mormînt cu destule înţelesuri şi, Atoateştiutorul, cînd i-a chemat sufletul spre dînsul şi a rînduit ca din trupul ei să crească flori sub ziduri de veche mănăstire, a lăsat să fie cum este şi va rămîne.

Şi iată că, deodată căruţa intră într-un tunel de verdeaţă, ajungînd într-un cot de cale în care ţîşnesc la întrecere, lumina dinspre cer şi argintul izvorului din adîncurile muntelui.

Eşti ispitit să faci popas, dar drumul, sub forma unui semn de întrebare, te-ndemnă, te cheamă spre colţul după care ochiul poposeşte pe insula albă de lumină şi evlavie, Vatra Mănăstirii Agapia.

Nu ştie nimeni cînd anume s-a aşezat aici fiinţă grăitoare[1]), dar din felul cum sînt aşezate căsuţele mănăstirii, din înfăţişarea primitoare a grădiniţelor înflorite în faţa chiliilor, din cumsecădenia celui dintîi om întîlnit, — din toate acestea se desprinde dragostea cu care s-a înfiripat şi s-a păstrat Vatra Sfintei Mănăstiri.

Clopotele care-şi plîng cîntecul în turnul de la intrare au în glas toate zbuciumările trecutului dar şi toate nădejdile viitorului.

Fiindcă şi peste viaţa acestei mănăstiri au trecut negurile unor învolburări ale istoriei, rănind-o adînc; credinţa moldovenilor a refăcut-o mereu.

In curtea dintre ziduri, albul stîlpilor care susţin arcadele Arhondaricului, lumina bogată care năvăleşte din toate părţile şi verdele de buratec al ierbii mărunte, alcătuiesc o catifelată urare de bun venit; parcă ar spune cuviincios: eşti primit cu bucuria păstrată celor vrednici de binecuvîntarea luminii.

Deasupra intrării dinspre miazăzi a bisericii stă scris în piatră tare, cu veche slovă sîrbească: «*In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sf. Duh; iată eu robul lui Dumnezeu Gavril Hatman şi Doamna Liliana făcut-am şi am zidit această Mănăstire Agapia din nou, în zilele euseviosului (binecrediciosului) şi de Cristos*

---

1) Pr. N. Dărîngă: Ist. M-rei Agapia, pag. 10: „Nu pot cu preciziune să determin data Începutului vieţii monahale în munţii Agapia, dar după date ce am avut la îndemînă pot să mă urc pînă la începutul sec. al XV-lea şi să merg mai departe".

iubitorului, Domnului nostru Ioan Vasile (Lupu) Voevod. Şi s-a început a zidi în anul 7150 (1642) sept. 3 şi s-a sfinţit în anul 7155 (1647) sept. 10 zile». [1])

In forma ei de azi biserica a ajuns prin mai multe transformări [2]) şi despre unele din aceste prefaceri pomeneşte inscripţia pusă în 1823 deasupra uşii de la Nord.

Pe plaiurile acestea, la început a fost Agapia din Deal (cea veche) zidită, după unii cercetători, de către Voevodul Petru cel Şchiop, pe la anul 1585, iar după alţii, de către Voevodul Petru Rareş, între anii 1527-1546. [3])

Cu vorbă aşezată, moş Vasile Bocăneţ, om sprinten la minte, ne înfăţişează tradiţia locală, după care, doi cuvioşi călugări ar fi tocmit aşezarea de la Agapia din Deal, după ce se risipise cea din poiana Schimonahului Eufrosin. Scurgîndu-se vremea necruţătoare peste fiinţa schitului, a împuţinat tăria pereţilor şi încercările de îndreptare n-au fost de folos. Aşa că neavînd cuvioşii călugări agoniseală bănească, schitul ar fi dispărut şi locul pustiu ar fi rămas.

Dar iată că Elena Doamna, soţia lui Rareş Vodă Petru, s-a învrednicit şi a zidit biserică nouă şi mare (1544).

Credincios îngrijitor şi susţinător al bisericii a fost mitropolitul Nicanor, unchiul lui Aron Vodă.

Şi, grăeşte mai departe moş Vasile, mergînd mitropolitul Nicanor, cînd şi cînd la Agapia de unde îşi avea metania sa, a încuviinţat să fie întovărăşit de tînărul vlăstar domnesc Aron care, fiind cu faţa către cele lumeşti, ieşea la vremea vecerniei şi cobora colina la o mănăstioară de călugăriţe, ce se afla pe moşia Hilioara [4]), spre care îi înflorea calea, zîmbetul unei tinere şi prea frumoase fete.

Mitropolitului i s-au şoptit despre paşii nepotului şi, cînd se întorcea Aron de la una din aceste preumblări, uncheşul l-a cercetat, judecat şi sancţionat, după cuviinţă, la o răscruce de cărări, în inimă de codru.

Agapia din Deal a sălăşluit într-acel loc, cu două veacuri înaintea celei din vale şi acum, la ceasul amurgului ori în pragul răsăritului, coboară treptele văzduhului şi cărările muntelui glas tînguitor de rugăciune străbună: se roagă în deal clopotele de la Agapia Veche.

Într-acolo duce o potecă pe care au mers şi merg îndeobşte oamenii şi numai din vreme în vreme se încumetă cîte un car să-şi scîrţie bătrîneţile.

Pe poteca asta suiam cu moş Vasile Bocăneţ, cînd două măicuţe, pe obrazul cărora se citea traiul vecin cu ierburile şi jertfa, ne-au chemat luarea-aminte către Piatra lui Aron, o stîncă cioplită pe faţa căreea s-au săpat slovele ce închid legenda vieţuirii lui Aron Vodă în părţile acestea.

---

1) Melchisedec: Notiţe pag. 29 şi în Sinodic, Rezumat, 1872. Arh. Stat. Iaşi.

2) Gh. Balş: Bisericile Moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea pag. 145, ed. 1938.

3) Pr. Dărîngă, op. cit. pag. 19.

4) Hilioara, după chilie, chilioară, mai tîrziu, Filioara.

N-am putut lămuri deplin povestea lui din slovele mușcate de vreme, dar din frînturile înțelese am putut vedea că moșneagul Bocăneț nu-și depărtase povestirea de adevăr.

Acest tînăr Aron, ajungînd domnitor în scaunul Moldovii, s-a întors pe cărările tinereții și a pus să se sape, în stînca loculuí de întîlnire cu uncheșul, mărturie pentru cei ce vor veni după dînsul.

Sporind numărul călugărilor, la Agapia din deal, cum și agoniselile lor, s-a ivit nevoia apropierii de un drum mai lesnicios, pentru aducerea celor de trebuință, oamenilor și vitelor, lucrare ce se îndeplinea cu greu acolo, sus în strîmtoarea munților.

Așa s-a făcut, că găsind călugării poiana asta de jos, mai largă și cu înlesniri pentru gospodărire, au mutat acolo șurile grajdurile, ocoalele, ridicînd și cîteva căsuțe pentru argații și părinții ascultători care trebuiau să stea în preajma avutului.

Tot la vremea aceea s-a plănuit și ridicarea unei bisericuțe.

Acestea-s începuturile Agapiei din Vale și ele s-au țesut cu osîrdie și speranță, în jurul primilor 30 de ani din al 17-lea veac al vieții creștine.

Sînt însemnări sporadice, după care bisericuța plănuită s-ar fi ridicat pe locul unde-i azi biserica Bogoslovului, dar documente trainice care să mărturisească treaba asta, nu se află.

Părintele N. Dărîngă, istoriograful mănăstirii, notează ca adevărat, apelul repetat făcut de călugări, către mulți creștini, să le înlesnească zidirea unei biserici mari și frumoase, acolo în valea Agapiei, dar chemarea n-a găsit răsunet decît în sufletul Hatmanului Gavril, fratele lui Vasile Lupu Voevod, care a încredințat construirea bisericii arhitectului *Ionașcu [Enachi] Ctisi* care a început-o și isprăvit-o precum glăsuește inscripția citată mai sus,

Așa s-a mutat tot soborul din Deal, la biserica din Vale.

Pînă în 1805, mănăstirea a adăpostit călugări în chiliile sale, iar de la acest timp, potrivit hrisovului Voevodului Alexandru Moruzi, au fost aduse să viețuiască aici călugărițe.

În cursul vremii, mănăstirea a fost înzestrată cu moșii și averi de către Voevozi și boieri moldoveni. Aceste danii, îndeajuns de numeroase, i-au adus înflorirea dar și multe necazuri; averile ei ca și ale altor mănăstiri, dealtfel, fiind căutate cu sîrguință și lăcomie de către năvălitorii străini.

De aceea, în răstimpuri destul de apropiate, Mănăstirea Agapia, a fost jefuită și uneori dată pradă focului și distrugerii.

Cam în jurul anilor 1671 — 1672, Tătarii au fost cei care au despuiat așezămîntul făcîndu-l de ocară, iar în anul următor, Turcii.

Pe la 1680, Leșii au pătruns în mănăstire și se povestește că au făcut din biserică grajduri de cai. De una din aceste încălcări vorbește și cronicarul Ioan Neculce, spunînd că în al șaselea an al domniei lui Constantin Cantemir, între anii 1689-1693, Leșii, avînd în frunte pe Riga lor Sobieschi, năvălind în țara Moldovei, au lăsat, la întoarcere, oști în multe localități și în Mănăstirea Agapia.

Dar cea mai cumplită pustiire a suferit-o Mănăstirea în

anul 1821, la vremea învălmăşelii numită Eterie, cînd Turcii au pătruns în Mănăstire, atraşi de bogăţiile bisericii, au prădat-o şi i-au dat foc, parcă pentru a arăta că nu le lipseşte gustul şi pregătirea de a înţelege operele de artă.

Despre această nenorocire vorbeşte inscripţia de deasupra uşii dinspre Nord. «*Această Sfîntă Mănăstire au pătimit primejdii cu arderea focului, atît înlăuntru cît şi afară, despre turci la tulburarea ce s-a urmat în anul 1821 la septembrie 16 zile, atît chiliile înlăuntru cît şi afară primprejur. Iară la anul 1823, în zilele Prea Inălţatului Domn Ioan Sandu Sturza Voevod, prin blagoslovenia Prea Sfinţitului Mitropolit al Moldovei, Chirio Chir Veniamin Costachi şi prin osîrdia şi sîrguinţa surorei sale, Prea Sfinţiei Sale Maica Elisabeta Schimonahie, Stareţa acestei Sfinte Mănăstiri, s-au meremetisit şi s-au tencuit atît înlăuntru cît şi în afară şi s-au şi acoperit din veniturile mănăstirii şi ajutorul creştinilor. Drept aceasta spre veşnica pomenire a celor ce s-au ostenit şi au ajutat, şi aducerea aminte de primejdia ce s-au întîmplat, s-au însemnat pe această piatră, anul 1823 iunie 20*».

In starea asta a rămas biserica, servind de locaş pentru închinăciune pînă la anul 1858, cînd maica Tavefta Ursachi, stareţa Mănăstirii, dorind ca stricăciunile ivite să nu se adîncească, a hotărît să cheltuiască bani mulţi dar să facă o reparaţie radicală pentru ca să aducă biserica şi chiliile înconjurătoare la înfăţişarea meritată de un astfel de locaş.

Prin stăruinţa ei, s-au tocmit meşterii cei mai buni, s-au strîns materialele de trebuinţă şi, astfel, a început reparaţia care a durat 4 ani, adică pînă la anul 1862, sub ocîrmuirea dezrobitoare a lui Vodă Alexandru Ion Cuza, cînd s-a sfinţit lăcaşul cel întru totul înoit.

Dar după 40 de ani, şi anume în 1903, biserica a fost sortită să îndure o nouă nenorocire; un puternic incendiu a izbucnit în noaptea de 22-23 iulie şi, în cîteva ore, a distrus toate clădirile înconjurătoare, clopotniţa de la intrare cum şi turlele bisericii din mijloc. Corpul bisericii a rămas întreg, iar pictura a scăpat numai afumată.

Călugăriţele s-au salvat fugind, la miez de noapte, în codri, iar agoniseala lor s-a prăpădit de faţa focului; măicuţa Amfilohia Sîrbu a fost găsită arsă sub ruine.

Cu sprijinul dreptcredincioşilor, al Mitropoliei Moldovii şi Ministerului Cultelor, în preajma anului 1910, biserica şi aşezările monahiceşti au fost refăcute.

«Din construcţia cea veche se păstrează încă profilul soclului care aminteşte profilele gotice, şi construcţia turlei octogonală, cu un dublu rînd de firide geminate, cu patru ferestre în axă şi patru contraforturi mici în diagonale, adică tipul clasic al turlelor moldoveneşti din a doua jumătate a veacului al XVI-lea şi din veacul al XVII-lea [1]).

* * *

1) Gh. Balş: Bisericile Moldoveneşti din veac. al XVII-lea şi al XVIII-lea, ed. 1933, pag. 145.

Vrednică și etern grăitoare faptă au săvîrșit înoitorii aceștia, refăcînd stricăciunile sfîntului locaș, dar prin poftirea zugravului (cel mare) Nicolae Grigorescu, meșter fără de asemănare în seminţiile de lîngă apa Dunării — să aștearnă pe fața lăuntrică a zidurilor chipuri de martiri ai credinţei, au plinit porunca Intemeitorului Ortodoxiei, care a grăit spre viitor: «Biserica mea să fie vie și mai mult decît atîta».

Dinspre Apus, peste creștetul Arhondaricului, frunţile brazilor vestesc tinereţea și înălţimile «și trimit mirozna de tămîie» către intrarea bisericii, dincolo de pragul căreea sălășlueşte înţelegerea desăvîrșită, puterea de dăruire, harul coborît asupra omului genial, care a cules, cel dintîi, parte din frumusețile lumii ce trece, spre a le sădi apoi, în veșnicia vieţii creștine.

Neîntrecutul Grigorescu a poposit aici pe la 1860 cînd avea 22 ani, purtînd cu sine, nu numai dragostea nouă pentru lucru temeinic, ci și dorinţa aprigă de a zugrăvi chipuri de sfinţi care să facă din biserica Agapiei «una vie și mai mult decît atîta», una, în care omul, intrat întîia oară, să simtă că s-a despărţit de vîltorile vieţii de afară

Și a izbutit pe deplin, fiindcă numai cine a văzut icoanele lui Grigorescu din Mănăstiăea Agapia, poate spune, împreună cu Leonardo da Vinci că «pictura este drumul naturii către simţurile și înţelegerea omului».

Asupra concepţiei și tehnicii lui Grigorescu, socotim de folos a ne opri puţintel, spre a încerca să ajutăm la înţelegerea operii care face din biserica Agapia una din puţinele comori ale artei creștine ortodoxe din Sud-Estul Europei.

In general vorbind, genul picturii este cel ce se întîlnește și-n alte mănăstiri și biserici pictate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, vreme cînd pictorii noștri se aflau sub influenţa Renașterii, influenţă de care nu scăpau chiar dacă doreau ca, în pictura bisericească, să respecte stilul bizantin tradiţional.

Grigorescu, nu numai că nu s-a aliniat celorlalţi dar, combinînd cu măestrie cele două stiluri, a realizat un stil propriu, stilul romînesc.

Altfel spus, Grigorescu n-a rămas nici la formele trase, slăbănoage inexpresive *în care este absentă proporţionalitatea formei caracteristice stilului bizantin practicat în pictura bisericească de la noi, dar nici nu s-a dus cu totul, la formele pline, de o supărătoare stăruinţă în dorinţa de a înfăţișa abondenţa, forme caracteristice stilului Renașterii.*

Urmărind înfăptuirea, în mic, a idealului creștin ortodox, Grigorescu a pășit cu îndrăzneală la formarea unui stil romînesc, și anume, să pună în icoane trupuri cu forme proporţionale, caracteristice mediului uman înconjurător.

El, genialul Grigorescu, nu a nesocotit importanţa simbolică a celor mai multe dintre icoane, care au, și trebuie să aibă, rolul să mijlocească apropierea creștinului, prezent în fața lor, de cei care-s în ele, de ideile lor, de ceea ce au voit ei și au făptuit, suferind martiriul pentru credinţă, atunci la începuturile vremii creștine dar, de asemenea, a ţinut socoteală cu sgîrcenie, că acei martiri de la începuturi, au fost oameni cu înfăţișare

trupească la fel cu a lui, — a celui prezent în fața icoanelor, și că suferința și chinurile îndurate, n-au putut să modifice proporțiile unor părți ale organismului, cum ar fi, de pildă, creșterea piciorului unei femei în așa fel încît a devenit mai mare decît al oricărui bărbat.

În copilărie am intrat în biserica unui sat vecin, împreună cu bunica și ne-am oprit în fața unei icoane, aproape de mijloc.

În timp ce bătrînica făcea semnul crucii și săruta chipul sfintei, pictată cu alb și negru, pe alocuri cu roșu, eu am dezlegat slovele chirilice, după învățătura dascălului Beșliu, și cînd am văzut că-i Varvara mucenica, cu trupul trei sferturi de metru, picioarele de douăzeci de centimetri, laba piciorului de douăzeci și cinci centimetri, iar pe un gît gros cît un baston se sprijinea un cap cît o baniță, cu fruntea cît o lamă de cuțit de masă și ochii albi cît merele domnești, — am rămas în mirare; asemenea femei nu văzusem. Și doar fusesem în 4-5 sate, și chiar în tîrgul Răducănenilor unde erau și oameni din alte neamuri.

Am încercat s-o întreb pe bunica, dar m-a stropșit scurt și am rămas cu gîndul la femeia din icoană, al cărui picior n-ar fi încăput în amîndouă ciubotele lui moș Vasile Bogos, clopotarul.

Conștient că trebuie părăsit acest stil, că pe viitor creștinul care vine să se închine, trebuiește să aibă în față figura unui sfînt cu înfățișare plăcută ochiului, din care să se desprindă îndemnul, chemarea către cucernicie, Grigorescu pune, poate fără a gîndi la aceasta, temeliile noului stil în pictura bisericească, stil menit să revoluționeze concepția asupra reprezentării chipurilor în icoane.

În adevăr, în icoanele de pe ușile altarului ca și în cele așezate direct pe ziduri, marele meșter N. Grigorescu a sădit străfulgerarea: sfîntul acesta a fost, la început, om ca și mine și, suferind pentru credință, s-a înălțat mai presus de semeni; deci și eu pot să fac binele, să-mi ajut aproapele, să fiu blînd, iertător și drept, să mă înving pe mine însumi, că-s om cum a fost și el.

Gîndind așa, Grigorescu a luat partea omenească a sfinților de la sătenii din Agapia, iar pentru unele chipuri de mucenice, a folosit figurile, luminate de resemnare, ale unor călugărițe.

Privind icoanele lui Grigorescu din Agapia, — ori mai degrabă, lăsîndu-te privit de ele, ajungi îndată la convingerea că, acest neîntrecut săditor de viață, pe pînză ori pe zid, îndată ce a ajuns la hotărîrea să eternizeze un corp, toarnă întîi sufletul său, al artistului — pe acel loc și, apoi, îi construește trupul în care să sălășluiască.

Figurile lui de sfinți au în ele, în jurul lor, acea atmosferă de limpezime și sinceritate, acea legătură cu măreția vieții simple, acea blîndețe, captivantă, încît privindu-le cu atenție ai impresia că se desprind din icoane și vin aproape, să stea de vorbă cu tine.

Sfinții lui Grigorescu sînt vii în sens omenesc, și-s sfinți prin expresivitatea lor, născută din bunătate și evlavie.

Armonia liniilor în construcție, care atinge perfecțiunea, teza creștină ilustrată și susținută de atitudini cucernice, colori-

tul cald, atrăgător și mai ales inspirata folosire a luminii, care-ți amintește de Rembrandt, toate acestea fac din icoanele lui Grigorescu capodopere ale artei creștine ortodoxe, una din comorile neamului romînesc.

Aproape de necrezut că această operă de artă este rodul muncii unui tînăr de 22 de ani, cu atît mai mult cu cît — cum spuneam mai sus — el intuește stilul Renașterii fără să-l fi cunoscut amănunțit, și tocmai de aceasta mi se pare că este un uriaș.

«Pictura de la Agapia, — spune Alex. Vlăhuță [1]) amintește factura maeștrilor italieni ai Renașterii, despre ale căror opere Grigorescu, doar din auzite și din palide reproduceri, de va fi știut ceva la vremea aceea.

Dar cu siguranță că era înrudit cu ei.

Da, între Grigorescu al nostru și între Tiziano, Leonardo da Vinci sau Andreea del Sarto, erau legături de suflet care sînt mai puternice decît cele de sînge. Prin sentimentul *adevărului*, care trebuie să fie același, în toate timpurile și la toate popoarele, prin farmecul spontaneității, prin revelația pe care o dă împărtășirea directă cu natura, prin credința adîncă, aproape mistică, în puterea darului ce vine mai de departe și merge mai departe decît hotarele unei biete vieți omenești — prin acestea și prin alte neștiute legături, Grigorescu era frate cu uriașii aceia fără de asemănare din veacul de aur al artei creștine».

* * *

Cu toate că nu te-ai mai despărți de lumea evlaviei, formată de Sfinții lui Grigorescu, lume peste care plutește stăpînirea împăratului celor fără de trup, un zvon, o adiere dulce te cheamă spre clipa de față.

Stăpînit de un puternic sentiment de admirație, părăsești biserica în care-i prezent geniul uman în slujba artei și nestricăciunii și te întorci în măreața catedrală în care cupolă este Cerul și preot însuși Dumnezeu, Valea Agapiei.

Cu aleasă cumsecădenie, maica Stareță lămurește pe vizitatorul proaspăt, — dacă întîmplător i-a ieșit în cale, cum că în cerdacul unei case călugărești din spatele mănăstirii, soarele altor vremuri, la ceasul multor răsărituri, i-a găsit la sfat întîrziat pe Caragiale, Stere, Vlăhuță, Delavrancea, Coșbuc și Ibrăileanu, iar maica Filofteia Șenchea aduce completarea că zorile unei dimineți de august s-au jucat cu părul bălan și au sărutat ochii curați și adînci ca cerul ai lui Octavian Goga, tot atunci în același cerdac.

Lăsînd sălașurile dintre ziduri și atelierele în care, îndemînatice mîni sub atente priviri, lucrează covoare și alte țesături de o rară frumusețe,—îndată ce-ai ești spre soare-amiază, găsești cerdacul larg cît fața unei odăi, ce se află în partea de sud-vest a mănăstirii, ca prelungire a căsuții în care a locuit cuvioșia sa călugărul Vlăhuță, fratele marelui scriitor.

---

1) Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui, ed. Scris. Rom., 1939, pag. 30.

Din cerdac se văd frunţile brazilor sus, ca nişte turle mici de mănăstire şi firul văii spre răsărit, presărat cu case şi copaci.

Undeva pe munte joacă o talangă; pasc oi şi zburdă mieluţe în pacea Muncelului, un munte mai mic spre nord-estul mănăstirii de pe care vremea a tuns toată pădurea.

Sub geană de codru, spre vest, pe colina blîndă, bisericuţa Bogoslovului a strîns în juru-i amintiri şi morminte; despre ele grăesc slovele săpate pe cruci de lemn şi piatră; din pămînt sîntem şi în el ne vom întoarce.

Poartă de veghe între ce-a fost şi mîne, Mănăstirea Agapiei este, în acelaşi timp, mărturia dragostei şi vredniciei romîneşti pentru lucrarea trainică întru nemurirea frumosului, credinţei şi adevărului.

La ceasul cînd prind să crească singurătăţile din cotloanele cu umbră ale munţilor şi scaldă văpaia lunii înălţimile, la Bogoslov un clopot se roagă pentru ctitori şi făcători de bine.

Mirozna de răşină le restatorniceşte faptele-n amintire; izvoare, brazi şi oameni şoptesc în cor, veşnică pomenire.

GH. CHIPER DINOGRANCEA

PREOTUL FOLCLORIST SIMION FLOREA MARIAN (1847—1907)

(50 DE ANI DE LA MOARTEA SA)

De cîte ori cobor prin fața Cetății Sucevei înspre Biserica Mirăuți, fosta Biserică a elevilor de liceu, de cîte ori intru în altarul vechei Mitropolii, sfînt locaș de miruire a Voevozilor, pentru a mă închina și sluji, vraja vremurilor trecute de acum 50 de ani mă cuprinde cu multă duioșie și mă face să-l văd pe fostul meu profesor de religie de atunci, preotul și marele folclorist Simion Florea Marian cu înfățișarea lui aleasă de Patriarh, cu vorba-i așezată și blîndă, cu gesturile cumpătate, cu ochii lui inteligenți, care se uitau drept în față și te învăluiau parcă-n privirile lor calde și pline de iubire cu adevărat părintească.

Implinindu-se anul acesta 110 ani de la nașterea și 50 ani de la moartea sa, se cuvine cu adevărat ca noi cei ce l-am cunoscut ca preot, profesor și scriitor să facem un popas în curgerea acestei vieți aducîndu-i un prinos de dragoste, prețuire și recunoștintă pentru marea lui operă literar-folcloristică.

Născut la 1 septembrie 1847 în satul Ilișești, raionul Gura Homorului, din părinți țărani-muncitori, Grigore și Ruxanda, primește primele cunoștințe la școala satului, de unde trece la școala poporală din tîrgul Suceava, unde era director Franz Theil, un mare dușman și prigonitor al Romînilor și limbei romînești.

După ce termină clasa IV la această școală trece în 1862 la gimnaziul din Suceava creat în 1860. Nici la această școală nu-l așteptau zile bune căci profesorii străini nu vedeau cu ochi buni ridicarea spre lumină a fiilor de țărani-muncitori; se cerea multă sîrguință și răbdare din partea elevilor romîni, care totuși pentru dragostea lor de carte, cu răbdare de fier biruiau greutățile traiului. Își continuă studiile la Năsăud și Beiuș unde la 19 iulie 1871 trece examenul de maturitate (bacalaureat). La 21 septembrie 1871 trece la gimnaziul din Cernăuți un examen de diferență din autorii bisericești elini, o condiție impusă aspiranților de teologie. Inscris la Facultatea de teologie a urmat cursurile profesorilor Isidor Onciul și Eusebie Popovici; o termină la 30 iunie 1875.

A fost hiritonit în preot în luna mai 1876, fiind numit la Poiana Stampei, apoi la Voloca și în urmă la Siret. Aici a început să se ocupe mai intensiv cu folclorul către care a dovedit din fragedă vîstră o mare înclinare

In tinereţe, de pe băncile şcoliii, adunase cîntece şi balade, pe care le-a tipărit într-o broşură în 1869 la Botoşani. Iacob Negruzzi aminteşte că la 5 iunie 1874 i-a publicat în Convorbiri Literare poeziile:

— La cer
— Străbătut-am lumea
— Trece o zi
— Floarea vieţii
— Pe un mormînt

In satul, unde se născuse şi copilărise, a auzit legende şi povestiri şi tot mereu o necăjea pe maica şi surorile sale să-i povestească din bogăţiile literaturei poporale. In şcoală s-a folosit de ajutorul colegilor şi elevilor săi, care îi aduceau destul material folcloristic.

Partea cea mai însemnată îi revine muncii sale proprii. La nunţi, hramuri şi călătorii şi ori cînd sa afla în mijlocul poporului, culegea nectarul poeziei poporale.

Din mijlocul larmei şi veseliei celor mulţi nici nu ştiai, cînd dispărea pentru ca într-un colţ tainic să stea la sfat cu cutare moşneag, babă, nevastă sau băiat. Cu multă răbdare şi pricepere ştia să descoase pe om. A început cu cîte spune ţăranul nostru despre paseri, pe care le ştie, le cunoaşte una cîte una ca pe nişte tovarăşe şi prietene.

«De-au zis, feciorii din frunză la horele din sat,
Sau fete-n şezătoare vr-un dor de-au depănat,
Ori dac-au spus moşnegii nepoţilor poveşti
Tu glasul tuturora ştiut-ai să gîceşti». (Vasile Huţeanu)

Hotărîtoare a fost pentru viitoarea sa activitate literară marea distincţiune ce i s-a făcut prin alegerea sa la 26 martie 1881 ca membru activ al Academiei Romîne. Alegerea aceasta a urmat după cum arată decretul respectiv iscălit de Ion Ghica, preşedinte şi Alexandru Odobescu, secretar-general, — «după propunerea secţiunii istorice apreciind calităţile şi activitatea, ce pururea a arătat-o pentru dezvoltarea culturii».

Seziunea cea dintîi, la care a luat parte a fost în primăvara anului 1882, cînd a citit la 12 martie în şedinţa publică discursul de recepţie «Chromatica Poporului Romîn», lucrare, care a făcut mare senzaţie pentru noutatea şi importanţa acestui subiect. Este prima încercare de a descrie arta, de a colora a ţărancelor noastre. Pe lîngă meritul folcloristic, lucrarea aceasta mai are o deosebită importanţă lexicală, cuprinzînd o mare mulţime de termeni tehnici ai industriei casnice.

In mai 1883 este numit profesor de religie la gimnaziul din Suceava. In acest an a tipărit două volume din «Ornitologia Poporului Romîn», pentru care primeşte premiul «Năsturel-Herescu» de 4000 lei.

Entuziasmul, priceperea şi munca depusă în ogorul literaturii romîne este meritul său; nu mai puţin merită recunoştinţă cei ce au ştiut să descopere, să preţuiască şi să spijinească aceste calităţi.

Academia Romînă a fost cea care a descoperit şi chemat pe modestul preot în rîndurile membrilor ei, l-a încurajat cu tipă-

rirea scrierilor sale, care de altfel ar fi fost osîndite la întunericul şi praful sertarelor.

Operele sale sînt:

— Poezii-poporale romîne—Balade tom. I . . 1873
— Poezii poporale romîne—Doine tom. II . . 1875
— Tradiţiuni poporale romîne 1876
— Chromatica poporului romîn 1878
— Ornitologia poporală romînă, tom. I şi II. . 1883
— Cîteva inscripţiuni şi documente din Bucovina . 1885
— Descîntece poporane romîne 1886
— Biserica din Părhăuţi 1887
— Nunta la Romîni—studiu istorico-etnografic comparativ 1890
— Inmormîntarea la Romîni, studiu etnografic . 1892
— Naşterea la Romîni, studiu etnografic . . 1892
— Vrăji, farmece şi desfaceri 1893
— Satire poporane romîne 1893
— Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava . . . 1895
— Tradiţii poporane romîne 1895
— Răsplata, poveşti din Bucovina . . . 1897
— Sărbătorile la Romîni, vol. I. Cîrnilegile— . 1898
— Sărbătorile la Romîni. vol. II—Păresimile— . 1899
— Poezii poporale despre Avram Iancu . . 1900
— Inscripţiuni de pe manuscripte şi cărţi vechi din Bucovina—partea I din districtul Cîmpulungului 1900
— Portretul lui Miron Costin 1900
— Vartolomeu Măzăreanu, condica Mănăstirii Voroneţ 1900
— Vartolomeu Măzăreanu, condica Mănăstirii Solca 1900
— Sărbătorile la Romîni, studiu etnografic. Vol. III Cincizecimele 1901
— Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile Romînilor 1903
— Vartolomeu Măzăreanu, Domnia lui Ştefan cel Mare şi a lui Ştefan Tomşa 1904
— Legendele Maicii Domnului 1904
— Hore şi cimilituri din Bucovina—public. postumă 1910

Din materialele menite de a fi tipărite amintim:

— Mitologia poporului Romîn
— O monografie a Bisericii Mirăuți
— Opul său la care lucra în timpul din urmă «Botanica Poporului Romîn», rezultatul unei munci de 20 de ani a rămas în manuscris şi nu a putut fi tipărită.

Ultima sa lucrare «Ursitoarele» a fost publicată cîteva luni după moartea sa în Viaţa Romînească la Iaşi,

Lucrările sale sînt modele de muncă răbdătoare şi cinstită şi vor oferi totdeauna un material bogat cercetătorilor în domeniul folclorului romînesc.

Ca profesor de religie, Simion Florea Marian a lucrat foarte conştiincios. Lecţiile sale erau pline de învăţături practice şi morale, care se refereau la viaţa de toate zilele, nu predici teoretice, seci şi fără valoare practică.

In preajma sărbătorilor sau a vacanţelor, elevii, feciori de ţărani mergeau prin satele lor cu un chestionar de folclor şi mare îi era bucuria cînd începea învăţămîntul şi i se aducea materialul, şi cum nu avea bani nici alte bunătăţi pentru a răsplăti munca şi strădania lor îi lăuda cu cuvinte alese, le dăruia din cărticelele sale şi îi răsplătea cu note bune la religie.

Cu timpul materialul folcloristic se înmulţea şi publicarea lui se impunea. Numai puţini din trecătorii de pe uliţa Sf. Neculai (astăzi strada Simion Florea Marian), care îi vedeau ziua prin geam chipul său cărunt şi gînditor, aplecat asupra mesei, îşi vor fi dat seama de neobosita muncă a omului modest. Pentru el n-au fost sărbători, vacanţe şi distracţii, totul a jertfit activităţii, care a devenit patimă, a cuprins toată firea sa. N-a fost pretenţios, nici închipuit, nici îndrăzneţ ca literat. N-a căutat nici cînd să se impună cuiva cu ştiinţa de folclor, literatură şi istorie. Ca om era cunoscut pentru viaţa sa modestă şi cinstită, pentru dragostea sa de ţară şi popor, pentru inima sa dreaptă şi iubitoare, pentru răbdarea şi statornicia de care a dat dovadă în toate împrejurările vieţii lui de muncă şi luptă.

Ca preot şi-a îndeplinit totdeauna cu conştiinţă şi dragoste datoria căci el zicea că: starea preoţiei nu-i făcută pentru a hrăni pe toţi proştii şi păcătoşii, care se afle în ea un liman de scăpare, ci un ogor de muncă ideală, apostolică.

Pentru meritele sale de încercat catihet i s-a conferit în 1896 de către Mitropolitul Arcadie distincţia de exarh şi brîul roş.

Cu ocazia sfinţirei nou restauratei Biserici a Mirăuţilor la 15 noiembrie 1903 a fost hirotezit în protopresviter.

Activitate rodnică a dezvoltat în sînul «Societăţii ŞCOALA ROMÂNĂ» din Suceava, deschizînd internatul de băeţi, ctitoria preotului Vasile Cocîrlă.

A sprijinit săracii şi instituţiile culturale. La intervenţia sa s-au învrednicit sucevenii să audă în două rînduri, de Sînzieni, celebrul cor al lui Gavril Muzicescu din Iaşi.

Multe din cărţile sale s-au răspîndit în îndepărtate cătune ale Ardealului şi alte ţinuturi romîneşti, pentru a îmbogăţi biblioteca înjghebată de cutare preot sau învăţător. Din ele a luat şi «BADEA CÎRŢAN» minunatul cioban din STRAJA-Cîrtişoara, În anul 1904 Badea Cîrţan, care au văzut Bucureştiul, Roma cu Columna lui Traian şi Parisul s-a simţit dator să vie şi la serbările de la Putna, unde odihneşte Ştefan cel Mare.

După serbare iată-l la Suceava pe Badea Cîrţan. A văzut «CETATEA» s-a închinat moaştelor sf. Ioan, apoi a bătut la «POPA MARIAN» «ăl de scrie despre noi ţăranii», cum zicea el.

Cu fruntea asudată de arşiţa soarelui dar cu privirea vie, pătrunzătoare, s-a oprit la poartă şi a întrebat ori de a nimerit casa părintelui Marian, apoi a cerut să-l vadă. I s-a oprit în faţă, l-a privit drept în ochi cu mîndrie şi atît a zis: «Să trăieşti şi să mai scrii înainte».

Şi după ce l-a întrebat ce a scris şi cît a scris i-a cerut cărţi «dar multe». A luat cărţile despre domnia lui Ştefan cel Mare, despre Măzăreanu, editate anume cu prilejul serbărilor de

la Putna, din poeziile despre Avram Iancu, viața sf. Ioan de la Suceava și altele, le-a legat c-o sfoară și s-a închinat de sănătate, apucînd spre frontieră de-a dreptul peste apa Sucevei.

Bun cunoscător al trecutului și vieții poporului romîn i s-a solicitat adeseori sprijinul unor bărbați de știință din afara hotarelor țării. Astfel custodele muzeului din Viena — Iosif Szombaty—sosit în 1893 în Bucovina pentru a face cercetări preistorice pentru societatea antropologică din Viena îl vizitează pe Marian și primește sprijinul dorit. Profesorul Dr. Gustav Weigand de la seminarul romîn din Lipsca se abate în călătoria sa prin Bucovina și pe la părintele Marian.

Numeroase societății l-au chemat ca membru pentru meritele cîștigate. Societatea geografică Romînă din București și Comisiunea Centrală pentru conservarea monumentelor istorice din Viena l-au avut asemenea ca membru.

În amintirile sale fostul preot Constantin Morariu din Pătrăuți — Suceava — (1896), care avea să scrie istoria Bisericii Pătrăuți, primește de la Marian o inscripție copiată de la finea unui Tetraevangheliu, care nu se știe prin ce minune a ajuns să fie proprietatea Mănăstirii lipovenești din Fîntîna Albă, și care spune că a fost dăruit de Maria, soția lui Ștefan cel Mare schitului din Pătrăuți.

La 24 aprilie 1907 preotul Marian trece la cele veșnice. A fost unul dintre cei mai harnici cercetători ai literaturii, obiceiurilor și tradițiilor poporului romîn. Timp de 50 de ani a muncit pe terenul cultural și literar al poporului romînesc. Activitatea acestui bărbat pe terenul literar mai ales popular a fost abundentă și recunoscută de cei mai mari scriitori romîni și străini.

A fost un om însemnat, poet al poporului, scriitor renumit, un folclorist ales și și-a cîștigat renume nemuritor.

Din vechile și mîndrele obiceiuri, din leacurile născocite, din descîntecele și vrăjile, menite a ținea departe de dînsa duhurile cele rele, din legendele și poveștile, care totdeauna au legănat această viață în copilărie și au mîngîiat-o, cînd să plece spre mormînt a clădit marea operă izvorîtă din viața și sufletul poporului.

Născut a fost din talpa țării și de aceea spre ea i-a fost îndreptată mintea sa bogată. Ca o albină harnică și grăbită, Marian a cules frumoasele roade ale simțirii și înțelepciunii și a arătat în scrierile sale comoara de înțelepciune și simțire, a acumulat de veacuri în inima și sufletul unui întreg popor. Cu mîna sigură și pricepută a ridicat această comoară și a ferit-o de peire.

El ne-a codificat datinile și obiceiurile de la naștere, nuntă și înmormîntare, el ne-a învecinicit rostul doinei și al horei, el ne-a destăinuit vraja culorilor, el ne-a prins ciripitul paserilor și ne-a deslușit limba lor. Providența însă n-a îngăduit ca să tălmăcească pînă la capăt și șoaptele florilor deoarece a încetat din viață.

De la leagăn pînă la mormînt acest suflet blînd și ales de preot a fost călăuzit de cele mai nobile sentimente.

Ori unde îi deschizi măiastra-i carte, un fel de farmec te

cuprinde şi te duce în alte lumi, în lumile ademenitoare locuite de zmei, de năzdrăvani, de pajuri, de paseri alese, de Feţi Frumoşi, de împăraţi cu pletele de aur, în lumea paserilor vorbitoare şi a florilor cuvîntătoare.

Bogatele imagini, create de fantezia ţăranului nostru, bogatele imagini ale sufletului — frumoase prin ele însile şi însoţite încă de trăitoarele tradiţii mitologice ale vechilor noştri străbuni, toate acestea Marian le-a gustat, le-a simţit, le-a trăit şi de aceea a ştiut să le redea în toată fermecătoarea şi neîntrecuta lor originalitate şi să le redea cu frumuseţea şi navitatea povestitorilor de odinioară de la şezătorile de pe vremuri.

«Dar bulgării astupă urechea cea mai sfîntă,
Şi în zadar acuma atîtea paseri cîntă,
Nu-i cine să dezlege psaltirea lor măiastră,
Şi-a florilor poveste din grădiniţa noastră.

Pe pajişte, la horă vioara strînge fete,
Şi uliţa revarsă neveste pe-ndelete
Dar înţeleptul preot nu vine să adune
Comorile din vorba, ce limba lor o spune.

În vremea noastră rîvna-i spre culmi ameţitoare,
Şi nime nu s-opreşte în vale lîng-o floare.
— Mărire ţie Preot, ce n-ai visat mărire,
Ce-ai smuls pentru-al tău nume din muncă nemurire».

(G. Rotică)

Preot MIHAI BOCA-Suceava

Bisericanul Ortodox. „ÎN CE NE DEOSEBIM ?“ Tipografia arhidiecezei Timişoara. 430 pagini.

Lucrarea aceasta tratează deosebirea dintre ortodocşi şi catolici, mai exact între cei numiţi pînă mai ieri greco-catolici şi greco-orientali referitor la chestiunea dezbătută şi răsdezbătută a Primatului papal.

Din prezentarea cărţii se vede cum şi-a luat naştere acest studiu polemic, care apare complet, abia astăzi, după vreo 30 de ani de cînd a fost alcătuit.

Era în anul 1925. În numărul de Paşti, „Vestitorul“, organul eparhiei greco-catolice din Oradea, publica sub semnătura redactorului responzabil, Păr. Dr. A. Tăutu, un articol, cu scopul de a contribui la „nivelarea deosebirilor dogmatice“ dintre Biserica ortodoxă şi Biserica unită din Ardeal.

Se punea, cu alte cuvinte, chestiunea unirii tuturor romînilor din Ardeal într-o singură Biserică. Autorul afirma, cam de sus, că aceasta s-ar putea face numai prin înlăturarea deosebirilor pornite din alte motive, decît dogmatice „*fabricate anume de teologi bizantini*“ pentru justificarea schismei.

E vechiul cîntec, care se poate rezuma astfel: Ortodoxilor (schismatici), recunoaşteţi-vă greşeala, faceţi mea culpa şi intraţi (reveniţi) în Biserica adevărată, păstorită de singurul păstor adevărat, Sfîntul Părinte de la Roma, urmaşul direct al sf. Apostol Petru, care are deci dreptul să păstorească şi să fie ascultat de toţi creştinii din lume. Dacă renunţaţi la rătăcirile voastre, el este gata să vă primească cu braţele deschise, asigurîndu-vă şi fericirea cerească, dar şi pe cea pămîntească.

Acest articol, care punea chestiunea într-un chip jignitor pentru ortodoxie, a provocat un răspuns, dat în „Legea romînească“, foaia eparhiei ortodoxe din Oradea, de *Bisericanul ortodox*.

Nu ştim dacă de la început teologul unit a avut intenţia să scrie o aşa de lungă serie de articole şi dacă a bănuit că i se va răspunde. Dar răspunzîndu-i-se argumentările sofistice aduse în favoarea tezei sale, polemica s-a înteţit şi a luat mari proporţii. *Bisericanul ortodox* nu lăsa nici o afirmaţie vulnerabilă a teologului unit, fără răspunsul cuvenit, uneori cam usturător.

Seria de articole a teologului unit a apărut mai tîrziu în volum sub titlul: Primatul papilor în Istorie, Oradea, 1926. Poate că aceasta a şi fost planul iniţial al Păr. A. Tăutu, să publice un astfel de studiu, care scris cu mult avînt tineresc şi mai ales cu mult fum de tămîie la adresa papilor, l-ar fi recomandat bine superiorilor săi, şi totodată ar fi fost un prinos de recunoştinţă pentru cultura teologică dobîndită în institutele teologice din Roma.

Din cauză că eparhia ortodoxă din Oradea nu avea o tipografie proprie, şi nici alte avantaje, de care se bucura eparhia unită –

răspunsurile *Bisericanului ortodox* n-au putut fi publicate şi ele în volum, atunci. Ele apar culese în volum abia acum.

Această lucrare, ca şi cea a Păr. Tăutu, ar putea să aibă acelaşi titlu, întrucît tratează aceeaşi chestiune şi aproximativ cu aceeaşi extindere. Numai că fiecare din aceste două studii, ar fi trebuit să aibă în parantez cîte un subtitlu: una, (privit de un tînăr cleric romîn greco-catolic) şi cealaltă (privit de un cleric romîn greco-oriental). Dacă s-ar fi făcut aşa, adică s-ar fi publicat, paralel, ambele lucrări, de atunci s-ar fi şi lămurit complet întrebarea: „În ce ne deosebim?".

Dar, din cauza unor greutăţi, răspunsul *Bisericanului ortodox*, abia acum apare în volum. Mai bine şi mai tîrziu, decît de loc! Căci, deşi peceţile nefastei uniri din 1700 s-au rupt acum 9 ani şi fraţii noştri din Ardeal, rupţi de la Biserica ortodoxă prin şiretenie şi prin silnicia politicii habsburgice, au revenit bucuroşi în sînul bisericii mame, aceasta nu înseamnă că n-au mai rămas unii - puţini - în îndoială şi că n-ar mai fi nevoie să se precizeze bine „în ce ne deosebim?" Lucrarea *Bisericanului* este de un netăgăduit folos şi interes pentru preoţi şi pentru intelectualii preocupaţi de probleme religioase, pentru că discuţii în privinţa acestei deosebiri tot se mai aud, pe ici, colea, alimentate de propaganda celor ce nu se pot uşor împăca cu ideea, că au scăpat din ghiare o aşa de scumpă şi greu dobîndită pradă. Ei nu se vor mîngîia niciodată că nu pot anula legea, după care, îndată ce dispar cauzele, trebuie să dispară şi efectele.

* * *

Lucrarea aceasta este nevoită - prin scopul ei polemic - să urmeze planul şi împărţirea lucrării care a provocat-o. Este de altfel planul logic al oricărei lucrări de acest fel.

La început sînt luate în consideraţie şi interpretate textele clasice, aduse de catolici în favoarea pretinsului primat de jurisdicţie al episcopilor Romei, asupra întregei lumi creştine: Matei XVI, 18-19; Luca XXII, 31-32 şi Ioan XXI, 15-18. Pe aceste texte romano-catolicii sprijină afirmaţia lor că sf. Apostol Petru ar fi fost distins de Mîntuitorul ca un fel de mai mare peste ceilalţi apostoli. Această afirmaţie prea cunoscută este răsturnată cu multă uşurinţă, printr-o interpretare justă, ştiinţifică şi lipsită de prejudecăţi. Sf. Apostol Petru n-a primit vreo putere mai mare decît colegii săi de apostolat şi nici n-a exercitat un astfel de drept, căci era stîlp al bisericii din Ierusalim, dar alături şi egal în drepturile cu Iacob şi Ioan; apoi pentru că a trebuit să dea socoteală de ce a primit în biserică pe păgînul sutaş Cornelie, ceea ce n-ar fi putut să aibă loc, dacă el ar fi fost mai presus de ceilalţi apostoli; în fine, şi pentru că a fost înfruntat cîndva sf. Apostol Pavel (Gal. II, 11), ceea ce nu se potriveşte de loc pentru un şef al bisericii sau pentru un mai mare peste ceilalţi apostoli.

In chipul acesta este răsturnată complect temelia primatului papal, pe baza dovezilor aduse că Petru n-a avut un rol deosebit în mijlocul celorlalţi apostoli. Şi dacă primatul papal nu se poate sprijini pe dovezi scripturistice, celelalte dovezi ce s-ar mai aduce apar de prisos.

Nu este cu nimic dovedit că Petru ar fi fost întemeetorul bisericii din Roma şi că ar fi păs-

torit această biserică, ca cel întîi episcop, timp de 25 ani. Din această pretenție, apărată de romano-catolici cu multă străşnicie, după analizarea serioasă a probelor aduse de ei, abia dacă rămîne în picioare că Petru să fi fost puțin timp în Roma înainte de moartea sa și poate să fi murit martir acolo, după cum susțin unele tradiții și unii scriitori mai noi.

Urmează că, dacă Biserica din Roma se bucură de mare vază în Apus și ochii celorlalte biserici apusene erau mereu îndreptați spre ea, aceasta se datorește faptului că era singura biserică apostolică din Apus și mama celorlalte biserici apusene, dar în primul rînd faptului că era biserica capitalei imperiului și din această cauză putea păstra ușor raporturi mai strînse cu celelalte biserici. Dar este în afară de orice îndoială că în vremea celor dintîi trei veacuri, nimeni, nici chiar apusenii, n-au recunoscut episcopului Romei un primat de jurisdicție asupra întregii biserici creştine. Abia din veacul al patrulea, pe bază de tradiții necontrolabile, încep a se găsi pretinse dovezi pentru primatul apostolului Petru, respective al episcopului Romei.

Așa, de acum înainte începe a se stărui asupra pretinsei lupte a lui Petru, la Roma, cu Simon Magul și asupra altor legende bazate pe lucrări apocrife sau alcătuite, fără critică, în acea vreme (Liber pontificalis, Catalogus Liberianus). Se pretinde că Sinodul I ecumenic a fost prezidat de delegații Papei dar se uită a se lua în considerație și canonul al șaselea al acelui sinod, în care se spune textual că „episcopul Romei și al Antiohiei și al celorlalte biserici apostolice *au o întîietate față de episcopii celorlalte biserici din provinciile lor*". Deci la 325 jurisdicția episcopilor Romei nu se întindea nici peste tot Apusul, necum peste întreaga biserică.

Se studiază toate documentele din primele trei veacuri, care, după părerea romano-catolicilor, ar dovedi exercitarea primatului episcopului Romei asupra întregii biserici: Epistola lui Clement Romanul către Corinteni, epistolele sf. Ignatie al Antiohiei, cazul vizitei sf. Policarp al Smirnei la Roma. Se aduc cazuri de eretici, care se adresau Romei, pentru a cere certificat de ortodoxie, dar care nu fac o dovadă pentru pretinsul primat papal, căci se cunosc multe cazuri cînd ereticii se adresau și altor biserici, în același scop. Se analizează apoi lucrările rămase de la Tertulian, Ciprian, Irineu, siluindu-se interpretarea, pentru a se ajunge la primatul papal. Se trag concluzii eronate din rolul papei Victor în controversa pascală. Papa invită într-un ton neobișnuit pe toți episcopii mai însemnați din Răsărit și Apus, ca să țină sinoade și să se alăture cu toții practicei romane. Dar intervenția lui a rămas fără rezultat și chestiunea serbării Paștelor s-a rezolvat abia la sinodul I ecumenic, fără intervenția sau ordinul vreuni papă, cu drept de primat jurisdicțional asupra întregii biserici.

Cu toată truda sa de a dovedi în primele trei veacuri existența primatului papal, Păr. Tăutu ajunge la concluzia: „Nu zicem că există chiar din primele veacuri ale creştinismului o teorie clar și definitiv fixată despre acest primat al Romei..." Dar atunci, se întreabă cu multă dreptate *Bisericanul ortodox*: „Atunci cum mai poți afirma că ți-ai ajuns scopul? Unde e aici „me-

toda ştiinţifică", unde „adevărul istoric", unde seriozitatea de teolog „cult", care cercetează documentele în „textul original?" (pag. 202)

Acelaşi lucru se poate spune despre încercarea de a dovedi primatul papal cu fapte şi documente din sec. IV şi V. In această perioadă, din cauza ereziilor şi a luptelor intensive din Biserică, se găsesc mult mai multe documente şi fapte, care au fost folosite de Păr. Tăutu în favoarea primatului papal: scrisori, acte sinodale, etc. Despre această perioadă Păr. Tăutu afirmă că „de sigur că (aceste lupte) duceau de rîpă nava lui Hristos, de nu avea în frunte cîrmaci pe sf. Petru, în persoana urmaşilor săi". Pentru dovedirea acestei afirmaţii se dă peste cap să aducă documente şi chiar aduce multe, numai că *Bisericanul* le combate cu succes pe toate, arătînd că din ele nu rezultă primatul jurisdicţional al episcopilor Romei.

Zădarnic afirmă Păr. Tăutu că în veacul al IV şi începutul veacului V, primatul papei „a fost recunoscut de toată lumea". – E drept episcopii Romei au făcut din ce în ce mai multe încercări de a-şi afirma primatul, dar fără să izbutească, pentru că în afară de o parte din biserica apuseană – conştiinţa creştinătăţii întregi, pe baza sf. Scripturi şi a vechii tradiţii, nu putea recunoaşte un locţiitor al lui Hristos pe pămînt în persoana episcopului Romei. Zădarnic se referă Păr. Tăutu la „apelul" sf. Ioan Gurădeaur la Roma, cînd a fost depus. Fiind în fierbere tot Orientul, şi linişte numai în Occident, de aceea sf. Ioan Hrisostom s-a adresat Apusului, dar se tace faptul că el s-a adresat nu numai Romei, ci şi altor biserici apusene. De altfel, cîţi din episcopii apuseni, simţindu-se nedreptăţiţi, au apelat la bisericile răsăritene? Dar nimeni n-a tras concluzia unui primat al acestor biserici.

Din o simplă anunţare făcută episcopului Romei că s-a urcat pe tronul unei biserici apostolice, Păr. Tăutu scoate concluzia că Nestorie, ajuns patriarh al Constantinopolului „nu întîrzie a cere aprobarea şi recunoaşterea de la Roma". Straşnic argument pentru dovedirea exercitării primatului papal!

Infructuoasă este pentru primatul papal şi afirmarea că în canonul 28 al sinodului de la Chalcedon s-a recunoscut primatul jurisdicţional al Romei asupra întregii biserici. Căci atunci, ce rost a mai avut supărarea papei şi protestele delegaţilor papali, împotriva acestui canon? El nu le convenea, pentru că arată că în ordinea onorifică a bisericilor se ţine seamă de importanţa politică a reşedinţilor în capitale, iar nu de pretenţii de altă natură.

Cu sinodul de la Chalcedon îşi încheie Păr. Tăutu expunerea sa, cu concluzia că „primatul episcopului roman, întemeiat pe primatul sf. Apostol Petru, cuprins în Evanghelii, a fost recunoscut şi deprins în toate veacurile, de la începutul creştinismului şi pînă în veacul V, cînd e recunoscut de împăraţi şi de sinoade, deprins cu multă putere de conştiinţă, de către episcopii Romei".

Cum este adevărul, s-a văzut. *Bisericanul ortodox* s-a ţinut pas cu pas pe urmele Păr. Tăutu şi i-a răsturnat cu succes toată pretinsa argumentare referitoare la un primat jurisdicţional al episcopilor Romei asupra întregii biserici. A fost demascată toată argumentarea sofistică a Păr. Tăutu, s-a dat de gol părtinirea cu

care interpretează textele aduse, graba cu care trage concluzii greşite din premize dubioase; i s-au scos la iveală contradicţiile în expunere şi silinţa de a-şi apăra teza cu orice preţ.

Intrucît, în concluzie, Păr. Tăutu găseşte că vinovaţi de schisma cea mare sînt ortodocşii – şi numai ortodocşii – *Bisericanul ortodox* este nevoit să aducă dovezi peste dovezi că adevărul este tocmai dimpotrivă. Aşa, extrase din Protocanonul lui Petru Maior, unde găsim scris: „ci puterea, stăpînirea şi împărţirea asemenea şi întocmai precum lui Petru, aşa şi celorlalţi apostoli fieşcăruia s-au dăruit.. Drept aceea fără măsură înalţă pe sf. Petru şi prea cu aspră măresc puterea lui şi osebirea de ceilalţi apostoli, nu pentru ca să laude pe sf. Petru, ci ca apoi să aibă de unde trage, cu viclenie, înalţarea, vîlfa, ţiful şi monarhia papii, cea de linişte şi de dragoste stricătoare". Şi aşa continuă în toată lucrarea sa.

Iată deci un teolog unit, cu studii făcute la Roma, care se ridică împotriva primatului papal, sprijinit numai pe falşe interpretări. Maior strigă: „Fă-te, Doamne, ajutor nouă şi nu lăsa să se rostească unele blăstămuri ca acestea în Biserica ta, ci mute să se facă gurile celor ce grăesc asupra apostolilor tăi".

Bisericanul nu iartă Păr. Tăutu nici multele înţepături nejustificate la adresa grecilor, pe care-i găseşte vinovaţi de Schisma cea mare. El dovedeşte că abia după schismă primatul papal a căpătat din ce în ce mai mare vază în Apus, pînă ce papii au început să declare „erezie" combaterea primatului papal, a învăţăturii despre filioque şi purgator. După apus, vinovaţi de schismă ar fi numai patriarhii Fotie şi M. Cerularie, iar nu mîndrii papi Nicolae I şi Leon III, care încîntaţi că au reuşit să-şi impună primatul în Apus, au crezut că pot încerca să facă acelaşi lucru şi în Răsărit. Şi apoi delegaţi de teapa cardinalului Humbert!

Apelul, făcut în concluzie de Păr. Tăutu, ca fraţii să se unească pentru a fi „o turmă şi un păstor" – păstorul ar fi papa –, dă prilej Bisericanului ortodox să arate din punct de vedere ortodox explicarea prăpastiei care s-a lărgit mereu între Răsărit şi Apus. De asemenea îi dă motiv să analizeze cauzele şi efectele nenorocitei uniaţii de la 1700 şi se arate cum, din punct de vedere ortodox, s-ar putea reface unitatea bisericii romîneşti din Ardeal.

Nu prevedeau încă cei doi luptători de atunci, că Dumnezeu va avea grijă şi va ajuta ca să se rupă peceţile odiosului păcat de uniaţie şi că romînii uniţi din Ardeal, scăpaţi şi de Habsburgi şi iobăgie, vor reveni bucuroşi la sînul mamei şi Biserica romînă ortodoxă se va reîntregi, aşa cum s-a întîmplat lucrul în octombrie 1948. Şi doar era lesne de înţeles, că odată ce vor dispărea cauzele, vor dispărea şi efectele. Aceasta o prevăzuse un istoric romîn, E. Hurmuzachi, care vorbind despre uniaţie zice: „Dorinţa de îmbunătăţiri materiale, iar nu temeinica convingere religioasă, cîştigul lumesc, iar nu transformarea sufletească; considerăţiuni egoiste, iar nu abnegaţia morală, au dictat actul de unire şi au adus drept urmare înfiinţarea unei Biserici, care avînd în vedere numai interese materiale, ar trebui să se surpe îndată ce n-ar mai corespunde cu aceasta, ca fiind lipsită de orice raţiune internă". (Eud. Hurmuzaki, Fragmente din Istoria romînilor,

II, Buc. 1900 pp. 70-71. Apud. Pr. N. Şerbănescu, Unirea cu Roma, înşelăciune şi silnicie pentru romînii din Ardeal. Bis. Ort. Rom. - Octombrie-Noembrie 1956, p. 1048).

Pr. N. DONOS

Academia R.P.R. Institutul de Istoria Artei. SCURTĂ ISTORIE A ARTELOR PLASTICE IN R. P. R. I. ARTA ROMÎNEASCĂ ÎN EPOCA FEUDALĂ. Editura Academiei R. P. R. Buc. 1957, 307 pagini format 8/61×86.

Volumul a fost întocmit sub îngrijirea acad. prof. George Oprescu, de către *Dna Teodora Voinescu* (capitolele privind arta din Moldova, sec. XIV-XVI şi Ţara Romînească, sec. XVII-XVIII) şi *Dna Corina Niculescu* (Introducerile istorice şi capitolele privind arta din Transilvania şi Ţara Romînească, sec. XI-XVI; Moldova, sec. XVII-XVIII). Din colectivul de redacţie a mai făcut parte *Arh. Ştefan Balş,* care a revizuit capitolele de arhitectură şi a alcătuit, în colaborare cu d. Corina Niculescu, un „glosar de termeni" şi *Mihail Berza,* care a revizuit datele istorice şi a redactat încheerea, Acad. prof. *G. Oprescu* semnează „Cuvîntul înainte".

Arta romînească în epoca feudală se manifestă mai ales în arhitectură, apoi în pictură, sculptură, broderie artistică, argintărie, ceramică, etc. Volumul acesta se ocupă mai ales de arhitectură, pictură şi sculptură. Cele două mari categorii de monumente feudale în arta romînească sînt castelele şi cetăţile pe de o parte şi construcţiile religioase pe de altă parte. O primă întrebare pe care şi-o pun autorii e aceea cu privire la limitele între care se desfăşoară la noi perioada numită feudală, şi ajung la concluzia, că epoca feudală începe din sec. IX şi X şi merge pînă în sec. XVIII. Notarul anonim al regelui Bela notează în cronica sa, redactată în sec. XII că ungurii, în luptele purtate între anii 806-905 au întîlnit în Ardeal foarte multe *cetăţi* ale Ducelui Glad, stăpînitorul Banatului şi ale lui Menemorut, stăpînitorul Bihariei, (p. 7). De asemenea, în diploma cavalerilor Ioaniţi din 1247, se oglindeşte cu claritate diferenţierea socială în *rustici* şi *majoresterrae* (ţărani şi mai marii pămîntului) ceea ce constituie un simptom evident al unei orînduiri feudale (p. 33). Cristalizarea statelor feudale, Moldova şi Ţara Romînească, se produce însă în veacul XIV ca urmare a acestor începuturi timpurii de dezvoltare feudală. Dezvoltarea artei a înaintat şi ea paralel cu creşterea acestei clase pe care o servea, utilizînd forme şi procedee din fondul local străvechi, dar primind şi influenţa formelor artistice realizate în condiţii social-economice similare în ţările învecinate sau chiar mai îndepărtate de noi, cu o civilizaţie şi o cultură mai înaintată (p. 6).

Monumentele prin excelenţă care caracterizează această epocă la noi, în afară de cetăţi şi castele, sînt construcţiile religioase, bisericile şi mănăstirile, cu tot ansamblul artistic pe care ni-l oferă: arhitectural, pictural, sculptural. De aceea „*Arta romînească în epoca feudală*" este de fapt arta religioasă a acestei epoci. Îţi dai seama că e aşa, de cum deschizi cartea: te întîlneştie pe fiecare pagină cu mănăstiri şi icoane. Autorii, cercetători de artă au pus în studierea acestor monumente o deosebită grijă de a pătrunde în specificul şi rostul lor religios, încadrîndu-le în cli-

matul istoric şi religios care le-a dat naştere, ceea ce face ca studiul să nu fie numai o istorie pur şi simplu a artelor unei epoci, ci şi o contribuţie la istoria Bisericii şi monahismului romînesc. Astfel, ne vom întîlni începînd cu Nicodim cel Sfinţit şi ctitoriile lui, Vodiţa, Tismana şi Prislopul, cu informaţiuni vaste şi bine organizate în legătură cu toate celelalte mănăstiri din Moldova şi Muntenia, pînă la mănăstirea Văcăreşti, cu care se încheie epoca feudală. Aprecierile obiective cu privire la rostul artistic, cultural, social şi politic al Bisericii Ortodoxe şi al monahismului din trecutul istoric romînesc, abundă de-a-lungul întregului volum, punînd Biserica Ortodoxă şi monahismul romînesc într-o lumină favorabilă, pozitivă, constructivă. Reese cu claritate rolul pozitiv creator pe care l-a avut Biserica Ortodoxă. Mănăstirile şi monahii în izvodirea şi a frumosului şi a utilului, s-au dovedit a fi pe linia creştinismului autentic.

Spicuim la întîmplare: „Mănăstirile întemeiate în vremea primilor Basarabi au jucat un rol deosebit de important în viaţa culturală şi artistică a ţării" (p. 42). După întemeierea statelor feudale, în veacul al XIV-lea Biserica Ortodoxă, joacă, atît în Ţara Romînească cît şi în Moldova, un rol deosebit de important în lupta pentru consolidarea statelor de sine stătătoare. In timp ce regii Ungariei căutau să-şi întindă stăpînirea asupra acestor două ţări, folosind între alte mijloace şi propaganda catolică, primii noştri domni, în lupta pentru crearea celor două state independente, se sprijină pe ajutorul Bisericii Ortodoxe, ceea ce îi îndeamnă ca, îndată după întemeiere, s-o organizeze şi s-o susţină" (p. 43). Pînă la înfiripa-rea mai temeinică a vieţii orăşeneşti, mănăstirile sînt primele şi singurele centre de cultură în timpul feudalismului... In mănăstiri se copiază manuscrise caligrafiate în limba slavonă, împodobite cu minaturi şi, tot aici, mai tîrziu, se traduc şi se tipăresc primele cărţi romîneşti, se organizează primele biblioteci, se înfiinţează şcoli de caligrafi, de miniaturişti, de iconari, de zugravi, etc., mănăstirile dezvoltă gustul artistic al lumii de atunci şi, lucru vrednic de subliniat, nu numai pe cel al păturii conducătoare, ci şi pe al ţărănimii care vine în contact cu ele... Mănăstirile stimulează însuşirile artistice ale ţăranilor... (p. 43). Susţinînd credinţa creştină mănăstirile măreau puterea de rezistenţă împotriva păgînilor. Acţiunea Bisericii era integrată acum (sec. XV-XVI) efortului comun pe care domnul şi poporul îl făcea pentru ca ţara să-şi menţină libertatea (p. 74). In mănăstiri apar, în sfîrşit, primele ateliere meşteşugăreşti. (p. 74).

Găsim, de asemenea, informaţiuni preţioase relativ la tehnica preparării culorilor vegetale şi a pereţilor pentru pictură la mănăstiri (pag. 172 şi urm.), informaţiuni cu privire la canoanele clasice după care se orînduiau scenele în pictura bizantină murală şi menţiuni cu privire la inovaţiile şi adausurile locale, (p. 177 şi urm.), informaţiuni cu privire la zugravi printre care la Cozia este şi un „Maxim Ieromonahul" (p. 77) şi altele. Cartea aceasta ar trebui să nu lipsească din nici o mănăstire. Ea este indispensabilă ca un document de prestigiu monahal şi desigur pentru înţelegerea artei noastre mănăstireşti, mai întîi de către că-

lugării înşişi şi apoi, pentru organizarea unui serviciu competent de informare a vizitatorilor şi de popularizare a comorilor noastre bisericeşti şi naţionale. Se înţelege că prin tema ei se recomandă de la sine şi atenţiei tuturor preoţilor.

Fără îndoială această istorie putea să fie şi „lungă" (se intitulează cu modestie „scurta istorie"...) Autorii şi-au dat seama de materialul numeros care ni s-a păstrat din epoca feudală, care n-a putut încăpea întreg între coperţile unui singur volum destinat acestei epoci. Arhitectura, pictura şi sculptura au ocupat îndeosebi atenţia cercetătorilor. Se aminteşte şi de broderia artistică şi de manuscrisele cu miniaturi, dar nu atît cît ar merita aceste arte cu nimic mai prejos decît celelalte. Epitafurile, epitrahilele, mînecuţele, pocroveţile brodate artistic cu migală vrednică de toată admiraţia, care împodobesc muzeele mănăstireşti şi pe cele de epocă din Capitală, ar fi meritat un capitol special cu expuneri şi reproduceri. Cele mai multe dintre ele au fost transportate adesea la expoziţii internaţionale şi despre valoarea şi aprecierea lor în străinătate stau mărturie menţiunile des întîlnite la inventarele mănăstireşti: „s-a oferit pentru această piesă la expoziţia din... suma de..." totdeauna fabuloasă. De asemenea meritau un capitol special manuscrisele cu celebrele miniaturi şi majuscule, unele, ca acele de la Dragomirna, îmbrăcate în argint masiv, aurit, şi sculptat. Apoi candele, cruci, cădelniţe, paftale, potire filigrante, ar fi trebuit să complecteze inventarul oricît de sumar al artei din epoca feudală.

In general reproducerile destul de numeroase, de mănăstiri, picturi, sculpturi, sînt reuşite.

In capitolul „arta în Moldova în a doua jumătate a veacului XV şi în veac. XVI, se vorbeşte de Scara lui Ioan Climax reprezentată la Rîşca, ca şi la sf. Ilie şi la Sucevita. Se pare însă că pictura exterioară de la Rîşca e mult mai nouă, poate chiar din sec. XVIII - XIX. Afirmaţia că Rîşca e rămasă pictată din sec. XVI se repetă şi la pag. 195. La pag. 153 casa rămasă din timpul lui Alexandru Lăpuşneanu de la mănăstirea Slatina, actuala trapeză, e numită „casa domnească a lui Lăpuşneanu", iar la pag. 157, aceeaşi casă e numită „casa egumenească". Notăm de asemenea o scriere dublă a unei localităţi: Tîrşor şi Tîrgşor, care poate fi o greşală de tipografie. Intr-o eventuală nouă ediţie s-ar putea veni cu precizări şi îndreptări.

La sfîrşit are un „glosar de termeni"(?) foarte bine venit, mai ales pentru nespecialiştii în arhitectură, apoi un repertoriu cronologic al principalelor monumente religioase din Transilvania, Ţara Romînească şi Moldova, bibliografia şi cuprinsul pe larg. S-a tipărit în 4900 de exemplare pe hîrtie de calitate superioară, legat artistic şi costă 25,80 lei.

Grigore Ionescu BUCUREŞTI, ORAŞUL ŞI MONUMENTELE SALE, Editura Tehnică Bucureşti 1956, 307 pag.

Incă o carte în care, în afară de monumentele moderne, prima jumătate e consacrată monumenrelor religioase; biserici şi mănăstiri (p. 1-153). Cititorul e introdus în tema propriu zisă prin două notiţe istorice - cea dintîi „Bucureştii epocii feudale" (p. 1-17) şi cealaltă „Bucureştii epocii moderne" (p. 17-21). Cel dintîi nume al actualei aşezări pomenite

în documente este „Cetatea Dîmboviței". Denumirea de București apare pentru întîia oară, izolat, într-un hrisov al lui Vlad Țepeș din anul 1459. Nu se știe de ce se numește București. Legenda ciobanului Bucur, de care e legată și Biserica Bucur nu e mai mult decît legendă, iar Biserica datează de abia din 1743 (p. 8). Pe paginile următoare se urmărește dezvoltarea orașului după însemnările mai multor călători străini, ca francezul Pierre Lescalopier în 1574, genovezul Franco Sivori în 1581, ambasadorul suedez Paul Strassburgh în 1630, episcopul catolic Petru Backsici în 1640, italianul Del Chiaro în timpul lui Constantin Brîncoveanu, clericul englez Edmund Chisthull în 1702 etc., însemnări interesante care ne reprezintă capitala în ediții succesive crescute una peste alta, de la satul și tîrgul București cu pitorescul specific epocilor și evoluției lui, și pînă la orașul modern, monumental de astăzi. „Monumentele orașului medieval" (p. 23–153) sînt bisericile și mănăstirile, începînd cu Biserica „Curtea Veche" și terminînd cu Biserica „Bucur", în total douăzeci biserici și mănăstiri, printre care: Mănăstirea Radu Vodă, Mănăstirea Mărcuța, Mănăstirea Mihai Vodă, Mănăstirea Plumbuita, Dealul Patriarhiei, Mănăstirea Cotroceni, Biserica Sf. Spiridon Vechi, Capela de la Mogoșoaia, Biserica Colțea, Mănăstirea Antim, Mănăstirea Văcărești, Biserica Stavropoleos, etc. Se face istoricul pe scurt al fiecărui monument și se analizează specificul arhitectural, influențele, sculptura, pictura, restaurările, și se exemplifică prin numeroase fotografii în mărimea paginei, ceea ce face din carte un album cu explicații. „Principalele monumente ale orașului modern și contemporan", urmează aceeași expunere în general cronologică; de asemenea cu fotografii și date istorico-arhitectonice, începînd cu Palatul Universității și sfîrșind cu clădirile contemporane, Palatul Scînteii, Teatrul de Operă și Balet etc. Are la sfîrșit o hartă a Bucureștilor cu monumentele sale. Cartea a apărut în condiții tehnice excepționale legată în pînză și avînd imprimată pe pînza copertei – simplu și elegant, Biserica Curtea Veche, în desen aurit, drept orice alt titlu și prezentare. Costă 45 lei.

Ierom. ANTONIE

STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE MEDIE. vol. I, 1956. Edit. Academiei R. P. R. pp. 370.

Sub egida Academiei R. P. R. științele au luat un avînt deosebit de mare. În cei numai 10 ani de la reorganizarea ei, s-au publicat mai multe lucrări decît în zecii de ani de la înființarea vechii Academii. În domeniul istoriei, Academia R. P. R., a întreprins o serie de cercetări de mare amploare pe întreg cuprinsul țării. Săpăturile arheologice dau rezultate apreciabile. La Suceava, cetatea de scaun și cetatea de vest, de la Scheia, au format obiectul unor sistematice lucrări de săpături arheologice. Anul 1956 s-a soldat b. o. cu dezgroparea unui tezaur de obiecte bisericești și aplice de aur, provenind din o pradă de la jumătatea secolului XVII, probabil de la mănăstirea Dragomira. Rezultatele și alte cercetări sînt apoi date în vileag în publicații de specialitate.

O astfel de publicație este și volumul I de Studii și Materiale de Istorie Medie, publicație care ne propunem să o prezentăm în cele ce urmează. Sumarul se

împarte în *Studii* şi *Miscellanea*. Studiile încep cu o contribuţie semnată de *Maria Holban* privitor la *Raporturile dintre Ţara Romînească şi Ungaria angevină*, contribuţie care de la pagina 7-62 dezbate cu migală rolul lui Benedict Homfy în legătură cu problema Banatului de Vidin şi jocul politic dintre Ludovic al Ungariei şi Vlaicu voevodul Ţării Romîneşti.

Al doilea studiu care se datoreşte profesorului *P. P. Panaitescu*, tratează (de la pag. 63-122) despre *Dreptul de strămutare a Ţăranilor în Ţările Romîne* (pînă la mijlocul secolului XVII-lea). Autorul arată că la început, prin secolul XIV, XV, ţăranii dependenţi aveau dreptul de strămutare în alte moşii şi prin tîrguri. Nu trebuie confundată existenţa de oameni dependenţi de stăpînul lor (vecinătate, rumînie) cu aceea de şerbi legaţi de glie. Legarea de glie este forma finală a servirii, derivînd din nevoia de mîna de lucru. *Legătura* lui Mihai Viteazul este în centrul cercetării de faţă. În Moldova se constată un sistem mai îndulcit.

Cu *Mişcările ţărăneşti prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, se ocupă dl. *Ştefan Pascu* (de la pag. 123-154) mişcări la care a luat parte ţărănimea transilvăneană fără diferenţă de naţionalitate şi care tindea tot la dreptul de părăsire a gliei, practicat prin o adevărată fugă în masă la oraşe şi la mine.

Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Romînească pînă în veacul al XVIII-lea, ne dă *Aurora Ilieş*. (pg. 155-197). In alt studiu dl. *Ioachim Crăciun* ne informează despre *Răzvrătirea Saşilor din Braşov la 1688* (pag. 199-212), răzvrătire constînd în refuzul de a primi garnizoana austriacă în cetate. Urmează studiul dlui *Haralambie Chircă* despre *Veniturile vistieriei lui Constantin Brîncoveanu după Condica Vistieriei*, pag. 213-294), In fine, inducem studiul: *Considerăţiuni asupra caracterului activităţii administraţiei ruse în Ţările Romîne*, al dlui Al. Vianu (pag. 230-244), Este vorba de administraţia mareşalului Rumianţev dintre anii 1769-1774 care a adus oarecare eliberare de abuzurile dominante pe atunci.

Miscellanea se introduc cu o interesantă contribuţie a dlui *Damian Bogdan* despre o *străveche matrice de pecete românească*. Pornind de la matricea unei peceţi mari de la Alexandru cel Bun, autorul face un succint istoric despre peceţile domneşti şi matricele lor (pag. 245-265 cu 15 figuri).

În mod deosebit ne interesează *Observaţii cu privire la urmele vechiului tîrg al Sucevei în vremea marilor asedii otomane.* (1476, 1485) *şi polone* (1497) din veacul al XV-lea, comunicare, în care d. *Gh. Diaconu* arată că în ultimii ani de săpături arheologice au fost descoperite urme importante de locuinţe civile, aparţinînd vechiului tîrg. Se disting patru tipuri de locuinţe: bordeiul, semi bordeiul, locuinţa de suprafaţă şi locuinţa de suprafaţă cu pivniţă.

Pentru istoria bisericii noastre este importantă constatarea de la pag. 280-281, că, după ultimul mare asediu în veacul al XV-lea, un sector în care locuiseră negustorii a fost părăsit şi nivelat. Cu acest prilej constructorii amenajează aici un pavaj din piatră de rîu, care se întinde din regiunea de nord a Curţii domneşti înspre biserica sf. Dumitru. „Faptul merită reţinut pentru a verifica ipoteza dacă pe teritoriul

acestei biserici nu se găsesc urmele unui monument mai vechi. (sec. XV) ridicat de Ştefan cel Mare". Se ştie că actuala biserică e ctitoria lui Petru Rareş.

Ipoteza este susţinută şi de informaţia cronicarului Ureche, care atribuie biserica sf. Dumitru lui Ştefan cel Mare, care ar fi ridicat biserica după lupta de la Codrii Cosminului. Comunicarea aminteşte şi de actul din 2 iulie 1761 prin care, la stăruinţa bisericii, se orînduieşte ca viaţa tîrgului să fie readusă *„alăturea de ograda bisericii sf. Dumitru pînă la curţile domneşti, pentru oareşcare folos a biserici"*.

Din pana d. *Octavia Iliescu* găsim apoi, de la pag. 285-323, articolul *„Cu privire la problema realizrii unui „Corpus" al monedelor feudale romîneşti"*.

Dl *Stef. Ştefănescu* lămureşte, pe marginea unui document rerecent publicat, *Începuturile Băniei de Craiova,* cu primul sediu la Strehaia (325-332). Interesantă comunicarea *d. Alexandru Elian* privitor la *Epigrafe funerare greceşti, în epoca fanariotă* (p. 333-341)

Cunoscutul cercetător d. *Dan Simonescu* arată că *„Primul ziar tipărit pe pămîntul ţării noastre"* este publicaţia *„Courier de Moldavie"*, apărut la Iaşi în 1790. Urmează *C. Şerban* cu *Ştiri despre o sticlărie în ţinutul Romanului la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.* (pag. 353-366).

În fine, vrednic de reţinut pentru istoria bisericii noastre este comunicarea dlui *Stef. Olteanu,* de la pag. 367-370, despre o *Inscripţie de pe piatra de mormînt de la mănăstirea lui Iaţco din Suceava.* Este vorba despre o piatră funerară, descoperită de curînd cu inscripţia slavă cu următorul text în traducere: *„În anul 7020 (1512) a înfrumuseţat acest mormînt Fătul morar fiului său Nicoară care a răposat în luna septembrie 20"*. Această inscripţie inedită completează numărul inscripţiilor de pe pietrele de mormînt ale unor persoane de origină etnică disparată (greci, ruşi) din această biserică, publicate de Eugen Kozak în „Die Inschriften aus der Bukovina". Se ştie că mănăstirea obţinuse un drept de slobozie pentru locuitori de diferite neamuri. Autorul subliniază cu drept că această piatră este cea mai veche piatră de mormînt din Moldova pusă de un meşter pe mormîntul fiului său. Mănăstirea lui Iacţo, cum o numeşte actul de la Alexandrel din anul 1453 februarie 23, probabil mai mult cu o figură de stil, pentru a marca aşezarea ei pe locul unde, potrivit şi explicării etiologice a cronicii de mai tîrziu a lui Ureche, a trăit legendarul Etco, prisăcarul, este mănăstirea de călugăriţe din Iţcanii vechi, cu biserica numită Adormirea Maicii Domnuiui.

I. ZUGRAV

DREPTATEA, OGLINDITĂ ÎN POEMUL „1907", de *Tudor Arghezi* [1])

Critica literară a analizat elogios învestmîntarea artistică şi fondul vastului poem „1907".

În cronicile publicate, cronicarii au făcut şi unele aprecieri cu privire la oglindirea dreptăţii în poemul menţionat [2]).

În cele ce urmează ne-am îngăduit să adîncim considerarea poemului din acest punct de vedere.

În poemul „1907", dreptatea este

---

1) T. Arghezi: „1907", Ed. Tineretului, 1955, pag. 109.

2) D. Costea: „Mînia bunilor mei", Iaşul Literar, februarie 2, 1956, pag. 66-67.

prezentată pe două planuri. Pe un plan este situată dreptatea moşierilor şi arendaşilor. Pe alt plan, dreptatea ţăranilor.

Şi unii şi alţii aşează originea dreptăţii în concepţia creştină. Fără îndoială că în concepţia creştină nu poate fi vorba de două sensuri ale dreptăţii. Că aici este vorba de reflectarea dreptăţii în conştiinţa diferiţilor oameni. În acest sens dreptatea se identifică cu omenia. Moşierii şi arendaşii – conducătorii – cred că toate le sînt îngăduite. Totul trebuie să li se supună necondiţionat. Numai ei au dreptul la valorile existenţii. De aici crunta exploatare a celor mulţi. De aici, înţelesul formal al apartenenţii de o religie, de o credinţă.

Moşierii şi arendaşii prezenţi în poemul „1907" au în odăile lor obiecte creştine. Avocatul boerit „are în mijlocul odăii un crucifix splendid" „„care, îi arată legătura cu omul răstignit".

Dar ce fel de legătură? Firească, formală, de vreme ce avocatul boerit nu-şi mai recunoaşte părinţii ţărani şi aspiră să devină „ciocoi", înstreinat de satul şi sătenii în mijlocul cărora a crescut.

Acelaşi „formalism" îl surprinde poetul şi la alţi moşieri şi arendaşi, care zidesc mănăstiri şi biserici, citesc Scriptura, fără să-i adîncească sensul, ci numai pentru aservirea şi mai completă a ţărănimii.

Avînd o concepţie formal creştină, firească este că viaţa morală a păturii conducătoare sufere. Şi aici artistul îşi împlineşte în chip măestrit misiunea.

În cuvinte şi expresii tăioase, în descrieri lapidare dar pregnante, conturează imaginea hidoasă a vieţii moşierilor şi arendaşilor.

Dacă credinţa le e formală şi cultura de asemenea. Arendaşul incult, dar voind să demonstreze o cultură aleasă, strînge în somptoasele palate cărţi rare, obiecte de artă, vestigii ale culturii, dar cu care nu are nici o contingenţă.

Din această cauză timpul şi-l petrec în nesfîrşite şi „îndătinate" jocuri de cărţi, în sindrofii, în călătorii dezordonate.

Înstreinaţi de sat şi ţară, e firesc să nu vadă analfabetismul ţărănesc, mizeria cruntă în care se zbat ţăranii, bolile de tot felul, culminînd cu oftica şi pelagra.

Moşierii şi arendaşii sînt atît de orbiţi, în cît atunci cînd cineva „îndrăzneşte" să vorbească despre durerile şi apăsările ţărăneşti, se răzbună împotriva acestuia. Cazul medicului savant Dr. V. Babeş e concludent. Poetul menţionează atitudinea:

„Un medic îndrăzneţ
Fusese dat afară din slujbă, la [judeţ,
Într-un raport de-o coală, trimis [la Bucureşti,
Scria, nepriceputul, tot soiul de [poveşti!
. . . . . .
Că sărăcia e-ntinsă ca o boală
Că noi purtăm păcatul că satele [se scoală".

Aceasta demonstrează odată mai mult întreaga culpabilitate a clasei conducătoare în menţinerea ţărănimii în starea neagră de robie în care se găsea în preajma anului 1907.

În contradicţie cu acest simulacru de dreptate, dreptatea ţărănimii e impresionantă.

Deşi furaţi, nedreptăţiţi, rupţi şi flămînzi, ţăranii din poemul lui T. Arghezi sînt demni, sînt adevăraţi oameni.

Dacă tipurile de boier creiate în poemul „1907" te dezgustă prin trîndava lor existenţă, prin imoralitatea crasă, tipurile de ţă-

rani sînt pline de prospeţime şi de vigoare.

În această categorie poate fi situat ţăranul „Pătru al Catrincii", care din acuzat devine acuzatorul moşierilor şi arendaşilor, plin de forţa dreptăţii.

„Dacă e vorba să ne dăm pe faţă
Hoţia de la curte şi ciocoi se-nvaţă".

Ţăranii nu sînt în contrazicere cu ei înşişi. Au credinţa în Dumnezeu şi se comportă în viaţă ca nişte creştini. Muncesc din toate puterile. Îndură toate aservirile. Mai poartă pînă în cel din urmă moment nădejdea că poate asupritorii îşi vor schimba comportarea faţă de ei. Aşteptare zădarnică. Şi atunci, într-un ceas de amărăciune supunerea oarbă cedează în faţa pornirii irezistibile spre răscoală.

Pornită răscoala astfel, ţăranii răsculaţi vor primi binecuvîntarea preoţilor în veşminte ca la Pleniţa, iar preoţii din unele parohii vor fi luptători alături de popor şi împreună pătimitori aşa cum adeveresc documentele istoriei nemitarnice. Ţăranii răsculaţi vor răsturnarea regimului asupritor. Ei vor o „înviere" socială. Constatînd prăpastia morală care îi separă de moşieri şi arendaşi, ei se consideră exponenţii dreptăţii, care trebuie să biruie.

Firește că lipsindu-le organizarea, dau pradă focului totul iar sub presiunea forţei armate a conducătorilor sînt zdrobiţi.

Dar cu toate că ţărănimea este înfrîntă, dreptatea lor nu poate fi înăbuşită, ci ea ameninţă clasa exploatatoare ca o nouă stihie:

„Aşa pe neştiute, pe la un miez de noapte
Răspunde din bordeie alt Nouă-sute-şapte,
Mai chibzuit, mai crîncen, nu lînced ca o turmă
Şi nu cumva să fie, vedeţi şi cel din urmă".

Previziunea poetului s-a împlinit cu vremea noastră.

Moşierii şi arendaşii şi-au pierdut proprietăţile şi odată cu ele şi rolul de conducători.

Ţărănimea a devenit liberă şi stăpînă pe pămînturile muncite de veacuri.

Şi astăzi, cînd dreptatea ţărănească a biruit, alături de muncitori şi intelectuali, ţara întreagă sărbătoreşte 50 de ani de la impetuoasa împotrivire ţărănească, pornită în anul 1907 la Flămînzi.

Pr. I. G.

ÎNSEMNĂRI

ACȚIUNEA DE RESTAURARE A MONUMENTELOR BISERICEȘTI ISTORICE IN ARHIEPISCOPIA IAȘILOR.

De cîțiva ani într-un elan nemaiîntîlnit în istoria poporului nostru, pe toată suprafața patriei noastre, se construiesc fabrici, întreprinderi, școli, spitale, și alte clădiri, pentru folosul omului.

Peste tot, atît în regiunile de munte cît și cele de cîmpie, te întîmpină șantiere în care roiesc muncitori și mașini de tot felul, în care este urzită fața cea viitoare a scumpei noastre țări. Ici un combinat forestier sau siderurgic, dincolo o uriașă hidrocentrală, o exploatare minieră sau petroliferă, o șosea sau o cale ferată, o casă de odihnă. Conducătorii patriei noastre și alături de ei toți locuitorii țării muncesc cu însuflețire cu privirile fixate spre viitor, pentru o viață lipsită de griji, pentru o viață mulțumită.

In același timp cu strădaniile pentru transformarea condițiilor noastre de viață, pentru modernizarea și înfrumusețarea patriei noastre, privirile conducătorilor noștri sînt îndreptate și spre trecutul nostru național. Istoria oricărui popor este oglinda în care se poate vedea viața din trecut cu toate aspectele și formele sale de manifestare. Istoria neamului nostru arată momentele și fazele de dezvoltare ale acestui neam, rolul pe care l-a împlinit în spațiul geografic în care s-a așezat, suferințele sale politice și sociale și, în sfîrșit, realizările pozitive pe care le-a înscris în istoria umanității, creațiile sale artistice și culturale.

Intrucît trecutul național este temelia înfăptuirilor viitoare, conducătorii patriei noastre, printr-o rîvnă necunoscută pînă acum, pun în valoare comorile artistice și culturale ale neamului nostru. Editarea operilor literare ale clasicilor noștri, opere în care se oglindește viața din trecut a poporului, studii privind procesul de dezvoltare a limbii literare, editarea a numeroase documente din „Istoria Romîniei", publicarea unor importante monografii istorice asupra unor oameni sau asupra unor localități, organizarea unor muzee istorice, etnografice și artistice sau a unor expoziții comemorative în diferite orașe, desfășurarea unor importante săpături în diferite localități pentru cunoașterea trecutului nostru prin mijlocirea descoperirilor arheologice, iată preocupări privind trecutul nostru.

Alături de aceste preocupări privind trecutul neamului nostru, se desfășoară, în patria noastră, o susținută și stăruitoare acțiune de restaurare a monumentelor bisericești istorice. S-au alocat din bugetul statului importante sume de bani pentru a da bisericilor noastre vechi fața pe care au avut-o cînd au fost ridicate de evlavia strămoșilor noștri.

Bisericile și mănăstirile noastre sînt creații ale arhitecților, sculptorilor și pictorilor pe care i-a avut poporul nostru în trecut. Ctitorii și artiștii poporului nos-

tru şi-au obiectivat ideile şi sentimentele lor religioase şi artistice în monumentalele construcţii care au ajuns pînă la noi. Spiritul lor creator şi capacitatea lor de selecţiune, în acelaşi timp, a îmbinat în lucrări armonice, elemente arhitectonice, sculpturale şi picturale împrumutate de la popoarele vecine cu elementele şi motivele create de ei, dînd naştere stilurilor romîneşti cunoscute şi apreciate în toată lumea.

Monumentele noastre istorice au, firește, valoarea lor artistică, dar, în acelaşi timp, sînt documente vii în care vedem geniul creator al poporului nostru, tehnica şi posibilităţile de construire ale strămoşilor, costumele pe care le îmbrăcau domnitorii, doamnele, domniţele, curtenii şi oştenii.

In Moldova, mai mult ca ori unde în ţara noastră, sînt foarte multe biserici şi mănăstiri presărate în sate şi în oraşe sau ascunse în văile şi poienile munţilor. Ele sînt cele mai grăitoare mărturii ale istoriei noastre naţionale şi religioase. In jurul şi în chiliile unora dintre mănăstirile moldovene s-au copiat cărţi de ritual sau de îndrumare religioasă, s-au dezvoltat arte ca: broderia, caligrafia, miniaturistica, argintăria, sculptura şi pictura. Multe mănăstiri au fost în condiţiunile vieţii din trecut adevărate focare de cultură.

Restaurarea bisericilor şi mănăstirilor noastre apărea ca o necesitate absolută. Iată de ce încă de acum cîţiva ani a început această acţiune de restaurare şi de protecţie a bunurilor artistice ale poporului nostru. Numai în cursul anului 1956, în Arhiepiscopia Iaşilor, s-au cheltuit peste 5.000.000 de lei în acest scop.

La Mănăstirea Moldoviţa s-a construit pe ruinile unor ziduri clădirea denumită „clisiarniţă“ ce dăinuieşte încă din timpul lui Petru Rareş; la Mănăstirea Sucevița s-a construit pe urmele fostelor chilii camere pentru ateliere; la Biserica Arborea s-a construit un trotuar de beton armat pentru protecţia zidului bisericii; la Mănăstirea Zamca s-au executat o parte de lucrări pentru refacerea zidului de incintă şi s-a amenajat rezistenţa turnului clopotniţei; la Mănăstirea Slatina s-a construit pe urmele palatului domnesc al lui Alexandru Lăpuşneanu o clădire cu chilii noi şi o trapeză; La Mănăstirea Neamţu au continuat lucrările de restaurare a cerdacelor interioare şi lucrările de refacere a aghiazmatarului din faţa mănăstirii; la Biserica Sf. Teodori din Iaşi s-au executat lucrările de restaurare la tencuielile exterioare: la Biserica Sf. Trei Ierarhi din Iaşi s-au executat lucrări de încălzire cu aer cald.

In cursul anului 1957 lucrările continuă cu acelaşi elan, după planurile fixate anterior, la şantierele deschise anul trecut şi la alte şantiere deschise anul acesta. Nădăjduim că în cîţiva ani toate monumentele noastre bisericeşti vor avea strălucirea pe care au avut-o cînd au fost ctitorite.

Acţiunea de protecţie şi restaurare a monumentelor istorice bisericeşti care este în deplină desfăşurare în patria noastră vădeşte limpede grija pentru comorile noastre artistice. Condiţiile de libertate religioasă statornicite în patria noastră au determinat şi înlesnit această acţiune patriotică. Ea este un titlu de cinste aleasă pentru toţi cei care au început-o şi pentru cei care o împlinesc. Atenţia pentru trecutul nostru naţional, pentru bunurile artistice bisericeşti şi silinţa

pe care o arată cîrmuirea patriei noastre în executarea planului de restaurare, sistematic întocmit, rămîne în viaţa culturală a poporului nostru un moment cu semnificaţie şi importanţă deosebită.

P. S.

CONCERT „RELIGIOS“ ORIGINAL. Intr-una din serile lui noiembrie a anului ce s-a scurs, clericul Giovanni Rossi a organizat în mica sală a mişcării misionare din Assisi (Italia) un concert „religios“ la care au luat parte episcopi, preoţi, călugări, credincioşi. Am pus în ghilimele cuvîntul „religios“, căci ceea ce au audiat participanţii în acea seară, se deosebea de orice alt concert religios organizat vreodată.

Să explicăm despre ce e vorba: intrigat de faptul că melodiile ce sînt pe buzele contemporanilor noştri ar fi imne închinate „iubirii pătimaşe“, „plăcerilor lumeşti“ „frumuseţii ispititoare“, deci în ultimă analiză „diavolului“, reverendul Giovanni Rossi, s-a gîndit că n-ar fi rău să le schimbe conţinutul „păcătos“. Atunci a cerut cîtorva compozitori de muzică modernă să compună o serie de imnuri religioase originale. Rossi a indicat ca muzica să fie cea obişnuită din sălile de dans. Textul a fost comandat unui predicator obişnuit.

Compozitorii au fost surprinşi la început, dar s-au entuziasmat mai apoi şi au creat o serie de cîntece religioase, despre care garantau că vor face să vibreze orice admirator exaltat al şlagărelor celor mai excentrice. Ei au compus o partitură care se preta la dansuri lascive şi pe care au adaptat-o unor texte de acest gen:

In adîncul cerului albastru
Un cor de îngeri zîmbeşte
[pentru noi
şi pentru noi sună clopotele
ding, dong, ding dong, ding,
[dong.

Cînd muzica şi textul a fost gata, don Giovanni a angajat o orchestră de jazz şi cei mai buni diseuri, dintre care Gino Latilla şi Carla Boni, aceasta din urmă cunoscută nu numai pentru vocea sa plăcută cît mai ales pentru toaletele-i extravagante. Orchestra şi cîntăreţii tocmiţi de cucernicul părinte au executat programul stabilit, în sala călugărilor franciscani din Assisi spre satisfacţia, poate, a simandicoşilor participanţi la originalul concert „religios“, dar şi spre revolta creştinilor pioşi care nu înţeleg cui îi pot folosi asemenea parodii. (după un articol din revista americană „Picture Post“, redat de rev. Viaţa Studenţească, anul II, nr. 1 (2), ianuarie 1957. p. 4).

Ce legătură este între una şi alta ?

In ziua de 6 februarie c., la Casa Centrală a ziariştilor din Moscova a avut loc o conferinţă de presă în legătură cu activitatea subversivă dusă de statele apusene împotriva U. R. S. S. Cu acest prilej cîţiva foşti spioni paraşutaţi deasupra teritoriului sovietic, au făcut declaraţii din care reiese modul în care au fost instruiţi să-şi ducă la îndeplinire misiunea lor trădătoare. Unul din ei, I. Hmelitki, a arătat că întreţinea legături, prin radio, cu un centru de spionaj american. Ultimul mesaj primit la 30 decembrie 1956 avea următorul cuprins: „Observă avioanele de pe aerodromul din Briansk. Comunică numerele de pe coada

avioanelor. Separat pentru bombardiere, separat pentru avioane de vînătoare. Pe cine ai mai recrutat pentru activitatea noastră? Comunică date. Dumnezeu să te aibă în pază". (vezi Scînteia, nr. 3925 din 8 februarie 1957, p. 3).

„Dumnezeu să te aibă în pază!" Citind această urare de încheere, nu poţi să nu te întrebi ce legătură este între Dumnezeu şi activitatea subversivă a unui spion? Evident, nici una. E caracteristic totuşi unei mentalităţi, pe care nu găsim suficient de tari cuvinte ca s-o înfierăm, procedeul acesta de a asocia pe Dumnezeu la cele mai monstruoase crime. La fel procedau şi unii ucigaşi care înainte de a împlînta pumnalul în spatele victimei, îşi făceau cruce şi rugau pe Dumnezeu să-i sprijine în acţiunea lor.

Analogii folclorice interesante

Nu demult folcloristul german din Reşiţa, Alexander Tietz a publicat un volum de „Legende şi basme din munţii bănăţeni" (Sagen und Märchen aus den Banater Bergen, Bucureşti, Editura Tineretului, 1956). Printre altele găsim aici şi o legendă a cetăţii Socolari, la baza căreia se află tema tatălui care-şi ucide propriul fiu. Se spune că împărăteasa Maria Tereza puse să se zidească la Socolari – azi comună în regiunea Timişoara – o cetate. Cetatea au zidit-o soldaţii, din pietre ce le luau din albia rîului ce curgea pe acolo; „au făcut un lanţ din vale de la rîu şi pînă sus în vîrful dealului, trecînd, pietroaele din mînă în mînă... Printre soldaţi se afla un tată şi fiul acestuia, dar ei nu se cunoşteau. Tatăl stătea mai sus, fiul cu un pas mai la vale. Astfel, tatăl primea blocurile de piatră din mîna fiului.

„Atunci tatăl l-a întrebat pe fiu, cum îi zicea în satul lui şi al cui era. – Ai părinţi? Şi fiul i-a spus aşa: – M-am născut atunci cînd tata a fost luat în armată. A plecat lăsînd acasă nevasta şi copilul în leagăn şi de atunci n-a mai fost pe acasă. Pe mama ta cum o chiamă? Şi iată că îşi dă seama că celălalt e chiar fiul lui.

„Atunci omul a fost cuprins de o mare deznădejde, că n-a mai fost acasă de atîta amar de vreme, că avea un fiu, om în toată firea, pe care abia acum îl vede şi-l cunoaşte şi că de acum şi acest fiu este soldat şi ursit pentru viaţa jalnică ce-i şi a lui. (n. n. soldaţii slujeau, pe vremuri, sub drapelul cu pajura bicefală, 8-16 ani). Şi cînd feciorul i-a mai întins o piatră, a ridicat-o sus şi l-a omorît cu piatra aceea pe propriul său fiu.

– „L-am omorît, că-i mai bine să fie mort decît să se chinuie cum m-am chinuit eu! – Aşa a spus el, mai tîrziu, în faţa judecătorilor..."

Motivul acesta al tatălui care-şi ucide fiul este necunoscut în folclorul nostru. Nu însă şi în acel al altora. Un cercetător arată existenţa acestei teme: în folclorul multor popoare (N(icolae) Iv(an) în cotidianul „Drapelul roşu", nr. 3775, din 9 februarie 1957, p. 2). Poetul persan Firdusi, pe la anul 1000, mitologia greco-romană la capitolul, închinat lui Cronos-Saturn (I. Kiriac, Mytologie, ed. 2-a, Buc. f a. p. 8. G. Popa-Liseanu, Mitologia greco-romană, ed. 8-a Buc. 1844, p. 16) Hildebrandslied din sec. al VIII-lea sau IX-lea, etc... relatează, cum este explicabil cu deosebiri de amănunte ori nuanţe, întîmplări în care tatăl intenţionează sau chiar ajunge să-şi ucidă copilul. Ceva asemănător istoriseşte şi Sfînta Carte în legătură

cu Avraam şi Isaac (Facere, XXII, 1-13).

De fapt există în folclorul popoarelor multe motive asemănătoare ca spre pildă pentru a indica doar cîteva — „jertfa zidirii" ori legenda Meşterului Manole (cf. Iosif Popovici, Jertfa zidirii la romîni, în rev. Transilvania, Sibiu, anul XL, nr. 2, ian.-mart. 1909, pp. 5-19; El M., Coment. la legenda Meşt. Man. Buc. 1943), legenda „Ghionului" (Tancred Bănăţeanu, Legenda Ghionului. Contribuţiuni la o problemă de folklor comparat, Buc. 1946, mai ales pp. 14-18), şi multe alte teme (vezi spre pildă Gh. F. Ciausanu, Monogenismul biblic, Craiova, 1931 pp. 38-52). Un studiu serios şi competent în legătură cu aceasta ar putea oferi concluzii din cele mai interesante. Oricum, ceea ce credem că va apare pentru oricine ca un fapt indiscutabil, este înrudirea dintre multe teme folclorice, înrudire care nu totdeauna se poate explica prin teoria împrumutului, ci care presupune de cele mai multe ori existenţa unui fond spiritual comun, ori poate chiar, ceea ce e mai mult şi mai sigur, a unei unităţi de cunoaştere.

Evident subiectul acesta e cît se poate de pretenţios, pe lîngă că e interesant. Il lăsăm în seama unui cercetător care nădăjduim să apară nu peste multă vreme.

Diavolul în viaţa omului

Recent librăriile noastre au pus la-ndemîna cititorilor una din cunoscutele opere ale literaturii universale, într-o frumoasă şi îngrijită traducere romînească. E vorba despre *„Extraordinara poveste a lui Peter Schlemihl"*, (aparţinînd lui Adalbert Chamisso † 1838) (trad. Petru Manoliu, col. Meridiane, Buc. E. S. P. L. A. 1956). Autorul povesteşte despre un flăcău sărac care şi-a vîndut diavolului umbra sa, în schimbul unei pungi fermecate, mereu plină cu bani. Din pricina umbrei pe care a pierdut-o, aceasta devine nesuferit celor din jur. Diavolul se arată dispus să-i înapoieze umbra, dar îi cere în schimb sufletul, ceea ce flăcăul nu acceptă. Azvîrlind punga cu bani, tînărul se consolează cu găsirea unor cizme fermecate cu care putea sări peste şapte poşte, dîndu-i astfel posibilitatea să ajungă unde voia şi să afle tainele naturii.

Tema încheerii unei convenţii cu diavolul este obişnuită în tradiţiile popoarelor ca şi în literatura universală. Acad. Tudor Vianu a exemplificat bogat aceasta plecînd de la vestita tragedie „Faust" a lui Goethe (introducere la trad. Lucian Blaga, col. Clasicii literaturii universale, Buc. E. S. P. L. A. 1955, pp. 5-27). Un element însă asupra căruia nu s-a insistat pînă acum suficient este acela că tradiţiile folclorice arată pe diavol aproape totdeauna într-o stare de inferioritate faţă de om. Omul îşi bate joc de diavol şi-l înşeală în mod constant, aşa cum rezultă printre altele din povestirile despre diavol ale belgienilor, culese de Roberto I. Payro (Diavolul în Belgia, trad. Paul Teodorescu, col. Meridiane, Buc. ESPLA. 1956).

Aceasta corespunde de altfel optimismului concepţiei creştine care nu se împacă cu sumbrul unei existenţe petrecută sub ameninţarea, am zice mai bine teroarea permanentă a diavolului. Omul lui Hristos este mai puternic decît Răul, îl poate birui, ba chiar poate să-şi bată joc de el.

Diaconul NICOLAE

ŞAPTE SECOLE DE PICTURĂ. - In revista *Orizonturi*, revista păcii, noiembrie 1956, au apărut mai multe studii, observaţii şi relatări cu privire la viaţa socială, economică, edilitară şi culturală a Iugoslaviei. Zaran Markus a semnat studiul *7 secole de pictură* din care se vede că arta popoarelor Iugoslaviei a început să se dezvolte încă din Evul Mediu ca un rezultat al impulsului artistic ale popoarelor care au locuit în acea ţară.

Prima epocă a picturii monumentelor începe în secolul al XII-lea şi se prelungeşte pînă la sfîrşitul sec. al XIII-lea. Monumentele din această epocă au apărut în Raşca şi în alte localităţi ale Iugoslaviei. Monumentele de artă, în special mănăstirile medievale sînt construcţii de proporţii reduse. Valoarea lor constă în frescele care acoperă pereţii din interiorul locaşurilor sfinte ridicate de regi, principi, nobili sau înalţi demnitari ai bisericii.

Frescele bisericii Sfînta Fecioară din Sudeniţa, apoi acelea din Milecevo sau Apostolii din Peci şi Maraci, reprezintă etapele maturizării unui stil care atinge apogeul său la Sopociani (în jurul anului 1260). In fragmentele frescelor de la Milecevo se disting mai cu seamă portretele monarhilor pictate cu mult realism şi nu în stil bizantin obişnuit.

Geniul creator al pictorilor sîrbi se vede mai cu seamă la mănăstirea din Sopociani. După observaţiile specialiştilor, aceste picturi egalează prin calitatea lor plastică operile elenice care-l precedează pe Fidias, ba, chiar, sînt superioare prin adîncimea spirituală dată de creştinism.

In secolul XIV statul sîrb s-a întins geografic datorită cuceririlor regilor Milutin şi Ştefan Decianschi precum şi împăratului Duşan. Arta plastică sîrbă a fost influenţată de tradiţiile artistice din provinciile anexate precum şi de exemplul Bizanţului din opera Paleologilor. Se constată acum „o înmulţire a temelor, un colorit mai dramatic dar şi o tehnică mai grosolană".

In valea rîului Morava, cam în acelaşi timp se naşte un stil nou artistic, care continuă, într-o măsură, tradiţiile meşterilor sîrbi şi macedoneni din epocile anterioare; „Liniile nervoase şi sensibile, o modulare dulce a tonurilor, nuanţa de eleganţă şi rafinament din atitudini şi mişcări, constituie însuşirea principală a noii arte".

In Istria şi Slovenia, în secolele XIV şi XV s-a dezvoltat o importantă pictură murală, ale cărei rădăcini sînt de origine gotică.

După ce Serbia îşi pierde independenţa în 1459, fiind cucerită de turci, iar Dalmaţia cucerită de veneţieni (Croaţia, Slovenia şi Macedonia erau de mai multă vreme sub stăpînirea străină) viaţa artistică va fi influenţată în dezvoltarea ei de condiţiile create de dominaţia străină. De aceea Renaşterea şi Barocul au lăsat urme modeste. Numai în Dalmaţia, graţie legăturilor culturale cu Veneţia se face resimţită Renaşterea italiană în operile de artă.

Clasicismul care vine la sîrbi de la Viena nu cunoaşte compoziţiile de format monumental ci se reduce mai cu seamă la portretul intim. Se disting portretiştii Pavel Jurkovici, Arso Tudorovici şi Constantin Danilo.

In secolul al XIX-lea arta plastică sîrbă este influenţată de romantism, apoi de realism şi impresionism.

P.

UN ARTICOL PRIVITOR LA CALENDAR. — In revista *Ştiinţa şi tehnica* nr. 2 anul 1957, Dl. prof. univ. Călin Popovici, semnează un articol cu titlul *Originea Calendarului.*

D-sa arată că măsurarea timpului s-a făcut aproape totdeauna ţinîndu-se seama de mişcarea corpurilor cereşti. Calendarul prin care se măsoară intervalele mari de timp, „este legat de viaţă şi obiceiurile oamenilor, de munca lor zilnică, ca şi de tradiţiile care sînt răspîndite în societate la un moment dat".

Primul calendar cunoscut în istorie — cel babilonean, a avut ca bază repetarea fazelor lunii. Mahomedanii au un calendar lunar de 12 luni a cîte 29 şi 30 zile succesive cu anul de 354 zile. Anul acesta diferă de anul solar şi din cauza aceasta începutul anului cade în toate anotimpurile.

Cu timpul s-a ajuns la calendarele solare. Cel dintîi calendar l-au avut egiptenii dar de 360 zile, cele 5 zile suplimentare la cunoaşterea căruia au ajuns cu timpul, le aşezau la sfîrşitul anului şi le considerau sărbători. Prin secolul III înainte de Hristos, pentru a pune de acord calendarul cu fenomenele naturale care se repetau la date fixe — revărsarea Nilului şi cu anul solar, au introdus din 4 în 4 ani, anul bisect, de 366 de zile. Ziua suplimentară fiind aşezată tot la sfîrşitul anului ca zi de sărbătoare; erau acum 6 zile şi nu 5.

Impăratul roman Iuliu Cezar prin anul 45 înainte de Hristos, a adoptat Calendarul egiptean. Ziua suplimentară era aşezată la romani din 4 în 4 ani la finele lunii februarie, anul acesta purtînd denumirea de an bisect. Calendarul acesta a fost adoptat şi de Biserica Creştină dar cu vremea a fost îndreptat de unele Biserici, însă unele dintre ele, în special unele Biserici Ortodoxe îl păstrează pînă acum.

Calendarul iulian nu era în cordonanţă cu anul solar (tropic). Acest calendar avea 365, 25 zile, iar anul tropic (solar) 365 zile, 5 ore, 48 minute şi 46 secunde. Din nepotrivirea aceasta cu anul solar (tropic) a rezultat la un interval de 128 ani o zi. In 1280 de ani diferenţa dintre anul solar şi cel iulian, este de 10 zile.

Pe vremea Papei Grigore al XIII echinoxul de primăvară cade la 11 martie în loc de 24 martie ca pe vremea lui Iuliu Cezar. De aceea acest Papă a hotărît îndreptarea calendarului şi în 1852 ziua de 4 octombrie a fost urmată de 15 octombrie, astfel că echinoxul de primăvară să cadă la 21 martie în fiecare an.

In 1900 diferenţa dintre cele două calendare (stiluri) — iulian şi gregorian a devenit de 13 zile.

Biserica Ortodoxă Romînă şi alte Biserici Ortodoxe, în octombrie 1924, au adoptat calendarul gregorian hotărînd ca ziua de 1 octombrie să devie 14 octombrie.

Statul sovietic a adoptat ca-calendarul îndreptat în ziua de 1 februarie 1918. Această zi a devenit 14 februarie. Biserica Ortodoxă din Rusia n-a adoptat încă calendarul gregorian.

Noul calendar are şi el o mică nepotrivire de 0.0003 zile pe an faţă de anul solar (tropic) ceea ce va aduce în 300 de ani o zi de întîrziere a datei calendaristice faţă de anotimpuri.

Autorul articolului aminteşte, în continuare, că adoptarea calendarului îndreptat a determinat unele nemulţumiri şi chiar unele răscoale în diferite Biserici. Credincioşii legaţi de tradiţiile lor religioase au considerat îndrep-

tarea calendarului ca o abatere de la rînduielile dogmatice şi canonice ale Bisericii. In Anglia în 1752 introducerea noului calendar a provocat revolte, în diferite ţări catolice rezistenţa unor credincioşi la hotărîrea Papei Grigore al XIII-lea a durat cîteva zeci de ani.

In Grecia şi la noi, după 1924 – an în care s-a îndreptat calendarul – au apărut aşa numiţii „stilişti" care au continuat să ţină sărbătorile tot după stilul vechi.

Articolul d-lui prof. univ. Călin Popovici este foarte binevenit pentru toţi cei care se ocupă de problemele calendaristice. Acest articol arată limpede că Biserica noastră cînd a adoptat calendarul gregorian, a pus de acord, în fapt, calendarul bisericesc cu cel solar (tropic) pe care statul nostru îl adaptase mai înainte. Credincioşii stilişti care n-au ascultat hotărîrea Sf. Sinod, care consideră o problemă de disciplină şi de organizare bisericească ca pe un adevăr de credinţă, sînt în complectă rătăcire.

S. P.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ȘTIRI RELIGIOASE DE PESTE HOTARE

1. — Reuniunea anuală a C. C. al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 1956, în Ungaria.

Comitetul Central al Consiliului Mișcării Ecumenice a Bisericilor—mișcare modernă de inspirație Protestantă cu tendința de a strînge sub un singur steag Bisericile creștine de toate confesiunile, din toată lumea, — ține anual reuniuni în diferite părți ale lumii. În anul 1956 o astfel de reuniune a avut loc în orașul *Galyatetö din Ungaria*, între 28 iulie și 5 august. Această întîlnire, cea dintîi pe teritoriul unei țări din lagărul democrațiilor populare, a permis Consiliului Ecumenic al Bisericilor să reia legăturile cu unele țări care au păstrat pînă atunci o atitudine de rezervă față de mișcarea Ecumenică: Biserica ortodoxă Rusă, Bisericile protestante din Romînia și din China. Pentru luna ianuarie 1957 sînt anunțate conversațiuni între reprezentanții Patriarhiei de Moscova și ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Cu prilejul reuniunii de la Galyatetö, Comitetul Cenatral a discutat două chestiuni principale: «Prozelitismul și libertatea religioasă în cadrul preocupărilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor» și «Bisericile și clădirea unei societăți internaționale conștiente de răspunsurile sale». A discutat de asemenea proiectele în vederea fuzionării Consiliului Internațional al Misiunilor cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Totodată s-au votat mai multe rezoluții dintre care ne vom opri mai jos asupra cîtorva:

Rezoluția asupra afacerilor internaționale. Comitetul Central al Consiliului ecumenic al Bisericilor, reunit în Ungaria, a constatat odată mai mult, cu emoție, că acolo unde oamenii se adună în numele lui Iisus Hristos, cad toate barierile de rasă, de ideologie și de tradiție. Unul din principalele obiecte de studiu ale reuniunii a fost rolul Bisericilor în clădirea unei societăți conștiente de răspunderile sale. Înțelegem prin aceasta o societate în care tot omul să poată activa liber, respectînd nevoile esențiale și drepturile tuturor membrilor de aproape sau de departe, a marii familii umane. În cursul discuțiunilor Comitetul Central a atras atenția Bisericilor asupra unor puncte care i s-au părut de cea mai mare importanță pentru binele popoarelor. Omul este amenințat în integritatea sa fizică, morală și spirituală. Aceste amenințări nu pot lăsa indiferent pe nici un ucenic al Aceluia care a iubit pe toți oamenii și a purtat sarcina păcatelor și a suferințelor lor.

«Fie că e vorba de oameni sau de națiuni, bogații și săracii sînt despărțiți printr-o prăpastie de netrecut pe care Bisericile

trebuie să lupte din toate puterile lor s-o facă să dispară. Ele se vor strădui să înţeleagă şi să favorizeze progresul economic, în aşa fel încît să servească evoluţia socială şi interesele popoarelor. Trebuie să voim dreptatea între naţiuni ca şi în interiorul fiecărei naţiuni. Bisericile ţărilor care se bucură de condiţiuni economice şi sociale favorabile sînt în mod special chemate să traducă în fapt solidaritatea lor cu popoarele sărace, oprimate şi în suferinţă. Ele trebuie să insiste pe lîngă guvernele lor ca să-şi conformeze politica lor după acest principiu.

«Popoarele supuse unei dominaţii streine, fie că e politică sau economică, sînt private de exerciţiul întregii lor responsabilităţii civice şi sociale. Multe din aceste popoare reclamă astăzi independenţa şi libera dispunere de ele înşile. Toate Bisericile trebuie să sesizeze urgenţa acestei revendicări şi să ajute acestor popoare să-şi atingă paşnic scopurile lor. Acolo unde trăiesc laolaltă comunităţi rasiale diferite, Bisericile trebuie să voiască dreptatea pentru toţi, şi să se străduiască să exercite o influenţă constructivă şi reconciliatoare.

«Umanitatea trăieşte în frica pericolelor actuale sau eventuale la care o expun experienţele cu armele atomice. Cerem Bisericilor să insiste pe lîngă guvernele lor, şi pe lîngă Naţiunile Unite, ca să se negocieze un acord care să interzică, sau măcar să limiteze sau să controleze aceste înfricoşătoare experienţe. Trebuie să se apere în acelaşi timp sănătatea oamenilor şi securitatea naţiunilor. Pentru ca resursele umane să servească la construire şi nu la distrugere, Bisericile trebuie să ceară cu perseverenţă un plan eficace de dezarmare şi reglementarea paşnică a tuturor conflictelor care despart lumea.

«Lumea doreşte pacea, dar ea nu o va obţine niciodată dacă oamenii nu consimt la sacrificiile necesare şi nu renunţă la practicile care dau naştere războaelor. Trebuie să eliberăm popoarele de noutăţile tendenţioase şi de propaganda mincinoasă şi să le asigurăm o informaţie care să le permită să discearnă ele înşile adevărul. Respectarea adevărului în toate împrejurările este condiţia fundamentală a trecerii de la războiul rece la pacea adevărată.

«Înţelegerea reciprocă, prietenia, încrederea respectul mutual, nu pot fi obţinute decît prin libertatea de comunicare şi de întîlnire; prin libertate politică; prin libertatea de conştiinţă; prin libertatea cultului; a mărturiei şi educaţiei tineretului.

Cerem aceasta tuturor creştinilor. Ei trebuie să pună la inimă aceste probleme şi să le caute soluţii în duh de rugăciune, de pocăinţă pentru greşelele trecute şi în numele Domnului lor care este «Calea, Adevărul şi Viaţa».

Rezoluţia asupra Spaniei revine asupra unei probleme care a constituit obiectul preocupărilor Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, încă la ultima sa sesiune din Australia. Se ceruse atunci Spaniei să revină asupra unei hotărîri prin care a fost închis Seminarul (Facultatea) Evanghelic de teologie din Madrid, cerere care a rămas fără efect pînă acum. Rezoluţia reînoieşte protestul pe lîngă Guvernul Spaniol aducîndu-i aminte că e în flagrantă contradiţie cu principiile libertăţii reli-

gioase, aşa cum sînt ele înscrise în Charta Naţiunilor Unite şi în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, constituţii universale faţă de care Spania este obligată ca membră a Naţiunilor Unite.

Rezoluţia asupra Chinei, exprimă mulţumirea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, că prin participarea la Sesiunea din 1956 a Episcopului anglican K. H. Ting din China, s-au reluat legăturile dintre Bisericile Chinei şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor. S-a putut constata cu acest prilej că aceste Biserici duc o viaţă activă şi îşi menţin vitalitatea cu toate că sînt rupte de Consiliul Misiunilor din occident. În continuare Comitetul Central consideră că o vizită a unor reprezentanţi ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor din China, ar contribui şi mai mult la buna înţelegere şi frăţietate în sînul Comuniţăţilor creştine mondiale.

2. — **Situaţia actuală a creştinilor din China.**

Episcopul K. H. Ting al Bisericii Anglicane din China Populară a făcut la reuniunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Galyatetö, la care a participat ca observator, declaraţiuni preţioase în legătură cu situaţia actuală a Bisericilor şi a Creştinilor din China. Pînă la această întrunire — din 1948 încoace — Bisericile din China au păstrat o atitudine de rezervă faţă de Consiliul Ecumenic al Bisericilor, atitudine care adesea a fost greşit interpretată, bănuindu-se că aceste Biserici au slăbit, că nu mai au nici o vitalitate sau că, în orice caz, şi-au pierdut personalitatea şi nu mai sînt reprezentative. Episcopul K. H. Ting împrăştie aceste bănueli, expunînd cu claritate şi sinceritate situaţia acestor Biserici, insistînd asupra condiţiunilor sociale în care sînt ţinute ele să-şi desfăşoare existenţa, condiţiuni care, apreciate în mod lucid şi în adevărat spirit creştin, se arată a fi favorabile dezvoltării şi împlinirii misiunii mîntuitoare de suflete a Bisericii.

Referindu-se la raporturile dintre creştini şi revoluţia chineză, Episcopul Ting a declarat că «Creştinii Chinei populare recunosc că Revoluţia a realizat «*lucruri excelente şi importante*». Iar relativ la despărţirea de Consiliul Misiunilor din Occident, a declarat că: «Eliberîndu-se de legăturile care le legau de Occident, Bisericile Chinei s-au fortificat acum lăuntric.

Mai departe, Episcopul Ting a afirmat în discursul său că «China a trecut printr-o adîncă revoluţie care nu a fost un simplu accident politic sau diplomatic, ci o adevărată cotitură istorică «ireversibilă».

Poziţia Episcopului Ting faţă de Statul şi regimul popular Chinez este realistă şi tot aşa de loială ca şi pozita constituţională a Statului faţă de Biserică. El nu neagă diferenţele ideologice, tot aşa cum nici Statul nu le neagă, dar precum Statul acordă libertatea de conştiinţă şi libera exercitare a cultului şi Biserica recunoaşte Statului realizărîle lui pozitive, în care şi ea este interesată, şi găseşte astfel în aceste realizări un teren de activitate comună în slujba societăţii şi a omului.

«Constituţia Chinei noi a garantat drepturile Bisericii. Creş-

tinii au colaborat cu reprezentanţii celorlalte religii la redactarea paragrafelor acestei Constituţii relative la problemele religioase. Astăzi în China e posibil să slujeşti liber, să ţii şcoală duminicală, să faci studii de teologie în universitate, să tipăreşti şi să expediezi cărţi şi reviste fără nici o cenzură», — declară Episcopul Ting.

El arată în continuare că «eliberîndu-se de occident, China trebuie la ora actuală să pună bazele unei teologii proprii, specifice condiţiilor ei de viaţă, şi eliberată de veneraţia Occidentului, aşa, cum era ea cînd mai trăia într-un cadru colonial, care impunea veneraţia altora şi dispreţul faţă de propriul ei popor. Această teologie a şi început să fie orientată cu mult mai mult către viaţă şi nu mai repetă ceea ce au spus alţii».

In sfîrşit o ultimă constatare a episcopului Ting este că ne mai dispunînd de sprijinul financiar al Consiliului Internaţional al Misiunilor, Bisericile chineze au ajuns la o triplă autonomie: administrativă, financiară şi misionară. «Ele depind acum numai de Dumnezeu».

Tot asupra situaţiei Bisericilor din China a mai prezentat un raport la Galyatetö în Ungaria şi episcopul indian *Manikam*, fost secretar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru Asia răsăriteană. El a vizitat recent China. Spicuim din raportul său cîteva constatări: «Sosind în China am fost impresionat de stabilitatea monedei. Cerşetoria a fost practic abolită, ceea ce nu e cazul la Madras spre exemplu. Jocul şi prostituţia au fost suprimate. Onestitatea este remarcabilă, ea a frapat pe numeroşi vizitatori. Rare sînt locurile în India unde ea este astfel. Şomajul a dispărut».

«Asia întreagă observă experienţa chineză şi experienţa indiană. Faptele vor judeca care este cea mai bună».

Referindu-se la autonomia Bisericilor chineze prin despărţirea lor de Consiliul Misiunilor, Manikam spune: «Mişcarea pentru tripla autonomie a Bisericii a dus, după părerea mea, la o remarcabilă autonomie financiară. Să nu uităm totuşi că această autonomie e uşurată de faptul că statul a preluat unele sarcini financiare care erau în trecut ale Bisericii şi a făcut unele scutiri, iar credincioşii s-au apropiat mai mult de Biserică. Astfel:

1. — Bisericile nu mai au de întreţinut şcolile şi spitalele lor, care au fost etatizate. Ele nu mai întreţin decît templele şi facultăţile de teclogie.

2. — Guvernul a scutit complet de impozite proprietăţile bisericeşti.

3. — Credincioşii dau mult mai mult Bisericii lor acum cînd ea este într-adevăr a lor.

4. — Venitul proprietăţilor bisericeşti este substanţial. Dar să nu uităm că acestea aparţin încă misiunilor occidentale.

În China există cinci Facultăţi de Teologie care grupează pe studenţii a numeroase Biserici.

În afară de Episcopul Manikam, Bisericile Chineze au mai fost vizitate în ultima vreme de Prof. J. Hromadka din Cehoslovacia, de Episcopul Peter din Ungaria şi Episcopul R. D. Hall al Bisericii anglicane din Hong-Kong.

3. — Întîlniri ecumenice la Hamburg Schleswig.

Academia evanghelică din Schleswig-Holstein, animată de ardoarea și competența Pastorului Heyer, organizează în fiecare an o întîlnire ecumenică de trei sau de patru zile între luterani și ortodocși, la care participă uneori și cîțiva catolici. În anul 1956 aceste întîlniri au avut loc între 9-10 iunie la Hamburg și între 12-15 iunie la Schelswig, desfășurate într-un climat de încredere și deschidere reciprocă, în duh de rugăciune și colaborare. Discuțiile s-au purtat în jurul problemei: *Sf. Scriptură și Tradiția*, care la Hamburg a fost tratată succesiv din punct de vedere catolic, luteran și ortodox, fiind reluat la Schleswig în aceeași împărțire, dar din perspective mai diverse. Au prezentat rapoarte *Marxen*, Profesor de Noul Testament la Universitatea din Kiel («Cărei confesiuni îi dă dreptate Noul Testament»), preotul ortodox din Hamburg *Ambrozie Bokhaus* («Monahismul și semnificația sa eclesiologică» și «Duhul Sfînt și Istoria Bisericii»), *Alf Iohansen* din Danemarca (a descris o călătorie în Uniunea Sovietică), *Pastorul Heyer* a descris o călătorie în Orientul Apropiat și legăturile ecumenice pe care le-a stabilit) și *Rectorul Seminarului Ortodox din Helsinchi* (care a descris situația bisericească a Finlandei). «Problema ridicată n-a primit un răspuns definitiv, și nici un protocol de acord sau de unire nu a fost semnat. Împărțirea rămîne, diversele opoziții rămîn opuse unele altora, sau mai puțin grav, divergente. Dar poate că fiecare a experimentat odată mai mult cu acest prilej adîncimea și seriozitatea punctelor care separă, precum și valoarea a aceea ce unește; și pentru fiecare a fost fără îndoială o ocazie de a descoperi cu mai multă tărie, în suferința creștinătății împărțite, rugăciunea lui Iisus pentru unitatea alor săi») François Biot o. p. Vers l'Unité Chrétienne, Bulletin catholique d'information, Paris, 84, 1956).

4. — Inițiativa misionară a Patriarhatului Ecumenic în America.

Un grup de studenți de la Institutul Teologic ortodox al Sf. Cruci din Brookline, Mass. America, încurajați de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagora și sprijiniți de Episcopul Athenagora al locului, care este și Decan al Institutului, au format o *Societate Misionară* cu numele de «*Sfînta Cruce*» a cărei scop este de a sprjini efortul misionar al Bisericii ortodoxe în țările de misiune ale Africei și Asiei. Ei urmăresc — după cum se exprimă în declarațiile cu prilejul înființării — să meargă pe drumul marilor monahi și prelați misionari ai istoriei bizantine, cum au fost spre exemplu Sfinții Ciril și Metodiu. În primele zile s-a strîns un fond de 2000 de dolari care au și fost întrebuințați în scopul acordării a două burse de studii la doi tineri coreeni ortodocși (după Vers l'Unité Chrétienne 84, 1956).

Multă vreme ortodoxia a fost acuzată că nu și-a organizat o misiune de răspîndire a Evangheliei la popoarele necreștine, și desigur exceptînd Biserica Rusească, care a activat în China și Japonia, acuzațiile au fost întemeiate. De aceea inițiativa Sancti-

tăţii Sale Patriarhului Ecumenic va întruni aprobări unanime iar cu activitatea acestei societăţi misionare, cunoscînd energia iniţiatorului, sperăm să ne mai întîlnim.

5. — Prima conferinţă a educatorilor ortodocşi din America.

Şase Biserici ortodoxe din America au prezentat proiecte pentru alcătuirea unui manual care să fie pus la îndemîna educatorilor ca să-i ajute în opera de creştere a copiilor ortodocşi.

Acest manual urmează să fie gata pentru 1957. Cele şase Biserici au trimis reprezentanţi la prima *Conferinţă oficială a educatorilor ortodocşi răsăriteni* ţinută între 25 — 27 octombrie 1956 la Valley Cottage N.Y., unde au hotărît să popularizeze învăţătura ortodoxă, concretizîndu-şi activitatea viitoare în cinci puncte: doctrină, liturghie, creşterea religioasă a copiilor, morala creştină şi Biblia. S-a hotărît de asemenea ca o astfel de conferinţă să se ţină de acum înainte anual, şi să se redacteze un Buletin bi-anual. Bisericile ortodoxe reprezentate aici au fost: Biserica ortodoxă Greacă din America, Biserica ortodoxă Romînă din America, Biserica ortodoxă Rusească din America de Nord, Biserica Siriană-Antiohiană din America de Nord, Biserica ortodoxă Ucrainiană din America şi Biserica Armeană Carpato-Rusească ortodoxă Greacă. (după Ecumenical Press Service, Geneva 43, nov. 23, 1956).

Alături de iniţiativa misionară a Bisericii Greceşti din America, organizarea acestei conferinţe şi proiectarea manualului amintit, arată vitalitatea Bisericilor ortodoxe din America, în ciuda mediului protestant de toate nuanţele, şi catolic, în care aceste Biserici sînt silite să-şi desfăşoare activitatea şi să-şi păstreze credinţa cu care au plecat, cînd au plecat, din ţările de origine

6. — Egipt. Moartea Patriarhului Coptic.

Scaunul patriarhal din Alexandria, după tradiţie îşi datorează întemeierea sf. Apostol şi Evanghelist Marcu. Astăzi însă el e disputat de doi Patriarhi: cel ortodox şi cel coptic, care îşi zice tot ortodox. Ultimul patriarh coptic Iusab II, care era considerat în linie dreaptă ca al 115-lea succesor al Apostolului, a încetat din viaţă în dimineaţa zilei de 14 noiembrie 1956. Fusese ales Patriarh în 1946. Patriarhia coptică numără astăzi, după Ecumenical Press Service, Geneva, 43, 23, nov. 1956, circa 6.000.000 de credincioşi răspîndiţi în Egipt, în Etiopia şi în alte ţări.

7. — Jugoslavia. Decorarea Patriarhului Vichentie.

Mareşalul Tito, Preşedintele Republicii Federative Jugoslavia, a conferit la sfîrşitul anului 1956 P. F. Patriarh Vichentie Prodanov al Jugoslaviei, cel mai înalt odrin jugoslav, cu prilejul împlinirii a 66 de ani. Cu acest prilej Mareşalul Tito a felicitat pe P. F. Vichentie scoţîndu-i în evidenţă activitatea bisericească şi contribuţia pe tărîm social.

8. — **U. R. S. S. Publicarea „Cărţii de Rugăciue" Evreeşti".**

In U. R. S. S,. a fost publicată «Cartea de Rugăciune Evreească» numită «Siddur Hasholom» (Cartea de Rugăciuni pentru Pace). Prima pagină dă un număr de proverbe despre pace, extrase din Cartea Inţelepciunii. Rabinul din Moscova a declarat unui ziarist american despre această ediţie a Cărţii de Rugăciuni că a apărut în 3000 de exemplare. Introducerea dă explicaţii asupra limbii evreeşti. (Ecumenical Press Service, 36, 1956). Cetitorii noştri ştiu desigur din recenziile apărute în revistele teologice că în U. R. S. S., a apărut de curînd şi Biblia şi Noul Testament aparte, în rusește, în ediţii frumoase și critice.

9. — **Hong-Kong. Biblia în Chinezeşte.**

Acum zece ani Universitatea din Yenching, a publicat Noul Testament în Chineza modernă, în traducerea după originalul Grecesc, a Rev. Lu-Chen-Chung. Acelaşi traducător lucrează acum la traducerea în Chineza modernă a Vechiului Testament, după originalul ebraic. Chinezii creştini vor avea deci în scurt timp o Biblie accesibilă şi de autoritate, pusă la îndemînă de un cunoscător al limbilor sacre vechi şi nou testamentare.

10. — **Norvegia. Ban on Jesuite Lifted.**

A fost ridicată anatema iezuiţilor! Parlamentul norvegian a hotărît cu 111 voturi contra 31 să abroge paragraful din constituţie, care declară că: «iezuiţii nu vor fi toleraţi în Norvegia». Interzicerea iezuiţilor era în vigoare din 1814 cînd a fost promuglată Constituţia. In dezbateri, care au durat nouă ore, s-a constatat că Norvegia a fost singura ţară care a menţinut pînă acum această interzicere. Membrii Parlamentului care au votat împotriva ridicării anatemei au declarat că iezuiţii mai mult ca oricînd cred şi azi că «scopul scuză mijloacele» şi că ei au luptat peste tot împotriva libertăţii de gîndire. Ministrul Justiţiei Jens Haugland a declarat totuşi că interzicerea nu mai era în acord cu ideile de libertate curente acum în lume. (Ecumenical Press Service, Geneva, 43, 1956).

11. — **Tunis. Consfătuire interoconfesională.**

Intre 5 — 10 decembrie 1956 a avut loc în Tunis o consfătuire cu cartacter ecumenic între reprezintanţi ai Bisericii Ortodoxe, Anglicane, Metodiste şi Reformate franceze. Intre problemele discutate a fost şi modalitatea creerii de raporturi între comunităţile creştine şi cele musulmane. (După Μηνιαιον Δελτιον πληροφοριων nr. 4, Geneva, ianuarie 1957).

12. — **Siria şi Liban. Conferinţă a Mişcării tinerilor teologi.**

La sfîrşitul lunei august 1956 a fost organizată de către Păr. Ignatius Hazim prima Conferinţă a Mişcării tinerilor ortodocşi din Siria şi Liban. Au participat 60 de studenţi de am-

bele sexe. S-a săvîrșit Sf. Liturghie, s-a predicat și toți participanții s-au spovedit și împărtășit. (După Syndesmos, 3, 1956).

13. — **Geneva. O delegație a I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta.**

I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta împreună cu alte personalități marcante din Mișcarea Ecumenică (Dr. G. K. A. Bell, Episcop de Chichester, Dr. Visser't Hooft, Secretar general al Consiliului), a fost numit să reprezinte Consiliul Mondial al Bisericilor la Adunarea Federației Mondiale a Lutheranilor în august 1957 la Minneapolis Minneasota S. U. A. (după *Ecumenical Press Service, nr. 6, Geneva 15 februarie 1957).*

14. — **Rodos. Gazdă de întrunire ecumenică.**

La invitația Patriarhiei ecumenice și a sf. Sinod al Bisericii Greciei, ca, Consiliul Mondial al Bisericilor să-și țină adunarea în august 1958 în Rodos, invitație comunicată Comitetului executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor, la întîlnirea din Geneva din 4—8 febr. 1957, Secretarul General al Consiliului, Dr. Visser't Hooft, a declarat la închiderea sesiunii: «Sîntem foarte fericiți că am primit această invitație». Hotărîrea ultimă va fi dată de Comitetul Central. (După *Ecumenical Press Service*, Geneva, 6, 15 febr. 1957).

15. — **Ierusalim. Alegerea noului Patriarh.**

Biserica Ortodoxă Greacă din Ierusalim a ales, la 29 ianuarie 1957, în unanimitate, pe Arhiepiscopul titular Benedictos Papadopulos de Tiberiada, ca nou Patriarh al Ierusalimului. (După *Ecumenical Press Service*, 5, 8 febr. 1957).

16. — **Sinai. Situația Mănăstirii Sf. Ecaterina.**

Informațiuni absolut sigure raportează că Mănăstirea istorică Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai nu a suferite nici o pagubă cu prilejul recentului conflict armat dintre Egipt și Israiel. Atît tezaurul de valoare, cît și biblioteca au rămas neatinse. Mănăstirea și cei 11 monahi ai ei se găsesc sub protecția unei Comisii a Națiunilor Unite. (după Μηνιαιον Δελτιον πληροφοριων 4, Geneva 1957 și *Ecumenical Press Service, Geneva, 2, 1957).*

17. — **Athos. Statistica cea ma recentă.**

Muntele Athos are actualmente 3000 de monahi trăitori, după naționalități în următoarele așezări: 1) 17 mănăstiri, 2 schituri și 154 de chilii grecești; 1 mănăstire, 2 schituri și 31 chilii rusești; 1 mănăstire, 1 schit și 6 chilii bulgărești; 1 mănăstire sîrbească; 2 schituri și 12 chilii romînești și 1 chilie georgiană (după rev. *Orthodoxy*, vol. VII, nr. 3, 1956, New-York.

18. — **Cipru. Manifestații pentru Arhiepiscopul Macarios.**

La 9 martie cînd s-a împlinit un an de la deportarea Arhiepiscopului Macarios, unul din conducătorii mișcării pentru eliberarea Ciprului de sub dominația britanică, întreaga populație a orașului Nicosia, capitala insulei, a declarat grevă în semn de protest împotriva deportării Arhiepiscopului. Locuitorii orașului au hotărît să nu circule pe străzi timp de două ore. De asemenea toate magazinele și serviciile publice și-au întrerupt activitatea. In portul Famagusta docherii au încetat lucrul pe patru vase comerciale britanice ancorate în docuri. Numeroase grupuri de cetățeni au manifestat pe străzile orașului, purtînd pancarte cu inscripția... «Cerem reîntoarcerea lui Macarios».

19. — **Egipt. Statistica celor două Biserici și a mănăstirii autonome din Sinai.**

După revista Orthodoxy din New-York (nr. 3, 1956). Biserica coptică din Egipt are 16 dioceze, incluzînd și pe cele din Ierusalim și Chartum, 650 de parohii, 3000 de preoți, 7 mănăstiri de călugări cu 300 de monahi, 5 mănăstiri de maici, cu 20 de călugărițe și 2 milioane de credincioși. Biserica Ortodoxă are 8 dioceze, cu 56 de parohii și 130.000 de credincioși. Mănăstirea autonomă din Sinai are 30 de monahi și 50 credincioși beduini.

20. — **Japonia. Treceri la creștinism.**

După aceeași revistă, de curînd au fost botezați în Japonia 70 de tineri japonezi. 10 au fost admiși pentru pregătirea botezării. In Japonia funcționează un Seminar teologic ortodox.

21. — **Geneva. Cel maï vechi papyrus al Noului Testament.**

S-a pus de curînd în circulație, publicat după original, cel mai vechi papyrus de pînă acum, care conține cartea Noului Testament. Cartea sub titlul «Papyrusul Boter II» a fost editată sub îngrijirea elenistului Victor Martin, profesor de la Universitatea din Geneva, cuprinde primele 14 capitole ale Evangheliei după Ioan (după Μηνιαιον Αελτιον πληροφοριων, Geneva, 4, 1957).

22. — **Două publicații străine despre situația Bisericii Ortodoxe Romîne.**

Orthodoxy, din New-York, revistă de gîndire și opinie ortodoxă, editată de Părinții bazilieni din Misiunea ortodoxă din vest (nr. 3, vol. VII, toamna 1956) scrie că Biserica Ortodoxă din Romînia are cea mai bună situație din toate Bisericile din țările de democrație populară, cu un cler bine întreținut și numeros *per capita* și cu foarte multe mănăstiri. Se citează mănăstirea Varatec cu 400 de călugărițe, Agapia cu 500 de călugărițe, Țigănești cu 250 de călugărițe, Horezu cu 200 călugărițe Neamțu cu 150 călugări. De asemenea se citează numărul mare al bisericilor din București, circa 350 la circa 2 milioane de lo-

cuitori, care întrece mult—luat proporţional cu locuitorii, numă-. rul bisericilor din alte capitale ortodoxe (12 la Belgrad, 39 la Sofia, după *Ecumenical Press Service, 6, 1957).*

De asemenea Ecumenical Press Service din Geneva, nr. 6 din 15 febr. 1956, sub titlul «*comunităţi religioase menţinute*» apreciază că mănăstirile romînești sînt cele mai populate din toate ţările ortodoxe şi că viaţa monahală din Biserica Ortodoxă romînă continuă nestingherită. Se dă o statistică a numărului călugăriţelor din Romînia în comparaţie cu alte ţări ortodoxe. Există în Romînia 5.200 de călugărițe, faţă de Serbia de exemplu, care are doar 38 şi Bulgaria care are doar 40. Romînia este singura ţară care are seminarii teologice pentru călugărițe, la Agapia şi Horezu. Patriarhul Romîniei, scrie Buletinul, este cunoscut ca un organizator şi ziditor al mănăstirilor.

Ierom. ANTONIE

O călătorie în Germania Apuseană

(Jurnalul Patriarhiei Moscovei Nr, 8/956

La 12 iunie 1956, profesorii L. N. Pariischi, C. A. Sborovschi şi docentul V. D. Saricev de la Academia teologică din Moscova, au plecat la Bonn, ca delegaţi ai Patriarhiei din Moscova, pentru a ţine o serie de conferinţe la şcolile teologice superioare ale bisericii evanghelice din Rin şi Westfalia.

Docentul V. D. Saricev a ţinut o conferinţă din domeniul teologiei dogmatice, L. N. Pariivschi din domeniul patrologiei şi a situaţiei actuale a bisericii ruse iar profesorul C. A. Pariischi din domeniul istoriei bisericii ruse.

Primele conferinţe au avut loc la Bonn la universitate şi la institutul de slavistică, apoi în oraşele Vappertol, Betel Sonnste şi Darfmund.

Aceste conferinţe s-au ţinut în faţa studenţilor, profesorilor şi pastorilor şi au fost urmate de discuţii deosebit de însufleţite.

La universitatea din Bonn delegaţii ruşi au dăruit universităţii cîteva exemplare «Bliblia» în limba rusă, editată de Patriarhia din Moscova în anul 1956.

In cinstea delegaţiei Preotul Cunst a organizat la Bonn o recepţie la care au luat parte vicepreşedinţele Bundestagului şi şefii direcţiilor Ministerului Afacerilor Externe.

La recepţia din sala senatului universităţii din Bonn a asistat rectorul universităţii, corpul didactic al facultăţii de teologie, Preses Held şi ziarişti.

Astfel de recepţii au avut loc şi în alte oraşe. Pretutindeni s-au rostit calde cuvîntări în cinstea delegaţiei.

Presa locală a acordat de asemenea o mare atenţie delegaţiei de teologi ruşi, publicînd în coloanele ei, articole, comentarii, sau comunicări cu privire la expunerile făcute de teologii ruşi.

La ultima recepţie profesorii universităţii din Bonn, au declarat că teologii ruşi au fost «solii buni care au trezit dragostea pentru poporul rus şi Biserica rusă».

Odată cu întoarcerea delegaţiei ruse, prof. Ivand de la Fa-

cultatea de Teologie din Bonn, a trimis I. P. S. Mitropolit Nicolae o scrisoare de salut în care a spus între altele: «Prin vizita Dvoastră din anul 1955, aţi deschis larg uşile, aţi deschis calea dragostei a păcii şi a unităţii. Noi sîntem convinşi că popoarele noastre mergînd pe această cale vor ajunge la o mare fericire şi desăvîrşire sufletească.

Vă rog din toată inima să transmiteţi recunoştinţa noastră Domnului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse...

Datorită amabilităţii Inalt Prea Sfinţiei Sale am putut îndeplini acest plan minunat.

Cu adîncă recunoştinţă şi cu cele mai frumoase urări pentru creştinii din U.R.S.S. şi pentru întregul Dvs. popor rămîn al D-voastră devotat, Dr. Hans Ivand».

Vizita delegaţiei teologilor ruşi la Univertitatea din Bonn, este, fără îndoială, o contribuţie importantă la opera de unificare a Bisericilor din toată lumea şi la acţiunea de apărare şi consolidare a păcii.

Păreri şi atitudini deoseb te în Biserica Anglicană (Church Times)

din 9 noiembrie 1956

Recentele cuvîntări rostite de ierarhii Bisericii anglicane, oglindesc o uimitoare diversitate de păreri asupra politicii guvernului englez în orientul mijlociu.

Astfel, arhiepiscopul de Canterbury în cuvîntarea sa din Camera Lorzilor a declarat între altele:

«Trebuie să recunoaştem că oricare ar fi argumentele celeilalte părţi — acţiunea noastră violează spiritul şi litera Chartei O. N. U.

«Această politică nu a fost aprobată de nimeni, în afară de Franţa şi de guvernul englez.

«Ea a produs în Anglia o fisură politică totală. Mai toată lumea mă întreabă: Pur şi simplu noi nu mai înţelegem ce înseamnă aceasta.

In continuare Primatul Angliei a adăugat că este imposibil a crede că în acest fel Anglia este pe o cale sigură, judecînd după părerea englezilor care socotesc că Anglia este pe o pantă periculoasă, opinia creştină este teribil de nefericită.

«Chiar şi aceia care sînt foarte convinşi că acţiunea guvernului este justă, ar fi înţelept să ţină socoteală nu numai de sentimentele penibile de aici ci şi de reacţia ostilă faţă de acţiunea guvernului din toate colţurile lumii.

Dimpotrivă, Arhiepiscopul de Iork a spus că Biserica nu trebuie să-l blameze pe Eden. «Multă lume doreşte ca Biserica creştină din această ţară să dea directive în aceste clipe de încordare internaţională şi unii afirmă că acea directivă să se exprime prin denunţarea politicii guvernamentale. După părerea mea nu este bine ca directiva necesară să ia o asemenea formă deoarece politica guvernului ca şi politica opoziţiei pot fi sprijinite prin convingeri creştine».

Consecvent principiilor sale creştine Arhiepiscopul de Can-

terbur' în numele Consiliului Britanic al Bisericilor, Kannet Slack secretar general și dr. Ernest Payns vicepreședinte au fost în audiență la Președintele Camerii Lorzilor, căruia i-au prezentat următoarea declarație:

«Vă exprimăm îngrijorarea cea mai mare a opiniei creștine, din această țară relativ la evenimentele din Orientul Mijlociu și rugăm să se facă orice efort pentru a obține încetarea totală a focului cît mai curînd posibil».

Această declarație, exprimă desigur, adevăratele sentimente ale opiniei creștine din Anglia față de politica de forță a guvernului englez.

T. M.

VIZITA ÎNALT PREA SFINȚITULUI MITROPOLIT IUSTIN LA MĂNĂSTIREA NEAMȚU

Luni 4 februarie a. c., Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin însoţit de P. C. Vicar C. Nonea şi P. C. Consilier Scarlat Porcescu a făcut prima vizită, în calitatea sa de mitropolit al Moldovei şi Sucevei, la Mănăstirea Neamţu.

Pe la orele 20 arhipăstorul Bisericii Moldovei a fost întîmpinat, la intarea în mănăstire, de obştea acestui aşezămînt călugăresc în frunte cu P. C. Arhim. Melhisedec Dimitriu starețul Mănăstirii. Erau de faţă profesorii şi elevii de la seminarul teologic în frunte cu P. C. Director Arhim. Ghenadie Nițoiu şi mai mulţi credincioşi.

Îmbrăcat în mantia arhierească, în sunetele armonioase ale clopotelor mănăstirii, I. P. S. Mitropolit Iustin a intrat în Biserica Mare, ctitoria Domnitorului Ştefan cel Mare, unde s-a rostit o ectenie pentru viaţa, sănătatea şi pacea noului arhipăstor al Bisericii din Moldova. Răspunsurile au fost date de corul elevilor seminarişti dirijat de P. C. Arhim. Prof. Victor Ojog.

În numele soborului de la Neamţu, P. C. Arhim. Melchisedec Dimitriu, salută pe Înalt Prea Sfinţitul Iustin care vizitează pentru prima dată Mănăstirea Neamţu în calitate de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

P. C. Sa aminteşte că la Neamţu se găsesc seminarul teologic şi tipografia centrului mitropolitan apoi face o mică dare de seamă asupra trecutului acestui aşezămînt monahal. În încheere arată modul în care se desfăşoară viaţa călugărilor. Ei împletesc armonic rugăciuna cu munca.

Răspunzînd cuvîntului de bun venit, I. P. S. Mitropolit Iustin a spus între altele: «Deşi numeroase şi importante probleme bisericeşti, la început de păstorire, reclamă prezenţa mea la reşedinţa mitropolitană, am hotărît să vizitez cel mai vechi aşezămînt călugăresc organizat din Moldova, Neamţu, unde se găsesc seminarul teologic al Mitropoliei şi tipografia centrului mitropolitan.

N-am bănuit că voi fi întîmpinat aşa cum aţi făcut-o în seara aceasta, dar trebuia să mă aştept la aşa ceva cunoscînd evlavia credincioşilor moldoveni.

Manifestarea călugărilor, elevilor şi credincioşilor din seara aceasta, este, firește, un rod al dragostei pentru păstorul Moldovei dar înainte de toate este un act de evlavie specific credincioşilor moldoveni din trecut şi de astăzi.

Evlavia credincioşilor moldoveni este curată ca apa izvoare-

lor din munţii care nu sînt departe de acest sfînt aşezămînt călugăresc.

Am venit să văd mănăstirea, seminarul şi tipografia, să mă interesez de nevoile şi de problemele care aşteaptă rezolvarea.

Era în intenţia mea ca cea dintîi vizită canonică în Arhiepiscopia Iaşilor să o fac la Mănăstirea Neamţu, străvechea vatră de viaţă cucernică cunoscută nu numai în Moldova dar şi departe, peste hotare, în întreaga ortodoxie, străvechea vatră de cultură a poporului nostru.

Rolul Mănăstirii Neamţu în dezvoltarea culturii noastre naţionale este binecunoscut în toată lumea ortodoxă. Aici au existat copişti, miniaturişti, argintari, zugravi, tipografi a căror lucrări artistice sînt pentru noi adevărate comori. Aici au trăit şi s-au nevoit călugări a căror nume şi a căror rînduieli călugăreşti au fost adoptate de multe mănăstiri ortodoxe.

La înscăunarea mea ca mitropolit al Moldovei şi Sucevei, am făgăduit că voi păstra tradiţiile frumoase ale Bisericii moldovene. Să muncesc, să sprijin, să ajut această biserică cu toate formele ei de manifestare. Monahismul, această importantă formă de viaţă creştină, va fi pentru mine o preocupare de căpetenie. Voi urmări ca arhipăstor al Bisericii moldovene, să ridic Mănăstirea Neamţu la noi culmi de înflorire prin viaţă duhovnicească din acest aşezămînt monahal şi prin instituţiile de pe lîngă acest aşezămînt, seminarul teologic şi tipografia.

Vă rog să fiţi siguri că veţi găsi sprijin pentru ridicarea continuă a acestei mănăstiri. Mă voi ocupa de nevoile duhovniceşti ale călugărilor dar nu voi uita că mănăstirea are şi unele nevoi materiale. Cunosc din rapoartele primite că sînt unele probleme care aşteaptă neîntîrziat soluţionare şi de aceea am venit aici să găsim cele mai potrivite soluţii. Alte probleme privind buna desfăşurare a vieţii mănăstireşti vor fi o preocupare permanentă a centrului mitropolitan.

Sînt bucuros auzind că vieţuitorii din această mănăstire sînt preocupaţi şi de problemele care frămîntă omenirea din care facem parte şi noi.

Omenirea în dezvoltarea ei are nevoie de pace, de linişte. Cu bucurie, deci, iau cunoştinţă că monahii din acest aşezămînt doresc şi muncesc pentru apărarea şi întărirea păcii.

Pacea este necesitatea vieţii omeneşti, este pentru noi credincioşii, legea vieţii noastre creştine. Ce înseamnează mîntuirea, dacă nu pacea omului cu Dumnezeu? Pentru ce a venit Mîntuitorul în lume. Pentru a împăca pe om cu Dumnezeu. Ce face altceva Biserica? Ea continuă lucrarea de mîntuire începută de Mîntuitorul Hristos. Dacă vrem să fim slujitori ai Mîntuitorului, dacă vrem să urmăm şi să ascultăm învăţăturile Sale, fiecare dintre noi trebuie să fie un factor de pace, căci după făgăduinţa dumnezeească vom deveni fii ai lui Dumnezeu prin Har precum El este prin fiinţa Sa.

Pentru noi slujitorii lui Dumnezeu pacea nu este numai o formă a firii omeneşti ci este o poruncă religioasă. Sînt bucuros, dar, că vieţuitorii din această mănăstire se roagă pentru pace, o doresc şi activează pentru apărarea ei.

Cu aceste gînduri vă binecuvintez şi rog pe bunul Dumnezeu să dăruiască liniște şi bunăînvoire între oameni, să ne dea la toţi putere de muncă spre a ridica monahismul şi viaţa religioasă a Moldovei la culmi de înflorire. În felul acesta ne vom îndeplini misiunea de slujitori ai lui Hristos.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl să fie cu voi cu toţi».

După un Polihroniu, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, a mers la reşedinţa mitropolitană, unde s-a întreţinut îndelung cu conducătorii mănăstirii, seminarului şi tipografiei.

A doua zi, 5, II, 1957 Inalt Prea Sfinţitul a vizitat mănăstirea, seminarul teologic şi tipografia.

P. S.

SFINŢIREA BISERICII POGORÎREA DUHULUI SFÎNT (DUMINICA MARE) DIN BOTOŞANI

Duminică 24 februarie, anul acesta, a avut loc slujba de reînoire a bisericii cu hramul Duminica Mare din oraşul Botoşani, în urma reparaţiilor interioare şi exterioare ce i s-au făcut.

La orele 10 dimineaţa, clopotele celor 12 biserici parohiale din oraşul Botoşani, anunţau credincioşilor sosirea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin în prima Sa vizită făcută acestui oraş.

În curtea bisericii Duminica Mare numeroşi credincioşi aşteptau sosirea Înltului ierarh.

La poartă se afla o mare ghirlandă de brad împodobită cu ghiocei pe care se afla scris: «Bine aţi venit!»

Aici, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin este întîmpinat de dl. Huminiuc, Preşedintele Sfatului Popular Orăşenesc şi de Părintele M. Gheorghiu, Protopopul raionului Botoşani. Mulţimea credincioşilor întîmpină pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit cu lumînări aprinse în mînă.

Dl. Huminiuc, Preşedintele Sfatului Popular al oraşului Botoşani, întîmpină pe Inaltul Arhipăstor cu tradiţionala pîine şi sare adresînd din partea locuitorilor din oraş un cuvînt de bun sosit. După Preşedintele Sfatului Popular orăşenesc, ia cuvîntul Părintele Protopop M. Gheorghiu care arată Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit marea bucurie şi dragoste cu care credincioşii botoşeneni şi ai satelor din împrejurimi întîmpină astăzi pe Arhipăstorul lor.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit adresează celor de faţă cuvinte de bun găsit, bucurîndu-se că preoţii botoşeneni lucrează în chip armonios cu autorităţile de stat şi cu credincioşii pentru bunul mers al bisericii şi buna reuşită a tuturor acţiunilor de folos obştesc. În încheere, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit îndeamnă clerul şi credincioşii să muncească şi mai departe în felul acesta, că numai aşa se vor putea numi buni fii ai bisericii şi buni cetăţeni ai patriei.

După aceasta Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, însoţit de P. C. Părinte Vicar C. Nonea, de Preşedintele Sfatului Popular Oră-

șenesc, Huminiuc și de Părintele Protopop M. Gheorghiu, se îndreaptă spre biserică urmat de corul cîntăreților, care intonează imnul mitropolitan. În ușa bisericii, Înaltul ierarh este așteptat de parohul bisericii Duminica Mare, înconjurat de un sobor de 12 preoți și 2 diaconi, care au săvîrșit sîmbătă seara slujba vecerniei și a Litiilor, iar Duminică dimineața Utrenia și Sfințirea Apei. Pr. D. Bordeianu prezintă I. P. S. Mitropolit crucea și evanghelia, după care Înaltul Ierarh binecuvîntînd poporul intră în biserică, unde, după ce se îmbracă în veșmintele arhierești oficiază slujba sfințirii înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Vicar al Mitropoliei, Pr. C. Nonea, P. C. Protopop al raionului Botoșani, Pr. M. Gheorghiu, preoții: Gh. Gheorghiu, Gh. Ștefănescu, C. Balan, D. Bordeianu, Gh. Galeru, C. Sumanaru, Gh. Agafiței, N. Vlasov, Sotir Simionescu, profesor pensionar, I. Buhaciuc și V. Arnăutu toți din orașul Botoșani. I. Avasiloaie-Răchiți, protosinghelul Vlasie Huminiuc de la schitul Zosin, diaconii Florin Cașcaval și Clement Gheorghiu de la Mitropolie, diaconul Gh. Lungu-Botoșani și tînărul diacon T. Irimia din Satul Stăuceni-Botoșani, candidat la hirotonie în preot.

După slujba sfințirii s-a oficiat de același sobor Sf. Liturghie arhierească. Răspunsurile au fost date de corul bisericii sf. Ioan din orașul Botoșani de sub conducerea cîntărețului V. Plugaru.

În timpul Sf. Liturghii a fost hirotonit în preot tînărul diacon T. Irimia, licențiat în Teologie de la Institutul Teologic din București.

După terminarea Sf. Liturghii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit, înconjurat de soborul slujitorilor a ieșit în fața bisericii unde credincioșii așteptau cu nerăbdare cuvîntul Înalt Prea Sfinției Sale.

Aici, ia cuvîntul Părintele Protopop M. Gheorghiu. «Iată o zi pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa», își începe părintele protopop cuvîntul. Dorința clerului și credincioșilor botoșeneni de a vă avea în mijlocul lor s-a realizat, spune P. C. Sa în continuare. Este prima vizită arhierească oficială pe care o faceți în cuprinsul eparhiei Moldovei și sîntem mîndri noi botoșenenii că ne-am învrednicit de această atențiune, datorită faptului că acest cartier de oameni cinstiți a renovat biserica lor.

Și clerul și credincioșii botoșeneni cunosc persoana Înalt Prea Sfinției Voastre. Unii preoți botoșeneni v-au avut ca profesor la Facultatea de Teologie și majoritatea ca profesor la cursurile misionare din București. După aceasta Părintele Protopop face un mic istoric al orașului Botoșani, dînd diferite știri și informațiuni asupra vieții religioase a credincioșilor din Botoșani și asupra vechimii bisericilor din acest oraș.

Deși unele parohii au credincioși puțini, totuși bisericile sînt foarte bine întreținute, datorită preoților și credincioșilor, care știu că biserica este «stîlp și temelie a Adevărului» (I Timotei, III, 15). Aceste afirmațiuni le întărește și munca ce s-a depus la reparația bisericii Duminica Mare, ai cărei credincioși au știut

să împreune munca și rugăciunea cu vrednicul lor preot D. Bordeianu.

Preoții se găsesc în raporturi bune cu autoritatea de stat, sprijinind cu tot devotamentul acțiunele de folos obștesc. În aceste gînduri și sentimente Vă spunem fiți bine venit în mijlocul nostru», își încheie cuvîntul părintele protopop.

După părintele protopop ia cuvîntul părintele D. Bordeianu, Cuc. Sa face mai întîi un scurt istoric al bisericii Duminica Mare.

Actuala biserică, așezată într-un cartier pur muncitoresc, a fost zidită în anul 1838 de breasla cărămidarilor, în locul unei vechi biserici de lemn, cu hramul Sf. Vasile, care a ars. Biserica de astăzi a mai fost reparată în anul 1852. De la această dată, abia în anul 1920 biserica a mai avut o simplă văruială în exterior. După 105 ani de la această ultimă reparație, destul de ușoară și aceasta, biserica avea mare nevoie de o completă restaurare. Lucrările de reparație au început în primăvara anului 1956.

Cea dintîi lucrare ce s-a efectuat mai întîi, a fost acoperișul bisericii, căruia i s-a înlocuit părțile putrede și s-a așezat pe el tablă zincată. După aceasta s-a purces la astuparea fisurilor ivite în zidurile bisericii cu ciment și apoi s-a tencuit și văruit tot corpul bisericii exterior. În interior s-au tencuit și văruit pereții pe care s-au făcut zugrăveli in tempera de zugravul autorizat D. Simion. Catapeteazma, ale cărei icoane nu se mai cunoșteau, a fost curățită în așa fel încît pictura veche se arată în toată frumusețea ei. S-au înlocuit unele strane ale credincioșilor, iar altele s-au reparat. Curtea din fața bisericii a fost împrejmuită cu un gard de ostrețe pe o distanță de 50 metri. În afară de acestea s-au mai efectuat și alte multe reparații mai mici, care au necesitat destule eforturi, cheltuială și timp.

În încheiere P. C. Sa aduce mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mițropolit, P. C. Vicar C. Nonea, P. C. Protopop și întregului sobor coliturghisitor. Aduce apoi mulțumiri Ministerului Cultelor, Sf. Mitropolii, preoților din orașul și raionul Botoșani pentru substanțialul ajutor material și moral pe care i l-au dat. După ce mulțumește epitropilor, consilierilor și tuturor credincioșilor pentru zelul depus în reușita acestor lucrări evidențiază în muncă pe paraclisierul bisericii, Gh. Macriniuc, bătrîn în vîrstă de 81 ani care n-a lipsit o zi de la lucru, în tot timpul cît a durat reparația și a executat toate lucrările de tîmplărie și dulgherie din biserică.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin răspunde antevorbitorilor, arătînd că mai mare bucurie nu este pentru credincioși, decît atunci cînd prin rîvna muncii și credinții lor se dă cultului un locaș de rugăciune. Temelia Bisericii este pusă de Mîntuitorul Hristos și Sfinții Apostoli. In locașul de închinare al bisericii, credincioșii se împărtășesc de darurile Duhului Sfînt prin participarea la serviciul divin, de unde capătă mîntuirea prin tainele și învățăturile ce le primesc. Cine ar putea spune ce înseamnă Biserică? Biserica este mîngîierea celor întristați, este ușa prin care se intră în creștinism, este popasul celui ce pleacă la veșnicie și se desparte de cei dragi ai lui. Biserica este, mai

bine zis, cerul pe pămînt. Ea propovăduieşte dragoste şi pace, înţelegere şi bună învoire între oameni. Biserica doreşte ca toţi membrii ei să fie sfinţi, asemenea îngerilor din cer, întrucît ea le împărtăşeşte daruri de sfinţenie prin administrarea Sf. Taine, căutînd să facă din credincioşii ei vrednici moştenitori ai împărăţiei lui Dumnezeu. Biserica este corabia mîntuirii creştinilor. Prin Biserică am venit la creştinism, prin Biserică plecăm la patria cerească. Biserica este pomul, noi creştinii sîntem ramurile. De se va rupe o crenguţă de la pom, ea se va usca. Tot aşa de se va rupe un creştin de la Biserică nu se va mîntui. În afară de Biserică nu se află mîntuire. Biserica îmbină rugăciunea cu munca. Sf. Scriptură ne spune că cine nu vrea să muncească, nici să nu mănînce. De aceea Biserica a pus la loc de cinste întotdeauna munca şi a condamnat pe cei leneşi şi pe cei care doreau să trăiască din munca altora. Sfinţii Apostoli au dat ei înşişi exemple, muncind pentru a-şi agonisi cele necesare vieţii materiale. Primăvara, care bate la uşile noastre, ne îmbie ca să depunem toate eforturile pentru ca muncile agricole să se facă la timp. Numai aşa ne vom bucura de un rod bogat, care să îndestuleze cerinţele alimentare ale tuturor oamenilor muncii. Muncitorii de pe ogoare sînt datori a lua cunoştinţă de toate îndrumările agrotehnicei înaintate şi să le aplice fiecare în sectorul său agricol, pentru că numai în felul acesta se pot uşura muncile şi se poate avea un randament bun.

În mănăstirile noastre, călugării aplică în totul maxima: «roagă-te şi munceşte şi vei avea de toate cu îndestulare». Rugăciunea este pusă pe aceeaşi treaptă cu munca. Însuşi Mîntuitorul Hristos spune: «Tatăl meu pînă acum lucrează şi eu lucrez».

Patria noastră aşteaptă de la fiii ei bunuri care să contribuie la fericire şi prosperitate. Fiii buni ai Bisericii, trebuie să fie şi cetăţeni buni ai Patriei. Nu se poate concepe ca un om să fie în acelaşi timp un creştin bun şi un cetăţean rău.

Rezultatul muncii credincioşilor parohiei Duminica Mare din Botoşani se datoreşte faptului că au îndeplinit aceste cerinţe. Numai aşa au ajuns ei să ne prezinte tuturor o lucrare aşa de frumoasă, uniţi fiind în jurul preotului lor în munca pentru binele obştesc.

Dar toate acestea nu s-ar fi putut înfăptui, dacă nu ar fi fost o atmosferă de pace. Numai în timp de pace se poate construi şi se poate lucra pentru menţinerea şi conservarea vieţii. Războiul aduce moarte şi distrugere. Creştinii trebuie să fie propovăduitori ai păcii. Mîntuitorul Hristos a lăsat ca testament: Pacea. «Pace dau vouă, pacea mea las vouă». Fiecare trebuie să muncească ca această pace să nu fie tulburată. Această lucrare se poate îndeplini prin aportul ce-l aduce fiecare la locul de muncă şi prin ataşamentul faţă de Biserică şi Patrie. Cele ce s-au văzut şi auzit astăzi să fie ca o pildă şi un îndemn pentru viitor. În aceste năzuinţe doresc să vă ştiu mereu fii credincioşi ai Sfintei noastre Biserici şi cetăţeni devotaţi ai scumpei noastre Patrii» a încheiat cuvîntul Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

După ce binecuvintează poporul din curtea bisericii, I. P. S.

Sa intră în biserică unde au rămas o mare parte de credincioşi pe care îi binecuvintează, în timp ce corul cîntă imnul mitropolitan.

După acestea, tot soborul în frunte cu Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit au luat parte la agapa dată în casa preotului D. Bordeianu. Au mai participat la această agapă şi d-nii: M. Neicov, director din Ministerul de Culte, V. Galan, împuternicitul Ministerului de Culte pentru regiunea Suceava şi Gh. Iţco, deputat eparhial.

La orele 18, Inaltul ierarh şi însoţitorii Inalt Prea Sfinţiei Sale se îndreptau spre Iaşi, lăsînd botoşenenilor cea mai frumoasă amintire despre cea dintîi vizită în acest oraş.

Diacon GH. LUNGU

C. *SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ȘI HUȘILOR*

ȘEDINȚA ADUNĂRII EPARHIALE
din 30 ianuarie 1957

In ziua de sf. Trei Ierarhi s-a ţinut Adunarea Eparhială a Episcopiei Romanului şi Huşilor conform Deciziei P. S. Episcop Teofil nr. 180/1957.

In dimineaţa zilei s-a oficiat sf. Liturghie de un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu P. C. Arhim. Ioil Babaca, exarhul mănăstirilor. Predica a fost rostită de P. C. preot Constantin Chiriac slujitor al Catedralei.

La orele 11 s-a oficiat un Te-Deum de către P. C. vicar D. Petrea înconjurat de un sobor de preoţi membri ai Adunării, în prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Teofil şi a membrilor participanţi.

La orele 12,30 deputaţii erau adunaţi în sala de şedinţe a Episcopiei, aşteptînd sosirea Prea sfinţitului Episcop care intră însoţit de P. C. vicar. Prea Sfinţia Sa este salutat de către membrii Adunării. Se rosteşte rugăciunea şi observîndu-se că Adunarea este întrunită în număr legal, Prea Sfinţitul Episcop luînd loc la masa prezidenţială rosteşte cuvîntul de deschidere.

Prea Sfinţia Sa, printre altele, menţionează că potrivit regulamentelor în vigoare, Adunarea se întuneşte în sesiune ordinară spre a-şi exercita mandatul. Mi se pare — spune P. S. Episcop — că cel mai nimerit termen este cel de 30 ianuarie căci este un timp apropiat de închiderea contului de gestiune şi un timp în care se poate face planul de activitate pe anul în curs. Aruncînd o privire retrospectivă asupra timpului parcurs de la ultima noastră adunare, putem afirma că s-au făcut eforturi pentru ascuţirea conştiinţei preoteşti; s-a stăruit pentru o transformare lăuntrică în vederea vieţii noi, care nu se poate concepe fără repararea omului vechi.

In conferinţele protopopeşti prezidate de noi (sau delegaţii noştri), am insistat ca preoţimea să desfăşoare o activitate plăcută lui Dumnezu şi conducerii noastre de Stat.

Cu prilejul numeroaselor sfinţiri de biserici şi liturghii arhiereşti oficiate în cuprinsul Eparhiei, prin cuvîntul nostru, am sădit în sufletele credincioşilor respectul faţă de Dumnezeu şi faţă de societate, faţă de conducere, îndemnînd la accentuarea iubirii faţă de aproapele, intensificarea muncii în toate domeniile şi întărirea bunelor relaţii între popoare, care nu se pot face decît sub semnul păcii.

Trebuie să recunoaştem că n-am făcut tot ceea ce am dorit.

Ne mîngîiem însă la constatarea că lipsurile sînt mici şi puţine. In anul ce curge nădăjduim să înfăptuim cele ce n-am putut în anul ce a trecut.

Indreptăm recunoştinţa noastră faţă de Dumnezeu şi faţă de Conducătorii Ţării, de la care am primit sprijinul moral şi material şi înţelegere în toate problemele.

Păşind cu încredere în viitor, reînoim hotărîrea noastră de a munci cu acelaşi zel pentru binele Bisericii şi Patriei, de a dezaproba orice nepăsare şi de a fi alături de cei ce muncesc şi luptă pentru pace. Rugăm pe Dumnezeu să binecuvînteze lucrările Adunării noaste Eparhiale, pe care o declar deschisă.

Trecîndu-se la ordinea de zi, se alcătueşte biroul format din: preot Gr. Balaban inspector epahial, Ioan Ciuraru-Bacău şi Vasile Ioan-Bîrlad, ca secretar de şedinţă, preşedenţia avînd-o de drept P. S. Episcop.

La apelul nominal au răspuns 26 deputaţi dintre care 10 clerici şi 16 mireni. Constatîndu-se prezenţa majorităţii, P. S. Episcop declară Adunarea Eparhială legal constituită putînd lua hotărîri valabile.

Constatîndu-se cu regret încetarea din viaţă a fostului deputat al raionului Bîrlad, Prof. I. Geleleţi — decedat în august 1956 — P. S. Episcop şi membrii Adunări păstrează un minut de reculegere şi tăcere rostind creştinescul: Dumnezeu să-l ierte.

Trecîndu-se la ordinea de zi, Prea Sfinţitul Episcop invită pe primul secretar să dea citire ultimei componenţe a celor 4 comisiuni în vederea verificării lucrărilor şi cere adunării să propună o eventuală reorganizare a acelor comisiuni. După mai multe propuneri se formează următoarele comisiuni:

Comisiunea Bisericească: Preşedinte-Protoiereu Const. Cicpraga Bîrlad. Membri: protoiereu Ioan Negrea-Tg. Ocna, dl. Taşcă Teodor-Bîrlad, dl. Moraru Grigore-Huşi, dl. Dănilă Ican-Tg. Ocna, Dl. Bărbuţă Constantin-Negreşti şi dl. Buţa Dumitru-Murgeni.

Comisiunea Culturală: Preşedinte Constantin Ionescu-Bacău, Membri: Pr. Bălusel Teodor-Vovrieşti, Vasile Ioan-Bîrlad, Cristache Petre-Tg. Ocna şi Dragomir Iordache-Moineşti.

Comisiunea Economică: Preşedinte-protoiereu Vasile Nica-Buhuşi, membri: Pr. Vasile Ulea-parohia Valea Rea, Raionul Vaslui, Dl. Dumitru Solomonescu-Bacău, Dl. Gulai Constantin-Bacău, Dl. Ioan Caminschi-Roman şi Dl. Ioan Ciuraru-Bacău.

Comisiunea de organizare şi validare: Preşedinte Pr. Alexandru Iftimie, membri: Pr. Vasile Heisu-Răcăciuni, Dl. Constantin Ionescu-Vaslui, dl. Ioan Baracteanu-Roman şi Dl. Gheorghe Popa-Moineşti.

Prea Sfinţitul Episcop dă cuvîntul P. C. Consilier Constantin Popa, care prezintă Adunării Eparhiale darea de seamă asupra mersului activităţii resortului administrativ-bisericesc pe 1956. Apoi P. C. preot D. Petre prezintă darea de seamă a activităţii resortului cultural-social iar P. C. consilier D. Videanu darea de seamă asupra resortului economic financiar pe 1956. Expunerea de motive asupra contului de execuţie bugetară pe 1956 este făcută de şeful contabil Constantin Verdescu.

Prea Sfinţitul Episcop încredinţează preşedinţilor de comisiuni rapoartele prezentate de responsabili cu invitaţia de a le studia împreună cu membrii respectivi şi apoi a referi Adunării Eparhiale cele constatate făcînd şi propuneri. In acest scop şedinţa se suspendă pentru 30 minute.

La redeschidere, reintrîndu-se în ordinea de zi, Prea Sfinţitul Episcop dă cuvîntul preşedinţilor de comisiuni: Protoiereu Constantin Ciopraga, Preot Constantin Ionescu, Protoiereu Vasile Nica, care prezintă referatele întocmite de comisiuni asupra celor constatate în dările de seamă studiate, cu propuneri de a se da descărcare şi aprobare gestionarilor şi responsabililor în cauză, toţi scoţînd în relief eforturile făcute de Prea Sfinţitul Episcop Teofil în 1956, pentru buna îndrumare şi conducere a muncii din cele trei sectoare de activitate eparhiale.

Se trece la punctul 10 din ordinea de zi. Prea Sfinţitul Episcop deschide seria discuţiilor cu privire la Dările de seamă a celor trei secţii cît şi a referatelor comisiunilor.

P. C. Preot Ioan Negrea protoiereul raionului Tg. Ocna arată că activitatea desfăşurată în toate cele trei sectoare este foarte bogată, fapt ce merită toată recunoştinţa. Din analiza lucrărilor se observă că în cursul anului 1956 au fost doar 8 şedinţe la Consistoriu cu trei condamnări şi 42 de biserici sfinţite. Din aceasta reese că Prea Sfinţitul urmăreşte creerea omului nou, fapt constatat şi din meditaţiile religioase ţinute cu ocazia conferinţelor de orientare cît şi din insistenţa pusă în legătură cu mărturisirea preoţilor.

Se remarcă îndeosebi, circulările date în diferite campanii agricole şi în alte acţiuni cu caracter social. De asemenea scoate în evidenţă însemnătatea slujbelor arhiereşti şi îşi manifestă dorinţa pentru tipărirea unei cărţi de predici.

În sectorul economic arată, că el s-a evidenţiat în ajutorarea bisericilor, fapt pentru care aduce mulţumiri.

Dl. Moraru arată activitatea desfăşurată la parohia Buneşti din raionul Huşi de către C. Preot Ioan Dragomir care a început reparaţia bisericii parohiale.

Prea sfinţitul Episcop arată că ia act cu plăcere de această frumoasă activitate desfăşurată de C. Preot Ioan Dragomir şi promite că va fi ajutat de Sf. Episcopie.

Dl. Constantin Gulai remarcă activitatea bogată desfăşurată şi cere ca pastoralele să se trimită şi Membrilor Adunării Eparhiale.

A mai luat cuvîntul: Pr. Vasile Heisu-Răcăciuni, Dl. Cristache Petru-Tg. Ocna, protoiereul Vasile Nica-Buhuşi, care au făcut diferite propuneri cu privire la acţiunea misionară şi samariteană şi cu privire la reparaţii de biserici, case de odihnă, etc.

Prea Sfinţitul Episcop a dat cuvîntul P. C. Vicar D. Petrea să răspundă la propunerile ce privesc sectorul cultural-social. P. C. Sa a precizat, cu aprobarea Prea Sfinţitul Episcop, că în biserici s-a introdus cîntarea omofonă executată de toţi cei ce practică la serviciul divin.

Prea Sfinţitul Episcop a dat lămuriri cu privire la Fondul Misionar Central, la mijloacele de alimentare ale acestui fond şi destinaţia lui, îndeosebi ajutorarea parchiilor sărace din Ardeal.

Prea Sfinţitul Episcop a dat cuvîntul P. C. Preot D. Videanu, să dea lămuriri şi răspunsuri cu privire la întrebările puse sectorului economic. P. C. Sa dă lămuriri cu privire la fabricarea lumînărilor şi cu privire la amenajarea celor două camere oficiale de la schitul Măgura. Arată că se vor construi la Centrul Eparhial o cisternă de 4 vagoane motorină, un garaj hidrat şi o baie. La momentul oportun Centrul Eparhial va susţine achiziţionarea unul local pentru căminul preoţilor şi protoeria raionului Bacău.

P. S. Episcop supune validării şi adunarea aprobă în unanimitate cooptarea Dlui Spînache Ştefan ca membru al Adunării în locul Prof. Ioan Geleleţu decedat.

Ne mai înscriindu-se nimeni la cuvînt, Prea Sfinţitul Episcop supune la vot dările de seamă şi referatele comisiunilor, precum şi contul de execuţie bugetară pe 1956 care sînt aprobate în unanimitate de adunare dîndu-se descarcarea.

La propunerea P. S. Episcop, P. C. D. Videanu prezintă planul financiar pe 1957 pe care adunarea îl aprobă.

Adunarea ia act de referatele P. C. Consilier Constantin Popa cu privire la modificări, înfiinţări de parohii, aprobîndu-le.

Adunarea ia act de referatele prezentete de P. C. Vicar D. Petre, cu privire la stăvilirea stiliştilor şi readucerea lor în sînul Bisericii strămoşeşti, cum şi mişcările de personal ce se impun în cazul cînd se constată delăsare din partea păstorilor în cauză.

Adunarea ia act de expunerea făcută de P. C. D. Videanu care elogizează activitatea depusă de funcţionarii Centrului Eparhial pentru bunul mers al lucrărilor, evidenţiind din sectorul economic pe şeful contabil Constantin Verdescu.

Adunarea aprobă să se expedieze telegrame omagiale către: Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Dl. Doctor Petre Groza Preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Dl. Chivu Stoica Preşedintele Consiliului de miniştri, Dl. Petre Constantinescu Iaşi, Ministrul Cultelor şi Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin Moisescu al Moldovei şi Sucevei.

Neînscriindu-se nimeni la *Diverse* (deoarece problemele fuseseră dezbătute punct cu punct) Adunarea împuterniceşte pe dnii Ioan Caminschi — Roman şi Const. Gulai — Bacău să autentifice sumarul şedinţei.

Prea Sfinţitul Episcop rostind cuvîntul de închidere, mulţumeşte călduros tuturor colaboratorilor apropiaţi, cum şi celor depărtaţi, care în cursul anului 1956 au ostenit pentru promovarea vieţii religioase şi sociale din cuprinsul Eparhiei Romanului şi Huşilor.

Prea Sfinţitul Episcop arată primejdia curentului stilist ce se resimte în Eparhie şi care este provocată în mod deosebit de unii călugări vagabonzi.

Prea Sfinţia Sa aduce mulţumiri bunului Dumnezeu pentru ajutorul dat în desfăşurarea acestei activităţi Prea Fericitului Patriarh pentru meritele deosebite cu care conduce destinele Sfintei noastre Biserici şi pentru colaborarea sinceră cu regimul

nostru Democrat Popular. De asemenea aduce mulţumiri Dlui Ministru al Cultelor şi Dnilor Împuterniciţi pentru tot sprijinul acordat în rezolvarea diferitelor probleme.

Prea Sfinţia Sa mulţumeşte domnilor deputaţi ai Adunării Eparhiale, clerici şi mireni, pentru sprijinul acordat cît şi pentru deosebita grijă ce o manifestă pentru bunul mers al Eparhiei şi îi asigură de tot devotamentul şi de toată străduania ce o va depune pentru rezolvarea justă şi în condiţii optime a problemelor ce privesc viaţa Eparhiei şi în viitor.

Prea Sfinţia Sa aduce mulţumiri P. C. Protopopi, pentru munca adusă şi aportul real adus.

Prea Sfinţia Sa asigură pe membrii Adunării Eparhiale că pe viitor va face mai frequente inspecţiile pe teren pentru a păstra strînsa legătură cu preoţii şi cu masele credincioşilor. Cerem colaborarea Dvs. şi acolo unde sînt deficienţe vom lua măsuri pentru a le remedia.

Şedinţa a luat sfîrşit la orele 16. Toţi membrii adunării au fost apoi oaspeţii Prea Sfinţitului Episcop, servindu-li-se masa la reşedinţa episcopală. În timpul mesei s-au rostit cuvintele omagiale la adresa Prea Fericitului Patriarh Iustinian, Prea Sfinţitului Episcop Teofil, cum şi la adresa Înalt Prea Slinţitului Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei de curînd ales şi înscăunat

SFINŢIRI DE BISERICI ŞI LITURGHII ARHIEREŞTI ÎN EPARHIE

Cea dintîi sfinţire de biserică din anul 1957, a fost oficiată de Prea Sfinţitul Episcop Teofil în parohia Tamaşi, raionul Bacău.

Biserica din Tamaşi este aşezată pe un platou înalt în faţa satului, avînd o poziţie încîntătoare. Construcţie nouă şi solidă este una din cele mai reuşite biserici de pe valea Siretului din raionul Bacău.

Monumentala biserică este ctitoria soţilor Eufrosina şi Alexandru Pereţ.

In interior lucrările au fost terminate în 1951, deşi construirea a început în anul 1934. Treptat, treptat i s-au adăogat toate obiectele de cult necesare, cele mai multe procurate de la atelierele Sf. Patriathii. În ultimul timp tot în atelierele Sf. Patriarhii a fost executată şi noua catapeteasmă, sculptată în stejar.

Biserica, aşa cum apare astăzi aştepta să fie sfinţită. Consiliul şi comitetul parohial, care au luptat de la început alături de preoţii ce s-au succedat (Eugen Podoleanu şi Constantin Didilescu) — sub conducerea noului paroh, Ştefan Dorneanu — au făcut toate demersurile ca sfinţirea să aibă loc în ziua de 24 februarie 1957.

Această zi rămîne una dintre cele mai frumoase pe care le-au trăit credincioşii parohiei Tamaşi. Prea Sfinţirul Episcop Teofil, cu însoţitorii săi, a venit încă din ajun în localitate în vederea marelui praznic. Seara a oficiat Vecernia şi Litia înconju-

rat de soborul preoţilor în faţa credincioşilor printre care se observau şi catolici. La sfîrşit a predicat Prea Sfinţitul Episcop îndemnînd credincidşii să ţină cu adevarat postul în care intrăm. Dimineaţă a avut loc sfinţirea bisericii, slujba oficiindu-se afară datorită unei vremi frumoase. A urmat sf. Liturghie oficiată tot de Prea Sfinţitul Episcop înconjurat de preoţi: Ştefan Dorneanu, Eugen Podoleanu, Mihai Ţarălungă, Paul Soşu, Constantin Ionescu, Pavel Grosu, Arhim. Ioil Babaca exarhul Mănăstirtlor, diaconii Constantin Sîrbu şi Ioan Soceanu.

La sfîrşit preotul paroh Ştefan Dorneanu a făcut un scurt istoric asupra bisericii şi a mulţumit Prea sfinţitul Episcop pentru dragostea ce a avut, de a veni şi a sfinţi personal ctitoria soţilor Eufrosina şi Alexandru Pereţ, cum şi de a împărtăşi bunilor credincioşi din Tamaşi, binecuvîntarea arhierească.

Prea Sfinţitul Episcop a rostit predica zilei vorbind despre Judecata Viitoare. Sfîrşitul lumii — spune P. S. Epicsop — şi cea de a doua judecată vor fi precedate de multe semne în cer şi pe pămînt după cum ne spun sfinţii evanghelişti şi epistolele eshatologice ale sf. Apostol Pavel. «Atunci drepţii vor străluci ca soarele» (Ioil). Trupurile celor drepţi vor fi frumoase şi uşoare iar a celor păcătoşi vor fi urîte şi greoaie. Sufletul nostru să fie călăuzitorul cel bun al trupului; crucea va fi semnul ce va apare pe cer anunţînd sfîrşitul, ea fiind «semnul Fiului omului». Drepţii şi-au răstignit păcatele pe cruce, iar cei necredincioşi au nesocotit chemarea lui Hrlstos de a-I purta crucea.

Drepţii la judecată vor vedea pe Mirele Hristos iar păcătoşii pe înfricoşatul judecător, de la care vor lua osînda de veci, fiind acuzaţi atît de îngerii buni cît şi de satana şi de toate lucrurile pentru cele săvîrşite în viaţă. Exemplu strălucit din care vedem libertatea desăvîrşită a omului de a alege mîntuirea sau nu, este parabola cu cei invitaţi la nunta fiului de împărat: cine cu voia lui s-a depărtat de Dumnezeu, şi-a luat cu voia osînda alegîndu-şi plata (Apoc. IX, 6; VI, 16) şi zadarnică le va fi căinţa din ultima oră.

După moarte nu mai există pocăinţă. Să nu ne amăgim deci zicînd că după moarte nu vom mai şti nimic, căci după moarte începe judecata, (I. Cor. X1, 31). Dacă ne-am judeca singuri nu ne-ar mai judeca Dumnezeu. Pasul hotărîtor către mîntuire prin pocăinţă este spovedania şi apoi împărtăşirea.

Să facem mărturisire cu căinţă şi cu hotărîre, căpătînd iertare de la duhovnic. Să ne împăcăm din nou cu Dumnezeu prin întoarcerea noastră la calea cea bună, ca şi fiul cel pierdut; să postim, să ne rugăm şi să facem milostenie, care ne scapă de toate păcatele şi chiar de la moarte. Milostenia birueşte judecata şi ne scapă de osîndă (Iacob II, 13). Dar milostenia să fie făcută cu cei săraci nu cu rudele, căci atunci nu-i pomană ci împrumut.

Prea Sfinţitul Episcop închee cuvîntul său cu un cald îndemn la trăirea unei vieţi morale ridicate şi cu un cald îndemn la promovarea păcii şi noiei vieţi sociale călăuzită de conducerea noastră de Stat.

Prea Sfinţitul Episcop a împărţit anafora tuturor creştinilor

adunaţi care aratau o deosebită bucurie prin faptul că aveau ocazia să primească personal și direct arhierească binecuvîntare.

S-a servit apoi o masă în casele parohiale la care au participat slujitorii în frunte cu Prea Sfinţitul Episcop cum și membrii consiliului și comitetului parohial.

Nu putem încheia aceste rînduri fără a menţiona strădaniile depuse, sprijinul deosebit dat în desăvîrșirea lucrărilor de către Alexandru Spoială epitrop, Ștefan Bacu, Vasile Corobală, Cristache Samoilă, Valeriu Samoilă, cîntăreţul Ioan Petraru, care sub conducerea fostului lor paroh (Constantin Didilescu) transferat recent la parohia Sterpu-Roman) au muncit și au îndemnat pe toţi binecredincioșii creștini să facă toate jertfele și eforturile pentru împodobirea și buna chivernisire a sfîntului locaș din Tamași.

LAUDE ȘI ARHIEREȘTI BINECUVÎNTĂRI

Prea Sfinţitul Episcop Teofil apreciind înfăptuirile realizate în ultimul timp a trimis laude și arhierești binecuvîntări preoţilor și credincioșilor arătaţi mai jos:

1. — Preotului Constatin Burduja și credincioșilor din parohia Tatomirești, raionul Negrești pentru înzestrarea bisericii cu veșminte, cărţi de ritual, alte obiecte bisericești și pentru susţinerea reparaţiilor. (Tem. nr. 9439/1956).

2. — Preotului Ștefan Voinea parohia Iugani, raionul Zeletin și credincioșilor N. Carbarău, D. Costin, Jenică Mocanu, Enuţă Spulber, Dumitrache Stoica, Nicolae Costin, Nicu Costin, Vasile Stoica, etc. pentru sprijin excepţional dat la reparaţia bisericii respective. (Tem. nr. 9975/956).

3. — Preoţilor: protoiereul Vasile Nica-Buhuși, I. Platon Butnărești-Roman, I. Bîrsan-Costișa-Buhuși, I. Grigoraș Brusturoasa-Moinești, pentru activitatea desfășurată împreună cu credincioșii respectivi pentru pictarea bisericilor respective.

Preoţilor: Gh. Nicolau Dragomirești-Bacău, V. Ciorîţă-Ciurești I. — Bîrlad și N. Teodoru Bucșești Moinești, pentru activitatea desfășurată în vederea construirilor de biserici în parohiile respective împreună cu credincioșii lor — biserici care au fost sfinţite.

Preoţilor: Șt. Răutu Luncani-Bacău, Gh. Radu Dumești II-Negrești, C. Niţă Buhăești-Negrești, M. Ţarălungă Gioseni-Bacău, A. Andrei-Răcătău-Bacău, D. Talpalaru Ţibănești-Negrești, Gh. Cucu și Gh. Verdeș Fălciu-Murgeni și Șt. Juncu Roșiori Bacău, pentru activitatea desfășurată în vederea restaurării radicale a bisericilor din parohiile respective, împreună cu credincioșii lor. (Tem. nr. 10115/1956).

4. — Preotului C. Cozmei parohia Gologofta-Vaslui și credincioșilor Nic. Măciucă și I. Budurcă și altor credincioși, care au înzestrat biserica cu veșminte și icoane (Tem. nr. 9815/1956).

5. — Preotului Gh. Iordan parohia sf. Nicolae și Teodor-Bîrlad, cum și credincioșilor: Gh. Dimitriu, M. Vidru, Smaranda

Bozianu, Elena Diaconu Maria Vasiliu şi Achilina Iordan care au înzestrat biserica cu diverse obiecte bisericeşti şi gospodăreşti. (Tem. nr. 9555/1956).

6. — Preotului Andronic Ioan din parohia Filipeşti-Bacău şi credincioşilor N. Savin, Gh. Panţiru, N. Neagu, C. Aradi, N. Petrişor, Gh. Popescu, N. Tanasă, Gh. Tofan, David Gunea, I. Grecu, C. Neagu, V. Savin, D. Savin, Gh Arsene', Gh. Boţoc, I. T. Preotu, V. Ichim, V. Vultur, Maria Chertic, preot Angel Victor şi alţii care au înzestrat bisericile din parohie cu veşminte, cărţi de ritual şi au contribuit la reparaţiile exterioare ale bisericii parohiale. (Tem. nr. 10045/1956).

7. — Preotului Petre Cobîlaş fost suplinitor la parohia Toporăşti raionul Vaslui, şi credincioşilor: Ioan Chirilă, Nic. Lăzurcă, Gh. Bordeianu, Vasile Chirilă, Ioan Popescu, Gh. Popescu şi alţii pentru sprijin deosebit şi materiale donate pentru terminarea casei parohiale. (Tem. nr. 516/1957.)

8. — Preotului Ioan Lupan parohia Stănuieşti II, raionul Zeletin, şi credincioşilor: Vasile Velică, Ioan Toma, Ioan Miron, Ioan Nastase, Ioan Bordea, Iorgu Dinu, Gh. Mihăilă, Ioan Ghilase, şi Gh. Diaconu pentru înzestrarea bisericii cu străni, iconostas, strană arhierească şi 12 icoane praznicare. (Tem. nr. 637/1957).

9. — Preoţilor: Gh. Nicolau şi Teodor Adam cum şi credincioşilor din parohia Sf. Ioan-Bacău, care în frunte cu familiile Cimbru şi Vlad Ungureanu şi Munteanu, Bejan şi Guţu, au înzestrat biserica parohială cu două rînduri veşminte, feţe pentru sf. masă, dveră, perdeluţe pentru icoane, acopereminte pentru iconostase, cruce pentru sf. masă, etc. (Tem. nr. 800/1957).

10. — Dlui Prof. pensionar D. Zăvoianu-Roman pentru sprijin material excepţional dat bisericii Schimbarea la Faţă din cimitirul oraşului Roman în vederea executării picturii şi reparaţiilor interioare în curs de executare. (Tem. nr. 852/1957).

11. — Preotului Haralambie Manoilescu parohia Fîstîci, raionul Vaslui şi credincioşilor: Gr. Bilici, Gh. Ungureanu, Ioan şi Ioana Ungureanu, Nicolae şi Elena Poiană, Petru şi Ecaterina Ungureanu, Dumitru şi Elena Ungureanu, pentru înzestrarea bisericii cu diverse icoane praznicare, icoane mici şi mari îmbrăcate în argint, perdeluţe pentru icoane şi feţe pentru sf. Masă. (Tem. nr. 1449/1957).

12. — Preotului Virgil Petrov din parohia Zăpodeni de Jos, raionule Vaslui şi credincioşilor: Maftei Vasile, Holban Maria, Hrista Ştefan, Brînză Petru, Brînză Elena, Hristea Elena, Nechita Anica, Furnică Ioan, Elena şi Dimitrie Moraru, Elena, Catinca şi Constantin Buimac, Gh. Maftei, Constantin Lăcuşteac, Gh. Căpriţă, Maria Deicu, Paula Petrov, Petru Ioniţă, Ioan Maftei şi Ştefan Creţu, Alex. Zahariuc, Aneta Timofte, P. Obreja, şi altor credincioşi care au înzestrat biserica cu veşminte, cărţi de ritual, covoare, obiecte bisericeşti, au sprijinit construirea capelei din Cănţălăreşti şi au susţinut construcţia bisericii din schitul Mălineşti. (Tem. nr. 1485/1957).

13. — Preotului Postolache Grigore de la Parohia Burgheleşti, raionul Vaslui şi credincioşilor respectivi care au înzestrat

biserica cu veşminte, cărţi de ritual şi alte obiecte bisericeşti (Tem. nr. 1806/1957).

14. — Preotului Nicolae Moise parohia Pîrîul Boghii şi în deosebi credincioşilor fraţi Nicolae şi Vasile Amăriuţei cu familiile lor care au înzestrat biserica cu un rînd veşminte. (Tem, nr. 3252/1957).

15. — Credinciosului Pintilie Ghineţ din comuna Berzunţi, raionul Tg. Ocna, care a înzestrat schitul Savu cu un policandru, candele şi un sfeşnic. (Tem. nr. 2278/1957)·

16. — Preotului Mircea Georgescu din parohia Dagîţa raionul Negreşti şi îndeosebi credincioşilor Ştefan Mazăre, Gh. Ivancea, Gheorghe Blăniţă, Gh. Damian, Vasile Cercel, Constantin Ursanu, Dumitru Cramaruc, Vasile Lazăr, Socrate Panţiru şi Vasile Lazăr Baltă şi altor credincioşi care au înzestrat biserica cu două rînduri veşminte şi sf. vase. (Tem. nr. 2528/1957).

Pr. I. D. L.

✝

PREOT DR. IORDACHE C. DIMITRIE

In zorii zilei de 22 ianuarie 1957, a încetat din viață după o lungă și grea suferință, Preotul Dr. Dimitrie Iordache.

Născut în comuna Mihălășeni raionul Botoșani, la 12 iulie 1908 din părinții Costache și Domnica Iordache, agricultori, urmează cursul primar în satul natal, după care intră la Seminarul teologic «Sf. Gheorghe» din orașul Roman, unde se evidențiază ca un element distins.

Și-a continuat studiile la Facultatea de teologie, luîndu-și titlul de licențiat în teologie, iar în anul 1947 obține titlul de doctor în teologie cu media 10 (magna cum laude) susținînd teza «Problema metodei în argumentarea existenței lui Dumnezeu».

A fost hirotonit diacon. Studiile teologice ca: «*Empirism și apriorism etic*»; «*Sensul metafizic și moral al Invierii*» și «*Dogma eshatologică în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr*» iată doar cîteva lucrări, care vorbesc despre pregătirea temeinică pe care și-a însușit-o.

Hirotonit apoi în preot, a slujit la Biserica Catedrală Sf. Nicolae din orașul Bacău, iubit de colegi și enoriașii lui pe care i-a păstorit cu multă dragoste și tact pastoral.

Dragostea și aprecierea de care s-a bucurat în fața enoriașilor au fost pe deplin justificate de prezența credincioșilor veniți în după amiaza zilei de 27 ianuarie 1957 în Catedrala orașului Bacău, pentru a aduce ultimul salut celui ce i-a păstorit cu duhul blîndeței și al dragostei.

Prea Sfințitul Episcop Teofil asistat de toți cucernicii preoți din orașul Bacău, cărora li s-au adăogat colegii de clasă ai preotului Dumitru Iordache, cucernicii preoți Dumitru Enea și Prea Cuviosul preot Isaia Cotîrleț starețul sf. Mănăstiri Bogdana, a oficiat slujba înmormîntării pentru odihna sufletului răposatului preot Dimitrie Iordache.

In cuvîntul său, Prea Sfințitul Episcop a vorbit despre «Demnitatea preoțească», pe care cu toată vrednicia a onorat-o preotul Dimitrie Iordache, prin cultura, prin zelul pastoral și prin vrednicia vieții sale.

In continuare, P. C. Protoiereu N. Balcanașu arată calitățile

culturale superioare ale preotului D. Iordache, care i-a atras stima tuturor preoţilor şi enoriaşilor lui.

P. C. Preot C. Ionescu, parohul parohiei sf. Neculai, evocă personalitatea preotului D. Iordache şi arată că în adevăr n-a fost nepăsător faţă de darul preoţiei pe care l-a primit.

In cuvinte simţite şi pline de un adînc patetism, arată P. C. Preot C. Ionescu durerea de care este cuprinsă soţia preotului D. Iordache cît şi unicul său fiu — Valentin în vîrstă numai de 8 ani — prin pierderea scumpului lor soţ şi tată.

Din partea colegilor, preotul D. Enea de la parohia Mărgineni raionul Bacău a evocat în cîteva cuvinte clipele petrecute împreună în seminar cît şi în viaţa pastorală, evidenţiind firea blîndă şi caracterul nobil al preotului D. Iordache.

Din partea enoriaşilor a vorbit credinciosul Vintilă Gh. care arată dragostea şi respectul deosebit de care s-a bucurat preotul Dimitrie Iordache în faţa enoriaşilor săi; amintirea sa va rămîne veşnic în inimile şi sufletele lor ca icoana unui adevărat păstor.

Clopotele Catedralei sf. Neculai din oraşul Bacău sună prelung şi duios, iar cei prezenţi, cler şi popor, cîntă: «Veşnica lui pomenire».

Astfel s-a stins din mijlocul nostru un preot distins, iubit de credincioşii şi colegii săi şi pentru care ne rugăm ca Bunul Dumnezeu să-l odihnească în ceata dreptţilor, căci lupta cea bună s-a luptat şi credinţa o a păzit.

Preot GRIGORE BALABAN-Bacău

†

PREOTUL EMIL BUȚĂ

La 28 ianuarie a. c., orele 16,30, a trecut spre cele veșnice în gara Rîmnicul Sărat, vrednicul preot Emil Buță de la parohia Ibănești din raionul Bîrlad, regiunea Iași.

Această tristă și fulgerătoare veste a-ndurerat profund întregul sobor preoțesc din Protopopiatul Bîrlad cum și pe toți cei ce au cunoscut și apreciat pe mult regretatul dispărut.

Născut la 14 septembrie 1908, în comuna Cîrja din raionul Murgeni-regiunea Iași, — fiind descendent dintr-o veche familie de preoți, — a urmat școala elementară în satul natal iar seminarul teologic la Roman, Galați și Dorohoi, fiind hirotonit preot pe seama parohiei Cîrjeoani din raionul Bîrlad în 1929 și apoi transferat la parohia Ibănești din raionul Bîrlad la 1 septembrie 1931.

In ambele parohii s-a dovedit a fi la înălțimea tutror așteptărilor, atît din punct de vedere misionar-pastoral, administrativ bisericesc și economic gospodăresc, cît și din punct de vedere social.

Pe tărîm misionar-pastoral, s-a manifestat ca talentat predicator, iscusit misionar și vrednic slujitor, iar pe tărîm administrativ-bisericesc și economic-gospodăresc, s-a manifestat ca vrednic administrator și chivernisitor al bunurilor bisericești.

Reparațiile făcute bisericilor din Ibănești și Ghicani, cum și înfrumusețarea și îngrijirea lor, vor fi pentru multă vreme în viitor motive de readucere în memorie a mult regretatului dispărut.

Pe tărîm social, s-a manifestat ca mare patriot, fiind permanent în fruntea acțiunilor sociale, militînd în lupta pentru pace și cooperînd în munca pentru culturalizarea masselor.

Pentru toate aceste acțiuni, s-a făcut atît de apreciat și iubit în fața enoriașilor, a colegilor și a celor ce l-au cunoscut, încît în ziua înhumării, — 2 februarie a. c., numeroși prieteni și credincioși cu lacrămi în ochi, au însoțit rămășițele pămîntești ale mult regretatului Părinte Emil Buță la locul de veșnică odihnă, din fața Sfintei Biserici din Ibănești.

Rînduiala înmormîntării a fost săvîrșită de un sobor de preoți, sub proistoșia Preotului Iorgu Codreanu din Bîrlad, ca delegat al Protoieriei Raionului Bîrlad.

Au cuvîntat: Pr. Cosma-Buda, Pr. Lazanu-Mînzați, Pr. Dima-Perieni și Pr. Codreanu-Bîrlad, scoțînd în relief personalitatea regretatului dispărut.

Dumnezeu să-l odihnească cu drepții, să-i fie țărîna ușoară și amintirea veșnică.

Preot TEODOR LIFICIU

FIGURI DIN VIAȚA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Preot MIHAI BOCA: Preotul Folclorist Simion Florea Marian (1847-1907) 317

RECENZII 323

Bisericanul Ortodox, „În ce ne deosebim", Timișoara 1956 *(Pr. N. Donos);* Academia R. P. R.. Institutul de Istoria Artei, „Scurtă istorie a Artei Plastice în R. P. R." epoca feudală, București 1957 *(Ierom. Antonie);* Studii și materiale de istorie medie, București 1956 *(I. Zugrav);* Dreptatea oglindită in poemul „1901" de Tudor Arghezi *(Pr. I. G).*

ÎNSEMNĂRI 336

Acțiunea de restaurare a monumentelor istorice religioase *(P. S.);* Concert „religios" original; Ce legătura este între una și alta; Analogii folclorice interesante; Diavolul în viața omului *(Diaconul Nicolae);* Șapte secole de pictură *(P.);* Un articol privitor la Calendar *(P. S).*

CRONICA BISERICEASCĂ 334

A. — ȘTIRI RELIGIOASE DE PESTE HOTARE

Reuniunea actuală a C. C. al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Ungaria în 1956; Situația actuală a creștinilor din China; Întîlniri ecumenice la Hamburg și Schleswig; Inițiativa misionară a Patriarhului Ecumenic din America; Prima conferință a educatorilor ortodocși din America; Egipt, moartea Patriarhului Coptic; Decorarea Patriarhului Vichentie al Jugoslaviei; U. R. S. S., publicarea Cărții de rugăciuni evreești; Biblia în chinezește; Norvegia, a fost ridicată anatema iezuiților; Tunis, consfătuire interconfesională; Siria și Liban, conferință a mișcării tinerilor teologi; Geneva, o delegație a I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta; Rodos, gazdă de întrunire ortodoxă; Ierusalim. alegerea noului Patriarh; Sinai, situația mănăstirii sf. Ecaterina; Athos, statistica cea mai recentă; Cipru, manifestații pentru arhiepiscopul Makarios; Egipt, statistica celor două biserici; Japonia, treceri la creștinism; Geneva, cel mai vechi papyrus al N. T. *(Ierom. Antonie);* O călătorie în Germanie; Păreri și atitudini deosebite în Biserica Anglicană *(T. M.)*

B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAȘILOR

Vizita I. P. S. Mitropoiit Iustin la Mănăstirea Neamțu *(P. S.);* Sfințirea Bisericii Pogorîrea Duhului Sfînt din Botoșani *(Diacon Gh. Lungu).* . 356

C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Ședința Adunării Eparhiale; Sfințiri de biserici și Liturghii arhierești în Eparhie; Laude și arhierești binecuvîntări *(Pr. I. D. L.)* . . 363

CHEMAȚI LA DOMNUL 373

† Preotul Dr. Iordache C. Dimitrie *(Pr. Grigore Balaban);* † Preotul Emil Buta *(Pr. Teodor Lificiu).*

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

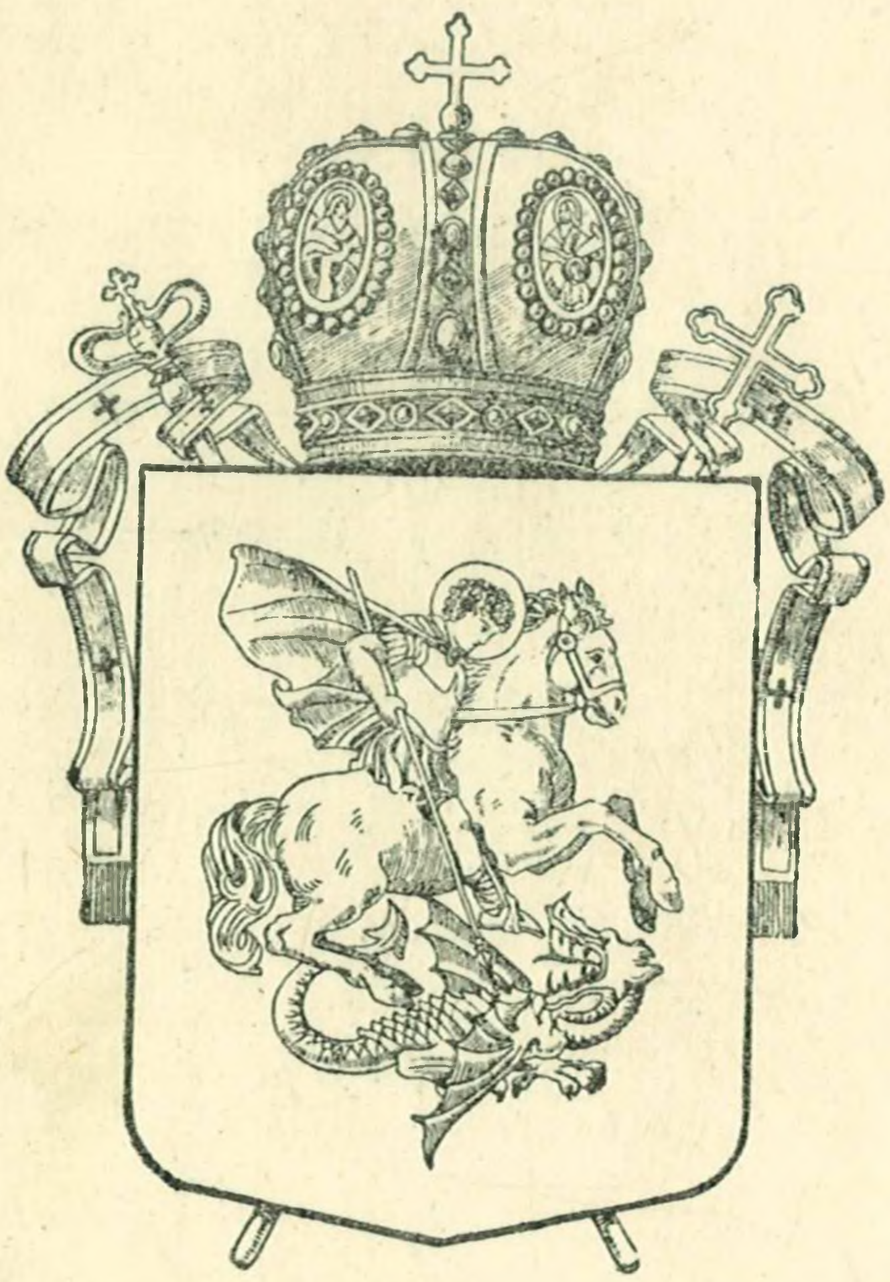

ANUL XXXIII, Nr. 5-6-7 MAI-IULIE 1957

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

† IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei: Scurte însemnări din călătoria noastră în China 359
* Întîlniri frăţeşti întru Hristos 383

PROBLEMELE VREMII

* Îndatoririle preoţilor în timpul lucrărilor agricole de vară şi de toamnă 385
Pr. GH. FÎNTÎNĂ, Reprezentanţii cultelor religioase sprijină Apelurile de la Colombo şi Berlin pentru încetarea experienţelor cu arma termonucleară 388
Pr. N. SCRIBAN: Slujitorii bisericeşti din Botoşani şi răscoalele din 1907 397

STUDII
TEOLOGIE BIBLICĂ

Pr. Prof. GRIGORIE MARCU: Cu privire la „Testamentul" Sfîntului Apostol Pavel 406

TEOLOGIE ISTORICĂ

Ierod. Magistr. NESTOR VORNICESCU: Începutul vieţii de obşte în monahism 416

TEOLOGIE SISTEMATICĂ

Asistent CONST. PAVEL: Patimi dăunătoare vieţii omeneşti (desfrînarea, invidia şi mînia) 431

TEOLOGIE PRACTICĂ

Preot ŞTEFAN SLEVOACĂ: Biserica şi nevoile sale materiale . . . 451

PREDICI ŞI MATERIAL OMILETIC

Pr. IOAN LOGHIN ŢURCANU: Predică la Duminica Mironosiţelor . 459
Pr. MĂNUCĂ MIHAI: Predică despre Sf. Treime 464

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Pr. Prof. Dr. N. NEAGA: Un orientalist romîn: S. O. Isopescu (1878-1922) 468

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

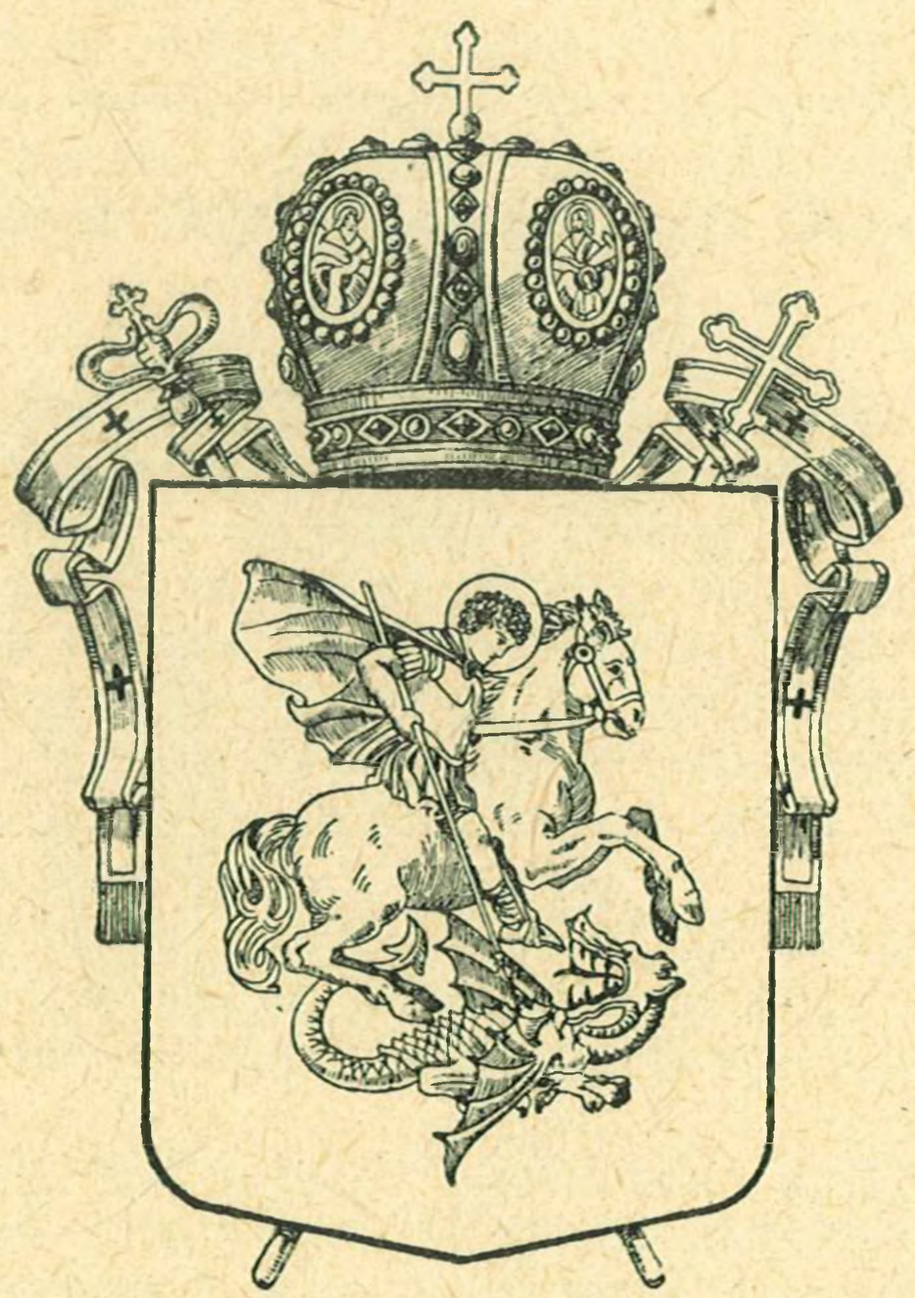

ANUL XXXIII, Nr. 5-6-7 MAI-IULIE 1957

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

SCURTE ÎNSEMNĂRI DIN CĂLĂTORIA NOASTRĂ ÎN CHINA

În primăvara acestui an, la invitaţia Comitetului Permanent al Adunării Reprezentanţilor Populari din întreaga Chină, o delegaţie a Marei Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne [1]) a întreprins o lungă călătorie în China. Făcînd parte din această delegaţie, înfăţişăm cetitorilor revistei noastre scurte note de drum şi impresii despre viaţa marelui popor chinez.

* * *

Spintecînd ceaţa deasă care se lăsase peste Bucureşti, în dimineaţa zilei de 26 aprilie c., la orele 8,15, avionul nostru îşi ia încet zborul. În văzduh, plutim uşor spre răsărit, căutînd cu privirile solul mănos al patriei. Din timp în timp zărim printre nori mici ogoare de forme geometrice neregulate alternînd cu marile suprafeţe de teren ale gospodăriilor colective. La un moment dat, micile ogoare dispar; cît vedem cu ochii, pămîntul este frumos împărţit şi bine lucrat. Fără să-mi dau seama, trecusem în U. R. S. S.

După o scurtă oprire la Kiev, ne îndreptăm către Moscova. Spre orele 14,30 lăsînd în urmă nori negri de ploaie, zărim din depărtare Universitatea, turnurile Kremlinului, marile construcţii sovietice.

Spre regretul nostru, popasul în capitala U. R. S. S. durează scurtă vreme. Am văzut în grabă principalele monumente ale Moscovei rămînînd ca la înapoierea din China să le vedem mai pe îndelete.

Către miezul nopţii, în drum spre aeroport, facem o plimbare cu automobilul prin oraş. Universitatea, marile edificii publice şi străzile de pe malul canalului sînt feeric luminate.

La ora 1 noaptea părăsim Moscova pe bordul unui avion sovietic, îndreptîndu-ne spre Siberia. Ne oprim la Kazan, apoi la Sverdlovsk, la Omsk, la Novosibirsk, la Krasnoiarsk şi, în sfîrşit, ajungem la Irkuţk, în seara zilei de duminică 28 aprilie c.

A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, lăsînd în urmă

---

1) Delegaţia a fost alcătuită din deputaţii: C. Pîrvulescu, preşedintele Marii Adunări Naţionale, Avram Bunaciu, secretarul Prezidiului Marii Adunări Naţionale, Constantin Scarlat, Maxim Bergheanu, Virgil Trofin, Anton Vlădoiu, Romulus Zăroni, Mihai Beniuc, Bugyi Pal, Larisa Maicu, Ioan Moangă, Vasile Voichiţă, Grigore Constantin şi I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

imensa Siberie cu clima ei aspră și cu rarele ei așezări omenești, avionul nostru își ia zborul spre Mongolia. Ca și în Siberia, solul încă mai este acoperit cu zăpadă, îndeosebi pe munți.

În Mongolia vedem foarte puține terenuri agricole. La o vreme cît putem cuprinde cu ochii, nu zărim decît o mare de nisip. Ne găsim deasupra pustiului Gobi. Din loc în loc, apar turme de vite în jurul iurtelor mongolilor.

Vremea rea n-a îngăduit aterizarea avionului nostru în capitala Mongoliei. Trecem, astfel, peste Ulan Bator și ne oprim în apropiere de granița Chinei, la Sain-Șan-Ta.

După o oră, reluînd călătoria, vedem din înălțime cum se pierde încet deșertul Gobi. Apar ogoare arate, dealuri acoperite cu păduri. Trecînd peste prăpăstii și culmi de munți, vechiul zid chinezesc este sub picioarele noastre. Dincolo de ultimul șir de munți împăduriți se întinde o imensă cîmpie irigată. Satele sînt brăzdate de canaluri cu apă tulbure. La marginea unui lac, pe un mic deal strălucesc olanele smălțuite de pe acoperișul unei pagode. Printre copaci se văd case, străzi foarte largi. La ora prînzului aterizăm la Pekin.

29 aprilie c. — Pe aeroportul orașului Pekin fîlfîie în bătaia vîntului steagul romîn și steagul chinez. Alături de reprezentanții autorităților, în frunte cu Liu Șao-ți, președintele Comitetului Permanent al Adunării reprezentanților populari din întreaga Chină, o mare mulțime de oameni ai muncii, intelectuali, studenți, pionieri etc. cu brațele încărcate de flori veniseră în întîmpinarea noastră. La cuvîntul de bun sosit pe care ni-l adresează Liu Șao-ți, conducătorul delegației noastre Dl. C. Pîrvulescu aduce marelui popor chinez salutul frățesc al poporului romîn. În aplauzele entuziaste ale asistenței, cu brațele încărcate de florile pe care ni le oferise un grup de pioniere, ne îndreptăm spre oraș.

La intrarea în Pekin, ceea ce impresionează în primul rînd pe călător sînt numeroasele blocuri noi. Ca și în alte orașe din China, în Pekin se construiește foarte mult: case de locuit, instituții publice.

Noile străzi sînt foarte largi și bine îngrijite. Curățenia poate fi socotită o latură caracteristică a tuturor orașelor chinezești.

Circulația pe străzi este foarte mare. Ca mijloace de transport, mai mult decît automobilul și tramvaiul, în China se folosesc tricicletele și bicicletele. Tricicleta este un fel de bicicletă a cărei roată din urmă este înlocuită cu partea din fund a unei trăsuri mai mici. Bicicletele la Pekin se socotesc cu sutele de mii. Ele constituiesc mjlocul obișnuit de transport al muncitorilor și funcționarilor la întreprinderile și instituțiile lor.

Exceptînd cartierele comerciale, unde sînt înghesuite una în alta numeroase mici prăvălii, în cartierele cu locuințe din vechiul Pekin, pe ambele părți ale străzilor se ridică ziduri înalte care ascund locuințele de la vederea trecătorilor. În China veche, pe vremea împăraților, nu era îngăduită construirea de locuințe particulare cu etaje, în apropierea palatului.

Construcţiile noi nu se deosebesc însă de marile blocuri moderne. Hotelul Pekin în care am fost găzduiţi, este una din cele mai frumoase construcţii noi din capitala Chinei. Are camere confortabile, diferite saloane, săli de recepţie foarte spaţioase etc.

30 aprilie c. — Însoţiţi de reprezentanţii Ministerului Agriculturii, în dimineaţa zilei de 30 aprilie, am plecat să vizităm marea expoziţie agricolă din întreaga Chină. În drum ni se desfăşoară înaintea ochilor priveliştea celor două Chine: China veche şi China nouă. Pe partea dreaptă a lungii străzi spre expoziţie, vedem mici căsuţe, prăvălioare, dughene. Pe partea stîngă, unul după altul, se ridică mari blocuri moderne, locuinţe confortabile pentru oamenii muncii.

Expoziţia agricolă era organizată în frumosul palat al expoziţiilor, care a fost construit, cu sprijinul U. R. S. S., cu cîţiva ani în urmă. În 11 săli imense erau aşezate toate plantele care se cultivă în China. Unele din acestea ne erau cu totul necunoscute la înfăţişare; am văzut însă şi plante care cresc şi în ţara noastră. Cultivate cu multă grijă, unele dintre acestea ating dimensiuni de necrezut. Astfel, lîngă un bostan de 81 kgr. se găsea un cartof de 5 kgr. Acolo am văzut paie de orez lungi de peste 4 m.

Spre seară, în aceeaşi zi, am luat parte la marea recepţie oferită de premierul consiliului de stat Ciu En-lai în cinstea celor 45 de delegaţii străine, care veniseră în China cu prilejul zilei de 1 mai.

1 mai c. — Întregul oraş este acoperit cu flori, steaguri şi inscripţii. Valuri nesfîrşite de oameni plini de voioşie, încă din zorii zilei, curgeau spre piaţa centrală pentru a lua parte la manifestaţie. Printre ei, abia ne-am putut strecura, pe o stradă lăturalnică, pînă la tribuna delegaţiilor străine. La dreapta noastră, în tribuna centrală, în mijlocul bărbaţilor de stat ai Chinei, lîngă Mao Tze-dun vedem pe Voroşilov, C. Pîrvulescu şi alţi invitaţi.

Manifestaţia de 1 mai la Pekin nu poate fi uitată. În timp ce prin faţa tribunelor defilau sute de mii de oameni, în costume pitoreşti, cu braţele pline de flori şi coroane, cîntînd sau dansînd, mii de porumbei albi spintecau văzduhul în zborul lor rapid. La un moment dat cerul s-a întunecat de mulţimea baloanelor colorate care se desprindeau din mîinile manifestanţilor. De cele mai multe din ele erau legate panglici uşoare de mătase cu tot felul de inscripţii. Înălţarea baloanelor cu eşarfe pe care era zugrăvit cuvîntul *pace*, în principalele limbi ale omenirii, a stîrnit entuziasmul puternic al mulţimii.

După paradă, sărbătorirea zilei de 1 mai a continuat în întreg oraşul, cu spectacole, cîntece şi dansuri.

Seara, înconjurînd pe Mao Tze-dun, Voroşilov, Ciu En-lai şi alţii, am privit din marea tribună oficială jocurile de artificii.

Pe o terasă a tribunei, am asistat apoi la executarea de jocuri naţionale din diferite părţi ale Chinei. În parc, numeroase echipe artistice prezentau spectacole de teatru, operă, balet, acro-

baţie etc.; pretutindeni muzică instrumentală, cîntece şi voie bună.

2 mai c. — Însoţitorii noştri ne conduc în «oraşul interzis», palatul de iarnă al foştilor împăraţi ai Chinei. Este o adevărată comoară de artă. Zidit cu o jumătate de mileniu în urmă, în mijlocul oraşului Pekin, acest palat este alcătuit din numeroase edificii, care totalizează aproape 8000 camere. În afară de marile săli unde se desfăşurau cu deosebit fast ceremoniile imperiale, se găsesc acolo edificiile în care locuiau împăratul, împărăteasa, curtenii etc.

Cele mai multe din clădirile palatului de iarnă au fost restaurate, în anii din urmă, şi transformate în muzee. În afară de vechi obiecte de artă care au aparţinut dinastiilor imperiale, se găsesc strînse acum, în multe încăperi, nenumărate vase de ceramică şi porţelan, din cele mai vechi vremuri şi pînă astăzi.

În după amiaza aceleiaşi zile am vizitat cooperativa agricolă Huai-Fang din apropierea Pekinului. Înfiinţată în anul 1953, această cooperativă este alcătuită din 1001 familii, care lucrează pe o suprafaţă de teren arabil de 13.700 mu (1 mu este egal cu 1/16 ha.). Se cultivă orez, zarzavaturi etc. Ţăranii muncitori realizează acum beneficii mari din produsele cooperativei. Cei mai harnici pot să-şi sporească veniturile ocupîndu-se acasă cu creşterea păsărilor şi a porcilor, cu sprijinul cooperativei. Un anumit număr de bătrîni, care nu mai pot munci, se bucură totuşi din partea cooperativei de cele 5 asigurări: locuinţă, îmbrăcăminte, hrană, încălzit şi cheltuielile de înmormîntare.

3 mai c. — Depărtîndu-ne de zgomotul oraşului intrăm într-un imens parc pentru a vizita Universitatea.

Înfiinţată cu o jumătate de veac în urmă, Universitatea din Pekin a fost reorganizată în anii puterii populare, orientîndu-se după Universităţile din Moscova şi Leningrad.

Înconjuraţi de rector, profesori şi studenţi, am vizitat săli de cursuri, laboratoare, biblioteci, cămine şi cantine studenţeşti. În apropierea lacului «fără nume» din mijlocul parcului am vizitat o mare sală de gimnastică. Educaţia fizică se bucură de preţuire deosebită în rîndurile tineretului chinez.

Rectorul Ma Jen-ciu, erudit profesor de economie politică şi vechi luptător democrat, ne-a informat că în cele 14 Facultăţi ale Universităţii din Pekin studiază circa 8000 studenţi ordinari şi 3000 studenţi auditori. Printre cei 230 studenţi europeni sînt şi 6 studenţi romîni.

Nu departe de Universitate, într-un alt parc se găseşte Politehnica. Noi construcţii moderne pentru diferite Facultăţi erau pe terminate în aceeaşi parte a oraşului.

În după amiaza aceleiaşi zile am vizitat Fabrica de textile Nr. 2 din Pekin. Funcţionează într-o clădire modernă, a cărei construcţie a fost terminată în anul 1955. Întreg utilajul fabricii este de producţie chinezească.

În curtea fabricii, conducătorul delegaţiei noastre Dl. C. Pîrvulescu, după ce a felicitat pe muncitori pentru succesele lor în

muncă, a vorbit despre prietenia dintre poporul romîn și poporul chinez.

Ministrul adjunct al Industriei textile Tzin Uei-tzi, care ne

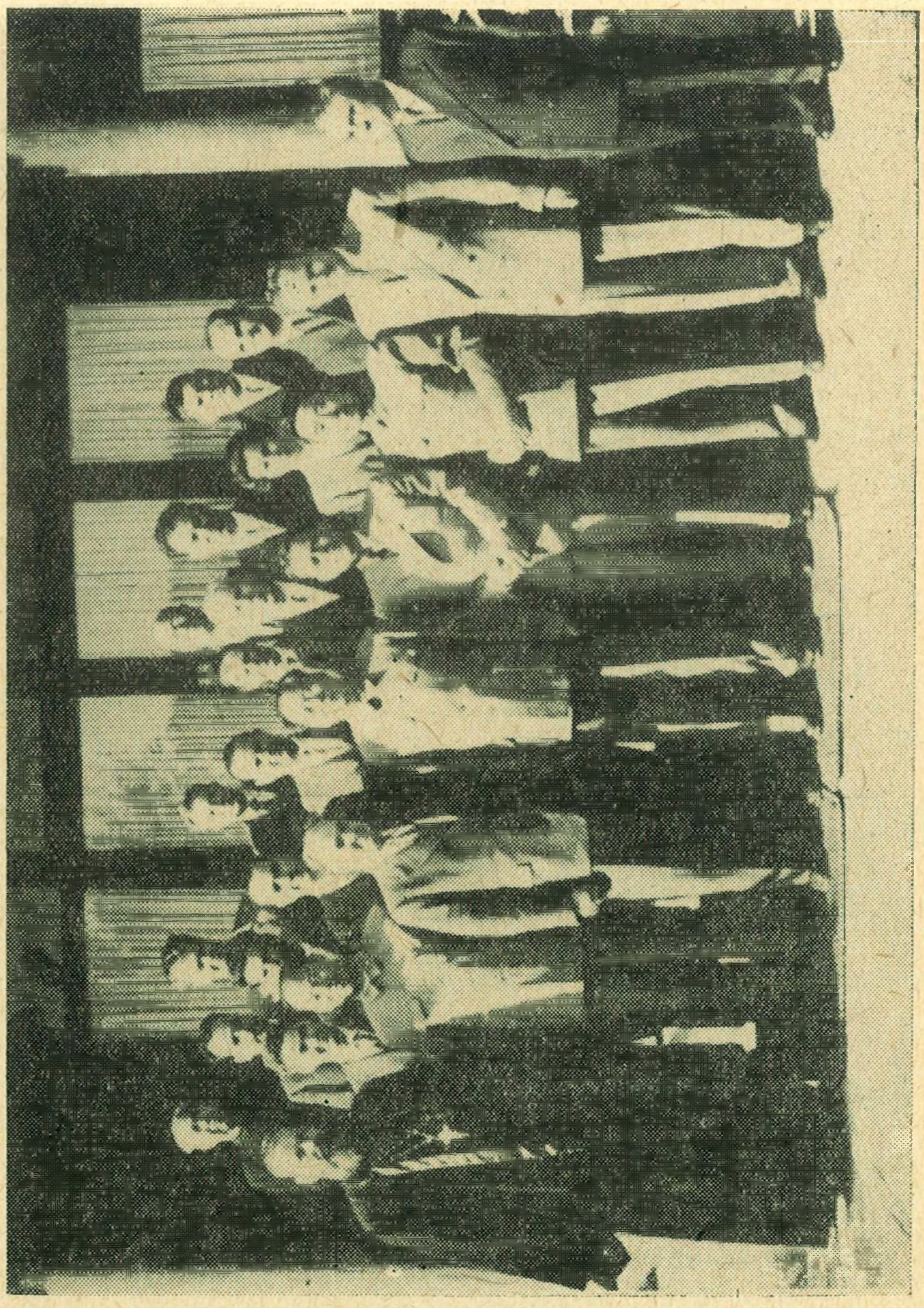

Delegația parlamentară română cu Mao Tze-dun

însoțea, a mulțumit delegației pentru vizită și a trimis poporului romîn salutările frățești ale muncitorilor chinezi.

4 mai c. — Însoțiți de Kan-Șen, reprezentant al Comitetului Permanent al Adunării Reprezentanților Populari din întreaga Chină și de N. Cioroiu, ambasadorul R. P. R. în R. P. Chineză, părăsim pentru o vreme orașul Pekin, plecînd în nord spre a vizita două mari centre industriale: Senian și Anșan.

Senianul sau Mukdenul — cum îl numesc europenii — este

un oraș cu o populație de peste 2 mil. locuitori. După înfățișarea clădirilor avem impresia că ne găsim în Europa. Zidurile care despart locuințele de străzi, la Pekin, ori construcțiile în formă de pagodă nu se întîlnesc aproape nicăieri în Senian. În schimb, populația este aceeași: harnică și modestă la înfățișare. În primele ore ale dimineții, de pe terasa hotelului nostru privim muncitorii, în haine ușoare de culoare albastră, mergînd grăbiți pe biciclete spre întreprinderile lor. Senianul are peste 340 de fabrici și uzine.

Una din cele mai caracteristice întreprinderi industriale din acest oraș este fabrica de strunguri Nr. 1. Are peste 3000 de muncitori; produce strunguri mari automate și semiautomate.

5 mai c. — Continuînd călătoria noastră în nordul Chinei, de la Senian am plecat cu un tren special spre Anșan. În acest oraș cu o populație de 720.000 locuitori se află un mare combinat metalurgic. Fonta, oțelul, produsele laminate etc. se calculează în milioane de tone, în această întreprindere care se întinde pe o suprafață de 12 ha. și în care lucrează aproape 100.000 muncitori.

În cursul anilor trecuți, la Anșan au fost construite cartiere întregi cu blocuri moderne pentru muncitori. Aceștia se instruiesc în diferite școli tehnice ori în Universitatea serală; pentru copii au creșe și grădinițe; în spitale și clinici cei bolnavi sînt îngrijiți de un personal medical ales care înnumără peste 1500 medici, surori etc.

După amiază am vizitat o frumoasă stațiune balneară din apropiere. Spre seară ne-am întors la Senian.

După o cină oficială, am stat mult de vorbă cu Ignatius Pi, arhiepiscopul r. catolic de Senian și Mitropolitul Chinei de Nord-Est.

6 mai c. — La orele 8,30 dimineața am pornit spre aeroport. Acolo am avut bucuria de a întîlni din nou pe Arhiepiscopul Ignatius Pi, care venise împreună cu reprezentanții autorităților să ne facă urări la plecare.

Urcînd în cele două avioane, care au transportat delegația și pe însoțitorii noștri, tot timpul cît am vizitat China, ne-am îndreptat spre sud. După cîteva ore de zbor, pe malul oceanului Pacific, am ajuns la Tien Tin.

Preotul romano-catolic Alfonsus Ceau, administrator apostolic, m-a informat despre situația cultelor religioase din partea aceea a Chinei. Pe lîngă budiști, taoiști și mahomedani se găsesc acolo romano-catolici și protestanți. Numărul romano-catolicilor din Tien Tin este de circa 20.000. Ei au 14 biserici mari și cîteva capele, 41 de preoți, un seminar și un institut teologic, peste 100 călugări (franciscani, iosefini etc.).

Preotul Alfonsus Ceau mi-a vorbit apoi despre libertatea religioasă, despre sprijinul acordat cultelor din partea statului pentru întreținerea locașurilor, pentru completarea salariilor clerului, precum și despre spitalizarea gratuită a clericilor bolnavi.

La Tien Tin am rămas numai cîteva ore. Continuîndu-ne călătoria, după amiază, am sosit la Șanhai.

7-8 mai c. — Așezat la confluiența fluviului Huang-Po cu Yang-Tze, portul Șanhai este unul din cele mai mari orașe din lume; populația lui se ridică la peste șapte milioane de locuitori.

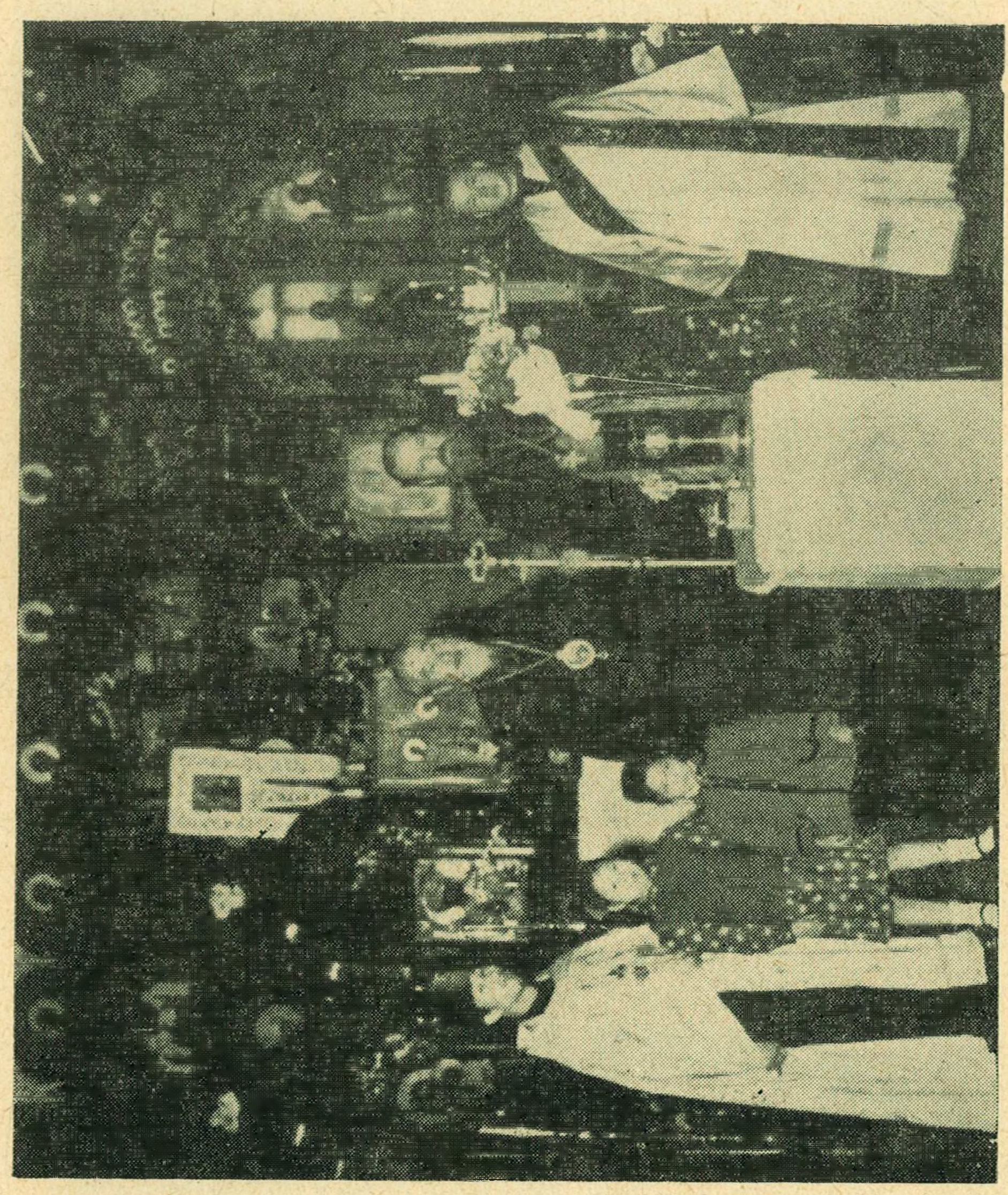

I. P. S. Mitropolit Iustin și P. S. Episcop Simeon Du în Catedrala Ortodoxă din Șanhai

In trecut, nicăieri în China nu părea mai izbitor contrastul între săraci și bogați ca în Șanhai. La marginile orașului, în mici case de lut acoperite cu stuf ori în bărci vechi pe canalurile cu apă tulbure trăiau multe familii în mari lipsuri; în cartiere cu vile luxoase ori în zgîrie-nori se legăna în lux clasa exploatatoare.

Capitaliştii străini din vremea concesiunilor priveau cu dispreţ populaţia băştinaşă. La intrarea în parcul central al oraşului, pe strada Nankin, unde ne-au întîmpinat la sosire sute de copii, care purtau cu mîndrie cravate de pionier la gît, capitaliştii străini nu şovăiseră să pună inscripţia: «Intrarea chinezilor; i a cîinilor este interzisă».

Şanhaiul se înfăţişează ca un mare oraş modern. Blocurile cu douăsprezece sau treisprezece etaje sînt destul de numeroase în centru. Hotelul în care am locuit noi are 16 etaje şi circa 1600 de camere.

Pentru a avea o perspectivă mai largă a acestui mare oraş ne-am urcat pe terasa unui alt hotel care are 20 de etaje.

Aproape de noi, printre blocuri se vedeau înălţîndu-se spre cer turlele ascuţite ale bisericilor romano-catolice şi protestante. Mai departe, în bătaia soarelui, străluceau turlele albastre, în stil rusesc, ale celor două biserici ortodoxe. Fumul coşurilor marilor fabrici întunecau văzduhul. Spre periferii căsuţele dese ale oamenilor săraci abia se zăreau. În port, numeroase vapoare, şalupe, bărci etc.

În şantierul naval am văzut vapoare de mare tonaj şi submarine în plină construcţie.

Şanhai este un mare centru industrial şi comercial. Peste 20% din întreaga industrie a Chinei (40% industrie textilă, 30% industrie uşoară şi 30% industrie grea) este concentrată în Şanhai, iar 15% din comerţul Chinei se face tot acolo. Adoptîndu-se formele impuse de condiţiile locale, întreprinderile industriale şi comerciale au fost transformate treptat, în anii din urmă, din întreprinderi capitaliste în întreprinderi de stat ori mixte.

Fostul proprietar al actualei întreprinderi mixte textile «Junan» ne-a arătat, la faţa locului, noile produse de bumbac mult îmbunătăţite faţă de produsele din trecut, precum şi graficile de sporire a producţiei, după transformarea fabricii sale în întreprindere mixtă, — în care activează acum şi el.

La palatul pionierilor din Şanhai delegaţia noastră a fost primită cu mult entuziasm. După ce ni s-au oferit frumoase buchete şi cununi de flori, voioşii pionieri ne-au plimbat prin toate sălile casei lor. Ne-au cîntat, au dansat, ne-au arătat atelierele lor, ne-au prezentat un scurt spectacol de teatru de păpuşi etc. La plecare ei au făcut delegaţiei noastre o frumoasă manifestaţie de simpatie. În grupuri mari pionierii ne-au însoţit pînă la poartă, acoperind cu flori automobilele noastre.

Seara am asistat la un spectacol de operă în marea sală de festivităţi a palatului expoziţiilor, construit în anul 1954, în termen de numai 8 luni, cu sprijinul U. R. S. S. Însoţitorii noştri chinezi ne-au vorbit cu multă admiraţie despre expoziţia de artă populară romînească pe care o văzuseră cu un an înainte în acest frumos palat.

A doua zi după sosirea în Şanhai, am făcut o vizită Prea Sfinţitului Simeon Du, episcopul ortodox al Chinei. După ce am vizitat catedrala episcopală, i-am înmînat preţioase daruri din partea Prea Fericitului Patriarh Iustinian. Trecînd în reşedinţa

episcopală, Prea Sfinţitul Simeon Du mi-a vorbit despre situaţia Bisericii ortodoxe din China.

Aflînd că la 7 mai c. începuse prăznuirea celei mai mari sărbători budiste, ziua naşterii lui Buda, în ziua următoare am făcut o vizită la Templul lui Buda de jad. Ui-Fan, conducătorul

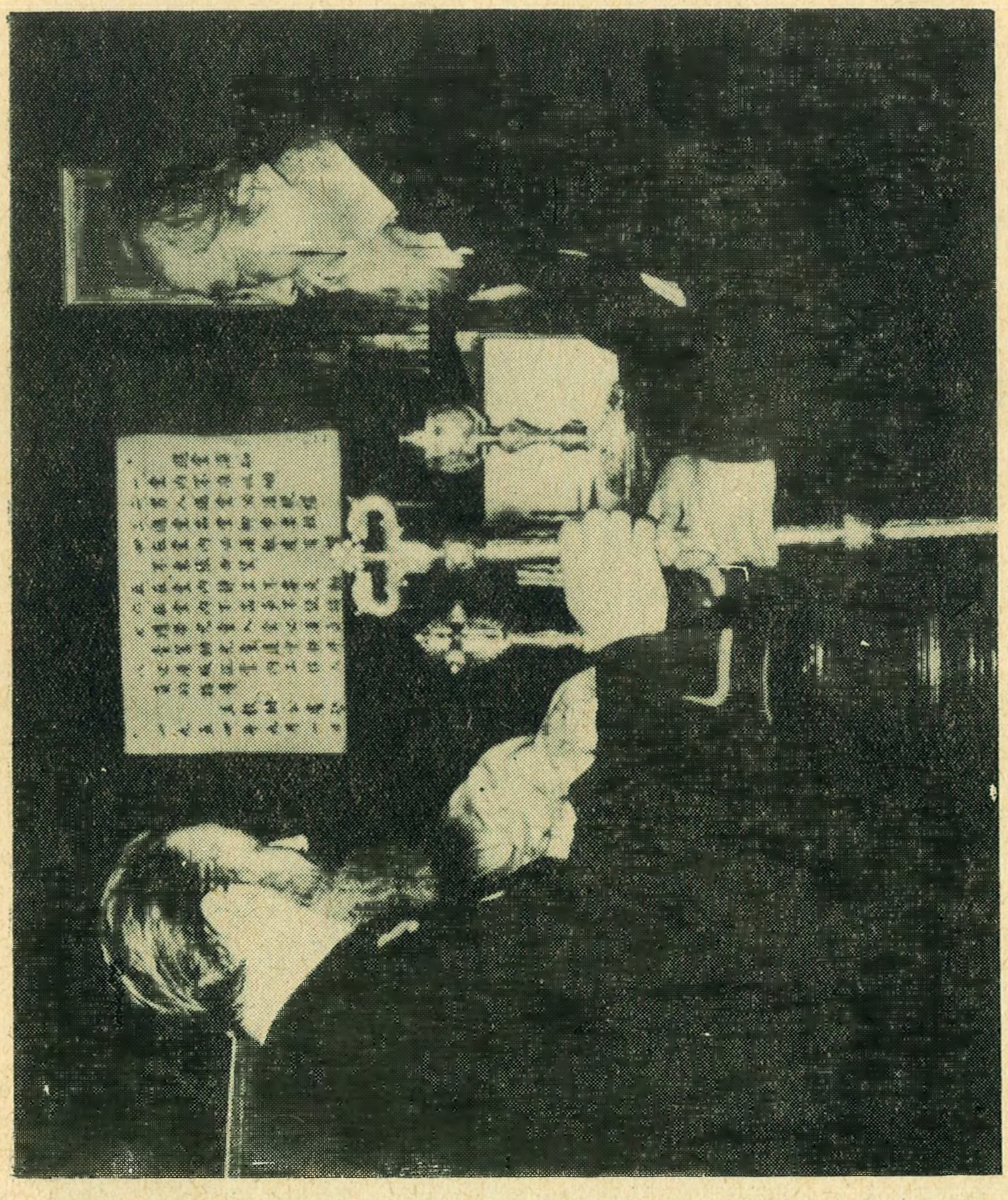

I. P. S. Mitropolit Iustin înmînează P. S. Episcop Simeon Du darurile trimise de Prea Fericitul Patriarh Iustinian

acestui templu, m-a informat că în Şanhai sînt în total 200 temple budiste, la care oficiază peste 2000 preoţi şi călugări.

În jurul templului lui Buda de jad (numit astfel fiindcă marea statuie a lui Buda este făcută din jad) se găsesc alte temple mai mici, încăperi pentru cultul public, locuinţe pentru clerici, săli de practică pentru tinerii absolvenţi ai Institutului budist, un mic muzeu cu statui ale lui Buda din diferite părţi ale lumii etc.

Îndată după prînz, am pornit din nou la drum. La aeroport, ca de obicei, ne aştepta o mare mulţime de muncitori, intelectuali, tineri, pionieri etc. cu braţele încărcate de flori. Între reprezentanţii autorităţilor am întîlnit iarăşi pe venerabilul episcop Simeon Du.

9 mai c. — Continuîndu-ne călătoria ajungem la Hanceu, cel mai pitoresc oraş al Chinei. Este aşezat în jurul lacului Si-Hu care are o suprafaţă de aproape 15 km.^{2}. Bărci şi mici vapoare îi spintecă apele în toate direcţiile, fără încetare. Casele se înalţă zvelte printre copaci pe micile coline din apropierea lacului. În fund, pe un mic platou, în spatele căruia se înalţă un masiv împădurit, se zăreşte o imensă construcţie nouă.

Îndată după sosirea la Hanceu am fost invitaţi la casa de oaspeţi, unde ni s-a servit o cină bogată, de la care n-au lipsit «raţa cerşetorească» şi vinul de banane, specialităţi locale. Pe terasă, o fetiţă, frecînd uşor marginile unui vechi vas de aramă plin cu apă, făcea să se producă sunete muzicale ori să sară mici stropi de apă în aer — din cauza vibraţiilor vasului.

Principala ramură de industrie a oraşului Hanceu este ţesătoria de mătase.

Peste 32% din întreaga producţie de ţesături de mătase din China se realizează în părţile acestea.

La fabrica de mătase Tu Sin-ţen, întreprindere mixtă, se lucrează, îndeosebi pentru export, diferite ţesături în mai multe culori.

La marginea oraşului se află un vestit loc de reculegere pentru budişti.

Cele două înălţimi care se ridică de ambele părţi ale unui mic rîu, pe lîngă care trece o frumoasă şosea, umbrită de mari arbori, sînt acoperite cu monumente religioase. Pe partea stîngă au fost sculptate în stîncă numeroase statui ale lui Buda. Pe partea dreaptă se ridică unul din cele mai vechi şi mai frumoase temple budiste din China, templul Lin-In. După mărturiile însoţitorilor noştri chinezi acest templu are o vechime de peste 1500 ani.

În momentul de faţă acest templu este în curs de renovare. Statuile mai mici şi în general ornamentele erau complet refăcute. Meşteri iscusiţi lucrau de zor la sculptura imensei statui a lui Buda din centrul templului. Statuia se face din lemn de camfor; la încheieturi se foloseşte numai lemnul de bambus.

În curtea din faţa altui templu budist din Hanceu există mari bazine în care se cresc peşti. Ei sînt hrăniţi de credincioşi. Călugării budişti îngrijesc peştii, dar nu-i mănîncă. Peştii sînt lăsaţi să crească pînă la moarte. Atunci călugării îi scot din apă şi îi înmormîntează cu deosebită ceremonie, în nădejdea că vor învia ca fiinţe de natură mai înaltă.

Depărtîndu-ne de oraş, pe un drum frumos care şerpuieşte printre ogoare, livezi şi păduri ajungem la o cooperativă de ceai. Planta ceaiului are o înălţime de circa 75 cm.; trăieşte aproape 80 de ani. De trei sau patru ori pe an, se culeg frunzele şi se usucă. Culesul este uşor; uscatul însă este mai greu. De aceea

și norma de muncă este diferită; la cules 5 kgr. pe zi, la uscat numai 3 kgr.

Uscatul frunzelor de ceai se face în felul următor: Frunzele proaspăt culese — nu se lasă niciodată de pe o zi pe alta — se pun, în cantități mici, în niște cazane de alamă, sub care arde un foc potolit. Un muncitor le mestecă neîncetat. Din vreme în

La templul lui Buda de jad din Șanhai. I. P. S. Mitropolit Iustin și Ui-Fan conducătorul templului.

vreme le scoate și le lasă să se răcească. Apoi le pune din nou în cazan și continuă să le mestece. Preparate în acest fel, frunzele de ceai își păstrează culoarea verde. De îndată ce se pun în apă fiartă ele își recapătă și forma.

Ceaiul verde de Hanceu este cunoscut în întreaga lume. El este comercializat în străinătate — îndeosebi prin mijlocirea chinezilor stabiliţi acolo. În acest fel ei contribuiesc la sporirea veniturilor patriei lor.

Din momentul sosirii în China şi pînă la plecare am băut ceai de mai multe ori pe zi: înainte de masă, după masă, la toate recepţiile, la toate vizitele în gospodării colective, în întreprinderi etc. Ceaiul verde este foarte gustos; se serveşte fără zahăr.

După ce am vizitat un mare sanatoriu organizat de Sindicate şi un minunat muzeu instalat într-o pagodă cu mai multe etaje, ne-am întors în oraşul Hanceu. Spre seară am făcut o plimbare cu vaporaşul pe lacul Si-Hu. În grădina botanică de pe o mică insulă, printre arbori şi flori minunate se puteau vedea tot felul de peşti în vase mari cu apă.

10 mai c. — Părăsim oraşul Hanceu pe o vreme ploioasă, îndreptîndu-ne spre Canton. Din cauza ploii avioanele noastre au zburat tot timpul la o înălţime de peste 3000 metri.

Canton, cel mai mare oraş din sudul Chinei, are aproape 1.700.000 locuitori. După înfăţişare pare un oraş mediteranian; aproape pretutindeni casele au culoarea albă. În centru peste trotuare se întinde etajul întîi al locuinţelor, sprijinindu-se pe stîlpi de-a lungul străzilor. În acest fel, numeroasele magazine şi prăvălii, înghesuite unele în altele, devin răcoroase, iar trecătorii sînt feriţi atît de arşiţa soarelui cît şi de ploile foarte frecvente în această regiune. Spre periferie, viaţa de familie este strîns legată de micile prăvălii de tot felul. O perdea desparte mesele şi rafturile cu mărfuri de adăpostul de noapte al membrilor familiei negustorilor; ziua, ei o petrec în faţa prăvăliei.

Clima călduroasă, fertilitatea solului şi hărnicia chinezilor contribuiesc deopotrivă la dobîndirea unor recolte bogate în jurul oraşului Canton.

Cu toată abundenţa şi varietatea legumelor, locuitorii din Canton şi împrejurimi nu sînt deloc vegetarieni. Dimpotrivă, ei consumă multă carne. Îndeosebi, în lunile mai răcoroase se caută mult carnea de cîine, care este foarte bogată în calorii, după mărturia lor. De asemenea, din unele specii de şerpi se gătesc mîncăruri alese pentru ospeţe deosebite.

La Canton se resimte încă lipsa de locuinţe. Pe malurile Fluviului perlelor aproape 60.000 de chinezi mai locuiesc încă pe apă, în mici corăbii. Planul de 7 ani, întocmit de guvern, pentru construirea de locuinţe pe uscat pentru aceşti oameni a început anul trecut. Odată cu alocarea de fonduri, autorităţile de stat duc o intensă muncă de lămurire pentru a determina pe aceşti cetăţeni să treacă de pe apă pe uscat. Mulţi dintre ei se lasă greu convinşi să-şi schimbe viaţa. Veniturile pe care le realizează din transportul lemnului de bambus pe ape, asemenea plutaşilor noştri, depăşesc mult nevoile traiului lor simplu.

La Canton, însoţitorii noştri chinezi ne-au vorbit mult de tradiţiile revoluţionare ale locuitorilor acestui oraş. Ei ne-au amintit despre răscoala ţăranilor din satul apropiat San-Yuang-li,

în anul 1841, împotriva englezilor care-i ofensaseră; ne-au arătat *Colina florilor aurii* unde se află mormîntul celor 72 eroi căzuți în timpul răscoalei din 1911; ne-au vorbit despre masacrul din strada Sa-tsi, în 1925; ne-au condus la mormîntul eroilor revoluționari căzuți în anul 1927, în timpul comunei de la Canton care n-a putut dura decît trei zile. La acest mormînt delegația noastră a depus o mare coroană de flori.

Într-o clădire în formă de pagodă am vizitat încăperile în care Mao Tze-dun a condus, în anul 1926, școala de cadre pentru mișcarea revoluționară țărănească. La această școală au ținut cursuri Ciu En-lai și alți bărbați de stat ai Chinei noi. În apropiere se găsește muzeul mișcării taipinilor din anul 1850, casa lui Sun Yat-sen și alte monumente legate de mișcarea de eliberare a Chinei.

Industria orașului Canton este în plină dezvoltare. Numeroase produse, pe care le-am admirat în marea expoziție de mărfuri pentru export, sînt realizate în întreprinderile acestui oraș.

Terenurile agricole din regiunea Cantonului sînt cooperativizate în proporție de 99%. După cooperativizare, în anul 1956, cu toate că a bîntuit seceta în aceste părți, producția de cereale și legume a crescut cu 13% față de anul 1955.

11 mai c. — Umezeala puternică pe care am simțit-o în cursul nopții s-a transformat în zori într-o ploaie măruntă. Pretutindeni cerul este acoperit cu nori negri. Plecarea noastră din Canton devine problematică.

Dar, spre orele 9, începe să se lumineze. Fiind înștiințați că aviatorii se încumetă să pornească la drum, pornim spre aeroport. Totuși, vremea nu era favorabilă călătoriei în aer. Mai așteptăm o oră. În sfîrșit, avioanele noastre își iau zborul. Dar, abia după ce ne-am ridicat în văzduh ne-am dat seama de temeiul șovăielilor aviatorilor înainte de a se hotărî să plece. Spintecînd norii, avionul are puternice trepidații. Din vreme în vreme, fără voia aviatorilor, el se lasă vertiginos în jos. Altimetrul ne arată că sîntem cu cîteva sute de metri mai aproape de pămînt.

După cîteva ore de zbor destul de greu ajungem în sfîrșit la Uhan. N-am avut vreme să vizităm orașul pe îndelete. În schimb am văzut marele pod de peste fluviul Yang-Tze, una din cele mai îndrăznețe și mai mari realizări ale guvernului popular al Chinei.

Cu toate că cerul se menținea întunecat, după amiază ne-am reluat călătoria. Spre seară am sosit din nou la Pekin.

12 mai c. Fără a simți oboseala lungii noastre călătorii, a doua zi după înapoierea în capitala Chinei am vizitat palatul de vară.

Parcul palatului de vară al foștilor împărați ai Chinei se întinde pe o suprafață de peste 300 hectare. La început era acolo un întins șes. Împărații l-au transformat într-un imens lac și o înaltă colină. Au construit apoi numeroase palate, temple, poduri etc. Pe malul lacului există o galerie lungă de aproape un kilometru. Tavanul care se sprijină pe cele două șiruri de coloane

are o pictură nebănuit de variată. Ornamentaţia şi scenele care se schimbă din doi în doi metri nu se repetă niciodată.

Numeroasele clădiri ale palatului de vară, ca şi la palatul de iarnă, au de obicei una sau cel mult două ori trei încăperi. Uneori sînt legate între ele prin largi galerii. Alteori, mai des, dintr-o clădire în alta se trece printr-o curte mare pavată cu plăci de piatră. Mari statui de piatră sau de bronz înfăţişînd lei, broaşte ţestoase, dragoni etc., ori urne în care se ardeau mirodenii nu lipsesc din faţa uşilor de la intrare în aceste palate.

Aşezate pe mari platforme patrate sau dreptunghiulare, clădirile acestea au coloanele şi pereţii de lemn vopsit de obicei în roşu închis. Pe acoperişurile uşor încovoiate, cu vîrfurile spre cer, strălucesc olanele frumos smălţuite şi viu colorate. Sub streşini — ornamentaţie bogată.

În interior, — aproape toate sînt muzee —, se găsesc vechi obiecte de artă: mici statui de jad sau de coral, tablouri, ţesături de mătase, porţelanuri etc.

Părăsind palatul de vară, ne-am îndreptat spre cartierul comercial principal al oraşului. Am vizitat marile magazine de stat, diferite prăvălii, bazarul central etc.

După amiază am făcut o vizită premierului Consiliului de Stat al R. P. Chineze Ciu En-lai, căruia i-am împărtăşit impresiile noastre despre China.

Scurtă vreme mai tîrziu, delegaţia noastră, însoţită de Ciu-*E*n-lai, a fost primită de Mao Tze-dun. Conducătorul marelui popor chinez s-a întreţinut cu noi vreme de aproape două ore. Calm, şi apropiat, el ne-a vorbit despre greutăţile pe care le întîmpină poporul chinez în munca sa şi despre realizările sale, despre sprijinul sovietic, despre buna înţelegere între popoare, despre prietenia dintre poporul chinez şi poporul romîn, despre hotărîrea nestrămutată a Chinei de a construi socialismul şi de a apăra pacea.

Ca şi Mao Tze-dun, în tot timpul şederii noastre în China, reprezentanţii instituţiilor şi întreprinderilor cu care am luat contact ne-au vorbit neîncetat despre lipsurile lor, despre marele sprijin sovietic, despre ajutorul frăţesc al Romîniei şi al celorlalte state de democraţie populară. Despre realizările lor ei ne-au pomenit numai în treacăt, arătîndu-se mereu nemulţumiţi de nivelul atins de China în comparaţie cu alte ţări democrate.

În realitate, R. P. Chineză a realizat mari progrese în domeniul construcţiei de locuinţe, în agricultură, în industrie.

Ceea ce izbeşte în primul rînd pe vizitatorii oraşelor chineze este numărul mare de construcţii noi. Aproape în toate oraşele pe care le-am vizitat din nordul pînă în sudul Chinei, am întîlnit cartiere întregi de blocuri noi pentru locuinţe, localuri spaţioase pentru şcoli, spitale etc.

În agricultură, peste 96% din suprafaţa Chinei este cooperativizată. Este adevărat că agricultura încă nu este mecanizată; dar China nu duce lipsă de braţe de muncă. Astăzi China are peste 600.000.000 de locuitori; populaţia ei creşte anual cu 16-17.000.000 locuitori. Suprafaţa agricolă a ţării este irigată aproape în întregime; nici o palmă de pămînt nu rămîne nelucrată.

Pe ogoare ţăranii muncesc din zori şi pînă-n seară. Cu picioarele în apă pînă aproape de genunchi, ei îngrijesc fiecare fir de orez. De aceea pe alocuri obţin 2 sau 3 recolte anual, pe acelaşi teren, după întîia însămînţare. Dintre legume ei scot buruienele de îndată ce acestea ies din pămînt. În schimb, terenul le dă, în medie, trei sau patru recolte pe an. În sud, recoltarea legumelor se face de nouă sau zece ori anual, adică aproape în fiecare lună.

În industrie poporul chinez a făcut mare progres. Vechi fabrici au fost modernizate; noi fabrici au fost construite. Spre pildă, pe vremea ocupaţiei japoneze, la Senian (Mukden) exista un atelier de reparaţii. Sub dominaţia Gomindanului acest atelier era aproape desfiinţat. În anii puterii populare, cu sprijinul U.R.S.S., acest atelier a devenit fabrica de strunguri Nr. 1. Astăzi această fabrică, unde lucrează peste 3000 de muncitori, produce strunguri semiautomate şi automate de înaltă tehnicitate. Apoi, în celelalte fabrici şi uzine din aceeaşi localitate se produc tot felul de maşini, aparate şi instrumente. La Şanhai, unde se produce o mare parte din bunurile de larg consum pentru întreaga Chină, se construiesc vapoare de mare tonaj şi submarine. La Pekin şi Hanceu este foarte dezvoltată industria bumbacului şi a mătăsii. La Anşan, combinatul siderurgic produce fontă, oţel, laminate şi cocs, care se socotesc în milioane de tone. În alte centre se construiesc automobile, locomotive, avioane etc.

Vizitînd expoziţia industrială din Şenian şi expoziţia de produse destinate exportului de la Canton, am rămas uimiţi de înaltul nivel tehnic şi artistic al industriei chineze.

Străduniile poporului chinez pentru dezvoltarea agriculturii şi industriei au fost din plin răsplătite. Nivelul de trai al populaţiei este acum cu mult mai ridicat decît în trecut. Odinioară foametea şi bolile erau endemice în China. Astăzi, fiecare cetăţean îşi are asigurată îmbrăcămintea şi hrana zilnică; pentru îngrijirea sănătăţii are la dispoziţie case de odihnă, sanatorii moderne şi numeroase spitale, unde se practică medicina europeană şi medicina chineză.

Pe scurt, cu hărnicie şi modestie, China îşi făureşte o viaţă nouă. Ea doreşte să trăiască în pace cu toate popoarele lumii.

Faţă de poporul nostru China nutreşte adînci sentimente de prietenie. În fabrici şi uzine, în gospodării agricole colective şi instituţii de învăţămînt, pretutindeni, delegaţia noastră a fost primită cu entuziasm. Conducătorii statului, în frunte cu Mao Tze-dun, reprezentanţii autorităţilor, ai întreprinderilor şi instituţiilor pe care le-am vizitat ne-au vorbit fără încetare despre sentimentele de prietenie pe care poporul chinez le nutreşte faţă de poporul romîn şi despre dorinţa de colaborare cît mai strînsă cu ţara noastră.

În numele Marii Adunări Naţionale a R.P.R., în numele muncitorilor din fabrici şi de pe ogoare, în numele intelectualilor şi tineretului, după împrejurări, conducătorul delegaţiei noastre Dl. C. Pîrvulescu şi alţi membri ai delegaţiei: D-nii Avram Bunaciu, Constantin Scarlat, Maxim Bergheanu, Virgil Trofin, Anton Vlă-

doiu, Mihai Beniuc, Larisa Maicu şi a. au exprimat sentimentele de prietenie ale poporului nostru faţă de marele şi harnicul popor chinez.

13 mai c. — În timpul călătoriei noastre în China am avut prilejul să stau deseori de vorbă cu reprezentanţi ai diferitelor culte religioase. Ieşindu-ne în întîmpinare la sosirea noastră, alături de reprezentanţii autorităţilor de stat, sau luînd parte la recepţiile date în cinstea delegaţiei noastre în toate oraşele pe care le-am vizitat, precum şi în cursul vizitelor noastre la temple şi biserici, numeroşi slujitori ai diferitelor culte religioase ne-au dat informaţii despre viaţa religioasă din China.

În ultima zi a şederii noastre la Pekin, cu toate că am avut un program foarte încărcat (vizite de plecare, participare la recepţiile date de Dl. N. Cioroiu, ambasadorul R.P.R., în R. P. Chineză, şi la Pîn-Cen, primarul oraşului Pekin, spectacol de operă, pregătiri de drum), profitînd totuşi de cîteva ore libere am avut o lungă întrevedere cu conducătorii Departamentului Afacerilor Religioase de pe lîngă Consiliul de Miniştri. Ho Ceng-Şian, directorul general al Departamentului, cu multă bunăvoinţă mi-a completat ştirile mele despre situaţia cultelor religioase din Republica Populară Chineză.

De obicei, cînd se vorbeşte despre religiile din China se aminteşte, în primul rînd, *Confucianismul.* Dar, Confucianismul nu este o religie. Confuciu n-a fost fondator sau reformator religios. Dimpotrivă, deseori el a manifestat indiferenţă şi uneori, chiar ostilitate faţă de religie. Întreaga strădanie a lui Confuciu a fost de a reînvia unele practici tradiţionale legate îndeosebi de cultul strămoşilor, precum şi de a impune un sistem etic bazat deopotrivă pe principii existente. De aceea, numai în măsura în care cultul strămoşilor şi rînduelile morale confucianiste au legătură cu vechea religie a Chinezilor se poate vorbi de latura religioasă a doctrinei lui Confuciu.

Astăzi, se găsesc în China multe temple confucianiste. In exterior ele nu se deosebesc mult de templele budiste ori taoiste. În interior, însă, templele confucianiste sînt lipsite de statui; o simplă placă comemorativă aduce aminte de Confuciu ori de ucenicii lui. În faţa lor oamenii simpli ori adepţii confucianismului etic se înclină pînă la pămînt. În cugetele lor aceasta nu este o practică religioasă strictă ci numai un act de cinstire a înţeleptului de demult.

Taoismul însă este o religie; are o doctrină teologică, cult divin şi cler (taoş). În esenţă Taoismul propovăduieşte existenţa unui principiu absolut, Tao sau Dao, din care au luat fiinţă, prin emanaţie, cerul şi pămîntul ca principii active. Din acţiunea acestora, cu ajutorul aerului, s-au produs mineralele, plantele, animalele, omul. Toate acestea au suflete, participînd la existenţa principiului unic din care emană. Aşa dar, panteismul naturalist pare o doctrină esenţială a Taoismului. Acceptîndu-se totodată posibilitatea de progres a acestor suflete, prin izbînda lor în tendinţa de urcare şi identificare desăvîrşită cu principiul absolut, ori prin depărtarea de acesta, încetul cu încetul fantezia populară a

creiat, nu numai spiritele bune şi rele dar şi numeroase divinităţi. Însuşi Lao-ţzî, fondatorul Taoismului filozofic, din care a luat naştere, ulterior, Taoismul religios, este cinstit ca zeu.

În templele taoiste se găsesc de obicei trei statui: ima-

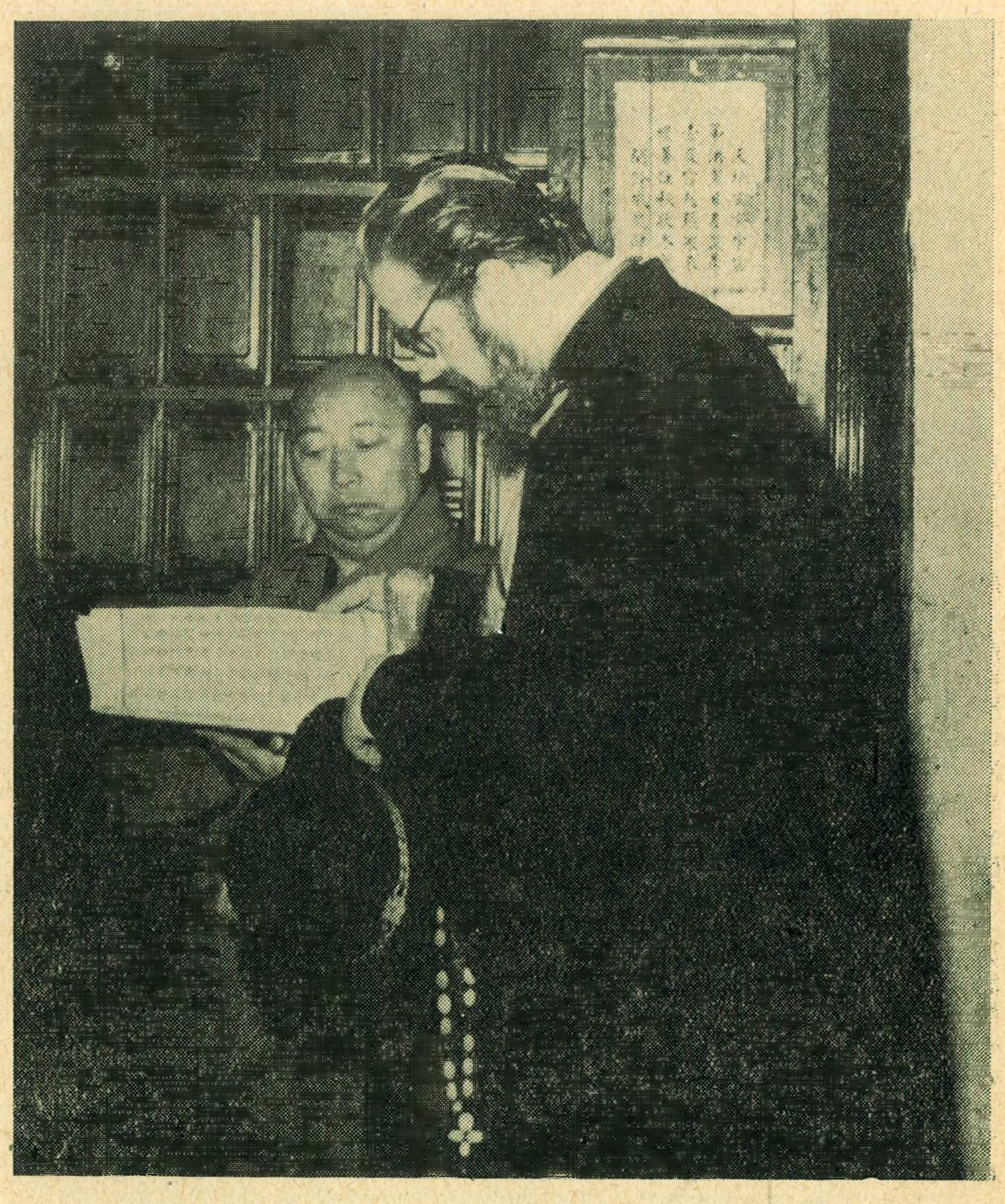

I. P. S. Mitropolit Iustin cu Ui-Fan conducătorul templului lui Buda de jad din Şanhai.

gini diferite ale lui Lao-ţzî ori personificări ale principalelor divinităţi.

În zilele de sărbătoare ale Taoismului ori atunci cînd credincioşii cer, preoţii şi monahii îmbrăcaţi în mantii largi de culoare galbenă şi cărămizie, fac slujbe religioase. În timp ce doi

slujitori ai templului bat în două tobe de lemn ca două butoiaşe, preoţii se pleacă în faţa statuilor, le înconjoară, rostesc rugăciuni şi înalţă spre statui darurile oferite de credincioşi. La urmă se ard hîrtiile pe care fuseseră scrise numele credincioşilor care au adus prinoasele. Un cult religios asemănător se practică şi de budişti.

A doua mare religie a Chinei este *Budismul.* Cum se ştie, la început, doctrina lui Buda n-a avut caracter strict religios. De aceea s-a şi vorbit uneori de ateismul budist. Cu vremea însă, principiile fundamentale ale Budismului grupate în jurul teoriei izbăvirii de suferinţă s-au dezvoltat oarecum într-un sistem care include şi viaţa de dincolo de mormînt. Pentru a putea dăinui Budismul şi-a creiat un pantheon, în care locul de frunte, pentru mulţimea credincioşilor, îl ocupă însuşi Buda.

El apare ca divinitate în diferite ipostaze, legate de nevoile credincioşilor.

În China, Buda ca zeu al îndurării s-a transformat într-o divinitate femenină, zeiţa Kuan-Yin, care este foarte populară. Ea este neîncetat prezentă în legendele religioase. În temple, alături de Buda, ea este înfăţişată ca o femeie tînără, frumoasă, întinzînd uneori numeroase mîini, cu daruri diferite, spre credincioşii în suferinţă.

Dalai Lama este socotit sfînt (fo). De aceea se bucură de mare autoritate în toată lumea budistă.

În afară de Tibet, unde călugării şi preoţii constituiesc un corp organizat, avînd atribuţiuni şi în administraţia publică, în celelalte părţi unde este răspîndit Budismul, aproape pretutindeni preoţii şi călugării îşi desfăşoară activitatea lor în templele respective, în mod independent, fără a avea o organizare ierarhică. Se pare însă că această lipsă a început să se simtă în sînul Budismului. În orice caz, clerul şi credincioşii budişti din China sînt îndrumaţi astăzi să-şi împlinească îndatoririle lor patriotice de Uniunea şi Asociaţiile budiste — organizaţii din care fac parte călugări, preoţi şi credincioşi.

Despre o teologie budistă este greu de vorbit. Chiar budiştii lasă pe plan secundar principiile lor despre divinitate. Zeităţile sînt adorate, li se oferă daruri; despre fiinţa lor se vorbeşte însă foarte puţin. Mai des se aminteşte despre reîncarnarea sufletelor, despre rai (ţara fericirii din apus) şi despre iad. Îndeobşte cunoscute sînt cele cinci porunci: 1) să nu ucizi nici o vietate, 2) să nu furi, 3) să nu bei băuturi ameţitoare, 4) să nu fii desfrînat, 5) să nu minţi. Pe lîngă aceste porunci, care sînt obligatorii pentru toţi credincioşii, pentru călugări există rînduieli ascetice severe. Ca principiu general al vieţii lor morale budiştii socotesc facerea de bine, milostenia, îndurarea faţă de orice vietate.

Lipsa de interes a chinezilor faţă de speculaţiunile teologice îngăduie nu numai practicarea concomitentă a riturilor tradiţionale taoiste şi budiste, dar şi schimbul de divinităţi între pantheonul taoist şi pantheonul budist. Nu sînt deloc rare cazurile cînd unii credincioşi, după ce au trecut pe la un templu confucianist, unde s-au înclinat în faţa plăcii care aminteşte de Con-

fuciu, se îndreaptă spre un templu taoist, de unde merg apoi la un templu budist. În acest fel se explică nu numai neputința de alcătuire a unor statistici exacte cu numărul credincioșilor fiecărui cult, dar și însăși marea afluență de credincioși la anumite temple, îndeosebi la marile sărbători.

Ui-Fan, conducătorul templului lui Buda de jad din Șanhai, care ne-a dat prețioase informații în legătură cu Budismul din China, ne-a declarat că în ziua întîia a sărbătorii nașterii lui Buda au trecut prin curtea acestui templu peste 300.000 credincioși.

În ziua a doua a acestei sărbători, la 8 mai c., cu multă greutate noi am putut străbate printre credincioși, în curtea interioară, pînă la vestitul templu care adăpostește prețioasa statuie de jad a lui Buda.

Templul budist este o construcție patrată, din lemn, acoperită cu olane smălțuite și viu colorate; streșinile sînt ușor întoarse spre cer. Pe muchiile celor patru laturi ale acoperișului, în partea inferioară, se găsesc înșirate mici statui de oameni, animale sau monștri, simboale ori personificări ale divinităților sau spiritelor protectoare. La unele temple, sub acoperiș, cu aproape un metru mai jos, apare un nou rînd de streșini, avînd aceeași ornamentație ca și streșina acoperișului. Alteori, cînd construcțiile au mai multe etaje, se întîlnesc streșini la fiecare etaj.

Edificiul templului este așezat pe o platformă ridicată deasupra solului la circa un metru înălțime. Pe marginile acestei platforme patrate se înșiră un rînd de coloane pe care se sprijină acoperișul. Spre interior, la distanța de un metru jumătate sau doi metri de la coloane, se ridică cei patru pereți ai templului. Pereții laterali sînt lipsiți de uși sau ferestre. În peretele din față este tăiată marea ușă de intrare în templu. De cele mai multe ori acest perete lipsește cu totul fiind înlocuit cu o balustradă pe care se sprijinesc cîțiva stîlpi. În acest fel întreg interiorul templului se poate vedea din curte. Peretele din fund uneori este închis în întregime; alteori are o ușă prin care se intră într-o nouă curte interioară.

Cînd templul este legat de altă clădire cum se întîmplă mai ales în mănăstiri, arhitectura lui sufere unele modificări.

În mijlocul templului, se ridică un zid înalt de 3-4 metri și lat de 2-3 metri. Pe partea de la intrare, se lipește de el statuia lui Buda și, după împrejurări, alte statui. În fața acestor statui se află o masă pe care se găsesc mici sfeșnice cu lumînări, vase în care se ard bețișoare de santal frumos mirositoare și diferite daruri aduse de credincioși.

Pe partea din spate a acestui perete interior se înfățișează în relief pronunțat și în culori foarte vii, diferite scene din călătoria lui Buda.

În cele patru colțuri ale templului aproape de tavan se află cîte un monstru — cei patru paznici ai lui Buda. De-a lungul celor doi pereți laterali, pe cîte un soclu, se găsesc înșirate cîte nouă statui de bărbați — apostolii lui Buda.

În interiorul templului se mai găsește, lîngă ușa de la in-

trare, în partea stîngă, o tobă ca un butoiaş, iar în partea dreaptă, o masă dreptunghiulară foarte joasă, în jurul căreea se aşează preoţii şi călugării cînd fac anumite rugăciuni.

Culoarea dominantă a templului este roşu închis.

Într-un templu budist nu există spaţiu decît pentru slujitori. Credincioşii asistă din curte la serviciile religioase obişnuite. După ce aprind lumînări în sfeşnicile de la intrare în templu, ei stau nemişcaţi cu faţa la statuia lui Buda, concentrîndu-se asupra unei dorinţe; rostesc încet unele rugăciuni sau repetă neîncetat numele lui Buda.

Pentru anumite slujbe publice există şi încăperi speciale alături de unele temple. Acolo, preotul, aşezat pe un scaun înalt în faţa unei mici mese rosteşte rugăciuni, în timp ce credincioşii aşezaţi pe scaune foarte joase îşi pleacă din vreme în vreme feţele spre pămînt.

În afară de tobă budiştii folosesc şi alte instrumente muzicale, care însoţesc rugăciunile lor. La Hanceu am văzut şi o toacă în formă de peşte, agăţată în pridvorul unei case din apropierea marelui templu Lin-In.

În viaţa religioasă a credincioşilor din China, participarea la serviciile religioase din temple în zilele de sărbătoare este însoţită de numeroase manifestări religioase de fiecare zi. Lăsînd la o parte ceremoniile legate de anumite evenimente din viaţa unei familii (naşteri, căsătorii, înmormîntări etc.), în care practicile religioase sînt nelipsite, amintim că în cele mai multe din casele credincioşilor există două mici altare improvizate. Pe cel dintîi, care de obicei se află în bucătărie, este aşezată statuia lui Buda sau statuia zeului casnic taoist. În faţa lor se arde zilnic o substanţă mirositoare (santal) asemănătoare cu tămîia şi se rostesc scurte răgăciuni. Spre sfîrşitul anului, cinstirea acestui zeu se face în chip cu totul deosebit, aducîndu-i-se jertfe şi ungîndu-i-se buzele cu miere pentru a-l determina să ducă veşti bune în cer despre familia pe care el o patronează. Pe celălalt altar se află lista cu numele strămoşilor. În anumite zile, şi aceştia se bucură de acte de cinstire deosebită. Ei sînt hrăniţi, punîndu-se în faţa listei sau fotografiilor lor vase cu mîncare. Li se dau bani, arzîndu-se la mormintele lor bucăţi de hîrtie asemănătoare cu bancnotele etc.

Pînă nu de mult, în China, mai ales la ţară, se întîlneau rar cimitire comune. De obicei, morţii erau îngropaţi la un capăt al ogorului lor. O movilă de pămînt arată mormîntul.

Diferite alte practici legate de celelalte divinităţi taoiste ori budiste completează viaţa religioasă a credincioşilor.

Trebuie menţionat că, în sufletul credinciosului taoist, ori budist, cînd sărvîrşeşte acte religioase, alături de sentimentul legăturii sale cu divinitatea, tot atît de puternic, — poate chiar mai mult —, este sentimentul legăturii sale cu trecutul patriei. Se înţelege, cînd vorbim de trecut, nu ne gîndim la vechile orînduiri sociale. Chinezul iubeşte din trecutul patriei sale jertfele strămoşilor pentru bine, pentru frumos, pentru lumină — virtute, artă, civilizaţie. De aceea este atît de dezvoltat în China cultul strămoşilor.

În acest fel se explică nu numai practicarea rînduielilor vechi

taoiste ori budiste de acelaşi credincios, dar şi dăinuirea Confucianismului, alături de Taoism şi Budism, ca a treia mare religie a Chinei, cu toate că are caracter mai mult de filozofie a trecutului.

De altfel, cultul strămoşilor, în China, este întreţinut şi de povestitorii populari.

Seara, în ceainării, sau ziua la o răspîntie ori într-un loc mai retras de zgomotul străzii, chinezii ascultă cu bucurie pe povestitorul popular. Acesta istoriseşte frumos un eveniment din trecutul patriei, povesteşte o legendă etc., întrerupîndu-şi vorbirea din vreme în vreme pentru a executa un cîntec sau pentru a recita o poezie. Multe opere literare chineze sînt strîns legate de aceste povestiri populare.

O altă religie în China este *Islamismul*. Acesta este răspîndit îndeosebi în rîndurile unor minorităţi naţionale. Numărul credincioşilor trece de 10.000.000.

Lintre confesiunile creştine *Romano-catolicismul* este cel mai bine reprezentat în China. Numărul chinezilor romano-catolici depăşeşte cifra de 3.000.000. Ei sînt organizaţi în 20 de eparhii, conduse de mitropoliţi sau episcopi chinezi.

Numărul *protestanţilor* din China (luterani, calvini etc.), se ridică la 700.000.

După desfiinţarea misiunii ortodoxe ruse din Pekin, în anul 1950, centrul *Bisericii Ortodoxe Chineze* a devenit oraşul Şanhai, unde fiinţează în prezent episcopia ortodoxă chineză. Episcop ortodox chinez este P. S. Simeon Du. În jurul său Prea Sfinţia Sa are un preot şi un diacon. În Şanhai sînt numai două biserici ortodoxe — amîndouă foarte frumoase — una închinată Sf. Fecioare (catedrala episcopală) şi alta Sf. Nicolae.

Credincioşi ortodocşi chinezi în Şanhai sînt vreo 30. La aceştia se adaugă circa 200 de ortodocşi ruşi.

Slujbele religioase se fac în limba chineză şi în limba slavonă.

În afară de reşedinţa episcopală, episcopia are ca proprietate trei imobile. Din chiria lor ea realizează un venit lunar de 700 iuani [1]). De la stat episcopia primeşte lunar 500 iuani pentru completarea salariilor clericilor (un episcop, un preot şi un diacon), şi nevoile episcopiei. La aceste venituri se adaugă daniile credincioşilor şi unele ajutoare speciale din partea statului.

Pe lîngă revista «*Lumina Ortodoxiei*», episcopia a tipărit un mic catehism, cărţi de rugăciuni etc.

În principalele oraşe din nord-estul Chinei (Tien-Tin, Cin-Ta, Ta-Lien, Cien-Cen, Senian etc.) se întîlnesc de asemenea credincioşi ortodocşi chinezi sau ruşi. Numărul lor se ridică la 14-15.000 credincioşi grupaţi în 20 de parohii. Preoţii lor se menţin însă în rezervă faţă de episcopul lor canonic Simeon Du, gîndind încă la înaintaşul acestuia, episcopul rus Victor, care s-a înapoiat în U. R. S. S. în anul 1950. Pentru a-şi justifica această atitudine în faţa credincioşilor ei se prevalează însă de exemplul preoţilor

---

1) Pentru a putea aprecia aceste cifre amintim că salariul mediu al muncitorilor şi funcţionarilor în China este de 70 de iuani pe lună.

budişti ori taoişti (care nu sînt organizaţi ca ierarhie cu conducere centrală) şi îşi desfăşoară activitatea lor bisericească în mod independent de conducerea centrală episcopală.

Biserica Ortodoxă în China este privită cu multă bunăvoinţă din partea autorităţilor. Dar, ea este prea puţin cunoscută.

În general, cultele religioase din China sînt libere să se organizeze şi să funcţioneze potrivit cu principiile lor doctrinale şi cu rînduielile lor tradiţionale. Ele se bucură de importante înlesniri şi ajutoare din partea statului. Astfel, acolo unde veniturile cultelor din chiria imobilelor, din daniile credincioşilor etc. nu ajung pentru întreţinerea clericilor, autorităţile locale acordă sumele necesare pentru completarea salariilor. Apoi, după împrejurări, unele culte primesc combustibil sau materiale de construcţie în chip cu totul gratuit.

Reparaţiile mari ori restaurarea vechilor locaşuri de cult se fac de stat. Astfel, cu cîţiva ani în urmă o biserică romano-catolică din Şanhai, care fusese distrusă de un vînt puternic, a fost reconstruită pe cheltuiala statului.

La Hanceu meşteri iscusiţi sculptau în lemn de camfor încheiat cu lemn de bambus o imensă statuie a lui Buda. Pentru această lucrare statul a atribuit o mare sumă de bani.

Cu sprijinul statului diferitele culte religioase din China au început să-şi organizeze şcoli pentru pregătirea clerului. Astfel, în trecut, budiştii şi musulmanii nu aveau şcoli. Anul trecut, însă, s-au deschis la Pekin Institutul budist al Chinei şi Institutul musulman. Deopotrivă, protestanţii şi îndeosebi romano-catolicii au seminarii şi institute teologice.

La rîndul lor slujitorii cultelor religioase din China au îmbrăţişat cu căldură năzuinţele înalte ale poporului muncitor şi sprijinesc cu tărie trecerea lor în faptă. Cei mai mulţi dintre ei fac parte din organizaţiile patriotice.

Dalai-Lama şi Pancen-Lama sînt membri ai Adunării Reprezentanţilor Populari din întreaga Chină. Alţi clerici sau credincioşi bine cunoscuţi pentru sentimentele lor religioase fac de asemenea parte din Adunarea Reprezentanţilor Populari sau din conducerile provinciale. Episcopul ortodox la Şanhai Simeon Du, Arhiepiscopul romano-catolic de la Senian Ignatius Pi, conducătorul templului lui Buda de jad din Şanhai Ui-Fan, precum şi alţi reprezentanţi ai cultelor religioase, pe care i-am întîlnit, mi-au vorbit neîncetat despre dragostea lor de patrie, despre bunele legături ale cultelor cu statul, despre libertatea şi sprijinul de care se bucură din partea autorităţilor, despre hotărîrea lor de a merge pe calea deschisă de marele lor popor.

Cei mai mulţi dintre slujitorii cultelor religioase fac parte din organizaţiile patriotice obşteşti. În cadrul cultelor respective ei activează de asemenea în asociaţiile proprii, alături de numeroşi laici, pentru menţinerea bunelor raporturi dintre cultul respectiv şi stat, precum şi pentru întărirea sentimentului patriotic în popor.

Deopotrivă, între cultele religioase din China există o strînsă colaborare. Platforma pe care ele s-au situat pentru a putea desfăşura o acţiune comună este patriotismul. În consfătuiri inter-

confesionale, slujitorii diferitelor culte religioase examinează principalele evenimente internaţionale, în lumina dragostei de patrie, ori prelucrează directivele conducerii de stat şi le răspîndesc apoi în rîndurile credincioşilor, stăruind fără încetare asupra îndatoririlor lor patriotice.

În organizaţiile patriotice obşteşti, în asociaţiile din cadrul fiecărui cult şi în consfătuirile interconfesionale, slujitorii cultelor religioase desfăşoară deopotrivă o intensă acţiune pentru apărarea păcii.

14 mai c. — Sosind vremea plecării spre ţară, la orele 6 dimineaţa, ne-am îndreptat spre aeroport. Drapelul romîn flutura în bătaia vîntului alături de drapelul chinez. Reprezentanţii autorităţilor chineze, personalul Ambasadei noastre la Pekin, numeroşi muncitori şi intelectuali, studenţi, pionieri etc., erau adunaţi în apropierea avionului nostru. Luînd cuvîntul, Liu Şao-ţi, preşedintele Comitetului Permanent al Adunării Reprezentanţilor Populari din întreaga Chină a spus între altele: «Vizita Dvs. prietenească a strîns şi mai mult legăturile dintre parlamentele ţărilor noastre, a adîncit cuncaşterea reciprocă şi prietenia frăţească între popoarele noastre, a contribuit la o coeziune şi mai puternică între noi. Permiteţi-mi ca în numele Comitetului Permanent al Adunării Reprezentanţilor Populari din întreaga Chină şi în numele întregului popor chinez să vă exprim mulţumirile noastre cordiale pentru vizita Dvs. şi vă rog să transmiteţi poporului romîn frate sentimentele de sinceră prietenie pe care le nutreşte faţă de el poporul chinez de 600.000.000 de oameni».

Conducătorul delegaţiei noastre, Dl. C. Pîrvulescu, preşedintele Marii Adunări Naţionale a R. P. R., în cuvîntarea sa de răspuns între altele, a declarat următoarele: «În cursul vizitei noastre în China am cunoscut sentimentele de prietenie pe care le nutreşte poporul chinez faţă de poporul romîn, munca sa nobilă, ataşamentul său faţă de cauza construirii socialismului şi faţă de cauza păcii mondiale. Vă mulţumim din suflet pentru prietenia cu care ne-aţi primit. Ducem cu noi căldura sentimentelor pe care ne-au arătat-o poporul chinez, conducătorii săi, reprezentanţii partidelor democratice şi toţi prietenii pe care i-am întîlnit aici».

În aplauzele puternice ale mulţimii, cu braţele încărcate de florile pe care ni le-au oferit pionierii, ne-am urcat în avion.

Luîndu-şi uşor zborul, avionul a făcut un înconjur deasupra oraşului, plecîndu-se cînd pe o aripă, cînd pe cealaltă. Era salutul său şi al nostru adresat capitalei Republicii Populare Chineze.

* * *

În drum spre patrie am făcut scurte opriri la Ulan-Bator, în Mongolia, apoi în U. R. S. S. la Irkuţk, Krasnoiarsk, Novosibirsk, Omsk, Sverdlovsk şi Kazan. La Moscova am rămas, de dată aceasta, o zi şi jumătate.

Obişnuiţi cu vechile noastre oraşe, care au adunate spre centru marile edificii, periferiile fiind acoperite de căsuţele oamenilor săraci, la intrarea în Moscova sîntem izbiţi de priveliştea marilor construcţii. Sînt sute de blocuri noi în care locuiesc oamenii muncii.

Străzile Moscovei sînt largi şi foarte curate; clădirile sînt mari şi bine întreţinute; magazinele îndestulate. Populaţia este plină de voioşie.

După ce am făcut o vizită Înalt Prea Sfinţitului Nicolae, Mitropolitul Krutiţelor, la reşedinţa sa, am pornit din nou prin oraş, cu cîţiva din membrii delegaţiei.

În drum spre Kremlin, doi tineri muncitori se rup din mulţimea nesfîrşită a trecătorilor şi se oferă să ne însoţească. Ne conduc în piaţa roşie, ne arată principalele monumente ale Moscovei, ne coboară în metrou, ne însoţesc în magazine, ne dau explicaţii. Pînă seara tîrziu ei ne-au vorbit cu îndreptăţită mîndrie despre capitala lor, despre marile realizări ale omului sovietic, despre dorinţa lor sinceră de a vieţui în pace cu toate popoarele lumii.

În dimineaţa zilei de 17 mai c., am părăsit Moscova. După o scurtă oprire la Kiev, către amiază am sosit la Bucureşti.

† *IUSTIN*

ÎNTÎLNIRI FRĂŢEŞTI ÎNTRU HRISTOS

Biserica Ortodoxă în întregul ei este ca un pom al cărui ramuri, Bisericile autocefale, sînt unite organic prin seva comună, învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos, propovăduită în lume de Sfinţii Apostoli. După cum ramurile dau măreţie şi frumuseţe pomului atunci cînd sînt temeinic legate de tulpina comună, la fel şi Bisericile autocefale alcătuiesc o unitate indisolubilă —ortodoxia— dacă trăiesc şi se dezvoltă în duhul ecumenicităţii.

Cercetătorul de mîine al istoriei Bisericii ortodoxe romîne din vremurile noastre va constata şi reliefa cu bucurie că latura specifică a vieţii ortodoxe actuale este trăirea în ecumenicitate. Deşi sîntem o Biserică ortodoxă autocefală, cu organizare şi conducere sinodală proprie, trăim şi ne dezvoltăm în duhul ecumenicităţii şi al comuniunii interortodoxe, credem şi mărturisim împreună cu celelalte Biserici autocefale aceleaşi adevăruri de credinţă şi păstrăm cu ele legăturile canonice statornicite de veacuri.

Semnele evidente ale ecumenicităţii ortodoxe sînt vizitele, întîlnirile şi consfătuirile interortodoxe. Biserica noastră, în răstimp de cîţiva ani, a fost vizitată de delegaţi ai Patriarhiilor: ecumenică, rusă, antiohieană şi bulgară, precum şi ai Bisericii din Grecia, iar delegaţi ai Bisericii noastre au vizitat Bisericile Ortodoxe din Rusia, Antiohia, Bulgaria, Polonia şi Cehoslovacia. Cu prilejul acestor vizite legăturile dintre Biserici s-au strîns tot mai mult, s-au discutat diferite probleme şi s-au adoptat metode şi procedee comune de lucru.

În luna iunie a. c., s-a produs o nouă întîlnire interortodoxă care a contribuit la întărirea legăturilor dintre Biserici. Este vorba de vizita pe care o delegaţie a Bisericii ortodoxe romîne a făcut-o Bisericii ortodoxe din Serbia la invitaţia Înalt Prea Sfinţitului Patriarh Vichentie.

Din delegaţie au făcut parte Prea Fericitul Patriarh Iustinian, Înalt Prea Sfinţitul Iustin Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Înalt Prea Sfinţitul Firmilian Mitropolitul Olteniei, Înalt Prea Sfinţitul Vasile Mitropolitul Banatului, Prea Sfinţitul Teofil Episcopul Romanului şi Huşilor, Prea Sfinţitul Episcop Teoctist vicar patriarhal, P. C. Pr. Traian Belaşcu vicar al Arhiepiscopiei Sibiu, P. C. Pr. I. Coman rectorul Institutului Teologic din Bucureşti şi P. C. Pr. Traian Ghica consilier patriarhal.

Vizita delegaţiei Bisericii ortodoxe romîne în Serbia a fost pentru ambele Biserici un prilej de mare bucurie. Ea a rea-

mintit tuturor de străvechile şi trainicile legături dintre cele două Biserici şi cele două ţări.

Membrii Sf. Sinod al Bisericii sîrbe, în frunte cu I. P. S. Patriarh Vichentie şi autorităţile de stat, în frunte cu Iosif Broz Tito au primit şi înconjurat delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne cu atenţie şi prietenie.

La sfîrşitul vizitei reprezentanţii celor două Biserici au semnat un Comunicat cu privire la relaţiile şi colaborarea dintre Biserica sîrbă şi Biserica romînă, avînd următorul conţinut:

«Delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Patriarh romîn Iustinian a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Sîrbe în intervalul de timp de la 2 pînă la 11 iunie 1957.

Reprezentanţii Bisericilor Sîrbă şi Romînă au avut ocazia să facă un schimb de păreri şi să facă cunoştinţă cu problemele actuale ale vieţii ambelor Biserici.

S-a constatat că ambele Biserici au puncte de vedere identice privitor la împrejurările în care se desfăşoară viaţa bisericească în lumina evenimentelor mondiale contemporane.

Reprezentanţii Bisericilor au căzut de acord ca relaţiile atît între Biserica Ortodoxă Romînă şi Biserica Ortodoxă Sîrbă cît şi între toate Bisericile Ortodoxe surori ar trebui să se desfăşoare spre o colaborare cît mai strînsă; să se continuie astfel de întîlniri şi să se facă un schimb reciproc de experienţă, publicaţii, profesori şi studenţi.

O atenţie deosebită a fost acordată faptelor care, în baza învăţăturilor lui Hristos, îndreaptă ambele Biserici spre întărirea activităţii de înfăptuire a păcii în lume. O astfel de activitate a Bisericilor în timpurile noastre, cînd multe evenimente din domeniul raporturilor internaţionale îngrijorează pe oamenii de bună credinţă, constituie faptul cel mai frumos şi cel mai nobil pe care propovăduitorii învăţăturii lui Hristos îl pot da omenirii contemporane.

Bisericile Ortodoxe, ca Biserici naţionale, îngrijindu-se de progresul spiritual, sînt cointeresate şi spre realizarea tuturor năzuinţelor popoarelor lor, care sînt îndreptate spre înfăptuirea unei vieţi mai bune şi mai fericite.

Avînd în vedere influienţa morală a Bisericilor asupra credincioşilor, clerul ambelor Biserici va lucra la întărirea legăturilor de prietenie între popoarele noastre. Printr-o astfel de actitate Bisericile vor răspunde în modul cel mai bun la datoria lor de a sprijini cauza păcii în lume.

Belgrad, 11. VI. 1957

(ss) † IUSTINIAN
PATRIARHUL ROMÎNIEI

(ss) † VICHENTIE
PATRIARHUL SERBIEI

În revista Biserica Ortodoxă Romînă vor apare amănunte importante privind această vizită precum şi textele cuvîntărilor ţinute de reprezentanţii celor două Biserici.

ÎNDATORIRILE PREOŢILOR ÎN TIMPUL LUCRĂRILOR AGRICOLE DE VARĂ ŞI DE TOAMNĂ

În toată ţara starea tuturor culturilor, atît a celor de toamnă cît şi a celor de primăvară, este foarte bună. Avem deci, toate motivele să nădăjduim într-o recoltă îmbelşugată şi de bună calitate.

Situaţia bună a culturilor, însă, nu dă nimănui dreptul de a fi nepăsător. Într-o mare măsură recolta depinde de munca ce va fi depusă pentru a se asigura o bună dezvoltare a plantelor.

Pentru o recoltă bogată, prin urmare, şi de bună calitate, toţi cultivatorii de pămînt, fie că sînt grupaţi în gospodării colective sau întovărăşiri agricole, fie că au gospodării individuale, trebuie să se ocupe cu cea mai mare atenţie de îngrijirea culturilor.

Este fapt bineconstatat că aşa cum viaţa sufletească a omului este înăbuşită cîteodată de porniri spre rău şi de păcate, tot aşa şi plantele sînt înnăbuşite în dezvoltarea lor de buruienile care răsar şi cresc mai repede decît seminţele aruncate de semănători. Buruienile, totdeauna, pricinuiesc scăderea recoltelor. Acolo unde se mai poate intra în culturile de cereale păioase este necesar să se continuie plivitul.

Altă lucrare de foarte mare importanţă în agricultură este prăşitul plantelor. Sînt binecunoscute foloasele pe care le aduce această lucrare. Fiecare praşilă în plus la porumb, sfeclă de zahăr, cartofi, floarea soarelui sau diferite legume aduce mari sporuri de recoltă.

În timp ce cultivatorii de pămînt execută lucrările de îngrijire a plantelor agricole se vor face şi pregătirile necesare pentru strîngerea, seceratul şi treieratul recoltelor. Vom pregăti din vreme uneltele pentru secerat, cosit şi adunat păioasele ca nu cunva acestea să stea prea mult pe cîmp fiind expuse ploilor ce eventual ar cădea în timpul recoltei. Se vor desemna, după indicaţiunile comitetelor executive ale sfaturilor populare şi ale tehnicienilor, locurile unde se vor organiza şi amenaja ariile şi se vor lua măsurile necesare pentru paza şi eventuala electrificare a acestor arii.

Conform Planului de măsuri aprobat de C. C. al P. M. R. şi de Consiliul de Miniştri cu privire la pregătirea şi executarea recoltărilor de vară şi a însămînţărilor de toamnă, (Scînteia nr. 3941 din 25 iunie 1957) recoltatul grîului, al secarei şi al orzului

va începe în momentul coacerii în pîrgă, loturile semincere, însă, se vor recolta la coacerea deplină. Treieratul va începe în primele zile de la recoltare, dar nu mai tîrziu de 3 zile pentru mazăre, rapiţă şi muştar şi 5 zile pentru păioase. Lucrările de treierat se vor termina cel mai tîrziu la 30 august în regiunile de şes şi 30 septembrie în regiunile de deal. Treieratul recoltelor de pe loturile semincere se va face cu precădere şi separat.

Lucrările de treierat şi recoltat trebuie să se desfăşoare în aşa fel ca nici un bob să nu se piardă. Grija şi atenţia cultivatorilor la recoltat şi treierat va duce, negreşit, la mărirea stocului de cereale atît de necesare alimentaţiei şi industriei noastre naţionale.

Odată cu recoltatul trebuie să se organizeze executarea lucrărilor de vară ale solului dîndu-se întîietate terenurilor prevăzute pentru însămînţările de toamnă. Dezmiriştitul, pentru încolţirea buruienilor şi păstrarea umidităţii în pămînt, va aduce sporuri mari de recoltă.

Întrucît în cuprinsul eparhiei sînt diferite localităţi cu vii şi întrucît ploile abundente favorizează apariţia manei, trebuie să se procedeze neîntîrziat la stropitul cu substanţele indicate de specialişti. Recoltatul fructelor, protecţia pomilor încărcaţi de fructe, conservarea sau industrializarea produselor pomicule trebuie executate după sfaturile şi îndrumările tehnicienilor.

În atenţia şi grija cultivatorilor va fi asigurarea fondului de seminţe de calitate bună pentru însămînţările viitoare, precum şi predarea cerealelor cuvenite statului. Mulţi cultivatori au de predat cote restante; alţi au de restituit seminţele împrumutate, cerealele contractate sau alte obligaţii faţă de stat care trebuiesc predate la bazele de recepţie imediat după treieriş.

Cultivatorii de pămînt vor avea în preocupările lor, de pe acum, efectuarea însămînţărilor de toamnă în cît mai bune condiţiuni. Ascultînd măsurile conducerii de stat, se vor recolta în primul rînd acele suprafeţe care trebuie pregătite pentru însămînţările cerealelor de toamnă.

Se vor face arăturile necesare după sfaturile tehnicienilor, se vor pregăti îngrăşămintele minerale sau de grajd pentru a ajuta pămîntul, se vor alege seminţele de soi bun fie din gospodărie proprie fie de la gospodăriile de stat sau cele colective. «Însămînţările vor începe cît mai devreme şi se vor termina cel mai tîrziu la data de 30 octombrie».

Cucernicii preoţi vor fi mereu între credincioşi prin exemplul, cuvîntul şi sfatul lor. Ei vor îndemna pe agricultori să execute la timp şi în bune condiţiuni lucrările de îngrijire a plantelor şi de pregătire a însămînţărilor de toamnă. În activitatea lor preoţii vor avea în vedere şi obligaţiile pe care cultivatorii le au faţă de stat îndemnîndu-i să predea cerealele pe care le datorează.

Totodată ei vor avea mereu în vedere socializarea agriculturii noastre şi ca urmare vor îndemna pe credincioşii agricultori să se unească în întovărăşiri sau gospodării agricole colective scoţînd în relief avantajiile acestora.

În împlinirea minsiunii lor pastorale şi gospodăreşti cucernicii preoţi vor ţine mereu legătura cu autorităţile locale de stat

și vor da tot sprijinul pentru a avea recolte bogate care să asigure hrana cea de toate zilele precum și materiile trebuitoare pentru industriile patriei noastre.

Toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne prin munca lor stăruitoare în timpul campaniilor de lucrări agricole își vor îndeplini îndatoririle lor patriotice, vor dovedi utilitatea lor în viața socială și contribuția lor la apărarea păcii.

REPREZENTANŢII CULTELOR RELIGIOASE SPRIJINĂ APELURILE DE LA COLOMBO ŞI BERLIN PENTRU ÎNCETAREA EXPERIENŢELOR CU ARMA TERMONUCLEARĂ

Recentele documente adoptate de către Consiliul Mondial al Păcii avertizează opinia publică mondială, că, în prezent, omenirea este ameninţată nu numai de războiul atomic ci şi de experienţele care se fac în timp de pace cu armele atomice şi cu hidrogen. În cazul cînd exploziile armelor nucleare, efectuate cu scopuri experimentale, vor continua, ele vor primejdui sănătatea şi viaţa oamenilor mai ales a copiilor.

Încă în cadrul Seziunii de la Berlin a Biroului Consiliului Mondial al Păcii (1 aprilie 1957) mari savanţi au făcut declaraţii care cuprindeau date concrete cu privire la primejdia efectuării experienţelor cu arma atomică şi cu hidrogen. La Berlin a fost adoptat un apel pentru încetarea acestor experienţe. Apelul a avut un ecou mondial şi, la valul de protest al popoarelor s-a alăturat glasul savanţilor ca şi al multor reprezentanţi ai cultelor religioase din întreaga lume.

Un comunicat al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, constată cu satisfacţie că oameni de mare prestigiu ştiinţific, «*ca şi cei mai marcanţi reprezentanţi ai bisericii* subliniază primejdia atomică şi avertizează popoarele».

De asemenea apelul Seziunii Consiliului Mondial de la Colombo anunţă că: «diferite mari organizaţii din numeroase ţări şi conducători ai vieţii spirituale şi religioase, cer încetarea experienţelor cu arma termonucleară».

Iată, deci, că glasul reprezentanţilor cultelor religioase din întreaga lume a fost înregistrat de opinia publică şi consemnat în comunicate oficiale constituind o mărturie că Biserica este un factor activ în lupta pentru pace.

Zilele trecute, Prea Fericitul Patriarh Alexandru al III-lea al Antiohiei, a dat următorul răspuns la invitaţia radiodifuziunii romîne de a-şi expune punctul de vedere în problema încetării experienţelor cu arma atomică şi cu hidrogen:

«În calitatea noastră de patriarh al Antiohiei şi al întregului Orient al cărui locaş a fost întemeiat de Apostolii Petru şi Pavel şi a căror învăţătură este în întregime pătrunsă de ideile păcii, fraternităţii şi dragostei, declarăm că ne situăm fără nici o ezitare în rîndurile acelora care sînt convinşi că interzicerea

imediată a experiențelor cu arma atomică și cu hidrogen, este în interesul întregii omeniri.

Undele radiofonice ale multor țări, au declarat deja război acestor experiențe, iar emisiunile lor au subliniat urmările nefaste și pericolul decurgînd din ele. Unele mari puteri au rămas însă surde la aceste proteste și continuă experiențele lor inumane. După părerea noastră ar trebui să fie organizată fără întîrziere de către conducătorii statelor neproducătoare de arme nucleare congrese internaționale care să invite oficial statele producătoare de arme nucleare să înceteze imediat și pentru totdeauna aceste experiențe.

Aceasta noi o dorim din toată inima și ne rugăm pentru a vedea realizată pacea pe pămînt de care omenirea întreagă este însetată».

Trebuie menționat feptul că patru cunoscuți teologi: J. Laufhauten, I. Hessen, G. Stratmann și J. Ude fac parte din grupul celor 11 savanți vest-germani care s-au adresat printr-un apel, tuturor popoarelor lumii, chemîndu-le să preîntîmpine primejdia unui al treilea război mondial, arătînd totodată că «după părerea oamenilor de știință, urmările experiențelor atomice efectuate amenință de pe acum sănătatea omenirii, în așa măsură, încît continuarea lor ar fi o ticăloșie».

În același sens, reprezentanții tuturor cultelor religioase din regiunea Iași, întruniți la 26 iunie a. c., în Conferință la Mitropolie, au semnat o Moțiune cerînd încetarea experiențelor cu arma termonucleară.

Cererea de a se interzice experimentarea armei termonucleare și de a se înlătura primejdia unui război atomic nu este o lozincă de partid și nici expresia unor interese politice. Ea reprezintă un deziderat umanitar pentru că este vorba de destinele întregii omeniri.

Cei 18 savanți atomiști, au adresat un avertisment guvernului Republicii Federale Germane subliniind că mare este primejdia ce o reprezintă contaminarea atmosferei și solului cu elementele radioactive degajate cu prilejul exploziilor de experimentare a armei atomice.

Savantul american Pauling, laureat al premiului Nobel, a arătat că 10.000 de oameni au căzut pînă acum victimă leucemiei provocate de experiențele nucleare, iar alți 1000 vor muri din cauza experienței britanice cu bomba de hidrogen. La rîndul lor, savanții atomiști englezi, au publicat o declarație în care se arată că o explozie cu bomba H degajînd Stronțiul 90 — un element radioactiv periculos—provoacă cancer osos, avînd urmări grele mai ales pentru sănătatea copiilor.

Frédéric Joliot Curie anunță că în multe regiuni ale lumii s-a constatat prezența și chiar s-au măsurat unele elemente radioactive ca de pildă Stronțiul 90.

De pe acum chiar se poate întocmi o hartă de răspîndire a Stronțiului — 90 întins pe suprafața globului terestru în urma experiențelor cu arma atomică.

Stronțiul — 90 a cărui durată medie se ridică la aproximativ

30 de ani, se degajă în timpul exploziilor bombelor atomice şi cu hidrogen şi se înalţă în straturile superioare ale atmosferei care învăluie pămîntul. El coboară încet şi neîntrerupt pe pămînt, împreună cu praful şi ploaia iar apoi se depune pe vegetaţie.

Dacă nu vor înceta experienţele cu bomba atomică conţinutul de stronţiu în organismul omenesc, în special la copii şi la tinerii care-s în perioada de creştere, va atinge un grad suficient pentru a provoca numeroase cazuri de cancer osos şi de leucemie.

Sub influenţa Stronţiului şi ale altor elemente, în special a Cesiului, doza de radiaţii la care sînt expuşi oamenii, creşte şi constituie un pericol pentru generaţiile viitoare.

Iată pentru ce se impune cu necesitate absolută încetarea imediată a experienţelor cu arma termonucleară.

Acţiunea de protest a reprezentanţilor cultelor religioase împotriva experienţelor cu arma termonucleară nu a fost deci dictată de considerente politice ci de imperativele conştiinţei creştine.

Sub influienţa radiaţiilor chiar şi muncitorii din uzinele şi laboratoarele atomice se pot îmbolăvi de aşa numita «boală atomică» ce poate fi mortală. De aceea orice uzină de energie atomică este obligator înzestrată cu un post central de dozimetrie, care centralizează datele controlului preventiv împotriva radiaţiilor. Pe lîngă acest control colectiv muncitorii sînt înarmaţi cu o serie de aparate portative şi de buzunar care asigură protecţia individuală. Astfel de instrumente de măsură sînt dozimetrul de buzunar, radiometrul, microampermetrul şi microröntgenometrul care dau semnalul de alarmă la orice depăşire peste normă a dozelor de radiaţie «gama».

Dar ce control mai poţi avea cînd se dezlănţuie asupra întregii omeniri uriaşul cataclism provocat de bombele atomice?!

Cunoaştem din istoria religiunilor că, în antichitate, oamenii căutau să-şi spele păcatele prin sîngele animalelor aduse ca jertfă. Cît de odios ne apare acum cultul zeilor păgîni Baal şi Moloh cărora li se aduceau jertfe omeneşti, fiind ucişi şi jertfiţi chiar şi copii. Se pare însă că şi astăzi sînt unii care cred că pot să-şi apere averile, situaţia şi interesele lor şi mai ales să-şi acopere şi să-şi spele păcatele lor imperialiste prin sînge şi jertfă omenească; căci arma termonucleară jertfeşte atît vegetaţia cît şi viaţa animalelor şi a oamenilor.

În urma experienţelor făcute la poligonul din Nevada s-a constatat că au fost otrăvite toate alimentele expuse radiaţiilor bombei atomice. Chiar şi ambalajul alimentelor absoarbe neutroni şi devine periculos prin radioactivitate, timp de mai mai multe luni, mai ales în cazul cutiilor de conserve. Numai sucurile de fructe pot fi consumate imediat, celelalte alimente devin otrăvitoare şi periculoase prin radiaţii.

Iată că pînă şi «pîinea noastră cea de toate zilele» pe care o cerem şi ne-o dă Dumnezeu, este răpită, distrusă sau otrăvită. «Temeiul vieţii mele este pîinea, haina şi casa» — spune Isus Sirah XXIX 24. Tot el spune că: «Începutul a toată trebuinţa vieţii omului este: ... făina de grîu, mierea şi laptele, vinul şi

untdelemnul». Acestea toate celor cuvioși bunătate vor fi; dar cei păcătoși întru rele le vor întoarce» (Isus Sirah XXXIX 31 și 32).

Într-adevăr, aceste toate (alimente) le întorc întru rele și le otrăvesc «cei păcătoși».

Nu că energia nucleară (atomică) ar fi dăunătoare prin natura ei. Din contra ea constituie un factor de progres în toate domeniile dacă e utilizată în scopuri pașnice. Nu numai în tehnica unde, prin descoperirea energiei nucleare, a început o eră nouă a civilizației; dar și medicina și agronomia au cucerit succese importante prin utilizarea acestei energii.

Astfel iodul radioactiv vindecă mai ales glanda tiroidă, de cancer și tiroctixicoză; fosforul radioactiv este întrebuințat în tratamentul splinei, măduvei osoase, ganglionilor limfatici precum și în tratamentul unor boli foarte grave ca leucemii și eritemii.

Tot cu ajutorul izotopilor radioactivi se vindecă cancerul și alte boli care erau socotite incurabile.

Iată de ce așa după cum anunță ultimul comunicat al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii cei mai marcanți reprezentanți ai Bisericii au cerut utilizarea energiei nucleare numai în scopuri pașnice.

Reprezentanții cultelor religioase cer ca energia nucleară să fie folosită pentru îngrijirea sănătății și nu pentru ucidere și provocarea suferințelor trupești.

Cunoaștem valul de proteste provocat de apariția «bolii atomice» la un pescar japonez care se afla la mari depărtări de experimentarea exploziilor atomice.

S-a constatat că chiar și radiațiile de slabă intensitate pot provoca tulburări în metabolismul zaharurilor și grăsimilor, ivindu-se totodată primejdia unui dezechilibru total în activitatea organismului.

Sub influența acestor radiații sufere mai întîi funcția de înmulțire a microorganismelor. O doză infimă de 50 röntgeni oprește înmugurirea drojdiei de bere.

Fenomenul de oprire a creșterii și înmulțirii organismelor poate avea un caracter temporar, dar, ce e mai periculos, e că unele defecțiuni apărute sub influența radiațiilor în organism, au un caracter constant și chiar se transmit ereditar și urmașilor. S-a observat că sub influența radiațiilor s-a produs micșorarea fecundității la patru generații de șoareci; mai mult încă, prin moștenirea modificărilor organice s-au obținut așa zisele «mutații». De asemenea la o garoafă a dispărut culoarea florii, obținîndu-se «garoafa atomică».

S-a observat că anumite tulburări organice provocate de radiații unui părinte sînt transmise copiilor uneori într-o formă mai gravă, devenind monstruoasă și groaznică, în cazul exploziilor cu bombe atomice.

Și cînd te gîndești că inamicii popoarelor nu se mulțumesc numai cu experiențele armelor atomice care pot provoca atîtea boli și primejdii ci amenință cu «zgomot de război și prăpăd mare» (Ieremia L, 22).

Alături de toți oamenii din lume, conștienți de primejdia la care este expusă omenirea, clericii și credincioșii Bisericii au

îndatorirea de a munci cît mai stăruitor pentru înlăturarea pericolului atomic, pentru apărarea şi întărirea păcii în lume.

Conştiinţa creştină cere încetarea experienţelor cu arma termonucleară.

Conştiinţa umană îi obligă pe toţi cei care sînt îngrijoraţi de soarta omenirii să se alăture eforturilor generale pentru a atinge acest ţel.

Pr. GH. FÎNTÎNĂ

SLUJITORII BISERICII DIN BOTOŞANI ŞI RĂSCOALELE DIN 1907

Caracterul specific agrar al răscoalelor ţărăneşti din 1907 este un fapt constatat deşi nu acceptat în întregime de acei ce au căutat să dea acestor mişcări alt caracter. Aşa s-a afirmat de unii că mişcarea ar fi avut caracter anarhic cu influenţe din afara graniţelor, cum reese din unele rapoarte ale autorităţilor din acel timp. Astfel despre un manifest al unui învăţător din jud. Romanaţi găsit şi în jud. Botoşani, se acreditează ideia sorgintei sale socialiste din afara graniţelor ţării. Căci iată ce scrie un raport al prefecturii Botoşani: «Revolta a luat din nou altă fază; ea a devenit cererea de a se împărţi pămîntul între ţărani. Sînt emisari care cutreeră satele şi promit a se împărţi pămîntul între ţărani [1]).

Adevărul, însă, este că mişcarea ţărănească s-a îndreptat în contra exploatatorilor şi asupritorilor ei. Aceasta o confirmă şi însuşi raportul autorităţilor locale cînd afirmă următoarele: «Plîngerea lor e justă şi e de dorit ca domnii arendaşi să o îndeplinească; ei sînt vinovaţi şi numai ei pot remedia asemenea stări de lucruri. La din contra e de prevăzut că la primăvară arendaşii nevoind a da pămînturi la locuitori, aceştia din urmă le vor lua singuri» [2]). Iar dacă se vorbeşte de o influenţă socialistă din afară, în special din Rusia, cum însemnau unele rapoarte, aceasta poate fi numai în parte adevărat şi anume că, aceeaşi cauză care a generat răscoalele populare ruseşti ca cea din 1905 şi mai tîrziu cea din 1917, a influenţat indirect şi în mod natural şi răscoalele ţărăneşti de la noi.

Spre a întări afirmaţia caracterului specific agrar al mişcării ţărăneşti de la 1907, voi da cîteva date din numeroasele plîngeri ale sătenilor adresate autorităţilor locale şi anume din plîngerile către prefectura Botoşani, pentru că ele sînt concludente, pe de o parte pentru că Botoşanii a fost locul de unde a pornit mişcarea ţărănească din 1907, iar apoi pentru că ele exprimă însăşi starea disperată materială în care se găsea ţărănimea. Datorită acestei stări mizere, săteni, femei şi tineret din satele Flămînzi, Rădeni şi Stroeşti în ziua de 15 februarie 1907 au pornit înarmaţi cu furci şi ciomege spre conacele boiereşti spre a cere pămînt pentru hrana lor şi a copiilor lor, spre a cere dreptatea pentru munca lor.

---

1) M. Roller, Răscoalele ţărăneşti din 1907. Bucureşti, 1948, vol. I, p. 48.
2) Idem, op. cit., pag. 8.

Dăm cuvînt însăşi sătenilor care-şi descriu starea lor materială din acel timp. Astfel locuitorii comunei Flămînzi se jeluiesc prefectului: «Luînd cunoştinţă prin conducătorii noştri fireşti, preoţi şi învăţători, de cumpăna grea în care se află scumpa noastră moşie (Ţara) blestemul greu ce ne zbuciumă sufletul să-i ajungă pe aceia ce ne-au îngreuiat pe zi ce se scurge pînă să mai putem suferi toate mizeriile lor» [1]).

Locuitorii din comunele Stroeşti, Lunca, Zlătunoaia, Todireni, Răuseni şi altele se plîng de asemenea prefectului că «pămînt de hrană nu au aşa că sînt nevoiţi a cumpăra cu bani de pe unde puteau» [2]).

Locuitorii comunei Todireni arată starea lor pe moşiile boiereşti prin aceste cuvinte: «Mai mult decît o falce de pămînt nu ne dă şi pentru falcea de pămînt care ne dă ne obligă să-i lucrăm 40 prăjini praşilă, 1 falce secere şi 1 falce de cărat la gireadă, tot pentru aceeaşi falce. Şi 1 falce de imaş ne obligă una falce de arat şi 2 fălci de carat şi 2 zile la clădit pe gireadă cîte 1 leu pe zi, tot pentru aceeaşi falce de imaş» [3]). Iar locuitorii comunei Rădeni se plîng astfel: «Dar am suferit multe, ne-au copleşit şi supt pînă şi sîngele din noi prin cele mai neomenoase spicule de angajamente pentru munci agricole... astăzi au ajuns cuţitul la os, căci am rămas în cea mai neagră sărăcie» [4]).

În completarea acestor dovezi, voi aminti aici şi de anchetele făcute între elevii seminariilor din Iaşi şi Bucureşti de profesorul C. V. Praja, spre a afla ce gîndesc viitorii preoţi despre răscoala ţărănească din 1907, la care cei 59 elevi din clasele V-VII din Bucureşti răspunseră astfel: «Ţara noastră trece în ochii lumii drept o ţară civilizată, dar — progresul nostru este o spoială, numai o mască ce înşeală, sub care se ascunde ignoranţa, suferinţa şi mizeria poporului obidit. În această ţară trăiesc 2 clase sociale a boierilor şi a poporului, cei dintîi cu toate drepturile, cei din urmă cu toate datoriile şi nici un drept. Boierii ocupă 5 părţi din ţara întreagă, iar 6.000.000 de ţărani o singură parte. Ţăranul se scoală cu noaptea în cap şi pleacă la cîmp şi nu vine decît noaptea, lucrînd în arşiţa soarelui 16 ore pe zi, iar boierul cu ciubucul lui în gură aşteaptă să-i vie de-a gata, culcîndu-se odată cu găinile şi sculîndu-se cînd soarele este aproape de prînz».

Cei de la Iaşi răspund astfel: «A rabdat bietul ţaran cît a putut, toţi l-au jefuit. Răscoala are partea ei rea: s-au comis cruzimi neauzite şi nepomenite pe pămîntul nostru, are însă şi partea ei bună: a atras asupra ţăranilor luarea aminte a tuturor mai marilor noştri. Se caută instigatori afară de acolo unde ar trebui căutaţi: între asupritorii poporului şi prin aceştia înţeleg pe mulţi dintre proprietari, pe arendaşi, pe primari.

Sînt legitime mişcările, pentru că poporul e adus la sapă de lemn» [5]).

Toate acestea, vădesc cu prisosinţă caracterul agrar al miş-

---

1) M. Roller, op. cit., pag. 8.
2) Dos. Prefecturii Botoşani, vol. II, pag. 38-41. Arhiv. Stat. Botoşani.
3) Idem, pag. 19.
4) Idem, vol. I, pag. 43.
5) A. Ciurea, în Studii Teologice, nr. 9-10 pe 1953, pag. 702-704.

cărilor țărănești din 1907, datorită mizeriei create poporului prin crunta exploatare a moșierilor capitaliști și burgheziei conducătoare dominantă în viața politică a țării. Ea este rezultatul stării disperate a țărănimii care, precum se plînge însăși «ajunsese cuțitul la os» și pierduse orice încredere în promisiunile moșierilor care «i-a excrocat în așa mod neomenos», cum spune altă plîngere citată.

Despre specificul și cauzele acestei mișcări, s-au scris mai multe lucrări în care s-a scos în evidență aceste caracteristici. Așa precizează și un document din lucrarea lui M. Roller: «Aceste mișcări care au avut loc pentru prima dată la Flămînzi pe moșia principelui Sturdza, ținută în arendă de dl. Marcu Fischer, păreau a fi de natură agrară, deoarece sătenii pe de o parte cereau pămînt, iar pe de altă parte arendașii micșorau prețurile de cum fuseseră anii trecuți» [1]). Iar autorul conchide: «Totuși chiar din aceste documente reese crunta exploatare la care era supusă țărănimea, ca și năzuințele ei legate de îmbunătățirea vieții ei materiale și de dorința de a-și sastisface setea de pămînt. In aceasta găsim de altfel cauza fundamentală care a împins-o la această mare luptă revoluționară [2]).

ATITUDINEA PREOȚIMII ORTODOXE ÎN GENERE ȘI A CELEI BOTOȘĂNENE FAȚĂ DE RĂSCOALA DIN 1907

Voi preciza de la început că, în general, preoții și învățătorii satelor, au fost acuzați a fi principalii instigatori în mișcările țărănești, din două cauze: a) rolul lor de conducători culturali ai satelor în care calitate deținеau și funcțiuni onorifice în diferite asociații cu caracter economic precum în: cooperative, bănci populare, obștii sătești și altele, cărora le reveneau toate responzabilitățile față de autorități. b) Originea lor de fii ai poporului pe care îl slujeau nu numai din conștiința lor profesională, ci și din dragostea fiiască, suferind alăturea de el exploatarea nemiloasă a moșierilor. Am văzut deja din ancheta făcută la cele două seminarii ce gîndeau elevii, viitorii preoți ai satelor și așa gîndeau toți fiii satelor din școlile secundare ca și din universități, din cauza marilor nedreptăți sociale ale vremii. Despre acuzațiile aduse preoților ca instigatori, voi aminti cîteva documente botoșănene grăitoare în acest sens. Astfel, într-o petiție adresată prefectului de Botoșani, Iorgu Constantinescu, administratorul moșiei Flămînzi, reclamă: «Domnule Prefect, îmi permit ca bun romîn să întreb în ce țară trăim, ca ziua în amiază să fiu luat în ghiară de niște buni creștini, consăteni cu mine și să mă sfîșie fără nici un motiv. Locuitorii satelor ar fi buni poate, dacă nu ar exista otrava satelor care sînt parte din preoți și în-

---

1) M. Roller, op. cit. vol. I, pag. 66.

2) Idem vol. II, pag. 5. A se vedea și alte lucrări ca: A. D. Xenopol, Mijloace de îndreptare a stării Țărănimii Romîne, București, 1907. Radu Roseti, Pentru ce s-au răsculat țăranii, București, 1907. Vasile Negoiță, Din lupta țăranilor romîni pentru pămînt și libertate, București, 1945 și altele.

văţători care au ocaziile întrunirilor la Băncile Populare unde se dau sfaturi nepotrivite cu inteligenţa ţăranilor, făcîndu-se şi naţionalism, ceea ce îi îndeamnă la ciomag. Aşa stînd lucrurile îmi permit Domnule Prefect, a proroci că nu după mult timp dacă li se va tolera, vor îndrăzni să facă acelaşi lucru la mai multe moşii» [1]).

Sînt seminificative reflecţiile acestui administrator de moşii cînd zice: «li se dau sfaturi nepotrivite cu inteligenţa ţăranilor» care vădesc două adevăruri: 1) Ideile noi sociale ce-şi făceau loc în concepţia ţăranilor prin asociaţii sătești care aveau în frunte pe preoţi şi pe învăţători şi 2) Starea culturală a ţăranilor în mare majoritate analfabeţi. Ce priveşte prorocia sa că: «dacă li se vor tolera vor îndrăzni să facă acelaşi lucru la mai multe moşii», nu este lipsită de interes, dovedind că exploatatorii începuseră a simţi că le fuge de sub picioare puterea lor de dominaţie.

Preotul Victor Diaconescu de la parohia Corocăieşti raportează protoiereului Botoşani următoarele: «Domnul Miclescu (moşier, nota mea) în plin public (în gara Vereşti) şi fiindcă eram de faţă a zis: Ca să se facă linişte trebuie să se împuşte cîţiva preoţi şi învăţători căci sînt nişte stricaţi şi că bine a făcut Franţa ceea a făcut cu Biserica, aşa ar trebui şi la noi şi multe altele asemenea lucruri... oameni din toate păturile sociale au fost compromişi în acest război civil şi deci s-au găsit şi preoţi şi învăţărtori» [2]). Intr-adevăr sugestia acestui moşier a fost pusă în aplicare dar în altă parte, de exemplu în judeţul Mehedinţi, unde au fost omorîţi prin împuşcare 3 preoţi, un epitrop şi un cîntăreţ bisericesc, cum raportează Eparhia Rîmnicului Noului Severin cu nr. 1014/1907 [3]).

Dar cu privire la aceste acuzaţii aduse preoţilor în general, vorbesc şi alte documente. Aşa în ordinul Ministerului de Interne nr. 20413 din 7 aprilie 1907 către prefectul de Botoşani se scrie: «Domnule Prefect, Domnul Ministru al Instrucţiunii şi Cultelor îmi face cunoscut că, cu ocaziunea tulburărilor ţărăneşti, mai mulţi învăţători, profesori, preoţi şi studenţi au fost implicaţi într-un fel sau altul în cercetările ce s-au făcut şi se fac încă pentru descoperirea instigatorilor, că Departamentul Dsale nu a fost informat decît în mod indirect şi cu totul incomplet. In adevăr, pentru un învătător sau preot, faptul de a fi implicat în afaceri de acest fel, este foarte grav şi fie că se va dovedi vinovăţia lor, fie că vor fi scoşi din cauză, Ministerul Instrucţiunii e dator să ţină seama de aceste incidente în statele lor personale. Pentru înlăturarea acestor grave inconveniente am onoarea a vă ruga Domnule Prefect, să binevoiţi a ţine în curent direct pe Ministerul Instrucţiunilor şi Cultelor şi pe subsemnatul în modul cel mai grabnic posibil cu toate măsurile ce s-ar lua în privinţa preoţilor, învăţătorilor, profesorilor şi studenţilor, arătînd şi împrejurările care au determinat implicarea lor, sar-

---

1) Dos. Pref. Botoşani, vol. II, pag. 224. Arhivele Statului, Botoşani.
2) Idem, pag. 36.
3) B. O. R. nr. 7, octombrie 1907, pag. 797.

cinile găsite contra lor, precum şi măsurile luate faţă de ei», p. Ministru, ss) C. I. Nicolaescu [1]).

Din ordinul citat reese că erau implicaţi în răscoale mai mulţi preoţi şi că dacă ei nu vor fi dovediţi sau vor fi scoşi din cauză, din motive politice, desigur, vor fi însă suspectaţi.

Şi din unele rapoarte ale autorităţilor bisericeşti reese acest lucru. Astfel, protoiereul de Dorohoi scrie: «S-au adus multe învinuiri şi corpului preoţesc şi învăţătoresc că ar fi fost îndrumători spre răzvrătire şi cu prilejul vizitării căutăm să ne informăm deplina convingere asupra acestui punct, ca să arătăm şi să scoatem pe acei porniţi pe calea greşită» [2]). De asemenea un raport al protoieriei Gorj scrie: «Contra preoţilor şi învăţătorilor la început era un curent de bănuieli şi nemulţumiri, ele însă au dispărut prin dovedirea că ei şi-au îndeplinit misiunea de împăciuitori în menţinerea liniştei» [3]).

Din aceste rapoarte se văd gravele bănuieli asupra preoţilor şi dacă ele «au dispărut prin dovedirea că ei şi-au îndeplinit misiunea de împăciuitori în menţinerea liniştei», cum zice raportul citat, această mijlocire de împăciuire, constituie un alt aspect al problemei cu privire la potolirea răscoalei, fără a infirma convingerile personale ale preoţilor. Iar asupra rezultatului anchetei la cele două seminarii, profesorul E. A. Pangrati face următoarele reflexii: «Ea dovedeşte la acei elevi fii de ţărani o stare sufletească care trebuie cunoscută pentru a fi tămăduită şi o mentalitate îngrijorătoare pentru viitorii păstori ai poporului care trebuiesc îndrumaţi mai bine pe adevărata cale a chemării lor viitoare» [4]).

In ce mod vroia profesorul Pangrati să cunoască sufletul acestor viitori preoţi spre a-i tămădui, nu ştim, dar un lucru e clar că el nu cunoştea suferinţele ţăranilor care trebuiau tămăduite, pentru că aceste suferinţe îi dureau şi pe preoţii satelor şi le vădeau în diferite ocazii, dar de sigur că burgheziei îi era mai simplu şi mai dibaci să nu înţeleagă acestea.

Voi încheia şirul acestor documente cu însăşi constatările Ministrului Instrucţiunii şi Cultelor, Spiru Haret, care în raportul său către rege scrie printre altele: «Superficialitatea unora şi poate vederile nu destul de obiective ale altora, au făcut a se credita multe idei greşite în privinţa cauzelor care au produs răscoalele ţărăneşti. Cu timpul vor dispărea toate în faţa evidenţei faptelor. Dar este una care trebuie stîrpită fără întîrziere pentru că altmintrelea ea poate fi o piedică serioasă în realizarea reformelor destinate a face imposibilă pe viitor întoarcerea unor evenimente ca cele de acum 4 luni. Aceasta este învinovăţirea ce s-a adus preoţilor şi învăţătorilor săteşti de a fi fost ei instigatorii şi propagatorii răscoalelor.

Acuzaţia aceasta este gravă şi dacă s-ar fi dovedit, ea ar fi însemnat ruina iremediabilă a speranţelor pe care oamenii prevă-

---

1) Dos. Pref. Botoşani, vol. II, pag. 432. Arhivele Statului Botoşani.
2) B. O. R. nr. 7 din 1907, pag. 756.
3) Idem, pag. 788.
4) B. O. R. nr. 2 din mai 1907, pag. 181.

zători le puneau pe acești factori sociali» [1]). Din constatările Ministrului Haret reese, că acuzaţiile, aduse preoţilor sînt grave și generale și că ele trebuiesc ascunse din motive politice și din prudenţă. Aceste convingeri sînt ascunse în frazele ambigui din acest raport și ele confirmă încă odată adevărul că în general preoţii erau socotiţi printre principalii instigatori și implicaţi în mod indirect în răscoala ţărănească, dar, pentru că ei constituiau «speranţele pe care camenii prevăzători le puneau pe acești factori sociali», în vederea potolirii spiritelor agitate de revoltă, trebuiau scoși din cauză.

In altă ordine de idei voi aminti cu acest prilej că, în scopul folosirii lor ca factori pentru liniștirea tulburărilor, s-au dat preoţilor îndrumări și ordine speciale atît de guvern cît și de autorităţile bisericești, spre a depune toate eforturile în activitatea lor de împăciuire, îndrumări nu lipsite și de grave ameninţări. Astfel, Ministrul Instrucţiunii și Cultelor, Spiru Haret, într-un manifest adresat preoţilor și învăţătorilor spune: «Voi preoţi trageţi clopotele de la biserică, îmbrăcaţi-vă în veşminte, luaţi în mînă crucea și evanghelia ca să se adune poporul și vorbiţi și voi și învăţătorii și faceţi să intre pacea și dragostea între oameni și să piară duhul cel rău dintre ei. Aceasta este chemarea voastră și mare răspundere veţi avea înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor dacă nu o veţi împlini» [2]).

Iar un alt manifest adresează aceste îndemnuri: «Datoria o aveţi voi păstori ai turmei lui Hristos și voi învăţători ai Neamului, căci fraţii noștri săteni numai de la voi pot auzi cuvîntul cel bun, numai de la voi pot primi lumina cea adevărată. Faceţi să înceteze lupta între fraţi» [3]). Iar M. Roller în opera citată face următoarea observaţie în același sens: «Nu e lipsită de semnificaţie nici presiunea exercitată înpotriva ţăranilor cînd aceștia erau amenințaţi că de sărbători nu li se va da sfînta împărtășanie, dacă nu vor da ascultare ordinului guvernului burghezo-moșieresc» [4]).

La aceste ordine și sfaturi, preoţii și de data aceasta răspund și redau realitatea. Astfel, parohia Chișcovata raportează: «La ord. Protoieriei nr. 206 din 17 martie c., s-au adunat sătenii și s-a citat manifestul noului guvern în care se arată toate îmbunătăţirile făcute și cele ce se vor mai face, dînșii au spus că vor fi liniștiţi, însă o parte din ei și-au exprimat o mare neîncredere că guvernul va îndeplini pe toate cele scrise» [5]).

Parohia Joldești raportează că: «locuitorii se arătau foarte indiferenţi și nepăsători la explicaţiile făcute» [6]). In satul Bîznoasa, preotul raportează că «sătenii făgăduiesc că vor fi liniștiţi numai de ar da Dumnezeu ca cele spuse să fie îndeplinite» [7]). Preotul din parohia Hîrlău cu nr. 8 din 26 martie 1907 rapor-

---

1) B. O. R. nr. 6 din sept. 1907, pag. 611.
2) Dos. Pref. Botoșani, vol. I, pag. 32.
3) B. O. R. nr. 7 octombrie 1907, pag. 798.
4) M. Roller, op. cit. vol. II, pag. 5.
5) Dos. Pref. Botoșani, vol. II, pag. 283.
6) Idem, pag. 296.
7) Idem, pag. 492.

tează că: «împăcarea depinde de cît am putut constata de modul cum se va rezolva chestiunea pămînturilor de mai bună sau mai proastă calitate. Cele de calitate superioară fiind arate de arendași și rămînînd cele de calitate inferioară» [1]). In același sens răspund cei mai mulți preoți în rapoartele lor, alții rezumîndu-se a raporta contribuția lor la potolirea spiritelor revoltate.

Este fapt bine constatat că întreaga preoțime nu numai că n-a admis metodele nemiloase și nedrepte de exploatare ale moșierilor, dar a sprijinit cauza dreaptă a țărănimii, sprijin care s-a manifestat în diferite forme mai potrivite sau mai puțin potrivite cu misiunea lor de păstori sufletești.

PREOȚI BOTOȘENENI ȘI ALȚI SLUJITORI AI BISERICII, IMPLICAȚI ÎN RĂSCOALA DIN 1907.

Bazat pe documentele aflate, așa cum am procedat și în capitolele anterioare, voi cita acum și nume de preoți botoșăneni, care au fost implicați, anchetați ori suspectați pentru a fi participat direct și pe față în răscoalele țărănești iar în urmă voi cita și nume ale altor slujitori bisericești, cîntăreți și paraclisieri, de asemenea implicați în răscoale.

1. — *Preotul Gavril Neagu din parohia Siminicea*, este tradus în fața justiției ca instigator. Protoieria Botoșani cu nr. 263 din 19 aprilie 1907 raportează: «Domnule Prefect, la adresa Domniei Voastre nr. 3271 și 3426 am onoarea a vă răspunde că din preoții acestui județ pînă în prezent nici unul n-a fost acuzat ca instigator în răscoalele țărănești afară de preotul Gabriel Neagu parohul parohiei Siminicea Balș, com. Salcea, care după adresa dlui procuror Tribunalul local nr. 2260 din 31 martie a. c. este trimis în instrucție pentru faptul că a provocat pe săteni la devastare» [2]). Preotul Neagu a avut desigur de suferit mult, căci în 5 februarie 1908 parohia Plopeni face cunoscut că numitul preot a încetat din viață.

2. — *Preotul Toma Săvescu din parohia Uriceni* (azi N. Bălcescu) și

3. — *Preotul Ioan Ursu din parohia Lătăi-Prăjeni.* Acești preoți au fost anchetați de autoritățile locale în urma unui denunț, pentru instigații [3]).

Acest denunț a avut desigur de autor pe arendașul sau administratorul de unde a pornit răscoala, întru cît au văzut în preoții comunei pe principalii instigatori morali cum am văzut și cu alte prilejuri. Motivul de a-i fi denunțat armatei constă în aceea că ar fi dorit, cum s-a exprimat pe față un alt moșier citat mai sus, ca aceștia să fie executați de armata care venise să reprime răscoala tocmai la locul unde s-a aprins. Dacă cazul a fost cercetat «prin investigațiile severe și amănunțite ale jandarmilor», aceasta a fost o împrejurare fericită și se datorește pe

---

1) Idem, nr. 93, pag. 93.
2) Dos. Pref. Botoșani, vol. II, pag. 460.
3) Dos. Pref. Botoșani, vol. II, pag. 575.

de o parte sătenilor care n-au mărturisit nimic contra celor acuzaţi, pe de altă parte poate şi comandamentului armatei care n-a dat curs unei anonime.

4. — *Preotul Ioan Romanescu din parohia Stăuceni.* Procurorul tribunalului Botoşani cu nr. 2259 din 31 martie 1907 scrie protoiereului din Botoşani: «Asupra preotului Romanescu din Stăuceni avem oarecare indicii că ar provoca pe săteni la răscoală; l-am chemat la parchet şi i-am pus în vedere că deocamdată admistraţia îl supraveghează şi la cea mai mică abatere vom fi nevoiţi a proceda riguros la aplicarea legei. Am onoare a vă face cunoscut şi Dvs. rugîndu-vă a lua măsurile ce le veţi crede necesare în această privinţă», Procuror ss) Gh. Livadaru [1]).

Din aceleaşi motive de prudenţă, constatăm şi aici că deşi procurorul «avea indicii că ar provoca pe săteni la răscoală», ţine pe acest preot sub observaţii cu avertisment sever, deoarece era necesar să fie folosit la potolirea răscoalei, avînd în vedere că satul Stăuceni luase parte în întregime la răscoală şi sătenii acestui sat atacaseră împreună cu alte sate din jur şi oraşul Botoşani şi deci era nevoie de mult tact şi prudenţă pentru potolirea spiritelor agitate [2]).

5. — *Preotul Vasile Huţupaş din parohia Fîntînele.* Printr-o reclamă adresată prefectului Botoşani, moşierul Jan Capri scrie: «In ziua de Duminica Mare pe cînd celebra sfînta Liturghie preotul Vasile Huţupaş în biserica de la Băneşti com. Fîntînele, au cetit o lege care spune că este oprit de a cultiva cartofi sau alte plante în cimitir, precum au cetit şi alte faţă cu tot poporul... şi deoarece această cetire de legi în sfînta biserică nu avea alt scop decît a tulbura pe săteni în contra mea... încît se vede foarte bine ce intenţiune are acest preot care în loc să termine sfînta Liturghie în pace şi linişte, tulbură şi revoltă ţăranii în contra mea şi familiei mele. Deoarece cred că e periculos mai mult decît ori cînd de a permite asemenea instigaţiuni printre ţărani, mai ales în urma răsculării şi devastării curţii mele din Băneşti, vă rog domnule prefect de a lua măsurile ce veţi crede de cuviinţă în contra numitului preot, în caz contrar s-ar putea lesne întîmpla grave răscălări şi dezordini care ar periclita liniştea publică» ss) Jan Capri [3]).

In urma anchetei făcute de către Avel Crudu inspectorul comunal al plăşii Siret, prin Procesul Verbal încheiat la 31 iulie 1907 se constată că preotul V. Huţupaş a spus că boierul nu mai are voie a semăna în curtea bisericii cartofi sau alt ceva, că boierul spionează biserica. Se vede şi aici aceiaşi bănuială asupra preotului, pentru că sătenii devastaseră curtea moşierului Capri ca şi a celorlalţi moşieri din această comună [4]).

La anchetă un martor a declarat: «Nu ştiu de ce ne spune preotul nouă acestea căci boierul poate să facă ce vrea că ograda

---

1) Dos. Pref. Botoşani, vol. III, pag. 97.
2) A se vedea telegr. Pref. Botoşani, către M. I. în M. Roller. op. cit. pag. 16.
3) Dos. Pref. Botoşani, vol. II, pag. 937.
4) M. Roller, op. cit, vol. I, pag. 33.

bisericii este a dsale» [1]). Asemenea atitudine a preotului contra moşierului, constituia în acea vreme un act de răzvrătire şi de instigaţie la revoltă, pentru că moşierul era stăpîn şi pe ograda bisericii din care făcea ce vroia fără a ţine seama de legile care opreau abuzuri.

6. — *Preotul Vasile Ionescu din parohia Bucecea,* este acuzat că a luat parte activă la răscoala din acest tîrg. Iată ce scriu documentele : «Proces Verbal, anul 1907, luna mai, în una zi. Noi, Nicolai Codrescu, preşedintele Comisiei Interimare al Comunei tîrg Bucecea în ziua de 29 aprilie 1907 se face cercetarea cine a scris şi cine a subscris petiţiunea adresată dlui Ministru al Cultelor înregistrată la nr. 14141/1907 prin care se reclamă că dirigintele şcoalei dl. A. Gafencu şi preotul Vasile Ionescu de la biserica locală s-ar fi făcut vinovaţi de recentele răscoale şi devastări întîmplate în tîrgul Bucecea» [2])...

Din ancheta făcută nu s-a dovedit cine a făcut reclama şi pentru acest fapt, chestiunea a fost oarecum clasată, dar preotul suspectat de autorităţi. E de observat şi aici forma de anonimat a denunţurilor.

7. — *Preotul I. Diaconescu din parohia Corocăeşti* este suspectat pentru că îşi arătase opiniile sale personale cu privire la cauzele răscoalei. Căci iată ce scrie în raportul său cu nr. 7 din 24 martie 1907 cu privire la cauzele răscoalei, care s-ar datora 1): «scumpirea bruscă a pămînturilor arendate la săteni, 2) ignoranţa sătenilor în cultivarea pămîntului, 3) plata lucrului care nu s-a ridicat în raport cu arenzile ci au rămas aceleaşi sume şi zile de lucru, 4) multe sate au ajuns în sărăcie din cauza preţului arenzilor şi muncilor prost plătite ca şi a alcoolismului şi crîşmelor, 5) *nerespectarea legilor şi chestiunea ţărănească a fost foarte speculată şi de guvernele care au făgăduit fără a realiza şi de intelectualitate,* 6) preotul din omul bisericii i s-a cerut să fie un om lumesc, i s-a pus însărcinări ce nu sînt compatibile cu minsiunea de preot» [3]).

Aceste opinii dacă nu erau adevărate, erau însă îndrăzneţe în situaţia de atunci.

8. — Credem că şi *preotul Troţeanu din parohia Siminicea Miclescu* a fost suspendat, întrucît în dosarul Prefecturii Botoşani se păstrează un raport al acestui preot care arată cu acelaşi curaj situaţia economică a sătenilor, scriind următoarele: «In general vorbind din punct de vedere economic parohienii stau prost de tot. Scumpetea traiului de acum, care se mai înrăutăţeşte pe zi ce trece, cum şi lipsa de pămînt pentru întreţinerea familiilor lor ca agricultori, face ca starea lor economică să se înrăutăţească din ce în ce. In casă la mulţi le lipsesc multe de toate chiar şi pîinea de toate zilele pe care o cumpără deja de mult sau e *pe sfîrşite*... Şi aceasta se datoreşte şi faptului că pămîntul pe care-l ţine în chirie de la arandaşi, nu e dat de vreme să-l lucreze din timp şi bine, ci tîrziu şi rău, în pripă, de abia prin

---

1) Dos. Prefecturii Botoşani, vol. II, pag. 938.
2) Dos. Prefecturii Botoşani, vol. II, pag. 829.
3) Dos. Prefecturii Botoşani, vol. II, pag. 95.

aprilie. De aici neputinţa ca popuşoiul — hrana principală — să nu se coacă bine, iar enoriaşii fiind nevoiţi a mînca popuşoi stricat, ei singuri îşi vîră în trupul lor pelagra, boală, care a atins aproape jumătate din populaţia noastră romînească din localitate. Vitele lor îs slabe şi pipernicite, lînă ţăranul n-are, căci n-au decît una pînă la două oi, vacile cele moldoveneşti frumoase şi lăptoase de altă dată, astăzi sînt numai nişte chircituri. *Totul prezintă o înfăţişare dezgustătoare care aruncă pînă şi în omul cel mai lipsit de simţul estetic, cea mai mare mîhniciune.* De aici se vede că totul trebuie să sufere, dar mai cu seamă şcoala şi biserica» [1]).

Aşa înţelege acest preot şi aşa înţelegeau toţi preoţii să susţină cauza ţărănimii, arătînd adevărata realitate a situaţiei lor materiale, care producea ori cărui om «cea mai amară mîhniciune».

9. — Un manifest către săteni găsit în satul Coşula, prin care se cer anumite reforme sociale ca : împropietărirea ţăranilor, votul universal, şcoli în fiecare cătun şi altele, este semnat de 214 persone între care şi 17 preoţi, *unul din ei — un preot botoşănean — D. Cernescu* [2]).

Acet manifest a fost întocmit la Bucureşti de un comitet format din : C. M. Cogălniceanu, Al. Vălescu, preotul Ilie Roşioga-Gorj şi Simeon C. Grădinarul. Faptul că un număr însemnat de preoţi semnează acest manifest, răspîndit pe ascuns, a atras de sigur mai mult bănuelile autorităţilor asupra preoţilor în general şi a celor botoşăneni în special, pentru motivele cunoscute.

Voi da acum şi cîteva nume ale altor slujitori bisericeşti, implicaţi direct în răscoalele ţărăneşti din 1907, tot după documentele aflate în arhivele botoşănene.

1. — *Cîntăreţul bisericesc Gigica Petru din parohia Plopeni* şi

2. — *Cîntăreţul bisericesc Savel a Todiresei din Salcea.*

În acest sens parohia Varatecu din com. Dumbrăveni cu nr. 30 din 30 martie 1907 raportează : «pînă în prezent nu se află implicat nici un cucernic paroh. În parohia Plopeni cîntăreţul Gigica e arestat ca instigator ; bănuit e şi cîntăreţul Savel a Todiresei din Salcea» [3]).

3. — *Cîntăreţul bisericesc Mihail Munteanu din Stăuceni* şi

4. — *Cîntăreţul bisericesc Chirica tot din Stăuceni.*

Pentru aceştia primăria comunei Bălueni cu nr. 1420 din 3 mai 1907 raportează protoieriei Botoşani : «La adresa sf. Voastre nr. 258 am onoarea a vă răspunde că cîntăreţii Mihail Munteanu şi Chirica de la parohia Stăuceni această comună, au fost instigatori în răscoalele ţărăneşti din luna martie a. c., au fost opriţi provizoriu, în urmă au fost eliberaţi, s-au încheiat lucrări de darea lor în judecată după cum ne-au afirmat d-nii jandarmi ce au fost însărcinaţi cu anchetarea faptului» [4]).

---

1) Dos. parohiei Siminicea Balş, pag. 127, Arh. Stat. Botoşani.
2) Dos. Pref. Botoşani, vol. II, pag. 545.
3) Dos. Pref. Botoşani, vol. I, nr. 93, pag, 99.
4) Idem, vol. II, pag. 163.

5. — *Cîntăreţul bisericesc Ilarion Gh. Petru din Siminicea Balş* şi

6. — *Paraclisierul Vasile Mihail Filipescu tot din Siminicea Balş.*

Primăria Siminicea cu nr. 904 din 12 aprilie 1907 raportează protoieriei Botoşani: «La adresa sf. Voastre nr. 258/1907, cu onoare vi se răspunde că cîntăreţul Ilarion Gheorghe Petru şi paraclisierul Vasile Mihail Filipescu de la biserica Siminicea Balş, au fost cercetaţi pe simple bănueli şi lăsaţi în libertate» [1]).

Este de observat că în satele unde răscoala a fost mai amplă acolo s-au îndreptat şi bănuelile nu numai asupra preoţilor, dar şi a celorlalţi slujitori ai bisericii. Aceasta confirmă odată mai mult starea de suspiciune generală în care se găseau slujitorii bisericii în toate satele cuprinse de răscoală.

Ca dovadă şi mai evidentă pînă unde mergeau aceste bănueli asupra slujitorilor bisericii, voi cita şi din ordinul Prefecturii Botoşani nr. 7248 din 7 august 1907, către protoiereul Botoşani : «Domnul Ministru de Interne prin ordinul nr. 45455/1907 ne comunică că învăţătorul din comuna Leu, jud. Romanaţi a trecut zilele trecute un manifest incendiar scris cu creion roş. Acest manifest după care alăturat vă trimit o copie, prin ideile cu totul revoluţionare ce conţine, trebuie să îngrijoreze pe toată lumea şi autorităţile să vegheze cu cea mai mare luare aminte ca un astfel de manifest să nu se răspîndească, căci la din contra consecinţele ar putea să fie extrem de grave. Am onoarea dar a vă ruga să constataţi cu minuţiozitate şi în mod confidenţial dacă asemenea manifeste nu s-au trimis preoţilor din judeţul nostru şi să ne trimiteţi în original pe cele ce le veţi găsi luînd în acelaşi timp şi măsurile cele mai chibzuite ce le veţi găsi de cuviinţă spre a se împiedica răspîndirea lor» [2]).

Cu toate că ideile profund revoluţionare din acest manifest sînt incompatibile cu misiunea preoţilor care nu puteau admite folosirea unor mijloace nu numai necreştine, dar şi inumane, ca îndemnul acesta din manifestul mai sus menţionat : «foc noaptea la tot ce au (ciocoii)», totuşi preoţii sînt bănuiţi cerîndu-se ca să se «constate cu minuţiozitate şi în mod confidenţial dacă asemenea manifeste nu s-au trimis şi preoţilor din judeţul nostru». Această concepţie, specific clasei conducătoare de atunci, vădeşte panica ce le-o provocase răscoalele, mergînd cu suspiciunile lor prea departe.

Adevărul însă, care se desprinde în mod clar, este că preoţii ortodocşi au folosit toate căile permise pentru a arata starea ţărănimii noastre şi au exprimat dorinţa îmbunătăţirii soartei lor, fără a uza însă de mijloace nepermise misiunii lor spre a fi acuzaţi ca atare.

INCHEIERE

După potolirea răscoalei din 1907, în urma asigurărilor date de guvern şi a promisiunilor făcute că ţăranilor «li se va da tot

---

3) Idem, vol. I, pag. 112.
1) Dosarul Protoieriei Botoşani, anii 1902-1908. pag. 154.

ceea ce cer», rezultatul a fost că ţăranii au trebuit să încheie contracte scrise cu moşierii în condiţiile care avantajau tot pe exploatatori. Iată în ce condiţiuni se încheie asemenea contracte: «Zilele le vom munci neîntrerupt pînă la terminare din revărsatul zorilor pînă la întunecat, cu preţul de 20 lei luna socotită 32 zile lucrătoare... plugărie 8,1/2 luni, nu vom putea lipsi de la pluguri de cît una din trei duminici. Pămînturile ce le vom lua în arendă vom plăti 40 de lei falcea... imaşurile vom plăti 28 lei falcea. Plata pămîntului vom achita prin praşilă şi secere» [1]). Deci pentru a plăti arenda unei fălci de pămînt, ţăranul trebuia să lucreze cel puţin 2 luni zi la zi cu familia sa. Iar pentru plata arenzilor, locuitorilor comunei Flămînzi, li se fixează următoarele condiţii de plată în muncă : pentru 1,44 ha. lucru 54 arii praşilă, 81 ari secere la grîu, 36 ari secere la orz şi ovăz, cei cu boi şi cîte 1,44 ha. arătură toamnă, 50 care carat la gireadă, cei cu palmele numai cîte 5 zile la clădit girezile. Cei cu copii va da la lucru la plugărie timp de 7 luni cu 20 lei de fiecare băiet. Plata le este socotită astfel: 1) Arătură cîte 2,88 ha de fiecare nume cu 16 lei 1,44 ha, 2) Praşila pentru un ha. 27,60 lei şi tain, 3) Secere cîte 11,05 lei ha. şi tain, 4) legat la pîine albă cîte 6,88 lei ha. şi tain; 5) carat cîte 50 care cîte 25 bani de fiecare car, 6 zile, cîte 5 zile carat a 1,50 lei ziua şi palmaşii 4 zile a 1 leu ziua [2]).

Totodată putem constata şi cît pămînt s-a dat ţăranilor în condiţiunile de mai sus, după răscoală, luînd ca exemplu com. Fîntînele de care am mai amintit. Iată ce scriu documentele : «Intinderea moşiei Băluşeni-Fîntînele, proprietatea lui Bogdan Ciomac este 540 fălci arabile din care s-a dat locuitorilor 165 fălci. Intinderea moşiei Băneşti-Fîntînele, proprietatea lui I. Capri, este de 490 fălci arabile din care s-a dat locuitorilor 111 fălci. Intinderea moşiei Fîntînele, proprietatea lui Cristea Buicliu este de 500 fălci din care s-a dat locuitorilor 96 fălci» [3]). Deci în medie s-au dat în arendă circa 25% din teren şi nu din cel mai bun. Această constatare se poate face şi la celelalte comune din judeţ, ceea ce arată că marea majoritate a pămînturilor a rămas tot marilor moşieri.

Şi acum, constatînd după jumătate de veac «ce expresie au căpătat nevoile cele noi de atunci», vedem cum de abia astăzi, după cel de al doilea război mondial şi în urma marilor schimbări sociale actuale datorită noilor cuceriri ale socialismului, s-a schimbat cu totul situaţia ţărănimii, care a devenit stăpînă deplină pe tot pămîntul ce-l munceşte şi liberă să facă cum doreşte, avînd la îndemînă nu simple asociaţii de arendare cu obligaţii grele, ci dreptul şi libertatea de a face întovărăşiri agricole spre a se bucura nu numai de pămîntul ce-l munceşte şi de rodul muncii, ci şi de avantajele agriculturii sistematice prin folosirea maşinilor agricole puse la îndemînă de Stat, ca şi de regulile agrotehnice pe care ştiinţa înaintată şi specialiştii le dau ţăranilor, pentru ca pămînturile să fie lucrate în condiţiile optime şi cu

---

1) Dos. Prefecturii Botoşani. vol. II, pag, 90-96.
2) Idem, pag. 96.
3) Idem, pag. 436.

randament maxim. Cîtă deosebire între atunci şi acum! Şi aceasta numai la jumătate de veac.

Iată de ce la această aniversare, deschizînd pagini din istoria zbucimată a poporului nostru, am înserat aceste date istorice cu privire la ţinutul Botoşanilor, care a dat cel dintîi alarma pentru a se păşi la calea marilor reforme agrare din ţara noastră, oglindind prin aceasta marele progres înfăptuit astăzi de ţărănimea muncitoare atît de obidită în trecut.

Şi constatăm şi cu acest prilej că n-a lipsit nici aportul preoţimii botoşănene la înfăptuirea acestor mari reforme menite să schimbe radical starea economică a întregului popor muncitor de la noi. Preoţii ortodocşi au dat dovadă de adevărat patriotism şi dragoste pentru poporul în mijlocul căruia îşi desfăşoară misiunea. Dacă preoţii n-au luat parte activă în răscoala din 1907 decît în număr mai mult sau mai puţin mic, în general au fost alături de năzuinţele legitime ale ţărănimii pe care au sprijinit-o sub diferite forme şi atît cît le-a permis rostul lor în vremurile în care au trăit, conştienţi că-şi îndeplinesc prin aceasta nu numai o îndatorire cetăţenească, ci şi o misiune istorică în numele dreptăţii sociale şi a iubirii faţă de patrie.

Preot NECOLAI SCRIBAN-Botoşani

CU PRIVIRE LA „TESTAMENTUL" SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL

„...nu am alergat în zadar, nici m-am ostenit în zadar".

(Filipeni II, 16)

S-a spus despre Sfîntul Apostol Pavel că chiar dacă n-ar fi devenit ucenicul lui Hristos Mîntuitorul, Saul din Tars ar fi rămas totuşi un om mare, pentru vremea lui, pentru poporul din coapsa căruia a ieşit, fiindcă el nu ţinea de specia sufletelor molîi despre care Dante afirmă că «cerul le refuză şi infernul le dispreţuieşte». Lumina divină care l-a lovit vremelnic cu trupească orbire în preajma porţilor Damascului, a clădit însă pe ruina zelosului slujbaş sinedrial «făptura cea nouă» a unui gigant cu care creştinătatea se va mîndri cît va fi lumea. Proporţiile monumentale ale personalităţii şi putinţelor sale geniale i-a ispitit pe numeroşi biografi moderni ai săi — situaţi, confesional, în afara ortodoxiei răsăritene şi a romano-catolicismului — să-i exagereze poziţia reală în istoria Bisericii creştine, promovîndu-l la rang de unic întemeietor, sau măcar co-fondator, al instituţiei sfinte [1]). Aceasta, firește, fără ştirea şi fără adeziunea marelui Apostol.

A rîvnit, e adevărat, să-l egaleze pe Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, să devină «rival» al Lui, în înţelesul temperat şi pozitiv al cuvîntului, dar numai în patimi şi moarte. A văzut în El pe Fiul lui Dumnezeu întrupat pentru noi şi pentru a noastră mîntuire. L-a îmbiat celor dornici de izbăvire din nevoi ca unic MÎNTUITOR a toată lumea şi ca MODEL de vieţuire neprihănită pentru toţi cei intraţi în comuniune cu El prin Taina Sfîntului Botez, — şi pentru sine în primul rînd. Încă la anul 55, cînd profund mîhnit sufleteşte scria creştinilor din Galatia, Sf. Pavel afirma în deplina conştiinţă a răspunderii pe care o creea o astfel de mărturisire: «Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte întru mine» (Gal. 2, 20). Opt ani mai tîrziu, cu consecvenţă pilduitoare le spunea creştinilor din Filipi: «Mie a vieţui este Hristos» (Fil. 1, 21). Şi unii şi ceilalţi ştiau prea bine cît de adevărată este această spovedanie publică, pentru că au avut prilej să-l vadă nu puţine zile în mijlocul lor, străduindu-se să-i ridice pe ei, cum s-a ridicat pe sine, pildă dîndu-se lor, la statura «băr-

batului desăvîrșit», la «măsura vîrstei deplinătății lui Hristos» (Efeseni 1, 13[2]).

Secretul acestei învieri la viață nouă nu mai e un secret pentru nici un creștin: apuci ferm mîna de ajutor pe care Hristos o întinde fiecăruia din noi, prin darurile Bisericii Sale și ceea ce numai El poate, devine fapt împlinit; căci «dacă este cineva în (comuniune cu) Hristos, e făptură nouă, cele vechi au trecut, iată toate s-au făcut noi» (II Cor. 5, 17).

Orice încercare de a-l egala pe Sfîntul Pavel cu Mîntuitorul în ce privește contribuția sa la întemeierea creștinismului este abuzivă și antipaulină. Cel ce are un model la urmarea căruia aspiră, e străin de orice ambiție de a umbri modelul cu izbîndirile sale imitatoare. Afirmația aceasta este valabilă și pentru rîvna Sfîntului Apostol Pavel de-a se vedea învrednicit să ia parte la patimile lui Hristos, de-a se asemăna cu moartea Lui (cf. Fil. 3, 10). Textul parafrazat aci e limpede și fără echivoc în formularea sa originară: τοῦ γνῶμαι αὐτὸν... καὶ κοινωνίαν παθημάτον αὐτοῦ συμμορφιξόμενος τῷ υανάτῳ αὐτοῦ...

Verbul συμμοφιξιομενος e un participiu pasiv (de la συμμορφίξόμννος). Această «asemănare cu moartea Lui» Hristos nu și-o organizează Apostolul cu de la sine putere, ci o cere pe cale de rugăciune, ca o ultimă favoare, de la Cerul milostivirilor creștinești. Domnul are să hotărască dacă Apostolul său este vrednic de ea.

Dar Domnul ține seamă de vrednicia rugătorului, iar vrednițiile Sfîntului Pavel s-au suit ca o jertfă bine-primită înaintea scaunului Dreptului Judecător. De lucrul acesta e încredințat și Sfîntul Pavel, pentru că știe cum a alergat pe stadionul acestei vieți ca să se învrednicească de privilegiul de-a fi pururea cu Domnul.

Hotărîrea Domnului nostru Iisus Hristos cu privire la modul săvîrșirii din viață a Sfîntului Pavel corespunde rîvnei fierbinți a Apostolului, formulată în textul din Fil. 3, 10: *El a avut parte de moarte mucenicească*. Acest lucru se știe precis — și aceasta este esențialul. Pe chestiuni de amănunt — împrejurările, locul și data martiriului său — s-au purtat discuții aprinse și se mai poartă încă. Vom încerca, în cele ce urmează, să arătăm ce poate reține ca valabil creștinul ortodox de lege răsăriteană din aceste discuții care-i pasionează de veacuri pe cercetătorii de specialitate.

* * *

Cu privire la data sfîrșitului mucenicesc al Sfîntului Apostol Pavel, între cercetătorii de specialitate există serioase divergențe de opinii. Unii socotesc că Apostolul Neamurilor s-a săvîrșit din trupul vieții acesteia în vara anului 64, căzînd victima persecuției neroniene izbucnită după arderea Romei. Alții așează data morții sale martirice la anul 67.

Prima opinie este împărtășită mai ales de teologi protestanți și pleacă de la Ferdinand Christian Baur, șeful școalei raționaliste de la Tűbingen (mijlocul veacului trecut). Cealaltă este îmbrățișată

de teologii ortodocşi şi romano-catolici, precum şi de unii dintre protestanţii conservatori.

F. Chr. Baur şi adepţii săi pornesc de la presupunerea că Epistolele Pastorale nu ar fi autentice. Această presupunere, pentru ei are caracter de certitudine. La temelia ei stau considerente de ordin subiectiv: «Epistolele Pastorale nu sînt pe placul protestanţilor pentru că ele arată precis existenţa ierarhiei bisericeşti pe vremea Apostolilor. De aceea ei susţin că ultimele trei epistole pauline nu corespund unei situaţii istorice reale şi nu se pot încadra în cronologia cunoscută a vieţii Sf. Apostol Pavel, voind să ne convingă, în cele din urmă, că nici vocabularul şi doctrina lor nu se potrivesc cu celelalte epistole. Pentru noi problema se pune cu totul invers: Epistolele Pastorale, neputîndu-se încadra în perioada cuprinsă în F. Ap., dovedesc că Sf. Pavel a terminat cu bine prima captivitate romană şi a venit din nou în Macedonia, în Grecia şi în Asia Mică, dînd ultimele sfaturi şi desăvîrşind organizarea bisericească a comunităţilor întemeiate înainte de arestarea sa» [3]) a doua oară. Cu alte cuvinte, tendinţa confesional colorată de-a scoate Epistolele Pastorale din circuitul cronologiei pauline — şi, deci de-a le elimina din Corpus Paulinum — reprezintă principalul motiv al antidatării martiriului Sfîntului Pavel.

Că prima opinie, arătată mai sus, este realmente o antidatare a morţii Sfîntului Pavel şi trebuie tratată ca atare, nu mai încape îndoială. Temeiurile autenticităţii Epistolelor Pastorale — chiar în părţile socotite vulnerabile (doctrină, vocabular, etc.) — au fost analizate minuţios şi valoarea lor probatorie copios dovedită şi la noi, deocamdată numai pe cale de manual, dar într-o extensiune care arată prin ea însăşi atenţiunea ce o dăm acestei probleme delicate [4]). Aici, am vrea să stăruim pe scurt — şi fără pretenţia de-a spune tot ceea ce se poate spune în această privinţă — asupra unor amănunte de ordin exegetic şi istoric.

1. — Sfîrşitul — abrupt — al cărţii Faptele Apostolilor nu sugerează nimic cititorului cu privire la eventualitatea morţii iminente a Sfîntului Apostol Pavel. Dimpotrivă, totul lasă să se subînţeleagă un deznodămînt favorabil primei sale captivităţi romane. Textul: «Şi a petrecut Pavel doi ani deplin cu cheltuiala sa şi primea pe toţi care veneau la el, propovăduind împărăţia lui Dumnezeu şi învăţînd cele despre Domnul Iisus Hristos, cu toată îndrăzneala, fără nici o piedică» (F. Ap. 28, 30-31), dovedeşte că Apostolul aştepta soluţionarea procesului său înaintea tribunalului imperial bucurîndu-se de un regim de detenţiune uşoară. Arestul său preventiv era un fel de domiciliu obligatoriu. A trăi în casă cu chirie — sub pază, firește — însemnează nu numai a nu fi cunoscut de astă dată mucedele temniţe ale Romei, ci şi aceea că autorităţile romane îl tratau cu consideraţia cuvenită unui cetăţean care din proprie iniţiativă s-a pus la dispoziţia justiţiei, spre a curma şi risipi o dată pentru totdeauna învinuirile ce i le aduceau detractorii săi iudei şi iudaizanţi. În afară de aceasta, este istoriceşte constatat că înainte de arderea Romei statul roman nu făcea deosebire între iudei şi creştini şi niciodată nu i-a urmărit pe aceştia din urmă pentru motivul că erau creştini [5]).

În sfîrşit, este exclus ca Sfîntul Luca să fi trecut sub tăcere moartea Sfîntului Pavel, neamintindu-o măcar în cîteva cuvinte, dacă ea s-ar fi produs ca o consecinţă a primei captivităţi romane.

2. — Tonul fundamental al Epistolelor pauline scrise la anul 63, în preajma procesului Apostolului, este cu desăvîrşire optimist. Trei dintre ele au purces la destinaţie deodată, prin Tihic şi Onisim (cf. Ef. 6, 21-22; Col. 4, 7-9; Filimon 19 şi 22). Ei sînt autorizaţi «să mîngîie inimile» destinatarilor primi ai acestor scrieri inspirate, întregind cu amănunte orale referinţele ce le dă Apostolul în scris cu privire la situaţia sa. Mai mult decît atît: Lui Filimon din Colose îi cere să-i gătească loc de găzduire în casa sa, încredinţat fiind că îl va cerceta în curînd (cf. Filimon 22).

Epistola către Filipeni dezvăluie o situaţie nouă, fără să întunece tonul fundamental al precursoarelor ei. Cînd o scrie, Sf. Pavel nu mai sălăşluieşte în casa cu chirie din oraş, ci în «pretoriu» (Fil. 1, 13), termen prin care avem să înţelegem cazarma pretorienilor[6]), trupe de gardă afectate serviciului de ordine şi pază al palatului imperial şi al capitalei. Exactitatea acestei interpretări este dovedită de amănuntul din Fil. 4, 22 — unde citim că Sfîntul Pavel trimite filipenilor salutări frăţeşti şi de la creştinii «din casa Cezarului», convertiţi probabil tocmai după strămutarea sa acolo, săvîrşită cînd se apropia şi se cunoştea data desfăşurării procesului.

În aceeaşi epistolă, după ce anunţă apropiata trimitere a lui Timotei la Filipi, Apostolul afirmă, senin: «Sînt însă încredinţat în domnul că şi eu voi veni în curînd» la voi (Fil. 2, 24).

În sfîrşit, textul din Fil. 1, 21-26 nu mai lasă nici o îndoială în privinţa certitudinii eliberării sale iminente. Aci, Apostolul mărturiseşte că se află întro dilemă grea: dacă moare, cu atît mai curînd se va afla împreună cu Domnul preaînălţat întru mărire; dacă va continua să trăiască, adică dacă va fi eliberat, aceasta va fi spre folosul Evangheliei, pe care va avea astfel prilej s-o propovăduiască mai departe. «Sînt însă strîns de amîndouă avînd dorinţa de a mă desface (de cortul vieţii vremelnice) şi a fi împreună cu Hristos (în cer), căci este cu mult mai bine (pentru mine), dar este mai de trebuinţă pentru voi ca să rămîn în trup» (Fil. 1, 23-24). Dilema a clarificat-o Dumnezeu şi Apostolul cunoaşte — pe ce cale, nu interesează, dar se poate presupune[7]) — verdictul Lui. De aceea continuă: «Şi fiind încredinţat de aceasta (că este mai de trebuinţă pentru voi ca să rămîn în trup), *ştiu că voi rămînea şi voi petrece împreună cu voi toţi* spre propăşirea voastră şi spre bucuria credinţei, pentru ca lauda voastră să prisosească în Hristos Iisus *prin mine, la venirea mea din nou* către voi» (Fil. 1, 25-26; vezi şi v. următor).

Nu vorbeşte aşa cineva care bănuieşte că viaţa lui pămîntească ar putea să-i fie curmată în curînd! E ceea ce rezultă din confruntarea textelor acestor epistole cu acela al Epistolei a II-a către Timotei.

3. — În Epistola a II-a către Timotei vorbeşte un suflet care

are certitudinea despărţirii sale neîntîrziate de trup. Timotei e solicitat să vină la Roma (cf. 1, 4), să vină *curînd* (cf. 4, 9) dacă vrea să-l mai afle în viaţă, să vină *înainte de-a începe iarna* (cf. 4, 21) ca să nu aibă greutăţi din pricina întreruperii sezoniere a navigaţiei.

Pe de altă parte, tonul fundamental al epistolei este — omeneşte vorbind — pesimist. Apostolul este izolat de credincioşii săi şi părăsit de colaboratori. Numai Sfîntul medic Luca se mai află în preajma sa, dîndu-i asistenţă medicală şi sufletească, biruind cu cine ştie cîte greutăţi neînduplecarea cerberilor care păzeau temniţa Mamertină [8]) şi punînd, poate, în linie de bătaie legăturile influente ce şi le făcuse în înalta societate romană prin mijlocirea patricianului încreştinat Teofil (cel amintit în Luca 1, 3 şi F. Ap. 1, 1). În temniţă era umed şi rece: mantia (felonul) rămasă la Carp din Troada îi putea fi de folos (II Tim. 4, 13). De cărţi şi mai ales de pergamente avea nevoie ca să le pună în ordine şi să le încredinţeze unor mîini sigure (poate, chiar Sfîntului Luca; loc. cit.).

Apostolul s-a aflat o dată în starea de inculpat. Întîiul său proces («întîia mea apărare» = ἡ πρώτη μου ἀπολογία; II Tim. 4, 16) s-a soldat cu o sentinţă de achitare: «Domnul a fost cu mine şi m-a întărit, *ca propovăduirea să se desăvîrşească prin mine şi toate neamurile să audă Evanghelia;* iar eu am scăpat din gura leului» (Tim. 4, 17). Desăvîrşirea propovăduirii nu poate însemna altceva decît că planul său de-a pătrunde cu făclia Evangheliei pînă în Spania s-a împlinit (cf. Rom. 15, 24 şi 28), iar leul din gura căruia a scăpat nu poate fi altcineva decît Cezarul, întruchiparea maximei puteri de dispoziţie asupra vieţilor omeneşti şi a bunurilor materiale, pe care a cunoscut-o antichitatea începutului erei creştine.

De astă dată, nevoit fiind să se apere (=judece) a doua oară, nu mai are nădejde de scăpare: «Domnul mă va izbăvi de tot lucrul rău şi mă va mîntui în împărăţia sa cea cerească» (II Tim. 4, 18).

Între prima şi cea de-a doua «apărare» (ἀπολογία) se situiază a patra călătorie misionară a Sfîntului Apostol Pavel [9]), cu itinerar posibil de reconstituit fragmentar — Spania, Creta, Palestina, Asia Minor, Macedonia, Grecia (?!...) şi cu etapa finală a activităţii sale scripturistice, care înglobează Epistolele Pastorale; eventual şi Epistola către Evrei, scrisă după eliberarea din prima captivitate romană, de undeva din Italia (cf. Evrei 13, 23-24) [10]).

Finalul duios al acestei activităţi de Duhul Sfînt inspirată îl reprezintă Epistola a II-a către Timotei. Textul ei dovedeşte că conştiinţa apostoliei nu l-a părăsit pe sfîntul autor nici în pragul morţii.

* * *

Epistola a II-a către Timotei are valoarea unui testament. *Testamentul paulin* ca atare, este socotit a fi, însă, de către unanimitatea cercetătorilor care admit autenticitatea Epistolelor Pastorale, fragmentul din cap. 4, v. 6-8. El glăsuieşte astfel:

(6) *«Iată, eu îmi vărs sîngele ca jertfă şi vremea despărţirii mele s-a apropiat.*

(7) *Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvîrşit, credinţa am păzit;*

(8) *de acum mi s-a gătit cununa dreptăţii, pe care mi-o va da Domnul, judecătorul cel drept, în ziua aceea; şi nu numai mie, ci şi tuturor celor care vor fi iubit arătarea lui».*

Sfîntul Pavel îşi aşteaptă liniştit sfîrşitul «curgerii» vieţii acestea vremelnice. Vechea şi neistovita lui rîvnă de-a se adăuga patimilor lui Hristos (cf. Fil. 3, 10) este pe punctul de-a se împlini.

De-acum înainte, greul slujirii Evangheliei va apăsa pe umerii lui Timotei şi ai celorlalţi ucenici ai Apostolilor. Aceasta înseamnă că responzabilitatea lor creşte înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor. Ca să se achite demn şi pînă la capăt de rigorile ei aşterne Sfîntul Pavel atîtea poveţe preţioase de conducere pastorală în ultima sa scriere inspirată.

De-altcum, însuşi sfîrşitul vieţii sale vremelnice reprezintă în această privinţă o lecţie măreaţă pentru episcopul efesean care îndeplineşte cu vădită destoinicie funcţia de locţiitor apostolesc. Sfîntul Pavel întîmpină moartea trupului fără să se tulbure, căci ea nu este un sfîrşit banal, ca oricare alt sfîrşit de viaţă pămîntească. Viaţa şi opera sa misionară şi le încununează cu moarte martirică. Moartea lui va fi o ultimă şi voinică opintire de pe cîmpul de luptă al Evangheliei mîntuirii «neamurilor» înspre dobîndirea biruinţei decisive: viaţa de veci.

A îndeplinit în acest scop toate condiţiile trebuincioase. Drumul de luptă şi de jertfă pe care i l-a hotărît Dumnezeu, l-a străbătut pînă la capăt — cu dureri, dar fără greşeli şi fără poticniri. Credinţa insuflată de Domnul cu prilejul convertirii şi adîncită în anii de însingurări [11]) şi de alergături misionare, a păstrat-o intactă pînă în ceasul din urmă, neafectată de nici un adaos sau corectură omenească. Solia ei a purtat-o ca pe-o torţă aprinsă la vetrele de jăratec duhovnicesc ale Cerului, pînă la marginile pămîntului. În ciuda atîtor osteneli şi jertfe, prigoane şi amărăciuni, izbînzi şi vremelnice înfrîngeri, oamenii vremii aceleea au cunoscut din plin înflăcărata sa dragoste faţă de Hristos şi nu puţini au fost cei ce sau lăsat încinşi de dogorile ei, primenindu-şi viaţa.

Acum, ţinta alergării sale s-a apropiat. E sigur că va lua cununa pe care i-a gătit-o Domnul — şi anume, nu numai lui, ci şi tuturor celor ce duc lupta înnoirii sufletelor omeneşti cu devotamentul dovedit de Apostolul Neamurilor. Toată viaţa lui posterioară convertirii, a socotit-o — într-o ireproşabilă formulare de citadin atent la întrecerile tinereşti pe arene — ca o probă de rezistenţă în cursă lungă pe stadionul petrecerii noastre în trup.

Cît de substanţial şi de profund este acest testament apostolesc — cu toată concisiunea lui textuală — rezultă din examinarea detaliilor biografice ce le cuprinde, ca şi din învăţămintele ce se desprind din ele.

Sfîntul Apostol Pavel consideră moartea sa martirică iminentă. Ea e concepută ca o jertfă *integrală*, deplină. E ceea ce rezultă din formularea în original a versetului 6. Aci, Apostolul nu utilizează verbul grecesc θυζιάτομαί (care însemnează «mă jertfesc»), ci verbul σπένδω-(ομαι), al cărui înţeles, fidel redat, este acesta: torn cîte puţin vin pe cărnurile jertfite, sau pe altarul de jertfă, înainte de jertfirea (arderea) acestora, fac libaţiune (de la ἡ σπονδή = libaţiune, turnare), din jertfă nu se dă totul lui Dumnezeu, în vreme ce libaţiunea rituală se descompune complet sub dogoarea focului şi se înalţă spre cer ca jertfa lui Avel. De aceea Sf. Părinte bisericesc Ioan Hrisostom observă [12]) — pe bună dreptate — că Apostolul n-a zis, simplu: «vremea jertfei mele s-a apropiat», «ci ceea ce este mai mult» decît atît, adică se oferă pe sine însuşi lui Hristos-Dumnezeu, aşa cum i-a adus ofrandă zi de zi viaţa sa de trudă şi de luptă.

De ce se laudă Apostolul astfel? — întreabă Sf. Ioan Hrisostom în legătură cu versetul 7 [13]). El răspunde astfel: Ca Timotei să capete curaj să facă la fel. Am mai adăuga doar atît: Lauda aceasta exprimă un adevăr, o realitate. Adevărul stă mai presus de smerenie, mai ales cînd — ca în cazul de faţă — poate stîrni rîvna de-a imita modelul ce se oferă concret spre urmare. «Exempla trahunt...», de cînd e lumea. În Biserica creştină, puterea exemplului este hotărîtoare pentru cei ce se nevoiesc să urmeze Domnului întru toate le dovedeşte că urmarea lui Hristos este posibilă, dacă te aliezi cu El.

Cununa care s-a gătit Sfîntului Apostol Pavel ca răsplată a strădaniilor sale misionare, nu-i împletită din ramuri de măslin sălbatic, nu durează numai o vreme, nu se veştejeşte, ci e veşnică, e împreunată cu strălucire netrecătoare. Încununarea celui ce a dobîndit-o depăşeşte splendoarea unui triumf de arenă: privitori (spectatori) sînt înşişi îngerii lui Dumnezeu; ei aplaudă pe devotatul slujitor al lui Hristos.

Călătoria săvîrşită prin această viaţă de către Sfîntul Apostol Pavel este mai curată decît calea soarelui pe cer — spune Sf. Ioan Hrisostom [14]). Aceasta din urmă — adăugăm noi — aduce după noapte, zi. Cealaltă, transformă cu reflectoarele aprinse de crucea lui Hristos înnoptările omenirii păcătoase de acum două mii de ani într-o veşnică dimineaţă a învierii de veci.

Spaţial, călătoria («curgerea», sens activ de continuitate) plinită de Sfîntul Pavel depăşeşte dimensiunile indicate în Rom. 15, 19: Acolo nu sînt înglobate nici măcar ca plan toate zbaterile sale misionare, atît de rodnice, de după prima captivitate romană.

Testamentul Sfîntului Apostol Pavel culminează în finalul v. 8: Arătarea Domnului (în înţeles eshatologic) este dorită cu ardoare de toţi cei ce calcă pe urmele Apostolului. Unii ca aceştia îşi lecuiesc fără preget şi fără contenire infirmităţile sufleteşti luptînd împotriva mediocrităţii cu mijloace de afirmare a evlaviei creştineşti (indicate în Ef. 6, 12 urm.; ş. a.).

În pragul morţii aflîndu-se, Sf. Pavel dă seamă unui om mai tînăr decît el, crescut de el, încărcat cu răspunderi bisericeşti copleşitoare de el despre viaţa sa «în Hristos». De ce? Ca şi acesta (Timotei) să poată da seamă la fel lui Dumnezeu de faptele sale

preoţeşti. Acesta-i testamentul Sfîntului Apostol Pavel şi în aceasta zace permanenta lui actualitate. A dorit, a voit şi s-a străduit să fie desăvîrşit — şi a izbutit. Limpede este că toate ne sînt cu putinţă întru Hristos, Cel ce ne îmbracă întru putere (cf. Fil. 4, 13), dacă luăm aminte *la noi* (educaţia de sine însuşi a preotului) şi *la toată turma* (pastoraţia propriu-zisă; cf. F. Ap. 20, 28) pe care am fost rînduiţi s-o călăuzim la mîntuire.

«Noi toţi trebuie să ne înfăţişăm înaintea judecăţii lui Hristos, ca să ia fiecare [răsplată] după cele ce a făcut prin trup[ul acestei vieţi], ori bine ori rău» (II Cor. 5, 10). Ferice de cel ce se poate înfăţişa înaintea Lui cu un testament analog celui paulin. Iar ca să fie aşa — şi nu altfel — destul este nouă să plinim de sîrg măsura devotamentului creştinesc articulat în ectenia liturgică: «*Pe noi înşine şi toată viaţa noastră lui Hristos-Dumnezeu s-o dăm*», cum a făcut Sfîntul Apostol Pavel.

* * *

«Testamentul» Sfîntului Apostol Pavel a fost scris în toamna anului 66, la Roma. În vara anului următor — după datele unei tradiţii unanime, îmbrăţişată de Biserica noastră şi acceptată ca prilej de prăznuire religioasă în Minei, la 29 iunie 67 — capul său a căzut sub tăişul paloşului. Mărturii documentare certe care să ateste exactitatea acestei date, nu avem. Avem însă probe indubitabile că Sfîntul Pavel n-a murit la sfîrşitul primei captivităţi romane şi nici în cursul anului 64, după arderea Romei.

Sfîntul Părinte apostolesc Clement Romanul ne informează (în Epistola I-a către Corinteni V, 7) că Sfîntul Apostol Pavel, «învăţînd dreptatea pe toată lumea, a ajuns pînă la marginea Apusului (ἐπὶ τὸ τέρμα τῆς δύσεως) [15]) şi a murit ca martir sub ocîrmuitorii imperiului».

Fericitul Ieronim (în «De viris illustribus», c. 5) precizează că Sf. Pavel a fost decapitat în anul al 14-lea al domniei lui Nero, în aceeaşi zi cu Sfîntul Apostol Petru. Tot el spune că filozoful stoic Seneca a fost ucis de Nero înainte de-a pune cununa martiriului Petru şi Pavel.

Din analele istoriografului roman Tacitus (15, 48) se ştie că Seneca a fost executat în vremea magistraturii consulilor Silius Nerva şi Atticus Vestinus (anul 65). Sfinţii Petru şi Pavel au fost martirizaţi, deci după moartea lui Seneca, în temeiul afirmaţiei fericitului Ieronim. Cînd anume? — ajută să stabilim textul citat din Sf. Clement Romanul.

În anul 67, Nero plecase în turneu teatral, în Grecia. Voia să învingă patria artei, cu «talentul» său scenic pe propriul ei tărîm. În lipsa sa, la Roma dictau cu puteri discreţionare doi prefecţi [16]). Atunci s-a săvîrşit martirizarea celor doi Apostoli [17]).

Cetăţean roman fiind, Sf. Pavel a avut parte de moartea onorabilă la care-i dădeau drept legile imperiului («bona mors»), fiind decapitat pe calea care duce de la Roma la portul Ostia, în vreme ce Sf. Petru, tratat ca duşman al ordinei publice (hostis publicus), a fost răstignit.

Din acel ceas, slobozit fiind de trup Pavel Apostolul e împreună cu Hristos (cf. Fil. 1, 23), cum a rîvnit. Din învăţătura şi pilda vieţii lui amîndouă ecouri fidele ale MÎNTUITORULUI şi MODELULUI Iisus Hristos fiind — Biserica noastră culege dar peste dar *«Testamentul» Sfîntului Apostol Pavel.*

NOTE SUBLINIARE

1) „În general, cei ce exagerează proporţiile personalităţii Sfîntului Apostol Pavel, nesocotesc dumnezeirea Mîntuitorului sau uită că dacă Apostolul Neamurilor a fost ceea ce a fost, aceasta o datoreşte — cum însuşi mărturiseşte cu atîtea prilejuri — exclusiv chemării de care l-a învrednicit Mîntuitorul şi a ajutorului pe care i l-a dat El în toată bună-vremea“ (Grigorie *Marcu:* Studii Biblice. Sibiu 1940, p. 12). Numărăm la acest loc pe Arnold *Meyer* (Wer hat das Christentum begründet, Jesus oder Paulus? Tübingen 1907) şi Hans *Windisch* (Paulus und Christus. Leipzig 1934). Cel dintîi îl face pe Sf. Pavel întemeietorul „formei“ creştinismului (p. 103), după ce s-a îngrijit să-l micşoreze în prealabil pe Mîntuitorul (p. 82). Celălalt pe cîteva sute de pagini fanteziste, se căzneşte să niveleze deosebirile dintre Iisus Hristos şi Sf. Apostol Pavel reducîndu-i la acelaşi numitor comun şi înglobîndu-i în aceeaşi categorie cu *οἱ θεῖοι ἄνδρες* resp.: *ἄνθρωποι*) ai antichităţii greco-romane şi cu „oamenii lui Dumnezeu“ din Vechiul Testament. În acest caz, Iisus este socotit un simplu înţelept care poate fi comparat cu alt înţelept. „Noi înţelegem tema *Iisus şi Pavel* în chipul în care au fost tratate temele comparative *Iisus şi Budha, Iisus şi Socrate, Iisus şi Ieremia,* etc.“ — scrie Windisch (p. 7). Ceea ce însemnează că pentru el şi pentru cei ce-i împărtăşesc opinia, Iisus şi Pavel ar fi două mărimi de dimensiuni egale. Şi pentru Windisch, Sf. Pavel nu este al doilea întemeietor al creştinismului, ci Iisus şi Pavel sînt „vielleicht auch die zwei (vornehmsten) Stifter des Urchristemtums und der Urchristlichen Gemeinden“ (p. 7).

Astfel de exagerări puteau fi auzite adeseori, de la Reformă încoace. Împotriva lor s-a ridicat vigurosul curent de reaşezare a lucrurilor în făgaşul lor firesc, curent care — la începutul veacului nostru — a alunecat în extrema cealaltă, vînturînd lozinca: „Los von Paulus! Zurück zu Christus!“ (Să ne desfacem de Pavel! Înapoi la Hristos!“ (Amănunte, la Grigorie *Marcu:* o. c. p. 1-22).

2) Cu privire la concepţia paulină despre desăvîrşirea creştină, vezi Grigorie *Marcu:* Antropologia Paulină. Sibiu 1941, p. 267-276.

3) Diacon N. I. *Nicolaescu:* Cronologia Paulină; în: „Biserica Ortodoxă Romînă“, anul LX, 1942, nr. 5-6, p. 197.

4) Să se vadă prelegerea respectivă din: Studiul Noului Testament (manual), Bucureşti 1954, p. 151-162.

5) Probă, printre alte, faimosul edict de expulzare a evreilor turbulenţi din Roma, dat de împăratul Claudiu (anul 49), de ale cărui efecte au fost loviţi iudeii şi creştinii, fără nici o deosebire.

6) O seamă de exegeţi consideră că pretoriul ar fi reşedinţa guvernatorilor provinciali romani şi, deci, Epistola către Filipeni ar putea să aibă alt loc al redactării ei decît Roma. În această problemă mult şi frumos discutată, avem în romîneşte erudita carte a Părintelui profesor Dr. Nicolae I. *Nicolaescu:* Introducere în Epistola către Filipeni. Captivitatea Sfîntului Apostol Pavel în Efes. Bucureşti 1942. — Noi rămînem, deocamdată, la opinia tradiţională, din pricina expresiei „casa Cezarului“ (Fil. 4, 22).

7) Pe calea uneia din numeroasele revelaţii de care s-a învrednicit a se împărtăşi Sfîntul Apostol Pavel.

8) La picioarele Capitoliului, lîngă Forum, numită şi „Tullianum“. N. I. *Nicolaescu:* Cronologia Paulină, p. 200; Josef *Holzner:* Paulus. Ein Heldenleben im Dienste Christi. Ed. II. Freiburg, I. Br. 1937, p. 444; ş. a.

9) Aşa o numeşte şi N. I. *Nicolaescu:* Cronologia Paulină, p. 197 urm. — pe bună dreptate.

10) Probabil, chiar din Roma. Faptul că nu indică localitatea, socotim că trebuie legat de motivele care l-au determinat pe sfîntul autor să se în-

văluie în anonimat. Este cunoscută adversitatea ireductibilă a iudeilor şi iudaizanţilor faţă de persoana Apostolului Neamurilor.

11) Trei ani în Arabia (la marginea de nord a pustiului cu acest nume) şi alţi patrusprezece ani la Tarsul Ciliciei (cf. Gal. 1, 17-18 şi 21, combinat cu 2, 1), — ani în cursul cărora, pe cale revelaţională, Mîntuitorul Hristos i-a fost învăţator nelipsit.

12) Sf. *Ioan Hrisostom:* Comentariile sau explicarea Epistolelor I-II Timotei, Tit şi Filimon. Trad. de Arhim. Theodosie Athanasiu, Bucureşti 1911, la loc.

13) Com. la loc.

14) Com. la loc.

15) Expresie prin care se înţelege tărîmul apusean al Spaniei, la Coloanele lui Hercule, socotit ca „sfîrşitul (marginea) pămîntului".— După textul publicat de O. *Gebhardt*, A. *Harnack* şi Th. *Zahn:* Patrum Apostolicorum Opera, Lipsiae 1920, p. 4.

16) După unii cercetători: Aelius Caesarianus (poreclit „al doilea Nero") şi Polycletus, iar după alţii, ferocele Tigelinus şi Nymphidius.

17) Am împrumutat integral această demonstraţie de la Părintele profesor Vasile *Gheorghiu:* Introducerea în sfintele cărţi ale Testamentului Nou. Cernăuţi 1929, p. 390; ş. a. — Vezi şi N. I. *Nicolaescu:* Cronologia Paulină, p. 199 urm.

17) *Holzner:* o. c. p. 447.

Prot. Dr. GRIGORIE MARCU
Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

Sibiu, Sf. Paşti 1957

ÎNCEPUTUL VIEŢII DE OBŞTE ÎN MONAHISM

Oamenii de astăzi tind tot mai mult spre o viaţă de obşte. In ţara noastră şi în alte ţări, mulţi muncitori şi ţărani lucrează în comun, avînd comune şi mijloace de lucru.

In faza aceasta de organizare a societăţii, fiecăruia i se dă din roadele muncii după măsura în care a contribuit la producerea lor şi se tinde spre faza ideală, cînd fiecare va lucra după putere şi va primi după nevoie. Acesta este aspectul văzut al vieţii de obşte care este realizat în mănăstiri de veacuri în urmă. In mănăstiri, viaţa de obşte are şi un aspect duhovnicesc care a existat înaintea celui material şi care-l susţine pe acesta.

Conducerea Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, veghează mereu la bunul mers al vieţii de obşte din mănăstiri, se zidesc noi clădiri, se organizează atelierele existente şi se înfiinţează ateliere noi în mănăstirile în care pînă acum nu erau şi se dau aceleaşi dispoziţii pentru toate mănăstirile din ţara noastră. În mănăstirile unde se tindea mai mult spre viaţa de sine, sub influenţa timpurilor trecute, se reorganizează cu multă grijă viaţa de obşte lăsată nouă de Sfinţii Părinţi.

In regulamentul pentru organizarea vieţii monahale, din 1953, se arată că viaţa de obşte este chipul vieţii îngereşti pe pămînt, este dorul cel mai ales al Mîntuitorului şi al Maicii Domnului, este pilda ce ne-a dat-o Domnul prin trăirea împreună cu sfinţii Apostoli, este buna rodire a rugăciunii şi a muncii. Este unirea în duh şi legătura dragostei dintre fraţi pentru numele Domnului (art. 64).

Viaţă de obşte în lucrurile pămînteşti şi în cele duhovniceşti. Sfera vieţii de obşte este fără de margini, fiindcă în cele din urmă ea duce la comuniune de dragoste cu Dumnezeu cel infinit.

«Noul Regulament pentru organizarea vieţii monahale, — zice Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, — sintetizează experienţa de peste un mileniu şi jumătate a vieţii de obşte aşa cum ne-o prezintă sfintele Canoane, rînduielile monahale şi pravilele bisericeşti» [1]).

«Niciodată în istoria monahismului din Patria noastră nu s-a insistat mai mult asupra vieţii monahale de obşte, ca în zilele noastre. Şi aceasta pentru că niciodată nu am avut condiţii spirituale mai favorabile desvoltării şi întăririi vieţii de obşte ca în vremea de acum» [2]).

Niciodată nu s-a arătat mai mult interes ca acum temeiuri-

lor scripturistice şi patristice ale vieţii de obşte. Pentru aceasta vom urmări, în rînduriie de faţă, cauzele care au dat naştere vieţii de obşte în monahism, începuturile vieţii de obşte în monahism şi felul cum a fost ea organizată de la început, pentru ca monahii să-şi poată dobîndi mîntuirea în număr cît mai mare.

I. — CAUZELE CARE AU DAT NAŞTERE VIEŢII DE OBŞTE ÎN MONAHISM

Noi ştim că de la început omul a fost făcut de Dumnezeu să trăiască împreună cu alţii. «Nu este bine să fie omul singur» (Fac. II, 18). Ci bine şi frumos este să locuiască fraţii împreună. Căci unde este această unire, Domnul trimite viaţă şi binecuvîntări nesfîrşite. (Ps. CXXXII, 1, 3). Prin firea lui, omul este o fiinţă menită să trăiască împreună cu alţii. Şi numai prin acest fel pe viaţă, el poate să progreseze material şi spiritual, numai în unire cu oamenii el poate să-şi mîntuiască sufletul. «Cine nu ştie că omul este o fiinţă blîndă şi socială, nu singuratică şi sălbatecă? Căci nimic nu e aşa de propriu firii noastre, ca faptul că a fi în unire unii cu alţii» [3]). Omul este un mădular al comunităţii, nu o fiinţă suficientă sie-şi, şi e făcut să trăiască împreună cu alţii, din cauză că el nu se poate cunoaşte singur, ci trebuie să se vadă în oglinda semenilor; el nu găseşte în sine resurse suficiente pentru a înainta în desăvîrşire, şi are lipsă de încurajările altora; nu-şi poate desvolta tendinţele bune şi tot pe cele rele, fără să se exercite ca într-o materie, în faptele faţă de semeni [4]).

Pe lîngă această cauză ontologică, mai este o cauză economică, care iarăşi a înlesnit mult naşterea vieţii de obşte în monahism. Din punct de vedere economic, este mai uşoară viaţa oamenilor ce trăiesc împreună. Prin efort mai puţin, dar bine organizat, se culeg roade mai bogate. In viaţa de obşte se îngrijesc mai puţine persoane şi în timp mai puţin de cele pămînteşti, ca să rămîie timp cît mai mult pentru cele duhovniceşti. Aici există un singur econom, un singur chelar, un singur bucătar, etc.

Dar, cauzele care au dat naştere, în chip hotărîtor, vieţii de obşte în monahism, sînt trei şi anume: iubirea creştină, unitatea membrilor din Trupul tainic al lui Iisus Hristos şi dorinţa de a cîştiga mîntuirea.

Numai dragostea creştină a fost în stare să unească pe monahi în viaţa de obşte. Această dragoste uneşte pe omul de diferite caractere, origini sau vîrste în viaţa de obşte. Ea este piatra de temelie a acestei vieţi. In viaţa de obşte, monahul, din dragoste, se leapădă de sine şi se dăruieşte total vieţuirii celei în Iisus Hristos. În viaţa de obşte, monahii sînt strîns legaţi «prin unirea dragostei curate şi sfinte, îndemnîndu-se unul pe altul la nevoinţe, pentru a spori în viaţa duhovnicească» [5]). Stareţul Orsirie spune: «...unindu-ne prin iubire unii faţă de alţii, să ne străduim ca să ne învrednicim, atît în această viaţă, de legătura cu sfinţii părinţi, cît şi în cea viitoare să ne împărtăşim

cu dînşii» [6]). Viaţa Sfintei Treimi este o comuniune în dragoste. O caracteristică a chipului lui Dumnezeu din om este dragostea. Oamenii, ca să dovedească că sînt făcuţi după chipul lui Dumnezeu şi pentru a putea dobîndi asemănarea, trebuie să trăiască împreună, în dragoste. Legea dragostei faţă de aproapele, o pot împlini, în gradul cel mai înalt, numai monahii în viaţa de obşte. «Ce legătură şi unire este mai desăvîrşită?... un singur suflet în multe trupuri şi trupurile cele multe apar ca unelte ale unei singure voinţe. Aşa a voit Dumnezeu de la început să fim şi spre această ne-a făcut» [7]). Cei care duc viaţa de obşte restabilesc chipul lui Dumnezeu din ei, urmînd viaţa de iubire din sînul Sfintei Treimi. Iubirea îi adună pe monahi în viaţa de obşte. O simţire religioasă adîncă şi vie caută totdeauna comuniunea. Creştinii însetaţi după o trăire religioasă mai intensă, monahii, simt nevoia «să se adune, să se încălzească reciproc, să slăvească împreună pe Dumnezeu, să vorbească despre El, despre suferinţele ce le produce El în ei; sufletul lor, încălzit de dragostea lui Dumnezeu, vrea să se reverse şi în manifestările de dragoste întreolaltă» [8]). Căci toţi oamenii sîntem fiii Tatălui Ceresc şi fraţi între noi.

Biserica este una şi toţi creştinii trebuie să formeze o unitate. Această învăţătură o cunoşteau din plin primii creştini. «Daca sînteţi de obşte în cele nepieritoare, cu cît mai mult în cele pieritoare», zice scrisoarea lui Pseudo-Barnaba (XIX, 8). «Cei care sîntem uniţi în suflet şi în simţire, sîntem pentru comunitatea bunurilor» zice Tertullian (Apologeticum, XXIX, 10-11).

Primii creştini ştiau că chiar Mîntuitorul cu Sfinţii Apostoli duceau o viaţă în comun. Era o exemplară unitate de gîndire, de simţire şi de acţiune. Impreună cu Sfinţii Apostoli, Mîntuitorul învaţă, călătoreşte, stă la masă şi se roagă fierbinte Tatălui Ceresc: «Ca toţi una să fie, precum Tu, Părinte în Mine şi Eu în Tine, aşa şi aceştia în noi una să fie» (Ioan XVII, 21). Aceasta e temelia pe care va trebui să se zidească întreaga viaţă creştină. Sfîntul Evanghelist Luca, vorbind despre viaţa primei comunităţi creştine din Ierusalim zice: «iar inima şi sufletul mulţimii celor ce au crezut era una» (F. Ap. IV, 32).

Dărîmarea Ierusalimului şi persecuţiile au împiedicat desvoltarea acestei vieţi de obşte, dar ea a rămas idealul de viaţă pentru un număr mai restrîns de creştini [9]), pentru monahi. La începutul veacului al IV-lea monahii, în frunte cu sfîntul Pahomie, cunoşteau această învăţătură de dragoste şi de unitate a sfintei Biserici. In monahism, toate vor fi de obşte «gîndurile şi hotărîrile, puterile trupeşti şi sufleteşti; Dumnezeu de obşte, osteneli de obşte în care mulţi alcătuiesc una şi unul nu este singur, ci cu mulţi» [10]). «Toţi sîntem un trup în Hristos şi fiecare sîntem mădulare unul altuia» (Rom. XII, 5). Fiinţa Bisericii e unitatea ei. Biserica este Hristosul continuat în istorie, este expresia unităţii desăvîrşite a lui Dumnezeu şi a omului în cadrul vieţii pămînteşti. Unitatea între Dumnezeu şi oameni, şi unitatea între oameni, între creştini [11]). Ca să se realizeze această unitate, monahii, în special, vor trăi în unire deplină, avînd acelaşi cuget şi aceeaşi inimă. Prin acest fel de viaţă ei vor împlini voia

Domnului «ca toţi una să fie», vor birui pe diavol, înşelările lumii şi pornirile pătimaşe ale trupului. (Monahii se vor nevoi mai mulţi împreună pentru dobîndirea Împărăţiei cereşti. Căci monahismul este o parte întegrantă din Trupul tainic al lui Iisus Hristos, este o instituţie menită să cultive la maximum toate virtuţile omului celui nou, zidit după chipul lui Hristos[12]). Aceasta este năzuinţa după mîntuire, care, împreună cu iubirea şi unitatea Bisericii, stă la temelia vieţii de obşte în monahism. Motivul cel mai puternic care l-a îndemnat pe sfîntul Pahomie să întemeieze viaţa de obşte în monahism este să «unească sufletele pentru a le mîntui». Şi cu multă smerenie mărturiseşte sfîntul Pahomie că aceasta este voia Domnului. El voieşte să ducă la desăvîrşire un număr cît mai mare de suflete»[13]). Fiindcă «toţi cei care rîvnesc să fie uniţi într-un cuget, şi să trăiască conduşi de acelaşi gînd al mîntuirii, să se supună poruncilor celor mai mari, căci prin sfaturile părinţilor progresează fiecare»[14]). Mîntuirea este scopul suprem al fiecărui creştin. În acest scop a fost concepută şi întemeiată viaţa de obşte în monahism. Unirea monahilor în scopul mîntuirii. Cei mai mulţi monahi vor găsi mijlocul de-a se urca la cer prin viaţa de obşte, trăind în unire[15]). Întemeind viaţa de obşte, sf. Pahomie va ridica multe greutăţi din calea mîntuirii, mănăstirea care va duce viaţa de obşte va fi casă a Domnului şi răsadniţă a sfinţilor. «Din toate faptele sale se vedea, că sfîntul Pahomie era îndrumat de duhul lui Dumnezeu, care l-a însufleţit ca să adune în mănăstiri atîţia fraţi... i-a adunat la un loc ca să sporească în cele bune»[16]). Omul are nevoie de altul ca să-şi poată vedea ca în oglindă chipul şi faptele sale. Căci stadionul luptei şi buna mireasmă a înaintării şi nevoinţei duhovniceşti se află în locuirea fraţilor împreună, care au drept scop slava lui Dumnezeu, zice sf. Vasile cel Mare[17]).

Aceste cauze au dat naştere vieţii de obşte în monahism. Au dat naştere felului de viaţă cu o singură voinţă, cu un singur cuget, şi cu o singură simţire. Monahul din viaţa de obşte va face parte din unitatea dragostei de gîndire, în voire şi în simţire.

Rodită din aceste seminţe, viaţa de obşte va fi o regulă care prilejuieşte dobîndirea mîntuirii. Mănăstirea se va numi sfîntă, adică o comunitate cu caracter sacru. Chinovia va fi icoana în mic a Bisericii, care este trupul tainic al lui Iisus Hristos. În unitatea de dragoste a obştei se vădeşte lucrarea divină a creştinismului.

II. — INCEPUTURILE VIEŢII DE OBŞTE IN MONAHISM

Începuturile vieţii de obşte în monahism le-a făcut sfîntul Pahomie. Monahismul exista. Ideea monahală era trăită de asceţii din oraşe şi sate, sau de anahoreţii pustiei. Ei se inspirau din viaţa şi învăţătura Mîntuitorului, precum şi din pilda de sfinţenie pe care ne-au arătat-o Fecioara Maria, sfîntul Ioan Botezătorul, sf. Apostol Ioan, sf. Pavel şi alţii. Acum la sfîrşitul veacului al III-lea şi începutul veacului al IV-lea se desvolta simţi-

tor viaţa pusnicească mai ales prin sf. Antonie cel Mare. Existau colonii de monahi unde ei duceau viaţa în apropiere unii de alţii şi în ascultare de acelaşi povăţuitor duhovnicesc. Acum se arătau zorile vieţii de obşte pe care va întemeia-o sf. Pahomie. El se născuse în Tebaida superioară din părinţi păgîni. După vîrsta de 20 ani şi după ce fusese în oaste, (c. 314) se botează şi simţi în el dorinţa de a-şi închina toată viaţa sa lui Dumnezeu. Cu acest dar în suflet s-a aşezat să vieţuiască în apropierea şi sub povaţa pusnicului Palamon. Aici a stat mai mulţi ani în asceza cea mai aspră.

Prin voia lui Dumnezeu, prin cugetarea adîncă la mijloacele de mîntuire ale monahilor şi cu ştirea şi blagoslovenia avei Palamon, sf. Pahomie începe întemeierea primei mănăstiri cu viaţă de obşte Tabenesi, după anul 315.

Scriitorii bisericeşti şi chiar sf. Pahomie consideră întemeierea vieţii de obşte ca o rînduială venită printr-un înger... «Aicea să te aşezi Pahomie, şi în acest loc zideşte mănăstire pentru cei mulţi care vor veni la tine ca să se mîntuiască». Îngerul i-ar fi dat o tablă scrisă cu unele reguli pentru viaţa de obşte şi-i porunci să zidească mai multe chilii la un loc, unde să vină călugării şi să trăiască în comun, avînd toate de obşte[18]).

Inspiraţia de mai sus nu exclude faptul că şi propria lui experienţă din viaţa de pusnic (poate şi din viaţa militară), i-a dat ideea să dăruiască monahilor felul vieţuirii de obşte. Viaţa de obşte o pot îmbrăţişa mai mulţi decît pe cea pusnicească. Şi astfel, sf. Pahomie, cu ideia vieţii de obşte în suflet, se aşează la Tabennisi şi ţinu legătura strînsă cu Palamon şi alţi pusnici din împrejurimi. Lui i se alătură fratele său mai mare, Ioan, care la început se acomoda cu anevoie la viaţa de obşte, apoi Psentoesis, Susus, Corneliu, Pavel, şi alţii, care au început să ducă viaţă de obşte. Locuiau sub acelaşi acoperiş, luau masa împreună, lucrau împreună, se rugau împreună şi aveau acelaşi scop comun: mîntuirea. Cînd numărul ajunsese la o sută, se zidi biserica în mijlocul mănăstirii, înconjurată de zid şi se mai adăugară reguli noi cu privire la orînduirea fraţilor în viaţa de obşte. Aceasta se petrece pînă la anul 328, cînd Sf. Atanasie cel Mare spune că auzise de faima vieţii de obşte întemeiată de sf. Pahomie[19]). Creatorul, organizatorul şi legislatorul vieţii de obşte în monahism este sf. Pahomie cel Mare. El a observat viaţa coloniilor de pusnici din jurul sf. Antonie şi foloseşte în viaţa de obşte elementul lepădării de sine, asceza severă, munca manuală, rugăciunea comună şi ascultarea de un superior. Dar, în plus, el iiberează pe monah de grija procurării celor materiale, prin pravila amănunţită îl fereşte de greşeli. Şi legătura permanentă cu fraţii îi oferă monahului din viaţa de obşte prilejuri necontenite pentru practicarea virtuţii şi a iubirii[20]). La Tebennisi, sf. Pahomie face răsadniţă pentru monahi care duc viaţa de obşte, îngrijindu-se numai de cele duhovniceşti.

Avînd în vedere cauzele expuse mai înainte, viaţa curată a sf. Pahomie, aprobarea lui Palamon, a sf. Antonie şi a sf. Atanasie, vom înţelege marea desvoltare pe care o va lua viaţa de obşte. Deşi mărită de mai multe ori, mănăstirea de la Tabennisi

nu mai putea cuprinde pe cei care veneau în viaţa de obşte. Căci veneau tineri, oameni în vîrstă şi monahi din viaţa pusnicească. De aceea sf. Pahomie înfiinţă mai la nord, la Tebôû, a doua mănăstire cu viaţă de obşte. Monahii de aici se supuneau acelorași reguli ca şi cei de la Tabennisi. După aceea trei aşezări monahale cu viaţa de sine — cea de la Schenesit, Temuşenos şi Thebîn — cerură să se introducă şi în ele viaţa de obşte de către sf. Pahomie. In curînd se mai întemeiază trei mănăstiri cu viaţa de obşte la 100 km. spre nord de Tebôû. Prima se întemeia la Tsî, prin rugămintea episcopului Arie de la Akmin, a doua în apropiere de Tsî, sub stareţul Samuel şi a treia sub stareţul Petroniu, la Tesmine. A noua şi ultima mănăstire de bărbaţi cu viaţă de obşte întemeiată de sf. Pahomie se află la sud de Teba, lîngă oraşul Esneh şi se numi Fenoum. Pe lîngă aceste nouă aşezări monahale cu viaţa de obşte pentru bărbaţi, sf. Pahomie a mai întemeiat şi două mănăstiri de femei cu viaţa de obşte. Prima era în apropiere de Tabennesi, sub conducerea monahiei Maria, sora sf. Pahomie. A doua a întemeiat-o în timpul unei călătorii la Tesmîne. Mănăstirile de călugăriţe se conduceau după regulele vieţii de obşte stabilite de sf. Pahomie.

Între timp, sf. Pahomie s-a mutat de la Tabennisi la Tebôu şi de aici conducea întreaga sa obşte de 11 mănăstiri. Primăvara şi toamna se făceau adunări generale ale conducătorilor locali. Sf. Pahomie vizita fiecare mănăstire din timp în timp, iar cînd nu putea face acest lucru trimetea scrisori. La moartea sa, care a avut loc în anul 346, sf. Pahomie a lăsat în locul său pe stareţul Petroniu de la Tesmine. În curînd, trecînd şi el către domnul, a indicat ca urmaş pe stareţul Orsirie de la Schennesit.

În anul 350 Orsirie a luat ca ajutor pe ucenicul iubit mult de sf. Pahomie, pe Teodor. Acum se ivi şi un anumit obstacol în mersul vieţii de obşte pe care Teodor îl înlătură. El a reuşit să aducă la ascultare pe stareţul local, Apolloniu de la Temusens, care nu voia să dea plusul de produse mănăstirilor ce aveau nevoie de el. Tot Teodor mai înfiinţează încă două mănăstiri cu viaţă de obşte la Schun, a treia lîngă Hermothis, a patra la Ptolemais şi una de femei la Bechre, încît, la moartea lui (+368) erau 16 mănăstiri cu viaţa de obşte. Ele au fost înfiinţate în Tebaida, dar monahii în ele erau copţi, greci, libieni, armeni, latini, etc. [21]). Şi aşa se vor întemeia mereu în a doua jumătate a veacului al patrulea şi începutul veacului al cincilea, în tot Egiptul, în Palestina, Siria, Mesopotamia, Asia-Mică, Italia, Galia, etc. mănăstiri cu viaţă de obşte în toate părţile, cu mici adaptări la climă şi loc.

Viaţa de obşte s-a răspîndit repede ca o viaţă călugărească, care poate fi îmbrăţişată de cît mai mulţi şi nu ca o reacţie contra vieţii de pustie. Căci pustnicii şi chinoviţii se respectau unii pe alţii. Şi după multă osteneală în viaţa de obşte putea cineva să plece cu blagoslovenia în pustie, sau cineva din pustie putea să vină în viaţa de obşte. Sf. Antonie cel Mare vorbeşte cu admiraţie de sf. Pahomie şi recunoaşte că el este întemeietorul vieţii de obşte în monahism. După moartea sf. Pahomie, întîlnind sf. Antonie pe monahii cenobiţi, Teodor şi Zaheu, le zice: «Nu plîn-

geţi pierderea stareţului vostru, căci voi aţi primit duhul său. Cît de bucuros aş fi fost eu să-l văd în viaţă; n-am fost însă vrednic de aceasta. El a strîns în jurul lui suflete, ca să le înfăţişeze sfinţite Domnului şi pe mine m-a întrecut prin întemeierea vieţii de obşte, care e într-adevăr apostolică». Şi spune mai departe, că atunci cînd s-a făcut el monah, nu exista viaţa de obşte, în monahism. «Abia părintele vostru Pahomie a introdus viaţa de obşte, procurînd cu aceasta un loc sigur de scăpare pentru toţi cei care voiau să lupte împotriva celui viclean» [22]). Sub cuviosul Pahomie se face transiţia de la viaţa eremitică a lui Pavel Tebeul, la viaţa de obşte a sf. Pahomie. Datorită sf. Antonie se adunaseră unii pustnici la un loc, aveau aceeaşi viaţă duhovnicească. Dar cel care a întemeiat adevărata viaţă de obşte a fost sf. Pahomie. Prin el, Egiptul, care a fost odată plin de idoli, se face acum plin de monahi care trăiesc viaţă îngerească în cadrul vieţii de obşte. La aceasta a contribuit şi libertatea acordată Bisericii prin Edictul de la Milan (313) [23]). Despre întemeierea şi existenţa vieţii de obşte se minuna însuşi autorul ei — sf. Pahomie. El vorbeşte despre trei lucruri mari din timpul său: «Trei lucruri plăcute lui Dumnezeu şi oamenilor văd eu în zilele noastre. Acestea sînt: Atanasie, neînfricatul apărător al credinţei şi Antonie, modelul desăvîrşit al anahoreţilor. În locul al treilea eu pun institutul chinovit, care este o normă pentru toţi aceea, care voiesc să adune oamenii pentru grăbirea desăvîrşirii» [24]).

La sinodul din Latopolis, sf. Pahomie confirmă în faţa episcopilor, că-i un dar deosebit că a reusit să strîngă un număr mare de monahi în mănăstirile cu viaţă de obşte. Fiindcă el a dat vieţii monahale, forma de organizare cea mai bună şi care a rămas definitivă şi normativă de-a lungul veacurilor pentru marea majoritate a monahilor. El a actualizat o aspiraţie ascunsă în sufletele dornice de desăvîrşire ale asceţilor, a dezvoltat pînă la viaţa de obşte asocierea creată de sf. Antonie. Sf. Pahomie aduce elementul nou în viaţa călugărească şi anume că monahii, din proprie convingere şi în mod liber, acceptau acest fel de viaţă în vederea desăvîrşirii religioase [25]). Viaţa de obşte este efortul în comun pentru dobîndirea mîntuirii. Viaţa de obşte în vederea mîntuirii e specifică sf. Pahomie. Fiii profocilor din Vechiul Testament duceau viaţa de obşte în vederea instruirii profesionale, membrii primei comunităţi din Ierusalim erau de obşte numai la consum, iar sclavii din ergasteriile păgîne, care lucrau la un loc şi erau nevoiţi să facă aceasta, aveau un scop material. Unele elemente care sînt legate de firea umană putem găsi şi la terapeuţi, eseeni sau la cei care practicau cultul lui Serapis. Dar sf. Pahomie a întemeiat viaţa de obşte în chip desăvîrşit — atît în cele duhovniceşti, cît şi în cele pămînteşti, pentru cîştigarea mîntuirii în monahism.

Pusnicii adunaţi la Esneh erau contra veştilor exagerate despre viziunile sf. Pahomie, dar nu contra vieţii de obşte pe care o preţuiau mult şi nu contra sf. Pahomie, pe care-l considerau, cu drept cuvînt, întemeietorul acestei vieţi de obşte în monahism.

Nu mult după adormirea în Domnul a Marelui Pahomie, stareţul Teodor spune că părintele nostru Pahomie «este primul care a întemeiat viaţa de obşte» (Migne P. L-t. 23 col. 104 C.). La fel zice şi Orsirie: «Părintele Pahomie, de la început a întemeiat viaţa de obşte» [26]).

Aceşti doi urmaşi ai sf. Pahomie au continuat şi au desvoltat viaţa de obşte întemeiată de înaintaşul lor, încît fr. Ieronim spunea că toţi trei «sînt cei dintîi care au întemeiat viaţa de obşte în Tebaieda şi în Egipt, după porunca lui Dumnezeu». La fel va spune şi Ghenasie de Marsilia că sf. Pahomie este întemeietorul şi organizatorul vieţii de obşte în Egipt [27]).

Vestea acestei vieţi îngereşti pe care a întemeiat-o sf. Pahomie s-a răspîndit foarte degrabă. Călugării chinoviţi «s-au făcut aşa de renumiţi şi s-au îmulţit atît de mult cu trecerea timpului încît s-au numărat pînă la şapte mii... zice Sozomen. Toţi respectă acelaşi fel de viaţă şi nu au nimic decît în comun. Ei privesc comunitatea de la Tabennasi ca pe mama lor şi pe cei ce o conduc ca pe părinţii şi învăţătorii lor» [28]). Sf. Macarie Egipteanul, auzind de viaţa înaltă a chinoviţilor, s-a îmbrăcat în haine de argat şi după multă ispitire a fost primit în obştea fraţilor. Fer. Ieronim, dînd poveţe lui Rustic, zice: «Mie îmi place să fii în comunitatea sfinţilor» [29]), în viaţa de obşte.

În părţile Capodochiei, sf. Vasile cel Mare întemeiază şi recomandă tuturor viaţa de obşte pe care o văzuse în Egipt cu deosebirea că preferă ca în mănăstirea cu viaţă de obşte să nu fie monahi cu miile, ca în Egipt şi totodată arată în regulele sale temeiurile scripturistice ale vieţii de obşte. Sf. Efrem Sirul declară pe cei din viaţa de obşte foarte fericiţi. Evagrie Ponticul închină o carte de imne monahilor care duc viaţa de obşte. Familii întregi întrau în viaţa de obşte, cu moşiile avute mai înainte, slugile, deveneau egale cu foştii lor stăpîni, cum a fost cazul lui Petroniu. Vizitatori din toate părţile veneau, cum au fost: Paladie, Rufin, Ieronim, Eteris, Ioan Casian, etc. Mănăstirile formate după felul de viaţă al celor de la Tabennisi erau vestite în lumea întreagă şi «atrăgeau închinători din toate părţile, nu numai ca să vadă cu ochii chipul minunat al vieţii lor, dar ca să rămînă în mijlocul lor, supunîndu-se aceloraşi rînduieli mîntuitoare de suflet, sau pentru ca, învăţînd toate şi deprinzîndu-se cu toată rînduiala, să se întoarcă la ale sale şi acolo să aşeze toate acestea» [30]), cum a făcut sf. Vasile cel Mare în Asia Mică, fer. Ieronim în Palestina, sau sf. Ioan Casian în Apus. Cînd se întemeia undeva o mănăstire cu asemenea viaţă, fer. Teodoret ne spune că poporul venea din toate părţile să vadă această lucrare a lui Dumnezeu. Viaţa de obşte, deşi de abia apărută, se arată plină de putere. Cenobitismul inspira sufletelor o încredere deplină. Viitorul va fi al lui. Mulţi anahoreţi devin conducători de chinovii, cum era Amun în Nitria, Apolo în Tebaida şi alţii. In mănăstirile cu viaţă de obşte înfloreau toate virtuţile şi tot poporul vedea această viaţă ca o minune din partea lui Dumnezeu, pe care a făcut-o spre mîntuirea sufletelor. Toată întocmirea vieţii de obşte era un îndreptar după care se orientau fraţii pentru a propăşi în sfinţenia creştinească [31]).

Sf. Pahomie a întemeiat viaţa de obşte şi i-a stabilit anumite reguli pentru bunul ei mers. Stareţul Orsirie va îndemna mai tîrziu pe fraţi să respecte regulile sf. Pahomie, fiindcă acestea sînt ca o candelă aprinsă deasupra capetelor celor din viaţa de obşte şi la lumina ei trebuie să umble chinoviţii în veacul de acum [32]). În mare, aceste reguli ale sf. Pahomie, se crede că sînt date de un înger. Cei vechi «în intervenţia divinului găseau raţiunea suficientă a tuturor evenimentelor istorice». Miracolul e întrebuinţat din credinţă şi ei nu pot renunţa la intervenţia divină în mersul lucrurilor» [33]).

Sf. Pahomie n-a făcut de la început un plan general pentru viaţa de obşte, ci stabilea şi introducea reguli atunci cînd se simţea nevoia lor în viaţa de obşte. Sf. Pahomie şi cu obştiile lui a trăit mai întîi faptele şi după aceea le-a formulat pe unele el însuşi, pe altele urmaşii lui — Teodor şi Orsirie. Aceste reguli au fost scrise mai întîi în limba coptă, se traduc în limba greacă şi apoi în limba latină de Fer. Ieronim. (În limba romînă le avem traduse şi tipărite de Părintele Arhim. Nicodim Sachelarie, Craiova 1942). Prin regulele scrise ale vieţii de obşte, se reglementează nevoinţa ascetică a monahilor [34]). Aceste reguli ale sf. Pahomie au fost aşezate tot în vederea mîntuirii sufletelor. Ele contribuie mult la organizarea mănăstirilor cu viaţă de obşte.

III. — ORGANIZAREA VIEŢII DE OBŞTE IN MONAHISM, LA INCEPUT

Viaţa de obşte, prin însăşi definiţia ei, presupune vieţuirea mai multor oameni la un loc, care au toate de obşte. Vieţuirea mai multor oameni la un loc implică şi organizarea lor pe baza anumitor rînduieli. Această organizare a existat de la început în mănăstirile sf. Pahomie. Organizarea impecabilă a vieţii de obşte este sufletul ei, este condiţia care înlesneşte buna vieţuire a monahilor împreună, ca să poată dobîndi mîntuirea. Ei au comune locuinţe, serviciul divin, mîncarea, somnul într-o clădire închisă deosebi de lumea din afară. Ei cîştigă în comun mijloacele de întreţinere, prin munca comună [34]). Ei au comună aceeaşi credinţă dreaptă, aceeaşi viaţă curată, aceeaşi slujbă bisericească şi acelaşi scop : mîntuirea. «Printre ei nu este unul mai mare sau altul mai mic — zice sf. Ioan Gură de Aur, — ci totul e într-o ordine desăvîrşită» [35]).

Mănăstirea era înconjurată de un zid. În cuprinsul zidurilor erau casele cu chiliile de locuit. În case locuiau monahii, după preocupările lor, ca : împletitorii de rogojini într-o casă, croitorii în alta, cismarii, vopsitorii, etc. Tot în cuprinsul zidurilor erau atelierele, bucătăria, trapeza, cămara, bolniţa, biblioteca, o sală de meditaţie, un paraclis şi biserica mare. La intrarea mănăstirii era casa portarului cu ucenicii lui şi casele pentru oaspeţi sau arhondăria. Mai multe mănăstiri erau supuse aceloraşi reguli şi alcătuiau o frăţie strînsă într-o unitate de duh, de conducere şi de gospodărie. Comunităţile pahomiene erau organizate cu multă putere şi înţelepciune [36]). Fiecare monah trebuia să lucreze după

putere, să mînînce după trebuinţă sau să postească dacă vrea. În fiecare chilie locuiau cîte trei monahi. Pentru dormit nu existau paturi, ci scaune cu o rogojină pe ele [37]). Voturile monahale se respectau întru totul. Ascultarea, care în viaţa pusnicească aproape nu există, în viaţa de obşte e virtute de căpetenie. De la început cînd intra cineva în viaţa de obşte trebuia să arate ascultare desăvîrşită faţă de superior şi de regulile stabilite. El trebuia să renunţe cu totul la viaţa lumească de mai înainte, la voia lui şi la bunurile pămînteşti. Primirea în viaţa de obşte se făcea după multă «ispitire». Noul venit era lăsat cîteva zile la poarta mănăstirii fără nici o atenţie. Dacă se arata tare în hotărîrea sa de a intra în viaţa de obşte, era primit la arhondărie şi instruit de cei în drept în rînduielile vieţii de obşte. Acum se interesau cine este el, motivul care l-a făcut să vină la mănăstire şi anume ce ascultare ar putea face [38]). Hainele lui mireneşti erau predate la veşmintărie şi el era îmbrăcat în haină călugărească (Regula 49) în faţa întregii obştii, i se fixa locul de rugăciune şi i se rînduia ascultarea. Noul venit nu putea păstra nimic din averea sa de mai înainte. Dacă o aducea la mănăstire, devenea bunul întregii obştii. Monahii priveau lucrurile obşteşti ca pe lucrurile lui Dumnezeu [39]). În viaţa de obşte, sărăcia monahului merge pînă acolo, încît monahul nu avea propriu nici un ac pentru scos spinii din picioare, ci pentru aceasta fiecare casă avea un ac înfipt în geamul dulapului cu cărţile (Regula 82).

În viaţa de obşte, monahii erau rînduiţi la anumite ascultări : la aratul pămîntului, la săpat grădinile, la bucătarie, la fierărie, la zidărie, la cizmărie, la tăbăcărie, la împletitul coşurilor, a rogojinilor, la scrisul cărţilor, etc. [40]).

Dimineaţa se făcea rugăciunea comună şi apoi ieşeau la lucru în ordinea caselor. Nimeni nu întreba unde vor lucra, ci fiecare merge gîndindu-se la un text din Sfînta Scriptură. Dacă un străin voia să întrebe ceva, putea vorbi numai cu portarul care mergea cu ei la lucru (Reg. 31, 60). Mergeau la munca cîmpului, la tăiatul stufului din Nil, la tăiatul lemnelor din munte sau la culesul anumitor plante [41]). Noaptea se făceau un fel de şezători unde monahii împleteau sfori pentru urzeala rogojinelor şi unde cel mai mare ţinea o cuvîntare (Reg. 5, 6). Monahii în viaţa de obşte nu erau siliţi să lucreze peste puterile lor, ci toate trebuiau să se facă «cu uşurinţă, încît să nu sufere vreo greutate căci din greutate se naşte dezgustul» (Reg. 179, 186). Odihna în timpul lucrului se făcea cu învoirea celui mai mare (Reg. 62, 69). În timpul lucrului monahii trebuiau să se roage, să mediteze sau să cînte psalmi în inima lor. Căci munca, după ei «era un fel de slujbă divină» [42]).

Toţi monahii din viaţa de obşte cu excepţia celor bolnavi, aveau aceeaşi trapeză cu aceeaşi hrană. La masă se păstra linişte totală şi fiecare mînca cu bună cuviinţă (Reg. 30) pîine cu fertură de zarzavat, legume verzi sau ierburi pregătite cu sare şi oţet [43]).

Îmbrăcămintea era la fel pentru toţi monahii din viaţa de obşte. Nimeni nu putea să aducă inovaţii în felul hainelor sau

în forma lor. Uniforma monahală o purtau atît în mănăstire, cît şi în afara de mănăstire, cînd erau trimişi la ascultări (Reg. 98/97, 102/101). Haina monahului îi era dată numai spre folosinţă, căci ea continua şi mai departe să fie bunul obştii. Fiecare monah avea o haină fără mîneci, una pentru dormit şi lucru, o mantie pentru biserică, o cingătoare, un cojoc, o pereche de sandale, două comanace şi un toiag (Reg. 81).

Îmbrăcămintea monahilor servea la acoperirea corpului şi la apărarea de frig sau de căldură, iar asprimea stofei ferea pe monah de orice fel de moliciune [44]).

În viaţa de obşte din timpul sf. Pahomie se purta mare grijă de urcuşul duhovnicesc al monahului. Dacă cineva era ameninţat de patima mîndriei prin post sau rugăciune îndelungată — era oprit de la post sau rugăciune prea multă. — Tot pentru aceasta marele Pahomie nu îngăduia monahilor să fie preoţi. Monahii nu puteau fi siliţi în cele duhovniceşti prin strîmtorări trupeşti, ci erau convinşi de necesitatea vieţii duhovniceşti prin conferinţele şi catehezele ce se ţineau regulat de conducători. Monahii iubeau atît de mult sărăcia, încît nici nu cunoşteau ce bani erau în circulaţie [45]). Chiliile monahilor nu aveau încuitori sau zăvoare, ci întotdeauna putea intra stareţul sau duhovnicul în ele, chiar şi în timpul nopţii (Reg. 102). Drept hrană duhovnicească monahii luau cărţi de la bibliotecă şi citeau (Reg. 144); locurile greu de înţeles se discutau în Adunarea fraţilor (Reg. 138). Aveau rugăciuni comune seara, la mijlocul nopţii, în zorii zilei şi la amiază. Sîmbăta şi duminica se împărtăşeau toţi cu Sfintele Taine. Chiar cînd stăteau mai mult la munca cîmpului, nu erau lipsiţi de rugăciunile în comun şi de cuvîntări ce se ţineau acolo [46]).

În viaţa de obşte monahii se nevoiau cu o mare stăpînire de sine. Miercurea şi vinerea posteau toţi pînă seara ; în restul zilelor cei care voiau, puteau să mînînce la amează [47]).

În felul cum era organizată viaţa de obşte, ea înlesnea străduinţele monahilor în vederea mîntuirii.

Monahul se putea consacra netulburat rugăciuii, meditaţiei, înfrînărilor trupesti şi muncii sale. În viaţa de obşte e adevărată viaţă monahală unde monahii feriţi de lume se procupă în mod intens şi exclusiv de mîntuirea lor. «Fraţii trebuie să trăiască în dragoste mare unii cu alţii, fie că se roagă, citesc Scripturile sau lucrează ceva... Numai aşa pot avea plăcere în ocupaţiile lor şi cei ce se roagă, şi cei ce citesc, şi cei ce lucrează... toţi să fie folositori unul altuia» [48]).

În orice fac, monahii din viaţa de obşte, preocupările duhovniceşti sînt pe primul plan.

Mare importanţă în viaţa de obşte are şi conducătorul. Toate mănăstirile pahomiene erau conduse de marele avă. La început sf. Pahomie şi după el Petroniu, Orsirie şi Teodor. Fiecare mănăstire avea un stareţ sau un avă local şi fiecare casă avea un conducător ; era o ierarhie perfectă. Conducătorii caselor făceau cu săptămîna la conducerea treburilor gospodăreşti în mănăstire. În fiecare dimineaţă mergea la stareţ să vadă ce număr de fraţi şi unde trebuia să meargă la ascultare. Mergeau la fiecare casă să vadă de ce cărţi au nevoie fraţii. La sfîrşitul săptămînii făcea

o dare de seamă despre activitatea desfăşurată (Reg. 24/25, 27). Conducătorii trebuiau să aibă o viaţă model şi să poarte grijă de mîntuirea fraţilor, fiindcă din mîinile lor se vor cere de Dumnezeu sufletele monahilor de sub conducerea lor (Reg. 170, 159).

Mănăstirile de călugăriţe erau conduse în mare, de stareţul mănăstirii vecine, iar în treburile interne de stareţa locală. Pentru nevoile duhovniceşti şi economice erau rînduiţi anumiţi călugări bătrîni din mănăstirile vecine. Toţi conducătorii, în frunte cu sf. Pahomie, nu se credeau a fi mai mari decît alţii, ci se socoteau pe sine, ca fiind rînduiţi de Dumnezeu să slujească pe alţii» [49]).

Monahii din viaţa de obşte erau aşa fel organizaţi, încît cu lumea din afară nu trebuiau să aibă nici o legătură. Cu primirea străinilor era însărcinat arhondarul. La arhondaric se găzduiau toţi călătorii, indiferent de credinţă sau stare socială. Aici erau camere deosebite pentru preoţi, pentru monahi, pentru bărbaţi şi pentru femei. În mănăstire nu puteau intra nimeni decît preoţii şi monahii, cu ştirea stareţului. Dar nici aceştia nu puteau lua masa la trapeză, ci fiecăruia i se servea masa în camera lui la arhondărie. Credincioşilor care aveau nevoie de slujbe li se făceau la arhondărie. Se proceda în felul acesta pentru bunul mers al vieţii duhovniceşti din mănăstire, ca nu cumva străinii să fie pricină de poticnire pentru cei din viaţa de obşte sau aceştia pentru străini [50]). Dacă cineva voia să vadă pe un anumit frate atunci portarul făcea cunoscut stareţului acest lucru, stareţul se interesa de cel căutat prin conducătorul casei şi atunci însoţit de cineva putea vorbi puţin cu cei ce-l căutau (Reg. 53/52). Dacă atunci cînd se întorceau fraţii de la ascultare ar fi fost cineva la poarta mănăstirii, dorind să vorbească cu unii din ei sau să-i roage ca ei să comunice ceva celor din mănăstire, n-o puteau face, fiindcă această ascultare o avea portarul (Reg. 57, 86). În caz de mare nevoie, ca : boală sau moarte, se îngăduia monahilor să plece cu însoţitori pînă la părinţi sau rude. Pe drum aveau hrana de la mănăstire. Acolo trebuiau să servească numai alimentele permise în mănăstire şi să doarmă la mănăstirea din apropiere, sau la casa parohială. La înapoiere n-aveau voie să spună nimic celor din mănăstire, nici ce au făcut, nici ce au văzut, nici ce au auzit în lume (Reg. 54, 57, 85).

Dacă se înbolnăvea cineva în viaţa de obşte, era îngrijit cu multă atenţie. De cel bolnav se ocupa direct îngrijitorul casei şi infirmierul. Li se servea bucate la orice oră din zi şi din noapte. Li se dădea vin pentru întărire, ciorbă de peşte şi chiar carne (Reg. 41, 42, 45, V. R. M. p. 152).

Cînd un monah îşi dădea obştescul sfîrşit, era însoţit pînă la mormînt de toată obştea. Toţi cîntau împreună slujba înmormîntării. Cei bătrîni, slăbiţi, sau infirmi erau ajutaţi de alţii să meargă şi ei în urma cortegiului funerar (Reg. 127-129).

Peste tot, în viaţa de obşte era stăpînă legea dragostei creştine în vederea mîntuirii. Toată organizaţia mănăstirilor pahomiene vedem că era făcută în vederea propăşirii duhovniceşti. Ţinta suspremă era mîntuirea.

* * *

În concluzie putem spune că începuturile vieţii de obşte în monahism s-au făcut ca atingere a celei mai înalte culmi din viaţa monahală pentru dobîndirea mîntuirii.

Ideea care a dat naştere vieţii de obşte în monahism este tot de natură religioasă-soteriologică. Faptul că oamenii sînt înclinaţi din firea lor să trăiască împreună şi că această viaţă este mai uşoară, a ajutat la naşterea vieţii de obşte în monahism, dar n-au cauzat-o. Viaţa de obşte, s-a născut din dorinţa monahilor de mîntuire, sprijinită de dragostea creştină şi unitatea Bisericii. Cel care a tradus în fapt ideea vieţii de obşte, a fost marele Pahomie. El întemeiază viaţa de obşte în monahism la începutul veacului al IV-lea, cînd îi fixează anumite rînduieli, după care să se organizeze orice mănăstire cu viaţă de obşte.

Ceata monahilor din ţara noastră, care numără peste 6. 000 de monahi şi monahii, pot constata că dorul de mîntuire, care i-a făcut pe ei să intre în viaţa de obşte din mănăstirile noastre, l-au avut în măsură şi mai mare monahii din veacurile de glorie ale Bisericii creştine. Ei vor şti că scopul suprem al vieţii de obşte este mîntuirea. Că această viaţă face parte din tradiţia Bisericii noastre, fiind întemeiată în monahism de sf. Pahomie şi dezvoltată mai departe de sf. Teodosie în Palestina, sf. Vasile cel Mare în Asia Mică, sf. Ioan Casian în Apus, etc.

Monahii vor primi ca de la Sfinţii Părinţi toate dispoziţiile date de sf. Sinod în legătură cu viaţa de obşte din ţara noastră. Fiindcă viaţa de obşte este şi rămîne modul cel mai potrivit pentru dobîndirea mîntuirii în monahism.

Ierod. magistr. NESTOR VORNICESCU

NOTE

1) Din cuvintele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, trecute în procesul verbal din 22 martie 1954, de la exarhatul mănăstirilor din Arhiepiscopia Bucureştilor, după Protos. Ioasaf Popa, *Temeiuri Patristice pentru viaţa de obşte, Ava Senute*, rev. *Studii Teologice*, seria II, anul VIII, nr. 1-2, ianuarie-februarle 1956, p. 105.

2) Ierom. Ioasaf Popa, *Regulamentul pentru organizarea vieţii monahale* în rev. *Biserica Ortodoxă Romînă*, anul LXXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1953, p. 1166.

3) Sf. Vasile cel Mare, *Regulele mari* (prescurtat R. M.) 3, Migne, P. G. vol. 31, col. 917 A.

4) Pr. Prof. D. Stăniloaie. *Temeiuri dogmatice şi duhovniceşti pentru viaţa monahală de obşte*, rev. *Studii Teologice*, seria II, anul IV, nr. 7-8, septembrie-octombrie 1952, p. 387.

5) *Vechile rînduell ale vieţii monahale* (prescurtat V. R. M.), traducere după ediţia rusă a episcopului Teofan, Moscova 1892.

6) Pachomiana Latina *Régle et Epitres de S. Pachome, Epitre de S. Théodore, et „Liber"* de S. Orsiesius, Text latin de S. Iêrome, Editê par Dom Amand, Boon, Louvain, 1932, p. 142.

7) Sf. Vasile cel Mare. *R. M.* 7, Migne, vol. 31, col. 929 A. Idem, *Constituţiile mănăstireşti*, Migne. vol. 31, col. 1382-1384.

8) Pr. Prof. D. Stăniloaie, op. cit. p. 392.

9) Arhim. Melchisedec Suparschi. *Temeiurile Biblice ale vieţii de obşte* în rev. „*Glasul Bisericii*", anul XIV, nr. 3-4, martie-aprilie 1955, pp. 207-209.

10) V. R. M. p. 305.

11) Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, *Unitatea Bisericii şi problema refacerii*

ei, în lumina Sfinţilor Părinţi, în rev. *Ortodoxia,* anul VI, nr. 2-3, aprilie-septembrie 1954, p. 431.

12) Diac. Prof. Nicolae I. Nicolaescu, *Sinodul al patrulea ecumenic şi organizarea vieţii monastice,* în rev. *Ortodoxia* an. III, nr. 2-3, aprilie-septembrie 1951, p. 478.

13) *Vie de Pachôme,* text memphitique et traduction, E. Amelineau, Annales du Musêe Guimet, tom. 17, Paris, Leroux, 1889, p. 31, 189: Marcel Viller, *La Spiritualité de premiers siecles chrétiéns, Paris, 1930, p. 55.*

14) Ierom. Nicodim Sachelarie, *Asceza creştină în primele veacuri şi Regulile monahale ale Cuviosului Pahomie,* Craiova 1942, p. 112.

15) Fericitul Teodoret, *Istoria religioasă,* Migne P. G. vol. 22. col. 1484.

16) Pachomiana Latina, pp. 138, 129; *V. R. M.* p. 25.

17) *R. N.* 7, Migne, P. G. vol. 31, col. 933, B.

18) Sozomen, *Istoria bisericească,* trad. de Iosif, Mitropolit Primat Bucureşti 1897, cartea III, cap. XIV, pp. 104-105; V. R. M. p. 13.

19) *Vita Sancti Pachomii Abbatis Tabennensis,* Autore greaco incerto, interprete Dionysio Exiguo, Migne, P. L. vol. 73, col. 236-237; Dr. Stephan Schiwietz, Das *morgenländische Müchtum,* vol. I, Mainz 1904, trad. de Romul M. Grecu, teză de licenţă în Teologie, la Biblioteca Institutului teologic din Bucureşti, din 1935, p. 155 sq.

20) H. Leclercq, art. *Cénobitisme,* in *Dictionnaire d'Arheologie chretienne et de Liturgie,* tome 2, par. 2, col. 3091; Pr. Prof. D. Stăniloaie, op. cit. pp. 375-376.

21) Dr. St. Schiwietz, op. cit. pp. 155, 160, 165-166.

22) Idem, pp. 300-301.

23) H. Leclercq, op. cit. col. 3086; Rufin, Istoria monahilor, Migne P. L. vol. 21, col. 413; F. Cayré, *Précis de Patrologie,* tome premier, livres et II, Paris Tournai-Rome, 1927, p. 393.

24) St. Schiwietz, op. cit. p. 310.

24) a. P. Resch, La Doctrine ascêtique des premiers Maîtres Egiptiens du quatrieme siècles, Paris 1931, pp. 30-31; St. Schiwietz, op. cit. pp. 149-150; Pr. Prof. D. Stăniloaie, op. cit. pp. 349, 377.

25) St. Schiwietz, op. cit. p. 300. În coloniile de pustnici de la Esneh (Lathopolis se lăuda viaţa de obşte a Sf. Pahomie atît de mult încît la îndemnat pe tînărul Teodor să treacă din această viaţă de sine, în viaţa de obşte de la Tabenesi. Idem, *Pachomiana* latina, p. 116.

26) Fer. Ieronim, în prefaţa traducerii regulelor Sf. Pahomie, Migne, P. L. vol. 23, col. 65 A. B. De viris illustribus, cap. 17, Migne, P. L. vol. 28, col. 1064.

27) Sozomen, op. cit. cartea III, cap. XIV, pp. 105-106.

28) Paladiu, Istoria lausiacă, Migne, P. G. vol. 34, col. 1057; Fer. Ieronim, Epist. ad. Rusticum, Migne P. L. vol. 22, col. 1077.

29) J. M. Dom Besse, Les Moines d'Orient antêrieurs au concile de Chalcedoine, Paris 1900, pp. 33-34; Socrate Scolasticul, Istoria Bisericească, traducere de Iosif, mitropolit primat, Bucureşti 1899, cartea IV, cap. 22, p. 228; V. V. R.? pp. 59, 30.

30) Fer. Teodorit, op. cit. col. 1453; Dom. Besse, op. cit. pp. 35-36, V. R. M. p. 49.

31) Pachomiana latina, pp. 139-140.

32) T. Popescu, Divin şi uman la vechii istorici bisericeşti, Bucureşti 1924, pp. 19, 9, 18.

33) V. R. M. p 93, Ierom. N. Sachelarie, op. cit. p. 4; H. Leclereq, op. cit. col. 3111, 3081.

34) Karl Heussi, Der Ursprung des Mönchtuns, Tübingen, Moln, 1936, pp. 122-123.

35) Omilia 73 la Matei, Migne, P. G. vol. 58. col. 671.

36) Fer. Ieronim, prefaţa regulelor Sf. Pahomie Migne, P. L. vol. 23, col. 67, B.; Schiwietz, op. cit. p. 176; V. R. M. p. 96; R. P. Dom Besse, D'ou viennent les moines? Etude historique, Paris f. a.) pp. 55-56).

37) Vita Sancti Pahomii, Migne P. L. vol. 73, col. 242-243.

38) V. R. M. pp. 110-111.

39) St. Schiwietz, op. cit. p. 184.

40) Paladiu, op. cit. col. 1105; V. R. M. pp. 142-143.

41) St. Schiwietz, op. cit. pp. 180, 207.

42) Idem, p. 108.
43) V. R. M. p. 135.
44) St. Schiwietz, op. cit. p. 217.
45) Idem, p. 184.
46) V. R. M. pp. 125-127, 131-133.
47) Fer. Ieronim, Migne. vol. 23, col. 67 A.
48) Pr. prof. D. Stăniloaie, op. cit. p. 377; St. Macarie Egipteanul, Omilii duhovniceşti, traducere de Pr. Cicerone Iordăchescu, Chişinău, 1931, p. 12.
49) V. R. M. pp. 157, 41.
50) Idem, p. 153-154.

PATIMI DĂUNATOARE VIEŢII OMENEŞTI

(DESFRÎNAREA, INVIDIA ŞI MÎNIA)

Printre patimele care tulbură şi învenineză într-o îngrozitoare măsură relaţiile dintre oameni, dăunînd în acelaşi timp şi celor stăpîniţi de ele, se numără, — alături de lăcomia pîntecelui, lăcomia de avuţie, trîndăvia şi trufia şi chiar mai mult decît acestea, — desfrînarea, invidia şi mînia.

Aceste trei patimi vatămă în felurite chipuri trupul şi sufletul celor cuprinşi de ele şi sapă la temelia vieţii obşteşti, pe care sfîrşesc prin a o ruina cu totul.

Dată fiind primejdia, pe care acestea o prezintă pentru viaţa omenească, atît în laturea individuală, cît şi socială, se impune combaterea lor neîntîrziată şi continuă prin toate mijloacele de care dispunem.

Iar pentru a săvîrşi cu izbîndă această lucrare atît de însemnată, trebuie ca mai întîi să studiem aceste patimi cu atenţie, spre a le indentifica pe deplin şi a afla astfel leacurile, care li se potrivesc.

Este tocmai ceea ce ne propunem să facem în studiul de faţă

* * *

DESFRÎNAREA

Aşa cum Dumnezeu a însoţit actul hranei de o plăcere sensibilă spre a ajuta pe om la conservarea vieţii proprii, tot aşa a făcut şi cu actele prin care se propagă specia umană. Plăcerea sexuală este, deci, îngăduită persoanelor căsătorite, în scopul transmiterii vieţii. Ea este, însă, riguros interzisă în afară de căsătorie.

Noţiunea. Desfrînarea (πορνεία) este «o poftă fără rînduială a trupului împotriva poruncii lui Dumnezeu» [1]), «lăsarea cu totul în voia poftelor trupului, care se aţîţă în noi prin simţurile noastre» [2]), sau, mai precis, orice satisfacere neîngăduită a instinctului sexual.

Descuret [3]) înţelege prin desfrînare, «nu numai excesele vătămătoare sănătăţii, ci şi orice raport sexual în afara căsătoriei, sau care, în această stare, ar tinde la evitarea propagării speciei».

---

1) Mărturisirea Ortodoxă, Întrebarea 28, p. 153.
2) Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă, p. 383.
3) La médicine des passions, Paris, 1860, după Laumonier, La thérapeutique des péchés capitaux, Paris, Alcan 1922, p. 89.

Desfrînarea este de diferite feluri : a) desfrînarea se poate săvîrşi în cuget, adică prin închipuiri şi pofte, la care consimţim, precum spune Mîntuitorul : «Iar eu vă zic vouă, că tot cel ce se uită la o femeie, ca s-o poftească, a şi preacurvit cu ea în inima lui». (Mat. V, 28) ; apoi, prin cuvinte şi în fine, prin fapte. «Nu ştiţi că trupurile voastre sînt mădularele lui Hristos şi voi face din ele mădularele unei desfrînate ? Nicidecum. Au nu ştiţi că cine se lipeşte de o desfrînată, este un singur trup cu ea ? Că s-a zis : «Cei doi se vor face un singur trup» (I Cor. VI, 15-17);

b) Desfrînarea se poate săvîrşi după rînduiala firească, cînd se face în afară de căsătorie, sau împotriva ordinei naturale ca în păcatul sodomiţilor şi care e aşezat între păcatele strigătoare la cer ;

c) După persoanele care o săvîrşesc : desfrînarea este *simplă* (πορνεία) cînd se comite între persoane nelegate prin căsătorie ; *incest*, cînd se săvîrşeşte între două persoane înrudite în grad oprit ; *adulter* (μοιχεία) cînd una sau ambele persoane sînt căsătorite cu altă persoană şi cînd deci se pricinueşte amărăciune şi jignire şi altor persoane ; şi în fine, *sacrilegiu*, cînd una sau ambele persoane au făcut votul castităţii. Această orînduire corespunde gravităţii pe care o prezintă (can. IV al lui Grigorie de Nisa) [1]).

Prin firea ei, desfrînarea este un păcat de moarte, întrucît se opune scopului legat de Dumnezeu de aceste plăceri şi care este conservarea neamului omenesc.

Orice desfătare sexuală în afara căsătoriei este un păcat greu. Dacă orgoliul este păcatul îngerilor, avariţia, păcatul omului, desfrînarea este păcatul animalului (Bernard de Clairvaux). Prin desfrînare, omul pîngăreşte chipul lui Dumnezeu şi ofensează pe Dumnezeu. Desfrînarea se numeşte şi necurăţie (luxuria) tocmai pentru că murdăreşte pe om cel mai mult. Acest păcat displace cel mai mult lui Dumnezeu.

Fructele desfrînării sînt mai amare decît fierea, iar sfîrşitul ca o sabie cu două tăişuri (Prov. V, 4). Păcatul care ne făgăduieşte plăcere este ca o otravă îndulcită în miere.

Vlăstarele desfrînării. Printre păcatele şi urmările desfrînării numărăm :

1. — *Orbirea minţii*, care, din pricina patimii, nu mai cugetă la cele cereşti (Ps. XXXI, 9 ; I Cor. II, 14). Căzînd în acest păcat, Solomon şi-a pierdut înţelepciunea şi a decăzut atît de mult, încît s-a apucat să adore pînă şi idolii soţiilor sale păgîne (III Regi. XI) ;

2. — *Pripirea*, adică trecerea grăbită la acţiune fără chibzuinţă;

3. — *Nesocotirea*, adică săvîrşirea actelor fără a mai ţinea seama de persoana şi situaţia noastră ;

4. — *Nestatornicia*, cînd, din pricina alipirii de plăcerile neîngăduite, părăsim hotărîrile bune şi evlavioase. Voinţa desfrînatului este ca şi paralizată în ce priveşte săvîrşirea binelui. El este ca un om în lanţuri ; se converteşte foarte greu. Cade uşor

---

1) Vezi Pidalion, ed. Zosima Tărîlă şi Pr. Haralambie Popescu, Bucureşti 1933, p. 435.

în toate celelalte păcate, îndeosebi în: gelozie, invidie, ură, risipă, furt, disperare, minciună, lene, omucidere.

5. — *Iubirea exagerată de sine ;*

6. — *Alipirea prea mare de* plăceri, căror desfrînatul jertfește chiar fericirea veșnică ;

7. — *Groaza de moarte,* care ar însemna sfîrșitul plăcerilor;

8. — *Tristețea și disperarea.*

Desfrînarea face pe om robul plăcerilor și-l coboară la nivelul și sub nivelul animalelor. Este un păcat opus castității, care reglementează așa cum se cuvine raportul omului cu lumea inferioară. Sentimentul pudoarei este unul din cele trei rădăcini psihologice ale moralității, alături de milă și pietate. Prin castitate, omul se arată superior și stăpîn al lumii inferioare.

Desfrînarea ia naștere cel mai adesea din îmbuibare și beție, alte ori de la gîndul slavei deșarte, [1]) din lipsa unei educații sănătoase, din contactul cu cei stăpîniți de acest păcat, din relele exemple văzute în viață.

Urmările acestei patimi sînt foarte grave. Omul stăpînit de ea pierde simțul pudoarei, care este unul din elementele fundamentale ale moralității. Devine un cinic; își istovește forțele fizice și intelectuale; își ruinează avutul, poate fi atins de boale grele și contagioase, își roade floarea tinereții; desfrînarea aduce totdeauna o bătrînețe prematură. E un păcat, care produce obișnuințe tiranice, ce paralizează orice avînt spre desăvîrșire. Desfrînatul devine egoist și obsedat. Echilibrul puterilor sufletești este rupt. Trupul este acela care comandă, tiranic, iar voința devine aclava acestei patimi rușinoase.

Aceste ravagii produse în trup se explică prin faptul, că este o patimă ce se săvîrșește în trup, pe cînd alte patimi se află în afară de trup (I Cor. VI, 18).

Pe lîngă riscul penal (atentat la bunele moravuri, viol, adulter, etc.) această patimă duce la istovirea forțelor fizice și intelectuale, la anorexie, insomnie, palpitație, pierderea memoriei și a aptitudinilor de muncă fizică și intelectuală. Cardiacii, arterosclerotici, riscă prin această patimă o moarte fulgerătoare, ce se produce printr-o sincopă a inimii sau apoplexie [2]).

Dar asupra desfrînatului vin și pedepse extraordinare. Astfel Potopul a fost o pedeapsă pentru desfrînare (Gen. VI, 7) ; Sodoma și Gomora au fost distruse cu ploaie de foc și sulf tot din pricina acestui păcat (Gen. XVIII, 20). Desfrînatul pierde împărăția lui Dumnezeu (Efes. V, 5; Apoc. XXI, 27 ; Sirah XIX, 3). Atrage moartea veșnică (Rom. VIII, 13). Plăcerea durează o secundă, iar pedeapsa dăinuește veșnic.

Desfrînarea constituie o adevărată plagă socială. Este un agent de disociere a familiei ; contribuie la dezvoltarea prostituției și la întinderea maladiilor venerice, la înmulțirea avorturilor și a numărului copiilor părăsiți. Desfrînarea împiedică întemeierea de căminuri, care ar putea fi fericite și rodnice. Distruge că-

---

1) Nil, Cuvînt ascetic; (Filocalia trad. în rom. de Prof. D. Stăniloae, vol. I, p. 190.

2) Laumonier, op. cit. p. 111.

minul propriu şi pe al altora. Contaminează şi otrăveşte generaţii întregi.

Biserica osîndeşte prin sancţiuni foarte aspre de tot felul pe desfrînaţi, prin canoanele 61 apostolic, can. 7 al Sfîntului Vasile, can. 62 şi 63 al sf. Vasile, can. 4 al Sin. VI Ecumenic, can. 87 al Sinod. VI Ecumenic.

Remedii. Înainte de toate, trebuie să ştim, că pornirile sexuale dezordonate sînt urmarea păcatului strămoşesc şi că, prin urmare, nimeni nu-i scutit de ele. De aici, datoria tuturor de a lupta împotriva lor.

Primul demers în această lucrare este de a ne forma convingeri adînci asupra necesităţii şi posibilităţii de a combate această patimă. Creştinii trebuie să ştie că trupurile lor sînt temple vii ale lui Dumnezeu şi că, deci, nu trebuie să le pîngărească prin desfrînare. Ei sînt, apoi, membre ale lui Hristos, în care s-au încorporat prin botez.

Desfrînarea este o patimă primejdioasă, pentru că orbeşte pe om şi îl împinge la imoralitate. Este, aşa cum am spus un păcat dobitocesc, întrucît urmează pornirile unei patimi ce domină în dobitoace. Am putea spune chiar că desfrînatul întrece pe dobitoace prin exces şi perversiune, exagerări necunoscute acestora, întrucît ele urmează instictului nepervertit.

Desfrînarea este patima, ce produce multe motive de nelinişte în suflet : tortură, nesiguranţă, gelozie. Sufletul desfrînatului este un adevărat iad. La toate aceste consecinţe trebuie să medităm cu seriozitate.

Toţi asceţii răsăriteni stăruesc îndeosebi asupra aplicării tratamentului la partea sufletească a boalei: Ei au înţeles că înfrînarea trupului nu-i suficientă, ci e nevoie de zdrobirea inimii [1]), adică de smerenie, prin care cerem harul lui Dumnezeu.

Sf. Nil ne sfătuieşte să nu stăruim asupra gîndului spre păcat, «căci precum scînteia, care întîrzie în paie, aprinde o flacără, tot aşa, amintirea unei femei aţîţă pofta, cînd ea dăinuieşte» [2]).

Lupta trebuie dusă împotriva duhului desfrînării şi a poftet trupeşti, care supără pe om. Se cere o luptă îndoită, întrucîi rezidă şi în trup şi în suflet. Astfel, e nevoie de a ne abţine de la prea multă mîncare şi băutură ştiind că Bacchus şi Venus sînt fraţi de cruce. «Necumpătarea este mama desfrîului», spune cu drept cuvînt Sf. Nil Ascetul [3]). Acelaşi spune şi mai categoric: «Cine crede că biruie desfrînarea fără cumpătare, se aseamănă celui ce crede că poate stinge focul cu paie» [4]).

Dar postul trupesc nu este suficient, ci e nevoie şi de zdrobirea inimii, de smerenie, întrucît «adesea gîndul curviei vine

---

1 Ioan Casian, Despre cele opt gînduri ale răutăţii (Filocalia rom. vol. I, p. 103).

2) Nil, Tratat asupra celor opt gînduri; Migne P. G. LXXIX, 1151.

3 Tratat asupra celor opt gînduri; Migne P. G. LXXIX, 1148, cf. Cuvînt ascetic c. 40, Filocalia rom. I, p. 191.

4) Nil, Tratat.....; Migne P. G. LXXIX, col. 1151.

de la gîndul slavei deşarte şi dă înfăţişări cuviincioase căilor ce duc la iad» [1]).

Se mai recomandă rugăciunea smerită şi stăruitoare (Înţel. lui Solomon VIII, 12), «ca să stingem cuptorul trupului nostru, pe care împăratul Vavilonului îl aprinde în fiecare zi prin aţîţările poftei, cu roua venirii Sfîntului Duh» [2]).

Altă armă foarte puternică este privegherea cea după Dumnezeu. Se recomandă, de asemenea, cetirea deasă a Sfintelor Scripturi, osteneala şi lucrul mînilor, «care abia împreună pot să oprească pornirile cele neastîmpărate ale sufletului şi să-l aducă înapoi de la nălucirile cele de ruşine» [3]). Iar munca este bine să fie regulată şi variată aşa cum susţine cu drept cuvînt Laumonier [4]).

Semnul vindecării de această patimă este că «sufletul chiar şi în vremea somnului nu ia seama la nici un chip al nălucirii de ruşine» căci, deşi această mişcare nu este păcat, totuşi ea arată că sufletul încă mai boleşte.

Înţeleptul ne sfătuieşte : «Cu toată străjuirea păzeşte inima ta» (Prov. IV, 23). Trebuie să păzim capul şarpelui, adică gîndul vătămător, ca nu cumva, prin primirea capului, prima răsădire a gîndului προσβολή să primim şi celălalt trup al şarpelui συνκατάθεσις învoirea cu plăcerea. Pînă sînt încă prunci, fiii Babilonului, adică gîndurile viclene, să-i ucidem lovindu-i de piatră (Ps. CXXXVII, 9), care-i Hristos «căci de se vor face bărbaţi prin învoirea noastră, nu fără mare suspin şi grea osteneală vor fi biruiţi»...[5]).

Un alt mijloc şi cel mai eficace este fuga de ocaziuni şi ispite. Aşa a procedat Iosif în Egipt (Gen XXXIX). «Cine iubeşte primejdie, va pieri într-însa» (Ecl. III, 27).

Sf. Apostol Pavel spune, că trebuie să rezistăm la toate viciile, dar în ce priveşte desfrînarea, se recomandă s-o ocolim. Într-adevăr, în lupta împotriva simţurilor, cîştigă victoria tocmai cei fricoşi şi timizi, adică cei ce fug. Dar nu e o ruşine să fugi, spre a dobîndi cununa castităţii. De aceeaşi părere este Laumonier [6]), care vorbeşte în numele medicinei.

La început este necesară paza simţurilor, ferestrele păcatului. Pentru realizarea acestei condiţii, mediul cel mai prielnic este singurătatea. «Cine iubeşte liniştea, — spune sf. Nil [7]) — rămîne nerănit de proiectilul duşmanului. Cine însă este îmbulzit de mulţime, primeşte lovituri neîncetate». Dar chiar fiind în lume, trebuie şi putem să dobîndim o mortificare a simţurilor. Aceasta se realizează întorcînd cu energie privirea de la obiectele care ne scandalizează, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: «Cine va privi la o femeie ca s-o poftească a şi preacurvit în inima lui cu ea» (Mat. V, 28). Trebuie să alungăm imaginile şi amintirile primej-

---

1) Nil, Cuvint ascetic c. 40; Filoc. rom. I, p. 190.
2) Ioan Casian, op. cit. Filoc. rom. I, p. 104.
3) Ibidem, p. 101.
4) Op. cit. p. 119.
5) Ioan Casian, op. cit. Filoc. rom. I, p. 103.
6) Op. cit. p. 119.
7) Tratat asupra celor opt gînduri; Migne P. G. LXXIX, 1148.

dioase, care devin sursă de tentaţie şi să nu stăruim decît asupra gîndurilor sănătoase.

Dumnezeu ne interzice curiozitatea ochilor, spre a ne întoarce de la rău, aşa cum un tată interzice copilului său, chiar şi numai să atingă un cuţit, spre a-l feri de riscul de a se tăia cu el. Curiozitatea ochilor aprinde focul poftei păcătoase ca un incendiu (Sirah IX, 9). Cel ce-şi lasă privirile să rătăcească se aseamănă unui vizitiu, care nu-şi are ochii aţintiţi asupra cailor şi din care cauză, caiii vor sfîrşi prin a-l tîrî în prăpastie. El se aseamănă, de asemeni, cu o fortăreaţă cu porţile nepăzite şi care, din această cauză, poate cădea lesne în mîinile inamicului.

Un alt mijloc este evitarea convorbirilor prea familiare şi prea îndelungate cu femeile, cu care trebuie să ne purtăm cu bărbăţie şi modestie. Patima desfrîului încolţeşte în convieţuirea cu femeile, ca planta ce stă în apă [1]).

Să ne ferim de a spune sau asculta glume indecente, căci e cu neputinţă ca cineva să fie imoral în vorbe şi neprihănit în faptele lui. Apoi, de obicei, ajungem să şi facem ceea ce ne place să spunem sau să auzim.

De asemeni, trebuie să ne ferim de a privi tablouri indecente. În deosebi, lectura anumitor romane decadente, este foarte primejdioasă. Luxul în îmbrăcăminte sau îmbrăcămintea indecentă este de asemenea un instrument a lui Satan de a pierde sufletele. Sf. Ciprian spunea cu drept cuvînt, că cele pentru care îmbrăcămintea este totul, moravurile nu sînt nimic. Căci adevăratele podoabe ale femeii, ca şi ale bărbatului, sînt faptele bune şi virtuţile (I Tim. II, 9).

Laumonier, care este medic, pledează şi el pentru castitate, ca fiind starea cea mai sănătoasă şi care asigură, în condiţiuni optime, realizarea scopului legat de instictul procreaţiei.

Firește, că nu vom aproba părerea celor ce condamnă orice raport sexual, că fiind un rău în sine, cum făceau anumiţi eretici din vechime şi îndeosebi cei din rîndul manicheilor care considerau ca un rău orice materie şi orice act trupesc. Instinctul sexual îşi are rostul foarte important de a asigura perpetuarea speţei umane. Ceea ce se cere este, deci, numai disciplinarea lui în cadrul căsătoriei. Căci prin aceasta, se evită o sumedenie de conflicte grave şi neajunsuri de tot felul: sociale, sanitare, morale, etc.

Mai departe, combaterea trîndăviei ni se pare a fi una din cele mai importante arme împotriva desfrîului. Munca metodică şi permanentă concentrează toate energiile psiho-fizice în direcţii utile şi evită golurile, care, de obicei se umplu cu preocupări sensuale. Cînd vom trata despre trîndăvie, vom vedea mai pe larg riscurile pe care le prezintă această patimă şi cum le putem evita prin muncă.

La aceste mijloace, adăugăm meditarea la sfîrşitul vieţii şi la judecata de apoi, meditarea la Patimile Domnului, spovedania şi împărtăşania mai deasă, disciplinarea trupului prin muncă şi

---

1) Ibidem, cf. Laumonier, op. cit. p. 119.

educaţie fizică, după pilda sf. ap. Pavel, care zice : «Ci-mi muncesc trupul meu şi-l supun robiei, ca nu cumva, altora propovăduind însu-mi să mă fac netrebnic» (I Cor. IX, 27).

Iată mijloace puternice, pe care trebuie să le folosim în lupta cu această patimă atît de periculoasă.

Orînduirea actuală a Statului nostru contribuie foarte mult la purificarea atmosferei morale de germeni aţîţători la o viaţă desfrînată prin aceea că dirijează toate producţiile culturale şi artistice pe căile moralei sănătoase.

De asemeni, prin noile sale legiuiri şi mai ales prin Noul Cod al familiei, nu numai că ocroteşte familia, care este şi o şcoală şi o păzitoare a pudoarei, dar ajută la îngrădirea şi disciplinarea vieţii sexuale şi, prin aceasta, la dezvoltarea unei vieţi din ce în ce mai morale.

INVIDIA

Noţiunea invidiei. Invidia (pisma sau zavistia) este părerea de rău pentru binele aproapelui, unit adesea cu mulţumirea şi părerea de bine pentru nenorocirea şi suferinţa lui, ca şi cînd binele altuia ar constitui răul nostru, iar nenorocirea lui, fericirea noastră [1]).

Invidia nu are alt motiv decît considerarea binelui aproapelui ca o micşorare a înălţării şi gloriei personale. Aşa încît, nu este invidie: a) întristarea pentru binele aproapelui, întrucît este vrăjmaş care se numeşte *ură;* b) părerea de rău de binele aproapelui cînd acesta nu-l merită şi care se numeşte *indignare justă;* c) întristarea pentru fericirea păcătoşilor, întrucît se folosesc de aceasta spre rău, cînd ia numele de *rîvnă* obişnuită; d) tristeţea de binele aproapelui din cauza fricii de osîndă, ceea ce se numeşte *teamă justă;* e) tristeţea pentru lipsa binelui pe care îl are altul şi silinţa de a-l imita, egala şi întrece prin mijloace îngăduite cînd se numeşte *emulaţie.*

Invidia nu trebuie confundată nici cu gelozia, care este iubirea peste măsură a bunurilor proprii, însoţită de teama de a nu fi luate de către alţii. Putem fi invidioşi de binele altuia şi geloşi de binele nostru.

Psihologul Th. Ribot consideră invidia ca pe o deviere a instinctului de proprietate [2]).

Invidia este fiica mîndriei, căci cine-i doritor de slavă în mod dezordonat, se întristează lesne de binele altuia, întrucît îl socoteşte drept micşorarea excelenţei proprii şi în consecinţă, ca răul său propriu. Orgoliul nu poate suporta nici superiori nici rivali.

Nici o patimă nu-i mai făcătoare de rău ca invidia; nici o

---

1) S. A. Loiano, Institutiones theologiae moralis, Taurini, vol. I, 1934, p. 457; Ad. Tanquerey, Synopsis theologiae moralis et pastoralis, vol. II. Desclée et socii, Parisüs, etc. 1930, p. 464.

2) Essai sur les passions, p. 91.

pornire spre rău mai violentă. Invidiosul îşi pune toate resursele de care dispune în slujba acestei patimi.

Invidiosul se aseamnă cu şerpii indieni, care rod arborii încărcaţi cu flori parfumate, pentru că le displace parfumul lor; sau se aseamănă cu moliile, care mînîncă hainele de purpură; cu rugina, ce distruge fierul; cu omida, care mănîncă toate frunzele verzi ale arborelui (Fer. Augustin).

Invidia este o stare sufletească foarte josnică, pe care nu o au nici animalele şi care chinue îngrozitor pe cel stăpînit de ea, aşa încît invidiosul îşi poartă pedeapsa cu sine, întocmai ca şarpele veninul. «Nici nu prinde în sufletele oamenilor o patimă mai nenorocită decît invidia — spune sf. Vasile — care prea puţin intristînd pe ceilalţi, primul rău şi un rău propriu este pentru cine o are.

Aşa cum rugina distruge fierul, aşa distruge invidia sufletul, pe care-l stăpîneşte sau, mai degrabă, aşa cum se zice că viperele mănîncă pîntecele care le cuprinde cînd e să nască aşa şi invidia e făcută să consume sufletul care o poartă» [1]).

Invidia este o tristeţă provocată de binele aproapelui şi găseşte totdeauna cu ce se alimenta. «Şi ceea ce face mai grea boala lui, este că nici nu poate măcar s-o spună»; fiindu-i ruşine să o vădească în public, «ţine boala în adîncul său şi ea-l roade şi îl consumă». «Ci o singură uşurare aşteaptă pentru răul lui, să vadă căzînd pe cei invidiaţi»; «nu se bucură cu cel voios, dar lăcrămează împreună cu cel ce plînge», desigur spre a-i face şi mai mare nenorocirea. «Şi în toate este duşmanul celor prezente, dar prietenul celor pierdute» [2]).

Sf. Vasile încearcă să facă şi portretul invidiosului. «Invidioşii se recunosc oarecum şi după faţă. Privirea lor este uscată şi stearsă, obrazul posomorît, sprînceana încruntată, sufletul tulburat de patimă şi neavînd măsura adevărului asupra lucrurilor» [3]).

După ei, nimic nu-i bun, nimic nu-i frumos. Ei nu văd decît lipsuri pretutindeni. Cum observă o greşală, se grăbesc să o divulge şi vor să discrediteze pe oameni cu totul numai pentru o singură greşală. «Aşa cum vulturii se duc spre cele rău mirositoare, deşi zboară peste multe livezi şi peste locuri plăcute şi bine mirositoare, precum muştele trec pe lîngă partea sănătoasă şi se grăbesc spre rană, tot aşa pizmătareţii nu privesc spre cele strălucite ale vieţii şi la isprăvile cele mari, ci se aruncă asupra celor putrede» [4]).

Invidiosul, care se bucură de nenorocirea aproapelui, este asemenea corbului, căruia nu-i place decît putrezeciunile şi putoarea mortăciunilor.

De obicei, invidiosul se foloseşte de defectele care se învecinează cu virtuţile, spre a le compromite pe acestea. Astfel, în ochii invidiosului, cel drept devine crud, generosul e un risipitor, etc.

---

1) Omilia XI, despre invidie, Migne P. G. XXXI, 372, sq.
2) Ibidem, col. 373 C. şi 276 A.
3) Ibidem, 5; col. 381 A.
4) Ibidem.

Întrucît ţinteşte la distrugerea bunurilor aproapelui, invidia este manifestarea egoismului celui mai cras. «Pe ceilalţi duşmani îi îmblînzesc binefacerile—observă sf. Vasile [1]) pe pizmătăreţ însă şi pe răutăcios, binefacerea îl aţîţă şi mai mult «...cînii se îmblînzesc cînd îi hrănim; leii devin ascultători cînd sînt îngrijiţi; pe pizmătăreţi, însă, îngrijirile îi fac şi mai răi». E singurul păcat, ce rezistă la binefaceri. Prin cuvinte binevoitoare poţi linişti pe mînios sau pe vrăjmaş, dar nu pe invidios.

Urîţenia acestei patimi constă şi din aceea, că are specialitatea de a se dezvolta între prieteni şi apropiaţi. «În general, aşa cum mălura este boala grîului, tot aşa şi invidia este boala prieteniei» — spune Sf. Vasile [2]). Ea se desvoltă în relaţiile apropiate, cu deosebire între tovarăşi, rude şi chiar fraţi.

Urmările invidiei. Dintre toate patimile, invidia procură cea mai mică satisfacţie. Necumpătatul, avarul, mîniosul par cel puţin că se satisfac prin patima lor. Invidiosul, însă nicidecum. Invidia este patima, care nu aduce nici un folos, de nici un fel, nimănui. Prin invidie, nimic bun nu se produce şi nimeni nu foloseşte nimic. Dimpotrivă, atît invidiosul, cît şi invidiatul păgubesc. Invidiosul se aseamănă cu fluturele, care, departe de a stînge lumina cu fîlfîitul aripilor lui, se arde el însuşi în ea. Invidiosul este propriul său călău — cum spune sf. Grigore de Nazianz.

Din punct de vedere somatic, invidiosul prezintă: slăbire, anemie, tulburări intestinale, faţă subicterică, dezechilibru emotiv, etc. Medicii constată la invidioşi o intoxicaţie generală, provenită dintr-o insuficienţă hepatică [3].)

Invidia îi răpeşte omului liniştea lăuntrică şi-l conduce la multe păcate contra iubirii de aproapele şi la osînda veşnică.

Precum viermele roade lemnul, în care s-a născut, tot aşa invidia roade inima celui ce i-a acordat găzduire. Ea chinuie spiritul, distruge liniştea conştiinţei, umple sufletul de nemulţumire şi tristeţe. Cînd s-a stabilit în suflet, nu întîrzie a se manifesta în afară, cum arată exemplul lui Cain (Gen. IV, 5).

Invidia este asemănată în chip nimerit cu foarfecele, care, prin întrebuinţare, se tocesc singure.

Gravitatea Invidiei. Întristîndu-se de binele aproapelui, urmează că invidiosul urăşte darurile divine şi se opune lui Dumnezeu însuşi. Diavolul s-a răsvrătit împotriva lui Dumnezeu din pricina invidiei şi tot din invidie, el poartă un neîncetat şi necruţător război împotriva omului. Sf. Vasile numeşte cu drept cuvînt invidia «o boală care luptă împotriva lui Dumnezeu», «mama uciderii de oameni, tulburarea firii, necunoaşterea legăturilor de apropiere, nenorocire cum nu se poate mai absurdă» [4]).

Invidiosul se aseamănă cu demonul, căci moartea a intrat în lume prin invidia demonului. (Inţ. II, 24). După cum dragostea deosebeşte pe ucenicii Mîntuitorului, invidia deosebeşte de discipolii demonului.

---

1) Ibidem, col. 376-377.
2 Ibidem, 4, col. 380 A.
3) Laumonier, op. cit. p. 133.
4) Omilia XI, despre invidie 3; Migne P. G. XXXI, col. 376 B.

Într-adevăr, invidiosul nu are nici o asemănare cu Dumnezeu; el se aseamănă cu nimicul şi pentru că e nimic, doreşte să fie înconjurat numai de mizerie şi ruine.

Dintre toate păcatele, invidia cuprinde cea mai mare răutate, căci fiecare păcat şi patimă pot avea circumstanţe atenuante. Aşa necumpătarea se scuză prin poftă; răzbunarea, prin apărarea dreptului său; furtul, prin lipsă, ş. a. Invidiosul, însă, nu poate produce nici o scuză în apărarea lui (sf. Ciprian). Această stare de spirit diabolică nu încetează niciodată.

Răutatea invidiosului este mai mare decît a demonului, căci demonul nu invidiază decît pe om şi nicidecum pe semenii săi, pe cînd omul invidiază pe fraţii săi.

Invidiosul este un om periculos pentru societate. El nu poate avea prieteni adevăraţi, sau mai bine zis, nu poate el fi prietenul nimănui. Invidiosul e primejdios pentru semenii lui, pentru că el nu-şi varsă veninul numai în vorbirea de rău a altora, dar trece şi la acţiune căutînd a le face orice rău cu putinţă, ajungînd chiar şi la crimă. Exemple avem în omorul lui Abel de către Cain şi în răstignirea Mîntuitorului de către cărturari şi farisei, care au la bază numai invidia.

Prin natura sa, invidia este păcat de moarte, întrucît se opune iubirii, în puterea căreia, trebuie să ne bucurăm de binele aproapelui.

Este păcat uşor numai în cazul faptelor ieşite din deficienţele inerente minţii şi voinţei şi cînd ea are ca obiect lucruri mărunte.

Invidia este păcat de moarte cînd se referă la un mare bun spiritual şi moral al aproapelui şi cînd invidiosul doreşte să fie lipsit de acest lucru şi chiar lucrează în vederea atingerii acestui scop.

«Invidia graţiei fraterne», adică părerea de rău pentru sporul de har primit de către semenul nostru, este păcat contra duhului Sfînt, pentru că invidiază pe Sfîntul Duh.

Rădăcina invidiei este mîndria.

Din invidie izvorăsc: vorbirea de rău, defăimarea, ocara, înşelăciunea, bucuria pentru necazul aproapelui şi întristarea pentru fericirea, şi binele lui, ura aproapelui, etc. Invidia este diametral opusă iubirii. Ea duce la duşmănie în familie, la căutarea nemoderată a bogăţiilor şi a onorurilor.

Sf. Ciprian înşiră toate aceste urmări ale invidiei cînd spune că invidia este: «Rădăcina tuturor relelor, sursa dezastrelor, pepiniera delictelor, pricina greşalelor. De aici iese ura, de aici porneşte animozitatea. Invidia aprinde avariţia, cînd, văzînd pe altul mai bogat nu putem fi mulţumiţi cu ce este al nostru. Ea aţîţă ambiţia cînd credem pe altul într-o cinste mai înaltă... se rupe legătura păcii domneşti, de aici se violează iubirea frăţească, de aici se adulterează adevărul, se sparge unitatea, apar ereziile şi schismele, etc.» [1]).

Invidia ne alungă din împărăţia cerească (Gal. V. 20). Ea

---

1) Cyprianus, Despre zel şi invidie VI; Migne P. L. IV, 667.

este cea mai sigură dovadă a osîndirii veşnice. Invidia a prăbuşit pe îngeri în infern şi a alungat pe protopărinţii noştri din paradisul pămîntesc.

Dacă ni se consideră păcat faptul de a nu iubi pe vrăjmaşii noştri, cu cît mai mare pedeapsă meritäm cînd asuprim cu invidie pe cei ce nu ne-au făcut nici un rău!

Printre invidioşii vinovaţi, amintim pe: Satan, care a invidiat pe Dumnezeu şi pe protopărinţii noştri în Paradisul pămîntesc; pe Cain, care a invidiat pe fratele său Abel, pentru că sacrificiul acestuia a fost bineplăcut lui Dumnezeu (Gen. IV); pe fiii lui Iacov, care pizmuiau pe fratele lor Iosif, pentru că era preferatul tatălui lor (Gen. XXXVII); pe regele Saul, care invidia pe David, pentru cinstea, de care acesta se bucura în faţa poporului, în urma biruinţei obţinute împotriva lui Goliat (I Regi XVII).

Forma cea mai gravă a invidiei este de a privi cu neplăcere înaintarea aproapelui în virtute şi har divin. Este unul din păcatele contra Duhului Sfînt. Este invidia arătată de marii preoţi şi farisei faţă de Iisus, pentru că făcea minuni şi pentru care au hotărît să-l omoare (Ioan XI, 47). Invidia spirituală e păcatul specific al Demonilor.

În parabola cu plata inegală a lucrătorilor din vie, Mîntuitorul osîndeşte invidia arătată de către lucrătorii veniţi de dimineaţă faţă de cei veniţi mai tîrziu, bine înţeles din motive binecuvîntate (Matei XX, 9).

Remedii. În primul rînd, trebuie să avem mereu înaintea minţii însuşirile distinctive ale comunităţii spirituale, care trebuie să înflorească între creştini. Căci în calitate de creştini, sîntem cu toţi fiii aceluiaşi Părinte ceresc, fraţi în Hristos, cetăţeni ai aceleaşi Biserici, chemaţi la moştenire veşnică, alcătuim un singur corp mistic, al cărui cap e Hristos. În consecinţă, trebuie să socotim bunurile altuia ca ale noastre şi să ne bucurăm de binele altuia ca de al nostru propriu, şi să ne întristăm de necazul altuia (Filip. I, 18; Rom. XII, 15-16).

Îndată ce simţim că ia naştere invidia, să căutăm a crea o diversiune, schimbînd-o în emulaţie nobilă, avînd drept obiect pietatea şi virtutea, ca intenţie, desăvîrşirea şi nicidecum umilirea aproapelui, iar ca mijloace, cele legale.

Să nu supraestimăm lucrurile omeneşti. Astfel, nu-i motiv să invidiem pe cineva pentru bunuri, care nu constitue fericirea.

Să meditäm asupra zădărniciei bunurilor pămînteşti, care alcătuesc, deobicei, motivele învidiei.

Emulaţia nu răneşte dragostea. Dimpotrivă, ea însemnează recunoaşterea imperfecţiunii noastre. «Fiţi imitatorii mei, cum eu sînt al lui Hristos» zice sf. Ap. Pavel (I Cor. XI, 1; cf. Evr. X, 24).

«De ce invidiezi pe cel drept, o omule, ne drept! — întreabă Fericitul Augustin [1]). Pentru că vrei să pari drept, îndată fă ce e mai bine şi vei fi mai uşor ceea ce vrei să pari. Fii drept. Astfel iubeşti pe cel pe care îl invidiezi;... te vei iubi pe tine în el, şi pe el în tine»

1) Comentar la Psalm. CXXXIX; Migne P. L. XXXVII, 1807-1808.

Trebuie să ne gîndim la relele ce ies din invidie. Mai întîi, invidia este nedespărţită de mîndrie, a cărei fiică este. «Diavolul a căzut prin mîndrie şi pentru că invidia este însoţitoarea mîndriei nu se poate ca cel mîndru să nu invidieze» [1]).

Îndeosebi, trebuie să medităm asupra următoarelor:

1. — Falşitatea invidiosului, care pe faţă ne linguşeşte, iar în ascuns, este plin de venin;

2. — Invidiosul contrazice bunătatea lui Dumnezeu, care-şi întinde Pronia atît asupra fiinţelor bune, cît şi asupra celor rele (Mat. V, 45);

3. — Se împotriveşte iubirii aproapelui, care ne porunceşte: «Bucuraţi-vă cu cei ce se bucură şi plîngeţi cu cei ce plîng» (Rom. XII, 15) sau «Iubiţi pe vrăjmaşii voştri» (Mat. V, 44);

4. — Invidia înjoseşte pe om, îl face răutăcios şi nerecunoscător faţă de binefăcătorii săi;

5. — Invidia produce nenumărate şi grave tulburări sufleteşti şi este dăunătoare sănătăţii. Ura produce în organism un venin, care îl intoxică. De aceea medicii recomandă mai întîi un tratament moral; apoi unul dietetic, interzicînd excitantele, spre a dezintoxica organismul; în fine medicii mai recomandă un tratament psihologic, care constă din îndepărtarea invidiosului de obiect (mai ales în caz de gelozie) [2]).

6. — Trebuie să luptăm împotriva mîndriei, din care ia naştere invidia;

7. — Să ne rugăm cu smerenie şi stăruitor.

Dar cel mai bun mijloc de a înăbuşi invidia din noi, este de a face cel mai mult bine posibil aproapelui nostru. Dacă nu putem altceva, măcar să ne rugăm pentru el, cum ne sfătueşte Sf. Ioan Gură de Aur. Căci, prin aceasta, vom dobîndi două biruinţe: una asupra invidiei şi alta prin săvîrşirea faptelor de milostenie.

MÎNIA

Împotriva agresorilor din afară instinctul de conservare reacţionează prin două feluri de emoţii: una pasivă — teama, ce se exprimă prin fugă, iar alta activă — mînia, care se exprimă prin atac [3]).

Mînia se manifestă ca o nevoie violentă de acţiune, determinată de o suferinţă sau o împotrivire fizică sau morală; aceasta declanşează o emoţie violentă, care încordează forţele în vederea învingerii dificultăţii. Ea este şi o dorinţă arzătoare de a respinge şi pedepsi pe cel ce ne atacă.

Patima mîniei este, însă, ceva mai mult. Ea este o poftă şi pornire excesivă după răzbunare, «o dorinţă aprinsă, prin care cel mîniat caută să se răzbune asupra celui ce l-a întristat în adevăr sau numai i se pare aşa» [4]). Sau cum este definită în Învăţătura de credinţă (pag. 385): «Supărarea cu uşurinţă pentru

---

1) Comentar la Psalm. LVIII, Migne P. L. XXXVI, 709.
2) Laumonier, op. cit. p. 140-143.
3) Idem, op. cit. p. 146.
4) Mărturisirea ortodoxă, Întreb. 34, p. 156.

orice lucru şi pornirea de a ne răzbuna contra celor care ne-au pricinuit vreun neajuns».

În această patimă, distingem două elemente dezordonate: a) o prea mare tulburare a părţii irascibile şi b) o prea mare răzbunare, care, sau nu este întemeiată, sau este disproporţionată faţă de cauza care o produce.

Pofta de răzbunare poate fi dezordonată mai întîi în ce priveşte obiectul ei şi anume: a) cînd dorim cuiva o răzbunare, pe care nu o merită; b) cînd dorim să ne răzbunăm mai mult decît merită; c) cînd nu e încadrată juridic; d) cînd nu se urmăreşte un scop just, ca reîntegrarea dreptăţii, ci numai suferinţa aproapelui sau alte scopuri neîngăduite.

În ce priveşte modul, pofta de răzbunare este dezordonată, cînd sîntem prea mîniaţi în sufletele noastre, sau manifestăm, în afară semnele mîniei.

Mînia se poate îndrepta şi spre lucruri iraţionale: animale, lucruri. Formele cele mai exagerate le atinge însă împotriva oamenilor.

Mînia produce o mare tulburare în fiinţa noastră a celor stăpîniţi de ea. Ea zdruncină mai întîi organismul fizic. Sub stăpînirea mîniei, faţa se înroşeşte, ochii se umflă, vinele apar sub piele, mai ales la frunte; ochii ies din orbite, buzele se contractează, inima bate violent, respiraţia devine precipitată. Trupul întreg este încordat, gata de luptă; cuvinte furioase şi strigăte cu voce sacadată ies din gura mîniosului. Agitaţia, gestul irezistibil care fărîmă, loveşte, cîteodată ucide, caracterizează aşa numita «mînie roşie», care se distinge prin congestia feţii. Căci există şi o «mînie albă», care prezintă următoarele simptome: paloare extremă, ochii ficşi, fălcile încleştate, pulsul redus, ritm cardiac dezordonat şi cîteodată ca şi suspendat, tăcere impresionantă, agitaţie redusă, dar lăuntrică, ce aduce în mod brusc gestul brutal, care, apoi, produce destinderea.

Mînia roşie este forma pe care această patimă o ia la cei tari, iar mînia albă este aceea pe care o prezintă la cei slabi.

În timpul acestei crize, organismul mîniosului este anestezic, adică insensibil la lovituri şi răni [1]).

Iată şi portretul mîniosului, zugrăvit atît de magistral de Sf. Vasile: «Cei înclinaţi spre mînie se înfierbîntă la cel mai mic prilej; ţipă ca sălbaticii şi se precipită mai furios ca o bestie veninoasă... Nici tăişul săbiei, nici focul sau alt lucru îngrozitor nu poate opri furia, după cum se pot opri posedaţii demonului cu care seamănă în privinţa modului de purtare... La ei nu se mai recunosc ochii obişnuiţi; privirea lor brutală are strălucirea focului. Scrîşnesc din dinţi ca mistreţii. Faţa le este palidă şi injectată de sînge; corpul lor e umflat, vinele întinse sub efortul furtunii lăuntrice; vocea lor este aspră şi violentă; vorba încurcată şi pripită, fără rînduială şi fără înţeles. Cînd mînia atinge culmea, aprinsă de contradicţie, ca focul ce găseşte materia inflamabilă, atunci vedem un spectacol din acelea, pe care cuvîntul nu le

---

1) Laumonier, op. cit. pag. 147.

poate descrie şi pe care inima nu le mai poate suporta: mîni ce se ridică asupra semenilor noştri şi lovesc toate părţile corpului, lovituri de picior asvîrlite la întîmplare, această furie găsind arme în tot ce întîlneşte» [1]).

Pe cînd alte patimi, cum sînt orgoliul şi invidia, îşi au originea înlăuntru nostru, mînia «cade peste noi ca un uragan neprevăzut». Este socotită, cu drept cuvînt, ca o nebunie. În momentul mîniei, omul nu-i normal (Proverb. XI, 25) căci mînia alungă raţiunea şi schimbă pe om în fiară.

Pentru mînioşi, mînia este întocmai ca otrava animalelor veninoase. Mînioşii sînt «turbaţi ca cîinii, înţeapă ca scorpionii, muşcă ca şerpii» [2]).

Furiosul e ca un om beat, ca o brută ca un posedat de demon.

Mînioşii atribue, de obicei, altora pricina stării lor tulburate. Experienţa ne arată, însă, că ei se supără şi cînd sînt singuri, de pildă, cînd lucrează şi nu numai pe persoane, ci şi pe lucruri.

Dar mînia vatămă mai întîi sănătatea celui ce este stăpînit de ea. Precum viermele roade rădăcina arborelui, tot aşa mînia roade firul vieţii. «Invidia şi mînia scurtează zilele» (Proverb. XXX, 26).

În accesele ei, bila se varsă în sînge şi-l intoxică. De aceea, mînioşii contractează adesea icterul. Mînia produce serioase crize organice; morţi subite prin ruptura unui anevrism, vas, prin sincopă cardiacă. E foarte primejdioasă la hirpertensivi, arterioscleroticiş şi cardiopaţi [3]).

Acestea, fără a mai aminti de primejdiile, pe care, în timp de criză, le întîmpină din partea oamenilor provocaţi sau loviţi de mînios.

Dar dacă mînia zdruncină atît de mult trupul, cu cit mai mult va tulbura ea sufletul!

Ca orice emoţie violentă, mînia tulbură funcţionarea normală a raţiunii. Astfel, înfuriatul are o optică diformantă; el vede ofensele şi greşalele altora mai mari decît sînt în realitate. Mînia este ca o ceaţă, care îngroaşă obiectele; aşa se explică faptul că mîniosul nu cunoaşte decît o realitate diformantă şi îngustă, întrucît cîmpul conştiinţei lui se îngustează.

După cum lucrurile cele mai frumoase, dacă-s privite în oglinda apei tulburate de furtună, par monstruase, tot aşa, omului înfuriat, chiar şi cuvintele binevoitoare i se par duşmănoase. Mîniosul este torturat într-una de gîndul răzbunării. Într-un suflet setos de răzbunare locuesc vulpi şi animale sălbatice, căci gîndurile furiosului sînt «vipere otrăvitoare, care sfîşie inima celui ce le-a dat viaţă» [4]).

Prin mînie, pierdem: puterea de a deosebi cele ce ne sînt de folos, pătrunderea cunoştinţei duhovniceşti, forţa de a păzi

---

1) Sf. Vasile, Omilia X, 2 contra celor ce se mînie; Migne P. G. XXXI, 356 C şi D.
2) Ibidem, col. 353 D.
3) Laumonier, op. cit. p. 166.
1) Nil Ascetul, Tratatul citat; Migne P. G. LXXIX, 1153.

desăvîrșirea sfatului bun, împărtășirea cu viața adevărată, iar mintea nu mai este în stare de a ajunge la privirea lumii dumnezeești [1]).

Mîniosul este ca un nebun, care poate pierde într-o clipă tot ce a agonisit o viață întreagă, «căci mînia și pe cei cuminți îi pierde» (Proverb. XV, 10).

Mîniosul se aseamănă marinarilor, care aruncă totul din corabie în vreme de furtună și le pare rău cînd uraganul a trecut.

Omul mînios este în mod permanent în primejdia de a-și pierde sufletul și a se prăbuși în iad. De altfel, chiar din această viață el își poartă infernul în inimă, prin neliniștea neîncetată care-l chinuie îngrozitor.

Prin mînie, oamenii întrec în răutate pe toate animalele și chiar pe demoni. Într-adevăr, fiarele nu se atacă între ele, păsările de pradă nu se sfîșie una pe alta; chiar demonii, deși sînt autorii tuturor discordiilor, totuși, între dînșii, sînt uniți. Dintre toate ființele, deci, numai oamenii nu se îngăduie unii pe alții, chiar nici atunci cînd nu au nimic de împărțit, ca în cazul invidiei.

Omul invidios este urît de semenii săi, cărora el le stîrnește numai teamă, și nici decum dragoste. El este ocolit ca un cîine rău, cu care nu poți lega prietenie (Proverb. XXII, 24). Mai mult chiar: e mai ușor să trăiești cu un animal fioros, care pînă la urmă se lasă domesticit, decît cu un om mînios, care nu cedează nici în ruptul capului.

Mînia poate duce la acte de violență care atrag severe dar juste represiuni penale.

Asceții răsăriteni Evagrie Ponticul, Ioan Casian, Nil Ascetul ne sfătuiesc să nu ne mîniem nici cînd sîntem îndreptățiți la aceasta, de teamă de a nu risca, prin această atitudine, extinderea și adîncirea răului și ca nu cumva să ne molipsim și noi de această boală, atît de contagioasă. Căci cum spune Sf. Ioan Casian [2]), «precum, fie că punem pe ochi foițe de aur, fie de plumb, la fel împiedicăm puterea văzătoare și scumpetea foiții de aur nu aduce nici o deosebire orbirii, tot așa, din orice pricină s-ar aprinde mînia, fie ea, zice-se întemeiată sau neîntemeiată, la fel întunecă puterea văzătoare».

Răutatea mîniei. Ca dorință de răzbunare, mînia este un păcat greu prin însăși firea sa, întrucît este împotriva iubirii aproapelui, și cîteodată chiar contra dreptății.

Omul mînios este pricina multor nenorociri, atît pentru sine, cît și pentru alții. El riscă de a fi osîndit veșnic, pentru că se lipsește de har, alungă pacea din suflet și pe Duhul Sfînt. «Cine se mînie împotriva fratelui său, este vrednic de dat judecății» — spune chiar Mîntuitorul (Mat. V, 27). Tot Mîntuitorul ne poruncește ca să lăsăm darul la altar și să ne împăcăm cu fratele nostru înainte de a aduce jertfă lui Dumnezeu (Mat. V, 24). Rugăciunea noastră trebuie să fie «fără mînie și fără gînduri» (I

---

1) Cassian, op. cit.; Filocalia rom. I, p. 110.
2) Op. cit. p. 112.

Tim. II, 8; cf. Lev. XVII, 19); «căile celor ce ţin minte răul, spre moarte» constată înţeleptul Solomon (Proverb. XII, 28).

Mînia dă naştere la multe şi grave urmări. «Prin mînie, zice sf. Vasile [1]) limbile devin fără frîu şi gura fără strajă; violenţele, injuriile, ocările, blestemele, loviturile şi alte rele nenumărate sînt odraslele născute din mînie şi furie. Prin mînie, se ascute sabia şi pregăteşte de omucidere mîna omului; prin mînie, s-a ajuns ca fraţii să nu se mai cunoască unii pe alţii, părinţii şi copiii să uite legile firii.

Într-adevăr, oamenii mînioşi, în furie, se uită mai întîi pe ei înşişi, apoi pe intimii şi apropiaţii lor. După cum un torent asvîrlit pe o pantă tîreşte orice întîlneşte, tot aşa pornirile dezordonate ale mîniei tîrăsc totul fără deasebire. Nu mai există respect pentru perii albi, pentru virtute sau pentru rudenie, nu mai e respect pentru recunoştinţă sau pentru demnitate».

Pe scurt, mînia este o patimă absurdă, care întunecă judecata, sălbăţăceşte sufletul, şi strică toate relaţiile prieteneşti.

Gînduri iraţionale zăpăcesc pe mînios. «Vulpi locuiesc într-un suflet setos de răzbunare şi animale sălbatice sălăşluiesc într-o inimă neliniştită. Gîndurile mîniosului sînt vipere otrăvitoare şi mănîncă inima celui ce le-a dăruit viaţă» [2]).

Urmările mîniei. Din mînie se nasc următoarele păcate: a) *Indignarea* care este o întristare peste măsură, unită cu supărare mare, pornită din părerea că nu sîntem trataţi aşa cum trebuie. Cînd se întemeiază pe motive juste, nu e păcat. Deobicei, e păcat uşor; devine însă păcat greu, cînd evoluiază în ură şi dispreţ al aproapelui; b) *surescitarea minţii*, adică meditarea continuă la diferitele mijloace de răzbunare. Gravitatea acestui păcat se măsoară după gravitatea răzbunării intenţionate; c) *ţipătul*, care, din fire, e păcat uşor, dar devine păcat greu, cînd e însoţit de înjurături şi ofense grele; d) *blasfemia;* e) *ocara*, prin care se încearcă a se arunca asupra aproapelui ceva care să-l înjosească. Este un păcat de moarte, deşi nu în mod absolut; f) *blestemul*, prin care urezi cuiva rău şi nenorocire. Din fire, e păcat de moarte, dar poate fi şi uşor. E păcat greu cînd satisface următoarele condiţiuni: să dorim sincer răul pe care-l rostim, să-l dorim cu tot consimţămîntul, iar acest rău pe care-l dorim aproapelui, să fie un rău mare; g) *bătăile* sînt păcate uşoare cînd nu iau proporţii. Cînd sînt însoţite de o rănire gravă, omor, etc. sînt, desigur, păcate grele. De obicei cel ce începe bătaia păcătuieşte. Celălalt nu păcătuieşte dacă se menţine într-o stare de apărare nevinovată.

Remedii împotriva mîniei. Trebuie să mărturisim de la început că patima iuţimii este mai anevoie de biruit, decît patima poftei. «De aceea a şi dat Domnul, ca o doctorie mai tare împotriva ei, porunca dragostei» — spune sf. Maxim Mărturisitorul [3]).

Trebuie să lucrăm mai întîi împotriva cauzelor care o pot stîrni. Astfel, dacă avem o fire irascibilă, trebuie să înăbuşim

---

1) Ibidem, col. 356 A. B.
2) Nil, Tratatul cit. col. 1153.
3) Capete despre dragoste, Suta întîia, c. 66; Filocalia rom. II, p. 47.

primele mişcări ale mîniei, adică să nu vorbim, nici să acţionăm sub presiunea acestei emoţii primejdioase. Să imităm pe marinari, care, în vreme de furtună, consolidează poziţia vasului prin aruncarea ancorei şi nu-şi continuă drumul decît după trecerea furtunii. În acest fel trebuie înţeles sfatul sf. Apostol Iacob (I, 19): «Sà fim zabavnici la mînie».

Cînd sîntem provocaţi, ni se recomandă fuga. În aceste lupte nenorocite, cel mai de plîns este învingătorul, pentru că se retrage cu păcate mai grele, cum spune sf. Vasile.

Dacă mînia porneşte din slăbiciune corporală, dacă are, adică, o cauză patologică, trebuie să ne căutăm sănătatea, folosind: hidroterapia, munca, liniştea perfectă, etc. [1])

Să fim pregătiţi, apoi, a tolera înjuriile, a nu îngădui repetarea şi extinderea mîniei, care devine greu de înlăturat.

Experienţa ne învaţă, că răul nu se vindecă prin rău. Dacă ne împotrivim şi ne lăsăm pradă mîniei, ajungem să ne luăm la întrecere în producerea pagubelor. De ne insultă un om furios, putem opri răul prin tăcerea noastră. Nu trebuie să dăm curs provocărilor, imitînd tocmai ceea ce detestăm. Altfel «eşti mîhnit de injurie ca de un rău şi o imiţi ca pe un bine» — spune Sf. Vasile [2]). Nu trebuie să luăm ca învăţător tocmai pe vrăjmaşul nostru. Să ne ferim de a deveni oglinda celui mînios, reproducînd în noi imaginea lui. O injurie, la care ripostăm, revine larg sporită. «Mînia aţîţă certurile, certurile nasc vorbe grosolane, acestea loviturile; loviturile rănile; de unde survine adesea moartea. Să oprim răul de la început» [3]). «Dacă mînia este un rău de ce o imiţi?». «Dacă merită oarecare indulgenţă de ce te superi pe cel înfuriat?». «Faptul că a început el nu e o scuză suficientă, căci trebuia să-i procuri exemplul, care l-ar fi liniştit» [4]). Iată arătate în mod magistral temeiurile atitudinii creştinului în faţa provocării unui om mîniat. Ceea ce trebuie să nu uităm, de asemeni este că avem porunca lui Hristos de a ierta fratelui nostru de 70 de ori cîte 7 şi de a iubi pe vrăjmaşul nostru. (Mat. V, 44), care aplicată, are puterea de a desfiinţa toate motivele şi temeiurile oricărei stări mînioase.

«Iar Eu vă zic vouă: să nu staţi împotriva celui rău, ci celui ce te va lovi pe obrazul drept, întoarce-i şi pe celălalt» (Mat. V, 39). «De ce? — se întreabă Sf. Maxim Mărturisitorul [5]). Ca pe tine să te păzească nemînios, netulburat şi neîntristat, iar pe acela să-l îndrepteze prin răbdarea ta şi pe amîndoi să vă aducă, ca un Bun, sub jugul dragostei».

Atitudinea noastră trebuie să se întemeieze pe virtutea iubirii aproapelui, pe a smereniei şi a răbdării creştine. Mînia

---

1) Laumonier, op. cit. p. 166.
2) Omilia X, 3, Împotriva celor ce se mînie; Migne P. G. XXXI, 357, BC.
3) Ibidem, col. 357 D. sq.
4) Ibidem, 4, col. 361 B.
5) Capete despre dragoste, Suta întîia, c. 62; Filocalia rom. trad. Pr. D. Stăniloaie, II, p. 46.

se stîrneşte, după sf. Maxim Mărturisitorul [1]), prin simţuri, dar atunci cînd sufletul nu are dragoste şi înfrînare.

«Sub lovitura unei ocări şi ispitit de a răspunde, gîndeşte-te să eşti încercat şi pus în alternativa sau de a te apropia de Dumnezeu, prin răbdare, sau de a te preda inamicului prin mînie [2]). Procedînd bine, transformi nebunia altuia în prilej de exercitare a virtuţii proprii.

Sf. Vasile înşiră şi alte motive ce ne sprijină în această atitudine: ofensele nu ne ating decît dacă răspundem; săgeţile străbat corpurile tari şi rezistente, în vreme ce elanul lor cade în materiile moi şi suple. Cînd ni se spune că sîntem proşti, să tăcem, cunoscînd că nimeni nu-i mai prost ca mîniosul. Dacă sîntem pălmuiţi, scuipaţi, să nu uităm că Mîntuitorul a fost tratat la fel. Dacă ni se sfîşie haina, şi lui Hristos i s-a făcut la fel. «Tu nu eşti încă osîndit, nu eşti încă răstignit. Cîte lucruri îţi lipsesc pentru a-L imita în chip desăvîrşit!» spune Sf. Vasile [3]).

Dacă, prin mînia noastră, am pricinuit vreun rău aproapelui, să-i cerem iertare îndată. «Să nu apună soarele peste mînia voastră», ne îndeamnă sf. Ap. Pavel (Efes. IV, 26). Chiar dacă nu sîntem noi vinovaţi, ci el, Sf. Ioan Casian ne rocomandă să ne dezvinovăţim înaintea lui, cu scopul de a-l tămădui [4]).

Mîntuitorul ne porunceşte şi îmbie la o atitudine blîndă şi iertătoare faţă de cei ce ne fac rău, pentru că numai această comportare are darul de a desfiinţa sau măcar stăvili răul. Căci, după cum un foc nu se poate stinge cu petrol, ci cu apă, adică folosind un element contrar, tot aşa, mînia nu poate fi potolită prin mînie, ci numai prin blîndeţe.

Dacă răspundem cu rău pentru răul ce ni se face, contribuim la aţîţarea, alimentarea şi extinderea mîniei din sufletul nostru şi din sufletul aproapelui, răspîndind astfel primejdia păcatului, care duce uneori chiar la omucidere.

Pornind, poate, de la lucruri mărunte, ne putem trezi, dacă nu ne stăpînim mînia, le cine ştie ce rezultate catastrofale. Iată primejdii, de care sîntem feriţi, dacă aplicăm metoda creştină a iertării şi blîndeţii.

Mînia nu trebuie întărîtată nici chiar pentru pricini drepte, «ca să nu dăm chiar noi sabie primejdioasă în mîna duşmanului, ceea ce ştiu că fac mulţi şi mai mult decît trebuie, aprinzîndu-se pentru motive neîntemeiate» [5]), căci pornind de la ceva întemeiat, alunecăm în turbarea fără temei [6]).

Chiar îndreptarea fratelui trebuie făcută fără tulburare, spre a nu atrage boala lui asupra noastră şi a merita astfel mustrarea: «Doctore, vindecă-te pe tine însuţi!» sau «Ce vezi paiul din ochiul fratelui tău, dar bîrna din ochiul tău nu o cunoşti?» (Mc. VII, 23).

---

1) Capete despre dragoste, suta întîia, c. 65, Filoc. rom. II, p. 47.
2) Omilia X; Migne P. G. XXXI, 360 C.
3) Ibidem col. 364 B.
4) Ioan Casian op. cit. Filoc. rom. p. 113.
5) Evagrie Capete despre deosebirea patimilor şi a gîndurilor, Filoc. rom. I, p. 51.
6) Ioan Casian, op. cit. ibidem pg. 116.

Singura mînie îngăduită este împotriva dracului, împotriva păcatului, mînia poate fi folosită, cînd se supune raţiunii, ca un cîine păstorului [1]). În acest sens trebuie înterpretat textul: «Mîniaţi-vă şi nu greşiţi» (Ps. IV, 5).

Ceea ce trebuie să relevăm este faptul remarcat de Evagrie, care condiţionează vindecarea mîniei de vindecarea lăcomiei, avariţiei şi mîndriei. «De ce te prinzi grăbit la harţă dacă dispreţuieşti bucatele, banii şi slava?» [2]) întreabă cu tîlc Evagrie.

Într-adevăr, mînia nu-i propriu zis o patimă aparte, ci forma de exprimare violentă a celorlalte patimi. Ea cuprinde mai mult simptomele alarmante ale boalelor, decît cauzele lor. De aceea, spre a o vindeca, trebuie să stîrpim mai întîi patimile care o stîrnesc şi alimentează, cum sînt: lăcomia, avariţia, mîndria şi toate celelalte. Căci, fără aceste cauze, chiar temperamentul cel mai irascibil nu izbucneşte în crize de mînie, ci se menţine în linişte.

Singurătatea nu este totdeauna un leac eficace împotriva mîniei, căci, precum spune sf. Ioan Casian [3]) «mai mult se sălbătăcesc patimile în noi cînd e încetată legătura cu oamenii, încît pierde şi umbra suferirii şi îndelungei răbdări»... «din pricina singurătăţii şi a pierderii deprinderii».

De aceea, nu este îngăduită mînia nici asupra animalelor şi a lucrurilor neînsufleţite.

Din acelaşi motiv, sîntem datori a infrîna nu numai «mînia cea cu lucrul, ci şi mînia din cuget, căci nu foloseşte aşa de mult a-ţi ţine gura în vreme de mînie, ca să nu dai drumul la vorbe furioase, cît foloseşte a-ţi curăţi inima de ţinerea minte a răului şi a nu învîrti în minte gînduri viclene asupra fratelui. Învăţătura evanghelică porunceşte să se taie mai bine rădăcinile patimilor, decît roadele lor. Fiindcă, lovindu-se din inimă rădăcina mîniei, nu mai are loc nici fapta de ură sau de pismă» [4]).

Scopul dracilor este foarte mult ajutat în mînia noastră şi de aceea «mai de nici o virtute nu se tem dracii ca de blîndeţe» [5]).

Fără vindecarea mîniei, celelalte virtuţi nu se folosesc de loc. Căci e de ajuns o criză de mînie, ca să le pierdem pe toate.

Pentru înăbuşirea şi înlăturarea mîniei, este bine să medităm asupra grelei osînde, care apasă asupra mînioşilor şi asupra gravelor urmări, pe care le are asupra lor şi asupra semenilor.

Trebuie să medităm îndeosebi la pilda Mîntuitorului Hristos şi a sfinţilor. «Învăţaţi de la Mine că sînt blînd şi smerit cu inima» zice Mîntuitorul (Mat. XI, 29). El nu s-a împotrivit celor ce-L chinuiau şi răstigneau, şi, după pilda Sa, nici martirii creştini nu se opuneau celor ce-i chinuiau.

Îndelunga răbdare, nepomenirea răului şi blîndeţea nu în-

---

1) Sf. Vasile, Omilia V, 5; Migne P. G. XXXI, 365.
2) Op. cit. Filocalia rom. I, p. 51.
3) Op. cit, p. 114.
4) Ioan Casian, Despre cele opt gînduri ale răutăţii; Filoc. rom. I, p. 115.
5) Evagrie, op. cit. Filoc. rom. I, p. 58.

găduie mîniei să crească, iar iubirea, milostenia, bunătatea şi iubirea de oameni o micşorează [1]).

Trebuie să preîntîmpinăm pricinile lăuntrice ale mîniei: temperamentul prea sangvin, slăbirea şi excitarea nervilor, precum şi cauzele din afară, adică să evităm pe cei ce caută harţă, să fugim de ocaziunile ce provoacă mînia noastră sau a altora.

Mai presus de toate, să cerem de la Dumnezeu, precum se ruga Psalmistul: «Pune, Doamne, strajă gurii mele şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele» (Ps. 140)

Să ne rugăm stăruitor lui Dumnezeu ca să potolească mînia, aşa cum s-au rugat ucenicii lui Hristos ca El să potolească furtuna pe mare. Amona [2]) s-a rugat timp de 18 ani, ca să scape de mînie, căci mînia nu e plăcută lui Dumnezeu, chiar de ar avea putere să învie morţii.

Din cele arătate, rezultă gravitatea, pe care aceste trei patimi o prezintă pentru fiinţa omenească şi mai ales pentru viaţa obştească.

Astfel, desfrînarea este o istovire, o degradare şi o sinucidere pentru individ, iar pentru obşte, o sursă de nenumărate rele, întrucît atentează la perpetuarea speciei, care nu-i posibilă în condiţii normale decît în viaţa de familie; tulbură relaţiile dintre oameni, dînd naştere la adultere, violuri, desfacerea căminelor familiare, şi, prin aceasta, la părăsirea de către unul sau amîndoi părinţii, a copiilor, la degenerarea biologică a poporului şi alte multe rele.

Patima invidiei are cel mai brutal caracter antisocial, întrucît este expresia urii nejustificate, chiar şi a fratelui şi a binefăcătorului. Fiind duşmanul oricărui bine, invidiosul nu numai că se consumă singur, intoxicat de veninul ce-l poartă în inimă, dar împiedică realizarea binelui şi sapă, pe ascuns, dar primejdios, la temelia vieţii sociale.

Cît despre patima mîniei, am văzut cîte ravagii face în fiinţa celui stăpînit de ea şi cîte dezastre poate produce în viaţa semenilor. Fiind o stare anormală, o stare de nebunie, ea tulbură cel mai mult bunele şi paşnicile relaţii dintre indivizi şi popoare şi astfel stă la baza certurilor, crimelor şi războaielor.

Iată suficiente motive, care să ne hotărască a lupta din răsputeri spre a dezrădăcina din sufletele noastre şi ale semenilor aceste patimi atît de dăunătoare vieţii individuale şi obşteşti.

CONST. PAVEL
Asistent Instit. Teologic Bucureşti

---

1) Maxim Mărturisitorul, Capete despre dragoste, suta a doua, c. 47, Filocalia rom. II, p. 65.

2) Karl Heussi, Der Ursprung des Mönchtums, Tübingen, Mohr, 1936, p. 259.

BISERICA ŞI NEVOILE SALE MATERIALE

Misiunea Bisericii creştine în lume are un caracter sfinţitor, harismatic. Instituită de Fiul lui Dumnezeu şi aşezată după marele fapt al jertfei de pe Cruce, Biserica lui Hristos continuă pe pămînt întreita lucrare a Intemeietorului său : învaţă adevărul de mîntuire, sfinţeşte pe fiii săi şi îi conduce spre viaţa veşnică.

Pentru aceste lucrări spirituale Bisericii i s-au conferit mijloace adecvate. Ea păstrează şi propovăduieşte cuvintele vieţii de veci care i s-au descoperit prin revelaţia supranatuală, mai ales prin descoperirea Mîntuitorului, Cuvîntul cel întrupat.

Biserica reînoieşte peste vremuri jertfa de pe Golgota şi revarsă asupra credincioşilor harurile sfîntului Duh prin săvîrşirea dumnezeştii liturghii şi a sfintelor Taine. Iar ocîrmuirea sufletelor spre Patria cerească se efectuează prin puterea de a lega şi a dezlega, ce a fost conferită apostolilor Domnului şi prin ei tuturor urmaşilor lor, episcopi şi preoţi.

Însă pe lîngă aceste mijloace spirituale, Biserica în lucrările sale nu se poate dispensa de mijloace materiale. Ea are trebuinţă să fie înzestrată cu o serie de bunuri sensibile, cu ajutorul cărora să-şi poată împlini chemarea sa.

Lucru foarte firesc, deoarece instituţia Bisericii creştine, deşi supranaturală în originea şi în scopurile sale, lucrează pe pămînt, prin oameni şi pentru oameni, fiinţe văzute. «Biserica este un aşezămînt văzut, fiindcă nu numai că Iisus Hristos, ziditorul ei, a întemeiat-o, trup făcîndu-se şi vieţuind între oameni, nu numai credinţa se mărturiseşte în chip exterior, iar tainele care transmit harul nevăzut, sînt semne văzute dar şi ierarhia, care o guvernează, este ceva văzut» (Andruţos Hr. Simbolica, pg. 64).

Pentru latura aceasta văzută, Biserica are trebuinţă de mijloace materiale.

În mod concret, trei sînt necesităţile care justifică dreptul Bisericii de a poseda un oarecare cauantum de avere bisericească : *zidirea şi întreţinerea lăcaşurilor de cult, plata personalului bisericesc şi opera caritativă.*

Pentru aducerea jertfei de împăcare a lumii cu Dumnezeu, pentru sacrificarea «Mielului lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii», precum şi pentru îndoctrinarea credincioşilor în preceptele Evangheliei, se cer anumite edificii speciale. Creştinismul, încă din cele mai vechi timpuri, a înalţat bisericile sale.

Peste tot cuprinsul lumii creştine se ridică edificiile bisericeşti, unele adevărate capodopere arhitectonice.

Bisericile sînt casele celui Nemărginit, casele lui Dumnezeu

unde credincioşii vin să se roage, să asculte cuvintele vieţii de veci, să-şi reînoiască puterile sufletelor, să se întărească în duhul păcii, în lumina cerească, în contactul cu divinitatea.

Ca să dăinuiască, lăcaşurile sfinte trebuie întreţinute, reparate. Păsarea îşi reface cuibul său cu sosirea fiecărei primăveri. Cînd vîntul a risipit paiele şi culcuşul moale al puişorilor, cu trudă construit, păsarea îşi drege casa. Aşa face Biserica.

Pentru a reface edificiile distruse de dintele necruţător al vremii, ea îşi reîncepe opera, reconstrueşte şi repară cuiburile sufleteşti ale fiilor săi.

Atît construirea cît şi întreţinerea lăcaşurilor de cult necesită mari sume de bani.

Nu mai puţină cheltuială se cere pentru întreţinerea slujitorilor cultului creştin. Ca oameni, membrii clerului au dreptul să primească pentru osteneala lor în ogorul spiritual al Bisericii, hrană, îmbrăcăminte şi locuinţe corespunzătoare, după trebuinţele lor personale şi ale membrilor familiilor lor.

După ce i-a onorat în chipul cel mai înalt ca să fie în Biserica Sa «*ispravnici ai tainelor lui Dumnezeu*» (I Cor. 4, 1) Iisus îi apără pe slujitorii Săi cu o protecţie specială. Dintru început El a purtat grijă de nevoile lor trupeşti, cînd i-a încredinţat grijii fiilor lor duhovniceşti, afirmînd că «*vrednic este lucrătorul de plata sa*» (Luca. 10, 7).

Providenţa aceasta particulară a lui Iisus pentru ucenicii Săi se exercită asupra tuturor păstorilor de suflete, din toate timpurile şi locurile ; tot ce li se oferă lor ca asistenţă printr-o substituire plină de iubire, Iisus o consideră ca primire şi ajutorare a persoanei Sale : «*Cine vă primeşte pe voi, pe Mine mă primeşte*» (Mat. 10, 40).

Ajutorarea celor ce sînt în necazuri este altă mare datorie a Bisericii creştine. E drept, Statul prin mijloacele şi instituţiile sale, vine în ajutorul tuturor oamenilor.

Biserica trebuie să-şi dea tot sprijinul ei Statului prin mîna sa caritabilă, urmînd exemplul divinului său Intemeietor.

Acum este necesar să vedem resursele materiale din care Biserica poate să-şi scoată mijloacele de îndeplinire a îndatoririlor arătate mai sus.

Putem afirma dintru început că izvorul primordial şi principal al bunurilor materiale ale Bisericii este *generozitatea liberă a creştinilor*.

Biserica creştină s-a născut în sărăcie. Ca şi Intemeietorul său, ea n-a intrat în lume prin arcul de triumf al belşugului, ci prin poarta cea strîmtă o umilinţei şi a lipsurilor. Primii apostoli au fost oameni săraci, muncitori fără vază, fără titlu de noblețe, priviţi adesea «*ca gunoiul lumii acesteia, ca lepădătura tuturor*» (I Cor. 4, 13).

Totuşi pescarii galileeni şi muncitori manuali aleşi de Fiul lui Dumnezeu să-i fie crainici ai Evangheliei şi martori ai Învierii, au răspîndit învăţătura Mîntuitorului, fără forţa banului ci prin lacrimi şi sudori, cu ajutorul «*lucrurilor celor slabe*».

Biserica, odată constituită, a obţinut mijloace materiale de care avea nevoie pentru a împlini misiunea sa. Treptat-treptat în

sînul său au venit oameni din toate categoriile sociale, au venit și din acei cu stare materială mai bună. Toți au ajutat-o. Uniți în duhul aceleiași credințe, iar mai ales contopiți în căldura aceleiași iubiri, primii creștini au format o mare familie de frați, în care toți erau «o inimă și un suflet» (F. Ap. 4, 32).

În Ierusalim se petrece un fenomen unic în istoria Bisericii creștine. Primii adepți ai credinței celei noi fură cuprinși de un puternic entuziasm religios și de o nepotolită rîvnă de mîntuire. În fervoarea dragostei lor și în nădejdea unei apropiate parusii a Domnului, credincioșii din Ierusalim formară o comuniune a bunurilor lor, încît «*niciunul nu zicea că averile lui sînt ale lui, ci aveau toate de obște*»... «*Toți cei ce aveau ogoare sau case le vindeau, aduceau prețul lucrurilor vîndute și-l puneau la picioarele apostolilor ; apoi se împărțea fiecăruia după cum avea nevoie*». (F. Ap. 4, 34, 35).

Avînd la îndemînă un astfel de patrimoniu de bunuri, se înțelege că Biserica putea satisface lesne toate trebuințele sale. În mod deosebit s-a dat atunci atenție laturii caritative, deoarece în organizarea primară a Bisericii creștine, găsim instituția diaconilor și diaconiților, a căror principală atribuție era îngrijirea săracilor, a văduvelor și a orfanilor.

Acea comuniune de averi practicată de creștinii din Ierusalim n-a fost imitată în alte comunități și chiar acolo n-a fost de lungă durată. Dar din acea trăire a unei iubiri duse pînă la totala lepădare de sine, a rămas duhul deplinei solidarități a creștinilor, conștiința datoriei de a-și purta reciproc sarcinile, de a se ajuta.

Ceva mai tîrziu sfîntul apostol Pavel a fixat în doctrina propovăduită de dînsul porunca solidarității ca principiu de bază al vieții în Biserică. Cu o intuiție genială, apostolul neamurilor a definit Biserica drept «*trup al lui Hristos*», în care fiecare credincios este un mădular, asemănîndu-o cu trupul fizic al omului. Deși el este alcătuit din mai multe mădulare, totuși formează o singură unitate de viață. Așa este și trupul mistic al Domnului Hristos : «*mai multe mădulare dar un singur trup*» (I Cor. 12, 20), în care domnește armonia cea mai desăvîrșită și o solidaritate de așa natură încît «*mădularele se îngrijesc deopotrivă unele de altele. Și dacă sufere un mădular, toate celelalte sufăr, împreună cu el ; dacă este prețuit un mădular, toate mădularele se bucură împreună*» (I Cor. 12, 25, 26).

Colaborarea tuturor credincioșilor în atmosfera iubirii și a ajutorului mutual—iată așa dar modul de viețuire creștin. «Trupul lui Hristos poartă în sine ca un principiu necesar de viață participarea cea mai intimă și mai intensă a feicărui suflet încorporat în el, la ansamblul de viață al întregii Biserici» (V. Ignătescu, Principiul comuniunii în Ortodoxie, art... în «Ortodoxia» nr. 3 din 1956, pag. 368).

Sau cum zice sfîntul Grigorie de Nazianz : «Nimeni dintre noi nu-i numai pentru sine pe lume ; fiecare este și pentru acei care au aceeași natură, aceeași origină și sînt creați spre același țel».

Nu intră în planul articolului de față să facem istoricul

participării creştinilor la viaţa obştească a Bisericii, ci vroim doar să facem o scurtă analiză a stării actuale de lucruri, în lumina noilor dispoziţii şi legiferări de la noi.

Am în faţă volumul numit «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne», în care se cuprind «toate orînduirile care au odrăslit în aria vremii de acum», referitoare la organizarea vieţii bisericeşti din Patria noastră.

În «Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Romîne», la capitolul «parohia», după ce se stabilesc îndatoririle credincioşilor referitoare la viaţa lor sufletească, se prevede că «membrii parohiei au îndatorirea de a întreţine şi a ajuta Biserica şi pe slujitorii ei» (art. 42).

Organele care au obligaţia de a se îngriji de averea bisericească şi de bunul mers al treburilor gospodăreşti ale parohiei, sînt consiliul parohial şi comitetul parohial, care au ca sarcini principale: «să ia hotărîri cu privire la zidirea, repararea şi înzestrarea bisericii, a casei parohiale şi a altor clădiri», «ajutorarea săracilor şi ocrotirea orfanilor şi a văduvelor», «cercetarea şi ajutorarea bolnavilor», «înfiinţarea şi susţinerea oricăror opere de milă creştină» etc.

Pe lîngă prevedreile Statutului, conducerea superioară bisericească din Patria noastră a făcut recomandare referitoare la susţinerea materială a Bisericii. Astfel s-a sugerat ca normă că «toţi credincioşii comunităţii parohiale, au îndatorirea de a întreţine şi a ajuta Biserica şi pe slujitorii ei».

Din fericire la sugestiile Patriarhiei Romîne majoritatea credincioşilor au răspuns afirmativ, arătînd o bunăvoinţă şi o supunere vrednică de toată preţuirea faţă de nevoile bisericii.

În fond, legiuirile din urmă din Biserica românească nu aduc nici o inovaţie. Ci ele stabilesc doar în amănunt principiul care s-a statornicit şi a fost activ în viaţa Bisericii dintru începutul creştinismului.

În toate vremurile i s-a recunoscut Bisericii dreptul ca neatîrnat de puterea lumească, să ceară de la credincioşii săi sprijinul material necesar pentru serviciul divin, pentru o demnă remuneraţie a clerului şi pentru celelalte scopuri bisericeşti. Este un drept care îşi are rădăcinile în istoria biblică a Vechiului şi Noului Testament, confirmat de întreaga Tradiţie creştină.

Vom cita cîteva fapte şi exemple, cîteva învăţături, a căror semnificaţie este mai presus de orice îndoială în lămurirea problemei.

Cînd Moise a construit cortul mărturiei în pustia Sinai, a apelat la sprijinul întregului popor.

«Moise a vorbit întregei adunări a Israilitenilor şi a zis: Iată ce a zis Domnul. Luaţi din ce aveţi şi aduceţi un prinos Domnului. Fiecare să aducă ce-l lasă inima, aur, argint şi aramă, materii vopsite, piei, lemn, mirodenii» (Exod. 35, 4. s. s).

Israilitenii au răspuns cu mare dărnicie la chemarea căpeteniei lor religioase, căci «toţi cei cu tragere de inimă şi bunăvoinţă» au venit şi au adus Domnului pentru lucrarea cortului intîlnirii, pentru toată slujba lui şi pentru vestmintele sfinte» (Exod. 35, 21).

Tot așa Solomon s-a sprijinit pe popor cînd a zidit templul din Ierusalim (II Cron. 2, 2), iar cînd același templu s-a rezidit, după întoarcerea Evreilor din captivitatea babilonică, tot cu contribuția obștească s-a refăcut (vezi Ezra, 2, 68 ; Neemia, 3, 4).

Întreținerea preoților de asemene a fost lăsată pe seama poporului, atît în legea veche cît și în creștinism.

La Evrei preoții și leviții n-au primit parte de pămînt la împărțirea Canaanului. În schimb lor li s-a recunoscut dreptul de a trăi din jertfele aduse la cort și la templu și din zeciuiala pe care aveau datoria s-o dea Israilitenii *(Numeri, 18, 20, 21)*. Această zeciuială era prescrisă cu mare stricteță.

«*Teme-te de Domnul și cinstește pe preot. Dă-i lui parte precum ți s-a poruncit : pîrgă pentru păcat, și darul brațelor tale și jertfele sfințeniei și pîrga celor sfinte*» (Sirach, 7, 32-33).

În Noul Legămînt nu se mai impune obligația de a da zeciuiala pentru serviciul divin. Dar rămîne valabilă ideia că cei ce slujesc Evangheliei să trăiască din ofrandele credincioșilor.

Evanghelistul Luca ne arată că însuși Mîntuitorul avea un grup de prieteni care îl îngrijeau: «*Iisus umbla din cetate în cetate și din sat în sat și vestea Evanghelia împărăției lui Dumnezeu. Cei doisprezece erau cu El și mai erau și niște femei care îl ajutau cu ce aveau*» (Luca, 8, 13).

Cînd i-a trimis pe apostoli la predicare, Domnul Hristos le-a interzis să ia cu ei «*traistă sau pungă*», adică i-a oprit să se îngrijească de trebuințele lor trupești în misiunea ce-o aveau de îndeplinit.

Ci Mîntuitorul le-a poruncit și le-a zis : «*În orice casă veți intra..., rămîneți în casa aceea, mîncînd și bînd ce vi se va da*». (Luca, 10, 5 și urm.).

Clasică este doctrina sf. apostol Pavel în chestiunea de care ne ocupăm. În Corint sf. Pavel avea mulți dușmani care îi contestau calitatea de apostol și drepturile legate de chemarea sa. De aceea, în epistola care o adresează credincioșilor din Corint, marele misionar al Bisericii creștine își apără cu tărie demnitatea și privilegiul său de slujitor al celor sfinte.

Cu acea ocazie sf. Pavel stabilește pentru toate veacurile drepturile preoției. El întreabă : «*Cine merge la război pe cheltuiala sa ? Cine paște o turmă și nu mînîncă din laptele turmei ?... Dacă am semănat printre voi bunurile duhovnicești, care mare lucru este dacă vom secera cele vremelnice ale voastre ?... Nu știți că cei ce îndeplinesc slujbele sfinte sînt hrăniți din lucrurile de la Templu și că cei ce slujesc altarului, au parte de la altar ?*» (I Cor. 9, 7, 11, 13). Răspunsul afirmativ e evident.

Și după ce aduce aceste argumente logice și istorice, corifeul apostolilor sfîrșește apărarea cu o concluzie categorică: «*Domnul a rînduit ca cei ce propovăduesc Evanghelia, din Evanghelie să trăiască*» (I Cor. 9, 14).

Adevărat este că apostolul arată cu alt prilej că el n-a fost niciodată povară pentru cei evanghelizați de dînsul, ci a trăit din osteneala muncii sale. «*Noi n-am mîncat de pomană pîinea nimănui ci zi și noapte am muncit ostenindu-ne, ca să nu fim povară nimănui*» (II Tesal. 3, 8).

Prin aceste cuvinte sf. Pavel nu anula cele scrise Corintenilor, că adică slujitorii altarului au dreptul să trăiască din donaţiile credincioşilor. Ci el vroia doar să demonstreze dezinteresarea în munca lui apostolică, abnegaţia dusă pînă la sacrificiu.

Căci în versetul următor citim: «*Nu că nu am fi avut dreptul acesta (de a fi susţinut de voi), dar am vroit să vă dăm în noi înşine o pildă vrednică de urmat*» (II Tes. 3, 9).

Aşa că principiul recunoscut încă din timpurile cele mai vechi este că preoţimea, care se consacră lucrului Evangheliei, este îndreptăţită să primească cele trebuitoare vieţii trupeşti de la acei ce beneficiază de munca spirituală a evanghelizării.

Cît priveşte opera de asistenţă socială a celor săraci, aceasta este o obligaţie legată de cel mai înalt percept al religiei lui Hristos : dragostea faţă de aproapele. Mîntuitorul a învăţat lumea că ucenicii săi se vor distinge prin aceea că se vor iubi întreolaltă. «*Poruncă nouă vă dau vouă : să vă iubiţi unii pe alţii după cum v-am iubit Eu. Prin aceste vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unii pentru alţii*» (Ioan, 13, 34-35).

Bunii creştini îşi mărturisesc dragostea faţă de semenii lor prin toate faptele lor, izvorîte din credinţă. Ei jertfesc din bunurile lor, săvîrşesc opera samarineanului milostiv, fiecare după puterile sale, după măsura iubirii sincere şi active.

Dar pe lîngă caritatea individuală, Biserica încă din vremurile apostolice a organizat acţiuni de binefacere sub egida ei. Pe lîngă instituţia diaconilor, de care am pomenit, în Biserica primară găsim agapele creştine, organizate în legătură cu serviciul divin. La sfîrşitul liturghiei se făcea cîte un ospăţ pentru săraci, din prinoasele credincioşilor mai înstăriţi. La acele agape se urmărea nu numai hrănirea trupească a celor flămînzi şi lipsiţi de pîne, ci se urmărea o redresare morală a săracilor, prin manifestarea spirituală de solidaritate între toţi. Sufletele erau mîngîiate şi înalţate cînd vedeau că cei înstăriţi participau personal, alături de săraci, la masa caritătii creştine.

Tot în Biserica veche, găsim organizată colectarea de daruri pentru a ajuta comunitatea de creştini din Iudeea, care, pe vremea împăratului Claudiu, a fost bîntuită de o foamete mare. Acea colectă s-a făcut prin îndemnul şi supravegherea apostolilor. «*Şi au trimis acest ajutor la cei bătrîni, prin mîna lui Varnava şi a lui Saul*» (Faptele ap. 11, 30).

Istoria bisericească e plină de fapte măreţe de asistenţă socială organizată prin intermediul Bisericii. A rămas celebră activitatea desfăşurată în acest domeniu de către sf. Vasile cel Mare, care a înfiinţat, alături de scaunul său episcopal, cel dintîi spital creştin. Pe lîngă multe centre episcopale găsim în trecut aşa numitele «xenodochii», pentru ocrotirea străinilor şi a călătorilor săraci. Apoi mănăstirile au îndeplinit totdeauna, pe lîngă rolul lor spiritual, şi o importantă misiune de ordin social-caritativ, distribuind felurite ajutoare săracilor, străinilor şi bolnavilor.

La poporul nostru Biserica ortodoxă a înfăptuit opere de asistenţă socială, căci ea a purtat grijă, deopotrivă, atît de sufletele credincioşilor, cît şi de nevoile lor trupeşti.

Rezultă deci că şi faptele de caritate creştină pe care le înscriu legiuirile noi în programul Bisericii au drept temelie o veche şi venerabilă tradiţie.

Datoria preoţimii este să stimuleze spiritul de sacrificiu al credincioşilor, să coordoneze acţiunile lor şi să îndrumeze ajutoarele către acei care au nevoi mai mari şi mai stringente. O dezinteresare în acest domeniu ar însemna abdicarea de la una din cele mai importante chemări ale ei. Însă Biserica rămîne credincioasă misiunii sale.

Iar, datoria fiilor săi este nu numai de a i se supune şi de a o asculta în latura doctrinei, ca pe una care este «*stîlpul şi temelia adevărului*», (I Tim. 3, 15), dar a o şi sprijini cu mijloacele materiale de care are trebuinţă. Credincioşii mireni primesc de la Biserică bunuri spirituale. Nu e mare lucru, după cum a zis apostolul neamurilor, dacă în schimb vor da bunuri materiale.

Factorul activ decisiv în viaţa bisericească este preoţia cea instituită de Mîntuitorul Hristos şi călăuzită de harurile Duhului sfînt. Dar şi elementul laic are un mare rol.

Pentru ca o grădină să rodească nu e de trebuinţă numai de un grădinar activ şi priceput şi de seminţe selecţionate. Ci e nevoie şi de un pămînt fertil, care să primească sămînţa şi s-o facă să rodească.

În viaţa bisericească acest pămînt este comunitatea credincioşilor mireni.

Sfîntul Apostol Petru în epistola sa sobornicească numeşte pe creştini «*preoţie sfîntă*» şi «*pietre vii*» în edificiul Bisericii (I Petru, 2, 5).

Aceste expresii indică rolul activ şi dinamic pe care-l au credincioşii mireni, care trebuie să formeze în trupul mistic al lui Hristos celule vii care să contribuie prin activitatea lor la bunăstarea întregului organism.

Regimurile trecute numeau Biserica noastră «*dominantă*». Acest calificativ era mai mult un titlu de paradă demagogică. Biserica era în realitate dominată de interesele cluburilor politice. Pentru blidul de linte al salarului ce-l primeau de la stat, nu de puţine ori preoţii trebuiau să execute ordinele ce le primeau de la partidul de la putere.

Astăzi Biserica este scutită de astfel de servituţi. Biserica este liberă să-şi împlinească misiunea potrivit învăţăturilor de credinţă, canoanelor şi principiilor de autonomie bisericească.

Statul de democraţie populară acordă Bisericii însemnate ajutoare pentru întreţinerea monumentelor istorice, pentru construirea şi repararea bisericilor, pentru remuneraţia clerului fără a-i silui conştiinţa religioasă, fără a cere ca preoţii să se avînte în arena vieţii politice.

Separarea celor două feluri de probleme religioase şi statale, trebuie să determine Biserica, să utilizeze în măsura cea mai deplină resursele sale fireşti. În latura materială trebuie să tindem spre acel *principiu autarhic potrivit căruia trebuinţele* vieţii bisericeşti să fie ajutate de forţele interne, de contribuţia voluntară a credincioşilor.

Recomandarea ca toţi credincioşii să contribuie cu donaţii benevole pentru sprijinirea nevoilor materiale ale Bisericii, nu-i o problemă nouă. Ci e vorba de reactivat un uz consfinţit de veacuri. Se cere doar să reînviem virtuţile cele vechi ale fiilor Bisericii, să punem în aplicare ceea ce au orînduit sfinţii apostoli şi sfinţii părinţi.

Credincioşii romîni au fost totdeauna strîns legaţi de Biserica strămoşească, în care au găsit de-a lungul veacurilor un scut, o călăuză, o vatră de lumină şi de mîngîiere.

Preoţimea are o datorie sfîntă să se apropie de sufletele credincioşilor, să-i slujească cu rîvnă şi devotament, să-i îndrumeze în înţelegerea justă a marilor prefaceri ce se petrec sub ochii noştri.

Împlinindu-şi datoria pe deplin în latura spirituală, ajutorul material din partea credincioşilor se va adăuga pe deasupra.

Pr. ŞT. SLEVOACĂ

PREDICĂ LA DUMINECA MIRONOSIŢELOR

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Minunate şi înălţătoare de suflete sînt, pentru noi creştinii, zilele acestea de la Paşti şi pînă la Rusalii.

Fapta şi roadele Învierii Domnului, a căror preamărire am cîntat-o cu bucurie în noaptea sfîntă a Paştelor, ne umplu sufletele de «lumina Învierii lui Hristos», iar Biserica stăruie, cu pilde de vieţi sfinte şi cu cîntări duhovniceşti, să ne călăuzească, pentru ca şi noi să ne putem împărtăşi din «isvorul nestricăciunii».

Pe această cale, în nădejdea «învierii morţilor şi a vieţii veacului ce va să fie» (art. 11 şi 12 — Simbolul Credinţii), ne-am plecat şi noi genunchii pe mormintele celor scumpi şi dragi nouă, pentru ca toate sufletele din Biserica lui Hristos să se bucure împreună de «Paştile cele sfinţite», «care nouă ne-au răsărit» «şi ne-au deschis uşile raiului», «sfinţind pe toţi credincioşii». În Vinerea Izvorului Tămăduirii, şi în alte zile, am făcut astfel pomeniri pe la mormintele morţilor noştri, prăznuind împreună cu sufletele lor «omorîrea morţii, sfărîmarea iadului şi începătura altei vieţi veşnice», şi aşa ne-am bucurat «toată suflarea cea văzută şi cea nevăzută», de Învierea Domnului, lăudînd pe Hristos, cel care, «a înviat din morţi, cu moartea pre moarte călcînd şi celor din mormînturi viaţă dăruindu-le».

Ne-am oprit, apoi, cugetul sufletului, în cea de a doua duminică de după Paşti, şi ne-am încredinţat împreună cu Toma de adevărul Învierii Domnului şi de marea putere a credinţii, această virtute a sufletului omenesc, care este «adeverirea celor nădăjduite şi dovada lucrurilor nevăzute» (Evrei XI, 1) şi care face «fericiţi pe cei ce n-au văzut şi au crezut» (Ioan XX, 29).

Preamărind, atunci, credinţa, «fără de care nu este cu putinţă să plăcem lui Dumnezeu» (Evrei XI, 6), am înţeles că, numai prin luminile ei, putem urca către uşile raiului, deschise prin Învierea lui Hristos; că numai prin credinţă putem păşi pe treptele ce duc la aceste uşi de mîntuire veşnică, deoarece numai din credinţă răsar şi cresc florile smereniei, blîndeţii, rugăciunii, pocăinţii, îndurării, milei, postului, a curăţeniei sufleteşti şi trupeşti şi a răbdării.

Iar în această duminică, cea de a treia după Paşti, în care sărbătorim pe sf. femei mironosiţe şi pe Iosif din Arimateia şi Nicodim, martorii nemincinoşi ai îngropării şi Învierii Domnului, Biserica ne pune înainte alte dovezi despre Învierea Domnului

şi pilde de vieţi sfinte, ca să avem exemple şi călăuze pe calea mîntuirii.

Se cuvine, dar, să ne oprim gîndul nostru la pilda şi viaţa sfinţilor pe care-i sărbătorim şi, după îndemnul sf. ap. Pavel «luînd aminte la felul cum ei şi-au săvîrşit viaţa, să le urmăm credinţa» (Evrei XVII, 7).

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Sf. Evanghelie de astăzi (de la Marcu cap. XV, 43—47 şi cap. XVI, 1—8) dimpreună cu ceea ce au scris ceilalţi sf. evanghelişti, ne aminteşte pe Iosif din Arimateia şi Nicodim şi pe sf. femei mironosiţe, ca fiind martori de seamă ai îngropării Domnului, iar pe sf. femei mironosiţe ca fiind primele martore şi cele dintîi vestitoare ale Învierii Domnului, adică tocmai a acelor fapte, pe care se reazămă întreaga noastră credinţă, căci — cum zice sf. ap. Pavel — «dacă Hristos n-a înviat, deşartă este atunci propovăduirea noastră, deşartă este şi credinţa voastră» (1 Corint. XV, 14).

— Din sf. Evanghelie ştim că Iosif din Arimateia şi Nicodim au fost bărbaţi fruntaşi ai Iudeilor şi ucenici pe ascuns ai Domnului nostru Iisus Hristos.

Iosif era un om bogat, din oraşul Arimateia şi făcea parte din Sfatul iudeilor (Luca XXIII, 50).

«Om bun şi drept», el era unul din cei 70 de ucenici ai Mîntuitorului. «Aşteptînd şi el împărăţia lui Dumnezeu n-a luat parte la sfatul şi la fapta Iudeilor» (Luca XXIII, 51), ci a rămas credincios Domnului.

Văzînd sfîrşitul Domnului pe Cruce, el îşi arată întreaga sa dragoste către Mîntuitorul cînd vine la Pilat şi-i cere trupul Domnului. Împreună cu Nicodim, de faţă fiind sf. Fecioară Maria — Maica cea îndurerată — şi sf. femei mironosiţe, coboară cu mîini smerite trupul de pe Cruce şi — îndeplinind cele de cuviinţă după obiceiul îngropării la Iudei — îl îngroapă într-un mormînt nou, săpat în piatră, peste care au prăvălit o piatră mare.

— Nicodim, care l-a ajutat pe Iosif din Arimateia la îngroparea trupului Domnului, era cărturar-fariseu de frunte al Iudeilor. Iubind adevărul şi căutînd cu sinceritate mîntuirea, el a rămas credincios Mîntuitorului încă de la convorbirea pe care o avusese într-o noapte cu El şi cînd s-a convins că, numai prin Hristos, omul poate «să se nască din nou din apă şi din Duh», pentru a putea intra în împărăţia lui Dumnezeu» (Ioan IV, 1—8). De atunci, dragostea şi devotamentul său către Hristos au crescut, pentru a-i da curajul să se arate pe faţă credincios Domnului la îngroparea Sa, pentru care a adus şi ca la o sută de litri de amestecătură de smirnă şi aloi (Ioan XIX, 39).

După Învierea Domnului, deşi au avut de suferit multe, amîndoi aceşti bărbaţi sfinţi — cum ne spune Tradiţia Bisericii — au fost propovăduitorii neclintiţi ai învăţăturii Mîntuitorului şi ai tainei Învierii Sale din morţi.

Credinţa lor în Hristos-Dumnezeu, dragostea şi devotamen-

tul arătate de ei dumnezeescului lor Învăţător, curajul cu care şi-au mărturisit această dragoste în faţa lui Pilat şi cu care au propovăduit, după Înviere, Evanghelia Mîntuitorului, au rămas pentru creştinii de totdeauna cele mai înălţătoare pilde şi exemple de urmat şi care — împreună cu prea frumoasele fapte ale sf. femei mironosiţe — ne îndeamnă şi pe noi aceştia de astăzi «să le urmăm credinţa».

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Dacă adăugăm chipurilor acestor doi sfinţi bărbaţi şi minunatele chipuri ale sf. femei mironosiţe, avem în faţa noastră cîmpia fără de sfîrşit a învăţăturii creştine şi întinderile fără de margini ale sfintei noastre Tradiţii, în care atîtea şi atîtea chipuri de sfinte femei, nu numai acestea amintite la mormîntul Domnului, ci o sumedenie altele nici măcar cunoscute, după numele lor, ne dau pilda cea mare a felului, în care femeea creştină trebuie să-şi trăiască viaţa.

Sfintele femei mironosiţe, din al căror număr nu cunoaştem decît numele a şapte din «cele multe altele» au fost mărturisitoare depline ale învăţăturii Domnului Hristos.

Avînd aprinsă în sufletul lor flacăra cea vie a credinţii în Mîntuitorul, în inima lor a rodit cea mai curată dragoste către dumnezeescul lor Învăţător.

Arătîndu-i această dragoste nemărginită, ele l-au urmat pe Domnul de la începutul predicării Învăţăturii Sale şi pînă la mormînt, slujindu-i şi ascultîndu-i cu nesaţ Învăţătura.

Cu modestie şi bunăcuviinţă, ele îndeplineau şi partea Martei şi pe cea a Mariei, pregătind mai dinainte cele de trebuinţă Domnului şi Ucenicilor Săi.

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Dar pilda cea mare, pe care ne-au lăsat-o moştenire sf. femei mironosiţe şi pentru care le cinsteşte în chip deosebit sf. noastră Biserică, este curajul cu care şi-au mărturisit dragostea lor curată şi devotamentul lor fără de margini către Hristos Domnul în ceasurile cele grele ale patimilor şi răstignirii Sale.

În clipele cînd prietenii şi ucenicii Mîntuitorului, înfricoşaţi de mînia oarbă a cărturarilor şi fariseilor şovăiseră în credinţa lor; în ceasurile cînd şi cei mai mulţi dintre apostoli «se risipiseră», părăsindu-l, singure sf. femei mironosiţe, alături de îndurerata Maică, rămăseseră lîngă Hristos.

Fără teamă, nepăsătoare la orice ameninţare şi asuprire, gata de a întîmpina chiar şi moartea, sfintele femei au urmat pe Domnul în drum spre Golgota.

Multe dintre ele vor fi fost lovite, altele vor fi fost luate în bătae de joc. Dar nimic din acestea nu le-a îndepărtat de stăpînul iubit al sufletelor lor, de care încă îndrăzneau să se apropie cu mare respect şi să-I şteargă, cu năframele lor, sudoarea frunţii, aşa cum a făcut sf. Veronica. Cele ce-i arătaseră Mîntuitorului iubire nefăţarnică, cele ce-şi hrănise sufletele cu

cuvintele sfinte ale Evangheliei şi-şi încălzise inimile cu porunca dragostei creştine, îl iubeau şi cu mai multă rîvnă pe Hristos Domnul, văzîndu-l chinuit şi batjocorit ca un făcător de rele.

Cu curăţenie de suflete, pline de credinţă şi dragoste sfîntă ele l-au iubit şi l-au jelit cînd era răstignit pe Cruce, ca şi la pogorîrea de pe Cruce, în timpul îngropării şi după aceasta. Dragostea lor pentru Hristos Mîntuitorul nu s-a micşorat cu nimic, nici cînd piatra grea a închis uşa mormîntului.

Dragostea lor pentru Hristos Domnul îmbracă de astă dată chipul îndatoririlor sfinte, de a îndeplini, după cuviinţă, cele rînduite prin obiceiuri strămoşeşti pentru cei morţi.

Ştiau sf. femei mironosiţe că, în graba cu care fusese înmormîntat Iisus, în seara zilei de Vineri, nu se putuseră îndeplini după rînduială toate datinile. De aceea, după ce au aşteptat să treacă ziua Sîmbetei, în care — după legea Iudeilor — nu le era îngăduit să facă vreo muncă, sfintele femei, luînd vase cu mirodenii de mare preţ şi înfruntînd cu curaj frica nopţii şi teama de ostaşii care păzeau mormîntul, au plecat în zorii zilei de Duminică la mormîntul Domnului, ca să ungă cu aceste miruri trupul Său şi să împlinească pe deplin rînduielile cele după datină.

Şi de atunci aceste sfinte femei «gînditoare de Dumnezeu» poartă nume de mironosiţe-femei purtătoare de miruri, iar pilda lor a însufleţit peste veacuri datoria de a ne îngriji de cei morţi, pregătind cele de cuviinţă pentru îngropare, aşezîndu-i cu cinste în morminte, îngrijind mormintele lor şi făcînd rugăciuni şi pomeniri pentru sufletele lor.

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Pentru statornica lor credinţă în Hristos Dumnezeu, pentru dragostea lor neclintită către Mîntuitorul şi pentru curajul şi rîvna cu care şi-au mărturisit în fapt această dragoste, sf. femei mironosiţe s-au învrednicit să fie nu numai martorele, dar şi primele vestitoare ale Învierii Domnului.

Astfel, atunci cînd ele ajunseseră la mormîntul Domnului îngrijorate că nu are cine să le ridice piatra de pe uşa mormîntului, au găsit piatra răsturnată şi mormîntul gol, iar Îngerul Domnului le-a zis: «Nu vă spăimîntaţi. Pe Iisus Nazarineanul cel răstignit îl căutaţi? S-a sculat, nu este aici. Iată locul unde a fost pus El. Mergeţi şi spuneţi ucenicilor lui că va merge mai înainte de voi în Galileea; acolo îl veţi vedea» (Marcu XVI, 67).

Şi pe cînd se întorceau ele de la mormînt, cu grabă şi frică, ca să ducă această veste, le-a întîmpinat Însuşi Domnul Hristos cel înviat, arătîndu-li-se şi zicîndu-le: «Bucuraţi-vă!... «Nu vă temeţi»... «Mergeţi şi spuneţi fraţilor Mei să meargă în Galileea şi acolo Mă vor vedea» (Mat. XXVIII, 9—10).

Măreaţă cinste de a fi primele vestitoare ale Învierii şi dreaptă răsplată le dă Însuşi Domnul, făcîndu-se văzut lor şi sălăşluind în sufletele lor «bucuria Învierii», din care va rodi, apoi, printre oameni, «Împărăţia lui Dumnezeu» «dreptatea, pacea şi binecuvîntarea Duhului Sfînt» (Rom. XVI, 17) pe întregul pămînt.

«Bucuraţi-vă!... «Nu vă temeţi», aceste cuvinte au fost nu numai un salut, ci dreaptă răsplată dată sf. femei mironosiţe pentru dragostea cu care ele «au suferit, au crezut, au nădăjduit şi au răbdat toate» (1 Corint. XIII, 7), pentru El.

După învăţătura creştină femeia nu mai are a se teme de opresiune şi nedreptate, căci Hristos a reaşezat-o în toate drepturile sale, deopotrivă egală cu bărbatul, aşa cum o menise Dumnezeu, cînd hotărîse «că nu este bine să fie omul singur pe pămînt, să-i facem lui ajutor după dînsul» (Facere II, 18). Nu slugă sau roabă, cum căzuse sub domnia legii păcatului, era menirea cea dintîi a femeii, ci ajutor bărbatului, ca soţie şi mamă, cu nimic mai prejos în drepturile vieţii.

Dacă la moştenirea Împărăţiei Cerurilor, Creştinismul nu face nici o deosebire de drepturi şi datorii între bărbat şi femee, porunca dragostei, — temelia vieţii creştine — pe care trebuie s-o îndeplinească în fapt toţi creştinii, a adus oamenilor domnia dreptăţii celei noi, care cere ca: «bărbatul să-şi iubească femeea sa ca şi pe sine» (Efes. V, 33) şi toţi bărbaţi şi femei, «în iubire să ne îngăduim unii pe alţii, cu toată smerenia şi blîndeţea», (Efes, IV, 2), silindu-ne să trăim în pace, în prietenie cu toţi oamenii.

Aducîndu-ne aminte de toate acestea, se cuvine dar iubiţilor, ca şi noi, după pilda sf. femei mironosiţe şi a celorlalţi sfinţi, pe care-i sărbătorim astăzi, să iubim pe Dumnezeu din toată inima noastră şi cu toată puterea sufletului nostru, iar pe aproapele nostru ca pe noi înşine, dar nu numai cu vorbe, ci cu «fapta şi cu adevărul» (1. Ioan III, 18).

«Să fim buni şi milostivi între noi, iertînd unul altuia» şi «lepădînd minciuna, să grăim între noi numai adevărul» ca «orice amărăciune, supărare, mînie, izbucnire şi defăimare să piară dintre noi, împreună cu orice răutate» (Efes. IV, 32, 25 şi 31) şi astfel, cu ajutorul lui Dumnezeu şi prin rugăciunile sf. femei mironosiţe, să ne facem părtaşi de «bucuria Învierii lui Hristos» în veci, Amin.

Pr. IOAN LOGHIN ŢURCANU

PREDICĂ DESPRE SFÎNTA TREIME

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

După cum Dumnezeu este începutul nostru, tot aşa El este şi sfîrşitul nostru. Către Dînsul trebuie să ducă toate gîndurile şi faptele noastre; căci către El se îndreaptă toate rugăciunile noastre, toate slujirile noastre religioase. Către El, către stăpînul şi făcătorul a toate, către acel care poartă grija tuturor se îndreaptă gîndurile şi inimile noastre. Credinţa noastră ne învaţă, că Dumnezeu, unul în fiinţa sa, sau în esenţa Sa, este în acelaşi timp întreit în persoane, adică, unul în trei şi trei în unul. În aceasta este taina nepătrunsă pe care mintea singură nu poate să o înţeleagă şi nici să o explice. Pentru a slăvi, a mulţumi şi a adora pe Dumnezeu în trei feţe, s-a aşezat sărbătoarea de azi. Prin această sărbătoare sfînta noastră Biserică vrea să dea şi un moment de reculegere, în încercarea de a pătrunde taina Sfintei Treimi. Aşa dar, să vorbim despre Sfînta Treime şi anume în ce constă ea şi ce trebuie să credem despre ea şi care sînt îndatoririle noastre către Dumnezeu prea mărit în trei persoane: Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh.

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Noi credem într-un singur Dumnezeu, preamărit în trei persoane. Această treime este mai presus de lumea văzută şi nevăzută. Ea este făcătoare fiinţelor celor înţelegătoare şi a celor necuvîntătoare din dragoste nemăsurată, din bunătatea cea dumnezeească. Dumnezeu prin voinţa sa le-a adus pe toate din nefiinţă la fiinţă. În atotputernicia Sa, El ţine făptura, dar în aceeaşi vreme prin purtarea Sa de grijă o chiverniseşte.

Dumnezeu cunoaşte toate mai înainte de facerea lor, după învăţătura noastră creştină, pentru că El le-a făcut. Noi credem *într-o singură fiinţă, într-o singură Dumnezeire, într-o singură putere, într-o singură domnie, pe care o cunoaştem în trei feţe desăvîrşite.* Dăm acestor feţe sau ipostasuri o singură închinăciune şi le adorăm şi le cinstim şi le mărturisim.

Persoanele sau ipostazele sînt unite fără ca să se amestece şi *despărţite fără ca să se împartă.* Împreună cu Biserica noi credem că Dumnezeu Tatăl cel fără de ani a născut pe Fiul cel împreună veşnic şi împreună pe scaun şezător, aşa precum o lumină se naşte din altă lumină; că Sf. Duh este în Tatăl prea slăvit împreună cu Fiul şi purcede din Tatăl şi a căreia lucrare se săvîrşeşte în lume.

Tatăl a făcut lumea, a născut din veci pe Fiul şi purcede pe Duhul Sfînt.

Fiul se naşte din veci din Tatăl, trimite pe Duhul Sfînt şi mîntuieşte lumea.

Sfîntul Duh, purcede de la Tatăl, este trimis de Fiul şi sfinţeşte lumea.

Domnul Dumnezeu, cunoscînd că această învăţătură este greu de înţeles, S-a descoperit pe Sine, voia, planurile şi bunele Sale rînduieli ca să putem şti ce este El. Iată, la facerea lumii, Dumnezeu zice la plural: «*Să facem pe om după chipul şi asemănarea noastră* (Facere III, 22). Se vede de aici că au luat parte toate persoanele Sf. Treimi la facerea lumii. Atunci cînd Dumnezeu a voit să amestece limbile oamenilor, care voiau să ridice Turnul Babel, pentru a nu mai veni peste ei un nou potop, El a zis: «*Veniţi să ne coborîm şi să le amestecăm limbile*» (Facere XI, 6). Proorocii Vechiului Aşezămînt, sărbătoresc în cîntările lor, e drept ca prin oglindă, pe Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sf. Duh. Aşa Isaia ne arată că Serafimii cîntă în jurul Tronului dumnezeesc: «*Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot*» (VI, 3), tocmai ceea ce auzim şi noi la Sf. Liturghie cîntîndu-se în Biserică. Pentru ce aducem această întreită cîntare, dacă nu pentru a arăta taina Sfintei Treimi?

Dar prima descoperire a Sfintei Treimi, o face îngerul Gavriil cînd a grăit către Sfînta Fecioară Maria la Buna Vestire: «*Duhul Sfînt se va pogorî peste tine şi puterea Celui prea Înalt te va umbri, pentru aceea, sfîntul care se va naşte din Tine, se va chema Fiul lui Dumnezeu*» (Luca I, 35). A fost dat Domnul Hristos ca să arate curat, fără înconjur acest adevăr al tainei Sf. Treimi. Aşa scrie sf. Evanghelist Luca: *botezîndu-se Iisus şi rugîndu-se, s-a deschis cerul şi s-a coborît Duhul Sfînt peste El, ca un porumb şi glas din cer au fost, zîcînd: «Acesta este Fiul Meu cel iubit»* (III, 21, 22). Aşa dar, Tatăl grăia din cer, Fiul se boteza şi Duhul Sfînt s-a arătat în chip de porumb. Acest adevăr îl arăta şi cîntarea de la Botezul Domnului «*În Iordan botezîndu-te Tu Doamne, închinarea Treimii s-a arătat...*».

Pentru a-i mîngîia pe apostolii săi, Domnul Hristos le spune că le va trimite un mîngîietor: «*Eu voi ruga pe tatăl Meu şi alt mîngîietor vă va da vouă, carele de la Tatăl purcede, acela va istorisi despre Mine*» (Ioan XIV, 16).

Într-unul din momentele cele mai de seamă, acela al înălţării sale, Domnul Hristos, trimiţînd pe Sf. Apostoli la propovăduire le zice: «*Mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh*» (Matei XXVIII, 19).

Sfinţii Apostoli au aceeaşi învăţătură despre Sf. Treime. Iată sf. Apostol şi Evanghelist Ioan scrie: «*Trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Fiul şi Sf. Duh şi aceştia trei, una sînt*» (Ioan V, 7). iar sf. Apostol Pavel ne-a lăsat cuvintele pe care le rostim la Sfînta Liturghie: «*Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Duhului Sfînt să fie cu voi cu toţi*» (II Cor. XIII, 14).

Sf. Apostol Petru scrie că iudeii au fost lăudaţi şi neamul omenesc mîntuit după atotştiinţa lui Dumnezeu Tatăl, prin sfin-

ţenia Duhului sfînt şi prin ascultarea şi dragostea Fiului (I Petru, I, 1-2).

Aşadar sf. Apostoli s-au ocupat în predicile şi scrierile lor de Sf. Treime, care precum se ştie, este miezul credinţei lor.

Sfînta noastră Biserică, aproape în toate rugăciunile şi în cîntările ei, cheamă în ajutor şi adoră pe Dumnezeu, îi mulţumeşte îi cîntă şi termină în numele Sf. Treimi, iar în cursul Liturghiei sîntem îndemnaţi să iubim unii pe alţii şi să mărturisim: *Pre Tatăl, pre Fiul şi pre Sf. Duh, Treimea cea de o fiinţă şi nedespărţită.*

Toate aceste ziceri, toate aceste cîntări şi fapte au un înţeles tainic pentru cea dintîi şi cea mai adîncă învăţătură a Bisericii noastre: învăţătura despre Dumnezeu. Ele ne arată că cele trei persoane dumnezeeşti sînt de o fiinţă şi perfect asemenea întreolaltă.

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

Pentru noi creştinii, luminaţi de credinţă, taina Sf. Treimi este o taină de dragoste neţărmurită şi care cere îndatoriri din partea noastră. Să nu ne închipuim că învăţătura despre sf. Treime este o născocire care nu poate înrîuri cu nimic viaţa noastră. Taina Sf. Treimi trebuie să fie ţinta celor mai frumoase laude a dragostei şi recunoştinţei noastre. Rugăciunile noastre fie făcute în Biserică, fie făcute acasă, să fie aşa fel făcute, în cît să corespundă cu această cunoaştere a Sf. Treimi şi a încrederei în ea. În biserică, atunci cînd auzim cîntîndu-se: *Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot*, să plecăm genunchii sufletului şi ai trupului nostru, să înălţăm gîndurile noastre către cer şi cu mulţumire să lăudăm pe Tatăl cel veşnic făcătorul cerului şi al pămîntului, pe Fiul cel împreună fără de început şi de o fiinţă cu Tatăl şi pe Sf. Duh cel împreună veşnic, carele luminează şi sfinţeşte sufletele noastre.

Să facem fapte ale credinţei gîndind la această taină: să spunem cu adîncăconvingere articolele Simbolului Credinţei: *Cred şi mărturisesc cu încredere şi convingere în Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sf. Duh.* Să chemăm în viaţă adeseori numele aşa de dulce al celor trei persoane ale Sf. Treimi. La începutul şi la sfîrşitul fiecărei fapte a noastre şi dimineaţa şi seara să zicem cuvintele: «*În numele Tatălui* etc... însemnîndu-ne cu semnul Sf. Cruci, arma cea mai puternică împotriva Diavolului.

Să mărturisim prin Sf. Treime toată dragostea noastră creştinească. Cîte binefaceri nu vom avea de aici: Dumnezeu Tatăl prin mila şi bunătatea Sa, va face să izvorască în noi cuvîntul adevărului, Dumnezeu Fiul care pentru noi a murit şi a înviat, ne va scăpa din orice durere, *mîntuind sufletele noastre*, iar Duhul Sfînt va sufla în noi harul trăitor ca să sfinţească sufletele noastre.

Să ne desăvîrşim cu dumnezeescul dar, toţi cîţi sîntem slujitori ai Sfintei Treimi, pentru ca ea să lumineze sufletele noastre, în calea spre mîntuire.

Să nu ne facem părtaşi ai păcatului, care tulbură frumuse-

ţea sufletului, pentru că acesta este *casa lui Dumnezeu,* în noi; să ne rugăm ca Dumnezeu să *sălăşluiască în sufletele noastre întru necazuri.* Să nu se depărteze de gîndurile noastre întru primejdii, ci pururea să se apropie de noi, ca să ne asemănăm cu El. Să înlăturăm păcatul şi să ne alipim de Sfînta Treime cu dragoste, dar în acelaşi timp să ne unim prin dragoste cu aproapele căci aşa vrea Domnul Hristos, ca să fie între noi toţi o unire asemănătoare cu aceea care este între persoanele Sf. Treimi. Amin.

Pr. MĂNUCĂ MIHAI

UN ORIENTALIST ROMÎN: S. O. ISOPESCU (1878—1922)

Au trecut ani de cînd a plecat dintre noi omul încălzit de un ideal împletit cu înalte idei progresiste, cărturarul încrezător în forţele creatoare ale poporului său: Silvestru Octavian Isopescu.

Iaşii, oraşul în care şi-a trăit ultimile clipe, îşi va aduce totdeauna aminte de savantul subţirel la trup, dar cu mare greutate în a ridica pe treapta cea mai înaltă ştiinţa limbilor. Studenţii Facultăţii de Teologie, unde şi-a dezvoltat întîia parte a activităţii sale, martorii cei mai autentici ai puterii creatoare cu care era dăruit dascălul lor, s-au desprins de pe băncile şcolare cu admiraţie şi cu dorul desăvîrşirii continui. Da, pentru că S. O. Isopescu a fost cel mai mare orientalist pe care l-am avut. Ce-i drept în trecutul nostru am mai avut mulţi alţi poligloţi. În studiul: Orientalistica romînă (Ortodoxia, VII, 4, 1956, p. 21). Profesorul E. Vasilescu, fiind vorba de cunoscătorii de limbi arabe, fără a-i înşira pe toţi, stabileşte următoarea ordine: spătarul Nicolae Milescu (1635-1708), D. Cantemir (1673-1723), V. Radu (1887-1940): S. O. Isopescu (1878-1922), V. Tarnavschi (1859-1945), I. Popescu-Mălăieşti (1874-1953). Traducătorul Coranului în limba romînă, profesor la Universitatea din Cernăuţi şi Iaşi, preotul S. O. Isopescu merită să fie cinstit la pagina: Figuri din viaţa bisericească a Moldovei, pe care a deschis-o revista noastră.

S. O. Isopescu s-a născut în Suceava la 1878, unde tatăl său Samuil, a fost profesor la liceu. Originar familia lui e din satul Frătăuţi, de lîngă Rădăuţi. A urmat liceul din Suceava, fiind în fiecare an elev eminent (Vorzugsschüler). A dat examenul de maturitate (bacalaureat) în anul 1896, cu distincţie (auszeichnung). A urmat Facultatea de Teologie din Cernăuţi, unde a obţinut doctoratul. Studii speciale de orientalistică a făcut la Viena şi în alte centre universitare din fostul imperiu austriac. Cunoştea o mulţime de limbi: greaca şi latina, le vorbea ca şi pe limba maternă. Ştia bine aramaica, ebraica, araba, copta, siriaca, turca, germana şi alte limbi moderne. Era un om excepţional.

În urma unei pregătiri temeinice a fost numit docent pentru Limbile orientale şi Vechiul Testament la Facultatea de Teologie, unde predă în calitate de docent din 12/25 decembrie 1900. În curînd devine agregat universitar la aceeaşi facultate. S-a preoţit necăsătorit. După întîiul război mondial îl găsim la Iaşi, unde la 1 iulie 1918 e paroh la biserica Sf. Sava. Cu decretul nr. 3261

din noiembrie 1918 a fost ridicat la rangul de arhimandrit. A funcţionat ca profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi, unde a ocupat catedra de Limba şi literatura greacă. Această angajare este o justă apreciere a talentului său de limbi. Un coleg al său de la Facultatea de Litere din Iaşi mărturiseşte că «profesorul Isopescu tîmpise toată lumea din Iaşi prin vastitatea şi profunzimea cunoştinţelor sale. A vrut să dezvolte în mod liber, adică nescrisă, în limba latină, conferinţa de inaugurare a cursurilor universitare», atîta latină şi greacă ştia.

A murit, la 30 august 1922 în Iaşi, în floarea vieţii avînd abia vîrsta de 44 ani şi a fost înmormîntat la mănăstirea Cetăţuia [1]).

Dintre lucrările sale considerăm ca pe cea mai importantă :

1. *Coranul*, traducere după originalul arab însoţită de o introducere, 1912, 538 p.

Coranul, biblia islamului e astăzi tradus în toate limbile culte europene. Acest fapt l-a îndemnat pe S. O. Isopescu să îngrijească o traducere romînească «pentru a adăuga astfel o pietricică la zidirea literaturii lumii». Ca bază a traducerii a servit traducerea lui *H. Fluegel*, Corani textus arabicus, Lipsiae, 1869. A avut la îndemînă şi traducerile germane ale lui *Beysen* (Der Koran oder das Gesetz der Muselmänner... aus dem Arabischen übersetzt, Halle, 1773), *Ulmann* (Der Koran aus dem Arabischen neu übersetzt, ed. 7. Bielefeld, Leipzig, 1877) şi *Henning* (Der Koran aus dem Arabischen übertragen, Leipzig 1901), care însă nu l-au mulţumit, primele două fiind parafrazări prea îndepărtate de original, iar cea din urmă cu multe scăderi cauzate de nebăgarea de seamă a traducătorului Henning. Isopescu a tradus cît se poate de exact textul, original arab, ba a imitat unde firea limbii romîne a îngăduit, dicţiunea arabă, traducerea este însoţită de scurte note explicative. In fruntea textului a pus o magistrală introducere (p. 1—60), care are de scop să lămurească pe cititori cu privire la unele împrejurări fără de cunoştinţa cărora Coranul rămîne puţin înţeles. Limba textului romînesc e îngrijită, ca şi haina cea din afară a Coranului. La acestea se adaugă şi o hîrtie de aleasă calitate, potrivită pentru rolul acestei cărţi în religia mahomedană. Această lucrare a lui S. O. Isopescu e importantă pentru că ea a fost primul imbold spre stimularea studiilor orientale la noi. Pentru preoţi ea are rolul de a arăta raportul dintre Biblie şi Coran. Iată temeiul pentru care ea a fost bine primită de oameni cu autoritate la noi, ca Iorga şi alţii [2]).

Alte lucrări ale lui S. O. Isopescu sînt:

2. *Profetul Obadia*, tradus şi explicat, 1901. Autorul studiului traduce mica carte biblică a Vechiului Testament, după textul original ebraic, o prevede cu o introducere şi cu un comentar. Studiul are caracter ştiinţific. Isopescu apreciază valoarea morală şi mesianică a scrierii. Astfel comentînd partea finală, v. 17—21, a micului capitol al cărţii, precizează că e vorba despre anunţarea fericirii viitoare, despre mîntuire, despre judecată, şi despre împărăţia lui Dumnezeu.

3. *Cartea Iov*, tradusă şi explicată, 1904.

Cartea Iov e una dintre cele mai semnificative scrieri ale

Vechiului Testament. In ea se discută problema suferinţei (a răului) în general şi în special problema suferinţei omului drept. Pasionat de avîntul cu care se duce discuţia pe marginea unei probleme vechi, de cînd lumea, şi noi totodată. Isopescu studiază cu multă atenţie textul dîndu-ne un preţios comentar la carte. El a folosit tot ce s-a scris, mai de seamă, în legătură cu această temă, dovadă imensul material bibliografic din fruntea lucrării sale. Literatura la iudei, la Părinţii greci, sirieni şi latini, în răstimpul de la jumătatea primă a sec. VII, pînă la căderea Constantinopolului (1453) şi în răstimpul de la căderea Constantinopolului pînă la 1904, a) în biserica ortodoxă, b) în biserica romano-catolică, c) la protestanţi. Lucrul săvîrşit îl considerăm actual, spre acest scop ne-am îngăduit a-l avea ca substrat la alcătuirea unui comentar la cărţile Vechiului Testament din care şi cartea Iov face parte;

4. *Der Prophet Malachias*, Einleintung, übersetzung und Auslegung, 1908.

E lucru ştiut că la Facultatea de Teologie, pînă la 1918 cursurile s-au predat în limba germană. Bun cunoscător al limbii Isopescu o utiliza cu aceeaşi abilitate ca şi pe cea romînească. Astfel comentarul la micul profet Maleachi ni-l redă în limba germană. Ce-i drept curînd după aceea ni-l traduce şi în limba romînă sub titlul: Profetul Malahia, introducere şi explicare, 1911. In introducere tratează despre: Numele profetului, persoana lui Maleachi, timpul profetului, locul în canon, autenticitatea cărţii, integritate, scop, împărţirea şi cuprinsul, forma literară, limba, starea textului şi literatură.

In ce priveşte comentarul, autorul foloseşte aceeaşi metodă riguros ştiinţifică, pornind de la textul original ebraic. Rămîne şi aceasta o preţioasă contribuţie la lămurirea textului biblic.

5. *Die wiederverehelichung der Priester in der morgenländischen Kirche*, von Dr. E. Wojuzki, einzige autorisierte Uebersetzung von Dr. O. Isopescul, Mainz 1908.

Voiuţschi a fost profesor de morală (o vreme a predat şi Vechiul Testament) la Facultatea de Teologie. A fost în trei rînduri şi rectorul Universităţii, om cu autoritate deci. Ca atare el se credea în drept a da un răspuns la întrebarea pusă tot mai insistent (atunci de canonistul Milaş N. V., prof. univ., Dr. V. Gheorghiu ş. a.): Ar fi posibilă recăsătorirea preoţilor? Pentru a o face accesibilă unui cerc mai larg de cititori harnicul profesor Isopescu o traduce şi tipăreşte în grai romînesc.

6. *Plîngerile lui Ieremia*, traduse şi explicate după textul masoretic, 1909.

Ispitit de frumuseţea poetică şi impresionat de duioşia fondului ei Isopescu studiază amănunţit epoca postexilică (de după 586 a Hr.,) în care se încadrează Plîngerile şi ne dă o simpatică monografie biblică. Tratează despre: Numirea cărţii, forma poetică, starea textului, cuprinsul, autorul cărţii, timpul, locul scrierii şi poziţia Plîngerilor în canon. Urmează traducerea şi explicarea Plîngerilor. Toate le pătrunde şi analizează cu ochiul ager de scrutător specialist. O preţuire deosebită merită capitolul în care tratează structura metrică şi strofică a cărţii. O în-

cercare de a scanda poezia Plîngerilor ne dă din Pl. 1,4 (stih 2) şi Pl. 1,22 (stih 1):

1. «Şe arèha khulam şomemin
2. «kohanèba ne'enachim.
1. «Tabo khòl ra'atham lephanèkha
2. «ve'olèl lamo».

În tot cazul Isopescu ne dă posibilitatea să cunoaştem structura metrică şi strofică, frumuseţea remarcabilă a stilului ca şi adîncimea ideilor, prin care Plîngerile ocupă un loc de frunte în literatura poetică a Vechiului Testament.

7. *Legile agrare* la evrei, după dreptul mozaic, 1911.

Vechiul Testament îşi are originalitatea sa în ce priveşte proprietatea fonciară. Într-o lucrare de sintează Isopescu ne dă caracteristicile legii mozaice în ce priveşte proprietatea şi precizează că: după concepţia Vechiului Testament de proprietatea fonciară nu dispune posesorul ei după plac. Pămîntul este şi rămîne proprietatea lui Dumnezeu, oamenii îl locuiesc şi îl folosesc numai în calitate de uzufructuari. Proprietatea nu poate fi vîndută în mod absolut, putea fi cedată însă numai pentru atîţia ani cîţi mai erau pînă la anul jubileu (tot al 50-lea an socotit de la ieşirea din Egipt), cînd revenea vechiului proprietar fără nici o dezdăunare. În semn că obştea este uzufructuara pămîntului, ordona legea mozaică ca ţarinele, grădinile, podgoriile să nu se cultive în anul al 7-lea (an sabatic). Ceea ce producea pămîntul de la sine, era lăsat pe seama săracilor. De aceea dacă cel nevoiaş ducea ceva acasă pentru sine conta că a luat din proprietatea care era comună. Din punct de vedere social legile sînt de mare însemnătate pentru epoca cînd latifundiarii erau atît de pătrunşi de duhul materialist, ca şi dispoziţiile de asanare a proprietăţilor agricole din Lev. 25. Isopescu făcînd cunoscute legile arată rolul lor pentru promovarea iubirii între oameni. Aceste idei şi le grupează în trei capitole principale: I. Împărţirea pămîntului (împărţirea calitativă, cantitativă, inalienabilitatea proprietăţii); II. Anul sabatic şi anul jubiliar (dreptul de răscumpărare, revenirea proprietăţii vechiului proprietar) şi III. Pămînturile închinate sanctuarului.

8. *Rumänische Erzählungen*, aus dem originalen übersetzt, 1912 conţine o serie de povestiri culese din mediul romînesc şi publicate în limba germană, pentru a face cunoscut geniul poporului romîn, frumuseţa şi originalitatea neîntrecută a folklorului nostru.

9. *Scrierile Părintelui nostru Efrem Sirul*, traducere. Ea conţine, în 237 pag., comentarul lui Efrem Sirul la Pentateuh şi cărţile imediat următoare. Manuscrisul rămas după moartea lui Isopescu a fost revizuit şi tipărit de profesor univ. Dr. N. Cotos ca vol. I, 1940.

10. *Cuvînt inaugural*, rostit cu ocazia deschiderii prelegerilor la Facultatea de Teologie în 12/25 decembrie 1908 şi publicat în Candela Nr. 1 din 1909, p. 16-25. Aici tratează despre căderea omului şi nădejdea în mîntuirea prin Hristos. Arată legătura Vechiului Testament cu creştinismul prin Mesia. Această idee o

sintetizează în vorbele cu care încheie: «Novum Testamentum in vetere velabatur, Vetus Testamentum in novo refalatur».

11. *Cuvînt final.* Este o apreciere a revistei Candela, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la apariţie: 1882-1907. Arată rostul revistei pentru ştiinţa teologică, pentru activitatea practică a preoţimii (aducînd meditaţii, predici şi îndrumări), şi face o scurtă caracterizare a colaboratorilor. Studiul a apărut în Candela din 1907, p. 533 ş. u.

12. Cuvînt la moartea profesorului Dr. Vasile Găină.

Face o caracterizare a marelui teolog: stîlp al bisericii şi romîn bun care şi-a servit cu dragoste poporul din care face parte. Cuvîntarea a apărut în Candela 1907, pag. 35.

13. In afară de acestea a publicat în reviste, aforisme, anecdote, maxime şi ziceri proverbiale, traduse din limba coptă.

Isopescu a trăit puţin, dar a lăsat mult în urma sa, mai ales avînd în vedere valoarea calitativă a studiilor publicate. Astăzi cînd studierea orientului biblic se face tot mai intensiv amintirea numelui său este o îndatorire nu numai pentru teologi ci şi pentru orientaliştii romîni.

De fapt ceea ce l-a îndemnat pe Isopescu să îngrijească o traducere romînească a Coranului a fost ca «să adaug o piatră la zidirea literaturii lumii, care în timpul mai nou începe să devină proprietatea literaturii romîneşti... Dorinţa mea este ca scrierea mea de faţă (Coranul) să dea impuls la o studiere mai temeinică a Orientului» [3]).

În tot cazul Isopescu rămîne între figurile mari şi luminoase, care deşteaptă în sufletul omului de ştiinţă pasiunea de a se ridica acolo unde ar putea să fie.

Pr. Prof. Dr. N. NEAGA

---

1) Date comunicate la 20. IV, 1957 de Dr. N. Grămadă, prof. univ. onorar, Iaşi.

2) N. Iorga, Cărţi reprezentative din viaţa omenirii, Bucureşti, 1924, p. 209.

3) Prefaţă la Coran, p. 3 şi 5.

BISERICA SF. GHEORGHE DE LA MĂNĂSTIREA SF. IOAN DIN SUCEAVA

Cea mai mare și impunătoare biserică din Suceava este fosta catedrală a Mitropoliei Moldovei, biserică închinată sfîntului Gheorghe. In ea sînt adăpostite moaștele sfîntulul Ioan cel Nou și de aceea i se mai zice de popor mănăstirea sf. Ioan.

Ea are o lungime de circa 40 metri, o lățime de 10 metri, la abside de 12 m. și o înălțime de 12 metri și jumătate pînă la strașină.

Această biserică, după cum arată inscripția slavonă de deasupra intrării în pridvor, a fost începută de Bogdan Vodă cel orb, fiul lui Ștefan cel Mare, în anul 1514 și a fost terminată abia în anul 1522 de către Ștefăniță Vodă, fiul și urmașul lui Bogdan.

Pisania, pe o piatră destul de mare, de 96 cm. pe 71 cm. începînd cu obișnuita invocare a sfintei Treimi, are următorul text:

«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea sfîntului Duh, a voit blagocestivul și de Hristos iubitorul Io Bogdan Voevod, cu mila lui Dumnezeu gospodar al Țării Moldovenești să zidească biserica Mitropoliei Sucevei, unde este hramul sfîntului mare mucenic și purtător de biruință Gheorghe; și a început a zidi în anul 7022 (=1514) și nu a izbutit să o săvîrșească; iar fiul său Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu, gospodar al Țării Moldovenești, cu ajutorul lui Dumnezeu, a zidit de la ferestre în sus și a săvîrșit-o în anul 7030 (=1522), al lunii noembrie 6 și a domniei sale al șaselea an curgător; și s-a sfințit aceasta de mîna Prea Sfințitului Mitropolit chir Teoctist».

Fosta mitropolie, despre care interpolatorul Misail Călugărul al letopisețului lui Grigore Ureche scrie că a fost «lîngă polata domnească», fiind distrusă de vre-un incendiu — Suceava a fost arsă de mai multe ori — sau din alte cauze, s-a ivit necesitatea clădirii unei noi catedrale demne de capitala țării. Voievodul Bogdan a început această măreață biserică, una din cele mai mari din cîte s-a ridicat cîndva pe pămîntul Moldovei, adevărata biserică mamă a celorlalte locașuri divine.

O piatră, prinsă în zidul despărțitor dintre curtea bisericii și grădina mănăstirii, cu inscripția slavonă: «Acest pridvor l-a făcut Teofan mitropolitul, care a venit de la mănăstirea Rîșca, în cinstea sfîntului mucenic Ioan cel Nou în zilele blagocestivului Domnul nostru Io Petru Voevod, în anul 7087 (=1579)» a pro-

vocat oarecari nedumeriri privitor la timpul clădirii pridvorului de la această biserică. Dar, întrucît nu se vede nici o urmă de racordare a pridvorului şi pisania, care pomeneşte de ctitoria lui Bogdan şi Ştefăniţă, se află pusă în faţa intrării în pridvor, rezultă că inscripţia de la Teofan se referă, fie la altă biserică fie la vre-un pridvoraş-porticul ca cel ce se află şi în prezent în faţa intrării în pridvor, porticul zidit pe spesele mitropolitului Veniamin Costachi în anul 1837. De asemenea, similitudinea pridvorului cu cel de la Neamţ, considerat azi ca din timpul lui Ştefan cel Mare, face şi mai plauzibilă părerea că şi pridvorul provine de la Bogdan-Ştefăniţă.

Afirmaţia cronicarului Grigore Ureche despre Petru Vodă Rareş: «Încă şi alte lucruri bune se află făcute de dînsul, cumu-i la mitropolia de Roman şi la mitropolia Suceava», nu putem preciza la ce se referă. Să fie pictura exterioară?

Altă inscripţie pictată cu litere de aur pe peretele sudic al naosului, în spatele baldachinului sfîntului Ioan, ne informează că în anul 1589 voevodul Petru Şchiopul a acoperit biserica, a făcut clopotniţa şi a adus pe sfîntul Ioan în mitropolie. Această inscripţie ar putea ajuta la fixarea datei ultime cînd a fost pictată biserica, dacă n-ar fi pictată peste pictura veche deja existentă, căci nu ne putem închipui ca însăşi catedrala Mitropoliei Moldovei să fi rămas nepictată timp de peste jumătate de secol de la clădirea ei, într-un timp cînd pictura era aşa în floare la noi încît începuse a se picta şi exteriorul bisericilor mai de seamă. Şi faptul că în inscripţie nu se menţionează pictura bisericii de Petru Şchiopul, dovedeşte aceasta. În fine, faptul că pictorul a ţinut să mai picteze odată chipul lui Ştefăniţă — în afară de pictura pe tabloul votiv — şi anume pe peretele naosului în dreapta, aproape de altar, pare a vorbi că pictura s-a executat încă pe timpul lui Ştefăniţă.

Pictura actuală exterioară trebuie să fie de mai tîrziu — profesorul V. Grecu o fixează pentru jumătatea secolului XVI-lea, căci sub ea se găseşte o altă tencuială, cea originală, imitînd alternanţa de cărămizi aparente, după cum se poate vedea în dreptul contrafortului de la colţul sudic al pridvorului.

Descrierea bisericii. Biserica este ceva mai mare ca biserica mănăstirii Neamţului, zidită de Ştefan cel Mare, avînd cu dînsa atîta asemănare încît este evident că aceasta din urmă i-a servit de model. Principala deosebire consistă în faptul că în loc de un nou compartiment intercalat între pronaos şi naos, bolta vestică a acestuia a fost prelungită, precum şi cea de est, cîştigîndu-se astfel mult spaţiu în mijlocul bisericii, avînd nevoie de acest spaţiu în naos, pentru curtea domnească.

Încolo, dispoziţiunile şi chiar dimensiunile sînt aproape la fel, mai cu seamă caracteristicul pronaos. În loc însă ca nervurile să se continuie pînă jos, sînt pilaştri de secţiune dreptunghiulară care le suportă. Trebuie semnalate şi marile nişe oarbe, — cîte două pe pereţii de miazăzi şi de miazănoapte, ale naosului.

Pridvorul e la fel boltit ca şi pronaosul, în calotă sferică şi are trei ferestre spre apus şi cîte una pe laturi.

Diferențele principale provin din faptul că absidele în loc a fi poligonale ca la Neamț, sînt în segment de cerc.

Turla este octogonală și are patru ferestre și patru mici contraforturi. E așezată pe un dublu soclu stelat cu opt vîrfuri. La turlă apar discuri zmălțuite, însă fără figuri ci numai cu un bumb la mijloc, cum se văd la Borzești, la Piatra și Neamț. Este ultima biserică la care găsim această împodobire. Între aceste discuri care au 18,5 cm. diametru, s-au așezat piese speciale triunghiulare pentru a umplea golurile dintre ele. Culorile sînt ca de obicei galbăn, brun, verde [1]).

Pe întregul corp al bisericii se văd sub streașină obișnuitele două rînduri de ocnițe, sus un rînd de ocnițe mai mici și dedesupt un rînd de ocnițe mai mari. Numai peretele vestic al pridvorului are un singur rînd de ocnițe, anume continuarea celor mici. În dreptul absidelor sînt ocnițe — firide prelungite pînă la soclu, cîte cinci la absidele laterale și nouă la absida altarului.

Contraforturi, afară de un picior în dreptul ferestrei altarului, cîte două contraforturi sprijină cele două abside laterale. Alte două proptesc arcul median al pereților pronaosului și în fine, două piezișe sînt așezate în colțurile pridvorului.

Ferestrele, cu excepția celor din abside — cîte una de absidă — au suferit modificări cu ocazia renovării capitale din anii 1904-10. Ele au fost mărite, în special lărgite. Apoi s-au îndepărtat chenarele vechi, de un gotic-raionant-flamboiant, după cum se poate observa la un exemplar depus la Muzeul orașului, astăzi Muzeu Regional. În fața iconostasului, în marele nișe oarbe din naos s-au deschis două ferestre noi, după cum se observă din pictura întreruptă de ele. Ușa de la intrarea în pridvor are cadru în arc cu ușoară acoladă, iar cea de la intrarea în pronaos, are forma tipică gotică de la intrările principale, prinsă într-un cadru dreptunghiular.

Ușa dintre pronaos și naos nu se mai află, peretele despărțitor dintre aceste compartimente fiind îndepărtat cu ocazia unei renovări din anul 1796, după cum afirmă Cronica mănăstirii.

Amvonul înălțat pe două frumoase colonete vechi, este ulterior, după cum arată pictura murală, acoperită de el, precum și pictura mai nouă de pe el însuși.

Acoperișul de formă înaltă al bisericii este refăcut de la ultima renovare capitală din anii 1904-10 de sub conducerea arhitectului austriac Romstorfer, învelind deosebit altarul și pronaosul, turla naosului rămînînd deci degajată, așa după cum arată tablourile votive din această vreme și după cum se conchide din urmele de pictură și discuri zmălțuite aflate la baza turlei, primordial libere și văzute. Din nefericire, materialul de acoperit, țigle scînteietoare roșii-albe, multicolore, dau un aspect profan, strident, de împopoțonare și nu cadrează cu vechimea venerabilă a bisericii. Acoperișul original trebuie să fi fost de plumb. Se cunosc insistențele depuse de Bogdan și pe urmă de Ștefăniță Vodă pentru a putea aduce acest material din Polonia.

Pictura bisericii. În interior, o pictură frumoasă al fresco, îmbracă pereții și arată o dulce și liniștită tonalitate. La ultima restaurare, din anii 1904-1910 pictorul vienez Iacob Viertelberger

a scos la iveală şi a împrospătat vechea pictură parţial ştearsă şi înegrită de fumul lumînărilor aprinse de miile de pelerini, refăcînd-o pe alocurea mai puţin reuşit.

În pridvor, deasupra uşii se află Iisus Emanuil. În jurul pereţilor se află sinaxarul, calendarul reprezentînd în cinci registre sfinţii din lunile martie pînă inclusiv iulie, mai jos o galerie de sfinţi, care-i întreruptă în mijlocul peretelui de sud prin scena Schimbării la faţă, iar în mijlocul peretelui de vest prin scena Adormirii Maicii Domnului, reprezentînd sărbătorile principale din luna august. Dedesubt urmează obişnuita draperie. În luneta portalului de intrare la pronaos, e înfăţişată Maica Domnului cu pruncul în braţe, într-o duioasă drăgălăşire. Este cunoscuta temă bizantină a Maicii «γλυκοφυλοῦσα», «dulce dezmierdătoare».

Semnele zodiace lunare ale lunilor martie pînă inclusiv iulie se văd deasupra portalului de intrare în pronaos.

În pronaos, urmează o parte din restul sinaxarului anual, tot în 5 registre, apoi dedesupt un rînd de sfinţi, spre deosebire de alte biserici, unde în pronaos, compartimentul destinat femeilor, sînt pictate galerii de sfinte, modele de urmat pentru credincioase (b. o. la biserica sfîntul Dimitrie-Suceava).

În naos, în turla cu Pantocratorul şi cu cete de îngeri şi sfinţi din tambur, se găsesc în pendantivi ca de obicei cei patru evanghelişti.

Pe bolta arcului dinspre altar, deasupra iconostasului se vede într-un nimb romboid «Cel bătrîn de zile».

În absida dreaptă, deasupra ferestrei se află Pogorîrea Duhului Sfînt. Mai jos, în dreapta şi stînga ferestrei două scene cu minuni ale Mîntuitorului. Apoi, dedesupt sfinţii militari şi doctorii fără arginţi. Aceştia, au spre deosebire de ceilalţi sfinţi şi scene, inscripţii greceşti, de la vreo restaurare din timpul noii influienţe greceşti.

În absida stîngă (nordică) deasupra ferestrei se află scena Răstignirii, larg tratată. Pe dreapta şi stînga ferestrei scene cu pregătirea crucificării, plîngerea, apoi punerea în mormînt şi custodia. Mai jos urmează sfinţii militari.

Pe piciorul arcului dinspre altar găsim: în stînga sf. m. mucenic Gheorghe, patronul bisericii, iar dedesupt o Deisis cu inscripţia ὁ μέγας ἀρχιερεῦς (Marele arhiereu). În dreapta, ca pendant, sf. m. mucenic Ioan cel Nou, celălalt patron al bisericii, iar dedesupt scena aducerii moaştelor sale la Suceava. Tot pe acest pilastru se află şi chipul Voevodului Ştefan, de care am amintit.

În prelungirea naosului, se află la nord sfinţii împăraţi Constantin şi Elena, iar în nişă o scenă, care a fost parţial tăiată de deschiderea unei uşi. Pare a fi Adorarea sfîntului mormînt. Pe dreapta, lîngă strana arhierească, se află o Maica Domnului, de dimensiuni mai mari, iar în nişă baldachinul deasupra moaştelor sfîntului Ioan, executat în 1910, cu prilejul ultimei renovări, cu imitaţie de modele vechi, în special la columnetele baldachinului.

Iar în spate, pe perete se află tabloul votiv, cît a mai rămas din ciuntirea produsă cu ocazia îndepărtării peretelui dintre naos şi pronaos. Se mai văd trei persoane: Bogdan cel Orb cu fiii

săi Ștefan și Petru și încă două cu capetele tăiate de marginea nouă a ferestrei care a fost lărgită.

În altar: În fereastră, Un serafim.

Mai jos, sfinții ierarhi. La proscomidiar: Viziunea lui Petru al Alexandriei (Haina lui Iisus), iar în nișa proscomidiarului Maica Domnului cu Iisus mort în brațe.

La diaconic se află bustul sfîntului Simion cu pruncul Iisus în brațe. Observăm aici, că în absida altarului se află o prispă semicirculară, ca la Rădăuți, pentru șederea clerului oficiant la citirea apostolului.

Iconostasul (Catapeteasma actuală) după cum arată o inscripție de deasupra ușei împărătești, a fost făcută de «cinstita giupînească Angheluța Sulger din Mlenăuți în anul 1796. Apoi fiind cu totul învechită s-au zugrăvit și poliit cu totul din nou, de Doamna Ana Balș, domnul Alexandru Dimitrie Ghica și alți adăugitori, zugrav fiind A. Străjescul, în anul 1870. Tot atunci s-au îmbrăcat în argint icoanele principale.

Pictura exterioară s-au păstrat numai în partea de miazăzi. Vedem în dreptul pronaosului pînă la contrafortul median scena: rădăcina lui Iesei, încadrată pe contraforturi cu filozofii păgîni. Apoi pe cealaltă parte de contrafort, în spre pridvor se află: Imnul acatist cu asedierea Constantinopolului. Pe marginea spre contrafortul din colțul pridvorului, se mai vede, deși pe cale de a fi aproape ștearsă de intemperii, o veche înfățișare a Sfintei Treimi în chipul șederii pe o parte a lui Dumnezeu Tatăl, pe cealaltă a lui Dumnezeu Fiul. În mijloc sfînta cruce, iar deasupra Duhul sfînt în chip de porumb.

Dintre numeroasele grafite, cele mai multe fără importanță, amintim unul provenit de la un curtean cleric al regelui Sobiețchi. Grafitul se află în partea de jos a icoanei Maicii Domnului de lîngă strana arhierească și are următorul text: Anno 1690. Die 15. 7. bris. Szepitak Koriczyc... apostolnie... Gorski. Tot aici iscălește și un *Ilie Cononovici* în cirilică.

Înlăuntru bisericii nu se află morminte. În schimb în zidul care desparte curtea bisericii de grădina mănăstirii, se află prinse trei pietre funerare, culese probabil de sub zidul bisericii sau din cimitirul din jurul bisericii. Prima, mai veche este din anul 7108(=1600) pusă pe mormîntul unei oarecare Ana. A doua este din anul 7163(=1655), pusă de hatmanul Vasile, fiicei sale Maria, în zilele lui George Ștefan Voevod. În fine, a treia este din anul 7270(=1760), pusă de un oarecare Lip (?) fiului său Vasile.

Odoarele Mitropoliei Moldovei au fost în parte duse odată cu mutarea mitropoliei la Iași și de aici împreună cu cele rămase și cu moaștele sfîntului Ioan, au fost luate de craiul Ioan Sobiețchi în anul 1686 împreună cu mitropolitul Dosoftei în Polonia. Ele au stat întîi la Strii, apoi la Jolchiev.

Aceste odoare trebuie să fi fost impresionant de valoroase încît cronicarul Ioan Neculce relatează despre Dosoftei: «După ce a mers la Jolcfa îl punea craiul Sobiețchi să se îmbrace în vestmintele cele scumpe și odoarele mitropoliei Iași și slujea Liturghie la zile mari și Iordanul la Bobotează cu țeremonie după obiceiul țării. Și se mira craiul și toți domnii leșești și lăudau

frumoasele ţeremonii ce era în biserica ţării noastre». După moartea mitropolitului Dosoftei, ele au fost împărţite între mănăstirea «basiliană» Jolcfa şi episcopul Liovului, Iosif Şumleanschi [2]).

Ar fi de amintit de racla sfîntului Ioan, care însă nu este cea originală. Sicriul cel vechi, din lemn de chiparos, se păstrează la mănăstirea Putna, ca obiect de mare preţ pentru frumoasa sa sculptură. La Suceava este o raclă de argint cu scene în relief, reprezentînd în 12 icoane, martiriul sfîntului. Această raclă a fost făcută în anul 1736 de negustorul Hagi Ivanciu din Botoşani.

Sfîntul Ioan originar din Trapezunt, pe ţărmul Mării Negre a suferit moarte de martir în anul 1330, în Cetatea Albă (Akerman), nevoind să se lepede de credinţa ortodoxă, după cum îi cerea eparhul cetăţii. Moaştele sale, după mai bine de 70 de ani au fost aduse de Voievodul Alexandru cel Bun, în anul 1402 cu mare ceremonie şi alai, «cu mare cheltuiala sa, şi le-au pus într-a sa sfîntă cetate, ce iaste în oraşul Sucevii, cu mare cinste şi pohvală de a ferirea domniei sale şi paza scaunului său»... «unde dzac moştiile la mitropolie», scrie cronica lui Grigore Ureche, mai adăugînd că Mitropolia se afla «lîngă polata domnească». De aici ştim că s-au mutat în noua mitropolie, biserica sf. Gheorghe.

Dintre donaţiile mai noi amintim o poală făcută în zilele lui Veniamin Costachi, de Ion Ghenovici, polcovnic şi a soţului său Smaranda, Iaşi în anul 1833. Cusută cu fir de aur, reprezintă pe sf. Ioan Novi. Poala atîrnă într-un cadru pe păretele de miazăzi între naos şi pronaos ca pendant a unei icoane pictate cu chipul lui sf. mare mucenic Gheorghe, donată în 1859 de egumenul Darie Tarnovieţchi şi alţi ieromonahi de la această mănăstire.

Şi această donaţiune de la Iaşi este o mărturie a continuei legături a bisericii noastre cu Moldova liberă, de unde primea o donaţiune de mai multe sute de galbeni, în schimbul cărora se exercita în timpul ocupaţiunii austriace dreptul de patronat.

În anul 1686 «coborîtu-s-a craiul leşesc Sobieţchi cu toată puterea sa şi cu toţi hatmanii Ţării Leşeşti şi cu toată recispospolita şi cu multe podgheazuri, în toată Ţara Moldovei... atunce au luat craiul şi pe Dosoftei Mitropolitul din Iaşi cu toate vestmintele şi odoarele sfintei Mitropolii şi au luat moaştele sfîntului Ioan Novii ce au fost la Suceava». După cum s-a amintit, ele au stat la Strii apoi la Jolcfa, pînă ce în anul 1783, din ordinul împăratului Austriei Iosif II, au fost restituite bisericii ortodoxe şi reaşezate la Suceava, în biserica sf. Gheorghe. O încercare nereuşită de a se aduce moaştele sfîntului Ioan şi odoarele mitropoliei s-a făcut în anul 1705 sub Antioh Cantemir.

Deşi pomenirea sfîntului este în ziua de 2 iunie, pelerinajul la moaştele sale ajunge culmea în ziua de Sînzieni (24 iunie), Naşterea sf. Ioan Botezătorul, cînd este bîlciul cel mare anual de la Suceava.

Mănăstirea, care fiinţează astăzi în jurul bisericii sf. Gheorghe s-a înjghebat în anul 1783, după întoarcerea moaştelor de la Jolchiev, pentru paza şi asistenţa lor. La 1866, după ce au fost un timp şi biserica parohiei Cutului, a fost declarată expo-

zitură a mănăstirii Dragomirna, iar în anul 1904 devine independentă.

După al doilea război mondial, mănăstirea a devenit totodată sediul, iar biserica, catedrală a arhiepiscopiei Sucevei, pînă la contopirea acestei arhiepiscopii cu mitropolia Moldovei de la Iași, prin alegerea Înalt Prea Sfinţitului Sebastian ca mitropolit al Moldovei și Sucevei din martie 1950.

În curtea mănăstirii se află o eclisiarniţă zidită de mitropolitul Anastasie Crimca, în zilele voievodului Miron Barnovschi (1626-1629). Păretele de la intrarea acestei clădiri transformate în capelă este împodobit cu patru scene mari, pictate în anul 1895 de pictorul Vladimir Mironescu. Ele înfăţișează în mod foarte impresionant judecata, martiriul și aducerea sfîntului Ioan la Suceava.

Atrage atenţia apoi, casa stăreţiei, clădită în anii 1894-1896.

În fine, vom aminti că în turnul clopotniţă, clădit cum știm, de Petru Șchiopul în anul 1589 și adăugat ulterior în anii ultimei reparaturi cu un nou etaj, se află mai multe clopote, dintre care unul cu o inscripţie de la Ștefan cel Mare (returnat. Nu se știe de la care biserică). Clopotul cel mare despre care scrie cronicarul Grigore Ureche că a fost luat de Bogdan cel Orb de la Rohatin, din Ţara Leșască și «iaste la mitropolie la Suceava» nu se mai află. În schimb, găsim un clopot mare de 1920 kg. donat de «cetăţeanca de onoare Olga Alexievna Ovsiamcova din Moscova și altul turnat tot la Moscova, de 1412 kg. donat de ieromonahul Mleșniţă și cunoscutul binefăcător al săracilor, Protosincelul Pancratie Sidorovici.

Pr. I. ZUGRAV

NOTE BIBLIOGRAFICE

1) G. Balș, Bisericile lui Ștefan cel Mare. București 1926, p. 170.
2) Ștefan Ciobanu, Contribuţiuni privitoare la origina și moartea mitropolitului Moldovei Dosoftei. București 1920, p. 15-17.

ŞTIRI DESPRE MĂNĂSTIREA SOVEJA SAU DOBROMIRA

(MĂNĂSTIREA BUNEI ÎNŢELEGERI)

În cîteva din cărţile de bază, pentru repedea informare a publicului cetitor [1]), mănăstirea Soveja, ctitoria lui Matei Basarab situată în Vrancea Putnei, nu e cunoscută şi sub numele ei cel vechi — *Dobromira;* iar atunci cînd s-a întîlnit acest nume, nu s-a observat că «schitul de sub muntele Zboinii, pe apa Dobromirului», este chiar începutul mănăstirii Soveja [2]); şi însuşi numele pîrăului pe malul căruia e zidit lăcaşul, figurează în aceste cărţi [1]) ca *Dragomirul* — în loc de *Dobromirul*, cum i se zice în vechile documente din partea locului. S-a pierdut de mult sensul cuvîntului slav şi a fost înlocuit cu un cuvînt de circulaţie intensă: numele propriu Dragomir, tot slav.

Din cîte izvoare am putut consulta, singură *Istoria Bisericii Româneşti* de N. Iorga ne dă ştiri mai amănunţite despre această mănăstire, deşi numai în aproape două pagini de carte [3]). Iată în rezumat ce aflăm aici: ungurii şi muntenii prădară schitul întemeiat la Babe, pe rîul Putnii, de călugărul Partenie de la Bisericani. Matei Basarab se căi pentru acest păcat, făcut de ostaşi care mergeau sub steagul lui, şi ajută pe Partenie să facă alt schit «sub muntele Zboinii, pe apa Dobromirului» — cu cheltuiala călugărului însuşi şi a moşneagului Negrea din Vrancea şi chiar cu ajutorul «ţarului muscălesc». Pe la 1640 biserica schitului Soveja era gata. Dar Matei vodă luă asupră-şi de a o face şi mai mare, acum cînd se împăcase cu Vasile Lupu. Şi, astfel, «pe un loc vrîncean» al Moldovei, supus «prea iubitului frate» — duşmanul de eri şi de mîne — făcu el, la 1644-1645, acea mănăstire a Dobromirii din Soveja»...

---

1) De exemplu: D. Frunzescu, *Dicţionar Topografic şi Statistic al Romîniei* (Bucureşti, 1872, p. 175 şi 453); G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Gr. G. Tocilescu, *Marele Dicţionar Geografic al Romîniei*, vol. III, p. 219 şi vol. V p. 452; Melchisedec, *Notiţe Istorice şi Arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri şi biserici antice din Moldova* (Bucureşti 1885, p. 93-101); Candrea-Adamescu, *Dicţionarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Romînească"* (partea II-a, istorie şi geografie) etc.

2) Ştefan Berechet, *Picături Mărunte* (Chişinău 1924) p. 18-21, unde se arată că Schitul Babele, de pe Putna, care la 1637 a fost prădat de unguri şi munteni, era închinat mănăstirii Soveja (care, deci, exista la această dată!) şi că, în loc, alt schit — acela de pe Dobromir — a fost făcut cu ajutorul muntenesc şi chiar rusesc.

Cf. şi Melchisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 262.

3) N. Iorga, *op. cit.* ediţia II, (Buc. 1929) vol. I, p. 286-287.

Așa spune și inscripția. Rămîne, totuși, un semn de întrebare cu privire la vechimea acestui schit de pe Dobromir! Dintr-unul din izvoarele consultate aflăm că biserica ar fi fost clădită în 1613 [1]). Iar din altă parte [2]) aflăm de existența bisericii încă din 1606! Desigur, începutul schitului de pe Dobromir ar putea fi și mai vechi decît îl arată aceste izvoare, căci Vrancea, ca și Neamțu, este o așezare străveche, unde viața monahală a putut prospera încă din cele mai vechi timpuri, favorizată și de cadrul geografic. Deci, pe urmele unei așezări cu mult mai vechi decît «schitul lui Partenie și Négrea din Vrancea», s-a așternut temelia nouă a Sovejei.

Ctitoria lui Matei Basarab dăinuește și azi [3]). Ea a fost însă refăcută și mult transformată în cursul vremii, astfel că singură inscripția slavonească a mai rămas, deasupra ușii, ca o autentică mărturie [4]), și alături de ea, cadrul ușii sculptat în stil muntean [5]). Încolo nimic interesant! Fără bolțile impresionante, mică, joasă și tăvănuită, cui i-ar veni a crede că are dinaintea ochilor o zidire voievodală, care va fi fost de o mare frumuseță arhitectonică și picturală, iar azi a ajuns o epavă!

Episcopul Melchisedec ne descrie starea lamentabilă în care se găsea biserica la 1883, cînd a vizitat-o [6]).

Din alte izvoare documentare aflăm și unele știri privitoare la înzestrarea acestei mănăstiri:

La 1644 (7152), iulie 30, Toader feciorul Samfirii, nepotul vornicului Ursu Vartic, dă zapis «Măriei Sale creștinului Matei Băsărab,.. pentru că-i vinde țigani de moșie... ca să-i fie Măriei

---

1) Șt. Berechet, *op, cit.* p. 18 (cf. S. Calimachi, *„Ștefan Gheorghie“*, p. 34).

2) N. Iorga, *Acte Românești din Ardeal, privitoare în cea mai mare parte la legăturile secuilor cu Moldova* (în Buletinul Comisiei istorice a Romîniei, vol. II). Aici se publică o scrisoare a călugărilor din mănăstirile Cașinul și *Dobromira*, către principele Ardealului, M. Apafi, din 10 noiembrie 1661 (p. 263-4). Actul poartă pecețile ambelor mănăstiri. Cea a Dobromirii are următorul text slavon: pecetia s[via]tei m[onastiri] Dobromira, rojdenia, 1606, (pecetea sfintei mănăstiri Dobromira (cu hramul) nașterii (Domnului), 1606), după care urmează iscăliturile: „Robii și rugătorii Măriei Tale, călugării de la svănta mănăstire de la Dobrămera“. De sigur o scăpare din vedere l-a făcut pe N. Iorga să pună o notă sub Dobromira, cu acest cuprins: „Pare să fie mănăstirea Mira de mai tîrziu, refăcută de Constantin Cantemir; Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, p. 23-24“).

3) Vezi la Șt. Berechet, *op. cit.* p. 20, discuția dacă biserica actuală este cea veche — sau e alta mai nouă, cum susține C. Șt. Bilciurescu, *Mănăstirile și Bisericile din România*, (Buc. 1910, p. 203-4).

4) Se poate citi în original și traducere, în: Melchisedec, *op. cit.* p. 94-95; N. Iorga, *Inscripții din Bisericile României*, I, p. 24-5; G, Balș, *Bisericile Moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, p. 152-154; Șt. Berechet, *op. cit.* p. 18-19; cf. și trimiterea de aici la cercetătorul rus A. J. Iațimirski. O reproducem totuși, din nou aici: Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu porunca și cheltuiala mult greșitului rob al lui Dumnezeu, Io Matei Basarab domn și voievod a toată țara Munteniei, și a soției sale doamna Elena, s-a înălțat acest dumnezeesc lăcaș cu hramul nașterii Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, în afară de hotarele țării noastre, pe locul moldovenesc al Vrancii. Ziditu-s-a din dorința noastră, cu învoirea și bunăvoința prea iubitului frate al nostru, Vasile voievod, domnul Moldovei, în anul facerii lumii 7153 (1645).

5) G. Balș, *op. cit.* p. 606.

6) Melchisedec, *op. cit.* p. 93.

Sale şi svintei mănăstiri Dobromirei din Soveja, ce-i iaste hramul Rojdetvo Hvo» [1]).

La 1646 (7155), noiembrie 17, Vasile Lupu întăreşte printr-un hrisov toate cumpărăturile făcute de către Radul, mare comis din Ţara Românească, de la răzăşii din Soveja — strănepoţi ai lui Nicoară Laşco, fiul lui Petru Rugină bătrînul, constînd din o parte a moşiei Lăceştii, din Vadurile în jos, pînă la gura văii Boului şi pînă în vîrful Runcului şi a «Dihărăi Tălmaci», unde se împreună cu locul domnesc [2]).

Radul marele comis dăruieşte locul cumpărat mănăstirii Dobromira.

În aceeaşi zi, Vasile Lupu întăreşte [3]) mănăstirii toate cumpărăturile făcute de Matei Basarab de la răzeşii din Soveja şi din alte părţi şi anume: 4 zapise din anul 1646 (7154), iulie 29, prin care nepoţii şi strănepoţii lui Pătru Rugină din Soveja îşi vînd moşiile lor, Domnului muntean [4]) — (ocina lui Pătru Rugină se împărţise întîi în patru [5]): Straoa, Itul, Ioan Bogdan şi Ungureanu = Lata): de la Dabija părcălabul două roate de moară pe apa Putnei, cu tot satul Vătăneştei; de la Ursul Vartic, biv vornic, un vad de moară cu două pietre pe apa Putnei, din satul Clipiceşti; de la Ioan Nenciul din Străoani, trei pogoane de vie şi un pogon de ţălină; de la Vasile şi Gavril Marfa şi sora lor Stana, cinci pămînturi în susul Verzei; de la Maria şi fratele ei Ioan Stanciul (vezi mai sus Nenciul), două pogoane de vie şi unul de ţălină, în dealul Străoanilor; de la Daniil săn Petrii Bicului din Străoani, două pogoane şi jumătate vie; de la Dumitraşcu săn Neagu din Clipoceşti etc.... patru pogoane de vie în dealul Clipoceştilor şi un pămînt spre gîrla Putnii; de la Irimia Cristian, fratele Dabijei pîrcălabul, mai multe sălaşe de ţigani.

De asemenea două zapise necuprinse în documentul lui Vasile Lupu [6]): unul din 1645 (7154) decembrie 1, de la popa Murgul şi popa Duma — pentru danii şi vînzări din moşia Soveja, şi altul din 1646 (7154), ianuarie 11, de la Negrea diacul din Vrancea, pentru danii şi vînzări din jurul mănăstirii Soveja [7]).

La 14 februarie 1647 (7155), Matei Basarab cumpără de la Mihoci păhărnicel şi rudele lui [3]) — toţi nepoţii Giurgii postelnicul, o jumătate din ocina ce li s-a cuvenit lor «din gura Cremenitului în sus pe Şuşiţa, pînă în valea Boului şi Runcul şi pînă în munţii Zboinii».

---

1) N. Iorga, *Studii şi Documente*, vol. VII, p. 315, n. 1.

2) Arhivele Statului Iaşi, *Documente, pachet 312/37*. Documentul a fost publicat de N. Ceredarec, cu unele greşeli, în Revista Arhivelor VI, 2, p. 327-328.

3) Aurel V. Sava, *Documente Putnene*, vol. I, p. 12-15 (copie de pe suretul documentului).

4) Ibidem p. 171.

5) Ibidem, p. 16 (docum. 23 şi nota).

6) Aurel A. Sava, *op. cit.* vol. I, p. 171-2.

7) Ibidem. Vezi şi alte averi ale mănăstirei Soveja, din sec. XVIII, p. 84, 95, 172...

8) Ibidem, vol. I, p. 16 — un regest. Vezi mai departe documentul întreg, publicat de noi acum întîia oară. A fost întărit de Vasile Lupu la 8 ianuarie 1648 (7156), cf. A. Sava, *op. cit.* vol. II, p. 66.

La 1648 (7156), Vasile Lupu dăruiește mănăstirii Soveja branișteа și munții Zboinei și Clăbuciului, pînă în Lepșa și Lepșa pînă în hotarul Tulnicelor și în Cașin și în Șușita și Răchitișul [1]).

«La 1665 (7173) iunie 18, Dabija Vodă întărește mănăstirii [2]) «ce se cheamă Dobromina, pre Soveja, în ținutul Putnii, unde iaste hramul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, ce iaste zidită cu cheltuiala bunului creștin, fratele nostru, răpousatul Matei Basarab, Voievodul Țării Muntenești, la obîrșia Dobromirului»— cumpărăturile și daniile anterioare; în acest document apar, ca noi, cumpărăturile și daniile următoare: locul numit Runcu, cumpărat și donat m-rei de Răducanul comisul cel mare din Țara Muntenească; niște părți de ocină din Cîmpurile de jos, cumpărate de Matei vodă de la Vlașca și frații lui; și o poiană mare pe Cremeneț, dăruită m-rei de Ion Țîfle și feciorul său Condrat.

Ceea ce ne-a îndemnat a stărui asupra acestei chestiuni e aflarea unei copii de pe zapisul din 14 februarie 1647 (7155), a răzășilor Mihoci păhărnicelul cu neamurile lui, care și-au vîndut moșia, lui Matei Basarab, pentru înzestrarea mănăstirei Dobromira sau Soveja.

Iată textul acestui act:

«Copie [3]). Adecă noi [4]) Mihoci păhărnicel și Ivașcu Crăjiu și Savu Diacu și Dumitrașcu Batin și Vasile Crăjiu și Toader Lata [5]), — toți nepoții Giurgii postelnicului, scriem și mărturisim cu acest adevărat zapis al nostru, ca să fie de mare credință la cinstita mâna Măriei Sale Io Matei Basarab vvod, Domn Țării Rumânești, cum noi de nimene săliți, nici împresurați, ci de bună voia noastră, am vinit la cinstit scaunul Măriei Sale, in Țara Rumânească și am vândut noi a noastră driaptă ocină și moșie ce este pe Șușița, în ținutul Putnii—partea Giurgii postelnicului: giumătate de loc din gura Cremănețului în sus pre Șușița păr în Valea Boului și Runcul, și de acolo în sus păr în munții Zboinii, care munți au fost domnești și i-au dăruit Măriea Sa Vasilie Vvod, Domn Țării Moldovii, sfintei mănăstiri Dobromirii unde este hramul Nașterea lui Hristos.

Această parte de ocină, ce scrie mai sus, am vândut-o Măriei Sale Matei Basarab vvod, Domnu Țării Rumânești, drept una sută de galbeni bani buni, ca să fie de triaba și de hrana sfintei mănăstiri ce scrie mai sus, Dobromira.

---

1) A. Sava, *op. cit.* vol I, p. 17; cum și revenirea asupra acestei danii ce o face Vasile Lupu în documentul din 20 octombrie 1657 (7166) — ibidem p. 18 și 19 (întorcînd Zboina și Clăbuciul mănăstirii Cașin).

2) Ibidem, vol. II, p. 4-5).

3) Arhivele Statului Iași. Documente, calecția Artur Gorovei, pachetul 274, documentul 15. Documentul pune și o problemă de ordin juridic — așa zicînd internațional — întrucît vînzătorii moldoveni s-au dus la Scaunul domnului muntean de au încheiat actul cuvenit. Desigur aceasta s-a făcut cu știrea și voia lui Vasile Lupu, ca unul care și el a contribuit la înzestrarea noii mănăstiri, zidită de Matei Basarab în Vrancea.

4) Răzeșii aceștia, nepoți ai lui Giurgiu postelnicul, sînt probabil fiii și ginerii unui Crăjiu, de oarece între ei sînt doi cu acest nume.

5) T. Lata se trage din neamul Lui Necoară Lașcu — feciorul lui Petru Rugină, care a fost stăpînul moșiei Cîmpurile, împărțită apoi în patru bătrîni: Straoa, Itul, Bogdan și Ungureanul „din care Ungureanu, după vremi s-a numit Lata“ (Cf. Aurel Sava, *op. cit.* vol. I, p. 14-16).

Şi spre noi mare credinţă ne-am pus peceţile şi am iscălit. Mărturisim toţi. boierii cei mari şi cei mici ai Ţării Româneşti, carii am iscălit întru acest zapis ca să se ştie.

S-au scris la Tîrgovişte la anii 7155 (=1647), februarie 14. Iscăliţi: Mihoci păhărnicel, Ivaşcu Crăjiu, Dumitraşcu Batin, Toader Lata, Sava Diacu pisal, Vasile Crăjiu iscal, Radu vel comis, Neculai Radu vel logofăt, Stroici vistiernic, Mihai armaş, Barbu vel stolnic.

Epitropia averilor Sfîntului Mormînt.

Nr. 520. Copia aceasta posleduindu-să din cuvînt în cuvînt şi fiind întocma cu orighinalnicul zapis ce se păstrează între documenturile mănăstirii Soveja, închinată Sfîntului Mormînt, să îucredinţează cu iscăliturile mădularilor Epitropiei şi punerea peceţii ei, în urmarea cererii ce au făcut prin jalbă răzăşii satului Rotăleşti, prin vechilii lor. Eşii în 23 iulie 1843, locul peceţii, iscălitură grecească. Secretar A. Holban».

Cred că documentul acesta este inedit în totalitatea lui [1]). Pînă la 1843 el se afla între documentele m-rei Soveja sau Dobromira, cu hramul Naşterii Domnului — ctitoria lui Matei Basarab în Moldova lui Vasile Lupu, în semn de cimentare a păcii dintre ei...

De aici, de la semificaţia actului păcii înseşi, s-a ales poate şi numele mănăsirii: *Dobromira* — care în limba slavă ar putea să însemne *pace-bună!* Deci la vechiul schit al «păcii» adică al «liniştii». pe pîrăul cu acelaşi nume, într-o vale netulburată, în fundul codrilor seculari cu poeni, prisăci şi sileşti, unde a existat şi o uşoară colonizaţie munteană, cu pribegi din Ţara Romînească şi ţărani atraşi de Vasile Lupu — aici şi-a ales loc de ctitorie bunul creştin Matei Basarab Voievod.

CONSTANTIN TURCU

---

1) Afară de regestul publicat de *A. Sava, op. cit.* I. p. 16.
2) Cf. prefaţa lui N. Iorga la volumele de documente ale lui A. Sava; şi C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. III.

RECENZII

Dr. Fr. Baumgärtel, **Verheissung. Zur Frage des evangelischen Verständnisses des Alten Testaments,** Berlin 1954, p. 151.

Credinţa creştină trăieşte din asigurarea inviolabilă a lui Dumnezeu: că Iisus Hristos, Domnul nostru, ne-a mîntuit pe noi, oameni pierduţi şi aflaţi sub blestem, ne-a răscumpărat prin harul său de toate păcatele, încît, am devenit ai lui, ai lui Hristos şi trăim în împărăţia lui, slujindu-i în dreptate, neprihănire şi fericire veşnică. Chezăşuită ne este această asigurare dumnezeiască prin îndurarea cea fără prihană, prin moartea pe cruce a Domnului Iisus Hristos şi prin învierea sa din morţi. Această asigurare a lui Dumnezeu Noul Testament o numeşte făgăduinţă în Hristos. (ἐπαγγελία εν χριστῷ Efes. 3, 6). De făgăduinţă omul se va învrednici prin Evanghelie, ca toţi să fie moştenitori şi părtaşi la făgăduinţele lui, alcătuind un singur trup în Hristos prin Evanghelie (Efes. 3, 6). Pornind de la termenul „făgăduinţă", autorul profesor la Universitatea din Erlangen, discută în cartea sa (intitulată: Făgăduinţă. Contribuţii la înţelesul evanghelic al Vechiului Testament) o problemă biblică de cea mai mare însemnătate, cea a raportului dintre Vechiul Testament şi Evanghelie. Cartea se împarte în 7 capitole: I. Verheissung nach dem Verständniss des Neuen Testaments (Făgăduinţă după sensul Noului Testament (p. 1-13-cu sub titlurile: Realitatea făgăduinţei, Temeiurile ei, Judecata păcatelor, Dar din har, Universalitate, Noţiunea, Moştenirea, Rezultatul. II. Verheissung nach dem Verständniss des Alten Testaments (13-23), Făgăduinţă după înţelesul Vechiului Testament cu subtitlurile: Făgăduinţi împlinite, Făgăduinţi privitor la Lege, Făgăduinţi în profeţiile mesianice, Profeţiile nu sînt identice cu făgăduinţele, Rezultat. III. „Verheissung" und „Weissagung" (23-31) cu subtitlurile: La etimologia (termenului), la noţiunea lui, Profeţie şi apocaliptică, Profeţiile ca dezvoltare din făgăduinţă, Deosebire fiinţială a celor două noţiuni, Rezultat.

IV. Das Alte Testament als Zeugnis von der Verheissung, die in Christus war geworden ist (Vechiul Testament ca mărturie despre făgăduinţa care s-a împlinit în Hristos, p. 31-62) cu subtitlurile: Însuşirea făgăduinţei în Hristos, Omogeneitatea experienţei în Vechiul Testament, Vechiul Testament cuvîntul Domnului, Înţelegerea prin credinţă a Vechiului Testament, Experienţa prin credinţă a omului vechi-testamentar, Făgăduinţa de bază în Vechiul Testament, Vechiul Testament ca dizolvat, Înţelegerea Vechiului Testament prin comuniunea cu Dumnezeu, Mărturii vechio-testamentare pentru neabrogarea lui, Cuvîntul Vechiului Testament e cuvîntul vremii, Puterea şi trăinicia lui, Sensul hristo-

logic al Vechiului Testament, Înţelesul subiectiv ?

V. Sensul neo-testamentar al cuvîntului vechio-testamentar (p. 62-74), cu subtitlurile: Înţelesul Vechiului Testament ca făgăduinţă, Evanghelii şi Faptele Apostolilor. Pavel, Tipul, Epistola către Evrei, Sens tipic inadmisibil, Alegorizare, Rezultat.

VI. Făgăduinţă, profeţie, plinire (p. 75-118) cu subcapitolele: K. Hofmann (p. 75), W. Wischer (p. 80), W. Eichrodt (p. 84), R. Bultmann (p. 91), W. Zimmerli (p. 96), G. v. Rad (p. 105), Rezultat.

VII. Constatări finale (p. 118-146): Rezultat, Atitudinea lui Luther; Caracterul de făgăduinţă al cuvîntului vechitestamentar, Profeţie şi plinire ca principiu ermineutic, Jena teologiei – a praxei bisericeşti, Tipologia ca principiu ermineutic, Vechiul Testament indispensabil – Probleme pentru teologie şi propovăduire. Cum se va propovădui ? Dificultăţi pentru preot, Deziderate către teologie şi biserică.

I. Reluînd, rînd pe rînd, cele 7 capitole principale ale cărţii, ne îngăduim a înfăţişa cititorilor noştri cîteva idei, pentru a se vedea în ce măsură sînt ele în armonie cu doctrina bisericii noastre despre făgăduinţă, profeţie şi rolul hristologic al Vechiului Testament.

După Noul Testament „făgăduinţa“ (ἐπαγγελία) este o promisiune deplin valabilă. Cel ce a dat făgăduinţa este Dumnezeu (Evrei 10, 23) şi este deci vrednic de crezare. Oamenii nu făgăduiesc, nu stă în puterea lor să facă promisiuni absolute, căci nu le pot realiza. „Făgăduinţa“ Noului Testament are în vedere un bine. Nu se „făgăduieşte“ ceva rău. „Făgăduinţa“ o înfăţişează Noul Testament prin noţiunile: Iertarea păcatelor (F. Ap. 2, 38), dreptate (Gal. 3, 21), viaţă, respective viaţă veşnică (Rom. 4, 17), duh, respectiv duh sfînt (F. A. 2, 38), fericire, pace, etc. Momente caracteristice ale făgăduinţei sînt: Făgăduinţa e primită cu convingerea realizării: „După ce aţi auzit cuvîntul adevărului, Evanghelia mîntuirii voastre, crezînd sînteţi pecetluiţi cu Duhul Sfînt cel făgăduit (Efes. 1, 13). Făgăduinţa este un dar al harului lui Dumnezeu. Un alt semn caracteristic al făgăduinţei este universalismul ei. Făgăduinţa priveşte pe toţi credincioşii, iudei sau păgîni. În rezumat cap. II poate fi redat astfel: Făgăduinţa în sens evanghelic, ca făgăduinţă în Hristos, are relaţie cu Vechiul Testament, ea cuprinde şi făgăduinţa Vechiului Testament.

Dacă lipseşte în Vechiul Testament un cuvînt în sensul lui ἐπαγγελία, Vechiul Testament totuşi ştie despre făgăduinţi dumnezeieşti în sensul lui. Termenii descriptivi ai noţiunii sînt în Vechiul Testament: cuvîntul, legămîntul, jurămîntul, arătarea harului. Se deosebesc multe grupuri de făgăduinţi în Vechiul Testament: 1. Făgăduinţi care privesc istoria vechio-testamentară: a). a unui urmaş trupesc: Gen. 15, 1 Avraam; Gen. 18, 10 Sara; Jud. 13, 3 Manoe; 2 Sam. 4, 16 Sunamita. b) Făgăduirea de urmaşi numeroşi: Gen. 12, 6 (Avraam); Gen. 16, 10 (Agara); Gen. 17, 16 (Sara); Gen. 17, 20 (Ismael); Gen. 26, 4; 46, 3 (Iacob). c) Făgăduinţi de a se ocupa ţara; Gen, 13, 14 (Avraam): Gen. 35, 12 (Iacob); Lev. 20, 24 (Moise); Deut. 31, 7 (Iosua). d) Făgădinţa de a învinge şi de a stăpîni pe duşmani (Gen. 22, 17 (Avraam), etc. e). Promisiuni de ajutor. Gen. 4, 15 (Cain); de a fi ales, chemat pentru misiune Ex. 4, 12 (Moise)

Lev. 20, 26 despre popor; binecuvîntare pentru popoare: Gen. 12, 2, 3; 2. Făgăduinţi care sînt condiţionate de împlinirea legii şi atunci se făgăduieşte: a) viaţă, Lev. 18, 5; b) stăpînirea ţării, Deut. 11, 8; c) rod îmbelşugat, Deut. 11, 14; d) bunăstare generală. Lev. 26. 3.

Făgăduinţele pe care le vestesc profeţii, se deosebesc de cele de mai sus, ele sînt făgăduinţele propriu zise. Ţinta făgăduinţelor profetice e Noul Legămînt, alianţa veşnică a omului cu Dumnezeu: „Voi veţi fi poporul meu şi eu voi fi Dumnezeul vostru". Atunci normele divine vor fi înscrise în inimele oamenilor. Poporul îşi va ajunge supremul ideal moral sub regele Mesia. Profeţiile nu sînt identice cu făgăduinţa. Noţiunile se deosebesc. Profeţiile sînt profeţie şi ameninţare într-o unitate inseparabilă. Profeţiile proorocilor şi prezicerile conţinute în ele sînt luate şi trăiesc din concepţia de bază, pe care Dumnezeu a dat-o la întemeierea legămîntului: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău", ca realitate vie, că poporul e al Său şi că trăieşte împreună cu el o viaţă comună şi veşnică. Profeţiile făcute în făgăduinţele profeţilor nu sînt făgăduinţă în sens evanghelic: a) ele nu sînt pentru că bunul mîntuitor – aici ca şi Noul Testament comuniunea veşnică cu Dumnezeu – e limitat la profeţi, după conţinutul lui, prin concesia Vechiului Testament făcută bunurilor lumeşti; b) Înainte de toate: lipseşte în făgăduinţele cuprinse în profeţii caracterul a ceea ce autorul numeşte „Faktizität".

Vechiul Testament a desfăşurat toate făgăduinţele sale cu referire la tradiţia de bază pe care Dumnezeu a aşezat-o, cînd el, ca să vorbim ca Isaia 5, „şi-a plantat via lui Israil ca pe „o sădire dragă": „Eu sînt Domnul Dumnezeu tău". Pe această tradiţie se bazează toată propovăduirea Vechiului Testament. De aceea nu ne mirăm că Israil n-a înţeles pe Iisus din Nazaret, cînd a căutat să-i lămurească, că profeţia de temelie a Vechiului Testament s-a împlinit şi cînd zice despre împărăţia lui Dumnezeu (împotriva concepţiilor fariseice, înguste): „Împărăţia mea nu e din lumea aceasta".

III. În ce priveşte cap. III. „Verheissung und Weissagung" (23-31) cei doi termeni nu se pot confunda, ei trebuiesc separaţi deolaltă. Substantivul „Verheissung" vine de la verbul „verheissen", silaba „ver" derivă din „vor". Verheissen înseamnă vorheissen (vorausheissen) în sensul unei promisiuni. În vorbirea biblică cuvîntul Verheissung se întrebuinţează cu privire la Dumnezeu. Dumnezeu făgăduieşte ceva (verheisst etwas), face făgăduinţi. Cuvîntul Weissagung ne trimite la Weise – înţelept şi sage – (Sprecher-vorbitor), la wissen. Profeţia (Weissagung) dezvoltă o ştiinţă (ein Wissen). Făgăduinţă e după Noul Testament promisiunea absolut validă şi faptică a lui Dumnezeu. Oamenii nu pot da o promisiune absolut sigură, n-o pot garanta, n-o pot înfăptui. Profeţia nu se poate referi la Dumnezeu, Dumnezeu nu profeţeşte, dar el face făgăduinţă. Profeţia e vorbă omenească. Proorocii profeţesc, Dumnezeu nu profeţeşte. Profeţia e supusă condiţiilor omeneşti, ea are caracter relativ. Sînt destule profeţii izolate care nu s-au realizat. Profeţia nu poate fi numită făgăduinţă.

Făgăduinţa este o faptă a lui Dumnezeu. Omul se lasă dăruit de făgăduinţa lui Dumnezeu. Profeţia e cuvînt profetic, cel ce o

face n-o poate împlini. Profeţia e cea izvorîtă din ştiinţa proorocului despre o realizare viitoare care conţine în sine fericire şi nenorocire, căci realizarea ei înseamnă venirea lui Dumnezeu Sfintul, iar venirea lui e judecată şi mîntuire.

Făgăduinţa, e condiţionată de credinţă. Împlinirea profeţiei nu-i legată de o condiţie. Dumnezeu vine, în orice caz, chiar şi în mijlocul poporului necredincios vine el. O legătură între făgăduinţă şi profeţie există deci. Profeţiile Vechiului Testament îşi iau temeiul şi conţinutul lor din făgăduinţa: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău". Termenii stau în legătură, dar făgăduinţă şi profeţie nu sînt identice.

IV. Vechiul Testament este o mărturie despre făgăduinţa care s-a împlinit în Hristos. Această dovadă se face în capitolul IV al lucrării. La întrebarea, în ce măsură este Vechiul Testament „cuvînt al lui Dumnezeu", răspunde: pentru că la temelia Vechiului Testament stă adevărul etern valabil, adică acel: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău". Dumnezeu trăieşte, şi ca Dumnezeu viu e şi accesibil. El e prezent în creare, în fiinţele sale vii şi în istorie. Cît de extraordinară este puterea lui Dumnezeu asupra lumii se poate vedea prin prizma însemnărilor dogmatice ale profetului Isaia 40, 12; 41, 1; 42, 9: „Cine a măsurat apele cu pumnul şi cu cotul a măsurat pămîntul? Pus-a în baniţă pulberea şi a cîntărit munţii şi văile? Ostroavelor tăceţi înaintea mea; noroadele să-şi împrospăteze puterea, să vină mai lîngă mine şi să grăiască, apoi la judecată să intrăm! Că în ceruri cine e asemenea Domnului, sau printre fiii lui Dumnezeu cine se va asemăna lui?". Pe baza cunoaşterii din Vechiul Testament Dumnezeu este unul. El există din eternitate ca o sinteză a tuturor perfecţiunilor: Putere nemărginită, bunătate perfectă, dreptate absolută, desăvîrşire pură.

Puterea nemărginită a lui Dumnezeu se cuprinde în calitatea lui de luptător, de combatant în numele poporului său. Precum lupta odinioară, în epoca judecătorilor, în favorul poporului său, (Jud. 5, 1) aşa va lupta în epoca eshatologică împotriva popoarelor (Is. 63, 1-6). Teofaniile se expun astfel încît în cadrul în care se arată (foc, fum, fulger, tunet, cutremur), Dumnezeu este invincibil. Bunătatea sa o dovedeşte mîntuirea din robie. Pentru fiecare din însuşirile lui Dumnezeu există în Vechiul Testament o mărturie. Cu Israil împreună cunoaştem prin credinţă, că noi, în asemănare cu Dumnezeu, sîntem doar un „grăunte la cîntar". În aceastá cunoaştere primim făgăduinţa în Hristos.

Dacă ne întrebăm cum înţelegem Vechiul Testament prin Evanghelie? nu trebuie să înţelegem că hristologic. Vechiul Testament nu vorbeşte despre Iisus Hristos în sensul hristologiei. El nu face declaraţii despre persoana lui, despre funcţiunile lui, despre opera lui, nici chiar în profeţiile mesianice, căci acelea fac declaraţiile despre Mesia în înţelesul Vechilui Testament. Dar Vechiul Testament a fost referit la Noul Testament, la Iisus Hristos cu acel: „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău". Această făgăduinţă de bază e o făgăduinţă a lui Dumnezeu, adică e făcută pentru a se adeveri în Hristos. Întrucit poporul vechitestamentar, împreună cu întreg felul său de a fi, e legat, prin descoperirea lui Dumnezeu, de această făgăduinţă, o consideră pe aceasta

realizată în Hristos. Acesta (Hristos) e Domnul şi Dumnezeul. Noul Testament ia din Vechiul Testament direct texte şi referă aceste citate nemijlocit la Hristos şi la realităţi neo-testamentare. Noul Testament înţelege cuvîntul vechitestamentar ca o mărturie despre făgăduinţa lui Dumnezeu, care s-a făcut în Vechiul Testament şi s-a realizat în epoca Noului Testament. Noul Testament împlineşte o funcţie foarte importantă, prin el se dovedeşte că Iisus din Nazaret e într-adevăr Mesia, mijlocitorul mîntuirii (cap. V). Aceasta e şi concepţia lui Martin Luther (cap. VII, p. 119).

În concluzie, autorul constată că: Vechiul Testament este indispensabil credinciosului, căci Noul Testament se bazează pe cel Vechi. Noul Testament nu poate fi înţeles fără cunoaşterea Vechiului Testament. Noul Testament e plinirea celui Vechi. Teologia sistematică îşi ia material din ambele Testamente. De unitatea Testamentelor trebuie să se ţină seamă în predică, ca şi în instrucţia religioasă. Iată cîteva idei din preţioasa lucrare a profesorului F. Baumgärtel. Cu foarte puţine excepţii, formale, cele scrise sînt în concordanţă cu teologia biblică ortodoxă. Lucrarea e de-o reală valoare şi poate fi utilizată şi de intelectualii noştri, care au preocupări teologice.

Tiparul frumos, execuţia tehnică aleasă ne face să o recomandăm arătîndu-ne totodată bucuria pentru avîntul cu care discută problema şi pentru înţelepciunea cu care o rezolvă.

Pr. Prof. NICOLAE NEAGA

Karl Schottenloher, **Bücher bewegten die Welt. Eine Kulturgeschichte des Buches.** Bd. I. Vom Altertum bis zur Renaissance. Bd. II. Vom Barock zur Gegenwart. Stuttgart: Hiersemann-Verlag 1951-1952. VIII + 612 pp. in 8^0.

Cartea de care ne ocupăm aici este, – atît prin conţinutul ei bogat şi variat, cît şi prin felul ei de prezentare, – o scriere pe cît de instructivă, pe atît de antrenantă la lectură.

Materialul ei vast este grupat în 44 capitole (cap. 1-21 în vol. I şi cap. 22-44 în vol. II, cu paginaţia în continuare).

În precuvîntare (p. VII) autorul îşi exprimă speranţa că lucrarea sa, tratînd despre fiinţa, misiunea, înrîurirea şi destinul cărţii, va afla o bună primire, întrucît cartea este, chiar şi în nenorocire, însoţitorul şi vestitorul credincios al vieţii spirituale şi cea mai bună temelie pentru reconstrucţia naţională.

În introducere (pp. 1–7), care este o „schiţă a unei istorii culturale a cărţii", autorul consideră cartea ca fiind unul din cele mai remarcabile miracole ale culturii omeneşti, întrucît ca şi omul, a cărui imagine este, ea e alcătuită din două părţi: materie şi spirit, esenţialul în carte fiind totuşi spiritualul cu întreaga bogăţie a vieţii. Sensul ultim şi cel mai înalt al cărţii este de a feri valorile spirituale de nestatornicie şi distrugere.

În cap. 1 (pp. 8–17), vorbind „despre cartea antichităţii", autorul spune că prin cuvînt omul deţine, din timpuri străvechi, mijlocul cel mai important de comunicare şi transmitere a ideilor şi experienţei sale. „Un popor nu are nici o idee pentru care să nu aibă un cuvînt" a spus Herder. Iar din cuvînt a luat naştere scrierea. Cele mai vechi documente scrise ce se cunosc da-

teazã din epoca asiro-babiloneană (sec. al 7-lea în. Hr.) şi se prezintă sub formă de table de lut cu însemnări în scriere cuneiformă. Ulterior, în antichitatea mai nouă, apare scrierea pe coajă de copac (scoarţa arbustului papyrus), numită βίβλος la greci şi *liber* la romani. Ea se păstra în formă de sul (*volumen* la romani şi κύλινδρος la greci). Cea mai renumită bibliotecă a antichităţii a fost cea din Alexandria.

„Transmiterea scrisului antic" (Cap. 2, pp. 18-20), a fost mult înlesnită din momentul în care scoarţa de papyrus a fost înlocuită cu *pergamentul* mult mai rezistent. În această formă de carte, sul de pergament, ni s-au transmis cele mai multe scrieri ale clasicilor greco-romani

În cap. următor, al treilea, intitulat „epoca creştină antică şi cartea" (pp. 21-24), se subliniază însemnătatea istorică universală a creştinismului, care a dat un nou sens vieţii, prin credinţa într-o fiinţă spirituală, supranaturală şi chemarea la înoirea şi sfinţirea vieţii. Avînd ca temelie Evanghelia lui Iisus Hristos, noua mişcare a dat naştere *Bibliei*, cartea revelaţiei divine, care avea să devie, prin secole şi milenii, cartea predominantă a lumii şi omenirii creştine. Prin marii săi părinţi şi scriitori bisericeşti, Creştinismul a dat naştere la o serie de colecţii creştine de cărţi, ocrotite şi păstrate de biserică, alături de scrierile păgîne moştenite.

Relativ la „sulurile de papyrus şi manuscrisele de pergament" (cap. 4, pp. 24-30), autorul arată că trecerea de la papyrus la pergament, ca material de scris, s-a făcut în antichitate, în cursul unui lung interval de timp. Cam în sec. I al epocii imperiului apare codicele de pergament în formă de foi suprapuse, răspîndindu-se şi impunîndu-se biruitor din sec. al II-lea înainte.

Ulterior, în „epoca creştină antică şi pînă la începutul evului mediu" (cap. 5, pp. 30-32), operele spirituale antice creştine ameninţate de distrugere prin migrarea diferitelor popoare în imperiul roman, au fost salvate în mare parte, datorită măsurilor de protecţie luate de o serie de bărbaţi înţelepţi, cum au fost, de pildă, Magnus Aurelius Cassiodorus, (influentul cancelar al regelui ostrogot Theodoric), papa Grigorie I, etc.

Expunînd, în continuare (cap. 6, pp. 32-41), situaţia ce-a avut-o „cartea în evul mediu", autorul accentuează rolul cultural al mănăstirilor şi aşezămintelor bisericeşti din evul mediu (în Anglia, Italia, Spania, Franţa, Germania), care au salvat de la distrugere opere de valoare, atît din cele ale antichităţii păgîne şi creştine, cît şi ale evului mediu.

O nouă înflorire şi dezvoltare a luat „cartea în perioada Carolingilor" (cap. 8, pp. 46-56), nu numai prin marea splendoare şi bogăţie în culori, aur şi argint a manuscriselor, ci şi prin acea scriere clară, regulată şi frumoasă, numită minusculă carolingiană, care a devenit cu timpul universală.

În cap. 9 (pp. 56-63), autorul vorbeşte „despre epoca împăraţilor saxoni şi franci (918-1125)", în care a continuat să se dezvolte pictura de carte. Din această epocă datează, de pildă, splendidul codice evanghelic scris pentru catedrala din Speyer (Codex aureus).

Îmbogăţirea „cărţii la finele evului mediu (sec. 12-14)" (cap. 10, pp. 63-74), se face mai ales sub influenţa teologiei scolastice (Alexandru de Hales, Albertus Mag-

nus, Thomas Aquinas, Duns Scotus). Un dar însemnat al sec. al 13-lea pentru carte este introducerea *hîrtiei* ca material de scris. Secolul al 14-lea dăruieşte lumii cea mai mare revelaţie poetică a evului mediu: „Divina Comedie" a lui Dante.

Alte elemente înnoitoare primeşte „cartea în epoca de la începutul Renaşterii" (Cap. 11, pp. 74-79), cu năzuinţa spre frumuseţe şi o „humanitas" trăită din plin. Acum ia naştere cea de a doua Alexandrie: Florenţa, unde Ambrogio Traversari pune bazele unei biblioteci publice cu vreo 400 manuscrise latine şi greceşti.

În curînd se ajunge la „desăvîrşirea cărţii în tipar" (cap. 12, pp. 96-116) adică prin arta de multiplicare tipografică a cărţii, inventată de Joh. Gutemberg, care scoate la lumină (în 1455 la Mainz) primul monument tipărit: Biblia cea cu 42 de rînduri.

Spre a ne face o idee „despre curentul de cărţi din epoca întîia a tiparului" (cap. 13, pp. 116-145), e suficient să notăm că pînă la 1500 existau în Europa cca 30.000 opere tipărite şi cca 30.000.000 volume. Aceste tipărituri se numesc *incunabule* (Wiegendrucke).

Cît „despre cărţile din epoca lui Dürer" (cap. 15, pp. 154-177) multe din ele primesc un nou ornament: *marca cărţii* (semnul tipografului sau al editorului). Cu *Apocalipsa* din 1498, Albert Dürer se situează în fruntea cărţii ornamentate cu imagini xilografice.

Cap. 16 (pp. 177-198) e intitulat „humaniştii germani şi cartea". Între humaniştii germani se menţionează: episc. de Worms Joh. v. Dalberg, H. Schedel, etc. Totuşi cel mai mare humanist nordic a fost Erasmus de Rotterdam, care a pus în mişcare lumea prin cărţile sale.

În dezvoltarea ulterioară a cărţii, o covîrşitoare înrîurire a avut personalitatea lui M. Luther. Traducerea Bibliei de către Luther are o importanţă nu numai religioasă ci şi ca monument de limbă. (Cap. 17, „Reforma şi cartea", pp. 198-217).

În epoca celei de „a doua înflorire a cărţii la finele sec. al 16-lea" (cap. 20, pp. 253-271), apare celebra scriere revoluţionară a canonicului şi întemeitorului noii astronomii: Nicolaus Copernicus, De revolutionibus orbium coelestium libri sex.

Din cele spuse de autor „despre cartea din sec. al 17-lea", (cap. 22, pp. 281-296), notăm că cel mai însemnat monument tipografic al acestui secol, la Paris, a fost Biblia poliglotă, în 10 volume.

Tot în sec. al 17-lea apar „forme noi ale scrisului în ziar şi revistă" (cap. 25, pp. 321-325).

Către finele secolului al 18-lea au loc masive „confiscări de biblioteci mănăstireşti în urma mişcării iluministe" (cap. 30, pp. 377-381); odată cu desfiinţarea ordinului iezuit (în 1773), toată averea mănăstirilor iezuite a fost confiscată de către stat.

Nu mai puţină importanţă pentru evoluţia ulterioară a bibliotecilor au avut „confiscările de cărţi în Franţa, în anii revoluţiei din 1792-1809", precum şi „desfiinţarea colecţiilor de cărţi bisericeşti din Germania" (cap. 33) prin confiscarea lor de către stat în urma decretului de la Regensburg (1803).

În curînd, în urma apariţiei marilor edituri, a perfecţionării maşinilor tipografice şi procedeelor fotomecanice de producere a imaginii de carte, începînd cu secolul al 19-lea înainte, are loc o

mare dezvoltare a bibliotecilor întreţinute şi administrate sub auspiciile statului.

Între cele mai mari colecţii moderne de cărţi din lume, majoritatea din ele avînd la bază vechi biblioteci mănăstireşti sau princiare, — sînt relevate de autor următoarele: (pp. 491-497) Biblioteca de Stat din Berlin (3.030.418 vol., 70.602 manuscrise), Biblioteca de Stat din München (2.173.147 vol. şi 48.645 manuscrise) Deutsche Pücherei din Leipzig, Biblioteca de Stat din Viena (1.406.000 vol. şi 34.636 manuscrise), Vaticana din Roma (500.000 volume imprimate, şi 60.000 manuscrise şi 6.000 incunabile), Biblioteca de Stat din Leningrad (5.000.000 cărţi şi 300.000 manuscrise), Biblioteca Congresului din New York (5 mil. cărţi). Cred că n-ar fi trebuit să rămîie uitată, la acest tot, nici Biblioteca Naţională din Paris (cu cca 4 mil. vol. tipărituri şi 123.000 manuscrise) şi nici Biblioteca „V. I. Lenin" din Moscova). De altfel se arată că toate ţările de cultură îşi au astăzi bibliotecile lor mari naţionale, unde se păstrează atît scrisul naţional al ţării respective, cît şi o parte a literaturii altor popoare (p. 497, cap. 37).

În încheiere, (p. 550), autorul îşi exprimă speranţa că într-un viitor apropiat se va putea realiza o mare cerinţă a timpurilor de astăzi: „Cartea în serviciul înţelegerii lumii apusene şi al împăciuirii popoarelor Europei".

Urmează, la sfîrşit, cîţiva indici.

Cu toată bogăţia materialului prezentat, nu putem să nu ne exprimăm regretul că autorul ignorează aproape complet problema cărţii în ţările din Răsăritul Europei. E incontestabil totuşi că scrierea d-lui K. Schottenloher constituie o lucrare ştiinţifică foarte utilă şi instructivă, atît pentru cititorul obişnuit cît şi pentru specialist. Ea îmbogăţeşte lucrările mai vechi privitoare la istoria cărţii cu aspecte, date şi idei noi, edificatoare.

I. SERAFINCEAN

Ion Ghica — **Opere.**

Ed. îngrijită, glosar bibliografic şi introducere de Ioan Roman. Espla — 1956 — volumul I, 380 pag. lei 8,80. — Vol. II 430 pg., 9,05 lei.

Ioan Ghica, recunoscut ca înaintaş al culturii romîneşti este des amintit de contemporaneitate pentru activitatea sa.

Comemorarea unei date importante legate de personalitatea lui e un prilej nimerit de a şterge colbul uitării ce se aşterne inevitabil peste oameni şi fapte trecute. De aceea apariţia volumelor de opere ale lui I. Ghica în colecţia „Clasicii romîni" ne apare în acest sens, ca un binevenit motiv de a face să circule iarăşi pe buzele cititorilor numele acestui gustat scriitor. Acum, la împlinirea a 60 de ani de la moarte, amintirea sa ne învăluie iarăşi şi prinosul de recunoştinţă pentru contribuţia sa de înaintaş se face din nou auzit.

Ioan Ghica, fiu al banului Dimitrie Scarlat Ghica şi al soţiei acestuia Maria născută Cîmpineanu, vede lumina zilei la 16 august 1816. În amintirile ce le deapănă în *scrisori către V. Alecsandri* ne vorbeşte de familia lui şi ne redă sugestiv atmosfera copilăriei sale. Conul Tache Ghica apare în *Teodoros* cu preocupările sale de moşier şi cu grijile de părinte, apoi în *Tunsu şi Jianu*, în plină viaţă de ţară cu vînători faimoase. Ca nepot şi strănepot de domn I. Ghica are parte de o copilărie fericită. În casa tatălui său, om receptiv ideilor înaintate, ia par-

te la reuniunile ce se transformau în adevărate serate literare. La ele participau scriitori de seamă ca Iancu Văcărescu, Eliade Rădulescu, Eufrosin Poteca. Poetul Aristia înscena la acele serate piese de teatru, precum Brutus şi Oreste de Voltaire [1]).

Toate acestea au contribuit la desvăvîrşirea formaţiei sale intelectuale.

Studiile şi le termină la Paris în 1841, obţinînd titlul de inginer de mine. Întors în ţară, însufleţit de entuziasmul luptei pentru unire, va fi unul din militanţii activi ce au contribuit la pregătirea revoluţiei din 1848. E prieten şi colaborator cu N. Bălcescu, Gr. Alexandrescu şi alţii. În acea perioadă se stabileşte în Iaşul nostru, unde va fi cîţiva ani profesor la academia Mihăilenă. Cursul de economie politică pe care-l inaugurează în 1843 va fi embrionul viitoarei sale opere *Convorbiri economice.*

Ne vom referi şi vom analiza în primul rînd *Convorbiri economice* pentru că ele sînt concepute înainte de scrisori. Corespondenţa cu V. Alecsandri a fost elaborată, cînd Ghica avea peste 70 de ani. Dar în ediţia din „Clasicii romîni", vol. I, cuprinde *Scrisori către V. Alecsandri.*

Volumul II al actualei ediţii conţine în întregime convorbiri economice, recunoscută ca valoroasă chiar de la apariţia ei. Se afirmă [2]): „Ca economist scrierile sale sînt de o importanţă excepţională, nimeni n-a văzut mai clar ca el situaţia ţării şi este primul şi singurul care a populari-

1) O interesantă figură europeană a veacului al XIX-lea — Ion Ghica. I. Roman, Orizonturi V. 1956 p. 29-35.

2) Dr. C. Istrate, discurs de recepţie de la Academie — „Activitatea ştiinţifică a lui I. Ghica".

zat chestiunile economice sub forma convorbirilor". Ghica însuşi arăta: Convorbirile sînt singura formă sub care se pot prezenta asemenea chestiuni unui public puţin obişnuit încă cu studiul ştiinţelor morale şi politice.

Am pomenit în primul rînd de această ramură a preocupărilor sale, pentru că aici se desluşeşte cel mai limpede caracterul său de pionier în cercetările ce le-a efectuat. Şi apoi pentru că prin expunerea sa I. Ghica păşeşte spre literatură.

Convorbirile ecomonice au 9 capitole ce introduc, antrenează, cointeresează şi pe ignorant şi pe cunoscător în studiul ştiinţei economice. Munca, creditul, proprietatea, industria, finanţele sînt titluri de capitole cuprinzătoare, cu mult material teoretic. Ele se citesc uşor, mai ales că tema proprietăţii de ex. este prezentată cu personaje ce se mişcă şi vorbesc natural, cu redarea sugestivă a atmosferei locului şi timpului, încît se încadrează autenticelor bucăţi literare. Sau alt exemplu: Un tablou plin de viaţă e descrierea Cişmigiului aşa cum era acum un veac. Şi tabloul serveşte la introducerea capitolului despre... Finanţe.

La I. Ghica observăm totdeauna împletirea armonioasă între plăcut şi util, crîmpeie din traiul romînesc de odinioară sînt povestite alături de producţie, consumaţie, schimb. Dealtfel şi în alte lucrări ştiinţifice el şterge bariera între diferitele maniere de tratare şi avem literatură în plină prezentare ştiinţifică, ca de ex.:

„Omul a stat mult timp în uimire dinaintea minunilor creaţiunii, admirînd cînd cerul azuriu cu luminosul soare, cînd luna cea bălaie cu stelele învăpăiate, cînd cîmpia verde, însmălţată cu flori colorate, care de care mai fru-

moase, mai mîndre şi mai graţioase, contemplînd falnicii copaci încărcaţi cu roade gustoase, privind cu respect uriaşii munţi şi ascultînd în extaz cîntările armonioase ale păsărilor cerului, murmurul apelor şi şoaptele frunzelor..." [1]).

De aceea ne-am referit în primul rînd la această latură a operelor sale căci astfel, în vîrtejul altor activităţi se va pregăti şi se va forma, cel care mai tîrziu se va număra printre clasicii literaturii noastre. I. Ghica urmărea în strînsa lor înrudire toate verigile desfăşurării inteligenţei omeneşti - după cum ne spune B. P. Haşdeu. El a fost matematician, economist, istoric, cunoscător al artelor şi mai presus de toate mînuitor al condeiului. Publicist încă din timpul studiilor la Paris, îşi va continua activitatea în beletristică pînă în ultimii ani ai vieţii. O analiză atentă, care ne ajută să-l cunoaştem pe I. Ghica omul politic, dar mai ales scriitorul este făcută de I. Roman în prefaţa volumelor îngrijite de el. Sînt 94 pag. de adevărat studiu monografic.

Consacrarea literară a lui I. Ghica şi am putea spune faima, i-a adus-o volumul *Scrisori către V. Alecsandri* (1879-1881) apărute în vol. I al actualei ediţii. Ele sînt o cronică vie, originală, plină de pitoresc a vieţii romîneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea cum le defineşte I. Roman [2]).

În actuala reeditare, lucrarea însoţită de glosar, aduce cu ea toată prospeţimea unor amintiri autentice într-o prezentare originală. Ilustraţiile sugestive: Hanul lui Manuc; Recepţie la palatul domnesc în 1843; Casă în Bucureşti pe la jumătatea secolului al XIX-lea şi altele ne familiarizează cu atmosfera evocată.

În criticile literare de ocazie I. Ghica dădea o însemnătate deosebită limbii pe care o dorea firească, uşoară şi fără multe împrumuturi streine. Este tocmai limba pe care o va folosi, fără s-o afişeze ca instrument literar, ci în chip natural, în *Scrisori către V. Alecsandri*. Cu f. rare excepţii Ghica nu abuzează nici de arhaisme, nici de neologisme. Termenii sînt puşi la locul lor cu simţ artistic şi ajută la redarea culorii locale sau la limpezirea ideilor expuse. Curgerea frazei sale e firească, liniştită, neînzorzonată şi viguroasă.

Ion Ghica are meritul de a fi evocat cu căldură în această lucrare, figura cîtorva scriitori contemporani. Poate tocmai acest fapt a contribuit la popularitatea ce au dobîndit scurt timp după apariţie. Şi paginile despre Nicolae Filimon, Iancu Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Nicu Bălcescu sînt interesante nu numai prin amănuntele biografice comunicate, ci şi prin remarcabila justeţe cu care sintetizează valoarea creaţiei scriitorilor evocaţi [1]). Prin creaţia sa el duce mai departe pe drumul desăvîrşirii literatura epistolară romînească.

Conceperea lucrării a fost făcută începînd din 1879, după sugestia dată de V. Alecsandri: „Tu me-ai povestit adesea - i se adresează poetul - întîmplări mult interesante pe care le auziseşi din bătrîni şi mi-ai zugrăvit cu un adevărat talent de pictor unele figuri din generaţia ce ne-a precedat, întrevăzută de tine în copilărie".

---

1) I. Ghica: Pămîntul şi omul. Bucureşti 1863.
2) Op. cit.

---

1) I. Roman: Un partizan al realismului critic în literatură —Gazeta literară, 16 august 1956.

Ca şi cum ar povesti oral, opera lui se încheagă din istorisiri ce evocă vremi apuse şi anii pînă la Unire. Singur mărturisea: „Numai literatura poate exprima cu exactitate starea intelectuală şi morală a unei epoci. Ea este tezaurul în care se depun cunoştinţele societăţii omeneşti.

Mai lesne vom putea urmări ideile de bază ale scrisorilor sale categorisindu-le: unele au în centru portretul personalităţii ce dă şi titlu bucăţii: Clucerul Alecu Gheorghiescu, Teodoros, Băltăreţu, Nicu Bălcescu, Căpitanu Laurent, Gr. Alexandrescu; altele se referă la anume evenimente sau la perioade din epocă: Din timpul zaverei, din vremea lui Caragea; în sfîrşit scrisorile ce se referă la vreo instituţie sau împrejurare specială; şcoala acum 50 de ani; O călătorie de la Bucureşti la Iaşi înainte de 1848; Un bal la curte. Ideea pe care o urmărea era educaţia tineretului, care trebuie să cunoască experienţa generaţiilor. Astfel găsim forme de anticosmopolitism şi un bogat sentiment al vieţii. *Tunsu* şi *Jianu* e scris sub influenţa populară şi cu limbaj popular. Se arată a fi bun critic literar, cu gust şi acuitate în portretul *Th. Diamant.* Reportajul *o călătorie de la Bucureşti la Iaşi înainte de 1848 ne relevă umorul său.*

Ca o adevărată cronică a vremii sale el descrie cele mai variate forme de activitate umană. Lucrarea sa se situează pe linia tradiţiei scrisorilor literare din *Păcatele tinereţelor* a lui C. Negruzzi, capitolul *Negru pe alb*, a „fiziologiilor" lui A. Russo, M. Kogălniceanu. În creaţia sa I. Ghica avea precedenţi pe Montesquieu, Voltaire, Diderot. Dar opera îi poartă amprenta personalităţii şi scrisorile sale către V. Alecsandri sînt un amestec de memoriu, reportaj literar şi studiu istoric.

I. Ghica se defineşte înalt în cugetare, fermecător ca stil profund în cunoştinţe. Într-o scrisoare către G. Sion scriitorul nădăjduia: „Cineva îmi zicea, vorbindu-mi de cartea mea, că ea va fi foarte apreciată peste 30 sau 40 de ani. Şi aceasta mă mîngîie destul şi mă face a continua, deşi poate că nu voi avea satisfacţiunea de a citi criticile ce se vor face pe atunci în bibliografii..." [1]).

În încheerea acestor două volume ne este prezentată întreaga bibliografie a scrierilor sale apărute în periodice, în volume, reeditările postume şi tot ce s-a scris despre Ghica

Această sinteză a întregii activităţi de mînuitor al condeiului este binevenită, pentru că desfăşoară în faţa noastră toate laturile personalităţii sale. Prin aceasta se apreciază şi munca de cercetător a editorului.

Şaizeci de toamne şi-au fluturat aripile de ceţuri peste parcul din Ghergani unde, în mausoleul cu arhitectură bizantină, doarme somnul de veci cel care a fost I. Ghica. Şi au trecut şi şaizeci de primăveri peste mormîntul său şi în acest început al anotimpului de lumină gîndul nostru s-a îndreptat spre amintirea spiritului său enciclopedic. Iar volumele sale de Opere vor aduce în casele noastre eroi şi fapte ce ne vor înveseli, ne vor îmbogăţi cunoştinţele, ne vor ajuta cu experienţa lor.

ZAM. PAUL.

---

1) Op. cit.

ÎNSEMNĂRI

Noi descoperiri arheologice.

Stăpîniţi de pasiunea de a stoarce pămîntului noi mărturii ale vieţii din trecutul îndepărtat al popoarelor, oameni de ştiinţă continuă de sîrg munca grea şi migăloasă de săpături arheologice, nu numai la noi ci şi în alte părţi. Mulţumită acestei susţinute strădanii, s-a ajuns în ultimul timp la noi descoperiri arheologice. Dintre acestea, înregistrăm pe următoarele:

1) În urma cercetărilor recente ce s-au făcut printre ruinele celui mai vechiu oraş de pe teritoriul patriei noastre, şi anume oraşul Istria, care se află pe malul lacului Sinoe, la 50 km. nord de Constanţa, s-au descoperit între altele, unele vestigii de interes religios.

Astfel, în urma descoperirii complete a unui edificiu de mari proporţii, situat în partea de răsărit a oraşului şi care reprezintă o bogată locuinţă particulară, cu numeroase încăperi, s-a descoperit şi o cameră terminată în partea de răsărit printr-o absidă, despre care cercetătorii noştri socotesc c-ar fi fost o sală de judecată sau o sală de rugăciuni interioară.

De asemenea, nu departe de acropola oraşului a fost cercetat un templu grec datînd de pe la mijlocul veacului al V-lea a. Chr. n., aşezat la ţărmul mării, în partea de nord a oraşului. Acest templu e clădit din blocuri de calcar deosebit de îngrijit lucrate, avînd o krepidoma cu patru trepte în partea de sud, cu un pronaos, o cella şi un opisthodom de forma şi dimensiunile obişnuite templelor greceşti din Asia Mică. E vorba de cele trei părţi constitutive, cărora la bisericile creştine le corespunde pridvorul, altarul şi diaconiconul.

Nu este exclus ca cercetările ce vor urma, să scoată la iveală noi urme religioase în acest Pompei al ţării noastre.

2) În cursul anului trecut, cu ocazia unor săpături de canalizare, s-au descoperit în centrul oraşului Constanţa şi anume pe bulevardul Republicii, trei sarcofage. Într-unul din ele, au fost găsite două schelete (rămăşiţele unei familii: soţ şi soţie). Fiecare craniu avea în partea dreaptă cîte două lacrimarii confecţionate din sticlă, a căror utilitate era exclusiv rituală. Sub bărbia femeii a fost găsit un „pandantiv“ din bronz. De asemenea, s-a mai constatat că de braţul stîng al femeii a fost legat un clopoţel din bronz. Toate aceste obiecte reprezintă o moştenire a obiceiurilor romane.

Întrucît sarcofagele au fost descoperite într-un complex arheologic caracteristic unei părţi a oraşului, ele duc la concluzia că aici exista în antichitate un cimitir. Acest complex se întinde de la ţărmul mării — partea de sud est — pînă dincolo de parcul din faţa teatrului de stat. Aici se găsesc din plin sarcofage, morminte acoperite cu ţiglă sau descoperite.

O altă mărturie a vechii cul-

turi a Tomisului de odinioară, este sarcofagul descoperit în cartierul Coiciu al Constanței, care prezintă multe curiozități. Lung de 2,14 m., lat de 1,C8 m. și înalt de 0,95 m., e construit din marmoră de bună calitate, dar cioplit în mod grosolan și nu poartă nici o inscripție. Osemintele celui înhumat dovedesc că acesta a fost un om matur. De-a lungul piciorului drept avea înșirate pe cîteva rînduri mai multe cuie de fier cu floarea mare. Despre acestea se presupune c-ar fi fost înfipte ca ornament pe teaca unei săbii, în care caz înseamnă că individul a fost un militar roman. Tot lîngă piciorul drept a fost găsit un opaiț întreg, care nu prezintă nici o urmă de ornament și a cărui pastă fină constituie singurul criteriu de apreciere a vîrstei mormîntului și anume secolul al II-lea p. Chr. n.

Un interes deosebit prezintă, între descoperirile făcute nu de mult, un basorelief de marmoră, care reprezintă pe zeul Hercules. Felul cum este executat Hercules și cadrul respectiv dovedesc că basorelieful datează cam de la sfîrșitul veacului al II-lea p. Chr. n. Descoperirea mai dovedește că pe vremea aceea existau în vechiul Tomis meșteri iscusiți, care lucrau în ateliere de prelucrare a marmurei.

3) Printre descoperirile recente făcute sub ruinele orașului Pompei, sînt resturi de afișe, executate în roșu și albastru, ale unor reprezentații teatrele și lupte de gladiatori. Ceea ce trebuiește reținut ca interesant, este faptul că unele afișe conțineau și anunțuri de publicitate pentru băi termale și medicamente.

Această descoperire infirmă ipoteza acreditată pînă acum în lumea oamenilor de știință, că publicitatea a luat naștere odată cu presa, în veacul al XVII-lea. Căci cele descoperite cu acest prilej, dovedesc că publicitatea datează din epoci istorice mai îndepărtate.

4) Descoperirile arheologice din Mexic, făcute în ultimii ani, au adus un spor de lumină asupra măreției artei vechi mexicane.

Pămîntul Mexicului ascunde încă multe și importante vestigii ale culturilor care au precedat cucerirea lui de către europeni. De aceea, săpăturile arheologice se continuă aici și au ca rezultat dezvăluirea de noi elemente și aspecte ale trecutului cultural al Mexicului.

După părerile unor competenți în materie, monumentele, ruinele și obiectele numite precolumbiene, descoperite în Mexic sau America Centrală, formează un întreg. Dovadă despre aceasta este, între altele faptul că peste tot întîlnim aceeași zei chiar dacă poartă numiri diferite. Diferențele ce se constată, sînt fie locale, fie cronologice. Cadrul de timp al dezvoltării acestei culturi se extinde pe un interval mare și anume de la al doilea mileniu a. Chr. n. și pînă la veacul al XIV-lea p. Chr. n. Cronologia privind diferitele epoci din lăuntrul acestui interval, nu-i definitiv și sigur stabilită.

Pe baza săpăturilor în curs sau de curînd isprăvite, făcute în regiuni ale Mexicului foarte îndepărtate unele de altele, se poate stabili fără risc că una din trăsăturile caracteristice ale vechii culturi mexicane, este unitatea în diversitate.

Poziția de la La Venta, în sud, a lăsat multe obiecte olmece, ca: idoli, figuri de monstru din piatră prețioasă, figurine din pămînt ars, un zeu al focului cu jăratecul său. Există și capete duble încarnînd dualitatea binelui și al răului,

capete mici din piatră preţioasă care-s reproducerea exactă a capetelor colosale, precum şi o minunată statuie de luptător (din lavă) de 80 cm. înălţime.

Poziţia de la La Quemada, la nord-est de Mexic, a îngăduit să se găsească urme ale popoarelor de năvălitori nomazi, vînători, şi cuceritori, care trăiau la marginea marilor civilizaţii. E vorba de trunchiuri de piramidă pline, formate din pietre brute, îmbinate fără ciment, care nu poartă nici o decoraţie nici pictată şi nici sculptată. Aceste monumente constituiesc centre de adunare. Acestea-s populaţiile care porniră cucerirea popoarelor mai civilizate din sud şi le cotropiră înainte de a fi asimilate de ele. Ce contrast între aceste forme de pietre simple şi între palate ca cele ale lui Qutezacoatl!

Exemplul pe care ni-l oferă palatul lui Mitla, ne arată ce constatări se pot face pe baza noilor săpături. Faţada foarte cunoscută a acestui palat constituia o enigmă. Deşi acesta-i situat în valea de la Oaxaca, deci în plină regiune de cultură zapotecă, ea prezintă elementele decorative curioase, care aduc aminte de cele greceşti şi-s foarte diferite de ornamentele zapotece. Arheologii făcură atunci o alegere printre cele trei sute de poziţii alinіate în regiunea mistecă. Acolo, foarte curînd, săpăturile întreprinse au îngăduit a se descoperi motive asemănătoare şi realizate în acelaşi fel prin juxta - şi supraaşezare de pietre ieşite în afară într-un ansamblu arhitectural.

Atunci s-a făcut evident faptul că regiunea palatului Mitla a suferit, după cultura zapotecă, o invazie mistecă, fără îndoială la sfîrşitul veacului al XIV-lea p. Chr. n.

În centrul Statului de Vera Cruz, aproape de coasta golfului Mexicului, aceste săpături au îngăduit descoperirea cîtorva obiecte aparţinînd unei culturi încă slab cunoscută, tajim. De asemenea, necropola care se găseşte în insulă, în faţa lui Vera Cruz, deşi este de multă vreme prădată literalmente de „exploratori", continuă a oferi piese foarte interesante. De asemenea, poziţia de la Mexico ar fi una din cele mai bogate, deşi-i în întregime acoperită de spanioli.

De cîte ori un prilej îngăduie a săpa pămîntul, s-au făcut descoperiri captivante. Dar săpături într-un oraş modern pun o problemă gravă şi e puţin probabil că arheologii pot face să fie luată în considerare de administraţia municipală.

Săpăturile nu-s mai uşoare în junglă. Ajunge a lăsa o poziţte părăsită timp de şase luni, pentru a o regăsi năpădită de arbori, chiar şi acolo unde pămîntul a fost defrişat. E cazul poziţiei de la Palenca. Temple maya cu acoperiş de piatră, în formă de boltă, încoronează piramide arhitecturale. Într-unul din ele, diferenţa de sonoritate printre lespezile de piatră ale templului reţinură atenţia unui arheolog. Ridicîndu-se aceste lespezi de piatră şi îndepărtîndu-se tonele de piatră care le-au astupat, s-a descoperit o scară. Această scară se afunda adînc sub pămînt şi ducea la o criptă. Cripta ascundea în sine un mormînt. După ce a fost ridicat capacul, a apărut un schelet cu faţa acoperită de o mască, făcută din bucăţi de piatră preţioasă şi împodobită cu un colier.

Un astfel de mormînt, împodobit şi ascuns totodată, care cere lucrări îndelungate şi o viaţă de preocupări, aduce aminte de egipteni. În tot cazul, el se deosebeşte în mod radical de locurile de în-

mormîntare obişnuite în Mexic, unde corpul era depus în mod simplu în pămînt, înconjurat de obiecte şi de oale de pămînt.

Dacă aceste cripte subterane au un caracter misterios, descoperirea de fresce foarte colorate, oricît de seducătoare ar fi ele, pot de asemenea să constituie o enigmă.

Încă mai dinainte se cunoşteau picturile murale ale castelului de la Chichen Itza. Cele de la Bonampak sînt cel puţin tot aşa de frumoase şi de importante. Bonampak este un nume maya refăcut de arheologi şi care înseamnă numai „zid pictat". E vorba de un ansamblu descoperit aproape de Guatemala, la 30 km. de fluviul Usumacinta şi despre care numai fotografiile pot da o ideie. Dar frumuseţea unei descoperiri nu ajunge savanţilor. Aceste fresce uşor interpretabile poartă inscripţii care rămîn o enigmă şi care n-au fost încă descifrate.

După cum se vede, mai sînt încă mari progrese de făcut în cunoaşterea culturii precolumbiene. Dar, după cum subliniază foarte just un arheolog al vremurilor noastre, arheologul, care era odinioară un e s t e t sau un anticar, a devenit azi un savant, un istoric, un etnograf. Pentru el, scopul urmărit este reconstituirea modului de viaţă al populaţiilor dispărute. În unele ţări, e de-ajuns să ştii citi şi să consulţi arhive. Dar în Mexic trebuie să sondezi pămîntul şi să faci săpături în junglă.

Arheologii mexicani se ostenesc intens în această muncă şi nu-i de mirare că cercetările lor asidui se încununează de rezultate concrete. Fără îndoială, munca lor, va scoate la iveală noi elemente şi aspecte ale faimoasei culturi precolumbiene.

5) Mulţumită ostenelilor şi destoiniciei arheologilor sovietici, Asia milenară îşi dezvăluie mai departe bogăţiile sale istorice. O dovadă grăitoare în acest sens, sînt cercetările arheologice de la Horezm, care privesc în special perioada antică şi care au reţinut în mod deosebit atenţia specialiştilor de pretutindeni.

Al X-lea Congres internaţional al Ştiinţelor istorice, care s-a ţinut la Roma în septembrie 1955, a prilejuit sublinierea importanţei excepţionale a rezultatelor ultimelor săpături din Asia. Raportul general pentru studiul Antichităţii a arătat că de la război încoace săpăturile n-au mai dat, în Orientul Apropiat, rezultate dramatice ca cele de la Ur, Ras-Şamra sau Mohenjo-Daro, care au schimbat brusc faţa istoriei. „Unica excepţie – adaugă acesta – pare să fie reprezentată de săpăturile ruseşti din stepele euro-asiatice, care au primenit cunoştinţele noastre despre cultura sciţilor şi despre multe alte aspecte ale vieţii sociale din Asia centrală, a aşeminizilor în Statul parto-sasanid".

Săpăturile de la Horezm nu constituiesc decît unul din elementele cele mai spectaculare din cadrul acestui ansamblu imens. În ajunul invaziei mongole, la începutul veacului al XIII-lea, Horezmul al cărui centru era în Asia centrală delta lui Amu-Daria, pe ţărmul de sud al mării de Aral, cunoştea încă o eră strălucită de putere politică şi de dezvoltare culturală. Era prelungirea culturilor succesive care s-au succedat timp de patru milenii în aceleaşi locuri.

La începutul secolului nostru, numeroase poziţii dormiau, protejate de nisip, în singurătatea şi liniştea pustiului, împreună cu secretele trecutului. Pînă la Re-

voluţia din octombrie, întreaga istorie a Asiei centrale rămăsese foarte obscură, întrucît nu erau la îndemînă decît foarte puţine tradiţii scrise. Dar la începutul veacului al XIX-lea, istoria Egiptului, Babiloniei şi Asiriei sau a Persiei nu era deloc mai bine cunoscută din cauza datelor sărace şi adeseori nesigure, transmise de istoricii şi geografii Antichităţii.

Deşi nu prezintă o importanţă egală cu cea a reînvierii culturii faraonice şi a culturilor mesopotamiene, totuşi reînvierea Horezmului vorbeşte puternic imaginaţiei. Ea deschide un capitol nou al istoriei, pasionant din pricina bogăţiilor sale originale, dar şi ca legătură privilegiată de contacte între influienţele venite din sud, din est şi din nord. O comparaţie între o istorie ca aceea a Horezmului şi, istoria ţărilor clasice ale Orientului Apropiat şi ale Mediteranei, este indispensabilă pentru o mai bună înţelegere a naşterii şi dezvoltării marilor culturi ale Antichităţii.

Animatorul şi conducătorul lucrărilor ce au dus la strălucitele rezultate obţinute de la anul 1948 încoace, este profesorul S. P. Tolstov, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a U. R S. S. şi directorul Institutului de etnografie al U. R. S. S.; om de o vigoare tinerească, de o călire puţin obişnuită şi de un rar avînt intelectual. Numai datorită acestor calităţi, a putut fi stăpîn pe aşa importante sarcini ştiinţifice.

Explorarea sistematică a Horezmului a început în anul 1937. În anul 1948, dl. S. P. Tolstov a prezentat rezultatele acesteia în două lucrări fundamentale, dintre care una, dînd o sinteză vie, foarte bogat ilustrată, a fost tradusă în limba germană (Auf den Spuren der altchoresmischen Kultur, Berlin, Verlag Kultur und Fortschritt, 1953). O schiţă scurtă dar sugestivă se găseşte tradusă în limba franceză şi anume în mica colecţie „L'Orient ancien illustrè", publicată de A. Maisonneuve (no. 8, B. B. Plotrovschy, P. N. Schultz et V. A. Golovkina, S. P. Tolstov: Ourartou, Neapolis des Scythes Khorezm).

Dealtfel, profesorul S. P. Tolstov dispune şi de condiţiile de muncă corespunzătoare sarcinilor ce i s-au încredinţat: un stat major de 60 membri plus un material mecanic pe cît de abundent, pe atît de perfecţionat. Fără încetare se formează pe teren noi colaboratori specialişti, printre care mulţi savanţi tineri originari din republicile Asiei centrale.

Pînă în anul 1950, obiectivul principal fusese dezgroparea unui mare palat din veacul al III-lea p. Chr. n. din cetatea moartă de la Toprak-Kala. Opinia comună printre istorici fusese că nici o schimbare considerabilă nu se produsese în sistemele sociale ale Asiei centrale începînd cu timpul aşeminizilor şi pînă în veacul al IV-lea a. Chr. n. Or, rezultatul major al săpăturilor sovietice a probat că toate aceste popoare au, ca acelea ale Europei, lunga cale a unei dezvoltări progresive, care le-a făcut să treacă de la comunitatea primitivă la feudalism prin acelaşi regim al sclavajului ca cea care a caracterizat culturile clasice ale Greciei şi Romei. Palatul de la Toprak-Kala marchează punctul culminant al acestei evoluţii.

Printre numeroasele piese pe care le cuprindea, se remarcă săli mari de paradă, care erau împodobite cu statui şi cu reliefuri din pămînt ars: sală a regilor, sală a victoriilor, sală a luptătorilor. Zidurile apartamentelor cas-

nice erau decorate bogat cu picturi murale sau cu figuri de bărbaţi şi de femei (una cîntînd cu harfa), erau încadrate de ornamente geometrice variate. O descoperire senzaţională fu aceea a unui urcior, care făcuse parte din arhivele regale şi care conţinea 140 de texte scrise pe tablete de lemn şi pe suluri de piele.

Această descoperire oferia proba înaltei dezvoltări politice şi culturale a vechiului Stat al Horezmului. Dar din ea se desprinde şi altă concluzie nu mai puţin sezisantă. Şi anume: limba acestor texte este limba naţională, adică o limbă iraniană; dar scrierea e armeană şi nu greacă, cum ar fi putut presupune unii.

După anul 1950, expediţia arheologică de la Horezm se îndreptă spre alte obiective: verificarea succesiunii de culturi care a fost stabilită mai înainte, pentru a îmbogăţi cunoştinţa asupra lor; studiu asupra sistemelor succesive de irigaţie.

Cea mai veche cultură zisă de Kelteminar, care apare la finea celui al patrulea mileniu, este o cultură de pescari şi de vînători, care foloseşte un utilaj de piatră şi de os şi care trăieşte în locuinţe mari ovale de lemn şi de trestie (pentru grupe familiare de la 100 la 120 membri). Explorarea văii Uzboi a descoperit aici poziţii neolitice de aceeaşi natură dar cu un utilaj mai ordinar. Întîrzierea este sensibilă în raport cu culturile Nilului sau Eufratului. Dar Amu-Daria era un fluviu imposibil de stăpînit cu o tehnică primitivă. Istoria cursurilor sale şi a deltelor sale succesive a fost deslușită de geografii expediţiei. Încă în veacul al XI-lea, un autor arab, Al. Biruni, presimţise explicarea acestor divagaţii puţin favorabile unei dezvoltări rapide de culturi agricole: fluviul tîra după sine mase enorme de aluviuni zmulse pantelor bazinului superior; pe şes, aceste aluviuni se depuneau în albia însăşi, o înălţau, făcînd apele să-şi sape, la capătul unui anumit timp, o albie nouă.

În mileniul al doilea, cultura de Tazabagiab foloseşte arama, apoi bronzul cu ornamentaţii ce aduc aminte pe cele ale bronzului de Siberia. Acum avem a face aici cu creşterea şi cu cultura legate de tîrnăcop: o reţea foarte primitivă de irigaţie a fost întîlnită recent în deltă. E epoca primelor migraţiuni indo-europene, care au avut de rezultat aşezarea aici a unor populaţii iraniene înrudite cu sciţii.

Apariţia de puteri de stat centralizate, legată de dezvoltarea sclavajului, se poate data începînd cu secolele VIII-VII a. Chr. n. şi utilizarea sclavajului îngăduie crearea de reţele de irigaţie dezvoltate, a cărei evoluţie este o manifestare, între altele, a capacităţii de reînnoire a popoarelor multă vreme dispreţuite. În veacurile VI-IV, canalele au dimensiuni enorme (30-40 m. lărgime), se întind în lungul braţelor deltei pe cale de dispariţie şi nu îngăduiesc irigaţie decît pe una din părţile lor. După începutul erei noastre, sistemul se prefecţionează. Canalele de aducere, mai strîmte (10 la 12 metri lărgime) şi mai adînci, alimentează o reţea de revărsare, ale cărei braţe se îmbină în unghi ascuţit şi nu drept. Uneori, ca la canalul Cer-men-jab, instalaţiile evului mediu marchează chiar un regres faţă de Antichitate.

Cele două epoci mari ale vieţii antice sînt cele de Kangha (din veacul IV-veacul I a. Chr. n.) şi cea din Kuşana care a urmat. În epoca Kangha (denominaţie împrumutată din Avesta),

Horezmul, care a scuturat jugul aşeminizilor, formează un Stat puternic, care însufleţeşte în Asia centrală rezistenţa faţă de penetraţia greacă. Din această epocă datează enigmatica instalaţie de la Koi-Krylgan-Kala, unde s-au făcut sistematic săpături începînd din anul 1952. O înaltă construcţie rotundă, cu etaj, cu bolţi (poate un templu funerar) este înconjurată de numeroase încăperi de locuit sau de magazine, ele însele închise într-un zid circular cu un diametru de 86 m. şi întărit de nouă turnuri. Aici s-au găsit urcioare mari, în care se păstra mai ales vinul, vase de băut (tip thyton) împodobite cu figuraţie de cai şi de paseri mitologice, cămări cu oseminte (de ceramică) stînd deasupra unei figuri umane, precum şi (pe un recipient pentru vin) o inscripţie scurtă în caractere armene, cea mai veche din Asia centrală, dînd numele iranian al posesorului.

Spre mijlocul primului veac p. Chr. n., Horezmul fu pus în atîrnare de imperiul indo-scit de la Kuşana, celebru prin atelierele sale de sculptură greco-budistă. Fortăreaţa de la Giaur-Kala, unde s-au făcut săpături în anul 1952, este probabil unul din punctele de sprijin pentru securitatea acestui imperiu. Apoi Horezmul recîştigă o independenţă, care se afirmă în palatul de la Toprak-Kala. Pe urmă, în acelaşi timp ca şi pentru imperiul roman, o profundă criză socială, însoţită de invazii barbare, atrase prăbuşirea structurii sclavagiste.

Cultura, un minunat mijloc de acţiune pentru pace. Ca cea mai nobilă şi mai superioară manifestare a spiritului uman, cultura se dovedeşte un excelent mijloc de acţiune pentru pace. Acest lucru este confirmat de amploarea tot mai mare, pe care au luat-o în ultimul timp relaţiile şi schimburile culturale dintre diferitele popoare, precum şi roadele aduse de acestea.

Aşa precum a subliniat la timpul său Consiliul Mondial al Păcii, ştiinţa şi cultura în general constituesc unul din instrumentele principale întru dobîndirea succesului deplin în strădania spre armonie şi colaborare constructivă pe plan mondial. Mulţumită iniţiativei şi directivelor date de acest comandament suprem, Mişcarea mondială pentru pace a făcut din ştiinţă şi cultură un mijloc de acţiune de prim rang. Astfel, în cadrul seziunii extraordinare de la Berlin a Consiluilui Mondial al Păcii (23-27 mai 1954), recomandarea Comisiei culturale, constatînd succese încurajatoare în domeniul schimburilor culturale, arată că trebuie să dispară orice obstacole din calea acestor schimburi şi preconizează dezvoltarea culturii naţionale şi lărgirea schimburilor culturale reciproce. Căci popoarele vor ca ştiinţa şi cultura să slujească cauza prieteniei şi păcii între popoare. De asemenea, cu prilejul Conferinţei internaţionale de la Stockholm (19-23 iunie 1954) pentru slăbirea încordării internaţionale, Secţia culturală a acestuia a elaborat proiectul de recomandare cu privire la lărgirea schimburilor şi legăturilor culturale, care preconizează : intensificarea schimburilor culturale, menite să contribuie la instaurarea unui spirit de înţelegere şi încredere reciprocă, fără de care cauza păcii nu poate fi salvată.

Promovării păcii prin cultură, slujeşte şi un organism special al Organizaţiei Naţiunilor Unite şi anume U. N. E. S. C. O., adică Organizaţia Naţiunilor Unite pen-

tru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură.

Compusă din 77 de ţări membre, printre care şi Republica Populară Romînă, U.N.E.S.C.O. se ocupă de problemele educaţiei, ştiinţei şi culturii ca mijloace de promovare a armoniei şi colaborării constructive între popoare. Considerînd faptul că manifestările culturale constituesc limbajul cel mai direct şi mai lesnicios, ea organizează schimburi culturale şi alte activităţi ce duc la cunoaşterea reciprocă a popoarelor, în vederea unei mai bune înţelegeri pe plan internaţional. În acest scop se foloseşte mai ales de următoarele publicaţii: revista „Muzeul", care se ocupă cu muzeele din diferitele ţări şi mai ales cu tehnica muzeală ; buletinul bibliotecilor, care cuprinde informaţii despre diferite biblioteci din diferite ţări ; buletine informative şi colecţii de albume.

Un chip deosebit de interesant de a pune cultura şi anume arta în slujba păcii, este cel iniţiat în vara anului trecut la Budapesta. Aici a avuţ loc o conferinţă a reprezentanţilor cinematografiilor din opt ţări, care urmează să realizeze în colaborare un mare documentar artistic în culori despre fluviul Dunărea.

Iniţiativa acestui film cu adevărat internaţional aparţine studioului de documentare maghiar. Cineaştii de aici au zămislt ideia ca ţările străbătute de bătrînul fluviu european să lucreze împreună un film, în care să fie înfăţişată Dunărea şi cele mai frumoase aşezări de pe malurile ei. Propunerea găsind ecoul dorit, s-a ţinut în vara trecută la Budapesta conferinţa delegaţilor din următoarele opt ţări: Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Romînia, Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia, Austria şi Germania Occidentală. Ei s-au întîlnit aici pentru a discuta şi a hotărî în comun viitorul film, pe care l-au botezat: *„De la munţii Pădurea Neagră pînă la Marea Neagră"*.

Timp de cinci zile, în două comisii, s-au luat la rînd şi s-au discutat probleme de ordin artistic şi de producţie. Astfel, s-a ajuns la clarificarea asupra a ceea ce are să fie filmul iniţiat: o prezentare bogată a Dunării, a frumuseţilor şi particularităţilor ei. Din fiecare ţară prin care trece fluviul, alte imagini pe cît de pitoreşti, pe atît de caracteristice. Bineînţeles, filmul se va realiza pe baza unui scenariu, iar acesta va fi rodul a opt mici scenarii, fiecare referindu-se la cîte una din ţările participante.

Din discuţiile de la Budapesta, se profilează un film interesant, plin de poezie, vechi legende, cu privelişti impresionante, un film în care cineaştii din opt ţări îşi unesc forţele, insufleţiţi de sincera dorinţă a colaborării, a realizării unei opere artistice de valoare, care să apropie şi mai mult pe cele opt ţări.

De prisos să mai stăruim în a scoate în relief calitatea eminentă a acestei acţiuni de a promova armonia, pacea. Mult grăitor este, în această privinţă următorul amănunt: Cînd documentarul „De la munţii Pădurea Neagră pînă la Marea Neagră" va fi gata, premiera lui va avea loc în aceeaşi zi, la aceeaşi oră, pe ecranele celor opt ţări producătoare. În felul acesta, prin mijlocirea filmului, îşi vor da întîlnire spectatori sovietici, germani, bulgari, iugoslavi, romîni, maghiari, austrieci şi cehi.

Un minunat mijloc de acţiune pentru pace este şi limba. Spre ilustrare şi edificare asupra acestui fapt, inducem aici cele de mai jos.

Diversitatea limbilor naţionale continuă să ridice între oameni bariere aproape de netrecut. De aceea, la anul 1887 doctorul Zamenhof a creiat limba esperanto. Nu este întru totul sigur că numai calităţile de simplitate, de claritate şi de logică ale acestei limbi ar fi cauzele determinante ale succesului cunoscut de esperanto, ca limbă internaţională. Cîteva cuvinte despre personalitatea creatorului acestei limbi, doctorul Zamenhof, care a ştiut să îmbine în opera lui o ideologie ce are la baza sa speranţa constructivă şi frăţia umană, ne vor ajuta să înţelegem mai bine raţiunile profunde ale acestui succes. Drept aceea, dăm cuvîntul doctorului Zamenhof:

„M-am născut la Bialistok, Gubernia Grodno (în Polonia). Din acest loc, unde am văzut lumina zilei şi mi-am petrecut anii copilăriei, au pornit toate avînturile vieţii mele. La Bialistok trăiau elemente din patru naţionalităţi: ruşi, polonezi, germani şi evrei. Fiecare dintre aceste grupuri diferite vorbea limba sa proprie şi relaţiile dintre ele erau cel puţin ostile. La orice pas se dovedea că diversitatea limbilor este singura sau cel puţin principala cauză a dezbinării marii familii omeneşti, şi a creării de grupuri ostile. Eu primisem o educaţie idealistă; fusesem învăţat că toţi oamenii sînt fraţi, şi totuşi, pe străzi ca şi în curţi, la fiecare pas, simţeam că „omul“ nu există: în fapt existau doar ruşi, polonezi, germani şi evrei. Toate acestea îmi chinuiau cumplit sufletul de copil şi poate că mulţi vor zîmbi auzind de acest „chin“ resimţit de un copil. Dar, întrucît pe atunci mi se părea că oamenii au puteri aproape supraomeneşti, îmi spuneam neîncetat că atunci cînd voi creşte mare, nimic nu mă va împiedica să înving acest blestem“.

Acest gînd măreţ a fost izvorul din care a ţîşnit mai tîrziu strădania sa de a creia o limbă internaţională. După studii strălucite la Varşvia şi la Moscova, cunoscînd zece limbi europene, Zamenhof a lucrat cu o deosebită rîvnă la realizarea proiectului său de limbă internaţională. Deşi termină şi medicina, nu reuşeşte să-şi cîştige clientelă şi are numai mulţumirea de a fi iubit de cei săraci. După alte încercări şi peripeţii, în iulie 1887 reuşeşte să-şi publice prima broşură sub titlul: Lingvo universala şi sub semnătura „Doctor Esperanto“ (Cel care speră). Cu preţul unor mari osteneli şi jertfe depuse de creatorul ei, Esperanto se răspîndeşte în Europa şi în America. Astfel, în anul 1905 a avut loc la Boulogne-sur-Mer primul Congres universal de esperanto. Esperanto mergea din succes în succes. Zamenhof îşi afirma cu convingere crezul său, care se desprinde în parte şi din cuvintele următoare:

„... Primii esperantişti au avut totdeauna prezentă în minte ideea de bază pe care o implică esperantismul. Ei au iubit limba esperanto, nu pentru că apropie creierul omenesc, ci pentru că apropie inimile lor“.

În anul 1914, trebuia să se ţină la Paris Congresul universal, în cadrul căruia esperantiştii evrei aveau de gînd să pună bazele unei linii ebraice de dezvoltare. Deşi el însuşi evreu, Zamenhof a spus următoarele în faţa acestei tentative:

„Cu toate suferinţele rasei mele, care îmi frîng inima, eu nu vreau să mă alătur naţionalismului evreiesc, ci doresc doar să contribui la făurirea unei justiţii omeneşti absolute. Sînt profund

convins că asta ar aduce bieţilor mei coreligionari mult mai mult bine decît propaganda naţionalistă".

Începerea celui dintîi război mondial a împiedicat ţinerea congresului proiectat la Paris, iar Zamenhof a murit la 14 aprilie 1917.

De atunci încoace, esperanto a intrat direct în acţiunea pentru pretenie şi pace.

La 2 august 1950, o petiţie semnată de 895.432 persoane în mod individual şi de 492 de organizaţii, care grupau în total 15.454.780 de membri, atrage Organizaţiei Naţiunilor Unite atenţia asupra interesului pe care îl prezintă folosirea limbii esperanto în dezvoltarea relaţiilor internaţionale. Ea a fost transmisă organizaţiei speciale U.N.E.S.C.O. care a studiat-o în cadrul celei de a 8-a Conferinţă Generală a sa, ţinută la Montevideo între 12 noiembrie şi 11 decembrie. Rezoluţia dată în această chestiune este următoarea:

„Conferinţa generală, după ce a discutat raportul directorului general asupra petiţiei internaţionale în favoarea limbii esperanto:

1) remarcă rezultatele obţinute cu ajutorul limbii esperanto în schimburile intelectuale internaţionale şi pentru apropierea dintre popoare;

2) constată că aceste rezultate corespund ţelurilor şi idealurilor U.N.E.S.C.O.;

3) autoriză pe directorul general să urmărească experienţele făcute prin utilizarea limbii esperanto în învăţămînt, ştiinţă ori cultură şi, în acest scop, să colaboreze cu asociaţia Universală pentru Esperanto în domeniile ce interesează cele două organizaţii;

4) remarcă faptul că mai multe state membre s-au declarat gata să introducă sau să dezvolte învăţămîntul limbii esperanto în cadrul şcolilor lor primare, secundare ori superioare şi invită respectivele state membre să-l ţină pe directorul general la curent cu rezultatele obţinute în acest domeniu".

În ciuda slabelor mijloace financiare de care dispun, esperantiştii din lumea întreagă îşi continuă munca de popularizare, pentru ca această dorinţă să nu rămînă o simplă „declaraţie de principii". Astfel, s-a constituit o *Mişcarè Esperantistă pentru pacea Mondială*, care îşi are sediul la Sankt Polten (Austria) şi ale cărei ţeluri sînt identice cu cele ale.mişcării partizanilor păcii.

Prof. CORNELIU SÎRBU

O preţioasă prezentare a unor aspecte interesante ale unui renumit monument de artă creştină apuseană.

Sub un titlu deosebit de sugestiv şi anume: „Athènes dans la cathedrale de Reims" (Atena în catedrala de la Reims?), dl. Marcel Cornu, un competent specialist în materie, ne prezintă — în coloanele revistei ce apare la Paris „Les Lettres françaises", Nr. 559 du 10 au 17 mars 1955, p. 10 — noua carte a d-lui J. L. H. Muller, întitulată „Joyaux de sculpture" (Giuvaere de sculptură) Reims, apărută la începutul anului 1955 în colecţia „Editions d-Art", fiind tipărită de casa de editură „La Balance", Paris, 22 rue Debelleyme.

Dintru început, recenzentul atrage cu succes luarea aminte asupra cărţii de care se ocupă, prin următoarea subliniere: „Cu preţul somptuozităţii atîtor albume care apar în fiecare lună, acesta va părea foarte umil. El este cel puţin foarte discret, avînd mai multe merite decît multe din-

tre acelea care acaparează vitrinele şi se etalează în saloane. Locul său este pe masa de lucru. E o carte serioasă, care aduce ceva nou. Mai este nevoie să adăugăm că ea-i pasionantă ?"

Despre ostenitorul care a izvodit această carte interesantă ni se spune doar atît : „Autorul ? N-are un nume, cum se spune de obicei. Se numeşte J. L. H. Muller". Apoi, după ce anunţă titlul cărţii, dl. Marcel Cornu dă următoarele indicaţii asupra cuprinsului ei. „Bine înţeles, nu mai era vorba pentru autor de a reproduce încă odată îngerii zîmbitori, regii faimoşi ai galeriei înalte, nici vreuna din celebrităţile ne mai pomenitei cetăţi de piatră care este catedrala. Giuvaerele care formează obiectul acestei cărţi, nu l-aţi văzut probabil niciodată. Ele n-au fost publicate în nici o parte. Aceste giuvaere sînt dărîmături".

Despre soarta vitregă a unora dintre podoabele vestitei catedrale, dl. Marcel Cornu ne dă informaţii în termeni adînc mişcători : „Bîntuite de un dezastru teribil şi continu : timpul, care uzează şi roade piatra delicată din care-s făcute minunăţiile de la Reims şi pe care le slăbise bombardamentul din 1914 şi incendiul ce a urmat. Timpul, şi bacilii de asemenea, microbii pietriei, care o devorează, care fac dintr-o statuie o plagă îngrozitoare, care transformă feţele surîsului în măşti de spaimă. Oricari capete au fost depozitate înainte de a fi atinse. Ele-s reproduse aici".

Apoi, referindu-se la situaţia lor actuală, dl. Marcel Cornu se rosteşte astfel : „Aceste dărîmături sînt încă în stare de lîncezire. Cît timp vor mai sta aşa ??? A găsi astfel exilate într-o remiză precară şi mîngîitoare aceste feţe seculare care respiră încă din toată viaţa lor şi se privesc cu nişte ochi care nu-s morţi, vă lasă o impresie stranie. Morgă sau muzeu ? Era un tablou jalnic şi exaltant în acelaşi timp".

Accentul sumbru se schimbă, cînd recenzentul subliniază meritul autorului de a fi scos aceste lucruri de valoare din starea lor jalnică şi din primejdia dispariţiei fără urmă : „Iată-le în tot cazul în cadrul mai convenabil al unei publicaţii de artă. Bine fotografiate, sau mai exact fotografiate foarte cinstit. Fără feeriile înşelătoare ale luminilor şi umbrelor forţate, aceste trădătoare la modă. În aşa chip, că aceste fotografii care nu-s fardate şi care caută numai a fi reflexul cel mai adecvat al modelului lor, sînt documente bune de studiu... Să mai precizăm că aceste feţe sînt, în cele mai multe cazuri, reproduse succesiv din faţă trei sferturi şi din profil".

Despre tălmăcirea cu care autorul însoţeşte aceste reproduceri, se remarcă următoarele : „Comentarul este de acelaşi duh : sobru şi minuţios. Analizînd fiecare sculptură, autorul arată cum artiştii de la Reims, în această primă jumătate a veacului al XIII-lea, căutau să individualizeze feţele, cum în lumea cugetării religioase şi a filozofiei scolastice a timpului, fiecare figură se însufleţia totuşi de o viaţă proprie. Cea mai mare parte din ele au aerul de familie — aerul societăţii lor şi al epocii lor. Dar, prin cutare sau cutare trăsătură, fiecare aparţine cuiva. Şi pe faţa acestui cineva, se destăinuieşte expresia vieţii sale interioare, pecetea existenţei sale şi a cugetărilor sale. Scurt zis, autorul încearcă — pe cîteva exemple — o analiză a stilului şi a procedeielor de stilizare ale artei gotice de a

face statui, care se găseşte la Reims".

Făcînd această minuţioasă şi adecvată analiză, autorul ajunge la următoarea constatare cu totul surprinzătoare: „Pentru cel puţin o semi-duzină din aceste feţe gotice, din vreo treizeci cîte-s reproduse aici, se simte fără nici o îndoială o influienţă a artei greceşti de a face statui. Sau cel puţin amintiri, reflexe ale artei greceşti. O astfel de cioplire a feţei, o astfel de factură nu pot să fie întîlniri forţate. Văzîndu-le, nu te poţi abţine de la a te gîndi la Grecia".

Faptul acesta face să încolţească, în sufletul d-lui Marcel Cornu, întrebările: „Iconarii sau făcătorii de imagini gotici n-au fost, deci, aşa de streini de arta antică ce se învăţa în general? Ei au cunoscut-o, privit-o; ei o imită aici? Faptul acesta nu dă deloc de gîndit? Cum se poate ca pînă la renaştere, adică timp de încă trei sute de ani, arta greacă să fi rămas literă moartă, ca goticul din nordul Franţei să fi urmat calea sa într-un chip superb de indiferent?

Mai temperîndu-şi valul de curiozitate, dl. Marcel Cornu adaugă: „Propriu vorbind, preciziunile noi ale lui J. L. H. Muller nu sînt deloc o revelaţiune totală".

Ca explicare şi justificarea a acestei afirmaţii, d-sa induce imediat următoarele: „A trecut destulă vreme de cînd s-a produs mirarea, privind portalul central de la Reims, de a găsi în îmbrăţişare, alături de scena Bunei Vestiri, grupul celor două statui ale Vizitării. Acestea au — se zice — cutele veşmîntului perfect antice, neobişnuite aici, unice.

Ce să gîndim despre acest „accident"? Despre acest fragment de sculptură, atît de deosebit faţă de întreg restul, şi care a fost uşor închipuit într-un templu grec? Oarecari istorici anticipaseră mai întîi că aceste pliuri de mantou, care seamănă atît de mult cu acelea ale himationului grecilor, datează de la renaştere, fiindcă se admitea că în secolul al XIII-lea ne găsim încă la o sută de leghe depărtare de a cunoaşte şi de a imita arta antică.

Dar ipoteza a fost îndată ruinată, cînd s-a constatat că pliurile faimoase au fost lucrate în acelaşi bloc ca şi coloanele. În plus, aceste figuri au fost imitate, cîţiva ani mai tîrziu, în 1275, la catedrala din Bamberg. În sfîrşit, mai recent, arhitectul care dirija restaurarea de la Reims de după primul război mondial, a descoperit semnele de îmbinare. Prin urmare, pliurile greceşti al Fecioarei şi ale Elisabetei sînt frumos şi bine din veacul al XIII-lea gotic.

Şi nu se mai vorbea deloc de această curiozitate, care-şi păstră secretul său. Se căuta mai de grabă a-i minimaliza semnificaţia. Istoricii sculpturii gotice, înamoraţi de subiectul studiilor lor, şi oarecum pentru a le apăra originalitatea, erau desigur obligaţi să recunoască aici „o voinţă de imitaţie", dar adăugau, nu fără o oarecare iritaţie: Imitaţie parţială. Ea nu priveşte nici tipul şi nici modelul feţelor..."

Revenind din nou la relevarea meritului autorului, dl. Marcel Cornu observă: „Făcînd cunoscute sculpturi rămase pînă aici aproape neobservate, din cauza că ele erau prea sus aşezate pe monument, sau se pierdeau în mulţimea nenumărată, Muller ne înfăţişează, de data aceasta, tipuri şi modele greceşti de feţe gotice".

Ca ilustrare şi întemeiere a acestei afirmaţii, ni se aduce cazul unui papă, coborît din catedrala

sa: „Vedeţi – zice autorul – întocmirea generală a capului este asemănătoare aceleia a capetelor greceşti ale veacului al V-lea. Găsim acelaşi oval dulce rotunjit, în jos, pe care barba nu-l distruge, aceeaşi frunte netedă, reunită la tîmple de planuri legere, aceleaşi arcade ale sprîncenilor împreunîndu-se la nas, care-i drept şi ale cărui aripi au de asemenea formă greacă... Buza inferioară e leger ridicată în sus, de maniera oarecăror capete antice .."

Dar nu e acesta singurul caz, ci-s încă multe altele. Astfel, are de asemenea un profil perfect grecesc, precum şi cazul unui cleric tînăr, care prezintă „o asemănare frapantă"– zice autorul – cu arta greacă de a face statui a veacului al V-lea, şi anume „aceleaşi proporţii ale ovalului feţei", ca şi „acelaşi ritm al liniilor".

Încă şi alte sculpturi ale catedralei din Reims provoacă în mod firesc întrebarea, dacă nu cumva sînt din epoca elenistică.

La întrebarea, dacă acest fapt nu-i cumva tulburător, dl. Marcel Cornu îşi răspunde : La dreptul vorbind, nu-i deloc tulburător pentru cugetare faptul de a găsi la Reims trăsături de imitaţie sau de inspiraţie antică. Căci ne putem închipui că în veacul al XIII-lea canoanele artei greceşti se găseau – în mică măsură – încă peste tot pe străzile oraşului şi în părţile din dosul caselor. Ne putem închipui că solul de la Reims era presărat de sculpturi galo-romane. Dar e mai extraordinar şi mai derutant faptul, ca această artă, ale cărei numeroase vestigii persistau în chip sigur, să fi stimulat aşa de puţin pe făuritorii de imagini gotici, precum şi ca ei să le fi consultat şi imitat atît de rar ca ei să nu şi le fi însuşit pe acestea mai des.

Acest fapt este explicat just de dl. Marcel Cornu, care afirmă următoarele : „Ei aveau alt lucru de adus la expresie, pe care canoanele artei antice nu-l exprimau. O cugetare cu totul diferită, o filozofie a vieţii, o formă de a concepe corpul omenesc care era în opoziţie cu spiritul grec. Stilul anticului nu cadra deloc cu aspiraţiile lor proprii şi cu poruncile formale ale clericilor ce le comandau". Căci aici era vorba de o cu totul altă sensibilitate şi de un climat social diferit.

Continuînd firul prezentării acestui proces de diferenţiere a artei din cele două lumi, d-sa adaugă: „Se simte lucrul acesta chiar în cele mai greceşti din aceste feţe gotice, care se găsesc în cartea lui J. L. H. Muller. Asimetriile frecvente, liniile ridurilor, buzele, alte detalii contrariază adesea asemănarea formală, evocînd o cugetare şi o viaţă interioară care nu-s deloc acelea care se citesc pe feţele altor statui greceşti. Aceste asemănări formale, care mărturisesc fără îndoială despre o imitaţie, păreau atunci ca o tentaţiune, o curiozitate a unor artişti, un fel de divertisment. Ar fi o prostie să zicem : o evaziune ?

In adevăr, una din grijile cele mai continui ale sculpturilor gotici a fost de a face să apară pe trupul omenesc, pe care filozofia medievală îl socotea a nu avea nici un interes în el însuşi, ci numai prin legăturile sale cu sufletul, oarecare reflexe ale vieţii reale, de a exprima pe feţele statuilor sfinte, trăsăturile adevărate ale Mariei, ale Elisabetei şi ale Anei care trăiau în Ile-de-France, în Normandie sau Campagne, un lung efort spre realism.

Elie Faure a spus foarte bine: „Acoperind cu carne vie scheletul aşa de logic al catedralelor gotice, Franţa urmărea victoria sa proprie (En recouvrant de chair vivante la charpente silogique des cathèdrales gothiques, la France poursuivait sa propre conquete").

După cum rezultă din prezentarea pe care i-o face dl. Marcel Cornu, cartea d-lui J. L. H. Muller este extrem de interesantă şi de antrenantă. Ea sugerează sau îmbie reflecţii serioase, precum şi oarecari aprecieri cu privire la artă în general şi la arta creştină occidentală în special.

Perspectiva predominant istorică şi spiritul laic care domina strădaniile artei creştine apusene nu îngăduiau o transfigurare a artei de factura şi de proporţiile celei caracteristice Răsăritului ortodox. Creaţia artistică ce împodobeşte vestita catedrală din Reims, ilustrează din plin acest fapt.

Explicaţia, pe care o încearcă dl. Marcel Cornu în legătură cu procesul de diferenţiere esenţială între arta creştină a celor două lumi: Răsăritul şi Apusul, ridică problema capitală din cadrul preocupărilor artistice: artă cu tendinţă sau moralizatoare, artă pentru artă, ori artă realistă?... Fără a ne lăsa pe panta discuţiilor ample, pe care le implică rezolvarea acestei probleme, menţionăm doar că spiritul unui creştinism autentic se poate împăca numai cu următorul principiu: creaţia artistică porneşte în mod firesc de pe solul realităţii, dar trebuie să servească ridicării acestei realităţi pe culmile desăvîrşirii.

Dar cartea d-lui J. L. H. Muller mai are darul de a sublinia, cel puţin în mod implicit şi indirect, faptul, de o deosebită actualitate, năzuinţei şi al puterii de pătrundere a creaţiilor artistice peste timp şi spaţiu, spre a cuprinde sufletul întregii omeniri, care are în esenţă nu numai aceeaşi structură, ci şi aceleaşi năzuinţe fundamentale şi aceleaşi mari idealuri. Peste coloraturile specifice pe care i le imprimă geniul popoarelor care o creiază, arta adevărată poartă în făptura ei pecetea vădită a identităţii de esenţă şi de structură a fiinţei omeneşti. Ca atare, ea este un preţios factor de armonizare şi de solidarizare a tuturor popoarelor.

Faptul acesta ne arată, încă odată, nouă celor ce sîntem călăuziţi astăzi mai mult decît ori cînd, de idealul armoniei şi colaborării constructive pe plan mondial, că ştiinţa şi cultura în general – aşa precum a subliniat la timpul său Consiliul Mondial al păcii – constituiesc unul din instrumentele principale în dobîndirea succesului deplin pe acest tărîm. Căci ştiinţa şi cultura, ca produsul cel mai autentic şi mai nobil al geniului uman, trebuie să fie un bun ce circulă pretutindeni şi de care să se bucure toţi fără rezerve şi îngrădiri. Ele ne încheagă pe toţi în unitatea unei năzuinţe comune şi ne înaripează strădaniile spre cucerirea supremului ideal: – bunăvoirea dintre oameni şi propăşirea lor spre adevăr, bine şi frumos.

Prof. CORNELIU SÎRBU

Mişcarea ecumenică şi premizele participării ortodoxe în anul 1957.

Este cunoscut faptul că Patriarhia Ecumenică are o Reprezentanţă permanentă la Geneva, pe lîngă Consiliul Mondial al Bisericilor, organ al Mişcării Ecumenice. Conducătorul acestei Reprezentanţe este I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta, cunoscut

în ţara noastră din vizita pe care ne-a făcut-o în 1955 cu prilejul generalizării cultului unor sfinţi romîni.

Înalt Prea Sfinţia Sa este un apropiat prieten al Bisericii noastre. Nu scapă nici un prilej de a ne populariza realizările peste hotare. Reprezentanţa de la Geneva editează un Buletin lunar de informaţii, în limba greacă. Numărul de pe ianuarie 1957 (nr. 4) prezintă cîteva puncte de vedere în relaţiile ortodocşilor cu Mişcarea Ecumenică, puncte de vedere care ni se par binevenite, prin aceea că exprimă exact, poziţia noastră faţă de această mişcare de inspiraţie protestantă, care de cele mai multe ori îşi trădează sursa, tinzînd, cu voie sau fără voie, cu subtilităţi sau cu momeli, să ne prindă în cursa laicismului şi a artificialului.

Problema raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Consiliul Mondial al Bisericilor a început să intereseze o parte mult mai mare din ierarhie şi credincioşi, decît pînă acum. Ea a încetat de a mai fi o chestiune care interesa numai pe cîţiva teologi. Evoluţia este firească. Gîndul unirii tuturor creştinilor într-o singură Biserică nu a părăsit niciodată pe ortodocşi şi dacă ei nu s-au aruncat dintr-odată în această Mişcare Ecumenică, a fost pentru că, conştienţi de adevărul pe care Biserica Ortodoxă îl păstrează neschimbat de veacuri, au ştiut că această mişcare nu-şi va găsi un rost autentic decît în momentul în care membrii ei se vor întoarce cu gînd smerit la izvoarele de la care s-au depărtat. Astăzi situaţia creştinismului apusean s-a schimbat, deşi încă nu esenţial şi nu cu toată îndrăzneala necesară celui ce trebuie să-şi recunoască nu numai sărăcia spirituală, ci şi greşala. Pînă acolo mai este încă destul de mult. Au apărut doar cîteva simptome îmbucurătoare. Printre acestea, întoarcerea la studiul Sfinţilor Părinţi răsăriteni este cel mai de seamă. De altfel, însăşi insistenţa cu care această Mişcare solicită aderarea noastră, trădează, în afară de dorinţa de realizare a unei ecumenicităţi care e departe încă de a fi cu adevărat ecumenică, trădează şi o carenţă interioară, absenţa unei tradiţii ecumenice la iniţiatori, a unui spirit autentic ecumenic, pe care speră să-l găsească în Ortodoxie. Valorile ortodoxe, ignorate sau dispreţuite atîta vreme, încep să cucerească interesul acestor creştini occidentali, epuizaţi, vlăguiţi şi ei înţeleg că regenerarea nu poate veni decît din Răsărit. De aceea din ce în ce mai mult vor şterge colbul de pe tomurile greceşti şi vor descoperi comorile ortodoxe, şi odată cu ele vor dori apropierea de noi, nu ca de nişte fraţi rătăciţi care trebuiesc convinşi să se reîntoarcă acasă, cum au făcut totdeauna romano-catolicii, ci ca de nişte fraţi deţinători ai unor neîndoielnice valori spirituale, cu care trebuie să stea de vorbă la egalitate, să schimbe experienţe şi să caute împreună soluţii. Firească, în asemenea condiţii atitudinea noastră ar deveni binevoitoare. Ca participanţi egali, cu un rol pozitiv şi activ în strădaniile Mişcării Ecumenice, membrii Bisericii Ortodoxe pot lua în considerare invitaţia de a adera la ea. Desigur, constatări pe această linie de atitudine, l-au făcut pe I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta, să preconizeze de acum încolo o atitudine ortodoxă *oficială* faţă de Mişcarea şi problemele ecumenice, şi nu numai o participare izolată, în nume personal sau în calitate de observatori, a

unor ortodocşi clerici sau laici, cum a fost pînă acum.

Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Consiliul Mondial ai Bisericilor au început să devină o „*chestiune de conştiinţă*“ – cum, se spune în Buletinul amintit –, pentru fiecare teolog cleric sau laic al Bisericii noastre, care vede bine caracterul ecumenic al misiunii ortodoxe, precum şi răspunderea pe care o are personal faţă de ea. Biserica noastră îşi va dezvolta rolul ei în chip absolut pozitiv, pentru că în firea Bisericii noastre şi în istoria ei se regăseşte totdeauna pozitivitatea, nu nehotărîrea, claritatea gîndirii şi a judecăţii, nu ezitarea şi nesiguranţa. Sinoadele ecumenice au fost instituţii şi rod al conştiinţei ecumenice pozitive a Bisericii noastre.

În clipa în care aceste rapoturi au devenit ca solicitare la o participare pozitivă, „o chestiune de conştiinţă“, Ortodoxia ar fi în păcat dacă ar refuza un ajutor care i se cere. Biserica oficială va trebui, deci, să se angajeze, să îndrumeze şi să traseze ea, concret, linia pe care vor trebui s-o urmeze reprezentanţii ei. Autorul Buletinului are desigur în vedere unele intervenţii oficiale deja produse, sau care se vor produce cît de curînd. Astfel, Patriarhia Ecumenică şi Biserica Greciei au anunţat că vor depune în lunile următoare pe birourile Consiliului Mondial al Bisericilor, memorii deosebite, prin care se va indica modificarea privitoare la dogma trinitară, adică a articolului de bază din Statutul Consiliului Mondial al Bisericilor. De asemenea, Patriarhia Moscovei, încă anul trecut şi-a exprimat prin I. P. S. Mitropolit Nicolai Krutiţchi dorinţa de a se organiza o întîlnire pentru luare de contact, întîlnire care s-a şi plănuit pentru anul 1957.

Unele Biserici şi-au desemnat delegaţii care fac parte chiar din Comitetul Central al Consiliului Mondial al Bisericilor, cum sînt cei ai Patriarhiei Ecumenice, ai Patriarhiei Alexandriei şi ai Bisericii Autocefale greceşti.

Ortodocşii nu trebuie să uite că au de a face în general cu Protestanţi, crescuţi într-o doctrină şi un spirit mult diferit de cel ortodox şi să nu ezite niciodată să-şi afirme poziţia, tocmai în numele pozitivităţii şi a clarităţii ortodoxe, atunci cînd s-ar încerca subtil să ni se strecoare un stil, o metodă, un spirit, şi prin acestea elemente de doctrină străine de tradiţia şi spiritul ortodox, singurul generator de adevăr.

Aceasta nu înseamnă că ortodocşii trebuie să se ducă acolo cu hotărîrea de a-şi impune în toate problemele punctele de vedere. Dacă toţi ar veni aşa, se înţelege că întreprinderea ar fi sortită eşecului, ci doar să fie mereu atentă, să discearnă esenţialul de neesenţial şi să conlucreze acolo unde, deşi unele formule de conlucrare ar părea noi, ele ar fi în spiritul Ortodoxiei ecumenice sau chiar al pogorămîntului, al economiei, atîta cît e îngăduită de Biserică. În timp e desigur posibil, ca din contactul sincer şi susţinut între Biserici, să biruiască Duhul Adevărului şi să călăuzească la unitatea pe care toţi o dorim şi care nu se va putea realiza decît în numele şi de către Însuşi Duhul Adevărului, prin organele sale consacrate din Biserică. Sîntem cu totul bucuroşi să constatăm că I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta, sub a cărui autoritate se editează Buletinul menţionat de la Geneva, e un spirit fin, care

ştie să discearnă exact semnificaţia unui fapt, şi să depisteze în hotărîrile Consiliului Mondial al Bisericilor unele intenţii nemărturisite de a angaja pe membrii Mişcării în unele acţiuni care ar însemna pentru ortodocşi abzicerea de la unele poziţii fundamentale. Aşa, de pildă, Consiliul Mondial al Bisericii a hotărît pentru perioada de 20-27 ianuarie 1957, o săptămînă de rugăciuni speciale pentru unirea Bisericilor, mărturisind că unirea se va realiza numai dacă Bisericile vor fi mişcate de pronia şi bunăvoinţa dumnezeească. Şi iată observaţia ortodoxă: Mărturisirea aceasta are şi un ascuţiş, la care Biserica Ortodoxă trebuie să ia seama pentru că unirea este într-adevăr un lucru pentru care este indispensabilă rugăciunea, dar totodată, şi un lucru pentru care este indispensabilă şi *colaborarea acelora pe care Hristos i-a uns oarecum constructori ai Bisericii Sale.* Se citează, în sprijinul afirmării, Efeseni IV, 11-13: „Şi Acesta (Hristos) a dat - zice Ap. Pavel - pe unii apostoli, pe alţii prooroci, pe alţii evanghelişti, pe alţii păstori şi învăţători, spre desăvîrşirea sfinţilor, pentru lucrul slujirii, pentru zidirea trupului lui Hristos, pînă ce vom ajunge toţi la unitatea credinţei!" E aici o sesizare a primejdiei protestante laicizante, care ignorează rolul ierarhiei, primejdie ce trebuie să ne ţină mereu în gardă. De aici începe rolul pozitiv al Bisericii Ortodoxe în Mişcarea Ecumenică: să-şi spună deschis şi cu competinţă cuvîntul. Căci, precum scrie mai departe Buletinul menţionat (noi considerăm mereu că autorul e I. P. S. Iacob de Malta) unirea nu se va realiza niciodată prin concesii, sau acomodări, sau acorduri de tipul gentleman's agrement.

Pe linia afirmării aceloraşi premize actuale ale participării ortodoxe la Mişcarea Ecumenică, trebuie să înscriem şi hotărîrile celei de a treia Adunare Generală a „Syndesmos"-ului, (Asociaţie a tinerimei ortodoxe) care s-a ţinut la Kiphissia, lîngă Atena, între 19-23 septembrie 1956. Această Asociaţie editează la Londra o revistă cu acelaşi titlu, în limba engleză, de unde şi notăm aceste informaţii (după nr. 3 din decembrie 1956).

Printre alte probleme discutate (a se vedea o scurtă prezentare a lucrărilor Adunării Generale: la „Cronica actualităţilor" din revista noastră), a fost şi aceea a relaţiilor cu eterodocşii şi cu Mişcarea Ecumenică (referenţi: Păr. Tarvasaho şi Prof. de la Halki Stavridis, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice). Iată rezoluţia Adunării cu privire la această problemă:

1. - Fii ai acestei Biserici (tinerii ortodocşi) trebuie, înainte de orice participare la Mişcarea Ecumenică, să avem conştiinţa întreagă a unităţii acestei Biserici ortodoxe şi a o mărturisi activ în viaţa noastră.

2. - Aparţinînd la diferite Biserici Ortodoxe din diferite ţări, considerăm că datoria noastră, în relaţiile noastre cu eterodocşii, este de a ne conforma totdeauna liniei de conduită a Bisericii locale căreia îi aparţinem.

3. - Înainte de a lua în considerare mai complet fenomenul Mişcării Ecumenice, simţim trebuinţa: a) să cunoaştem *à fond* învăţătura şi tradiţia Bisericii noastre, tot aşa ca şi diferenţele care ne separă de ceilalţi; b) să urmărim mai îndeaproape problemele ecumenice care se prezintă;

c) să încurajăm mijloacele practice, ca: întîlniri, conferinţe, vizite, sărbători, editări, etc. şi d) să reluăm legăturile de prietenie cu Tineretul vechilor Biserici dezidente din Orient.

Rezoluţia se încheie cu un text din Col. III, 14: „Şi în toate acestea dragoste, care este legătura desăvîrşirii".

Astfel orientată, aderarea Bisericii Ortodoxe la Mişcarea Ecumenică oferă o participare fără riscuri pentru noi şi folositoare pentru ceilalţi. Şi cînd Biserica oficială din toate ţările ortodoxe va lua cu totul în grija ei reprezentarea pe lîngă această Mişcare, aşa cum preconizează pentru prezent şi pentru viitor I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta, şi ţinîndu-se mereu trează şi activă conştiinţa unităţii ortodoxe de pretutindeni, cum se preconizează în Rezoluţia Syndesmosului, riscurile vor fi înlăturate cu totul. Căci numai ea, Biserica, şi validat de ea, magisteriul ei are mandatul de sus al reprezentării negreşelnice în problemele de doctrină. Aşa cum se schiţează astăzi premizele participării ortodoxe la Mişcarea Ecumenică îndreptăţesc speranţe din ce în ce mai mari, pentru că ele sînt rodul unei lucidităţi care, ţinînd dreapta credinţă, nu ignorează totuşi pe fratele de alături care e în căutare şi îi solicită angajarea într-un efort comun spre acel „ca toţi să fie una" dorit şi promis de Mîntuitorul Iisus Hristos.

Ierom. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Episcopul Melchisedek şi chipul lui Ştefan cel Mare.

Falnica figură a voievodului Ştefan dăinue în inima poporului aşa cum a dăltuit-o cronicarul: un voievod aprig cu cei răi şi asupritori, bun cu cei sărmani, nebiruit în războaie, iubitor al Bisericii Ortodoxe şi ctitor de biserici şi mănăstiri [1]).

Într-o vreme de puternică ofensivă a semilunei cotropitoare, Ştefan voievod a stat „atlet al creştinătăţii" cum este silit de realitate să-l numească însuşi Papa Sixt al IV-lea.

Dar pe acest atlet al creştinătăţii n-au socotit de bine a-l ajuta niciodată. Iar voevodul Ştefan către cnezatul tînăr şi puternic al Moscovei şi-a îndreptat nădejdiile, legîndu-se cu conducătorii poporului rus prin rudenii [2]).

Poporul romînesc i-a cîntat vitejia şi faima şi atît de plină e Moldova de prezenţa sa încît cei de astăzi îi putem urmări pretutindeni paşii.

Şi fiind voievodul Ştefan una cu Moldova, viu în legendele şi cîntecele poporului, ne prinde mirarea că adevăratul portret al voievodului s-a descoperit atît de tîrziu, abia în veacul trecut.

Şi a fost rînduit ca la descoperirea acestui portret să contribuie un slujitor al Bisericii Ortodoxe, fostul episcop Melchisedek.

În aceste zile, cînd poporul nostru sărbătoreşte 500 de ani de la înscăunarea voievodului Ştefan pe „Cîmpia Dreptăţii", ca Domn al Moldovei, se cuvine să dăm cuvîntul osîrduitorului episcop Melchisedek.

Fostul episcop Melchisedek întreprinsese o călătorie în Bucovina, în preajma anului 1881. Îl vizitează pe marele cărturar, mitropolitul de atunci Silvestru Mo-

---

1) Grigorie Ureche: Letopiseţul Ţării Moldovei, Ed. de stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti pag. 111.

2) Acad. Prof. P. Constantinescu-Iaşi, Viaţa şi lupta lui Ştefan cel Mare, în Rev. B. O. R. an LXXII, nr. 7, din iulie 1954, pg. 695-696.

rariu, care îi vorbeşte de un portret al voevodului Ştefan cel Mare aflător în tetraevanghelul de la mănăstirea Humor.

Întors în Patrie Melchisedek povesteşte tuturor despre acest portret. Toţi sînt doritori să-l vadă. Fostul episcop Melchisedek făcîndu-se interpretul dorinţii tuturor începe corespondenţa cu mitropolitul Bucovinei cu privire la această problemă.

La 14 octombrie 1881 Melchisedek scria mitropolitului Silvestru Morariu:

„Portretul lui Ştefan cel Mare din evanghelia de la Humor a deşteptat dorul de a-l vedea mai curînd, în toţi acei ce au auzit de dînsul.

Eu am comunicat aceasta descoperire la Academie. În acea zi, au vizitat Academia dd. Stîrcea şi Hurmuzachi şi d-lor au spus despre acel portret ca de o mare achiziţiune naţională.

De aceea eu vă rog respectuos a regula, a se trimite o copie întocmai de pe icoana de la urma tetraevanghelului, unde este Marele Ştefan, precum şi a sfîntului Daniil de pe scoarţa evangheliei de la Voroneţ. Eu voi face un memoriu asupra lor şi le voi supune Academiei pentru a se putea forma un adevărat portret al Marelui Ştefan şi al cuviosului Daniil, care să se generalizeze în toată Romînia“ [1]).

La 3/17 noiembrie 1881 mitropolitul Silvestru Morariu răspunde episcopului Melchisedek în legătură cu portretul voevodului Ştefan, că toate copiile sînt în drum spre Bucureşti, iar pictorul Bucevschi, scrie în continuare mitropolitul Silvestru, a confruntat acest portret cu un alt portret descoperit la Putna şi conclude:

„prin urmare nu se mai poate trage la indoială autenţia portretului“ [1]).

La acestea Melchisedek scrie în 24 noiembrie acelaşi an: „Albumul (pe) care mi l-a trimis d-l Bucevschi cu facsimilele din tetraevanghelul Marelui Ştefan de la Humor, eu îndată după sosirea mea în Capitală, l-am supus Academiei romîne, cu un memoriu al meu asupra lor şi asupra amînduror tetraevangheliilor ce mi-aţi dat ocazie a le cunoaşte la reşedinţa I. P. S. Voastre...

„Academia a primit cu bucurie şi le-a recomandat secţiunei istorice, pentru ca ea studiindu-le să spună opiniunea sa prin un raport, după care academia să poată lua deciziunea cuvenită“ [2]).

Faţă de opiniunea lui B. P. Haşdeu, că acel portret ar fi al lui Petru Rareş şi nu al Marelui Ştefan, episcopul Melchisedek propune în aceeaşi scrisoare:

„Cu toate acestea spre a putea mai exact decide şi a nu rămînea nici o îndoială chiar d-lui Haşdeu, s-a decis ca Academia să roage pe I. P. S. Voastră ca, dacă va fi posibil să trimiteţi la Bucureşti, anume la Academie, tetraevanghelul de la Humor pentru vreo cîteva zile prin o persoană ce se

1) C. Diculescu: Din corespondenţele episcopului Melchisedek, culese, adunate şi însoţite de o prefaţă, Bucureşti, Tip. Cărţilor Bis. 1909, pag. 69.

1) Idem, pag. 70.
2) Idem, pag. 74.

va bucura de încrederea I. P. S. Voastre.

Nouă ne-ar părea bine ca acea persoană să fie d-l pictor Bucevschi" [1]).

Mitropolitul Silvestru Morariu trimite prin Densuşianu „plenipotenţiarul Academiei" tetraevanghelul cerut la data de 25 noiembrie 1881, drept care Melchisedek în 5 decembrie acelaşi an mulţumeşte:

„toţi vă sîntem foarte recunoscători pentru bunătatea şi dragostea I. P. S. Voastre" [2]).

La 23 decembrie 1881 Melchisedek comunică mitropolitului Silvestru Morariu că se va face o ultimă confruntare a portretului, cu un portret ce s-a descoperit la biserica sf. Neculai din Iaşi. În acest scop urmează a sosi la Iaşi şi delegatul mitropolitului Silvestru, pictorul Bucevschi [3]).

Astăzi pe Marele Ştefan îl cunoaştem după portretul descoperit de Melchisedek pe tetraevanghelul de la Humor.

Atitudinea şi stăruinţa episcopului Melchisedek să fie socotite ca un omagiu adus de Biserica noastră Ortodoxă voevodului Ştefan, unul din marii ei ctitori şi apărători.

Preot IUSTIN GAŞPAR

1) Ibidem.
2) Ibidem.
3) Idem pag. 76.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE

CEHOSLOVACIA. Biserica ortodoxă a început să se organizeze la cehi şi slovaci spre sfîrşitul veacului trecut, în legătură cu marea mişcare panslavă faţă de Rusia. Abia în 1924 s-a organizat apoi eparhia ceho-moravă, în frunte cu harnicul şi inimosul episcop Gorazd, (Matei Pavlik), supusă Patriarhiei sîrbeşti. Pentru Slovacia şi Ucraina carpatică era eparhia de Ujhorod, dependentă şi ea de patriarhul sîrbesc. Numărul credincioşilor a sporit pînă spre 200.000 de suflete, susţinîndu-se o vie activitate misionară, prin organizare de parohii şi zidiri de biserici. Dar pe vremea Protectoratului nazist, în 1942, s-a intentat proces de trădare episcopului Gorazd, pentru că îşi apăra poporul şi a fost executat, în septembrie. Biserica ortodoxă a fost suprimată: Dar după eliberarea Cehoslovaciei, în 1945, de armata sovietică, Biserica ortodoxă s-a reînfiinţat şi anume datorită însufleţitului arhiereu Elefterie, trimis de către Patriarhia rusă. De acum înainte Biserica ortodoxă a progresat rapid în toate direcţiile, încît în 1950, în aprilie, cei care se numeau uniţi din Slovacia, şi-au făcut reîntoarcerea la Biserica mamă. În aceste condiţii s-a înfiinţat o Facultate de teologie ortodoxă, cu sediul la Preşov, s-au organizat cîteva eparhii, s-au iniţiat tipăriri de cărţi şi reviste, s-a susţinut o vie activitate misionară. Culmea întăririi Bisericii ortodoxe la cehoslovaci, care număra acum 400.000 de credincioşi, s-a înfăptuit în decembrie 1951, cînd Patriarhia rusă a proclamat autocefalia Mitropoliei ortodoxe din Cehoslovacia, ca a 14-a stea pe firmamentul Bisericii ortodoxe universale. Din anul trecut stă în fruntea Mitropoliei ortodoxe cehoslovace I.P.S. Mitropolitul Ioan (Kuchtin), vrednic urmaş al tradiţiilor Fraţilor apostoli ai slavilor, Constantin şi Metodie, încreştinătorii ceh-slovacilor din veacul al IX-lea.

POLONIA. În statul polon reînfiinţat în 1918, ortodocşii constituiau o masă compactă de 3.500.000 de credincioşi în cea mai mare parte de neam ucrainean. Dar regimul burghez al vremii nu vedea cu ochi buni întărirea Mitropoliei ortodoxe. Împotriva acestei tendinţe s-a ridicat însuşi mitropolitul unit, Andrei Şeptiţki, luînd partea ortodocşilor, împreună cu ucrainenii uniţi. Începerea războiului al doilea mondial a provocat mari neajunsuri ţării, din partea ocupaţiei germane-naziste şi atunci mitropolitul Andrei Şeptiţki a anunţat, că pentru înlăturarea duşmăniei dintre fraţi, el se va supune Mitropolitului ortodox de la Kiev, rupînd cu uniaţia. După război, prin noua delimitare a graniţei de răsărit a Poloniei, au rămas în cadrul noului stat polon aproape 400.000 de ortodocşi. Pentru aceştia

Patriarhia rusă a organizat o mitropolie, cu 4 eparhii, care în 1950 şi-a primit autocefalia. Tot atunci, urmînd exemplul ucrainenilor din 1946, şi uniţii din Polonia s-au reîntors la Biserica ortodoxă. De atunci I.P.S. Mitropolit Macarie al Varşoviei susţine o intensă activitate de restaurare a bisericilor dărămate şi pentru educarea viitorilor păstori de suflete, a înfiinţat Seminarul clerical de la Varşovia.

CHINA. Prima comunitate ortodoxă din îndepărtata Chină s-a organizat în 1695, după ce aduse la Moscova informaţii preţioase despre această ţară, spătarul Nicolae Milescu. De atunci misionarii ruşi au susţinut în faţa poporului înfăţişarea principiilor Bisericii ortodoxe, încît urmînd exemplul ruşilor stabiliţi în China, numeroşi chinezi s-au apropiat de învăţătura ortodoxă. Dar în faţa propagandelor confesionale papale şi protestante, care veneau cu presiuni politice şi cu bani, misiunea ortodoxă oferea numai cuvîntul sf. Evanghelii şi însufleţirea pentru Hristos. Şi acesta era tocmai mijlocul cel mai potrivit pentru misiune, pentru că el nu trezea neîncredere, că ar urmări alte interese. Astfel mulţi chinezi şi-au însuşit ortodoxia, încît după înfiinţarea Republicii populare chineze, s-a putut trece chiar la organizarea Bisericii ortodoxe chineze proprii. Cu încuviinţarea Patriarhiei ruse, care susţinuse misiunea ortodoxă, anul trecut s-a organizat această Biserică ortodoxă chineză proprie, în frunte cu P. S. episcop Simeon Du din Shanghai, primul epicop ortodox de neam chinez.

Prof. M. ŞESAN

— U. R. S. S. VIZITE IMPORTANTE ÎN BISERICA RUSEASCĂ. — După ce în decembrie 1955 o delegaţie americană de clerici ortodocşi (ruşi din diaspora) au vizitat Biserica Rusească (amănunte în revistă One Church, New-York, 1-2, 1957), Prea Fericitul Patriarh Alexei a invitat la Moscova o delegaţie a Exarhatului rus din Europa occidentală, care acceptînd această invitaţie a vizitat Moscova între 8-25 August 1956. Delegaţia a fost alcătuită din P. C. Arhim. Denis Chambault, Ierom. Vasile Krivoşein de la Oxford, Ierom. Pierre L'Huillier, Vl. Lossky, Dimitrie D. Obolensky de la Oxford, Olivier Clement şi Ivan M. Levandovsky. Delegaţii s-au bucurat de o primire călduroasă, vizitînd Moscova, Leningradul, Zagorscul şi Kievul, şcolile teologice, bibliotecile, admirînd metroul, muzeele şi expoziţiile, şi închinîndu-se şi slujind în biserici. Deoarece P. F. Patriarh Alexei se afla bolnav la Odesa, delegaţia a fost primită în bloc şi apoi pe rînd, de I. P. S. Mitropolit Nicolae Krutiţchi. S-au întreţinut asupra vieţii Bisericii ortodoxe din occident, asupra raporturilor cu non-ortodocşii şi cu comunităţile ortodoxe supuse altor jurisdicţiuni. I. P. S. Nicolae şi-a exprimat dorinţa de a vedea Biserica Ortodoxă Rusească din Occident mai deschisă şi în relaţii mai strînse cu celelalte confesiuni. Delegaţii şi-au dat seama că I. P. S. Sa era la curent cu toate problemele vieţii bisericeşti ale ortodocşilor din apus, pe care a spus I. P. S. Sa, le urmăreşte îndeaproape de multă vreme. Tuturor delegaţilor li s-au împărţit daruri din partea P. F. Patriarh Alexei, şi li s-au dat posibilităţi

materiale ca să poată cumpăra din magazinele Moscovei cadouri pentru prietenii lor din Occident.

La plecare I. P. S. Mitropolit Nicolaie i-a rugat să-şi scrie deschis impresiile şi observaţiile prilejuite de această vizită, şi delegaţii au redactat o declaraţie comună, din care spicuim următoarele:

«Ţelul principal al călătoriei pe care delegaţia noastră, a Exarhatului rus din Europa Occidentală, a făcut-o în U. R. S. S., la invitaţia Patriarhiei Moscovei, a fost de a cunoaşte direct viaţa poporului rus, ca şi a Bisericii ortodoxe ruse, situaţia învăţământului teologic, şi situaţia generală a Bisericii ortodoxe în U. R. S. S. Exprimăm adînca noastră recunoştinţă Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei şi I. P. S. Mitropolit Nicolae, care ne-au dat posibilitatea să facem această călătorie extrem de interesantă şi instructivă, şi care ne-au primit cu o ospitalitate cu adevărat părintească.

Impresia generală pe care am avut-o asupra vieţii religioase vizitînd Moscova, Lavra Sf. Serghie, Vladimir, Leningrad şi Kiev, poate fi pe scurt exprimată aşa: «Înainte de orice, am fost impresionaţi adînc de duhul de rugăciune al poporului rus credincios. Am fost frapaţi de puterea şi tensiunea rugăciunii oamenilor care se adună în număr mare în bisericile lui Dumnezeu...». Declaraţia menţionează apoi numărul mare de preoţi tineri la Moscova şi Leningrad, care slujesc alături de cei bătrîni. Constată apoi locul prea mare care se dă acatistelor — mai ales la Kiev — şi care poate lua locul Liturghiei în conştiinţa credincioşilor. Constată de asemenea că predica e de obicei morală şi prea puţin dogmatică. Vizita la Academiile teologice le-a prilejuit observaţia că bibliotecile deşi sînt foarte bogate, sînt lipsite de ediţii noi a Sfinţilor Părinţi, iar la Academia din Leningrad lipseşte colecţia patristică Migne. Una din datoriile de viitor a Exarhatului occidental e să trimită cărţile şi ediţiile necesare acestor Academii — se spune în Declaraţie cu titlul de angajament de onoare. «Impresia generală din călătoria noastră este că credinţa ortodoxă în U. R. S. S. este vie şi puternică. Duhul de rugăciune al credincioşilor este de o putere excepţională. Poporul credincios iubeşte din adîncul inimii Biserica ortodoxă şi pe preoţii săi... Biserica ortodoxă rusă e o forţă autentică şi reală. Cu adevărat — încheie Declaraţia — cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos s-au realizat în ea» şi citează Matei XVI, 18 «Noi vom mărturisi despre aceasta peste tot» (Messager de l'Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale, Paris nr. 25, 1957).

— ANGLIA. CONSILIUL BISERICILOR ŞI EXPERIENŢELE CU BOMBA H. — La întîlnirea anuală din 2-3 Aprilie 1957, Consiliul Britanic al Bisericilor a redactat o rezoluţie în care deplînge hotărîrea Guvernului Britanic de a face experienţe nucleare în insulele Christmas. Rezoluţia în patru părţi, răspunde unei scrisori primite de la Consiliul creştin din Japonia, care cere încetarea acestor experienţe cu bomba atomică şi bomba cu hidrogen.

Episcopul de Chichester G. K. A. Bell a spus: «Bombele

aruncate-la Hiroshima și Nagasaki au fost ca niște jocuri de copii comparate cu exploziile bombelor cu hidrogen. Nu e deci nici o mirare că Japonezii sînt atît de alarmați». După discuții prelungite, dacă trebuie sau nu să se protesteze împotriva Deciziei Guvernului de a face aceste experiențe, votul a arătat 39 pentru protest, și 32 împotrivă. Arhiepiscopul de Canterbury care prezida, a declarat în urma votului: «Aceasta arată lumii că noi sîntem foarte mult împărțiți. Aceasta nu face bine nimănui».

În rezoluția redactată la urmă se spune printre altele că: «Consiliul Britanic al Bisericilor asigură Consiliul Creștin Național din Japonia de adînca îngrijorare simțită de poporul creștin din Marea Britanie, în legătură cu continuarea experimentală a exploziilor nucleare, și în legătură cu pericolul grav pe care îl angajează pentru toată lumea creșterea radiațiunilor».

De asemenea Consiliul Britanic al Bisericilor cheamă «Guvernul Majestății Sale, guvernul S. U. A. și guvernul U. R. S. S. să facă un nou și susținut efort pentru a asigura o înțelegere asupra controlului general nuclear înainte de sfîrșitul anului 1957, și să oprească pe mai departe experiențele cu bombele hidrogenice. (Ecumenical Press Service, Geneva, nr. 14, 1957).

— S. U. A. NUMIREA UNUI PROFESOR ORTODOX LA UNIVERSITATEA DIN HARVARD. — Cunoscutul teolog rus Prof. Gheorghe Florovski, fost profesor la Academia Sf. Serghie din Paris, apoi la Seminarul Sf. Vladimir din New-York, a fost de curînd numit profesor la Universitatea din Harvard, fiind înlocuit la Seminarul Sf. Vladimir de episcopul bulgar Andrei. La Seminarul Sf. Vladimir studiază actualmente și doi japonezi: Ciril Avibasa și Petru Sayama care vor fi hirotoniți la sfîrșitul acestui an și vor fi numiți profesori la Seminarul redeschis de la Tokio. (Contacts, Paris, nr. 14, 1957).

— STATISTICA ORTODOCȘILOR DIN CELE DOUĂ AMERICI. — Arhiepiscopia Grecească din America de Nord, deși are o vechime de numai 90 de ani, numără în prezent 353 de parohii deservite de peste 400 de preoți, și dispunînd de 782 de școli parohiale cu 2.112 profesori. Aceste parohii sînt împărțite în șapte diocese, fiind fiecare adiminstrate de un episcop titular.

În total Biserica ortodoxă din America de Nord numără 6.500.000 de credincioși, cetățeni americani de toate naționalitățile, pentru care Liturghia se oficiază din ce în ce mai mult în limba engleză, ceea ce tinde să le mărească numărul.

În America de Sud situația nu este tot atît de înfloritoare. Aici numărul ortodocșilor e mai mic, dar sînt destul de răspîndiți, așa încît există parohii și episcopii în Argentina, Chili, Uruguay, Paraguay și Venezuela. (Contacts, Paris, nr. 14, 1957).

— PALESTINA. ALEGEREA PATRIARHULUI ARMEAN. — După ce de curînd a avut loc alegerea Patriarhului ortodox al Ierusalimului, la 20 Martie a. c., a fost ales de către Sinodul General al Frăției Armene a Sf. Iacob din Ierusalim, noul

Patriarh Armean al Ierusalimului în persoana Arhiepiscopului *Tiran Nersoyan*. Cel ales a fost în timpul războiului preot la Biserica armeană din Londra, şi este membru în Comisia *Faith and order* (Credinţă şi ordine) a Consiliului Mondial al Bisericilor. (Ecumenical Press Service, Geneva, nr. 14, 1957).

— NELINIŞTI PROTESTANTE. — Dr. Markus Barth profesor asociat la Facultatea de Teologie a Universităţii din Chicago, fiul faimosului teolog elveţian Dr. Karl Barth este de-a dreptul alarmat de faptul că din ce în ce mai mult, în lumea protestantă, îşi fac loc «tainele, liturghia şi formele «înalte» (high-şi în sensul de dezvoltate, variate) de cult» caracteristice ortodoxiei şi romano-catolicismului. Vorbind la Seminarul din Chicago el a criticat de asemenea «botezul copiilor» şi a făcut aluzie la «elementele magice» care se strecoară în protestantism, şi care de fapt nu sînt altceva decît formele de cult tradiţionale — apreciem noi, se înţelege — de care protestantismul simte tot mai mult trebuinţă pentru a-şi putea manifesta sentimentul religios. Întoarcerea, dacă e necesară, şi precum se vede este, se va produce, şi aceasta ne bucură, pentru că în general pe noi nu ne bucură «deosebirile absolute» nici dintre Dumnezeu şi om, nici dintre confesiuni, şi nici dintre oameni.

Ierom. Mag. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

DIFERITE MANIFESTĂRI LA MĂNĂSTIREA PUTNA LA MORMÎNTUL LUI ȘTEFAN CEL MARE

Anul acesta s-au împlinit 500 de ani de la urcarea pe tron a marelui voievod moldovean, Ștefan cel Mare.

Acest moment special din istoria Moldovei care amintește de glorioasa domnie a marelui voievod, de înfăptuirile sale, de vitejia sa, va prilejui conform hotărîrilor Guvernului R. P. R. organizarea unor serbări în cursul anului acestuia.

La București, Iași și în alte localități s-au organizat expoziții care au pus în lumină epoca marelui voievod; la Academia R. P. R. și la filialele acestui așezămînt cultural au avut loc seziuni științifice în care diferiți cercetători au făcut comunicări asupra domniei și înfăptuirilor lui Ștefan cel Mare; în publicațiile noastre periodice și în ziare au apărut studii și articole privitoare la această mare personalitate a neamului nostru.

Biserica Ortodoxă Romînă a fost și ea prezentă prin diferite manifestări la acest important popas aniversar, deoarece Ștefan cel Mare este ctitorul a numeroase mănăstiri și biserici din Moldova și deoarece în vremea sa au înflorit caligrafia, broderia artistică, sculptura și arhitectura religioasă.

Cele mai multe din ctitoriile lui Ștefan cel Mare sau din epoca sa se găsesc în cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor; mormîntul său se află la Mănăstirea Putna; aproape nu este oraș sau sat moldovenesc în care să nu fie prezentă amintirea acestui mare voievod.

Spre a cinsti după cuviință acest moment important din viața neamului nostru, centrul eparhial Iași a acordat sprijin material și moral acțiunii de reorganizare a muzeului Ștefan cel Mare de la Mănăstirea Putna și a participat la organizarea expozițiilor Ștefan cel Mare din diferite orașe.

În vederea aceluiași scop centrul eparhial a hotărît editarea unei broșuri călăuza muzeului «Ștefan cel Mare și epoca sa» de la Mănăstirea Putna, precum și imprimarea unor fotografii cu chipul lui Ștefan cel Mare și a unor albume pliante cuprinzînd diferite aspecte din viața și epoca acestui domnitor.

Preoții din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor au vorbit credincioșilor, în biserici, scoțînd în relief valoarea domniei lui Ștefan cel Mare în istoria Moldovei, precum și în viața Bisericii noastre strămoșești. Ei au arătat gîndirea și sentimentele religioase ale Domnului Ștefan concretizate în numeroasele sale ctitorii, în daniile pe care le-a făcut marilor centre bisericești de peste

hotare şi în preocuparea de a uni popoarele creştine pentru a lupta împotriva pericolului otoman. Totodată s-au luat măsuri ca toate bisericile, ctitorii ale Domnului Ştefan, să fie curate şi îngrijite; să se organizeze, unde este posibil, excursii cu credincioşii la aceste ctitorii unde se vor da lămuriri şi explicaţii asupra vieţii religioase, precum şi asupra stilului arhitectonic al bisericilor ctitorite de acest mare voievod al Moldovei.

Prima ctitorie a Domnului Ştefan cel Mare, importantă şi prin faptul că a fost aleasă ca locaşul său de odihnă veşnică este Mănăstirea Putna. Alegerea locului pe care urma să fie clădită Mănăstirea Putna este învăluită într-o legendă ce ne-a păstrat-o Ion Neculce în *«o samă de cuvinte»*.

Clădirea Mănăstirii Putna a început în vara anului 1466 şi s-a terminat în 1469 cînd a fost sfinţită de Mitropolitul Teoctist, Episcopul Tarasie şi de un mare sobor de slujitori. Iată ce spune I. Neculce despre Mănăstirea Putna: «Şi aşa au fost făcută mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăveala mai mult aur decît zugrăveală, şi pre din lăuntru şi pre din afară şi acoperită cu plumb. Zic călugării să fi fost făcut şi şfeşnicile cele mari şi cele mici şi policandru şi hora tot prisne de argint, şi pre urmă să fie luat un domn şi să-i fie făcut altele de schijă, care le-am apucat şi noi».

Mănăstirea Putna a fost înzestrată cu bogate danii domneşti şi pusă sub conducerea stareţului Ioasaf de la Neamţu.

Pe la jumătatea secolului XVII, mănăstirea a fost prădată, iar mai tîrziu un cutremur de pămînt a distrus-o pînă la temelie. Ea a fost refăcută cu unele modificări de Mitropolitul Iacob Putneanul pe la jumătatea secolului XVIII.

Pentru viaţa noastră culturală Mănăstirea Putna este un monument care păstrează urmele artei moldoveneşti. Pentru istoria neamului nostru această mănăstire este importantă deoarece ea este locaşul de odihnă veşnică a celui mai mare voievod moldovean, Ştefan cel Mare. Mormîntul său se găseşte în naosul mănăstirii şi pe piatra funerară a fost aşezată următoarea inscripţie: «Blagocestivul Domn, Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnitorul Ţării Moldoveneşti, fiul lui Bogdan-Voevod, ctitorul şi ziditorul acestui sfînt locaş, care zace aici şi s-a mutat la veşnicile locaşuri în anul 7 (mii)... luna... şi a domnit ani...» (Inscripţia a rămas necompletată de urmaşi).

În această mănăstire mai sînt şi alte morminte domneşti: Al Doamnei Maria Voichiţa, al Doamnei Maria de Mangop, al fiilor lui Ştefan: Bogdan şi Petru; al lui Bogdan cel Orb şi al surorii sale Chiajna Maria, al Doamnei Maria, soţia lui Petru Rareş şi al lui Ştefăniţă Vodă; în pridvor se găsesc mormintele Mitropoliţilor Teoctist şi Iacob Putneanu.

Ştefan cel Mare, după Mănăstirea Putna a mai zidit, a înzestrat şi împodobit încă multe biserici şi mănăstiri. El a rămas în istoria neamului nostru ca Domn viteaz, bun gospodar şi ca cel mai mare ctitor din istoria Moldovei.

Spre mormîntul său, cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la urcarea sa pe tronul Moldovei, s-au îndreptat în cursul luni-

lor aprilie și mai a. c., mii de intelectuali, muncitori și țărani pentru a aduce omagiul lor marelui voievod al Moldovei.

Din vreme Ministerul Culturii cu sprijinul efectiv al Departamentului Cultelor și al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor, a luat măsurile necesare pentru reînoirea camerelor în care este situat muzeul mănăstirii. Amenajarea obiectelor de muzeu în vitrinele special construite, a fost încredințată unui colectiv de specialiști din cadrul Ministerului Culturii dintre care notăm pe d-na Teodora Voinescu, dl. Radu Mircea și dl. Petru Carp.

Muzeul, așa cum a fost amenajat în cele șapte camere, este poate, unul din cele mai importante muzee în genul acesta din patria noastră; cea mai mare parte a obiectelor — epitafe, dvere, epitrahile, feloane, manuscrise, cruci, vase sfinte — sînt de la Ștefan cel Mare sau din epoca sa.

În prima cameră este expusă racla sculptată în lemn de chiparos care a servit la transportarea moaștelor Sfîntului Ioan cel Nou în 1422 la Suceava. Tot din secolul XIV se mai pot vedea și alte obiecte ca; o *cruce* cu două brațe de factură bizantină, despre care se spune că este făcută din lemnul crucii pe care a fost răstignit Domnul Hristos, un *Epitaf* — punerea în mormînt — broderie de argint și mătasă cu fir de aur, o bucată de *catifea* italiană folosită la îmbrăcămintea domnească.

Cele mai multe obiecte din muzeul «Ștefan cel Mare» de la Putna sînt diferite broderii de la el sau din epoca sa. Broderia din vremea lui Ștefan cel Mare este inspirată din opere bizantine mai vechi. Deși influiența este vădită se poate vorbi de un stil propriu moldovenesc în care se remarcă simțul compoziției, echilibrul formelor și armonia culorilor, îmbinate cu fire de aur și argint.

Perfecțiunea tehnicii este dovada unui meșteșug statornicit pe o străveche tradiție de artă populară. Atelierul de broderie de la Putna a dus la desăvîrșirea stilului broderiilor moldovenești, un stil perfect unitar integrînd în compoziția acestor opere motive decorative folosite și în pictură, sculptura în piatră și în miniaturi.

Dintre broderii sînt de remarcat următoarele: «*Dvera*» — Înălțarea — pe care este brodată inscripția: «Io Ștefan Voevod Domn al Moldovei a făcut această perdea (zavească) Mănăstirii de la Putna în anul 6992 (1484) luna aprilie 1».

«*Dvera*» — Adormirea Maicii Domnului — cu inscripția: «Această perdea (zăvească) a făcut-o Io Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod în Mănăstirea de la Putna în anul 6993 (1483) mai 5».

«*Epitaf*» — Punerea în mormînt — cu inscripția: «Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh, Io Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, Fiul lui Bogdan Voevod și cu binecredincioasa Doamna lui, Maria și cu preaiubiții (săi) fii, Alexandru și Bogdan Vodă, au făcut acest aer în Mănăstirea de la Putna care este casa Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria, în anul 6998 (1490)».

Acoperemîntul mormîntului Doamnei Maria, mama Doamnei Maria Voichița, anul 1500.

«*Dvera*» — Buna Vestire — cu inscripția: «această dveră a făcut-o Io Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, în mănăstirea de la Putna (nu are dată)».

«Acoperemîntul» mormîntului lui Ștefan cel Mare cu inscripția: «Io Bogdan Voevod din mila lui Dumnezeu, Domn al Țării Moldovei a împodobit și a acoperit cu acest acoperemînt mormîntul Tatălui său, Io Ștefan Voevod, cel ce a domnit în Țara Moldovei 47 ani și trei luni,care s-a strămutat spre locașul de veci în anul 7012 (1504) luna iulie, ziua 2, în ziua de marți, în ceasul al patrulea din zi».

«Acoperemîntul» mormîntului Mariei de Mangop, a doua soție a lui Ștefan cel Mare, cu inscripția: «Acesta este acoperemîntul mormîntului roabei lui Dumnezeu, binecinstitoarea și de Hristos iubitoarea doamnă a lui Io Ștefan Voevod, Domn al Țării Moldovei, Maria, care s-a strămutat spre locașurile de veci în anul 6985(1477) luna decembrie 19, vineri ceasul al 5-lea din zi».

Acoperemîntul mormîntului Mariei Voichița dăruit de Bogdan Voievod în 1513: «Acest acoperemînt l-a împodobit Io Bogdan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, Fiul lui Ștefan Voevod, nepotul lui Radu Voevod și l-a pus pe mormîntul răposatei mamei sale, Maria, Doamna lui Ștefan Voevod în anul 7021 (1513) ianuarie 30».

Între broderiile de la Ștefan cel Mare sau din epoca sa, se mai păstrează în muzeul de la Putna cîteva *Epitrahile* — unul din 1469,altul din 1480 (cu portretul lui Ștefan cel Mare și al fiului său Alexandru) — o Dveră «Răstignirea» cu portretul lui Ștefan și al Doamnei Maria Voichița din 1500, un Aer «Punerea în Mormînt» de la Ștefan cel Mare 1481, precum și alte broderii rămase de la diferiți Domni, Doamne și sfetnici domnești.

Urmînd tradiția Mănăstirii Neamțu, în vremea lui Ștefan cel Mare, s-au creat la Putna, de către caligrafii și miniaturiștii epocei, opere de artă de mare frumusețe. Ele vădesc îndemînare, minuțiozitate, exactitate în trasarea liniilor și compunerea motivelor.

Printre acestea sînt de remarcat: «*Tetraevanghelul*» început de Ștefan cel Mare și sfîrșit de Bogdan Voievod fiul său (1504-1507). Este scris pe pergament, în limba slavă, cu miniaturi, ferecat în argint aurit. «*Tetraevanghelul*» cu portretul lui Ștefan cel Mare scris pe pergament în limba slavă, de Nicodim ieromonahul pentru mănăstirea Homor în 1473. Este ferecat în argint aurit în 1488 și are următoarea inscripție: «Binecinstitorul și de Hristos iubitorul țar, Io Ștefan Voevod, domn al Țării Moldo-Vlahiei a dat și a scris acest tetraevanghel cu mîna ieromonahului Nicodim și l-a dat mănăstirii care este la Humor întru pomană pentru sufletul său și pentru părinții săi și copiii lui fiind egumen atunci popa Ghenadie, s-a sfîrșit în luna iunie 17, în anul 6981 (1473)». «*Tetraevanghel*» scris pe pergament în limba slavă de călugărul Paladie în 1489, ferecat în argint aurit de Doamna Ruxanda în 1569. În muzeu se mai găsesc un *Evangheliar* din 1569, un *Tetraevanghel* din 1598-1599.

Legătura cu Ardealul se vede şi în chipul în care se prelucrează metalele preţioase — aurul şi argintul — în epoca lui Ştefan cel Mare. În diferitele obiecte de cult care se păstrează se vede spiritul de sinteză al meşterilor, îmbinarea elementelor gotice cu elementele iconografice, compoziţionale şi decorative de tradiţie bizantină, dînd naştere la realizări specific artei moldoveneşti. Iată cîteva obiecte de cult expuse în muzeul de la Putna: «*Cădelniţă*» dăruită de Ştefan cel Mare Mănăstirii Putna în 1484; «*Cruce*», cu două braţe dăruită de Ştefan cel Mare Mănăstirii Putna în 1503, sculptură în lemn ferecată în argint aurit; «*Icoana Triptic*» care, după tradiţie, a aparţinut lui Ştefan cel Mare şi pe care o purta în lupte şi în călătorii. În genul acesta mai sînt vase dar din epoca posterioară lui Ştefan: O «*Cristelniţă*» din vremea lui Alexandru Lăpuşneanu 1567, prelucrată dintr-o cristelniţă de la Ştefan cel Mare, un «*Panaghiar*» din 1553, un «*Blid*» pentru colivă din 1567, etc.

Cîteva icoane, unele obiecte de podoabe din sec. XV-XVI, cercei, nasturi, aplice, găsite în mormintele domneşti de la Putna, diferite obiecte de cult, două trei pergamente cu peceţi şi alte obiecte se pot vedea, încă în vitrinele muzeului de la Putna.

Acest muzeu, care multă vreme a fost lăsat în părăsire dar care a fost reînoit şi amenajat artistic de conducerea patriei noastre şi cu ajutorul Bisericii, — I.P.S. Mitropolit Iustin a fost de mai multe ori în timpul lucrărilor, — actualizează în mintea oricărui vizitator glorioasa domnie a Domnului Ştefan cel Mare. El este nu numai un prilej de documentare ci şi un izvor puternic de patriotism.

Pentru a omagia memoria marelui domnitor şi pentru a cunoaşte realizările cultural artistice din vremea sa, s-au îndreptat spre Mănăstirea Putna în cursul lunilor aprilie şi mai trenuri întregi de vizitatori. Studenţimea din Iaşi şi din alte centre universitare a organizat la Putna serbări comemorative, diferite coruri şi echipe artistice de la Căminele Culturale au desfăşurat programe artistice în preajma mănăstirii în care doarme somnul de veci, Ştefan cel Mare.

Luni 27 mai a. c., un grup numeros de academicieni şi de cercetători ştiinţifici de la Academia R. P. R., a sosit cu un tren special la Putna pentru a se închina în faţa mormîntului marelui Domnitor Ştefan cel Mare. Grupul a fost condus de acad. prof. A. Oţetea şi acad. prof. Emil Condurachi.

Din grupul sosit au mai făcut parte : Prof. I. Nestor, prof. E. Baraschi, prof. Boris Caragea, membri corespondenţi ai academiei R. P. R. profesorul de epigrafie Paul Grimm de la universitatea din Berlin, consilieri ştinţifici N. Clarian şi Sterescu din partea secretariatului Academiei R. P. R., A. Popescu şi N. Ordace din partea secrtariatului subsecţiei de ştiinţe istorice, Prof. Grigore Ionescu şi Dan Bădărău din partea comisiei ştiinţifice a muzeelor şi monumentelor istorice, cercetători, colaboratori ştiinţifici ai academiei Eugen Stănescu, P. P. Panaitescu, Matei Ionescu, I. Barnea şi alţii. În aceeaşi zi, a sosit de la Cluj o delegaţie condusă de prof. Şt. Pascu a filialei Academiei R. P. R. din acel oraş şi o delegaţie a filialei Academiei R. P. R. alcă-

tuită din prof. Valerian Popovici, prof. N. Berlescu, prof. I. Ciohodaru, prof. M. Petrescu-Dîmboviţa, N. Grigoraş şi N. Corivan.

Mai erau de faţă reprezentanţi ai autorităţilor de stat, Al. Ionescu vicepreşedintele Sfatului Popular al Regiunii Suceava, T. Onofrei prim secretar al comitetului raional P. M. R. Rădăuţi, Al. Botezatu, preşedintele Sfatului Popular oraşul Suceava, V. Nica secretar Sfatul raional Rădăuţi, Tr. Botnar Rădăuţi, I. Bocăneală Suceava, Foit Grigore Suceava, D. Andronic şi Val. Galan împuterniciţii Departamentului Cultelor pentru Iaşi şi Suceava, V. Ruscan Rădăuţi, D. Pecniţă şi V. Cristian din partea Sfatului Popular al Comunei Putna Rădăuţi, P. C. Dosoftei Muraru Stareţul Mănăstirii Putna, P. C. Daniil Tudor stareţul schitului Rarău, P. C. Alexandrina Colibaba stareţa Mănăstirii Sucevița, veţuitorii din mănăstire, preoţi şi credincioşi din satele apropiate.

Grupul de academicieni şi de cercetători şi colaboratori ştiinţifici a fost întîmpinat la intrarea în mănăstire de o delegaţie a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, care n-a putut participa personal, deoarece a fost reţinut la instalarea I. P. S. Mitropolit al Ardealului, la Sibiu. Din această delegaţie au făcut parte P. C. Vicar C. Nonea, P. C. Consilier D. Hadîrcă, P. C. Consilier Sc. Porcescu şi dl. Secretar eparhial Ioan Zamfirescu.

Intrînd în biserică grupul s-a oprit lîngă mormîntul lui Ştefan cel Mare unde a fost depusă o coroană de flori naturale: «Din partea Academiei R. P. R. Marelui Ştefan, glorios Domn al Moldovei şi luptător împotriva cotropirii otomane».

P. C. Vicar Constantin Nonea întîmpinînd pe distinşii vizitatori, a rostit următoarea cuvîntare:

DOMNILOR ACADEMICIENI.
ONORATĂ ASISTENŢĂ,

«Din însărcinarea I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, care acum se găseşte la Sibiu unde a participat la instalarea noului Mitropolit al Ardealului, în persoana I. P. S. Nicolae Colan, am fericitul prilej să vă întîmpin în sfînta mănăstire Putna şi să vă salut, în numele Chiriarhului Moldovei cu tradiţionala urare de *bine aţi venit!*

În acelaşi timp vă rugăm să luaţi act de profundul regret al I. P. S. Mitropolit Iustin de a nu fi putut să fie prezent, în mijlocul celor mai de seamă cărturari şi oameni de ştiinţă ai R. P. R., acum cînd aţi venit să aduceţi un pios omagiu memoriei slăvitului voievod Ştefan cel Mare, cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la urcarea lui pe tronul ţării Moldovei.

Am dori să simţiţi căldura sufletului I. P. S. Mitropolit Iustin, el însuşi unul dintre cei mai autentici cărturari ai Bisericii Ortodoxe Romîne, care deşi se află numai de cîteva luni pe scaunul mitropolitan de la Iaşi a trasat un program de realizări, începînd chiar cu Mănăstirea Putna legînd activitatea arhipăstoriei sale cu cel al trecutului reprezentat de Teoctist I, Varlaam, Dosoftei şi Veniamin Costachi, mitropoliţi ai Moldovei şi Sucevei cu renume cărturăresc şi duhovnicesc.

PREA DISTINȘI OASPEȚI,

Mănăstirea Putna este locașul unde se odihnește pe vecie trupul celui mai mare voievod și bărbat de stat pe care l-a dat țara Moldovei în trecutul ei plin de glorie.

De-abia trecuse un deceniu de la lovitura de grație dată de turci Bisericii Ortodoxe din Constantinopol și voievodul Ștefan cel Mare înălța biserici și mănăstirea Putna și organiza Biserica Moldoveană, ca ortodoxia întreagă să înflorească în tînărul stat al Moldovei consolidat de dînsul.

Ca domnitor feudal, Ștefan cel Mare, cu geniul său politic, a întărit Biserica ca instituție și a făcut din ea un sprijin puternic în consolidarea statului moldovean. Pentru epoca lui Ștefan cel Mare, Biserica Ortodoxă este singura instituție purtătoare de cultură. De aceea el a stăruit s-o înzestreze cu cele mai multe locașuri de închinare, creind un stil arhitectonic moldovenesc care se remarcă prin trăinicie și supleță. Stilul arhitectonic bisericesc lăsat de Ștefan cel Mare stă la temelia tuturor bisericilor de însemnătate artistică, ridicate mai tîrziu ca mănăstirile Galata, Dragomirna, Trei Ierarhi și Cetățuia.

Nu este cazul și locul să stăruim asupra tuturor marilor înfăptuiri ale slăvitului voievod. Amintesc doar că acest voievod și-a sprijinit domnia lui pe popor și pe biserică, începînd de la ungerea primită pe Cîmpia Direptății de lîngă Suceava și pînă ce a fost adus cu alai funerar și depus în cripta de la Putna unde se odihnește pe veci.

PREA ONORATĂ ASISTENȚĂ,

Ieri, noi delegații I. P. S. Mitropolit Iustin, am făcut slujbă de pomenire la mormîntul marelui voievod. Astăzi vin reprezentanții celui mai înalt for de cultură din R. P. R. să omagieze memoria ilustrului bărbat de stat și voievod, care cu o jumătate de mileniu în urmă a consolidat țara Moldovei și a făcut-o cunoscută întregii lumi prin actele de bravură în războaiele împotriva turcilor, prin buna stare economică și comercială. Gestul arătat de guvernul țării prin reprezentanții Academiei R. P. R. este un puternic element pedagogic prin care se întărește sentimentul unui luminat patriotism. Valorile trecutului sînt date ca exemple pilduitoare pentru toți acei care se sacrifică pentru binele obștesc. Ștefan cel Mare a urît războaiele de agresiune și nici odată n-a urmărit să-și însușească pămînt străin. Și-a apărat însă moșia poporului moldovean împotriva tuturor doritorilor de aventuri expansioniste.

Cu prilejul comemorării de astăzi se va deschide și muzeul Mănăstirii Putna, amenajat din grija Ministerului Culturii, a Departamentului Cultelor și a Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei. În acest muzeu se păstrează obiecte de preț, fie dăruite de însuși Ștefan cel Mare, fie aparținînd epocii lui. Așa cum este amenajat acest muzeu, el constituie o podoabă națională. Țin să aduc mulțumiri doamnei Teodora Voinescu, care alături de un

colectiv de specialişti, a dus munca pînă la capăt, întărind încrederea ca şi la alte mănăstiri să se înfiinţeze astfel de muzee.

În numele I. P. S. Mitropolit Iustin, ţin să aduc mulţumiri Partidului Muncitoresc Romîn şi Guvernului R. P. R. care prin Departamnetul Cultelor are grijă de conservarea tuturor monumentelor istorice bisericeşti. Niciodată în decursul istoriei noastre nu s-a arătat atîta preţuire pentru aceste monumente ca acum sub regimul democrat popular!

Cinste se cuvine Academiei R. P. R., care prin reprezentantul ei, a adus acest prinos de recunoştinţă unui voievod pe care poporul l-a decretat de «Mare şi Sfînt».

Slăvit să fie poporul romîn care ştie să preţuiască pe conducătorii lui stăpînitori ai suveranităţii şi independenţii naţionale, chivernisitori ai dreptăţii sociale şi slujitori ai progresului cultural.

Slăvită să fie memoria voievodului Ştefan cel Mare acum şi pururea».

În numele grupului de academicieni a vorbit dl. Prof. I. Nestor, care a spus; «Cinstirea memoriei lui Ştefan cel Mare la cea a 500-a aniversare a înscăunăriii sale pe tronul Moldovei a luat prin hotărîrea Guvernului Republicii noastre şi cu participarea largă şi adesea clocotitoare a maselor celor mai largi ale poporului nostru forme variate. Academia R. R. R. şi-a înscris în mod firesc alăturarea sa la manifestările publice care ţinteau să reamintească faptele măreţe şi strălucirea epocii ce a purtat pecetea personalităţii marelui voievod al Moldovei.

O şedinţă solemnă a plenului Academiei, seziuni ştiinţifice în Bucureşti şi la filialele din Iaşi şi Cluj ale Academiei, participarea cercetătorilor Academiei la organizarea multora din numeroasele expoziţii, care pe toată întinderea ţării năzuiau să aprindă tot atîtea lumini pentru răspîndirea cunoaşterii jumătăţii de veac al cărei purtător de steag a fost Ştefan, iată tot atîtea forme importante şi de adîncă semnificaţie a chipului şi a spiritului în care Academia noastră a înţeles şi cu acest prilej să fie expresia unei gîndiri şi a unor simţăminte care sînt ale întregului nostru popor.

Activitatea Academiei R. P. R., dedicată acestei comemorări culminează cu actul pentru care noi — muncitorii din toate ramificaţiile şi compartimentele Academiei, sîntem adunaţi aici în această clipă de emoţie şi de mîndră rememorare.

Academia R. P. R. se înclină prin reprezentaţii săi în faţa mormîntului aceluia care a fost Ştefan al III-lea cel Mare al Moldovei.

Prin aceasta una din manifestările noi ale vieţii poporului nostru îşi afirmă solidaritatea cu avîntul spre libertate, independenţă şi progres civilizatoric şi social care a influenţat acea parte a poporului nostru care în a doua jumătate a veacului al XV-lea a pus în crearea şi apărarea valorilor amintite — munca şi vitejia în fruntea modului său de a trăi dînd astfel substanţă şi înţeles neperitor domniei lui Ştefan cel Mare.

Vă rog să păstrăm un moment de tăcere în durata căruia

să ne evocăm în minte şi în suflet figura lui Ştefan cel Mare ca simbol al moldovenilor veacului marilor realizări — şi această evocare gravă să cristalizeze în fiecare din noi angajamentul de a păstra mereu şi amintirea marei figuri pe care o aniversăm şi virtuţile şi năzuinţele pe care vremea ni le-a transmis».

După ce s-a păstrat un moment de tăcere şi fiecare a evocat în mintea sa glorioasa domnie a lui Ştefan cel Mare, toţi cei prezenţi au trecut în sălile muzeului pentru a asista la deschiderea festivă a acestui aşezămînt cultural.

Acad. prof. Emil Condurachi a spus, între altele, că este o deosebită cinste pentru delegaţia Academiei R. P. R. de a participa la deschiderea Muzeului «Ştefan cel Mare» din Mănăstirea Putna.

A remarcat sprijinul pe care Ministerul Culturii, Departamentul Cultelor şi Mitropolia Moldovei şi Sucevei l-au dat pentru amenajarea acestui frumos şi bogat muzeu. Acum ca şi altă dată Biserica a preţuit creaţiile culturale şi le-a păstrat cu toată grija.

Muzeul care se redeschide este un document grăitor al poporului nostru. El va fi cercetat şi preţuit de vizitatori din ţară şi de peste hotarele patriei noastre. Creaţia artistică din trecut este o mărturie a avîntului cultural al poporului nostru. În toate obiectele păstrate şi expuse se vede spiritul creator al neamului nostru.

Multă vreme monumentele noastre istorice au fost desconsiderate şi chiar dispreţuite. Astăzi ele sînt în atenţia conducătorilor patriei noastre fiind restaurate şi îngrijite.

Doreşte în încheiere, ca Mănăstirea Putna şi muzeul «Ştefan cel Mare» să fie o carte deschisă în care vizitatorii să vadă patriotismul şi spiritul creator al strămoşilor.

Centrul eparhial Iaşi a oferit grupului de academicieni şi cercetători ştiinţifici, la orele 14, în saloanele stăreţiei, o masă.

Spre sfîrşitul mesi Dl. Acad. prof. Andrei Oţetea a rostit următoarea cuvîntare:

PREA CUVIOŞI PĂRINŢI,
TOVARĂŞI ŞI TOVARĂŞE.

«Vă rog să-mi îngăduiţi ca, în numele delegaţiei Academiei R. P. R., a Institutelor de Istorie, de Arheologie şi de Istoria artei din Bucureşti, a Institutelor de Istorie din Cluj şi din Iaşi, să aduc cele mai vii mulţumiri organizaţiei P. M. R. din Suceava şi din Rădăuţi, pentru primirea atît de caldă cu care ne-au cinstit şi I. P. Sale Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei care a orînduit această masă vrednică de cea mai aleasă tradiţie de ospitalitate moldovenească, care-şi trage şi ea originea de la Ştefan cel Mare.

Mulţumim în deosebi P. M. R. şi Guvernului pentru măsurile pe care le-au luat în vederea cinstirii, în mod deosebit de solemn şi de larg, a memoriei lui Ştefan cel Mare cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la începutul glorioasei sale domnii. Aceste măsuri ne-au permis şi nouă să luăm contact cu locurile în care

a vieţuit marele domn şi de unde au pornit gîndurile şi acţiunile lui, care înalţă şi azi sufletul poporului nostru.

În conştiinţa istorică a poporului nostru, amintirea domniei lui Ştefan cel Mare, chiar şi în cele mai întunecate vremi prin care am trecut, a fost un izvor nesecat de mîndrie naţională şi de încredere în viitor. Poporul care n-a uitat ce a fost în stare să realizeze în lupta pentru apărarea independenţei ţării, ca şi în domeniul culturii superioare, sub conducerea marelui şi înţeleptului său conducător, nu putea să-şi piardă nădejdea în izbînda finală a dreptului său.

Marele interpret al sufletului moldovenesc, maestrul Mihail Sadoveanu, spunea că Moldova a dat neamului romînesc doi tipi de geniu, de-asupra vremii lor: un mare organizator, Ştefan cel Mare, şi un poet, Mihail Eminescu. În adevăr, faptele lui Ştefan cel Mare vorbesc tot atît de elocvent sufletului nostru ca şi poeziile lui Eminescu, fiindcă ambele se leagă de tradiţiile, de sentimentele şi de creaţiile cele mai înalte ale poporului nostru.

Ambii au ridicat cultura romînească mai presus de vremea în care au trăit. Din opera fiecăruia se desprinde aceeaşi învăţătură: importanţa decisivă a legăturii cu poporul, fără de care conducătorii n-ar fi nimica. Nimic mare nu se poate realiza decît în sensul intereselor generale şi permanente ale poporului şi cu sprijinul lui. Ştefan cel Mare a desfăşurat în apărarea Moldovei o energie, care n-a cedat nici cînd forţele de cotropire otomane au devenit copleşitoare.

«Ce om ciudat e Ivan, spunea cu melancolie Ştefan despre cuscrul său Ivan III; el stă liniştit acasă şi cîştigă biruinţă asupra duşmanilor săi, iar eu, necontenit călare, abia pot să apăr hotarele ţării mele». Acestei energii neistovite, expresie a voinţei de independenţă a poporului său, se datoreşte faptul că Ştefan a putut să lase urmaşilor săi imediaţi, o ţară liberă.

În acelaşi timp, sub conducerea lui Ştefan cel Mare, poporul nostru a realizat o operă de cultură, care va rămîne în veci minunea istoriei noastre. Se cuvine să mulţumim tovarăşei Teodora Voinescu şi ajutoarelor sale că ne-a oferit în muzeul, cu atîta artă organizat la Putna, un reflex al acestei glorii nepieritoare.

Ca şi la Suceava, în Cetatea de piatră a măririi şi puterii lui, şi în această mănăstire, unde acela care, în patruzeci şi şapte de ani de domnie, n-a cunoscut decît război în afară, zbucium neîntrerupt înlăuntru, silinţă fără odihnă şi jertfe fără mîngîiere, se odihnesc acum între munţii aceştia falnici care lui i-au fost de atîtea ori adăpost şi refugiu, — iar tuturor generaţiilor care i-au urmat pînă azi, prin verdele veşnic al brazilor, simbol de neclintită nădejde şi încredere în viitor, şi în această ctitorie a marelui domn, zic, un suflu de mîndrie înalţă sufletele noastre.

Cu aceste sentimente, ridic paharul în cinstea aceluia care, prin comemorarea lui Ştefan cel Mare şi prin vizita la locurile lui de glorie şi de veşnică odihnă, ne-a prilejuit aceste momente de înălţare şi de mîndrie naţională, aceluia care inspiră şi conduce azi efortul poporului nostru spre întemeierea unei vieţi mai

drepte, mai luminoase și mai fericite — în cinstea Partidului Muncitoresc Romîn».

Au mai vorbit P. C. Dosoftei Muraru, starețul Mănăstirii Putna, care a făgăduit că vieţuitorii acestui aşezămînt monahal vor păstra şi mai departe muzeul «Ştefan cel Mare» pentru a fi o făclie luminoasă tuturor celor ce-l vor vedea şi P. C. Vicar C. Nonea care a mulţumit în numele I. P. S. Mitropolit Iustin, autorităţilor de stat din Suceava, Rădăuţi şi Putna, pentru ajutorul acordat la organizarea acestei manifestări.

Acţiunile culturale a subliniat P. C. Sa vor găsi totdeauna înţelegere şi sprijin la centrul eparhial al Moldovei, la Iași.

După amiază grupul de academicieni şi însoţitorii au vizitat Mănăstirea Sucevița şi oraşul Rădăuţi, iar seara a plecat spre București.

S. P.

REVENIRI DE PREOȚI ȘI CREDINCIOȘI STILIȘTI ÎN BISERICĂ

În vederea acţiunii de îndrumare şi sfătuire a credincioşilor în ce priveşte învăţătura Bisericii Ortodoxe, rînduielile ei canonice, calendarul şi alte probleme bisericeşti, precum şi în vederea readucerii credincioşilor stilişti în Biserică, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a numit mai mulţi protopopi misionari în Protopopiatele în care dezbinarea stilistă este mai puternică.

Au fost numiţi ca protopopi misionari pentru Protopopiatul Fălticeni preoţii: V. Dăscălescu de la parohia Boteşti şi D. Popa de la parohia Slătioara; pentru Protopopiatul Tg. Neamţ a fost numit preotul Iosif Antistescu de la parohia Plăeşu; pentru Protopopiatul Piatra Neamţ a fost numit preotul D. Mihailescu de la parohia Doina; pentru Protopopiatul Ceahlău a fost numit preotul V. Stăcescu de la parohia Popeşti; pentru Protopopiatul Paşcani a fost numit preotul Ştefan Tuleaşcă de la parohia Lunca; pentru Protopopiatul Tg. Frumos a fost numit preotul N. Negoiţă de la parohia Erbiceni şi pentru Protopopiatul Hîrlău a fost numit preotul Iustin Gaşpar de la parohia Buhalniţa.

Protopopii misionari vizitează satele în care locuiesc credincioşii stilişti, poartă discuţii cu ei asupra problemelor privind calendarul, organizează servicii religioase în duminici şi sărbători întocmesc statistici, arată netemeinicia învăţăturilor şi practicilor stiliste, etc.

În urma activităţilor misionare numeroşi credincioşi, în special, din Protopopiatul Piatra Neamţ şi Paşcani, au revenit în Biserică după ce s-au convins că au fost înşelaţi şi tulburaţi în ce priveşte ideile şi sentimentele lor religioase. Între credincioşii reveniţi sînt şi cîţiva care au fost hirotoniţi de pseudoepiscopii stilişti şi trimişi ca preoţi în diferite sate. Aceştia sînt: *Ioan Mircea* care înainte de revenire slujea în satul Bogdăneşti-Fălticeni.

Întrucît hirotonirea sa din punct de vedere canonic, nu este

valabilă, deoarece este înfăptuită de un arhiereu caterisit, a fost hirotonit din nou în diacon la Suceava şi preot la Fălticeni, de P. S. Episcop Partenie Ciopron, apoi numit ca paroh la parohia M. Kogălniceanu-Iaşi. Cu ocazia hirotoniei preotul I. Mircea a declarat că a fost ca oaia cea pierdută, ca fiul cel risipitor dar astăzi este mulţumit că a putut reintra în Biserică. *Petru Mihu* care slujea în diferite sate de pe valea Bistriţei. Şi acesta a fost hirotonit în diacon şi preot de P. S. Episcop Partenie la Suceava apoi a fost fixat ca preot în satul Călugăreni-Ceahlău. Au mai revenit *Pavel Ungurenaşu* care slujea la Drăguşeni-Fălticeni şi C. Amarandei slujitor la Rediu-Buhuşi. Cei doi din urmă încă n-au fost hirotoniţi şi aşezaţi la parohii vacante. Toţi cei patru foşti slujitori stilişti duşi în eroare de conducătorii acestei dezbinări îşi vor continua studiile la seminarul teologic pentru a căpăta cunoştinţele trebuitoare unui bun păstor de suflete.

PENTRU ZIDIREA SUFLETEASCĂ A PĂSTORILOR

Doctrina Bisericii Creştine Ortodoxe cu privire la lucrarea harului dumnezeesc prin slujitorii săi: arhierei, preoţi şi diaconi este bine cunoscută; ei comunică credincioşilor, prin efectuarea sfintelor taine şi a serviciilor liturgice, duhul vieţii celei noi aduse în lume prin întruparea Fiului lui Dumnezeu.

În măsura în care slujitorii lui Dumnezeu arată un zel pastoral deosebit şi ştiu să dea curs îndemnului sfîntului apostol Pavel adresat Corintenilor: «Tuturor m-am făcut toate ca în orice chip să mîntuesc măcar pe unii» (I. Cor. IX, 22) în aceeaşi măsură se poate constata un progres real în viaţa religioasă şi morală a credincioşilor încredinţaţi spre păstorie şi pentru care cei în cauză vor da seama în faţa lui Dumnezeu.

Conştient de răspunderea ce-i revine, preotul trebuie să fie în permanentă lucrare duhovnicească în parohia sa; în acelaşi timp, mereu în legătură cu Episcopul său, în numele căruia lucrează în cîmpul duhovnicesc şi care este potrivit doctrinei noastre creştine, izvor de sfinţire şi conducere, duhovnicul cel mare de la care preotul, ca orice penitent, poate primi spre întărire şi vindecare balsamul cel de viaţă făcător. Căci preotul nu-i scutit de greşeli şi păcate inerente firii omeneşti. «Dacă pretindem că nu avem păcat ne amăgim pe noi înşine şi adevărul nu este întru noi. Dar dacă ne mărturisim păcatele, El (Dumnezeu este credincios şi drept ca să ne ierte păcatele şi să ne curăţească de orice nedreptate» (I. Ioan I, 8-9).

Iar Episcopul la rîndu-i, dînd urmare cuvintelor spuse de sfîntul apostol Pavel către Tit: *să fie veghetor*, din dragoste împărtăşeşte preoţilor săi îndrumările izvorîte din harul arhieriei.

În lumina celor ce preced, observăm cu obiectivitate că P. S. Episcop Teofil interesîndu-se de moralitatea credincioşilor, de ridicarea lor socială şi culturală în spiritul Evangheliei Mîntuitorului Iisus Hristos şi a vremurilor noi pe care le străbatem, nu neglijează nici o clipă pe colaboratorii săi cei mai apropiaţi în lucrarea harică şi socială care sînt preoţii.

Pentru ei care sînt «lumina lumii şi sarea pămîntului», P. S. Episcop păstrează în adîncul sufletului său o deosebită iubire şi preţuire în virtutea căreia îi previne — şi la caz de nevoie îi ridică —, din cursele vrăjmaşului în care eventual ar fi căzut careva din ei.

Luînd pildă de la înaintaşii săi episcopi distinşi printr-o viaţă austeră, evlavioasă şi de caritate, P. S. Episcop urcă cu

preoţii şi credincioşii săi, noi trepte spre împărăţia cerurilor.

Îndrumările şi sfaturile trimise de la Centrul Eparhial străbat pînă departe spre marginile eparhiei şi rodesc înmiit în sufletele credincioşilor şi ale păstorilor; o scrisoare sosită de la un preot confirmă cele ce preced.

În continuarea lucrărilor duhovniceşti P. S. Episcop trimitea nu de mult prin protoiereii săi, cald îndemn preoţilor de a se prezenta în faţa duhovnicilor lor. Iar mai în urmă, tot în acelaşi scop, alt îndemn se îndrepta spre clerul din eparhie, chemat să-şi spună cuvîntul asupra spovedaniei personale într-o lucrare cu caracter teologic.

La chemarea Prea Sfinţitului Episcop au răspuns îndată 18 păstori din cuprinsul eparhiei, în majoritate covîrşitoare păstori ai satelor.

Lucrările prezentate au exteriorizat sentimente de profundă religiozitate, de profund respect şi devotament faţă de iniţiativa luată de Conducătorul Eparhiei.

Munca preoţilor care au prezentat lucrări este aducătoare de omagii pentru întreg clerul eparhiei. Căci P. S. Episcop a binevoit a trimite toate lucrările prezentate să fie examinate de un colectiv de profesori de la Institutul Teologic de Grad Universitar din Bucureşti; colectivul examinîndu-le sub preşedenţia P. C. Rector al Institutului subliniază calitatea muncii depusă de preoţi cu următoarele cuvinte: «*În general aceste lucrări reprezintă un frumos nivel teologic şi duhovnicesc, care denotă serioase preocupări de îmbunătăţire a vieţii preoţeşti şi care onorează pe autorii lor.*

Lucrările pe care le-am examinat tratează problema spovedaniei preoţilor cu seriozitate, adîncime, bogăţie de informaţii, un orizont şi o ţinută ştiinţifică vrednice de laudă. Un număr bun din aceste lucrări poate fi publicat cu real folos pentru toată preoţimea Bisericii noastre».

Întrucît Prea Sfinţitul Teofil hotărîse ca lucrările să fie preţuite şi prin 3 premii în bani, colectivul de profesori a hotărît ca:

Premiul I să fie acordat preotului Alexandru Andrei de la parohia Răcătău, raionul Bacău, în valoarea de lei 1.500.

Premiul II să fie acordat preotului Marin Bogos de la parohia Gura Bohotin, raionul Huşi, în valoare de lei 1.000.

Premiul III să fie acordat preotului Iftimie Ioan de la parohia Meleşcani, raionul Zeletin, în valoare de lei 500.

P. S. Episcop a ţinut să se acorde cîte 300 lei şi pentru următoarele lucrări care au fost menţionate de colectivul de profesori şi anume:

1. — Preotului Vasile Ulea de la parohia Valea Rea, raionul Vaslui.

2. — Preotului Moroşanu Gheorghe de la parohia Brăhăşoaia, raionul Vaslui.

3. — Preoţilor Iorgu Codreanu şi Petru Paiu-Bîrlad (în colaborare).

4. — Preotului Pruteanu Gheorghe de la parohia Buda-Corbiţa-Zeletin.

5. — Preotului Ioan Dima de la parohia Perieni, raion Bîrlad.

6. — Preotului Vasile Serghie de la parohia Bacani, raionul Bîrlad.

Premiile şi menţiunile obţinute dovedesc progresul duhovnicesc al clerului sub oblăduirea P. S. Episcop Teofil, progres care merge paralel cu rîvna preoţilor pentru împodobirea şi înzestrarea sfintelor locaşuri.

Mai dovedesc pregătirea cărturărească a clerului care nu mai este în funcţie de locul în care păstoreşte (sat ori oraş) diferenţa dintre aceste locuri dispărînd datorită progresului cultural, individual al preotului dinamic şi atent la progresul social de care nu rămîne nicidecum în urmă. Mai dovedesc că fondurile eparhiei se îndreaptă şi spre stimularea misionarismului teoretic şi practic, nu ca altă dată, cînd ori cîte fonduri ar fi avut o eparhie, nu se întîlneau asemenea iniţiative şi mai cu seamă nici nu se bănuia că poate fi ajutată construcţia unei bisericuţe cît de modeste într-un sat cît de sărac.

Subliniind cu viu interes cele de mai sus, Centrul Eparhial aşteaptă contribuţia intelectuală a clerului în vederea apariţiei cărţii de predici anunţată.

Tot aşa în vederea zidirii sufleteşti a păstorilor, P. S. Episcop Teofil a convocat, la început de primăvară, în şedinţă specială pe protopopii din eparhie şi altădată pe stareţi şi stareţe.

În consfătuirea protopopească de la 28 februarie 1957, Prea Sfinţitul Episcop a pus în discuţie probleme de ordin misionar, îndeosebi în legatură cu problema readucerii în sînul Bisericii Ortodoxe Romîne a creştinilor depărtaţi din cauza nepriceperii îndreptării calendarului.

P. C. Vicar D. Petrea a dat instrucţiuni amănunţite cu privire la munca misionară ce urmează să fie depusă de slujitorii altarului. Ei trebuie să cunoască canoanele şi să se facă absolut necesari cauzei.

P. C. Protoierei se vor deplasa în parohiile în care sînt adepţi ai stiliştilor şi vor analiza cauzele, propunînd cele ce vor găsi de cuviinţă.

C. Preoţi vor raporta din timp în timp, semnalînd reverile înregistrate.

Au luat cuvîntul C. C. Protoierei : Vichentie Mocanu-Moineşti, N. Balcanaşu-Bacău, Vasile Nica-Buhuşi şi P. C. Consilieri administrativi: D. Videanu şi C. Popa.

Pentru a da ajutor în muncă preoţilor au fost create 4 posturi de protopopi misionari în care au fost numiţi: Eusebiu Bejan-Bacău, V. Guzu-Laza-Vaslui, I. Tudorache Călimăneasa-Zeletin şi Bogoride Gh.-Adjud. P. C. Protoierei au sectoare de muncă misionară fixate de P. S. Episcop.

În consfătuirea stareţilor şi stareţelor din eparhie din 11 martie 1957, P. S. Episcop Teofil a pus în discuţie probleme de ordin administrativ, duhovnicesc şi misionar, legate de viaţa mănăstirilor şi monahismului.

În cuvîntul său, P. C. Exarh Ioil Babaca a subliniat grija deosebită ce poartă P. S. Episcop Teofil pentru promovarea vieţii monahiceşti din eparhie, care se poate dezvolta şi urca pe trepte

înalte datorită libertăţii desăvîrşite a Cultelor, libertate graran-tată de regimul nostru de democraţie populară.

Noi monahii — spune P. C. Exarh — asigurăm pe Prea Sfinţitul Episcop, că lucrăm în cîmpul nostru de activitate sub semnul Păcii, care ne este scumpă şi pe care o apărăm.

P.C. Exarh a stăruit apoi asupra îmbunătăţirii vieţii materiale a mănăstirilor cerînd conducătorilor de mănăstiri să folosească munca aducătoare de roade; numai prin muncă şi rugăciune ne înălţăm depărtînd de la noi obiceiul vechi al cerşitului. P. C. Exarh îşi îndreaptă gîndurile spre înfiinţarea unor unităţi cooperative de producţie în mănăstiri, care ar aduce un real folos mănăstirilor.

P. C. Vicar D. Petrea a adus în discuţie problema stilistă, de care conducătorii mănăstirilor trebuie să se ocupe îndeaproape, monahii avînd obligaţia de a duce muncă de lămurire şi de reîntoarcere în sînul Bisericii a celor ce s-au depărtat (monahii şi credincioşii).

P. C. Vicar a mai dat lămuriri cu privire la acţiunea luptei pentru pace în care trebuie să fie antrenaţi toţi vieţuitorii.

Problema însămînţărilor trebuie să preocupe mănăstirile, ele trebuind să fie exemplu de gospodărire.

Au luat cuvîntul P. C. Stareţ Isaia Cotîrleţ de la mănăstirea Bogdana, P. C. Protos. Nifon Agachie de la mănăstirea Rafaila, care au asigurat pe P. S. Episcop că toţi vieţuitorii din mănăstirile eparhiei îşi caută de mîntuirea sufletelor stăruind în muncă şi rugăciune.

PENTRU ÎNDRUMAREA SOCIALĂ A PĂSTORILOR

Preocupat permanent de a da clerului o bună îndrumare socială, P. S. Episcop Teofil face aceasta cu prilejul conferinţelor de orientare, cu prilejul liturghiilor arhiereşti şi sfinţirilor de biserici.

Dar nu numai atunci, ci ori de cîte ori este necesar. Astfel în zilele de 2 şi 3 mai a. c., însoţit de P. C. Pr. N. Balcanaşu protoiereul regiunii Bacău, a făcut un număr de inspecţii de îndrumare socială şi misionară în următoarele parohii:

Pănceşti, raionul Bacău, unde păstoreşte preotul pensionar I. Pîslaru, care însă nu era prezent în parohie. Prea Sfinţitul Episcop a dispus să se ia măsurile cuvenite pentru buna servire în cele duhovniceşti şi pentru o bună colaborare a slujitorilor altarului cu autorităţile locale, preotul urmînd a fi totdeauna la postul său în muncă.

De la Pănceşti, Prea Sfinţitul Episcop şi însoţitorii săi, au trecut la parohia *Petreşti,* păstorită de vrednicul preot D. Popovici. Aici, P. S. Episcop a fost plăcut impresionat de informaţiile primite de la autorităţile locale care au confirmat aportul adus de slujitorul altarului în lupta pentru pace, în acţiunile culturale şi-n campania însămînţărilor.

Intrînd în parohia *Năneşti,* Prea Sfinţitul Episcop a mers direct la biserica în restaurare capitală. Aici a găsit pe distinsul

preot N. Vascan lucrînd în rînd cu enoriaşii şi lucrătorii pentru ducerea la bun sfîrşit a lucrărilor. Apreciind hărnicia preotului şi luînd în consideraţie numărul mic al credincioşilor, P. S. Episcop a promis sprijinul său pentru terminarea sfîntului locaş.

De la Năneşti, P. S. Episcop a trecut la parohiile Părincea, Poeni şi Bibireşti, inspectînd şi acolo bisericile, dînd îndrumări preoţilor respectivi.

Prea Sfinţitul Episcop şi însoţitorii săi au vizitat şi biserica catolică din Văleni, fiind primit cu tot respectul cuvenit de clerul respectiv.

Tot în ziua de 2 mai, Prea Sfinţitul Episcop a inspectat parohia Răcătău al cărui paroh este c. preot Alexandru Andrei. A constatat că preoţii îşi fac în mod conştiincios datoria în mijlocul credincioşilor. Organele locale au subliniat activitatea depusă pe tărîm social de cei doi preoţi.

În ziua de 3 mai a. c., P. S. Episcop a continuat inspecţiile în parohiile Hertioana, Traian şi Prăjeşti.

Credincioşii întîlniţi şi autorităţile locale au încredinţat pe Arhipăstorul nostru, că preoţii îşi fac datoria din plin ori de cîte ori sînt solicitaţi.

Prea Sfinţitul Episcop observînd că clopotniţa bisericii din Prăjeşti are nevoie de reparaţii la acoperiş, a atras atenţia preotului paroh să nu amîie această chestiune, ci să purceadă imediat la lucru.

De la Prăjeşti, P. S. Episcop a trecut în parohiile Dămieneşti, Roşiori, Ciutureşti, Odobeşti şi Secueni.

Mai înainte de aceste inspecţii, P. S. Episcop a vizitat mai multe parohii din raionul Murgeni.

La 2 aprilie a. c., însoţit de P. C. Protoiereu D. Şuşnea, a inspectat monumentala biserică din parohia Şuletea, ale cărei lucrări se apropie de sfîrşit, datorită stăruinţei părintelui protoiereu, parohul local.

La 3 aprilie a vizitat parohia Bîrlăleşti, păstorită de preotul T. Guriţă.

Aici a stat de vorbă cu credincioşii adunaţi dîndu-le îndemnuri la muncă şi rugăciune.

De aici a trecut la parohia Epureni, unde păstoreşte preotul I. Ciobanu. În aceeaşi zi la orele 10 s-a îndreptat spre cele 2 parohii din frumosul sat Berezeni, de pe malul Prutului. Ajuns în Berezeni a fost întîmpinat de cei doi preoţi: Mihai Pascal şi P. Murea, ambii angajaţi în ducerea la bun sfîrşit a unei noi biserici. Prea Sfinţitul Episcop le-a dat îndrumările cuvenite în vederea terminării lucrărilor.

La orele 13 a plecat spre Vetrişoaia, sat mare cu două parohii. Aici a vizitat biserica în construcţie din parohia II Vetrişcaia ale cărei lucrări se apropie de sfîrşit şi va fi dată în curînd slujirii, datorită hărniciei preotului Popovici.

A trecut apoi la parohia I Vetrişoaia, păstorită de preotul Vasile Pascal.

Prea Sfinţitul Episcop a fost primit în sunetul clopotelor de către preotul paroh şi Consiliul parohial.

După ce a vizitat biserica, la orele 16 a plecat spre oraşul Bîrlad pentru a prezida, a doua zi, conferinţa protopopească de orientare.

Menţionăm că inspecţiile de îndrumare ale P. S. Episcop au rămas un cald îndemn în muncă dat atît preoţilor — care au fost vizitaţi şi la casele lor — cît şi credincioşilor, de a urma şi înfăptui toate îndemnurile date de ocîrmuirea noastră de Stat pentru ridicarea şi înflorirea Patriei.

Preot I. D. LEON

TRANSFERARI DE PREOŢI

1. — Tem. nr. 251/957. Preotul Grigore Vasile se transferă pe data de 1 ianuarie 1957, de la parohia Sîntu, raionul Reghin, Eparhia Alba Iulia şi Sibiu, în postul de preot la parohia Doagele, raionul Bacău.

2. — Tem. nr. 1816/957. Preotul Ionescu Gheorghe se transferă pe data de 1 martie 1957, de la parohia Bîcu, raionul Negreşti, în postul de preot la parohia Hadîmbu, raion. Negreşti.

3. — Tem. nr. 2421/957. Preotul Misăilă Gheorghe se transferă pe data de 1 martie 1957, din postul de preot de la parohia Agăş, raionul Moineşti, în postul de preot la parohia Boşoteni, raionul Moineşti.

4. — Tem. nr. 2421/957. Preotul Comănescu Ioan se transferă pe data de 1 martie 1957, din postul de preot de la parohia Boşoteni, raionul Moineşti, în postul de preot la parohia Agăş, raionul Moineşti.

5. — Tem. nr. 2693/957. P. C. Preot Dumitru Videanu, consilier administrativ economic, se transferă pe data de 15 martie 1957, din postul I de preot de la parohia Buna Vestire oraşul Bacău, în postul II de preot de la parohia Sf. Neculai, oraşul Bacău.

6. — P. C. Preot Constantin Popa, consilier administrativ bisericesc, se transferă pe data de 15 martie 1957, din postul II de preot de la parohia Sf. Gheorghe oraşul Bacău, în postul II de preot la parohia Buna Vestire, oraşul Bacău.

7. — P. C. Preot Berilă Gheorghe, se transferă pe data de 15 martie 1957, din postul de preot de la biserica Sf. Treime cimitirul oraşului Bacău, în postul II de preot la parohia Sf. Gheorghe, oraşul Bacău.

8. — C. Diacon Mardare Constantin se transferă, pe data de 15 martie 1957, din postul de diacon de la parohia Sf. Neculai, oraşul Bacău, în postul de preot la biserica Sf. Treime cimitir, oraşul Bacău.

9. — Tem. nr. 2780/957. Preoţii: Olaru Ioan din postul de preot de la parohia Sf. Voevozi şi Paiu Petru din postul I de preot de la parohia Sf. Împăraţi, ambele din oraşul Bîrlad se transferă, reciproc pe data de 1 martie 1957.

10. — C. Diacon Sîrbu Constantin se transferă pe data de

15 martie 1957, din postul de diacon de la Catedrala Episcopală, în postul de preot la parohia Sîrbi, raionul Bîrlad.

11. — Tem. nr. 2780/957. Preoţii: Gheorghe Sandu din postul de preot de la parohia Sf. Neculai şi Pantelimon, şi Nacu Vasile din postul II de preot de la parohia Sf. Ioan, ambele din oraşul Bîrlad, se transferă unul în locul altuia pe data de 1 aprilie 1957.

ANGAJĂRI DE PREOŢI

1. — Tem. nr. 3137/957. Preotul Vasile Cehan se angajează în postul de preot la schitul Vovidenia, oraşul Huşi, pe data de 1 ianuarie 1957.

2. — Tem. nr. 2141/957. Preotul Florea Gheorghe se angajează pe data de 1 martie 1957, în postul de preot la parohia Măscurei, raionul Bîrlad.

3. — Tem. nr. 2693/957. Preotul Puşcalău Mihai se angajează pe data de 15 martie 1957, în postul de preot la parohia Văsieşti, raionul Moineşti.

4. — Tem. nr. 3013/957. Tînărul licenţiat în teologie Căpraru Ioan se angajează în postul II de preot la parohia Scurta, raionul Adjud, pe data de 1 aprilie 1957.

H I R O T O N I I

1. — Tem. nr. 10386/956. Tînărul licenţiat în teologie Ardeleanu Vasile a fost hirotonit întru preot de către P. S. Episcop Teofil, în ziua de 16 decembrie 1956, pe seama parohiei Toporăşti, raionul Vaslui.

2. — Tem. nr. 2145/957. Diaconul Constantin Sîrbu a fost hirotonit întru preot de către P. S. Episcop Teofil, în ziua de 14 martie 1957, pe seama parohiei Sîrbi, raionul Bîrlad.

3. — Tem. nr. 2410/957. Diaconul Mardare Constantin a fost hirotonit întru preot de către P. S. Episcop Teofil, în ziua de 24 martie 1957, pe seama bisericii Sf. Treime-Cimitir, oraşul Bacău.

4. — Tem. nr. 3013/957. Tînărul licenţiat în teologie Căpraru Ioan a fost hirotonit întru preot de către P. S. Episcop Teofil în ziua de 14 aprilie 1957, pe seama postului II de preot slujitor la parohia Scurta, raionul Adjud.

D E C E S E

1. — Tem. nr. 2780/957. Preotul pensionar Gheorghe Poenaru din parohia Boteşti, raionul Roman, a încetat din viaţă pe data de 9 ianuarie 1957.

2. — Tem. nr. 848/957. Preotul Dr. Iordache Dumitru de la

parohia Sf. Neculai, oraşul Bacău, a încetat din viaţă pe data de 22 ianuarie 1957.

3. — Tem. nr. 1289/957. Preotul Buţa Emil de la parohia Ibăneşti, raionul Bîrlad, a încetat din viaţă pe data de 28 ianuarie 1957.

4. — Tem. nr. 3279/957. Preotul Lunganu Simion de la parohia Comăneşti, raionul Moineşti, a încetat din viaţă pe data de 26 martie 1957.

5. — Tem. nr. 2465/957. Cîntăreţul Goagă Grigore de la parohia Sf. Treime, oraşul Tg. Ocna, a încetat din viaţă pe data de 5 martie 1957.

6. — Tem. nr. 3423/957. Cîntăreţul Bucur Gheorghe de la parohia Ruginești, raionul Adjud, a încetat din viaţă la data de 8 aprilie 1957.

Diacon C. PELIN

CHEMAȚI LA DOMNUL

✝

PROF. UNIV. ONORAR Dr. ȘERBAN IONESCU

În ziua de 1 aprilie a. c., — în vîrstă de 70 de ani și după suferințe grele de 12 ani, — a adormit întru Domnul profesorul universitar onorar, Dr. Șerban Ionescu, fost titular al catedrei de Teologie morală de la Facultatea de Teologie din București.

Fiu de preot din părțile Buzăului, după terminarea studiilor medii la Seminarul «Veniamin Costachi» din Iași, urmează cursurile Facultății de Teologie din București, obținînd titlul de licențiat și apoi de doctor în teologie, la care a adăugat și titlul de doctor în filozofie de la Universitatea din Leipzig (Germania), unde a avut ca profesori, între alții, pe renumiții W. Wundt, P. Barth, Spranger. După terminarea războiului din 1916-18, la care a participat ca ofițer și a primit mai multe distincții militare, funcționează cîțiva ani în învățămîntul seminarial și apoi se abilitează (1922) ca docent pe lîngă catedra de Teologie morală de la Facultatea de Teologie din Capitală, — catedră al cărei titular devine mai tîrziu și pe care o ilustrează cu demnitate pînă la pensionare.

Spirit clar și pătrunzător, foarte bine pregătit sub raport științific și totdeauna la curent cu noile lucrări de specialitate și cu felul de prezentare a diferitelor probleme, credincios convins, prof. Șerban Ionescu a știut da cursurilor de morală conținut autentic creștin, documentare largă pe temeiul Sf. Scripturi și Sf. Tradiții și pe bogată informație filozofică și socială, totul îmbrăcat în expunere clară și îngrijită, în aleasă ținută academică și încălzit de dogoarea iubirii creștine, căreia în lucrările sale i-a închinat pagini de frumos conținut. Căci cursurile prof. Șerban Ionescu — după mărturia studenților săi — nu însemnau o simplă prezentare de analize noționale, de definiții, împărțiri, o schematizare rigidă a principiilor moralei creștine, ci erau expresia unei ferme convingeri creștine, unei adînci trăiri interioare a învățăturii Mîntuitorului, ceea ce, evident, ținea mereu trează atenția ascultătorilor și le inunda interiorul sufletesc cu lumina adevărului și evlaviei creștine. De aici atașamentul cald al studenților față de profesorul care-i iubea atît de mult.

Dar dacă activitatea prof. Șerban Ionescu a fost bogată la catedră, ea a fost de aceeași natură și «în afară de catedră» (titlul unei lucrări), căutînd să dea principiilor creștine o circulație cît mai largă. Fără îndoială, prof. Șerban Ionescu îi revine meritul de a fi stăruit în literatura noastră teologică asupra caracterului social al creștinismului, asupra legăturii acestuia cu problemele sociale ale vremii, pe care le-a fixat în obiectivul pre-

ocupărilor clerului. Cercul de studii social-creştine «Solidaritatea», revista cu acelaşi nume şi universitatea populară, tot cu acelaşi nume, de la Mănăstirea Neamţ, mai tîrziu la Rîmnicul Vîlcii, — la înfiinţarea cărora a contribuit din plin — i-au oferit posibilitatea să difuzeze, prin conferinţe şi articole, în cercuri largi concepţiile moralei creştine asupra realităţilor sociale ale vremii, — preocupări care formează şi conţinutul mai multor lucrări tipărite, de valoare subliniată.

Activ a fost prof. Şerban Ionescu şi în cadrul «Mişcării ecumenice» participînd cu contribuţii substanţiale la diverse congrese bisericeşti din străinătate, făcînd astfel tot mai cunoscută Biserica ortodoxă romînă şi valoarea teologiei ei.

Activitatea ştiinţifică a prof. Şerban Ionescu se oglindeşte într-o serie de conferinţe ţinute în diferite localităţi şi apoi tipărite, în articole, studii, polemici, recenzii împrăştiate prin diferite reviste şi într-un impozant număr de lucrări tipărite în limba romînă şi în alte limbi. Menţionăm: Fouillées Verhältnis zu Kant, 1915 (Teza de doctorat în filozofie), la Leipzig; Atitudini etico-sociale scoase din viaţa Sf. Ioan Hrisostom, Bucureşti 1920; Problema morală şi criteriul moral obiectiv, Bucureşti 1922; Morala antică şi morala creştină, Bucureşti 1922; Teoria ideilor forţe cu aplicare la ideea morală, religioasă şi socială, Bucureşti 1924; Manual de morală creştină, 1929 (1930); Sisteme de filozofie morală, Bucureşti 1930 (1938); Sisteme moral-filozofice, Bucureşti 1931. Ideea de dreptate ca forţă socială, Bucureşti 1933; Mişcarea social-creştină în Biserica ortodoxă romînă, Bucureşti 1934; O dispută creştino-filozofică. Problema conştiinţei, Bucureşti 1934; Axiomatica unei filozofii creştine, Bucureşti 1936; În afară de catedra, Bucureşti 1938; Le christianisme et les problémes sociaux-économiques, Athènes, 1939; Le probléme d'une sociologie chrétienne, Bucureşti 1940; Morala ortodoxă faţă cu celelalte morale confesionale, după izvoarele lor originale, Bucureşti 1941; Lucrare de mare valoare şi unică în literatura teologică ortodoxă; Personalitatea filozofului Leibnitz şi opera sa filozofică, religioasă, Bucureşti 1942; Aspectul social al Ortodoxismului, Bucureşti 1942; Temeiurile unei ordine morale, Bucureşti 1943; Codul civil şi problema divorţului, Bucureşti 1944; Probleme de morală socială, vol. I, Bucureşti 1945.

Lucrările prof. Şerban Ionescu se caracterizează prin perfectă obiectivitate ştiinţifică, documentaţie bogată, atitudine critică, analiză subtilă, logică impecabilă şi limpede formă de expunere.

Contribuţia prof. Şerban Ionescu la sporirea patrimoniului ştiinţei noastre teologice, îndeosebi morale, este, calitativ şi cantitativ de prim ordin, ceea ce-i fixează în galeria teologilor ortodocşi romîni un loc de frunte şi de neuitat.

Dumnezeu să-l odihnească în corturile drepţilor.

Diac. Prof. O. BUCEVSCHI

PREOT MIHAIL VULPE

Sîmbătă 8 septembrie 1956, orele 5 dimineaţa, după o lungă şi grea suferinţă, s-a stins din viaţă la locuinţa sa din comuna Valea Seacă-Raionul Paşcani, vrednicul preot al acestei enorii, Mihail Vulpe, în vîstra de 77 ani.

S-a născut la 31 octombrie 1879, în comuna Heleşteni-Roman, din părinţi ţărani-plugari. Şcoala primară o urmează la Tg. Frumos. După absolvire urmează cursurile Seminarului Teologic Veniamin Costachi din Iaşi. A fost hirotonit diacon la 8 septembrie 1905, iar preot la 14 septembrie acelaşi an pe seama Mănăstirii Varatec. În octombrie 1905 după cerere a fost transferat în postul de paroh la parohia Cucuteni-Iaşi, unde a slujit bisericii şi poporului timp de 6 ani. În noembrie 1911 s-a transferat în parohia Valea Seacă, unde a servit timp de 45 ani, fiind pensionat încă din 1949, dar rămas slujitor în continuare la biserica filială.

Ca preot paroh a muncit pentru renovarea completă a bisericii din Cucuteni-Iaşi şi a stăruit pentru zidirea şi terminarea unei şcoli noi în acel sat.

În parohia Valea Seacă repară în mai multe rînduri biserica parohială, o înzestrează cu obiecte de cult şi veşminte şi se îngrijeşte de împrejmuirea cimitirului.

Aceeaşi grijă o are şi faţă de biserica filială din satul Conţeşti — biserică din lemn — pe care o repară, reînoieşte şi înzestrează cu obiecte noi de cult şi veşminte.

Ca preot a fost bun liturghisitor, cîntăreţ neîntrecut, bun predicator, păstor bun, blînd şi întotdeauna în mijlocul enoriaşilor, ca duhovnic povăţuitor şi îndreptător de rele. Sectanţii şi stiliştii n-au putut prinde rădăcini în parohiile pe care le-a păstorit.

Părintele Mihai Vulpe lasă în urmă patru copii pentru care a muncit şi care prin situaţiile ce le au, i-au făcut bătrîneţele fericite.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de 22 preoţi în frunte cu P. C. Protoiereu Gh. Titu, în ziua de 11 septembrie orele 11 a. m. Credincioşii au venit să conducă la locul de veşnică odihnă pe preotul ce i-a păstorit 45 ani.

La locuinţa decedatului a vorbit Pr. Gh. Potolincă, care a evocat personalitatea şi diferite momente din viaţa şi activitatea sa pastorală.

În curtea bisericii după oficierea prohodului a vorbit Părintele Protoiereu Gheorghe Titu, care a amintit de viaţa, realizările şi alesele calităţi morale şi pastorale ce l-au împodobit pe adormitul preot Mihai Vulpe.

Pe la orele 5 p. m. exact în ziua cînd s-au împlinit 54 de ani de la primirea darului hirotoniei întru diacon, preotul Mihai Vulpe este înmormîntat după mai bine de jumătate de veac de slujire preoţească.

Dumnezeu să-l odihnească între aleşii săi şi veşnică să-i fie pomenirea.

Pr. GH. POTOLINCĂ

†

PREOT PETRU ORTUANU

În timp de numai trei luni a. c., credincioşii din comuna Dorna Candreni, au fost din nou îndoliaţi cu prilejul morţii triste al celui de al doilea preot, Ortuanu Petru, care în urma unei operaţii grele la Spitalul Vasile Roaită din Bucureşti, şi-a dat sufletul la 27 martie a. c.

Rămăşiţele pămînteşti ale defunctului au fost transportate de familie şi o delegaţie a consiliului parohial şi depuse în biserica parohială, ca credincioşii să-i poată aduce ultimul omagiu.

Vestea încetării din viaţă a acestui vrednic şi tînăr preot a îndurerat mult inimile parohienilor şi a credincioşilor din satele vecine, întrucît defunctul a fost bine cunoscut şi apreciat, fiind originar din această regiune.

Preotul Petru Ortuanu, s-a născut în anul 1909, în comuna Neagra Şarului din părinţi agricultori. După terminarea şcoalei primare din comună şi a liceului din Vatra Dornei, a urmat Facultatea de Teologie. După căsătorie şi hirotonie, i s-a încredinţat păstoria parohiei Păltiniş.

Aici, în timp de trei ani cu ajutorul credincioşilor a construit în satul Drăgoioasa o biserică nouă. Apoi a fost transferat în postul doi de preot în parohia Dorna Candreni, unde după un scurt timp cu blîndeţea şi tactul pastoral deosebit a cucerit încrederea şi preţuirea credincioşilor.

De aceea ziua de 1 aprilie, ziua înmormîntării a fost o zi de doliu pentru toată parohia, cînd credincioşii au venit ca să petreacă pe scumpul şi iubitul lor preot la locul de veci.

Dimineaţa s-a oficiat la biserică liturghia sf. Grigore Dialogul de P. C. Preot Vîrlan Constantin, însoţit de P. C. Preoţi Moraru D. şi Ţîcşa I. Răspunsurile au fost date de corul cîntăreţilor condus de Pîntea C.

La orele 12 s-a celebrat prohodul de un sobor de 12 preoţi şi diaconul Dragu Vasile, în frunte cu P. C. Protoiereu Matei Dumitru din Vatra Dornei.

În faţa credincioşilor P. C. Protoiereu, ca delegat al sf. Mitropolii a vorbit despre persoana defunctului evidenţiind realizările lui şi calităţile cu care a fost înzestrat.

La mormînt P. C. Preot Radu Rusu, parohul local a subliniat vrednicia defunctului şi dragostea lui de biserică.

Să-i fie ţărîna uşoară şi amintirea veşnică.

Pr. D. MATEI

MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ

Pr. I. ZUGRAV: Biserica sf. Gheorghe de la Mănăstirea sf. Ioan din Suceava 473

CONSTANTIN TURCU: Ştiri despre Mănăstirea Soveja sau Dobromira 480

RECENZII 485

Dr. Fr. Baumgärtel, Verheissung. Zur Frage des evangelischen des Alten Testaments Berlin 1954 p. 151 *(Pr. Prof. Nicolae Neaga); Karl Schottenloher*, Bücher bewegten die Welt. Eine Kulturgeschichte des Buches. Bd. I. Vom Altertum bis zur Renaissance. Bd. II Vom Barock zur Gegenwart. Stuttgart, Hiersemann-Verlag 1951-1952 VIII+612 pag. in 8°. *(I. Serafincean);* Ioan Ghica, Opere, ed. îngrijită, glosar bibliografic şi introducere de Ioan Roman. E.S.P.L.A. vol I şi II 1956 *(Zamfira Paul).*

ÎNSEMNĂRI 496

Noi descoperiri arheologice; Cultura un minunat mijloc de acţiune pentru pace *(Prof. Corneliu Sîrbu);* O preţioasă prezentare a unor aspecte interesante ale unui renumit monument de artă creştină apuseană *(Prof. Corneliu Sîrbu);* Mişcarea ecumenică şi premizele participării ortodoxe în anul 1957 *(Ierom. Antonie Plămădeală);* Episcopul Melchisedek şi chipul lui Ştefan cel Mare *(Preot Iustin Gaşpar)*

CRONICA BISERICEASCĂ 516

A. — ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE

Cehoslovacia, Polonia, China *(Prof. M. Şesan);* U. R. S. S., Anglia, S. U. A.; Palestina; Nelinişti protestante *(Ierom. Antonie Plămădeală).*

B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR 521

Diferite manifestări la Mănăstirea Putna la mormîntul lui Ştefan cel Mare *(S. P.);* Reveniri de preoţi şi credincioşi stilişti în Biserică.

C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ŞI HUŞILOR 533

Pentru zidirea sufletească a păstorilor; Pentru îndrumarea socială a păstorilor *(Pr. I. D. Leon);* Transferări de preoţi, angajări, hirotonii, decese *(Diac. I. Pelin).*

CHEMAŢI LA DOMNUL 541

† Prof. univ. onorar Dr. Şerban Ionescu *(Diac. Prof. O. Bucevschi);* † Preotul Mihail Vulpe *(Pr. Gh. Potolincă);* † Preotul Petru Ortuanu *(Pr. D. Matei).*

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

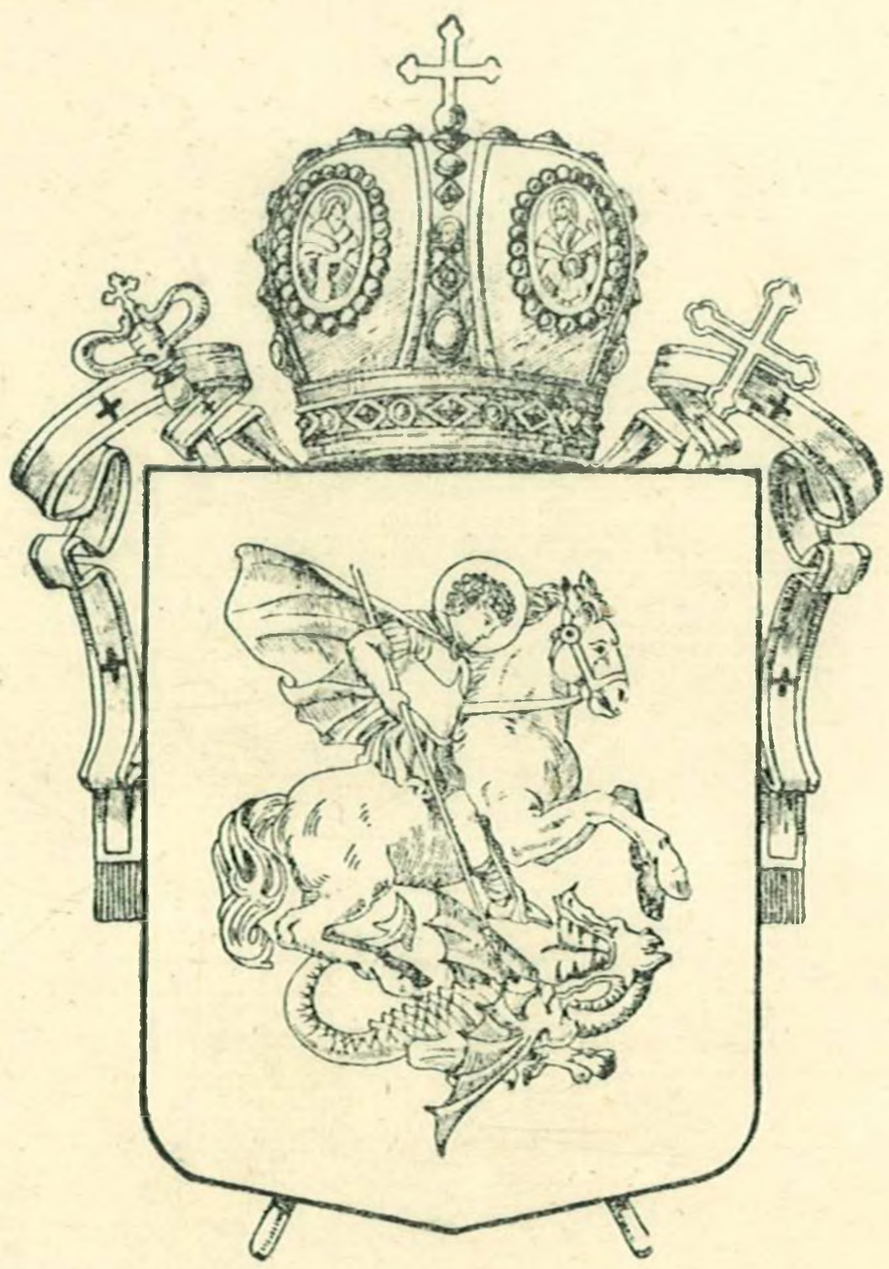

ANUL XXXIII, Nr. 8—9 AUGUST-SEPTEMBRIE 1957

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

PROBLEMELE VREMII

23 AUGUST, ZIUA ELIBERĂRII 547
DIFERITE CHESTIUNI PRIVIND CALENDARUL BISERICII ORTODOXE 551

STUDII
TEOLOGIE BIBLICĂ

Pr. Prof. NICOLAE NEAGA: Împărăţia Păcii (Isaia 2, 4) . . . 569

TEOLOGIE ISTORICĂ

N. CORIVAN: Arta religioasă în epoca lui Ştefan cel Mare . . 575
I. D. ŞTEFĂNESCU: Averea de artă religioasă a Moldovei: Tezaurul de la Putna 591
N. CORNEANU: Contribuţia scoliaştilor la înţelegerea „scării“ Sfîntului Ioan Klimax 602
Diacon IOAN IVAN: Actualitatea „Aşezămîntului“ Stareţului Paisie Velicicovschi 607

TEOLOGIE SISTEMATICĂ

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU: Aspectul social al Bisericii . . 611

TEOLOGIE PRACTICĂ

Magistrand IZVORANU STELIAN: Ierarhia bisericească după scrierile bărbaţilor apostolici 615

PREDICI

Pr. LAURENŢIU POPOVICI: Predică la Duminica VI-a după Rusalii . 631

MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ

EMIL DIACONESCU: Mănăstirea Dragomirna 635

LOCALITĂŢI ISTORICE ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

D. CIUREA: Iaşii în secolul XVII 648

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

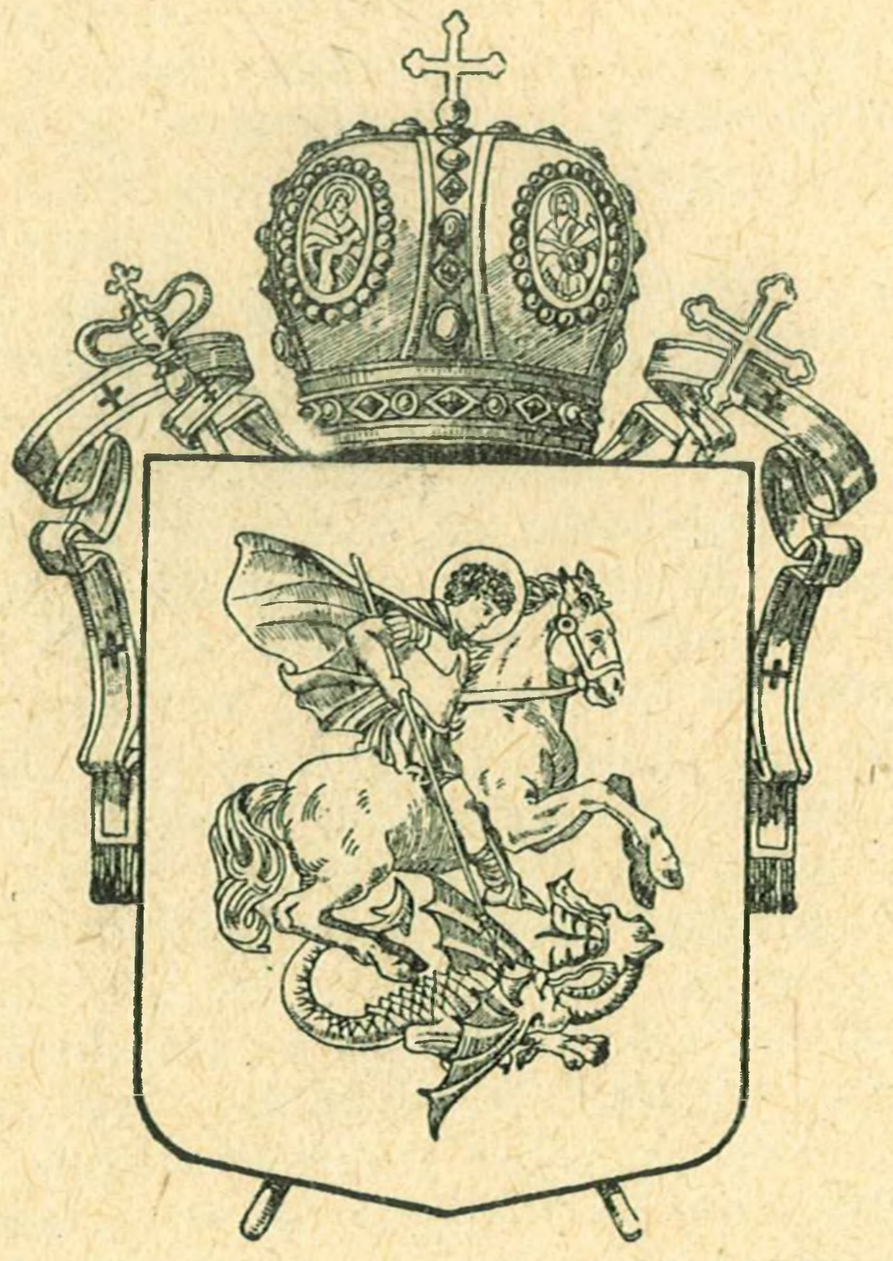

ANUL XXXIII, Nr. 8-9 AUGUST-SEPTEMBRIE 1957

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
I A Ş I

23 AUGUST, ZIUA ELIBERĂRII

In viața poporului nostru ziua de 23 august 1944, cu fiecare an ce trece, se înfățișează tot mai limpede ca piatră de hotar în istoria poporului nostru.

Cu sprijinul vitezei armate a Uniunii Sovietice poporul romîn, în această zi, a pus capăt cu eroism dominației hitleriste și umilitoarelor condițiuni sociale și politice statornicite de regimul burghezo-moșieresc.

Ziua de 23 august amintește de intrarea poporului romîn într-un veac nou, în veacul libertății, al dreptății sociale și al frăției între oameni.

La 23 august 1944, poporul romîn și-a afirmat independența, suveranitatea și voința de propășire.

Omul în poziținea sa de ființă apăsată, înrobită de nedreapta orînduire care a apus pentru totdeauna la 23 august 1944, devine om nou, cetățean liber, conștient de drepturile și îndatoririle sale cetățenești, conștient de valoarea sa, de capacitatea sa creatoare pentru construirea unei orînduiri de tihnă, de liniște, de belșug.

Au trecut numai 13 ani din ziua eliberării poporului nostru dar în acest timp scurt avem înfăptuiri care în condițiunile anterioare zilei de 23 august 1944 nu se puteau realiza sub nici o formă. Prefaceri și primeniri structurale privind condiția de viață a omului nou ; strădanii și realizări privind toate aspectele și formele de manifestare ale vieții obștești.

E destul să ne amintim că țara noastră era considerată ca o țară agricolă de pe ogoarele căreia se scotea pîinea cea de toate zilele cu chin, cu mijloace și metode înapoiate. Astăzi pe pămîntul patriei noastre roiesc tractoarele și mașinile agricole ; cultivatorii de pămînt pentru continua creștere a producției agricole folosesc cu elan nestăvilit metode și procedee tehnice înaintate, semințe bine selecționate ; astăzi, în urma muncii stăruitoare de îndrumare și sfătuire, cultivatorii de pămînt, își unesc pămînturile alcătuind întovărășiri și gospodării agricole pentru a smulge cît mai multe roade în vederea traiului îmbelșugat.

Țara noastră, însă, din țară agricolă cum era considerată mai înainte, în timpul ocîrmuirii democrat populare a devenit țară industrială.

La tot pasul se pot vedea șantiere, hidrocentrale în construcție, întreprinderi industriale, fabrici, bunuri ale poporului, în care lucrează sute de mii de muncitori. Industria petroliferă și minieră

a luat o dezvoltare care a sporit avuția țării și pe care vechile regimuri n-o puteau concepe. Dintr-o țară care în trecut stătea mereu cu mîna întinsă peste hotare pentru a obține mașini și utilaj industrial, astăzi, în vremea puterii populare, noi exportăm altor țări mașini și tot felul de unelte. Viața tuturor locuitorilor patriei noastre este cu fiecare zi tot mai îmbelșugată și mai prosperă.

Odată cu procesul de dezvoltare a vieții industriale, cirmuirea democrat-populară s-a ocupat de reconstruirea și înfrumusețarea localităților distruse de urgia războiului trecut, precum și de viața omului nou. Ca din pămînt au apărut orașe noi, iar cele vechi care au avut de suferit de pe urma războiului sînt reconstruite și modernizate. Grija față de viața și sănătatea omului este obiectivată în acțiunea de construire și de înzestrare cu cele necesare a numeroase spitale, creșe, case de nașteri, sanatorii și case de odihnă, a locuințelor pentru muncitori și, în general, în toate măsurile de asistență socială.

Dacă viața industrială, ecoomică și socială a luat în ultimii ani un avînt necunoscut pînă acum în țara noastră, nici viața culturală n-a rămas mai prejos. În patria noastră nu mai există analfabeți, iar învățămîntul de șapte ani este, aproape, generalizat. De s-ar aminti apoi de avîntul pe care l-a luat literatura de calitate și viața artistică în general, de înlăturarea literaturii decadente, de reconsiderarea și editarea celor mai mulți dintre clasicii noștri, de înființarea atîtor institute de cercetări științifice, de înființarea studioului cinematografic Al. Sahia, de editarea clasicilor literaturii universale, de bogata și variata activitate științifică a Academiei R. P. R. și a filialelor acestui înalt așezămînt cultural, de reforma ortografiei, de publicarea numeroaselor volume de documente privind istoria Rominiei, de muzeele istorice și etnografice din diferite orașe, de pinacotecile și galeriile de artă plastică care împodobesc marile orașe ale țării; de numeroasele șantiere în care se fac săpături și cercetări arheologice și de alte realizări culturale ar fi destul pentru a înțelege grija și atenția conducătorilor patriei față de problemele culturale și artistice.

Este bine știut că înfăptuirile mari sînt posibile numai într-un climat de pace și bună înțelegere, că avuția patriei sporește prin munca tuturor atunci cînd este liniște, că buna dezvoltare a poporului nostru sub toate aspectele și formele de manifestare se împlinește atunci cînd este securitate. De aceea toți locuitorii Republicii Populare Romîne sînt însuflețiți în munca lor de ideea sfîntă a iubirii de oameni, a frăției, a păcii, iar politica externă a statului nostru urmărește, împreună cu marea Uniune Sovietică și cu toate țările iubitoare de pace, soluționarea problemelor litigioase prin tratative, încetarea cursei înarmărilor, dezarmarea, apărarea independenței și a securității naționale.

*

* *

Biserica ortodoxă romînă și în general toate cultele religioase care-și desfășoară activitatea pe teritoriul patriei noastre au pășit alături de tot poporul pe calea deschisă de 23 august 1944.

În atmosfera de libertate instaurată în patria noastră „Cultele religioase (așa cum statornicește Constituția R.P.R.) sînt libere să se organizeze și pot funcționa liber". Datorită climatului de libertate religioasă raporturile dintre culte și stat sînt armonice.

Biserica ortodoxă romînă călăuzită și îndrumată de îndreptătorul ei Sinod și-a regăsit adevăratele ei rosturi în condițiunile statornicite după 23 august 1944. Slujitorii ei reîntorși la sensul și forma apostolatului creștin ajută cu rîvnă evanghelică, la procesul de înfăptuire al binelui comun, de așezare a raporturilor dintre oameni pe nemuritoarele principii de dragoste, dreptate socială, egalitate între toți oamenii, pace și bună înțelegere. Credincioșii sfintei noastre Biserici în calea lor spre patria cerească, se silesc să-și împlinească îndatoririle lor față de patria pămîntească, muncind și ascultînd îndrumările și sfaturile ce vin de la conducătorii lor.

După denunțarea concordatului cu Vaticanul în noile condiții de viață ale poporului nostru, a fost posibilă revenirea foștilor credincioși greco-catolici la Biserica Mamă de unde au fost smulși la începutul secolului al XVIII-lea prin silnicie și înșelăciune.

Călăuzită de legiurile izvorîte din sfînta ei învățătură și din orînduirile canonice pe care singură și le-a alcătuit, Biserica ortodoxă romînă a procedat la reorganizarea învățămîntului teologic stabilind că pregătirea personalului clerical trebuie să se facă după așezămintele ei dogmatice și canonice, după tradițiile și nevoile ei. Pentru călăuzirea preoților ea a orînduit cursuri de îndrumări misionare spre a fi ajutați în activitatea lor pastorală; a înființat școli monahale pentru luminarea viețuitorilor din mănăstiri; a organizat ateliere meșteșugărești în mănăstiri pentru ca monahii să aibă unde munci, etc.

În climatul izvorît din mărețul act de la 23 august 1944 au fost tipărite numeroase opere teologice de doctrină, îndrumare și cult, iar revistele noastre bisericești au luat prin bogatul lor material forme necunoscute pînă acum în Biserica noastră.

Multă vreme legăturile firești între Bisericile ortodoxe, mlădițe ale ortodoxiei, fuseseră întrerupte din cauza condițiunilor impuse de cel de-al doilea război mondial. Aceste legături tradiționale au fost reluate după 23 august 1944. Deși sîntem o Biserică ortodoxă autocefală, cu organizare și conducere sinodală proprie, trebuie să trăim și să ne dezvoltăm în duhul ecumenicității și al comuniunii interortodoxe, să credem și să mărturisim împreună cu celelalte Biserici autocefale aceleași adevăruri de credință și să păstrăm cu ele legăturile canonice statornicite de veacuri. Reluarea acestor legături a fost înlesnită de atmosfera de libertate care a urmat după 23 august 1944. Vizitele, întîlnirile și consfătuirile interortodoxe care au avut loc în ultimii ani — consfătuirea panortodoxă de la Moscova, vizitarea Bisericii noastre de către delegați ai Patriarhiilor din Constantinopol, Moscova, Antiohia și Sofia, de delegați ai Bisericii din Grecia, vizita delegaților Bisericii noastre în Rusia, Antiohia, Bulgaria, Serbia, Polonia și Cehoslovacia, — sînt semnele evidente ale raporturilor de bună înțelegere și frăție între Bisericile ortodoxe în ultimul timp.

Grație condițiilor din patria noastră și sprijinului primit din

partea statului, Biserica noastră a căpătat un deosebit prestigiu între celelalte Biserici ortodoxe.

Atenție deosebită a acordat statul nostru de democrație populară acțiunii de restaurare a monumentelor bisericești de artă. Numai în cuprinsul Arhiepiscopiei Iașului au fost restaurate următoarele biserici și mănăstiri: Biserica Golia, Ruginoasa, Sf. Ioan din Piatra Neamț, Sf. Gheorghe din Botoșani, Sf. Gheorghe Hîrlău, Neamțu, Sucevița, Vatra Moldoviței, Slatina și altele. Această acțiune care are ca obiect restaurarea tuturor locașurilor sfinte ctitorite de strămunii noștri are sprijinul material și moral al cîrmuirii noastre.

* * *

Ziua de 23 august 1944 a încununat luptele și jertfele muncitorilor din patria noastră pentru o viață mai bună. În același timp, această zi este un izvor de învățăminte pentru toți fiii acestui popor. Fiecare va găsi la făuritorii acestei zile epocale îndemn la muncă, patriotism curat, dragoste și pace.

Slujitorii și credincioșii Bisericii romîne roagă pe Bunul Dumnezeu să reverse darurile sale cele bogate, pacea sa, peste poporul acesta muncitor și peste toată lumea sa.

DIFERITE CHESTIUNI PRIVIND CALENDARUL BISERICII ORTODOXE

1. CE ESTE CALENDARUL ?

Calendarul este o normă de măsură a timpului. El a luat naștere din nevoia pe care a simțit-o societatea omenească — statul — de a-și rîndui treburile ei obștești.

Astronomia — în decursul vremii — și-a găsit aplicație practică la întocmirea calendarelor, punînd datele descoperite de ea în serviciul societății.

Omenirea, folosind datele observate empiric și verificate științific de astronomie, și-a întocmit sisteme calendaristice care, la baza lor, aveau schimbarea fazelor lunare, poziția unor astre pe cer, periodicitatea anotimpurilor și succesiunea regulată a zilelor.

Toate popoarele, din toate timpurile, au avut calendarele lor, unele mai variate ca altele, cu privire la metodele de calcul, la durata lor cît și la exactitatea lor. Această ultimă condiție era în strînsă legătură cu gradul de dezvoltare științifică a poporului respectiv.

Unele popoare au avut calendare lunare cum și astăzi mai au în uz un astfel de calendar mahomedanii, altele, cum erau egiptenii vechi, aveau un calendar pur solar, iar altele au avut calendare lunisolare.

Toate calendarele celor vechi aveau defecțiuni destul de mari, privite în raport cu mersul corpurilor cerești, iar strădania astronomilor era concentrată în acțiunea punerii de acord a calendarului civil cu datele științei lor.

In această privință, egiptenii au făcut dovada științei lor avansate, oferind, prin astronomul Sosigene, cel mai bun calendar al lumii vechi.

Iată și datele pe care le utilizează știința astronomică la întocmirea calendarului :

a) Ziua astronomică (ziua și noaptea la un loc) este timpul de la răsăritul soarelui pînă la răsăritul imediat următor, condiționat de rotația pămîntului în jurul axei sale. E riguros constantă ca lungime ;

b) Săptămîna. Intervalele de timp dintre fazele lunare dau ca măsură săptămîna de șapte zile ;

c) Luna lunară. Timpul dintre două faze lunare identice dau ca unitate de măsură luna lunară ;

d) Anul. Intervalul dintre 2 treceri consecutive ale soarelui în mișcarea lui aparentă pe sfera cerească, la punctul echinocțiului de primăvară, condiționînd desfășurarea anotimpurilor, dă unitatea de măsură numită an tropic sau ceresc.

Durata mijlocie a anului tropic este de 365 zile, 5 ore, 48 minute și 46 secunde, iar durata anului calendaristic sau civil, în cel mai bun calendar, trebuie să fie exactă cu durata anului ceresc.

Greutatea punerii în concordanță a anului tropic cu anul calendaristic a constituit piatra de încercare pentru cei mai iscusiți calendariști, datorită faptului că anul solar (tropic) după care se succed anotimpurile, nu numai că nu cuprinde un număr de zile întregi, ci și o fracțiune de zi, oferind — deși pentru un timp extrem de lung — o infinitesimală variație de lungime (descrește cu 0s,53 pe secol), în timp ce anul civil (calendaristic) are numai zile întregi, fără fracțiuni.

O condiție asupra punerii de acord a acestor două măsurători este ca *„succesiunea anilor calendaristici să urmărească de aproape succesiunea anilor tropici“*. Nerespectarea acestei condițiuni duce la dezacordul dintre anul tropic și cel calendaristic, cu marcarea unei diferențe, totdeauna în defavoarea măsurătorii calendaristice.

2. CE ESTE CALENDARUL IULIAN ?

Încă din anul 45 a. Hs. prin împăratul roman Iuliu Cezar și datorită priceperii astronomului egiptean Sosigene, omenirea a dobîndit un calendar cu mult superior celor existente pînă atunci.

Acest calendar, adoptat și extins de împărat în întregul imperiu, cunoscut în istoria calendaristică sub numele de *calendarul iulian,* a prins în cadrul ramei sale, an cu an — încrustînd pe răbojul vremii — date și aspecte ale vieții politice și religioase ale poporului roman.

Anul calendaristic iulian era socotit de 365 zile și $^1/_4$ de zi, adică de 365 zile și 6 ore. Anul civil fiind de 365 zile întregi, cele 6 ore se socoteau o zi, în al 4-lea an, care era de 366 zile și era numit an bisect.

Sosigene a stabilit lungimea anului calendaristic de 365 zile, 5 ore, 59 minute, 60 secunde, în timp ce lungimea anului tropic (ceresc) este de 365 zile, 5 ore, 48 minute, 46 secunde; astfel se observă că anul calendaristic iulian este mai lung cu 11 minute, 14 secunde.

365 zile 5 ore 59 min. 60 sec. —
365 zile 5 ore 48 min. 46 sec.
11 min. 14 sec.

Această mică diferență, neglijată la început, a făcut ca datele calendarului iulian să rămînă în urmă față de calendarul ceresc cu o zi în timp de 128 ani, cu 10 zile în timp de 1280 ani, ș.a.m.d.

Cu toate că la vremea apariției sale, acest calendar a marcat un progres științific față de toate calendarele utilizate pînă atunci la diferite popoare, imperfecțiunea de care am amintit l-a depărtat — în cursul vremii — de adevărul calendarului ceresc.

3. CE ESTE CALENDARUL BISERICESC?

Biserica creștină, la început, nu s-a ocupat de calendar. Primii creștini își însemnau datele vieții lor religioase după calendarul ce-l cunoșteau. Așa se face că creștinii dintre iudei aveau calendarul moștenit de la părinți și-și notau evenimentele creștine cu datele acelui calendar, de exemplu: la 14 Nisan era pentru el *„Paștele răstignirii"* iar la 16 Nisan *„Paștele învierii"*, în timp ce creștinii proveniți dintre celelalte neamuri, își însemnau datele cu ajutorul calendarului roman.

Cu timpul, calendarul iulian, căruia — în locul octadei romane i se introduce săptămîna de 7 zile, cu întîia zi de sărbătoare (cf. textelor: I. Cor. 16, 2; și F. A. 20, 7), în cinstea Domnului, primește în pervazul său însemnări de date specific creștine. Acestea se înmulțesc cu timpul și, pe încetul, în urzeala calendarului păgînesc, se țese covorul de mărturii ale vieții creștine.

Din motive de profilaxie morală pentru credincioși și pentru a contracara sărbătorile păgîne — întotdeauna însoțite de beție și desfrîu — Biserica înlătură comemorările păgînești, înlocuindu-le cu sărbători creștinești.

Așa, cu timpul, s-a stratificat calendarul creștin în curs de mai multe veacuri.

„În secolele IV și V, în Biserica creștină, avem calendare cu fondul păgîn și cu unele nuanțe creștine, care ne arată trecerea de la nuanța păgînă la cea creștină. Cel mai vechi calendar curat creștin, cunoscut, este un fragment de calendar gotic din secolul IV, în Tracia, în care nu e nici o nuanță păgînă, ci zilele sînt ocupate numai de sfinți creștini" — (N. Dobrescu: O privire istorică asupra Calendarului).

În acest mod, în timp îndelungat și pe încetul, s-a format calendarul creștinesc, care cuprinde sărbători cu dată fixă și sărbători condiționate de Sfintele Paști, adică sărbători cu dată mobilă sau mișcătoare.

Oprindu-ne asupra celor dintîi, ținem să subliniem că aceste date — pînă să se definitiveze — au fluctuat și n-au fost înscrise în calendar acolo unde figurează astăzi, decît tîrziu de tot.

Cele mai importante sărbători sînt instituite întru preamărirea Mîntuitorului. Dintre acestea:

Nașterea Domnului, pînă în secolul IV, în Biserica orientală se sărbătorea la data de 6 ianuarie, unită cu sărbătoarea Botezului Domnului, în timp ce în apus, încă înainte de secolul IV, se sărbătorea la 25 decembrie. În Constantinopole, Crăciunul se serbează la 25 decembrie, pentru prima dată, în anul 379. S-a extins apoi în Biserica Egiptului, iar în secolul V, în Biserica din Ierusalim. Iată dar, că o sărbătoare așa de importantă în viața creștinilor n-a fost sărbătorită de toți, în aceeași zi, atît de multă vreme.

Această sărbătoare a fost așezată la 25 decembrie și pentru faptul că păgînii sărbătoreau, cu începere din acea zi „saturnaliile" în cinstea zeului lor Saturn, cu manifestări zgomotoase, însoțite de beții, orgii, desfrîu. Acestui fel de sărbătoare păgî-

nească, Biserica îi contrapune o sărbătoare plină de demnitate, de veselie duhovnicească și pietate.

Tăierea împrejur, fiind socotită ca a opta zi de la 25 decembrie, începînd din secolul IV, se sărbătorește la 1 ianuarie. În cadrul sărbătorilor păgîne, ziua de 1 ianuarie era zi principală din „saturnalii". Și pe aceasta, Biserica o înlocuiește cu o zi de sărbătoare creștină.

La începutul secolului V, tot pe 1 ianuarie, se adaugă sărbătoarea de pomenire a Sfîntului Vasile cel Mare. Și tot la 1 ianuarie începe, după romani, anul civil.

Întîmpinarea Domnului începe, în răsărit, pe la mijlocul secolului V și s-a generalizat în secolul VI.

Ziua Sfintei Cruci, se sărbătorea — de unii în Vinerea Mare, după alții, a doua zi de Paști, iar în Biserica Ierusalimului, din anul 335, la 14 septembrie, așa cum s-a și generalizat.

Dintre sărbătorile instituite în cinstea Maicii Domnului:

Buna Vestire, la început, se sărbătorea în ajunul Botezului Domnului, iar alții o țineau la 18 decembrie. Mai tîrziu, după ce Nașterea Domnului a fost fixată la 25 decembrie, Buna Vestire a fost așezată exact cu 9 luni mai înainte, adică la 25 martie. De abea în secolul XI, s-a extins în toată Biserica sărbătorirea de la 25 martie.

Adormirea Maicii Domnului. Se știe precis că se sărbătorea în secolul VII, dar la date diferite. Unii o țineau la 18 ianuarie iar alții, la 15 august, așa cum s-a și definitivat.

Dintre sărbătorile instituite în cinstea sfinților, menționăm că amintirea *Sf. Ștefan* se făcea la 2 august, iar din secolul VII, s-a generalizat pe data de 27 decembrie, cum este astăzi.

Datele care privesc nașterea și moartea *Sf. Ioan Botezătorul* sînt nesigure. Nașterea s-a fixat, după secolul IV, în funcție de textul evanghelic: Luca I, 36, raportată la data Nașterii Mîntuitorului.

Cercetînd cu atenție viețile sfinților și zilele cînd sînt prăznuiți de Biserică, vom constata că pomenirea lor nu se face, numaidecît în ziua morții lor. De pildă, Sf. Ion Crisostom a murit la 14 septembrie, dar pomenirea i se face de Biserică în ziua de 13 noiembrie, deoarece la 14 septembrie se prăznuiește Înălțarea Sf. Cruci. Sf. Ecaterina, după unele minee vechi era prăznuită în ziua de 24 noiembrie, dar astăzi pomenirea ei se face în ziua de 25 noiembrie. Sf. Ioan cel Nou este trecut în calendar în ziua de 2 iunie și în joia de după Rusalii, dar slujba sa se cîntă, în biserica unde-i sînt moaștele, în ziua de 24 iunie.

După tipicul cel mare al Bisericii ortodoxe, însemnăm aici mai multe excepții privind prăznuirea unor sfinți din Calendarul nostru:

— Slujbele sfinților din zilele cînd cade odovania praznicilor: Nașterea Maicii Domnului, Înălțarea Sf. Cruci, Nașterea Domnului, Botezul Domnului, Schimbarea la Față și Adormirea Maicii Domnului se amînă pentru alte zile.

— Slujba sfîntului din lunea săptămînii I-a a Postului Mare, dacă este hram al unei biserici, se cîntă în duminica lăsatului de

brînză (duminica anterioară), iar slujbele sfinților de marți, miercuri, joi și vineri din săptămîna I-a a Postului Mare, dacă vreunul dintre ei este hramul bisericii, se cîntă în sîmbăta Sf. Teodor (săptămîna I-a a Postului Mare) (Tipicul Mare, pag. 675).

— Dacă se va întîmpla în joia a V-a a Sfîntului Post, vreun sfînt ce se prăznuiește ca hram al bisericii, atunci slujba Canonului celui Mare se va cînta marți, aceeași săptămînă (Tipicul Mare, pag. 683).

— Slujbele sfinților care se vor întîmpla în sîmbetele și duminicile sf. și Marelui Post, se cîntă la Pavecernița de vineri sau cînd va voi eclesiarhul (Tipicul Mare, pag. 511).

— Slujbele sfinților care cad în duminicile cincizecimii se cîntă la Pavecerniță (Tipicul Mare, pag. 588).

— Canoanele sfinților care cad din sîmbăta lui Lazăr pînă la Duminica Tomii se cîntă la Pavecernițele din lunea a II-a și pînă în vinerea a VI-a Sfîntului Post.

— De se va întîmpla praznicul Întîmpinării Domnului (2 februarie) în sîmbăta pomenirii morților (înainte de duminica lăsatului de carne) slujba pomenirii morților se va cînta în sîmbăta cea trecută a Fiului risipitor, sau în joia lăsatului de carne (Tipicul Mare, pag. 252).

— Dacă hramul vreunui sfînt va cădea luni, marți, miercuri sau joi în săptămîna Patimilor, slujba se va cînta în Duminica Floriilor, iar dacă va cădea vineri sau sîmbătă în săptămîna Patimilor, sau în duminica sf. Paști, slujba sfîntului, se va cînta a doua sau a treia zi de Paști (Tipicul Mare, pag. 686).

După cum se poate constata, din cele cîteva date prezentate mai sus, sărbătorile creștinești, chiar și cele mai importante, fără a pierde ceva din caracterul lor sacru, au fost ținute la date diferite, vreme îndelungată.

Biserica a stabilit, apoi, diferite excepții privitoare la zilele în care se vor cînta slujbele sfinților, așa cum s-a văzut mai sus. Aceasta dovedește că fapt esențial pentru viața religioasă nu este ziua cînd sărbătorești un sfînt, ci cum îl sărbătorești. Dacă credincioșii din trecut au ascultat de bunele orînduieli ale Bisericii, primind zilele în care vor fi sărbătoriți sfinții sau anumite fapte și împrejurări din viața Mîntuitorului sau a Sfintei Fecioare și cei de astăzi au îndatorirea de a asculta de Biserică, care singură are calitatea de a hotărî în problemele bisericești.

La începutul primăverii, în cadrul sărbătorilor cu dată mobilă, cea mai mare și care le și condiționază pe toate celelalte, este *praznicul Învierii Domnului*. Cu toate acestea, istoria Bisericii a înregistrat certuri și dispute în legătură cu data prăznuirii ei. Așa de exemplu, creștinii din Asia Mică sărbătoreau la 14 Nisan „Paștele răstăgnirii", odată cu evreii, iar la 16 Nisan (indiferent în ce zi din săptămînă) „Paștele învierii", motivîndu-și atitudinea pe practica ce spuneau că o au de la Sf. Ap. Ioan și Filip. Alții, din celelalte părți ale spațiului creștin, țineau Paștele întotdeauna într-o zi de duminică și anume după echinocțiul de primăvară și după data de 14 Nisan, provocîndu-se la practica — aproape generalizată a sfinților Ap. Petru și Pavel.

Ca punct de plecare în stabilirea zilei de sărbătoare a Sf. Paști, și unii și alții luau Paștele iudaic ce avea loc, după datele scripturistice, la 14 Nisan (prima lună plină pascală de primăvară), urmărind ca să se facă comemorarea zilei respective la data cea mai apropiată de timpul cînd s-a petrecut faptul.

Neînțelegerile și certurile pascale au durat și au făcut obiect de discuție la Sinodul I ecumenic și încă multă vreme după aceea.

Primul sinod ecumenic, convocat de împăratul Constantin cel Mare, la anul 325, în Niceea, pentru a pune capăt tulburărilor religioase, a luat hotărîri și în privința datei Paștilor, după cum se constată și din enciclica Sinodului, adresată unor biserici.

Principiile referitoare la sărbătoarea Paștelor — cu circulație și practică aproape generalizată în Biserica creștină — au fost consfințite de Sinodul niceian, dar fără ca acesta să emită vreun canon în acest sens.

Vechii scriitori de la care s-au păstrat mărturii atestă că împăratul Constantin cel Mare a confirmat, a publicat și a aplicat — în întregul imperiu — hotărîrea sinodală privind sărbătoarea Paștelor. Dar ce a hotărît Sinodul niceian cu privire la sărbătoarea Paștelor? Înainte de a preciza răspunsul, repetăm și subliniem că Sinodul n-a dat nici canoane și nici vreo hotărîre dogmatică în legătură cu sărbătoarea Paștelor. Totuși, din enciclica Sinodului, cît și din enciclica împăratului Constantin cel Mare, adresată tuturor episcopiilor din împărăția sa, rezultă că Sinodul a hotărît:

„Paștele să se serbeze totdeauna, în toată creștinătatea în prima duminică ce urmează îndată după luna plină de după echinocțiul de primăvară“.

În felul acesta, Paștele e condiționat de o zi din săptămînă (duminică), de o fază lunară (lună plină) și de poziția soarelui pe ecliptică (echinocțiul de primăvară).

Ținînd seamă de faptul că Egiptul era cel mai important centru al cercetărilor astronomice, sinodul împuternicește pe episcopul Alexandriei să calculeze și să comunice anual, din vreme, data Paștelor, tuturor celorlalte Biserici.

Din acest fapt, rezultă că părinții Sinodului n-au întocmit un tabel cu data Paștelor, pentru mulți ani, sau cum se mai zice, o Pascalie, așa cum pretind unii neștiutori interesați.

De altfel, după cum ne asigură istoricul bisericesc Eusebiu, episcopii din Alexandria, cum e Dionisius (248—264), Atanasie cel Mare și Ciril de mai tîrziu, sub formă de enciclice pentru sărbători, au comunicat celorlalte biserici data Paștelor. Cu timpul, aceste scrisori au fost întocmite cu tabele sau Pascalii, pe mai mulți ani. (Teofil și Ciril).

Deosebit de aceasta și canonul 60/55 — Cartagina — (419) confirmă obligația ce o aveau bisericile de a aduna sinoade anuale pentru a fixa data Paștelor.

Și totuși — în altă ordine de idei — cu toată hotărîrea unui sinod ecumenic, dezbinările au continuat pentru că unii creștini tot mai sărbătoreau Paștele odată cu iudeii.

De aceea, a fost nevoie ca Sinodul din Antiohia (341) prin

canonul I, să repete și să scoată pe primul plan importanța hotăririi Sinodului I de a nu prăznui creștinii Paștele „odată cu iudeii".

Istoria Bisericii subliniază că după sinodul niceian, timp de două secole, chiar creștinii care sărbătoreau Paștele în zi de duminică, n-au ținut această zi — întotdeauna — în aceeași duminică, datorită faptului că echinocțiul de primăvară era socotit, intr-o vreme, de cei din Alexandria la 21 martie, iar de cei din Roma la 18 martie. Așa se face că Paștele a fost sărbătorit la date diferite de apuseni și de răsăriteni, pînă în secolul VI, cînd Dionisie cel Mic face calcule pascale, pentru Biserica apuseană punînd isimeria la 21 martie, ca și răsăritenii.

4. ERA NEVOIE SĂ FIE ÎNDREPTAT CALENDARUL?

Cum s-a amintit mai sus, calendarul iulian rămîne în urmă față de cel astronomic, fiindcă este mai lung. Datorită acestui fapt, echinocțiul de primăvară, care pe timpul sinodului I ecumenic, din anul 325, era în anul ceresc la data cînd calendarul iulian *arăta ziua de 21 martie,* în secolul al XX-lea în momentul cînd calendarul ceresc atinge — anual — punctul echinocțial, calendarul iulian *arată ziua de 8 martie.*

Pentru mici intervale de timp, diferența anuală de 11 minute și 14 secunde, cu care rămîne în urmă anul iulian, putea trece neobservată, cum s-a și întîmplat de fapt. Dar în momentul cînd această diferență a ajuns să fie o zi întreagă (după 128 ani), anul tropic sau calendarul ceresc, adevărata lungime de măsură pentru timpul îndelungat, întrunind condițiunile de invariabilitate și preciziune, a ajuns la echinocțiu mai înainte cu o zi de cît cel iulian, iar acea zi era tocmai *adevărata dată de 21 martie,* în timp ce calendarul iulian în ziua echinocțiului *arăta data de 20 martie.*

După altă perioadă de 128 ani, calendarul ceresc i-a luat-o iarăși înainte cu o zi. De data aceasta, în ziua echinocțiului, *adevărata zi de 21 martie,* calendarul iulian *arăta ziua de 19 martie.*

Necorectat, neîndreptat, calendarul iulian — pe perioade lungi de timp — alunecă și poate ajunge — de exemplu după 30 perioade de 128 ani (3840 ani) — să rămîie în urmă exact cu o lună de zile, ceea ce ar avea ca urmare o strămutare a sărbătorilor, din iarnă în primăvară, ș.a.m.d.

Defecțiunea aceasta a calendarului iulian a fost observată, în răsărit, încă din secolul XIV, cînd, învățați de talia lui Nicefor Gregoras și alții constată și propun îndreptarea calendarului.

În apus, în aceeași vreme, oameni competenți constată defecțiunea și propun reformarea calendarului iulian, dar ea nu se îndeplinește decît în secolul al XVI-lea, cînd, Papa Grigore al XIII-lea, în urma studiilor și a propunerilor concrete făcute de către ilustrii astronomi ai timpului și pe baza înțelegerii cu conducătorii statelor catolice — traduce în fapt îndreptarea calendarului iulian.

Această reformă calendaristică, cerută de toată lumea occidentală, se înfăptuiește în anul 1582 și e cunoscută în istoria calendarului sub numele de *reforma gregoriană.*

În fapt, prin suprimarea celor 10 zile, cu cît rămăsese în urmă calendarul iulian pînă atunci, data de 5 octombrie devine 14 octombrie (1582), echinocțiul de primăvară este reașezat pe data de 21 martie, iar pentru viitor, se iau măsuri de corectare, sortite să asigure concordanța între calendarul ceresc și cel îndreptat, prin suprimarea din calendarul iulian a 3 zile în timp de 400 de ani. Încolo, calendarul iulian își păstrează toate caracteristicile.

În felul acesta, diferența anuală dintre anul calendaristic și cel ceresc este de 26 secunde, ceea ce are ca rezultat întîrzierea cu o zi a calendarului gregorian, după 3300 ani.

Rînd pe rînd, statele catolice, numai în curs de cîțiva ani, au adoptat noul calendar, în timp ce statele protestante și l-au însușit după un timp mai îndelungat.

Tîrziu încoace, chiar și state necreștine ca Japonia (1872), China (1912) și Turcia (1926), din motive de stat și pentru facilitarea legăturilor internaționale, au introdus calendarul gregorian.

Statele răsăritene s-au preocupat și ele de îndreptarea calendarului și după primul război mondial — au adoptat calendarul statelor apusene. Așa a făcut și Statul Romîn în 1919, cînd s-a introdus la noi calendarul nou pentru viața civilă.

Și pe bună dreptate, știut fiind că un calendar nu constituie o afacere particulară și nu e numai un dreptar de ordin religios. Un calendar, cît mai exact și mai practic, condiționează raporturile dintre oameni, în cadrul societății și încrustează pe răbojul vremii fenomenele sociale, politice, economice ca și faptele și evenimentele din viața și activitatea statului. Privit astfel, calendarul este o problemă de stat.

Orice popor are obligația și trebuința să păstreze legături de tot felul cu celelalte popoare și de aceea trebuie să respecte și să utilizeze mijloace comune prin care se perfecționează aceste legături. Un astfel de mijloc este și calendarul. Prin acest fapt, calendarul devine un instrument de valoare internațională.

Produs cît mai desăvîrșit posibil al științei, legitimat — din necesitate — în viața individului și a popoarelor — calendarul impune să fie prețuit la justa lui valoare.

De aceea, Biserica îl privește sub variatele lui aspecte.

Către sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Biserica Ortodoxă, este prezentă, atentă și de acord cu oamenii de știință care propun îndreptarea calendarului. În acest sens, chiar Biserica Ierusalimului, încă din 1903, specifica: „Biserica Ortodoxă n-ar săvîrși nimic inconsecvent față de sine însăși, dacă ar primi calendarul indicat de știință ca cel mai exact posibil".

Într-adevăr, Biserica fiind „stîlp și temelie a adevărului" (I Tim. 3, 15) are îndatorirea de a-și însuși adevărul pentru a nu se expune în fața necredincioșilor, știind că „numai adevărul liberează" (Ioan VIII, 32).

După primul război mondial, Biserica Ortodoxă de pretutindeni intensifică acțiunea pentru îndreptarea calendarului, ținînd

permanent legătura cu Patriarhia ecumenică din Constantinopole.

În acest timp, conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne a militat pentru îndreptarea calendarului.

5. CUM S-A ÎNDREPTAT CALENDARUL ?

În mai 1923, a avut loc o consfătuire panortodoxă convocată de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, la care a participat și Biserica noastră. La această conferință — pe baza celor mai avansate calcule științifice — s-a propus îndreptarea calendarului iulian ce era în uzul Bisercilior ortodoxe autocefale.

Calendarul adoptat este mai lung de cît anul solar, numai cu 2 s. 02, întrucît metoda de calcul utilizată de ortodocși este cu mult superioară celei utilizate de catolici. Această mică diferență de lungime ajunge la o zi întreagă de abea după 42772 ani, ceea ce nu prezintă nici un pericol.

În urma recomandărilor de la consfătuirea panortodoxă de la Constantinopole, Biserica Ortodoxă Romînă, prin hotărîrea sf. Sinod din noiembrie 1923, a îndreptat calendarul, luîndu-l de acord cu cel ceresc. Astfel, cele 13 zile de întîrziere au fost înlăturate, iar ziua de 1 octombrie 1924 (stil vechi) a devenit 14 octombrie 1924 (stil nou). În telul acesta, echinocțiul a fost readus la data de 21 martie, așa cum era în anul 325, pe vremea Sinodului I ecumenic, iar proemtoza lunii a fost rectificată cu 5 zile.

Cu acest prilej, sf. Sinod Romîn a dat o enciclică de lămurire către cler și popor, din care „se vede că această corectare a calendarului nu implică nici un fel de schimbare a credinței, cum pretind unii dintre adversarii stilului nou. Calendarul nostru nu este schimbat ci îndreptat, adică pus de acord cu datele realităților astronomice și lasă neatinse toate rînduirile de viață și de cult statornicite de tradiție". (Braniște).

6. OARE NU ERA NEVOIE DE AȘTEPTAT PÎNĂ CÎND TOATE BISERICILE ORTODOXE VOR ADOPTA ÎN ACELAȘI TIMP CALENDARUL ÎNDREPTAT ?

Nu. Principial, îndreptarea calendarului a fost admisă în conferința interortodoxă de la Constantinopol, unde s-a stabilit că „hotărîrea conferinței să fie aplicată în fiecare Biserică ortodoxă în parte, la momentul oportun, adică atunci cînd împrejurările vor fi favorabile îndreptărilor admise".

Cum această îndreptare a calendarului s-a făcut deocamdată numai în cîteva Biserici, aceasta se explică prin faptul că nu în toate bisericile ortodoxe a venit momentul favorabil al acestei îndreptări. După cum se știe, calendarul îndreptat a fost introdus mai întîi în Patriarhia ecumenică de Constantinopole ca și în celelalte Patriarhii orientale, afară de Ierusalim. De asemenea a fost introdusă îndreptarea în Grecia, în Mănăstirea Vatoped de la Sf. Munte, în Biserica Ciprului și în alte biserici ortodoxe.

Dacă n-a fost însă adoptat calendarul îndreptat în Biserica Bulgariei, aceasta se explică prin faptul că această Biserică n-a

fost invitată la conferința interordoxă de la Constantinopole, întrucît pe acea vreme, era socotită schismatică. Cît despre Biserica rusă și Patriarhia de Ierusalim, ele erau atunci într-o situație excepțională și momentul nu era atunci potrivit.

Dar faptul că aceste Biserici n-au primit îndreptarea calendarului, din motive de oportunitate, n-a stingherit prin nimic bunele relații de dragoste între Biserici. Nici o Biserică din cele care n-au adoptat încă îndreptarea calendarului nu învinuiește pe celelalte și nici n-a rupt raporturile cu celelalte Biserici așa cum fac la noi stiliștii, buimăciți de propagandiștii dezordinei și nesupunerii față de orînduielile Statului și ale Bisericii.

De cîțiva ani întîistătătorii Bisericilor ortodoxe s-au vizitat reciproc și au slujit la același sf. altar în duhul frăției întru Hristos, chiar dacă țineau sărbătorile după diferite calendare.

7. CE ESTE DOGMA?

Dogma este un adevăr de credință, descoperit de Dumnezeu, cuprins în sfînta Scriptură și dezvoltat de Sfinții Părinți, prin sf. Tradițiune, absolut necesar pentru mîntuire. Toate dogmele Bisericii creștine sînt cuprinse, pe scurt, în Simbolul Credinței și dezvoltate mai pe larg în Mărturisirea Ortodoxă.

8. ESTE CALENDARUL O DOGMĂ ȘI ÎNDREPTAREA LUI ESTE UN PERICOL PENTRU MÎNTUIREA OMULUI SAU ÎNDREPTĂȚEȘTE DESPĂRȚIREA DE BISERICA ADEVĂRATĂ, CUM SUSȚIN ȘI FAC STILIȘTII?

Calendarul este ceva omenesc, variabil și nu privește direct mîntuirea omului. Autoritatea lumească și bisericească îl întrebuințează după trebuințele vieții, societății civile și bisericești și trebuie mereu pus de acord cu progresul științei și interesele societății, fie civile, fie bisericești.

O modificare sau îndreptare a calendarului nu atacă nici o dogmă.

9. CE ESTE CANONUL?

Canonul este o hotărîre luată de un sinod ecumenic sau local pentru bunul mers al treburilor bisericești, deci de ordin disciplinar.

Autoritatea care a stabilit un canon poate să-l modifice sau să-l schimbe dacă adevărul, interesul de a fi de acord cu ordinea de stat, sau necesitățile Bisericii o cer. Așa a și procedat Biserica ori de cîte ori s-a ivit cazul.

10. CUM S-A NĂSCUT NEDUMERIREA ÎNTRE CREDINCIOȘI, CU PRIVIRE LA ÎNDREPTAREA CALENDARULUI?

„Biserica a îndreptat calendarul. Aceasta a ridicat în o parte de credincioși nedumerirea: nu cumva prin aceasta s-au atins temeiuri de ale credinței? și de la nedumerire, unii ca aceia au tre-

cut la ruperea legăturilor dragostei și a păcii. Din fericire cei ce au căzut în această nedumerire, sînt cîteva mii, iar cei ce au urmat biserica sînt peste zece milioane.

In interesul restatornicirii legăturii dragostei și păcii între fraţi, se dau aceste lămuriri:

Prin îndreptarea calendarului, nu s-a atins și nici nu se putea atinge nici unul din temeiurile credinței.

Temeliile credinței se cuprind toate în sf. Scriptură și pe scurt, în Simbolul credinței.

Calendarul este programul care arată ce sărbători și ce sfinți sînt în zilele de peste an. În simbolul credinței se arată lămurit în ce anume credem și nicăierea în cele 12 articole ale lui nu se spune: Cred și într-un calendar. Nici în sf. Scriptură nu se vorbește nicăieri de calendar.

Se va zice poate, că nu s-au călcat dogmele ci s-au călcat canoane sau orînduieli bisericești.

Dar, în cazul cînd se calcă vreun canon, cine are dreptul să judece și să osîndească? Numai Biserica. Căci și la călcarea legilor bisericești se urmează principiul ca și la călcarea legilor civile. De calcă cineva legea, n-are dreptul oricine să judece și să statornicească de este vinovat sau nu, ci numai judecătorul.

Mai mult, încă, toate Bisericile ortodoxe știu că Biserica noastră, și altele ca și ea — au îndreptat calendarul și nici una nu a zis nimica, pentru că îndreptarea s-a făcut cu știrea lor. De aceea, cînd Patriarhul nostru — sau Mitropoliții și Episcopii noștri și chiar și preoții merg la Ierusalim, unde, după cum se știe, încă nu s-a adoptat, din motive de oportunitate, calendarul îndreptat sau aiurea, slujesc și se împărtășesc împreună cu patriarhii, cu mitropoliții, cu episcopii și cu preoții de acolo, și aceia fac la fel, cînd vin la noi, cum au fost în ultimul timp nu puține cazuri.

Astfel, niciuna din Bisericile ortodoxe n-a rupt legătura canonică cu Biserica noastră. Cum dar un preot de-ai noștri sau un monah, sau un credincios, va îndrăzni să judece, nu numai pe preoți, ci încă și pe arhierei și pe întreg sf. Sinod? Doar scriptura spune că cel mai mic de cel mai mare se binecuvîntează. Deci și puterea de judecată tot cel mai mare o are asupra celui mai mic.

Cine dar l-a îndreptățit pe unul ca acela să rupă legătura dragostei cu dînșii? Nimenea. În cazul acesta unul ca acela a ieșit singur din Biserică și s-a înstrăinat de mîntuirea sa". (Nicodim, Pastorală, Mitropolia Moldovei, martie 1935, pag. 59).

11. ÎNȚELEGEREA DINTRE BISERICILE ORTODOXE CU PRIVIRE LA CALENDAR.

Cu prilejul aniversării a 500 de ani de autocefalie a Bisericii ruse, au avut loc la Moscova, în 1948, mari solemnități festive la care au participat, ca invitați, reprezentanții următoarelor Biserici ortodoxe autocefale:

1. Biserica din Constantinopole, prin delegația în frunte cu

Mitropolitul Ghermanos, exarh al Patriarhului de Constantinopole pentru Europa Centrală și Occidentală.

2. Biserica din Antiohia, prin delegația în frunte cu Alexandru, Mitropolitul Emesei.

3. Biserica din Alexandria a fost reprezentată de delegația Bisericii antiohiene.

4. Biserica Georgiei, prin delegația în frunte cu Patriarhul Catolicos, Calistrat.

5. Biserica Serbiei, prin delegația în frunte cu Patriarhul Gabriel.

6. Biserica Rominiei, prin delegația în frunte cu Patriarhul Iustinian.

7. Biserica Bulgariei, prin delegația în frunte cu Exarhul Ștefan.

8. Biserica Greciei, prin delegația în frunte cu Mitropolitul Hrisostom.

9. Biserica Albaniei, prin delegația în frunte cu Episcopul Paisie.

10. Biserica Polonă, prin delegația în frunte cu Arhiepiscopul Timotei.

11. Biserica Rusă, prin delegația în frunte cu Patriarhul Alexei.

De asemeni, au fost prezenți toți reprezentanții Bisericii Ruse de peste hotare, chiar și din celelalte continente.

„Invitațiile trimise de I. P. S. Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, au fost cinstite cu atențiunea cuvenită și s-au prezentat pentru a onagia cu prezența și rugăciunile lor, trecutul de slavă al Bisericii surori și pentru a se bucura frățește de bucuria ei.

Cucernicia și splendoarea sfintelor slujbe săvîrșite împreună cu ierarhii adunați din atîtea părți ale lumii, au creat și atmosfera de frățească înțelegere pentru înțeleapta dezlegare a problemelor puse în discuție cu acest prilej. Căci delegații Bisericilor autocefale nu s-au strîns la Moscova numai să prăznuiască împlinirea unei jumătăți de mileniu de viață bisericească independentă a poporului rusesc, ci să dezbată și să dezlege, în lumina actualității, o seamă de probleme de o capitală importanță pentru întreaga ortodoxie“.

Între problemele dezbătute, au fost între altele, și probiema calendarului bisericesc, întrucît se știe că unele biserici țin calendarul îndreptat, iar altele țin calendarul vechi.

În urma dezbaterilor, în ședința plenară din 10 iulie și în ședința comisiunii speciale din 17 iulie s-a adoptat următoarea rezoluție, acceptată unanim, în privința calendarului:

1. În dorința de a menține unitatea bisericească, Consfătuirea întiistătătorilor și a reprezentanților Bisericilor autocefale, adunați la Moscova, a procedat la cercetarea problemei calendarului ajungînd la concluzia că valoarea calendarului pentru Biserica Ortodoxă se determină mai întîi de toate prin poziția acestuia față de data serbării sf. Paști, întrucît această sărbătoare trebuie să se facă pe bază de temeiuri biblice și în conformitate cu hotărîrile

sobornicești (sinoade ecumenice) pretutidenea în același timp, într-o zi de duminică, și nu în aceeași dată cu Paștele iudaic.

Pascalia alexandrină satisface complet această exigență bisericească.

2. Pentru ca să fie evitate diferențele în ceea ce privește sărbătoarea sf. Paști, din cauza multiplelor sisteme calendaristice ce există în uzul Bisericilor autocefale, Consfătuirea consideră că este obligatoriu pentru întreaga lume ortodoxă de a sărbători sf. Paști, numai după stilul vechi (iulian) în conformitate cu pascalia alexandrină.

3. Pînă la elaborarea și ratificarea celui mai perfecționat calendar, Consfătuirea socotește că, în ceea ce privește sărbătorile fixe, fiecare Biserică autocefală poate să se folosească de calendarul ce a intrat în uzul Bisericii respective.

4. Consfătuirea socotește că, clericii și mirenii au obligația de a urma stilul acelei biserici locale, în granițele căreia ei locuiesc, primindu-l ca unul din obiceiurile acelei biserici, respectarea căruia ne poruncește sf. canoane în numele unirii și al dragostei".

Rezoluția poartă semnăturile reprezentanților Bisericilor ortodoxe autocefale care au fost prezenți la consfătuire și au luat parte la dezbateri.

Lucrările consfătuirii — după cum se constată din „Actele Conferinței Bisericilor autocefale ortodoxe" — s-au desfășurat în cea mai deplină armonie, dragoste și frățietate, iar diferența de stil calendaristic, dintre Biserici, n-a fost și nici nu putea fi un motiv de neînțelegere.

În așteptarea timpului cînd toate Bisericile își vor fi îndreptat calendarul, Biserica Ortodoxă Romînă păstrînd legătura dragostei și a păcii cu celelalte Biserici ortodoxe, pune în aplicare în privința calendarului, cele hotărîte la consfătuirea de la Moscova.

12. CUM SE RÎNDUIEȘTE DATA SĂRBĂTORIRII PAȘTELOR, ÎN BISERICA NOASTRĂ?

După cum am amintit mai sus, data Paștelor stă în strînsă legătură cu calendarul ceresc, fiind condiționată de echinocțiul de primăvară și de luna plină imediat următoare.

Pe timpul Sinodului I ecumenic (325) echinocțiul era la data de 21 martie și ca urmare, toți pascaliografii l-au socotit în tabelele lor pascale la această dată de 21 martie, privită ca dată fixă.

Data Paștelor se mișcă într-un interval de 35 zile (22 martie—25 aprilie), după cum luna plină pascală se ivește imediat după ziua echinocțiului, sau după 28 zile. Astfel, dacă luna plină cade în ziua de 21 martie și aceasta e o zi de sîmbătă, atunci, a doua zi, duminică 22 martie, pot fi serbate Paștele; iar dacă luna plină va întîrzia, după echinocțiu, 28 zile, ne depărtăm pînă la data de 18 aprilie și dacă aceasta va fi în zi de duminică, Paștele vor fi sărbătorite peste o săptămînă, adică la data de 25 aprilie.

Paștele pot fi sărbătorite în cea mai timpurie zi la 22 martie. Ca urmare, Duminica Tuturor Sfinților, va fi la data de 17 mai,

iar de luni 18 mai, începe postul sf. Apostoli Petru și Pavel, fiind lung de 42 zile. Iar cînd Paștele se sărbătorește la 25 aprilie, Duminica Tuturor Sfinților va fi la 20 iunie, iar a doua zi, 21 iunie, începe postul sf. Apostoli, fiind lung numai de 8 zile.

De altfel, acest post — variabil ca lungime — este și mai ușor ca celelalte prin unele dezlegări ce i se dau.

După cum se vede, lungimea postului sf. Apostoli Petru și Pavel, variază în raport cu mobilitatea datei Paștelor.

De la îndreptarea calendarului, Paștele a fost sărbătorit și după data de 25 aprilie pentru că, „în ceea ce privește serbarea Paștelui, care reprezintă, de fapt, elementul principal de esență religioasă în materie de calendar, s-a păstrat în vigoare Pascalia veche, ca o concesie făcută fraților de credință în bisericile surori rămase la stilul vechi, pentru a se păstra astfel unitatea ortodoxiei în ceea ce privește data serbării Paștelui“ (Branișteș).

Și, ca urmare, exceptînd anii 1925, 1926 și 1929, cînd Paștele s-a sărbătorit după Pascalia îndreptată, de atunci încoace, data serbării Paștelor, o ținem după Pascalia veche.

Acest fapt ne obligă să pășim cu data Paștelui peste 25 aprilie, cu 1—13 zile, pînă la data cea mai depărtată de 8 mai. Cînd pășim cu o zi peste 25 aprilie, postul sf. Apostoli se scurtează cu o zi, adică va fi de 7 zile, iar cînd vom trece peste 25 aprilie cu 7 zile, adică cu Paștele la 2 mai, postul va fi de 1 singură zi.

În cazul cînd Paștele va fi, în una din zilele dintre 3—8 mai, așa cum s-a petrecut faptul în anul 1956, cînd Paștele a fost ținut la 6 mai, sf. Sinod va rîndui zile de post special instituit în zilele din săptămîna I-a după Rusalii.

Asemenea cazuri s-au petrecut în anii:

1932	cu Paștele	la 1	mai	iar postul sf. Apostoli	de 2	zile
1935	„	28	aprilie	„ „	5	„
1937	„	2	mai	„ „	1	„
1940	„	28	aprilie	„ „	5	„
1945	„	6	mai post special	„	3	„
1948	„	2	mai	„	1	„
1951	„	29	aprilie	„	4	„
1956	„	6	mai post special	„	3	„

În epoca de tranziție (cu calendarul îndreptat și Pascalia veche), vom mai avea prilejul să trecem cu data Paștelui peste 25 aprilie, pînă în momentul cînd toate Bisericile ortodoxe își vor fi îndreptat calendarul. Atunci Paștele vor fi ținute la datele indicate de calendarul ceresc și vom reintra în cadrul datelor indicate de Pascalie.

13. CINE A RÎNDUIT POSTURILE?

Posturile s-au fixat de Biserică tîrziu și au variat la început, în diferite biserici locale, fără ca această practică să aducă vreo dezbinare în Biserică.

Stabilirea sau modificarea posturilor este de competența unui

Sinod local, a cărui hotărîre s-ar aproba ulterior și de celelalte Biserici ortodoxe.

O Biserică locală sau și fiecare episcop în eparhia sa, poate fixa posturi speciale, în cazul de calamități publice, cum ar fi o secetă, o epidemie etc. și tot așa poate reduce, sau chiar suspenda un post, cum e cazul de foamete, de război etc. Se știe apoi că pentru acest post se acordă dispense bolnavilor, copiilor, bătrînilor, lehuzelor etc.

Postul este stabilit prin porunca Bisericii și Biserica îl poate și modifica sau acomoda împrejurărilor.

Apoi, ca și Pascalia, după calendarul îndreptat, se vor stabili norme uniforme pentru întreaga Biserică, de abia după ce toate Bisericile ortodoxe vor fi adoptat îndreptarea calendarului.

Pînă atunci, Sinodul fiecărei Biserici — în parte — hotărăște cum să se procedeze în perioada de tranziție.

Așa s-a făcut și se face și la noi, cînd sf. Sinod hotărăște de la caz la caz.

14. DIN CE CAUZĂ AVEM O PROBLEMĂ A STILISMULUI ?

Din cauza ignoranței și a ambiției unor călugări care pun la baza credinței lor Pidalionul, răstălmăcit după mintea lor slabă și nu sf. Scriptură. Ei nu pot deosebi o dogmă de o chestiune de cult sau de disciplină. Ei socotesc că mîntuirea sau osînda veșnică atîrnă de calendar, iar nu de dogmele de credință și de preceptele morale ale sf. Scripturi. Ei „strecoară țînțarul și înghit cămila". La cei ignoranți s-au mai adăugat și unii nemulțumiți sau ambițioși care s-au rupt de dreapta învățătură a Bisericii noastre.

15. CE GREȘELI MARI FAC STILIȘTII ?

a) Anumiți credincioși lăsîndu-se influențați de cîțiva călugări ignoranți și de unii aventurieri, s-au separat de Biserică și nu mai ascultă de autoritatea ierarhiei de drept divin.

b) Batjocoresc ierarhia Bisericii, acuzîndu-o de : erezie, schismă, papistășism etc. ;

c) Contravin noii orînduiri de stat, cu care Biserica este de acord, contribuind astfel la dezordini și abateri păgubitoare ordinei de stat ;

d) Au la conducerea lor clerici caterisiți, botează a doua oară, își fac biserică aparte, (n-au sf. moaște, sf. antimise și sf. mir) iar de se laudă că le au, apoi nu sînt sfințite canonic.

e) Ca toți ereticii și schizmaticii de pe vremuri, ei se socotesc și se fălesc a fi biserica cea adevărată, și găsesc adepți printre credincioșii ignoranți sau printre firile bolnăvicioase și în genere printre cei ce au vreo nemulțumire în Biserica adevărată.

16. STATUL, BISERICA ȘI CALENDARUL.

Cînd Mîntuitorul Hristos a întemeiat Biserica, El a întemeiat-o în granițele Patriei Sale, Palestina, care pe atunci era provincie

romană. Izraeliții aveau calendarul lor după cum și romanii aveau calendarul alcătuit de astronomul Sosigene și impus de împăratul Iuliu Cezar pentru tot imperiul condus de dînsul. Cum Biserica creștină s-a dezvoltat la umbra sinagogilor, sărbătorile creștinești, în cea mai mare parte, la început s-au suprapus peste cele evreești, numai că aveau altă însemnătate. Calendarul mozaic și-a urmat cursul său, cel iulian pe al său, ambele calendare fiind lucrări întocmite de orînduirea de stat. Creștinii proveniți dintre evrei erau atașați de calendarul statului evreu, iar cei proveniți dintre păgîni țineau de calendarul iulian. Din această pricină, s-au iscat în primele veacuri ale creștinismului, neînțelegeri cu privire la data sărbătoririi sf. Paști. Astfel, creștinii din Palestina, prăznuiau sf. Paști la 14 martie, odată cu evreii, indiferent în ce zi cădea, pe cînd creștinii din apus sărbătoreau Paștele numai în zi de duminică. Neînțelegeri de acestea pe deosebiri calendaristice n-au dus la dezbinare în Biserică ci a învins duhul păcii.

Creștinii nu erau numai membri ai Bisericii, ci și cetățeni ai unui stat, care nu avea nevoie de neînțelegeri și tulburări. Erezia lui Arie care a antrenat o mare parte din imperiul roman în certuri și dezbinări, nu-l poate lăsa indiferent pe împăratul Constantin cel Mare. Treburile Statului erau răvășite din pricina certurilor religioase și, de aceea, împăratul a căutat să curme neînțelegerile dintre cetățenii săi creștini. Împăratul Constantin cel Mare a luat măsuri ca lucrările Sinodului I ecumenic, de la Niceea, să se țină în bune condițiuni, punînd la dispoziția sf. Părinți mijloacele de transport ale administrației de stat. Dar împăratul Constantin s-a interesat ca hotărîrile Sinodului să fie aduse la împlinire prin forța puterii de stat, surghiunind pe vinovați. Tot la îndemnul împăratului Constantin, sf. Părinți s-au ocupat cu problema stabilirii sf. Paști, ca această sărbătoare să fie ținută în aceeași zi în întreg imperiul roman.

Deci problema calendarului era în primul rînd o problemă de stat cum este și astăzi. Statul nu poate permite cetățenilor săi să se dea la dezordine, la neascultare și nesupunere. Pentru orientarea cetățenilor și a credincioșilor, existența unui singur calendar, atît pentru stat cît și pentru Biserică, este mult mai practică. Statul modern socotește religia ca pe o chestiune privată a cetățeanului, îi acordă dreptul nestingherit de a-și manifesta și organiza cultul său, dar numai în cadrul ordinei de stat. Statul își are treburile gospodărești rînduite după calendarul tocmit de dînsul după cele mai precise date științifice. Statul nu poate permite ca ignoranții, care cred în vîrcolaci sau alte bazaconii, să-i fixeze datele calendaristice. Statul Romîn își are calendarul său, primit de Biserica Ortodoxă și de celelalte culte și nu-i este indiferent că unii ignoranți, sub pretext că țin stilul vechi după calendarul întocmit de un astronom păgîn Sosigene și impus de un împărat păgîn Iuliu Cezar, să o facă pe apărătorii ortodoxiei mai tare decît membrii sf. Sinod. Călugării nemulțumiți cu viața de mănăstire, plutonierii dați afară din armată, cîrciumarii, hoții de vite sau măsluitorii de cooperative nu pot fi lăsați să predice misticismul bol-

nav și superstițiile, să înlocuiască sf. Scriptură cu un Pidalion răstălmăcit de ei numai pentru dragul lor de a-și face interesele bănești și a tulbura liniștea religioasă a cetățenilor.

In statul nostru modern ignoranța nu mai este îngăduită, mai ales că este și o insultă adusă gratuit Bisericii. Mîntuitorul nu s-a ocupat cu alcătuirea de calendare, ci cu aducerea păcii pe pămînt, ca toți credincioșii să poată cîștiga mîntuirea prin credință și fapte bune. Valoarea unei prăznuiri constă în felul cum se sărbătorește, ca vameșul din evanghelie și nu ca fariseul fățarnic care se bătea în piept că ține posturile și face milostenie și în fapt spunea minciuni.

Deci cei interesați în tulburarea stilistă să-și arunce masca răzvrătirii, să lase pe credincioși să se întoarcă în pace în sînul Bisericii Ortodoxe ca toți să fim uniți în dragoste creștină și în susținerea intereselor statului nostru care ne asigură un trai liniștit și îmbelșugat.

17. ÎNCHEIERE:

Stiliștii merită mustrarea Sf. Apostol Pavel: „Țineți zile, luni, vremi de serbare și ani. Mă tem să nu fi ostenit în zadar pentru voi" (Galateni IV, 10); Pentru ei, atunci cînd interpretează și răstălmăcesc după propria lor minte hotărîrile Bisericii privind posturile, se potrivesc cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Căci împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură ci sfințenie și pace cu bucurie în duhul sfînt" (Romani XIV, 17); ei nu primesc „învățătura cea sănătoasă", ci își aleg învățători „după poftele lor" (II Timotei IV, 3—4); sînt neascultători, flecari și înșelători, învățînd ce nu se cuvine pentru cîștig urît (Tit I, 2).

Preoții stiliști nu slujesc cu antimise de la episcopul locului ci cu antimise sfințite de ei înșiși, furate sau cumpărate. (Aceste fapte sînt condamnate de canoanele: 73 apostolic; 6 Cartagina; 10 Sinod I—II; 8 Grigore Nisa).

Faptul că stiliștii și-au făcut biserici osebite și defaimă pe episcopii și preoții Bisericii Ortodoxe, precum și faptul că sfințesc biserici fără de episcop și fără delegații lor, încă și fără Sfintele Moaște sînt împotriva canoanelor: 31 apostolic; 18 Sinod IV ecumenic; 6 Gangra; 34 Sinodul VI; 8 Sinodul IV; 7 Sinodul VII; 6 Cartagina; 57 Laodiceea; 39 apostolic; 17 Sinodul VI; 12, 13 și 33 apostolic.

Botezînd a doua oară pe copii și oameni maturi cad sub osînda canoanelor: 46 apostolic; 7 Sinod II; 95 Sinod VI; 8 Sinod I; 68 apostolic; 55, 57, 66, 77, 78, 99 și 102 Cartagina; I Sf. Vasile; 10 Laodiceea.

Nu administrează Taina Sf. Mir, deoarece nu au de unde lua Mirul neavînd episcop. Pentru faptele acestea sînt condamnați de canoanele: 48 Laodiceea; 6 Cartagena.

Din cauză că au fost caterisiți și excluși din monahism unii călugări stiliști au pierdut dreptul de a mai sluji sf. Liturghie sau orice altă slujbă religioasă. Ei au pierdut totodată dreptul de a purta uniforma monahală. Faptele sînt condamnate de canoanele:

12, 13, 32, 33 apostolic; 21 Sinod VI; 6, 7 Antiohia; 9, 97, 10, 11 Cartagena; 18 Sinod IV; 62, 63 Cartagena; 4, 5 Antiohia.

Credincioșii creștini care ascultă de preoții caterisiți cad sub afurisenie. (Hotărîrea Sinodului patriarhal Constantinopolitan aprilie 1765).

Stiliștii nu voiesc să recunoască că Biserica ortodoxă are puterea să facă anumite pogoăminte, în unele cazuri, cum a fost cel al postului Sf. Apostoli. Ei se împotrivesc canoanelor: 7 Sinodul II; 46, 47 apostolic; 95 Sinod VI; 1, 47 Sf. Vasile; 8 Sinod I; 55, 57, 75, 77, 78 și 102 Cartagena.

Ieșirea de sub ascultarea Bisericii și ruperea legăturilor duhovnicești cu ierarhia canonică a stiliștilor se pedepsește de canoanele: 31 apostolic; 19 Sinod VII; 4 și 18 Sinod IV; 31, 34 Sinod VI; 5, 6 Gangra; 5 Antiohia; 14 Cartagena.

Ieșirea unor călugări din mănăstiri fără învoirea starețului și tulburarea liniștii credincioșilor se pedepsește de canoanele: 4 Sinod IV; 2, 3, 4, 5 Sinod I—II; 13 Sinod VI; 88 Cartagena; 19, 21 Sinod VII; 15, 16 Sinod I.

Mirenii stiliști care umblă prin sate predicînd erorile stiliste și tulburind liniștea credincioșilor se osîndesc de Canonul 64 Sinod V—VI.

Credincioșii stiliști care au cerut să li se oficieze slujbe bisericești în locul preoților cad sub anatema: 6 Gangra; 31, 34 Sinod VI; 12, 13, 14, 15 Sinod I—II; 5 Antiohia; Numeri 16; II Cronici 26.

În lumina textului din Sfînta Scriptură și a canoanelor statornicite de Sinoade și Sf. Părinți, stilismul cu învățăturile și practicile sale apare ca o dezbinare care tulbură liniștea credincioșilor.

Conducătorii stiliști sacrifică adevărurile ortodoxiei și așezămintele tradiționale bisericești pentru scopuri și socoteli omenești.

Pentru readucerea credincioșilor stiliști în Biserica de care s-au despărțit este necesară cunoașterea temeinică a Sfintei Scripturi și a Canoanelor pentru a le arăta gravele abateri în care se găsesc.

Cu brațele deschise și cu dragoste părintească Biserica se îndreaptă către acești fii desprinși de ea și stăruie cu chemarea de a reveni la sînul ei pentru a fi din nou una așa cum a fost totdeauna în trecut.

DE CONSULTAT: 1) Arhim. Ilie Cleopa: Cuvînt de lămurire cu privire la rătăcirile stiliștilor, în B. O. R. 3-4/1955.

2) Preot Prof. Ene Branişte: Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile ortodoxe, în Ortodoxia nr. 2/1955.

3) Dr. V. Gheorghiu: Noțiuni de cronologie calendaristică și calcul pascal. București -1936.

4) Nicodim Sachelarie: Pascalia veche și nouă. Cernica 1936.

ÎMPĂRĂŢIA PĂCII

ISAIA 2, 4.

Este în cartea profetului Isaia un text, care pentru panorama lui mesianică a devenit celebru. În istoria străduințiilor pentru expansiunea și statornicirea păcii el ocupă un loc de frunte. Nu e credincios care în conflictele vieții sale să nu fi fluturat pe buze vorbele biblice „Și va judeca neamurile și multor popoare va da poruncile sale, și vor face săbiile lor fiare de plug și lăncile lor seceri. Nu va mai ridica sabia neam împotriva altui neam, și nu vor mai învăța a se bate“ (Is. 2, 4).

Aceste cuvinte nu sînt un mod de expresie, un fel de vorbire fără importanță, cu atît mai puțin un fragment de frumuseță literară, cu rimă de calitate, alcătuit numai cu scopul de a impresiona. Sînt aici, idei înaintate care au izvorît din profundul conștiinței umane, că odată lumea totuși se va împărtăși de pacea statornică și de frăție. Textul e din a doua cuvîntare publică rostită de profetul Isaia. Vorbirea constituie o profeție. Structura profetică a cuvîntării rezultă din aprecierea vorbitorului care vestește „ce va fi în zilele de apoi“ (Is. 2, 2). În afară de aceea citim la I, 1 că acest „cuvînt“ i s-a descoperit, că Dumnezeu l-a făcut să vadă cu ochii săi duhovnicești ceea ce „va veni“. Verbul „haza“ 1, 1 — exprimă o vedere spirituală. Profetul vorbește inspirat fiind. Cuvîntul exprimă caracterul inspirat al vorbirii și caracterul divin al inspirației.

Conjucția «și» (Καὶ), cu care începe textul face legătura ideologică între v. 1, 2 și 3. În cele vorbite anterior profetul spunea că toate popoarele vor fi împinse, din dorul de fericire, spre a-și însuși învățătura care se va vesti din „muntele cel sfînt“, din Ierusalim. Dacă popoarele credincioase vor merge pe căile Domnului, îndeplinind condițiile cerute de „lege“, urmează a se **realiza profeția din 2, 4. Conjucția vav (Καὶ) are deci un rol** dublu, acela de a lega v. 4 de v. 3 și pe cel condițional, de a lega realizarea din v. 4 de împlinirea celor din v. 3. Conjuncția din v. 3 ar putea fi redată cu „dacă“, iar cea din 4 cu „atunci“, spre a se citi: „dacă vor merge pe căile legii...“, atunci vor face săbiile lor pluguri...“.

Cuvîntul „mazmerot“, pl. de la „mazmerah“ înseamnă cosor, ca și la Is. 18, 5; Ioil 4, 10 și Mih. 4, 3. Fiind vorba de o unealtă agricolă, căci fraza începătoare cu vorbele: „și lăncile lor...“ constituie un paralelism la: „săbiile lor...“ — Septuaginta **traduce ca și cînd ar sta în text «magal» = secere, adică, cu:**

δρέπανα de la δρέπανον/δρέπω = secer/ = secere. Restul textului e în ordine. Propoziția (2, 4) are caracter afirmativ, ca și cînd profeția s-ar fi realizat, pentru că ea exista în planul divin cunoscut de Isaia. Profeția aparține viitorului, dar planul era la Dumnezeu.

Subiectul din fraza: „va judeca...“ e Dumnezeu. El e suprema instanță judecătorească. În caz de neînțelegere nu mai decide acțiunea sîngeroasă a oamenilor, ci arbitru, între cei împricinați, devine Domnul. Nu e vorba de judecata din urmă, ci despre impunerea voinței sale prin asentimentul ce-l dă acțiunilor morale, ca și prin dezaprobarea rătăcirilor. Dacă se îndeplinesc condițiile din 1, 1—3, nu e necesară acțiunea de arbitru a Domnului. Atunci acțiunii Domnului se vor supune nu numai unele popoare, ci toate popoarele, mari și mici, trebuie să conviețuiască în deplină armonie. După ce vor aparține comuniunii care se întemeiază între om și Domnul, oamenii nu vor mai săvîrși nedreptăți, pentru că ei vor căuta să trăiască ca niște copii ai lui Dumnezeu, ascultînd și îndeplinind voia sa. Izgonind păcatul, prin virtute, omul nu va mai răspunde la lovitură cu lovitură, căci a trăi în împărăția Domnului înseamnă pace și armonie. O societate care să nu mai cunoască grozăviile războiului e făgăduința pe care o face profetul Isaia. Războiul se organizează în vederea distrugerii, din care rezultă atîtea nenorociri, pacea se întemeiază în vederea construirii, Isaia întrezărește fericirea care rezultă, pentru oameni, prin înlocuirea energiei războiului cu o energie a muncii creatoare.

Acesta este sensul general al versului.

În Noul Testament Isaia 2, 4 nu e reprodus integral. Pacea se pune așa de multilateral cu viața creștină, ceea ce înseamnă că pacea, unul din cele mai prețioase bunuri spirituale, a fost promisă de însuși Mîntuitorul, ca o urmare a operei sale. De aceea unii comentatori (b. o. Förster, Naegelsbach, Fillion) văd împlinirea profeției în Hristos, în sensul că Mîntuitorul a adus omenirii mijloacele de care dacă ar face întrebuințare omul ar elimina războiul dintre mijloacele de pacificare. În acest sens interpretează Sf. Pavel la Efes. 2, 14: „Căci el (Hristos) e pacea noastră, care a făcut pe cele două una dărîmînd vrajba“.

„Cele două“ sînt iudeii și păgînii care s-au făcut o singură unitate în Hristos. Vrajba care era între ei s-a stins.

Atît de mult a impresionat vorbele lui Isaia încît secte ca *anabaptiștii* și mai tîrziu scriitori ca *Toistoi* și aderenții lui au interpretat că Scriptura ar fi poruncit să se evite războiul în orice împrejurare și omul să nu se opună cu armele semenului său oricare ar fi împrejurarea.

Dintre Sfinții Părinți s-au ocupat puțini cu Isaia 2, 4, dar puținele lor mărturii sînt prețioase pentru lămurirea textului.

Istoricul *Eusebie de Cezareea* († 340) atinge, în comentarul său la Isaia, eterna problemă a păcii care întîrzie. Pentru ca pacea să devină realitate universală e nevoie să urmăm pe Hristos. Prin Mîntuitorul a intrat în lume puterea ca acela care-i slujește să aibă posibilitatea să fie ridicat la starea harică de a alunga orice tentativă de război și pentru a deveni astfel stăpîn pe ceea ce Hristos ne-a adus cînd a zis „Vă dau pacea...“ [1]).

Ca o aprobare a celor spuse de Eusebie trebuie să considerăm mărturia *Sf. Vasile cel Mare* († 379). Această mărturie ne-o dă Sfîntul în Erminia sa la marele profet. El a scos din textul isaian concluzia că „Legea lui Hristos conține pacea și mijloacele de a lupta împotriva războiului. Deodată cu nașterea Mîntuitorului a venit pacea pe pămînt, pacea vestită de Hristos, celor de aproape și celor de departe, iudeilor și păgînilor. Le-a dat putere asupra războiului [2]) : „Cine crede în înviere, cine nădăjduiește sincer în judecată nu se mai războiește cu nimeni“ [3]).

Sf. Ioan Hrisostom († 407), această personalitate vrednică de respectul tuturor epocilor, a comentat atit de plastic textul încît afirmă că legea lui Hristos luminează atît de strălucit vederile oamenilor că cel care se împreună cu Hristos, în mod demn, se împacă cu semenul său prin iubire [4]).

Ciril al Alexandriei († 444) scrie că Isaia vede departe și că rostul cuvintelor sale e să prezică „sfîrșitul împărăției celui rău, cînd sabia nu se va mai cunoaște și război nu va mai fi, se va realiza ceea ce a făgăduit Mîntuitorul cînd a spus : „Pacea mea vă dau vouă“ (Ioan 14, 27) [5]).

Teodoret din Cir († 458) învață că „la Isaia se vestește cum că va lua ființă împărăția în care pacea va ocupa locul vrajbei“ [6]).

Procopie din Gaza (din veacul V) vede pe Isaia schițînd epoca cînd va fi pace, pentru că prin schimbarea la față a sufletelor „nu se va mai schița nici un plan de bătaie“ [7]).

Teodor din Mopsuestia († 428), interpretul școalei teologice din Antiohia, scoate în evidență conținutul clarvăzător al profeției. Pacea va deveni o realitate istorică „atunci fiecare se va odihni liniștit sub vița sa și fiecare sub smochinul său, și nu va fi cine să înfricoșeze...“ [8]).

Teofilact (al Bulgariei) comentînd paralela lui Is. 2, 4, pe Mih. 4, 3—5 se exprimă că deodată „cu întruparea lui Hristos a venit pacea și liniștea în toată lumea“. „Cine iubește pe Hristos urăște războiul“ [9]).

Tot așa de numeroase sînt mărturiile scriitorilor de limbă latină, la acest text. Cauza păcii noastre e și la ei Hristos, care venind în lume a inițiat prin evanghelia sa pacea : „in diebus ejus orta est pax et justitia“, scria fer. Hieronim în comentarul său la Isaia [10]).

Învățătura sfinților scriitori dedusă din Is. 2, 4 este aceea că războiul sfîrșește cu adevărat după familiarizarea, cu învățătura lui Hristos, căci evanghelia conține în germene sămînța împărăției păcii. Înrîurirea învățăturii evanghelice se va simți și în legăturile dintre popoare. Taina păcii universale e dependentă și de voința omului. Mîntuitorul o zugrăvește ca „o căutare, o flămînzire și o însetoșare după ea“ (Mt. 6, 23 ; Lc. 12, 21). E vorba de răbdarea și credința sfinților care la urmă va aduce un pămînt nou așa cum a prevăzut Isaia.

Teologii mai noi văd în Is. 2, 4 o idee mare. Locul face

parte dintre mărturiile că aspirațiile omului sînt de a se asigura fericirea și liniștea în lume. Vom vedea îndată că sub expresiunea lui Isaia se înțelege de obicei, și de către ei, existența virtuală a împărăției în care finalizează progresul moral. Astfel Franz Delitzsch interpretează că Isaia propovăduiește pacea, pacea cea neînarmată, una care corespunde așteptărilor divine; stare care stă pe aceeași treaptă cu „împărăția lui Dumnezeu". Ceea ce s-a spus în ps. 46, 9, la Osea 2, 20 și au văzut Isaia, Miheia și Zaharia, este un postulat moral, un scop al istoriei [11]).

De la un contimporan mai în vîrstă al lui Delitzsch, *Nägelsbach,* ne-a rămas un document la Isaia, în colecția Lange-Bibelwerk. Mărturia lui în legătură cu 2, 4 este de o preciziune surprinzător de mare. Starea prevestită de Isaia, este un postulat al voinței divine: „Dumnezeul păcii va sfinți pe deplin popoarele așa încît făcîndu-le accesibile voiei sale, coboară în sufletul lor împărăția păcii. Dumnezeu este domn, judecător, dar mai presus de toate este Tată, iar această calitate înlătură orice barieră între oameni, care între ei sînt frați și copiii aceluiași părinte. În ce privește realizarea acestei profeții, profetul o precizează singur: ea aparține timpului din urmă. Dacă această stare a început de mult, deodată cu întruparea Mîntuitorului, prin predicarea Evangheliei, totuși desăvîrșirea externă și dezvoltarea împărăției păcii va avea loc în decursul veacurilor. Împărăția se mișcă aici pe pămînt, iar o latură caracteristică este prefacerea întregului fel de a acționa al omului. Pacea fiind o valoare pozitivă ea trebuie să se exteriorizeze în fapte. Omul trebuie să stăruie neclintit în hotărîrea de a-și făuri viața după conștiința sa: ca „cele dinafară să se potrivească cu cele dinlăuntru" [12]).

Pe aceeași linie duce mai departe ideea cea mare despre viitorul omenirii Calwer-Bibel, care comentînd cunoscutele cuvinte zice că Isaia 2, 3-4 învață cum să-ți întocmești viața ca să fie abrogat războiul și să ia ființă împărăția păcii [13]).

Cu o surprinzător de mare preciziune vorbește Fillion despre locul Is. 2, 4, în comentarul său la Biblie. El explică aici partea centrală și culminantă a profeției iar apoi detaliile. „Epoca Mîntuitorului e centrală în istoria mondială; va pune capăt epocilor vechi pentru a inaugura o epocă cu totul nouă" [14]). Unicul adevăratul Dumnezeu va fi și singurul adevăratul rege, ori sub un rege atît de drept și atît de hotărît, orice urmă de război se va șterge, pacea cea mai desăvîrșită va stăpîni pretutindenea" [15]).

Cu cît ne apropiem mai mult de timpul nostru cu atît mai clare și mai categorice sînt interpretările referitoare la Is. 2, 4. *Knabenbauer* scrie că atunci cînd legea cea sfîntă va fi norma supremă a vieții vor înceta discriminările, odiul și războiul; armonia cea mai desăvîrșită, pacea, îi va stăpîni pe toți oamenii. Acestia nu se mai ocupă de război ci de cultivarea pămîntului, nu vor mai fabrica arme, ci unelte agricole [16]).

Mărturia Părinților răsăriteni și a celor apuseni s-a transmis la fel chiar și mai tîrziu, de aceea rar întîlnim scriitor care să fi

încercat să dea lui Is. 2, 4 alt înțeles decît acela pe care-l are.

Numărul mare de teologi care s-a ocupat de interpretarea locului își găsește expresia în Eduard *König*, critic biblic și adînc cunoscător al limbilor din orientul biblic, care prin muncă de o viață întreagă și-a consacrat numele Sfintei Scripturi. În die messianischen Weissagungen des A. T., deși face abstracție de sensul gramatical care este atît de limpede, se mărginește să dea cîteva considerațiuni de ansamblu la p. 68, 108 și 357. Așa zice că „în persoana lui Mesia se concentrează întreaga acțiune a lui Dumnezeu în lume, acțiune de la care Isaia 2, 4), — în contrast cu concepția despre lume a multor teologi vechi și mai noi —, așteaptă adevărata desăvîrșire religios-morală a lui Israil și a întregei omeniri“ [17]).

Isaia 2, 4 indică o perioadă de pace în viața statelor și peste tot în viața lumii [18]).

Pentru orientarea noastră cu privire la continuitatea și identitatea interpretării servește și Biblia-jubiliară: Jubiläums-Bibel din Stuttgart — 1937. Ea socotește că împlinirea profeției se desăvîrșește în mai multe etape:

1. Începutul: Luca 24, 46, 47; F. A. 2;
2. Continuarea: Rom. 11, 25; 11, 12;
3. Desăvîrșirea: Apocal. 21, 10, 24...

Abia în urma acestor etape se poate zice: „Pe pămînt pace!“ [19]).

Dintre teologii romîni numai *Ioan Popescu Mălăești* interpretează textul nostru, desigur în sensul că cuvintele constituie o veche profeție care exprimă ideea că „trebuie să vie pacea dăruită și cerută de Dumnezeu [20]). În vedenia lui profetul vede popoare dîndu-și seama că ce au făcut pînă acum nu mai pot face de aici înainte și ele înțeleg că nu sînt oamenii făcuți de Dumnezeu ca să se certe, să se războiască, să se omoare. El le-a făcut ca să trăiască în pace, în frăție și dragoste. Pămîntul le este dat sub a lor stăpînire nu ca să aibă unde să se bată ci ca să-l muncească, ca să le dea ceea ce le trebuie pentru viață“. *Pr. Prof. Dr. Gh. Ghia* încadrează textul între cele care se rapoartă la viitoarea împărăție a lui Dumnezeu, cînd viața religioasă-morală va fi cu totul superioară, cînd Dumnezeu va curăți sufletul omului de toată întinarea. În acele zile „noroadele nu se vor mai ridica unele împotriva altora și nu vor mai exercita arta războiului... Această tihnită viață cetățenească este concepută de Isaia ca desăvîrșindu-se aici pe pămînt“ [21]).

Deci, Isaia 2, 4 este un text esențial între cele care prevăd o nouă ordine în lume. Conținutul lui numai unul este. Sfinții Părinți au arătat care este această învățătură a Sf. Scripturi. Teologii mai vechi și noi au rămas credincioși interpretării date de Biserică și n-au dat alt înțeles textului. Efortul depus în zilele noastre de oamenii de pretutindenea de a statornici o pace dreaptă și trainică în lume atribuie cuvintelor lui Isaia mai multă putere ca altă dată .

Pr. Prof. NICOLAE NEAGA

BIBLIOGRAFIE :

1. Υπομν. εἰσ τὸν Ησ. M. G. tom. 24 col. 103.
2. Ερμ. εἰς τόν Πδ. Ησ. M. G. tom. 30, col. 244.
3. O. c. col. 245.
4. Ερμ. εἰς τόν προφ Ησ. M. G. tom. 56, col. 34.
5. Εξηγ. εἰς τν Ησ. M. G. tom. 70, col. 72, 73.
6. Ερμ. εἰς τον προφ Ησ. M. G. tom, 81, col. 237, 240.
7. Επιτομή εἰσ τόν Ησχε. M. G. tom. 87/2 col. 180.
8. Ερμ. Μιχαῖου τοῦ πρ. M. G. tom. 66, col. 365.
9. Ἐξηγ. εἰς τον Μιχαῖον M. G. tom. 126, col. 1113.
10. Commentar. in Isaiam... lib. I. M. L. tom. 24, col. 46.
11. Fr. Delitzsch, Com. über das B. Iesaias, ed. 4-a, Leipzig, 1889, p. 72.
12. C. W. E. Nägelsbach, Der Prophet Iesaias, Bielefeld in Leipzig 1877, p. 30.
13. Handbuch der Bibelerklärung, ed. 7, de Calwer-Verlagsverein, vol. 2, Die Lehrbücher und Propheten, Stuttgart 1898, 215.
14. Cl. Filion, La s. Bible com. V, Isaiae, ed. 8, Paris 1925 p. 278.
15. O. c. lp. 278.
16. I. Knabenbauer, Comentarius in Isaiam, ed. 2-a îngrijită de Fr. Zorell, Paris 1922, p. 70.
17. E. König: Die messianischen Weissagungen des A. T., Stuttgart 1925, p. 68.
18. O. c. p. 357.
19. Die Bibel oder die heilige Schrift des A. und N. T. nach Dr. M. Luther, neudurchgesehn... mit Anmerkungen, Stuttgart 1937, p. 685.
20. I. Popescu-Mălăești, Proorocia lui Isaia, în Studii și comentarii, fasc. III, București 1926, p. 37.
21. Gh. Ghia, Împărăţia lui Dumnezeu după N. T., Craiova 1925, p. 16 şi 18.

ARTA RELIGIOASĂ ÎN EPOCA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Epoca lui Ștefan cel Mare se caracterizează printr-o serie de importante transformări economice, sociale și politice. Pe plan extern, Moldova duce o luptă înverșunată împotriva turcilor, a căror expansiune amenința independența ei. Pe plan intern, are loc procesul centralizării statului. În lupta pentru lichidarea fărîmițării feudale Ștefan cel Mare se sprijină pe anumite pături sociale. Acum, se lărgește baza socială a guvernării stabilindu-se o legătură între politica domnului și interesele orășenimii, ale micii boierimi și ale țărănimii libere. Această alianță se strînge din ce în ce mai tare, pe măsură ce aceste categorii devin mai puternice, pe măsură ce crește forța lor economică.

La procesul de centralizare a statului contribuia și pericolul otoman, în contra căruia era nevoie de o autoritate unică și puternică, care să poată rezista față de noile împrejurări. In această luptă, Ștefan cel Mare a avut puternicul sprijin al bisericii. Ea era instituția, care conducea viața culturală și artistică din această vreme și întărea credința creștină, mărind astfel puterea de rezistență împotriva păgînilor. Acțiunea bisericii era integrată acum efortului comun, pe care domnul și poporul îl făceau pentru independența țării. Aceasta explică marele număr de monumente religioase, biserici și mănăstiri.

Aceste împrejurări, precum și dezvoltarea meșteșugurilor în a doua jumătate a secolului al XV-lea, determină o mare întărire artistică.

Baza economică a societății moldovenești în secolul al XV-lea era formată din economia naturală. Deși procesul diferențierii meseriilor de agricultură și al orașelor de sate începuse de multă vreme, el nu era încă desăvîrșit în această vreme. Forțele de producție se dezvoltă cu mare încetineală, dar totuși se constată o oarecare dezvoltare economică. Documentele arată existența meșteșugurilor sătești în Moldova în sec. al XV-lea și care se înmulțesc din ce în ce mai mult în a doua jumătate a secolului.

La începutul domniei lui Ștefan cel Mare exista în Moldova un mare comerț de tranzit, exercitat de către negustorii genovezi. În afară de aceștia, mai exista activitatea comercială a negustorilor lioveni și ardeleni. Aceștia din urmă înlocuiesc pe genovezi, avînd forma principală de activitate în Moldova desfacerea mărfurilor mărunte, produse de meșteșugarii din propriile lor orașe. Tocmai pe această bază au preluat și rolul de furnizori ai pieții moldovenești în genere. Înlăturarea genovezilor nu înseamnă un rezultat neînsemnat a unei lupte de concurență, dusă între negustorii de neamuri diferite pentru acapararea pieții moldovenești, ci

ea inseamnă o etapă de trecere de la o formă de comerț la una calitativ superioară. Înseamnă un progres intern al forțelor de producție, înlăturîndu-se curtierii marelui tranzit și punînd în locul lor o negustorime strîns legată de meșteșugarii săi.

Dezvoltarea internă a țărilor romîne a dat orășenilor din Transilvania posibilitatea de a domina și acel schimb de prisoase, care avea loc dincoace de Carpați. Negustorii și meseriașii moldoveni sufereau de pe urma concurenței ardelene și a regimului de favoare de care se bucura în Moldova. Ștefan cel Mare este acela, care susține negustorimea. El caută să-i apere și să-i sprijine. Această politică de sprijinire a intereselor orășenimii, care se constată în mod mai palid că este susținută și de domnii predecesori, este accentuată și susținută în multe aspecte de Ștefan cel Mare.

La rîndul lor meșteșugarii și negustorii se afirmă din ce în ce mai mult și caută să înlăture pozițiile privilegiate ale negustorilor de peste hotare. Dezvoltarea producției de mărfuri în societatea romînească începuse să pună problema stăpînirii pieții interne. Pozițiile privilegiate deținute în țară de orășenii din Țara Bîrsei sînt atacate de meșteșugarii și negustorii localnici cu o violență crescîndă, împotrivindu-se chiar poruncilor domnești.

Producția meșteșugărească sătească satisface în acest timp, nu numai nevoile țărănimii, dar îndestula și nevoile feudalului, laic sau mănăstiresc. În actele de slobozie, care se obțin de la domni, se caută să se atragă cît mai mulți meșteșugari dintre noii veniți, dîndu-li-se diferite scutiri. Aceștia obțin libertatea de a circula și de a nu plăti vamă nicăieri. Din aceste documente se poate vedea că meșteșugarii nu lucrau numai pentru comandă, ci și pentru piață.

Cercetările arheologice de la Suceava au dovedit că în sectorul central al tîrgului, locuințele erau construite de meșteri. Studiindu-se materialul de construcție folosit pentru locuințe, ca lemnul, fierul și prelucrarea pămîntului pentru plăcile de teracotă, s-a constatat că a existat un proces de diferențiere a meseriilor, în sensul că fiecare categorie de material, era trecută în timpul execuției ei prin mîinile și uneltele unor specialiști diferiți. Cantitatea enormă de material de construcție, pentru prelucrarea căreia au fost folosite grupuri de meșteri dulgheri, fierari și sobari, a demonstrat că proprietarii locuințelor din preajma curții domnești dispuneau de mijloace pentru procurarea materialelor și a mîinii de lucru necesară pentru execuția lor. Amploarea lucrărilor din vremea lui Ștefan cel Mare arată că locuitorii, în anumite sectoare ale Sucevii, dispuneau de mijloace bănești importante pentru a-și asigura mîna de lucru și material de construcție necesar, după fiecare asediu întreprins asupra Sucevii.

O activitate variată aveau și olarii, care se constată mai ales la sate. Producînd pentru piață, aceștia contribuiau la generalizarea acelei olării de uz curent, ale cărei motive și tehnică au influențat decorul atîtor mănăstiri. Fără existența unor centre răspîndite în toată Moldova nu ar fi fost cu putință unui meșter să i se impună ceramica de uz casnic ca model de inspirație pen-

tru un decor monumental, așa cum se găsesc la unele din bisericile lui Ștefan cel Mare. Cercetările din ultimul timp au arătat că a existat o ceramică în mediul rural și una mai fină de tîrg, care au existat în același timp. La Suceava s-a găsit ceramică de factură locală, populară, care a fost sezisată din sec. al XV-lea. Ceramica moldovenească în această perioadă se găsește în mai multe puncte din Moldova. La Suceava ea este reprezentată prin oale, prin ceramica decorativă, cît și prin plăci de sobă.

Un alt centru important, unde au existat ateliere de olărie, a fost Baia. Astfel, în această localitate se practica olăria ca una din meseriile principale. Grigore Ureche arată că Baia a fost descălecată de niște sași, care au fost olari. De asemeni s-a mai găsit ceramică lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă sau fină la Hlincea. Tot aici s-a găsit în aceeași perioadă și fragmente de strachină cu un decor adîncit, acoperit cu smalț de culoare albastră verde-deschisă.

Între cahlele sucevene, cele din grupul plăcilor de teracotă cu decor figural, cele mai frumoase prezentînd forme stilistice corect interpretate, unele din ele aparțin epocii lui Ștefan cel Mare. La curtea domnească de la Suceava s-au găsit fragmente de plăci de teracotă, unele din ele chiar și smălțuite, cu motive ornamentale începînd de la cele geometrice pînă la acelea care reprezintă chipul omenesc. Numărul mare de plăci folosite pentru sobele de teracotă, însoțite regulat de oale de încălzit, dovedește o largă răspîndire a acestui sistem de încălzire pe teritoriul Sucevii în rîndul locuințelor civile. Cercetările arheologului sovietic Smirnov, cu privire la băile descoperite la Orheiul Vechi, au dus la concluzia că moldovenii foloseau modul de încălzire bazat pe sistemul aburului condus prin olane. Existența cuptoarelor, în special aceiea de la Suceava, precum și rămășițele de ceramică care au parvenit pînă la noi, arată, pe lîngă o ceramică de import, existența unei ceramici locale cu o tehnică mai avansată față de perioada precedentă.

Cercetările de la Suceava au ajuns la concluzia că la mijlocul veacului al XV-lea este perioada înjghebării atelierelor ceramice, dotate cu instrumente de lucru mai evoluate, menite să satisfacă cerințe tot mai largi.

Întăririle și edificiile din cetățile de la Soroca, Orhei, Cetatea Albă, Chilia, Cetatea Neamțului arată bogata activitate a meșterilor zidari pe tot întinsul Moldovei în această perioadă. Cronica lui Ștefan cel Mare, scrisă în limba germană, arată că la Chilia au lucrat 800 de zidari și 17.000 de lucrători.

Nu este nici o știre cu privire la meșterii primelor locașuri bisericești pentru sec. al XIV-lea, iar pentru sec. al XV-lea este o singură știre pentru epoca lui Alexandru cel Bun și una pentru epoca lui Ștefan cel Mare. Se știe că la 1479, Iohannes Murator, adică zidarul, pleacă din Lemberg spre Moldova. Probabil că el este unul din meșterii zidari, care au lucrat la ctitoriile lui Ștefan cel Mare.

Dar o deosebită dezvoltare în această epocă se constată în domeniul artelor. Etapele dezvoltării culturale și artistice se inca-

drează destui de precis în etapele dezvoltării politice. Se deosebesc trei faze:

Prima fază a domniei sale, pînă la 1470, Ștefan o consacră întăririi tronului și împlinirii hotarelor în spre poloni și munteni. Pradă țara secuilor în căutarea rivalului său, Petre Aron (1461), cucerește prin arme Chilia de la unguri (1465), bate pe Matei Corvin (1467). Viața culturală nu are o dezvoltare timp de nouă ani; pînă la 1466 nu se zidește nici o ctitorie religioasă, nu se constată nici o activitate artistică mai însemnată. Dar pe la sfîrșitul acestei faze politice, în 1466, se constată avîntul și începutul unei activități culturale. În iunie, 1466, se începe zidirea mănăstirii Putna; în 1467 se scriu la Neamț mineele pentru noua ctitorie, din 1469 datează cea mai veche broderie din timpul lui Ștefan cel Mare — un epitrahil la mănăstirea Putna. Caracterul acestei prime perioade politice din domnia lui Ștefan, care merge pînă la 1470, a fost întărirea tronului și hotarelor față de vecini și consolidarea internă a țării. Preocuparea pentru destinele culturii n-a apărut decît atunci, cînd procesul consolidării politice se găsea la un punct destul de înaintat. Se pun bazele unei activități literare și artistice.

O nouă direcție politică se afirmă în domnia lui Ștefan începînd din anul 1470. Domnul se întoarce spre turci. Lupta se deschide pentru emanciparea țării de sub tutela turcilor. Lupta pentru moșie se transformă în lupta pentru creștinătate. Pentru victoria ei, Ștefan cere ajutorul principilor din apus, care însă nu i-l dau. Destule fapte dau dovadă a conștiinței precise, pe care domnul moldovean o avea despre rolul său de cruciat. Acum, au loc campaniile din Țara Romînească, vestitele lupte de la Podul Înalt și Valea Albă, pierderea Chiliei și Cetății Albe.

Paralel cu această fază politică, dominată de conștiința vie a luptei pentru independență și de pavăză puternică contra expansiunii turcești spre centrul Europei, se desfășoară a doua etapă culturală, începută din anul 1466 și care se încheie cam în aceeași ani, cu care se încheie a doua fază. În lungul acestui răstimp, cultura Moldovei a înflorit cu deosebire în trei centre. Se așezau lespezi noi de pomenire pe mormintele strămoșilor la episcopia din Rădăuți și mănăstirea Neamț, se comandau meșterilor de la Putna minunate opere de broderie religioasă. Izvorul tradiției era la Neamț. De aici au pornit la Putna cărturari, care au dus cu ei o zestre bogată de opere și de talent. Aici, apar manuscrisele interesante prin conținutul lor ale monahului Ghervasie. Centrul cel mai activ era mănăstirea preferată a domnului, Putna. Psaltirea și Tetraevanghelul cu ornamente de o rară frumusețe dovedesc constituirea unei școale de miniatură. Faza a doua din evoluția culturii sub Ștefan cel Mare se caracterizează în general prin legătura strînsă cu tradiția, reprezentată de mănăstirea Neamț și Moldovița și prin activitatea artistică, prodigioasă și cea literară, remarcabilă, a ctitoriei noi de la Putna.

În a treia fază, 1489—1504, energiile țării se concentrează tot mai mult pe tărîmul muncii culturale și artistice. Luptele cu polonii și noile hărțuieli cu turcii nu sînt decît acțiuni pentru a men-

ține pestigiul Moldovei și de a apăra hotarele ei contra unei acțiuni de cotropire. Este epoca de liniște, de intensificare a activității culturale și artistice. Acum se constată ritmul intens cu care se înalță mănăstirile țării; avîntul pe care îl iau în Moldova artele somptoare, cu deosebire broderia religioasă; crearea unui stil distinct în arhitectură și pictură; asimilarea unor anume influențe apusene în aceste două ramuri artistice și în operele de argintărie. Se recunoaște o epocă de Renaștere, Renaștere pe baze bizantine, intrate mai mult în tradiția moldovenească sau introduse acum; miniatura continuă și dezvoltă elementele introduse la Neamț; broderia de la Putna, creia într-o sensibilitate nouă, cu un simț desăvîrșit al desenului, cu o caracteristică preferință pentru grupele simetrice.

În Moldova, epoca de înflorire a arhitecturii începe din timpul lui Ștefan cel Mare. În vremea marelui voievod acest stil se găsește aicătuit în liniile lui principale și dacă n-are dezvoltarea lui desăvîrșită, a căpătat deja formele sale caracteristice. Aceste forme au urmat mai pe urmă o evoluție firească, dar nu li s-au mai adăugat decît elemente de natură secundară, pînă tîrziu în ajunul decadenței.

Acest stil se referă aproape numai la biserici. Se știe că el are în componența lui și caractere arhitectonice străine, din care cele mai însemnate sînt acelea care aparțin artei bizantine și gotice.

Vom căuta să cercetăm întrucît realizările meșterilor zidari pe pămîntul Moldovei sînt originale, dacă meșterii care au construit aceste edificii aparțin și Moldovei și dacă se pot găsi elemente locale.

Prin felul organic în care s-a dezvoltat arhitectura, cum și datorită numeroaselor trăsături comune ce leagă între ele monumentele din această epocă, se poate vorbi, pe drept, de închegarea stilului moldovenesc. Meșterii timpului au prelucrat și au dezvoltat planurile, formele și sistemele de construcții împămîntenite la noi prin clădirile anterioare, creînd, în domeniul arhitecturii religioase, tipuri noi, pline de originalitate. Ei au îmbogățit construcțiile cu forme specifice arhitecturii epocii, ca de pildă bolta moldovenească și sistemul de sprijinire al turlelor pe baze stelate. Printr-o amplă și bogată dezvoltare a ornamentației fațadelor, rezultat al folosirii cu pricepere și gust a materialului de construcție — piatra cioplită, cărămida și uneori ceramica — ei au reușit să dea acestor clădiri un caracter propriu moldovenesc și în ceea ce privește decorația.

Bisericile și mănăstirile sînt monumentele care s-au păstrat cel mai bine, cu toate prefacerile suferite, astfel, încît ele îngăduie cunoașterea caracterelor esențiale ale arhitecturii moldovenești în epoca ei de înflorire. Cele mai interesante dintre edificiile lui sînt cele de la sfîrșitul sec. al XV-lea. Acestea formează diferite grupuri după caracteristicile si planurile lor. Nu vom insista asupra lor, dar vom căuta să dăm elementele originale, care formează caracteristica acestui stil.

O caracteristică esențială a acestor construcții este sistemul de boltire a naosului și pronaosului prin bolți de forme specific moldovenești. Ele se bazează pe principiul reducerii spațiului de boltire, micșorîndu-se treptat diametrul cupolii prin suprapunerea a unui sau două rînduri de arcuri dispuse în diagonală. Oricare ar fi originea acestor bolți, este de remarcat că meșterii locali au știut să se servească de ele și au putut să ajungă la noi soluții, ca de exemplu bolta ce acoperă pronaosul bisericii Sf. Gheorghe din Hîrlău, unde apare prima dată bolta cu nervuri încrucișate. Meșterii moldoveni s-au familiarizat destul de repede cu acest sistem.

O altă dovadă a gradului înaintat, pe care-l atinseseră construcțiile din vremea lui Ștefan cel Mare, îl constituie sistemele de aerisire și acustică folosite în biserici, cum sînt cele din Războieni, Volovăț sau de la mănăstirea Neamț, unde se găsesc ventilații, adică răsuflători făcute din tuburi de pămînt ars. Acestea străbăteau grosimea zidurilor în dreptul ocnițelor mari ale fațadelor și îngăduiau aierisirea podurilor. Oalele de rezonanță, de forma unor ulcioare de pămînt fără toartă, cu un gît strîmb și scurt, erau așezate pe pandantivii naosului, sub care stăteau cîntăreții și unde trebuiau realizate condiții acustice cît mai reușite.

Contraforturile, elemente luate din arhitectura gotică, care apar de regulă la toate bisericile cu turnuri și abside, sînt așezate la altar și pe fațadele laterale, cu scopul de a întări zidul în punctele în care presiunea bolților este mai mare. Din această dispunere rezultă forma atît de caracteristică a bisericilor, care au contraforturi.

Acolo unde însă meșterii vremii și-au arătat într-o măsură și mai mare inventivitatea și bunul gust este decorarea fațadelor. Ele constau din arcaturi oarbe, alungite ca cele de pe abside, despărțite de rînduri de cărămidă smălțuită. Se mai obțineau de asemenea efecte cromatice prin alterarea materialului — piatra brută și cărămidă — sau prin frize formate din discuri, care erau din diferite culori sau aveau motive figurative. Acelea, care se deosebesc cel mai mult prin bogăția decorurilor, sînt bisericile de curte.

Un alt element nou e bogăția ornamentelor din fațadă. Efectele decorative provin aici din alternarea materialelor de construcție și din justa repartizare a spațiilor decorate. Cea mai frumoasă biserică împodobită este sf. Gheorghe din Hîrlău, ale cărei fațade sînt împărțite în zone orizontale și paralele prin șirul de cărămizi. În cadrul acestor zone bogăția de podoabe sporește pe măsură ce ne ridicăm mai sus și culminează cu registrul superior, acoperit în întregime cu rînduri de discuri colorate și împodobite cu figuri de mare varietate. Toate aceste elemente sînt rezultatul unei tehnici locale înrudită cu acea a olăritului și demonstrează că meșterii vremii au știut să folosească pentru nevoile lor învățăminte trase din arta populară.

În ultimii ani ai domniei lui Ștefan cel Mare, apar noi elemente în arhitectura bisericească. Astfel, se constată gropnița, încăpere destinată să adăpostească mormintele ctitorilor, așezată între naos și pronaos.

Se constată că sînt patru grupuri mai principale de biserici.

Prima categorie importantă de monumente sînt bisericile zidite dintre anii 1487—1488, acele de la Pătrăuți, Milișăuți, Sf. Ilie din Suceava și Voronețul. Ele sînt simple și de mici proporții; au planul trefiat, ca cele mai multe din bisericile lui Ștefan cel Mare. Spațiul interior era împărțit în trei încăperi: pronaosul, naosul și altarul. Un zid străpuns de o ușă, care avea deasupra un chenar dreptunghiular de piatră, despărțea pronaosul de naos. Altarul era semicircular în interior și poligonal în exterior. Naosul avea o turlă înaltă de formă dreptunghiulară sau pătrată.

Bisericile lui Ștefan cel Mare erau slab luminate, lumina pătrunzînd prin ferestre mici și înguste. Începînd din sec. al XVI-lea bisericile de curte și de la mănăstiri primesc mai multă lumină, cînd apar ferestrele largi de tip gotic.

Bisericile din acest grup sînt simple și de mici proporții, au turla ridicată, bolta moldovenească pe naos. Ornamentația măsurată și armonioasă a ferestrelor, iar podoabele de ceramică sînt folosite cu economie.

O altă categorie o formează bisericile de curte și de oraș, zidite între 1490—1496, din care fac parte sf. Ioan din Vaslui, Precista din Bacău, Sf. Neculai din Iași, Sf. Gheorghe din Hîrlău.

Aceste construcții sînt opera unui alt mănunchi de meșteri, care sînt stăpîni pe o tehnică mai evoluată. Ei sînt inițiatorii planului treflat cu pronaosul supralărgit. Acești meșteri dau dovadă de un simț ornamental mai rafinat, manifestat în varietatea și amploarea decorării fațadelor.

Al treilea grup de biserici este format din bisericile de la Borzești, Războieni și Sf. Ioan din Piatra, construite între anii 1494—1498. Ele sînt de plan dreptunghiular, cu pronaosul alungit, boltit cu două calote. Se observă că meșterii acestor locașuri erau familiarizați cu metodele de boltire specific sîrbești, introduse în Moldova prin discipolii lui Nicodim, care au știut să le interpreteze într-o soluție originală.

Din ultima categorie fac parte bisericile din Arbore, Reuseni, mănăstirea Dobrovăț, construite în ultima fază a domniei lui Ștefan cel Mare, 1502—1504. Ele pot fi puse pe seama altui meșter, care se formase în jurul acelora, care construiseră mănăstirea Neamț, fiindcă la Dobrovăț împrumută de la Neamț gropnița. Se contribuie astfel la generalizarea tipului de plan cu gropniță.

Dacă se urmărește evoluția monumentelor în această perioadă, concepția artistică care a stat la baza lor, planurile, structura, sistemul comun de decorare a fațadelor, ajungem la concluzia că ele sînt opera a mai multor grupuri de meșteri, care inspirîndu-se dintr-un izvor comun, și-au însușit pe rînd aceleași forme sau au creiat forme noi, reușind să construiască în cadrul stilului moldovenesc o serie de variante pe aceiași temă.

Aceste edificii, la început, relativ scunde, cu timpul se înfrumusețează, se înalță, se măresc, așa că la moartea marelui voievod stilul e perfect închegat și și-a căpătat forma sa definitivă.

De atunci înainte el va mai evolua, biserica se va mai înălța și se vor mai adăuga încăperi, dar aceste modificări nu mai sînt decît inovațiuni de detaliu. Nu este un alt stil ce se alcătuiește,

este continuarea stilului lui Ștefan cel Mare, care se prelungește pînă la sfîrșitul sec. al XVI-lea, cînd se arată primele semne ale decadenței.

Se știe că atunci, cînd se caută a se determina caracterul stilului dintr-o anumită epocă, trebuie să se cerceteze care este arta epocii imediat precedente. Istoricii, care s-au ocupat cu această epocă, au arătat că în cazul stilului arhitecturii lui Ștefan cel Mare, elementele de căpetenie ale acestui stil lipsesc cu totul în epoca precedentă, și că în Moldova, la începutul epocii, ne găsim în fața unor monumente, unde apar gata închegate mai toate elementele acestui stil, fără ca să se poată deslușì, în cele cîteva construcții din vremea imediat precedentă, firul conducător al evoluției din care a ieșit. Aceasta subliniază caracterul original al stilului arhitecturii din perioada domniei marelui voievod.

Meșterii, pînă tîrziu, nu obișnuiau să-și însemne numele pe lucrările lor. Aveau însă anumite semne, pe care le săpau pe pietre și cărămizi, care desemnau corporațiile, cărora le aparțineau. Semnele lapidare păstrate la bisericile din Piatra, Borzești, Reuseni și Cotnari, aparținînd familiilor pătratului și triunghiului echilateral, asemănătoare dar nu identice cu cele găsite la bisericile gotice contemporane din Sibiu, Bistrița-Transilvania, Cracovia și Lemberg, ca și variatele influențe exercitate asupra arhitecturii moldovenești, pot fi explicate prin faptul că în această epocă au lucrat în Moldova și meșteri străini. Pe baza celor spuse mai sus se poate afirma că numărul meșteșugarilor localnici era cu mult mai mare și că ei ajunseseră la o concepție artistică proprie, care-i condusese la o bună organizare pe grupuri. Așa se explică și posibilitatea de a executa într-un timp atît de scurt atîtea numeroase monumente importante. Numai într-o durată de timp de mai puțin de doi ani s-au ridicat patru biserici în același timp: Pătrăuți, Bădeuți, Sf. Ilie-Suceava și Voroneț. Meșterii străini, la rîndul lor, s-au integrat spiritului local, colaborînd alături de cei moldoveni la închegarea definitivă a stilului moldovenesc către stîrșitul epocii lui Ștefan cel Mare.

În ce privește sculptura în piatră, se constată că are trăsături caracteristice proprii și capătă o mare dezvoltare în această perioadă. Se știe că marele domn a pus lespezi de piatră pe mormintele predecesorilor săi. Aceasta a oferit meșterilor pietrari prilejul ca să sculpteze adevărate modele artistice. La început, întîlnim elemente venite din afară, care vor fi însă asimilate și integrate în arta locală și vor contribui la desăvîrșirea unor opere cu caractere proprii. Aceste elemente sînt aduse mai ales de meșterii din Transilvania și Galiția, specializați în tehnica lucrării pietrei. Din această cauză, sculptura moldovenească este foarte strîns legată de Transilvania și pătrunsă de elemente din arta gotică și din arta Renașterii. La aceasta se adaogă motivele orientale, inspirate de țesăturile și broderiile, care circulau și se bucurau de o mare apreciere. Se ajunge astfel, cu timpul, la formarea unei școli locale a unui stil moldovenesc, care se manifestă cu deosebire în executarea lespezilor funerare.

Motivele în sculptura în piatră sînt unele geometrice, altele vegetale. Ornamentele figurative sînt rare, dar atunci cînd apar, sînt tratate într-un stil, care ne este propriu. Așa se întîmplă cu stemele a cărui element principal este capul de bour stilizat.

Cele două tipuri de chenare de uși, cel în arc frînt al portalelor de la intrarea principală și cel dreptunghiular cu baghete încrucișate, au cunoscut numeroase variante, dintre care unele realizate în exemplare de o deosebită valoare artistică, cum este la biserica Sf. Ioan din Piatra sau Voroneț.

Un caracter deosebit de valoros a sculpturii în piatră se observă la pietrele funerare. Piatra, care se întrebuința, era de obicei grezia sau piatra de calcar și mai rar marmora. Motivele întrebuințate mai la toate mormintele sînt palmetele și diferite forme geometrice. Ca și în arhitectură și aici se ajunge curînd la crearea unor școli locale de sculptură, în cadrul căreia își fac loc unele elemente realiste, cum ar fi folosirea frunzei și a ghindei de stejar, motive care apar pe lespedea funerară a lui Ștefan cel Mare.

Dintre meșterii pietrari, acela al cărui nume se cunoaște și a lăsat frumoase sculpturi în piatră la biserica din Rădăuți, este Jan Mistr, după alții maestrul Jan, probabil de origină cehă. Un altul este Dragotă Tăutulovici, care a lucrat și a așezat pe mormîntul mamei sale de la Bălinești o lespede sculptată. Un alt cioplitor, pare a fi meșterul Petrila, al cărui nume se găsește pe copia unei inscripții de la Dumești-Roman.

Evoluția sculpturii se poate compara deci cu un lent, dar continuu efort de selecționare a motivelor, de soluționare a puternicilor contradicții ce apar în cursul procesului de creație între elementele autohtone și cele venite din afară. În puterea de a armoniza aceste elemente de proveniență atît de diferită într-un tot unitar și coherent stă calitatea esențială a meșterilor locali.

De un deosebit interes, fără să atingă gradul de originalitate și frumusețe al arhitecturii și a sculpturii, este pictura din această perioadă. Din această pictură ne-au rămas doar fragmente în cîteva biserici și mănăstiri, care însă nu sînt destul de suficiente pentru a se putea reconstrui înfățișarea și să ne putem da seama de valoarea pe care a avut-o pictura moldovenească în vremea sa. Adausurile și modificările aduse monumentelor, prefacerile succesive și restaurările au alterat decorul inițial.

Se constată că zugravii pentru executarea acestor compoziții au folosit figura în frescă, din care se mai păstrează fragmente la Popăuți și, în parte, și la Arbore, cît și o tehnică locală înrudită cu pictura în tempera. Gama cromatică era destul de redusă. Aurul apare foarte rar, nimburile fiind în general pictate cu galben. Deci cu mijloace destul de puține, dar cu o știință savantă a armonizării culorilor și a folosirii jocurilor de umbră și de lumină sau a contrastului dintre culorile complimentare, meșterii vremii au reușit să realizeze opere de un artistic colorit.

Ca și în arhitectură, concepția artei bizantine a jucat un rol însemnat în pictura moldovenească. Influențele bizantine au pătruns la început prin intermediul meșterilor străini. Totuși, pictura

moldovenească nu este un simplu împrumut. Studiile făcute asupra iconografiei arată că ea nu este opera numai a meșterilor veniți din altă parte, pictînd după fantezie, ori copiind modele. Nu se neagă rolul meșterilor străini, din Grecia, sau din insule, dar rolul lor trebuie precizat. Meșterii străini au lucrat în Moldova, dar alături de ei au existat și artiști indigeni. Avem mărturii documentare despre existența unor artiști moldoveni, cum este Ștefan Zugravul, sau zugravii din timpul lui Alexandru cel Bun, Nichita și Dobre.

Totuși acești pictori au reușit în măsura posibilităților proprii să realizeze și în domeniul picturii un stil local. E drept că, spre deosebire de arhitectură și sculptură, stilul local în pictură a fost, cel puțin la început, mai legat de tradiția bizantină. Pictura moldovenească se caracterizează însă prin păstrarea unor teme care, în celelalte monumente de tradiție bizantină, au dispărut sau sînt tratate altfel. Se observă apariția discretă a elementelor artistice locale. Artistul, cînd picta, lua față de tradițiile și modelele slavo-bizantine o anumită libertate, făcînd apel la experiența populară și locală. Detaliile de iconografie arată trăsături locale și populare, care caracterizează această pictură și face să bănuim o școală locală. Elemente locale sînt de recunoscut în diferite fresce din sec. al XV-lea și al XVI-lea. În fresca de la Voroneț este pictată o biserică, care formează fundul scenei și are silueta caracteristică a bisericilor moldovenești, cu turla elansată și acoperișul arti-culat subliniind toate părțile arhitecturale ale edificiului. Apoi păstorii din scena Nașterii au căciuli romînești, caracteristice țăranului moldovean. De asemeni, în scena asediului Constantinopolului, reprezentat pe zidul mănăstirii de la Homor, se observă în interiorul orașului silueta clasică a unei biserici moldovenești din sec. al XV-lea. Aceasta arată că pictorul și-a permis o anumită libertate și o anumită capacitate de a împrospăta, introducînd elemente locale și populare.

Această originalitate se constată în expresia foarte discretă a unei vieți sufletești și a unei pietăți concentrate, alături de sensul compoziției și acela al figurilor, care apare în pictură. Acest caracter apare mai dificil în sculptură. El nu apare clar încă în miniatură, deoarece artistul e împiedecat de modelul pe care-l copie. El se răspîndește în broderii, care are un caracter remarcabil de originalitate și care arată o tehnică particulară, interesantă în compoziția tonurilor.

Elementul local se constată mai ales în tablourile votive. Acestea se prezintă în Moldova cu caractere, care îl deosebesc de cel din Țara Romînească. În aceste compoziții pictorul este preocupat atît de redarea exactă a figurilor, cît și de aceea a costumelor, care sînt pictate în toate detaliile. Din acest punct de vedere, tablourile votive constituiesc prețioase documente pentru cunoașterea pieselor componente ale costumelor domnești și de curte, precum și a materialelor bogate aduse din alte țări. Alături de acestea, se recunosc elemente locale, cum sînt, de exemplu, motivele de pe costumul Anastasiei, la Homor, atît de înrudite cu cele întîlnite în broderiile țărănești.

La acestea de mai sus se mai poate adăuga o altă trăsătură, anume, marea asemănare între diferitele motive de ornamentare din diferitele arte.

Astfel, desenele, care în fresce separă portretele și scenele, au, mai ales sub raportul culoarei, efecte asemănătoare cu cele care împodobesc evangheliile făcute de miniaturiști. De asemeni s-au găsit la Suceava o serie de fragmente, de epitafe de piatră cioplită și elemente decorative cu vrejuri de semipalmete, palmete inversate, toate executate în relief, absolut asemănătoare cu ceie din bisericile lui Ștefan cel Mare.

În ce privește pictorii, în epoca lui Ștefan cel Mare, singurul nume de zugrav cunoscut este acela al unui grec, care a trăit pe lîngă reședința domnească de la Hîrlău, anume „Gheorghe Zugravul din părțile Tricalei". Se pare că el a zugrăvit biserica de la Probota.

Meșterii străini erau chemați pentru edificiile, pe care domnul dorea să fie mai bine executate. Este cunoscut faptul că Ștefan cel Mare reține pentru sine niște pictori italieni, care treceau prin Moldova spre Rusia, ceea ce aduce protestele marelui cneaz Ivan al III-lea. Pe lîngă ei vor fi lucrat și meșteri moldoveni, care se vor fi format în țară. Numele din grafitele din 1494, diaconul Ioan și din 1494, diaconii Grigorie și Gavril, de la Bălinești, ar putea indica numele zugravilor bisericii.

În ce privește icoanele se pare că nu există nici măcar începutul cel mai modest al unei școli indigene, cu toată strălucirea epocii lui Ștefan cel Mare. În afară de copia plăcilor de argint genoveze, care împodobeau la Suceava mormîntul Sf. Ioan cel Nou, nu sînt decît icoane bizantine, de simplă importație. De la Ștefan cel Mare nu ne-a rămas decît o icoană de a Sf. Gheorghe, pe steagul care l-a donat mănăstirii de la Zograf. Mai există un triptic, de o bună execuție, evident bizantină, despre care se zice, că marele domn nu se despărțea niciodată, cînd mergea în expediție sau călătorii, și care se poate vedea în muzeul Ștefan cel Mare de la Mănăstirea Putna.

Existența unei școli în plină dezvoltare se constată în ultimii ani ai domniei și continuă pînă la începutul sec. al XVII-lea. Cea mai veche icoană este din 1505, păstrată la mănăstirea Sucevița, a lui Sf. Nicolae, făcută la reședința mitropolitană din Rădăuți.

De un deosebit interes sînt lucrăturile cu acul (broderiile), de o frumusețe puțin comună. Înflorirea originală și strălucită a artei broderiei moldovenești din sec. al XV-lea arată că este epoca cea mai importantă a artei moldovenești. Se poate constata corespondența foarte strînsă a artei broderiei și a picturii din toate epocile. Marele număr de piese brodate din sec. al XV-lea și marea lor valoare artistică ne informează asupra artei și stilului lui Ștefan cel Mare și că originile artei moldovenești sînt mult mai îndepărtate decît poate să ne spună pictura, din care nu ni se mai păstrează decît cîteva fragmente.

În această epocă ele au avut o mare dezvoltare. Se pare că au existat cel puțin trei ateliere. Atelierul de la Moldovița continuă tradiția vechii școli moldovenești de broderie, care este le-

gată mai servil de arta bizantină. La Putna se creia un nou stil somptuoar, care făcu strălucirea acestei arte, nu numai în Moldova dar și peste hotare. Etolele de la Putna arată evoluția rapidă de la imitațiile servile de la începutul secolului. Se constată creațiile proprii ale școalei și un stil care este particular. Culorile sînt nuanțate, compoziția este echilibrată, expresia vie. O măiestrie precisă a meșteșugului dă fiecărui detaliu o valoare în ansamblul subiectului. Astfel, cuvertura mortuoră de pe mormîntul Mariei de Mangop lasă să se vadă caracterul unei arte independente. Se remarcă abundența temelor, varietatea detaliilor expresive și simple, precum și finețea execuției.

Cel de al treilea centru era la curte, unde se constată, dacă nu un stil bine constituit, măcar cîteva trăsături distincte. Astfel, în execuția epitrahilului de la Dobrovăț se remarcă tendința de a simplifica desenul în linii mai stilizate. Factura din acest centru se deosebește vizibil de tehnica atît de îngrijită față de desen a atelierului de la Putna.

Mai amintim apoi cuverturile puse de Bogdan pe mormintele lui Ștefan și a doamnei Maria Voichița, avînd la margine fire de aur. Portretele acestora se văd pe o perdea de biserică. Acela, care a lucrat, deși a imitat modele bizantine, și-a permis însă o anumită suplețe în aplicarea elementelor decorative și chiar o anumită originalitate introducînd unele elemente locale. De aceea unele elemente decorative, care se constată în aceste lucrături de mînă, se găsesc și în formele de ornamentare a pieselor funerare sculptate din această epocă.

În mormintele din cimitirul de la Suceava s-au găsit țesături și cusături de lînă sau mătase cu fir de argint, înfășurată pe fir de mătase. Ele sînt de un interes deosebit pentru că, prin tehnică, materialul și ornamentația lor, se leagă de tradiția artei populare.

În portretul de pe broderie se remarcă emoția concentrată a figurilor, personală, cu toată aparența lor tipică. Portretul lui Ștefan ce Mare ne apare ca una din cele mai frumoase realizări ale broderiei, cu tinerețea și energia care reiese din mișcarea figurei.

Toate aceste broderii s-ar putea clasa în două grupe distincte. Întîia, în care artistul nu îndrăznește să se elibereze de modelul său; a doua, ne arată formarea unui stil sigur și subtil. Lucrăturile de la sfîrșitul secolului arată o individualitate și reprezintă elanul liber al unei arte evoluate și ingenioase. Toate aceste lucrături de mînă, deși unele din ele imită pe cele bizantine, sînt adevărate capodopere, care ilustrează măiestria și frumusețea artei moldovenești.

Din epoca lui Ștefan cel Mare ne-au rămas exemplare de o rară frumusețe, în ceea ce privește legarea în argint a cărților bisericești. Din timpul lui ne-au rămas mai multe evangheliare acoperite în argint, pe care el le face danie la diferite mănăstiri. Aceste erau lucrate fără îndoială de sași. Totuși se constată că legătura unui evangheliar de la mănăstirea Humorului, din 1487, este făcut în aceeași mănăstire. Pe un manuscris, descris de Melchisedec, este mențiunea formală că a fost legat de călugărul Silvan, ceea ce presupune că deja se lucra în acest fel în mănăstirea

domnească. Astfel, pe lîngă meșterii săși, se făceau legătură în argint a cărților bisericești și de către moldoveni în cadrul mănăstirilor. De la marele domn ne-au rămas o serie de obiecte de cult, ca ripide, cădelnițe, cristelnițe, cruci, piese de orfevrerie de un interes puțin comun. Se remarcă două panaghiare, unul dat de Ștefan mănăstirii Neamț și altul dat de către Alexandru, fiul lui Ștefan cel Mare, ctitoriei sale, mănăstirii Precista de la Bacău. Acestă din urmă este foarte fin lucrat, o adevărată bijuterie, și a făcut parte din colecția odoarelor religioase a mitropoliei Moldovei.

Cu frumoase însușiri, în epoca lui Ștefan cel Mare, se prezintă miniaturistica. Miniatura moldovenească prezintă, notă interesantă în ce privește jocul culorilor.

Miniatura romînească a apărut la început în Moldova, în prima jumătate a sec. al XV-lea. Se cunoaște numele fondatorului școalei de miniaturiști moldoveni; este caligraful Gavril Uricovici, adică fiul lui Uric. Se cunosc de la el mai multe manuscripte. Existența școalei lui se verifică prin compararea ilustrațiilor între trei evangheliare din aceeași epocă: acela de la Neamț, care acum este la Oxford, acela de la Biblioteca Națională din München și evangheliarul de la Homor. În epoca lui Ștefan cel Mare, școala aceasta se continuă prin Atanasie, a cărei operă era păstrată la Neamț, apoi prin diacul Teodor Merișescul, care semnează evangheliarul de la München, de călugărul Filip, de Spiridon și de călugărul Palladius. Acesta din urmă reușește să facă ornamente polihrome de o rară frumusețe. Ei imită, în ce privește frontispiciile și chenarele, elementele care provin din manuscrisele slavo-bizantine.

Portretele donatorilor sînt foarte rare în manuscrisele romînești. Se găsesc în Moldova, unde Ștefan cel Mare este reprezentat pe una din foile evangheliarului, pe care l-a făcut danie mănăstirii Homor. Atitudinea nu-i bizantină. Prosternarea este, din contră, obișnuită în occident. Este de admis că miniaturistul este sau un occidental sau un moldovean, care a cunoscut lucrările de miniaturistică occidentală.

În această epocă se constată că în evoluția temelor s-au impus cu deosebire două centre de caligrafie în miniatură; anume școala de la mănăstirea Neamțului și cea de la mănăstirea Putna.

Între cele două școli nu există deosebiri de stil și de tehnica artistică. Ele constituiau două centre de difuziune a unui stil ornamental, unitar în ansamblul temelor sale și destul de bogat în variațiile de amănunt.

Manuscrisele din sec. al XV-lea au pe lîngă o caligrafie îngrijită și elegantă, o ornamentare, care ocupă uneori pînă la jumătate de pagină, compusă din arabescuri, într-un frumos joc de culori. Trăsătura fină, puritatea liniei și fermitatea miniaturei amintesc aspectul unei broderii, al cărui model dăinuește în arta populară.

În miniaturile cu figuri, se constată același desen ferm, cu linia vie și expresivă, care se găsește și în broderiile epocii, alături cu discreția tonurilor.

În genere, miniaturistica românească se remarcă printr-o frumoasă polihromie și ornamentările sînt îngrijit lucrate. S-au observt asemănările, care există între această ornamentație și aceea a țesăturilor populare. Se poate adăuga că desenele, care în fresce separă portretele și scenele, au, mai ales sub raportul culoarei, efecte asemănătoare.

În genere, se constată un caracter de unitate la toate manifestările artistice ale epocii lui Ștefan cel Mare, caracter care este constituit tocmai din această strînsă legătură între sistemele de ornamentație a monumentelor și artele decorative. Astfel, motivul palmetei este legat de arta de curte și de cea mănăstirească, fiind folosit în toate genurile de artă moldovenească în sec. al XV-lea și al XVI-lea. El decorează în pictura murală interioarele sau exterioarele monumentelor religioase. Pe pietrele de mormînt, el este motivul cel mai obișnuit pînă la mijlocul sec. al XVI-lea, cînd începe să fie înlocuit cu floarea de bujor. Mobilierul, păstrat tot din această epocă la mănăstirea Voroneț, Moldovița, Humor este decorat cu aceeași palmetă realizată din lemn de nuc sau de păr; ea apare în manuscrise, formînd frontispicii fine la începuturile capitolelor sau încadrînd miniaturile de pe întreaga pagină. Adaptată ceramicii, tratată întotdeauna aici cu un ușor relief, palmeta constituie ornamentul obișnuit al olăriei smălțuite și al plăcilor pavimentare.

Astfel, întreaga ornamentație din arta decorativă moldovenească pornește de la aceleași principii și folosește aceleași mijloace de stilizare, ca și în pictură și sculptură, ajungînd la închegarea unui stil autohton.

În rezumat, în timpul lui Ștefan cel Mare se constată o situație economică înfloritoare, mult diferită de prima jumătate a sec. al XV-lea. Negustorii lioveni și ardeleni înlocuiesc pe negustorii genovezi. Comerțul celor dintîi se deosebește de activitatea curtierilor marelui tranzit prin desfacerea mărfurilor mărunte produse de meșteșugarii din propriile lor orașe. Pe această bază au preluat ei rolul de furnizori ai pieții moldovenești, fiind o negustorime strîns legată de meșteșugarii săi.

Totodată însă se constată un alt fenomen economic, de la mijlocul sec. al XV-lea și care se accentuiază în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Creșterea activității social-economice produce unele consecințe, anume tendința meșteșugarilor și negustorilor autohtoni de a înlocui pe cei ardeleni și lioveni. Aceasta se manifestă uneori chiar în forme violente.

Folosul care-l trăgea însuși domnul prin alianța sa cu orășenii, contribuia ca el să ia apărarea acestora. Condiții noi de dezvoltare economico-socială i-au îngăduit să realizeze întreaga importanță a acestui folos. Dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului avea drept consecință o situație prosperă a tîrgoveților. Domnia pentru a-și spori veniturile se solidarizează cu tîrgoveții și caută să apere interesele acestora. Maturizarea poziției meșteșugarilor și negustorilor explică accentuarea protecționalismului domnesc.

Numărul mare de monumente civile și religioase construite în această epocă stimulează talentele și dă posibilitate meșteșugarilor și artiștilor de a se desăvirși. În Moldova, posibilitățile constructorilor locali sînt ilustrate, atît prin puternicile cetăți ridicate de Ștefan cel Mare pentru apărarea țării, cît și prin numeroasele biserici de oraș și de sat. În arte se constată că intervin multe elemente locale și se folosesc soluții artistice originale. Unele din aceste arte, cum este arhitectura, a ajuns să aibă un stil original, deplin închegat în epoca lui Ștefan cel Mare. Acest stil, care se continuă și după dînsul, își găsește formele sale caracteristice, care formează marea ei originalitate și formează una din cele mai frumoase expresii ale artei din timpul domniei marelui voievod. La aceasta se adaugă că fondul artistic autohton a reușit să-și integreze împrumuturile venite din afară, îmbogățindu-se continuu prin noile forme create de meșterii populari. În același timp, se constată multe elemente comune în diferitele manifestări artistice, ceea ce indică că între diferitele aspecte ale artei este acea unitate, care arată apariția unei originalități naționale, datorită condițiilor comune economice de existență. Ea are ca efect constituirea unui stil unitar în toate genurile de artă, fapt caracteristic pentru o mare epocă de cultură.

Acum, cînd după 500 de ani evocăm figura marelui voievod, cinstim în persoana lui calitățile artistice ale poporului romîn.

N. CORIVAN

BIBLIOGRAFIE

G. Balș. Biserici'e lui Ștefan cel Mare, Buc. 1926. Buletinul Comisiunei Monumentelor Istorice

Barbu Cîmpina, Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare, Buc. 1956.

P. Constantinescu-Iași, Bizantinismul în Romînia, Buc. 1924.

D. Dan, Mănăstirea Putna, Buc. 1905.

V. Grecu, Versiunile romînești ale erminiilor de pictură bizantină (Codrul Cosminului, Cernăuți, 1924).

P. Henry, Les églises de la Moldavie du Nord des origines à la fin du 16 siècle. Paris 1930.

N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel Mare, Buc. 1904.

„ Inscripții din bisericile Romîniei Buc. 1908.

„ Istoria bisericei romînești, Buc. 1909.

„ Les arts mineurs en Roumanie, Buc. 1936.

N. Iorga și G. Balș, Histoire de l'art roumain, Paris 1923.

Scurtă istorie a artelor plastice, vol. I. Buc. 1957.

E. Kozak, Inschriften aus Bukovina, Wien. 1903.

Corina Nicolescu, Decorul Mănăstirii Neamț în legătură cu ceramica monumentală din Moldova în sec. al XV-lea, în Studii și Cercetări de Istoria Artei, anul II, nr. 1-2, 1955.

G. Oprescu, Arta țănănească, București 1923.

K. Romstörfer, Die Moldavisch-byzantinische Baukunst, Wien, 1903.

Studii și cercetări de istoria artei.

Studii și cercetări de istorie veche.

I. D. Ștefănescu, L'évolution de la peinture réligieuse, Paris, 1928.

„ L'évolution de la peinture réligieuse. Nouvelles recherches, Paris, 1929.

O. Tafrali, Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna, Paris, 1925.

E. Turdeanu, La broderie réligieuse en Roumanie, Buc. 1941.

E. Turdeanu, Miniatura bulgară şi începuturile miniaturii romîneşti, Bucureşti, 1942.

E. Turdeanu, Manuscrisele slave din timpurile lui Ştefan cel Mare, Buc. 1943.

Fr. A. Wickenhauser, Geschichte der klöster Woronetz und Putna, Cernăuţi, 1891.

AVEREA DE ARTĂ RELIGIOASĂ A MOLDOVEI
TEZAURUL DE LA PUTNA

ICOANELE

„Ferestrele deschise asupra lumii cerurilor", icoanele au atras și hotărît puternic pietatea credincioșilor încă din primele secole ale vieții creștine. Zugrăvite pe pereții monumentelor religioase, palatelor și caselor de locuit, ori gravate pe tăblii de lemn, aramă, argint și aur și sculptate cu lux multe din ele, au rămas de-a lungul veacurilor obiecte de cult, podoabe și mijloace de împărtășire sufletească de ordinul cel mai înalt. Istoria cunoaște și plăci de ceramică smălțuită și nesmălțuită, împodobite cu chipuri și scene sfinte, iar broderiile și țesăturile de același gen formează una din comorile cele mai interesante ale tezaurelor artistice orientale, apusene și românești. Totdeauna și oriunde, au răspuns acelorași chemări. Ele nu sînt tablouri și nici lucrări pornite din simțiri estetice, ori întreceri cu realitatea, și cu formele de transformare ale acesteia. Icoana înfățișează personaje sfinte, scene biblice și de istorie bisericească mai nouă, și e menită să împlinească relații de ordin complex și superior cu o lume aleasă. La origină, fiecare are neapărat un temei de ordin real, și anume trăsăturile și chipul personajului înfățișat, așa cum sînt păstrate de tradiție. Aceasta ne și ajută să identificăm sfîntul, cadrul istoric și înțelesul scenei. În esență, însă, artiștii, cu puteri inegale și temeiuri diferite, au urmărit totdeauna crearea unui simbol, rezemat pe realitate, și avînd aceasta drept punct de plecare. Liniile, petele de culoare, arhitecturile, peisajele și accesoriile sînt elemente constitutive, iar geniul artistului și obiectivul pe care-l urmărește, organizează noua realitate, în parte izvorîtă din aceasta dintîi și, în cea mai mare parte, născută asemenea unei arhitecturi în care materialul împlinește un rol determinant, iar calculul și datele folosite de cuget sînt singure hotărîtoare.

„Cine oare privind o icoană, cu luare aminte și în amănunt, nu păstrează în suflet o impresie adîncă și întăritoare?" Cuvintele sînt ale lui Teodor Studitul, unul din cei mai inspirați sfinți părinți ai Bisericii. De la el avem, păstrate cu mare cinstire, și idei care lămuresc menirea icoanelor. „E fapt hotărît că harul divin se scoboară asupra tuturor acelora care venerează icoanele; ele sfințesc pe cei ce se apropie de ele cu credință". Sfîntul Vasilie cel

Mare a precizat, la rîndul lui, pentru secole și pentru totdeauna, că închinarea și cinstirea unei icoane se îndreptează de fapt către prototip, către personajul însuși, adică, înfățișat într-însa și se înalță de-a dreptul la el. În toiul tulburărilor iconoclaste de la Bizanț, s-au arătat precizări și mai limpezi privitoare la același obiect: „Același sfînt duh care însufleția pe sfinți cînd trăiau pe lume, sălășluiește în ei și după moarte; în sufletul lor, în trupurile lor din morminte, și în icoanele lor". Sfîntul Ion Damaschinul a formulat ideea principală: Închinarea la icoane este un mijloc de mîntuire. Imne și ode triumfale, cîntate acum 11 secole la Bizanț, răsună și înfioară pînă astăzi lumea creștină: „Noi păstrăm legile bisericii la care s-au supus părinții noștri. Noi zugrăvim icoane și ne închinăm la ele cu toată puterea și din inimă, la acelea ale Mntuitorului și ale tuturor sfinților. Cinstea și venerația îndreptate către icoană se înalță la prototip. Aceasta este doctrina sfinților părinți inspirați de Dumnezeu, noi pe aceasta o urmăm și strigăm cu credință lui Christos: Binecuvîntați pe Domnul și toate lucrurile lui".

În țările românești, pietatea și osîrdia credincioșilor, clerici și mireni, domnitori, boieri, tîrgoveți ori țărani, au înmulțit în chip impresionant icoanele pictate pe lemn ori pe pînză, gravate pe lemn și tăblii de metal, și brodate ori țesute. În biserici, și-au avut totdeauna ca și astăzi locul lor de cinste. În casele mirenilor, pînă în fundurile munților și în satele cele mai sărăcăcioase, icoana n-a lipsit niciodată în trecut, cum nu lipsește nici astăzi din cuprinsul celei mai umile locuințe. Mai puțin cunoscut este locul pe care l-au ocupat în împodobirea palatelor domnești și în aceea a cuprinsurilor mai luxoase. Icoanele înlocuiau aci tablourile cu subiecte profane folosite, de la o vreme mai pretutindeni. Cu jertfe importante, de cele mai multe ori, au fost aduse de la Bizanț și din centrele bizantine ale Rusiei și Peninsulei Balcanice icoane cu renume și de mare valoare artistică. Au devenit curînd prilejuri și obiecte de pelerinaje. Și astăzi, se îndreaptă către icoanele „făcătoare de minuni" de la mănăstirea Neamțului, Bistrița Moldovei, Mănăstirea dintr-un Lemn, Maria Radna, Prislop și aiurea mii de închinători. Vin uneori de la mari depărtări, și în „rîuri", adevărate „teorii", să-și aducă prinosul, să se roage și să ceară mîngîiiere și ajutor.

O serie întreagă de împrejurări nefericite au ruinat pe cele mai multe din acestea, lucrări de mare importanță. Cea dîntîi e legată de caracterul pieritor al icoanelor însăși, dependente de suportul lor, tăblia de lemn, care se încovoaie, crapă, putrezește, ori e ruinata de insecte. Culorile se alterează, la rîndul lor, din pricina luminii puternice ori a lipsei de lumină, a umezelii, prafului si a fumului lumînărilor. Învelitoarele de argint, adevărate „dublete" sculptate și intrate în tradiția lumii creștine, pricinuiesc și ele mari neajunsuri: plumbul, sulful și mercurul, folosite de meșteri, alterează tonurile și fărămițează substraturile. Incendiile au nimicit, în al doilea rînd, un mare număr de lucrări, cîteva din ele de excepțională valoare artistică. Au venit apoi înoirile, pornite din cuget pios, dar executate de meșteri neîndemînatici, și restaurările moderne care n-au dat rezultate mai bune. Înțelegem

astfel pentru ce s-au păstrat atit de puține lucruri de seamă. Cele mai vechi icoane datează, într-adevăr, abia din secolul al XV-lea și, din toate, una singură, portretul sfîntului Antonie cel Mare din biserica sf. Gheorghe-Vechi din București pare a fi mai puțin atins de prefaceri. Din secolul al XVI-lea, ne-au rămas icoanele legate de moștenirea lui Neagoie Basarab și a Doamnei Despina, și numai două din acestea nu sînt repictate. Cîteva altele, de o mare frumusețe, ca acelea de la Schitul Păpușa din Vîlcea trebuiesc păstrate cu grijă, fiindcă au suferit foarte mult. În Moldova, putem socoti, cu mult temei, că au existat icoane prețioase datate din secolul al XIV-lea. Biserica Sf. Treime din Siret și cea episcopală din Rădăuți, mănăstirea Neamțului din vremea lui Petru Mușat și biserica Putnii pe care a găsit-o în ființă Ștefan cel Mare, ca și bisericile mănăstirilor Bistrița și Probota, pentru a nu cita decît aceste locașuri deosebit de însemnate, au posedat fără nici un fel de îndoială, icoane pictate pe lemn. Zugrăvite la Bizanț, ori în centre bizantine, și anume în epoca Renașterii paleologice, ele înfățișau opere de artă de valoare deosebită. Indiferent de execuție, care se putea înălța la grade diverse, concepția și spiritul din care participau erau de cea mai înaltă și curată esență, și aceasta ne interesează în primul rînd. Cunoaștem, de altfel, icoane din această epocă păstrate în Rusia și în Apus, la Veneția, Roma și aiurea.

Mănăstirea Putnii ființa de multă vreme la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare. Biserica cea mare restaurată de acesta a adăpostit podoabele și icoanele pe care le-a posedat monumentul anterior. Un foc năprasnic a distrus însă Putna restaurată, la puțină vreme după tîrnosire, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Mai toată zestrea originară a fost nimicită. Ne-a rămas un epitaf brodat, de o mare frumusețe și cîteva lucrări mai mici, de gen curat bizantin. Ștefan cel Mare a organizat în grabă înzestrarea din nou a Putnii cu obiectele de cult necesare. Întru ce privește broderiile, aere, procovețe, epitrahile, poale de icoane etc. avem dovezi sigure că au fost copiate după lucrările vechi deteriorate de incendiu. Tezaurul păstrează, pînă astăzi, pentru cîteva din acestea, și originalul și copia.Avem astfel posibilitatea să judecăm valoarea excepțională a lucrărilor pierdute. În icoanele din secolul al XVI-lea, care se păstrează, și în care stăruie amintiri și reflexe ale originalelor, e mai greu sau cu neputință de descoperit aceea ce a pierit. Moldova păstrează deosebit de intresante și valoroase icoane din secolele XVI—XVII, în mănăstirile de la miazănoapte, la Humor și Sucevița îndeosebi ; în biserici de schit și în altele din Iași, ori în palatul metropolitan al eparhiei. Despre mai multe din acestea ne-a amintit cîte un cercetător, iar despre cîteva, de mare importanță, nu s-a spus încă nici un cuvînt.

Icoanele trebuiesc studiate cu grijă și cu știință. În principiu, deosebim două categorii. Cea dintîi e dependentă de pictura murală și participă din concepția ei prin desenul figurilor, arhitecturilor și peisajului. Se păstrează puține exemplare : concepția mo-

numentală impune însă. Siluetele sînt înalte și elegante, planurile reduse la un mic număr și simplificate. Linia impresionează prin calitatea ei limitativă de formă și despărțitoare de spațiu; culorile, reduse și ca număr, au o transparență particulară, aceea a frescelor. Pictorul a lucrat cu „zemuri", oxide metalice ori „pămînturi" diluate în apă de var, iar substratul este organizat în același chip ca și pe ziduri. Lucrările de acest gen impun privitorului o distanță anume: vorbesc cu ajutorul liniei și compoziției lor arhitecturale. Tonurile sînt curate și puțin complicate. Amănuntele sînt lăsate de o parte, fiecare element este conceput și executat în spirit sintetic. Par fragmente de decor mural, și pe acesta îl sugerează chiar cînd le întîlnim izolate în colecții și desfăcute de ansamblul pe care l-au împodobit. Cea de a doua categorie de icoane e concepută și executată cu grijă de amănunt și prețiozitatea cerută de lucrurile menite să fie văzute de aproape, și să trăiască independent, nelegate de ansambluri murale și indiferente de vecinătăți. Operele de acest gen se pictează cu culori bogate și scumpe. Predomină roșul, albastrul și verdele, în tonalități grase, cu luciri metalice ori de pietre prețioase. Amănuntele sînt zugrăvite cu îngrijire: fiecare liniuță ori pată de culoare atrage ochiul și-l interesează prin precizia și finețea sa. Artistul utilizează „valorile" picturale și reflexele. O icoană asemenea cheamă pe privitor, îl fixează într-o intimitate proprie contemplării lucrurilor mici și spațiilor împlinite cu elemente pe care ochiul le descoperă numai după anumită trecere de vreme. Opera cuprinde toate elementele necesare, își are lumina și atmosfera sa. În asemenea condiții, trăiește oriunde din plin neavînd nevoie decît de împărtășirea închinătorului.

Icoanele sînt opere de artă. Acelea de concepție și execuție monumentală rămîn, de multe ori, martorii unici și prețioși a unor ansambluri care au dispărut. Așa sînt, în Țara Romînească, icoanele de la Păpușa și, în Moldova, cîteva de care va fi vorba mai departe. Dovezi ale spiritului și stilului vremii, ele dobîndesc deseori importanța unor monumente istorice, fiindcă cuprind portrete și mărturisesc suflete care au fost; de atîtea ori și crîmpeie de viață omenească prezentate în plin și cu înțeles. Citățm, dintre toate, impresionanta icoană a Despinii doamna, soția lui Neagoe Basarab. De pe dealul Golgotei, unde străjuiește crucea, se scoboară zdrobită de durere Fecioara Maria purtînd în brațe pe Iisus Christos, iubitul ei fiu, „a cărui frumusețe a apus". Din vale și din stînga, urcă greu o altă mamă, Despina Doamna, cu fiul ei Teodosie pe brațe. Paralelă îndrăzneață scuzată de adîncimea durerii, și mărturie a spiritului occidental realist care a tulburat, în lumea noastră, discreția și stilul bizantin tradițional.

O asemenea icoană mărturisește și întemeiază un număr important de date și concluzii privitoare la ceea ce însemnează spiritul unei epoci cu multiplele înrîuriri care se exercită temporar sau pe mai lungă durată. Numai datorită acestei mărturii, se poate surprinde, cîteodată, un fapt istoric însemnat care ar fi trecut astfel cu totul neobservat. Amintim, pentru aceasta, una din icoanele cele mai frumoase ale Țării Romînești, aceea care redă portretele sfin-

ților Simion și Sava. Se păstrează în Muzeul de Artă R.P.R. din București, și înfățișează, în picioare, pe sf. Simion, venerat și legat de o lungă tradiție în lumea sîrbească, alături de sf. Sava, arhiepiscop și organizator al Bisericii sîrbește. Cel dintîi, apare în vesmînt de schimnic, cel de-al doilea în ornate arhierești, sacos și omofor. Interesante amîndouă figurile și măiestrit executate întrucît privește făptura fizică și indicațiile anatomice ; întrucît privește și draperia. Studiate și realizate și în funcție de vesmînt și în funcție de statură, ele impresionează cu deosebire prin note caracteristice. Pentru noi, istoricește, lucrul se explică ușor prin relațiile pe care le-a avut, încă din cel de-al XIV-lea secol, Țara Românească cu lumea sîrbească, și datorită legăturilor de familie ale doamnei Milița Despina, soția lui Neagoie Basarab, și donatoare a icoanei de care ne ocupăm. Două amănunte atrag privirile în chip particular. Cel dintîi, este execuția mîinilor, în care osatura apare indicată cu o insistență și exactitate de anatomist : mîinile bătrîne ale schimnicului Simeon, mîinile mai elegante ale arhiepiscopului, au amîndouă perechile și construcția internă, și indicația mușchilor, tendoanelor și vinelor și aceea a pielii cu grăuntele și culoarea ei anume. Cel de-al doilea, se referă la bedernița arhiepiscopului, atîrnată în stînga. Aceasta, este însă sabia Duhului, și, potrivit uzului și ritului, ea trebuie legată de brîu în dreapta, așa cum amintește limpede și rugăciunea care se rostește cînd acest ornament sacerdotal se prinde la locul lui : „Încinge dreapta ta...“ Amîndouă detaliile surprind și ne duc, pe de o parte, la momentele Renașterii sîrbo-bizantine din secolul al XIII-lea și din secolul al XIV-lea ; pe de altă parte, ele semnalează o înrîurire apuseană. În adevăr, meșterul, apusean sau de educație bizantino-italiană, dalmatin sau venețian, întrebuințat în Serbia și în țara noastră, era firește cunoscător mediocru al riturilor bisericii răsăritene și al uzului bisericii noastre. Amănuntul acesta, care pare, la prima vedere, de ordine secundară, deșteaptă însă observări rămase răzlețe și uneori căzute în umbră, ca acelea ce s-au putut face în biserici mănăstirești, Snagovul secolului al XIV-lea, mănăstirea Dintr-un Lemn, secolul al XVI-lea și biserica Bolniței de la Cozia, pictată în aceeași epocă, unde întîlnim papi zugrăviți la loc de cinste, în cupolă, și anume la locul ocupat de obicei de episcopii sfinți părinți ai Bisericii răsăritene. Biserica mănăstirii de la Argeș prezintă, la rîndul ei, un număr de particularități care sau n-au fost relevate, sau au fost puse pe seama unei practici locale ori personale a unui maestru. Apropiate de cele dintîi, ele ne-au condus însă la descoperirea și conturarea unei înrîuriri apusene importante, datorită participării la lucru și conducere a unor maeștri străini; germani sau de educație germană, în acest din urmă caz.

Un al treilea monument, o icoană de lemn păstrată în biserica unui străvechi schit de maici moldovenesc, astăzi folosită ca biserică de mir a unui sat modest din ținutul Neamțului, cuprinde un fapt care nu a fost trecut cu vederea de unii cercetători și a fost explicat în anumit chip. Vedem în aceasta, pe arhanghelul Mihail arhistrateg al oștilor cerești, călcînd în picioare pe un domnitor

care poartă coroană de aur pe cap. Un restaurator, acum 300 de ani, a modificat și precizat trăsăturile șterse pe alocuri ale figurii și, nu știm din ce pricină, a apropiat-o de aceea a lui Ștefan cel Mare. Un cercetător s-a gîndit la Ștefan cel Mare. Icoana este ctitorească, dăruită mănăstirii de Petru Rareș. Este inadmisibl ca Petru Rareș, fiul respectuos al lui Ștefan, să fi îngăduit o asemenea înfățișare a tatălui, zdrobit și pedepsit de arhanghel. Vom vedea, la locul său, explicația acestei înfățișări particulare, și vom înțelege cum o icoană poate să aducă știri neașteptate și să ne pună în fața unei lumini de mult căutate.

Icoanele sînt, în ultimă analiză, mijloace de completare ale picturii murale și miniaturilor: ale broderiilor, într-anume măsură. Pereții monumentelor noastre au pierdut în mare parte podoaba originală executată în secolele XIV și XV, cei mai interesanți pentru studiul evoluției artei noastre. Suprafețe importante ale decorului mural din secolii XV și XVI se prezintă astăzi acoperite de repictări, uneori culoare peste culoare, alte ori adevărate transformări. Icoane originale, puține la număr, cîte avem, intervin în chipul cel mai fericit, pentru a ne ajuta să descoperim fizionomia interesantă a artei și vremurilor apuse. Detalii tehnice, greu de observat și mai greu de interpretat, intervin la rîndul lor cu autoritate nebănuită și ne pun pe drumul unei rezolvări de probiemă chinuitoare. Așa sînt unele icoane executate în culori de smalțuri și de pietre dure, modelate cu linii de aur organizate după un anumit sistem, și încadrate într-o înflorătură sculptată și aurită desfăcută din însuși lemnul suport al icoanei. Numeroase alte puncte de vedere și fapte pot fi consemnate, într-un studiu larg al icoanelor și, firește, aceasta nu ne poate opri în prezentarea la care trecem acum.

Tezaurul de la Putna este format, în primul rînd, din broderii bisericești de o însemnătate excepțională. Cele mai multe, bine păstrate și nepătate de restaurări sau refaceri, sînt și opere de artă care mărturisesc un talent deosebit de execuție. Manuscrisele cu miniaturi sînt, alături de acestea dintîi, monumente de artă de primul ordin și alături de acestea, ne ajută să ne facem o ideie din cele mai exacte despre epoca de înflorire a artei moldovenești; de originile ei și de înrîuririle pe care le-a suferit. Icoanele sînt mai puțin numeroase și de o importanță inferioară.

Icoanele călătoresc de la un loc la altul. Obiect al pietății de multe ori au suferit tocmai din pricina grijei cu care sînt înconjurate. Șterse, reparate cu puterile și mijloacele care stau la îndemînă; afumate de lumînări și impregnate de atmosfera încăperilor în care sînt păstrate, ele își pierd curînd suportul (lemnul pe care sînt zugrăvite). Rareori, în adevăr, a fost folosit, pentru aceasta, lemnul cel mai potrivit, acela de paltin care rezistă mai bine și la influențele de ordin chimic, și la insecte. Culoarea, în al doilea rînd, a fost aplicată pe preparații de var sau pe preparații chimice care n-au rămas fără înrîurire asupra acesteia dintîi. Vernis-urile aplicate, prea de vreme, cînd culorile nu erau perfect uscate sau amestecate cu acestea chiar la fixare, produc și au produs în cele

mai multe cazuri ruina tonalităților. Vernis-uri repetate se aplică apoi asupra icoanelor pentru a da strălucire tonurilor, și se folosesc fără să se înlăture necurățeniile așezate la suprafață. Întrebuințarea rășinilor și alcoolurilor, obișnuite în cele mai multe vernis-uri, este în același timp dintre cele mai păgubitoare. Nu citărn decît aceste pricini de seamă ale deteriorării și ruinei. Putem aminti însă și de nevoia, de atîtea ori simțită în cursul istoriei, de a ascunde în locuri umede și întunecoase icoanele precum și aceea de a le transporta la mari distanțe și în condiții întîmplătoare. Așa s-au ruinat icoanele duse de domnitorul Gheorghe Ștefan în exilul lui din Germania, și acelea de care s-a vorbit atît de des, ale domnitorului Petru Șchiopul păstrate, o vreme, în Tirol și mult împuținate de atunci ori ruinate. Tezaurul Putnei păstrează totuși un număr de monumente asupra cărora se cuvine să ne oprim cu luare aminte.

Cel dintîi este *tripticul* zis a *lui Ștefan cel Mare*. După tradiție, el a fost pictat din dorința marelui domnitor, și l-a însoțit mai pretutindeni în bătălii, considerat drept un adevărat paladiu. Ștefan cel Mare, după legendă, l-ar fi avut, la moarte, pe piept.

Panoul central și cele două tăblii laterale măsoară fiecare 22 cm. lățime și 25 cm. înălțime. Sînt, cîte trei, pe lemn de chiparos sau de o anume esență de pin. Sub stratul tonurilor, preparația, este făcută din var amestecat cu cilț. Pe deasupra poartă un strat dens, gros de 1/2 milimetru și format dintr-un var fin amestecat cu ajutorul unui cleiu extras din plante sau oase. Subiectul înfățișat este „Deisous". Iisus Christos, Fecioara Maria și sf. Ioan Botezătorul sînt pictați „bust". Ansamblul este colorat în cafeniu-roșcat și pictat în tempera modelată cu dungi de aur. Carnațiile sînt obținute cu ajutorul petelor luminoase, fildeșii și roșiatice; părul este pictat în șuvițe roșiatice și cafenii. Dungi în aceeași tonalitate, înviorate însa prin lumini fildeșii, figurează sprîncenele. Nasul e lung, fin și modelat în roșu cafeniu luminos, în tonul bărbii și mustăților. Ochii sînt apropiați și pleoapele în relief subliniate prin pete cafenii-roșiatice. Urechile mici apar sus și pe jumătate acoperite de părul capului. Mîna Mîntuitorului, care binecuvîntează, este desenată în pete luminoase de roșu viu; lumini roșu-verzii și verde închis intervin pentru formarea degetelor; podul palmei cărnos, degetele lungi și unghiile fin desenate, Mîntuitorul este îmbrăcat într-o tunică roșie, modelată cu linii de aur și împodobită cu broderii și pietre la gît. O mantie în verde închis modelat cu aur și anume cu mijlocul unor dungi paralele pictată în sensul formei, învesmîntează elegant trupul. În mîini ține o carte pictată în ton fildeșiu; ea poartă litere de aur și marginile sînt făcute cu roșu luminat cu aur. O inscripție în vechea slavă ne ajută să pricepem înțelesul figurii. Vesmîntul Fecioarei este roșu, iar melota lui Ioan Botezătorul verde.

Figurile sînt executate în mare parte după canon. Umerii obrazului sînt așezați sus, globii ochilor încadrați de dungi, și nasul curmat la legătura lui cu fruntea. Arcadele ochilor sînt însemnate cu insistență, și părul lui Christos strîns ca în icoanele rusești ale veacului al XVI-lea.

O acoperitoare metalică, adevărată icoană-dublu executată

în argint aurit, acoperă cîmpul celor trei tăblii pictate. Este împodobită cu email albastru-verde și albastru luminos. Acesta este încadrat în argint filigranat. Pasta este prinsă cu ajutorul unor fire de argint. În tehnica email-lui se folosesc, se știe, procedee anumite: în alveole,anume organizate și fixate de tăblia de fond, se varsă și se așează cu grijă oxidul metalic colorat, care a fost mai dinainte bine pisat și dat prin sită. Tăblia astfel organizată, cu alveolele umplute de oxizi, se trece la „copt". Focul „reduce" oxizii, îi topește și prin aceasta, alveola rămîne pe jumătate goală. Se scoate tăblia, se încarcă din nou alveolele cu oxizii necesari și se trece iarăși la copt, procedîndu-se astfel de două sau de mai multe ori pînă cînd în fiecare alveolă smaltul se așează și se înalță în dimensiunile și formele dorite. O a doua serie de operații folosește pilele de dimensiuni și forme diferite. Cu acestea, meșterii poleitori egalizează suprafețele și „formează" smaltul. Cu ajutorul unor anume lichide se lustruiește, în sfîrșit, și se luminează smalțurile. În tripticul de la Putna, alveolele sau au pierdut în parte oxizii adică pasta de smalț, sau o păstrează numai fragmentar; puține dintre ele au astăzi aspectul execuției originale. În genere, sînt pe jumătate goale, și smaltul păstrează urmele „fiertului"; se văd găurele prin care au ieșit gazele. În asemenea condiții, nici n-au mai fost folosite pilele și nici operațiile de poleitură și de luminare. Filigrana, la rîndul ei, prezintă toate semnele unei execuții mai mult rudimentare, și este fixată de tăblia de fond cu legături de argint insuficiente, care trec prin orificii brutal săpate. Tot pentru fixat, s-au întrebuințat și cuie care au același caracter.

Pictura propriu-zisă este opera unui meșter, care dovedește o experiență îndelungată și multă îndeminare. Modelarea draperiilor este operă de caligraf: liniile, dungile și sistematizarea lor arată siguranță de mînă și de ochi, precum și obișnuința de a lucra în serie opere asemenea. Tonurile sînt hotărîte și cuprind în ele toate elementele rezistente ale unor colorații de smalțuri de pietre ori stofe vechi.

Se cunoaște bogata și interesanta evoluție a artei de icoane în lumea rusească. Sub Ivan cel Groaznic, în secolul al XVI-lea, școala de la Novgorod, celebră printr-un mare număr de opere de artă de valoare excepțională, se întunecă. Tradiția pictorilor de la Novgorod trece la Moscova și se pare chiar că pictorii de aci au importat icoane din primul centru și au adus și picturi originale de la Novgorod. Către 1550 membri ai familiei Stroganov, negustori din Novgorod, stabiliți din a doua jumătate a veacului al XV-lea la Perm, au organizat un mare atelier de icoane. Desenul liniar distinge operele executate de meșterii ziși ai școalei Stroganov. Culoarea este intensă, figurile se disting prin armonia proporțiilor și eleganța siluetei, însușirile moștenite din tradiția Novgorodului. Foarte curînd, la aceste însușiri se adaugă gustul podoabei și grija uneori excesivă în executarea amănuntelor legate de expresiunea formei. Mai toți iconarii tind însă să exprime aceea ce s-a numit spiritualitatea, cu un cuvînt mai potrivit pietatea figurilor. Evoluînd repede, s-a ajuns la o minuție exagerată, la compoziții stereotipe și la un desen ornamental îngrijit cu deosebire

în redarea stîncilor și ierburilor. Reflexele metalice și aureola se întîlnesc iarăși mai pretutindeni. Tripticul lui Ștefan cel Mare de la Putna se leagă, pentru noi, de tradiția și spiritul școalei Stroganov, amintindu-ne de altfel în chip hotărît, prin caracterul figurilor, icoanele rusești ale veacului al XVI-lea. Însăși execuția mediocră a argintului și smalțurilor ne duce către începuturi ale acestei arte și către meșteri de o îndemînare relativă. Rusia a posedat smalțuri bizantine și lucrări de argint alese, din care o parte sînt pe drept cuvînt celebre. Icoana de care ne ocupăm nu o putem lega de secolul al XV-lea. Din nefericire, ea nu poartă nici dată nici inscripții, și aceasta ne lipsește de un element hotărîtor.

Tezaurul de la Putna cuprinde încă un număr de icoane, acestea datate din secolul al XVI-lea, care merită să fie relevate. De ele se leagă o adevărată tradiție și o lungă evoluție a icoanei moldovenești a cărei produse se întîlnesc către sfîrșitul veacului al XVIII-lea și în primele decenii ale veacului al XIX-lea, în lucrări interesante păstrate în mănăstirile bucovinene, în palatul metropolitan din Iași, palatul patriarhiei și mănăstirile Neamțu, Agapia și Varatec din Moldova. Le regăsim în pictura murală la începutul veacului al XIX-lea și ne ajută să urmărim și să pricepem continuitatea unui stil moldovenesc și a tradiției, din secolul al XVI-lea pînă la începutul secolului al XIX-lea, icoanele legate de numele mitropolitului Iacob Stamati al Moldovei, și aceea ce se poate numi școala modernă de pictură bisericească a Țării Romînești, fenomen nestudiat încă și de excepțională importanță.

Cea dintîi icoană înfățișează Stihirea de Crăciun. Măsoară 52 cm. înălțime, pe 44 cm. lărgime. Tăblia de lemn are o grosime de 3 cm. Fecioara Maria, învesmîntată într-o tunică lungă de culoare verde și într-un maforion verde-cafeniu, apare culcată pe pat, al cărui cadru e însemnat în roșu. Iisus în leagăn e pictat în stînga ei, și de aceeași parte vedem un măgăruș. Magii purtînd coroane pe cap se văd în drum cu darurile lor, și apar a doua oară în centrul icoanei. În stînga, trei îngeri în genunchi întind mîinile acoperite, în semn de respect, de mantiile lor ; alți îngeri, împărțiți în două grupe, sînt zugrăviți în „cerul“ compoziției. La partea inferioară a acesteia, în dreapta, pictorul ne arată baia copilului, și înfățișează un cioban și oile lui. În stînga icoanei, Iosif e lîngă un personal îngenunchiat, pustnic învesmîntat în mantie și purtînd cîrjă. Pe o placă de argint aurit, se vede scris în vechea slavă „Nașterea Domnului nostru Iisus Christos“. Icoana este încadrată în argint aurit lucrat în *repoussé* și împodobit cu flori stilizate. Pare o broderie de aplcație, și citim pe ea următoarele : „Această icoană a fost făcută de episcopul Anastasie de la Roman și dăruită mănăstirii Putna în anul 6078(1570) luna februarie“.

Lucrarea este deteriorată. Pictată în tempera, a fost restaurată neîndemînatec, cu ajutorul unor elemente grase și strălucitoare. Desenul apare firește mult păgubit. Este interesant să subliniem stilul și execuția cadrului de argint înflorat. aproape identice cu acelea ale icoanei sfîntului Niculae de la Vad din Transilvania, datat din secolul al XVI-lea, și dar al aceluiași episcop Anastasie. Pictura trebuie comparată și legată de aceea a icoanelor care urmează. Argintăria ne duce către centrele săsești din

Transilvania, și către o școală din care intilnim în Moldova elemente numeroase și opere importante.

Botezul Domnului împodobește o a doua icoană pe lemn dăruită mănăstirii Putna de episcopul Anastasie. Iisus Christos, pictat în picioare și ușor întors către dreapta, primește botezul de la Ioan, care apare învesmîntat în „melotă" și ii atinge creștetul cu mîna. Apa Iordanului înmoaie picioarele Mîntuitorului și i se înalță pînă la genunchi. Trei îngeri, cu mîinile respectuos acoperite de mantii, se înclină în dreapta icoanei și privesc scena. Nimburi încadrează capul Mîntuitorului, al sfîntului Ioan și capetele îngerilor. Porumbelul, simbol al sfîntului Duh, apare în cer într-un nimb și în nori. Peisajul cuprinde copaci.

Figurile au fost stricate prin repictări. Un cadru de argint aurit, de același stil și execuție ca precedentul și ca al tuturor icoanele dăruite de episcopul Anastasie (flori stilizate în chip de scabioze, *repoussé* cu relief slab și apropiat de acel al broderiilor de aplicație) încadrează icoana. Citim în josul acesteia, în slava bisericească: „Această icoană a fost făcută și împodobită de arhimandritul Dosoftei de la Putna și de ucenicul său Hierodiaconul *Anasie* (?), anul 7093/1585)". Nu știm exact dacă *Anasie* trebuie citit Anastasie sau așa cum se vede scris.

O a treia icoană din tezaurul Putnei ilustrează *Invierea Domnului*. Pictată pe lemn, e datată prin inscripția ei în slavona bisericească, astfel: „Această icoană a fost făcută de arhimandritul Spiridon de la Putna în anul 7064/1566". Pictorul a înfățișat, după tradiție, coborîrea la iad, sau mai exact „la limbi". Lucrarea a fost restaurată, cel puțin de două ori, și în condiții rele. Pe *rotulus* din mîna lui Solomon citim o inscripție romînească în caractere cirilice scoase din *Proverbe* și scrisă, se pare, în veacul al XIX-lea: „Înțelepciunea și-a clădit sie-și casă". Icoana se încadrează într-un grup hotărît, și este pictată în stilul și tehnica lucrărilor care preced.

Înălțarea Domnului, icoană pe lemn (51 cm. înălțime, 41 cm. lățime, grosimea tabliei, 3 cm.). Mîntuitorul drapat antic în mantie roșie modelată cu aur, apare într-o „glorie" verde purtată de doi îngeri în zbor, drapați în roșu și verde. Au aripi pictate în caîentu luminos și aur. La partea inferioară a icoanei, Fecioara Maria, în tunică verde închis și maforion roșu luminos, e pictată ca orantă, într-un peisaj de munți, și încadrată de doi îngeri îmbrăcați în alb (umbre verzi de modelaj). Cei 12 apostoli, în două grupe, se văd în stînga și dreapta acestora. Un cadru de argint aurit și împodobit cu granule în *repoussé* poartă flori stilizate, și la partea inferioară o inscripție în slavona bisericească: „Această icoană a fost făcută de Anastasie episcop al Romanului în anul 7076/1568/ luna ianuarie 30".

Suportul e de lemn de paltin și acoperit cu pînză de in. Preparația e de var, și pictura în tempera. Pictura neretușată s-a deteriorat ușor în „cîmp". Apostolii au ochii mici apropiați și înfundați în orbite, scoase în relief. Chipurile lor sînt lungi, părul și barba în șuvițe. Petre și Ioan sînt însuflețiți de oarecare mișcare; ceilalți zece apostoli au figuri statice. Înrudirea de inspirație și stil cu icoanele rusești ale epocii este evidentă.

Un amănunt de ordin iconografic trebuie subliniat. Gloria în care apare Mîntuitorul, în înaltul cerului, este purtată de îngeri: îngerii în zbor țin mîinile pe cadrul medalionului în care apare Iisus. Iisus Christos se înalță însă singur la cer, și lucrul apare nepotrivit, așa cum este înfățișat, dacă nu este înțeles. Din pricina aceasta, meșterii care s-au crezut mai informați și mai înțelegători, au inovat: îngerii zboară în lăturile medalionului și Iisus Christos se înalță singur în „gloria" lui. La prima vedere, aceasta pare mai logic și mai adevărat, și de aceea inovația a intrat în tradiție și în cunoștința lumii. De fapt, tema iconografică, așa cum apare în icoana pe care am descris-o, reproduce datele originale și o tradiție străveche, care se leagă de *imagines clipeatae,* portrete pictate, gravate ori sculptate care se purtau în procesiuni, așa cum se poartă astăzi icoanele. Iar icoana Mîntuitorului este cu adevărat înălțată în înaltul tăriei de îngerii în zbor: în adevăr ei o poartă. Faptul trebuie observat fiindcă se adaugă la un număr de alte note străvechi, păstrate în chip neașteptat sau reapărute, pe căi încă nelămurite și după sute de ani, din iconografia originală a secolului al IV-lea și al V-lea și din tradiția Egiptului și Siriei, în arta relativ tînără și îndepărtată a țărilor românești.

* * *

Icoanele din tezaurul Putnei trebuiesc apropiate, am arătat, întîi de acelea ale Vadului și ale Țării Românești, de acelea ale Rusiei novgorodiene și ale școalei Stroganov în al doilea rînd. Am pomenit de relațiile lor cu picturile murale moldovenești, cu broderiile și cu tradiția noastră artistică. Am amintit și de continuitatea stilului și practicii iconarilor moldoveni din secolul al XVI-lea de-a lungul veacului al XVII-lea și al XVIII-lea, cînd se ivește o adevărată Renaștere de ordin bisericesc și național. Leagănul pare a fi fost Suceava. A evoluat în mănăstirile înconjurătoare. Legătura cu Putna o stabilește personalitatea mitropolitului Iacov; aceea cu Țara Românească icoanele din palatul patriarhal și din anume biserici din București. Problema este importantă. Termenii trebuiesc precizați, iar evoluția, va fi stabilită în studiile care urmează.

I. D. ȘTEFĂNESCU

CONTRIBUŢIA SCOLIAŞTILOR LA ÎNŢELEGEREA „SCĂRII" SFÎNTULUI IOAN KLIMAX

Literatura veche creștină — ca de altfel și cea antică păgînă — cunoaște un gen aparte de comentarii la cărțile de căpătîi ale credincioșilor, numite scolii (shólia, simeióseis).

Pentru explicarea locurilor obscure din textul Sfintei Scripturi, cuvinte ori propoziții, Teologii de demult au compus scurte scolii sau note, întocmai după cum gramaticii alexandrini au compus pe vremuri scolii asemănătoare la poemele homerice, ori alții la diferite opere clasice. Ammonios din Alexandria, Origen, Hesychios din Ierusalim, Arnobiu cel Tînăr... au excelat în acest gen [1]).

Așezate la început alături ori dedesubtul textului sacru, scoliile au ajuns pînă la urmă să formeze cărți de sine stătătoare.

Același lucru s-a întimplat și cu celelalte opere rămase de la scriitorii vestiți ai Bisericii, opere care datorită timpului ce le despărțea de cititorii ulteriori sau datorită profunzimii cugetării autorilor lor, s-a simțit trebuința de a fi explicate, chiar dacă nu în întregime, cel puțin unele cuvinte, expresii ori propoziții și fraze. Amintim dintre aceștia pe Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul, pe care cititorii nemaiînțelegîndu-i bine, au cerut celor inițiați în problemele de Teologie să le deslușească. Așa a ajuns sf. Maxim Mărturisitorul, spre pildă, să scrie „Despre diferitele aporii din opera sfinților Dionisie și Grigorie" [2]).

Alteori însă fără a se recurge la luminile dascălilor, diferiți lectori — cunoscuți sau rămași anonimi — parcurgînd textul vreunui scriitor consacrat, însemnau pe marginea paginilor respective unele idei asemăntăoare extrase din operele altor autori, sau chiar gîndurile lor proprii ocazionate de citirea acelui text. De la o vreme, copiștii de manuscrise au integrat în operele ce le multiplicau și aceste note marginale, în felul acesta ajungînd să se păstreze pînă în vremea noastră.

Așa dar avem scolii compuse la cererea diferiților cititori care nu înțelegeau bine textul unei opere rămasă de la îndrumătorii lor duhovnicești, și altele ivite întîmplător, din greșala unor copiști care puneau pe același plan textul consacrat cu diferitele note subliniare ori marginale, făcute pe manuscrise de către diferiți cititori mai pricepuți în cele ale Teologiei.

---

1) Cf. Otto Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, 2 Auflg., II Bd., Freiburg im Br.., 1914, p. 22; IV Bd. 1924 pp. 12, 430.

2) Migne, P. G. XCI. 1031-1060; 1061-1418.

Soarta aceasta a avut-o și *Scara paradisului,* cunoscutul tratat ascetic al sf. Ioan Klimax. Scrisă într-un stil abrupt, extrem de concis și abundent în alegorii, nu toate complet închegate, dintru început a creat dificultăți celor ce încercau să-i pătrundă înțelesul. Chiar și contemporanii care au trăit în imediata apropiere a Cuviosului Ioan, au simțit trebuința unor comentarii, fie ele cît de scurte. E ceea ce l-a determinat pe Ioan Raitheanul — cel la al cărui îndemn a și fost compusă *Scara* — să scrie, cel dintîi, o serie de glose, scolii ori explicări pe care să le pună la-ndemîna cititorilor lui Ioan Klimax [3]).

Cîteva sute de ani mai tîrziu, Iiie Cretanul reluă această muncă, întrecîndu-l pe Ioan Raitheanul și dînd dovadă de multă putere de pătrundere și de bogate cunoștințe cu ajutorul cărora să deslușească paragrafele mai grele ale Scării [4]).

Cine-i acest Ilie Cretanul este greu de spus. În orice caz nu poate fi confundat cu Ilie mitropolitul Cretei prezent la sinodul ecumenic din 787. Unii cercetători îl fac viețuitor în jurul anului 824 sau 961 [5]). Mai probabil este însă că a trăit în jumătatea doua a secolului al XI-lea, sau la începutul celui de-al XII-lea [6]).

Ilie Cretanul a intrat în istoria literaturii creștine prin *comentariile sau scoliile sale la cuvîntările lui Grigorie din Nazianz,* prin *răspunsurile date monahului Dionisie* privind unele probleme de drept canonic și morală, dar mai ales prin *scoliile la Scara lui Ioan Klimax.*

Comentariile la *Scara raiului* pe care Matheus Raderus îl compară, în ceea ce privește întinderea, cu opera asemănătoare pe care a întreprins-o Eustațiu al Tesalonicului explicîndu-l pe Homer, a rămas pînă astăzi aproape în întregime inedit. Unele fragmente sint date de editorii Scării, la sfîrșitul fiecărui capitol, cuvînt sau trepte. Manuscrise, în schimb, avem mai multe. Dintre acestea, cele mai importante pot fi socotite următoarele:

1. Ms. din sec. XII la Florența, Pluteus IX, Cod. XI (Bandini, Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae Medicaeae Laurentianae, Florența, 1764, p. 406).

2. Ms. din sec. XIV la Veneția, cod. marcian. 128—130 (Theupolo Graeca D. Marci bibliotheca, Veneția, 1740, p. 74).

3. Ms. din sec. XIV la Paris, Biblioteca Națională, Fondul grec, Cod. 868 și Fondul Coislinean, Cod. 87, 89 Omont. Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothéque nationale, Paris, 1888—1898, t. I, p. 163; t. III, p. 129; Cf. Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana, Paris, 1715, p. 141).

Voluminosul comentar al lui Iie Cretanul la opera Scărarului

---

3) Migne, P. G. LXXXVIII. 1211-1248.

4) Arnauld d'Amdilly, Echelle Sainte ou Les degrez pour monter au ciel, composez par S. Jean Climaque, Nouvelle édition, Paris 167. Introd. p. VI.

5) Ehrhard, în K. Krumbacher, Geschichte der biyzantinische Literatur, 2, Auflg.. München, 1897. p. 137-9.

6) Albertus Iahnius, Eliae metropolitae Cretae Commentarii in S. Gregorii Nazianzeni orationes XIX, ed. J. P. Migne, P. G. XXXVI, 745-755 și S. Salaville, art. Elie de Crète, in: Dictionnaire de Théologie Catholique, t. IV. 2 (Paris, 1924); col. 2331-3.

cuprinde indicații extrem de prețioase cu privire la istoria, Teologia ascetică și mistică din Bizanț [7]).

Un alt scoliast vrednic de menționat este Michale Isseltius Amorfortius care fără să aibă cunoștință de comentariile anterioare, explică după posibilitățile sale versiunea latină a *Scării* datorită lu Ambrosie Camaldulus.

Cele mai multe scolii care însoțesc textul *Scării* din diferitele ediții ori tălmăciri aparțin însă unor anonimi. Aceștia fie c-au explicat cu propriile lor cuvinte locurile mai grele, fie c-au luat în sprijin diferite citate din operele unor sfinți Părinți, au notat alături de textul scărarian observațiile lor proprii. Copiștii manuscriselor *Scării* le-au menționat și pe acestea în copiile ce le-au redactat.

A indica originea tuturor acestor scolii care în cele mai multe ediții tipărite apar la sfîrșitul fiecărei trepte sau capitol ori cuvînt, este un lucru destul de greu. Unele au indicația autorului, fiind luate din textul Sfintei Scripturi ori din operele lui Antonie cel Mare, Athanasie, Barsanuphie, Chrysologul, Diadoh, Dorotheus, Efrem Sirul, Evagrie, Fotie patriarhul, Gavril monahul, Grigorie Teologul, Grigorie al Nyssei, Ioan Carpathiul, Ioan Damaschin, Ioan Hrisostom, Issac preotul, Isaia, Isidor Pelusiotul, Maxim, Marcu Eremitul, Nil, Syncletica, Thalasie, Teodoret, Teodor Edesanul, Vasile cel Mare, etc.... ; altele deși împrumutate din scrierile unor sfinți Părinți, n-au nici o mențiune în acest sens. O minuțioasă cercetare asupra tuturor acestora a făcut bizantinologul Erik Peterson, care a indicat sursa a cîteva zeci de astfel de scolii [8]).

Multe altele însă au rămas neidentificate. Pe deasupra, traducătorii cum de asemenea și editorii textului original grec, au adăugat multe alte scolii a căror origine probabil că va rămîne pentru totdeauna necunoscută. Acest lucru nu constituie de altel o pierdere prea mare, deoarece multe din ele sînt simple parafrazări ale textului scărarian, fără a aduce ceva nou.

*
* *

Contribuția scoliaștilor la explicarea textului minunatei *Scări*, trebuie să fie luată în considerare de oricine vrea să înțeeagă pe deplin ideile sfîntului Părinte. Fără sprijinul scoliilor este aproape imposibilă sezisarea adevăratului sens al unor numeroase pasagii. Să dăm cîteva exemple :

În cuvîntul XIX (Migne, P. G. LXXXVIII, 937 D.) se spune : „...Nu se cuvine nimănui a se ocupa în vremea rugăciunii cu vreun lucru fără de folos, sau chiar de folos. Aceasta ne-a învățat cu învederare îngerul din vremea marelui Antonie". Ilie Cretanul ex-

---

7) Cf. Oudin, De scriptoribus ecclesiasticis, Leipzig, 1722, t. II, col, 1066 sq.; Cave, Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria, Londra, 1688, t. I. p. 641; Ceillier, Histoire générale des auteurs sacrés et écclesiastiques, 2-a ed. Paris, 1862, t. XI. p. 690-1; K. Krumbacher, o. c. pp. 138, 144.

8) Erik Peterson, zu griechischen Asketikern (III): Scholien zu Iohannes Klimax, în rev. Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, hrsg. von Nicos A. Bees, IX Bd. 1-2, (Doppel) — Heft, 1932, Athen, pp. 45-51.

plică astfel. într-o scolie (la A. d'Andilly, o. c. ad. loc.), referire la sf. Antonie: „Îngerul care a apărut odinioară marelui Antonie a arătat cu învederare că un monah nu trebuie niciodată să se ocupe de vreun lucru manual în vremea rugăciunii. Căci sfîntul n-a văzut niciodată pe acest înger lucrînd și rugîndu-se în același timp, ci îl vedea odată șezînd și lucrînd cu mîinile, odată părăsindu-și lucrul și sculîndu-se pentru a se ruga. Iar acest înger a fost trimis de Dumnezeu sfîntului Antonie să-l învețe ce trebuie să facă și în ce fel trebuie să viețuiască, pentru a fi sigur de mîntuirea sa. De aceea i-a și spus.: Fă aceasta și vei trăi".

În cuvîntul XXV (Migne, P. G. LXXXVIII, 993 A.) găsim următorul pasagiu: „...În toată zidirea există numai un singur loc care a văzut soarele numai o dată; la fel un singur gînd poate naște deseori smerenia. Precum a fost o singură zi în care s-a bucurat toată lumea, tot astfel numai singură virtutea aceasta n-o pot imita demonii".

Scoliastul (Scolia 10-a la Cuv. XXV, Migne, P. G. LXXXVIII, 1005 BC), în consensul lui Ioan Raitheanul (Migne, P. G. LXXXVIII, 1236 CD) dă următoarele lămuriri: „Un loc, adică adîncul Mării Roșii întru trecerea lui Israel; iar ziua bucuriei obștești nu este alta decît cea a învierii Domnului și Mîntuitorului nostru întru care neamul nostru a fost izbăvit de legăturile veșnice ale iadului; alții spun însă că este vorba de ziua nașterii în care îngerii puteau fi auziți cîntînd: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu", iar alții se referă la ziua în care Noe cu cei ai săi au ieșit din corabie".

În cuvîntul XXVI (Migne, P. G. LXXXVIII, 1021 A.) se află următoarea enigmatică zicere: „Cu (ajutorul) Sfintei Treimi, să ne înt-armăm cu cele trei împotriva celor trei. Dacă nu vom face astfel, vom atrage asupră-ne multe cazne". O lămurire suplimentară este aici, evident, necesară. Ne-o dă scolia 29 (Migne, P. G. LXXXVIII, 1044 B): „Cu ajutorul, spune, al Sfintei Treimi celei mai presus de ființă să ne împotrivim celor trei patimi generale, adică: voluptatea, avariția și mîndria, prin cele trei virtuți care le nimicesc pe acestea, adică: înfrînarea, iubirea și smerenia. Voluptatea se nimicește prin înfrînare, avariția prin iubirea cea împărțitoare și împărtășitoare, iar mîndria prin smerenia neiubitoare de arătare și urîtoare a slavei".

În fine, un ultim exemplu tot din cuvîntul XXVI (Migne, P. G. LXXXVIII, 1069 A): „...(Mîntuitorul) a petrecut în pămînt (scil. în mormînt) timp de trei nopți, pentru ca apoi să învie cu adevărat; iar cel ce a biruit trei ceasuri, nu va mai muri niciodată". Ce sînt aceste *trei ceasuri?* Scolile 21a și 22a (Migne, P. G. LXXXVIII, 1081, AB) dau următoarele explicații: „De trei lucruri mă tem, a zis unul dintre Părinți: de plecarea din viață, cum mă voi arăta înaintea lui Dumnezeu și unde voi fi orînduit a sta după judecată". „Un oarecarele spunea că cele trei ceasuri ar fi cele trei vîrste ale omului, adică copilăria, bărbăția și bătrînețea: un altul: plăcerea, slava deșartă și iubirea de argint; un altul: cele trei momeli ale diavolului..." (Vezi și scoliile lui Ioan Raitheanul, Migne, P. G. LXXXVIII, 1243 CD.).

Din aceste cîteva exemple, și le-am citat aproape la întîm-

plare. reiese cît de necesare sînt scoliile pentru cititorul care vrea *să* pătrundă înțelesul *Scării*. Din ele putem înțelege totodată rolul jucat de scoliaști în popularizarea vechii literaturi creștine [9]).

N. CORNEANU

---

9) Consultarea scoliilor la opera sfîntului Ioan Klimax impune totodată şi selectarea lor mai ales că unele cuprind şi indicaţii greşite. Dăm un singur exemplu: scolia 31-a la cuvîntul XXVI (Migne P. G. LXXXVIII, 1044 C) se spune că ar aparţine lui Thalasie. In realitate însă, textul scoliei reprezintă un pasagiu luat din opera lui Marcu Ascetul (Migne, P. G. LXV, 929 A.) Vezi E. Peterson, art. cit. p. 50.

ACTUALITATEA „AŞEZĂMÎNTULUI" STAREŢULUI PAISIE VELICICOVSCHI

Găsim între manuscrisele bibliotecii Mănăstirii Neamț unul cota 112-a, legat simplu, format 17×21 cm. cu 30 foi scrise. Este vorba de o traducere făcută în mănăstirea Neamțu în anul 1867, după izvodul din anul 1763 „scris în limba slavonă, de schimonahul Platon ucenicul lui Paisie, care încă în viața sa au fost scriitoriu stareţului" (pag. 1).

Manuscrisul are un titlu mai lung: *„Așezământul Prea Fericitului nostru stareţului Paisie pentru viața monahicească în chinovia sa, din anui 1763 și care în 1864, ianuarie 13, cu aprobarea guvernului s-a aprobat a se păzi în mănăstirea Neamțului a Înălțării Domnului..."* [1]).

Paisie definește chinovia astfel: *„chinovia este obște"* (pag. 11), iar „calea cea impărătească a vieții monahicești este cu unul sau cu doi frați a vieţui" (pag. 6). De aceea în chinovie „pentru buna rînduială monahicească cea evlavioasă se cere adevărata pocăință, neprefăcută smerenie și ocărîrea de sineși, sărăcia cea mai de pre urmă din bună voie pentru Hristos și dragoste nefățarnică pentru Părintele Său și unul către altul ascultarea cea cu înțelegere duhovnicească, cu smerită cugetare și neamăgitoare și tăierea cu totul desăvîrșit a voilor și a socotințelor sale și buna cucernicie.

După manuscrisul citat „așezământul" stareţului Paisie cuprinde următoarele puncte pe care le redăm pe scurt:

I. „Nici un frate, sub nici un cuvînt să nu aibă vreo avere a sa, mișcătoare sau nemișcătoare, măcar pînă la cel mai mic lucru, nici să nu numească ceva al său ci tot ce s-ar trimite de la Dumnezeu spre folosul vieții de obște să fie de obște...Nu trebuie să aibă nici un fel de avere osebită, pînă la cea mai de pe urmă a sa răsuflare" (pag. 12-13-15). De tot ce va avea cineva nevoie în obște „înainte stătătorul va da fiecăruia cele de trebuință, *potrivit cu nevoia fiecăruia, potrivită cu ascultarea și îngăduința sa"* (pag. 13).

---

1) Într-o altă formă acest aşezămînt a fost tipărit în lucrarea Paisie — Stareţul Mănăstirii Neamţu din Moldova de Protoiereul Serghie Cetfericov — traducere de Nicodim Patriarhul Romîniei, Ed. și tip. Sf. Mănăstiri Neamţu 1943 pp. 179-188. În această lucrare însă punctele aşezămîntui sînt trunchiate și numai cîteva expuse. Pentru importanţa actuală a problemelor puse în acest aşezămînt îl prezentăm cu toate amănuntele lui.

II. Al doilea așezămînt de care atîrnă toată viața monahicească este: „toți frații datori sînt a călători calea ceea ce neabătut duce la împărăția cerească care este ascultarea, scuipînd și departe aruncînd toată voia sa și socotința și orînduirea de sineși, iar voia, socotința și porunca părintelui său, fiind întemeiată pe puterea Sf. Scripturi să se sîrguiască cu toată osîrdia a o face și a o împlini... pînă la moartea sa“ (pag. 14 și verso).

Din aceste două mari statorniciri decurg altele:

1. „Înainte stătătorul este dator a cerca cu toată sîrguința Sfințita Scriptură, a se face pe sineși chip de smerită cugetare și cu totul pildă soborului; prin unirea cea cu un gînd a dragostei cei duhovnicești, neîncepînd nimic de la sineși a face fără sfătuire — cu cei mai iscusiți sau și cu tot soborul și astfel va *fi totdeauna pace, un cuget și o legătură a dragostei cei duhovnicești neruptă*“ (pag. 15 și verso).

2. „Pravila sobornicești Sfintei Biserici a Răsăritului... toată... după tipicul cel sobornicesc, așa cum ne-am obișnuit în sf. Munte al Atonului, *fără încetare* și *fără toată grăbirea*, la a sa vreme să se săvîrșească“ (pag. 15—16).

3. „La trapeză — starețul cu toți frații — trebue a se aduna și a mînca din obștească mîncare și băutură... foarte păzind dezlegarea și nedezlegarea tipicului obștesc al sfintei biserici. Masa *se ia cu mare și nemărginită tăcere* și *frica lui Dumnezeu*, foarte luînd aminte la cetire...“ (pag. 16 și verso).

„Pe la chilii niciodată să nu mănînce, nici proestosul, nici frații, osebit de boală sau de prea adîncă bătrînețe, împărtășindu-se toți de singurele bucatele obștești“ (pag. 17).

4. „Cei *bolnavi vor mînca mîncare după nevoia bolii*, dar tot nu acasă la chilii, ci în trapeză“ (pag. 17).

5. „În chilii să cuvine frații a ședea după predaniile Sf. Părinți, cu frica lui Dumnezeu, *protimisind mai mult decît toate nevoințele rugăciunea minții*, ca o iubită lui Dumnezeu și izvor al bunătăților săvîrșind lucrarea cu mintea în inimă, precum despre aceasta mulți din purtătorii de Dumnezeu Părinți învață...; după aceasta se cade a se îndeletnici, la cîntarea psalmilor și la cetirea Testamentului celui Vechi și Nou, la cărțile învățătorilor și ale părinților să se îndelenicească, iară pomenirea morții și a păcatelor sale și gîndirea de înfricoșata judecată a lui Dumnezeu, de munciile cele veșnice și de împărăția cerească și ocărîrea de sineși, totdeauna precum în chilie asemenea și în tot locul și la tot lucrul se cuvine să aibă, fiecare după puterea sa și *a să îndeletnici la lucrul mîinilor ce i se va hotărî de proistosul*. În zadar însă, prin chilii nici cum să nu șadă fiindcă *șederea în zadar, învață pe monah a face toate răutățile*, iară de ieșirea din chilie cea fără de vreme și de vorbele cele nefolositoare ca de iadul cel purtător de moarte să cuvine a fugi și a să depărta“ (pag. 18).

6. „Înainte stătătorul — pre frați să cuvine a-i iscusi la *smerita cugetare* și la *adevărata ascultare*, la *tăierea voii și a socotințelor* sale care este scara care suie la cer pre ascultători...“ (pag. 18 verso).

7. „Frații și proestosul trebuie a avea unul către altul *adevărată, nefățarnică și deopotrivă, duhovnicească dragoste, care este*

semn al uceniciei lui Hristos, iar dragoste particulară și osebită prietenie ce s-ar ivi a unora către alții, ca cea pricinuitoare de ruinare și de zavistie și sfărîmătoare a adevăratei dragoste, să se sîrguiască în toate chipurile să o desrădăcineze din obște..." (pag. 19).

8. Pentru administrarea moșiilor întîiul stătător va fi ajutat de un frate iscusit (pag. 20).

9. La orice călătorie, înainte stătătorul, înainte de plecare pentru interesele mănăstirii „să se anunțe obștea pentru a se face rugăciuni și la fel și după întoarcere" (pag. 21).

ALTE AȘEZĂMINTE PRINCIPALE

III. Primirea fraților la viața monahicească. Se va face primirea cu: 1) ispitire la singurătate despre cugetul său; 2) Să nu fie îndată tuns în călugărie, ci în timpul hotărît de pravilă; 3) în cazul cînd nu are adevărata supunere să nu fie tuns „ci să-i dea drumul să meargă în lume, ca să nu se facă prin el sminteală în obște" (pag. 21-22).

IV. *Bolnița* să se organizeze cu: 1) Osebită dietă pentru mîncare și băutură; 2) cu toată liniștea; 3) cu multă „căutare". Acolo să fie rînduit un frate iscusit și de se poate să știe „meșteșugul doftoricesc" (pag. 22 verso).

V. *Atelierele meșteșugărești.*

„În mănăstire să fie înființate *„felurimi de meșteșuguri"* și ma ales, *că fără de acestea nu este cu putință a să ținea viața omenească* și la care să rînduiască pe frați și pe cei neștiutori să-i învețe". Tot „care lucrîndu-se de frați" va merge „în folosul obștei". Numai așa „toată obștimea fraților va putea fără de cîrtire 1) *a se îndestula în neapăratele lor nevoi* și 2) *vor fi scutiți* a ieși prin lume fără de vreme pentru niște asemenea lucruri și astfel 3) *vor putea fugi de sufletească vătămare*, ce ar putea să le vie" (pag. 23).

VI. Arhondarice sau primitoare de străini. Vor trebui să functioneze în mănăstire 2 arhondarice: 1) unul înlăuntrul mănăstirii pentru persoane însemnate duhovnicești și mirenești și 2) altul afară de mănăstire pentru cei care vin și cu căruțele (pag. 23 verso).

VII. *Chiliile* să fie separate pentru fiecare frate. Chilia să fie ca „un liman liniștit și neturburat" (pag. 24 verso).

VIII. *Partea femeiască*, de ar fi cu putință să fie oprită a intra în mănăstire, afară „de fugă și de războaie" (pag. 25).

IX. *Alegerea starețului* se va face „prin conglăsuirea cea cu un cuget și alegerea a tot soborului și să știe: *grecește, slavonește și romînește* sau măcar să știe bine romînească și slavonească" (pag. 26—27).

Ultima dorință a întemeietorului așezămîntului este ca să nu se facă *„nicăirea și niciodată"* închinarea acestei mănăstiri (pag. 29 și verso) ca și oarecînd Anastasie Crimca pentru Dragomirna.

Semnează acest așezămînt „cel mai de pe urmă între ieromonahi Paisie cu toți cei din Hristos frați — 1763".

Acest așezămînt ilustrează spiritul evanghelic —, în care a fost alcătuit. El nu este ceva utopic. Temeiul vieții monahale și ceea ce formează temeiul existenții sale, este viața de rugăciune împletită cu munca. Paisie nu a fost un inovator sau reformator. Paisie a fost un reamintitor al marilor principii de existență a vieții monahale. Paisie a făcut aceasta într-o epocă, cînd viața monahală lîncezea. Existau aceste principii, însă reamintindu-le și întărindu-le cu autoritatea proaspătă a Sfîntului Munte, a realizat minunea redeșteptării vieții monahale, care s-a menținut în țara noastră aproape un secol, prin personalități ierarhice și prin numeroși călugări din sfintele noastre mănăstiri.

Sistemul așezămîntului paisian este mereu actual. Monahismul trebuie să fie la înălțimea cerințelor vremii și să clădească pe rugăciune și pe muncă edificiul regenerării spirituale. „Felurimea meșteșugurilor" trebuie să fie în fiecare mănăstire, pentru că ele nu numai că asigură ținerea vieții omenești", dar și „îndestulează neapăratele nevoi" ale viețuitorilor mănăstirilor și mai ales și ceea ce este de foarte mare însemnătate, ocupațiunea prin meșteșuguri ca și prin rugăciune, scutește pe monahi de „a ieși prin lume fără de vreme" și pot „a fugi de sufleteasca vătămare" ce ar putea să o aibă umblînd prin lume. Astăzi cînd toți oamenii își cîștigă pîinea prin muncă cinstită, este de dorit ca „felurimea meșteșugurilor" să asigure existența viețuitorilor din mănăstiri și schituri, pentru a se evita exodurile neplăcute cu „condica milei". Mănăstirea trebuie să fie un mic șantier, o mică gospodărie, o mică fermă model, unde să se producă totul din ceea ce este necesar pentru întreținerea vieții omenești, asigurîndu-se și hrana, îmbrăcămintea, sănătatea dar și progresul vieții duhovnicești, fără de care nu ar exista decît un monahism desfigurat și despuiat de tot ce are mai de preț și mai sfînt.

Diacon IOAN IVAN

ASPECTUL SOCIAL AL BISERICII

Ca așezămînt destinat mîntuirii omului căzut în păcat, Creștinismul ia formă concretă și accesibilă acestuia, în Biserică.

O definiție completă și întru totul corespunzătoare a Bisericii, mintea omenească nu o poate da. În orice caz, în determinarea ființei Bisericii trebuiește evitată cu grijă atît spiritualizarea cît și materializarea ei excesivă [1]).

Privită în esența ei tainică și în devenirea ei istorică, Biserica se înfățișează ca un întreg organic, ca „unitate a transcendentului cu imanentul, o punte între cer și pămînt, o uniune a lui Dumnezeu cu omul, de la Dumnezeu la făptură" [2]). Esența Bisericii este „expresia eternului în temporal, manifestarea necreatului în creat", este „viața divină descoperindu-se în viața făpturilor", este îndumnezeirea făpturii prin puterea dumnezeiescului Har. Totodată esența Bisericii o constituie și o viață duhovnicească ascunsă în „omul dinlăuntru", în „cămara interioară" a inimii lui. În acest sens, ea este o taină, este „invizibilă", spre deosebire de tot ceea ce este „vizibil" în lume, de ceea ce este obiect al simțurilor printre lucrurile din lumea aceasta. De aceea, trebuie să vorbim despre invizibilul în Biserică, care se face cunoscut omului prin ochii duhovnicești ai credinței. Ca atare, Biserica n-o poate cunoaște decît acela care participă la viața ei prin credință [3]).

Dar Biserica nu poate și nu are rost să existe numai în forma transcendentală, ci tocmai pentru că e făcută pentru oameni, ea îmbracă haina unei deveniri istorice, adică a unei pătrunderi și desfășurări în timp și spațiu, a unei societăți de aici de jos, legată de datul concret al vieții pămîntești, a unei forme cu totul accesibile experienței noastre.

Acest întreg organic al Bisericii își are obîrșia și temelia existenței sale în Hristos, față de care stă într-un raport de unitate indisolubilă. Căci, după admirabila expresie a Fer. Augustin, Biserica este Hristos, Cel ce este cu noi și se prelungește peste veacuri [4]), este Trupul tainic al Domnului.

Hristos a întemeiat Biserica făcîndu-se trup și de aceea Biserica este o continuare a întrupării sau o „întrupare perpetuă" [5]). Precum Dumnezeu-Omul Iisus Hristos este uniunea suprafirească, desăvîrșită, indisolubilă — deși neamestecată — și nepricepută a lui Dumnezeu cu omul, tot așa și Biserica este sfînta, suprafireasca și nepriceputa unire indisolubilă a elementului divin cu elementul uman, primul fiind principiul generator de viață și cel du-

rabil, iar al doilea manifestarea externă a celui divin și organul indispensabil al acțiunii lui mîntuitoare [6]). „Precum principiul vital, sufletul, generează viața în corp, tot astfel și Biserica primește viața de la Duhul lui Hristos ; și precum în organismul viu nu se poate despărți sufletul de corp, tot astfel nici în Biserică nu se poate despărți elementul dumnezeiesc de cel omenesc“ [7]).

Sintetizînd cele spuse pînă aici despre făptura ei, ne încumetăm să spunem : Biserica este centrul sau organul prin care se transmite lumii, adică credincioșilor, acțiunea mîntuitoare a Domnului Hristos. Este centrul de viață făcător al mîntuirii, Hristos cel prelungit peste veacuri și continuîndu-și acțiunea în societatea credincioșilor.

Din această încercare de a cuprinde cît de cît ființa Bisericii, rezultă că ea constă din două laturi fundamentale și caracteristice : I. Una transcendentală, suprafirească sau harismatică și II. Alta imanentă, pămîntească sau *socială*.

Cum întruparea stă la baza Creștinismului și implicit a Bisericii creștine, datorită căruia fapt ea este minunea ce reprezintă cheia de dezlegare a sensului întregei religiuni întemeiate de Hristos, rezultă clar că și latura imanentă a Bisericii trebuie privită sub unghiul luminii, pe care o aruncă asupra ei întruparea. Numai privirea ei din această perspectivă, duce la sezisarea justă a caracterului social al Bisericii. Relația Bisericii cu Hristos însuși, al cărui Trup Tainic este, ne duce firesc la concluzia că ființa Bisericii trebuie înțeleasă în chip asemănător cu ființa lui Hristos, adică în ființa Bisericii trebuie să vedem divinul și umanul la un loc, la fel ca în divino-omenitatea lui Iisus Hristos,

Aplicarea acestui just principiu duce mai întîi la concluzia, că ființa primordială și cea mai intimă a Bisericii nu constă în latura ei socială, ci în relația ei cu Hristos, de aici rezultă că nu trebuie exagerată însemnătatea sociologică a Bisericii, precum și că Biserica trebuie concepută și determinată, în ființa sa, mai întîi din latura sa suprafirească-harismatică [8]).

Privită din această latură, Biserica este un organism de mîntuire, e o continuare a vieții lui Hristos. Esențialul într-însa este ceva cu totul invizibil, dinamic. Esența intimă a Bisericii este aceea pe care i-o imprimă caracterul ei fundamental de *organ spiritual viu* al sufletelor unite prin Sfîntul Duh și prin dragoste (Homiakov), de Trup tainic al Domnului.

Ca Trup tainic al Domnului, Biserica nu-i o formație isprăvită, încheiată, ci — tot așa ca și trupul fizic — e angrenată într-o continuă creștere, pînă ce va dobîndi forma cea deplină. E ca o casă, la care se clădește încă mereu și care nu și-a dobîndit încă deplinătatea (Vickenhauser).

Dar tocmai pentru că esența Bisericii constă exclusiv în raportul ei cu Hristos cel întrupat, Biserica n-are numai o latură divină, transcendentă, mai presus de lume, ci și una umană, încadrată în datele reale ale vieții concrete de aici de pe pămînt. De aici rezultă faptul, că în unele aspecte ale sale, pe laturea sa pămîntească, Biserica poate fi asimilată instituțiilor sociale, cu care intră în contact în manifestarea sa istorică. Însă și în raportul său cu lumea, Biserica este descoperirea și organul lui Hristos cel viu

și mai departe lucrător pe pămînt. De aceea, sub raport social, Biserica poate fi asimilată altor așezăminte obștești numai ca formă de organizare, nu și ca esență sau spirit.

În laturea sa pămîntească-omenească, Biserica îmbracă forma unui organism social desăvîrșit. Ce însemnează un organism social? Nimic altceva decît un întreg unitar, înzestrat cu toate elementele necesare unei conviețuiri a mai multor inși. Însuși Întemeietorul și Capul său: Hristos, a înzestrat-o cu aceste elemente, care sînt următoarele: 1) O autoritate, învestită cu puterea și cu competința de a da 2) Norme, ce trebuiesc respectate întocmai, adică impun 3) Ascultare, iar atitudinea de neconformare față de ele atrage după sine 4) Sancțiuni sau pedepse. După cum vedem, și Biserica prezintă, ca formă de organizare, trăsăturile fundamentale ale oricărei societăți omenești: conducători și conduși după anumite norme potrivite cu natura și cu scopul obștei respective.

Această îmbrăcare, de către Biserică, a hainei de organism social corespunde unei adînci trebuințe a naturii omenești. Căci omul este o ființă sociabilă, adică chiar pe planul de viață naturală el nu se poate dezvolta și desăvîrși decît în obște. Și cum forța prin care lucrează Biserica: dumnezeiescul Har, nu desființează natura umană și nici n-o violentează, ci se mlădiază — într-o anumită măsură — după această natură, pe care o ridică și o desăvîrșește, — rezultă ca o consecință firească, că mîntuirea nu se poate dobîndi de unul singur, ci în obștea Bisericii. Este meritul deosebit al unor teologi ruși, în frunte cu Homiakov, de a fi subliniat și pus în lumină faptul că mîntuirea subiectivă se dobîndește în comuniunea solidară a credincioșilor: „nimeni nu se mîntuiește singur — afirmă Homiakov — cel ce se mîntuiește o face în Biserică și în unire cu toate celelalte mădulare ale acesteia. Dacă credem, sîntem în comuniunea credinței; dacă iubim, sîntem în comuniunea iubirii; dacă ne rugăm, sîntem în comuniunea rugăciunii... Această sfîntă uniune este adevărata viață a Bisericii“ [9]).

Sezisînd just esența Bisericii, Ortodoxia a evitat cu grijă orice unilateralitate, păstrînd echilibrul firesc dintre cele două aspecte fundamentale: cel nevăzut, dumnezeiesc, și cel văzut, omenesc. Sub influența etatismului moștenit din tradiția Romei păgîne imperiale și a grijei de a păstra cu orice preț unitatea, Catolicismul a scos în relief exclusiv partea văzută a Bisericii, alunecînd spre un „formalism stagnant“. Alunecînd în extremul opus, Protestantismul a opus Bisericii vizibile, Biserica invizibilă, căzînd într-un „spiritualism anemic“ și afirmînd că Biserica ar fi numai societatea celor drepți sau sfinți (congregatio sanctorum), care n-ar avea nici un aspect vizibil [10]). Justețea punctului de vedere ortodox o subliniază și faptul că curentul cel mai puternic al ecclesiologiei apusene — catolice și protestante — actuale se întoarce la învățătura Bisericii ecumenice, Catolicismul manifestînd astăzi o tendință puternică de interiorizare a ecclesiologiei sale, iar Protestantismul înregistrînd sub ochii noștri o mișcare spre afirmarea aspectului vizibil al Bisericii [11]).

Formele concrete și palpabile de organizare socială a Bisericii pun în relief vădit caracterul vizibil al Bisericii. Renunțarea

la caracterul extern, vizibil și concret al Bisericii echivalează cu transformarea ei unilaterală în instituție exclusiv spirituală și în consecință nepotrivită cu natura și cu condiția de viață a omului. O astfel de Biserică n-ar putea oferi o cale de mîntuire accesibilă omului. De aceea, „Iisus Hristos a întemeiat Biserica făcîndu-se trup și petrecînd între oameni, credința se mărturisește extern, Sf. Taine, care împărtășesc Harul nevăzut, sînt semne sensibile. Dar nu numai aceasta, ci și ierarhia care guvernează Biserica, este ceva văzut și derivă de la Apostoli, prin succesiune canonică și confirmare istorică. În sfîrșit, și membrii Bisericii sînt văzuți, nu au adică această calitate numai cei pioși și virtuoși, ci și cei legați numai extern de Biserică, nu și intern de întemeietorul ei“ [12]).

În concluzie finală, sezisarea justă a naturii Bisericii impune afirmarea categorică a caracterului esențial colectiv și social al ei, adică însușirea ei de organism social. Căci însuși ființa și scopul Bisericii reclamă îmbrăcarea unei forme de organizare socială, singura potrivită și accesibilă omului.

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

N O T E

1) Cf. Homann Rudolf: Die Bedeutung der Kirche im Neuen Testament, în volumul: „Die Kirche im Neuen Testament in ihrer Bedeutung für die Gegenwart“. Herausgegeben von Prof. D. Friedrich Siegmund-Schulze. Berlin 1930, p. 113.

2) Bulgakoff Sergiu: Ortodoxia. In romînește de Nicolae Grosu. Sibiu, 1933, p. 9.

3) Bulgakoff: o. c., p. 4-6.

4) Andrutsos Hristu: Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Traducere de Dr. Dumitru Stăniloae. Sibiu 1933, p. 284.

5) Bulgakoff: o. c., p. 2; vezi și p. 3.

6) Andrutsos: o. c., p. 290.

7) Andrutsos: o. c., p. 292.

8) Cf. și Homann: o. c., p. 110.

9) Citat după Gratiex A.: A. S. Homiakov et le Mouvement Slavophile. Tome II. Les Doctrines. Paris 1939, p. 112 sq.

10) Cf. Yves de la Brière: Eglise, în „Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique“. 2-e éd. Paris 1925, t. II, col. 1228-1230; Chițescu Nicolae: Recenzie asupra volumului „Le probléme de l-Eglise“. în revista „Ortodoxia“, anul VII, 1955, pp. 283-284.

11) Cf. Chițescu: o. c., p. 284 sq.

12) Andrutsos: o. c., p. 288 sq.

IERARHIA BISERICEASCĂ DUPĂ SCRIERILE BARBAŢILOR APOSTOLICI*)

Problema ierarhiei în Biserica noastră constituie o problemă fundamentală, atît în cadrul învățăturii de credință, sau al dogmaticei, cît și în cadrul dreptului bisericesc.

Asupra caracterului sacru al ierahiei, s-au născut îndoieli în sufletele multor ereziarhi ai vremurilor trecute, au apărut apoi altele la fel și în vremurile mai noi începînd cu protestantismul. De asemenea și în Biserica apuseană, s-au ivit unele deformări și rătăciri în legătură cu vechea învățătură a Bisericii ecumenice despre ierarhie.

În actualitate acei care se ridică mai categoric împotriva ierarhiei, contestîndu-i deopotrivă și origina divină și existența istorică în veacurile primare ale creștinismului, sînt neoprotestanții cu toată fauna lor de denominațiuni, asociații, comunități, misiuni, societăți, secte etc.

Întrucît de o vreme încoace în scrisul teologic al Bisericii noastre, problema ierarhiei a constituit o preocupare continuă din necesitatea de a lămuri confuziile create prin prozelitismul neoprotestant și întrucît s-a trecut chiar la cercetarea științific teologică a problemei ierarhiei, în diferite scrieri [1]), iar mai nou printr-o valoroasă lucrare, care tratează „Problema ierarhiei bisericești în epoca apostolică“ [2]), m-am simțit îndemnat să încerc a continua măcar în linii mari studiul mai sus amintit, prin cercetarea probiemei ierarhiei în epoca post-apostolică.

Desigur că în cadrul unui studiu de proporții ce nu pot fi depășite, ne-am rezumat doar la aspectele esențiale ale problemei și la dovezile istorice mai importante relative la natura ierarhiei,

---

*) Această lucrare pentru titlul de magistru în teologie a fost întocmită sub conducerea P. C. Prof. Liviu Stan care a și dat avizul ca să fie publicată.

1) Diacon Gh. I. Soare: „Forma de conducere în Biserica creștină în primele 3 veacuri“, București 1938.

Diacon Gh. I. Soare: „Temeiuri Patristrice ale distincției dintre episcop și presbiter“. Buzău 1939.

Prof. T. M. Popescu: „Cler și popor în primele 3 secole“, în Studii Teologice Nr. 9-10, 1949.

Prof. Pr. N. Ciudin: „Temeiuri Biblice și Patristice ale Ierarhiei Bisericești“, în Studii Teologice Nr. 3-6, martie-iunie 1950.

Magr. Șt. C. Alexe: Eclesiologia Părinților Apostolici“, în Studiii Teologice Nr. 5-6, mai-iunie 1955.

2) Prof. Iustin Moisescu: „Ierarhia Bisericească în epoca Apostolică“, editura Centrului mitropolitan al Olteniei, 1955.

la misiunea ei și la treptele în care ea a prins consistență dintru început și anume la : diaconat, presbiterat și episcopat.

Ne-a mai preocupat modul în care era ales și instituit un membru al ierarhiei, condițiile pe care trebuia să le îndeplinească viitorul membru al ierarhiei de diferite trepte, legătura ierarhie cu poporul și recunoașterea ierarhiei ca atare de către popor.

Situația ierarhiei Bisericii la sfîrșitul epocii apostolice și începutul celei post apostolice este foarte asemănătoare cu cea din epoca apostolică propriu zisă.

Cele 3 trepte ierarhice : diacon, preot și episcop le găsim din abundență mărturisite și definite, aproape de fiecare bărbat apostolic.

O primă chestiune ce se ridică de la început în cercetarea problemei, este aceea a neclarității termenilor, căci termenul de episcop se dădea uneori preotului și invers [3]) mai ales în „Învățătura celor 12 Apostoli“ și la „Clement Romanul“, care în unele locuri amintind numai de diaconi și episcopi, au dat prilej multor cercetători să creadă și să afirme că în primele veacuri creștine avem de a face numai cu două trepte ierarhice. O asemenea ipoteză nu se mai poate susține azi întrucît s-a dovedit pe bază de texte că au existat 3 trepte ierarhice în epoca apostolică [4]), iar în epoca de care ne ocupăm, toți bărbații mărturisesc același lucru, ba chiar și textele socotite dubioase ne prezintă aceeași situație ; căci sub termenul de „episcopi“, în locurile respective, trebuie înțeleși preoții, iar uneori preoții în frunte cu episcopul lor [5]).

Nu trebuie deci ca pentru această sinonimitate a cuvintelor să dăm o interpretare greșită textelor, căci, „întrebuințarea nedistinctă a cuvintelor episcop și presbiter chiar dacă desemna uneori aceleași persoane, nu înseamnă că între cele două trepte ierarhice, n-ar fi fost nici o distincție de demnitate și putere. Aceste cuvinte n-au avut la început sensul tehnic și exclusiv, fixat ca mai tîrziu [6]), ci numirile puteau fi sinonime, fără însă ca funcțiunile să fie aceleași [7]). Terminologia distinctă o găsim imediat la ceilalți bărbați apostolici.

Dealtfel, după cum vom vedea, de la începutul organizării ierarhiei bisericești și pînă azi, nu s-a făcut confuzie de atribuțiuni între cele 3 trepte ierarhice.

DIACONATUL

Cea mai mică treaptă a ierarhiei bisericești pe care o găsim sub această formă și în mod precis definită la toți bărbații apostolici și în fiecare scriere a lor, este diaconatul.

Această treaptă ca și celelalte două provin de la Dumnezeu prin Mîntuitorul, care a ales pe cei 12, iar ei pe episcopi, preoți și

---

3) Vezi Iustin Moisescu, op. cit. p. 39.
4) Ibidem
5 Idem p. 41.
6 J. Tixeront, Histoire des Dogmes, I Paris 1924 p. 136-137, la N. Ciudin „Temeiuri Biblice și Patristice ale ierarhiei Bisericești“ în Studii Teologice. Nr. 3-6, 1950 p. 206.
7) N. Ciudin, op. cit. p. 206.

diaconi. Ideea aceasta a succesiunii este exprimată cu precizie de Sf. Clement Romanul cînd zice: „Pentru acest cuvînt deci dobîndind ei mai dinainte cunoștință desăvîrșită, au așezat pe cei amintiți mai sus și le-au dat apoi lege, ca dacă vor repauza ei, alți bărbați încercați să primească slujba lor [8]).

Atît în epoca apostolică, cît și post-apostolică, pepiniera în care se formau și din care se alegeau membrii ierarhiei, era comunitatea creștină. „În timp ce propovăduiau în țări și în cetăți, și botezau pe cei ce ascultau cuvîntul lui Dumnezeu, așezau pe cei ce credeau întîi dintre aceștia ca episcopi și diaconi“ [9]).

Diaconii erau aleși de comunitate și din comunitate, căci așa cum în epoca apostolică Sf. Apostoli îndeamnă pe credincioși să-și aleagă dintre ei 7 bărbați care să fie diaconi, tot așa și Sf. Ignație Teoforul după ce amintește de pacea Bisericii din Antiohia Siriei, îndeamnă comunitatea să-și aleagă un diacon zicînd: „Să alegeți un diacon“.

Dar pentru alegerea unui diacon nu era deajuns o simplă ghidare a comunității ci era în funcție de voința lui Dumnezeu (Καὶ των κατά θεόν διακόνων) [10]), care cunoaște inima fiecăruia. Comunitatea nu făcea decît să se orienteze asupra unui frate al lor, egal cu ei, dar superior prin ținuta morală.

Învățătura celor 12 Apostoli, prima scriere din grupul bărbaților apostolici, după ce dă poruncă comunităților să-și „hirotonească“ adică să-și aleagă episcopi și diaconi (χειροτονήσατε οὖν ἑαυτοῖς ἐπισκόπους καὶ διακὸνους) [11]), nu uita apoi să releve cîteva din calitățile pe care trebuie să le posede cel ce trebuie să fie hirotonit enumerîndu-le: «Să fie vrednici de Domnul, bărbați blînzi și neiubitori de argint, adevărați și încercați» [12]).

Iar bătrînul Policarp în epistola către Filipeni, după ce face un scurt catehism moral, după care să se conducă familiile creștine și Biserica din Filipi, stăruie în mod deosebit asupra calităților ce trebuie să împodobească sufletul unui diacon. „Diaconii să fie fără prihană în ochii dreptății sale, ca slujitori ai lui Dumnezeu și ai lui Iisus Hristos, iar nu ai oamenilor; nu defăimători, nu prefăcuți, neiubitori de argint, cumpătați în toate, buni la inimă, cu grijă umblînd potrivit adevărului Domnului care s-a făcut tuturor slugă“ [13]). Acestea erau condițiile pe care trebuia să le aibă credinciosul pentru ca să poată intra în treapta diaconatului. Dar nu singură posedarea acestor însușiri făceau pe credincios membru al ierarhiei bisericești, cum sînt înclinați să creadă unii, ci acordarea harului sfințitor ce se dădea prin Sf. Taină a hirotoniei, adică prin rugăciunea și punerea mîinilor (καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαι αὐτοῖς τάς χειρας) (Fapte VI, 6 și după ce s-au rugat și-au pus mîinile peste ei) [14]).

---

8) Pr. Ioan Mihălcescu și Matei Pîslaru — Scrierile Bărbaților Apostolici vol. I Rîmnicul Vîlcii 1935, p. 133-134.

9) Idem p. 133.

10) Sf. Ignație Epist. către Magnezieni Cap. XIII Funk — „Patres Apostolici“ vol. I ed. II-a, Tubingae 1901 p. 240.

11) Învățătura celor 12 Apostoli, cap. XV, Funk, op. cit. 32.

12) Idem cap. XV, p. 34.

13) Sf. Policarp către Filipeni, cap V, Funk, p. 300-302.

14) Iustin Moisescu, op. cit. p. 26.

Așadar prin aceste două acte sacramentale — rugăciune și transmiterea harului prin punerea mîinilor — credincioșii cei mai devotați din rîndul comunității erau ridicați în rîndul membrilor ierarhiei bisericești.

Diaconatul însă în epoca apostolică și post-apostolică ne prezintă două aspecte sau două slujiri deși era o singură treaptă.

a) Prima categorie o formau acei diaconi care erau însărcinați cu faptele de ajutorare ale comunității în special slujirea la agape, ajutorarea văduvelor, a orfanilor și

b) diaconii slujitori ai tainelor.

Existența primei categorii amintite reiese clar din Faptele Apostolilor cap. VI, 1—6, unde se vorbește de alegerea celor 7 diaconi, texte pe care Sf. Ioan Hrisostom comentîndu-le ajunge la următoarea concluzie: „Deci, potrivit acestora declarăm și noi că acei 7 diaconi amintiți mai sus, să nu fie socotiți ca slujitori la taine, ci că ei au fost cei cărora li s-a încredințat purtarea de grijă la trebuința comună a celor ce se adunau atunci; aceștia s-au făcut nouă pildă oarecum de rîvnă și dragoste față de cei lipsiți [15]).“

„Comparîndu-se acestea cu cele spuse de Apostoli, părinții sinodului al VI-lea ecumenic sau Trulan, hotărăsc prin canonul al XVI-lea că aici nu a fost vorba despre bărbații, care serveau tainelor, ci despre serviciul necesar la mese“ [16]). Viața de obște mai există și în epoca post-apostolică, așa că și funcțiunile pe care le aveau diaconii din prima categorie fără îndoială că existau și ele. Ei slujesc și ajută pe cei nevoiași: orfani, văduve, infirmi, bolnavi, și pentru aceasta Sf. Ignație spune creștinilor din Magnezia „că diaconii îi sînt foarte plăcuți, avînd încredințată servirea lui Iisus Hristos“ (καὶ τῶν διακόνων τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων πεπιστευμένων διακονία Ἰησοῦ Χριστοῦ) [17]). Ei aveau slujirea pe care Mîntuitorul a făcut-o venind în lume, stînd la dispoziția tuturor celor ce se aflau în vreo nevoie sau în primejdie, miluind, stăruind și vindecînd. Sf. Ignație amintește faptul că a fost însoțit de 2 diaconi pe drumul de la Antiohia la Roma, fiindu-i de folos în cele ce va fi avut nevoie ca deținut.

„Cu privire la diaconul Filo din Cilicia, zice el, un bărbat cu bună mărturie, care și acum îmi slujește în cuvîntul lui Dumnezeu împreună cu Reus Agatopus, un bărbat ales, care renunțînd la viață mă însoțește din Siria și (care și vouă vă dau mărturie“ [18]). Cu ce puteau oare aceștia să ajute pe marele episcop în lungul drum pe care îl avea de parcurs? Desigur că numai prin serviciu de ajutorare și prin cel de curier, ducînd vești și scrisori dintr-un loc în altul; și nici decum n-au liturghisit în această călătorie.

Cea de a doua categorie de diaconi, diaconii cu funcție liturgo-sacramentală, sînt deosebiți cu grijă de bărbații-apostolici, de

---

15) Vezi Ράλλη καὶ Πότλη, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Atena, 1852, vol II la Iustin Moisescu op. cit. p. 29.

16) Ibidem.

17) Sf. Ignație — Epistola către Magnezieni cap. VI, Funk p. 234.

18) M. Pîslaru, op. cit. vol. II. p. 36.

prima categorie de diaconi. Ei sînt consfinţitori ai creştinilor împreună cu preoţii şi episcopii. Sînt numiţi „diaconi ai tainelor" lui Hristos" (τοῦς διακόνους όντας μυστηρίῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ) [19]) sau se specifică faptul că nu sînt puşi «pentru oameni» adică pentru slujirea pe care o văzurăm mai sus împlinită de ceilalţi diaconi, ci slujesc lui Dumnezeu fiind puşi „pentru Dumnezeu". Referindu-se la această categorie de diaconi, cărora din punct de vedere moral le cere aceleaşi calităţi ca şi celorlalţi, Sf. Policarp spune: „De asemenea diaconii să fie fără prihană în ochii dreptăţii sale, ca slujitori ai lui Dumnezeu şi ai lui Hristos, iar nu ai oamenilor".

Vedem aşa dar treapta diaconatului cuprinzînd două categorii de diaconi, cărora însă li se cer aceleaşi calităţi morale. Totodată definind membrii acestei prime trepte ierarhice, părinţii apostolici stabilesc raporturile ce trebuie să existe între ei şi cele două realităţi cărora sînt puşi să le slujească: Dumnezeu şi oamenii. Condiţia esenţială a acestei slujiri este unirea între ierarhia, care ne apare într-un text grăitor al Sf. Ignaţie sub toate formele ei: diaconii, preoţii şi episcopii, şi credincioşii în mijlocul cărora îşi săvîrşeşte ea slujirea. Căci ambele slujiri ale diaconatului, formează după Sf. Ignaţie „o misiune sfîntă care produce o bucurie veşnică, mai ales dacă toată comunitatea formează o unitate între ei, de la cel mai mic pînă la cel mai mare: creştini, diaconi, preoţi şi episcopi (μάλιστα ἐάν ἐν ἑνὶ ὦσιν σὺν τῷ ἐπισκόπῳ κάι τοῖς σὺν ἀυτῷ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις)[21]).

In acest pasaj apare evidentă concepţia pe care o aveau părinţii apostolici despre rolul slujirii arhiereşti: ea nu este o slujire exclusiv cu faţa la oameni, adică o simplă păstorire, ci este şi o slujire cu faţa spre Dumnezeu în numele unei misiuni care nu le vine din alegerea oamenilor, ci din voia lui Dumnezeu, al cărui har sînt chemaţi să-l împărtăşească oamenilor prin Sf. Taine, care sînt şi ele aşezate în Biserică de Dumnezeu. Această slujire cu faţa spre Dumnezeu nu implică însă ca urmare o depărtare de oameni, o separare, o rupere din corpul comunităţii de iubire şi rugăciune a Bisericii. Ea nu transformă ierarhia într-o castă căreia misiunea ei îi conferă privilegiul de a sta deasupra celor păstoriţi.

Ci vedem aici privită întreaga Biserică. Şi ierarhia, în cadrul ei, cu faţa spre Dumnezeu şi spre oameni, este unită cu toţi într-o singură strădanie de ridicare din treaptă în treaptă, către unirea tuturor cu izvorul harului a toate sfinţitor.

In felul acesta se desprinde sensul ortodox, răsăritean, al slujirii ierarhice în Biserică; sens care răzbate deopotrivă în cultul Bisericii noastre ca şi în grandioasa perspectivă pe care o va deschide asupra ierarhiei de aici şi de dincolo un Pseudo-Dionisie Areopagitul. Şi este semnificativ să găsim această viziune în germeni, încă din epoca apostolică.

Acest efort la care participă toţi şi care este preocuparea tuturor, face ca în epoca post-apostolică, între cele 3 grade ierarhice, respectîndu-se dumnezeiasca rînduială, să fie însă, pe planul rela-

---

19) Sf. Ignaţie către Tralieni, cap. II Funk p. 244.
20) Sf. Policarp, epistola către Filipeni, Cap. V, Funk p. 300.
21) Sf. Ignaţie către Filadelfieni, Funk p. 264.

ţiilor între oameni, o caldă apropiere frăţească. Se pare că rangurile ierarhice în loc să creeze o prăpastie între cei „mai de jos“ şi cei „mai de sus“, crează dimpotrivă o legătură şi mai strînsă, întărită de creştineasca iubire şi smerenie pe care o găsim exprimată de Sf. ierarh Ignaţie Teoforul, cînd numeşte pe diaconi „împreună cu mine slujitori, diaconii“ (συνδούλους μου διακόνους) [22]). Această concepţie despre raporturile între ierarhie şi credincioşi în Biserică, ca şi dintre membrii ierarhiei între ei schiţată în epistolele Sf. Ignaţie îşi capătă o expresie cum nu se poate mai clară şi mai sugestivă în celebra şi atît de iubita scriere „Păstorul lui Herma“. Ea poate fi privită ca o adevărată teorie post-apostolică a Bisericii şi ierarhiei. Herma îi priveşte pe toţi membrii ierarhiei ca fiind pietrele cele în 4 colţuri albe, adică nepătate şi potrivite la încheeturi: (ὁι μὲν οὖν λίθοι οἱ τετράγωνοι κάι λευκοί καὶ συμφωνοῦντες τᾶις ἁρμογᾶις αὐτῶν, αὗτοί εἰσιν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐπίσκοποι κάι διδάσκαλοι κὰι διάκονοι).

„Pietrele cele în patru colţuri, albe şi potrivite la încheeturi — citim în scrierea amintită — sînt apostolii, episcopii, învăţătorii şi diaconii, care au vieţuit după sfinţenia lui Dumnezeu şi şi-au îndeplinit slujba de episcopi, învăţători şi diaconi în curăţie şi sfinţenie faţă de aleşii lui Dumnezeu. Unii dintre ei au adormit deja, iar alţii sînt încă în viaţă. Ei întotdeauna au lucrat în unire unii cu alţii, au avut pace între ei şi au ascultat unii de alţii. Pentru aceasta se potrivesc încheieturile lor la zidirea turnului“ [23]).

Această frază care redă vedenia lui Herma, are darul de a lămuri foarte precis cele spuse mai sus, arătîndu-ne care era poziţia reală a ierarhiei în veacurile primare ale creştinismului.

Aceste pietre aşezate se potriveau foarte bine la încheieturile turnului ce se zidea, adică Biserica universală, pentru că aceste pietre erau curate.

Dar ierarhia care constituie în zidirea Bisericii pietrele principale care susţin şi ţin împreună părţile întregului edificiu, temelia şi caturile, nu este singura care alcătuieşte turnul. Acesta se alcătuieşte şi cu un alt material care preînchipuie pe credincioşi, căci Herma întrebînd pe înger de semnificaţia celorlalte pietre ce le văzuse, i se spune: „Cei aduşi şi puşi în clădire sînt cei noi în credinţă şi credincioşii însă sînt înştiinţaţi de înger la facerea de bine, fiindcă nu s-a găsit la ei păcate; iar pietrele ce au fost aruncate, sînt cei ce au păcătuit şi voiau să se pocăiască; din cauza aceasta nu au fost aruncaţi departe de turn, fiindcă ei vor fi întrebuinţaţi cu folos în edificiu dacă vor face penitenţă [24]). Vedem reafirmată deci unitatea organică a Bisericii una, în care ierarhia constituie nu un corp aparte, distanţat, ci este ceea ce în limbajul nostru modern am putea numi armătură de fier, ce se aşează în construirea marilor edificii din beton armat. Aceste edificii nu pot rezista, se prăbuşesc, se fărîmă fără armătură de fier, iar armătura singură este o simplă fierărie şi nu edificiul însuşi;

---

22) Idem către Smirneni cap. XII, Funk p. 286.
23) Păstorul lui Herma ed. III, 5, Funk p. 440. Aici sub termenul de Apostoli se înţeleg episcopii, şi în termenul de episcopi, preoţii.
24) Păstorul lui Herma, ved. III, Funk p. 442.

numai unitatea strînsă dintre cele două elemente constituie în gîndirea părinților apostolici, tăria Bisericii și însăși definiția ei.

Aceasta este Biserica și aceia sînt adevărații creștini care intră între ierarhie și credincioși.

Aceasta este Biserica și aceea sînt adevărații creștini care intră în componența turnului. Iar ca să intre în componența turnului, trebuie să asculte și să se țină de ierarhii lor.

„Țineți-vă sau (ascultați) de episcop, de preoți și de diaconi", (τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε καί πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις) [25]). Fără episcopi să nu faceți nimic... iubiți unirea; fugiți de dezbinări" (χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε) [26]).

Diaconii trebuie respectați nu numai ca primă treaptă a ierarhiei și ca pe o poruncă a lui Dumnezeu (τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε ὡς θεοῦ ἐντολήν) [27]). Sf. Policarp merge și mai departe îndemnînd nu numai la respect față de diaconi și preoți, ci să se supună lor ca lui Dumnezeu și lui Hristos (ὑποτασσομένους τοῖς πρεσβυτέροις καί διακόνοις ὡς θεῷ καὶ χριστῷ) [28]).

Sf. Ignație Teoforul spune despre cei ce ascultă de diaconi, preoți și episcopi, că își pun sufletul pentru ei. „Sufletul îmi dau pentru cei ce se supun episcopului, preoților și diaconilor și de ei să-mi fie dat a avea parte în Dumnezeu" [29]). Iar cei ce nu se supun lor și se iau după alții care seamănă altă învățătură decît a lor, acela nu este curat în conștiință și nu merge pe calea cea bună.

Principala rațiune pentru care Sf. Ignație recomandă supunerea, este păstrarea unității în aceeași dreaptă mărturisire, în ortodoxie. Și în lumina concepției pe care și-o făceau despre ierarhie încă de pe atunci bărbații apostolici, faptul apare deplin justificat: a te rupe de ierarhie ca păstrătoare a credinței drepte și împărtășitoare a harului, prin care rodește această credință, înseamnă a-ți tăia orice posibilitate de comunicare cu izvorul harului, orice posibilitate de purificare și transfigurare, adică orice posibilitate de a fi cu adevărat „în Biserică".

Toate aceste îndemnări pe care bărbații apostolici le-au semănat prin scrierile lor cu privire la atitudinea credincioșilor față de diaconi, și prin ei față de întreaga ierarhie cum vom vedea mai jos, se vede că au dat roade bune, întrucît Sf. Ignație nu lasă neobservat nici acest amănunt: „Pe Filon și pe Reus Agatopus, care mi-au urmat în lucrul lui Dumnezeu, i-ați primit ca pe diaconi ai lui Hristos Dumnezeu" [30]).

Cu toate că diaconii sînt una cu credincioșii și cu celelalte trepte ierarhice, totuși ei la rîndul lor au datoria de a se supune preoților și episcopilor ca unora ce se află pe o treaptă harică superioară lor. „Pe diaconul Zotiu, cel împreună cu mine slugă, de care mă bucur că se supune episcopului ca unui har al lui Dumnezeu și preoților ca unei legi a lui Iisus Hristos" [31]).

---

25) Sf. Ignație epistola către Filadelfieni, cap. VII, Funk p. 270.
26) Ibidem.
27) Idem către Smirneni, cap. VIII, Funk p. 282.
28) Sf. Policarp către Filipeni, cap. V, Funk p. 302.
29) Sf. Ignație către Policarp, cap. VI, Funk p. 292.
30) Idem către Smirneni, cap. X, Funk p. 284.
31) Idem către Magnezieni, cap. II, Funk p. 232.

Această supunere merge sau se observă din treaptă în treaptă în ordine crescîndă după gradul ierarhic pe care-l deține.

Urmînd această ordine întîlnită la bărbații apostolici, vom proceda și noi asemenea, trecînd la a II-a treaptă a ierarhiei.

PREOȚIA

A doua treaptă a ierarhiei harice pe care o găsim tot așa de clar indicată în scrierile bărbaților apostolici este preoția.

Preotul poate singur oficia comunității sfintele slujbe prin care toți se sfințesc, pentru că el deține putere sacramentală, îndeplinind funcție spirituală învățătorească, sfințitoare și conducătoare.

Pentru denumirea acestei trepte ierarhice bărbații apostolici, întrebuințează următorii termeni: (ἐπίσκοποι) [32], (πρεσβύτεροι) [33], iar uneori deși foarte rar (ἱερεῖς) [34].

Primul grup din scrierile bărbaților amintiți, păstrează aproape intactă terminologia bisericească din primul veac creștin. De aceea uneori cînd întîlnim termenul de episcop, nu trebuie luat cu însemnarea pe care o are azi, de cea mai înaltă treaptă a ierarhiei, ci prin el se înțeleg adesea, slujitorii din a II-a treaptă a ierarhiei bisericești (preoții). Amintim pe Sf. Ap. Pavel care în multe locuri din scrierile sale numește pe preoți cu termenul de episcop [35]) iar dintre comentatorii care s-au ocupat cu cărțile ce cuprind această terminologie amintim pe acela cunoscut sub numele de Ambrozias-ter, care precizează că «primi presbyteri episcopi appelabantur» [36]). Iar alteori tot sub acest termen trebuie înțeleși atît preoții cît și episcopul lor la un loc [37]). Aceeași terminologie, și întrebuințată cu aceeași însemnare, o întîlnim pînă la sfîrșitul secolului I și începutul celui de al II-lea.

Începînd cu „Învățătura celor 12 Apostoli“ vedem că sînt îndemnați creștinii să-și aleagă episcopi și diaconi (χειροτονήσατε οὖν ἑαυτοις ἐπίσκοποι καί διακόνοι) [38]), prin episcopi înțelegîndu-se și preoții cărora le arată calitățile ce trebuie să-i împodobească, lucru menționat mai sus, cînd ne-am ocupat de diaconi.

Asemenea și Sf. Clement Romanul, precum și Păstorul lui Herma, desemnează pe preoți tot cu acest termen cînd spun: „predicînd prin cetăți, așezau pe cei ce credeau întîi dintre aceștia cercetîndu-i cu duhul ca episcopi și diaconi [39]). În toate cazurile arătate s-a observat că termenul de episcopi este întrebuințat la plural fapt ce ne determină să afirmăm că este vorba de preoți în frunte cu episcopul lor, întrucît nu putea fi vorba în același timp de mai mulți episcopi cu reședința într-o singură cetate.

---

32) Sf. Clement Romanul, I Corinteni. cap. XLII, 4-5, Funk p. 152.
33) Precum și Păstorul lui Herma, III, 5, Funk p. 440.
33) Sf. Clement, cap. XLVII, 6; LIV, 2; LVII, 1 etc., Funk p. 160.
34) Idem, cap. XXV, 5; XL, 5; Funk p. 132.
35) Iustin Moisescu, op. cit. p. 40.
36) In Migne, P. L. XVII, 410 la Iustin Moisescu, op. cit. p. 40.
37) Dictionaire de Theologie Catholique — Eveques — Origine de l'Episcopat, col. 1664—1665.
38) Invățătura celor 12 Apostoli, cap. XV, 1, Funk p. 32.
39) Sf. Clement către Corinteni, cap. XLII, Funk p. 152. Același termen îl are și Herma, ved. III-V, 1, Funk p. 440.

Referindu-se la acest termen, Sf. Ioan Hrisostomul spune: „erau mulți episcopi ai unei cetăți? Nicidecum; ci pe preoți i-a numit așa. Căci atunci încă aveau nume comune, episcopul chemîndu-se și diacon... și preoții în vremea veche se numeau epispi și diaconi ai lui Hristos, și episcopii se numeau preoți [40]). Sfîrșind cu aceste scrieri și începînd cu cele din jumătatea veacului al II-lea observăm că terminologia bisericească, sau mai precis termenii care exprimă ierarhia bisericească, se precizează așa cum au rămas pînă astăzi.

Descriind felul hirotoniei diaconilor și calitățile ce li se cereau, lucruri valabile și pentru a II-a treaptă a ierarhiei, iată și calitățile pe care, pe lîngă cele cerute unui diacon, li se cereau preoților: „Preoții să fie buni la inimă și milostivi față de toți, să întoarcă la calea cea adevărată pe rătăciți, să cerceteze pe toți bolnavii, să nu neglijeze pe văduve, pe orfani și pe săraci. Ei trebuie ca pururea să se gîndească la ceea ce este bun înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor (Rom. 12—7) să se ferească de toată mînia, părtinirea, judecata nedreaptă; să stea departe de orice fel de iubire de argint, să nu dea repede crezare celor care vorbesc împotriva cuiva, să nu fie aspri la judecată, gîndindu-se că toți sîntem supuși păcatului" [41]). Acestea se prezintă ca o completare a virtuților ce se cereau diaconilor, o răspundere în plus față de primii și o dăruire de sine mai puternică.

Cercetînd cu atenție scrierile de care ne ocupăm, se poate observa foarte limpede, cît de clar sînt înfățișate toate problemele legate de ierarhie, cu excepția uneia singure care se pare a nu fi amintită de loc și anume: dacă cei ce intrau în cler ca preoți sau episcopi, trebuiau să treacă prin fiecare treaptă a ierarhiei, adică preotul prin diaconat și episcopul prin amîndouă, sau se făcea direct în treapta respectivă?

Pentru a arăta care era realitatea în această privință, este necesar să facem o mică incursiune în istoria bisericească atît înainte de bărbații apostolici cît și după aceea.

Coborîndu-ne pînă în epoca apostolică, vedem că în una din epistolele pastorale, Sf. Pavel oprește pe Timotei de a-și pune mîinile prea repede și de a hirotoni un neofit care nu este suficient de pregătit pentru conducerea credincioșilor. Se poate vedea în această recomandare origina unei rînduieli adoptate în Biserica apostolică, în virtutea căreia aspiranții la ierarhie să se supună un timp mai mult sau mai puțin prelungit într-unul sau mai multe grade inferioare [42]). Acest obicei este promulgat pentru prima oară ca o prescripție canonică prin canonul 10 al sinodului de la Sardica (343) care hotărăște astfel: „Socotesc că este de trebuință și aceea ca să se cerceteze cu toată grija și sîrguința, că dacă vreun bogat sau scolastic din for, s-a învrednicit a se face episcop, să nu se așeze (în episcopat) mai înainte pînă ce nu va fi îndeplinit slujba

---

40) Sf. Ioan Hrisostom, omilia I la Epist. Filipeni în Migne LXII, 185 la Iustin Moisescu, op. cit. p. 41.

41) M. Pîslaru, op. cit. Sf. Policarp către Filipeni co. VI, p. 174, 75.

42) Leclercq — Ordinations irregulieres în Dictionaire d'arheologie chretienne t. XXII part. II, col. 2391.

de citeț și de diacon și de presbiter, ca prin fiecare treaptă, de s-ar socoti vrednic, să poată păși pragul spre înălțimea episcopiei. Și va avea gradul fiecărei trepte lungimea de vreme, firește nu prea mică, prin care să se poată cunoaște credința lui și felul onestității moravurilor și statornicia și buna cuviința lui; și socotindu-se el vrednic de preoția cea dumnezeiască să se bucure de cinstea cea mai mare. Căci nici nu se cuvine și nici priceperea, nici bunele moravuri nu admit a se tinde la aceasta (episcopie) cu îndrăzneală și cu ușurință, încît ori episcopul ori presbiterul ori diaconul să se pună în chip ușuratic, că așa cu drept cuvînt s-ar socoti neofit, după cum a arătat Sf. Pavel [43]).

Ținînd seama de cele arătate unde se vede destul de clar că orice candidat trebuie să treacă în chip regiementar prin fiecare treaptă spre a fi verificat dacă este vrednic, putem să afirmăm cu certitudine că aceeași situație se oglindește și în scrierile bărbaților apostolici în care găsim pentru fiecare treaptă alte calități, diaconii unele, preoții pe acestea și încă cele specifice lor,. și episcopii la fel.

Aceste calități erau puse în mod crescînd potrivit cu harul fiecărei trepte, tot pentru a se putea verifica candidatul prin fiecare treaptă. Dar dacă stările de drept erau acestea, de fapt nu par a fi fost identice, de altfel însăși hotărîrea sinodului amintit ne atestă o încălcare a acestor principii. Istoria ne pune în față nenumărate cazuri din acestea. În 269, Felix fu ridicat la episcopat atunci cînd el era de abia diacon al Bisericii romane [44]), iar la Cartagina se face alegerea diaconului Ceciliu ca episcop care arată în răspunsul său către eretici, că nu primesc treapta preoției, fapt ce a provocat mare scandal între donatiști, iar el ca să evite orice, le spune: „Dacă hirotonia mea face să fie o dificultate, consacrați-mă din nou, ca și cum n-ași fi fost decît diacon“ [45]).

Asemenea cazuri sînt fără de număr în Biserica Romano-Catolică, cînd foarte mulți diaconi au ajuns papi fără a mai fi trecuți prin treapta preoției după cum ne atestă cunoscutul istoric catolic Leclercq [46]). Avînd atîtea cazuri de acest fel, au transformat abuzul în regulă, așa după cum ei înșiși recunosc, prin episcopul de Paris Enée care spune: „Este socotită o practică comună la Roma, faptul că diaconii sînt în mod imediat consacrați episcopi printr-un fel de salt, adică fără a primi hirotonia în presbiter“ [47]).

Nu tot așa s-au petrecut lucrurile în Biserica ortodoxă care a rămas fidelă felului de organizare al Bisericii primare; și chiar dacă s-ar găsi vreun caz, el nu trece ca regulă, ci ca abuz. Acest lucru ni-l arată însuși patriarhul Fotie cînd scrie papii Nicolae I: „Din contră, dacă vreunul dintre noi dă la un diacon ordinația sa-

---

43) N. Milaș — Canoanele sinoadelor locale vol. II, part. I, p. 134.

44) Socrate, Hist. eccl., 1, II C. XXXVII, P. G. t. LXVII, col. 321, cit. apud Leclerq op. cit. col. 2400.

45) S. Optat, De Schismate Donatistorum 1, IC, XVIII, XIX, P. Lat. XII, col. 919-921; apud Leclercq op. cit. col. 2400.

46) Ibidem; astăzi și la catolici episcopul se trece prin toate treptele ierarhice inferioare.

47) Liber Adversus Graecos, praef. P. L. t. CXXI, col. 689, apud Leclercq op. cit. col. 2399.

cerdotală omiţînd presbiteratul, s-ar condamna ca un vinovat de o gravă greşală... pentru faptul că este foarte mare diferenţă între aceste trepte! Căci prin fiecare din aceste trepte, altele sînt rugăciunile, altele riturile, altele funcţiunile, altele timpurile de observare şi încercările la supunere“ [48]).

Aşadar, aceasta era regula alegerii preoţilor; se alegeau dintre diaconi şi din aceştia numai cei care indeplineau cu prisosinţă calităţile, sau virtuţile ce li se cereau, sau dacă se alegeau dintre mireni, trebuiau să treacă prin diaconat; numai aceştia puteau să-şi plece capul sub mîna purtătoare de har a arhiereului luîndu-şi o şi mai grea sarcină, dar care le aducea o mai mare demnitate, în calitate de „preoţi, sau binecuvîntata cunună spirituală“ după cum îi numeşte Sf. Ignaţie [49]).

Ei sînt cei care stau în locul sfatului apostolilor (πρεσβιτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων) [50]) şi «trebuiesc respectaţi ca pe un siat şi o poruncă a lui Dumnezeu» (δὲ πρεσβυτέρου ὡς συνέδριον θεοῦ) [51]). De ei şi de episcopi trebuiau să asculte creştinii cu gîndul neimpărţit, frîngînd o pîine, care este leacul nemuririi, doctorie ca să nu murim ci să trăim pururea în Iisus Hristos [52]).

Nimic nu le este îngăduit creştinilor sau comunităţilor să facă fără preot; cel ce ar îndrăzni să facă ceva, acela nu este curat în inima sa [53]). Atît de mult se pune accent pe această legătură, încît Sf. Ignaţie face următoarea comparaţie: „Aşa precum Domnul n-a făcut nimic fără Tatăl, cu care era unit, nici prin Sine, nici prin apostoli, tot aşa şi voi să nu săvîrşiţi nimic fără episcop şi fără preoţi, nici să vă pară îngăduite adunările particulare, ci în adunarea voastră comună să fie o rugăciune, o cerere, un gînd, o nădejde în dragoste, în bucuria cea neprihănită, care este Iisus Hristos, decît care nimic nu este mai bun“ [54]). Iată deci cît de departe de adevăr sînt acei care resping ierarhia şi punînd în locul ei adunările în afara Bisericii, cred că prin aceasta reînviază viaţa creştinilor din primele veacuri ale Bisericii. Comuniunea de iubire care se stabileşte în Biserică nu însemnează nivelare şi sfărîmarea acelor elemente pe care le-a introdus însuşi Dumnezeu în constituţia Bisericii Sale, tocmai pentru a asigura rodnicia vieţii creştine a tuturor celor ce participă la ea.

Preoţii iau parte la săvîrşirea Sf. Liturghii şi Sf. Taine alături de episcop şi pentru aceasta ei se bucură de o cinste deosebită asemănătoare sau egală cu a episcopului. „Căci preoţimea voastră, zice Sf. Ignaţie, cea vrednică de laudă şi demnă de Dumnezeu în aşa fel este potrivită cu episcopul, cum sînt coardele cu chitara (ὡς χορδαὶ κιθάρα). Pentru aceasta în unirea şi dragostea voastră

---

48) Photius — Epist., II. P. G. Tom. CII, col. 605, apud Leclercq, op. cit. col. 2399.

49) Sf. Ignaţie, Epist. Magnezieni, cap. XIII, Funk p. 240.

50) Ibidem.

51) Idem către Tralieni, cap. III, Funk p. 244; idem Smirneni cap. VIII, p. 282.

52) Idem către Efeseni, cap. XX, Funk p. 10; îndemn la supunere dă Sf. Ignaţie şi în Tralieni, p. 244 cap. II Filadelfieni 270.

53) Sf. Ignaţie, Tralieni cap. VII, Funk p. 248.

54) Idem Magnezieni, cap. VII, Funk p. 236; Filadelfieni cap. I p. 264.

armonioasă este cîntat Iisus Hristos. Şi fiecare din voi să fiţi un cor pentru ca, fiind armonioşi în bună înţelegere şi primind de la Dumnezeu tonul, în unire să cîntaţi“ [55]).

Aceasta face ca între preoţi şi episcopi să existe o apropiată legătură şi chiar unire între ei şi turmă. Sf. Ignaţie sfătuieşte pe Tralieni cu osebire pe preoţi să fie pentru episcopul lor mîngîiere: „Se cuvine vouă fiecăruia în parte, dar mai ales preoţilor a mîngîia pe episcop, spre cinstea Tatăului, a lui Iisus Hristos şi a apostolilor [56]).

Această legătură nu desfiinţează însă nici în cazul preoţilor, raporturile impuse de principiul ierarhiei. Pentru că deasupra oamenilor este mărturisirea dreaptă ce nu se poate păstra decît prin ascultarea faţă de episcop şi pentru că în primul rînd episcopul este păstrătorul şi garantul dreptei credinţe, prin unirea care există între el şi între comunitatea pe care o cîrmuieşte.

EPISCOPATUL

Episcopatul este treapta ierarhică cel mai clar indicată şi cel mai precis definită, în atribuţiile şi prerogativele ei, în scrierile părinţilor apostolici.

Textele sînt atît de categorice, în special la Sf. Ignaţie Teoforul încît nu mai este nevoie să acordăm o atenţie specială problemei existenţei acestei trepte şi de aceea ne vom mărgini să indicăm doar locurile unde este atestată [57]). Vom încerca aici să prezentăm numai ideile pe care şi le făceau părinţii apostolici despre locul şi funcţiile episcopului în Biserică şi despre relaţiile episcopului cu celelalte trepte ale ierarhiei şi cu credincioşii.

Misiunea primordială, esenţială a episcopului este păstrarea

---

55) Idem Efeseni, cap. IV, 1, Funk p. 216.

56) Idem Tralieni, cap. XII, Funk p. 250.

57) Pentru a desemna această treaptă, bărbaţii apostolici se folosesc de mai mulţi termeni nelipsiţi de semnificaţie pentru situaţia ierarhiei superioare în vremurile acelea. Primii termeni pe care îi întîlnim în cercetarea noastră este cel de igumenis şi proigumenus. „Supunîndu-vă conducătorilor şi dînd cinstea cuvenită presbiterilor voştri“ Sf. Clement către Corinteni, cap. I. 3; XX, 16 Funk. p. 100. Locurile citate au înţeles strict religios, designînd pe episcopi în calitatea de conducători ai Bisericii din Corint, care fără să ştim din ce pricină erau ameninţaţi cu izgonirea din mijlocul comunităţii. Uneori episcopii sînt numiţi slujitori adică diaconi în sensul cel mai general al acestui cuvînt (Invăţ. celor 12 apostoli, cap. XV, 1 Funk p. 32). Alteori întîlnim pe episcopi sub numele de apostoli (Herma, viz. III, 5 Funk p. 440) şi foarte adesea păstor. „Iar unde este păstorul acolo urmaţi ca oile“ (Sf. Ignaţie către Filadelfieni, cap. II, Funk p. 266). Un alt termen pe care-l întîlnim adesea în aceste scrieri şi care disignează pe episcop este cel de „bărbaţi eminenţi“ (Sf. Clement Romanul, cap. XLIV, 3, Funk p. 156). Nu rare ori întîlnim pe cel de episcopi (ἐπίσκοποι) cuvînt întrebuinţat la plural şi care a dat mult de lucru cercetătorilor, spre a stabili care sînt slujitorii indicaţi sub acest termen. Concluziile arată că acest termen designează întregul consiliu; pe episcop ca preşedinte înconjurat de presbiterii săi, (Gh. I. Soare „Forma de conducere în Biserica creştină în primele trei veacuri“, p. 45). In sfîrşit ultimul termen, cel mai frecvent şi potrivit pentru slujitorii din cea mai înaltă treaptă ierarhică, este cel de (ἐπίσκοπος) de vreme ce ei îi îndrumau şi supravegheau pe preoţi, şi diaconi, păstorind în general Bisericile dintr-o anumită cetate. El este termenul cel mai uzitat de Sf. Ignatie dîndu-i aceiaşi însemnare, pe care Biserica i-a păstrat-o pînă astăzi.

dreptei credințe și din acest punct de vedere părinții apostolici cer tuturor o supunere necondiționată. Vorbind despre „buruiana străină care este erezia" și despre cei ce o răspîndesc în Biserică, Sf. Ignație spune :„Păziți-vă deci de unii ca aceștia. Aceasta însă o veți face dacă nu vă îngîmfați și sînteți nedespărțiți de Dumnezeu, de episcop și de rînduelile apostolilor" [58]).

Comuniunea în credință cu episcopul este deci garanția împotriva ereziilor, iar păcatul care poate strica această comuniune este după Sf. Ignație îngîmfarea.

Aleși de comunitate, episcopii sînt însă, ca și celelalte trepte, instituiți în ierarhie printr-un act sacramental : hirotonia, care în cazul lor se face de doi sau trei episcopi [59]).

„Ei au fost trimiși și așezați—spune Sf. Ignație—prin voința lui Dumnezeu [60]), slujirea lor privitoare la comunitate n-o au de la sine, nici prin oameni, nici prin slavă deșartă, ci în dragostea lui Dumnezeu Tatăl și a Domnului Hristos" [61]). Oamenii desemnează deci pe acei pe care cred ei că ar răspunde mai bine voii lui Dumnezeu, dar adevăratul institutor este Dumnezeu însuși. Nu vedem de loc răzbătînd ideea unei preoții universale din mijlocul căreia episcopul este ales doar ca un delegat pus să îndeplinească o funcție, specializat oarecum în activitatea păstorească, ci dimpotrivă se accentuiază faptul că episcopul nu are această slujire „prin oameni" ci de la Dumnezeu.

Ne putem da seama astfel cercetînd scrierile părinților apostolici, care dat fiind timpul în care trăiau autorii lor, socotim că ne dau o idee mai precisă de ceea ce însemna „creștinismul primar", în ce măsură ideea de ierarhie a decăzut și s-a golit de înțelesul ei dintîi în concepția și practica protestantismului.

Se vede clar din numeroase texte locul central pe care-l ocupă episcopul în viața comunității. El este consecința faptului că episcopul în concepția părinților apostolici trebuie să fie icoana vie, integrală a întregii învățături şi vieți creștine [62]). De aceea „el este în fruntea comunității și stînd în frunte stă în locul lui Dumnezeu" [63]) și acolo fiind „trebuie respectat ca pe însuși Chipul Tatălui" [64]) „urmați toți episcopului precum Iisus urmează Tatălui...", fără episcopi nimeni să nu facă ceva din cele ce stau în legătură cu Biserica. Acea euharistie să fie socotită ca adevărată care se săvîrșește de către episcop, sau care o rînduiește el. Ori unde se arată episcopul, acolo să fie mulțimea, precum acolo unde este Iisus Hristos, este și Biserca a toată lumea. Fără episcop nu este îngăduit nici a boteza, nici a face agape ; ci ceea ce găsește el de bun, aceea să treacă și ca bineplăcut lui Dumnezeu, pentru ca să fie sigur și tare, tot ce se face" (μηδεὶς χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου τι πρασσέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω, ἢ ὑπὸ ἐπίσκοπον

---

58) Sf. Ignație către Tralieni, Funk, p. 246.
59) Canonul I apostolic.
60) Ignație către Efeseni, Funk. p. 206.
61) Idem Filadelfieni Funk, 264.
62) Vezi Sf. Ignație către Filadelfieni Funk, p. 264. „Episcopul se găsește în acord cu poruncile ca chitara cu coardele".
63) Către Magnezieni, Funk, 234.
64) Către Tralieni, Funk, 264.

οὖσα ἡ ᾧ ἂν αυτός ἐπιτρέψη... οὐκ ἔζὸν ἔστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκὸπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν) [65]).

Supunerea față de episcop nu este condiționată de vîrsta lor, ci de funcția pe care o îndeplinesc și ea trebuie să fie generală. „Se cuvine însă și vouă să nu abuzați de tinerețea episcopului vostru, ci să-i dați tot respectul cuvenit, avînd în vedere puterea lui Dumnezeu Tatăl, precum am aflat și despre sfinții preoți, care nu au în vedere tinerețea lui, ci i se supun ca niște înțelepți lui Dumnezeu [66]). Se cuvine să se facă aceasta întrucît creștinii, diaconii și preoții sînt mai mulți în comunitate, pe cînd episcopul este unul (ὡς εἷς ἐπίσκοπος) [67]). Făcînd acestea atunci vor forma Biserica cea una, pe care o fericește Sf. Ignație. „Vă fericesc pe voi, care sînteți în așa fel uniți cu episcopul, precum Biserica este unită cu Iisus Hristos și precum Iisus Hristos este cu Tatăl, pentru ca toate să fie armonioase în unire“ [68]).

Episcopul este deci element de unire și armonie în Biserică și toți acei care țin la unitate și armonie, trebuie să asculte de episcop. Sf. Ignație condiționează de părtășia cu episcopul, întreaga unitate a Bisericii și unirea cu Dumnezeu, „căci unde este dezbinare și mînie, acolo nu este Dumnezeu. Domnul iartă deci pe toți cei ce se pocăiesc, dacă se întorc cu pocăință la unirea cu Dumnezeu și la părtășia cu episcopul“ (ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἑνοτητα θεοῦ καὶ συνὲδριον τοῦ ἐπισκόπου) [69]). Iar «cel ce cinstește pe episcop, este cinstit de Dumnezeu; și cel ce face ceva fără știrea episcopului, face voia diavolului» [70]), ba mai mult «dacă se socotește mai mult decît episcopul, este stricat» [71]).

Dacă în viața bisericească, rugăciunea este una din cele mai mari forțe prin care comunitatea se ridică spre Dumnezeu, și aici rolul episcopului este deosebit de mare: „căci, dacă rugăciunea unuia sau altuia, zice Sf. Ignație are atît de mare putere, cu cît mai vîrtos a episcopului și a Bisericii întregi“ [72]).

Din toate aceste se desprinde clar imaginea unei funcțiuni complexe și esențiale pe care episcopul o împlinește în Biserică. Ea face din instituția episcopatului un element fără de care noțiunea însăși de Biserică, așa cum a conceput-o întotdeauna ortodoxia, ca obște unitară și organic închegată, rămîne fără sens.

Noțiunea de Biserică în afara noțiunii de ierarhie, este de neconceput pentru gîndirea eclesiologică ortodoxă de totdeauna și vedem că ea este deopotrivă și pentru primii ei părinți, urmași ai Sfinților Apostoli.

Dar ierarhia este așezată în Biserică și Biserica nu înseamnă numai ierarhia, ci întreaga comunitate creștină, de aceea am văzut la tot pasul mărturii ale strînsei legături ce exista între ierarhie și credincioși. Comunitățile amintite erau comunități de cler și

---

65) Către Smirneni cap. VIII, Funk, p. 282.
66) Către Magnezieni, cap. III, Funk, p. 232.
67) Către Filadelfieni, cap. IV, Funk, p. 266.
68 Către Efeseni, cap. V, Funk, p. 216.
69) Idem Filadelfieni, cap. VÎII, Funk, p. 270.
70) Idem Smirneni, cap. IX, Funk, p. 282.
71) Idem către Policarp, cap. V, Funk, p. 292.
72) Idem către Efeseni, cap. V, Funk, p. 218.

credincioși, de slujitori sfințiți și de creștini, de părinți și de fii sufletești [73]). Ele nu erau comunități laice cu interese omenești obișnuite, ci urmăreau cu toții ridicarea vieții omenești, deasupra patimilor, răutăților, dezbinărilor, spre transfigurare și supremul ideal al creștinilor mintuirea și moștenirea vieții de veci.

Comunitățiile nu se constituiau nici fără preoți, nici fără credincioși. Comunitatea nu insemna asemănare și egalitate fără nici o deosebire în sînul ei, ci dragoste, unire, ascultare și servire între păstori și credincioși.

Clericii duceau o viață în mijlocul poporului, întru totul asemănătoare lui ; fiind căsătoriți ca și ei, pînă chiar și episcopul, iar ca prim factor al existenței pentru toți era munca. Clericii săvîrșeau Sf. Slujbe, iar credincioșii luau parte activă la ele cîntînd, citind și împărtășindu-se din același potir cu clericii. În cult toți formau o familie ai cărei conducători spirituali erau ei. În comunitatea creștină deosebirile și funcțiunile rămîn, dar ele sînt covîrșite și acoperite de sentimentul comun pe care-l dă aceeași credință și dragoste.

Efectul și misiunea comunității, este tocmai aceasta, de a putea asemăna, apropia și lega pe oameni peste ceea ce-i deosebește [74]) prin rolurile ce le îndeplinește fiecare, potrivit locului cel ocupă în unitatea întregului.

Datoriile Bisericii de a face acte de caritate cu ajutoarele donate de credincioși și lupta pentru păstrarea credinței ortodoxe împotriva ereticilor, făcea să se aleagă în cler, numai oameni cunoscuți prin caritatea lor și cunoscători perfecți ai învățăturii creștine, care erau verificați în trecerea lor prin treptele inferioare ale ierahiei [75]).

Între clerul ales astfel și între credincioși, se stabileau în mod normal raporturi de stimă, de încredere și dragoste. Valoarea personală și autoritatea morală a clericului impunea respect credincioșilor. Ca slujitor vrednic și cu o capacitate recunoscută de toți, el era în adevăr un om ales, un creștin de elită, care slujea „sfinților" și căruia hirotonia îi acorda puterea și prestigiul sacru al harului. Hirotonia, așadar, întărea cu pecetea Sf. Duh vrednicia omenească și astfel alesul oamenilor, era alesul lui Dumnezeu. Credinciosii iubeau și cinsteau în el un om sfînt [76]).

Toate acestea explică de ce în veacul apostolic și postapostolic, ideea de ierarhie era atît de puternică în inimile oamenilor și în gîndurile lor, pe care le reflectă și scrierile bărbaților apostolici. Abia atunci cînd în urma unei lungi și nu totdeauna fericite evoluții istorice, aceste realități vor scădea, vor dispărea, pe alocurea cu totul, înlocuite fiind cu altă ordine de lucruri, principiul ierarhiei și slujirea arhierească își vor pierde semnificațiile dintru început și se vor găsi oameni care să le privească drept împiedicătoare pentru o adevărată viață creștină.

---

73) Prof. T. M. Popescu — Duhul comunitar al ortodoxiei; în Ortodoxia Nr. 1, ian.-martie 1956, p. 149.

74) Ibidem.

75) Prof. T. M. Popescu—Cler și popor în primele trei veacuri creștine, în Studii Teologice, noiembrie-decembrie 1949, p. 717.

76) Idem, p. 718

Acest fapt se va întîmpla în pragul epocii moderne, va culmina în Reformă şi va da naştere la sutele şi miile de fracţiuni mereu sfărămîndu-se la rîndul lor, ale vastei familii protestante şi neoprotestante.

În ortodoxie însă, unde învăţătura despre ierarhie a rămas aceeaşi de-a lungul veacurilor, concepţia protestantă şi mai ales cea neoprotestantă, nu-şi poate găsi îndreptăţirea. Ea este un lucru de import care nu şi-a aflat drept de cetate în mijlocul dreptcredincioşilor Bisericii noastre, decît în măsura în care practica nu a concordat întotdeauna cu ideea tradiţională despre ierarhie şi despre raporturile ei cu credincioşii, idee pe care o vedem exprimată cu atîta claritate şi căldură de părinţii apostolici.

Tăria Bisericii primelor veacuri a stat în legătură strînsă dintre cler şi popor, dintre păstori şi păstoriţi. Numai acolo unde această legătură a slăbit, unde ierarhia a încetat să mai fie organul în care adevărata viaţă creştină pulsa cu toată puterea, răspîndind în corpul întregii Biserici influenţa ei binefăcătoare, numai acolo unde distanţa şi răceala au luat locul căldurii şi relaţiilor frăţeşti de odinioară, s-a putut încuiba ideea că ierarhia este în Biserică o simplă instituţie umană de a cărei tiranie credinciosul se eliberează ieşind din Biserică şi din ortodoxie. Exemplul vieţii creştine de odinioară aşa cum se oglindeşte ea în scrierile părinţilor apostolici, trebuie să ne stea mereu în faţă, ca un continuu izvor de gînduri şi de îndemnuri.

Ei au arătat clar că rînduiala ce se asigură în Biserică prin ierarhie şi sfinţirea vieţii prin harul al cărui mijlocitor este ierarhia, nu însemnează despărţire şi deosebire între suflete. Căci vieţuind în har, stăruind în dragoste şi în rîvna pentru viaţa în Hristos, sîntem toţi una, aşa cum s-a rugat El să fim pînă la sfîrşitul veacurilor.

Magistr. IZVORANU STELIAN

PREDICĂ LA DUMINICA VI-a DUPĂ RUSALII

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Viața omenească se poate asemăna cu un rîu, care curge prin fel de fel de ținuturi, pentru a se vărsa, în cele din urmă, în marea cea mare și lără de sfirșit a veșniciei. Acest rîu, care la izvor este curat și cristalin, mai tîrziu, din cauza feluritelor ape ce vin din locuri mlăștinoase, își schimbă înfățișarea, devine tulbure, plin de miasme vătămătoare și fără îmbieri, ceea ce face ca drumețul ostenit, să nu se mai încumete a se opri, ca să-și potolească setea sau să-și răcorească trupul în undele lui.

Tot așa este și viața omenească. La început, ea a fost fără nici o pată. Făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul putea să se apropie prin gîndurile și mișcările sale de Ființa spirituală desăvîrșită și veșnică, care i-a dat viață, de creatorul său.

Ispita duhului celui rău, călcarea legii și stăruința în abatere sau, într-un cuvînt, păcatul, a făcut pe om să-și schiimbe înfățișarea și să devie o făptură lipsită de farmec, înlăuntru căreia se zbuciumă și se ciocnesc tot felul de porniri nedeslușite, care tind să ia ființă și care sînt pricina durerilor și suferințelor noastre. Aceasta însemnează, că în apa cea curată și lină a izvorului în curs, cineva a turnat lucruri vătămătoare, care i-au schimbat culoarea și gustul și că, dacă am putea pune zăgaz apelor ce vin din ținuturi neprielnice, rîul ar curge din nou curat și cristalin cum a fost la izvor.

Ceea ce spunem, aici, nu sînt lucruri din închipuirea noastră. Intîmplări din Evanghelie și din viața Mîntuitorului Hristos, ne vor duce la aceeași încheiere.

Să le ascultăm și să le înțelegem:

Un om paralizat este adus la Mîntuitorul în credința că va fi vindecat. Iisus îi spune: „Îndrăznește fiule: iartă-ți-se ție păcatele tale". Niște cărturari —-deci niște oameni învățați care se găseau acolo, și-au zis în sine :asta este hulă. Cum să se vindece cineva dacă îi ierți păcatele? Și cine este acest om care se crede îndreptățit a face un lucru rezervat numai lui Dumnezeu?

Dar Iisus, care le cunoștea gîndul, răspunde: „ce cugetați cele rele în inimile voastre? Ori aș zice «ți se iartă păcatele», ori aș zice „scoală-te și umblă", tot una e. Am spus ceea ce am spus, numai cà să știți că Fiul Omului are putere a ierta păcatele și în același timp să vedeți și să înțelegeți care este pricina răului și a suferinței în lume.

Intorcindu-se apoi către slăbănog îi zice: „Scoală-te, ia-ți patul tău și du-te la casa ta". Și, pe cînd norodul adunat se mira și

dădea slavă lui Dumnezeu, slăbănogul s-a ridicat, plecînd spre casă sănătos și ducînd el însuși patul pe care suferise.

Dar iată o altă împrejurare:

În preajma templului din Ierusalim, se găsea pe vremea Mîntuitorului o scăldătoare cu puteri miraculoase numită Vitezda. Un slăbănog bolnav de 38 de ani, voia să se arunce în apă, pentru a se tămădui, dar neavînd pe nimeni să-l ajute la vreme, el pierdea totdeauna momentul prielnic, cînd un înger, tulburînd apa, o făcea tămăduitoare pentru cel ce intra întîi.

Iisus vede pe slăbănog, îl întreabă și, aflînd pricina pentru care nu se poate tămădui, îi zice: „Scoală-te,ia-ți patul tău și umblă", vindecîndu-l astfel în chip minunat, cu toată larma bîrfitoare a fariseilor, scandalizați că Iisus a făcut acest lucru Sîmbăta. Mai tîrziu însă, întîlnind pe slăbănog în biserică, Iisus îi zice: „Iată, te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai greșești, ca să nu-ți fie ție ceva mai rău" (Ioan V, 1-15).

Ce rezultă din cele de mai sus? Că păcatul nu se atinge numai sufletește ci și trupește și că el este pricina tuturor durerilor noastre din această lume. Sufletește, el sfarmă legătura dintre noi și Dumnezeu. Trupește, el lasă urme în firea noastră pe care o strică și o face să nu mai urmeze rînduelile ce-i stau la temelie. Păcatul aduce în trup boală și suferință, fiindcă întrerupe mersul firesc al vieții, așa precum a fost statornicit întru început de Dumezeu. El face vieții același rău, pe care apele murdare și vătămătoare îl fac izvorului limpede, cînd ajunge în ținuturi neprielnice. De aceea Mîntuitorul a tămăduit pe unii numai iertîndu-le păcatele — adică înlăturînd pricina răului — de aceea, a zis El slăbănogului: „vezi să nu mai greșești ca să nu-ți fie ție ceva mai rău"; de aceea, la spovedanie, duhovnicul, după ce pronunță formula de iertare a păcatelor, spune: „păcatele nu aduc nici un folos creștinilor ci mai ales: neputință, boală, sărăcie și multe feluri de scîrbe".

Dacă stăruim a cerceta cu adîncă pătrundere efectele și urmările ce se abat asupra celui ce greșește și, mai cu seamă, a celui ce repetă păcatul, ne îngrozim de desfigurarea sufletească și trupească pe care o aduce acest cancer sub diferitele lui fome, al cărui virus pornește de la diavolul și al cărui final este moartea, după spusa sf. Scripturi că: „plata păcatului este moartea". Și dacă ar fi vorba numai de moartea trupească! Dar păcatul pune pe om în situația de a nu fi iertat nici în veacul de acum, „nici în cel viitor", și, deci de a fi condamnat la moartea veșnică „unde va fi plîngerea și scrîșnirea dinților".

Fizionomia morală și trupească a omului abătut pe calea păcatului arată că el e bolnav și rătăcit. Căutătura lui, nu va fi senină niciodată. El nu privește în ochii celui cu care vorbește, ci îl ocolește. Se cunoaște că-l roade ochiul neadormit al conștiinței, care, vrînd-nevrînd, îl divulgă înaintea semenilor săi. Se vede imediat că el este un vinovat. Se știe doar cît de grozavă este tortura acestei mustrări, care, pe unii îi duce pînă la sinucidere. Omul păcătos este capabil de orice faptă urîtă, ființa lui întreagă fiind subjugată de influența celui rău. Toate trăsăturile sufletești i se alterează. Judecata i se întunecă. Simțirea apucă pe căi greșite, iar voința

slăbește pînă la desființare. Deci, un dezechilibru total se produce în ființa celui ce se abate de la legea morală.

Trupul este la fel de crunt lovit, ca o consecință directă și imediată a păcatului, mai ales a păcatului repetat, devenit cu timpul viciu. Vitalitatea slăbește, dezordinea ia locul echilibrului firesc, boli diferite se aruncă asupra omului ca niște lupi cumpliți. Mai totdeauna, aceste urmări tîrăsc pe păcătos pe marginea mormîntului. Toată dulceața aparentă a păcatelor în clipa săvîrșirii lor, se transformă în cea mai grozavă și amară otravă. Cît de greu îi vine omului să se redreseze din această pantă mortală! Legea profilactică a medicinei se poate aplica pe bună dreptate și aici. Mai ușor este a preveni căderea în păcat, decît ridicarea din noroiul păcatelor.

Cele de mai sus, ne-au făcut să înțelegem, nu numai ce este păcatul, dar și ce trebuie să facem împotriva lui. Durerea și suferința din trupul nostru, sînt urmările păcatelor noastre sau ale înaintașilor noștri.

Păcatul este otrava pe care duhul cel rău o toarnă în suflet și în trup pentru a ne amări viața. Mîntuitorul Hristos a șters pe sf. Cruce, cu sîngele Său, păcatul. Prin botez, cei ce-l primesc, au putința scăpării de păcat, dar cîți arată aceasta prin fapte? Cîți avem tăria de a ne feri de ispite și a trăi în curățenie? Taina mărturisirii este și ea un mijloc minunat, care spală de întinăciune, dar cîți ne prezentăm cu umilință și părere de rău, care să ne cutremure cugetul și să ne schimbe firea și mai ales, cîți am izbutit să nu cădem din nou în tina greșalelor care ne-au fost iertate?

Să oprim năvala apelor murdare și rîul va deveni limpede și curat, precum a fost la obîrșie! Să întrerupem viața fără de rînduială în care mulți trăim și vom vedea cum se împuținează și dispar suferințele!...

Printre alte urmări nefaste ale păcatului, este și înrăutățirea raporturilor dintre oameni. De aici vin neînțelegerile, dușmăniile, vrajbele, încordarea.

Dacă natura omului se pervertește prin păcat, după cum am arătat mai înainte, este firesc ca oamenii să nu se mai considere frați și deci să nu se mai iubească, ci să se dușmănească pe chestiuni care — cu o judecată sănătoasă — s-ar fi putut rezolva pașnic. Raporturile de dușmănie sînt deci consecința păcatului! Toți cei ce întreținn dușmănia, sînt oameni ai păcatului, sînt slugi ale diavolului; să luptăm cu dîrzenie pentru frăție și dragoste între oameni, pentru pacea cea dătătoare de viață și progres, care este mijlocul dumnezeiesc de înălțare a vieții omenești pe însoritele și seninele culmi ale fericirii!

IUBIȚI CREDINCIOȘI

Dacă o generație de credincioși ar trăi, fără să vatăme firea prin abateri de la regulile statornicite de Dumnezeu, a doua generație s-ar învrednici de mai multă mulțumire, a treia ar simți că a făcut un pas hotărît spre desăvîrșre, iar celelalte ar grăbi, cum nu ne putem închipui de mult, izbînda noastră desăvîrșită în lupta cu duhul cel rău. Gîndiți-vă numai la cîtă boală și suferință este. din pricina vieții neorînduite și a lipsei noastre de chibzuință și

veți înțelege cît adevăr este în cuvintele pe care Mîntuitorul le-a spus celor ce le-a iertat păcatele și i-a sfătuit să nu mai greșească.

Creștinul înțelegător al acestor lucruri, trebuie să nu uite cea dintîi datorie a vieții sale: năzuința spre bine. Piatra de încercare a sufletului este ispita. Dacă o înlăturăm, năzuința noastră spre bine își deschide drum de înfăptuire; dacă șovăim, păcatul ne copleșește, ne strînge în mii de lanțuri, sfărîmă legăturile noastre cu Dumnezeu, și, iată-ne pe patul de durere și suferință.

Căci „pofta zămislind, naște păcatul, iar păcatul săvîrșindu-se, năștea moartea", cum spune așa de frumos și de adevărat sf. apostol Iacov.

Numai în măsura în care înlăturăm păcatul, putem face ca rîul vieții noastre, tulburat de miasmele ținuturilor neprielnice, prin care trece pe pămîntul ispitelor, să curgă iarăși limpede și cristalin, așa precum a fast la obîrșia lui. Amin!

Preot LAURENȚIU POPOVICI

MĂNĂSTIREA DRAGOMIRNA

UN MINUNAT MONUMENT ARHITECTONIC

Spre nord de orașul Suceava, la o distanță de vreo 12 km., nu departe de comuna Mitocul Dragomirnei, se înalță, pe o colină plină de pitoresc, vechea *Mănăstire Dragomirna,* care este unul dintre cele mai frumoase monumente de artă religioasă din Republica Populară Romînă.

Așezată în preajma codrilor Bucovinei, Mănăstirea Dragomirna este o adevărată podoabă a arhitecturei și picturei moldovenești. Ea este ctitoria marelui Ierarh și cărturar moldovean, Mitropolitul *Anastasie Crimca*, a familiei boierilor *Stroici* a altor membri ai acestei familii, precum și a lui *Miron Vodă Barnovschi,* care cu toții au ajutat la construirea și înzestrarea ei cu odoare și averi.

Mitropolitul Anastasie Crimca este fiul negustorului sucevean Ilie Crimca și al Cristinei, care era din marea familie de boieri moldoveni Stroici, ea a fost înmormîntată la Fătrăuți la 1595.[1]) Ca fiu cucernic, Anastasie își pomenește părinții în însemnările pe care le face pe cărțile manuscrise, dăruite de el mănăstirii Dragomirna.

Predispus spre viața ascetică, cu mare talent de caligraf și miniaturist, om învățat pe vremea lui, își începe traiul, retras de sbuciumul lumesc, în vreun schit din preajma Sucevei și a locurilor lui natale. Intrînd în monahism urcă treptele arhieriei și-și propune să înalțe și el o măreață ctitorie, spre a face ca numele lui să fie slăvit peste veacuri.

Familia lui își avea reședința la moșia Dragomirești, primită în dar de la Petru Șchiopul, și aici se hotărăște Anastasie Crimca să înalțe biserica lui, chemînd să contribuie, cu sprijinul lor material, și rudele lui mai apropiate. La începutul vieții lui monahale, el este egumen al Mănăstirei Galata, prin 1588 apoi ajunge episcop la Rădăuți; iar în 1600, cînd Mihai Viteazul cucerește Moldova, Anastasie Crimca se retrage la moșia sa Dragomirești, rămînînd prietenul Movileștilor. Aici el începe să construiască, după modelul Galatei, o bisericuță de piatră, căptușită la exterior cu cărămidă smălțuită de culoare verde, care, ulterior, a fost văruită. Acoperișul este de șindrilă, iar turnurile mici de lemn, sînt adăugite mai tîrziu. Fiindcă el întemeiase aici un schit, odată cu noua biserică construi și cîteva chili pentru călugări. În 1602 totul fu terminat și noua și mica ctitorie a Dragomirnei fu sfințită.

---

1) N. Iorga, *Istoria Bisericii romînești.* Vol. I ed. II, Buc. 1929, p. 243.

Inscripţia aşezată deasupra uşii de intrare este atotcuprinzătoare de ceea ce trebuie să cunoaştem cu privire la această biserică. Ea are următorul cuprins:

„În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, slăvit în Sfînta Treime, unui Dumnezeu şi prea Curatei lui Maice şi al dreptului Sfînt Enoh şi al Sfîntului Prooroc Ilie şi al Sfîntului Ioan Teologul, au ridicat această biserică smeriţii robi şi închinători ai Sfintei Treimi, chir Anastasie Crimcovici, fost episcop de Rădăuţi, şi jupînul Ilie Stroici, mare logofăt şi fratele lui, jupîn Simion, mare vistiernic, în zilele bine-credinciosului Domn Io Ieremia Movilă Voevod şi a prea iubiţilor săi fii: Io Constantin şi Alexandru şi Bogdan Voevozii, în anul 7110 (1602) iulie 27“ [1]).

Biserica noului schit, mică, dar destul de înaltă, în raport cu dimensiunile ei transversale, după modelul Galatei, a fost construită numai în cîteva luni,de Anastasie Crimca ajutat de rudele sale, boierii Stroici. Această ctitorie, chiar de la începutul ei, a fost înzestrată cu daruri bogate, mori, şi sate cu moşii, de către boierii Stroici şi de Nestor Ureche cu-soţia sa Mitrofana, părinţii marelui cronicar Grigore Ureche.

Pridvorul deschis al acestei biserici are o formă poligonală, neuzitată pînă atunci în arhitectura moldovenească. După asta însă, această înrîurire sudică se va adapta la biserica mare a Dragomirnei şi la alte ctitorii din Moldova. Altarul este semi-circular cu trei ferești, asemănător cu cel de la Mănăstirea Galata, cu unele înrîuriri gotice, care apar în ornamentele de la uşi şi ferești. În interior lipsește pronaosul, iar naosul are o cupolă simplă, care se aseamănă cu cea de la Galata.

În orice caz, elementele noi, ce se observă la această bisericuţă, evidenţiază gustul fin al lui Anastasie Crimca, iar aceste elemente noi se vor dezvolta şi mai mult la biserica cea mare a Dragomirnei.

De mai multă vreme, această bisericuţă, rămasă în afara incintei Mănăstirei Dragomirna, serveşte ca biserică la cimitirul satului [2]).

Dar Anastasie Crimca nu se mulţumi cu atîta pentru locurile lui natale, unde copilărise şi poate şi invăţase lucrul cărţilor bisericeşti împodobite cu superioară artă şi cu mult talent. El voia să înalţe o biserică monumentală, frumoasă cum nu mai era alta, după gustul său de mare artist.

Într-adevăr, după ce ajunse episcop de Roman în 1605, începu construirea «celei mai frumoase şi mai înalte biserici din toată Romînimea»,[3]) o adevărată minune a arhitecturii religioase, care evidenţiază în acelaşi timp şi gustul rafinat de mare artist al ctitorului. Biserica, o mare capodoperă arhitectonică, fu gata în septembrie 1609, cînd Anastasie Crimca era, din 1608, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Noua ctitorie, închinată Pogorîrei Sfîn-

---

1) Ipolit Vorobchievlci, *Sfînta Mănăstire Dragomirna*, Suceava 1908, pp. 145. N. Iorga. *Romînismul în trecutul Bucovinei* Bucureşti 1935, p. 362.

2) G. Balş, *Bisericile Moldoveneşti din veac. XVII şi XVIII*, Buc. 1933, pp. 25-26 ; N. Iorga, *Romînismul în trecutul Bucovinei*, Buc. 1938 p. 362.

3) N. Iorga, *Istoria bisericii rom.* vol. I p. 245.

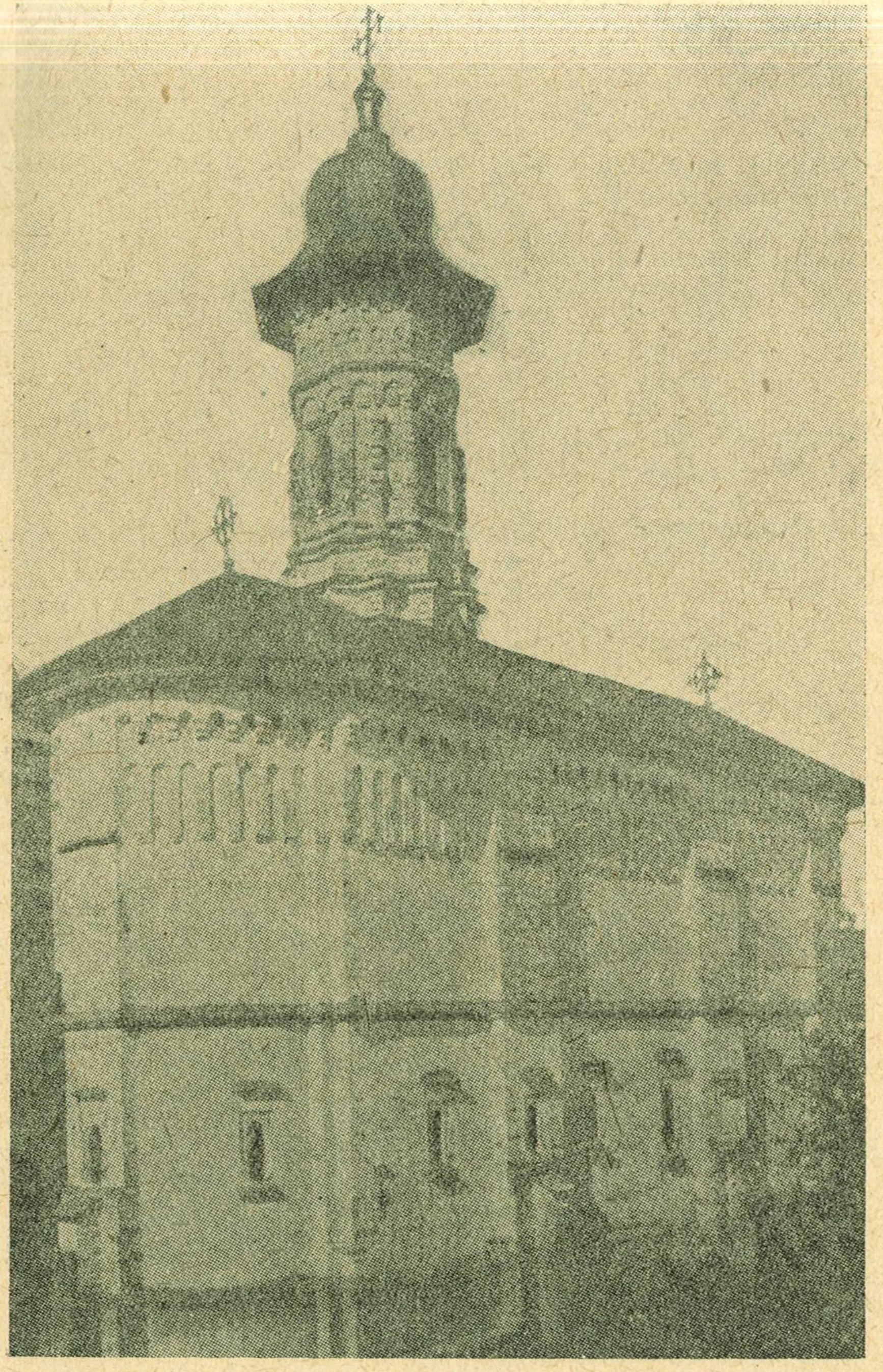

Biserica mănăstirii Dragomirna

tului Duh, înaltă. sveltă, părînd oarecum îngustă, faţă de proporţiile ei monumentale, urmează în mod artistic sistemul arhitectonic ştefanian, ajuns la o perfecţiune neîntrecută, aducînd noi elemente decorative în interior şi la exterior. Planul ei are absidele laterale dreptunghiulare, în exterior, şi nu ating streşina. De altfel această biserică are un tip special de construcţie; de la intrare fiecare încăpere urcă, spre cea următoare, pe cîteva trepte, încît altarul apare ca într-un adevărat amfiteatru, predominînd celelalte spaţii ale bisericei. Pridvorul boltit are forma poligonală, nefolosită în Moldova, decît ca început, la Galata şi la biserica cea mică de la Dragomirna.

Pronaosul este despărţit de naos printr-un perete sprijinit de două coloane, care-l împart în trei deschizături cu două bolţi, ceea ce nu era obişnuit în arhitectura moldovenească. Boltirile pronaosului, înalte ca ale unei catedrale gotice, cu arcuri piezişe construite din piatră, au asemănare cu cele de la biserica Sf. Gheorghe din Suceava, dar mai ales cu cele de la Mănăstirea Probota ; aici însă au nervuri în relief, ca nişte frînghii, care constituie un element nou de ornament. Deasupra este pătratul, peste care se ridică tamburul cu arcurile piezişe ale turlei [1]).

Şi naosul are boltiri asemănătoare, mai ales cu cele de la Probota, cu diferite ornamente: ciubuce, nervuri, scuturi, flori, rozete, etc., care dau un aspect uneori înghesuit, acestor podoabe. Bolta este însă specific moldovenească. Uşa de intrare în pronaos are o ramă la exterior şi alta interioară dreptunghiulară, cu nervuri de profil gotic, sculptate cu motive alese. Absidele sînt în formă poligonală.

Altarul este circular, boltit, cu trei ferești cu cadre, împodobite tot în stil gotic. La exterior biserica Mănăstirei Dragomirna, bine păstrată, zidită din piatră, are o minunată înfăţişare prin ornamentele ei de piatră cioplită cu sculpturi artistice Construcţia ei e întărită prin opt contraforturi, cîte trei laterale, unul la altar, în axă, şi altul la pridvor, toate lucrate solid, dar avînd o înfăţişare mai mult de ornamente, decît pentru întăritură. Întreaga clădire e încinsă de un brîu săpat în forma unei funii împletite în trei, colorat în auriu, roşu şi albastru.

Apoi mai are cercuri de piatră, sculptate în acelaşi fel şi care se urcă în sus pînă la vîrful bolţitor gotice, ca ornamente.

Ferestrele, cu deschizături de acoladă, se aseamănă cu cele din vremea lui Petru Rareş, la naos şi pronaos, cu ornamente ceva mai simple. Uşile de intrare în pridvor au un profil gotic, şi ele sînt arcuite deasupra, ca şi ferestrele. Deasupra se observă zugrăvite icoane iar cîteva rozete împodobesc portalul bisericii.

Faţada, are deasupra o cornişă, care a fost lărgită într-o vreme mai apropiată de noi, atunci cînd a fost modificată şi forma primitivă a învelitorii [2]).

Biserica, construită în forma unei năvi lungi şi înguste, cu două rînduri de arcuri pe console sub cornişă, are un turn înalt şi subţire, care se lansează spre cer, cu ornamente sculptate din

---

1) G. Balş, *l. c.* pp. 27-28.
2) *Ibid.* p, 32.

piatră în mod artistic. Turnul, care are și un paraclis, se sprijină pe o triplă bază; cea de jos e îngustă și pătrată; a doua și a treia au cîte douăsprezece laturi, în formă de stea, împodobite de jur împrejur cu ocnițe și sculpturi migăloase ca o adevărată broderie. În restul lui, turnul are o formă octogonală, cu patru ferești dreptunghiulare, cu cadre de piatră ca la bisericile lui Ștefan cel mare, intervalul între ele cizelat cu sculpturi cu desene geometrice, cu trandafiri și cu rozete, iar deasupra se termină cu arcade duble, peste care se profilează alte ocnițe, mai mari ca cele de la bază, mărginite mai sus de un brîu de piatră sculptat în relief, ca o funie împletită, care înconjoară turnul.

În partea superioară sînt alte două rînduri de ocnițe și o cornișă, toate aceste ornamente mai păstrînd urme din vechea lor zugrăvire cu roș, auriu și albastru, îmbinate cu desene, ce se întîlnesc în vechile manuscrise, din care de sigur că artistul zugrav s-a inspirat [1]). Ceea ce se mai poate observa din vechea zugrăvitură, constituie cea mai minunată vedere din ornamentațiile păstrate [2]). Rozete rotunde și pătrate, sculptate în interiorul ocnițelor și pe contra forturi, nu lasă nici un spațiu liber, fără ornamentare, ceea ce-i dă o frumusețe de mare preț, constituind o adevărată bijuterie a acestui minunat monument de artă religioasă [3]). În paraclisul din turn se urcă pe o scară foarte îngustă, în spirală, cu o portiță ornamentată cu rozete fine.

Biserica are opt clopote variind în greutate de la opt la 1000 kg.

Decorarea fațadei, înfățișînd păsări, animale, struguri, flori, frunze, cu un bogat desen geometric, cu varietatea motivelor ornamentale, tehnica îngrijită a lucrului, ne amintesc de arta cizelării pietrei în arhitectura caucaziană-armeană-gruzină, — precum și de felul împodobirii bisericilor rusești, încă din veacul al XII, în regiunea Suzdalului, a căror influență se resimte sub această formă și în Moldova.

Ceea ce se admiră la turn sînt, de sigur, aceste sculpturi făcute cu multă dărnicie.

Biserica este pictată în fresco, în mare parte aurită și cu culori în roșu și albastru și pictura e foarte bine păstrată în naos și altar; și, ca de obicei, înfățișează chipuri de sfinți și scene din Noul și Vechiul Testament și din viețile Sfinților, impresionînd pe orice vizitator prin frumuseță și cucernicie. În pridvor și pronaos nu se mai păstrează însă urme din zugrăveala cea veche.

Tîmpla, sculptată cu multă artă, aurită, provine de la Mănăstirea Solca, fiind adusă aici în 1793, în schimbul alteia mai vechi, din 1675, care fu dusă la Solca [4]). În afară are zugrăvite trei icoane, la cele trei laturi ale clădirei, înfățișînd pe Maica Domnului cu pruncul Iisus în brațe, Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Vartolomeu.

---

1) N. Iorga, *Romînismul în Bucovina*, p. 136. G. Balș, *o. c.* p. 32.
2) *Ibidem*, pp. 157-158.
3) G. Balș, *o. c.* p. 33. Pr. M. Șesan, *Mănăstirea Dragomirna*, 1943, p. 5.
4) Ip. Vorobchievici, *o. c.* p. 18.

Proporțiile acestei biserici sînt neobișnute, și o fac să aibă o oarecare disproporție între lărgime și înălțime. Într-adevăr, lungimea ei exterioară este de 35,50 m., în pronaos lărgimea este de 6,80 m. iar înălțimea este de 16,60 m. Înălțimea interioară a cupolei Pantocratorului este de 27 m. Lărgimea exterioară a bisericii, fără contraforturi, este de 9.60 m. în vreme ce înălțimea totală, cu crucea turnului, ajunge la 42 m., Grosimea zidurilor este de 1,26 m., și chiar 2 m., în dreptul ferestrelor[1]). În preajma bisericii s-a construit o clădire cu două etaje, servind ca reședință egumenului, apoi o trapezărie cu bolți în stil gotic și cîteva chilii pentru monahi.

Mănăstirea Dragomirna apare ca o puternică cetate, după ce în 1627, Miron Vodă Barnovschi, rudă cu Mitropolitul Anastasie Crimca, construi zidul împrejmuitor, înalt de 10,70 m., și gros de 1,72 m., cu turnuri masive în cele patru colțuri și deasupra portalului, așa cum sînt și la Sucevița; toate acestea pentru adăpost în vreme de cumpănă: oameni, vite și averi.

Turnurile aveau denumirea de: Barnovschi, Gherontie, Silvestru și al arhimandritului și aveau beciuri mari și adînci.

Intrarea în Mănăstire se face prin zidul dinspre sud, printr-un portal monumental, ornamentat cu steluțe și avînd la mijloc stema țării: bourul cu gîtlej și steaua între coarne, într-o ramă; iar dedesubt crucea cu trei ramuri, cu flori, luna și soarele, încît aici Stema apare săpată în piatră, mai bine decît oriunde. Deasupra porții este construit un turn-clopotniță. În incinta mănăstirei, la dreapta și la stînga, se aflau chiliile monahilor și locul egumeniei. Pe zidul de la intrare o inscripție amintește că: «cu mila lui Dumnezeu Io Miron Barnovschi Movilă Voevod, Domn al Țării Moldovei, am făcut această poartă cu cinci turnuri în zidul sfintei biserici și încunjur de zid în jurul sfintei mănăstiri Dragomirna, unde este hramul Pogorîrei Sfîntului Duh, și am făcut-o pentru pomenirea mea și a părinților mei, cu binecuvîntarea Arhiepiscopului chir Anastasie Crimcovici și Mitropolit al Sucevei, în anul 7135 — 1627 — august 30»[2]).

Luînd pildă de la viața monastică a Dragomirnei, Miron Vodă Barnovschi, cu sfatul Mitropolitului său, a rînduit în 1626 septembrie 20 și apoi în 1626 martie 20, — felul cum trebuia să urmeze, de acuma înainte, viața monahală în Moldova, în toate mănăstirile[3]).

Mănăstirea Dragomirna, alături de Galata, este un monument arhitectonic care, prin elementele noi ce le înfățișează, va influența stilul construcțiilor religioase din Moldova în sec. XVII. Urmînd spiritul arhitecturii moldovenești, chiar și cu tendința ei spre înălțime, această biserică are însă elemente decorative noi de influență a barocului apusean precum și a orientului caucazian-georgian: rozetele și scuturile și mai ales funia împletită, care se găsește în tot orientul apropiat, pînă în India și în Egipt și care s-a folosit foarte mult în arta țărănească de la noi.

---

1) G. Balș. *o. c.* pp. 33-34. I. Vorobchievici *o. c.* p. 16.
2) N. Iorga, *Romînismul în Bucovina*, p. 363. Ip. Vorobchievici, *o. c.* p. 21.
3) Idem, *Istoria bis. romînești*, I, p. 268.

Un alt element deosebit este că fațada nu mai este împodobită cu picturi, ca la bisericile din veacurile trecute, ci cu ornamente variate, sculptate, care acopăr fiecare piatră, aceasta fiind influență orientală, în deosebi georgiană și rusească. Chenarele ușilor și ferestrelor și nervurile de tot felul apar ca reminiscențe din gotic [1]). Amestecul acesta de elemente vechi și noi și străine, se datorește nu atît arhitectului străin, care ar fi, după tradiție, un oarecare *Dima*, cît personalității perstigioase a Mitropolitului Anastasie Crimca, el însuși un artist fin și talentat, cunoscător al elementelor arhitectonice romîne și străine și care a dat directivele necesare pentru construirea acestui strălucit monument de artă religioasă, de la începutul sec. XVII.

Și nu este de mirare că această minunată ctitorie a inspirat alte construcții de biserici moldovenești din sec. XVII, cum sînt: Solca, Bîrnova, Trei Ierarhi, la care se îmbină influența arhitecturei orientale cu a celei muntene și a Dragomirnei, apoi Golia, Putna, Sf. Onofrei și altele, toate au adoptat multe din elementele ornamentale ale Dragomirnei, devenite caracteristice apoi, stilului moldovenesc din acest veac, [2]) care devine stilul nou al acelor vremuri.

O dată precisă a construirii acestei biserici nu se cunoaște, dar din însemnările aflate pe două Tetravanghele manuscrise, ce i-au fost dăruite de Mitropolitul Anastasie Crimca, se poate deduce, neîndoielnic, că, în 1609 luna septembrie, era terminată și mai tîrziu Miron Barnovschi i-a făcut doar unele completări [3]).

Fiindcă în acea vreme începuse moda închinării de mănăstiri romînești către locurile sfinte și alte centre ortodoxe din orientul apropiat, Mitropolitul Anastasie Crimca voi să cruțe ctitoria sa de această oneroasă perspectivă, de aceea, încă din 1620, luă măsuri, prin care el mărturisi, «prin această carte-scrisoare a noastră, cînd se va întîmpla vreodată sfintei mănăstiri, după moartea noastră, vreo nevoie, care-l va alege Dumnezeu să fie domn în țara Moldovei, să nu cuteze, cineva din domnii ctitori sau din boeri sau din rodul nostru, a închina Sfîntului Munte sau Ierusalimului, ori a da mănăstirea noastră sub puterea vreunui Patriarh ori vreunui Mitropolit, ori a scoate pe călugări din Țara Moldovei, ori a orîndui egumen din mănăstire străină, ci să aibă a lăsa mai sus zisa sfîntă mănăstire în toată pacea și neclintită în veci», cu blăstăm asupra acelui, care ar face împotrivă, blăstăm arhieresc întărit cu «anaftema, de care nu pot să scape sufletele» [4]).

Era un protest categoric și energic împotriva înstrăinării, care se afirma tot mai mult, a bunurilor și monumentelor noastre religioase.

După o intensă și spornică activitate, Anastasie Crimca se retrage din scaunul mitropolitan la mănăstirea Dragomirna, unde duse un trai liniștit pînă la 1629 cînd își sfîrși zilele. El este

---

1) G. Balș, *op. cit.* pp. 35-36.
2) *Ibid*, p. 36.
3) Ip. Vorobchievici, *op. cit.* p. 19.
4) N. Iorga, *Istoria Bis. rom.* vol. I, Buc. 1929, pp. 265-266.

înmormîntat în pronaosul ctitoriei lui, sub o lespede simplă, fără nici o inscripţie, aşezată în 1631. În pridvor se mai află cîteva morminte şi anume: a Mariei, fiica lui Constantin Vodă Mavrocordat, soţia paharnicului Gheorghe Balş, din 15 februarie 1770; piatra are o inscripţie în greceşte şi stemele Moldovei şi Munteniei: vulturul şi zimbrul. Alături este un alt mormînt cu o lespede de marmoră şi inscripţie tot în greceşte, atribuit, după tradiţie, arhitectului Dima, care se presupune că ar fi fost constructorul mănăstirei, în al cărei pomelnic este trecut, de alt fel, şi numele lui, între ctitori. Dar înscripţia de pe această marmoră n-are nici o legătură cu Dima şi e posibil ca lespedea să fi fost adusă din altă parte şi aşezată aici, numai ca o relicvă preţioasă. Urmează apoi trei morminte boereşti unul din 7181-1673, ianuarie 4 şi altul din 7188-1680 luna iunie 4.

Afară este mormîntul episcopului Bucovinei Daniil Vlahovici (1789-1822) [1]).

Mănăstirea Dragomirna, înzestrată cu averi mari: moşii, sate, vii, heleştee, etc., a devenit un centru important al vieţii spirituale moldoveneşti. De la începutul existenţei ei a primit daruri însemnate, care i-au dat posibilitatea să asigure progresul credinţei ortodoxe. Astfel la 26 martie 1612 Ştefan Tomşa îi întăreşte satele Uriceni şi Flămînzii din ţinutul Hîrlăului, după privilegiile lui Petru Vodă Şchiopul [2]). Familia Stroici a înzestrat această mănăstire cu importante donaţii. Astfel Lupu Stroici îi dăruieşte satele Dămideni din ţinutul Dorohoiului cu heleştee, mori şi fîneţe, şi Drujăşti cu heleştee şi mori pe Sitna. Iar la 20 august 1616 Ionaşcu, fiul lui Lupu Stroici, dăruieşte şi din partea lui mănăstirei Dragomirna satele Drujăşti, Trăisteni (Hîrlău), Bîrsăneşti (Dorohoi), Broscăuţi, şi două fălci de vie la Cotnari în Rediul domnesc [3]). La 2 iunie 1617 postelnicul Bernat, printr-o carte de la Radu Vodă Mihnea, ia de la logofătul Stroici nişte sate pentru un împrumut de 2000 de galbeni ungureşti, ce-i acordase cînd s-a însurat şi şi-a măritat surorile. Dar mitropolitul Anastasie Crimca a răscumpărat o parte din aceste sate, pe care logofătul Luca Stroici le dăruise mănăstirei Dragomirna [4]).

La 30 martie 1621 Alexandru Iliaş întăreşte acestei mănăstiri satul Mătieni cu vad de moară în Jijia şi sălişteа Borzeşti, cu mori în Jijia pe Iubăneasa în ţinutul Dorohoi [5]).

Dar cel care s-a interesat mult de această mănăstire a fost Miron Barnovschi Vodă. Astfel la 30 aprilie 1626 el înzestrează «sfînta noastră rugă şi mănăstire din nou zidită», cu satul Fărceni, care a fost a lui Isac Balica hatmanul, dăruit pentru sufletul lui şi a părinţilor lui, ca să fie scrişi în pomelnic şi pomeniţi din an în an [6]).

La 3 iunie 1626 îi mai dăruieşte satul Nicşeni din ţinutul

---

1) N. Iorga, *Romînismul în trecutul Bucovinei*, Buc. 1938 pp. 362-363. Ip. Vorobchievici *o. c.* pp. 38-39.
2) *Arh. St. Iaşi*, pachet 323, n. 5.
3) *Ibid.* pachet 323 no. 8.
4) *Ibid.* pachet 298, no. 2.
5) *Academia R. P. R. filiala Iaşi*, Doc. ms. vol. 1621-1625.
6) *Ibid.* vol. ms. 1626-1630.

Hîrlău, fost sat domnesc[1]). Iar la 16 martie 1627 îi dăruiește satul domnesc Salcea din ținutul Suceava și-i întărește stăpînirea asupra satului Fărceni (ținutul Dorohoi), întrucît hatmanul Isac Balica n-avusese copii[2]).Miron Barnovschi în testamentul, pe care-l face, și în care orînduiește cum să se urmeze, după moartea lui, cu averea de care dispunea și cu care își înzestra ctitoriile lui, roagă să fie înmormîntat la Mănăstirea Dragomirna. În sfîrșit, Moise Movilă, la 5 septembrie 1630, întărește acestei Mănăstiri stăpînirea asupra satului Nicșeni, cu heleșteu, cu vecini și cu tot venitul.

La 6 septembrie 1630 Moise Movilă îi dăruiește satul Dobrinăuți pe Siret și un loc de moară, danii de la logofătul Luca Stroici și de la Ieremia Movilă și un vad de moară pe rîul Suceava[3]).

Acestea sînt numai cîteva spicuiri din daniile primite de această mănăstire. Dar activitatea ei a fost stînjenită prin prădăciunile și devastările din 1653 cînd s-au furat cărți și odoare de mare preț și urice domnești; care au trebuit să fie refăcute de domnii următori lui Vasile Lupu.

Mănăstirea a fost restaurată cu sprijinul vistiernicului Filip Catargiul, căci ea rămăsese pustie și părăsită după o asemenea prădăciune[4]).

Astfel Gheorghe Ștefan, la 22 martie 1654, îi întărește stăpînirea asupra satelor Drujăști, Zlătari, Trăisteni, pe Miletin, Tocmăgeni, Flămînzi, Drăgotești pe Miletin, Dobronăuți, Borzești, Storojeni, Vitna, toate în ținutul Suceava; Horodești pe Ciuhur în ținutul Iași, cu mori și heleștee[5]).

În total, făcîndu-i și el donații, îi întărește stăpînirea asupra a 32 sate și moșii. La 1741 și Const. Mavrocordat întărește aceste donații. Dar în 1758 alte prădăciuni făcute de Tătari, provoacă spaima monahilor.

Grigore Calimah îi întărește, la 4 august 1763, stăpînirea asupra moșiilor Flămînzi, Uriceni, Tocmăgeni și Drăgotești din ținutul Hîrlăului, în care-i vorba și de «drumul cel mare» a acestei reședințe voivodale[6]). Moșiile Flămînzi și Uriceni erau megieșite cu ale vornicului Teodor Balș[7]). La rîndul său domnitorul Grigore Ghica Vodă a luat măsuri pentru refacerea și repunerea în drepturi a Mănăstirei Dragomirna, asupra averii ce posedă.

În 1763 poposi în Mănăstirea Dragomirna cunoscutul călugăr *Paisie Velicicovschi* cu 64 ucenici. El se silește să-i asigure un deosebit progres pe terenul cultural. Mănăstirea era foarte bogată atunci, dar printr-o gospodărire proastă, cu înstrăinarea avutului ei de către economul Meftodie, ea sărăcește, deși episcopul Dosoftei Herescu, de la Rădăuți, a căutat s-o ajute.

---

1) *Ibidem*
2) *Uricarul*, VIII, pp. 380-387. XIV, pp. 100-103.
3) *Acad. R. P. R. filiala Iași*, vol. doc. ms. 1626-1630.
4) *Anuarul Arhiedecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1933*, 1933, p. 22.
5) *Arh. St. Iași*, pachet 323, no. 64. Ip. Vorobchievici, o. c. pp. 54-55.
6) *Ibid.* pachet 322, no. 79.
7) *Ibid.* pachet 320, no. 63.

Astel, călugărul Meftodie a înstrăinat averea schitului Gorovei, din ţinutul Dorohoi, care era filială a Mănăstirei Dragomirna. El vîndu la particulari multă zestre a acestei mănăstiri şi a schitului Gorovei: case, dugheni, vii, moşii, locuri virane, vite, etc. Mănăstirea Dragomirna a avut moşia Schitului Gorovei pînă la 1775, cînd a fost anexată Bucovina de către Austria [1]). După 1782, din averea mănăstirilor, Împăratul Iosif al II-lea a creiat «Fondul religionar, greco-oriental al Bucovinei» [2]).

În 1767 primi un policandru mare de sticlă, dăruit de împărăteasa Ecaterina a Rusiei şi un clopot mare de la mareşalul Petru Rumianţov. Odată cu ocuparea Bucovinei de către Austriaci însă Paisie Velicicovschi, cu ucenicii săi, plecă din Dragomirna şi se aşează la mănăstirea Secu. Între timp ctitoria Mitropolitului Anastasie Crimca se deteriorase şi devenise aproape «nelocuibilă». Mai tîrziu i s-au făcut unele amenajări iar în 1845 se încep reparaţii mai mari; se dărîmă capela veche cu chiliile călugărilor şi se face o clădire nouă pentru egumenie, cu 24 de chilii pentru monahi şi un paraclis cu hramul Sf. Neculai. Se repară şi acoperişul, căruia i se modifică însă vechea înfăţişare [3]). Biserica veche a fost şi ea reparată, făcîndu-i-se un acoperiş nou cu trei turnuleţe. În timpul războiului din 1914-1918, alte devastări se abat asupra mănăstirei Dragomirna, care au fost apoi îndreptate şi reparate sub cîrmuirea romînească.

Mănăstirea Dragomirna, ca centru de cultură a avut şi cîţiva egumeni cărturari, îndrumători a iniţiativei spirituale. In această mănăstire au lucrat caligrafi iscusiţi, din şcoala Mitropolitului Anastasie Crimca, zugravi de icoane şi de biserici, aurari, legători de cărţi, ş. a. Între aceşti stareţi, se numără *Isaia Băluşescu* (1792-1796), care la 1823 ajunge episcop al Bucovinei; însemnat prin activitatea lui culturală. El a reparat şi înzestrat această mănăstire. Opera lui a fost continuată de egumenul *Ignatie Hacman* (1818-1840), al cărui nepot, Eugeniu Hacman, a ajuns Mitropolit al Bucovinei în 1835.

Egumenul *Artemon Bortnic* (1840-1848), construieşte egumenia cea nouă şi face mari reparaţii în mănăstire. Alt egumen *Teoctist Blajevici*, (1863-1874) monah cu cultură, a avut o aleasă activitate literară şi a publicat cărţi cu conţinut educativ-religios şi gramatici în limba romînă. Ajuns mitropolit al Bucovinei, în vremea lui se înfiinţează facultatea de Teologie de la Cernăuţi.

Mai tîrziu arhimandritul *Ipolit Vorobchievici* (1905-1918), scrie o monografie a acestei mănăstiri şi-i aduce multe îmbunătăţiri pentru buna ei funcţionare. După primul război mondial, mănăstirea Dragomirna şi-a continuat rostul ei sub stăpînirea romînească.

* * *

1) Ip. Vorobchievici, *o. c.* pp. 11 şi 54.
2) Isidor Onciul, *Fondul religionar greco-oriental al Bucovinei*, Cernăuţi, 1891.
3) Ipolit Vorobchievici, *o. c.* pp. 24-25.

Mănăstirea Dragomirna este un vechi așezămînt religios în care a pulsat spiritualitatea romînească. Aici s-au scris și s-au ilustrat cu mîni măiestre cărți religioase, pe care le cunoaștem și astăzi.

La mănăstirea Dragomirna s-a putut păstra, cu destulă greutate și neajunsuri, cîteva din aceste cărți religioase manuscrise, ilustrate cu artă și dăruite de ctitorul ei, Mitropolitul Anastasie Crimca, care a contribuit și la alcătuirea lor. Intre acestea este un *Tetravanghel* scris pe pergament, ilustrat cu numeroase icoane, miniaturi și inițiale, executate cu multă artă, și cu împletituri colorate și aurite. În interior se află un chenar mărginit de motive florale cu un text în care se spune că: «acest Tetravanghel l-a făcut și l-a zugrăvit și l-a ferecat și l-a aurit smeritul Arhiepiscop Anastasie Crimcovici și Mitropolit Sucevei întru pomenirea sa și a părinților săi Ioan Crimca și Cîrstina și l-a dat în nou zidita sa mănăstire numită Dragomirna... anul 7118-1609 luna septembrie 1». Manuscrisul este ferecat în argint aurit și este o capodoperă artistică. E împodobit cu chipuri de sfinți și cu portretul donatorului, în genunchi, ținînd un filacter în mînă; cartea este foarte bine păstrată. Un alt *Tetravanghel*, scris pe hîrtie vargată de Veneția, e ilustrat cu mai puține miniaturi și ceva mai uzat. Miniaturile sînt încadrate într-o bordură cu motive florale în roș, alb și albastru. Pe fila primului caet într-o inscripție marginală se spune: «că a fost făcut și ferecat» de Mitropolitul Anastasie Crimcovici, care l-a dăruit mănăstirei Dragomirna în anul 7118-1609 luna septembrie 18.

Un al treilea *Tetravanghel* scris pe pergament, ilustrat cu miniaturi, vignete și inițiale din împleteturi, cu culori vii și variate: roș-purpură, portocaliu, violet, rubiniu, verde, albastru, galben și aur. O însemnare arată că tot Mitropolitul Anastasie Crimca, «l-a făcut, l-a zugrăvit și l-a ferecat și l-a aurit», dăruindu-l mănăstirei Dragomirna la 7124-1616, septembrie 6. Este ferecat din argint aurit și pe o pagină interioară, împreună cu o altă însemnare, este și chipul Mitropolitului Anastasie Crimca în genunchi, precum și a lui Ștefan Vodă Tomșa.

O *Psaltire* scrisă pe pergament, cu inițiale mari, cu frontispicii, vignete, chenare și miniaturi bogate, cu scene care reprezintă fonduri de arhitectură cu cetăți și turnuri de biserici moldovenești, avînd și cîteva scene din viața ctitorului, al cărui chip îl reprezintă îngenunchiat în fața unei biserici, care se aseamănă cu Dragomirna cea mică. O însemnare arată că Anastasie Crimca a dăruit-o mănăstirei sale în anul 7124-1616 iunie 6.

Un *Liturghier* scris pe pergament cu capitole de aur, inițiale colorate cu aur, portocaliu, albastru și violet și cinci miniaturi. Legătura în argint aurit. Manuscrisul a fost dăruit de Mitropolitul Anastasie Crimca la anul 7118-1610, mănăstirei Dragomirna. În 1653, în timpul luptelor dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, cartea a fost prădată din mănăstire, de Cazaci împreună cu un Tetravanghel și alte manuscrise și odoare de preț. Dar Doamna Ecaterina, soția lui Vasile Lupu, l-a răscumpărat și l-a readus la Dragomirna.

Acest Liturghier poartă însemnarea următoare: «Ecaterina

Doamna Voevodului Io Vasile Voevod, din mila lui Dumnezeu domn Țării Moldovei, au cumpărat acest Liturghier, ferecat cu argint și aurit, care, cînd s-au războit cu Cazacii, l-au răpit hatmanul Timuș al Cazacilor de la Sfînta Mănăstire Dragomirna, la 7162-1653 luna septembrie 28 zile și l-au dat iarăși aceleași Mănăstiri Dragomirna» [1]).

Un alt *Liturghier* scris pe pergament cu două miniaturi, din care în una este portretul Mitropolitului Anastasie Crimca, a fost dat mănăstirei în anul 7118-1610. Și acesta a fost prădat în 1653 și răscumpărat de Eustafie Zaremba negustor din Tîrgoviște, care se afla la Liov, și redat mănăstirei Dragomirna, în anal 1666. Un al treilea *Liturghier*, scris pe pergament, cu litere din tuș negru, aur și roș. Inițiale, capitale și 13 miniaturi colorate artistic împodobesc și această carte dăruită de Mitropolitul Anastasie Crimca ctitoriei sale în anul 7124-1616. Ferecătura este în argint aurit.

În afară de liturghier, Doamna Ecaterina a răscumpărat și Psaltirea, pe care tot în 1653 a redat-o mănăstirei. Unul din cele trei liturghiere, la fel de prețioase toate, prădat în 1653, a fost răscumpărat cu «13 poloboace de miere curată» de Paul Saulea vel Mestnic cu cneaghina lui Erina și restituit mănăstirei la 1656.

Al treilea Tetravanghel împreună cu un felon și un stihar, răscumpărate de la cei, care le prădaseră, au fost și acestea redate Dragomirnei în 1660, în timpul domniei lui Ștefăniță Vodă Lupu.

Dezastrul a fost mare, atunci, la mănăstirea Dragomirna, care a fost jefuită de odoarele ei de mare preț.

Dar în însemnarea de dăruire a manuscriselor, se spune clar că «dacă cineva va îndrăzni să ia (cartea) din Sf. Mănăstire, fără binecuvîntarea întregului sobor, acela să fie blestemat și treclet anatema, maranata și să aibă protivnic pe însuși Tatăl și Fiul și Sf. Duh și pe Prea Curata lui Maică și pe toți sfinții, la înfricoșata lui judecată».

Acest blestem a făcut că, în cele din urmă, manuscrisele și odoarele furate, o minunată comoară de artă, au ajuns iarăși, în bună parte, în colecția Mănăstirei Dragomirna.

În plus se mai află numeroase cărți tipărite, între care un Evangheliar imprimat la Liov în 1644 și dăruit mai întîi mănăstirei Solca la 1717 de Lupu Murguleț, ajuns apoi la Dragomirna; precum și alte 28 cărți bisericești aduse de la Kiev în 1750. Apoi un alt Evangheliar în romînește, tipărit la Mănăstirea Neamțu în 1821. Alte odoare ca: antemise vechi și noi, aere, veșminte lucrate de mînă, și brodate cu fir de aur, argint și mătase, din anii 1559, 1598, 1612 și 1626; potire de argint, discuri, stele și cadelnițe de argint; sfeșnice și policandre, patru icoane zugrăvite pe lemn și bogat aurite, posedă această mănăstire[2]).

---

1) Ip. Vorobchievici, *o. c.* p. 43.

2) Id. *Istoricul Sf. Mănăstiri Dragomirna*, Suceava 1908, pp. 41-47; Melchisedec, *O vizită la cîteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina* A. A. R. S. II. Tom. VII, Buc. 1886, p. 287. Pr. Dr. M. Șesan. *Mănăstirea Dragomirna* pp. 9-11. Teodora Voinescu, *Contribuții la studiul manuscriselor ilustrate din mănăstirile Sucevița și Dragomirna* în *Studii și Cercetări de Istoria Artei* 1-2 1955, pp. 109-113. Miron Costin, *Cronica*, ed. P. P. Panaitescu p. 162.

Ctitorii acestei mănăstiri și pioșii donatori: domni, boeri, egumeni și călugări, s-au îngrijit s-o înzestreze cu odoare de mare preț, admirate în toate timpurile. De la țarul Feodor Ivanovici este un aer dăruit la 1598, prin ctitorul bisericii, lucrat din damasc roșu, cusut cu fire de argint și mătase.

Alt aer din 1625, de la ctitorul mănăstirei, de damasc roșu, cusut cu fire de aur de argint. O cruce de lemn de abanos din 1542, care a fost la mănăstirea Voroneț. O cruce de lemn de cedru cu 32 iconițe, săpate, ferecată în argint aurit, dăruită de Mitropolitul Anastasie Crimca în 1624. Un relicvar cu părți din moaștele sf. Mucenic Iacob Persul, martirizat în 393 și adus la această mănăstire în 1697[1]).

Oricine a vizitat această strălucită ctitorie din veacurile apuse, a rămas plin de admirație față de ea, și nu poate să uite arta cu care a fost construită și minunatele ornamente, care-i îmbracă atît exteriorul cît și interiorul.

Pentru că Mitropolitul Anastasie Crimca n-a cruțat nici o cheltuială, punînd la dispoziție, pentru a o vedea înfăptuită, nu numai averea, dar și toate cunoștințele lui în artă și sculptură ; iar arhitectul, care a condus lucrările, s-a întrecut pe sine, folosind toate mijloacele de tehnică și de împodobire ale marelui său talent de meșter și artist[2]).

Asta face ca mănăstirea Dragomirna să dăinuiască peste veacuri în conștiința și evlavia unui neam întreg.

EMIL DIACONESCU

---

1) N. Iorga, *Romînismul în trecutul Bucovinei*, Buc. 1938. p. 154, Dr. E. Kozak *Die Steininschriften aus der Bucovina*. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Eukovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'an XIX-e siècle*, Paris 1928. G. Balș, *Les influences armeniennes et georgiennes sur l'architecture roumaine.*

2) *Ibid.*

IAȘII ÎN SECOLUL XVII

(FIXAREA CAPITALEI, ACTIVITĂȚILE ECONOMICE, STATISTICI DEMOGRAFICE, EDILITARE)

Realizarea unei monografii istorice a Iașilor rămîne încă un deziderat. În faza preliminară va trebui reconsiderată și valorificată literatura problemei [1]), paralel cu publicarea de noi contribuții.

Neutilizarea completă a surselor externe și a informației documentare din arhivele și publicațiile noastre a dus la afirmații superficiale și chiar eronate.

Astfel nu s-a remarcat, în mod judicios, existența dualismului Suceava-Iași în a doua jumătate a sec. XVI și prima jumătate a sec. XVII în ce privește reședința domnească, afirmîndu-se greșit că Lăpușneanu ar fi mutat «capitala»; nu s-a subliniat dezvoltarea economică pe care o iau Iașii în sec. XVII, în funcție de situația de capitală domnească și de poziția favorabilă pe calea tranzitului internațional, care lega Polonia de Orientul apropiat, și nici nu s-au folosit datele statistice — relativ abundente — pentru a stabili, cu aproximație, numărul de case și locuitori.

Dacă pentru sec. XV și XVI informația se reduce la simple mențiuni și cîteva descrieri sumare, pentru cel următor se pot număra cîteva zeci de descrieri ale Moldovei și Iașilor, care redau, succesiv, evoluția sau regresul temporar, condiționate de dezvoltarea internă și de factorul extern.

Unele din aceste descrieri au fost menționate, rezumate sau discutate de Iorga, în Istoria Romînilor prin călători [2]), sau reproduse fragmentar și cu multe deficiențe, în buletinul Ioan Neculce [3]), dar majoritatea, dintre care unele conținînd date im-

---

1) N. A. Bogdan, *Orașul Iași*, monografie istorică și socială ilustrată. Ed. II, Iași, 1914 (lucrare de diletant); I. Minea, *Iașii în vremea Cantemireștilor*, Viața Romînească, XV, 1923, p. 237—245; idem, *Alexandru Vodă Lăpușneanu și Iașii*, Însemnări ieșene, III, 6 mai 1938, p. 303—310; idem, *Din trecutul Iașilor*, Cercetări istorice. XIII-XVI, 1—2, 1940, p. 670—676; V. Tufescu, *Iașii și orașele din nordul Moldovei*, Arh. Bas. IV, 3, 1932, p. 215—233; N. C. Bejenaru, *Originile Iașilor*, Analele Moldovei II, 1942, p. 3—19; E. Condurachi, *Jassy et ses environs*, Bucarest, 1944 (1945); C. Turcu, *Catastihul unei dugheni din Iași la 1679*, St. și Cerc. F. Iași, VI, 3—4, 1955.

2) Ed. II, Buc., 1928-1929.

3) Iași, 1922-1928.

portante, au rămas uitate și cei care le-au publicat au scos în relief lucruri cu totul secundare, neglijînd tocmai partea relativă la situația economico-socială din Moldova epocii respective, orașele sale și în primul rînd la Iași.

Iașii devin capitala Moldovei spre mijlocul sec. XVII, datorită abandonării sistemului feudal al deplasărilor curții domnești, dualismului, și datorită poziției centrale pe care o ocupau în cadrul statului. Cazuri similare au fost și cu alte localități, la început de importanță redusă, dar cu o poziție neperiferică. Se pot aminti Varșovia și Madridul [4]).

Așa cum Varșovia ia locul Cracoviei periferice spre sfîrșitul sec. XVI, tot astfel Suceava izolată spre munte, așezată pe o poziție strategică, cedează Iașilor prioritatea.

Pentru oscilarea între Suceava și Iași s-a pus și problema raporturilor cu turcii și polonii, care, în funcție de rolul pe care-l jucau în afacerile interne ale Moldovei, determinau rezidarea domnilor în una din aceste localități.

Suceava, ca și Baia și Siretul anterior, n-a putut constitui o capitală. Această noțiune, deși termenul apare în documente și sigilii, nu putea avea conținutul modern, real, într-o epocă în care deplasările, peregrinarea permanentă a domnilor, cu cancelaria, visteria și anturajul curții, constituia regula în întreaga lume feudală [5]).

Suceava este numită în documente și cronici «Cetatea domnească» sau «de scaun» [6]) și ea constituia centrul rețelei rutiere, punctul vamal principal pînă în sec. XVI, în funcție de privilegiile acordate de domnii moldoveni negustorilor poloni.

În sec. XVII, căile traficului se modifică radical și Suceava rămîne izolată. Principala arteră trece prin Galați, Tecuci, Bîrlad, Vaslui, Iași, Botoșani, Dorohoi, Cernăuți.

Majoritatea actelor lui Ștefan cel Mare sînt emise din Suceava dar el a rezidat și în alte din tîrgurile Moldovei [7]), în care își construise curți și biserici și cărora le-a acordat privilegii.

Curtea de la Vaslui, descrisă de Dlugos, era în ruină în timpul lui Vasile Lupu; cea din Hîrlău a fost refăcută de Radu Mihnea; cea din Șipote, confiscată de la Luca Arbore, servea de reședință Elenei Rareș și apoi de pavilion de vînătoare lui Vasile Lupu. Ulterior satul era acordat unei mănăstiri.

Se mai poate preciza că domnii moldoveni au rezidat efectiv în Cetatea Sucevii pînă în sec. XVI, ducînd viața de castel [8]),

---

4) Cf. Szadecki-Siemienski-Rutkowski, *Etienne Bathory Roi de Pologne*, Cracovia, 1935; L. Pfandl, *Philipp II. Gemälde eines Lebens und einer Zeit.* München, 1938; *Istoriea Moskvî*, vol. I, 1952.

5) Cf. și Iorga, *Istoria Romînilor prin călători*, vol. I, ed. II, p. 111.

6) Cf. I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche*, Buc. 1891, p. 161-163, 171; idem, *Letopisețul lui Azarie*, 1909, p. 147.

7) Cf. și R. Rosetti, *O mică întregire la istoria lui Ștefan cel Mare*, Ac. Rom., M. S. I. S. III, t. XVI, Buc., 1935.

8) Cf. Hurmuzaki, XV, 1, p. 548. O scrisoare a lui Lăpușneanu din 1559 către bistrițeni are datarea topică: *Geben in unserm Schloss Zwchwa.* Este deci vorba încă de cetate. Alta din 1564 *„datum ex oppido nostro szuczawiensi“*, deci din oraș (ibidem, p. 609).

cînd, datorită presiunilor Porții, în domnia a doua a lui Lăpușneanu, Cetatea a fost distrusă parțial și domnii, sub influența Renașterii, și-au construit curtea din oraș, refăcută de Ieremia Movilă și Vasile Lupu [9]).

Contrar afirmațiilor din Cronica lui Ureche și unor istorici moderni, după care Suceava este abandonată de Alexandru Lăpușneanu, două informații externe din 1578, o arată ca sediul principal al domnilor [10]).

Abia într-un document din 1585 (februarie 13) de la Petru Șchiopul, referitor la scutirile acordate clerului din Iași, se menționează că această localitate este sediul mai nou al domnilor moldoveni [11]). Încă în 1599 Suceava era calificată de «metropolă» a Moldovei «unde în mod obișnuit rezidează domnul și fratele său mitropolitul», și se arăta că este la cinci zile distanță de Iași [12]).

Acest dualism, această oscilare între Suceava și Iași, va dura pînă la mijlocul sec. XVII, fenomen, de altfel, similar și în Țara Romînească. Întocmai ca Vasile Lupu, Matei Basarab rezida la București și Tîrgoviște, fără preferințe sezonale, ambele localități avînd curți domnești, cu tot confortul necesar și corespunzător epocii [13]).

Iașii devin treptat «scaunul domniei» și «cetatea de scaun». Sub Vasile Lupu, Iașii sînt «orașul capitală» și Suceava «reședința secundară a principelui» [14]). Sediul mitropoliei rămîne, în continuare, la Suceava, pînă spre sfîrșitul secolului [15]).

Prima mențiune a Iașilor pare a fi din 1408, ca punct vamal pentru comerțul cu tătarii, deci ca un «episod rutier». În 1434 era menționată curtea domnească de judecată. Localitatea este numită Ias sau Iaskii tîrg și, uneori, în documentele în limba latină, Forum Philistinorum, ceea ce înseamnă tot «tîrgul Iașilor».

Spre sfîrșitul sec. XVI abia se fac mențiuni, în surse externe, despre populația eterogenă și activitățile economice din Iași. Negustorii sînt greci, raguzani, italieni, numiți și «frînci», și armeni în majoritate și realizează mari profituri din comerțul cu aromate. Meseriașii sînt aproape toți germani și unguri trecuți la luteranism [16]).

---

9) Ieremia Movilă repară cetatea de la Suceava, dar nu mai locuiește în ea, ci în oraș. Cf. Hurmuzaki, supl. II, p. 521, 527 (1599). La fel Vasile Lupu. În fața palatului domnesc din Suceava, se afla un spital și în apropiere baia turcească. Cf. *Diplomatarium Italicum*, IV, p. 110-111, 115.

10) Cf. L. Gorecius, *Descriptio belli Iuoniae* (1574), Frankfurt, 1578, p. 11; Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, II, Buc. 1914, p. 23.

11) D. I. R. Moldova; rev. T. Codrescu, III, p. 145-146.

12) Hurumuzaki III, p. 549.

13) Cf și Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării*, în vol. Interpretări romînești, Buc. 1947, p. 219-230.

14) *Diplomatarium Italicum*, II, p. 356; Bandini, ed. Ureche, p. 246, 249; Filitti, *Din Arhivele Vaticanului*, I, Buc. 1914, p. 101.

15) Cf. C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, Buc., 1888; Miron Costin, Istorie în versuri polone, ed. Panaitescu, 1929, p. 485. Un document din 1607 arată că prezența mitropolitului la curtea domnească din Iași nu era încă permanentă. În timpul lui Vasile Lupu, el se prezenta zilnic la domn, cu un anumit ceremonial, descris de Baksic.

16) Hurmuzaki, XI, p. 116 (relația lui Giulio Mancinelli); *Cîntec de*

O informație abundentă a rămas neutilizată încă pentru rolul economic al Iașilor în sec. XVII. Un trafic intens de mărfuri se făcea prin Moldova spre Polonia și cantități mari din ele erau vîndute pe piața Iașilor. Spre mijiocul sec. XVII o treime din veniturile domnului provenea din vămi. Numeroase vase, de tonaj variat, ancorau la Galați, de unde încărcau mari cantități de grîne, sare și alte produse (1641) [17]).

Călătorii străini arată că nesiguranța din afară, invaziile influențau mult asupra producției și traficului. Cînd acestea aveau loc, orașele erau depopulate, agricultura abandonată și lumea se refugia în păduri sau munți, iar negustorii în Ardeal, de unde mulți erau veniți. Revenită liniștea, activitățile erau reluate [18]).

Iașii aveau tîrg permanent, spre deosebire de alte orașe, inclusiv Galați și Suceava. La Suceava tîrgul de Rusalii ținea opt zile și era vizitat și de domn cu numeroasa sa curte [19]). Galații, «port comercial celebru la Dunăre» (1644) și schelă pentru mărfurile în tranzit din Turcia spre Polonia (1632) și Transilvania (1641), Tartaria și Moscovia (1684), aveau tîrg săptămînal la care participau numeroși străini. Tîrg săptămînal se făcea și la Focșani, Tecuci și Bîrlad cum arată o informație din 1620 (Cf. Veress, Documente IX, p. 223-224).

Calea principală de la Galați la Iași, numită și «drumul Țarigradului», «drumul cel mare a Scînteii», era frecventată de caravane, nu fără riscuri, și se parcurgea în două sau trei zile. Coloniale, fructe și produse mediteraneene, blănuri și stofe erau principalele mărfuri străine aduse la Iași.

Cînd sarcinile impuse de domnie erau prea oneroase, negustorii din Iași — cei mai de seamă — preferau plecarea. Un act din 1631, de la Moise Movilă, arată cum acești negustori «tot oameni străini, de prin alte părți și din alte țări», din cauza împrumuturilor forțate și nerestituite (cum scria un călător) au fugit și au rămas doar puțini și săraci, care voiau și ei să plece [20]). «Nu se cuvine ca acest tîrg, unde este capitală domnească», să rămînă fără negustori, sublinia Moise Movilă, și, pentru a preveni stagnarea comerțului, lua măsuri să nu li se mai pretindă împrumuturi, ci să facă numai oficiul de schimb al banilor din vistierie în monedă bună de argint.

Acest privilegiu a avut efect, căci alte documente ulterioare ne arată că existau în Iași negustori în număr apreciabil și dispuneau de importante sume de bani, cu care, de multe ori, cumpărau proprietăți rurale ale țăranilor liberi, pe care căutau apoi să-i exploateze.

---

jale asupra țării valahilor, de Hagop din Tokat. Ac. Rom., M. S. I., S. III, t. XX, Buc., 1939. Cf. și Arhiva, 1889, p. 762-764 (călătoria lui Trifon Corobeinicov din 1593 .

17) *Diplomatarium Italicum*, vol. IV, p. 105-106, 123.

18) *Diplomatarium Italicum*, I, p. 140; Veress, Documente, vol. XI, p. 147; Hurmuzaki, XV, 2, p. 1399, 1401.

19) *Diplomatarium Italicum*, II, p. 356.

20) Uricariul II, p. 51. În 1686 Constantin Cantemir se referea din nou, la plecarea negustorilor din Iași și le acorda scutiri. Cf. Uricariul II, p. 35-37.

Provocările negustorilor turci au dus la acţiuni represive din partea populaţiei locale. Zarafii turci ajungeau să vîndă pentru datorii şi casele boierilor. În 1657 Mustafa negustorul de la chervăsăria turcească vindea casa lui Şaidir logofătul, de pe «uliţa mare», luată în gaj pentru o datorie de 120 lei, cu 150 lei, sumă în care se includea şi dobînda (Arh. St. Buc., Pr. St. Moldova 29/4). Spre sfîrşitul sec. XVII, în timpul domniei lui Constantin Duca, «chervasaraua» turcească (adică vama, depozitul de mărfuri şi hanul) a fost jefuită «de bani şi de negoţ» şi turcul Cerchez Aga a fost omorît şi «aşa s-a mîntuit şi tîrgul Iaşi de răutatea acelui păgîn de turc», scria cronica [21]).

La sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII rar sînt menţionate în Iaşi chervăsării cu pivniţe ale mănăstirilor (după moda orientală, care vine de la Salonic), case şi dugheni, negustori şi meseriaşi, indigeni şi străini, şi abia o breaslă sau două apar; spre jumătatea secolului menţiunile de negustori şi meseriaşi, organizaţi pe bresle, se înmulţesc continuu. Creşte numărul tranzacţiilor de case şi pivniţe cu dugheni în mod considerabil [22]). Cum remarca Engels «...în timp ce nobilimea feudală devenea din ce în ce mai de prisos, împiedecînd dezvoltarea istorică, tîrgoveţii oraşelor ajunseseră clasa în care se întruchipa procesul de dezvoltare a producţiei şi a schimbului, al formării instituţiilor sociale şi politice» [23]).

Străzile din Iaşi — dacă se pot numi astfel — încep să capete nume după formă şi dată, meserii şi naţionalităţi. Astfel întîlnim în documente uliţa armenească (1610), sîrbească (1680), rusească [24]) (1669), unguréască (1679), braşovenească (1665), trapezănească (1631), uliţa măjilor, brăhăriei, ciubotărească, uliţa mare (1627), strîmbă (1623), nouă (1641), etc. Unele pieţe în legătură cu comerţul lor specific se numesc «tîrgul făinii», «tîrgul boilor». Apar «tîrgul nou» şi «tîrgul vechi», «tîrgul de jos» şi «tîrgul de sus», mahalale, etc. Într-un document din 1623 (Arh. St. Buc., Bîrnova 10/1), se menţionează dugheni din uliţa strîmbă, care se afla în «tîrgul nou». În 1627 mănăstirea sf. Sava era situată în mijlocul tîrgului, iar aceea a lui Nicoriţă hatmanul în 1629 la marginea tîrgului. Catastiful tîrgului, dacă s-ar fi păstrat, ne-ar fi ajutat în reconstituirea planului de atunci al oraşului. Casele şi dughenile de pe străzile comerciale erau proprietatea boierilor, mănăstirilor, negustorilor şi meseriaşilor.

Din numeroasele documente referitoare la cumpărări şi vînzări de imobile aflăm, în special, nume de negustori şi meseriaşi, diverse profesiuni legate de curtea domnească, nume de dregători mărunţi şi de pîrgari şi şoltuzi, de regulă meseriaşi.

---

21) Cronicile Romîniei II, ed, Kogălniceanu, 1872, p, 41-42.

22) În 1675 Costache Croitorul, ginerele lui Grigore Săpunarul, cumpăra o casă în uliţa Hagioaiei, cu suma de 225 lei, „bani de argint", realizată „din singură şi dreaptă munca sa". Cf. Ghibănescu, Surete şi Izvoade, V, p. 9 .

23) Engels, *Decăderea feudalismului şi ridicarea burgheziei*, 1945, p. 6.

24) Cf. şi Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Pascu, 1923, p. 107; Tr. Ionescu-Nişcov-A. Constantinescu, *Relaţii comerciale romîno-ruse în a doua jumătate a sec. XVII*, Analele romîno-sovietice, Istorie, 3, 1956, p. 89. 92.

Şi din acestea rezultă, cum au constatat şi călătorii străini, că fără curtea domnească, în care forfoteau mii de persoane, nu era de conceput, posibilă chiar animarea comerţului şi altor activităţi în Iaşi, noua capitală. Cînd curtea se deplasa, oraşul lîncezea. Baksici remarca în 1641 : cînd domnul se află în Iaşi, se vede ceva; cînd lipseşte nu este nimic de văzut decît bisericile, căci palate nu sînt ca în Italia. Lipsea animaţia. Bandini confirmă pe predecesorul său: aproape o mie de care ale negustorilor aprovizionau curtea în deplasare, care cu cele peste patru sute corturi forma un oraş întreg [25]).

În afară de nucleul propriu-zis urban, în care se desfăşura activitatea economică, restul tîrgului se prezenta amorf şi era populat cu elemente venite din alte oraşe şi ţări, în parte fără o ocupaţie definită şi foşti vecini fugiţi de pe moşiile boiereşti şi mănăstireşti încă de la sfîrşitul sec. XVI, care nu fuseseră găsiţi sau urmăriţi. Capitala, ca şi în alte ţări, le oferea un adăpost mai sigur decît alte tîrguri [25 b]). Aceştia lucrau ţarina tîrgului, din care se repartizau anual terenurile pentru cultivat, după numărul membrilor de familie ai tîrgoveţilor sau clerului, de către şoltuz şi pîrgari. Din produse se dădea dijma pentru domnie. Se practica jachera şi nu asolamentul trienal. Doi ani consecutivi un teren era cultivat şi alţi doi era lăsat să se refacă (Cf. şi Barsi, ed Giurescu, 1925, p. 33). Cerealele se măcinau la morile mănăstirilor de la Bahlui şi afluenţii lui (Nebuna şi Nicolina) şi de la Prut.

Ţarina tîrgului Iaşi era încă suficient de întinsă pentru populaţia de atunci. Mănăstirea lui Aron Vodă fusese construită pe ea. Ea s-a îngustat şi prin alte danii [26]). Şi mai întins era hotarul tîrgului, în care intrau viile [26 b]) şi codrii Iaşilor.

Asupra acestei părţi a populaţiei oraşului apăsau toate sarcinile de care erau scutite clerul, boierimea şi, în parte, negustorii: robot domnesc, la curte, mori şi tîrg, podvoade, angherii, cai de olac, boi de dabile, bir, dijme, găzduirea curtenilor şi slujitorilor etc.

Statisticile oficiale lipsesc. Catastiful de cislă al lui Petru Şchiopul din 1591, nu menţionează populaţia oraşelor.

Călătorii străini dau diverse cifre în legătură cu populaţia sau numărul de case din Iaşi în sec. XVII. Reţinem iniţial cons-

---

25) *Diplomatarium Italicum*, IV, p. 111; Bandini, ed. Ureche, p. 319-320.

25) b. — În 1679 exista mai jos de Iaşi (la Ciric) o slobozie domnească. Este menţionată şi în documente din 1684 şi 1685. A fost probabil populată cu oamenii veniţi din alte locuri şi aşezaţi, fără permisiune, în ţarina tîrgului, la Holboca, şi cărora li s-au distrus colibele, locul fiind atribuit de domnie mănăstirii Cetăţuia.

Ei stricau „arăturile oamenilor“ cu vitele lor. Aceasta arată că acolo erau deja alţi birnici, care făceau agricultură. Arh. St. Buc., Cetăţuia 8/3; Zlataust 6/1, 2, 3.

26) Constantin Duca dă mănăstirii Dancu „moşii din locul tîrgului Iaşilor“. Cf. N. Costin, Letopiseţul, ed. M. Kogălniceanu, p. 45.

26) b. — Un document din 1693 (Arh. St. Buc., Galata 11/33) amintea de numeroasele „vii părăginite de mulţi ani“. Cei care le abandonaseră (din cauza sarcinilor fiscale) erau ameninţaţi de domnie că le vor pierde şi vor fi atribuite altora.

tatarea că aceste cifre au o valoare cu totul relativă. Luate comparativ, unele corespund, altele diferă mult.

Iată-le în ordinea cronologică:

Tommaso Alberti (1612) 8000 case;

Andrei Bogoslavici (1623) peste 60.000 locuitori;

Paul Bonnici (secretar italian al lui Radu Mihnea, care a stat nouă ani în Moldova), la 1632, 7-8000 focuri («foarte populat»);

Petru Baksici (1641), 9600 case de moldoveni, ceea ce ar face, după calculele sale, peste 100.000 de suflete;

Bartolomeo Bassetti (1643) 15.000 case de «scismatici» și circa 60.000 suflete;

Un anonim în 1644 peste 7.000 case;

Bandini (Bandulovici) 15.000 case și 28.000 persoane care plătesc tribut;

Evlia Celebi (1660) 20.000 case, 700 străzi, peste 1000 pivnițe și dugheni (între care șase magazine mari);

Antonio Angelini (1682) 12.000 case;

Într-un raport polon din 1686 circa 6.000 case [27]).

Alți călători nu dau cifre. Fluctuația cifrelor din aceste relații se poate datora lipsei de informații precise, fanteziei dar și împrejurărilor de politică externă și calamităților naturale. Pentru vremea lui Vasile Lupu, s-ar putea admite cifra de circa 20.000 suflete. Această cifră n-a fost depășită nici în secolul următor.

Orașul a trecut adesea, în acest secol, prin invazii și devastări, incendii, epidemii și foamete, calamități care au contribuit în mod grav, dar temporar, la descreșterea populației și la regresul său economic.

În august 1650 tătarii au incendiat orașul și încă peste doi ani populația ezita să-și refacă locuințele, fiindcă liniștea nu se restabilise. În iunie 1652, Gheorghe Rákóczy II se interesa de ce populația din Moldova fuge din nou spre munte: au intrat tătarii, se apropie de frontieră sau s-a speriat «din senin» [28]).

Iașii au suferit mult și în 1653, pe timpul luptelor dintre Gheorghe Ștefan și Vasile Lupu, cum relata și Paul de Alep.

Un aspect sinistru aveau Iașii pe timpul foametei și ciumei din domnia lui Dumitrașcu Cantacuzino (1675 și 1684) [28 b]).

Cum a remarcat Bandini și alții, poziția și aspectul general al Iașilor impresionau pe călătorul venit de departe. Cu turnurile bisericilor sale, orașul îi apărea, de la distanță, ca o nouă Romă. Pătruns în interiorul lui, el rămînea decepționat. Călătorii remarcă lipsa zidurilor de apărare, forma neregulată și străzile neîngrijite [29]). Nici palatul domnesc nu era suficient de fortificat, deși invaziile se produceau frecvent.

---

27) *Diplomatarium Italicum*, II, p. 327, 334, 344; I, p. 135; Bul. Com. Ist. a Romîniei, XII, 1932, p. 42.

28) Hurmuzaki, XV, 2, p. 1207.

28) b. — Cf. și Veress, Documente XI, p. 147.

29) Bandini, p. 258; Hurmuzaki IX, p. 160; Revista istorică XVI, 1930: „Mitten in der Stadt sind ungefahr 2 oder 3 ordentliche sonst aber nicht mehr Gassen, wo die Kauffleuthe wohnen und nur an diesen Orthen erkennt man dass es eine Stadt sein muss".

Acești călători erau deprinși cu aspectul orașelor medievale de tip occidental, pentru care zidurile de apărare și piața erau elemente esențiale.

Străzile mai frecventate ale Iașilor erau podite cu trunchiuri de arbori [30]), dar majoritatea pline de praf sau noroi. În afară de biserici, palatul domnesc și feredeul turcesc, nu existau case de piatră. Palatul domnesc, mereu incendiat și refăcut, nu impresiona prin stilul său pe călători. Casele boierilor erau modeste. Într-un document din 1630 (martie 18) se amintea de locul «unde a fost casa lui Ureche vornicul» [30 b]). Unii călători (inclusiv Bandini) vin cu explicația că turcii nu permiteau, cu excepția mănăstirilor, să se ridice construcții din piatră, nici ziduri înconjurătoare de teama revoltelor. Restul erau bordee, cocioabe și case mici, construite din lemn acoperit cu lut. Acoperișurile erau din șindrilă, paie și stuf, materiale ușor inflamabile. Casele sclipeau însă prin albul varului. O rară atracție a orașului era orologiul din turnul de la Trei Ierarhi, ale cărui bătăi se auzeau pînă departe (1641). Ceasornicarul era francez venit prin Istanbul [31]).

Această înapoiere din punct de vedere edilitar și arhitectonic se datora standardului redus de viață al populației orășenești, exploatate de domnie și turci, dar și delăsării specific orientale.

Aspectul oriental al Iașilor din sec. XVII, cu construcții așa de modeste și cu o populație așa de variată și de moravuri relaxate, a făcut pe unii călători să-l compare cu orașele pontice. Suceava și alte orașe, mai apropiate de Ardeal și Polonia, apăreau mai îngrijite și mai bine construite și cu o populație mai decentă [32]).

D. CIUREA

---

30) Magni apud Iorga, An. Ac. Rom., t. XXXIII, 1911, p. 52; Iorga, Ist. Rom. prin călători I, 2, p. 367-368 (Hildebrand, 1656).

30) b. Aceasta fusese cumpărată în 1605 de la familia lui Bucium vornicul pentru 250 taleri. Arh. St. Buc., Bîrnova 13/1; Arh. St. Iași 409/13; Ghibănescu, Surete și Izvoade III, p. 314-317.

31) Cf. și I. Tanoviceanu, *Începuturile ceasornicăriei în Moldova*, Rev. Ist. Arh., Filol., X, 1909, p. 26-32; *Diplomatarium Italicum*, IV, p. 112; I, p. 109. Într-un document din 1649 și altul din 1662 era amintit „Petrea neamțul ceasornicarul", francez de fapt și care semna Jean Pattru în 1650 (Acad. R. P. R. 105/1197); în altele din 1666 și 1667 „Ivan (Ioan) ciasornicarul" (Jean Viollier), francez venit în Moldova prin Istanbul. Arh. St. Buc., Barnovschi VI/2; Pr. St. Mold. XXIX/8.

32) *Diplomatarium Italicum*, IV, p. 115, I, p. 135.

PREOTUL PROFESOR VASILE TARNAVSCHI

Printre preoții din cuprinsul sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevei, care au ilustrat în mod deosebit chipul preotului ortodox, un loc de frunte îl ocupă preotul profesor Vasile Tarnavschi.

Figură de preot ales și profesor prin chemare, preotul profesor Vasile Tranavschi a fost «unul dintre marii teologi care au format și înscris o epocă de aur în învățămîntul teologic ortodox» [1]).

Timp de 58 de ani a slujit la altarul Bisericii cu fiorul sacru al preotului care trăiește intens convingerile și credința religioasă și timp de 32 de ani a predat cursurile sale la catedra universitară, cu demnitatea și seriozitatea, cu care oficia sf. liturghie în fața altarului. În acest timp a contribuit la pregătirea multor generații de preoți și înalți demnitari ai Bisericii, atît din țară, cît și din străinătate.

* * *

Coborîtor după ambii părinți din vechi familii preoțești, preotul profesor Vasile Tarnavschi s-a născut la 16 decembrie 1859 în comuna Mihoveni, raionul Suceava.

Tatăl său a fost un distins preot, ca și unul din frați, în timp ce verii săi primari au fost distinși preoți: dr. Teodor Tarnavschi renumitul profesor de teologie și dr. Ipolit Tarnavschi, consilier mitropolitan.

Cunoștințele elementare ale cititului le-a primit în satul său natal.

Între anii 1870-1878, tînărul Vasile Tarnavschi a urmat cursurile liceului clasic din Suceava.

Crescut de mic în atmosfera vieții preoțești și simțind chemare pentru preoție, după terminarea liceului, tînărul Vasile Tarnavschi s-a înscris și a urmat cursurile Facultății de Teologie din Cernăuți, unde a obținut, apoi, și doctoratul în teologie, după temeinice și solide studii, încununate cu nota «distincție» la ambele examene riguroase.

Altul s-ar fi folosit de titlui obținut și de relațiile familiei sale, pentru a ocupa un post de frunte la oraș. Dar tînărul Vasile Tarnavschi nu era nici vanitos și nici un ambițios. De aceea,

---

1. Pr. Prof. P. Rezuș: „Profesorul Vasile Găină, omul și opera. La cincizeci de ani de la moartea sa“, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“ nr. 1-2 1957, pag. 127.

după ce se căsătorește, el primește cu fiorul sacru al marilor răspunderi harul preoției și este numit al doilea preot în parohia rurală Stroești, în anul 1887.

Conștient de importanța misiunii preoțești, el s-a impuns prin vrednicia și munca personală, care i-au fost recunoscute de toți.

După doi ani de păstorie în această parohie, preotul Vasile Tarnavschi este transferat, în anul 1889, în orașul Suceava.

Aici, timp de 7 ani, a fost catehet la școlile primare, fiind și suplinitor la catedra de limba romînă de la liceul clasic din Suceava. Predarea limbii romîne l-a făcut să fie atent și cu propriul său scris, prezentîndu-ne scrierile sale într-o limbă corectă.

În anul 1897 este transferat în orașul Cernăuți. În același timp catedra de Exegeza Vechiului Testament, studiul biblic și studiul limbilor biblice — semitice, rămîne vacantă după moartea primului ei titular, preotul profesor Isidor Onciul († 1897).

Întreaga atenție a Consiliului profesoral al Facultății de teologie s-a oprit asupra preotului Vasile Tarnavschi, recomandîndu-l la studii de specializare în străinătate, pentru catedra vacantă.

Obținînd concediu de studii și o bursă de la Fondul religionar, preotul Vasile Tarnavschi a plecat în străinătate și a studiat timp de peste doi ani la Viena, Breslau (Wroclaw) și Berlin, unde a audiat cursurile vestiților profesori Wilhelm Neumann, Friedrich Delitzsch și Hermann Strack.

Odată cu prezența la cursuri, el se documentează personal și adună material pentru studiul său de specializare, frecventînd cu asiduitate bibliotecile.

Rezultatul acestei munci conștiincioase și aprofundate de specializare este lucrarea sa în limba germană: «Der Prophet Haggai, Einleitung und Kommentar». Lucrarea a fost publicată la Viena în anul 1900. Ea dovedește o matură stăpînire a materiei și metodelor de lucru științific de către autor.

Alegerea materialului, sintetizarea lui, folosirea izvoarelor și a literaturii în mod științific, după cele mai riguroase metode de lucru ale teologiei apusene de atunci, precum și stăpînirea deplină a limbilor necesare pentru studiul V. Testament, ca ebraica, aramaica, siriaca și araba, a limbilor clasice, latina și greaca și a celor moderne, germana și rusa, toate acestea arată temeinica și solida pregătire a autorului lucrării pentru ocuparea catedrei universitare, pentru care se specializase.

În aceste condiții, preotul Vasile Tarnavschi a fost numit în anul 1900 docent la catedra de exegeza Vechiului Testament, studiul biblic și a limbilor biblice semitice.

Opera sa științifică, începută cu lucrarea de abilitare pentru catedra universitară, se înbogățește treptat cu alte lucrări, pe baza cărora preotul Vasile Tarnavschi este numit în 1903 profesor extraordinar, iar în 1906 profesor ordinar (titular).

Activitatea sa în timpul celor 32 de ani de profesorat la catedra universitară a fost pe cît de bogată, pe atît de variată.

Astfel, în cadrul specialității sale, pe lîngă cursurile siste-

matice de Introducerea în cărţile sfinte ale V. Testament, Arheologia biblică, Istoria biblică şi limba ebraică, el a predat cursuri neobligatorii de limbile înrudite cu ebraica, aramaica, siriaca şi araba.

În legătură cu aceste discipline, preotul profesor Vasile Tarnavschi adînceşte cunoaşterea orientalisticei de către studenţi, ţintind nu latura teoretică a problemelor de orientalistică, ci cea practică, latura legată de misiunea preotului. De aceea, pe lîngă exerciţiile de compararea textelor, pe care le face cu studenţii la seminarii, el alege texte diferite din originalul ebraic, pe care le interpretează cu studenţii. Scopul urmărit este o cunoaştere exactă a textului şi o justă interpretare.

Profesorul evită problemele fără legătură cu practica. Cursurile şi şi seminariile sale pun accentul pe formarea viitorilor preoţi.

Pentru deprinderea studenţilor cu folosirea metodelor de lucru ştiinţific, pe lîngă disciplinile legate de specialitatea sa, pînă la retragerea sa la pensie, (1932) a predat studenţilor din anul I Cursul general de metodologie şi enciclopedie teologică. Cursul punea în cunoştinţă pe studenţi cu evoluţia studiilor teologice şi cu folosirea metodelor de lucru ştiinţific.

Cu cunoştinţele şi priceperea sa a fost unul dintre cei dintîi profesori ai facultăţii de teologie la datorie pentru a împlini golurile ivite în activitatea didactică.

Astfel, după primul război mondial, a suplinit ani în şir catedra de teologie practică, predînd cursuri de catehetică, omiletică, liturgică şi pastorală.

În timpul acestei îndelungate şi largi activităţi didactice a arătat o conştiinciozitate pilduitoare, îndeplinindu-şi îndatoririle cu o regularitate şi punctualitate exemplară. La cursuri se prezintă întotdeauna pregătit. Cursul scris al obiectului predat şi notiţele, cu ultimele rezultate ale cercetărilor în legătură cu domeniul specialităţii respective, erau nelipsite de pe catedră, în orele sale de curs.

De altfel a dovedit întotdeauna o competinţă deplină în toate domeniile preocupărilor sale didactice, ca şi în cercetările pe care le-a făcut, iar cursurile le-a predat cu metodă şi sistem.

* * *

Personalitatea sa a îmbinat în chip fericit preotul ortodox şi profesorul de vocaţie.

Îndeplinirea îndatoririlor de preot şi profesor de teologie forma fondul unitar al conştiinţei sale, determinîndu-i specificul întregii sale activităţi şi înfăţişîndu-l ca om ce-şi înţelegea şi-şi îndeplinea cu prisosinţă datoria vieţii sale pămînteşti.

Ca preot a fost un convins, avînd cea mai înaltă concepţie despre preoţie. Conştiinţa preoţească se resimte în întreaga sa activitate pastorală, didactică, administrativă şi literară.

Ca profesor de teologie a evitat hazardarea cu orice preţ în abordarea problemelor fără nici o legătură cu viaţa şi a ales numai acele valori statornice, necesare formării viitorilor preoţi.

Această notă caracteristică a personalităţii sale este tocmai

nuanța principală care conturează și imaginea chipului său pe fondul amintirilor celor ce l-au cunoscut și pe care chip, unul dintre foștii săi ucenici și apoi coleg de catedră universitară, ni-l prezintă astfel:

«Neșters și pururea viu ne-a rămas, în memoria celor care l-am cunoscut, chipul acela de preot și dascăl discret, cald, surîzător și, în același timp, serios, demn și impunător, fie că-l aveai în față la catedră, fie că-l priveai, îmbrăcat în odăjdii sfinte, fie că-l auzeai rostind simbolul credinței în catedrala Mitropoliei.

Aveai impresia că și la catredă își preda cursurile cu aceeași atitudine interioară, cu care oficia în fața altarului» [1]).

Spirit echilibrat și cumpănit în toate, preotul profesor Vasile Tarnavschi n-a fost un om grăbit în viață și nici n-a rîvnit de la început situații nemeritate.

Înzestrat cu alese calități personale, el s-a impus, treptat, prin vrednicia și munca sa proprie. De aceea s-a bucurat de dragostea, stima și prețuirea tuturor. Nici în editarea lucrărilor nu s-a grăbit. N-a căutăt să scrie volume multe, ci lucrări bine studiate și puse la punct ca limbă și conținut.

Ca profesor a fost iubit de studenți și stimat de colegi. Consiliul profesoral al facultății de teologie l-a ales de 5 ori decan — între anii 1908—1924 —, iar senatul universitar l-a cinstit de două ori cu demnitatea de rector, în anii 1918—1919 și 1919—1920.

În societate n-a fost un izolat. Manifestîndu-se în raporturile zilnice cu amabilitate și prevenire deosebită, a activat cu pricepere și multă tragere de inimă în cadrul Asociației clerului, fiind ales, în anii 1923—1924, președinte al asociației clerului bucovinean și membru în Congresul național bisericesc.

Întrucît de la începutul primului război mondial și pînă la 1923, revista «Candela» își întrerupsese apariția, preotul profesor V. Tarnavschi a stăruit din răsputeri pentru reapariția acestei reviste, ca astfel să se dea posibilitate profesorilor de teologie să-și publice lucrările de specialitate.

Din anul 1923 și pînă după pensionarea sa a fost directorul și redactorul revistei «Candela», timp în care revista a publicat o serie de studii și articole, din diferite domenii, ale profesorilor de teologie.

* * *

Concomitent cu aceste multiple activități și mai ales cu cea didactică, el a desfășurat și o meritorie activitate literară.

Opera sa este, de fapt, cea mai aleasă formă a îndeplinirii îndatoririlor sale didactice. Prin munca sa științifică a continuat firul muncii înaintașului său de la catedra de specialitate — profesorul Isidor Onciul — reușind să lase urmașilor, în afara cursurilor, care n-au fost încă publicate, o operă bine închegată, compusă din studii și lucrări tipărite, în centrul cărora sînt cele două

---

1) Pr. prof. Dr. Vl. Prelipcean — „Preotul și profesorul Vasile Tarnavschi“ în Candela din 1946—1947, pag. 8.

opere capitale ale sale — Introducerea în sf. cărți ale Vechiului Testament și Arheologia biblică, predici, articole și recenzii.

În afară de aceasta, amintim că, încă pînă la ieșirea la pensie preotul profesor V. Tarnavschi avea gata de tipar cursurile de Istoria biblică și Gramatica limbii ebraice și Cursul de Metodologie și Enciclopedie. Rămase în manuscris și păstrate încă de unii din foștii săi studenți, aceste cursuri sînt tot atît de valoroase ca și operele sale tipărite.

* * *

Osteneala celor 85 de ani l-a încovoiat tot mai mult, pînă ce nu s-a mai putut mișca din București, unde trăia la unul din fiii săi.

A murit la 4 februarie 1945, lăsînd în urma sa amintirea unei vieți pilduitoare și importante lucrări de teologie.

* * *

Opera tipărită, rămasă de pe urma preotului profesor Vasile Tarnavschi cuprinde:

a. — Lucrări și studii tipărite în volume aparte:

— După cum am văzut, începutul lucrărilor de cercetare științifică îl face cu studiul său publicat în 1900 la Viena, în limba germană și intitulat: «Der Prophet Haggai, Einleitung und Kommentar».

— În anul 1904, autorul a prelucrat acest studiu asupra profetului Agheu și l-a publicat în limba romînă, mai întîi în Candela și apoi în volum aparte, sub titlul: «Profetul Haggai», introducere și cometar.

Lucrarea în limba romînă renunță la aparatul critic din ediția în limba germană, avînd un caracter popular.

— În 1902 a tipărit în revista Candela și apoi în volum aparte lucrarea «*Viața Patriarhilor*». Este un studiu din domeniul istoriei biblice, în care autorul scoate în relief figurile istorice ale patriarhilor biblici Avraam, Isaac și Iacob.

— Continuînd opera de traduceri și cometarii a cărților biblice după textul ebraic (masoretic), operă începută de înaintașii săi la catedră, în afară de studiul asupra profetului Agheu, a publicat, mai întîi în revista Candela și apoi în volume aparte, următoarele lucrări: 1) în 1907 a publicat «*Geneza*» — *traducere și comentar;* 2) în 1913, «*Exodul*» — *traducere și comentar* și 3) în 1923, «*Leviticul*» — *traducere și comentar.*

— Ca o încoronare a activității sale, în anii din urmă a carierii sale profesionale, și-a publicat cele două opere de sinteză: «Introducerea în Sfintele Cărți ale Testamentului Vechiu» (1928) și «Arheologia biblică» (Cernăuți 1930).

Prima lucrare are VIII+656 pagini, iar a doua 710 pagini.

Ambele opere sînt ediții definitive a cursurilor ținute studenților în aproape cei 30 de ani de profesorat. Ele au făcut epocă în teologia întregii ortodoxii.

b. — Studii.

Sub titlul «Probleme actuale biblice», a publicat, în revista Candela din 1923, următoarele patru studii:

— «Desgropările cele mai nouă făcute în Palestina». (pag. 87-108). Lucrarea îi aparține întru totul autorului, fiind o lucrare originală.

— «Origina monoteismului Testamentului Vechiu» traducere după Biblische Zeitfragen (pag. 189-225).

— «Atacuri vechi și noi contra Testamentului Vechiu» (pag. 359-387), prelucrare după Biblische Zeitfragen și

— «Biblia și știința naturală» (pag. 89-90, 205-225 și 275-297), prelucrare tot după Biblische Zeitfragen.

În volumul jubiliar «cinzeci de ani 1884-1934» a societății studenților teologi, «Academia Ortodoxă», apărută în anul 1935, a publicat un mic studiu «Despre importanța și necesitatea cunoștinței limbei ebraice precum și a celorlalte limbi semite».

c. — Predici.

Cele patru predici rămase publicate de pe urma sa, sînt primele încercări scrise și tipărite ale preotului profesor V. Tarnavschi.

Prima, a fost publicată în Candela din 1889, pag. 355-360.

Celelalte trei «Despre dragostea lui Iisus către cei nevinovați și către cei păcătoși», «Despre păcatele cugetării», și despre «Muțenia și surzenia sufletească», au apărut în colecția de predici, editată de profesorii Teodor Tarnavschi și Em. Voiuțchi, atît în tom. I, partea II ediția I, Cernăuți 1898, cît și în tom. II, ediția II, Caransebeș 1910.

d. — Articole.

«Unele observări la conferințele lui Delitzsch» «Bibel und Babel» (în Candela din 1903, pag. 311-315) și

«Predicatorul și auzitorii săi» (Candela din 1924 pag. 331-341).

e. — *Recenzii.*

— Dr. Vasile Gheorghiu, «Introducerea în sfintele cărți ale Testamentului Nou» — (în Candela din 1929, pag. 456-457);

— Prof. Pr. Popescu-Mălăești, «Studii și Comentarii», Proverbii lui Solomon în revista Studii Teologice, București, 1930 — (în Candela din 1930, pag. 267-268);

— Vasile Radu și Gala Galaction, «Psaltirea proorocului și împăratului David», București 1929 (în Candela din 1931, pag. 147-148).

* * *

Pe urmele figurilor reprezentative ale vieții bisericești a Moldovei, oprirea de o clipă lîngă viața și opera preotului profesor Vasile Tarnavschi constituie un moment de reconfortare sufletească.

Viața sa — o încurajare și un îndemn.

Opera sa — o candelă aprinsă la altarul teologiei ortodoxe romîne.

Preot IOAN LOGHIN ȚURCANU

RECENZII

Liturghier, Bucureşti, Editura Institutului biblic şi de misiune ortodoxă, 1956, 366 p.

Este un eveniment important pentru Biserica noastră apariţia unei noi cărţi de ritual, care sporeşte comoara bogată de astfel de cărţi, cu care Biserica noastră se poate, cu drept cuvînt, făli.

Aceasta cu atît mai mult, cînd apare o carte, ca cea pe care o prezentăm acum, la a cărei îndreptare şi întregire a cuprinsului s-au trudit: Prea Fericitul Părintele nostru Iustinian, Patriarhul Romîniei şi P. C. Preot Petre Vintilescu, profesor universitar onorar, care o viaţă întreagă s-a ocupat cu migăloasa cercetare a textelor liturgice, cu explicarea şi eventual îndreptarea lor.

Liturghierul nostru ortodox, în limba romînă, s-a publicat în multe ediţii, dar toate erau simple reeditări, cu mici şi neînsemnate retuşări şi îndreptări de greşeli de tipar, care totuşi n-au dispărut nici în cele mai bune ediţii vechi. În îndrumările tipiconale din cuprinsul cărţii, deşi mulţi preoţi se plîngeau de lipsa lor de preciziune, nu se făcea nici o îndreptare sau clarificare, ceea ce ducea la o mare varietate în felul cum erau interpretate liturgic, de fiecare preot, după priceperea lui, sau după tradiţia locală, unele mişcări sau gesturi, asupra cărora Liturgierul se exprima neclar sau da lămuriri insuficiente. Fiecare preot începător s-a lovit de greutăţi în această privinţă şi cerînd lămuriri preoţilor mai vechi, trebuia să adopte interpretarea locală tradiţională, care, din nefericire, varia de la un loc la altul.

Ediţia aceasta a Liturghierului înlătură această lipsă şi pune la îndemîna slujitorilor sf. Liturghii lămuriri şi instrucţiuni complete, precise, care nu mai lasă loc la îndoieli sau variaţii de interpretare. Prin aceasta Liturghierul din 1956 contribuie în foarte mare măsură la unificarea, atît de mult dorită, a slujirii sf. Liturghii încît să dispară unele nedumiriri din mintea credincioşilor, care mergînd în mai multe biserici, din locuri mai îndepărtate, nu-şi puteau explica cum se face, că un preot facea cutare mişcare sau gest liturgic într-un fel şi altul în alt fel şi adeseori puneau în încurcătura pe preoţi, cerîndu-le explicaţii asupra acestui fenomen ciudat.

Uniformizarea slujbelor bisericeşti este de importanţă capitală şi de aceea preocupă mult pe conducătorii bisericii. Aceasta a şi făcut, ca la cursurile de îndrumări misionare, să se dea o deosebită atenţie acestei chestiuni. S-au discutat micile diferenţi ce se observau de la o regiune la alta, s-au tras concluzii şi s-a stabilit o normă de urmat de către toţi preoţii; dar, întorşi acasă, cei mai mulţi continuau să slujească totuşi cum erau deprinşi, uitînd de normele stabilite la acele cursuri, ca şi cum această

uniformizare n-ar prea avea importanţă; mulţi se refereau la cartea de ritual pe care o aveau la îndemînă, pe care luînd-o ca norma infailibilă, se simţeau perfect îndreptăţiţi să procedeze aşa.

Apariţia şi întrebuinţarea noului Liturghier va înlătura treptat, treptat, aceste inconveniente, mici numai în aparenţă. Şi nădăjduim că nu peste mult timp vor apărea şi alte cărţi de ritual, diortosite şi completate după acelaşi metod, care vor contribui la uniformizarea şi a celorlalte slujbe bisericeşti. În primul rînd Molitfelnicul, în care — pentru motivele şi în scopul pomenit mai sus, se cer imperios unele precizări şi completări ale instrucţiunilor tipiconale.

O altă completare foarte bine venită a textului, constă în aceea, ca la sfînta liturghie a sf. Vasile şi la cea mai înainte sfinţită, s-a pus de faţă textul în întregime şi nu se mai fac trimiteri la Liturghia sf. Ioan Hrisostom, cum era în ediţiile mai vechi. Sporirea cu cîteva pagini a cărţii este bine compensată de uşurinţa pe care o au sfinţiţii slujitori, cînd nu mai sînt nevoiţi să răsfoiască cartea şi să meargă la locurile din Liturghia sf. Ioan, unde erau trimişi.

Dacă adăugăm la cele spuse şi formatul îndemînatec şi hîrtia bună şi litera frumoasă cu care este tipărită cartea, precum şi numărul infim de greşeli de tipar, slujitorii bisericeşti au tot dreptul să se mîndrească cu această carte nouă şi datoria să fie recunoscători şi să se roage din toată inima pentru harnicii ostenitori, care ne-au dat o ediţie minunată a Liturghierului.

N. D.

Antologhion sau Carte de rugăciuni şi cîntări bisericeşti, pentru duminicile, sărbătorile şi slujbele de peste an, întocmită spre folosinţa preoţilor şi a cîntăreţilor bisericeşti, Editura Episcopiei Aradului, Arad 1936, 455 pagini.

Antologhion înseamnă buchet — în cazul nostru de rugăciuni şi cîntări bisericeşti.

Episcopia Aradului, gîndindu-se probabil la trebuinţele Eparhiei, a tipărit acest Antologhion; dar prin cuprinsul, forma şi aranjarea materiei, el poate să găsească o mare răspîndire şi dincolo de graniţele eparhiei.

Mă gîndesc în primul rînd la elevii seminariilor; apoi la cei mai mulţi cîntăreţi.

Pentru săvîrşirea bogatului cult în Biserica noastră ortodoxă, ne servim de o mulţime de cărţi de ritual. În timpul slujbei cîntăreţii trebuie să treacă mereu de la o carte la alta, pentru a satisface rînduiala tipicului. Cărţile sînt voluminoase şi trebuie să aibă o mulţime de zăloage, însemnînd seriile de rugăciuni sau cîntări din cuprinsul cărţii. Şi aceasta nu-i lucru prea uşor şi comod.

Este drept că un cîntăreţ bun se descurcă uşor şi apoi cu timpul cîştigă deprinderea, de umblă cu cărţile de parcă s-ar juca. Dar este mult uşurat, dacă are la îndemînă o carte de format mai mic — cum este Antologhionul de care ne ocupăm, care cuprinde cele mai des întrebuinţate rugăciuni şi cîntări.

Antologhionul tipărit la Arad cuprinde:

1. — Cîteva cunoştinţi importante pentru cîntăreţii bisericeşti, din domeniul Liturghiei, de la pag. 1–22; acestea ar forma introducerea cărţii.

2. — Cele 7 Laude, premergătoare şi pregătitoare pentru sf. Liturghie, din care se găsesc de faţă: psalmii respectivi, stihurile

stihirilor, prochimenele şi rugăciunile obişnuite la fiecare. Apoi troparele, Polieleul şi doxologia mare, precum şi mărimurile, sfetilnele şi stihirile celor 11 evanghelii, urmate de slujba ceasurilor.

3. – Slujba celor 3 sfinte Liturghii, cu reguli tipiconale pentru cîntările schimbătoare (antifoanele praznicilor, cîţi în Hristos şi Crucii tale).

4. – Duminicile Octoihului pe cele 8 glasuri, apoi Duminicile Triodului, cu deniile şi slujbele din săptămîna patimilor; apoi Duminicile şi sărbătorile Penticostarului.

5. – Sărbătorile de deste an.

Aranjamentul este aşa fel făcut, încît în Duminicile şi sărbătorile de peste an, un cîntăreţ, pe lîngă acest Antologhion, are nevoie la strană doar de Minei. Celelalte cărţi: Octoihul, Triodul, Penticostarul, în Duminici şi sărbători nu au întrebuinţare, întrucît tot ce-i trebuie cîntăreţului în ziua respectivă este cuprins în Antologhion.

6. – La sfîrşit se adaogă partea cîntăreţului la slujbe ocazionale: Te-deumuri, cununie, sfeştanie, înmormîntarea mirenilor şi a pruncilor, în cît cîntăreţul se poate dispensa de Evhologhiu.

Formatul mic face ca această carte să fie uşor de purtat şi de mînuit. Ea poate fi de folos mare şi elevilor din şcolile de cîntăreţi bisericeşti, dar şi cîntăreţilor în genere. De aceea credem că ea va găsi mare răspîndire, pentru a încununa truda ostenitorilor cu aranjarea materialului şi tipărirea ei.

N. D.

Scurtă Istorie a Artelor în R. P. R. I. Arta românească în epoca feudală. Editura Academiei R. P. R. (Bucureşti) 1957. pp. 306 Format 8/61×86 lei 25,80.

Volumul a fost întocmit sub îngrijirea Acad. prof. George Oprescu, directorul Institutului de Istoria Artelor. Redactori: Teodora Voinescu şi Corina Nicolescu, arhitect Ştefan Balş avînd în grijă revizuirea capitolelor de arhitectură şi glosarul, iar d. Mihail Berza revizuirea datelor istorice şi redactarea încheierii.

Este, după cum se şi spune în Cuvîntul înainte, prima încercare de a îmbrăţişa într-un tot unitar fenomenul artistic din ţara noastră. O sinteză ştiinţifică, datorită noii politici culturale a statului şi sprijinului acordat Academiei Republicii Populare Romîne.

Cuprinde în Capitolul I. Începuturile artei feudale româneşti şi dezvoltarea ei pînă în prima jumătate a secolului al XV-lea (pag. 5-72), cu subcapitole tratînd despre arta în Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, şi anume: arta religioasă şi cea laică în arhitectură, scluptură şi şi pictură. Capitolele sînt precedate de consideraţiuni social-politice ale dezvoltării acestor arte.

Capitolul II tratează despre: Înflorirea artei feudale în secolele XV-XVI, cu subîmpărţirea în arta din Ţara Românească şi cea din Moldova (pag. 73-195).

Capitolul III cuprinde: Arta în Ţările romîne în secolele XVII-XVIII, cu aceleaşi subîmpărţiri (pag. 197-283). Urmează o încheiere (pag. 285-287), un glosar de termeni (pag. 289-291), un repertoriu cronologic (pag. 293-299), bibliografia cu lucrări de caracter general (pag. 301-302) şi, în fine tabla cuprinsului (pag. 303-306).

Merituoasa lucrare este bogat ilustrată cu planşe, hîrtie Kunstdruck. Numărăm 237 figuri, unele în text, altele pe foaia întreagă, afară de 4 planşe în gingaşe culori (2 cu mănăstirea Mol-

dovița, 1 cu Voronețul și 1 cu Arbure).

Din simpla înșirare a datelor de mai sus, ne putem face o ideie a măreței opere, dăruită generației noastre de către cunoscuții truditori în studierea și prezentarea veridică a realizărilor artistice datorită înaintașilor noștri. Peste tot s-a căutat să se scoată în evidență legătura cu arta populară; istoria artei se deschide chiar cu un capitol despre bisericile de lemn din Transilvania, domeniu în care spiritul popular s-a manifestat în cea mai mare putere.

Relevăm că broderiile, țesăturile din care cele mai multe sînt, după cum apreciază un celebru bizantinolog, de considerat: „veritabile picturi cu acul" n-au intrat în planul lucrării, epitafe liturgice și pocroave, acopereminte de morminte ca cel al Mariei de Mangop de la Putna etc. În genere, așa zisele arte minore sînt numai tangențial amintite.

Fără să constituie o știrbire a merituoasei lucrări, s-au strecurat, după cum nu-i de mirare la o lucrare așa de vastă, și unele inadvertențe și, probabil, erori de tipar, din care ne permitem a induce mai jos unele: la pag. 65 se afirmă că la Rădăuți altarul este separat de naos printr-un perete de zid, constituind tîmpla. Or tîmpla este de lemn. La pag. 142 ni se spune că zidul despărțitor dintre pronaos și naos de la biserica sf. Gheorghe din Suceava s-a dărîmat în veacul XVI, probabil greșală de tipar în loc de XVIII. La biserica sf. Dumitru din Suceava se dă la pag. 152 greșit anii de construcție 1534-1536, în loc de 1535.

În Repertoriul cronologic al principalelor monumente religioase din Moldova găsim la pag. 297 că pridvorul bisericii episcopale din Rădăuți a fost adăugat în anul 1599, în loc de 1559. De asemenea afirmația de la pag. 298 că exonartexul de la biserica sf. Gheorghe din Suceava ar fi fost adăogat în anul 1579, este o părere asupra căreia a revenit G. Balș (vezi: Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea. București 1928, pag. 127) cînd scrie că similitudinea pridvorului cu cel de la Neamț aruncă un dubiu asupra epocii construirii", adică din 1579, inscripția de la mitropolitul Teofan raportîndu-se probabil la alt pridvoraș sau foișor mai mic din fața exonartexului.

La pag. 299 se dă la biserica Adormirea Maicii Domnului din Botoșani data 1552, pe cînd la pag. 145 aflăm data 1551.

După cum am afirmat mai sus, astfel de scăpări din vedere nu contează la o astfel de lucrare de prezentare de ansamblu și biserica noastră nu poate fi decît adînc recunoscătoare distinșilor specialiști care s-au plecat cu atîta căldură și competență asupra trecutului nostru. Prețul modest de lei 25,80 face lucrarea accesibilă unor cercuri cît mai largi.

Pr. I. ZUGRAV

Cele două mărturii ale Domnului Dr. Petru Groza.

Uimitoarele realizări tehnice și culturale ale Statului Sovietic, înlăturarea „zidurilor chinezești" din calea cercetării realităților în care se dezvoltă marele popor chinez au atras în ultimii ani zeci de mii de vizitatori, artiști, muncitori, conducători de state, care ca „simpli turiști" au străbătut Uniunea Sovietică și China.

Unul dintre acești turiști este și domnul dr. Petru Groza iar rezultatul călătoriilor sale îl ex-

pune în cele două lucrări intitulate:

„Am văzut cu ochii Ţara Păcii", Editura Cartea Rusă, 1955, vol. I, pag. 119 şi vol. II, 1956, pag. 101; şi

„Prin ţara celor 600 milioane", Editura de Stat pentru literatură şi artă, 1956, pag. 338.

Domnul dr. Petru Groza a fost de mai multe ori în Uniunea Sovietică în misiuni oficiale, dar copleşit de programul oficial, n-a avut posibilitatea să ia contact mai apropiat cu realizările poporului sovietic.

Un prilej fericit i-a fost oferit de invitaţia conducătorilor sovietici şi chinezi.

Însoţit de cîţiva membri din familia sa iată-l, mai întîi pe aerodromul din Vnukovo, după o călătorie încîntătoare.

Ajuns pe teritoriul sovietic, cea dintîi mărturie ne-o dă despre Kremlin, care cu aspectul său majestuos, specific, întrece orice clădire arhitecturală din capitalele apusene.

Impresia pe care o lasă călătorului este puternică:

„Aspectul majestuos şi puternic al Kremlinului, cu înaltele-i ziduri înconjurătoare, cu turnurile de o arhitectură variată, cu palatele şi bisericile care se ridică în interior, deasupra acestor ziduri, constituie – ca dimensiuni, stil, colorit şi arhitectură – un ansamblu pe care nu ţi-l oferă nici o altă capitală, sau cetate, din ţările apusene şi care în acelaşi timp, îţi înfăţişează un material de gîndit impresionant, frămîntînd profund orice minte omenească.

„Aici bate inima uriaşului Stat Sovietic".

Mărturia vizitatorului se fixează asupra vieţii oamenilor sovietici, asupra „efortului intens care se desfăşoară pretutindeni în domeniul asistenţii sociale" asupra minunatei îngrijiri a copiilor, asupra vieţii fericite a colhoznicilor sovietici.

Dl. Dr. Petru Groza, fascinat de priveliştea marilor întinderi cultivate, de unde a dispărut cu desăvîrşire împestriţarea fâşiilor individuale, cum şi de viaţa nouă, îmbelşugată, a ţăranilor sovietici, mărturiseşte că ar voi să aibă lîngă el pe toţi plugarii patriei, pentru ca să vadă şi ei aievea realitatea şi să îndepărteze sperietorile pe care unii interesaţi în menţinerea stării de inferioritate în care se găsesc, le-o flutură pe dinaintea ochilor.

Mărturia vizitatorului se opreşte apoi asupra vieţei culturale, asupra condiţiilor de studii nemaiîntîlnite în nici un stat şi sintetizate în vastul palat al culturii care este „Universitatea Lomonosov".

Teatrul, opera şi baletul sovietic împlinesc un însemnat rol educativ „în sensul dragostei de muncă, patriotismului, luptei pentru muncă, luptei pentru libertate şi independenţă, pentru pace între popoare, pentru cultura tradiţiilor frumoase şi folositoare".

Specificul sovietic constă în îmbinarea tehnicii cu estetica.

De asemenea îl impresionează şi ne mărturiseşte despre ordinea şi disciplina liber consimţită a tinerilor sovietici pe care o dă exemplu tinerilor din patria noastră.

Autorul ne dă preţioase informaţii şi asupra vieţii religioase din Uniunea Sovietică. Observă astfel atenta îngrijire pe care regimul sovietic o acordă locaşurilor de cult, fie în Kremlin unde bisericile străvechi se repară, fie în Galeria Tretiakov unde obiecte de artă bisericească, sînt expuse cu deosebită îngrijire, fie în Leningrad unde ne face cunoscută

măreaţa catedrală „Isakievski", cu „naosul ei impunător, cu altarele şi coloanele de marmură nobilă, fiecare, dintr-o singură bucată, de dimensiuni babilonice", fie în tot cuprinsul Uniunii Sovietice unde bisericile sînt deschise cultului.

Mărturisindu-ne despre suavul climat al Caucazului, al staţiunii climaterice - Soci - al stepei nesfîrşite pe care a cîntat-o măestrit Soloviev, Domnul Dr. Petru Groza ne fixează în cele din urmă atenţia asupra oraşului erou Stalingrad.

Degringolada oştilor invadatoare a început de aici, de la Stalingrad, care a intrat astfel puternic în conştiinţa tuturor oamenilor.

Concluzia acestei prime mărturii este aceea că statul sovietic, prin uriaşele construcţii, prin noile canalizări, prin perspectivele uriaşe deschise spre toate sectoarele de activitate, dă imaginea puternică a unui stat paşnic, îndreptăţit prin sîngerarea din anii 1941-1945 să fluture pe frontalul întregii lumi stindardul socialismului şi al păcii.

* * *

Cea de a doua mărturie, domnul dr. Petru Groza, ne-o dă despre China.

În ultimii doi ani despre China s-a scris şi se scrie tot mai mult. Foarte mulţi călători au scos în evidenţă prospeţimea nesecată a artei chineze, despre care revista noastră s-a ocupat cu alt prilej [1]).

Firește că şi domnul dr. Petru Groza se entuziasmează în faţa artei chineze. Dar specificul mărturiei Domniei sale, se vede în zugrăvirea chinezului nou, renăscut la o viaţă activă prin geniul conducătorilor săi.

Am putea preciza că mărturia domnului dr. Petru Groza despre China este de fapt mărturia despre chinezi.

Conducători ai Guvernului, savanţi, muncitori, studenţi aparţinînd diferitelor naţionalităţi adînc înfrăţite, ţărani cu loturile cooperativizate, toţi apar în cartea domnului dr. Petru Groza şi-ţi vorbesc despre viaţa lor nouă, activă, despre Patria lor pentru care muncesc plini de entuziasm.

Iată-i pe cîţiva dintre aceşti oameni noi:

„Şantierul de la Guantin a dat Chinei peste 6200 eroi ai muncii, muncitori fruntaşi, inovatori şi raţionalizatori. Avem în faţă pe tov. Pin, care s-a aruncat în apa înghe-ţată pentru a repara la timp defecţiunea unei pompe; pe E-Cen care a condus brigada de şoc a tineretului la unele reparaţii ce trebuiau făcute în apă, la o temperatură de -17°; pe fruntaşul Tao-Jan-Mao, care a mărit productivitatea muncii de trei ori; pe inginerul Ciao-Fu-Cen, care a îndeplinit toate sarcinile înainte de plan datorită legăturii strînse pe care o are cu muncitorii".

O realitate asupra căreia nu putea să nu dea mărturia sa o constituie viaţa laolaltă a naţionalităţilor din China, ca şi din U.R.S.S. în cea mai armonică şi pozitivă colaborare.

Mărturia domnului dr. Petru Groza se îndreaptă apoi spre diferite oraşe ale Chinei, spre diferitele ţinuturi din uriaşa ţară Chineză, comunicîndu-ne pitorescul, tradiţiile şi specificul muncii cetăţenilor fiecărui ţinut, încadrat perfect în marele motor constructiv care este China nouă de

---

1) G. Călinescu: Am fost în China Nouă, Mitropolia Moldovei, anul XXXII, martie-aprilie 1956, nr. 3-4 pag. 183-185.

astăzi, „ţara celor 600 de milioane".

Impresionantă este mărturia pe care ne-o dă despre libertatea de credinţă în China, ca şi în U.R.S.S. manifestată şi în atenţia deosebită de care se bucură conducătorii religiei poporului chinez: Dalai-Lama şi Pauceu-Lama, care nu privesc problemele numai filosofic ci „pozitiv şi făţiş", „coboară pe pămîntul realităţilor", nu mai rămîn în izolarea mistică de odinioară, ci colaborează activ cu conducerea statului fiind ei înşişi, „Membri în Adunarea Reprezentanţilor Populari pe întreaga Chină".

După o convorbire rodnică întreţinută cu Dalai-Lama, mărturiseşte domnul dr. Petru Groza, „ne-am despărţit, dorind ca toţi pontifii şi conducătorii de culte din lume să contribuie din toate puterile lor pentru cunoaşterea reciprocă, alungînd cu puteri comune spectrul războiului, mai groaznic decît oricînd în noua eră atomică" (pag. 303).

În concluzie, prin bogatele lor informaţii, prin stilul colorat şi prin folosirea umorului presărat în unele anecdote, care fac plăcută lectura, cele două mărturii ale domnului dr. Petru Groza sînt folositoare orientării fiecăruia dintre noi în realitatea pe care o trăim şi la care sîntem chemaţi să depunem activitatea noastră constructivă, paşnică.

Preot IUSTIN GAŞPAR

Urme dacice în cîmpia Transilvaniei. În vara anului 1956, un colectiv de arheologi de la Cluj, în colaborare cu muzeul raional din Turda, a făcut o deosebit de importantă descoperire la Soporul de Cîmpie (20-25 km. la nord de Cîmpia Turzii). Şi anume, între dealurile golaşe ale Cîmpiei transilvănene, la poalele pantei domoale ce se numeşte de către localnici „Cuntenit", aproape de aşa zisa „moară a lui Gogoman", s-a identificat o necropolă antică. Din cadrul acesteia, s-au dezvelit pînă acum mai multe morminte. În baza celor aflate, s-a putut stabili că ritul de înmormîntare a populaţiei de aici, era incineraţia (încenuşarea): trupul celor răposaţi era ars pe un rug anume ridicat în interiorul necropolei sau în afara acesteia, într-un loc special destinat în acest scop, numit *ustrinum*. Incinerarea era însoţită de tot felul de practici religioase, de diferite ritualuri şi de ospeţe funebre, des întîlnite la popoarele vechi. După acest act, rămăşiţele se adunau cu o deosebită grijă, erau depuse în vase de lut ars (urne) şi îngropate apoi la adîncime de un metru în pămînt.

Unele conţin oase umane calcinate, cărbune şi cenuşă. Prezente aproape în fiecare mormînt sînt şi obiectele de inventar funerar care sînt variate şi constau din: monede de bronz emise sub împăraţii romani Antonin Piul (138-160) şi Marc Aureliu (161-180), pahare de lut ars pentru ofrande în cinstea mortului, inele de bronz suflate în aur, cuţite de fier mîncate de rugină, fibule (broşe) de bronz şi altele.

Pînă acum s-au găsit două feluri de urne: unele din pastă roşie de bună calitate şi altele de culoare brună, lucrate din pastă de calitate inferioară. În stadiul actual al cercetărilor, afară de cele privitoare la formă, pastă şi ardere, alte diferenţieri – din punct de vedere social sau cronologic – nu s-au putut stabili pînă acum.

Urnele sînt acoperite cu farfurii, castroane, străchini etc. Demn de reţinut şi de subliniat este faptul că la urnele roşii s-au întrebuinţat drept capac farfurii şi castroane confecţionate exclusiv din pastă roşie, iar la cele brune s-au folosit numai fragmente de aceeaşi factură şi culoare. Semnificaţia acestui procedeu n-a putut fi stabilită pînă acum. Vasul care acopere una din urnele cele brune, prezintă o însemnătate cu totul aparte.

Întrucît suprafaţa explorată pînă acum este redusă ca întindere şi întrucît numărul mormintelor descoperite pînă acum este relativ mic, nu se poate încă preciza cu suficientă certitudine dacă înmormîntările se făceau după o anumită ordine determinată de planul cimitirului sau dacă erau grupate după criterii de natură socială sau de înrudire.

Cît priveşte timpul din care datează necropola de la Soporul de Cîmpie, ceea ce s-a descoperit pînă acum aici şi s-a studiat, arată în mod deslușit că *ea apar-*

ţine epocii de stăpînire romană în Dacia şi anume secolelor II şi III ale erei noastre.

Însemnătatea deosebită a acestei descoperiri constă în faptul că ea *confirmă teza persistenţei dacilor în Dacia ocupată de romani.* Căci necropola de la Soporul de Cîmpie *poate fi cu certitudine atribuită dacilor.* În sprijinul acestei afirmaţii pledează categoric prezenţa unor fragmente de vase dacice decorate cu brîuri alveolate, dar mai ales al unui produs specific dacilor, şi anume *ceaşca dacică,* folosită drept capac de urnă, unică pînă acum într-o necropolă romană din Transilvania. Aceste vestigii dovedesc că cei ce erau înmormîntaţi aici după ritul tradiţional al încenuşării, nu puteau fi alţii decît *dacii din epoca romană,* care locuiau într-un sat din apropiere, ce n-a fost încă identificat. Ceea ce mai pledează cu putere pentru atribuirea fără ezitare a acestei necropole pe seama populaţiei autohtone dacice din timpul dominaţiei romane, este poziţia relativ retrasă a necropolei în inima Cîmpiei ardelene, departe de marile artere de comunicaţie şi de centrele urbane ale vremii, precum şi ritul încenuşării practicat.

Prezenţa unei întregi necropole sigur dacice şi datînd din vremea stăpînirii romane din aceste părţi, spulberă şi ea „temeiurile" tezei tedenţioase despre extirparea totală de către romani a dacilor învinşi, dovedind totodată că ei au continuat, decenii de-a rîndul să trăiască şi să-şi păstreze fiinţa lor etnică chiar după ce romanii le-au cotropit ţara. Abia în urma unui intens proces de romanizare sistematică, dacii au putut fi deznaţionalizaţi şi au devenit în felul acesta o componenţă etnică şi biologică de bază a fiinţei poporului romîn.

Înregistrînd cu o deosebită satisfacţie acest nou succes al amplei campanii de săpături şi cercetări arheologice de la noi, ne exprimăm dorinţa ca lucrările de dezvăluire a necropolei de la Soporul de Cîmpie să fie continuate neapărat şi lărgite, spre a se obţine şi alte elemente de confirmare a tezei despre persistenţa dacilor în Dacia ocupată de romani. (După articolul cu acelaşi titlu al dlui D. Protase, publicat în revista „Tribuna" de la Cluj, anul I, nr. 6. p. 6).

„*Pe urmele voevodului Gelu.* Necropola slavă de la Someşeni" aşa se intitulează comunicarea dlui M. Macrea, publicată în paginile revistei „Tribuna" de la Cluj, anul I, nr. 8 pp. 7-8.

În urma săpăturilor făcute pe teritoriul satului Someşeni aşezat în imediata apropiere a Clujului, s-a ajuns - în toamna anului 1956 - la o descoperire arheologică deosebit de însemnată, care se referă la una din epocile cele mai puţin cunoscute din istoria ţării noastre: aceea a vechilor slavi.

Procedîndu-se cu sprijinul Institutului de Arheologie din Bucureşti, din partea unui mic colectiv, la cercetarea sistematică a movilelor enigmatice ce se întind pe cîmpul din spatele „Băilor" de la Someşeni, s-a constatat că acestea sînt *tumului.* Deşi deocamdată au fost săpaţi numai doi dintre aceştia, totuşi rezultatele dobîndite sînt pe deplin lămuritoare în ce priveşte caracterul şi epoca din care datează necropola de la Someşeni.

Dîndu-se la o parte învelişul de pămînt al movilei, s-a găsit un mormînt surprinzător de bine păstrat, înzestrat cu un mobilier funerar bogat. Construit la nive-

lul antic al terenului, mormîntul era alcătuit dintr-un podiu de lemn, acum putrezit, avînd dimensiunile de 1,85×2,30 m. pe care au fost aşezate rămăşiţele încenuşării şi ofrandele funerare. Pe o margine a podium-ului se aflau resturile a două găleţi de lemn, din care au rămas numai cercurile şi toartele de fier, iar pe celelalte laturi se înşirau opt vase de lut, care conţineau oase de om calcinate. În centru, se aflau două grămezi de oase vărsate direct pe podium, din mijlocul cărora s-au putut culege mai multe podoabe de argint, frumos lucrate, o cataramă, un cercel şi mai multe aplici, care alcătuiau garnitura unei centuri de piele. Toate acestea arată că cel înmormîntat a fost un om de vază, care făcea parte din rîndul conducătorilor tribului aşezat odinioară pe marginea mlaştinilor din apropierea băilor Someşeni de azi. Lucrate cu roata de mînă vasele sînt bogat ornamentate cu linii drepte sau valuri ondulate. De asemenea, s-au găsit şi cîteva oase de animale. După cum se vede, *mormîntul este de incineraţie dar încenuşarea s-a făcut undeva alături.* După ce toate datinile au fost îndeplinite, peste mormînt s-a ridicat movila de pămînt, care l-a acoperit şi i-a păstrat taina pînă în zilele noastre.

Cercetarea celui de al doilea tumul a dus la concluzia că a fost jefuit din vechime. Pe baza resturilor răvăşite ale mobilierului funerar, s-a putut totuşi stabili că mormîntul era de acelaşi fel ca şi primul, precum şi că datează din aceeaşi epocă.

După părerea dlui M. Macrea membru în colectivul respectiv, descoperirile de la Someşeni au o importanţă excepţională. Aceasta constă în faptul că ele au dezvăluit „un complex arheologic şi cultural aproape necunoscut în Transilvania, complex care acum a fost surprins pentru întîia dată în mod deosebit de clar, de bogat şi de aspectuos. Datorită facturii materialului descoperit şi caracteristicilor atît de specifice ale ritului de incineraţie, tumulii de la Someşeni nu pot fi atribuiţi nici gepizilor, nici avarilor, nici altor populaţii înrudite cu acestea din epoca marilor migraţii, ci numai *slavilor*, care, potrivit ştirilor din autori ca şi a descoperirilor arheologice, practicau aproape exclusiv incineraţia, în a doua jumătate a mileniului I. e. n. înainte de încreştinarea lor pe vastul teritoriu de la Marea Neagră pînă la Marea Baltică. Pe baza materialelor descoperite şi a observaţiunilor făcute, *epoca necropolei de la Someşeni se fixează în jurul anului 800 e.n.* Această descoperire umple, în parte cel puţin, dar în chip foarte fericit, un gol penibil resimţit pînă acum în documentarea arheologică privitoare la epoca premergătoare stabilirii orînduirii feudale în Transilvania şi în general în ţara noastră. Alături de descoperirile, de asemenea recente, de la Sărata-Monteoru referitoare la secolul al VII-lea, *mormintele tumulare de la Someşeni sînt cele dintîi monumente sigure şi reprezentative ale slavilor, aşezaţi, în condiţiile istorice cunoscute, pe teritoriul fostei Dacii.* Ele dovedesc, contrar celor bănuite pînă acum din cauza lipsei urmelor arheologice, că vechii slavi pătrunşi în Transilvania şi în restul ţării au venit *cu tradiţii proprii şi interesante, moştenite din fondul străvechi indoeuropean* şi cu o cultură materială pe care şi-au îmbogăţit-o prin contactul cu populaţiile locale şi

cu avarii în deosebi. *Ele vor putea aduce, după ce vor fi studiate mai deaproape,* o *contribuţie însemnată la cunoaşterea, pe baza materialelor precise, a antichităţilor şi a culturii slave în general, din epoca păgînă.* De pe acum se conturează, spre a ne referi la un singur element, posibilitatea de a confirma pe baza observaţiilor înregistrate, unele obiceiuri la înmormîntare ale vechilor slavi (ca de pildă sacrificarea pe mormîntul sau pe rugul stăpînului a văduvei defunctului, a servitorilor sau a animalelor), obiceiuri ce au suscitat curiozitatea călătorilor străini – bizantini, arabi sau latini".

Cît priveşte importanţa acestor descoperiri pentru Ardeal, în special, dl. M. Macrea subliniază:

„Pentru Transilvania, mormintele conducătorilor slavi de la Someşeni leagă firul istoriei de evenimentele puţin ulterioare cunoscute din vechile cronici maghiare, în legătură cu pătrunderea maghiarilor pe teritoriile ultrasilvane, adică de dincoace de culmile Meseşului. *Ele ne pun pe urmele înaintaşilor voievodului Gelu,* denumit „dux Vlacorum", care în fruntea armatei sale, alcătuite din romîni şi slavi, a încercat să se opună prinţului Tuhutum, fiind ucis lîngă rîul Copus (căpuş) pe cînd încerca să se refugieze în fortăreaţa sa din apropierea rîului Zamos (Someş)".

În baza celor descoperite la Someşeni, „se lămureşte şi capătă conţinut – încheie cercetătorul nostru – concret un capitol puţin cunoscut pînă acum din istoria zămislirii pe o nouă temelie a poporului romîn. Voievodul Gelu este urmaşul acelor cnezi sau voievozi slavi care înainte cu un secol şi mai bine, poate, se înmormîntau sub movilele ridicate după un vechi obicei în apropierea mlaştinilor de la Someşeni şi-a rîului Someş. Aceştia se amestecă cu populaţia locală, care cu timpul cîştigă preponderenţa, şi din rîndurile căreia s-a ridicat apoi, spre a-şi apăra pămîntul, voievodul romîn Gelu".

Luăm act, cu deosebită satisfacţie, de acest însemnat succes al arheologiei noastre şi dorim ca cercetările de la Someşeni să fie duse pînă la capăt.

O însemnată contribuţie la rezolvarea problemei formării limbii şi poporului romîn.

Am citit cu legitim interes şi cu nescăzută atenţie, studiul harnicului şi îndrăzneţului cercetător de la Cluj, dl. I. I. Russu, publicat în revista „Tribuna", anul I, nr. 8, din 31 martie 1957, pp. 6-7, intitulat: *„Problema formării limbii şi poporului romîn".*

Cu competinţa şi perspicacitatea celui preocupat îndelung şi sistematic de această problemă şi cu seriozitatea celui ce se încadrează cu toată conştiinţa în tematica fixată de Academia R. P. R. în vederea elaborării unui mare tratat ştiinţific de istoria Romîniei, dl. I. I. Russu se reţine asupra problemei capitale din cadrul acestui amplu şi măreţ plan de lucru ştiinţific: *„Problema formării limbii şi poporului romîn".* Scopul prezentului studiu, în care – după cîte ni se pare – d-sa sintetizează rezultatul unor cercetări făcute de multă vreme, se desprinde limpede din însăşi cuvintele autorului său: „Pentru această... problemă capitală, prezentăm cîteva contribuţii şi consideraţii de ordin lingvistic în legătură cu elementul autohton în limba romînă, cu proporţiile, valoarea şi semnificaţia lui istorică".

Premiza de la care porneşte dl. I. I. Russu, este punctul de vedere că „cel mai preţios aport îl dă, pentru problema obîrşiilor romineşti, graiul popular prin ceea ce are anteroman (autohton) în compoziţia lexicală". Pe baza materialului documentar în ansamblul lui – în primul rînd pe baza celui lingvistic – „enigma şi miracolul" istoric pot fi – socoteşte dl. I. I. Russu – elucidate în chip satisfăcător. De aceea nu e cazul să păstrăm rezerve la infinit şi să ne lăsăm pradă unui fatalist şi mistic „ignoramus et ignorabimus" în ce priveşte baza etnică-socială pe care s-a format actuala continuitate populară românească.

Trecînd în revistă părerile vechi despre originea poporului român, dl. I. I. Russu, susţine şi subliniază *valoarea tezei că poporul romîn este o populaţie traco-dacă romanizată*, căreia „îi lipseşte însă o fundamentare documentară suficientă, care să o facă pe deplin plauzibilă pentru unii eruditi străini care cer mai multe dovezi".

Acestei exigenţe ştiinţifice îi poate da satisfacţie numai cercetarea şi documentarea ce are la bază limba populară, pe care cercetătorul nostru o numeşte „marea arhivă istorică a trecutului romînesc, preţios depozit de străvechi şi autentic material documentar cu deosebire semnificativ pentru problema genezei poporului vorbitor".

Aplicînd şi valorificînd acest principiu, dl. I. I. Russu şi-a îndreptat de ani de zile atenţia deosebită asupra unei grupe de cuvinte vechi (70 la număr) din limba noastră, ca: brad, bucura, brîu, mazăre, cursă, sîmbure, viezure etc., care au fost considerate de cei mai mulţi lingvişti ca împrumuturi din limba arnăută şi ca indiciu că romînii s-ar fi format şi ar fi locuit în epoca medievală împreună cu albanezii (şkipetarii) undeva în centrul peninsulei balcanice. Dar s-a relevat de către unii lingvişti străini că aceste cuvinte nu pot fi împrumuturi, ci elemente ereditare din perioada anteslavă şi anume nu latineşti, ci indoeuropene, transmise de limba autohtonilor traco-daci (ori iliri). Era, însă necesar şi important a dovedi că „graiul (viu) romînesc are cuvinte anterioare ce nu există la albanezi şi asupra cărora să nu planeze bănuiala că ar fi fost împrumutate dintr-o limbă în alta".

Căutînd să răspundă acestei necesităţi, lingviştii noştri au alunecat pe povîrnişul interpretării false a unora din aceste cuvinte sau le-au considerat „obscure", adică „de origine necunoscută" şi în consecinţă nu pot fi explicate deocamdată. În baza cercetărilor făcute de D-sa în ultimii ani, dl. I. I. Russu a ajuns la concluzia că aceste cuvinte constituiesc „factorii decisivi pentru problema genezei limbii şi comunităţii populare romîne: *ele sînt resturile vii ale limbii ante-romane a traco-dacilor*".

Deşi identificarea cuvintelor traco-dace este dificilă din cauză că lipseşte o atestare directă a corespondentelor în limba tracă, totuşi dl. I. I. Rusu a izbutit să identifice pînă acum în total cam *160 cuvinte* (inclusiv cele 70 aflătoare în albaneză) care exprimă noţiuni din toate domeniile de viaţă. Dintre acestea, cele mai însemnate sînt: corpul omenesc – *beregata, buza, grumaz, rînză, vătăma*; lumea psihică: *ameţi, aprig, bucura, leşina, răbda, speria*; vîrsta şi familia – *băiat, mire, moş, prunc;*

îmbrăcămintea – *brîu, căciulă, pînză;* locuinţa – *bordei, cătun, gard, leagăn, vatră, zestre;* terenul – *baltă, grui, măgură, părău;* plante: *brad, ghimpe, gorun, mazăre, mugure, sîmbure, strugure;* animale – *barză, cîrlan, ghiară, ghionoaie, mînz, viezure;* păstoritul–*brînză, strungă, tarc, urdă, zăr;* unelte – *baier, cîrlig, cursă, ghioagă, grapă, gresie, mătură;* adjectiv – *creţ, mare, sarbăd, tare;* verbe (40) ca: *arunca, băga, cruţa, dărîma, mişca, rădica, rezema* etc.

După părerea dlui I. I. Russu, „cele 160 cuvinte romîneşti sînt indoeuropene, anteromane, aparţinînd ca atare graiului populaţiei care în timpul expansiunii romane locuia în teritoriile carpato-balcanice, adică traco-dacii".

Cît priveşte *semnificaţia istorică* a acestor cuvinte, aceasta subliniază dl. I. I. Russu – „este deosebit de mare", întrucît ele sînt „cuvinte sigur indoeurepene, ...străvechi în graiul romînesc, mai vechi decît cele slave, contemporane cu cele latine, „deci" „prezente odată cu acestea in gura populaţiei antice din care se naşte mai tîrziu poporul romîn". Totodată d-sa mai precizează: „În cadrul elementului lexical numit ereditar (anteslav), cuvintele autohtone reprezintă cam, 1/10".

Despre originea acestor cuvinte, dl. I. I. Russu se pronunţă astfel: „Ele au pătruns în limba romînă" de la o populaţie indoeuropeană ce a venit în contact strîns cu romanitatea în zona carpato-balcanică, sub ocupaţia romană, cînd s-a format graiul romînesc (sec. III–V. e. n.), anume... de la traco-daci". În baza acestui fapt, d-sa subliniază următoarele în ce priveşte formarea poporului romîn şi continuitatea noastră în Dacia: „În Dacia şi Moesia tracii şi geto-dacii n-au putut să dispară, ci s-au romanizat, contopindu-se cu coloniştii aduşi de stăpînirea romană; din acest amestec, la care s-au adăugat elemente slave, a rezultat poporul romîn de mai tîrziu. Populaţia „romană" în aceste provincii era formată tocmai din localnicii cu străvechi rădăcini în acest pămînt, de unde n-au fost (cum greşit şi tendenţios afirmă istoricii de nuanţă roesleriană) exterminaţi ori alungaţi de expansiunea romană, ci au fost subjugaţi şi ţinuţi în supunere spre a putea fi exploataţi şi treptat romanizaţi: autohtonii, ţărani, păstori, lucrători, au învăţat limba romană, în care au strecurat mai mult de 160 cuvinte din limba lor uitată, care se deosebea radical de cea latină".

Concluziile istorice extrem de importante, la care ajunge dl. I. I. Russu, sînt următoarele:

1. Romînii sînt continuatorii direcţi ai populaţiilor traco-getice.

2. Nu poate fi vorba de conservarea unei „rase pure", ci numai de faptul că „iniţial comunitatea populară din care s-a plămădit poporul romîn era alcătuită din nucleul autohtonilor traco-daci romanizaţi, constituind substanţa păstrătoare a romanităţii carpato-balcanice şi trunchiul viguros pe care s-au altoit diversele elemente etnice şi de limbă, contopite armonic în marea sinteză a comunităţii populare".

3. Capitolul obîrşiilor romîneşti are o imperioasă nevoie de o „reconsiderare şi adaptare la concepţia istorică actuală, eliminînd ficţiunile şi zgura numeroaselor susţineri pseudo-ştiinţifice, considerînd începuturile comunităţii etnice, populare, prin perspectiva dovezilor documentare în ansamblul lor şi în lumina

realităţilor de azi ale vieţii sociale a poporului romîn".

Am ţinut să facem cunoscută şi preoţimii teza dlui I. I. Russu, fiindcă ea constituie *o însemnată şi judicioasă contribuţie la rezolvarea problemei formării limbii şi poporului romîn*, problemă care trebuie să intereseze pe fiecare dintre noi. Valoarea acestei contribuţii constă în faptul că se încadrează riguros în făgaşul preocupărilor actuale ale celui mai înalt for de cultură al nostru. Fără a ne asuma pretenţia unei competinţe în materie, credem că va trebui să se ţină seamă de contribuţia dlui I. I. Russu, în elaborarea marelui tratat ştiinţific de istoria Romîniei. De altfel, ceea ce ne-a dat d-sa în studiul prezentat aici, este numai o sinteză de tot concentrată a rezultatelor muncii desfăşurate pînă acum, pe care o va continua cu aceeaşi pricepere şi rîvnă, dîndu-ne noi rezultete preţioase.

Identificarea unui tablou religios. Cu prilejul cercetărilor întreprinse la Galeriile de Artă ale Muzeului Brukenthal din Sibiu, în vederea întocmirii unui nou catalog al colecţiei, care impune nu numai o muncă de revizuire a vechilor atribuiri, ci şi de identificare - pe cît este cu putinţă - a anonimilor, dl. acad. prof. Gh. Oprescu a recunoscut tabloul „*Uciderea pruncilor din Betleem*" ca fiind o lucrare originală a mareiui artist italian Caravaggio. Specialistul nostru îşi întemeiază concluzia pe compoziţia helicoidală specifică acestui pictor, precum şi pe dramatismul clar obscurului, pe care le prezintă tabloul.

Date ce grăesc de la sine. Din „Le Courrier de l'Unesco" pe luna februarie a anului în curs (1957) şi anume din tabloul intitulat: „Ţări care au publicat cel mai mare număr de traduceri în 1955", se constată că în anul 1955, s-au tradus 24.375 cărţi în 51 de ţări. În fruntea ţărilor cu cel mai mare număr de traduceri, stă U.R.S.S. cu 4282, urmînd apoi Germania cu mai puţin de jumătate faţă de U.R.S.S., Cehoslovacia cu 1478, Franţa cu ceva mai puţine, Japonia, Italia, Olanda şi Polonia, cu cifre ce depăşesc cu ceva mia. Statele Unite se găsesc pe locul al XI-lea cu 818 traduceri, Anglia ocupă locul al XIII-lea, cu 659, iar Romînia urmează imediat după aceasta cu 658.

Din cele 658 de cărţi traduse la noi in anul 1955, 276 sînt de literatură beletristică, ceva mai mult reprezintă traduceri de tehnică, drept şi ştiinţe sociale, 55 ştiinţe naturale, matematică, istorie, geografie, 33 artă, restul fiind religie, filozofie şi probleme generale.

Acelaşi curier oferă şi un tablou cu autorii ale căror opere au fost mai mult traduse în cursul anilor 1948-1955. În fruntea lor stă Lenin, cu 968 traduceri, dintre care numai în anul 1955 s-au făcut 371. Biblia, după cum reiese din tablou, vine numai în rîndul al doilea. Urmează apoi Tolstoi, 23 de ţări traducînd în anul 1955, 105 titluri din acest mare scriitor. Mai departe, figurează în ordine : Gorki, C. Dikens, Jules Verne, W. Shakespeare, Balzac, K. Marx, Fr. Engels, C. Andersen, Dostoiewschi.

Din acelaşi tablou rezultă că Statele Unite au tradus, în anul 1951, 153 lucrări din domeniul religiei, teologiei, din care de 18 ori Biblia şi de 7 ori Fericitul Augustin, de 9 ori G. Simon, de 8 ori pe Dostoewschi, de 7 ori pe Dante.

Cărțile cu caracter religios și teologic traduse in Spania, Italia, Franța, reprezintă cifre foarte importante, egalînd sau depășind chiar cărțile de științe exacte și de tehnică luate împreună. În anul 1955, cărțile cu caracter mistic traduse se ridică la 93 în Spania, la 111 în Franța, la 78 în Italia.

„*Emblema proscrișilor*". Deasupra intrării principale a mănăstirii Cozia, se găsește o emblemă curioasă zugrăvită în frescă. De ani de zile, ea a fost descoperită din întîmplare sub un strat gros de ipsos. După multe cercetări, făcute în scopul de a stabili pînă la care din cele șase veacuri de existență a mănăstirii se urcă originea acestei fresce, N. Iorga a demonstrat, nu fără a produce o oarecare surpriză, că în realitate această emblemă nu avea nici chiar un secol de existență.

Revoluția din 1848 atrase de partea ei nu numai floarea intelectualității în general de la noi, ci și o seamă de oameni ai Bisericii. După cum se știe bine, unul din principalii protagoniști ai mișcării a fost vestitul popa Șapcă. Nu-i de mirare atunci, că printre cei ce avură să suporte rigorile represiunii ce a urmat, sînt și numeroși preoți. Dar în calitate de oameni ai Bisericii, ei n-au fost întemnițați împreună cu condamnații de drept comun, ci au fost închiși în mănăstirea Cozia. Astfel, emblema pomenită mai sus este opera lor. Reprezentînd pe același fond corbul Valahiei, capul bourului Moldovei și citadela Principatului Transilvaniei, proscrișii dădeau expresie credinței lor în ideea unității naționale, pentru care luptaseră ei. Stratul gros de ipsos, cu care a fost acoperită „emblema proscrișilor" a fost un gest de represiune postumă, datorită autorităților ostile ideilor progresiste. În urma norocului de a fi descoperită în condițiile arătate mai sus, ea a intrat în patrimoniul nostru istoric ca o dovadă grăitoare despre participarea efectivă a Bisericii la mișcările progresiste de la noi.

Prof. CORNELIU SÎRBU

Bicentenarul Spitalului Clinic din Iași. La sfîrșitul anului 1956 s-au desfășurat în capitala Moldovei serbările pentru aniversarea celor două sute de ani care s-au scurs de la întemeierea celui dintîi așezămînt spitalicesc de pe pămîntul Moldovei.

Aniversare scumpă inimii tuturor ieșenilor. S-au evocat cu acest prilej nu numai realizările pe teren medico-sanitar în cursul acestor două veacuri ci și atîtea și atîtea întîmplări, împrejurări și figuri de oameni, care prin „dragostea lor față de om" au pus temelia marelui așezămînt spitalicesc de azi, a cărui faimă a trecut de mult hotarele regiunii și și chiar ale țării!

Și, cu atît mai mult, aceste serbări au fost un bun prilej de adînci și sfinte bucurii pentru instituția în jurul căreia s-au urzit și împlinit, apoi, în forma măreață de azi, aceste așezăminte de binefacere-pentru biserica sf. Spiridon, - pentru slujitorii ei de azi și de înainte și pentru închinătorii ei de acum și pentru acei care au fost cîndva la altarul său și și-au plecat genunchii la picioarele Marelui Ierarh Spiridon, patronul de altădată al „Spiridoniei".

Dacă faima unora din edificiile religioase ale Iașului, minunate monumente de artă, cum ar fi de pildă sf. Nicolaie Domnesc sau sf. Sava, Trei Ierarhii sau Golia „peste toate mănăstirile aici în țară mai iscusite", cum le la-

udă cronicarul Miron Costin – a trecut de mult hotarele țării, pentru valoarea lor arhitecturală sau pentru podoabele lor, biserica sf. Spiridon și-a mînat și ea faima pe întinsul ținut al țării, pentru opera cea mare de asistență ce s-a dezvoltat în jurul ei la umbra ei și în numele patronului ei, Marele Ierarh Spiridon.

De aceea, la serbările din decembrie 1956 ale spitalului clinic de stat din Iași în cursul cărora s-au făcut comunicări de specialitate importante, arătîndu-se progresul, culmea, la care a ajuns știința medicală a capitalei Moldovei în cursul celor două sute de ani, s-au evocat și acele figuri de ctitori și donatori, care stăpîniți de duhul evlaviei creștine și al dragostei față de aproapele, și-au vărsat avutul lor în mîna acelora care trebuiau să împlinească cu cea mai mare punctualitate dorințele lor, de a veni în ajutorul aproapelui. Și aceste donațiuni dintr-un început s-au făcut prin mijlocirea bisericii, care întotdeauna a avut ca ideal al preocupărilor sale ajutorarea celor necăjiți, lipsiți și apăsați de neputințe și nevoi.

Dacă în statul feudal și în mare măsură și în cel burghezo-capitalist, această latură a vieții obștești era totalmente neglijată, Biserica a fost preocupată de sufe-rințele oamenilor și de lecuirea lor.

Sf. Vasile cel Mare (+379) a fost acela care a înființat pentru prima dată spitalele la anul 370. După el și sf. Ioan Gură de Aur înființă mai multe spitale, în mai multe orașe. (Cf. sf. Grigorie de Nazians: Oratione 43).

Tot Biserica a înființat aziluri-le pentru copii lepădați și orfani numite vrefotrofia (βρεφοτροφεῖα) și orfanotrofia (ορφανοτροφεῖα) aziluri pentru bătrîni infirmi și neputincioși, numite ghereontocomia (γερεοντοκομεῖα) etc. toate izvorîte din focul evlaviei și al caritații creștine, desăvîrșind cele mai înalte acte de umanitate, care în afară de biserică nu se putuseră concepe nici practica.

Ceea ce s-a realizat timp de aproape două sute de ani sub numele „Spiridoniei" sau ceea ce este astăzi Spitalul de Stat Central din Iași, în cea mai mare parte este rezultatul acestor preocupări ale înaintașilor, călăuziți precum am pomenit mai sus de duhul evlaviei creștine și al dragostei față de aproapele și de aceea donațiunile lor le-au vărsat în numele sf. Spiridon, care și-a avut altar aici, pe „ulița Hagioaiei", încă mult înainte de zămislirea celor dintîi semne „ospitalicești" din jurul său.

Domeniul bisericesc era singurul mijloc prin care particularii puteau să-și exercite facultatea de a crea un așezămînt privat-teorie cunoscută sub numele de drept ctitoricesc.

Voievozii, care, datorită regimului feudal și dependenții lor de Poarta Otomană, erau învestiți cu drepturi depline, erau singurii care puteau exercita întemeierea unui așezămînt de folos obștesc care, potrivit acestei concepții îmbrăca caracterul unei instituții de drept public. Dl. Gh. Băileanu, fost director al așezămintelor sf. Spiridon, a stabilit teoria dreptului ctitoricesc prin diferite lucrări în legătură cu așezămintul spitalicesc care și-a serbat două veacuri de existență (A se vedea Gh. Băileanu – Fondarea Epitropiei sf. Spiridon și crearea persoanelor juridice în vechiul drept privat, Iași 1929; Evoluția juridică a Epitropiei sf. Spiridon de la 1727-1800, partea II și III, Iași 1929 și Instituția Epitropiei sf. Spiridon între anii

1800 şi 1933, Iaşi 1932), teorie care a fost ridicată la rangul de doctrină, recunoscută şi intrată în sfera jurisprundenţei romineşti.

Unui fond ecleziastic, aceşti particulari puteau să-i afecteze un fond subt forma unei donaţiuni – sub modo (cu sarcină), iar biserica trebuia să execute voinţa donatorului.

În modul acesta se crea o persoană juridică de drept privat, adică o fundaţiune. Mare importanţă avea teoria originilor unui aşezămînt întrucît ea stabilea caracterul pubilc sau privat al acelei instituţiuni.

Sub imperiul acestor împrejurări şi forme a luat fiinţă şi grandioasa înfăptuire spitalicească a Iaşului de azi, dar modestă şi simplă acum două sute de ani.

Şi, la sărbătorirea celor două sute de ani de existenţă ai marelui aşezămînt spitalicesc, evocarea împrejurărilor, a oamenilor şi a felului în care înţelegeau tratarea unor probleme care înfăţişau viaţa socială a înaintaşilor noştri, constituie nu numai o pioasă aducere aminte de truda acestor înaintaşi, ci şi recunoaşterea de fapt a celor dintîi eforturi pentru păşirea noastră pe drumul civilizaţiei şi progresului social.

Potrivit hrisovului domnesc al lui Constantin Cehan Racoviţă de la 1 ianuarie 1757, hrisov care reprezintă după părerea cercetătorilor actul de naştere al acestui aşezămînt, spitalul s-a înfiinţat în anul 1755.

„Drept aceea – glăsueşte menţionatul hrisov domnesc – şi eu robul marelui şi prea Înălţatului Dumnezeu, noi Constantin Cehan Racoviţă Voievod de vreme ce din pronia cea de sus ne-au încredinţat părintescu domnesc scaun a pravoslavnicilor ţerilor acestora, din Dumnezeeasca rîvnă îndemnindu-ne pus-am tot gîndul şi cugetul nostru a proslăvi pre cei ce s-au proslăvit pre sine, Dumnezeu de ne-am înălţat la stăpînirea cea înaltă slăvilă a domniei şi am socotit de lipsă un iucru prea trebuincios ţerii acesteia la acest oraş şi scaun Domnesc, ce pînă acum încă nu s-au căutat a fi spitale pentru hrana, chiverniseala, căutarea şi odihna saracilor şi a mulţi bolnavi şi neputincioşi, ce se întîmplă la mulţi şi totdeauna, de care sfătuindu-ne în cîteva rînduri pentru aceste şi cu ai noştri cinstiţi duhovniceşti părinţi, Sf. Sa Chir Inochentie Episcopul Huşilor şi cu dumnealor cinstiţi boierii cei mari în ce chip s-ar putea – un bine ca acesta, ce este foarte folositor, să fie nestrămutat în pămîntul acesta. Deci un bun sfat şi cu bună alegere s-au socotit şi s-au pus la cale ca *să se facă spitalul* la mănăstirea cea nouă ce din nou s-a zidit aicea în oraşul Iaşi a sfîntului Ierarh şi de minuni făcător Spiridon"... etc. etc.

Deci data oficială, precum constată toţi acei care s-au ocupat de începuturile spitalului, a înfiinţării, ar fi data hrisovului lui Constantin Cehan Racoviţă, 1 ianuarie 1757.

Existenţa de fapt însă a unor preocupări cu caracter de asistenţă spitalicească pe lîngă biserica sf. Spiridon este desigur mai veche şi vechimea ei am putea-o duce pînă la întemeierea bisericii sf. Spiridon.

Care este deci data înfiinţării locaşului de închinare a sf. Spiridon?

– Dacă ar fi să acceptăm ca valabilă data înscrisă în inscripţia existentă la cele două frontoane ale bisericii, sub icoana în relief a sf. Spiridon, ar urma ca cea dintîi biserică închinată Ie-

rarhului Spiridon a fost zidită în anul 1704. Inscripţia care poartă această dată este însă mult prea nouă ~ 1847, pentru a ne putea bizui pe informaţia ce ne-o dă ea cu privire la construirea bisericii.

Concludent pentru aceasta, este însă documentul publicat de Gh. Ghibănescu în Rev. Ioan Neculce an. I. dasc. II iulie 1922, pg. 296, 297 document din 2 iunie 7260(1752), pentru vînzarea de către „Gheorghii Carpu biv Polcovnec, a unui loc de casă pe uliţa Hagioaiei, lui Ştefan Bosie Cămăraşul... şi" „dum(nialui) avîndu a face mănăstire Sv(ă)ntului Ierarh Spiridon pe locul acestor case..." etc.

În conformitate cu arătările acestui document este şi naraţiunea Cronicarului Ioan Canta care a scris privitor la domniile lui Constantin Racoviţă: „În zilele acestui domn au început a zidi monastirea sf. Spiridon în oraşul Iaşi".

Racoviţă a domnit din 31 august 1749-3 iulie 1753 şi din 29 februarie 1756-14 martie 1757. Se pare deci că începuturile mănăstirii cad în întîia domnie, fiind greu de presupus o întîrziere de patru ani. Vedem că nici acest document, desigur destul de clar şi amănunţit, nu menţionează de loc existenţa vreunei alte mănăstiri sau numai biserici, sau al unui paraclis, pe locul vîndut lui Bosie şi că deci inscripţiile din 1847 de pe frontispiciile bisericii sf. Spiridon care menţionează existenţa „altei mai vechi mănăstiri" din 1704, pe acelaşi loc, sînt, cum drept presupune N. Bogdan inspirate de existenţa unei icoane de argint, reprezentînd pe sf. Spiridon, care ar purta data 1704 (Cf. Ghibănescu, op, cit, pg. 297).

Cercetînd cu amănuntul această icoană în biserica sf. Spiridon n-am putut da peste menţiunea dată.

Prin urmare, dacă existenţa bolniţelor a fost legată de existenţa mai întîi a unei biserici pe acest loc, atunci după documentele existente din care rezultă că mănăstirea însuşi s-a zidit pe la 1752, şi prima bolniţă, probabil, a luat fiinţă în jurul acestui an, din spiritul de evlavie şi dărnicia Jitnicerului Ştefan Bosie.

Dl. Băileanu în lucrările citate referitoare la aşezămintele fost „sf. Spiridon" se întreabă „de unde a venit ideea ctitorială a lui Ştefan Bosie şi tot Dsa, pe baza unei inscripţii care exista cîndva în fosta sală Dr. Anghel în spital, conchide că: „În epidemia de ciumă de la 1721 adusă de Caragea populaţiunea neavînd un loc de refugiu, Dimitrie Bosie din Huşi a dat un loc „mănăstirii Iaşilor (!!) pentru înmormîntarea zmredniţilor de boala ciumii. Pe acest loc la 1734 se zideşte un schit de către Gr. Ghica V. V. bătrînul şi de către fiul acestuia Matei Ghica V. V. Epitrop şi purtător de grijă al locaşului nou întemeiat îl institui şi pe Ştefan Bosie, fiiul lui Dimitrie".

În legătură cu această inscripţie este mai întîi necesară o punere la punct a unui adevăr istoric. Afirmaţia că la 1723, ar fi fost o epidemie de ciumă adusă de Caragea, este inexactă, deoarece atunci nici nu era domnitor Caragea domnul fanariot, care a domnit în Muntenia între 1812-1819, ci Mihai Racoviţă în a treia domnie (1716-1727).

Ceea ce este adevărat este faptul că printre alte multe nenorociri care au venit peste bietul popor moldovenesc în timpul domnitorului Mihai Racoviţă, a fost şi boala ciumei precum isto-

riseşte cronicarul Nicolae Mustea: „Cum a venit domn Mihai Racoviţă au intrat nemţii şi catane în ţară au robit şi au prădat. Adus-au Mihai Vodă tătari ca să scoată pe nemţi, iară robie şi pradă. După robie foamele mare cît a ajuns merţa de mălai 10 lei. Au murit multe suflete cîţi nu s-au dus în alte ţări. După foamete *Ciumă*, omor, bocete" etc.

Deci ciuma din timpul lui Mihai Racoviţă, care a făcut atîtea victime a îndemnat pe Dimitrie Bosie să dea „măgura Iaşilor" pe care mai tîrziu s-a construit schitul numit Tărîţa, ca loc de refugiu pentru populaţia Iaşilor atinsă de boala ciumei.

Ştefan Bosie văzînd folosul ce aduce nenorociţilor aşezarea de pe „Măgura Iaşilor" s-a gîndit să urzească pe lîngă noua sa ctitorie, un aşezămînt, „cu cîteva camere pentru tămăduirea neputincioşilor bolnavi". (Cf. Gh. Băileanu, Inst. Epitrop. sf. Spiridon între anii 1800-1833, pg. 50), treabă la care purcede între 1753-1755, iar către sfîrşitul anului 1756 iniţiativa lui Ştefan Bosie capătă nu numai aprobarea Domnitorului, care precum am arătat era singurul în drept să înfiinţeze un aşezămînt de drept privat ci şi tot sprijinul material pentru activitatea acestei înalte opere de binefacere, consfinţit prin hrisovul domnesc de la 1 ianuarie 1757.

Că au fost preocupări mai vechi decît aceea a lui Ştefan Bosie, faptele nu se pot preciza cu siguranţa adevărului istoric. Vom menţiona totuşi şi alte ştiri şi versiuni în legătură cu cele dintîi începuturi ale activităţii „ospitaliceşti" pe lîngă „sf. Spiridon".

Astfel I. G. Neigebauer în cartea sa: Beschreibung der Moldau und Walachei, din 1854, afirmă că ar fi existat în vechime, tot pe acest loc o casă, o bolniţă cum se numea odinioară, încă din veacul al XVII, înfiinţată de un călugăr sărac care stringea banii necesari întreţinerii bolnavilor cerînd de pomană, iar un alt autor german Dr. Andreas Wolf, ne spune în opul său: „Beitrage zu einer statistich-historischen Beschreibung des Fustemtums Moldau" din 1805 că spitalul sf. Spiridon ar fi fost înfiinţat de Gr. Ghica Vodă care a domnit între 1727, 1735, şi 1747" (Cf. N. A. Bogdan, oraşul Iaşi ed. II 1913, pg. 436).

N. A. Bogdan în op. cit. ne spune că Şt. Bosie după construirea sf. locaş a început clădirea şi a spitalului din jurul bisericii, lucru care l-a ruinat aproape pe Bosie, care ajunge apoi să ceară mila Domniei şi să obţie ca ajutor Părcălăbia de Soroca. Că Bosie a început după mănăstire şi clădirea spitalului între 1753 şi 1755, se constată şi din faptul că la 1755 Matei Ghica Vodă (1753-1756), care domneşte între prima domnie a lui Cehan Racoviţă şi a doua domnie a sa, dăruieşte moşia sa Tg. Frumos spitalului ceea ce înseamnă că spitalul exista înainte de 1756" (Cf. Gh. Băileanu, op. cit, partea I. pg. 12).

Este de notat faptul de mai sus, zice dl. Gh. Băileanu, că Bosie a cerut milă domniei. Lucrul acesta raportat la starea de neînţelegere în care era cu Vodă Constantin C. Racoviţă din cauza „peciului domnesc" de 5700 lei al Postelnicesei Zmaranda Racoviţă, pentru care a stat de atîtea ori la închisoare (Zotta) iar pe de altă parte diminuarea funcţiunilor lui şi a rangurilor boiereşti de atîtea ori, de cîte ori venea la domnie C. Cehan Racoviţă,

explică probabil faptul că Domnul nu i-a recunoscut nimic din ceea ce făcuse ca modest ctitor al noului aşezămînt"...

Deci zidirea bolniţei lui Şt. Bosie, care mai pe urmă a devenit spitalul lui C. Cehan Racoviţă, s-a zidit între anii 1753-1755, Ştefan Bosie fiind şi primul epitrop al aşezămîntului sf. Spiridon timp de 13 ani... (Cf. N. A. Bogdan, op. cit. pg. 226 şi Gh. Băileanu, op. cit. part. I. pg. 12).

Faptul însă că prin hrisovul de înfiinţare de la 1 ianuarie 1757, se zice că acest spital se înfiinţează, „*acum din nou*" nu stabileşte definitiv data înfiinţării şi pentru buna raţiune că mai sînt o serie de alte hrisoave posterioare acestuia, care conţin de asemenea aceeaşi frază „*acum din nou*" şi apoi faptul acesta se vede şi în alte prilejuri de rezidiri de biserici unde noii zidítori vor să treacă drept întîi ziditori şi nu fac ca atare nici o menţiune de vechile locaşuri bisericeşti ce au existat în vechime, s-au dărîmat şi pe a lor urme s-au ridicat altele „*din nou acum*" (Idem. N. Bogdan op. cit. pg. 436).

Astfel în hrisovul Domnului Gr. Al. Ghica din 1765, iunie 13 se spune că în acel an bolniţele încă nu erau terminate: „Drept aceea dar fiind şi noi către poruncile lui Dumnezeu cu totul rîvnitori şi aflînd sfîntul locaş al celui între sfinţi părintelui nostru făcătorului de minuni Spiridon *început de alţii*, pentru ca să se facă şi bolniţă spre pomenirea şi tămăduirea bolnavilor, atît a celor pămînteşti, cît şi a celor streini şi nemernici, însă *nesăvîrşit fiind*... şi socotind domnia mea cît poate fi de trebuinţă o poruncă ca aceasta spre tămăduirea bolnavilor n-au suferit a privi mai mult *nesăvîrşirea* acestui lucru plăcut lui Dumnezeu, ce prin rîvnă dumnezească îndemnîndu-ne spre aceasta şi spre altele, am săvîrşit toate cele trebuitoare, ce *lipsea* spre alcătuirea desăvîrşit prin a noastre domneşti cheltuieli cu... odăi rînduite pentru bolnavi, în care pînă la... bolnavi să fie primiţi în bolniţă şi cercetaţi cu cele trebuincioase, după cum se va arăta mai jos rînduiala bolnavilor şi a doftorilor", etc.

Deci şi prin anul 1765, data celor scrise mai sus, lucrarea aşezămîntului era socotită încă „nedesăvîrşită".

După această dată însă instituţia noastră face paşi uriaşi.

La început a funcţionat probabil cu vreo zece crivaturi. Cu timpul a crescut la 36, apoi 50, 45 pentru ca între anii 1797-98, clădindu-se un nou local pentru spital, numărul paturilor şi capacitatea stabilimentului să sporească la peste o sută „crivaturi" de ospitalizare internă a suferinzilor, avînd în plus consultaţiunile bolnavilor externi de la primire (Idem Băileanu, partea II şi III, pg. 59).

Către sfîrşitul veacului de întemeiere al spitalului şi la începuturile celui următor, aşezămîntul „Sf. Spiridon" servea nu numai pentru bolnavii din Iaşi sau din apropiere, ci întreaga Moldovă, asistenţa publică îndeplinită aici putînd fi luată ca exemplu, ca o notă de civilizaţie înaintată a vremii (Băileanu, op. cit. pg. 60).

În 1826 februarie 16, de ex., aşezămîntul este socotit ca un bun al ţării întregi. În condica sfîntă a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei în care se vorbeşte despre hirotonisirea în arhiereu a arhimandritului Varlaam Cuza, cu titlul de Mitropolit Sardic (sardion) şi Egumen al Mănăstirii

sf. Spiridon, făcîndu-se amintire de locul unde era titular numitul arhimandrit, se zice: *„întru care mănăstire se află şi spitalul Patriei"*.

Deci nu mai era vorba de o înjghebare mică, particulară aşa cum era pe timpul lui Ştefan Bosie, ci de un mare aşezămînt *„al Patriei"*.

Cam de la această dată, începutul sec. al XIX, spitalul fost „Sf. Spiridon" se organizează temeinic şi, pe baza noilor orînduieli de organizare şi funcţionare, ospitalizarea bolnavilor dă rezultate mai bune, capătă încrederea opiniei publice, donaţiunile din ce în ce mai consistente se succed mereu, fapt care a contribuit ca aşezămîntul să-şi sporească mereu activitatea, îmbrăţişînd multiplele nevoi ale populaţiei ajungînd cu timpul la cel mai înalt aşezămînt spitalicesc din Moldova, cu ramficaţiuni mai în toate oraşele mari ale ţării (Focşani, Galaţi, Roman, Botoşani, Bîrlad, Hîrlău, Băceşti, Tg. Neamţ, etc.) şi să fie un centru de ştiinţă medicală încă de acum 150 de ani în urmă.

* * *

Micul arbore sădit în grădina Iaşului acum două sute de ani, a crescut mereu rodind din rădăcina lui o serie de aşezăminte locale, care şi-au îndeplinit la vremea lor un mare rol social. Afară de spitalul central de lîngă biserica „Sf. Spiridon" Epitropia acestui aşezămînt mai avea sub îngrijirea sa:

1. – Spitalul din suburbia Tătaraşi, cunoscut mai de mult sub denumira de spitalul Paşcanu, după numele primului fondator: Dimitrie Cantacuzino Paşcanu;

2. – Institutul orfanotrofic Gregorian la care funcţiona şi şcoala de moşit, avînd 40 de paturi pentru lehuze;

3. – Azilul de bătrîni Logofeteasa „Eufrosina Balş" situat într-o casă proprie din strada fostă Lascar Catargi;

4. – Ospiciul de infirmi Galata şi, în sfîrşit;

5. – Spitalul de alienaţi de la Socola.

* * *

Serbările de două sute de ani, ce au avut loc la sfîrşitul anului trecut au înfăţişat în multe şi diferite chipuri numărătoarea minunăţiilor ştiinţei medico-sanitare moldovene care s-au desfăşurat aici, în acest lung şi frumos drum al ştiinţei medicale romîneşti.

Programul istoricelor serbări s-a desfăşurat în faţa solilor ştiinţei medicale din întreaga ţară într-o ţinută înaltă, academică şi sobră, reclamată de fondul ştiinţific al rapoartelor ş comunicărilor car au fost expuse în faţa congresiştilor.

Biserica a fost şi ea reprezentată prin Întîistătătorul ei Prea Fericitul Patriarh Iustinian, ca fost Eugen al Spiridoniei, care, în cuvîntarea rostită a analizat rolul covîrşitor ce l-a avut Biserica în general în opera de asistenţă sanitară a norodului şi, în special, lucrarea care s-a desfăşurat aici, la Iaşi, în numele Ierarhului Spiridon şi al bisericii sale.

Astăzi, privind înapoi, în perspectiva anilor, la strălucirea majestoasă a soarelui care a răsărit la 1757, întîi ianuarie, lîngă altarul sf. Spiridon, nu ne putem elibera cu totul de unele efuziuni lirice, pe marginea acestor strălucite aniversări. Două sute de ani reprezintă un drum destul de lung, dar cu atît mai măreaţă ne apare perspectiva drumului parcurs, dacă privim la semnele care s-au marcat pe parcursul lui,

semne care, fiecare la locul său, reprezintă o etapă în sus pe drumul propăşirei şi al faimei ştiinţifice, puse in slujba umanităţii.

Pentru stabilirea în timp a felului cum s-a desfăşurat viaţa spitalului clinic de stat din Iaşi, de cînd a început această viaţă şi pînă unde a ajuns, este nevoie de sigur nu numai de o cîntărire obiectivă a faptelor ce s-au succes, ci şi de o intuiţie pshihologică a figurilor de donatori, care şi-au vărsat avutul lor pentru această măreaţă operă socială. Căci într-adevăr numărul acelora care au pus pietre solide la temelia aşezămîntului este foarte mare. Dacă unii au contribuit cu avutul lor moştenit de la înaintaşi - cum au fost Domnitorii şi marii boieri - trebuie să recunoaştem că au fost donatori şi din aceia, care o viaţă întreagă nu au ştiut decît munca şi agonisita ban cu ban pe care apoi i-au lăsat „Spiridoniei". Vom aminti cu acest prilej doar pe donatorii Ecaterina şi Dimitrie Suceveanu, fost protopsalt al sf. Mitropolii, care au lăsat aşezămîntului o donaţie de 500.000 lei aur.

Aceste figuri merită a fi evocate, mai ales pentru că, pentru epoca cînd nu putea fi vorba de o iniţiativă de Stat în scopul unor înfăptuiri cu caracter medico-sanitar - ei au împlinit prin iniţiativa, evlavia şi jertfelnicia lor lipsurile unei societăţi care se zbătea între ignoranţă şi sărăcie.

Conducerea actuală a aşezămîntului spitalicesc, care a luat iniţiativa sărbătoririi bicentinarului, a purces gospodăreşte la întocmirea şi desfăşurarea programului acestor serbări, luînd toate măsurile cuvenite, pentru marcarea cum se cuvine a acestor zile de aducere aminte.

În primul rînd s-au efectuat reparaţiuni radicale la toate edificiile spitalului, în interior şi în exterior, modificări, completări şi primenirea mobilierului, paturi, mese, lingerie, etc.

Pe lîngă aceasta, Comitetul de organizare a sărbătoririi bicentinarului a iniţiat tipărirea istoricului spitalului clinic din Iaşi, lucrare care în parte (vol. I) a şi fost tipărit, întocmită de: Academician Prof. V. Rîşcanu, Prof. Dr. Gh. Nastase, Dr. Ştefan Bîrsan-Directorul spitalului clinic şi Gh. Băileanu fost director al Aşezămintelor sf. Spiridon şi actualmente membru în Comisia ştiinţifică a Monumentelor istorice de pe lîngă Academia R. P. R.

Vol. I al acestei lucrări porneşte de la fondarea instituţiei şi se opreşte la an. 1879 data cînd începe să funcţioneze facultatea de medicină din Iaşi, iar vol. II, de la 1880 şi pînă la zi.

Această vastă lucrare istorică documentată pe baza de hrisoave şi acte vechi ce au aparţinut Epitropiei, ne înfăţişează una din cele mai importante capitole ale dezvoltării istorice a vieţii medicale moldovene.

Pe lîngă acestea s-a organizat un muzeu permanent istorico-medical, în vechea clădire istorică unde a locuit la 1790 Potemkin Taurianul devenită apoi sediu al Universităţii Cuza Vodă la 1860 şi apoi sediu al Facultăţii de Medicină.

Colectivul de organizare al acestui muzeu este alcătuit din: acad. Prof. V. Rişcanu, Prof. Gh. Nastase, Conf. Dr. Gh. Creţeanu, Prorectorul Institutului de Medicină, Dr. I. Triandaf, Dr. Gabriel Friedman şi Gh. Băileanu, dimpreună cu un colectiv de pictori în frunte cu Maestrul Z. Godell şi N. Popa, Dăscălescu, Agafiţei şi alţii.

În timpul serbărilor au avut

loc mai multe şedinţe intitulate „Zilele medicale ale spitalului Clinic".

La întreaga sărbătoare au participat numeroşi invitaţi de la Instituţiile medico-sanitare din R.P.R.

Încheind aceste rînduri, vom socoti împlinirea celor două sute de ani ai Spitalului Clinic din Iaşi şi sărbătorirea lor ca triumful unui prisos de bine, care zi de zi, mai cu succes şi cu mai mult folos, este la dispoziţia şi pentru vindecarea suferinţelor omeneşti.

Simţămîntul de bucurie, dar şi de mîndrie pe care l-a trăit publicul ieşan la această măreaţă aniversare, sprijinul nelimitat şi masiv pe care aşezămîntul îl primeşte azi din partea Statului, sînt o chezăşie că drumul ce-i stă în faţă îl va duce mult mai uşor ca înainte pe culmile progresului ştiinţific şi gospodăresc ; pentru a corespunde exigenţelor şi celor mai diferite nevoi medico-sanitare ale populaţiei.

Biserica „Sf. Spiridon", la umbra căreia s-a zămislit mareaţa operă de azi prin slujitorii ei, aduce un pios omagiu memoriei tuturor acelora, care şi-au risipit din sufletele lor o fărîmă de trudă pentru înflorirea şi creşterea aşezămîntului nostru obştesc de azi, şi felicită din toată inima colectivul de organizare a serbărilor bicentenarului, corpul medico-sanitar şi administrativ, făcîndu-le urarea ca truda fiecăruia să contribuie şi de acum înainte la propăşirea măreaţă a Înaltei Instituţii Spitaliceşti a Capitalei Moldovei.

Pr. VALERIAN BRÎNZEI

Presa Ortodoxă din America şi Europa occidentală.

Sînt prea puţini acei care ştiu că în lumea apuseană, ca şi peste ocean, deşi numărul ortodocşilor e destul de mic, faţă de confesiunile dominante locale, totuşi ortodocşii desfăşoară o activitate religioasă vrednică de toată consideraţia. Acestui fapt se datoreşte atenţia deosebită de care se bucură astăzi ortodoxia, in lumea non-ortodoxă, atenţie care altădată însemna, dacă nu dispreţ, ca pentru nişte schismatici înapoiaţi, apoi ignorare pur şi simplu. În special activitatea teologilor ruşi de la Paris şi din alte părţi, a trezit interesul pentru valorile ortodoxe, descoperind romano-catolicilor şi protestanţilor, pînă atunci suficienţi într-o spiritualitate fără sevă interioară, că există în Răsărit nişte rezerve puternice de care apropiindu-se nu numai că ne-ar cunoaşte mai bine, dar ar avea ei înşişi de folosit. Ceea ce apusenii au şi făcut, şi au descoperit într-adevăr o lume nouă la noi, vie şi lucrătoare, de care se apropie din ce în ce, şi credem că terenul acestei apropieri prin spiritualitate va putea deschide nişte perspective mai luminoase în raporturile interconfesionale. În multe părţi non-ortodocşii au pornit la traducerea şi editarea scrierilor Sfinţilor Părinţi răsăriteni, şi, ceea ce este cu totul important, e că atît englezii, cît şi francezii au deja cîte o bună traducere a Filocaliei (*Writings from the Philokalia on Prayer of the Hearth.* Translated by E. Kadlubovscka and G. H. E. Palmer. Faber and Faber, London 1951, 420 p.; Jean Gouillard, *Petite Philocalie de la prière du coeur,* Paris 1953, Ed. des Cahiers du Sud, 340 p.). În afară de lucrările speciale ale unor teologi şi filozofi cunoscuţi azi în toată lumea ca Berdiaev, Bulgakov, Arseniev, Lossky, Mme. Lot-Borodine, Şestov, Florenski şi alţii, comunităţile ortodoxe din Europa occidentală şi din America au organizat un serviciu permanent de

informare ortodoxă prin reviste, calendare, foi de zidire sufletească, organe oficiale ale comunităţilor naţionale ale ortodocşilor din diaspora, sau ale comunităţilor locale ortodoxe, sau ale unor grupări internaţionale ortodoxe cum este de pildă revista *Syndesmos* care apare la Londra. Ne vom ocupa în cele ce urmează de ultimele numere ale cîtorva din aceste publicaţii ortodoxe.

1. *Contacts.* revue bimestrielle des orthodoxes français, Mars-Avril 1957, 9^{0} année, nr. 14.

Fondată în 1949 de Jean Balzon, cu subtitlul nu tocmai exact „Revista ortodoxiei occidentale", pentru că astăzi avem în Occident mai multe reviste ortodoxe, *Contacts* luptă - după cum spunea Editorîalul din nr. 1 apr. 1949 - pentru crearea şi înlesnirea de contacte personale, de lucrare în comun, şi de schimburi de vederi între toţi ortodocşii, francezi şi streini. Deşi de proporţii modeste, revista se bucură de colaboratori de valoare recunoscută şi cu fiecare număr oferă cititorilor dezlegarea în duh ortodox a cel puţin unei probleme fundamentale care angajează teologia ortodoxă şi mintea omenească în frămîntări neostoite, se ocupă de viaţa, învăţătura şi scrierile unui sfînt ortodox, informează cetitorii asupra noutăţilor din Franţa şi din lumea ortodoxă de pretutindeni, şi se încheie cu cel puţin o pagină de bibliografie nouă.

În numărul de care ne ocupăm aici, problema centrală e aceea a destinului. „Unde merge omul? Unde merge lumea? Perspectivele destinului tuturor lucrurilor în tradiţia creştină, trebuie oare să ne încline către optimism sau către pesimism? Şi sînt ele cunoscute sau necunoscute?" (Editorial). La aceste probleme cărora Editorialul le anticipează şi rezolvarea, orientîndu-le în sensul textului biblic din Ioan V, 29 „Cei care au făcut bine vor învia pentru viaţă, iar cei ce au făcut răul vor învia pentru judecată" vor răspunde Arhipresviterul Eugraf Kovalevsky (Le destin) şi Părintele Gabriel Bernard (L'homme et sa destinée).

Părintele Kovalevsky cercetînd istoria problemei constată că antichitatea greco-latină accepta destinul ca ceva inevitabil şi arbitrar, împotrfva căruia nici Zeii Olimpului nu puteau nimic. Viziunea aceasta era şi a rămas tragică pînă la urmă. Viziunea hindusă care pare a rezolva tragedia, prin aceea că reduce pe om la sufletul migrator, care e din fapt o parte din Dumnezeu şi care se va întoarce şi se va contopi pînă la urmă în Dumnezeul-matcă, de fapt nu evită destinul tragic al omului, ci îl complică, îl întinde pînă cine ştie unde, în şirul vieţilor nenumărate pe care le are de trăit pînă la eliberarea care înseamnă mai degrabă desfiinţare. Numai sf. Scriptură ne deschide o perspectivă nouă. Dumnezeul nostru este viu şi are o voinţă liberă şi bună. Destinul se transformă astfel în „adîncul înţelepciunii". Eclesiastiul ca şi Iov - cei doi mari filosofi biblici ai destinului - nădăjduiesc în judecăţile lui Dumnezeu. Creştinul ştie că în ciuda oricăror neplăceri, în dosul tuturor există o gîndire bună şi o voinţă iubitoare, de aceea zice cu încredere: „Fie voia Ta". Iar prin întruparea Logosului, Dumnezeu a făcut arătat lumii un destin de lumină, un sens pozitiv, o viziune optimistă. Iisus Hristos a devenit destinul nostru, iar cele patru Evanghelii

sînt cărţile destinului, şi cînd zicem aşa, propriu zis negăm fără drept de apel ceea ce se înţelege în chip propriu prin destin.

Părintele Gabriel Bernard, pornind de la afirmaţia Sf. Serafim de Sarov că „scopul vieţii creştine constă în cîştegarea Sfîntului Duh", dezleagă problema destinului omului în perspectiva acestui scop şi a roadelor lui, dintre care cel mai de seamă este realizarea asemănării cu Dumnezeu, participarea prin har la dumnezeire, într-un cuvînt, îndumnezeirea. Hrănindu-se cu acel *Souffle de vie* dat lui Adam cel dintîi, destinul omului e să devină *esprit vivifiant*, asemena lui Adam celui de al doilea, care este Hristos.

În aceeaşi ordine de preocupări, G. Hardy traduce începutul cărţii Sf. Nicodim Aghioritul „Războiul nevăzut" (p. 11-14) în care sfîntul răspunde la întrebarea: „In ce constă desăvîrşirea creştină"?, şi arată apoi necesitatea luptei pentru a o cîştiga, şi cele patru condiţiuni pentru a birui în această luptă. Sf. Nicodim Aghioritul (1749-1809) a fost canonizat, precum se ştie, de către Biserica ortodoxă la 31 mai 1955. El se înscrie - spune G. Hardy în prezentarea pe care i-o face (p, 11) în rîndul Părinţilor Bisericii şi a stareţilor. „Intreprinderea cea mai mare, cea mai desăvîrşită la care poate omul visa şi de care se poate vorbi este aceea de a se apropia de Dumnezeu şi de a se uni cu El" scrie Sf. Nicodim, definind prin aceasta sensul destinului omenesc.

Urmează noutăţi din lumea ortodoxă (vom reproduce unele la Cronica actualităţilor) şi o pagină de bibliografie teologică.

2. *Messager de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale, revue* trimestrielle 7^0 année, nr. 25, Janv-Mars 1957, Paris (are şi un titlu paralel rusesc. Vestnic ruscogo zapadnoevropeiscogo patriarşego exarhata).

Biserica ortodoxă rusă este organizată în străinătate sub formă de exarhate, care reunesc sub jurisdicţia lor pe episcopii, preoţii, teologii, şcolile teologice şi credincioşii ruşi aflaţi pe teritorii streine, şi supuşi canoniceşte autorităţii sf. Sinod al Bisericii Ruseşti. Cei mai mulţi dintre membrii acestor Exarhate se află în afara graniţelor Uniunii Sovietice dinainte sau din timpul Revoluţiei, iar unii sînt chiar născuţi în străinătate. Exarhatul Europei Occidentale este condus de Arhiepiscopul de Clichy, Nicolae, iar organul oficial al acestui Exarhat este revista *Messager...* care apare la Paris jumătate în limba franceză şi jumătate în limba rusă, sub direcţia lui Nicolae Menchikoff, şi este deja în al şaptelea an de apariţie.

Ultimul număr (nr. 25) cuprinde o parte oficială, articole, cronică religioasă şi bilbiografie.

În partea oficială este reprodus Mesagiul de Crăciun al I. P. S. Arhiepiscop Exarh Nicolae către păstoriţii săi, şi sînt însemnate unele ceremonii şi decizii ierarhice mai importante din cursul anului 1956.

Dintre cele două studii în limba franceză dln partea a II-a a revistei, unul e semnat de Vl. Lossky, destul de cunoscut teologilor noştri, în special prin lucrarea Essai sur la Théologie mystique de l'Eglise d'Orient, (Paris 1944), şi celălalt de Jerom. Pierre L'Huillier, amîndoi vechi colaboratori ai revistei.

VI. Lossky se ocupă de sărbătoarea *„Înjumătăţirii-Rusaliilor"* („La Mi-Pentecote"), de Mercuri din a patra săptămînă de după

Paşti care la Ruşi, în popor mai ales, este sărbătoare nelucrătoare. Slujba „înjumătăţirii praznicului" există şi în cărţile noastre de slujbă, dar ea se oficiază numai la mănăstiri şi nu e zi nelncrătoare. VI. Lossky crede că originea acestei sărbători trebuie căutată într-o epocă foarte veche. Deşi are unele stihiri recente, de la începutul secolului al VIII-lea, ea conţine totuşi elemente liturgice pe care unii le-au atribuit Sf. Ilie la Ierusalim (494-513) sau Sf. Anatolie de Constantinopol (449-458). Înscrierea ei în rîndul sărbătorilor e motivată de textul Ev. de la Ioan VII, 14-30, (care se şi citeşte cu acest prilej) şi care începe prin cuvintele: „către mijlocul sărbătorii, Iisus se urcă în templu şi învaţă", care se raportează la evenimentul care a avut loc la „mijlocul" sărbătorii Tabernacolelor ce se sărbătorea toamna (sept.-oct.) şi dura şapte zile, şi care era alta decît sărbătoarea Rusaliilor. „Înjumătăţirea Tabernacolelor" este evocată deci prin „Injumătăţirea Rusaliilor", şi aduce aminte de cuvintele lui Iisus spuse „în ultima zi a sărbătorii" (Ioan VII, 37-39) referitor la trimiterea Duhului Sfînt care trebuia să aibă loc după patimă şi înviere. De altfel, Evanghelia Rusaliilor începe exact de acolo de unde s-a oprit cea a înjumătăţirii (Ioan VII, 37-53) şi conţine promisiunea trimiterii Sf. Duh în chip de „rîuri de apă vie". „Apa vie" este simbolul harului, şi se serveşte drept leit-motiv la slujba Injumătăţirii Rusaliilor, justificînd astfel înlocuirea acestei sărbători evreeşti cu una creştină.

Iconografia însă n-a respectat liturghia. Ea nu se serveşte de tema apei vii. Ea rămîne foarte sobră, arătîndu-ni-L pe Iisus în templu, vorbind bătrînilor poporului. Şi nu în picioare, ca în ultima zi a sărbătorii cînd vorbea de apa vie, ci aşezat în mijloc, pe un scaun semicircular (revista reproduce o icoană a înjumătăţirii-Rusaliilor datorită şcolii de la Novgorod din sec. XV-XVI), amintind mai degrabă scena de la 12 ani din templu. VI. Lossky stabileşte de altfel o legătură între aceste două evenimente. Atunci Iisus a strălucit prin înţelepciune pentru întîia oară în templu iar acum pentru ultima oară în acelaşi loc. Dealtfel şi în canonul Injumătăţirii se face această confruntare: „Tu ai vorbit în templu, o Hristoase, înaintea adunării Iudeilor, arătîndu-ţi slava Ta..." (pesna 5). Studiul conţine în afară de consideraţiunile asupra sărbătorii şi scurte consideraţiuni iconografice.

„*Problema papalităţii la Conciliul de la Florenţa*", este titlul studiului aparţinînd Păr. Ierom. Pierre L'Huillier (p. 7-20). Problema principală pe care a desbătut-o iniţial acest Sinod a fost aceea a introducerii lui Filioque în simbolul Credinţei, care a atras după sine discuţiuni atît în ceea ce priveşte legalitatea intervenţiei într-un text consacrat de Sinoade anterioare, cît şi în ceea ce priveşte însăşi suportul dogmatic revelaţional al noii învăţături romano-catolice. Discuţiunile cu privire la dreptul de a modifica sau adăuga ceva la un text definitiv stabilit de sinoade, au alunecat repede asupra drepturilor şi poziţiei papei faţă de sinoade. Dacă Papa era mai mare ca Sinodul, evident că el avea şi calitatea de a modifica hotărîri sinodale. De fapt aceasta şi era dorinţa cea mare a papei. Se ştie că la acest sinod au fost invitaţi şi au participat ortodocşii, şi Sinodul se numeşte şi „unionist" sau „pseudounionist". Păr. Pierre

L'Huillier observă că „ceea ce este paradoxal e că sprijinul moral de care avea nevoie papalitatea a fost adus – involuntar de altfel – de episcopatul răsăritean" (p. 9). Ioan VIII Paleologul Împăratul Bizanţului cerea neapărat unirea ca să poată obţine de la apuseni organizarea unei cruciade împotriva Turcilor. Discuţiunile dogmatice interminabile îl supărau (p. 12). In afară de aceasta delegaţii ortodocşi s-au împărţit în două: o grupă de latinizanţi în frunte cu Visarion de Niceea şi Isidor de Kiev erau gata la toate compromisurile, altă grupă în frunte cu Antonie de Heracleea şi Marcu al Efesului nu voiau să se clintească de pe poziţiile ortodoxe. Pînă la urmă biruiră unioniştii, se redactară formele care păreau a lăsa şi răsăritenilor unele satisfacţii, cum ar fi declaraţia că papa îşi va exercita toate prerogativele „fără a prejudicia totuşi privilegiile şi drepturile patriarhilor răsăriteni" (la Mansi, t. 31 A. col 1020 – aici p. 15) dar nu se putură obţine semnături din partea tuturor delegaţilor ortodocşi. Episcopul de Stavropolis pentru a evita semnătura fugi, iar Marcu de Eles refuză de-a dreptul să semneze. Incercarea Împăratului de a impune unirea la Bizanţ n-a reuşit, iar episcopii latinizanţi de la Sinod, n-au mai fost primiţi în Eparhiile lor. Prin urmare nu se poate vorbi de o unire la Florenţa. Dar papalitatea a reuşit totuşi să-şi întărească poziţiile pe care şi le păstrează pînă azi în Biserica Apuseană, speculînd situaţia disperată în care se aflau Bizantinii în faţa Turcilor, ca şi interesele personale ale cîtorva ierarhi răsăriteni. De fapt Sinodul de la Florenţa a adîncit şi mai mult ruptura dintre cele două Biserici, modificînd în afară de dogma trinitară niceo-constantinopolitană, prin adausul Filioque, şi doctrina ecclesiologică prin înlocuirea principiului sinodalităţii cu autoritatea personală şi exclusivă a papei.

Ierom. Vasile Krivoşein – deasemenea vechi colaborator al revistei şi subtil teolg al spiritualităţii creştine răsăritene – scrie în rusește un lung studiu asupra sf. Simeon Noul Teolog, intitulat *Neistovîi revniteli* (Neostenitul nevoitor). Articolul e o comunicare cetită la Frăţia Sf. Alban şi Serghie din Londra la 11 dec. 1954 şi se ocupă de Sf. Simeon Noul Teolog ca Staret şi povăţuitor (nastavnic) duhovnicesc (p. 30-53). Tot în rusește scrie un studiu VI. Lossky intitulat: „*In problema purcederii sf. Duh*", (p. 54-62) provocat de studiul cu aceeaşi temă a Păr. VI. Rodzianco: „Cum să înţelegem problema lui Filioque" publicat în Messager nr. 24, 1956, amîndoi aducînd în această problemă contribuţiuni bine documentate, noi şi interesante.

Cronica religioasă redă vizita la Londra a I. P. S. Nicolae Exarhul Patriarhiei Ruseşti în Europa occidentală, din decembrie 1956, cu ocazia sfinţirii unei noi biserici parohiale, a Tuturor Sfinţilor din cartierul Kensington, pe care Biserica Angliei a pus-o la dispoziţia Parohiei Ortodoxe din Londra. La această ceremonie au asistat Canonicul Waddams, reprezentantul Arhiepiscopului de Canterbury, Episcopul de Kensington, Episcopul Iacob Virvos al comunităţii greceşti din Londra, Episcopul Bessak Toumayan al armenilor din Londra şi pastorul reformat Reverdin. S-au schimbat vizite cu reprezentanţii diferitelor culte şi comunităţi din Londra.

O altă vizită de care revista se ocupă pe larg este vizita la

Moscova din august 1956 a unei delegaţiii de clerici şi teologi ruşi din diaspora. (Amănunte despre această vizită în „Cronica actualităţilor" revistei noastre).

La rubrica "recenzii" se semnalează şi se analizează o traducere în franţuzeşte a predicilor I. P. S. Mitropolit Nicolae Krutiţchi, cunoscute şi traduse şi la noi.

3. ~ *One Church* ~ Edinaia Ţercovi ~ vol. XI. Number 1-2 1957 published by the Patriarchal Exarchate of the Russian Orthodox Catholic Church in America.

One Church (O Biserică) care apare la New York este revista Exarhatului Rus Ortodox din America, supus canoniceşte Sf. Sinod Rusesc, ca şi exarhatul Europei Occidentale. Apare jumătate în limba rusă (prima parte) şi jumătate în limba engleză (partea doua) în condiţiuni tehnice superioare, cu un număr de circa 70 de pagini.

Numărul 1-2 din 1957 reproduce în partea oficială Pastorala P. F. Patriarh Alexei al Moscovei şi al întregii Rusii, adresată credincioşilor Bisericii ortodoxe ruse, cu prilejul Naşterii Domnului şi a Anului Nou.

Se anunţă apoi că Episcopul Dionisie Diacenco de Chicago şi Minneapolis, pînă acum supus canoniceşte Mitropolitului Leontie a fost primit de P. F. Patriarh Alexei înapoi la sînul Bisericii Mame Ruseşti, şi a slujit Sf. Liturgie în ziua Naşterii Domnului în Catedrala Sf. Nicolae din New York.

Prof. Lev Liperovschii semnează un scurt material catehetic *despre îngeri* reprodus din „Cartea a treia" asupra credinţei ortodoxe" apărută la Paris în trei volume.

Se reproduc apoi două scrisori către redacţia revistei, una sub semnătura ing. A. G. Fesenco şi alta a Protodiaconului M. Melnicov.

Mitropolitul Elefterie scrie despre „*Mărturii ale scriitorilor vechi asupra lui Iisus Hristos ca persoană istorică*" în care în afară de mărturiile evanghelice cu privire la istoricitatea persoanei lui Iisus, aduce mărturii despre existenţa sa reală din Tacit, Suetonie şi Pliniu cel Tînăr.

P. I. Ivaşina scrie un lung articol intitulat realizarea silnică a unirii din Rusia subcarpatică, în care face istoricul încercărilor papalităţii de a cuceri prin diferite mijloace cît mai mult din teritoriul spiritual ortodox şi în special încercărilor din Rusia Subcarpatică.

Partea englezească începe printr-o scurtă învăţătură duhovnicească pe tema şi cu titlul „Fie voia Ta" (Thi will be done) semnată I. S. De aici încolo cititorul trebuie să urmărească paginile din josul revistei şi nu să dea foile una după alta, fiindcă s-a făcut o greşală la imprimare. Astfel paginile urmează aşa: 28, 33, 30, 31, 36, 29, 34, 35, 32, 37 după care se intră în normal. Dacă respectaţi numărul paginilor, sărind şi întorcîndu-te, te descurci!

Urmează o însemnare asupra slujbelor şi cărţilor ortodoxe de cult, semnată I. R. (p. 29-30) şi alta asupra Sf. Liturghii (p. 31-32) a Liturghiei Catehumenilor şi a Proscomidiei (p. 32-33) sub aceeaşi semnătură. Acelaş scrie despre „*Sf. Liturghie a Sf. Iacob*" cea mai veche liturghie creştină de origină ierusalemiteană, din timpul apostolilor, şi care a primit numele sf. Iacob pentru că el a fost primul episcop al Ierusalimului şi „conducătorul onorar al Apostolilor". Această Liturghie conţine cea mai veche interpre-

tare a pasagiului din Sf. Evan=ghelie după Matei, pe care Ro=mano=catolicii îşi argumentează falsele lor pretenţii de întîietate şi supremaţie. E vorba de textul: „Şi eu îţi zic, că tu eşti Petru şi pe această piatră îmi voi=zidi Bi=serica şi porţile iadului nu o vor birui“ (Mat. XVI, 18), din care romano=catolicii reţin că Biserica va fi zidită pe Sf. Petru. Ori, în Liturghia Sf. Iacob există urmă=toarea chemare: „pentru întări=rea (strengthening) acestei Sfinte catolică şi apostolică Biserică pe care Tu ai zidit=o pe piatra cre=dinţei şi pe care nici porţile ia=dului n=o pot dărîma“. Chema=rea aceasta este o referire directă la cuvintele Domnului către Sf. Petru, dar explică sensul cuvin=telor ca o referire nu la per=soana lui Petru, ci la credinţă. E clar deci că vechii creştini credeau că Biserica e zidită pe *credinţa* în Hristos şi nu pe un om, fie el chiar Sf. Petru. Dacă cei din Biserica veche ar fi cre=zut ceea ce cred azi romano=ca=tolicii, ei n=ar fi zis: „pe care Tu ai zidit=o pe piatra credin=ţei“ ci “pe care Tu ai zidit=o pe piatra – Sf. Petru“ lucru de care Liturghia Sf. Iacob nu dă mărturie, ci din contra, mărtu=riuriseşte împotriva romano=cato=licilor (p. 33).

P. C. M. Popovici, la rubrica „Go to Church Sunday (mergi duminica la biserică) scrie despre *„Duminica, ziua Domnului“*, aducînd mărturii biblice şi isto=rice în sprijinul sărbătoririi Du=minicii (p. 34=35). Desigur aceste preocupări sînt indicate peste ocean, mai ales de numărul mare de neoprotestanţi care sărbăto=resc sîmbăta. Pentru aceleaşi mo=tive ortodocşii duc o adevărată campanie de susţinere şi explicare a formelor tradiţionale de cult în general.

Tot păr. M. Popovici, scrie mai departe despre *„venerarea în=gerilor“* (p. 36=38) cu mărturii vechi şi nou testamentare pentru acest cult. Păr. M. Abramţov face o comunicare despre Frăţia Teologilor din Grecia *Zoe* (Via=ţa), a cărei misiune principală este învierea vieţii religioase a Levantului, dar a cărei influenţă a făcut de mult înconjurul Me=diteranei, făcîndu=se simţită pînă în America. Această Frăţie a fost înfiiinţată în 1907 de Arhiman=dritul Eusebiu Mathopulos care a adunat în jurul său pe profeso=rii Facultăţii de Teologie a Uni=versităţiii din Atena, şi a dat naş=tere astfel unei Asociaţii intere=sante în problemele ortodoxiei greceşti din ţară şi din Europa. Mai tîrziu mişcarea a avut şi o revistă cu acelaşi titlu.

Sub titlul *„O vizită frăţească Bisericii Ruseşti“* revista expune pe larg vizita în Rusia a unei de=legaţii de clerici din Exarhatul rus din America, care a avut loc în decembrie 1955 (p. 41=57) ilus=trînd=o şi cu multe reproduceri de fotografii. Urmează apoi Cro=nica vieţii bisericeşti a Exarha=tului, şi Cronica vieţii bisericeşti din U. R. S. S. după „Jurnal Moscovscoi Patriarhii“ nr. 8 şi 9, 1956.

4. – *Alte reviste şi publicaţii ortodoxe din Europa Occiden=tală şi America.*

În afară de aceste reviste a că=ror numere pe 1957 le=am notat mai sus (Contacts din Paris, Me=ssager din Paris, One Church din New York, la Londra apare în englezeşte revista ortodoxă *Syndesmos* publicată de Aso=ciaţia tineretului ortodox din Ma=rea Britanie în unire cu Cartie=rul General al „Syndesmosului“

din Paris (Asociaţia internaţională a tineretului ortodox) care are printre colaboratori teologi cunoscuţi ca Păr. Vl. Rodzianco de la Biserica Sîrbească din Londra, Jean Meyendorf din Franţa (directorul revistei), Arhimandritul Lev Gillet şi alţii.

La New-YorK, în afară de *Ohne Church*, mai apare o revistă, tot în limba engleză, *Orthodoxy*, editată de Părinţii Vasilieni americani din Misiunea Ortodoxă a Vestului. Tot la New-York apare în limba ucraineană revista ortodoxă *Jitia i Tercva*. (Viaţa şi Biserica) a Comunităţii Ucrainiene din America cu un cuprins bogat în studii referitoare la doctrina şi cultul ortodox, spre deosebire de *Orthodoxy*, care face mai mult un oficiu de informaţie asupra cărţilor şi noutăţilor bisericeşti.

La Detroit apare lunar, în limba romînă şi engleză, (uneori numai în limda romînă) „foaia de zidire sufletească pentru popor" „*Credinţa*" (The Faith) publicată de Biserica Ortodoxă Romînă de peste hotare, şi redactată de un comitet în frunte cu P. S. Episcop Andrei Moldovanu, supus canoniceşte Patriarhiei Romîne. „Foaia" ţine trează conştiinţa ortodoxă şi romînească de peste hotare, şi este apolitică, după cum declară P. S. Episcop Andrei la 16 aprilie 1956 (Credinţa, iunie-iulie 1956 nr. 3-4 pag. 3). Anual Episcopia romînă din America şi Canada tipăreşte şi cîte un calendar „Credinţa" (format carte obişnuită).

În Italia, la Catania, apare în limba italiană Buletinul intern al mişcării ortodoxe italiene „*La voce Ortodossa*" cu o poziţie ortodoxă bine precizată, şi chiar îndrăzneaţă, deşi apare în vecinătatea Marelui Pontif. Conţine studii, pastorale ale Episcopului Clement al Ortodocşilor din Italia, comunicări interne, ştiri şi informaţii.

Dacă la toate acestea adăugăm şi numeroasele cărţi publicate în ruseşte, franţuzeşte şi englezeşte de teologii ruşi şi de alte naţiuni, stabiliţi în Occident, şcolile ortodoxe din Franţa (Academia Sf. Serghie de la Paris, rusească) şi din America (Seminarul Sf. Vladimir din New-York, rusesc şi Institutul Grec-ortodox din Brooklyn Mass, grecesc), şi toată presa şi publicaţiile din ţările ortodoxe, publicaţii care trec peste hotare, – putem afirma că ortodoxia în momentul de faţă reuşeşte să se facă cunoscută prin propriile ei mijloace în lumea non-ortodoxă, mai mult ca altădată cînd acest oficiu îl făcea doar revista, de frumoasă ţinută de altfel, Irenikon, – cunoaştere, care îi aduce şi o preţuire bine meritată şi care va fi în stare să pună premizele unei apropieri atît de dorită de toţi creştinii.

Ierom. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Prima şcoală primară publică din Roman.

Se împlinesc 125 de ani de la înfiinţarea în oraşul Roman, a primei şcoale publice primare. Baza învăţămîntului public, de Stat, în Moldova este la începutul secolului trecut. În vremuri mai îndepărtate, apărea pe lîngă Sf. Episcopie, sau pe lîngă un bărbat mai luminat, romîn sau străin, cîte o „şcoală" susţinută de cei ce o urmau.

În manuscrisul nr. 69 ce se află la Academia Romînă, intitulat „Faptele şi epistolele Apostolilor" în limba slavonă şi romînă pe fila 591 se află următoarea însemnare din anul 1716: „*Acest izvod de praxiu iaste a sfintei M-tiri Bisericanilor şi s-au adus aici la Episcopie la Roman la*

„școală" pentru treaba învățăturii"... [1]) Este de mare importanță mențiunea ce se face în sus numitul manuscris, despre școala ce exista în anul 1716 la Episcopia Romanului.

Grigore Ghica, în a treia domnie în Moldova (1747-1748) în Hrisovul școalelor din 25 decembrie 1747, înființează cîte o școală cu limba slavonă și romînă pe lîngă Episcopiile Roman, Rădăuți și Huși. Școalele sînt puse sub supravegherea Episcopului.

Domnitorul Alexandru Const. Moruzi, în prima domnie în Moldova 1792-1793 înființează pe lîngă Episcopiile de Roman și Huși cîte o școală de limbile elinească și moldovenească, pe care le întărește cu Hrisovul general al școalelor din 24 mai 1803, dat în a doua domnie (1802-1806).

Cea dintîi școală publică din Moldova, bine organizată în acele timpuri și cea mai însemnată în țările locuite de romîni, a fost la Iași seminarul central din Mănăstirea Socola, întemeiat în 1803 de Mitropolitul Veniamin Costachi, în vreme ce nu exista nici o școală națională nici în Moldova și nici în Țara Romînească.

Regulamentul Organic din 1 mai 1831 în art. 420 dispune înființarea de școli primare publice pentru băieți și fete la Roman, Huși, Galați, Focșani, Bîrlad și Botoșani.

Epitropia învățăturilor publice (Mitropolitul Veniamin, Vornicul C. Mavrocordat și Vist. M. Sturza) prin jurnalul din 16 iulie 1832, trimite pe la ținuturi pe următorii profesori care au urmat în acest scop un curs special la Iași între 15 februarie-15 mai 1832: la Roman, Ioan Nanu, la Bîrlad Ion Zaharescu, la Focșani V. Pavlovici (Paulini), la Galați Toma Giuscă.

„Numiții vor da vii dovezi a vredniciei lor, se vor rîndui împlinitori profesoriei la acele posturi și prin formalnic decret li se va rîndui leafa de 2500 lei pe an din casa Școalelor și încă la cei de la ținuturi cîte 500 lei pe an pentru vatavul și simbria argatului școalei aceleia și primind de la municipalitatea locului locuință în casa școalei, lemne de foc și luminare, avînd între cele ale învățăturii a se povățui după înadinse instrucții, ce li se vor da din partea epitropiei, care va adeveri și exemplarele manuscriptelor de pe care sînt datori a face parados, iar trimiterea acestor împlinitori de profesorie se va face fără întîrziere.

Apoi pentru că prin organicescul regulament, la fiștecare din școalele ținutale se legiuește cîte un inspector din persoanele cele mai alese ale locului, cunoscute prin a lor plecare pentru sporirea bunelor învățături a tinerimii, Epitropia a ales de inspector școalelor ținutale:

Pe P. S. Sa Episcopul Meletie, efor la Roman.

Pe P. S. Sa Episcopul Sofronie de Efor la Huși.

Pe Dlui Spătarul Iordache Iamandi, inspector la Bîrlad.

Pe Dlui Spătarul Sandul Stamatin, inspector la Focșani.

Pe Dlui Aga Dimitrie Iamandi, inspector la Galați.

Pe Dlui Postelnicul Alecu Ralet, inspector la Botoșani;" [2]).

La 22 iulie 1832, Ioan Nanu cere:

„Către Cinstita Epitropie a învățăturilor Publice.

Iscălitul mai jos Profesor clasului Elementariu în școala națio-

---

1) Preotul Alex. Cristea în „Episcopia Romanului" Anul 1901 pg. 65.

2) V. A. Ureche—Istoria Școalelor Tom. I Buc. 1892, pag. 201

nală din Mănăstirea Sfinţilor Trei Ierarhi nevoit de împrejurările locului şi a familiei fiindu-mi toată starea casei la tîrgul Pietrii, am plecare a merge Profesor la tîrgul Romanului, carele fiind cu apropiere de Piatra, îmi voi trage acolo cu înlesnire lucrurile trebuitoare casei... :" [3]).

Ioan Nanu.

La 4 noembrie 1832 cu raportul nr. 1 scrie: „Către Cinstita Epitropie a învăţăturilor Publice în Principatul Moldovei.

De la Ioan Nanu împlinitoriu Profesoriei în oraşul Roman.

Plecat raport.

La 26 a trecutei sept. Sosind la Rostul rînduit mie de împlinitoriu Profesoriei în oraşul Romanul, îndată înfăţoşindu-mă către Prea Sfinţia Sa Părintele Episcopul locului, şi împărtăşindu-i întărita copie a instrucţiilor Scolastice dimpreună cu adresul Cinstitei Epitropii cuprinzătoriu pentru a mea recomandaţie, şi a Prea Sf. Sale de Efor al Şcoalei oraşului Roman; asemine mamu arătat şi către Dumnelor Deregătorii, pentru a mă face cunoscut, înlesnit şi ajutat la toate pentru informarea şi deschiderea Şcoalei, dînd şi imboldul pentru materialurile şi mobilele trebuitoare a se face pentru şcoală care puindu-se în lucrare de către municipalitatea locului, sau adus întru gătire pînă la 30 a trecutei octombrie; cele mai multe.

Din nenorocire însă; găsind casele pentru şcoală, nu numai negătite, dară şi cu totul stricate, avînd numai o odae pentru a paradosi, apoi, prin sărguinţa Preasfinţiei sale Păr. Episcopului şi a D. ispravnic s-au pus în lucrare de a se meremetisi; şi fiind un loc deşert la o şură între căsuţele de şezut şi într-o şcoală, tot subt un acoperemîntu; ni sau făcut din nou păreţi, fereşti şi uşe, aducîndu-se în fiinţă de odae, închipuită pentru normă informînduse cu aceasta două odăi a fi pentru paradosire, după Hotărire.

Din pricina dar întîrzierii cu meremetul Caselor şi facerea sobelor nu s-au putut începe Şcoala după dorinţă; acum dar gătindu-se Casele cu toată rînduiala, după încăperea cei mai mari din odăi socotită pentru clasul Elementar; sau aşezat şase Cercuri şi şase scaune, în care cu strîmtorare pot încăpea 60 copii, însă cu schimbare, cînd unii vor ceti ceilalţi să scrie şi apoi vor scrie care au cetit pela cercuri, iară în odae pentru normă pot încăpea 20: tot cu strîmtorare, petrecînd iarna cu strîmtorare precum se va putea, cînd în primăvară să pot mări odăile fiind locu îndestul, precum au zis şi Prea Sf. Sa Păr. Episcopul.

După gătirea caselor după rînduială, împodobinduse cu mobiliere potrivite Şcoalei după pruba celor aflătoare în Şcoala din Eşi, cîte sau putut lucra pînă acum, fac ştiinţe Cinstitei Epitropii; că la 2 noembrie curgătoarei luni după mai înainte data Publicaţiei, sau serbat pios începerea Şcoalei, după următorul chip:

Miercuri la 11 ceasuri dimineaţa, după datul semnului cu tragerea celui mai mare clopot la Episcopie, după porunca Prea Sf. Sale Păr. Episcopul Eforul şcoalei, sau adunat la şcoală toată boerimea şi mulţimea neguţătorilor, unde îndată au venit şi Pre Sfinţia Sa Păr. Episcopul, carele s-au primit de către toată adunarea cu căzuta ţeremonie, şi tragerea clopotelor. După in-

---

3) Arhivele Statului Bucureşti, Dosar 115/1832

trarea în şcoală, îndată s-au început cîntarea Născătoarei de Dumnezeu pentru Agheazmă, iară după Sfinţirea Aghesmei şi cetirea moliftei de Sfinţirea şcoalei, sau rostit un cuvînt de către mine însumi, cuprinzătoriu pentru începerea Şcoalei potrivit cu a vremurilor împrejurare după cuprinderea instrucţiunilor scolastice, Secţia III Art. 12.

După sfîrşitul cuvîntului Prea Sf. Sa Păr. Episcopul, spre Semn de mulţămire Prea Sf. Sale şi a toatei adunări, au rostit alt cuvînt cuprinzătoriu de bun început şi după Dumnezeu a fi întemeerea şcoalelor, lăudînd bunăvoinţa ocîrmuirii, şi a epitropiei asupra învăţăturilor, Sfătuitoriu pentru învăţătoriu şi Şcoleri, înpodobit de moral, şi îndemnătoriu către obştime de a trimite pe tinerime la şcoală; iară după sfîrşitul cuvîntului Prea Sf. Sale, în fiinţa a toatei adunări sau început paradosirea după metodul lui *Lancaster* încît au adus mare plăcere şi mirare tuturor privitorilor. Deci Prea Sfinţia Sa împărtăşind pe şcoleri şi pe toţi de Blagoslovenie şi frumoase urări sau dus, petrecîndu-se iarăşi cu cerimonii şi tragere clopotelor, şi aşa, s-au încheiat cuvenita începerea şcoalei.

Izvodul pentru materialurile şcoalei fiindcă nu sau putut toate se va trimite cu al doilea, asemine catalogul formalnic a şcolerilor se va trimite cu încheierea lunii decembrie, că încă acum se adună în şcoală.

Iară pentru ştiinţa Cinstitei Epitropii pentru cîţi copii sau adunat pînă acum se alătureză un Simplu Katalog.

Ioan Nanu [4]).

„Sistemul propunerii obiectelor, a scrierii şi a cetirii în clasul elementar, era acel lancasterian, adică acel mutual, în careprofesorul este ajutat de monitori sau de elevii cei mai înaintaţi, ce purtau pe atunci numele de *Sedatori*. Băieţii stăteau în nişte bănci în faţa peretelui, pe care erau atîrnate nişte tabele cu litere sau silabe, şi de care copiii erau despărţiţi prin cercuri de fier. Sedatorii făceau pe băeţi luători aminte asupra formei unei litere; apoi ordonau scrierea ei, efectuată de elevi cu degetul pe nişte table de nisip. Sedatorii observau cele scrise şi apoi îndreptau greşalele şi după aceia dădeau ordinul: „îndreptează primare", şi unul din băeţi care purta acest titlu, trăgea cu o mala (instrument de şlefuit tencuiala) peste tabelele de nisip, pentru a le netezi şi a se proceda în urmă la scrierea altei litere" [5]).

În acel timp Episcop la Roman era Meletie (Lefter) 1826-1844. Gheorghe Asachi, fiul unui preot din Ardeal, a fost referendariu sau director al epitropiei şcoalelor de la 1820 şi pînă la 1849 sept. 3, cînd s-a introdus aşezămîntul şcolar a lui Grigore Ghica (1849-1856), cu care ocazie desfiinţîndu-se epitropia s-a înfiinţat şi ministerul instrucţiunii unit cu al cultelor, fiind ministru pentru prima dată Nicu Ghica Comănescu şi Şef de Secţie Dimitrie Gusti.

Prin „Publicaţia" Epitropiei subscrisă de Mitropolitul Veniamin din septembrie 1832 cu Nr. 44, aduce la cunoştinţa publică că şcoalele ţinutale s-au înfiinţat, au fost rînduiţi împlinitori ai Profesoriei.

---

4) Arhivele Statului Buc. Dos. 119/1832, fila 4.

5) A. D. Xenopol, Istoria Romînilor vol. XI Ed. III. pag. 252.

„Şi fiindcă înţelepciunea nu se razămă în ştiinţa a multor limbi, ci în cunoştinţele folositoare, cărora limbele slujesc numai de arte sau de unealtă, epitropia pentru a se pune mai întîi temelie unei creşteri creştine, au rînduit a se învăţa la şcoalele ţinutale în limba patriei: cetirea, scrierea, aritmetica, geografia, catehisele şi întăile feluri de folositoare cunoştinţe, care pentru ce nu au încă un început se vor urma în curs de doi ani“ [6]).

La început la Roman au fost 56 elevi.

„Albina Romînească“ Nr. 98/ 1832 scrie: „Numărul şcolarilor sporeşte din zi în zi, din toate părţile se adună tineri de toată starea spre a se adăpa la izvorul cel mîntuitor, cu care organicescul reglement înrourează patria noastră“.

În adresa Pitarului Ioan Nanu nr. 52 din 11 mai 1835 se vede că Epitropia a cumparat de veci pentru şcoala publică din Roman casele lui Sturza [7]).

„Albina Romînească“ nr. 37 din 13 mai 1837 publică că: „În locul trecutului din viaţă Pitarul Ioan Nanu, profesorul şcoalei publice de la Roman, cinstita epitropie a rînduit împlinitor acelui post pe D. Candidatul I. Vitzu“.

Şcoala publică din Roman, în luptă cu cele private, era încurajată de inspectorul ei Doctor Teodori şi de Episcopul Meletie. Cu ocazia examenelor din August 1957, fac mari laude învăţătorului Vitzu. La finele acestui an, în clasa I şi II sînt 67 elevi şi eleve.

În 1837 erau la Roman 3 şcoale particulare conduse de: 1) Dascălul Ioan Sava Hagioglu cu 22 elevi în limbele naţională, greceşte şi ruseşte. 2) Dascălul Constantin cu 17 elevi în limba naţională şi 3) Dascălul Jean Franţuz cu 2 elevi în limbele franţuzeşte şi nemţeşte.

În 1839 în Roman găsim 6 şcoli particulare cu 61 elevi.

În 1842 găsim pe Ioan Vitzu la Galaţi iar la Roman pe Ioan Nastasiu şi în 1847 pe I. Zamfirescu.

Prima şcoală, specială pentru pregătirea clerului este la Roman „Şcoala Catihetică“, înfiinţată în în anul 1846 sub conducerea distinsului Preot Dimitrie Matcaş, care durează încă un an după înfiinţarea seminarului în 1858 care este prima şcoală secundară din acest oraş.

În 1861 se înfiinţează în Roman a doua şcoală primară cu profesorul Gavriil Constantinescu.

Astăzi, după 125 de ani de la modestul început al primei şcoale publice, sînt în Roman şi Raionul său, atît de multe şcoli elementare, medii şi speciale, încît toţi fiii poporului primesc învăţătura de carte.

În regimul de democraţie populară, grija pentru învăţămînt a atins culmi înalte.

Personalul didactic s-a mărit simţitor şi se bucură din partea Statului, de o salarizare mult îmbunătăţită.

Localurile sînt îngrijite şi mijloacele de învăţătură optime. Elevii şi studenţii meritoşi au burse, internate, cărţi bune şi eftine editate de Stat şi un bogat material didactic. Pentru specializare, Statul trimite studenţi bursieri peste hotarele ţării.

Preot N. DRAGOMIR

---

6) Arhivele Statului Buc. Dos. 126/ 1832 pag. 2

7) Arhivele statului Buc. Dos. 119/ 1832 pag. 10

În legătură cu manuscrisele biblice de la Marea Moartă.

De mai bine de zece ani, descoperirile arheologice de la Marea Moartă, au fost prilejul unor dezvăluiri senzaţionale, în special, pentru studiul biblic.

În revistele noastre teologice, s-au făcut comunicări şi dări de seamă, în legătură cu aceste descoperiri şi cetitorii şi-au putut forma o idee despre cele ce s-au descoperit.

Revista Păcii «Orizonturi», în numărul din februarie 1957, publică un articol *«Manuscrisele Mării Moarte îşi dezvăluie tainele»*, semnat de Ossia Trilling (pag. 79-82) şi care aduce amănunte importante.

Din acest articol se descifrează, că unele greutăţi politice dintre statul Israel şi Statul Iordanian, au făcut, pe deoparte să fie împiedecată munca savanţilor în scopuri ştiinţifice iar pe de altă parte să ajungă aceste manuscrise în Statele Unite şi în Anglia fiind supuse nu numai cercetărilor, dar şi unui concurs pecuniar, făcîndu-le să ajungă la suma de 250.000 dolari (4 manuscrise).

I. — Articolul se ocupă de prezentarea muncii Profesorilor doctori de la Universitatea israeliană din Ierusalim : Yigal Jadin şi M. Avigad, care au cumpărat 3 manuscrise de la păstorii beduini ce le găsiseră împreună cu alte 4 manuscrise, într-o peşteră de la capătul de Nord al Mării Moarte, în anul 1947. Celelalte 4 manuscrise au fost cumpărate de mitropolitul sirian din Ierusalim Josue Mar Atanasie, care în 1948, din pricina războiului dintre Israel şi arabi, s-a dus cu ele în Statele Unite, unde a încercat să le vîndă, fără a izbuti (cerea pe ele 15 milioane dolari!).

Manuscrisele au rămas în Statele Unite pînă în 1954 şi între timp trei din ele au fost descifrate şi publicate de savanţii americani care lucrau pentru institutele americane de cercetări orientale. Al patrulea manuscris nu a putut fi desfăcut din pricina stării de deteriorare în care se afla şi el a primit provizoriu numele de *«manuscrisul Lamei»*, după numele biblic ce s-a putut ceti pe faţa exterioară. În anul 1954, doctorul Jadin aflîndu-se în America, a aflat că cele patru manuscrise de la Marea Moartă duse de Mitropolitul sirian Atanasie, erau acum scoase în vînzare şi prin eforturile ce le-a depus a reuşit să convingă guvernul Israelului să le cumpere, pentru suma de 250.000 de dolari şi aşa ele au revenit în Israel, alăturîndu-se celorlalte trei manuscrise de la Universitatea din Ierusalim.

Timp de doi ani, doctorul Jadin s-a trudit să descifreze textul celui de al patrulea manuscris şi în cele din urmă a izbutit.

Ce cuprinde manuscrisul al patrulea şi valoarea lui?

Din manuscrisul al patrulea, cinci coloane erau într-o stare relativ bună şi ele sînt acum publicate cu facsimil în traducere engleză şi ebraică. Lucrarea poartă titlul *«Un apocrif al Genezei»*. Manuscrisul e scris în limba arameană — singurul din lume în acest gen — şi este o carte apocrifă asemănătoare celebrei cărţi a jubileelor şi care tratează despre evenimente istorice aşa cum sînt înfăţişate ele în cartea Geneza.

De aici și noul ei nume, de «apocrif al Genezei».

Articolul remarcă, că importanța celui de al șaptelea manuscris este imensă. Este singurul manuscris contemporan existent în limba arameană — limba Domnului Iisus Hristos și a ucenicilor Săi. Manuscrisul pare a fi din ultima jumătate a secolului al treilea sau începutul secolului al doilea înainte de Hristos. Este un monument unic, care, probabil, va ajuta la rezolvarea multor probleme de lingvistică puse de Noul Testament și de literatura apocrifă.

O altă latură a însemnătății și valorii manuscrisului o constituie faptul că, *conține amănunțite date topografice din tot Orientul Mijlociu*, înfățișîndu-ne o imagine nouă despre viața din întregul Orient Mijlociu — de la Marea Mediterană pînă la Golful Persic— înainte de Hristos.

Manuscrisul se compune din mai multe povestiri scrise la persoana întîia și în care e vorba de Lameh, Enoh, Noe și Avraam, povestiri bazate pe textele biblice și împletite cu largi extrase dintr-o traducere arameană a Bibliei. Unele pasagii sînt de o superioară frumusețe literară.

Nu s-a dovedit încă dacă obștea religioasă căreia aparțineau manuscrisele era una și aceeași cu a Esenienilor — adepți ai celibatului.

Manuscrisul va aduce un punct de vedere interesant pentru studierea felului lor de viață.

II. — Articolul pe care îl prezentăm, mai scoate în evidență și descoperirea din primăvara trecută, a unor manuscrise tot de o valoare unică *lucrate pe aramă* și nu pe pergament sau pe papyri ca altele. Aceste manuscrise au fost aduse din Transiordania în Anglia, unde profesorul H. Wright Baker de la colegiul de tehnologie din Manchester, a reușit să le descifreze.

Descifrarea a demonstrat că aceste manuscrise găsite în aceeași regiune a Palestinei ca și celelalte manuscrise, sînt scrise în ebraica mișnaică.

Cele mai multe din aceste manuscrise sînt datate din primul secol dinaintea erei noastre.

Manuscrisele pe aramă sînt dintr-o perioadă cuprinsă între anii 1 și 70 ai erei noastre.

Un studiu istoric al descoperirii și descifrării manuscriselor pe aramă a fost publicat de curînd în colecția «Pelican» editată de «Penguin books» din Londra întocmit de doctorul J. M. Allegro de la Universitatea din Manchester unde se studiază de mai mulți ani tainele manuscriselor din Iordania.

Amănuntele din Revista Păcii «Orizonturi», completează pe cele de pînă acum. Pentru studiul biblic al Vechiului și Noului Testament, ca și pentru celelalte discipline biblice, descoperirile de la Marea Moartă — și altele care poate vor urma, vor fi de un real folos și vor aduce mai multă lumină și claritate pentru o epocă cînd documentele de pînă acum nu puteau face acest lucru.

Salutăm cu bucurie inițiativa revistei susnumită, de a însera în paginile sale aceste amănunte de un real folos pentru noi.

Diacon IOAN IVAN

Se pot revedea:

1. Articolul Pr. Prof. Grigore T. Marcu „Material documentar de papyri pentru critica textului original al Noului Testament“ în Revista Studii Teologice — nr. 3-4 martie aprilie an. VIII, 1956 — Bucureşti pp. 255-259 şi care ne arată că cele mai vechi fragmente biblice păstrate în manuscrisele de papyrus sînt din veacul al III-lea după Hristos. Sînt 2 colecţiuni mai bogate şi mai preţioase: 1) oxhyrynkus loghia, care conţine Cuvintele Domnului care nu se află în Evangheliile canonice şi nici în cele apocrife; 2) Chester beathy papyri, care conţine textul complet al epistolelor Sf. Pavel.

2) Recenzia Pr. Prof. N. Neaga la lucrarea lui H. Bardke „Die Handschriftenfunde am Toten-Meer — Berlin 1953 — (178 pagini) în Revista Ortodoxia an. VIII nr. aprilie-iunie 1956, pp. 287-290. (A se vedea şi Rev. Mitropolia Ardealului acelaşi articol în nr. 1-2, an. I, sept.-octombrie 1956 pp. 153-157, din care relevăm amănuntul că *cel mai vechi manuscris la Vechiu Testament este din anul 895 după Hristos, la cărţile profetice Codex-Cairensis,* iar pentru *N. Testament este din Secolul IV după Hristos — Codex Sinaiticus.*

3) Recenzia Pr. Dr. V. Godeanu intitulată „importanţa marilor descoperiri biblice de la Marea Moartă“ în Revista Ortodoxia an, VIII nr. 4 oct.-decembrie 1956, pp. 628-631 cu amănunte pentru începutul descoperirilor şi scoaterea în evidenţă a fragmentelor din Isaia ca cel mai vechi text din Vechiul Testament.

ŞEDINŢA ANUALĂ A ADUNÀRII EPARHIALE

Membrii Adunării Eparhiale a Sfintei Arhepiscopii a Iaşilor, au fost convocaţi, din timp, de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în şedinţă anuală la Sfînta Mănăstire Varatec pentru ziua de 30 iunie a. c.

Pentru aceeaşi zi a fost orînduită o Liturghie arhierească la Varatec — cea mai mare mănăstire de călugăriţe din Eparhie — după care să se bincuvinteze, prin stropirea cu apă sfinţită, un clopot în greutate de aproximativ 2500 kgr. care a fost returnat de curînd la Bucureşti cu ajutorul moral şi material al Sfintei Mitropolii şi al bunilor credincioşi din parohiile apropiate de mănăstire.

Întîistătătorul Bisericii Moldovene a sosit la Varatec în ziua de 29 mai, seara, fiind întîmpinat la intrarea în incinta mănăstirii de soborul călugăriţelor în frunte cu Prea Cuvioasa Stareţă Pelaghia Amilcar. În aceeaşi seară au sosit la Varatec cei mai mulţi dintre membrii Adunării Eparhiale. În biserica «Adormirea Maicii Domnului» unde a intrat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit şi însoţitorii săi, s-a rostit o ectenie pentru sănătatea şi îndelunga înzilire a noului păstor al Moldovei venit pentru prima oară ca mitropolit în această mănăstire, după care maica stareţă a rostit un cuvînt de bun sosit. Răspunzînd, Înalt Prea Sfinţitul Iustin a arătat care sînt îndatoririle călugăriţelor în mănăstire după aşezămintele Sfinţilor Părinţi ai Bisericii.

A doua zi la orele 8.30 s-a oficiat un Te-Deum; apoi membrii adunării au trecut în sala de şedinţe unde au ascultat cuvîntul de deschidere al Înalt Prea Sfinţitului Iustin, care a salutat pe deputaţii clerici şi mireni, adăugînd că a fixat seziunea ordinară a Adunării la Mănăstirea Varatec pentru a le da posibilitatea de a cunoaşte diferite probleme bisericeşti pe teren.

Comisiunile: bisericească, culturală şi economică, a spus, în continuare, Înalt Prea Sfinţitul, vor asculta rapoartele consilierilor adimistrativi şi vor cunoaşte modul în care s-a desfăşurat viaţa Sfintei Arhiepiscopii a Iaşilor: Biserici şi mănăstiri restaurate cu sprijinul larg al cîrmuirii de stat, înfăptuiri culturale misionare şi gospodăreşti care oglindesc munca tuturor ostenitorilor de la centrul eparhial.

În viaţa bisericească a Moldovei din cursul anului 1956, continuă Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, avem o pagină cer-

nită: Trecerea la cele veșnice a regretatului Mitropolit Sebastian (în timp ce Înalt Prea Sfinţitul aminteşte de adormitul în Domnul Mitropolitul Sebastian membrii adunării se scoală în picioare și păstrează un moment de tăcere).

Începutul anului 1957 aduce ocuparea scaunului mitropolitan vacant de la Iași prin alegerea Înalt Prea Sfintei Sale ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Venind din Ardeal la Iași a făcut cunoștință cu probleme noi bisericești, a cunoscut aspectele specifice ale vieţii religioase din Moldova.

Gîndul Înalt Prea Sfinţiei Sale s-a îndreptat cînd a fost înscăunat la Iași, spre figurile de ierarhi din trecut, care au cinstit această metropolă a ortodoxiei cu vrednicia, pregătirea și înfăptuirile lor; la Iosif Mușat, dîrzul apărător al autocefaliei Bisericii Moldovenești, la bătrînul Teoctist care a binecuvîntat și a sfătuit domnia cuminte și îndelungată a lui Ștefan cel Mare, la cărturarii Varlaam și Dosoftei, la Iacob Putneanu iubitorul de fraţi, la iscusitul și harnicul Veniamin Costachi, la Iosif Naniescu cel mult milostiv și la alţi înaintași a căror viaţă și fapte vor fi pilde preţioase în activitatea sa chiriarhală.

La temelia tuturor planurilor și înfăptuirilor sale viitoare va sta principiul dragostei; acest sentiment superior din sufletul omului este mai puternic chiar decît principiul dreptăţii, deoarece este binește știut că acolo unde nu biruește dreptatea biruiește inima.

Dacă Biserica Moldoveană are un trecut de cinste în ortodoxia romînă se datorește în primul rînd faptului că între întîistătătorii Bisericii de aici și conducătorii Patriei au fost totdeauna legături strînse de colaborare. Mulţi dintre vlădicii moldoveni din trecut, au fost sfetnici domnești luînd parte la ședinţele divanurilor, unii au fost trimiși ca soli în ţările vecine pentru a mijloci rezolvarea diferitelor chestiuni de-ale Moldovei. Ei și-au făcut datoria nu numai de ierarhi ai Bisericii ci și pe aceea de moldoveni. Conducătorii apreciind contribuţia dată de Biserică în viaţa statului au ajutat-o și sprijinit-o,

Colaborarea dintre Biserică și conducătorii de stat are temeiuri adînci în Sfînta Scriptură.

Toţi știm că Biserica creștină a apărut și s-a organizat într-un stat păgîn. Sfîntul apostol Pavel a îndemnat cu toate acestea pe credincioșii creștini să asculte de autorităţile statului, să împlinească tot aceea ce este bun. Multă vreme unele Biserici ortodoxe au trăit și s-au dezvoltat sub stăpînirea otomană. Principiul creștin al ascultării de autoritatea statului a rămas și atunci neștirbit.

Dacă Biserica creștină a făcut mari progrese în cadrul unor state potrivnice, cu atît mai mult progresează astăzi cînd nu întîmpină nici un fel de potrivnicie din partea nimănui. Numai în cursul anului 1956, Statul nostru a acordat pentru restaurarea unor biserici și mănăstiri, monumente istorice, din Moldova, peste 5.000.000 lei, iar anul acesta, la fel. Biserica și slujitorii ei sînt sprijiniţi material și se bucură de preţuire aleasă din partea autorităţilor de stat. Există, deci, toate condiţiunile care îndreptăţesc speranţa într-o viaţă frumoasă și cu realizări bogate.

Fiecare preot şi bun credincios al Bisericii creştine trebuie să asculte de stat şi să-l sprijine prin munca sa.

Astăzi la Mănăstirea Varatec are loc o frumoasă manifestare creştină prilejuită de returnarea unui clopot ce va fi binecuvîntat după Sf. Liturghie. Credincioşii care iau parte la această frumoasă manifestare primesc învăţături şi sfaturi asupra îndatoririlor lor religioase şi patriotice.

La cîţiva Km. de aici, la Bicaz, tot astăzi, se desfăşoară o mare sărbătoare, prilejuită de mutarea apelor Bistriţei pe o nouă albie. Acolo începe o nouă etapă în uriaşa muncă pentru luminarea cu electricitate a Moldovei. Atît la Bicaz cît şi aici, la Mănăstirea Varatec, se împlinesc astăzi, fapte de interes obştesc. Prin prezenţa lor la Bicaz, prin munca lor neobosită, conducătorii statului au mereu în mintea lor bunăstarea poporului şi pacea în lume. La Varatec se înalţă rugăciuni la Bunul Dumnezeu pentru pacea a toată lumea, pentru putere de muncă, pentru sănătatea tuturor şi se dau sfaturi şi îndrumări asupra îndatoririlor patriotice ale credincioşilor.

Fiecare preot sau credincios trebuie să contribuie cu munca sa la progresul acestei ţări. Pentru ca munca tuturor să aibă rezultatele dorite este nevoie de pace, climatul cel mai potrivit al progresului.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit spune în continuare, că a vizitat recent U. R. S. S., China şi R. P. F. Iugoslavia şi a văzut că aceste ţări sînt destul de puternice. În U. R. S. S. oamenii muncesc, sînt mulţumiţi şi au încredere în viitor; se construiesc locuinţe, şcoli, spitale, uzine uriaşe, se îmbunătăţesc mereu condiţiunile de viaţă ale oamenilor. În China cei 600.000.000 de locuitori, devotaţi socialismului, sînt o forţă peste care nu se poate trece

Dacă cercurile care pregătesc un nou război ar vedea la popoarele socialiste slăbiciuni ar fi început de multă vreme lupta.

În trecutul război forţele agresive au fost învinse deoarece dreptatea era de partea celor ce s-au opus agresiunii. Astăzi popoarele care-şi construiesc o orînduire nouă, care muncesc şi stăruiesc pentru apărarea şi întărirea păcii, nu vor fi îngenunchiate chiar dacă s-ar coaliza împotriva lor toate forţele răului deoarece de partea lor este dreptatea.

Biserica ortodoxă prin credincioşii şi slujitorii ei, urmînd învăţăturile şi poruncile Mîntuitorului Hristos, se află, cu sinceritate şi hotărîre, alături de luptătorii pentru apărarea şi întărirea păcii în lume, deoarece este pe deplin convinsă că pacea este condiţiunea esenţială a progresului; bunul credincios, în sfîrşit, are nevoie de linişte, de pace, pentru a-şi împlini mai uşor obligaţiile sale morale prin care se împacă cu Dumnezeu.

Încheind cuvîntarea, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin mulţumeşte membrilor Adunării Eparhiale care sprijină zi de zi munca centrului eparhial şi îşi exprimă nădejdea că şi în viitor va găsi la ei aceeaşi bună înţelegere, acelaşi sprijin devotat în acţiunile pe care le avem în faţă.

Un cnvînt de binemeritată laudă aduce Prea Cuvioasei Maici

Pelaghia Amilcar, Stareţa Mănăstirii Varatec, care conduce această mare lavră călugărească cu demnitate şi înţelepciune.

Asigură, apoi, prin dl. Director Mircea Neicov, Departamentul Cultelor şi Onoratul Guvern al Patriei că împreună cu centrul eparhial Iaşi, va munci cu stăruinţă dînd tot sprijinul acţiunilor patriotice şi gospodăreşti pentru binele şi fericirea tuturor.

După cuvîntul rostit, I. P. S. Mitropolit Iustin a fost petrecut în saloanele stăreţiei, unde a fost îmbrăcat în vestmintele arhiereşti, apoi condus de un mare sobor de stareţi, călugări, preoţi şi diaconi în curtea mănăstirii, la locul ales pentru oficierea Sf. Liturghii. Membrii Adunării au lucrat mai departe în 6 comisiuni.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, la care au asistat credincioşi din împrejurimile Varatecului, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a rostit un luminos cuvînt de îndrumare şi zidire sufletească, spunînd că se cuvine să aducem cîntare de laudă şi rugăciune de mulţumire bunului Dumnezeu pentru că ne-a învrednicit să petrecem această sărbătoare în marea lavră a Varatecului, cea mai mare mănăstire de maici din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor.

Ceea ce cheamă şi adună şi pe credincioşi la această mănăstire este dorinţa de a sorbi din apa curată şi vie a Mîntuitorului Hristos, de a asculta slujbele frumoase de la această Mănăstire. Bine fac toţi cei ce vin aici deoarece mănăstirile noastre sînt pilde vii pentru toţi credincioşii Bisericii ortodoxe romîne.

În viaţa mănăstirilor noastre se disting trei laturi: rugăciunea, învăţătura şi munca. Prin rugăciune călugării păstrează legătura cu atotmilostivul Dumnezeu cerînd de la El revărsarea harului sfinţitor pentru ei şi pentru credincioşi. În orice mănăstire există năzuinţa vieţuitorilor pentru învăţătură. În orice mănăstire este cîte o şcoală monahală în care călugării şi călugăriţele capătă cunoştinţele necesare. Ei învaţă în aceste şcoli temeiurile de credinţă creştină, rînduelile morale ale vieţii creştineşti, istoria bisericii şi a vieţii monahale. Tot ceea ce trebuie unui bun călugăr se învaţă în aceste şcoli. În sfîrşit în toate mănăstirile noastre se vede munca organizată. Frumoasele covoare care sînt căutate în ţară şi în străinătate sînt lucrate de maicile de la Varatec sau din alte mănăstiri. Sînt apoi ateliere de broderie, croitorie, ceramică, de pe urma cărora vieţuitoarele îşi agonisesc pîinea cea de toate zilele.

Mănăstirile sînt pilde grăitoare pentru toţi credincioşii şi pentru toţi cetăţenii patriei. Călugării se roagă, învaţă şi muncesc şi sînt folositori tuturor celor ce-i văd şi-i ascultă.

Sînt unii ieşiţi sau îndepărtaţi din Biserică care conduşi de anumite slăbiciuni omeneşti ademenesc pe credincioşii Bisericii noastre şi-i conduc la rătăcire. Aceştia sînt sectanţii şi credincioşii care mai păstrează încă calendarul cel vechi.

Nimeni nu trebuie să se lase înşelat de aceştia. În Biserică ca şi în orice societate omenească trebuie respectate bunele rînduieli. Nici preoţii, nici ierarhii, nici credincioşii nu fixează legi şi porunci, nu rînduiesc zile de sărbătoare sau posturi. Toate acestea sînt statornicite de Sfîntul Sinod. Numai acest for de conducere bisericească are dreptul şi datoria de a statornici zi-

lele de post şi de sărbătoare. Dacă cineva vrea să fie bun credincios al Bisericii, al Mîntuitorului Hristos, trebuie să fie ascultător.

Nu trebuie să se abată nimeni de la bunele rînduieli. Biserica priveşte cu dragoste atît pe cei ce sînt aproape de ea cît şi pe cei care-s rătăciţi. Ea deschide braţele părinteşti şi cheamă pe toţi cei ce s-au desprins de ea, pentru că nu vrea să fie rătăciţi.

Să-şi amintească fiecare că strămoşii au fost întodeauna una în ce priveşte «legea», «credinţa». Tot cel ce se desprinde de Biserică şi o duşmăneşte se desprinde şi de bunele rînduieli ale Patriei. Cine va cerceta istoria bisericească va vedea că între Biserica romînă şi Patrie întotdeauna au fost strînse legături de colaborare. În trecut domnitorii au avut atenţie deosebită faţă de Biserica noastră ortodoxă; au zidit şi înzestrat biserici şi mănăstiri, au ajutat această instituţie dumnezeească ca să-şi poată împlini rosturile ei. Strămoşii noştri şi-au păzit credinţa, au ascultat de Biserică împlinindu-şi în acelaşi timp îndatoririle faţă de Patrie.

Ca şi ei, credincioşii de astăzi au obilgaţiuni de a asculta de Biserică păzind învăţătura cea dreaptă, de a asculta de rînduielile Patriei, împlinindu-şi toate îndatoririle faţă de ea. Tot cel ce vrea să se mîntuiască, să aibă fericire în viaţa veşnică, trebuie să aibă ochii îndreptaţi spre cer, să împlinească poruncile lui Dumnezeu. În acelaşi timp, cine vrea să trăiască liniştit în lumea aceasta trebuie să păzească şi să asculte de bunele rînduieli ale Patriei. Biserica se roagă pentru buna stare a Patriei, pentru conducătorii ei, pentru roadele îmbelşugate ale pămîntului, pentru timpuri de pace. Dar nu-i destul numai rugăciunea. Preotul conştiincios şi bunul credincios îşi pun şi mintea şi braţele în slujba Patriei

Vorbind despre lucrările de recoltare a cerealelor, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a subliniat că atît preoţii cît şi credincioşii au îndatorirea de a strînge recoltele de pe cîmp în cît mai bune condiţiuni pentru a nu se pierde nici un bob. Munca cinstită a fiecăruia va contribui la statornicirea păcii şi a bunului trai în lume.

Încheind, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit adresează cuvinte de laudă credincioşilor care au participat la Sf. Liturghie şi tuturor celor ce au contribuit la restaurarea clopotului ce va fi stropit astăzi cu apă sfinţită. Clopotul este un dar frumos făcut Mănăstirii Varatec, dar, izvorît din credinţa şi dragostea creştinească.

Roagă pe bunul Dumnezeu să binecuvinteze pe toţi cei ce au participat la această mare sărbătoare a Varatecului şi pe toţi cei ce au contribuit la returnarea clopotului, să reverse darurile sale cele bogate peste mănăstirea aceasta, peste ţara noastră şi peste toată lumea sa.

Soborul de slujitori în frunte cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin s-a îndreptat după otpustul Sf. Liturghii spre clopotniţa de la intrarea în mănăstire unde pe-o schelă impunătoare se afla clopotul de curînd returnat. Acolo s-a oficiat sfin-

ţirea apei mici după care s-a citit rugăciunea de binecuvîntare a clopotului.

Sfîrşindu-se slujbele religioase, în trapeza Mănăstirii s-a servit o agapă creştinească în cadrul căreia au toastat pentru Înalt Prea Sfinţitul Iustin, P. C. Vicar C. Nonea şi dl. Iţco. Au mai vorbit dnii N. Ciuceanu Juristconsult la Sfatul Raional Tg. Neamţ, N. Vasiliu şi A. Cojocaru. Dl. Director Mircea Neicov a salutat lucrările adunării eparhiale în numele Departamentului Cultelor. Tuturor le-a răspuns Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin. La masa oferită de Mănăstirea Varatec au luat parte şi reprezentanţi ai autorităţilor raionale şi comunale de stat.

La orele 16 au reînceput lucrările adunării eparhiale sub preşedinţia Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin. Comisiunile: bisericească, culturală şi economică au prezentat, prin raportorii lor, în faţa plenului adunării, Procesele Verbale cuprinzînd constatări şi aprecieri asupra modului în care s-au desfăşurat treburile în sectoarele respective precum şi propuneri pentru activitatea viitoare, după care au urmat unele discuţii la care au luat parte unii membri ai adunării.

S-a citit, în sfîrşit, Planul financiar pe anul 1957 şi proiectul de lucrări la centrul eparhial, dintre care cea mai importantă este reparaţia interioară şi exterioară a Catedralei mitropolitane.

Expediindu-se o telegramă dlui D. Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, Înalt Prea Sfinţitul Iustin a rostit un cuvînt de încheiere mulţumind membrilor adunării pentru participare şi cerîndu-le sprijin pentru îndeplinirea lucrărilor ce sînt proiectate.

SOLEMNITATEA DE LA BISERICA PAROHIEI ORTODOXE UCRAINIANE DIN ORAŞUL RĂDĂUŢI

În luna iunie 1957, s-au făcut la biserica ortodoxă ucraineană din oraşul Rădăuţi, reparaţii interioare. Biserica a fost zidită în anul 1935, dar cutremurul din anul 1940 a cauzat multe avarii. Acum s-au consolidat pereţii, s-a tencuit şi s-a zugrăvit interiorul Bisericii şi s-a pus podea de ciment.

Duminică 30 iulie 1957, s-a făcut cu binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin slujba redeschiderii de către P. C. Protopop de Rădăuţi Ioan Breabăn, asistat de P. C. Preoţi: Ilie Popescu de la parohia Rădăuţi I, Dionisie Stasiuc de la Negostina — Siret, Vasile Ariiciuc, preot pensionar din Rădăuţi, Vasile Grigori de la Slobozia Pruncului — Suceava şi parohul local Vladimir Grigori. S-a săvîrşit utrenia, sfinţirea apei şi sf. Liturghie. La Sf. Liturghie după cetirea sf. Evanghelii, păr. Dionisie Stasiuc a rostit predica. Sfinţia sa a arătat însemnătatea şi rostul sf. Biserici. Predica a fost ascultată de credincioşi cu mare atenţie.

La sfîrşitul sf. Liturghii, parohul Vladimir Grigori într-o alocţiune, mulţumeşte Departamentului Cultelor prin dl. împuternicit regional V. Galan care era de faţă, pentru ajulorul acordat,

și credincioșilor pentru donațiile făcute. Mulțumește P. Cucernicului Protopop Ioan Breabăn delegatul Sf. Mitropolii și tuturor P. Cucernicilor Preoți coliturghisitori.

Luînd cuvîntul P. C. Protopop Ioan Breabăn a transmis credincioșilor din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin arhierești binecuvîntări. Exprimă bucuria că ortodocșii ucrainieni s-au înfrățit prin această slujbă cu ortodocșii romîni, zicînd «ce este mai bine și mai frumos decît a trăi frații împreună!».

La slujbă, pe lîngă ortodocșii ucraineni au luat parte și ortodocșii romîni în număr foarte mare încît nu încăpeau în Biserică. A cîntat și corul romîn pe lîngă cel ucrainian, sub conducerea părintelui diacon Mihail Bodnariu. Prin această slujbă s-a consolidat dragostea creștinească între frații ucrainieni și romîni, iar timpul frumos din această zi a contribuit la înalțarea sufletească a tuturora.

Pr. VL. GRIGORI

VIZITE CANONICE

În urma ultimelor arondări Eparhiale, raionul Adjud de la Eparhia Buzăului a trecut sub jurisdicţia Eparhiei Romanului și Huşilor.

Către preoţii și credincioşii din acest raion s-a îndreptat Prea Sfinţitul Episcop Teofil, spre a-i vizita, după întoarcerea sa din Iugoslavia, unde a fost oaspetele Bisericii Ortodoxe, făcînd parte din delegaţia Bisericii Ortodoxe Romîne.

În ziua de 19 iunie, însoţit de P. C. Vicar D. Petrea și protopop Roman Drug, a oprit în parohia Domneşti compusă din Tg. Domneşti și satul Domneşti cu 328 familii, cu o singură biserică în filiala Adormirea Maicii Domnului, clădită în 1775 de către Grigore Ghika Voievod.

Deşi reparată de enoriaşi în mai multe rînduri, necesită în prezent mici repararaţii exterioare. Cimitirul în jurul bisericii curat întreţinut. Prea Sfinţitul Episcop a trecut în parchia Pueşti, cu un singur sat cu 300 capi de familii, păstorit de vrednicul preot Lazăr Constantin. Se constată o rodnică activitate misionară și gospodărească; biserica parohială cu hramul sf. Voievozi este ctitoria enoriaşilor din anul 1874. Pictura veche; se execută lucrări de reînoire a turnului bisericii la stăruinţa parohului. Enoriaşii sînt povăţuiţi de păstorul lor în cele ale credinţei cum și în împlinirea îndatoririlor cetăţeneşti.

S-a vizitat apoi parohia Ciorăni formată dintr-un singur sat cu 313 capi de familie; biserica şi casa parohială ambele ţinute într-o curăţenie perfectă. Biserica cu hramul Sf. Nicolae este pictată în anul 1955 de pictorul A. Cantini-Focşani. Întreţinerea bisericii cît şi a casei parohiale înconjurată de pomi dovedesc simţ gospodăresc din partea parohului. Parohul este găsit la datorie și manifestă multă bucurie faţă de vizita Chiriarhului său, căruia îi expune starea morală şi materială a parohienilor destul de ridicată. Frecvenţa bună la biserică, serviciile religioase îndeplinite la timp și conştiincios, precum și strînsa legătură cu organele locale, îl fac preotul Poedi Ioan să fie cotat ca un bun slujitor și apreciat colaborator în acţiunile de interes obştesc.

În după amiaza zilei de 19 iunie a. c., vizita canonică se îndreaptă către fruntaşa aşezare a Păuneştilor, sat cu multă populaţie şi bună stare materială, cu podgorii întinse, cu ogoare mănoase.

Aici, sînt două parohii cu patru slujitori.

Păușești I cu 616 familii paroh Pr. Pandele Șerban, iar ajutător preotul Vasile Mircea. Aici se află o monumentală biserică din zid. În interior este pictată de pictorul Titel Benea din București. Urmează să fie tîrnosită în toamna aceasta. Exteriorul este gata în roș, se simte nevoie de a fi tencuit. Parohul, este în parohie

Păușești II, numără 704 familii, cu 3682 suflete, biserica Sf. Gheorghe din cărămidă, este bine întreținută în interior și exterior, pictată în întregime și-i sfințită în 1946. Clopotnița de la intrare, în construcție. Paroh preot Aurel Manea, așezat și liniștit, prezent în parohie.

Păuneștii numără mulți adepți ai vechiului calendar față de care toți cei 4 slujitori au datoria să ducă munca de îndrumare pentru readucerea lor în sînul Bisericii mame. Acțiunea socială a slujitorilor din Păunești a fost adusă la cunoștința P. S. Episcop, care o dorește cît mai rodnică spre binele Bisericii și progresul Patriei.

De aceeași comună aparține și parohia Bou, păstorită de preotul Nicolae Postolache. Biserica cu hramul Sf. Voievozi construită de zid de obștea satului între anii 1907-1909 și reparată în anul 1955; bine întreținută, ea denotă grija parohului și a enoriașilor puțini la număr, dar silitori în dragostea față de Casa Domnului. La poartă se construiește o clopotniță din lemn a cărui schelet s-a găsit ridicat.

De la Bou, vizita este continuată în satul Anghelești așezare la poalele Carpaților, ultimul sat la extremitatea raionului în partea de vest. Aici își duce munca misionară harnicul preot Vasile Strat care a înțeles că o parte din manopera la continuarea noului locaș de închinare s-o execute personal, ca unul ce se pricepe în ale lemnăriei. Biserica parchială monument istoric 1800, transportată de la Conțești este umbrită de noua construcție ce se înalță alături cu trei turle frumos acoperite cu tablă în solzi de pește. Lucrarea a fost apreciată de Prea Sfintitul Episcop, acordînd ca incurajare o dotație de 5000 lei din partea Eparhiei.

La parohia Copăcești un singur sat cu 262 familii și 750 suflete. Biserica (Sf. Nicolae) ridicată de obștea satului în 1914, reparată în anii 1933-1944 este din cărămidă și acoperită cu tablă. Întreținută exterior mulțumitor, iar în interior se impune mai multă ordine și curățenie. Paroh preot Vasile Popescu găsit în parohie. Clopotnița care este în construcție, la poartă, se cere a fi terminată cît mai curînd.

Către seară, vizita este făcută la Ruginești, cu două parohii și biserică de slujire în centrul satului în parohia Rugineștii II. Ruginești I cu 312 familii formată din satele Văleni, Dealul și Ruginești legate unul de altul, are o bisericuță din bîrne la cimitir, improprie serviciului divin.

Pe teritoriul acestei parohii este o biserică de zid în construcție, ridicată pînă deasupra ferestrelor dar care stagnează de mulți ani; se cere stăruință din partea parohului D. Trifu, pentru a continua lucrarea.

Rugineşti II cu 315 familii — are a frumoasă biserică cu hramul Naşterea Maicii Domnului construită în 1953-1954.

Catapeteazma este opera pictorului Petrescu din Bucureşti. Pictura întregii biserici te îmbie la rugăciune şi reculegere. Paroh preot Dumitru Soare, harnic şi dibaci în opera misionară-specială; apreciat de organele bisericeşti cît şi de cele administrative pentru ducerea la bun sfîrşit a tuturor sarcinilor pastorale.

Cu Rugineşti vizita canonică s-a sfîrşit pe ziua de 19. P. S, Episcop reintorcîndu-se la sediul protopopiatului de unde va continua a doua zi joi 20 iunie, însoţit de aceleaşi persoane.

La 20 iunie Prea Sfinţitul Episcop a vizitat parohia Căiuţi cu 316 familii şi 1047 suflete. Biserica construită în 1932. Preotul V. Constantinescu arată o deosebită grijă pentru sf. Locaş care este ţinut într-o perfectă curăţenie; la fel şi casa parohială. De aici P. S. Episcop a trecut în parohia Blidari, formată din 1280 suflete. Biserica parohială este aşezată în mijlocul cimitirului şi are nevoie de unele reparaţii. Preotul Ioan Andronache era în cimitir şi se ocupa cu împodobirea mormintelor.

În satul Pralea pendinte de această parohie se află o biserică de lemn care datează din anul 1796. Are nevoie de reparaţii. P. S. Episcop a dat preotului îndrumarea cuvenită. De la Blidari Prea Sfinţitul Episcop a trecut cu barca peste Trotuş în parohia Heltia, comuna Căiuţi. Parohia este aşezată de-a lungul Trotuşului pe o distanţă de aproximativ 10 km.; numără 291 capi de familie şi are două biserici, una din lemn.

Trecem în parohia Borşani cu 245 familii păstorită de preotul Ioan Mîneciţă. Biserica cu hramul Pogorîrea Duhului Sfînt, este construită între ani 1840-1843 prin grija fostului preot Gealep; este în stare bună, necesită însă reparaţii de întreţinere. Casă parohială nu există, preotul avînd casă proprie bine îngrijită, ceea ce a determinat pe P. S. Episcop să reconande preotului aceeaşi grijă şi pentru sf. Altar.

Vizita canonică a continuat în parohia Bîlca cu 218 familii, paroh fiind aici preotul Octavian Pîrvulescu.

Prea Sfinţitul Episcop a vizitat biserica fiind întîmpinat de credinciosul Moga Gheorghe paraclisier, care timp de 27 de ani a ţinut în perfectă curăţenie biserica; s-a bucurat de binecuvîntare arhierească. Credincioşii s-au adunat în jurul P. S. Episcop care i-a binecuvîntat şi le-a dat sfaturi privitoare la conduita creştinească şi cetăţenească, îndemnîndu-i să-şi îndeplinească obligaţiunile faţă de Patrie.

Din Bîlca trecem la Coţofăneşti unde se află o biserică monumentală cu hramul Sf. Gheorghe, zidită de credincioşi în anul 1904, dar sfinţită în 1934. Este pictată în 1953 de către pictorul Petrea Savu din Focşani. Preot paroh Gh. Cioran. Există şi casă parohială bine întreţinută.

În Coţăfăneşti s-au construit în anii puterii populare: sfatul popular şi dispensarul.

În parohia Cornăţel, formată din 3 sate cu 459 familii, biserica străjueşte sufletele credincioşilor de pe podişul pe care este aşezată. S-a construit în 1941-1947 prin munca stăruitoare a pre-

otului Vasile Cojocaru. Interiorul este împodobit cu pictură frescă executată de pictorul Cantini-Focşani. În interior domneşte ordine şi curăţenie perfectă dovedind dragostea parohului faţă de lăcaşul Domnului. Tot aşa se află şi clopotniţa nou construită la intrarea în curtea bisericii.

În parohia Urecheşti formată din două sate cu 531 capi de familie, Prea Sfinţitul Episcop a putut constata hotărîrea credincioşilor de a construi o nouă biserică.

Continuînd drumul ajungem în parohia Buricioaia formată dintr-un singur sat cu 171 familii, păstorită de preotul Vasile Onica.

Ultima parohie vizitată este Adjudul Vechi formată din două sate cu 496 familii. Biserica Sf. Nicolae se află în stare bună şi se fac pregătirile pentru pictarea interiorului. Preotul paroh Alexandru Novac se află la datorie şi s-a constatat că este sîrguitor şi cu rîvnă pentru Casa Domnului.

Vizita canonică a fost întreruptă aici, P. S. Episcop fiind reţinut la reşedinţă de alte interese bisericeşti. La timpul cuvenit vizita canonică va continua în restul parohiilor din acest raion.

Preot D. PETREA

*

MANIFESTĂRILE CLERULUI ÎN LUPTA PENTRU PACE

ÎMPOTRIVA EXPERIENȚELOR TERMONUCLEARE

Clerul oraşului Bîrlad s-a adunat în localul protoieriei într-o şedinţă, în cadrul Comitetului de Luptă pentru Pace, în ziua de 20 Mai 1957.

Deschizînd şedinţa, protoiereul raionului subliniază faptul că în ziua de 19 mai, toţi preoţii din oraş au vorbit credincioşilor despre pericolul armelor atomice.

După ce s-au prelucrat mai multe articole din ziare şi reviste, preotul I. Chiţiga a propus expedierea unei telegrame Comitetului Naţional de luptă pentru Pace din R. P. R. prin care clerul protestează contra celor ce caută să pregătească un nou război cu arme atomice.

La 23 mai 1957, Comitetul de Luptă pentru Pace de la Schitul Măgura Ocnii a ţinut şedinţă în cadrul căreia P. C. Ierom. Narcis Mironescu, a spus printre altele: ca slujitori ai Bisericii, ne rugăm zilnic pentru pacea lumii. Nădăjduim că toate popoarele vor lupta pentru pace şi pericolul unui război atomic va fi evitat.

Monahia Olimpiada Popa îşi ia angajamentul să popularizeze propunerele U.R.S.S. pentru dezarmare. În acelaşi sens mai vorbesc monahiile: Anatolia Dodiţă şi stareţa Natalia Croitoru.

La această şedinţă a luat parte şi dl. Christache Petrea preşedintele Comitetului de Luptă pentru Pace orăşenesc care a dat preţioase îndrumări în ceea ce priveşte felul în care trebuie dusă cu succes lupta pentru pace.

La 15 iunie 1957 s-a ţinut o nouă şedinţă în prezenţa d-lui Christache Petre, cu privire la încetarea experienţelor cu bombele atomice.

Au luat cuvîntul P. C. Ieromonah Climent Budeanu, Sora Lucia Păscăluţă, sora Aglaia Buluc, maica Natalia Croitoru, stareţă.

În concluzie vorbitoriii au spus că vor lupta pentru pace şi vor protesta mereu contra expierienţelor ce se fac cu armele nucleare şi termonucleare.

La 18 iunie 1957 s-a ţinut din iniţiativa Comitetului Raional de Luptă pentru Pace, în sala de şedinţe a Protoieriei Raionului Vaslui, o consfătuire interconfesională, la care au participat

următorii invitaţi: 25 preoţi ortodocşi în frunte cu pr. Nicolae Rugină, protoiereul Raionului, pr. Marcel Iacob din partea cultului lipovenesc de rit vechi, rabinul Herşcu Barid din partea cultului mozaic, Constantin Pascaru din partea cultului adventist de ziua 7, Vasile Gheţiu, din partea cultului evanghelist şi mulţi deserventi ai cultelor religioase din cuprinsul oraşului şi raionului Vaslui. Au participat de asemeni Dr. Nicolae Mihăiliuc din partea Comitetului 'Raional de luptă pentru Pace şi Gheorghe Creţulescu, directorul B.R.P.R. Vaslui, — preşedintele Consiliului raional A.R.LU.S.

Consfătuirea a fost prezidată de preşedintele Comitetului Raional de Luptă pentru Pace, Dr. Nicolae Mihăiliuc, care a susţinut referatul: «Să luptăm împotriva experimentării armelor termonucleare şi pentru interzicerea războiului atomic».

Conferinţa a fost ascultată cu mult interes de cei prezenţi.

La sfîrşit s-au înscris la cuvînt: 1) pr. Vasile Lupu de la parohia Fereşti, care a prezentat o scurtă informare cu privire la activitatea desfăşurată de cucernicia sa în comuna Fereşti, în cadrul luptei pentru apărarea păcii. 2) Pr. Marcel Iacob reprezentantul cultului lipovenesc de rit vechi din oraşul Vaslui, arată că omenirea întreagă luptă pentru pace deşi anumite guverne imperialiste continuă experienţele cu bomba atomică. Uniunea Sovietică este în fruntea popoarelor care luptă pentru pace. C. Sa arată că a popularizat întotdeauna în mijlocul credincioşilor respectivi toate iniţiativele şi acţiunile ce se iau în cadrul luptei pentru pace. Îşi ia angajamentul că şi pe viitor va continua să sprijine efectiv străduniile luptătorilor pentru cauza păcii. 3) Rabinul Herşcu Barid începe prin a mulţumi Guvernului şi Partidului pentru libertatea de care se bucură în prezent toate cultele religioase şi care dă posibilitatea tuturor să se găsească în reuniuni frăţeşti ca cea de astăzi. Dsa arată că în sărbători, la sinagogă a popularizat lupta pentru pace în mijlocul credincioşilor mozaici, arătînd în chip deosebit nenorocirile ce le pot provoca experienţele cu armele nucleare. Îşi ia angajamentul să susţină prin toate mijloacele lupta pentru pace. Dsa arată că a reuşit să facă printre credincioşii mozaici 40 abonamente la ziarul «Veac Nou» şi 20 la revista «U. R. S. S. azi».

În concluzie declară că întinde mîna frăţească tuturor reprezentanţilor şi deserventilor celorlalte culte religioase. 4) Constantin Pascaru, din partea cultului adventist de ziua 7, arată că atît el cît şi credincioşii cultului din care face parte se străduiesc să contribuie practic în lupta pentru apărarea păcii, deoarece este conştient că toţi oamenii de pretutindeni vor să trăiască în linişte şi pace.

Declară că se alătură întru totul oamenilor cinstiţi care cer interzicerea experienţelor cu arme atomice şi îşi ia angajamentul să sprijine şi mai departe toate acţiunile legate de lupta pentru pace.

Pr. Nicolae Rugină, protoiereul raionului Vaslui, luînd cuvîntul, spune printre altele: în ciuda tuturor aţiţătorilor la război, lagărul păcii se întăreşte şi devine din zi în zi mai puter-

nic. Milioane de oameni cinstiţi de pe suprafaţa întrepului glob pămîntesc se alătură cu fermitate propunerilor de pace ale U. R. S. S. şi cer interzicerea neîntîrziată şi necondiţionată a experienţelor cu arme nucleare şi termonucleare. Noi preoţii ortodocşi din cuprinsul Raionului Vaslui, la fel cu toţi oamenii bine intenţionaţi de pretutindeni, cerem imediata încetare a experienţelor cu armele termonucleare, conştienţi fiind de pericolul ce-l prezintă aceste experienţe pentru sănătatea şi viaţa oamenilor. Ne alăturăm în unanimitate Apelului de la Berlin al Consiliului Mondial al Păcii şi ne exprimăm convingerea că măreţul front al luptătorilor pentru cauza păcii, va zădărnici unelтirile tuturor acelora care ameninţă omenirea cu grozăviile războiului atomic. Ne luăm angajamentul că vom spori străduinţile noastre în cadrul luptei pentru apărarea păcii sprijinind efectiv toate acţiunile de folos obştesc care urmăresc bună starea, progresul şi fericirea semenilor noştri. C. Sa atrage atenţia celor prezenţi asupra pericolului ce-l prezintă paralizia infantilă pentru sănătatea copiilor noştri şi îndeamnă pe toţi cei de faţă să ajute sub toate formele cadrele sanitare în acţiunile de prevenire a acestei grozave boli. Recomandă preoţilor ortodocşi şi tuturor celorlalţi confraţi să sporească numărul abonamentelor la ziarul «Veac Nou» şi revista «U. R. S. S. Azi», deoarece aceste publicaţii sînt extrem de folositoare maselor de cetăţeni în vederea informării lor asupra tuturor evenimentelor internaţionale, punîndu-i totodată la curent cu multiplele progrese obţinute de U.R.S.S. în toate sectoarele. C. Sa stăruie în chip deosebit asupra sprijinirii efective din partea tuturor deserventilor cultelor religioase a secerişului, treeratului păioaselor precum şi asupra tuturor celorlalte acţiuni locale. Îndeamnă pe cei prezenţi să sprijine colectările de carne, lînă, etc. şi în chip deosebit fiecare la locul său să-şi dea contribuţia sinceră şi efectivă în munca de lămurire ce se duce pentru socializarea agriculturii, ştiut fiind că toate aceste acţiuni sînt contribuţii practice în cadrul luptei pentru apărarea păcii. 5) Pr. Ştefan Boghiu de la parohia Sauca arată că printr-o fericită coincidenţă actuala seziune a Consiliului Mondial al Păcii s-a ţinut la Colombo, denumire care pe romîneşte înseamnă porumbel, simbolul păcii, al blîndeţei şi prieteniei între oameni.

C. Sa îşi exprimă părerea că toţi cei de faţă e bine să viziteze expoziţia tehnico-ştiinţifică care se găseşte organizată în Palatul Culturii din Iaşi. Propune să se repartizeze un aparat de proiecţie şi pentru comuna Laza. Mai iau cuvîntul dl Gheţiu Vasile din partea cultului evanghelist, Coudrat Burlacov şi alţii. Cu toţii îşi exprimă încrederea că forţele păcii vor birui şi pacea şi prietenia între popoare se vor instaura definitiv. În concluzie Dr. Nicolae Mihăiliuc îşi exprimă satisfacţia pentru buna reuşită a consfătuirii şi recomandă celor prezenţi să intensifice munca lor de lămurire în cadrul luptei pentru apărarea păcii. Dsa dă sfaturi cu privire la prevenirea poliomelitei şi se arată satisfăcut că deserventii cultelor religioase arată interes şi pentru sănătatea poporului nostru. Mulţumeşte tuturor pentru

participare şi discuţii, care au fost la înălţime sub toate aspectele. În încheiere Pr. Protoiereu Nicolae Rugină dă citire unei Moţiuni adresată Comitetului Naţional pentru apărarea Păcii care este aprobată în unanimitate de cei prezenţi.

Pr. I. D. L.

O ZI DE SARBĂTOARE

De neuitat vor rămîne zilele de 4 şi 5 iulie 1957, cînd s-au întrunit la Huşi absolvenţii seriei 1932 ai fostului seminar teologic, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la absolvire.

La iniţiativa unui comitet restrîns, alcătuit din preoţii Arghir Başceauş Căzăneşti, secretarul protoieriei Negreşti şi Constantin Burduja-Tatomireşti-Negreşti, s-a organizat la mănăstirea sf. ap. Petru şi Pavel din Huşi această frumoasă întîlnire. Au răspuns la ea 27 de colegi, aflători astăzi în toate colţurile ţării. Majoritatea sînt preoţi.

In seara zilei de 3 iulie preotul Laurenţiu Popovici a oficiat vecernia iar a doua zi — 4 iulie — Sfînta Liturghie a fost oficiată de următorii preoţi: Anton Popescu fost profesor şi director al seminarului, Laurenţiu Popovici, Ioan Mîrcă-Holda-Broşteni, Constantin Burduja şi Vasile Lupu-Fereşti-Vaslui. Predica a fost rostită de către Pr. conf. Alex. Ciurea de la Institutul teologic din Bucureşti. S-a oficiat apoi un polihroniu şi la urmă parastasul pentru profesorii şi elevii adormiţi întru Domnul.

După serviciul religios s-au ţinut două lecţii. Mai întîi vorbeşte preotul A. Başceauş din seria 1932, care, în cuvinte duioase, aminteşte de anii celor opt clase de seminar, de vîltoarea vieţii în care au intrat apoi tinerii absolvenţi, de necesitatea unei revederi după un sfert de veac de despărţire. Apoi Păr. prof. Anton Popescu, după ce face apelul, ţine o lecţie de pastorală aplicată, ascultată cu nespusă plăcere şi vădit interes de toţi cei de faţă. Urmează apoi lecţia Păr. prof. Petre Alexandrescu, din domeniul liturghiei teoretice.

A urmat apoi o agapă la care au participat pe lîngă cei 27 de absolvenţi — unii cu soţiile —, o parte din foştii profesori cu soţiile, P. C. Protoiereu de Huşi Barcaru cu soţia, secretarul protoieriei Huşi — pr. Al. Gîlea şi preoţi din Huşi.

În cursul agapei au luat cuvîntul: preot Anton Popescu care a toastat pentru conducerea bisericii, preot P. Alexandrescu pentru conducătorii statului, preot Ioan Mîrcă citeşte scrisoarea P. C. Pr. Constantin Nonea, vicarul sf. Mitropolii a Moldovei şi Sucevei fost profesor iar preotul Laurenţiu Popovici citeşte scrisoarea către foştii elevi ai Pr. prof. N. Donos, scrisoare alcătuită numai din citate biblice. Totodată Păr. prof. Donos trimite şi o predică cu specificarea de a fi dată unui fost elev prin tragere la sorţi. Colegii, însă, în deplin acord hotărăsc multiplicarea şi

împărţirea ei la toţi foştii elevi. Pr. conf. Al. Ciurea evocă apoi figurile unor foşti directori şi profesori ai seminarului, în frunte cu Pr. Iancu Negoiţă şi Ghenuţă Popescu; pr. Gh. Nastase face evocări şi caracterizări deosebit de frumoase şi duioase.

Vorbeşte apoi dl. Gh. Codreanu, profesor de matematici la Bîrlad; pr. Gh. Păduraru evocă figurile foştilor ierarhi, a foştilor profesori şi citeşte versuri în legătură cu lupta pentru pace; dl prof. Vasile Racoviţă evocă amintirea anilor şcolarităţii; preotul Laurenţiu Popovici vorbeşte despre misiunea pastorală ce o împlinesc preoţii în parohiile lor; păr. Iorgu Petrişor fost pedagog vorbeşte despre rolul ce l-au avut pedagogii în formarea elevilor, mai ales într-un internat; preotul Emil Pîrîu, expune cîteva realizări din activitatea sa; preotul Constantin Burduja evocă amintirea celor 33 de ani ce au trecut de la intrarea în clasa întîia a seminarului, pr. Arghir Başceauş, citeşte cîteva telegrame de la colegii ce n-au putut veni, apoi mulţumeşte tuturor celor ce au binevoit să împodobească cu prezenţa şi cuvîntul lor, această frumoasă aniversare. În încheiere, păr. Anton Popescu mulţumeşte din partea invitaţilor, şi arată cît de duioase sînt asemenea întîlniri, care răscolesc amintiri din cei mai frumoşi ani ai vieţii, din anii şcolarităţii. Expune cîteva din aceste amintiri, citind fragmente de predici sau versuri de ale foştilor absolvenţi.

A doua zi, — 5 iulie — s-au făcut vizite la bisericile şi monumentele din Huşi, s-a vizitat schitul Vovidenia, s-au vizitat profesori şi pedagogi, iar la ora 13 fiecare a plecat spre locul său de destinaţie, cei mai mulţi spre gară, unde, cu ochiul amintirei au revăzut trenul cel mititel de acum 33 de ani, care timp de 8 ani ne-a dus şi ne-a adus la seminarul teologic din Huşi. Astăzi este tren mare, cu vagoane confortabile, cu mers rapid şi cînd am băgat de seamă, eram deja la Crasna, unde ne-am despărţit, unii luînd-o spre Bucureşti, alţii spre Iaşi, mulţumind Domnului că ne-a învrednicit să ne întîlnim după atîţia ani, P. S. Teofil, episcopul Romanului şi Huşilor care ne-a dat binecuvîntarea de a ne revedea şi autorităţilor locale, care ne-au înlesnit această frumoasă reuniune, dătătoare de forţe noi pentru munca ce o vom desfăşura în viitor.

Pr. LAURENŢIU POPOVICI

FIGURI DIN VIAȚA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Pr. IOAN LOGHIN-ȚURCANU: Preotul Profesor Vasile Tarnavschi . 656

RECENZII 662

Liturghier, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pag. 466, Buc. 1956 *(N. D.);* Antologhion, Edit. Episcopiei Aradului, pag. 455, Arad 1956 *(N. D.);* Scurtă istorie a artelor în R. P. R. I. Arta romînească în epoca feudală, pag. 306, Buc. 1957 *(Pr. I. Zugrav);* Cele două mărturii ale Domnului Dr. Petru Groza *(Pr. Iustin Gașpar).*

ÎNSEMNĂRI 669

Urme dacice în Cîmpia Transilvaniei. „Pe urmele voievodului Gelu". O însemnată contribuție la rezolvarea problemei formării limbii și poporului romîn. Identificarea unui tablou religios. Date ce grăiesc de la sine. „Emblema proscrișilor" *(Prof. Corneliu Sîrbu);* Bicentenarul spitalului clinic din Iași *(Pr. Valerian Brînzei);* Presa Ortodoxă din America și Europa occidentală *(Ierom. Magistrand Antonie Plămădeală);* Prima școală primară publică din Roman *(Preot N. Dragomir);* In legătură cu manuscrisele biblice de la Marea Moartă *(Diac. Prof. Ioan Ivan).*

CRONICA BISERICEASCĂ . . . 699

B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAȘILOR

Ședința anuală a Adunării eparhiale *(P. S.);* Deschiderea bisericii din parohia ortodoxă ucraineană din orașul Rădăuți *(Pr. Vl. Grigore).*

C.— SFÎNTA EPISCOPIE A ROMANULUI ȘI HUȘILOR 706

Vizite canonice *(Preot D. Petrea);* Manifestările Clerului în lupta pentru pace *(Pr. I. D. L.);* O zi de sărbătoare *(Pr. Laurențiu Popovici).*

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

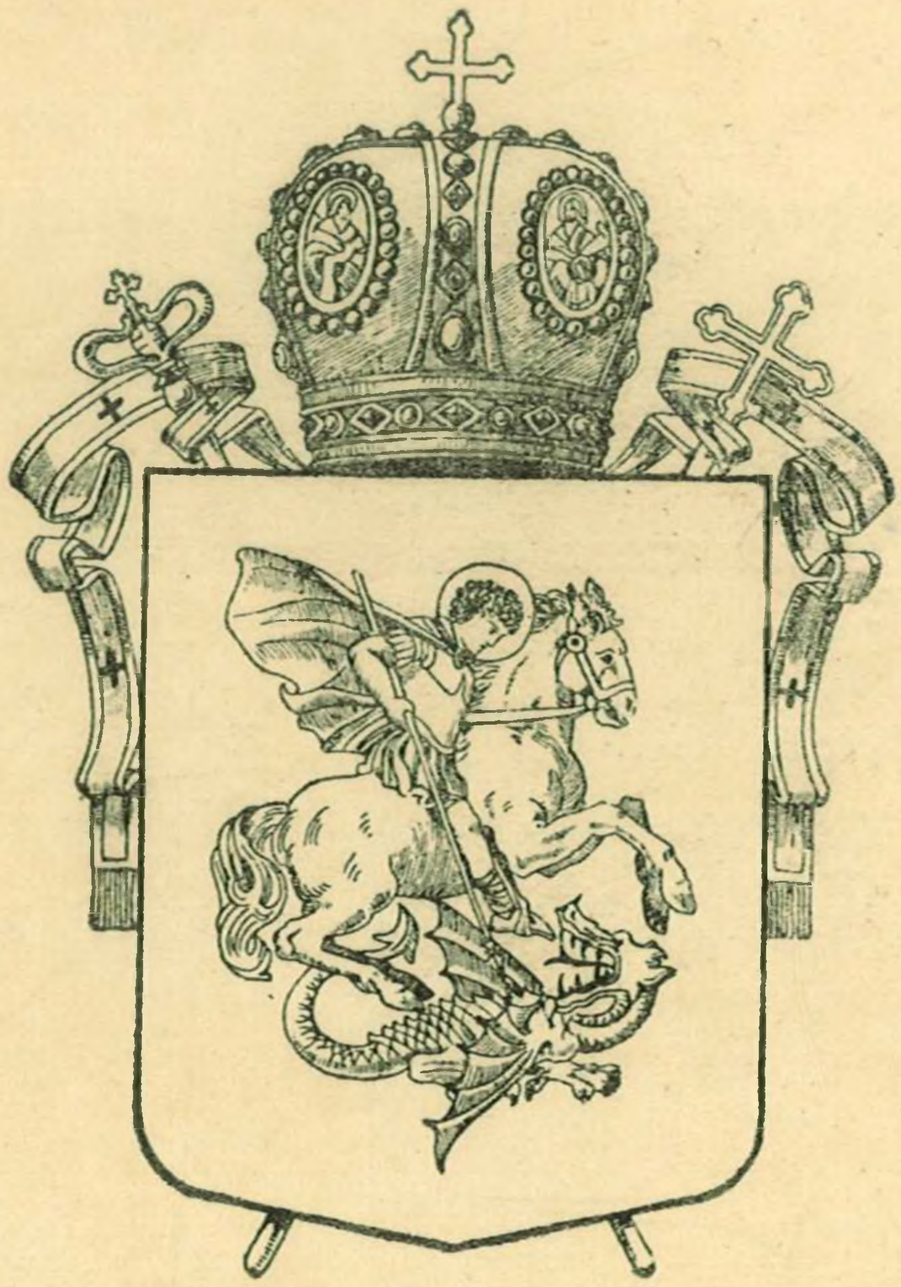

ANUL XXXIII, Nr. 10, 11 şi 12 OCTOMBRIE-DECEMBRIE 1957

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREASFINŢIEI SALE
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

† IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei: Pastorala la Naşterea Domnului 1957 . 719

PROBLEMELE VREMII

Preot IOAN LOGHIN ŢURCANU: Temeiurile unei prietenii adevărate 725
Preot LAURENŢIU POPOVICI: Zece ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne 732
Preot SCARLAT PORCESCU: Pacea, porunca ceasului de faţă . . 737
— Rezoluţia generală a Biroului Consiliului Mondial al Păcii 740

300 DE ANI DE LA MOARTEA MITROPOLITULUI VARLAAM 1657—1957

AUGUSTIN Z. N. POP: Viaţa Mitropolitului Varlaam al Moldovei . 742
Preot Prof. T. BODOGAE: Mitropolitul Varlaam ca teolog . . 775
I. LUPAŞ: „Cartea Romînească de învăţătură" de la 1643, într-o ediţie transilvană la Alba Iulia în 1699 791
Preot CONSTANTIN NONEA: Legăturile Mitropolitului Varlaam cu Bisericile Ortodoxe din Chiev şi Moscova 806
Preot PAUL MIHAIL: Circulaţia Cazaniei Mitropolitului Varlaam în Biserica Romînească 820
EMIL DIACONESCU: O importantă donaţie a Mitropolitului Varlaam făcută Mănăstirii Secul 829
C. A. STOIDE: Despre unele însemnări de pe Cazania lui Varlaam şi alte tipărituri vechi romîneşti 835
Preot SCARLAT PORCESCU: Locul Mitropolitului Varlaam în Biserica ortodoxă şi în viaţa culturală a poporului romîn . . 841

MONUMENTE BISERICEŞTI DE ARTĂ

Preot Prof. M. ŞESAN: Biserica Mirăuţi Suceava 862

LOCALITĂŢI ISTORICE ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

NICOLAE GRĂMADĂ: Aspecte de viaţă din trecutul oraşului Suceava 868

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

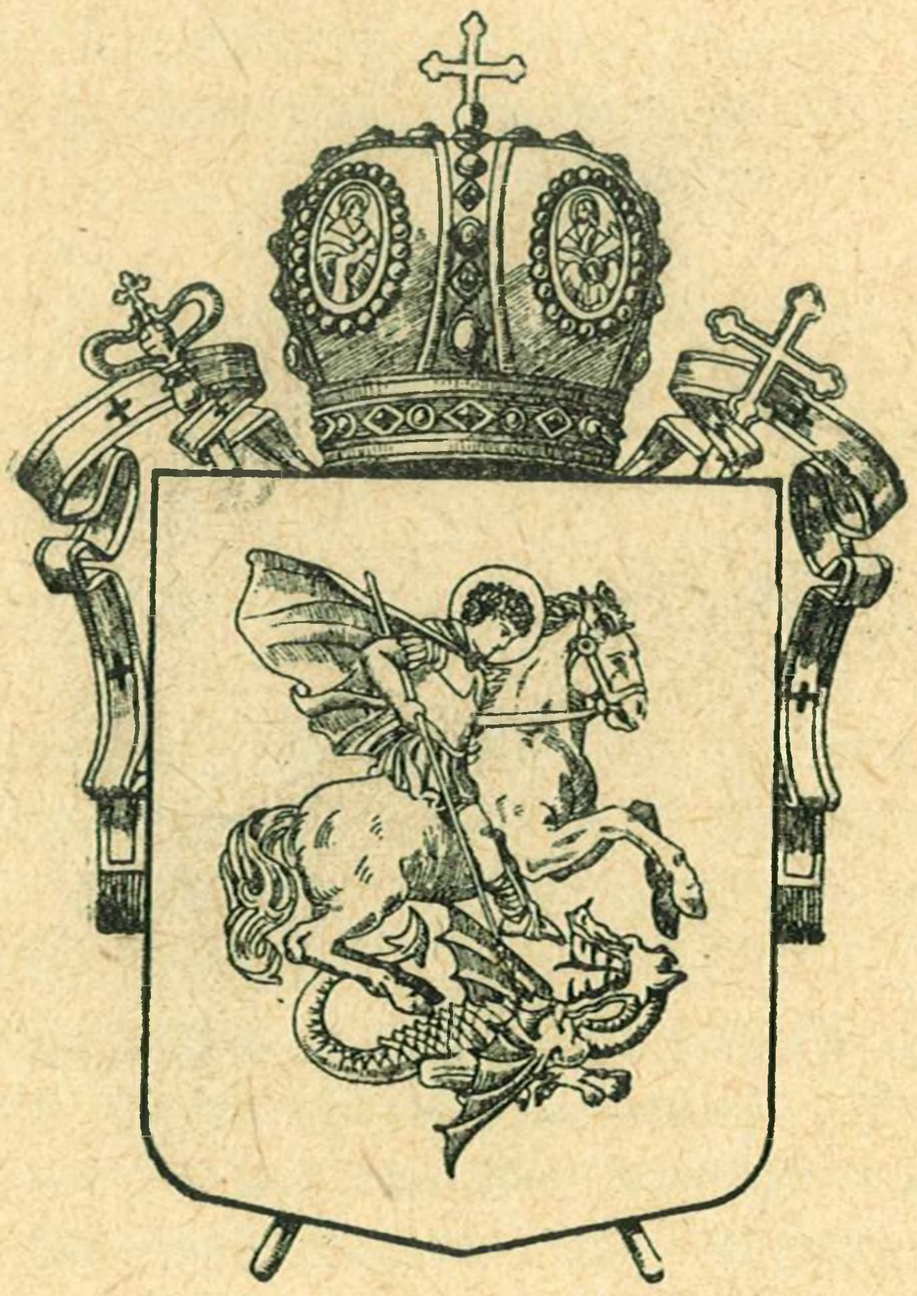

ANUL XXXIII, Nr. 10-11-12 OCTOMBRIE-DECEMBRIE 1957

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR, STR. ŞTEFAN CEL MARE, Nr. 46
A Ş I

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAŞILOR
ŞI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Iubitului cler, cinului monahal şi dreptcredincioşilor creştini, har, milă şi pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
şi pe pămînt pace,
întru oameni bunăvoire".
(Luca II, 14)

IUBIŢII MEI FII SUFLETEŞTI,

Într-un glas cu îngerul lui Dumnezeu „vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi la orice popor, că, în oraşul lui David, astăzi s-a născut pentru noi Mîntuitorul, care este Hristos Domnul" (Luca II, 10-11).

Bucurie mare într-adevăr s-a făcut în cer şi pe pămînt la Naşterea minunată a Domnului Hristos din pururea Fecioara Maria în peştera din apropierea Betleemului.

S-au bucurat îngerii din ceruri, văzînd pe Fiul lui Dumnezeu coborînd în lume, şi au început să-I cînte cîntare nouă: imnul mîntuirii.

S-au bucurat păstorii, „aflînd pe Maria şi pe Iosif şi pe Prunc culcat în iesle" (Lc. II, 16), cum le vestise lor îngerul, şi au început să preamărească şi să laude pe Dumnezeu.

S-au bucurat magii de la răsărit, cînd au găsit pe Iisus cum li s-a arătat lor după stea, şi „căzînd la pămînt s-au închinat Lui, apoi deschizînd vistieriile lor I-au adus Lui daruri: aur, smirnă şi tămîie" (Mt. II, 11).

Împreună cu dreptmăritorii creştini de pretutindeni şi din toate vremurile, ne bucurăm şi noi de venirea Fiului lui Dumnezeu în lume, fiindcă „pentru noi şi pentru a

noastră mîntuire s-a făcut El om". Bucuria Naşterii Domnului se înnoieşte în sufletele noastre, an de an, în ziua acestui praznic luminat, şi sporeşte pe măsură ce pătrundem tot mai adînc în taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu şi ne arătăm vrednici de dragostea nesfîrşită a Părintelui ceresc faţă de noi.

IUBIŢI FII DUHOVNICEŞTI,

Suspinul omenirii de odinioară după un Mîntuitor dăinuia de multe veacuri atît la evrei cît şi în lumea păgînă. Pe de o parte, evreii aveau într-adevăr Legea lui Moise ca dreptar al vieţii lor; dar ei îşi dădeau seama că aceasta nu era decît o călăuză care îi putea duce la mîntuire. Pe de altă parte, din rînduiala firii, păgînii simţeau nevoia în sufletele lor să-şi îndrepte paşii către Dumnezeu; dar ei nu cunoşteau calea. Din pricina păcatului strămoşesc, la care s-au adăugat în urmă noi păcate, oamenii vechi erau lipsiţi de cunoaşterea desăvîrşită a adevărului despre Dumnezeu; ei nu ştiau să-L cinstească după cuviinţă şi nici să trăiască potrivit cu voia Lui.

Lumea veche nu mai avea destule puteri să se ridice din prăpastia în care căzuse. De aceea, la plinirea vremii, din dragoste faţă de făptura Sa, Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul Său pentru a izbăvi pe om de păcat, pentru a-i descoperi adevărul despre fiinţa Sa şi pentru a-l înzestra cu putere de a face voia Sa. Izbăvirea omului de păcat, cunoaşterea lui Dumnezeu şi înzestrarea omului cu putere supranaturală-- acestea sînt laturile de seamă ale lucrării mîntuitoare săvîrşite de Domnul nostru Iisus Hristos în lume.

În noaptea Naşterii Mîntuitorului în peştera din ţinutul Betleemului, din cuvintele îngerilor, păstorii evrei au înţeles că Mesia a venit în lume, iar după mersul neobişnuit al stelei, magii păgîni şi-au dat seama că s-a născut Marele Împărat. Nici unii însă nici alţii nu cunoşteau fiinţa Mîntuitorului şi scopul lămurit al venirii Sale în lume. De aceea, o nouă descoperire mai pre sus de fire s-a făcut oamenilor prin îngerul care a spus păstorilor că „în oraşul lui David s-a născut Mîntuitorul" întregii lumi. Iar despre lucrarea mîntuitoare a Domnului pe pămînt, în cîntarea lor îngerii au vestit:

„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
„și pe pămînt pace,
„întru oameni bunăvoire".

Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu. Acestea sînt cele dintîi cuvinte pe care le-a rostit mulțimea de îngeri în apropierea peșterii din Betleem, în noaptea Nașterii Mîntuitorului. Sînt cuvinte de laudă și preamărire a lui Dumnezeu pentru nemărginita dragoste pe care El a arătat-o neamului omenesc trimițînd pe Fiul Său în lume pentru mîntuirea tuturor. Totodată, în aceste cuvinte se arată că Mîntuitorul avea să propovăduiască tuturor că, mai presus decît oamenii și îngerii dintru înălțime, „Dumnezeu este duh și cei ce I se închină se cade să I se închine în duh și adevăr" (Ioan IV, 24). În acest fel îngerii vestesc că Mîntuitorul va descoperi adevărul despre ființa lui Dumnezeu și despre legăturile oamenilor și îngerilor cu El.

Întorcîndu-și îndată privirile de la Dumnezeu spre oameni, în cîntarea lor îngerii arată că Mîntuitorul va aduce pace pe pămînt.

Pe pămînt pace. În vechime războaiele între popoare se țineau lanț; neînțelegerile dintre oameni nu se mai isprăveau. Popoarele se luptau din dorința de cucerire ori din cauza certurilor dintre cîrmuitorii lor. Din lăcomie bogații asupreau pe săraci, cei liberi exploatau pe sclavi. Evreii și păgînii se vrăjmășeau între ei din pricina credințelor lor religioase deosebite.

Îndurerați de această stare, proorocii lui Israil deseori legau de nașterea lui Mesia începutul unor vremuri de pace în lume și de dreptate în viața socială. La venirea Mîntuitorului, precum spune psalmistul: „mila și adevărul se vor întîmpina, dreptatea și pacea se vor săruta" (Ps. 84, 11).

Potrivit cu vestirea îngerilor, într-adevăr Mîntuitorul a adus pacea pe pămînt. După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „Pacea noastră este Iisus Hristos care a făcut unul din amîndoi (adică din evreu și păgîn) și a rupt peretele din mijloc al despărțirii, vrăjmășia..., pentru ca să-i zidească pe cei doi într-un om nou, făcînd pace, și să-i împreuneze iarăși pe amîndoi într-un singur trup, cu Dumnezeu, prin Cruce, omorînd prin ea vrăjmășia. Și venind v-a vestit vouă pace celor de departe și celor de aproape, căci prin El avem și unii și alții apropierea de Tatăl într-un Duh" (Efes. II, 14-18).

Fără îndoială, cei de aproape şi cei de departe sînt oamenii de pretutindeni, fiindcă în faţa lui Dumnezeu cum glăsuieşte iarăşi Apostolul Pavel, nu mai există elin sau iudeu, barbar ori scit, ci toţi sînt una şi în toţi este Hristos (Col. III, 11).

Cu greu se poate găsi o tîlcuire mai frumoasă şi mai înaltă a păcii decît această zidire a doi oameni într-un singur trup, cum zice Sfîntul Pavel. Şi dacă unim această nouă făptură, — obştea oamenilor în care trăieşte Hristos — cu Dumnezeu Părintele tuturor, aflăm temeiul adînc al păcii, în sufletele noastre.

În acest fel, după învăţătura Sfintei noastre Biserici, pacea desăvîrşită între noi izvorăşte din „sălăşluirea lui Hristos, prin credinţă, în inimile noastre“ ale tuturor (Efes. III, 17). De aceea, tocmai pentru a înfăptui această pace, El bate pururea la uşa sufletului fiecăruia dintre noi, cum Însuşi a spus: „Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul Meu şi va deschide uşa, voi intra la el şi voi cina cu el şi el cu Mine“ (Apoc. III, 20).

Dar glasul Mîntuitorului nu putea fi auzit în chip lămurit de omul istovit de povara păcatului strămoşesc. Din această cauză, venind în lume, El înzestrează pe credincios cu puterea de a se apropia de Dumnezeu, cu puterea de a privi pe semenii săi ca fii ai aceluiaşi Părinte, cu puterea de a săvîrşi ceea ce este bineplăcut lui Dumnezeu.

Întru oameni bunăvoire. Voirea de bine, despre care se pomeneşte în încheierea cîntării îngereşti, este dar dumnezeiesc, este puterea aceasta a îndreptării cugetului credinciosului spre bine, este harul pe care noi îl dobîndim prin Sfintele Taine ale Bisericii spre a putea vieţui după voia lui Dumnezeu.

IUBIŢII MEI FII SUFLETEŞTI,

An de an, noi trăim în această slăvită zi bucuria începutului împăcării noastre cu Dumnezeu, bucuria începutului alungării vrăjmăşiei dintre popoare, bucuria începutului înscăunării păcii în sufletele noastre.

În vieţuirea noastră creştină, pacea este piatra cea din capul unghiului a Bisericii lui Hristos; desăvîrşita noastră unire duhovnicească cu Dumnezeu este legea vieţii noastre. Ca mădulare ale trupului tainic al Domnului, noi toţi avem cugetele stăpînite de aceeaşi credinţă — credinţa în

același Dumnezeu; inimile noastre de frați se topesc în aceeași văpaie a dragostei — dragostea de Părintele nostru al tuturor; noi dobîndim puteri duhovnicești, pe măsura chemării noastre, din același har — harul lui Dumnezeu. Un singur cuget, o singură inimă, o singură putere sîntem noi toți slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe de pretutindeni. Pacea desăvîrșită stăpînește sufletele noastre; ea este rod al dragostei noastre frățești care izvorăște din credința noastră comună.

Noi nu mărginim însă pacea la hotarele obștei noastre creștine. După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: „pe cît stă în puterea noastră, noi căutăm să trăim în pace cu toți oamenii“ (Rom. XII, 18) și întindem la tot omul mîini frățești „spre tot lucrul bun“ (Tit. III, 1). Neîncetat ne rugăm lui Dumnezeu pentru toți cei ce ne iubesc și pentru cei ce ne urăsc pe noi, pentru unirea tuturor, pentru pacea a toată lumea.

La praznicul de astăzi al Nașterii Domnului, ascultînd cîntarea îngerească a mîntuirii, sufletele noastre sînt însă străbătute de un tainic fior. In multe privințe cîrmuitorii popoarelor nu se înțeleg între ei; pe alocuri se fac pregătiri de război; ne dăm seama cu toții că pacea lumii poate să se clatine.

Din această cauză, laolaltă cu toți apărătorii păcii din lumea întreagă ne străduim și noi pentru statornicirea încrederii și a bunei înțelegeri între popoare, pentru încetarea încercărilor puterii de distrugere a armelor atomice, pentru dezarmare.

Fie ca toate popoarele, după cuvîntul proorocului Isaia de odinioară, „să facă săbiile lor fiare de plug și lăncile lor secere. Nici un neam să nu mai ridice sabia împotriva altui neam“ (II, [4]).

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

Unindu-ne glasurile, în duhul păcii, să rugăm astăzi pe Bunul Dumnezeu — Domnul Păcii — să păstreze vie în sufletele noastre cîntarea pe care îngerii au cîntat-o la Nașterea Mîntuitorului:

„Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
„și pe pămînt pace,
„întru oameni bunăvoire“.

Cu dragoste părintească vă îndemn să păziţi cu sfinţenie dreapta credinţă în Dumnezeu; să ţineţi sărbătorile după rînduiala statornicită de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre străbune. De păcate feriţi-vă; peste gîndurile voastre să fie stăpîn cugetul curat; printre buzele voastre să nu iasă cuvînt urît; mîinile voastre să săvîrşească numai fapta cea bună.

Patria să o iubiţi; trudiţi-vă pentru înflorirea ei. Cîrmuitorilor ţării să le daţi ascultare desăvîrşită. „Cine se împotriveşte stăpînirii, rînduelii lui Dumnezeu se împotriveşte“, spune Sfîntul Apostol Pavel (Rom. XIII, 2).

Cinstiţi după cuviinţă înfăptuirile măreţe ale celor zece ani de muncă rodnică desfăşurată de harnicul nostru popor, în scumpa noastră ţară, sub zorile noi ale Republicii Populare Romîne. Sporiţi strădaniile voastre pentru tot mai strălucite izbînzi în viitor.

Vieţuiţi în bună înţelegere unii cu alţii; în munca voastră cel mai puternic să ajute pe cel mai slab; la temelia faptelor voastre să stea dragostea frăţească. Pacea în lume să o apăraţi, căci „nimic nu este asemenea cu ea... Pacea este maica tuturor bunurilor... Ea nimiceşte teama, alungă vrăjmăşia...“, după cuvîntul Sfîntului Ioan Hrisostom.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi. Amin!

Al vostru de tot binele voitor şi pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

Praznicul Naşterii Domnului.
Iaşi, 1957.

TEMEIURILE UNEI PRIETENII ADEVĂRATE

Luna prieteniei romîno-sovietice — 7 octombrie — 7 noiembrie — îmbracă, în acest an, un cadru festiv deosebit, prin sărbătoarea aniversării a 40 de ani de la Marea Revoluţie din octombrie 1917.

Odată cu această revoluţie s-a statornicit ideia unor relaţii noi între popoare: într-ajutorarea şi prietenia, colaborarea şi înţelegerea.

Astăzi, după 23 august 1944, s-a statornicit în ţara noastră sărbătorirea «lunei prieteniei romîno-sovietice».

Prin măreţe manifestări culturale şi artistice, prin scris şi cuvînt, sînt scoase în evidenţă temeiurile acestei prietenii şi este arătată dragostea şi recunoştinţa poporului nostru faţă de marele popor sovietic.

Biserica Ortodoxă Romînă n-a rămas şi nu rămîne indiferentă faţă de aceste manifestări, ci le îmbrăţişează cu căldură şi participă cu bucurie la sărbătoarea acestei prietenii, cu conştiinţa îndeplinirii propriei sale misiuni şi conştientă de rolul său istoric, pe care l-a avut, în trecutul comun al acestor popoare, pentru formarea şi întărirea legăturilor de prietenie între ele.

Promovarea încrederii şi prieteniei între oameni este, pentru creştini, o poruncă dumnezeească. În prietenie se verifică dragostea creştină. Omenirea întreagă trebuie să fie o obşte a iubirii şi prieteniei. Prietenia este mărturia cea mai adevărată a iubirii. Ea izvorăşte bogatele roade ale încrederii, ale năzuinţii comune spre mai bine şi progres, ale jertfelniciei reciproce pentru făurirea unui viitor mai bun şi mai fericit. Prietenia este izvorul păcii.

De aceea Biserica Ortodoxă propovăduieşte prietenia între toate popoarele pămîntului. De aceea Biserica Ortodoxă Romînă ia parte la sărbătorirea prieteniei romîno-sovietice şi chiamă pe slujitorii şi credincioşii ei la manifestarea înfrăţirii faţă de Biserica Ortodoxă Rusă, faţă de clerul şi credincioşii Ei, faţă de poporul şi statul sovietic, faţă de iniţiativele şi realizările oamenilor sovietici.

Această chemare izvorăşte nu numai din temeiurile de credinţă ale învăţăturii creştine, dar ea îşi are rădăcinile adînc înfipte în graiul cronicilor bătrîne, în conştiinţa de veacuri a Ortodoxiei, în măreţia faptelor, pe care străbunii celor două popoare le-au împlinit împreună, în epocalele înfăptuiri, pe care poporul

nostru le împlineşte astăzi, cu ajutorul frăţesc al Uniunii Sovietice.

«Veche şi fără de capăt», cum spune cronicarul Gr. Ureche, prietenia dintre popoarele Uniunii Sovietice şi poporul romîn a fost de cel mai mare folos pentru binele şi prosperitatea Patriei noastre.

Încă din cele mai vechi timpuri, marele popor rus şi-a manifestat prietenia sa faţă de poporul nostru, prin ajutorul politico-militar dat voievozilor noştri în lupta pentru libertatea şi independenţa ţărilor romîneşti, ca şi prin ajutorul dat, pe plan cultural şi religios, Bisercii şi întregului nostru popor.

Poporul nostru nu va putea uita niciodată puternicul sprijin primit din partea poporului rus pentru zdrobirea jugului otoman şi pentru creiarea statului naţional romîn; cum nu va uita niciodată că datorează Uniunii Sovietice eliberarea sa, la 23 august 1944, de sub opresiunea hitlerismului.

Încă înainte de năvălirea tătarilor se constată aspecte de colaborare între romîni şi ruşi, prin aşa numitele triburi ale brodnicilor şi bolohovenilor. Comunitatea de credinţă religioasă a contribuit în cea mai largă măsură la întărirea legăturilor politice între ruşi şi romîni.

Dacă marea năvălire a tătarilor în Europa răsăriteană a întîrziat dezvoltarea statelor în această parte a lumii, apoi, lupta prelungită a ruşilor împotriva năvălitorilor stepei a folosit romînilor. Ea a ajutat pe romîni să înlăture stăpînirea tatară şi să formeze cele două state libere: Ţara Romînească şi Moldova.

Din galeriile comune ale istoriei poporului romîn şi popoarelor Uniunii Sovietice răsar numeroase figuri de vlădici, cărturari, cîrmuitori politici şi chiar «cete întregi ale poporului truditor», care au lucrat şi luptat împreună pentru libertate, pentru pace şi propăşire.

Înţelegeri diplomatice între ţarii Moscovei şi domnii Moldovei au loc încă de la începutul veacului al XV-lea, pe timpul lui Alexandru cel Bun, prin lupta comună împotriva cavalerilor teutoni.

Legături strînse şi sigure între Moldova şi Rusia se stabilesc pe timpul lui Ştefan cel Mare.

Ducînd lupta împotriva cotropitorilor turci şi tătari şi împotriva feudalilor maghiari şi poloni, Ştefan cel Mare se apropie de timpuriu de Rusia. Astfel, el a încheiat relaţii diplomatice cu Statul rus de la Kiev, cu micile state din Crimeia: Manguup şi Caffa, cu principatul Georgiei şi cu marele stat rus al Moscovei.

Prin legături de rudenie şi prin diferite solii (legături diplomatice), Ştefan cel Mare a jucat un mare rol în concernul statelor ruseşti răsăritene şi în apărarea Ortodoxiei.

În politica sa de apărare a Ortodoxiei, marele domnitor moldovean a fost ajutat de episcopul Vasile al Romanului. O scrisoare a acetsuia către mitropolitul Gherontie al Moscovei este unul din cele mai vechi documente, care arată legăturile Bisericii romîneşti cu Biserica rusă.

Aceleaşi strînse relaţii de ajutorare şi prietenie sînt continuate în tot decursul veacului al XVI-lea. Domnitorii moldo-

veni Bogdan al III-lea, Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi Ioan Vcdă cel Cumplit sînt în strînse legături diplomatice cu Moscova.

Se ştie că la tratativele duse la Moscova, în urma unui război ruso-polonez, reprezentanţii Marelui Kneaz al Moscovei au cerut regelui Poloniei să încheie pace cu domnitorul Moldovei, Petru Rareş, pe motiv că «Marele Kneaz a făgăduit lui Petru, voevodul moldovean, să-l apere şi să-l ajute».

Numele lui Alexandru Lăpuşneanu este legat de ctitoria şi ajutorul dat bisericii Uspenia din Lvov şi în decsebi de ajutorul dat frăţiei bisericeşti (una din breslele ruseşti) de pe lîngă această biserică, pentru a-şi putea susţine şcoala şi tipografia sa, contribuind astfel la păstrarea naţionalităţii ruse pe teritoriul sud-vestic, aflat sub stăpînirea statului polon catolic.

În a doua jumătate a veacului al XVI-lea, numeroşi fii de domni din Muntenia şi Moldova au pribegit prin Rusia, ajungînd pînă la Moscova, «unde au fost bine primiţi la curtea ţarului, cu toată suita lor».

Cam în acelaşi timp apar noile legături între romîni şi neamul cazacilor zaporojeni, legături care au dăinuit mai bine de un veac. Cel ce a cultivat aceste legături, ca şi prietenia cu întregul popor rus, a fost domnitorul Ioan Vodă cel Cumplit.

Spre sfîrşitul veacului al XVI-lea, politica de prietenie şi ajutorare a Moscovei faţă de ţările romîneşti devine tot mai activă. Astfel ţarul Moscovei a susţinut făţiş pe domnitorul Petru Şchiopu, în timpul căruia mitropolitul Gheorghe Movilă a semnat, la Moscova, în 1588, actul constituirii Patriarhiei Moscovei.

Ţarii Feodor Ivanovici (1584—1593) şi Boris Gudunov (1594-1605) au ajutat politica şi războaile lui Mihai Viteazul cu mari sume de bani. Solul lui Mihai Viteazul la Moscova, pentru a propune o alianţă împotriva polonezilor şi tatarilor, a fost episcopul Luca al Buzăului, un «bun cunoscător de slavonească».

În veacul al XVII-lea puterea turcilor şi presiunea tatarilor şi polonezilor sînt în creştere şi apărarea brazdei şi credinţii strămoşeşti, a libertăţii şi independenţii ţărilor romîneşti, devine tot mai anevoioasă. Ajutorul şi sprijinul Rusiei devine tot mai necesar. Aceasta şi face pe Alexandru Coconul, domnitorul Ţării Romîneşti, ca să trimită, la 1624, pe învăţatul mitropolit Luca Ciprianul, spre a-şi asigura sprijinul Rusiei.

Legăturile de colaborare şi prietenie cu ruşii, legături politice, militare, economice şi culturale sînt pe cea mai înaltă treaptă de înflorire sub domitorii Vasile Lupu şi Matei Basarab.

Primul tratat de alianţă între Rusia şi Moldova a fost încheiat, la 1656, între domnitorul Gheorghe Ştefan şi ţarul Alexei Mihailovici. Rusia se obligă, prin acest tratat, să alunge pe turci şi pe tatari din Moldova şi s-o apere împotriva lor, iar moldovenii se obligă să lupte alături de armatele ruseşti.

La începutul secolului al XVIII-lea, Rusia, ajungînd să aibă graniţă comună cu ţările romîneşti, întreprinde, sub Petru cel Mare, prima încercare serioasă de eliberare a principatelor de sub jugul otoman, încheind o alianţă militară cu Dimitrie Cantemir, şi o înţelegere cu Constantin Brîncoveanu.

Dar, în urma bătăliei de la Stănileşti (1711) speranţele romînilor de a-şi dobîndi libertatea şi independenţa nu s-au realizat şi nici după cel de al doilea război ruso-turc, de la 1738-1739.

Deabea după pacea de la Kuciuc Kainargi (1774), cu ajutorul Rusiei, s-a făcut primul pas pentru emaniciparea politică a Moldovei şi Ţării Romîneşti.

Prin acest tratat, turcii erau obligaţi să renunţe pe doi ani la tributul ce-l încasau de la ţările romîneşti şi să recunoască dreptul de intervenţie al Rusiei, în favoarea acestor ţări, prin ambasadorul rus de la Constantinopol.

După alte războaie ale ruşilor împotriva turcilor s-au creiat condiţii tot mai favorabile pentru completa independenţă a ţărilor romîneşti.

Prin tratatul de la Adrianopole, din 1829, ţările romîneşti au devenit de sine stătătoare, sub suzeranitatea Turciei şi sub protecţia Rusiei.

Ideia Statului romîn, în concepţia modernă a cuvîntului, se naşte sub «Regulamentul organic», prima constituţie dată ţărilor romîneşti de guvernatorul rus, generalul Kiselef.

În cei cinci ani ai protectoratului rusesc s-a creiat nu numai prima armată romînă modernă, dar şi condiţiile unirii Principatelor, precum şi germenii independenţii Romîniei.

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al ambelor Principate, în ianuarie 1859, s-a bucurat de întregul sprijin şi ajutor al Rusiei; iar cîştigarea independenţei Romîniei s-a făcut cu ajutorul militar şi politic al Rusiei, în urma strălucitelor victorii de arme ruso-romîne, din războiul de la 1877-1878.

Colaborare de arme ruso-romînă din primul război mondial a fost de un mare ajutor pentru poporul romîn, dîndu-i posibilitatea să înscrie în paginile istoriei sale una dintre cele mai strălucite victorii: unirea romînilor într-un singur stat.

Marea Revoluţie Rusă din 1917 a făcut posibilă reforma agrară din Romînia (1920-1921).

Eliberarea de sub cotropirea hitleristă a Patriei noastre la 23 august 1944, şi frăţia de arme romîno-sovietică a înscris cea mai strălucită pagină din istoria prieteniei şi a ajutorului dat de popoarele Uniunii Sovietice poporului romîn.

Ajutat de poporul sovietic, poporul romîn a păşit la construirea vieţii noi.

* * *

Paralel cu ajutorul prietenesc, pe care popoarele Uniunii Sovietice l-au acordat poporului romîn, în lupta sa pentru libertate şi independenţă, s-au dezvoltat şi întărit legăturile de prietenie şi colaborare pe plan cultural şi religios.

Comunitatea de credinţă religioasă face ca influenţa rusă să se simtă şi în dezvoltarea culturii romîneşti, încă din timpurile străvechi.

Influenţa culturii slave de la sudul Dunării, ca şi de la nordul pămînturilor romîneşti, de la Haliciu şi mai ales de la Kiev, se resimte puternic în arta şi cultura veche romînească. Majori-

tatea meşterilor, care au construit vechile biserici din ţările romîneşti erau veniţi din Galiţia, Kiev şi Moscova şi mulţi chiar din îndepărtata Georgie. De aceea şi planurile arhitecturale ale vechilor construcţii, în special ale bisericilor, ca şi decoraţia înseşi a bisericilor romîne prezintă asemănări cu cele ale construcţiilor şi bisericilor din Rusia propriu zisă sau din regiunile ce fac parte astăzi din Uniunea Sovietică.

Dovada strînselor legături de veacuri între locuitorii satelor noastre şi cei ai satelor ruseşti se vede, în general, în arta populară, cît şi în felul de construire al caselor, în port, în unelele de lucru, în dansuri, etc.

Adăugăm acestor legături şi influenţa ajutoarelor trimise în nenumărate rînduri din partea ruşilor pentru clădirea şi înfrumuseţarea bisericilor, pentru tipărirea cărţilor bisericeşti şi istorice sau de cultură generală, în limba naţională. Astfel Ivan cel Groaznic a trimis nu numai ajutoare băneşti pentru construirea de mănăstiri în Moldova, ci şi meşteri iscusiţi, pictori, pentru înfrumuseţarea lor. Ţarul Boris Gudunov a trimis icoane şi podoabe bisericeşti, în timp ce domnitorul Moldovei, Miron Barnovschi a cerut ţarului Rusiei, «confratelui său de arme în lupta pentru credinţă», meşteri iconografi pentru pictarea ctitoriilor sale.

Ţarul Mihail Feodorovici (1617-1645) a trimis lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, meşteri iscusiţi pentru pictarea şi ornamentarea bisericilor, construite de aceşti domnitori. Biserica Trei Ierarhi din Iaşi a fost împodobită de zugravi iscusiţi trimişi de la Moscova, iar catapeteasma acestei biserici a fost pictată în Rusia. Ajutoare importante au primit în acest timp şi mitropoliţii ardeleni, Iorest şi Sava Brancovici.

* * *

Ţările romîneşti fac un nou progres, din punct de vedere cultural, în veacul al XVII-lea.

Alegerea lui Petru Movilă ca mitropolit al Kievului a avut o binefăcătoarea influenţă în dezvoltarea culturală a ţărilor romîneşti, ca şi în apărarea Ortodoxiei de ameninţarea catolică şi calvină.

Cu ajutorul lui Petru Movilă şi a Mitropolitului Varlaam al Moldovei, Vasile Lupu a adus de la Kiev tipografia, pe care a instalat-o la Trei Ierarhi şi în care s-au tipărit primele cărţi de învăţătură creştină în limba romînească.

În acelaşi timp, Matei Basarab a primit de la Kiev meşteri tipografi pentru tipografia rusă din Cîmpulungul Muntenesc.

Sub înrîurirea culturală a Kievului se fac şi primele traduceri şi se tipăresc primele cărţi în limba romînească, în ţara noastră.

Cu ajutorul lui Petru Movilă ia fiinţă înalta şcoală teologică de la Trei Ierarhi, organizată după modelul Academiei duhovniceşti de la Kiev de către însuşi rectorul acestei Academii, Sofronie Pociaţki. Iaşul a devenit astfel centrul cultural romînesc; iar prin sinodul de la Iaşi, din 1642, şi centrul de apărare a Ortodoxiei.

Legăturile culturale şi bisericeşti cu Rusia sînt continuate şi în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, în special pe timpul Mitropolitului Dosoftei. Acesta a tipărit la Uniev, în 1672, opera sa, «Psaltirea în versuri», iar mai tîrziu a primit de la Patriarhul Ioachim al Moscovei o tipografie, în care a tipărit «Vieţile Sfinţilor», în anul 1682.

Dacă din punct de vedere politic, ţările romîneşti spre sfîrşitul secolului al XVII-lea, aveau o situaţie grea, din punct de vedere cultural şi cu ajutorul Rusiei, ţările romîneşti, sînt în progres.

Învăţămîntul ia avînt, se construiesc biserici, palate, etc. Epoca domnitorilor Constantin Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu şi Dimitrie Cantemir se caracterizează prin înflorirea culturii naţionale.

Dezvoltarea culturală a Rusiei sub Petru cel Mare are o înrîurire puternică asupra principatelor romîne.

Dintre personalităţile culturii naţionale din acest timp, Nicolae Milescu şi Dimitrie Cantemir rămîn figurile dominante ale relaţiilor culturale romîno-ruse, în timp ce Antim Ivireanu este cea mai de seamă figură a prieteniei şi dragostei creştine, care a existat între poporul romîn şi poporul georgian.

Dacă o seamă de cărturari ruşi şi romîni sprijină în acel timp legăturile culturale şi de prietenie între poporul romîn şi poporul rus, capii celor două biserici romîneşti se găsesc în frunte.

Clericii ortodocşi şi intelectualitatea romînă din Ardeal făceau şi ei parte din această tabără şi îşi îndreptau nădejdile spre ruşi, pentru a-şi apăra independenţa Bisericii, lovită prin silniciile calvinilor, apoi ale habsburgilor catolici. Intervenţia Moscovei a fost salutară pentru viaţa Bisericii şi a clerului ortodox ardelean.

În veacul al XVIII-lea legăturile culturale şi bisericeşti cu Rusia sînt ilustrate prin activitatea deosebită a două figuri: Vartolomei Măzăreanu şi Paisie Velicicovschi. Prin cultura şi activitatea lor, legată de influenţa şi realităţile vieţii bisericeşti ruse, ei au provocat naşterea unui curent de renaştere a vieţii monahale.

Marele mitropolit Veniamin Costachi a continuat şi întărit legăturile culturale şi bisericeşti cu Rusia, în special prin trimiterea de tineri ca să studieze la Academia Duhovniciască din Kiev. Dintre aceştia au făcut epocă în istoria Bisericii Ortodoxe Romîne, prin activitatea lor culturală şi social-bisericească, Melchisedec, episcopul Romanului, fraţii Neofit şi Filaret Scriban, Silvestru Bălănescu şi Ghenadie Enăceanu.

Raporturile de prietenie şi colaborare între Biserica Ortodoxă Romînă şi cea rusă s-au întărit şi mai mult, după proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne (1881), iar literatura şi ştiinţa teologică din ţara noastră s-a îmbogăţit cu numeroase traduceri din operele teologilor ruşi.

Aceste legături se menţin şi în timpul Marei Revoluţii cînd o delegaţie a Bisericii Ortodcxe Romîne a luat parte la Congresul reprezentanţilor Bisericilor Ortcdoxe de la Moscova, iar episcopul Nicodim Munteanu al Huşilor (patriarhul Romîniei de mai

tîrziu) a reprezentat Biserica noastră la Sinodul pan rus din 1917-1918, cînd s-a hotărît reînfiinţarea Patriarhatului Moscovei, desfiinţat de Petru cel Mare.

Deşi pînă la 23 august 1944 n-au existat legături directe între Biserica Ortodoxă Romînă şi cea rusă, prietenia dintre aceste două biserici n-a încetat şi ea s-a afirmat atît în Sinodul Ortodox de la Athos, din 1923, cît şi în 1927.

Reluarea legăturilor de colaborare şi prietenie între poporul romîn şi popoarele Uniunii Sovietice, după 23 august 1944, a creiat condiţiile favorabile unei depline conlucrări între cele două Biserici Ortodoxe surori, pentru reactivarea spiritului ortodox, pentru promovarea ecumenicităţii ortodoxe.

Raporturile de prietenie, în spirit de creştinească şi frăţească dragoste, sînt înfăţişate prin întîlnirile cîrmuitorilor celor două Biserici, prin vizitele şi consfătuirile delegaţiilor lor, prin schimbul de publicaţii, ca şi prin împreuna lucrare pentru pacea şi buna stare a toată lumea.

Atmosfera de conlucrare sinceră între aceste două Biserici surori, contribuie la întărirea înfrăţirii între oameni, la întărirea prieteniei adevărate între poporul romîn şi popoarele Uniunii Sovietice.

Lupta comună dusă de Bisericile rusă şi romînă şi prietenia dintre popoarele noastre sînt pietre de temelie pentru o pace trainică în lume şi pentru progresul şi bunăstarea poporului nostru.

Pr. I. LOGHIN-ŢURCANU

ZECE ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

La 30 decembrie 1957 se împlinesc zece ani, de cînd poporul romîn a îndepărtat monarhia. Zece ani de cînd a fost proclamată Republica Populară Romînă.

Au trecut numai zece ani de la acest epocal eveniment din istoria poporului nostru, dar cîte nu s-au înfăptuit în acest timp!

După ce Ţara noastră a fost eliberată de către glorioasele armate sovietice, poporul a început să construiască o orînduire nouă a societăţii. În cei trei ani care au urmat după marea cotitură istorică de la 23 august 1944, romînii au pregătit terenul şi condiţiunile care aveau să ducă la proclamarea Republicii Populare Romîne, considerînd că monarhia era o instituţie ce nu mai corespundea noilor realităţi, constituind o frînă a progresului deoarece reprezenta interesele unei minorităţi.

Dacă privim lucrurile cu atenţie, acum, după zece ani, putem înţelege că tot ce s-a întîmplat trebuia să se întîmple potrivit legilor de dezvoltare a societăţii omeneşti.

Trecînd în revistă înfăptuirile din cei zece ani vom observa mai întîi avîntul nemaipomenit cu care poporul a plecat la opera de vindecare a rănilor războiului şi de construire a unei vieţi noi.

Servindu-ne de experienţa şi ajutorul acordat cu mărinimie de Marea Ţară a Socialismului şi de colaborarea frăţească a celorlalte ţări de democraţie populară am început să dezvoltăm cu rapiditate industria romînă, mai ales acea grea. De unde pînă atunci eram tributari altor ţări în privinţa maşinilor şi uneltelor de producţie, astăzi materiile prime sînt extrase de noi, sînt prelucrate de noi şi apoi sub forma uneltelor şi maşinilor, de la cele mai simple, pînă la marile combinate, sînt puse în slujba poporului. Mai mult încă, din ţară „eminamente agricolă“ şi inexistenţă sub raport industrial, sîntem astăzi ţară exportatoare de maşini şi unelte în toată lumea.

Fabricanţii şi inginerii noştri sînt trimişi şi chemaţi în multe ţări pentru schimb de experienţă. De la un capăt la altul al ţării, zumzăe zgomotul fabricilor, al uzinelor, al combinatelor, al întreprinderilor industriale de tot felul. Termocentralele şi hidrocentralele duc energia şi lumina pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării. Tehnica înaintată a fost însuşită de tineri care conduc cu multă dibăcie tractoare, combine şi tot felul de unelte menite să scoată pămîntului cele mai bogate roade.

Agricultura, care pînă acum cîţiva ani se făcea cu metode pri-

mitive, cu pluguri ce deabia zgîriau pămîntul, dînd recoltele cele mai slabe din lume, astăzi, datorită industrializării şi socializării ei, dă un randament nebănuit mai înainte. Metodele înaintate de prelucrare a pămîntului, de tratare a seminţelor, de îngrijire a culturilor, de recoltare la timp şi în bune condiţiuni, au făcut ca belşugul şi buna stare să se reverse peste tot pămîntul romînesc.

În momentul de faţă mai multe regiuni din ţară sînt cooperativizate în întregime şi altele în curs de cooperativizare. Produsele noastre agricole sînt abundente, de foarte bună calitate şi deosebit de apreciate în toată lumea, chiar şi în ţările capitaliste care se lăudau cu superioritatea agriculturii lor.

Sub raportul social şi sanitar, ţara noastră şi-a schimbat fundamental faţa. De unde, înainte de război, muncitorii şi ţăranii erau socotiţi clase inferioare, inculte, bune numai de muncă, astăzi populaţia noastră muncitoare, care participă efectiv la conducerea şi gospodărirea ţării, se bucură de o viaţă cu un nivel ridicat, pentru care au luptat sute de ani moşii şi strămoşii noştri. Mai întîi, au dispărut clasele privilegiate care trăiau numai din exploatarea muncitorimii, au dispărut concepţiile retrograde că munca este o înjosire, au dispărut moşierii care împărţeau şi învrăjbeau pe ţărani ameţindu-i cu fel de fel de promisiuni.

Astăzi muncitorimea de la oraşe şi sate este conştientă de drepturile şi datoriile ei. Ea îşi are asigurat dreptul la muncă, la odihnă, la concediul plătit, la asigurări sociale, la pensionare. Conform Constituţiei noastre care este izvorîtă din realităţile politice noi, în Republica Populară Romînă, fiecare ştie ce are de făcut şi se sileşte să muncească cît mai conştiincios pentru binele şi înflorirea Patriei noastre.

În Republica Populară Romînă, asistenţa socială şi sanitară este la înălţime. Peste tot s-au ridicat spitale, dispensare, case de naşteri, creşe, circumscripţii sanitare, puncte sanitare, posturi de prim ajutor etc. care stau la dispoziţia muncitorilor. În afară de ajutorul acordat de stat, oamenii au contribuit prin autoimpunere, prin muncă voluntară la ridicarea multor edificii de folos obştesc, cultivîndu-se în chip admirabi, spiritul de colaborare şi de construire. Astăzi ţărănimea nu mai fuge de doctor şi de spital, ci, dimpotrivă, îl caută, se lasă călăuzită şi tratată de el, manifestînd o deplină încredere in puterea tămăduitoare a ştiinţei.

Nici viaţa culturală a patriei noastre n-a rămas cu nimic mai pe jos în aceşti zece ani.

Oamenii noştri de ştiinţă din toate domeniile stau astăzi cu desăvîrşită competenţă şi demnitate alături de cei mai mari savanţi ai lumii iar lucrările lor stîrnesc interesul tuturor la congresele internaţionale din orice parte a lumii. Bucureşti, capitala noastră şi chiar celelalte oraşe culturale şi ştiinţifice ale Ţării: Iaşi, Cluj, Timişoara, ş. a. sînt cunoscute în orice parte a lumii. Nicicînd nu s-au creiat în ţara noastră condiţii aşa de avantajoase pentru dezvoltarea ştiinţei şi artei, ca în anii puterii populare. Universităţi, Institute Politehnice, Facultăţi, Şcoli superioare, medii profesionale, tehnice, speciale, elementare, răspîndite ca tot atîtea lumini şi pîrghii de ridicare a nivelului cultural. Nu există comună să nu aibă şcoală de 7 ani. S-au ridicat sute de

clădiri noi, spaţioase pentru şcoli. De la cea mai mică unitate de învăţământ pînă la Universitate, toate sînt înzestrate cu laboratoare, cu biblioteci, cu ateliere, cu tot utilajul şi materialul didactic necesar unui excelent proces de învăţământ. Academia Republicii Populare Romîne a devenit un adevărat focar de lumină şi de activitate susţinută pentru dezvoltarea tuturor ramurilor de ştiinţă şi cultură.

Dar literatura, poezia, pictura, sculptura, muzica, teatrul, opera, arta populară sub toate formele ei, ce nivel extraordinar au atins! N-a fost concurs internaţional, n-a fost turneu, n-a fost ocazie la care să nu fi repurtat succese răsunătoare, să nu fi cîştigat locuri de frunte, aprecieri elogioase.

Cele mai mari oraşe din ţară au teatre, opere, filarmonici de stat, coruri, echipe de dansuri etc. care au ridicat arta pe culmi nebănuite.

Naţionalităţile conlocuitoare au şcoli, universităţi, teatre, opere în limba lor maternă, dîndu-le posibilitatea dezvoltării şi afirmării lor specifice. Aceasta contribuie, nu la izolarea ci la apropierea lor de celelalte naţiuni şi mai ales de naţiunea romînă, care, cu atîta înţelegere contribuie la dezvoltarea culturii lor.

Cinematografia noastră de asemenea a luat un avînt mare. În librării apar mereu cărţile de valoare ale clasicilor şi contemporanilor romîni şi streini, editate în condiţiuni admirabile. Căminele culturale sînt astăzi răspîndite pînă în cele mai îndepărtate sate. În ele se ţin conferinţe instructive, se dau serbări artistice-culturale de tot felul. Ele sînt înzestrate cu biblioteci, de la care sătenii împrumută cărţi de citit.

Una din cele mai importante opere cultural-sociale, a regimului nostru este alfabetizarea tuturor neştiutorilor de carte. În adevăr, era o pată ruşinoasă care, alături de mortalitatea infantilă, constituiau o moştenire de tristă amintire a orînduirii trecute. Astăzi amîndouă sînt lichidate.

Din punct de vedere politic ţara noastră s-a afirmat ca un stat deplin independent, doritor să întreţină raporturi normale diplomatice de la egal la egal cu orice stat din lume. În aceste relaţii el se conduce de principiile neagresiunii, de neamestec în treburile interne, de respect faţă de suveranitatea şi independenţa altor ţări. În felul acesta el s-a impus ca un stat demn de colaborare cu celelalte state ale lumii şi în consecinţă a fost ales, acum doi ani, ca membru al Organizaţiei Naţiunilor Unite. Principiul fundamental de politică externă a statului nostru este pacea şi coexistenţa paşnică. El este încredinţat că cel mai de preţ bun al vieţii este pacea, fără de care nimic bun şi constructiv nu se poate realiza. În consecinţă, toţi cetăţenii ţării noastre sînt luptători hotărîţi pentru apărarea şi consolidarea pacii între oameni şi între popoare.

În cadrul O. N. U.-lui şi al tuturor comitetelor sale se face tot mai auzit glasul delegaţiei noastre care sprijină orice iniţiativă menită să asigure pacea şi înţelegerea între oameni şi popoare, să ducă la dezarmare, la interzicerea experienţelor cu armele atomice, la asigurarea unui viitor liniştit şi fericit al lumii întregi. La congresele mondiale pentru pace, delegaţii poporului nostru şi ai Bisericii noastre au arătat totdeauna clar şi hotărît punctul nostru de vedere şi hotărîrea de a lupta stăruitor pînă ce pacea va fi instaurată în lume.

În ceea ce priveşte viaţa bisericească în ultimii zece ani, putem spune că regimul nostru de democraţie populară a dat posibilitate Bisericii noastre şi tuturor cultelor din ţară să se manifeste liber, potrivit cu normele lor de organizare. Sfintul Sinod, a preluat asupră-şi organizarea şi conducerea tuturor instituţiilor de învăţămînt teologic, cărora le-a imprimat stilul adecvat menirii lor.

De unde, înainte vreme, Biserica n-avea nici măcar posibilitatea de a se interesa de bunul mers al procesului de învăţămînt teologic, astăzi ea singură îl organizează, îl conduce şi-i culege roadele din ce în ce mai frumoase.

Ne aducem aminte cu dezgust de politicianismul din Biserica noastră dintre cele două războaie. Partidele cereau concursul preoţilor care, de multe ori, veneau în conflict cu enoriaşii lor, dînd naştere la spectacole dăunătoare Bisericii şi statului nostru. Au dispărut acele vremuri ca umbrele nopţii la ivirea soarelui. Astăzi preotul este integrat în misiunea sa. El este cu adevărat slujitor al bisericii şi cetăţean conştient al ţării. El este luptător pentru pace, pentru o viaţă mai bună. El colaborează cinstit şi dezinteresat pentru rezolvarea cu succes a tuturor acţiunilor care urmăresc binele comun.

În condiţiile unei reale libertăţi, Biserica s-a organizat potrivit cu legile şi canoanele sale şi funcţionează nestingherită pentru binele credincioşilor şi pentru mîntuirea lor. Ea îndrumează pe preoţi potrivit chemării lor. Astfel, în ultimii ani, au avut loc pe lîngă institutele Teologice cursuri de îndrumare misionară şi socială, la care preoţii şi-au reîmprospătat cunoştinţele teologice. Mănăstirile noastre au devenit cu adevărat locuri de muncă şi rugăciune. În special mănăstirile de călugăriţe sînt renumite prin arta ţesutului covoarelor, a tricotajelor, a stofelor, care ne fac cinste şi peste hotare. Pe lîngă centrele eparhiale sînt tipografii unde se imprimă revistele teologice şi cărţile de cult.

Totul dovedeşte că Biserica şi-a găsit făgaşul cel adevărat al înaltei şi mîntuitoarei sale misiuni. Tot în cursul acestui strălucit deceniu, s-a făcut reunificarea Bisericii ortodoxe romîne prin revenirea la Biserica mamă a fraţilor care acum 250 de ani au fost siliţi să primească unirea cu Biserica Romei.

Una din notele majore ce predomină politica regimului nostru este grija pentru restaurarea şi conservarea monumentelor istorice, dintre care cele mai multe sînt biserici şi mănăstiri. Zeci de milioane investeşte statul nostru pentru această minunată şi nespus de lăudabilă operă. Aceasta dovedeşte concepţia sănătoasă a regimului nostru care vede în aceste monumente mărturia istorică a spiritului de creaţie a poporului nostru.

Între Biserica noastră şi statul nostru de democraţie populară este un raport de armonie desăvîrşită; Biserica noastră sprijină toate acţiunile care urmăresc binele comun. Ea este liberă în toată activitatea ei şi la fel şi toate cultele din ţară. De multe ori au avut loc întruniri intercultice, la care se dezbat probleme privind mai cu seamă apărarea păcii. Cîtă deosebire între aceste manifestări frăţeşti şi dihonia ce exista mai înainte vreme între diferitele culte din vechea Romînie.

Multe se pot scrie privind la ziua de 30 decembrie 1947 şi la înfăptuirile care au urmat acestei epocale zile. Cea mai impunătoare

realizare însă este însăşi instaurarea unei concepţii noi de viaţă, sănătoasă, paşnică, optimistă. Este încrederea nețărmuită a omului simplu, a omului muncitor, a poporului în posibilităţile sale de creaţie şi de înfăptuire.

Cum au apărut zorile vieţii noi poporul nostru s-a aşternut cu rîvnă prometeică la treabă şi avîntul acesta l-a ajutat să înfăptuiască în zece ani cît în sute de ani. A putut astfel ajunge din urmă şi chiar să depăşească multe state capitaliste ce erau mult înaintea noastră. Nu exista sector de activitate în care să nu se fi obţinut realizări frumoase. Numai la noi în Moldova s-au înfăptuit: Fabrica de Antibiotice care nu numai că satisface necesităţile interne dar şi exportă penicilină, streptomicină, aureomicină, omnamicină ş. a. Fabrica de rulmenţi din Bîrlad, Termocentrala de la Borzeşti, marea Hidrocentrală în curs de înfăptuire de la Bicaz, multe fabrici de prelucrare a lemnului etc. Sate electrificate, radioficate, gospodării înfloritoare şi multe altele, toate sînt mărturii ale unei vieţi noi pe care cu mîndrie le trecem în revistă la împlinirea celor zece ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne. Acestea ne îndreptăţesc a privi cu hotărîre spre viitorul strălucit al patriei noastre pe care Dumnezeu o va binecuvînta cu pace şi prosperitate.

Trăiască şi înflorească peste veacuri scumpa noastră patrie, Republica Populară Romînă.

Pr. LAURENŢIU POPOVICI

PACEA, PORUNCA CEASULUI DE FAŢĂ

Cuvîntul cel mai întrebuinţat de milioane şi milioane de oameni care vieţuiesc în numeroase ţări este, astăzi, cuvîntul pace. Năzuinţa cea mai stăruitoare a marei majorităţi a oamenilor este pacea. În ţările acestea, care sînt dornice de linişte, ţăranii lucrează ogoarele şi strîng piinea cea de toate zilele dorind pacea; muncitorii din întreprinderi şi uzine lucrează gîndind la înfrăţirea şi unirea tuturor muncitorilor; scriitorii şi artiştii creează opere în care pacea apare ca un scop, ca o dorinţă scumpă; savanţii, în laboratoare, caută şi găsesc soluţii pentru viaţa liniştită şi mulţumită a oamenilor.

Dacă acum zece ani acţiunea pentru apărarea păcii, pentru statornicirea unor raporturi de prietenie între ţări şi popoare, avea sensul şi forma unei mişcări izolate, astăzi, această mişcare este răspîndită pe toată suprafaţa pămîntului. La iniţiativele şi chemările adresate omenirii pînă acum de luptătorii pentru instaurarea păcii s-au alăturat savanţi renumiţi, scriitori, muncitori, văduve îndurerate, după soţii lor căzuţi în războaie, mame cu inimile zdrobite de durere după fiii lor, clerici şi credincioşi, oameni politici, mase mari de oameni. Ideea nobilă a păcii a îndepărtat din suflete resentimentele şi prejudecăţile, a strîns laolaltă oameni de naţiuni şi concepţii religioase deosebite, a inspirat opere literare şi creaţii artistice de valoare.

Dacă acum zece ani mişcarea pentru apărarea păcii în lume era considerată de unele cercuri conducătoare, de unii oameni stăpîniţi de situaţiile şi poziţiile lor, ca o mişcare politică, ca o acţiune subordonată unei anumite concepţii despre lume şi viaţă, astăzi zeci şi sute de milioane de oameni au convingerea că iniţiativele, chemările şi apelurile pentru apărarea păcii au pornit din conştiinţele umane superioare care văd că războiul este o nenorocire, un complex de fapte care aduce pe om la condiţii umilitoare de existenţă.

Lupta pentru apărarea păcii n-a rămas o mişcare limitată a unui mănunchi de oameni dornici de linişte. Ea a antrenat popoare şi ţări întregi, între care şi scumpa noastră patrie care stăruie cu hotărîre pentru pace; Pacea, pentru a asigura libertatea şi independenţa poporului nostru, pentru munca sa netulburată, pentru construirea şcolilor, spitalelor, sanatoriilor, a căminelor culturale, pentru restaurarea monumentelor istorice – bunuri artistice strămoşeşti – pentru dezvoltarea industriei, pentru avînt cultural, pentru ridicarea agriculturii din starea de înapoiere, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, pentru înălţarea omului.

Politica patriei noastre vădită în legiuiri, în diferite manifestări,

în atitudinile reprezentanţilor noştri peste hotare şi în diferite ocaziuni izvorâsc din conştiinţa că cel mai potrivit climat pentru muncă, pentru înfăptuiri şi bune orînduell este pacea.

Exprimînd ideile şi sentimentele tuturor romînilor Marea Adunare Naţională a Republicii Populare Romîne în urma dezbaterilor din 28 decembrie a. c., a publicat o Declaraţie din care rezultă că patria noastră scumpă doreşte pacea cu toate popoarele, la statornicirea căreia se va ajunge prin tratative între marile puteri, prin încetarea cursei înarmărilor, prin interzicerea armelor atomice, prin renunţarea la politica de pe poziţii de forţă, prin restabilirea încrederii între state şi popoare.

Poporul romîn, încheie Declaraţia, care are, încă, răni adînci cauzate de cel de-al doilea război mondial, va stărui în muncă şi pe viitor pentru împlinirea neîntîrziată a nezdruncinatei dorinţi - pacea în toată lumea.

Împreună cu tot poporul romîn slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne s-au alăturat, încă de la începuturile ei, acţiunii de apărare a păcii. Calea această era indicată de conştiinţa umană cetăţenească a slujitorilor şi credincioşilor Bisericii Ortodoxe Romîne şi de conştiinţa creştină a acestora.

Ca cetăţeni loiali ei au muncit cu stăruinţă pentru prosperitatea patriei, pentru binele obştesc, pentru pace şi bunăînvoire între oameni.

Ca fii ai Bisericii Ortodoxe ei s-au silit să arate că dumnezeeasca învăţătură a Mîntuitorului Hristos, Domnul păcii, a fost pentru ei o poruncă, o călăuză, o piatră unghiulară.

Ascultînd de poruncile dumnezeeşti şi de glasul tainic al conştiinţei lor, slujitorii şi credincioşii ortodocşi au semnat apelurile şi chemările Consiliului Mondial al Păcii cu simţămîntul că îşi împlinesc o îndatorire patriotică şi una religioasă.

Nu mai departe, în cursul lunii decembrie c. Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne a adresat Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Romînă o scrisoare în care arată că „tuturor creştinilor de pe pămînt le revine o mare răspundere în înlăturarea stării de nelinişte, de neîncredere şi de teamă" care împovorează, astăzi, sufletele oamenilor. Comitetul Naţional este asigurat că slujitorii şi credincioşii ortodocşi din patria noastră „participă cu hotărîre la frumoasa acţiune a popoarelor de zidire a păcii în lume. Ei cer cu stăruinţă înlăturarea neîncrederii între popoare, rezolvarea pe cale paşnică a neînţelegerilor dintre state, încetarea pregătirilor de război şi statornicirea păcii în lume pentru binele şi fericirea tuturor oamenilor".

La tribuna Marii Adunări Naţionale, în ziua de 28 decembrie I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, alături de aleşii poporului nostru, a subliniat că acţiunea pentru statornicirea şi apărarea păcii este, pentru credincioşii şi slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne o îndatorire poruncită de conştiinţa lor, de bunele orînduell ale patriei noastre şi de poruncile lui Dumnezeu. Stăruinţa aceasta dîrză nu va înceta pînă la triumful definitiv al păcii.

* * *

Ca şi pînă acum, slujtorii ortodocşi împlinind misiunea lor pastorală nu pot rămîne nepăsători, cînd văd că pacea este ameninţată de unele cercuri, de unii oameni, prin întreţinerea războiului rece, prin umilirea popoarelor mici, prin diferite teorii care justifică omorul individual şi colectiv, prin fabricarea armelor de distrugere în masă, prin continuarea experienţelor cu armele nucleare care sînt o gravă primejdie pentru sănătatea omenirii şi prin fel de fel de procedee reprobate de conştiinţa şi demnitatea omenească.

Omenirea toată doreşte să fie eliberată de groaza războiului, de povara cheltuelilor pentru înarmare. Mai mult ca oricînd ea are nevoie de linişte şi pace.

Înălţaţi de cîntarea îngerească a păcii la naşterea celui mai presus de fiinţă, slujitorii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Romîne au obligaţiunea morală de a stărui „cu timp şi fără timp“ pentru pace şi bunăvoire între oameni deoarece războiul cu toate aspectele şi implicaţiile sale aduce suferinţe şi dureri, distrugere şi moarte, necreştăţi şi pofte nesăţioase după bunurile altora, stări şi sentimente, deci, potrivnice adevărurilor de credinţă şi poruncilor morale ale Mîntuitorului Hristos.

Învăţătura noastră religioasă nu îngăduie mîndria deşartă, nu admite lăcomia, invidia, exploatarea, crima. Oamenii, potrivit acestei sfinte învăţături, trebuie să se iubească unii pe alţii, să trăiască frăţeşte, să înlăture dintre ei tot ceea ce ar putea să aducă discordie şi vrăjmăşie. Ideologia războiului precum şi toate prejudecăţile care întreţin sau favorizează războiul, trebuiesc combătute cu perseverenţă de toţi slujitorii şi credincioşii Bisericii Mîntuitorului Hristos.

Cea dintîi îndatorire a unui credincios creştin este mîntuirea sa, împacarea sa cu Dumnezeu. Pentru a se putea mîntui credinciosul trebuie să trăiască potrivit adevărurilor de credinţă descoperite de Dumnezeu, trebuie să împlinească poruncile şi orînduielele morale, trebuie să înfăptuiască prin toate mişcările sale binele propriu şi binele comun. Ca să poată merge pe calea aceasta, a împăcării sale cu Dumnezeu, credinciosul creştin are nevoie de linişte, de bună învoire între oameni, de pace.

Eforturile noastre ale tuturor celor ce credem şi mărturisim învăţăturile religioase ale Mîntuitorului Hristos, acum în vremea aceasta cînd unii „plănuiesc răutăţi în inimile lor“, cînd zăngănsc săbiile lor ca să înfricoşeze, cu sufletele luminate de flacăra iubirii să stăruim neîncetat la înfăptuirea binelui, să rugăm pe Dumnezeul milelor şi al îndurărilor să reverse darurile sale cele bogate, pacea sa, peste via pe care a sădit-o, peste lumea sa.

Pr. SCARLAT PORCESCU

REZOLUŢIA GENERALA A BIROULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Între 26-28 octombrie a. c., a avut loc la Stockholm o seziune a Biroului Consiliului Mondial al Păcii în cadrul căreea au fost examinate diferitele aspecte, din ultima vreme, a situaţiei internaţionale.

Biroul a constatat că deşi opinia publică mondială respinge politica de forţă, această politică continuă.

Prin fel de fel de ameninţări popoarele mici sînt menţinute în starea de colonialism şi împiedecate de a hotărî ele înşile de soarta lor. Siria este ameninţată, aşa cum a fost ameninţat Egiptul şi în cele din urmă atacat de forţele armate ale puterilor occidentale. În Europa, acţiunea de reînviere a militarismului german continuă. Politica aceasta, constată Biroul Consiliului Mondial al Păcii întreţine politica «blocurilor militare şi adînceşte scindarea lumii întregi».

Ca şi în trecut şi astăzi Biroul Consiliului Mondial al Păcii chiamă pe toţi luptătorii pentru apărarea păcii din întreaga lume să stăruie în acţiunea lor pentru ca diferiţii conducători de popoare să nu meargă pe calea primejdioasă a pregătirii unui nou război.

«Ultimile descoperiri şi ultimile realizări ale ştiinţei» arată că omenirea se va dezvolta, va progresa, va înflori. Pentru aceasta, însă, este nevoie de linişte şi pace.

Biroul Consiliului Mondial al Păcii arată în Rezoluţia generală că o întîlnire a şefilor de stat ai marilor puteri este în ceasul de faţă o necesitate absolută. O asfel de întîlnire va putea duce la rezolvarea diferitelor probleme litigioase, la înţelegere şi pace.

Alături de luptătorii pentru apărarea şi întărirea păcii din patria noastră şi din lumea întreagă, credincioşii şi slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne au îndatorirea de a sprijini cu tot sufletul această rezoluţie, de a propovădui cu tărie buna înţelegere şi frăţia între oameni şi popoare, de a munci cu stăruinţă pentru statornicirea neîntîrziată a păcii.

Iată textul Rezoluţiei Generale adoptată la Stockholm de Biroul Consiliului Mondial al Păcii:

«În ciuda dezaprobării crescînde de către opinia publică, în

întreaga lume continuă ca şi pînă acum politica de forţă. Ea trezeşte o profundă îngrijorare în urma refuzurilor, care se datorează acestei politici, de a înceta experienţele cu tipuri de arme tot mai distrugătoare. Această politică constituie un stimulent pentru menţinerea colonialismului şi pentru continuarea acţiunilor de violenţă împotriva popoarelor coloniale şi duce de asemenea la războiul crunt al represiunilor colonialiste. Această politică este cauza căreia i se datoreşte refuzul de a se acorda dreptul la autodeterminare, cauza amestecului în treburile interne ale multor ţări. Această politică accentuează divergenţele. Ea poartă răspunderea pentru existenţa blocurilor militare şi adînceşte scindarea lumii întregi.

Bazîndu-se pe principiile neclintite ale mişcării pentru pace, Biroul Consiliului Mondial al Păcii cheamă toate forţele din lume să fie vigilente şi să întoarcă lumea întreagă de la această cale primejdioasă. În orientul Mijlociu Siria este ameninţată, aşa cum a fost ameninţat recent Egiptul, cu o intervenţie militară care poate transforma orice incident pus la cale într-un război mondial. Orice atentat împotriva suveranităţii şi independenţii popoarelor din această regiune trebuie să fie curmat imediat. Livrările de arme în ţările din această regiune trebuie să înceteze sub controlul O.N.U.

În Europa, unde principala primejdie o reprezintă reînvierea militarismului german şi hotărîrea de a înzestra trupele lui cu arme nucleare, trebuie să se depună eforturi pentru a se crea un sistem de securitate cu participarea tuturor statelor.

Experienţa a arătat că pentru rezolvarea problemelor mondiale sînt absolut necesare participarea şi prestigiul R.P. Chineze. R.P. Chineză trebuie să ocupe locul care-i revine de drept în Organizaţia Naţiunilor Unite.

Primele măsuri de acest gen sînt cu putinţă în toate domeniile. Trebuie recunoscut acest fapt pentru a putea realiza aceste măsuri. Consiliul Mondial al Păcii va sprijini orice eforturi în această direcţie indiferent de unde ar porni ele. Un armistiţiu în domeniul armei nucleare este imperios necesar pentru a se pune capăt otrăvirii treptate a lumii întregi cu substanţe radioactive.

Noile descoperiri şi ultimile realizări ale ştiinţei deschid în faţa lumii întregi perespectiva unei înfloriri şi fericiri nemaiauzite pînă în prezent. Pentru asigurarea unui asemenea viitor este necesar să se înlăture de pe acum barierile duşmăniei şi neînţelegerii care împart întreaga lume. Este necesară o întîlnire între şefii de stat ai tuturor marilor puteri cărora le revine o deosebită răspundere pentru preîntîmpinarea primejdiilor care apar din cauza divergenţelor dintre ele.

Consiliul Mondial al Păcii cheamă pe toţi partizanii păcii din lumea întreagă să-şi consacre toate forţele pentru a obţine o asemenea întîlnire şi să contribuie la crearea în rîndurile opiniei publice a unei atmosfere de înţelegere care ar înlesni succesul acestei întîlniri.

VIAŢA MITROPOLITULUI VARLAAM AL MOLDOVEI

Începînd *Hronologia* mănăstirii Neamţului, unde-şi cinstea metania, Andronic «istorisitorul» scrie: «cu mare părere de rău sînt, că vieţuind eu întru această monastire aproape ca la 35 de ani, nimic nu am găsit în scris pentru întîmplările ei, mai ales că au avut întru dînsa feliuri de dascăli învăţaţi petrecători», repetînd cu durere şi pentru imprimate că «nimic nu am găsit însemnat în cărţile vivliotecii». Cărturar strălucit pe cît de modest, Andronic constată că în alte ţări se păstra de sute de ani documentarea pentru cultura trecută, că fuseseră tipărite istorii şi monografii asupra personalităţilor de frunte şi asupra vetrelor de carte şi chiar că «vivliotecile sînt pline de acest feliu de cărţi» [1]). Înaintea lui, într-adevăr, nimeni nu scrisese istoria mănăstirilor Neamţu şi Secu şi-l străbătea gîndul cronicarului demult «să nu se îneace anii trecuţi şi să nu se ştie ce s-au lucrat». Şi la acest loc al analelor sumare despre Secul acelaşi părinte întregea «că au fost şi mai nainte monahi cu bune purtări în monastirea aceasta, căci au eşit, dupre cum se găsesc însemnaţi în pomelnicul cel mare, 10 arhierei tot de aici cu metanie, din care unii sînt şi îngropaţi în monastire, pe lîngă zidul bisericii mari, cu care iaste şi *Mitropolitul Varlaam...*» [2]). Uitarea cenuşie asupra rostului Mitropolitului Varlaam s-a prelungit pînă la încercarea monografică a lui Şt. Dinulescu, *Notiţe despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Varlaam*, Cernăuţi, 1886 (extras din *Candela*) şi la publicarea actelor de dispoziţie prin care-şi încheie viaţa celebrul ierarh, de către V. A. Urechia, [3]) după care diversele istorii literare, istorii bisericeşti, publicaţii ocazionale [4]),

---

1) Ioan Bianu şi R. Caracaş, *Catalogul manuscriptelor romîneşti*, I, Buc., 1913, p. 14.

2) Biblioteca Academiei R. P. R., *Ms. rom.*, 318, f. 14 v.

3) *Autografele lui Varlaam Mitropolitul*, în *Analele Academiei Romîne*, S. II, t. X, Mem. Secţ. 1st., Buc., 1888, p. 341-350.

4) Literaturizarea figurii Mitropolitului Varlaam de către diac. *Dumitru Călugăr*, în *Sfinţi şi părinţi ai bisericii* (Colecţia „Popasuri duhovniceşti", nr. 7), Sibiu, 1936, p. 59-65 şi de către **Ilariu Dobridor,** în *Oameni ridicaţi din ţărănime* (Colecţia „Cartea satului", nr. 43), Buc., (1945), p. 147-156, departe de-a aduce contribuţii informative sau de interpretare, însăilează pe canavaua povestirii inexactităţi, cu atît mai de neîngăduit cu cît se adresează cititorului din masă. Simplă în perimetrul ei sufletesc e publicaţia lui **Gh. Dincă**, *Varlaam Mitropolitul Moldovei* (Colecţia „Cunoştinţe folositoare", Seria C, nr. 94), cinstită şi fără erori. Rămîn însă de condamnat oricînd şi oriunde practicile celor ce scriu altfel, ca **G. Dimitriu**, *Mitropolitul Varlaam*, în *Făt-Frumos*, a. 14 (1941), nr. 2, p. 60-63.

cursuri universitare, au repetat, în locuri comune, liniile existenței sale duhovnicești legată de domnia lui Vasile Lupu sau, ici și colo, în publicațiile istorice s-au prizărit contribuții documentare la deslușirea vieții cărturarului pe care-l socotim căpetenie a renașterii ortodoxe romînești de la mijlocul secolului al XVII-lea.

* * *

Obîrșia Mitropolitului Varlaam e la sat: un șir lung de răzeși întrerupt doar prin ierarhia lui și marelui păstor nu i-a fost rușine de amintirea și truda celor mulți dintre care pornise. După familie se chema *Moțoc*, firește nu din spița Vornicului Ion Moțoc. N. Iorga era îndreptățit să ridice rezerve[5]) împotriva entuziasmului primilor biografi, care, încălziți de dramatismul nuvelei lui Negruzzi, îl înrudeau cu demnitarul lui Alexandru Lăpușneanu[6]). Neam de țăran, deci, din Bolotești Putnei[7]), nu departe ca loc, cum n-a fost nici ca înțelepciune, de moș Ion Roată. Faptul se întărește și prin mențiunile pe care le introduc în actele ce încheie cimotiile: «*nepotul*», «*fratele*», «*sora*», «*cumnatul*», «*părintelui Varlaam Mitropolitul*». Pe pămîntul de la Șolcani, domeniul Secuiui, au trăit mulți Moțoci.

Un frate neintrat încă[8]) în biografia mitropolitului s-a chemat *Gavril*, răzeș la Cuzlău, aproape de Rediu (Hinovăț). E părintele lui *Andriaș Moțoc* diac din Iași — cum îl atestă suretul datat 28 nov. 1672[9]) sau, cum semnează într-un zapis din 5 aug. 1680 «diac de cămară»[10]). Întîia lui mențiune o face cartea domnească a lui Ștefăniță Lupu din 24 mai 1660: «Să rămîe lui Ghinea neguțitoriului o casă a lui *Andriaș nepotul părintelui Varlaam*, care îmblă fugariu să nu plătească 200 lei datoriți lui Ghinea»[11]). La 20 sept. 1669 Chirilă biv vel jignicier, vindea, la rîndul său, această casă din Iași «pre ulița mare». Andriaș Moțoc în 15 apr. 1672 semnează «*bratanic Mitropolitului Varlaam*» un înscris la mîna moșneanului Dumitrașcu Rusanovschi pentru o vînzare de pămînt la Săpoteni[12]). Neamul răzeșesc al lui Andriaș «de Ripiceni»[13]) s-a continuat pînă în secolul trecut. Maria

---

5) **N. Iorga**, *Studii și documente*, VII, p. 322 și care, totuși, revine în *Istori romînilor*, VI. p. 130: „*Din neamul de odinioară de noi boieri conspiratori și ostași, plătindu-și cu capul cutezanțele*".

6) **B. P. Hașdeu**, *Arhiva istorică*, tom. I, p. I, p. 8 ; **I. G. Sbiera**, *Mișcări Culturale și literare a Romînii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504-1714*, Cernăuți, 1897, p. 135.

7 **Aurel V. Sava**, *Contribuțiuni la istoria bisericii vrîncene*, în *Milcovia*, a 2 (1932), vol. I, p. 20,

8) **Vasile Alexandrescu**, *Pentru Cazania lui Varlaam*, în *Cuvîntul nostru* a. 10 1939) n. 7-10.

9) **Gh. Ghibănescu**, *Surete și Izvoade*, V, p. 48.

10) **M. Costăchescu**, *Documente*, în *Ion Neculce*, fasc, 4 (1924) p. 152.

11) **Urechia**, *mem. cit.*, p. 348.

12) E menționată și în uricul lui Antonie Ruset din 30 mai 1676: „*un loc de case în târg în Iași între casele lui Petrache și între acelea ale lui Andrei, nepotul lui Varlaam mitropolitul*". **(Miron Costin)**. *Opere complete* (ed. **V. A. Urechia)**, tom. I, Buc., 1886, p. 155).

13) **Hașdeu**, *loc. cit.*

Moţoc, căsătorită cu Dimitrie Vîrgolici, fost primar al Dorohoiului în 1851 neavînd copii, a fost ultima lui reprezentantă.

Sora lui Andriaş, *Măricuţa*, a fost măritată cu preotul domnesc *Ursu Cergariu de pre Poartă*, reprezentativă figură a clerului de mir, a clerului ieşan, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, atît sub raportul administrativ, ca protopop, cît şi din punct de vedere al culturii [14]). Pe policioara sa doldora de hîrţoage şi cărţi se aflau, între altele, în traducere medio-bulgară, cronograful lui Manasses şi analele de la Bistriţa. Unele vor ajunge pînă azi [15]). Varlaam îi testase «*în zestrea nepoată-să preoteasăi*», parte din viile de la Căpoteşti şi vadul de moară, cumpărate de la Irimia Dabija [16]). Ursu, de la care au rămas mai mulţi «coconi» a fost preot domnesc şi înainte de 5 sept. 1665 şi nouă ani după 1678. La 7 april. 1687 nu mai era în viaţă. «Măricuţa preuteasa popei Ursulu, ce-au fost preut domnesc» dobîndeşte un uric al lui Constantin Cantemir cel bătrîn» împotriva «a nişte oameni ce şi-au pus vie pe un pămînt al ei, care pămînt cu un vad de moară şi alte moşii ce mai sînt» i le dăduse Varlaam «căci au fost nepoată de frate» [17]).

Zbornicul în care se găsea vechea istorie a Moldovei scrisă la Bistriţa îl înmîna în 1710 unui cleric de nădejde, care însemnează dania primită pe fila analelor: «Az ierei Gheorghi ot Băiceni precum mi[-]au dat această carte preuteasa răposatului preutului Ursului, carele au fostu protopop ot Iaş Du[m]nezeu să-lu pomeniiască în [îm]părăţia sveanţii sale depreună cu preutiiasa şi cu toţ[i] cuconii şi cu rudenia dumi[i]lo[r] sale. Mii au dat[-]o ca să le hie pomană in veaci amin». Scris[-]a[m] cîn[d] au vin[i]t Ioa[n] Neculai Voevo[d] ş au intra[t] în I[aşi] în r s sread msţa gen. ike. din v.l.7218 în ziua lui st. Gligori bogocestiv» [18]).

Ultimul act al presviterei Măricuţa e datat 3 mai 1713, cînd vinde vadul de moară de la Căpoteşti unui vataf de vieri [19]).

Al doilea «*frate preaosfinţitului şi de Dumnezeu alesului şi rugătoriului nostru chir Varlaam Mitropolitul*» s-a numit *Ştefan* [20]), tatăl unui alt popă *Ursu*, lui Todiraşc şi Tudorei. Aceştia apar în revendicări de moştenirea «privind via din dealul Cofeştilor împotriva mănăstirii Secul, care pogoane au fost puse de părintele Varlaam». Dar în divan Dosoftei duhovnicul de la

---

14) **D. Furtună**, *Preotul Gheorghi din Băiceni*, în *Cuget clar*, a, 4 (1939), p. 116-122; **Ghibănescu**, *Biserica sf. Nicolae Domnesc*, Iaşi, 1934, p. 5; *Din trecutul bisericii romîne (Bisericile din Iaşi)*, Iaşi, 1902, p. 22-23; *Ispisoace şi zapise*, IV. partea I, p. 25, 75, 81, 106, 108-109.

15) **Simion Florea Marian**, *Notiţe dintr-un evangheliar*, în *Noua Revistă Romînă*, 1902. vol. 5. n. 48, p. 48.

16) **N. Iorga**, *St. şi doc.*, VII, p. 314, 322, 325, 368.

17 *Idem*. p. 322.

18) **I. Bogdan**, *Cronici inedite*, Buc., p. 5-6; **I. Vlădescu**, *Izvoarele istoriei Romînilor*, I, *Letopiseţul de la Bistriţa şi Letopiseţul de la Putna*, Buc., f. a., p. 15; **N. Cartojan**, *Istoria literaturii romîne vechi*, vol. I, Buc., 1940, p. 33.

19) **Iorga**, *art. cit.*, p. 325.

20) **Ghibănescu**, *Ispis. şi zap.*, II, part. I, p. 182; II, part. II, p. 68; **N. Iorga**, *art. cit.*, p. 367, (act. nr. I2); **Aron Densuşianu**, *Familia Mitropolitului Varlaam* în *Revista critică literară*, a. 4 (1896), nr. 1, p. 25.

Neamţ, declară că «*la datul sufletului*», fostul chiriarh, l-a încredinţat că se socotise din timp cu nepoţii urmînd ca «ce va avea svinţia sa să fie tot a svintei mănăstiri»[21]).

Ursu, Todiraşcu şi Tudora sînt alte ori acţionaţi de verii lor primari dinspre mătuşa Nastasia: *Lupu Braşovanul* şi *Vlad*, ba chiar şi de nepoţii dintr-această creangă: *Ionaşcu* şi *Velicico*, intenţionat excluşi de la orice drept de erezi ca unii ce mîhniseră prin viaţă nesocotită sau uitare pe Varlaam în anii lui din urmă. Numai *Gheorghe* Olăcariu, căsătorit cu nepoata Tudora «a fost de faţă» lîngă bătrîneţa năcăjită a unchiului. Obraz de încredere, el îi scrisese, sub dictare, actul testamentar şi, după cum dau mărturie episcopul de Roman, Ion, ieromonahul Gheorghe de la Secul, în fruntea soborului, şi Atanasie egumenul Snagovului, fost frate în chilia lui Varlaam, Gheorghe Olăcariu «l-au citit el înaintia părintelui Varlaam». Iară a iscăli n-au putut iscăli părintele Varlaam în zapis, că au fost bolnav fulgerat de mîini (paralizat deci), unde-i trebuia punea pecetia»[22]) Ori învrăjbiţii veri se plîngeau şi înaintea Mitropolitului Dosoftei şi în divanul prezidat de Antonie Ruset[23]) tocmai împotriva autenticităţii hîrtiilor «că nu-i iscălit cu mîna părintelui Varlaam». Am arătat altcînd[24]) că mitropolitul înzestrase cu pămînt la Strezeşti şi Giugaştri pe Tudora, iar la Scorţeni, Cofeşti şi Căpoteşti pe fraţii ei, pe Todiraşco şi popa Ursu («şi femeii sale *Măriei*»), după ce dezmoştenise pe un alt nepot besmetic numit *Radu* «pentru multele nebunii ce făcea». Popa Ursu a preuţit în satul Grozeşti pînă în 1686. Singuru-i fecior cunoscut e *Necula*[25]).

Nepot, în orice caz cel mai mic, pare *Nichifor*, menţionat într-un ispisoc lîngă «Ştefan fratele Mitropolitului Varlaam»[26]), iar altul, Radu, despre care s-a mai amintit, fusese chemat cu încredere de către Varlaam la pămînturile din Putna, dar curînd izgonit.

Mitropolitul a avut două surori: *Caterina*, poreclită «Căzăciţa»[27]), căsătorită în Neamţ cu *Cazacul*[28]), care se iscăleşte în actele Vărateculuí «cumnatul Mitropolitului Varlaam». Din prisaca de la Brad, lăsată mănăstirii, Varlaam lăsase dispoziţia să i se dea surorii sale «patru boloboace de miare în toamnă pe fiecare an»[29]). Ea însăşi vîrstnică şi văduvă făcea o importantă danie Secului în 1661:

«Adică eu Catrina, sora părintelui Varlaam, fîmeia Cazaculuí ce au fost lăcuitor în tîrg în Suceav[a], Dum[ne]zeu să[-]l pomenească. Deci după mo[a]rtea barbatu mieu carele mai sus

---

21) **Urechia**, *mem. cit.*, p. 348; **Iorga**, *St. şi doc.*, XIX, p. 9.
22) **Iorga**, *art. cit.*, p. 4; *St. şi doc.*, VII, p. 367 (act. nr. 12).
23) **Densuşianu**, *art. cit.*, p. 25.
24) **Augustin Z. N. Pop**, *Neamul mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei*, Buc., 1939, p. 5 extras din *Revista Biserica Ortodoxă Romînă).*
25) Comunicări făcute, după acte personale şi regeste, de răposatul istoric şi arhivist Aurel V. Sava.
26) **Ghibănescu**, *Isp. şi zap.* II, part. I, p. 182.
27) Academia R. P. R., *Ms. rom. 5699*, f. 343 v.
28) **Toma G. Bulat** citeşte greşit: *Chizamul* în *Documentele Mănăstiri Varatec* (1497-1836 , p. 89.
29) **Urechia**, *mem. cit.*, p. 346.

scrie am dat o prisacă Svintei Mri Săculuí cu pomît şi iazuri, ce vor fi umblat pre din sus de poieni, altul pre dingios, şi cu locul prisăcii cu 32 de matce, ce mi[-]au fost mie dreptă danie dela svenţia sa părintele Varlaam ce[-]au fost mitropolit şi mi[-]au fost frate, o am dat sventei Mri, care mai sus scrie, anume Săcul, pentru sufletul bărbatului mieu, anume Căzacu şi pentru sufletul fă[c]i[o]rilor miei, Dum[ne]zeu să[-]i pomenească ca să ne facă pomenile la anul şi să ne scrie la svîntul pome[l]nic. Iar carele să va scula din fă[c]i[o]rii mei sau din nepoţii miei sau dintru altă seminţie a noastră cu nişcare sau cu alte cuvinte de vor să easă măcar înaintea Divanului ca să ia ace dreaptă danie, care mai sus scriem, de la Svînta Mînăstire, să fie neertat şi anaftima, să nu li se crează cuvintele nici la un giudeţ.

În tocmala noastră au fost Egumenul Ioan de cetate. Şi popa Gheorghie ot Neamţu. Şi popa Ion ot tam. Şi şoltuzul Dumitru ot Neamţu. Şi Adrian sin Avrămăscului. Şi Savin şi Faltin a Giurgii. Şi Gheorghii şi Teader. Şi Pîntelii. Şi vatavul Hanos şi Andreiu Hîrco sluga visternicului Ducăi şi Stratul soţia lui. Şi Pătruş din Grumăzeşti. Şi Constantin Mătasă. Şi Maftei ot Vînători. Şi alţi oameni buni care s[-]au tîmplat. Şi spre mai mare credinţă ne[a]am pus peceţile şi degetile, alţii au iscălit.

De aceasta scriem şi mărturisim, întru alt chip să nu fie. Meşiţa Marte 27 zile».

(L. P.) (L. P.) (L. P.) + semnături 11 puneri de degete [30]).

Cealaltă soră, *Nastasia*, a fost dată după *Lupu Grigore*, numit şi *Braşovanul* «acest nepot al nostru» îndemnat la drum spre Moscova de mitropolit cu scrisoare către Ţarul Mihail la 24 oct. 1644 «pentru lucrurile noastre de lipsă în singur stăpînia Împărăţiei Voastre mari, să cumpere acelea cari noi nu le găsim şi a se întoarce fără întîrziere» [31]). Nastasiei Varlaam îi lăsase în diată, odată pentru totdeauna, 100 galbeni [32]).

* * *

Mitropolitul în autografele sale nereferindu-se niciodată la vîrstă şi născut la ţară, unde însemnările naşterilor se ţin de mai puţin de o sută de ani, ipotezele în privinţa anului naşterii lui Varlaam au fost deschise oricăror aproximaţii la dispoziţia biografilor, istoricilor literari şi bisericeşti [33]). Nici piatra de mor-

---

30) **Academia R. P. R.**, *Ms. rom 5699*, f. 214 r.

31) **Silviu Dragomir**, *Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii romîneşti cu Rusia în veacul XVII*, în *An. Ac. Rom.* Seria II, tom. XXXIV, p. 100 **Densuşianu**, *art. cit.*, p. 25; Academia R. P. R. *Ms. rom. 5216*, f. 12; **Gheorghe Bezviconi**, *Manuscrise ruseşti ale Ac demiei R. P. R.*, Buc., f. a. p. 15.

32) **Urechia**, *mem. cit.*, p. 346.

33) **Urechia**, *Schiţe de istoria literaturii romîne*, Buc., 1885, pag. 151: *„născut în finea secolului al XVI-lea, poate cu vreo 10-15 ani pînă nu se încheă acest secul"*; **Aron Densuşianu**, *Istoria limbei şi literaturei romîne*, Iaşi, 1885, pag. 142; idem **Gh. Gh. Arbore**, *Noţiuni de istoriea Literaturii romînesci*, Galaţi, (1886), p. 53 **J. Monnier**, în *Grande Encyclopédie*, tom. V, pag. 429 propune aproximaţia naşterii: 1595, care nu concordă cu celelalte date ale vîrstei presupusă în rangurile ce le-a ocupat Varlaam.

mînt pregătit în 1642, cum nici redactările diatelor din 1657, nu includ menţiuni de vîrstă [34]).

Primul monografist Ştefan Dinulescu crede că Varlaam, care, ca mirean trebuie să se fi numit Vasile [35]), ar fi studiat la vreo vatră mănăstirească sau colegiu din Polonia [36]), urmînd îndrumarea cărturarilor cu care a fost contemporan. Nici pentru aceasta nu sînt dovezi. Mai probabilă este formarea lui spirituală în puternicul curent de cărturărie ortodoxă slavofilă din Moldova lui Anastasie Crimca, lîngă care Varlaam a ucenicit [37]).

Să se fi găsit printre monahii care au slujit zidăria nouă a Secului, durată din dărîmături la 1602? Sau a fost adus de Crimca de la altă chinovie la Secul, unde îl găsim egumen, în rînd, după părintele Visarion [38])? Din anul 1610 cînd era ocrotit în mănăstire bătrînul Mitrofan, paretisit de la Huşi, semnează «cu alţi tot soborul, de la mare pînă la mic», un act de împăciuire cu călugării de la Neamţ [39]). În 1618 tălmăcise la Secul *Leatsviţa lui Ion Scărarul* [40]) şi s-au păstrat în manunscris şi alte texte liturgice traduse de el: evangheliarul, liturghierul, psaltirea [41]).

La 1629 e atestat arhimandrit în Suceava, la «Sf. Gheorghe» şi cu această demnitate [42]) şi de aici Miron Barnovski şi Anastasie Crimca l-au pornit în solie la ruşi. La Secul în pomelnicul mare sînt trecuţi binefăcători ţarii ruşi. Ducea scrisori către Petru Movilă de la Pecerska, la Filaret Patriarhul Moscovei şi către Ţarul Mihail Feodorovici. Era căpetenia ambasadei, din care mai făceau parte medelnicerul Pavel Ureche, cămărăşul Hristofor Larinov, boierănaşii Teodor Ignatie, Neculai Eustratie, Haladie Panovici, Teofan Călugărul, Chelarul Teodosie, ierodiaconul Petre şi cîţiva slujitori, cu care se-ndreaptă la 13 dec. 1628 spre «slăvita stoliţă a statului moscovit» [43]). Se apropia de sfîrşit atunci Mănăstirea Dragomirna cu hramul «Sf. Treimi» şi atît Mitropolitul Anastasie, cît şi Miron Barnovski rîvneau s-o înfrumuseţeze cu icoane lucrate de pictori ruşi cu faimă.

---

34) **Melchisedek**, *Notiţe istorice*, p. 20-21; **Dinulescu**, *op cit.*, p, 282.

35) Imposibilă de primit onomastica „*Iacob Varlaam*“ (1600-1668) dată de **I. Negre**, în rev, *Asachi*, 1883, p. 417.

36) **Urechia**, *op. cit.*, p. 152.

37) **Petru Partenie**, *Mitropolitul Anastasie Crimca al Moldovei 1608-1617, 1619-1629*, Buc. 1907; **Iorga**, *Istoria literaturii religioase a Romînilor pînă la 1688*, Buc., 1903, p. 146.

38) **Academia R. P. R.**, *Ms. rom. 5691*, f. 82.

39) **Melchisedek**, *Cronica Romanului şi a Episcopiei de Roman*, Buc., 1874, p. 247-249.

40) **Ghibănescu**, *Leatsviţa lui Ion Scărarul, traducere de Varlaam Mitropolitul Moldovei, cître 1618*, Iaşi, 1915 (extras din *Arhiva);* Biblioteca Academiei R. P. R., *Ms. rom. 296*, Evangheliar cu însemnări marginale; *Ms. rom. 170* găsit la Icuşeşti.

41) *Arhiva.* a. 21 (1910), nr. 4; p. 88: *Ioan Neculce*, fasc. 6 (1926-1927), p. 250-263, fasc. 7 (1928) p. 186 etc.

42) **Giorge Pascu**, *Istoria literaturii romîne din secolul XVII*, Iaşi, 1922, p. 57.

43) **Silviu Dragomir**, *Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii romîneşti cu Rusia în veacul XVII*, în *An. Ac. Rom.*, Seria II, t. XXXIV, Mem. Sect. Ist., p. 81; **Ilie Georgescu**, *Ierarhi romîni soli diplomatici în veac. XVI-XVII*, în *Studii Teologice*, Ser. II, a. 9 (1957), p. 269-270.

Apucară pe vechiul drum [44]) spre Iampol către Moghilev, trecură şi de Vilniţa [45]) şi la 30 decembrie solia s-a oprit la Kiev unde Petru Movilă era mare arhimandrit al Lavrei din Peşteră. Cum în conştiinciozitatea sa ortodoxă Petru Movilă urmarea o editare canonică a *Octoihului*, Varlaam aduse un manunscript cerut de la Neamţ, care a fost colaţionat şi care a intrat împreună cu versiunea imprimată la Moscova 1594, cu un manunscris al mănăstirii Dermanska şi cu o versiune bizantină trimisă de patriarhul Ţarigradului în tipăritura *Octoihului* de la Lwow din 1630 [46]). Textul are două dedicaţii, exemplarele închinate lui Barnovski, «binefăcătorul Bisericii moldoveneşti» de-acolo purtînd stema Moldovei, iar celelalte, într-un florilegiu de semnificaţie biografică, stemele celor două ţări romîneşti, peste care domnise Simion Movilă şi la care renunţase prinţul arhimandrit [47]).

Au stat puţine zile la Kiev, Varlaam aducînd scrisori de la Miron Vodă şi de la mitropolitul său, pentru ca, la rîndu-i, Movilă să adreseze recomandări pentru Moscova, pe lîngă cele cu care se prezentau moldovenii, Ţarului Mihail şi Patriarhului Filaret Nichitici. Ba şi Mitropolitul Iov Boreţki i se alătură favorabil printr-o scrisoare către ţar şi le ataşă un tîlmaci, de crezut, după adeverirea cronicarului Joachim Jerlicz [48]), dintre călugăraşii din preajma lui Movilă, «toată moldovenime». Marele arhimandrit de la Suceava s-a simţit în largul său lîngă «părintele teologiei ortodoxe moderne», cum l-a numit pe Petru Movilă istoriograful bisericesc Macarie. Îi istorisi o minune din chiar acel an, petrecută în Suceava la racla Sf. Ioan cel Nou. Petru Movilă şi-a transcris-o. «In anul 1629, luna august, 3 zile, venind în Mănăstirea Pecerska, Varlaam Ieromonahul, din pămîntul Moldovei, şi fiind trimis la mine, ca să mă vadă, de către Miron Barnovski-Voevodul, (mi-a spus) că în anul 1610, cînd necuratul Impărat al Agarenilor, Sultanul Osman, a venit sub Hotin, ca să se bată cu Regatul Poloniei (care) ruşinat cu ajutorul lui Dumnezeu, n-a izbutit nimic contra creştinilor, ci s-a întors în paguba lui; căci

---

44) **Cecilia Alinescu** şi **Natalia Paşa**, *Vechile drumuri moldoveneşti* în *Anuar de Geografie şi Antropologie* pe 1914-1915, p. 3 şi urm. Drumul nu se găseşte totuşi marcat în harta lui **J. B. Homann**, *Ukrania quae et Terra Cosacorum cum vicinis Walachiae, Moldaviae, Minoris, Tartariae, Provinciis*, apărută la Nürenberg cca 1718. (Bibl. Academiei R. P. R., *Hărţi CXLI-60*.

45) **Silviu Dragomir**, *mem. cit.*, p. 81.

46) Mitropolitul **Macarie**. *Istoriia Ruscoi Ţerc. VII*, Tom. XI, Petersburg, 1882, p, 379-380 (în rusește ; **Émile Picot**, *Pierre Movilă* (Mogila), în *Bibliographie hellénique*, tom. IV, Paris. 1896, p, 739-380; **T. G. Bulat** *Petru Movilă Prinţ de Moldova, apărătorul ortodoxismului — cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la sinodul din Iaşi* (1641-1642), Iaşi, 1941; **N. Cartojan**, *op, cit.*, II, p. 93-96; **N. N. Petraşcu** şi **G. G. Bezviconi**, *Relaţiile ruso-romîne*, Buc., 1945, p. 29 şi urm.

47) **I. Karataev**, *Opisanie slaviano-ruskihi knig.*, T, I (1883) p. 417; **Ghenadie Enăceanu**, *Petru Movilă*, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, a. 8 (1883), p. 201; **P. P. Panaitescu**, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archéveque de Kiev dans les Principautés roumaines*, în *Mélanges de l'École roumaine en France* (1926), p. 48; Academia R. P. R., *Ms. rom. 5219*, f. 35.

48) **Haşdeu**, *Arhiv istorică a Romîniei*, t. II, p. 17; **Silviu Dragomir**, *mem. cit.*, p. 18; **Th. Holban**, *Răspîndirea coloniilor romîneşti în Polonia*, în *France*, I *Arhiva*, a. 45 (1938), p. 242; a. 42 (1939), p. 118.

abia întorcîndu-se, a fost ucis de către soldaţii săi). Cazacii zaporojeni, care mergeau în contra necuraţilor, nu s-au dus numai la Hotin, unde era și oastea polonеză, ci s-au îndreptat spre oraşul Suceava, ca să-l prade pe el (căci acolo toți nobilii și bogaţii se adunaseră fugind), și cum apropiindu-se ei de rîul ce se chiamă Suceava, s-a fost văzut din oraş, că o mulțime de cazaci erau pe șesul rîului. Cetașii și toți cei de acolo, cu tot ce aveau, au fost duși în cetatea de sus, și femeile și copii. Fiind atunci mitropolit Anastasie Crimca, cu preoții, au voit, după obicei, să ducă din mitropolie în cetatea de sus și moaștele sfîntului marelui mucenic Ioan cel-Nou, și cînd au venit să le ia, n-au putut să le ridice de la locul lor (căci acestea, totdeauna cu harul lui Dumnezeu, făceau minuni, cînd la nevoie orașul trebuia să fie mîntuit de vrăjmașii ce cădeau asupra lui). Cu acestea au făcut cunoscut mîntuirea lui că nu va fi nici cu armele, nici cu lupta; așa dar la rugăciune și ajunare a alergat toată mulțimea, ce fugise în cetate, rugînd pre Dumnezeu și pre Sfîntul Ioan, plecatul lui, pentru mîntuire. Iar cînd au venit Cazacii la rîu și acum voiau a intra și în oraș, o minune!, rîul pe care oamenii îl treceau în sus și în jos, deodată așa de mult s-a umplut cu apă, că nici odată mai înainte n-a fost așa de revărsat. Iar ei, văzînd aceasta, s-au înspăimîntat și au început a se retrage; iar apa se înmulțea foarte și se revarsa cumplit. Deci, văzînd ei această minune și nemaiputînd mai mult aștepta, s-au dus; și așa orașul s-a mîntuit cu rugăciunile Sfîntului Ioan, martirul cel Nou. Și de la acel timp, Mitropolitul cu tot clirosul și cu episcopii au statornicit, ca ziua aceia să se cinstească în tot pămîntul Ungro-Vlahiei, în care i-a mîntuit pre dînșii Dumnezeu de așa nenorocire. Aceasta este (în) luna (iunie). Fac în acea zi litie, înconjurînd cu moaștele Sfîntului Ioan biserica și mulțumind lui Dumnezeu, Cel ce cu cinste i-a mîntuit pre dînșii de așa nenorocire cu rugăciunile Sfîntului mare martir Ioan cel Nou» [49]).

Insuși Petru Movilă fiind miticuț văzuse și nu șterse din minte altă minune, de asemenea narată în jurnalul său, referitoare la paharnicul Ujdowsky. În miez de iarnă solia lăsa în urmă Kievul, trecu peste Gogolev și Priluk, oprindu-se la 14 ian. 1629 la «schela» de graniță Putivli.

Prefectul local Simion Vasilievici Prozorowski le-a luat interogatoriul protocolar, în numele solilor dînd deslușiri Varlaam că sînt trimișii voievodului din Moldova la Moscova, că poartă asupra lor scrisori domnești și scrisori de la mitopolitii Sucevei și Kievului și de la marele arhimandrit de la Pecersca adresate țarului, patriarhului și logofătului Eufin Telepnev. Raportînd mai departe, Prozorowski a primit ordin ca ambasada să fie lăsată liberă să se îndrepte spre capitală, dîndu-li-se, ceremonios, pristavi călări [50]).

Moldovenii intrară în Moscova la sfîrșitul lui februarie. Indeplinesc de-ndată formalitățile protocolare în cancelariatul am-

---

49 Reprod. în **Simion Fl. Marian**, *Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava*, Buc., 1895, p. 65-67.

50) **Silviu Dragomir**, *mem. cit.*, p. 18.

basadorilor şi solia avînd în frunte pe Varlaam este primită în audienţă de ţar la 4 martie [51]). Între altele, Miron Barnovski mărturisea ţarului în scrisoarea din 9 decembrie că: «...urmînd părinţilor noştri de demult şi strămoşilor şi celor drept credincioşi, cari au fost în ţara noastră a Moldovei, luptători ai adevăratei ortodoxii, prealuminaţii Domni, cari în semnul dreptei lor credinţe în Hristos Dumnezeu au umplut toată ţara Moldovei cu prea frumoase mînăstiri şi cu cinstite hramuri măritoare de Dumnezeu, de la cari prin nespusele sorţi ale lui Dumnezeu a venit şi la noi în ţara Modovei, unde au prmit tronul patriei mele spre a fi ţiitorul sceptrului domnesc şi oblăduitor. În acestea urmînd şi noi Domnilor de demult, care au fost înaintea noastră, vieţii lor binecredincioase în Dumnezeu, cu binecuvîntarea şi ajutorul lui Dumnezeu am zidit cinstita mînăstire numită Dragomirna şi în ea am clădit biserică de piatră în numele sfintei şi de viaţă făcătoarei Treimi. Pe urmă încă alte două mînăstiri de piatră le-am zidit din temelie, în numele Adormirii prea-sfintei, cinstitei şi prea binecuvîntatei fecioare Maria, cealaltă în numele sfîntului marelui mucenic Gheorghe şi al lui Ioan-cel-Nou, care zace în ţara noastră a Moldovei.

Văzînd noi credinţa ortodoxă împodobită pretutindeni cu prea frumoase icoane din împărăţia ta, şi apărarea tuturor bisericilor lui Dumnezeu, am îndrăznit şi am trimis la bineiubitoarea Ta împărăţie pentru cinstitele şi prea frumoasele icoane, ca să împlineşti osîrdia şi dorinţa noastră şi să fie şi numele împărăţiei Voastre ortodoxe înscris în pomelnicul acestor sfinte biserici ale noastre, în sfîntul jertfelnic spre a se aminti binefacerea Împărăţiei Voastre şi cu bună voirea Tatălui şi cu lucrarea Fiului şi cu săvărşirea sfîntului Duh, al Treimii mai înainte fiind şi neîmpărţită luminînd şi strălucind, trimitem Împărăţiei Tale aceste cinstite şi sfinte moaşte ale sfîntului mucenic Iacov din Persia, cari le trimit Împărăteştii Tale bineiubiri, spre apărare şi biruinţă asupra duşmanilor şi altele ce s-au aflat în palatul nostru, *prin Arhimandritul nostru Varlaam*, şi prin sluga noastră credinciosă Pavel Medelnicerul, cu oamenii lor. Pe ei i-am trimis cu această solie şi rugare a noastră la Împărăţia Ta mare. Aceasta o dorim şi de aceasta ne rugăm de liberalitatea Împărăţiei Tale. Astfel atotbunul Dumnezeu, mărit în Treime, să dăruiască scrisoarea noastră, ca să afle Împărăţia Ta mare, veselă şi bucuroasă şi în ambele privinţe, trupeşte şi sufleteşte, sănătos întru mulţi ani, amin. Scrisu-s-a în cetatea Domnului în Iaşi, de la întruparea Mîntuitorului nostru 1628, iar de la facerea lumii în anul 7137, luna lui decembrie în 9 zile» [52]).

Răvaşul lui Petru Movilă, semnînd, în primul rînd, ca prinţ laic peste ţările domnite de unchiul şi tatăl său şi numai în al doilea rînd cu demnitatea sacerdotală, pentru care îmbrăcase haina monahală a bunicului Ioanichie şi a maicii sale călugăriţa Melania, adăugia noi recomandări pentru trimişii din Suceava:

---

51) *ibidem:* **[G. Bezviconi)**, *Manuscrise ruseşti ale Academiei R. P. R.*, Buc., f. a., p. 1I.

52) **Silviu Dragomir**, *mem. cit.*, p. 181 (anexa IV).

«Să fie spre ştire Maiestăţii Voastre Împărăteşti, că binecredinciosul Miron Barnovski, Voievodul Moldovei, ruda mea, îşi trimite la marea, stăpînitoarea voastră împărăţie, solii săi pe arhimandritul său, pe ieromonahul *Varlaam* şi pe boierul său medelnicerul Pavel al lui Ştefan Ureche şi ceilalţi călugări şi mireni cu scrisoare de închinare către prealuminata Voastră Maiestate Împărătească.

Le-a poruncit, însă, mai ales, a se închina în locul lui preacinstitei haine a Domnului Dumnezeu şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos şi la moaştele sfinţilor marilor făcătorilor de minuni din Moscova. Şi să-i cumpere oarecari lucruri cari îi sînt de lipsă, adecă icoane sfinte şi blană vestită [ ], pentru aceasta aduc mulţumită lui Dumnezeu, că a îndemnat şi pe ruda mea să se închine Maiestăţii Voastre prealuminate împărăteşti, şi dacă vin acei soli, cu ardoare rog pe Maiestatea Voastră prealuminată împărătească şi atingînd pămîntul mă închin să le arăţi, Doamne, Mihail Feodorovici, Ţar dreptmăritor, şi Preasfinţia Ta, preasfinţitule Patriarh chir Filaret Nichitici, negrăita voastră graţie.

Şi binevoiţi a le îngădui să vadă faţa voastră prealuminată împărătească şi să se închine şi să sărute sfînta haină a Domnului şi moaştele sfinţilor marilor făcători de minuni ai lui Dumnezeu şi să copieze «Jitiile» acelor sfinţi, poruncind a se trimite spre mărirea lui Dumnezeu şi sfinţilor plăcuţi lui şi spre lauda şi mîngîierea dreptcredinciosului neam rusesc înaintea celorlalte neamuri şi după ce au cumpărat cele necesare, să-i sloboadă îndărăt. Pentru binefacerea arătată lor, Domnul Dumnezeu atotdăruitorul să binecuvinteze pe Maiestatea Ta împărătească, prealuminate Doamne, Ţar şi Mare Kneaz, Mihail Feodorovici, împreună cu Prealuminatul Tău părinte trupesc, preasfinţitul patriarh a toată Rusia, chir Filaret Nichitovici şi cu prealuminata Ta Ţarină şi cu de Dumnezeu dăruiţii tăi copii, doresc eu pururea, de Domnul Dumnezu, în rugăciuni cu fraţii mei, Maiestăţii Voastre prealuminate. Iar pe mine însumi mă recomand obişnuitei iubiri de oameni a Maiestăţii Voastre.

Scris în sfînta mare lavră făcătoare de minuni din Peştera Kievului în anul de la facerea lumii 7137, în 30 decembrie.

Pururea rob şi totdeauna rugător al Maeistăţii Voastre prealuminate şi binecredincioase:

PETRU MOGHILĂ
Domn ereditar al Moldovei şi Ungrovlahiei
Cu mila lui Dumnezeu mare arhimandrit al
Sfintei mare Lavre făcătoare de minuni din
Peştera Kievului, cu mîna proprie» [53]).

Moldovenii fuseseră trimişi în capitala ţaratului pentru comanda icoanelor trebuitoare Dragomirnei; să facă rapoarte politice confidenţiale, schimbînd daruri, întărind încredinţări de

53) *idem*, p. 84 (anexa V).

pace, să împlinească un pelerinaj la oasele sfinților, să copieze sinaxare și să se smèrească la «rămășița cinstitei haine a Mîntuitorului».

Varlaam prezintă țarului un chivot de argint aurit cuprinzînd moaștele mucenicului Iacov Persul, două arcuri turcești, două covoare de Jamsk și două zlotoglave; patriarhului așijderea: două covoare de Jamsk și două zlotoglave. La rîndul său, țarul trimitea voievodului Moldovii patru soroace de samur; îl dăruia pe Varlaam cu trei soroace, unul în valoare de 30 ruble și două de cîte 25 ruble[54]..

Varlaam comandă pictorilor Isidor Pospeev și Bejan Napudnăi două icoane mari, una reprezentînd pe Sf. Ioan cel Nou și Sf. Gheorghe, patronii catedralei sucevene, și cealaltă pe sfinții Procopie și Mercurie[55]), suleţașii brodați, cum se știe, și pe steagurile de luptă ale țării. Ca preferință artistică se indicau icoanele văzute de pelerinii moldoveni în catedrala, «Sf. Fecioară» din Moscova. Pentru sf. Procopie și Mecurie, Varlaam alesese model o icoană a sf. Dimitrie Tesaloniceanul[56]).

Întru cît execuția întîrzia, țarul a intervenit peste recomandarea lui Varlaam ca munca plastică să fie executată de marele pictor Nazarie, iar primilor iconari li s-a administrat de către stolnicul imperial Boris Alexandrovici Repnin o mustruluială nemeritată. Nemeritată pentru că indicațiile de mai tîrziu ale lui Varlaam și Vasile vodă pentru erminia de la Trei-Ierarhi se vor fixa și vor deveni eficiente tot prin Isidor Pospeev. Durata execuției prelungindu-se, nu rămăseseră la Moscova decît Varlaam cu ierodiaconul Petru și cu doi slujitori, în timp ce restul soliei, cu Pavel Ureche conducător[57]), pleacă spre Moldova la 21 apr. 1629. S-a păstrat rugămintea scrisă a lui Varlaam către țar, ca prin înaltă dispoziție voievodul din Putivli să nu mai întîrzie cu formalitățile grănicerești pe trimișii lui Barnovski, pe care îi aștepta degrabă la Moscova cu sumele necesare pentru îmbrăcarea în aur a icoanelor. Varlaam stătuse mai mult de cum gîndise la Moscova în 1629. Deși își făcuse pregătiri de plecare încă din 20 octombrie, el abia la 20 decembrie plecă spre țară, și de data aceasta fără icoane. Documentele păstrate în Arhivul fostului minister de externe rus dovedesc disensiuni între el și pictori și peste acestea, căzu, apăsătoare, critica făcută icoanelor de Patriarhul Filaret. Bătrînul era nemulțumit că mucenicii erau așezați în jilț, nu în picioare, și condamna linia lui Nazarie ca lipsită de cuviință. Peste șase ani Vasile Lupu va revendica imaginile sfinte de la țar și le va avea la sfîrșitul lui 1639, cînd la 29 decembrie mulțumește pentru primirea lor[58]).

Cînd Varlaam a călcat pămîntul Moldovei nu mai era în

---

54) *idem*, p. I9.
55) *idem*, p. 22.
56) *idem*, p. 20.
57) El figurează printre donatorii Secului. Biblioteca Academiei R.P.R., *Ms. rom. 5691*, f. 40 r. La 20 oct. 1640 hărăzește mănăstirii o prisacă și jumătate de eleșteu la Brătulești. În 1631 dăruise Secului partea sa de moșie la Cofești, parte din Fîtingești cu vad de moară și vie (*Ms. rom. 5696*, f. 320).
58) **[Gh. Bezviconi]**, *Manuscrise rusești ale Academiei R.P.R.*, p. 11-12.

scaun Miron Barnovski, iar Anastasie Crimca se retrăsese la Dragomirna, unde în curînd avea să închidă ochii, desemnîndu-și succesor pe Atanasie, care a păstorit destul de puțin în scaunul lui Teoctist (murea și el peste doi ani, la 13 iulie 1632) [59]). Domnea Alexandru Coconul și din 28 aprilie 1630, fratele lui Petru Movilă: Moise Vodă. Varlaam nu s-a mai înapoiat la Suceava, ci la Secul, unde în martie 1631 se întîlnește documentar în chinovia condusă de ucenicul său Gheorghe, ales între timp egumen [60]).

În 1632, domn fiind Iliaș, la recomandarea patriarhului Moscovei și a marelui arhimandrit de la Pecerska Lavra, Varlaam a fost ales mitropolit al Moldovei, fapt care, răsturnînd ordinea promovărilor episcopale de pînă atunci, a putut mîhni pe eparhiotul de la Roman. În excepție trebuiesc înțelese mai întîi calitățile duhovnicești de cărturar a noului vlădică, faptul împăcării domnitorului cu partidul boierimii de țară, din care alesul făcea parte, dar în primul rînd recomandarea patriarhului Moscovei, concurs pentru care Varlaam reamintește epistolar țarului în 1637: «*cu rugăciunile și binecuvîntarea* Prea Sfîntului Părinte a Fericitului și întru sfinți *adormitul Patriarh al Moscovei chir Filaret Nichitichi, învrednicit a fi în scaunul Mitropoliei acestei țări a Moldovei*, nu știu în ce chip să aștern mulțumite Maiestății Voastre pentru atîtea binefaceri pe care le-am primit de la liberalitatea Voastră» [61]).

O notă slavă scrisă pe manuscrisul pravilei lui Eustratie Logofătul atestă ziua hirotonisirii: «*1632 luna septembrie 23 zile, Duminică s-a sfințit Varlaam Mitropolitul Moldovei, citindu-se evanghelia duminicei întîia de la Luca, cap. V.*: Sta Iisus lîngă Lacul Ghenizaretului... «Și în acea zi predică Meletie Sirigul, marele dascăl din Creta» [62]). Între hîrtiile rămase de la Demostene Russo s-a păstrat transcrierea începutului de predică a lui Meletie după manuscrisul autograf din Biblioteca Metohului sf. Mormînt din Constantinopol (nr. 780), asupra căreia referise încă din 1897 și bibliograful A. Papadopulos-Kerameos:

«Iisus stă lîngă lacul...» Luca 5.

Corăbii, mreji și pescari, mare, liniște și osteneli mari toată noaptea vedem acolo spre părțile Galileei în lacul Ghenisaret, dar niciun vînat, nici un pește, și acest lucru fiindcă lipsea iscusitul și meșterul pescar. Dar iată că pe neașteptate vine și se apropie de lac, și intrînd într-una din corăbii învățătorul lumei ca pescar, sau mai bine zis ca cîrmaciu și căpitan, îndată s-a prins mulțime nenumărată de pește de se rupeau mrejele, și fără ca să cadă peștii în lac, s-au umplut amîndouă corăbiile.

---

59) **Iorga**, *Inscripții din bisericile Romîniei*, I, Buc., 1905, p. 41.

60) **Ghibănescu**, *Sur. și izv.*, XXI, p. 35.

61) **Dragomir**, *mem. cit.*, p. 91, **Damian P. Bogdan**, *Între Romîni și Ruși, I. Legături și influențe pînă la jumătatea veacului XVII*, în *Analele romîno-sovietice*, 2 (nov.-dec. 1946), p. 266-267.

62) **Timotei Cipariu**, *Principia de limba și de scriptura*, Blasiu. MDCCCLXVI, p. 113-114; *Chrestomatia*, p. XXXI; **I. Bianu**, *Manuscriptulu romanescu de la 1632 a lui Eustratie Logofătul*, în *Columna lui Traian*, a. 2 (1882), p. 212; **J. Pargoire**, *Meletios Syrigos, sa vie et ses oeuvres*, în *Échos d'Orient*, a. 10 (1908), p. 267.

O, semn vădit al tainei ce am văzut astăzi! Căci biserica noastră a neamurilor, ostenindu-se în toată noaptea necredinţei în această mare a lumei, n-a dobîndit nici un cîştig, iar după ce a venit Hristos la cîrmă cu preoţia şi învăţătura lui, atunci cîtă mulţime de suflete s-au prins şi au devenit mîncare la tainicul ospăţ al lui Dumnezeu. Astăzi ia cu sine la vînatul său un pescar, ba chiar încredinţează cîrma şi îi porunceşte să mîie la adînc şi să arunce după cuvîntul său mrejele ca să prindă peştii săi.

Oameni buni, priviţi cu băgare de seamă acest pescuit! Căci dacă s-ar prinde cineva, nu spre moarte, ci spre viaţă vine de la înnec şi va avea în gură un statir de aur că să-şi plătească toate datoriile; chiar dacă pescuitul se face în noaptea vieţii, nu staţi la îndoială, căci iată că făclia se pune în sfeşnic şi sarea pămîntului începe să îndulcească pămîntul şi cetatea lui Dumnezeu se întemeiază pe un munte neclintit şi noi la timpul cuvenit vom da merinde cuvenită»... [63]).

Din această zi începe activitatea de păstor al Moldovei a lui Varlaam care se înscrie cu excepţionale împliniri duhovniceşti de cărturărie, har şi politică.

* * *

Cînd fu răsturnat Alexandru Iliaş (5 apr. 1633), Varlaam păstori în scurta ridicare de-a doua a lui Miron Barnovski (apr. 1633-22 iunie 1633), sub Moise Movilă (25 iunie 1633—apr. 1634) şi binecuvîntă dintru început domnia lui Vasile Lupu (27 aprilie 1634) [64]).

Biserica vecină a Kievului, după încheierea discuţiilor pasionante ale prelaţilor localnici în jurul succesiunii lui Sigismund III († 20 apr. 1632), a hotărît depunerea primatului Isaia, înălţat cu ajutor căzăcesc la moartea lui Iov Boreţki, şi alese cu unanimitatea celor 49 voturi mitropolit pe Petru Movilă, confirmat în chiar ziua încoronării noului rege Vladislav IV, (2 mar. 1633), duminica Tomii [65]). Cronicarul Joachim Jerlicoz, căruia nu-i sînt la îndemînă destule epitete împotriva noului ales, scrie că Movilă a fost hirotonisit arhiereu în biserica romînească din Lwow, cu hramul Uspeniei, în fruntea soborului oficiind mitropolitul Moldovei, chemat anume pentru ceremonie din ţara rudelor [66]).

Cel ce-şi schimbase numele de Lupu în Vasile după răsări-

---

63) *Studii istorice greco-romîne — Opere postume —*, tom. I, Buc. 1939, p. 232-233. *Ms. grecesc 967* din Biblioteca Academiei R.P.R. conţine între f. 145 r-187 v. cuvîntările lui Syrigos rostite înaintea familiei domneşti şi a lui Varlaam pînă în 1640 (**Nestor Camariano.** *Catalogul manuscriselor greceşti*, II, Buc., 194 , p. 66-63).

64 **Ion Ionaşcu**, *Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Romînească*, în *Documente privind istoria Romîniei, Introducere*, vol. I, Buc,, 1956, p. 491.

65) **Antoine Malvy** şi **Marcel Vilier**, *La Confession ortodoxe* de **Pierre Moghila**, *métropolite de Kiev* (1633-1646), Roma-Paris, 1927 (Colecţia „*Orientalia Christiana*", vol. X, nr. 39), p. XIII.

66) *Arhiva istorică*, tom. II, p. 12-17; **Ion I. Nistor**, *Ucraina în oglinda cronicelor moldoveneşti*, în *An. Ac. Rom.*, ser. III, t, XXIV, p. 86.

teanul împărat legiuitor și care își rîvnea curtea în splendorile vechii tradiții bizantine[67]), zelos să-și întreacă înaintașii, începu să construiască nouă catedrală în Iași, care să-i fie și grobniță, Trei-Ierarhii, pentru care aduse arhitecți, meșteri, materiale și pictori de oriunde-i ajungea faima. Arhitect a fost ales Ienache Etisi, un Circasian. Registrele arhivului diplomatic din Moscova în care se consemnează declarații, rezumate de protocol și, alteori, se păstrează corespondență sînt încărcate de cererile lui Vasile Lupu pentru trimiterea de pictori, între 1638-1642. La Iași au lucrat pe schelele Trei-Sfetitelor pictorii: Isidor Pospeev, Iacov Gavrilov, Deico Iacovlev, Pronca Michitin, Mihail Ivanov, Timușca Gavrilov, fiul lui Iacov ce murise în Moldova, Procopie Iarțov[67 bis]). Lucrul s-a început în 1637, an cînd Varlaam trimise să se cumpere «hier de nevoaie». Scrisoarea prilejuită la 8 august către Simon «domnul și birăul de Bistrițî» o adaugă Varlaam cu următoarea informație militară:

«...*venit-au un Paș* (sic) *cu nește oști turcești de este la Șmil, și Măria Sa Domnu nostru încă-i mârsu cu oștile sale într/-/acolea, iară cară greale ce-au fost le-au înturnat la Iaș și înțelegeam că vor ieși la cîmpi spre Dașov după nește Tătar(i) ce-au rîmas de-a lui Cantemir Pașea, de nu-s închinați acei Tătar i) nice împîratului, nice altui nimănuia, ce îmblă ei de capul său. Ce nu știm pînă unde le va fi mărsul. Iară de aiuri de nicăiuri nu e nici o grijă*»[68]).

La începutul anului 1637 ajunge în cetatea de scaun pelerinul rus Gagara, care a lăsat un edificator jurnal din drumeția peste Țara-Romînească și Moldova (*Viața și mersul la Ierusalim și în Egipt al lui Vasilie Iacovlev Gagara din Kazan, în anii 1634-1637*). Ce-i reținea privirea aici, în străvechiul *Viașce — v. Iașce*, care e Iașul străvechi? Orizontul ortodox al locului.

«Venit-am în Țara Valahă (=Moldova), unde trăiește voevodul valah, numele orașului e Iași, iar într-însul se află numeroase mănăstiri. Într-unele, împotriva obiceiului rusesc, sînt (orînduiți) arhimandriți, iar întraltele egumeni. Lăcașurile sînt de piatră, sunetul clopotelor e același ca la noi, iar credința (așișderea) creștinească (=ortodoxă). De la oraș (cale ca) la vreo verstă se găsește mănăstirea patriarhului Ierusalimului, clădire foarte frumoasă, cu lăcașul milosîrdiei dumnezeești, tare minunat clădit. Cînd patriarhul sosește în Moldova pentru milostenie, e găzduit în acea mănăstire. Iar mitropolitul valah (=*Varlaam*) trăiește în orașul Sițava, de la Iași depărtare de două zile; în acel

---

67) **Iorga**, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de Răsărit în tutela patriarhiei de Constantinopole și a bisericii ortodoxe* în *An. Ac. Rom.*, seria II, tom. XXXVI, 1913-1914, p. 207 și urm.: *Istoria Romînilor prin călători*, I., p. 253; *Etudes byzantines, II*, p. 272.

67 bis) **Al. Lapedatu**, *Icoanele lui Farnovski Vodă de la Moscova și zugrafii Trei Ierarhilor din Iași*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1912, p. 113; **P. Constantinescu-Iași**, *Influențe ale arhitecturii vechi rusești asupra vechii arhitecturi românești*, Buc., 1951, p. 30; *Relații culturale ruso-române din trecut;* Buc., 1954, p. 156; Academia R.P.R., *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, Buc., 1957, p. 268 etc.

68) **Hurmuzaki**, XV, part. II-a, p. 1035-1036; *Documentele Bistriței*, I, p. 59-61.

oraş, Siţava, se păstrează moaştele sfîntului mucenic al lui Hristos, Ioan cel Nou».

Urmăreşte cu atenţie comparativă procesiunea sfinţirii apelor la Iaşi:

«Iar întăritură lîngă oraş nu e, deoarece împăratul turc nu admite s-o facă; altfel (socoate el) se vor despărţi de el. Numai curtea domnească e întărită. Pe cînd mă găseam acolo, *mitropolitul a venit la sărbatoarea bobotezei şi a binecuvîntat-o.* Şi cu crucile au mers la sfinţirea apei. Împotriva cinului nostru, deosebirea venea de-acolo că în faţa crucilor şi a ţarului merg (la noi) slujitorii cu puşti şi berdîşi şi se bate din tobe; cîtă vreme pentru voevodul valah şi pentru fiul său (= Vasile Lupu şi voevodiciul Ioan) sînt ridicate două locuri (= tronuri) asemenea scaunelor nemţeşti, acoperite cu catifea roşie. Cînd se întorc de la apă, şi aici se trag focuri de arme mari, din tunuri, din puşti».

Vede ridicîndu-se zidurile de înconjur de la Trei Ierarhi, află şi se informează despre proiectul lui Varlaam de a întemeia academia Moldovei, unde, între altele se va preda şi limba lui:

«După sfatul dat de patriarh voevodului (= Vasile Lupu) şi după binecuvîntarea *Mitropolitului* (= *Varlaam)* s-a început să se clădească o mănăstire cît cetatea Kremlinului, cu un zid de piatră pentru apărare (pentru) cînd vor veni împotriva lor cu război sultanul turc şi hanul Crimeii. *Mitropolitul* (= Varlaam) *doreşte să înfiinţeze o şcoală, unde ar putea să înveţe trei sau patru sute de copii şi doreşte să li se predea citirea rusească».*

Mai mult. Prezenţa sa în Iaşi, îl face pe Varlaam, poate din diplomaţie, spre a deslusi rostul pelerinului rus în lume şi la Iaşi, să-l invite la sine şi să convorbească în intimitate. Gagara reproduce chiar dialogul dintre el şi Varlaam:

«*Iar a doua zi după botează, mitropolitul m-a poftit pe mine, robul cu multe păcate, la masă şi m-am dus la el la masă şi el mi-a povestit cele ce se petrec în felurite ţări. Din nou am auzit trăgîndu-se focuri la acea sărbătoare — Întrebam: de ce s-au tras focuri şi ce prilej de bucurie a fost? Şi el mi-a răspuns: «S-au tras focuri în semn de bucurie că a sosit un ceauş de la sultan către voevodul moldovean, iar în hrisoavele* (ce i-a trimis) *acestuia scrie: să nu te desparţi de mine şi să te alături cu acei împăraţi şi regi care fac front împotriva mea. Cît eu domnesc ai să trăieşti (în pace), iar după moartea ta voi statornici ca fiii tăi să stăpînească, ei să domnească. Pe voevozii romîni din trecut îi schimba des, cel mult dacă rămîneau în domnie un an, doi; iar pe mulţi i-a pedepsit cu moartea. În prezent s-ar fi comunicat sultanului că ţarul rus ar fi pornit împotriva lui şi cu el, cu armată, merge împăratul creştinesc* (= german) *şi regesc lituan şi mulţi alţi împăraţi şi regi»* [69].

În acelaşi mod va nara festivităţile bobotezei şi Bandinus peste 10 ani, cu participarea lui Varlaam, căruia îi descrie ornatele, şi Paul de Alep în 1653.

Pe cînd muntenii putuseră căpăta uşor, prin dărnicie şi prin

---

69) **Gh. Bezviconi,** *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia,* Buc., 1947, p. 42-44.

trecerea lui Udrişte Năsturel, ce studiase la Kiev, tipografia de la Petru Movilă ca să temeinicească un curent de imprimerie întrerupt cum dovedesc cărţile apărute între 1635-1650 la Cîmpulung, Govora, Tîrgovişte şi Dealul, — în Moldova cel ce răsturnase pe fratele mitropolitului din Kiev, pe Moise vodă, şi uneltise să fie sugrumată «ruda» credincioasă de la Bîrnova, nu dobîndi pînă tîrziu şi numai împăcîndu-se, cu daruri şi prin intervenţia ruşilor, ceea ce convenea diplomaţiei polone şi calculelor lui Lupu, sprijinul tiparului de la Kiev, neîntrecut în tot răsăritul [70]). În 1637 Mitropolitul Varlaam scrisese ţarului Mihail:

«Unde se aude între oameni de un izvor bun, pururea curgător, acolo mulţi venind se răcoresc, şi unde-şi răspîndeşte soarele razele sale acolo întuneric de fel nu se arată. Prin lucrarea atotputernicului Dumnezeu şi prin bunătatea lui nespusă, Vi s-a dăruit mai aleasă decît altora întelepciune şi în Hristos Dumnezeu cucernicie, care se aude în toată lumea, de aceea şi smerenia noastră, binecredinciosule Domn, Ţar şi Mare Cneaz Mihail Feodorovici, singur stăpînitor a toată Rusia, îmbogăţit fiind prin liberalitatea voastră nesecată, ţiind în minte neuitat pînă la cea din urmă răsuflare, rog pe milostivul Dumnezeu pentru viaţă îndelungată, sănătate şi biruinţă asupra duşmanilor Împărăţiei Voastre bineîncununate şi pentru de Dumnezeu dăruiţii şi prea iubiţii fii ai Împărăţiei voastre, pentru Ţarul Alexie şi Ţareviciul Ivan, ca viaţa fără de prihană a Împărăţiei lor să se învrednicească a ii sub acoperemîntul atotputernicului Dumnezeu în singur stăpînia înaltului tron părintesc. Noi smeritul *Varlaam, care am fost ca arhimandrit trimis de Domnul Moldovei Barnovski la Împărăţia Voastră prealuminată pentru sfintele icoane iar acum cu harul lui Dumnezeu şi cu rugăciunile şi cu binecuvîntarea prea sfinţitului părinte a fericitului şi întru sfinţi adormitului patriarh al Moscovei, chir Filaret Nichitici, învrednicit a fi în scaunul mitropoliei acestei Ţări a Moldovei, nu ştiu în ce chip să aştern mulţumite Maiestăţii Voastre pentru atîtea binefaceri,* care le-am primit de la liberalitatea voastră. Dar întîmplîndu-se să vină acolo în împărăţia voastră pravoslavnică boerul Domnului nostru, am trimis şi eu slujba şi martiriul Sfîntului Ioan care a suferit martiriu în Bielgorod şi corpul lui zace întreg neputrezit, făcînd minuni prin vindecare, în Mitropolia mea, a Sucevei. Am trimis şi chipul lui spre binecuvîntarea şi întărirea ţării Voastre dreptmăritoare, *şi despre rîvna noastră, care ne-a fost pentru sf. biserică a răsăritului şi dorinţa de a traduce în limba romînească cartea sfîntului Calist, cuvîntările la sfînta evanghelie, ca să cetească preoţii în biserică spre învăţătura Romînilor credincioşi este gata şi scrisă, numai să se dea la tipar, s-o tipărească, dar fiindcă ne ţine mîna grea a Agarenilor şi nu sîntem liberi de haraciul lor nici preoţii şi nici*

---

70) **Gabriel Strempel,** *Sprijinul acordat de Rusia tiparului romînesc în secolul al XVII-lea,* în *Studii şi Cercetări de bibliologie,* I (1955), p. 19; acelaşi, *Relaţii romîno-ruse în lumina tiparului,* Buc., 1956, p. 6 şi urm.; **Dan Simonescu** şi **Damian P. Bogdan,** *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab,* Buc., 1939, p. 5-19 (extras din *Biserica Ortodoxă Română*).

vlădicii, ci toți sîntem supuși, de-aceea îndrăznim a cere ajutor pentru lucrul acesta și de la liberalitatea Împărăției Voastre, iar Domnul Dumnezeu va răsplăti cu însutită răsplată și cu gustarea eternelor bunuri și te va ține mulți ani și cu luminată biruință va întări țara ta drept măritoare pînă la adînci bătrînețe. Amin.

S-a scris în Mitropolia de Dumnezeu păzităi cetăți a Sucevei în anul de la facerea lumei 7145, iar anii Domnului 1637»[71]).

Răspunsul țarului nu-l avem, fiindcă la această dată nu era făcută împăcarea între Petru Movilă și domnul Moldovei, fapt cert e că «*ajutorul pentru lucrul acesta*» al tiparului a venit peste trei ani, din altă parte, de la Petru Movilă.

Primele matrițe și meșteșugari soseau în 1640[72]) de la Kiev, cum Varlaam scrie îndatorat în predoslovia *Cazaniei*, cum probează tăietura buchilor cu care s-au cules primele coale și cum se datează pagina de titlu *1640*, pe foarte puține variante din această tipăritură răspîndită, dintre care una din biblioteca lui Hașdeu[73]). Cînd litera s-a terminat, moldovenii s-au îndreptat către Lwow. Tot atunci s-a făcut apel și la vîrfurile profesorimii maloruse pentru predania de la Trei-Ierarhi.

În 1641 Vasile Lupu, care se adresase călugărilor stavropighiei din Lwow pentru «șrift» necesar tipografiei ieșene și primise răspunsul dorit, trimitea pe călugărul kievean Pociațchi, fost conducătorul imprimeriei din *Lavră* și acum, ca egumen la Trei-Ierarhi, directorul colegiului vasilian și al tipografiei, să aducă materialul trebuitor, prese, buchii și culegători din Lwow. În letopisețul Frăției stavropighiene din Lwow, alcătuit după vechi documente de Dionisie Zubryki se consemnează că «La dorința Domnitorului Moldovei Vasile, Frăția a turnat pentru el, în tipografia ei, litere de tipar cu caracter slav. După litere a trimis pe un preot și un funcționar. Domnitorul în scrisoarea din 12 ianuarie [1641] a rugat să i se dea ajutor cînd ar avea lipsă de bani și ca să i se trimeată o însemnare a lucrurilor de cari biserica are nevoie»[74]). Voievodul se întîlnește de la această dată printre miluitorii institutului stavropighian, alături de Movilești;[75]) aceeași cronică rezumă sub anul *1647*: «Domnitorul

---

71) **Dragomir,** *mem. cit.*, p. 90-92.

72 Grave lipsuri de cultură, de informație și control pentru începuturile tipografiei ieșene, pe care le datează *„din 1632, primele teascuri Petre Movilă, de origină romînească, mitropolit al Kievului, dăruiește în acest an o tipografie lui Vasile Lupu“* la **Neculae Th. Ioanițiu,** *Istoria editurii romînești,* Buc. 1935, p. 25. La același termenul ultim: *„Tipografia nu dăinui mult. Pînă în anul 1673“*. Patru afirmări: patru erori, într-o sinteză, chipurile, a editurilor!

73) **Academia R. P. R.,** *registrul inventar al cărților vechi romînești,* Nr. 45 (2).

74) **Pr. Dimitrie Țopa,** *Moldova și biserica ortodoxă din Leov,* în *Junimea Literară,* a. 15 (1926), p. 126.

75) **P. P. Panaitescu,** *Fundațiuni religioase în Galiția,* în *Bul. Com. Mon. Ist.* a. 22 (1929), fasc. 59, p. 1-12; **D. Dan,** *Mănăstirea Sucevița,* Buc. 1923, p. 204.

Moldovei Vasile a trimis pentru biserică 170 zolți și 20 groși și pentru un felon 11 arșini de stofă brodată»[75])bis.

În afară de gramata Patriarhului Teofan, pentru închiderea sinodului din 1642, tipografia din Iași nu tipări decît cărți romînești. Excepție face doar un *Catihisis* slav *«tipărit în Iaşii Moldovei în Mînăstirea Trei-Ierarhi în anul de la Hs. 1642 decemvrie 20»*, neieșit pînă acum la iveală, dar copiat, păstrat într-un manuscris din Leningrad, descris de V. I. Sreznevskij și Th. Pokrovskij, în *Descrierea secției manuscrise a Bibliotecii Academiei imperiale de științe*, II, 1915, Petrograd, p. 131 (în rusește) și semnalat la noi de Damian P. Bogdan[76]). Observăm că este o deosebire de subliniat între teascul muntean, care de preferință, reeditînd texte rusești, literaturei religioase, limba slavonă alături de cele cîteva cărți romînești și teascul de la Iași, din care apar numai texte romînești în cea mai bună limbă a țării.

Prima carte apărută la Iași în tipografia cea nouă fu cazania Mitropolitului Varlaam, după *Păucenia* lui Calist, traducere și adaptare imprimată (în 1616) în Cîrlos (Galiția). Titlul însuși o scurtă istorie a tipăriturii: «*Carte romînească de învățătură dumenecele preste an, și la praznice împărătești, și la svenți Mari, cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasilie Voivodul și domnul țării Mol/dovei/ di în multe scripturi tălmăcită de în limba slovenească pre limba Romeniască, de Varlaamu Mitropolitulu de țara Moldovei — În tipari/u/l Domnesc, în Mănăstirea Trei-S-eli. În Iași, dela Hs. 1643*», din care s-au făcut patru tiraje — ceea ce explică diferențele de poartă și de datare pe exemplare, împînzind ca nici o altă tipăritură bisericile romînești de pretutindeni cu explicări evanghelizatoare în graiul țărănesc și contribuind, odată cu romînizarea oficiilor de cult, la unificarea sufletească a credincioșilor despărțiți în voievodate și asupriri impuse peste hotare[77]).

Lucrul cel mare se împlinise. I-au urmat *Șapte taine A be-*

---

75) bis. **D. Țopa**, art. cit., pag. 127.

76) *Contribuțiuni la bibliografia romînească veche—Tipărituri dintre anii 1546-1762 necunoscute la noi*, Buc., 1938, p. 7-8 (extras din *Biserica Ortodoxă Română*), după care **Bianu** și **Simonescu** în *Bibl. rom. veche*, t. IV, pagina 23-24.

77) Cu ocazia tricentenarului *Cazaniei* s-au publicat cîteva lucrări de valorificare și analiză comparatistă. In primul rînd se impun prin contribuțiile documentare, piozitatea evocării și acurateța imprimării, lucrarea pr. prof. **Florea Mureșanu**, *Cazania lui Varlaam, 1643-1943, prezentare în imagini*, Cluj, 1944; **Atanasie Popa**, *Cazania lui Varlaam*, 1643, Timișoara, 1944, cu valoroase relevări de grafică; **Gr. Scorpan**, *Locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI și XVII*, Iași, 1943 (extras din *Cercetări istorice;* **Leca Morariu**, *Cazania lui Varlaam*, R.-Vîlcii, 1945; **Augustin Z. N. Pop**, *Cazania cea fără bătrînețe*, în *Bucovina Literară*, a 3 (1943), n. 55, p. 2 același, *Cazania Mitropolitului Varlaam după 300 ani*, în *Universul literar*, 10 mai 1944, p. 1; **Vasile Alexandrescu**, *Cazania lui Varlaam* în *Făt-Frumos*, a. 14, p. 103; **Emanoil Bucuță**, *Cazania lui Varlaam, carte romînească de învățătură*, în *Albina*, a. 48 (1945), nr. 11-12 p. 4; pe lîngă mai vechile: **G. Comșa**, *Istoria predicei la romîni* Buc., 1921, p. 35 și urm.; **P. V. Haneș**, *Vechile noastre cazanii, Coresi, Varlaam, Mănăstirea Dealu*, Buc., f. a., p. 23-29 (Colecțiunea „Prietenii istoriei literare"); **Dan Smîrtînescu**, *Cartea romînească de învățătură a lui Varlaam* în *Artă și tehnică grafică*, Caietul 3 (martie 1938) p. 54-58.

searecii. Tipărite cu învățătura şi cu toată cheltuiala Mării sale Ioan Vasilie Voevod în tipariul cel Domnesc în tîrg în Iași, în 1644, pornită din inițiativa lui Varlaam ce se deduce din esența dogmatică a textului şi predoslavie; în anul următor apăreau *Cartea carea să chiamî răspunsul împotriva catehismului Calvinesc făcutî de părintele Varlaam, Mitropolitul Suciîvei şi Arhiepspul țării Moldovei*[77 bis]) şi *Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu* [78]) iar în 1646 *Cartea Romîneascî de învățătură de la pravilele împărătești şi dela alte giudețe. Cu zisa, cu toată cheltuiala lui Vasilie Voievodul şi Domnului Țărîî Moldovei, diînmulte scripturi tîlmăcită diîn limba Ilenească, pre limba Romînească.* La 1650, flăcările mistuiau tipografia lui Varlaam şi odată cu distrugerea aparaturii începu golul de imprimerie întins pînă la Dosoftei.

Mănăstirea Trei-Ierarhi ridicată din lespezi de marmură dăltuite în arabescuri şi pe ziduri cu bogăție de aur s-a tîrnosit de Varlaam la 6 mai 1639 cu sobor de pretutindeni [79]). Mai întîi s-au gătat zidurile împrejurătoare şi clopotnița, dar împodobirea picturală şi lucrul desăvîrşit mai dură încă. Peste doi ani iură aduse din Țarigrad moaştele sf. Parascheva, Vasile Vodă plătind cu multe pungi «despovărarea datoriilor de nesuferit şi nenumărate» Patriarhului Partenie cel bătrîn, care în corespondența către voievod socotește racla «un semn de mulțumire față de fiul sufletesc prea iubit şi de sfințire Țării sale [80])». Trimetea moaştele însoțite de Mitropoliții Ioanichie al Heracleei, de Partenie al Adrianopolului şi de Teofan al Paleopatrului, întîmpinați, raclă şi vlădici, la Galați, de însuşi Vasile Lupu, de mult cler în odăjdii, de episcopii de Roman şi Huşi, de Mitropolitul Varlaam, de boieri şi prostime. Ele au fost purtate într-o caretă cu straie sfinte pe drumurile de sat de-a lungul principatului, întîmpinate de plugari îngenunchiați în acel miez de vară pînă la Iaşi, unde fură primite în noua ctitorie pe umeri de clerici — cum se priveşte în xilografia lui Ilia din *Cazanie,* reprezentînd jitia sf. Parascheva [81]). Inscripția pe chivot, după pomenirea voievodului şi a Mitropolitului Varlaam, trece şi naşterea Voievodiciului Ştefăniță Lupu. Egumen al Treisfetitelor a fost rînduit Arhimandritul Sofronie Pociațki, directorul colegiului vasilian şi viitorul conducător al tipografiei, aşezată tot în chiliile de-acolo. Cu aceeaşi întreită calitate plecase şi din Kiev [82]).

---

77 bis.) Pentru exegeza dogmatică **N. Chițescu,** *Trei sute de ani de la „Răspunsul la catehismul calvinesc", al lui Varlaam al Moldovei* (1645-1945), în *Revista Biserica Ortodoxă Romînă,* a 63 (1945), n. 11-12, p. 618-639. Regretatul istoric literar N. Cartojan pregătise, pentru Colecția „Texte de literatură veche romînească", n. 1, editarea facsimilată a *Răspunsului* lui Varlaam, „rămasă în corecturi-şpalturi la moartea profesorului" informează **Dan Simonescu** în *N. Cartojan,* (1883-1944), Buc., 1945, p. 213 (extras din *Revista istorică romînă*).

78) **Dan Simonescu,** *Contribuțiuni la Bibliografia romînească veche,* în *Studii şi Cercetări de bibliologie, I (1955),* p. 247-248.

79) **Melchisedek,** în *Bis. Ort. Rom.,* a. 12, (1887), p. 875; acelaşi, *Notițe,* p. 169-171; **Iorga,** *Ist. Bis. Rom.;* I. p. 307-313.

80) **Hurmuzaki,** XIV, p. 139.

81) **Bianu şi Hodoş,** *Bibl. rom. veche,* t. I, p. 142.

82) **Melchisedek,** *Notițe,* p. 172; **Iorga,** *Vasile Lupu următor al împăraților din Răsărit,* p. 218; *Ist. bis. rom.,* I, p. 307; **P. P. Panaitescu,** op. cit., pg. 83.

Patetica evocare a unui consiliu de război ţinut înaintea uşilor împărăteşti, glosare pus de monahul Mihail fiul lui Nistor pe o carte a Voroneţului (transcrisă de **Franz Adolf Wickenhauser**, *Geschicte der Klőster Woronez und Putna*, Cernăuţi, 1886, p. 22): «În anul acesta 7148 (=1640), luna iunie 30, Io Vasile Voevod, din mila lui Dumnezeu domn ţării Moldovei, cu cinstitul *Mitrolit Varlaam*, cu biv vel logofătul Gavrilaş, cu cinstitul domn Gavriil hatmanul, fratele său, cu Iordache vel vistiernicul, cu Toderaşcu treti logofăt, cu ceilalţi boieri moldoveneşti şi cu o ceată mare de voinici păgîni, Agareni, Tătari şi Cerchezi, a sosit în această sfîntă mînăstire, Duminică după masă şi a rămas pînă luni. Dimineaţă, a ţinut divan înaintea uşii, unde se odihnise noaptea, iar apoi a plecat spre sfînta mînăstire Slatina. Şi venind Marţi, a trimis Dumnezeu o plcaie atît de îngrozitoare, încît apa Maghernitei s-a revărsat în mînăstire şi ajungeau la poartă pînă la genunchi. Nici un frate nu-şi aducea aminte, nici cei mai bătrîni, de o apă atît de mare».

Autograful nu poate fi suspectat întrucît arătările de divan corespund şi datarea merge pînă la zi [82] bis).

Numele lui Varlaam cîşitigase autoritate în lumea ortodoxă. Următoarea încheiere de condică, mult timp necunoscută, consemnînd candidaturile pentru scaunul rămas vacant după depunerea şi sugrumarea lui Chiril Lucaris, îl atestă printre cei trei ierarhi dintre care avea să fie ales alt păstor patriarhal la Constantinopol în 1639:

«Prea sfîntul şi prea înaltul şi ecumenic scaun patriarhicesc al Constantinopolului, rămînînd fără adevărat şi legal ocrotitor, după ce Chiril, fost mitropolit al Veriei, care a stat ca patriarh în mod necanonic şi samavolnic, precum se văd pe foaia din faţă în actul sinodal de caterisire nelegiuirile sale una cîte una, după felul lor, şi în general toată purtarea lui de la întîia pînă la cea din urmă nelegiuire.

Noi, care ne-am aflat aci, întrunindu-ne în biserica patriarhicească a Sfîntului mare mucenic Gheorghe, am procedat la votul canonic, punînd printre candidaţi întîi pe preasfinţitul mitropolit al preasfintei Mitropolii a Adrianopolului, pe iubitul în Hristos frate şi împreună liturghisitor chir *Partenie*, apoi pe prea sfinţitul Mitropolit al Nicheei chir *Porfirie* şi în al treilea rînd pe prea sfinţitul *Mitropolit al Moldovei Chir Varlaam*.

Spre credinţa celor de mai sus s-au trecut numele lor în sfînta condică de faţă a Marei Biserici a lui Hristos.

În anul 1639, Iunie 1, indictionul 7.

† *Meletie* al Efesului
† *Ioanichie* al Eracliei
† *Antim* al Chizicului
† *Macarie* al Tîrnovei
† *Pahomie* al Chalchedonului
† *Iezechiil* al Amasiei
† *Grigorie* al Larisei
† *Daniil* al Atenei
† *Partenie* al Patrasului-Vechi
† *Partenie* al Ianinei
† *Daniil* al Seresului
† *Ioanichie* al Veriei
† *(.....)* al Campaniei
† *Hrisant* al Brusei

82 bis. **Erast Costea**, *Patru conferinţe*, 1943, p. 11.

† *Ieremia*, fost al Smirnei
† *Meletie* al Rodosului
† *Gavriil* al Filipopolei
† *Antonie* al Dristrei
† *Partenie* al Iconionului
† *Ignatie*, fost al Hiosului
† *Daniil* al Didimotihului
† *Damaschin* al Viziei
† *Asachie* al Mesimvriei
† *Neofit(?)* al Mediei
† *Sofronie* al Selimvriei
† *Maxim(?)* al Eghinei
† *Mitrofan* al Anhialului [83])

Cuprinderea lui Varlaam în păstratul act sinodal alătură o semificaţie înălţătoare personalităţii sale şi deopotrivă pentru mitropolia pe care o reprezenta. Ea fixează prestigiul cu care ortodoxia moldovenească se impusese prin oamenii ei, prin actele ei de iniţiativă şi prin destule dovezi de sprijin material [84]). Istoria bisericii romîne nu mai cunoaşte alt caz, nici înainte de 1639, nici după, cînd un ierarh al său să fie în ipostasa alegerii în scaunul ecumenic.

În 7 apr. 1640, exarhul ţinuturilor ucrainiene informa pe ţar că Vasile Vodă cere profesori pentru *şcoala* pe care năzuia s-o deschidă în Iaşi şi insista să-i trimită «*pentru a învăţa pe boieri /.../ carte grecească şi slavonească*», dar ăstimp în şcolile Moscovei nu se găsea decît un singur elenist emerit, care n-a venit la Iaşi, Epifan Slavenski, ceilalţi fiind latinizanţi [84])bis. De la comisul Furtună se cumpărase la 15 apr. 1641 o casă uimitor de mare lîngă helesteul Bahluiului.

În ce limbă avea să se predea şi s-au urmat cursurile la Trei-Ierarhi? Bandinus care vizitează canonic Moldova în 1646, observă că în cea mai mare parte ele s-au ţinut în *latineşte*, limbă pe care o întrebuinţau şi colegiile din Bar, Lwow, Kiev, Moscova, limba consacrată în Occidentul culturii feudale, pe lîngă iniţieri de slavă, grecească şi romînească, ţinînd seamă că împrejurul lui Movilă însuşi erau destui moldoveni. Obiecte de învăţămînt: gramatica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia, teologia, muzica. Fiii lui Miron Costin ştiau latineşte. Spătarul Milescu, de asemenea, este elev al acestui colegiu. După 1646 la colegiul de la Trei-Ierarhi se afirmă, sub o influenţă sudică şi, mai vîrtos din Rusia, un preponderent spirit grecesc [85]).

Şcoala s-a închis înainte de sfîrşitul domniei lui Lupu, poate din cauza vre unui conflict cu reprezentantul atît de călduros al elementului romînesc, Mitropolitul Varlaam» [86]). Colegiul va fi mistuit de flăcări în 1648.

---

83) **Demostene Russo**, *op. cit.*, p. 229-235.
84) **C. C. Giurescu**, *Istoria Romînilor*, III, (part. I), p. 92 şi urm.
84) bis.) **Dragomir**, *op. cit.*, p. 90.
85) **Urechia**, *Istoria şcoalelor de la 1800-1864*, T. I. Buc., 1892, p. 8-10; **Iorga**, *Ist. bis. rom.*, I, p. 308; **V. Radu**, *Voyage du patriarche Macarie d'Antiochie*, Paris, 1927, p. 191; **G. Călinescu**, *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni*, în *Diplomatarium italicum*, a 2 (1930), p. 357; **Ilie Minea**, *Din istoria culturii romîneşti*, Iaşi, 1935, p. 17 şi urm.; **Dan Simonescu**, *Şcoala vasiliană* în *Cuget moldovenesc*, a. 12 (1943), nr. 11-12. p. 97-99; **C. A. Stoide**, *Note pe marginea cărţii d-lui I. Minea „Din istoria culturii romîneşti*, Iaşi, f. a., p. 9-11 extras din *Arhiva);* **Ioan I. Irimia**, *Personalitatea religioasă a domnitorului Vasile Lupu*, în *Mitropolia Moldovei*, a. 8, (1942), nr. 12 p. 583-584.
86 **Iorga**, *Ist. lit. rom.*, I. p. 268; *Ist. înv. rom.*, p. 28; *Ist. rom. prin că-*

Iaşii văzură la Trei-Ierarhi în 1642 pe reprezentanţii Patriarhiei din Constantinopol şi ai bisericii kievene adunaţi cu vlădicii moldoveni în sinod pentru a fixa normativul mărturisirii răsăritene, a restaura liniştea lumii ortodoxe şi a condamna învăţăturile catehismului pseudo-lucarian.

Sub îndemnul lui Petru Movilă, care, dat fiind că regele leah era reformat, nu putea întruni la Kiev sinodul «drept credincios» spre a dezbate «*Mărturisirea*», aprobată de adunarea ierarhiei sale în 1640 şi nici în Constantinopolul atîtor intrigi şi amintiri dureroase din partea mahomedanilor nu se putea ţine, Vasile Lupu, chipeş de poziţiile creiate ortodoxiei în locul său şi pretutindeni unde i s-a cerut mila, primi să susţină cheltuielile şi să patroneze în Iaşi lucrările acestui sinod, începute la 6 septembrie şi încheiate la 27 octombrie [87]). Luau parte la lucrările lui: bătrînul Porfirie, fostul mitropolit al Niceei şi celebrul predicator Meletie Syrigos, din partea Patriarhului Partenie; din partea biserici ruseşti: Isaia Trofimovici Kozlovski, preşedintele consistoriului din Kiev, Iosif Kononovici, rectorul colegiului movilean şi predicatorul Ignatie Oxenovici; iar din Moldova: Mitropolitul Varlaam, Episcopii Evloghie de la Roman, Gheorghe de la Huşi, Anastasie al Rădăuţilor şi egumenul Sofronie Pociaţki [88]). Petru Movilă n-a luat parte, deşi Vasile Vodă ceruse cuvenita învoire regelui Vladislav. Mai curînd, pentru a nu se cleveti că prezenţa sa a impus trimişilor constantinopolitani aprobarea căutată.

Misiunea încredinţată ruşilor la Iaşi era, de fapt, ca opera mitropolitului lor să fie dezbătută şi însuşită în sinod, urmînd ca printr-un tomos ulterior să capete întărirea lui Partenie. Syrigos a ridicat în cursul şedinţelor cîteva obiecţii, constituind serioase controverse teologale faţă de celelalte rituri şi de fapt ţinînd seama de confuzia din Constantinopol, încît lucrarea, refăcută de pe urma dezbaterilor ,căpătă redactare mult diferită faţă de varianta

---

lători (ed. II), I, p. 308, unde se mai vede că Varlaam se opusese la deschiderea şcolii catolice din Iaşi.

87) **Iorga** *Ist. bis. rom.*, I, p. 309; **Pr. Teodor Bodogae**, *Din istoria bisericii ortodoxe de acum 300 ani. Consideraţiuni istorice în legătură cu sinodul de la Iaşi*, Sibiu, 1943, p. 134.

88) **Melchisedek**, *Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul*, în *An. Ac. Rom.* tom. XII, Secţ. ist., p. 35.

Pentru documentaţia nouă, editare ştiinţifică şi interpretările tot mai juste asupra sinodului ieşan şi *Mărturisirii ortodoxe*, citäm pe lîngă excelenta lucrare a părinţilor **Antoine Malvy** şi **Marcel Viler**, menţionată mai înainte (nota 65), mai ales contribuţiunile apărute cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la semnificativul eveniment: **Pr. Nicolae M. Popescu**, *Pomenirea de trei sute de ani a sinodului de la Iaşi — 15 septembrie — pînă la 27 octombrie 1642*, în *An. Ac. Rom. Mem. Sect. Ist.*, Ser. III, t. XXV, mem. 8, Buc. 1943; *Mărturisirea Ortodoxă (Text grec inedit: ms. Parisinus 1265 — Text romîn; ed Buzău 1691)*, editată de **Pr. Nicolae M. Popescu** şi **diac. Gheorghe I. Moisescu**, cu o prefaţă de mitropolitul **Tit Simedrea**, Buc. 1942; lucrarea **Pr. Teodor Bodogae**, citată mai sus; **Al. Elian**, *Contribuţia grecească la „Mărturisirea Ortodoxă“*, Buc., 1946 (extras din *Balcania)* cu un înalt nivel critic şi bibliografic; **Milan Şesan**, *În amintirea Soborului de la Iaşi*, 1943, (extras din *Candela)* cu bogată bibliografie; **T. G. Bulat**, *Petru Movilă prinţ de Moldova apărător al ortodoxismului*, Iaşi, 1941, cum şi numerele festive din *Biserica Ortodoxă Romînă* a. 60 (1942), n. 9-10 şi din *Mitropolia Moldovei*, a. 18 (1942), nr. 12.

trimisă de Mitropolitul Petre. Meletie ceru ca «singurul vinovat», Chiril, să fie excomunicat, excomunicare pe care delegaţii bisericii kieviene n-o legitimau [89]) şi punctul său de vedere obţinu prin gramata în limba greacă din 20 dec. 1642 «*anatema asupra celui ce sub numele lui Chiril răspîndise învăţături rătăcite*» [90]).

La sinod n-au participat reprezentanţii bisericii din Ţara-Romînească. După războiul din 1637, purtat de Vasile Lupu ca să răstoarne pe Matei Basarab şi în locu-i să urce pe fiul bolnăvicios Ioan, pricină atîtor uri şi nesfîrşitelor uneltiri care le-au tulburat vecinătatea, au fost şapte ani de relaţii încordate, pînă cînd ambii voievozi, văzîndu-se fără sprijin, jefuiţi în cererile crescînde ale turcilor şi în nevoia de a se aduna într-un front de apărare naţională—Ioan murise—se împăcară în 1644, timp cînd Lupu numeşte într-o scrisoare către agentul moldovan la Constantinopol «fratele nostru Matei» [91]) pe megieşul pînă ieri vrăjmăşit. Mediaţia păcii a tratat-o Varlaam. Solia Moldovei condusă de el la Tîrgovişte readuse bunele nădejdi de prietenie, de colaborare şi alianţă.

În trecere spre ţara lui Matei Basarab, ierarhul a văzut «cu mai mulţi» schitul Babele [92]) pe Putna, ridicat de ieroshimonahul Partenie de la Bisericani, aşezare prădată în războiul cu muntenii (1637) şi, după aceea, despăgubită băneşte de Matei, care-o şi restaurează, în timp ce acelaşi Partenie, cu sprijin rusesc, s-a apucat să ridice lăcaş nou de închinare pe apa Dobromirului: schitul Soveja, de care Babele s-au alipit prin conducere comună. Tot în 1644 [93]) Vasile Lupu întări cu ziduri noi biserica Stela din Tîrgovişte, unde, dealtfel, era înhumat tată-su Niculae Coci vel-aga, veşnicind amintirea, numai amintirea prieteniei dinspre hotarul de miazăzi, ce nu trecu de 1652 şi ca semn de atenţie confrăţească faţă de Mitropolitul Teofil [94]).

Aici, în casa vestitului logofăt Udrişte Năsturel, fratele doamnei Elena şi cunoscut deaproape Mitropolitului Movilă, Varlaam răsfoi cu interes şi uimire «uă cărţăluie mică în limba noastră tipărită [ ] semnul ei scris catehismus creştinesc [ ] plină de otravă de moarte sufletească». E vorba de *Catihismus creştinesc*, isprăvit la Alba Iulia în 1642, [95]) pentru combaterea căreia a chemat în cetatea Iaşilor săbor dintr-amîndoao părţile şi den Ţeara Romînească şi den Ţeara Moldovei [ ] să facă răspuns şi să arate strîmbătura şi tîlcul cel rău». E de nepriceput pentru ce letopiseţul costinesc nu menţionează nimic despre acest sinod local, cum nici n-o fac interpolările lui Vasile Dămian şi Tudose Dubău. Drept e că în 1645 sosesc în Iaşi vlădica, Ştefan de la Buzău («mitropolit» cînd scria Miron Costin), Radu logofătul şi Dimitrie spătarul ca să reprezinte coroana Munteniei la cununia domniţei Maria. Întărirea *Răspunsului* dat catehismului încrimi-

---

89) **Panaitescu**, *op. cit.* p. 70.
90) **Bianu** şi **Hodoş**, *Bibl. rom. veche*, t. I, p. 199.
91) **A. D. Xenopol** *Istoria Romînilor*, VII, 1896, p. 17.
92) **Melchisedek**, *Chronica Romanului*, p. 262.
93) **Iorga**, *Ist. lit. rom.*, I, p. 258.
94) **Xenopol**, *op. cit.*, p. 7.
95) **Andrei Veress**, *Bibliografia romînă-ungară*, I, Buc., 1931, p. 781.

nat se va fi adăugat într-o adunare a eparhioţilor moldoveni, la care Ştefan a participat întîmplător, ca *trimis*, nu chemat. Lipsesc dovezile că reprezentanţii clerului valah au fost convocaţi oficial la acest soboraş de către Varlaam [96]).

Deşi sub îndrumarea mitropolitului de la Kiev se pregătise sinodul din 1642 cu formulă de obiectiv *Mărturisirea ortodoxă* îndreptată împotriva eterodoxiei reformate şi recunoaşterea ei de către reprezentanţii mai multor eparhii, în februarie 1645 acelaşi Petru Movilă binecuvîntă la Treisfetite cu Varlaam, cu vlădicii locului şi cu arhimandriţii aduşi în suită, cununia domniţei Maria cu Ianusz Radziwill [97]), şambelanul marelui ducat al Lituaniei, căsătorie pe care unii demnitari ca Iordache şi Toma Cantacuzino o socoteau nepotrivită cu dogma ţării, «primejdioasă» pentru sufletul miresei[98]) şi, în egală măsură, o imprudenţă în relaţiile cu Poarta. Radziwill trecuse la calvinism şi era ştiut în simţirile lui antiturceşti. Căsătoria n-a avut piatra ei pe dragoste, ci s-a realizat din calcule politice abil rezolvate de Petru Movilă pentru regele polon, pentru ţar şi pentru Vasile Lupu, care-şi căuta în aliantele cu vecinii din nord şi din răsărit sprijinul sigur al propriei puteri. Şedinţa divanului la care a asistat şi Varlaam, s-a desfăşurat într-o atmosferă încărcată de îndoială, de patimi politice şi de profesiuni pentru credinţa strămoşească. Numai opinia marelui vornic Grigore Ureche la care s-a alăturat, la fel de convingător, logofătul Todiraşcu, i-a apropiat pe membrii consiliului de stat în acelaşi gînd. Domniţa ştiuse răspunde latineşte viitorului soţ încă din 2 sep. 1644 printr-un răvaş de toată cuviinţa.

Oricum, ciudată ipostasă! Cei ce combătuseră cu fanatism calvinismul, în acelaşi Iaşi, sub aceleaşi bolţi şi înaintea aceluiaşi altar de la Tei Sfetitele, oficiau taina cununiei fiicei mari a voievodului ortodox cu aristocratul leah protestant. Mitropolitul Movilă rosti un cuvînt duhovnicesc către miri, în partea iniţială adresîndu-se lui Radziwill ca oaspete şi, ca atare, protocolar, în limba polonă; apoi miresei în romîneşte spre plăcuta suprindere a nuntaşilor din Trei-Ierarhi. Lupu, potrivit «obiceiului», cum comunică Paul de Alep, «n-a fost de faţă». Oraţia aceasta integrată *Trebnicului* tipărit la Lwow în 1646, cu prefaţă închinată lui Radziwill, a fost trasă şi aparte festiv:

«Mowa duchovna przy szlubie Iasnie oswiconego Pana Iego Mosci Pana Ianusza Radziwilla xiazecia na Birzach y Dubnicach, podkomerzego wielkiego Xiazecim Lithewskiego, Kamienieskieko, Kazimir, Seywen etc. Z. Iasnie wielmozna Iey Mosci Panna Maria corka Iasnie wielmoznego Iego Mosci, Pana Io wasilia woiewody y hospodara Woloskiego, wystawioney prezez Iasnie Przewielebnego w Bogu Iego Mosci Oyca Piotra Mohile, metropolite Kijowskiego,. Halickiego y wszţstkieţ Rusi, exarche swietwgo thronu Apostoleskiego Konstantinopolskiego, archimandrite pieczarskiego,

---

96) Neamintit — şi e curios! — de Dimitrie Cantemir.

97) **Melchisedek**, în *An. Ac. Rom.*, Ser. II, *Mem. Sect. lit.*, p. 43, 68; **Hurmuzaki**, III, *Supl. II*, p. 4; **Iorga**, *Ist. bis. rom.*, I, p. 267.

98) *idem*, p. 312.

w cerkwi hospodarskiey Iasckiey, de dicata hierarehom Bozym S. S. Basilio, Ioanni et Graegorie, W.Monasteru Pieczerskim Kijowskim. Anno Domini 1645»(= Cuvînt duhovnicesc la nunta prea Luminatului pan Janusz Radziwill, cneaz de Briza şi Dubniţa, sub-cămăraş al marelui ducat al Litvaniei, staroste de Cameniţa, de Cazimir şi Seywen, cu preastrălucita doamnă Maria fiica strălucitului şi preaputernicului domn Io Vasile voevod şi domn al Moldovei alcătuită de prea venerabilul întru Dumnezeu părintele Petru Movilă, mitropolit al Kievului, al Haliciului şi a toată Rusia, ierarh al tronului apostolic constantinopolitan, arhimandrit al Lavrei Pecerska, rostit în biserica domnească din Iaşi, închinată Ierarhilor Dumnezeeşti, sfinţii Vasile, Ioan şi Grigore. Tipărită în mănăstirea Pecerska din Kiev, anul Domnului 1645).

Exemplarele poartă stemele Radziwillilor (vulturul) şi Moldovei (zimbrul), versuri leşeşti *La herbul prea luminaţilor cnezi Radziwill şi preaputernicului Domn Io Vasile Voevod şi Domn al Moldovei*, cu prefaţă către autorul moldovean, în care declară:

«Am împlinit cu plăcere prin serviciile mele prieteneşti tot ce era necesar pentru încheierea unei legături veşnice între casa domnească a măriei tale şi înalta şi prea slăvita casă a prea luminatului domn sub-cămăraş al marelui ducat al litvaniei, şi de aceea nu lungesc vorba asupra serviciilor făcute de mine ca bun prieten pentru măria ta, domnul meu milostiv. Să dea Dumnezeu ca şi în împrejurările din viitor să pot sluji în chip demn pe măria ta. Iar acum, dorind prea luminaţilor cnezi, noilor căsătoriţi, toate fericirile cu dragoste deplină, doresc şi măriei tale ca şi în viitorul cît de depărtat să te bucuri în împrejurări favorabile şi fericite de nepoţii şi strănepoţii ieşiţi din aceşti nobili cnezi. Împlinind dorinţa prietenească a măriei tale, am dat acum la tipar cuvîntarea, pe care am ţinut-o la nunta străluciţilor principi, rostită parte în limba polonă, parte în limba romînă, în biserica măriei tale din Iaşi, iar acum publicată numai în limba polonă» [99]).

In acelaşi Iaşi, pe acelaşi timp cu sărbătorile princiare, apărea *Răspuns la Catehismul calvinesc*, opusculul de ripostă teologală a lui Varlaam împotriva reformaţilor.

Puţină vreme după nunta domniţei Maria, la 23 martie, Varlaam hirotoneşte pe egumenul Paisie, de la Galata, patriarh al Constantinopolului, ajutat de episcopul Larisei Grigorie şi de Anastasie de la Roman. Candidase cu un an înainte şi protosinghelul Meletie Syrigos, duşmanul calvinilor, ridicat după prigoana prietenilor lui Lucaris, care-l ameninţau cu moartea în Constantinopol. Noul Patriarh Paisie II, încunoştiinţează cu scrisoare din acea zi, pe ţar asupra alegerii sale ca patriarh ecumenic de către sufraganii lui Varlaam [100]).

În acelaşi an ajungea ca să cerşească milă la Moscova, mitropolitul izgonit al Ardealului. Murind Ghenadie la 3 sept. 1640, s-a ales, în contra lui Meletie Macedoneanul, atonitul ajuns pînă

---

99) **Panaitescu**, *Petru Movilă şi romînii*, Buc., 1942, p. 16-18 (extras din *Biserica Ortodoxă Romînă*).

100) **Hurmuzaki**, XIV, p. 180.

la Kiev, tipograf vremelnic la Matei Vodă și egumen la Govora — acum candidat agreiat al superintendentului calvin Ștefan Katona Galey [101]), — călugărul Iorest, cum i se spunea în Ardeal, Elie Ioreşti [102]), de origină de dincolo, bun caligraf crescut la școala Putnei. Nici nu se închipuise altfel reușita lui în scaunul rîvnit decît prin intervenţia munificentă a lui Vasile Lupu [103]). După numire, trecu în Țara-Romînească spre a se sfinți arhiereu de către Teofil, păstrînd relații și cu cei din Moldova. Astfel, tocmai pe vremea adunării sinodale de la Iași (1642) sosea în Alba Iulia la Iorest, ce nu putea să fie cu ei în număr, din cauza restricţiunilor impuse de principele calvin al Ardealului, pro-egumenul Ghervasie de la Putna [104]). Iorest își ridicase înaintea autorităților ardelene multă ură. Rîvna lui ortodoxă și sprijinul fățiș al lui Vasile Lupu, care plănuia un atac peste munți și anexarea Ardealului (1642-43), îl dovedeau o rezistență serioasă în calea desfășurării propagandei calvine și, politicește, un suspect. Un sinod, zice-se «obștesc», al tuturor protopopilor și păstorilor romîni din «ritul grecesc și sîrbesc», ceea ce însemnează un impostoriat, nu întîrzie să-l scoată din scaun acuzîndu-l de desfrîu [105]). Fu aruncat pentru nouă luni în închisoare, bătut cu vergi și furat chiar și de puţinul lui, după care, numai prin intervenția și chezășia a douăzeci și patru de romîni, pentru 1000 taleri către principele Ràkoczi, el fu eliberat. Iorest apucă potecile de munți spre Moldova, ca de-acolo să plece mai departe după pomană la ruși [106]).

Din Suceava a primit la 2 iun. 1645 [107]), o scrisoare semnată de Mitropolitul Varlaam, de Anastasie episcop al Romanului, Ștefan de la Rădăuți, Ghedeon — viitorul mitropolit — episcop de Huși, întărită cu sigiliile mănăstirilor Putna, Moldovița, Slatina și Bistrița, prin care «*arhiereul creștinilor romîni la craiul Ràkoczi*», acest clevetit Iorest, «*prigonit de principele ardelean*» și de «*popa cel mare al lui, Gheorghe Ciulai, care se află, în eresul luteran*», e recomandat țarului pentru mila ce numai el o putea da, cu care să poată scăpa «*sodășii*» sau pe «*chezășii*» [108]) rămași în locurile fostei păstorii, — «țara Moldovei fiind în mizerie, apăsare și strîmtorare», după expresia actului. Însoţit de nepotul său Jurca și de călugărul Gherman, Iorest e primit de țarul Mihail la 26 aug. 1645 [109]), aducînd, pe lîngă scrisoarea ierarhilor moldoveni — Varlaam era bine cunoscut aici — moaștele sf. Dimitrie cel Mare. Intors în Ardeal, Iorest a răscumpărat pe chezași și retrecu munții în Moldova, unde și ajunse, pentru scurtă vreme, episcop la Huși, între 1656-1657 [110]). Celui ce urmă lui Iorest

---

101) **Șt. Meteș,** *Istoria bisericii și a vieții religioase a Romînilor din Ardeal și Ungaria,* I, p. 152; **Iorga,** *op. cit.*, p, 327. 197.
102) **Melchisedek,** *Mem. cit.*, p. 62-65.
103) **Meteș,** *op. cit.*
104) **Iorga,** *op. cit.*, p. 327; **Meteș,** *op. cit.*, p. 154.
105) *idem.*
106) **Melchisedek,** *Mem. cit.*, p. 64.
107) *Familia,* 1890, p. 266-267; **Dragomir,** *mem. cit.*, p. 106.
108) **Iorga,** *op. cit.*, p. 328.
109) **Dragomir,** *mem. cit.*, p. 13-14; **Meteș,** *op. cit.;* p. 155.
110) **Melchisedek,** *Chronica Hușilor,* I, p. 122.

la Alba-Iulia îi fură impuse cincisprezece condiţii umilitoare prin capitulaţiile ce semnă sub legămîntul de inspiraţie calvină faţă de principe. Chiar dacă Simion Ștefan și-a dobîndit merite imprescriptibile în istoria culturii vechi și în evoluţia estetică a limbii neaoșe, ca om și ierarh amintirea lui e micșorată de nerespectarea jurămîntului de la hirotonie.

Iașii, prin munificenţa lui Vasile Lupu oriunde peste olaturi se afirma viaţa ortodoxă și oriunde se cereau ajutoare, devenise centru influent, iar mitropolia căpătase jurisdicţii în sensul bisericesc, pe care autoritatea ei nu le-a mai păstrat după mitropolitul Varlaam. Pe actele sinodului din 1642 Varlaam semnează: «*Mitropolit al Sucevei, a toată Moldo-Vlahia și Exarh al Plaginelor*», adică supraveghitor al ordinei bisericești și peste provinciile de margine ale Crăiei ungurești și Podoliei. Pînă și în îndepărtata mănăstire Lipovina, care a fost dăruită cu 5000 de aspri, acolo în Croaţia, se pomeneşte numele lui Varlaam între episcopii mitropoliei sale: Athanasie, Teofan și Ghedeon. Vasile Lupu lăsase și cîte 500 de aspri monahilor ce veneau să ridice dania din Iași, statornicind ca și urmașii să respecte dania, iar călugării să se roage pentru odihna lui deapururi și a celor din neam. Ștefăniţă Lupu, Dabija Vodă cu Doamna Ecaterina și principesa Maria, împreună cu boierul Drăguţul au sprijinit ctitoriceşte cu avutul lor mănăstirea ortodoxă Opova de pe muntele Fruscagora (Croaţia)[111]). Pentru ortodocșii acestei Croaţii, romîni istrieni, Varlaam a sfinţit episcop, după un Maxim, puţin știut, pe ucenicul său foarte învăţat Gavriil, în anul 1650[112]).

La Muncaci se arhieri, tot de către Varlaam, ardeleanul Ioanichie Zăican, întors pe la Bistriţa în 26 nov. 1654[113]), iar la Vad și Maramureș fu binecuvîntat vlădică părintele Mihail Molodeţ[114]), după ce la aceeași episcopie a Vadului hotărîse în 1633 pe Vasile Tarasovici[115]).

La sfîrșitul lui 1649 Vasile Lupu izbuti plătind daruri grele să întoarcă din zălogie de la Ţarigrad pe Ruxandra. De peste munţi, intimii prinţului îl sfătuiau să grăbească pentru Sigismund Rakoczi căsătoria frumoasei domniţe de Moldova. Lupu primi în acest scop solia lui I. Boross și N. Sebessi în ian. 1650, care se întoarse în Ardeal cu promisiuni și cu un portret al ficei sale. Sigismund n-a aflat pe pînza primită exigenţa creșterii sale puritane; strîmbă din nas în privinţa costumului domniţei, judecat cu asprime că-i cochet. Este de crezut că Lupu fu încunoștinţat de aceste pretenţii și astfel se întîmplă că atunci cînd delegaţii trimiși de calvinul Sigismund cerură solemn mîna Ruxandrei, domnul să-i refuze invocînd că nu poate trece peste obiecţia bisericii.

Veniră curînd timpuri de restriște. Pe lîngă supărările cu vecinul de la Milcov, se adause campania de pedepsire a caza-

---

111) **Meteș**, *op. cit.*, p. 201.
112) *ibidem.*
113) *idem*, p. 286.
114) **Iorga**, *op. cit.*, p. 286; **Meteș**, *op. cit.*, p. 286.
115) **Iorga**, *op. cit.*, p. 330.

cilor, care, aliaţi cu tătarii ce se întorceau victorioşi după pacea de la Zborow, se resfiră pe trei direcţii în Moldova spre a-şi mări prăzile şi fuseseră atacaţi cu violenţă de domnitor. Din calculele politice, Bogdan Hmielniţki se gîndise încă din 1649 şi înainte de orice, la peţitul fiului său cu domniţa Ruxandra.

Lupu însă dorea să-şi mărite fica mezină sau după un nobil, care dacă nu ajungea în rang pe Ianusz Radziwill, putea prin influenţă oricînd, ca fiu de dragoman, veneţianul Grillo, să-l susţină în Ţarigradul uneltirilor. Mai primise peţitori de la «Voevodul» Wisinievitki, după cum înainte de 1642 se gîndise la Sigismund Ràkoczy, ca să aibă linişte dinspre Ardeal. La nevoie pentru bătrîneţe, ca să dispună de concursul lui armat. Respingînd în primavara lui 1650 gineria lui Timuş pentru îndoitul motiv că nu-i principe şi că o astfel de înrudire displace turcilor, în fond pentru a nu clătina relaţiile cu polonii şi a nu prilejui lui Matei Basarab şi ardelenilor să încheie un pact militar, ciambururile tătăreşti năvăliră în septembrie, cu aprobarea Înaltei Porţi ca să răzbune intervenţia moldovenească de la Brătuleni. După ei iuţiră pe cai sprinteni cazacii lui Hmielniţki, silind pe vodă să se refugieze în codrul Căpoteştilor, de unde, rămas singur, duse negocieri în vederea retragerii. Tătarii primeau 600.000 taleri, iar cazacii promisiunea căsătoriei rîvnită de hătmăniciul Timuş. Un consimţămînt de moment prin care tatăl Ruxandrei, încrezător în relaţiile cu polonii, carei-i acordau indigenatul în ajunul Crăciunului 1650 şi pe care, prin alte intrigi, încearcă să-i întărîte împotriva cazacilor ca duşmani ai statului polon, spera să nu-l ducă înaintea altarului. Amăgirea venea şi de-acolo că socotea că turcii, oricît de hărţuiţi sub un sultan de 8 ani, nu vor aproba, pentru raţiuni teritoriale, înrudirea cu hatmanul din stepă. Se înşelă de două ori: pentru că turcii nu acordau aceeaşi perspectivă situaţiei din Moldova. Ba, mai mult, aprobară proiectele lui Bogdan Hmielniţki, astfel că, după pacea de la Belaia Ţîrcov (29 sept. 1651) cazacii îşi aduseră aminte de încuscrirea «încuviinţată şi poftită» şi porniră spre Moldova. Cei aproape 20.000 de polonezi în frunte cu Kalinovski, chemaţi de Vasile Vodă să aţină drumul lui Timuş, fură masacraţi la Batow în mai 1652. Situţia Moldovei era tragică. Domnul încă ezita. Un cronicar din Secu, mănăstire de care depindeau Căpoteştii, unde se refugiase Lupu cu cartierul său, relatează după tradiţii vrednice crezării şi cu amănunte ce se suprapun aparatului documentar faptic încordarea din divan: «*să povesteşte că acest mitropolit văzînd că vodă nu avea grijă pentru năvălirea tătarilor au început a-l ocărî. Întrucît şi o palmă i-au dat, deci mîniindu-se acel domn l-au lovit cu buzduganul şi învrăjbindu-să amîndoi au paretesit scaunul şi viind la monastirea Secul să liniştea. Deci fiind că vodă rămăsese supt legătura mitropolitului, au venit însuşi la monastirea Secul spre împăcare: Şi ertîndu-se amîndoi întru semn de dragoste au dăruit monastirii Secului cetatea cu cîte moşii mai avea*» [116]).

---

116) Academia R.P.R., *Ms. rom.* 3'8, 14 v-15 r (Com. G. T. Kirileanu), Într-adevăr din acest an Secul dobîndeşte pămînturi şi e reînoit în zidăriile sale de către domnitor.

Solia pornită în grabă cu consimţămîntul fortuit întîmpină primire puţin ospitalieră de la cei ce-şi preţuiau cuvîntul dat în lege. N-aducea nici un răspuns şi ameninţările înspăimîntau. Ţara n-avea organizată nici o rezistenţă şi năvala năucise prin surprindere. Arsenie Suhanov raportează că într-o convorbire avută la 9 nov. 1651 cu Hmielniţki îi obiectase că, de fapt, în campania împotriva Moldovei, cazacii nu întîmpinaseră nici o rezistenţă: «nimeni nu v-a ieşit în cale să vă ţină piept şi aţi intrat în Iaşi fără să fi tras un foc şi nimeni nu părăsise oraşul, numai voevodul Vasile fugise în pădure spre munţi» [117]).

Atunci Mitropolitul Varlaam însuşi, deşi bolnav, dar ca garanţie pentru respectarea promisiunii de căsătorie [118]), fu trimis degrab la Cigrin, capitala lui Hmielniţki, pentru a încunoştiinţa solemn voia lui Vasile Lupu şi să întrebe cînd voieşte hatmanul să se facă nunta cu domniţa Ruxandra, gata, potrivit împrejurărilor şi fără a-l cunoaşte, să se căsătorească [119]). Ambasadorul vienez Nicolo Sagrado informa pe dogele Veneţiei la 19 nov. 1650: «il Luppolo dia sua figliola al figliolo del Cossacco» [120]). Solia mitropolitului a adus răspunsul ce mai putea da ultimă salvare domniei de aproape două decade. Şi peste cîteva luni, în Iaşi, între ruinele din 1650 se sluji la sfîrşitul lui august 1652 cununia de către mitropolit, după care tinerii se înapoiară in Ucraina, la 6 septembrie [121]).

Mai tîrziu, cînd intervenţia polonă n-a fost de folos lui Lupu, ameninţat, trădat, ce căuta tovarăşi de luptă şi puteri de împotrivire, în desperarea împresurării, izgonit de propriul logofăt; Timuş apărînd la Suceava cu 8000 de cazaci, vreme de 12 săptămîni, pe doamna Ecaterina, tezaurul ţării şi sculele coroanei, pe Ruxandra şi scaunul mitropolitan, a murit la 18 sept. 1653, sub zidurile Sucevei asediate. Mănăstirea păstră pînă în 1656 trupul viteazului coborît în humă, cînd un trăznet lovi mormîntul, sfărîmă cripta şi-i împrăştie oasele [122]).

Amintirea incursiunii hatmanului Hmielniţki la 1650, cînd şi-a asociat pe tătari pentru a nevoi pe Vasile Lupu spre încuscrire se păstra vie încă în veacul trecut în cîntecele ţărăneşti ucrainiene [123]) migrate din Moldova, după accentele de jale ce tînguie şi după blestemele ce conţin, notate în Radomîsl (gubernia Kievu-

---

117) **Bezviconi**, *Călători ruşi*, p. 58.

118) ca ierarh ortodox.

119) **Iorga**, *St. şi doc.*, IV, p CCXXXIV; *Histoire des relations russo-roumaines;* Jassy, 1918, p. 80; *Polonais et Roumains*, p. 74.

120) **Hurmuzaki**, VII, p. 358.

121) **M. Kogălniceanu**, *Cronicele Romîniei*, I, Buc., 1872, p. 343.

122) *Arhiva istorică*, II, part. I, p. 17. Informaţiile ucrainiene scriu despre transformarea trupului la Cisrin **(Ion Nistor**, *Contribuţii la relaţiunile dintre Moldova şi Ucraina*, în *An. Ac. Rom.*, ser. III, t. III, 11, Buc., 1933, p. 203; *P r o b l e m a ucraineană în lumina i s t o r i e i*, 1934, p. 135, 131; **Iorga**, *Relations des Roumains avec les Russes Occidentaux et avec la territoire dit de l'Ucraine"*, în *Bulletin de la séction historique* (de l'Academie Roumaine), Nr. 4 (1916), p. 339.

123) v. şi art. *Les rapports entre la Moldavie et l'Ucraine d'apres le folklore ukrainien*, în *Mélanges de l'École Roumaine en France*, Paris, 1924 (şi extras).

lui), tipărite şi comentate de **Antonovici** şi **Dragomanov** în volumul al II-lea de *Cîntece istorice* (1874), şi de aici reproduse de **I. N. Kostomarov**, *Sobranie Sicinenii*, tom. IX-XI, pag. 706:

Ieşi, Vasile, deasupra gropii!
Uită-te, Vasile, înspre Ucraina
Că vine armia lui Hmielniţki,
flăcăi şi femei tinere
şi nenorocite văduvioare.

Flăcăii mînecă şi zic din fluiere,
fetişcanele însoţesc şi cîntă,
iar văduvele aleargă şi tare plîng
şi blastămă... [124])

Nestatornicia internă ameninţă şi ea tronul în jurul căruia spuzeau intrigile, dările nemulţumeau iobăgimea revoltată împotriva camarilei greceşti a lui Lupu; coconii «de la curte» petreceau în sile şi scîrnăvii. Jafuri la tot pasul. După mentalitatea înapoiată a veacului se vesteau oamenilor îngînduraţi semne nefaste: «comete, adecă stea cu coadă care, s-au prilejit cu cîţiva ani mai înainte de aceasta», «întunecarea soarelui într-o vineri din postul mare» şi aducătoare de foamete, într-acelaşi an, o năvală a lăcustelor «neauzite veacurilor» [125]).

Uneltirea lui Gheooghe Ştefan asigurată ostăşeşte de Matei Basarab şi de tînărul Gheorghe Ràkoczy II, deopotrivă duşmani ai voievodului moldovean, încîlcit în painjînişul intrigilor prin care-şi pierduse pînă la urmă protectorii şi vecinii, cîştigase pe cîţiva boieri, între alţii şi pe fraţii Costin şi Pătraşcu Ciogolea care luaseră parte cu Varlaam la medierea din urmă cu hatmanul căzăcesc. Cînd nimeni nu se aştepta după pripita plecare a logofătului celui mare «în ziua cînd se cîntă în biserică canonul Sfîntului Andrei de la Critu, la opt ceasuri de noapte», prefăcîndu-se că merge să-şi îngrijească jupîneasa, Gheorghe Ştefan alergă să întîlnească la Bogdana oastea ungurească a lui Kemeni şi la Rîmnic ajutorul muntean pus sub comanda lui Diicul Buicescu Spătarul, Miron Costin narează împrejurările prin care egumenul Ioasaf de la Aron Vodă a dus la curte răvaşul de căinţă a lui Ştefan Ciogolea:

---

124) Alte biline narează cum la cererea hatmanului ca Vasile Vodă să i se închine necondiţionat, acesta i-a răspuns:

Comandant hatman Hmelniţki
Zinov după tată, Bogdan Cigrinski.
Cu tine nu m-oi lupta,
Şi nici că m-oi împăca,
Nici tîrgurile nu ţi-oi da...

Cf. **T. Ionescu Nişcov**, *Un episod din vremea lui Vasile Lupu în poezia malorusă*, în *Revista istorică*, a 19 1933), p. 39-44.

125) **Miron Costin**, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace* (ed. P. P. Panaitescu), Buc., 1944, p. 132-133.

MILOSTIVE DOAMNE,

Eu, unul den slujitorii cei streini,
mîncîndu pîinea şi sarea Măriei tale dentr-atîţea ani,
ferindu-mă de osîndă, să nu-mi vie asupră, pentru pîinea
şi sarea măriei tale,
îţi fac ştire pentru Ştefan logofătul cel
mare, că-ţi este adevărat hiclean, şi s-au ajunsu
cu Racoţii şi cu domnu muntenescu şi sîntu gata oştile
şi a lui Racoţii şi a lui Matei Vodă, să vie asupra măriei
tale. De care lucru adevărat, adevărat să crezi măria ta
că nu este într-alt chip.

Legat prin cuvînt duhovnicesc să nu trădeze pe cel ce i-l încredinţase, spre a-l duce la cunoştinţă lui Iordache Cantacuzino, apoi şi a curţei, egumenul Iosaf «a stîtut tare.... foarte» în faţa ameninţărilor domnului, mai apoi «luîndu-şi egumenul—spune cronicarul — şi de la vlădica Varlaam, care era mitropolit pre atunce, deslegare», cu teama jurămîntului călcat, mărturisi că scrisoarea îi fusese încredinţată de spătarul Ciogolea [126]).

Cînd biruinţa de la Sîrca întoarse pe Gheorghe Ştefan stăpîn, ungerea i-o făcu Ghedeon de la Huşi, «*fiindu Mitropolitul Varlaam eşitu la munte*». Legat sufleteşte de Lupu în două decenii de domnie, el care dezlegase pe egumenul Ioasaf să dea pe faţă pe cel ce-l însărcinase să predea la curte scrisoarea de pocăinţă «*pentru pîinea şi sarea*» ce-o mîncase, şi de trădare a «hicleanului Ştefan Gheorghe logofătul cel mare» — bătrîn trecut de 70 de ani şi bolnav, Varlaam se întoarse la Secul [127]) de unde pornise, mai trăind puţini ani ferit oricărei uri, pentru a-şi pregăti curată înfăţişare înaintea dreptului «tvoreţ». Îşi scrise, semnînd «Varlaam Mitropolit Biv Suceavski», de mai multe ori testamentul, întărind mănăstirei hărăzită marei odihne prisăcile din Dealul lui Vodă, pe cele din Giuleşti, din Colibiţa, din Lunca, lăsînd moşii întinse, case, «pive de pisat», vii în multe părţi, acareturi şi «două mori de la Putna, dincolo de sat la Cofeşti, în vadul lui Pricopie [ ] că aşa am tocmit cîndu le-am făcut, că am stricat o moară a mănăstirei şi am făcut douî mori, să le ţin ieu pînă voi custa, iar după moartea mea să fie amîndoauă a mănăstirei, c-am fost rezeaş». Lasă Secului tot, punînd «numai» dorinţa ca din prisaca de la Brad» «să se dea patru buloboaci cu miare în toamnă», surorei sale, Catrinei şi să «n-aibă treabă mănăstirea» în ocinele cîte le-a cumpărat la Putna, «că nu le-am făcut cu banii mănăstirii, nici cu a Mitropoliei, ce le-am făcut cu slujba mea»; iar la «datul sufletului» a spus du-

---

126) *Idem*, p. 133.

127) După o comunicare făcută de Iosif Naniescu lui **Aron Densuşianu**, Varlaam s-ar fi retras într-o sihăstrie mai sus de Neamţ şi ar fi murit în 1675, fapt pe care istoricul literar îl consemnează în prima ediţie a istoriei sale literare (1885) p.143, după care confuzia trece la **J. Monnier**, *Grande Encyclopédie*, V, p. 429. În ediţia următoare (p. 209) **Densuşianu** renunţă la această tradiţie. **Melchisedek**, *Notiţe;* **Urechia**, *Autografele lui Varlaamu mitropolitulu*, p. 343.

hovnicului Dionisie, de postrig de la Pobrota, că «după moartea sfinţiei sale să nu mai ceară nici un nepot nimic [ ] că s-au îndurat pînă a fost sfenţia sa viu». Mai mult, şi aceasta cu durere, să fie socotiţi «că sînt oameni străini, că oamenii sfenţiei sale n-au fost la boala sfenţiei sale». Ultimul testament scris cu «limbă de moarte» poartă data de 18 august 1657 [128]).

Spre sfîrşitul aceluiaşi an o carte domnească a lui Gheorghe Ştefan, din 19 decembrie, întăreşte chinovia de pe pîrîul Secului cu «stăpînirea morilor rămase de la Mitropolitul Varlaam» [129]). Între 18 august şi 19 dec. 1657, deci veni «săvîrşitu chemării sale». Se scoborî în «casa de lutu a moşilor», «plătind», «datornic lui Dumnezeu cu talantul» datoria cea mare bisericii şi cărturăriei romîneşti. Sub piatra pe care şi-o dăltuise încă din 1642, necompletîndu-i-se data, se odihneşte pînă astăzi în zidul mănăstirei lîngă moşul ctitor Nestor Ureche, pomenit în rugăciunile călugăreşti, la proscomidie, nu departe de ţintirimul multor umili monahi, care l-au ascultat în cinste.

Din odăjdiile lui, cu care oficiase chiar la punerea pietrei fundamentale a Trei-Ierarhilor şi pe care le luase cu sine la retragerea din 1653, s-au păstrat la Secul pînă la începutul primului război mondial, apoi au fost transportate în Rusia şi în 1956, s-au reînapoiat cu tezaurul de la Moscova, un sacos cu omofor, două epitrahire şi rugavi̧te de catifea verde brodate artistic cu mărgăritare. Ele poartă inscripţii slavone.[130]) Ne-a ajuns încă un liturghier slavon îmbrăcat în catifea încopcată în argint, caligrafiat de Ivancu la Episcopia Rădăuţilor, pe vremea Episcopului Anastasie. Închinat lui la 25 mai 1643, Varlaam l-a dăruit mînăstirii de metanie şi a mai dăruit un taler de argint aurit pentru anafură şi strîngerea milelor.[131])

După ani mulţi, căutători ticăloşi de podoabe şi aur, folosind complicitatea besnelor sub cine ştie ce furtună de noapte, au profanat mormîntul, astfel că piatra rămasă într-o parte nu mai acoperea deplin lăcaşul amintirii din zid. Lespedea se măcina de vreme şi nepăsare, ca şi altele, cînd o vedeau în 1904 Neculai Iorga şi un mănunchi de scriitori ce-l însoţeau pe potecile sihăstriilor din munţi: «piatra ce acoperă rămăşiţele marelui Mitropolit Varlaam, care prin scrierile şi prin îndemnul său a fost unul din binefăcătorii neamului romînesc, se sfărîmă de umezeală şi nu s-au găsit, în marele avînt de clădire de strane şi sobe, cîţiva pari pentru o îngrăditură la acest mormînt. Pe marmura sepulcrală a Mitropolitului Sava cresc bureţi din apa ce se scurge necontenit asupra ei. Piatra Vlădicăi Ioan e păstrată numai pe jumătate....» [132]). În şedinţa Comisiei Monumentelor Istorice din 18 oct. 1913—consemnează protocolul — s-au luat măsuri pentru acoperirea mormîntului Mitropolitului Varlaam de la Mănăstirea

---

128) **Urechia**, *mem. cit.*, 341-346; **Iorga**, *St. şi doc.*, VII, p. 366.
129) **Urechia**, *idem.*
130) **Dinulescu**, *op. cit.*, p. 67; Academia R.P.R., *Ms. rom. 5691*, f. 52, *Ms. rom. 1269*, II, f. 37; *Ms. rom. 5696*, f. 27; **Iorga**, *Sate şi mănăstiri din Romînia* (ed. II , Buc., 1916, p. 106.
131) Academia R P.R., *Ms. rom. 5696*, f, f. 25, 26.
132) **Iorga**, *op. cit.*, (ed. I), 1905, p. 121.

Secu [133]). În două chilii ce-a locuit se aprind din cînd în cînd două candele pentru sufletul lui [134]).

Chipul lui Varlaam nu ni s-a păstrat. Zidăriile durate din munificenţa lui Vasile Lupu l-au avut zugrăvit, dar picturile ce-l încondeiau n-au trăit cît pisaniile. Focuri, cutremure, dărămături, risipiri, intemperii, alteori zugrăveli aşezate strat de strat, peste vechea erminie, l-au şters. Pe peretele exterior de la Secul deasupra criptei, căutătorul pios îl putea privi încă la mijlocul veacului trecut. În 1898 nu se mai zărea nici urmă. Coşcovită de umezeală şi călduri, tencuiala a căzut şi cu ea dispăru pentru totdeauna fresca lui Varlaam.

La Sf. Ilie lîngă Suceava, ctitoria lui Ştefan cel Mare, de unde ne-au ajuns operele unor iscusiţi caligrafi[135]), dăinueşte pe zidul pronaosului portretul arhipăstorului.[136]) E amestecat în sobor de sfinţi, lîngă treptele lui Ion Scărarul. De statură înaltă, cum se ghiceşte şi din mărimea propriilor veşminte [137]), în odăjdii arhiereşti, cu mitra pe cap, legendă slavonă deasupra, faţa îi e ştearsă. Dispoziţia picturii se continuă într-o trăsătură simbolică: mîna dreaptă a lui Varlaam e ridicată şi degetele-i prelungi binecuvîntează în încremenire oamenii şi zarea ţării. Binecuvîntează Moldova din mijlocul trudelor lui de cărturărie şi reprezentării ortodoxe răsăritene din vremea lui Descartes, Velasquez şi Galileo Galilei.

Şi nu e nevoie de nici un sentimentalism, de asocieri pedante sau de amăgitoare căutări, ca, urmărind viaţa părintelui Varlaam şi deschizînd CAZANIA, să te opreşti la stihurile aşezate sub stema domniei Moldovei:

Cu învăţături ce în ţara sa temeliuiaşte,
Nemuritoriu nume pre lume şie zideaşte.

I se potrivesc lui, care le-a scris, crez propriu şi recunoştinţă a viitorimei.

AUGUSTIN Z. N. POP

---

133) *Bul. Com. Mon. Ist.*, a. 6. (1913), p. 199.

134) **N. Hodoroabă**, *O vizită la mănăstirile Neamţu şi Secu*, Tip. Măn. Neamţu, 1928, p. 46.

135) **Erast Costea**, *Mănăstirea Sînt Ilie ctitoria voevodului Ştefan cel Mare* (1488-1783-1938), 1940, p. 82; **Vlad Bănaţeanu**, *Două mauuscrise: Un mineiu şi Rînduiala Sf. Ilie*, 1925, p. 42.

136) **G. Balş**, *Bisericile lui Ştefan cel Mare, în Bul. Com. Mon, Ist.* a, 18 (1925), Buc., p. 43-46; **I. D. Ştefănescu**, *L'Évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie — Nouvelles recherches — Êtude iconographique*, (I) *Texte*, Paris, 1929, p. 40; **Iorga**, *Romînismul în trecutul Bucovinei*, Buc., 1938, p. 146; **G. Balş**, *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea*, Buc., 1933, p. 24; **Erast Costea**, *op, cit.*, p. 86; **Iorga**, *St. şi doc.*. XV. p. 10-11.

137) **Dinulescu**, *op. cit.*, p. 67.

MITROPOLITUL VARLAAM CA TEOLOG

După 300 de ani de la moarte, chipul marelui ierarh moldovean devine tot mai luminos și mai încărcat de vrednicii.

Nu ne gîndim numai la minunatul lui urcuș pe scara stepenelor de mărire omenească și bisericească, de la fiu de țăran și pînă la scaun de mitropolit al Moldovei și chiar candidat—singurul caz în toată istoria noastră de 2000 de ani — al tronului de patriarh ecumenic din Constantinopol, fapt care a dat mult de gîndit cercetătorilor trecutului nostru cultural și bisericesc.—Într-o oarecare legătură simbolică, înțelegerea vieții lui parcă s-ar desprinde din acea «Scară» a virtuților, s-au «Lestvița» Sfîntului Ioan Scărarul († 649) pe care a tălmăcit-o în tinerețe (1610) în chiliile mînăstirei Secu, ca un început promițător pentru înălțarea lui atît de rapidă.

Nu ne gîndim nici numai la uimitoarea răspîndire peste întreg pămîntul romînesc, dar mai ales în Ardealul izbeliștelor calvine și papistașe, a acelei nemuritoare cărți, care este «Cazania» lui sau, cum atît de potrivit o întitulează pentru vremea sa: «Carte romînească de învățătură». Cele peste 20 de retipăriri parțiale sau integrale ale «Cazaniei» și mulțimea copiilor manuscrise [1]), în care au pătruns pînă în ultimele sate de plugari și de oieri ardeleni prin plată cu bani grei ori cu prețul cîte unui cal, ori a multe oi și mei, [2]) dau dreptate Vlădicului Nicolae Colan [3]), să spună: «Nu cunosc nici o carte — afară doar de Sfînta Scriptură — care să fi dus în casa cea duhovnicească a romînului mai multă lumină decît «Cazania» Mitropolitului Varlaam trimisă la propovăduire în anul Domnului 1643». De bună seamă că «limba vechilor Cazanii» — și între acestea «Cazania lui Varlaam le întrece pe toate — a fermecat auzul oricărui iubitor de gînd și vorbă romînească. — Graiul limpede și curgător, împestrițat cu

---

1) Înșirarea lor, încă necompletă, la preotul Fl. Mureșanu: Cazania lui Varlaam, 1643-1943, prezentare în imagini, Kolozsvár-Cluj, 1944, pag. 128 și urm.

2) În biblioteca Mitropoliei Sibiu, pe un exemplar din „Cazanie", Popa Daniil din Crișcior, raionul Brad notează pe la finea sec. 17) că a plătit „pe această Păucenie (=tîlc) 15 florinți", ceea ce era o sumă mare pe atunci. De regulă se plătea direct „la cămara domnească a lui Vasile Vodă din țara Moldovei" curînd după ce a eșit din teascurile tiparniței, cum se vede din alt exemplar, fost al Bisericii din Mag, raion Sibiu, azi la Biblioteca Centrală din Sibiu, însemnare liniară din 15 aug. 1645 că s-a plătit „4 galbeni și un zlot, bani buni".

3) Predoslovie, la Fl. Mureșanu: Cazania... p. 7.

pilde, cu metafore şi cu paralelisme luate mai ales din tainele firii, dar tot aşa de mult şi din vieţile sfinţilor apostoli, a mucenicilor şi cuvioşilor, toate acestea au fost cu atîta măestrie folosite, încît, cum spunea în 1841 un dascăl în însemnarea de pe acelaşi exemplar de la Biblioteca Centrală din Sibiu: «Cine o va citi şi nu va şti să înţeleagă cuvintele acela-i slab cititor» [4]).

Dacă s-a putut spune că Varlaam «n-avea nici un fel de studii sistematice» [5]) — desigur din pricină că nu-l întîlnim ca pe cronicarii de la sfîrşitul veacului frecventînd şcoli străine, în schimb s-ar putea spune despre el ceea ce a spus I. Neculcea despre Dosoftei: «Adînc din cărţi ştia». Slavoneşte şi greceşte în primul rînd. Slavoneşte mărturiseşte însuşi că ştia, căci pune pe 2 coloane textul «Leastviţei», iar în foaia de titlu a «Cazaniei» spune că-i «din multe scripturi tălmăcită din limba slavonească pre limba romînească». De aceiaşi limbă se va fi servit şi în multele lui drumuri în Rusia. Că ştia şi greceşte deducem din faptul că a fost propus la 1 iulie 1639 să fie ales patriarh ecumenic [6]). În orice caz, daruri excepţionale trebuie să fi avut — pe lîngă favorul de a fi cunoscut şi colaborat deaproape cu cei mai învăţaţi romîni din vremea aceia: Mitropolitul Petru Movilă şi Logofătul Udrişte Năsturel,— încît trece din scaunul de egumen al Mînăstirei Secu direct ca mitropolit la Iaşi. — Misiunile încredinţate la Kiev şi Moscova, precum şi vaza mare de care se bucura în faţa tuturor romînilor, cînd ajută în 1644 la consolidarea «actului de frăţie» dintre Matei Basarab şi Vasile Lupu spre a culmina cu cele 2 sinoade, cel panortodox din 1642 şi «Săborul a două ţări» din 1645, fac din el, fără îndoială, figura cea mai proeminentă a bisericii romîne de pe atunci, l-am putea pune oarecum alături de strălucitul geniu romînesc de la Kievul contemporan.

Prin toate aceste daruri sufleteşti şi mai pre sus de ele credem că trebuie să vedem dorul său neîntrecut de slujiire creştinească şi romînească. Nici un cărturar sau ierarh romîn de pînă atunci n-a arătat atîta patos în slujirea cu cuvîntul şi cu fapta atît a crezului creştin, cît şi a celui romînesc. E un fapt prea cunoscut că în tot timpul păstoriei sale Mitrop. Varlaam n-a tipărit decît cărţi romîneşti, iar ceea ce este mai semnificativ e faptul că se subliniază pentru prima dată în mod statornic şi conştient datoria de a învăţa şi de a sluji numai în limba romînească, sau cum zicea N. Iorga: «prin Varlaam s-a făcut pe deplin, fără sfieli şi fără revenirile lui Teofil din Ungro-Vlahia, revoluţia cărţii romîneşti în Moldova lui Vasile Lupu» [7]).

«Cazania» o recomanda «către toată semenţia romînească şi o socotea ca un «dar limbii romîneşti» cerîndu-le s-o preţuiască în tocmai ca pe «un odor ceresc, iar nu ca lucru pămîntesc». Pentru această izbîndă ierarhul socotea întreaga lui lucrare cultu-

---

4) Pe prima foaie.

5 St. Ciobanu: Istoria literaturii romîne vechi, vol. I, Bucureşti 1947, p. 259 colecţia „Studii şi cercetări“ LXXV.

6) D. Russo: Studii Istorice greco-romîne, I, p. 229, Bucureşti 1939, ediţie postumă.

7) N. Iorga: Istoria Romînilor VI (Buc., 1938), p. 127.

rală «întîi de laudă lui Dumnezeu, după aceea de învățătură și de folos sufletelor pravoslavnice și aceasta nu numai pentru Moldoveni, ci tuturor» iubiți creștini și cu noi de un neam rumîni», ce se află în părțile Ardealului și în alte părți, «pretutindenea ce sînteți cu noi într-o credință», cum așa de frumos exprimă în predoslovia răspunsului la «Catehismul romînesc».

Dar afară de ținuta ei atît de pronunțat romînească, opera Mitropolitului Varlaam are un însemnat strat și substrat teologic — doctrinal. Putem spune că aici stă valoarea ei aproape unică între toate tipăriturile noastre vechi. Și limba limpede neaoș romînească, naivă uneori, în care sînt exprimate ideile, explică de ce a fost atît de mult gustată opera lui, mai ales «Cazaniile», ca nici o altă lucrare. Dar mai ales conținutul și suflul adînc religios, redat personal, al învățăturilor împărtășite, fac din tot ce a scris acest mare ierarh să fie neîntrecut de nimeni.

Să facem o precizare. S-a spus adeseori că preoțimea și ierarhia noastră bisericească aveau pe vremuri un foarte redus dram de cultură, mai ales pînă către secolul XVII, în care timp slujbele se făceau mai mult slavonește. Școlile din țară erau rare și modeste, peste graniță rar cînd treceau cîte unul. Aceasta era pînă curînd părerea celor mai învățați din cercetătorii noștri. Mai ales dacă ne gîndim la progresul universităților și tipografiilor din apus. — Ori, lucrurile nu stau tocmai așa.

Mai întîi, preotul nostru, care cunoștea slujbele bisericești — și cred că și cei mai slabi le știau uneori pe de rost — cunoștea teologie destul de adîncă: istorie, studiu biblic, dogmatică, morală, drept, agiografie, liturgică, omiletică. Cîntările de la strană, începînd de la liturghie și pînă la slujbele cele mai bogate, de la maslu și înmormîntare, cuprind noian adînc de învățătură dogmatică și morală. Citirile biblice din Evanghelie și Apostol, ca și din Catismele Psaltirii ori din Parimiile praznicelor oferă mijloace atît de potrivite de a lega în mod plastic învățăturile și tainele credinței de ciclul bogat și plin de înțeles al rînduielilor liturgice de peste an. — Sinaxarele și ilustrările pe scurt, în tropare și condace, a vieții mucenicilor și cuvioșilor îmbie cunoștințe bogate de istorie bisericească și de patrologie. Dacă se mai adaugă la acestea și citirile din Cazanie și aici a fost revelator rolul jucat de operele lui Varlaam — atunci vrînd-nevrînd argumentarea teologic-istorică nu putea lipsi nici din cea mai redusă pregătire culturală a preoțimei și ierarhiei noastre. — Scrisoarea unui negustor ca Pater Ianoș[8]), către Mitrop. Atanasie Anghel, căruia-i amintea de «sinaxarul sfinților, cîtă cinste se făgăduiește celor ce stau pînă la vărsarea de sînge» sau «memorandul» din 1757 (20 mai) scris de poporul dreptcredincios din Ardeal către mitropolitul sîrb din Carlovitz să-i ocrotească de unire «căci nici pe vremea împăraților celor răi Maximilian și Dioclețian n-au fost mai multă răutate pentru lege[9]) ca să nu mai pomenim de minunata poezie populară «Plîngerea mînăstirii Pris-

8) în „Prinos lui D. A. Sturdza", Buc. 1903, p. 302 și urm.

9) S. Dragomir: Istoria dezrobirii religioase... I (Sibiu 1920), anexe, p. 162-3.

lop» [10]), — iată numai cîteva exemple de bogate cunoştinţi teologice în poporul nostru.

De altfel, începînd cu anii 1700 frămîntările teologice au dus la opere polemice destul de temeinice, cum sînt tratatele din 1746 şi 1765 (azi tipărite) privind «întrebările şi răspunsurile pentru uniaţie sau legea III» [11]). Pentru veacul XVII putem spune cu istoricul N. Iorga [12]) că «ceea ce a hotărît publicarea Cazaniei» noi zicem şi a celorlalte opere a lui Varlaam «era agitaţia calvină, care i se impusese mitropolitului — martir Ilie Iorest». Fără a lega toată valoarea acestui minunat «capitol de cărturărie» [13]), care a fost domnia lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, de încercările proselitismului calvin, ajuns la culme atît în cazul Patriarhului Ciril Lucaris la Constantinopol, cît mai ales în Ardealul principilor G. Bethlen, C. Rakotzi I şi II şi C. Apafi, — trebuie totuşi să recunoaştem că pe de o parte, reforma religioasă a saşilor şi ungurilor din Transilvania, cu mijloace de luptă diferite, iar pe de altă parte asaltul brutal al propagandei papistaşe în Polonia şi la Constantinopol, au provocat o frămîntare fără precedent în bisericile ortodoxe. Precizarea crezului ei devenise problemă de viaţă şi de moarte, nu numai în cazul «Mărturisirii ortodoxe» a lui Petru Movilă, ci şi în ţările romîne şi în Ardealul suferinţelor mucenicești ale sfinţilor Ilie Iorest şi Sava Brancovici. În cele mai de jos vom analiza liniile mari ale tipăriturilor mai importante ale lui Varlaam spre a confirma acest adevăr. Vom spicui pasagii din aceste lucrări spre a ne face o ideie aproximativă despre cunoştinţele teologice ale Mitropolitului Varlaam şi despre valoarea lor.

Cea dintîi lucrare a fost, după cum am amintit, traducerea, «Lestviţei» Sf. Ioan Scărarul. Cartea este un îndreptar ascetic din cele mai gustate în întreagă biserica răsăritului. Pornind de la cartea clasică a Sf. Grigore de Nisa «Viaţa lui Moisi» [14]), în care se descrie urcuşul duhovnicesc al sufletului, după modelul în care Moisi a urcat odinioară «măgura Sinaiului» spre a ajunge la minunata «vedere» a lui Dumnezeu Sf. Ioan descrie progresul vieţii duhovniceşti în chipul urcuşului pe 30 de trepte ale unei scări (după numărul anilor avuţi de Mîntuitorul la Botez), al cărei scop suprem este să facă pe om cît mai curat, cît mai bun, cît mai strein de patimi, cît mai străveziu razelor harului Dumnezeiesc şi mai plin de iubire, care ne aseamănă cel mai mult cu Dumnezeu. Indeosebi nepătimirea (ἀπάθεια) s-au înstreinarea de plăcerile lumii rămîne virtutea cea mai lăudată

---

10) Editată, între alţii de I. Lupaş: Cronicari şi istorici romîni din Transilvania, Ed. II, Craiova, 1941, p. 61-80.

11) A se vedea T. Bodogae: Despre cunoştinţele teologice ale preoţilor romini de acum 200 de ani. Semnificaţia unui manuscris, Sibiu 1944 passimi Acelaşi: Din istoria bisericii ortodoxe de acum 300 de ani. Consideraţiuni istorice în legătură cu sinodul de la Iaşi, Sibiu 1943, p. 21-151.

12) N. Iorga: Istoria Romînilor, VI, p. 131.

13) N. Iorga: Ibidem, p. 134.

14 Acesta e „Grigore Teologul“, pe care-l pomeneşte adeseori în „Scară“, iar nu Grig. Dialogul, cum crede I. G. Coman: Patrologie, Bucureşti, 1956, p. 283.

și am putea spune cea mai călugărească din viziunea spre desăvîrșire a acestui mare ascet al răsăritului [15]).

Cartea lui a fost de timpuriu tradusă în limba slavonă încă de ucenicii Sfinților Metodie și Ciril, iar epoca isihastă din veacul XIV a popularizat-o și mai mult, mai ales școala de la Tîrnova [16]) a vestitului Mitropolit Eftimie († 1394). Încă din sec. XV se întîlnesc cîteva copii scrise prin mînăstirile romînești, iar traducerea în romînește făcută de Varlaam dacă nu s-a învrednicit să vadă lumina tiparului, în schimb a fost copiată în vre-o 10 mînăstiri în sec. XVII și XVIII. Se mai cunosc și alte 5 traduceri din l. greacă în tot cam atîtea copii, pînă ce la 1814 a fost tipărite de Mitrop. Veniamin Costachi [17]).

Suflul ascetic și ușurința cu care dezbate ierarhul nostru procesele de viață duhovnicească, par a fi influiențate de această carte. Tot acestei surse cred că se datorește și perspectiva ascetică, în care rezolvă mare parte din problemele puse în cazaniile sale. Dacă ne va ajuta Dumnezeu, vom veni cu un studiu mai larg, din care reiese că ierarhul nostru are multă parte personală, nu numai stil și limbă, în ceea ce «a adunat din tăți tîlcovnicii sfintei Evanghelii, dascălii bisericii noastre», expresie care ne confirmă că Varlaam a prelucrat materialul după mai mulți autori.

«Toate cîte sînt în această lume, nemică alta nu este zice el, [18]) decît numai trudă și scîrbă și usteninţă și lacrămi și suspini și pohte scărnave, ce spurcă trupul și sufletul: carile măcar și îndulcesc în puțină vreme, iară în veci amărăsc.

«Pentraceea și tu, oame, deți-i voia să te asemeni măcenicilor, fă așî: urîtuși-au aceia viața lor, urăște și tu veselia lumei, aceea și-au aruncat trupul în foc, aruncă și tu agonisita lumii în mînile săracilor, nu toată, ci cîtă poți pentru Dumnezeu; călcat-au aceia para focului, calcă și tu pohtele trupului» [19]).

Tîlcuind în chip duhovnicesc procesul ce are loc în sufletele noastre pentru primirea cuvîntului bun sau rău, Mitrop. Varlaam se exprimă în termeni asemănători Sf. Ioan Scărarul, cum este de pildă, la Duminica XXI după Rusalii [20]): «Spinii sînt avuția și ceiace au avere»; cum înecă spinii sămînța, așa și averea înecă cuvîntul lui Dumnezeu... iar de vei socoti în ce chip... vei crede acest tîlc. Întîi, avuția face grije în gînd, căci cei care strîng lăcomie nice dănăoar n-au liniște în gînd... după aceea averea este vrășmaș lucrurilor bune că nu poate să se roage curat..., spinii adecă averea înecă cuvîntul lui Dumnezeu cu vălășagurile ce au preste măsură lacomii pentru averea lor...»

Multe din cunoștințele pe care le-a adunat Varlaam provin

---

15) Viller-Rahner: Aszeze und Mystik in der Väterzeit, Fr. i. Br., 1939 p. 155-164.

16) Emil Turdeanu: La littérature slave dans les principautés roumaines au XV siècle, Paris 1947.

17) Gh. Ghibănescu: O nouă lucrare a Mitropolitului Varlaam (Leastvița lui Ioan Scărarul, în „Arhiva" XXV (1914) p. 65-107.

18) Cazanie, f. 148 v. la duminica a III-a după Pași.

19) Cazanie la toți sfinții, F. 217 v.

20) idem, f. 323 v.

din cărţile de cult ale bisericii noastre ortodoxe, fie că-i vorba de cunoştinţe exegetice, istorice, dogmatice ori liturgice.

Astfel începutul Cazaniei de la 14 septembrie e luat după un tropar bisericesc [21]). «Astăzi se arată, fraţilor, taina cea din veac tocmită şi de toate seminţiile ascunsă, iară acum mai apoi s-au arătat întru spăsenia noastră». Tot astfel Cazania de la Bobotează: «Iordanul dacă te văzu se întoarse şi fugi îndărăpt, dară eu cum să cutez să te botez?» [22]). Tot în legătură cu botezul, Varlaam descrie ritualul lepădării pruncului şi al ungerii, pe care le putea lua din molitvelnic, spre a nu mai trebui să le traducă din streini.

Şi mai personale, aşa dar mai originale, sînt atitudinele ierarhului faţă de anumite stări istorice sau confesionale din timpul său şi care desigur nu figurau în textul ori textele originale pe care le-a utilizat, ci le-a adaos el ca exemplificări.

Vorbind de folosul sufletesc al postului, zice în Cazania de la lăsatul de brînză [23]) «că aşa să nevoiesc şi fac toţi credincioşii lui Dumnezeu din toată lumea, numai singuri calvinii şi luteranii, ereticii din vremea de acu, legătura lucrurilor celor bune nu o vor; în volnicia trupului şi în odihnă vor, care îndulceşte trupul. Şi crucea lui Hristos li-i urîtă, cu care a-şi da sie-şi vreo usteneală sau vreo nevoinţă nu cutează, temîndu-se să nu-şi veateme binele aicea pe lume. Fără de usteneală şi fără de post şi fără de nici o răbdare vor să ajungă ceriul îmblînd pre calea cea largă, care duce în perire, şi nu-şi aduc aminte de Danil Prooroc că după ce să posti 10 zile mai frumos şi mai gras fu decît cei ce mîncau bucate scumpe la masa lui Nabuhodonosor».

În duminica III din post aceeaşi aluzie directă la diferenţele confesionale de care se va ocupa în cea mai originală lucrare a sa: «Răspuns la Catehismul Calvinesc». «Să ne închinăm crucei... zice el în Cazanie [24]), pe eretici să-i procleţim, pe iudei să-i ocărîm, pre păgîni să-i batjocorim, că ne rîd pre noi că ne închinăm lemnului şi aurului şi argintului. Căci noi acelora lucruri nu ne închinăm, ci chipul crucii cinstim gîndind la Hristos cel răstignit...» Iar în alt loc [25]): «să nu zicem că sînt acestea (hotărîte la Niceea) cuvinte omeneşti [26]), ci să socotim mai inte ce sfinţi sănt aceea, cît numai pentru numele cine-i pomeneşte, încă sosește [27]) destul a se teme neştine [28]) de dînşii.

În altă Cazanie [29]) se face aluzia la învăţături romano-catolice, cum este credinţa în purgator: «aicea se ruşinează cei ce

---

21) Cazanie, partea II, f. 8 r. Vezi Bogorodicina stihoavnei de la vecernia glasului IV.

22) A se vedea Molitvelnicul bogat, ed. Bucureşti 19 p. la slujba sfinţirii apei celei mari.

23) Cazanie, f. 33 r-33 v.

24) f. 62 r.

25) La Dumineca Sfinţilor părinţi, f. 197 v.

26) Aluzie la calvinii care respingeau tradiţia ca pe neşte „aflături" şi adăusături omeneşti". Vezi G. Bariţ. Catehismul calvinesc, Sibiu 1879, p. 2 şi urm.

27) Ajunge.

28) Cineva.

29) Dumineca XXII după Rusalii, f. 330 v.

zic că muncile au sfîrşit şi să iasă neştine din iad şi să meargă întru împărăţia cerului»; în alt pasaj se combate credinţa în concepţia imaculată [30]): «iară Precesta şi ea ca şi toţi oamenii s-au zămislit şi născut dintr-o amestecare bărbătească, fiindcă numai singurul Hristos s-au născut fără sămînţă bărbătească».

Cele mai adînci învăţături dogmatice le exprimă Varlaam în mod plastic şi simplu, chiar dacă sîmburile ideii îl va fi luat din vreun izvor slavon ori grecesc. Cea mai pretenţioasă doctrină hristologică o exprimă în cuvîntări indirecte («Oratio oblicva» de care face uz atît de des, ceea ce denotă gîndire şi stil personal), cum este aceea de la Duminica I din post din închipuita convorbire a Mîntuitorului cu Natanail: «Pentru aceea mă cunoşti, Natanaile, că am venit din cer cu fire dumnezeească pe pămînt în zgăul Fecioarei, iară cu trupul din Vifleem şi din Nazaret... de aceea sînt îndoit: Om şi Dumnezeu şi nu sînt numai după dar fiu a lui Dumnezău, cum zic Arienii, ci după fire, unul cu Părintele... pururea şi din veci nedespărţit de El» [31]).

Cam în aceleaşi cuvinte îi vorbeşte şi lui Toma [32]): «Însuşi este Dumnezeu, însuşi este om. Dumnezeu este pentru că ne-au făcut pre noi dintru ce n-am fost întru ce sîntem... şi prin minunile ce le-a făcut... iar om deplin este pentru că toate le-a avut ca noi afară de păcat: şi flămînzit-au şi însetat-au şi golitu-s-au în Iordan şi cu palme peste obraz fu bătut şi fu răstignit şi mai apoi muri».

În alt loc [33]): «de aceea de bună voie se duse în pustie ca să astupe gura ereticilor lui Marcion şi lui Maniheu, ce-au învăţat că cu nălucire s-au întrupat Hristos».

În acelaşi fel personal prezintă şi învăţăturile morale. Am putea spune că aproape toate Cazaniile au mai mult structură moralizatoare. Adesea întîlnim în ele aluzii străvezii la viaţa timpului său. «Ce folos este, fraţii mei, zice el [34]), de vom cinsti pe cei bogaţi, iară pe cei mişei [34]a) vom obidui şi-i vom dosădi? Ian spuneţi-mi, care ne asupresc pre noi: mişeii au bogaţii? care ne trag la giudeţe, care ne dosădesc, care ne obiduiesc? săracii au bogaţii?. Pururea de cei bogaţi suntem asupriţi».

În alt loc [35]) exclamă: «O, cumpărător, de sate şi vînzător de boi şi pohtaci trupeşti, pînă cînd nu vă veţi socoti»?

Uneori mustră cu cuvinte grele: «Pînă în ziua de astăzi pentru zavistie mulţi pat rău, case sărăcesc, cetăţi risipesc, locuri pustiesc» [36])... «parcă mai multe asuprele sînt între noi creştinii decît între păgîni» [37]).

A iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele este cea mai mare şi singura poruncă şi se cade s-o împlinim pentru că «avem un tată;

---

30) Cazanie la naşterea Feceoarei Maria, partea II, f. 6 r.
31) f. 40 r.
32) f. 137 r.
33) Dumineca VIII după Rusalii f. 251 r.
34) Dumineca VI după Paşti f. 186 v.
34 a) Mişel=sărman, de la lat. miser, a, um.
35) Dumineca XXVIII după Rusalii, f. 360 v.
36) Dumineca XXVIII după Rusalii, f. 354 v.
37) Dumineca XI după Rusalii, f. 271 v.

pre Dumnezeu în cer şi ne-au născut o maică: sfîntul botez şi într-o casă am crescut: în Sfînta Biserică. Cu hrana cuvîntului lui Dumnezeu şi o pîine mîncăm, şi dintr-un pahar bem: de cinstit trupul şi sîngele lui Hristos, şi o masă avem: pămîntul: şi un acoperemînt: ceriul şi o lumină: soarele şi luna» [38]).

De aceea «dă Doamne în inimile şi faptele creştineşti schimbare, căci vedem că cei mari pe cei mici ca pe nişte robi îi au, îi pradă, îi robesc» [39]).

Cine ar vrea să cunoască în ce chip a putut prelucra acest talentat orator ideile pe care le-a «adunat din toţi tîlcovnici» ar fi bine să citească în intregime Cazaniile de la Sîmbăta Mare [40]), adevărat prohod romînesc, brodat pe cuvintele străinilor din imnurile Triodului. La fel cuvîntul de despărţire al ucenicilor de Mîntuitorul cu ocazia Înălţării la cer [41]) precum şi despărţirea de Maica Domnului la Adormirea Ei [42]). N-am întîlnit în toată literatura noastră pagini mai patetice, sentimente mai duioase, exprimări de simţire religioasă şi romînească mai autentice. Pînă şi «Voroava diavolilor în iad» [43]) îşi are rostul ei, ca şi «grăirea Împăratului Constantin la săborul din Niceea» [44]). În acelaşi timp autorul personalizează şi ruga vameşului [45]), a orbului din Ierihon [46]) şi aproape cele mai multe din temele evanghelice tratate.

E adevărat că parte din cunoştinţele de ordin istoric sînt bazate pe fapte socotite legendare, dar ştiri de felul acestora sînt multe în cărţile noastre de ritual. Astfel amintim credinţa că Papa Silvestru a participat la săborul din Niceea [47]), întîmplarea cu cărămida Sf. Spiridon de la acelaşi săbor, precum şi amănuntele morţii lui Arie [48]), Lie, cel pomenit în viaţa Sf. Dumitru, ar fi fost «dintr-un sat sîrbesc, ce-l chema Uandal (Vandal?) [49]), prezenţa la pogorîrea Duhului Sfînt în Ierusalim a multor noroade: sîrbi, ceşi, nemţi... [50]), mergerea lui Simon Magu la Roma şi minunile lui acolo [51]),prigonirea creştinilor de către Nero din pricina convertirii celor 2 ţiitoare ale sale [52]), trăirea Împăratului Maximian Hercule pe la anul 600 după Hristos [53]), etc. Faptele circulau în felul acesta prin cronografele vechi, din care amintim cele despre viaţa Sf. Constantin, studiate de Iulian Ştefănescu [54]). Ca o curiozitate liturgică notăm că la cele 9 cete

---

38) Dumineca XV după Rusalii, f. 292 v.
39) Dumineca XVIII după Rusalii, f. 309 r.
40) f. 115-119.
41) f. 176-187.
42) Partea II, f. 103-109.
43) f. 119-120.
44) f. 191.
45) f. 374 v.
46) f. 6 R-V.
47) Dumineca VII după Paşti f. 190 r. f. 197 v.
48) f. 194.
49) Partea II, f. 19 r.
50) f. 200 v.
51) Partea II, f. 92 r.
52)—53) Ibidem.
54) Legendele despre Sf. Constantin în literatura romînă, în „Revista istorică romînă", I Bucureşti 1931, p. 251-97.

de la proscomidie, pomenirea Sf. Ioan Botezătorul e înlocuită cu a îngerilor, fapt care se întîlneşte şi în alte lucrări ale timpului [55]).

Din cele de mai sus putem trage concluzia că scrisul Mitropolitului Varlaam răsărea din brazda adîncă şi mănoasă a tradiţiei noastre bisericeşti. Nu se cunosc încă izvoarele după care a lucrat, nici măsura în care poate fi vorba de o traducere sau de o prelucrare. Credem că trebuie subliniat ceea ce spune în «Cuvîntul către cititor»: «adunat-am din toţi tîlcovnicii Sf. Evangheliі dascălii Bisericii noastre», iar nu atît ceea ce spune în foaia de titlu: «tălmăcită din limba slovenească pre limba romînească». Ceea ce spunea N. Iorga, că a lucrat după mai multe izvoare, noi înţelegem ca o prelucrare, căci prea e curgător şi plin de notă personală tot scrisul său minunat, care explică neîntrecuta răspîndire a operelor sale.

«Răspunsul la «Catehismul calvinesc» [56]) «vine să confirme şi mai mult cele de mai sus. Dacă planurile de calvinizare urmărite de către Principele Gh. Rakotzi I trimiteau în lume cu mare grabă (5-27 iulie 1640) textul unui Catehism, în care se vorbea de mîntuirea numai prin credinţă, nu şi prin fapte, apoi se admiteau numai două taine: botezul şi cina Domnului, iar tot ce era formă văzută în biserică: ierarhie, icoane, cruci, chiar soboare ecumenice erau socotite, ca obiceiuri omeneşti fără temei în scriptura Sfîntă», ne putem închipui cît de adînc se lovea însăşi fiinţa bisericii şi credinţei noastre strămoşeşti.

---

55) A se vedea studiul Prot. Gh. Ciuhandu.

56) Tipărit la îndemnul lui Gh. Ciulai, preotul curţii Principelui Gh Racotzy, în satul Presaca, lîngă Alba Iulia, în traducerea popii Gheorghe de Secul, tipograf fiind Popa Dobre din ţara romînească, „Catehismul calvinesc“ din 1640 cuprinde o redacţie prescurtată a Catehismului de Heidelberg din 1563. Din acest Catehism se iau, sub formă de întrebări şi răspunsuri, pasagii întregi. Ca toate Catehismele, şi el are trei părţi, tratînd despre credinţă, nădejde şi dragoste. La prima se explică crezul (apostolic), la a doua decalogul, la a treia rugăciunea „Tatăl nostru“. Nu se cunoaşte nici un exemplar din „Catehismul calvinesc“. În 1656 s-a tipărit, însă la Alba Iulia un „Scut al Catehismului cu răspuns den Scriptură Sfîntă împotriva răspunsului a doă ţări fără scriptură sfîntă“ şi cu această ocazie s-a retipărit şi textul celui din 1640, afară de Predoslovie. În plus par a se tipări acum şi două tratate despre căsătorii şi alte rugăciuni. În felul acesta a fost retipărit la 1879 în Sibiu de Gh. Bariţ sub titlul: Catehismul calvinesc impus clerului şi poporului romîn sub domnia principelui Rakotzi I si II, cu o excursie istorică şi un glosar, 140 p.

„Răspunsul“ lui Varlaam, în 32 foi, format octav mic, se păstrează în două exemplare, unul în biblioteca Sécheny din Budapesta, iar celălalt în biblioteca Academiei Romîne, compactat la un loc cu „Învăţătura creştinească‘ apărută la Rîmnic 1746. Academia Romînă are şi o copie fotografică. La 1647, în „Codicele pribeagului Gh. Ştefan“, aflat azi în Biblioteca filialei Academiei din Cluj (fostă la Blaj) se copia în întregime „Răspunsul lui Varlaam“, din care Prof. N. Drăgan a publicat „Predoslovia“ şi restul în rezumat, în „Anuarul Instit. de Istorie Naţională din Cluj, 1926, p. 245-252, „Răspunsul“ a fost cunoscut întîi de Samuil Micu şi de Gh. Şincai, cari au publicat şi ei o parte din Predoslovie, după cari Timotei Cipariu şi Aug. Bunea, iar după ei „Bibliografia romînească veche“ au redat şi ei pasagii mai importante. Regretatul Prof. N. Cartojan pregătise pentru anul 1942 o retipărire integrală, dar lucrarea a rămas în culegere, în timp ce editorul a murit. Autorul acestor rînduri are pregătită reeditarea acestei lucrări, despre care V. Mangra zicea că e cea mai de seamă operă teologică originală pînă azi la romîni (Vezi „Biserica şi şcoala“, Arad 1903, p. 174).

Încă din 1642 Mitropolitul Teofil al Ungro-Vlahiei tipărea un răspuns, ce-i drept, cam sfielnic, dar în care se răspundeau direct afirmaţiilor calviniste. Cazania de la Govora, căci de ea e vorba[57]) era închinată «preaslăvitului şi blagocestivului neam al Ţării noastre şi al tuturora care sînt înprejurul nostru creştini»,.. «rudei mele, creştinilor», pentru că «oameni de amîndoauă cetele: proşti (ţărani) şi sufleteşti (culţi), care pentru neştiinţa sa se depărtară[58]), cu învăţături striine şi cu proastă şi scurtă mintea lor, răzluşindu-se den credinţa adevărată, protivnic bisericii lui Dumnezeu, cu eretici împreunîndu-se şi ca musca cu dulceaţa mierei, aşa şi ei înşelători de spăsenii proştilor şi întru amărăciunea veninului cel purtător de moarte înecînd şi ucigînd sufletele lor şi ale oamenilor».

Cazania de la Govora «primită de Udrişte Năsturel» cuprinde predici lămuritoare la toate duminicile şi sărbătorile mai mari, căutînd astfel să răspundă atacurilor doctrinale streine. Parte din textul lor se aseamănă cu ale lui Varlaam[59]), dar multe diferă, iar limba e departe de avea frumuseţea şi claritatea moldoveanului. Totuşi programul era acelaşi. Varlaam îl va urmări nu numai în «Cazanie» ci şi în celelalte tipărituri ale sale: «Şapte taine», Iaşi 1644, «Răspuns la Catehismul calvinesc» (Iaşi) 1645 şi «Pravilele», Iaşi 1652. În toate accentuiază aceeaşi tradiţie bisericească, cu aşezămintele lăsate de Mîntuitorul şi de apostoli, întărite de săboarele ecumenice şi de pravoslavnicii Împăraţi. În felul acesta toate publicaţiile lui constituiau un răspuns la înoirile protestante.

Prima dintre ele, «Şapte taine ale bisericii», este o tălmăcire sau mai bine zis o prelucrare după opera omonimă apărută la Kiev 1640 şi care se pare a avea la bază lucrarea cu acelaşi titlu a Arhiepiscopului Gavril Severu de Filadelfia († 1616), dar fără sublinierile savante şi scolastice ale acestuia (caracterul indelebil al unor taine, împărţirea tainelor în necesare şi utile, etc.). Scriindu-i prefaţa, Mitrop. Varlaam spunea semificativ «că aceste şapte taine sînt 7 daruri şi 7 făclii ce ard şi luminează în biserica lui Hristos pre tot creştinul către cunoştinţa credinţei cei drepte, carele nu sînt de la altcineva, ci de la Domnul nostru Iisus Hristos şi de la Sfinţii apostoli date în Sfînta Biserică... De aceea, precum cînd răsare soarele zarea şi lumina Lui mai inte loveşte în munţii cei mari, turnurile şi copacii cei înalţi îi luminează, de aci (apoi) şesurile şi văile, aşa şi Măria Ta întracesta chip... cu aceste 7 taine ajungi întîi în ceata cea înaltă sufletească, întru arhierei şi preoţi de luminează şi în diregătoria cea lumească în domni şi în boieri şi de aici apoi între cei mai mici, încît căldura şi lumina îi luminează pe toţi... Cu aces-

---

57) Bianu-Hodoş: Bibliografia rom. veche, I, p. 120-1.

58) Desigur, vizează pe Făgărăşeni (mai ales boierul Ştefan Fogaraşi) şi bănăţeni, care păstrau încă şi cîntece calvine din sec. XVI şi dintre cari unii activau în rîndul calvinilor. Vezi St. Juhasz: Reforma între romîni, Cluj 1940 (în limba maghiară) şi Şt. Meteş: Istoria Bisericii Romîne din Transilvania. I, Sibiu, 1935, p. 394 şi urm.

59) Vezi de pildă, prima parte a predicii la Dumineca ortodoxiei în comparaţia făcută de Gr. Scorpan, în „Cercetări ist., Iaşi 1940, p. 562 şi urm

tea ne naştem sufleteşte, cu acestea creşte vîrsta sufletului nostru, cu dînsele hrana cea cerească dobîndim şi de boala sufletului ne lecuim...» [60]).

Explicînd Sfintele taine cu ajutorul multor mărturii din scriptură, din canoanele bisericii şi din pravila sfinţilor părinţi, (ea însăşi este o pravilă pentru preoţi), autorii, Varlaam şi Eustratie logofătul (căci amîndoi au lucrat la ea după un program unitar) observă la sfîrşit că «sînt o seamă de oameni de nu le place mireasma acelor flori scumpe ce-au răsădit Dumnezeu înt-acele 7 măguri şi le-au adăpat cu acele izvoare dulci şi scumpe: învăţăturile sfinţilor apostoli şi ale celor 7 săboare, ci zic că nu stau bine tocmelele şi ustavurile besericii, cum sînt posturile şi alte obicee ce am deprins de la biserica răsăritului care este Sionul. Drept aceea trebuie tot creştinul spre acea măgură să-şi ridice gîndul şi sufletul, iară nu airea, nice să îndrăznească neştine a muta vreunele de acestea...» [61]).

Aceleaşi idei se cuprind şi în «PRAVILA».

Dar să revenim.

«Tămplîndumi-se estimp (1644), povesteşte Varlaam, în părţile ţărei rumîneşti cu trebe domneşti şi a norodului din Tîrgovişte, cu cei mai de frunte şi mai din fire vorovind, mai vîrtos cu oarecare boiarin cinstit şi slovesnic şi a toată destoinicia şi înţelegerea harnic, drept pravoslavnic creştin... Udrişte Năsturel... adusumi-au şi o cărţulie mică in limba noastră rumînească tipărită şi dacă am cetit am văzut sămnul ei scris «Catehismu Calvinesc», carea o am aflat plină de otravă de moarte sufletească de care, iubiţii mei, mărturisesc înaintea lui Dumnezeu cu fireа mea că mare grije şi multă scîrbă au cuprins sufletul şi inima mea. Pentru care lucru îndată am chemat şi am strîns săbor dintamîndouă părţile, şi din Ţara Romînească şi din Ţara Moldovei, nu atîta că doară să poată ei clăti inima voastră ce-i întărită şi rădăcinată pre temelia cea bună şi tare a bisericei noastre pravoslavnice, cît cuget şi socotesc cîndai cu aceste menciuni şi amărăciuni, cu carele cearcă şi ispitescú în tot chipul să poată afla pre neştine prostacu şi neştiutor să-l sparie cu mărturia Sfintei Scripturi, carele fără de cale le-au pus, şi rău le tîlcuiesc pentru a lor perire. Pentraceea am socotit că am o datorie mare să fac răspunsú şi să arăt strîmbătura şi tîlcul cel rău a lor... nu că doară prepui ceva întru fapturile cele pravoslavnice a creştinătăţii voastre, că ştiu foarte bine şi sînt adeverit cum credinţa voastră ce-aţi apucat de întîiu şi dinceput, nici unul din voi Cărţile cele ereticeşti şi dăscălia şi învăţătura lor în număr nu le socotiţi, ci numai pentru să arăt întunericul şi neînţelegerea lor ce au întru scriptura sfintă, care o tîlcuiesc pre voia şi pre volnicia lor, cum vor... «Ce-am scris una-i pentru să putem sta împotrivă cînd va fi vreme de nevoie, alta pentru ca să vă aflaţi întru învăţăturile pravoslavnice întăriţi ca nişte stîlpi neplecaţi şi neclătiţi».

«Pentru aceasta, fiii mei, de-ar fi neştine cu dăscăliile lor

---

60) Predoslovie şi pag. 3.
61) Şapte taine... pag. 414-15.

cele ucigătoare de suflete să vă afunde în eresa lor cea rea, s-ar fi cine-ar fi şi vă va învăţa altă credinţă, măcar s-ar fi înger din cer, să nu-l credeţi... ci să vă depărtaţi de unul ca acela. Că acelea ce-am luat de la moşii şi de la strămoşii noştri sînt pe Sfînta Evanghelie a lui Hristos întărite, de prooroci şi de apostoli temeluite şi de Duhul sfînt cu luminatele săboare a sfinţilor părinţi mărturisite, acestea zic, să cade cu tot sufletul să le ţinem... de va trebui... pînă la moarte». Făcînd aluzie directă la pătimirile mucenicești ale Sfîntului Iorest, Vlădica dela Alba Iulia, Varlaam închee predeslovia sa cu un apel patetic la curaj şi bărbăţie creştină: «că acestea ale lumii sînt trecătoare, iar binele de vecie, ce vor să-l dobîndească cei ce veţuiesc în credinţă este de pururea netrecut întru veci nenumăraţi... pentru aceea, fii mei întru Cristos iubiţi, să muriţi cu credinţa cea dreaptă întru Hristos ca să fim vii intru El şi să ne aducem aminte de acel mare proorocu Moisi, cum el a urît cinstea şi mărirea împărăţiei de la Egipt împreună cu bogăţiile şi visteriile lui... decît să aibă altă cinste ».

Am citat în adins pasagii mai lungi din această frumoasă şi caldă «predeslovie», spre a se vedea cît de temeinic şi cu cîtă convingere susţine adevărul credinţei şi bisericii ortodoxe. Mai rămîne să rezumăm pe scurt ideile principale din această lucrare originală a lui Varlaam, lucru pe care l-au făcut şi alţii, în deosebi Prof. N. Chiţescu [62]), iar mai pe larg se va putea vedea în studiul nostru, care însoţeşte reeditarea «Răspunsului» pe care îl avem pregătit.

I. Spunînd că «această cărţulie au ajuns şi la noi romînii din Ţara Moldovei şi Ţara Romînească», Varlaam a «cetit şi a aflat în ea poruncile dumnezeeşti cele bătrîne şi cele noă a dulcelui Domnului Hristos şi a Sf. Apostoli... «Găsitam scris dintîi către cetitori [63]) cuvîntul Domnului Hristos ce-au grăit la Ioan V, 39, de au zis: Ispitiţi Scriptura, că vouă vă pare că întru ea ve-ţi avea viaţa de veci».

În legătură cu porunca «ispitirii Scripturilor», Mitropolitul Varlaam urmează calea obiectivă de răspuns punct cu punct şi de analiză a textului prin interpretare logică, prin context şi locuri paralele. Bunul simţ şi orientarea temeinică în materie fac din ierarhul moldovean un cărturar, din mintea şi condeiul căruia, tot ce a eşit, poartă pecetea unui adevăr firesc şi bine documentat.- El zice că nu trebuie luat «cuvîntul Scripturii» hie cum, ci să cercăm şi foarte cu deadins să socotim», tîlcuindu-l după legile ermeneutice şi în lumina învăţăturii tradiţionale de la apostoli şi pînă azi. «Înaintea lui Dumnezeu, ştiiutorul inimilor, ne adeverim, zise el, cum nici am adaus, nici am scăzut nemica din poruncile lui Dumnezeu şi din legea lui Hristos şi a apostolilor [64]).

Faţă de acest fel de a judeca lucrurile în consonanţă cu tradiţia, «aceştia de erilea alaltăeri în slobozie şi în toată voia cres-

---

62) 300 de ani de la „Răspunsul la Catehismul calvinesc“ a lui Varlaam al Moldovei (1645-1945, în „Bis. Ort. Rom.“), Bucureşti 1945, p. 618-638.

63 În textul publicat de G. Bariţ lipseşte „Cuvintul către cititor“ cu aluzia la Ioan V, 39.

64) „Răspuns“ f. 2 r.

cuți» caută să tălmăcească Scriptura în chip individual, de capul lor, «îndoindu-ne încoace și încolo», «cum cetim și în acest Catehism, care ne mirăm că n-are nici început nici sfîrșit, ci îmblă împiedecîndu-se și acățîndu-se de toate scripturile și nici la un cap nu o scot... unde află în Scriptură un cuvînt pre voia lor, alt cuvînt mai de sus sau mai de jos pentru ca să să arate adevărul, nu-l pomenesc, ci îndată îl lasă și fug la altul, și de la acela iarăși la altul, cum ar hi un rătăcit ce îmblă și calea înainte nu o pornește [65]).

II. Strîns legat de principiul interpretării în duhul tradiției, Mitrop. Varlaam, accentuiază ideia Sinodalității, a hotărîrii valabile în biserică numai dacă are girul majorității membrilor. De aceea «socotind cu diregătoria cea păstorească, ce mi s-a dat de la Dumnezeu... să lupt și să propvăduiesc, să întăresc Sfînta Evanghelie și poruncile și tainele Beserecei noastre, care sînt date de scriptura cea de Dumnezeu suflată, dela propovednicii lui Dumnezeu fericiții apostoli și de la cei luminați de Duhul sfînt cinstiți și sfinți părinți și în toată lumea învățători, ceau tocmit cu duhul sfînt și au dat la 7 săboară credincioasă și sufletească obicină a beserecii noastre cei apostolești, — aducîndu-mi, zic, aminte de datoria mea cea mare, nevoiesc, ustenesc, Dumnezeu vede numai cu toată puterea mea și cu toată usîrdia lucrez după putința mea cea omenească ca să cresc și să adaog talantul ce mi dat»... «să nu cumva să să tîmple să fie neștine sfătuit și amăgit de vicleșugul șarpelui adică a ereticilor... că acelea ce-am luat de la moșii și de la strămoșii noștrii sînt de sfînta evanghelie a lui Hristos întărite».

Această Sfîntă pricină «l-a făcut să cheme sobor din amîndouă țările» și combătînd pe rînd articolele Catehismului (mai bine zis pe acelea pe care le credea esențiale și semnificative) Varlaam adaugă după «Văpros» (întrebare) și «Otveat» (răspuns) imediat: «răspunsul săborului a două țări», despre care istoricul N. Iorga a spus că a fost ceva măreț și unic în toată istoria noastră [66]).

III. Cum era și firesc, problema cea mai mult combătută a fost opinia ceea ce se numește principiul material în protestantism, adecă opinia că omul se mîntuiește numai prin credință (sola fide), iar nu și prin fapte. Natural, concepția aceasta izvorăște în chip logic din doctorina despre păcatul original, pe care, ca toți protestanții, calvinii o înțeleg în chip atît de deosebit de noi. La amîndouă ierarhul nostru răspunde limpede și hotărît.

Vorbind în cap. IV și V de starea omului după păcatul strămoșesc, «Catehismul calvinesc» afirmă că omul nu mai poate deprinde iubirea de Dumnezeu din pricina că «din fire sîntem înclinați spre rău și spre ură «pentru aceasta se provocă la Efeseni II,3, unde se spune că eram fiii mîniei». La acestea Mitropolitul Varlaam răspunde: «Și numai cu acest cuvînt («Catehismul») strică toată scriptura sfîntă și toate poruncile lui Dumnezeu le pune sub picioare, pentrucă de vreme ce nu le poate face, nici le poate împlea omul, atunci de ce le-a mai dat Dumnezeu omului?

---

65) „Răspuns" f. 29 v—30 r.
66) Istoria Romînilor, vol. VI, p. 133.

De ce a pus blăstăm pe om de zice: «Blăstămat va fi cine nu va rămînea în toate cîte sînt în cartea legii şi să le facă acelea toate?». Iar în alt loc zice, după Iacob II, 10: «de-ar păzi cineva toată legea dar va greşi o singură poruncă, s-a făcut vinovat de toate poruncile». Desigur, urmează Varlaam, «nicăeri în scriptură n-am aflat acest cuvînt, ce numai din capul lor l-au pus» şi apoi continuă: «Această neputinţă (de a plini poruncile nu-i de la Dumnezeu, ce-i de la nedestoinicia şi de la lenea omului» după cum zice Sf. Pavel: «Toate le pot cu puterea celui ce mă întăreşte», Fil. IV. 13.

La întrebarea IX dacă putem «face destul» sau «dacă putem aduce satisfacţie deplină lui Dumnezeu pentru păcatele noastre», «Catehismul Calv.» răspunde, firește: «nici decum, ci mai vîrtos ne înmulţim şi ne sporim păcatele din rău în mai rău». La acestea Mitrop. Varlaam răspunde: «Sub a cui ascultare se va da omul, rob este a aceluia pe care-l ascultă: păcatului spre moarte sau ascultării spre dreptate» Romani VI, 16, ceea ce însemnează că viaţa creştină e o luptă continuă «împotriva duhurilor răutăţii», care în mod treptat caută să ne subjuge sufletul, întîi prin gînduri, apoi prin pofte, şi în fine prin săvîrşirea păcatului, a cărui plată e moartea. Ruga, postul, curăţia, răbdarea, milostenia şi jertfa sînt mijloacele principale de luptă. «Cînd se uneşte şi se hitioneşte trupul, atunci sufletul să întăreşte», zice Varlaam. Oricum, Domnul Hristos ne-a poruncit: fiţi desăvîrşiţi, pre cum tatăl vostru desvîrşit este (Matei V, 48), iar în alt loc: «tot pomul ce nu face roadă, se taie şi în foc se aruncă» (Luca III, 9).

În legătură cu întrebarea a X, care zice că «unul singur este împăcătorul nostru cu Dumnezeu», şi că noi nu putem face nimic pentru mîntuirea noastră, Mitrop. Varlaam răspunde: «Aceasta ne-ar plăcea şi nouă fără de nici o osteneală şi fără de nici un chin din partea noastră să aflăm pe Hristos împăcătoriu să facă destul pentru noi». Ori, noi trebuie să căutăm pe Domnul ca Zaheu şi ca desfrînata cu pocăinţă şi lacrămi, ca sutaşul Cornel cu post şi cu rugă şi «cum l-au căutat toţi apostoli de-au lăsat lumea şi toate cite-s în lume şi-au urmat porunca lui.... Iară şezînd numai şi nemica nefăcînd nu se află în sfînta Scriptură să aibe înpăcătoriu pe Hristos». Răspunzînd la întrebarea 36, Mitrop. Varlaam întreabă: «Cînd va veni Domnul Cristos la a doua venire să judice vii şi morţii, pentru credinţă va întreba sau pentru făpturi? Adevărat lucru este că pentru făpturi».

IV. O altă problemă fundamentală pe care o dezbate «Răspunsul» este cea eclesiologică. Se ştie că protestanţii neagă caracterul harismatic şi forma văzută a bisericii. Ei admit o biserică în sens de adunare în duh, de «uniciune a sfinţilor», fără să aprobe însuşirile de bază: una, sfîntă, sobornicească şi apostolească. «Cu adevăr zic calvinii şi luteranii «o biserică», nici «sfîntă», nici «sobornică», nici «apostolească», că aşa este biserica lor, nici o sfinţie n-are nici preoţie, nici cele 7 taine, nici Sobornică pentru că nu-i în toată lumea, nici nu-i de la apostoli... ci-i de curînd şi nouă ca de deunăzi, de 100 de ani de-ar hi... nici n-are învăţăturile apostolilor. Apostolii învaţă: popa să hie bărbat numai unei mueri», iară ei pînă în 7 mueri iau şi-s tot popi. Apostolii învaţă cînd va hi vrun om bolnav «să cheme popii bisericii

să facă rugă şi să-l ungă cu undelemn în numele lui Dumnezeu şi se va tămădui». Ei zic că nu-i nimica. Apostolii zic să umble credincioşi în făpture bune, «că credinţa fără făpture este moartă», iar ei zic că nu trebuie faptele bune numai credinţa. Apostolii învaţă să postească şi să se roage şi să fie în curăţie la vreme de rugă spre zile mari dumnezeeşti; ei zic că nu-i nimica aceea. Apostolii ne învaţă să aibă pocăinţă şi spovedanie, iar ei zic şi aceasta că nu-i nimica. Apostolii învaţă cum Dumnezeu nu este începătoriul răului, iar ei zic că dela Dumnezeu este răul şi munca omului. Care lucruri zicem că nici păgînii, turcii, tătarii, n-au aceste învăţături întunecate, cu care calvinii şi luteranii nu sunt următori şi crezători Evangheliei, nici ascultători apostolilor ci sînt luptători şi vrăjmaşi şi strîmbători a Sfintei Scripturi, a Sfintei Evanghelii şi apostolilor»[67]).

V. Cultului icoanelor şi sfinţilor îi dedică Varlaam o treime din întreg tratatul său (f. 23-32), pentru că în chip firesc aceste forme văzute de cult şi de tradiţie sînt din cele mai adînc intrate în sufletul credincioşilor ortodocşi şi sînt în schimb respinse de protestanţi. La acuza că prin cinstirea crucii şi a icoanelor noi am fi idolatrii, Mitrop. Varlaam precizează că mare deosebire este între idol şi icoană; idolul (Varlaam îi spune bozul) e plăzmuit de cugetul şi de lucrul mînilor omeneşti, iar icoana este chipul unei feţe adevărate, ce au fost oarecînd în lume».

«Bozul are închinăciunea lui, iar icoana pe a celuia ce-i scris pe ea». Aşa şi crucea, «închinîndu-ne ei, nu cinstim lemnul, ci pe cel răstignit pre el».

Cît desprre sfinţi, «slugile şi prieteni lui Dumnezeu», ei «nu ne ajută cu puterea lor, ci ne mijlocesc cu vorba şi cu ruga lor darul lui Dumnezeu prin dragostea ce o au către noi». Oare «mai mare dragoste ar fi între noi aicea pre pămînt, unde ne putem ruga unul pentru altul... iar ei să nu poată?... Dacă ar zice cineva că singur Domnul soleşte darurile cereşti de la Părintele, trebuie să înţelegem că Hristos este sol către mîntuire şi răscumpărare, iar sfinţii numai către rugă împreună cu noi. De aceea «cei care defaimă slava şi puterea sfinţilor, care de demult, încă din zilele apostolilor, de o mie şi mai bine de ani au apucat învăţătura şi îndireptarea de la apostoli... care toată viaţa în şcoală de lucruri bine şi sfinte au petrecut cu post şi cu nevoinţe, ziua şi noaptea, rugîndu-se prin mînăstiri şi prin pustii... nu ştiu ce fac».

Această sfinţenie a bisericii ca păstrătoare a adevărului o punea Varlaam mai presus decît ori ce încercare de înoire. Crezul lui este crezul nostru de totdeauna. Pe acesta-l rezumă la sfîrşit în 10 puncte pe scurt, iar încheind zice: «Noi dintru'ntîi ce-au legiuit şi ce-au tocmit biserica cea adevărată, ce se chiamă a săborului şi apostolilor, pe această urmă imblăm şi slujim. Noi Pravila ce-au tocmit părinţii, păstorii sufleteşti ce-au fost adunaţi la 7 săboară, aceea ţinem, ferim şi socotim. Noi pe

---

67) Răspuns, f. 17 v—18 r. Firește, în text sînt trecute pentru fiecare doctrină citaţiile scripturistice respective.

ceeace scad şi adaug încît au tocmit şi-au legat acele sfinte 7 săboară, pe aceea îi gonim din biserica lui Hristos şi procleţim să hie anatema, ca nişte eretici. Acestea toate cîte scrie mai sus să cade tot creştinul să le ţie şi să se ferească de i-i voia să hie ocinător împărăţiei ceriului. «AMIN» [68]).

Cinstind amintirea Marelui Mitropolit de la Iaşi, ne închinăm cu admiraţie şi cu respect în faţa vredniciei lui de păstor şi teolog profund.

Prof. T. BODOGAE

---

68) N. Drăgan, în Anuar, III, p. 252.

„CARTEA ROMÎNEASCĂ DE ÎNVĂŢĂTURĂ" DE LA 1643

Retipărită într-o ediţie transilvană la Alba Iulia în 1699.

S-a împlinit la sfîrşitul anului 1949 *un sfert de mileniu* de cînd a ieşit de sub teascurile tiparniţei mitropolitane din Belgradul Ardealului (Alba-Iulia) o impunătoare carte bisericească al cărei volum de 415 foi (830 pagini) în format 4^0 mare cuprinde un număr de 81 predici.

Cartea are, după datina vremii de atunci un titlu supra încărcat ca acesta:

KIRIAKODROMION (tip. cu literă roşie)
sau
EVANGHELIE INVĂŢĂTOARE (tip. cu literă roşie)
care are întru ea Cazanii la toate Duminicile
preste an şi la Praznicile domneşti şi la
sfinţii cei amintiţi.
Acum întîi întru acesta chip aşezată şi
Tipărită mai luminat în Limba
Românească diortosită
Supt biruinţa prealuminatului şi înalţatului
Iosif Leopold (tip. cu lit. roşie)
Craiul Budei şi al Ţării Ungureşti şi
al Ardealului
Fiind Gubernator Ţărâi măria sa Bamfi
Georgie (tip. cu lit. roşie)
Cu blagoslovenia prea sfinţitului Kir
Atanasie Mitropolitul ţărâi (cu lit. roşie)
In sfânta Mitropolie în Belgrad („ „ „)
În anul de la mântuirea lumii *1699*
De Mihai Istvanovici Tipograful
(cel din Ţara Românească) [1]).

Evanghelie cu învăţătură apărută la Braşov în *1581*; a doua cu acelaşi titlu în anul *1641* la Belgrad (Alba Iulia); a treia cu titlul *Evanghelia învăţătoare* la Govora în *1642*, a patra de asemenea cu titlul *Evanghelia învăţătoare* la Mănăstirea Dealul, lîngă Tîrgovişte în *1644*. Iar *Cartea românească* sau *Cazania lui*

---

1) Vezi *Bibliografia Veche Românească*, vol. I, Bucureşti, 1903, p. 372-373.

Varlaam s-a tipărit la Iaşi în 1643 purtînd ca sub titlul explicativ cuvintele «*de învăţătură Duminicile preste an şi la praznice împărateşti şi la svănţi mari*» [1]).

Voluminoasa carte de la 1699 cu titlul alcătuit din îmbinarea aici enumeratelor titluri ale antecesoarelor sale din cursul veacurilor XVII — XVIII, a mai adaus la ele cuvîntul grecesc *Kiriakodromion* (Calea Domnului). Această îngrămdire de titluri era proprie să producă oarecare confuziune la cercetătorii care nu-şi luaseră osteneala să facă analiza comparativă a textelor din predicile Kiriacodromionului de la 1699 cu ale celor tipărite mai înainte. De aceea s-a ivit părerea greşită că această carte de la sfîrşitul veacului al XVII-lea nu ar fi decît o *retipărire* a Evangheliei cu învăţătură de la *1641*, care era ediţia a doua a celei Braşovene de la *1581*. Cercetări ulterioare au demonstrat însă netemeinicia acestei afirmaţiuni, [2]) indicînd cum dintr-o confruntare mai atentă a predicilor din cuprinsul ei cu cazaniile din *Cartea romînească de învăţătură*, tipărită de Varlaam la *1693*, se poate trage concluzia că Kiriacodromionul de la Alba-Iulia anului 1699 se înfăţişează mai curînd ca *o nouă ediţie*, revizuită şi pe-alocuri modificată [3]), *a textelor din Cazania de la Iaşii anilor 1641-1643*.

II

Un lucru e mai presus de îndoială: valoarea intrinsecă, precum şi frumuseţea graiului, limpede şi plastic, al predicilor lui Varlaam, fiind apreciată de contemporani şi de urmaşi, *Cartea romînească de învăţătură* a putut înregistra o răspîndire mai largă decît orice altă carte romînească veche, pătrunzînd nu numai la vlădici, la preoţi şi la intelectuali mireni, ci în unele părţi pînă în adîncimea păturilor rurale. Pînă în timpul de faţă se mai păstrează exemplare, îngrijite cu sfinţenie prin altarele bisericilor din satele transilvane.

În mulţimea de cărţi romîneşti, latine, slave şi maghiare, confiscate din ordinul Principelui Mihail Apafi, de la locuinţa sibiană a Mitropolitului Sava Brancovici-Brîncoveanul [4]) se găsea şi o «*Poucenie din Moldova*», care nu poate fi decît acestă *Cazanie a lui Varlaam*. Cîte un exemplar fusese cumpărat şi de sătenii darnici în diferitele părţi transilvane, spre a-l dărui «de pomană» bisericii, la altarul căreia se *închinau*. Este deosebit de concludent în privinţa aceasta cazul *sătenilor din Muntele Someşului Cald* (Munţii Apuseni) care, urmînd sfatul şi îndemnul preotului

---

1) Ibidem, p. 137.

2) Cu totul surprinzătoare este afirmaţiunea că Kiriakodromionul de la 1699 nu va fi decît o nouă ediţie a *Cazaniei calvine*. (N. Iorga, *Istoria bisericii romîneşti*, vol. II, p. 20).

3) Dr. G. Comşa (Episcopul Grigorie de mai tîrziu al Aradului), *Istoria predicii la Romîni*. Bucureşti. 1921, p. 58-59 şi îndeosebi Florea Mureşan, *Cazania lui Varlaam*. Prezentare în imagini. Cluj, 1944, p. 131.

4) Locuinţa sibiană a mitropolitului Sava Brancovici-Brîncoveanul în *Rev. Teol.* din Sibiu, n-rii 7-10 din 1947 şi T. Cipariu, *Acte şi Fr gmente*, Blaj, 1855, p. 261 şi Mariana I. Lupaş, *Mitropolitul Sava Brancovici* (teză de doctorat), Cluj, 1939, p. 80.

Ursan, s-au întovărășit *zece inși* (Mariș Ioan, Purcel Luca, Purcel Florea, Purcel Ioan, Danciu Simion, Pleștea Ioan, Roșu Ioan, Rusu Ioan, Dip Mihaiu și Matiș Onuț) oferind primii 8 *cîte o oaie cu miel* și ultimii doi cîte o «*oaie de sine*» (deci fără miel) pentru ca astfel pe preț de *20 florinți* (atît au fost socotite cele *10 oi și 8 mei*) să poată dărui «această carte pomană la beserica din Muntele Someșului Cald» [1]).

«Cazania lui Varlaam ajunsese atît de prețuită de obștea poporului romîn din Transilvania, încît pentru dreptul de proprietate asupra unui exemplar cumpărat la 1666 cu «16 florinți» — mulți bani pe atunci! — s-a dezlănțuit la 1689 proces între satele *Lăpușul Romînesc* și *Rogozul* din nordul Trasilvaniei. Spre a stinge procesul acesta, însuși urmașul lui Sava Brancovici, *Varlaam mitropolitul Ardealului*, a fost nevoit să intervină personal, ținînd scaun de judecată și eternizîndu-și sentința, întărită cu iscălitura și cu pecetea vlădicească, chiar în cuprinsul foilor exemplarului disputat. Iată textul acestei sentințe vlădicești, pronunțat în «vidicul» (regiunea) Lăpușului la *4 decembrie 1689*: «A[nul] D[omnului] 1689 lu[na] Dek[emvrie] 4 zile. Noi Vlădica Varlaam avînd sobor de Eparhie in vidicul Lăpușului în Rogoz și fiind cîțiva protopopi și preoți și alți oameni de cinste, veniră înaintea noastră Văscu Alec din Lăpușul romînesc și cu *sătenii din Rogoz*, aducînd lucrul acestei cărți ce se chiamă *Oucitelnă*, socotindu-l toți de toate părțile, s-au înpăcat așa, cum iaceastă carte să rămîe la biserica Rogozului și să fie pomană lu Văscu Ionașcu și Văscu Alecse și rămășițelor lor și cine s-ar ridica mai mult după această împăciueală să caute lucrul acestei cărți, să nu poată păn-nu va pune *două sute de florini*, o sută vlădicești, o sută spănești. Pre aceasta s-au legat și au dat mîna înaintea noastră;anu și luna mai sus scrișI. Vlădica Varlaam»[2]) (sigil de ceară verde).

Evident că o carte atît de iubită de mulțimea credincioșilor săteni din Transilvania putea să determine pe cei ce pregătiseră tipăritura cea nouă de la 1699, a o lua ca model împrumutînd cît mai mult din cuprinsul ei bogat, fără să-și dea seama pe vremea aceia, că s-ar fi cuvenit să amintească, dacă nu în titlul kiriacodromionului, măcar în predoslavia semnată de tipograful Mihai Istpanovici din Țara Romînească, partea de contribuție și de merit a mitropolitului.

Titlul prolix al kiriacodromionului reoglindește noua situație politică a Transilvaniei de la sfîrșitul veacului al XVII-lea. Era o țară scăpată după expresia plastică a cronicarului Mihail Cserei, un fel de Neculce ardelean — din «jugul de lemn al Turcului», încovoiată însă «în jugul de fer al Neamțului».

Din epoca suzeranității otomane nu cunoaștem nici o tipăritură romînească transilvană, care să facă în foia de titlu vreo

---

1) Gavril Hango, *Notițe istorice* în *Tel. Romîn* din Sibiu, 1903, nr. 17, p. 71.

2) Cf. Sebastian Stanca, *Pricina pentru o carte bisericească. Soborul Vlădicului Varlaam la 1689* în *Revista Teologică* din Sibiu 1930, p. 31. Acest exemplar din *Cazania lui Varlaam* a fost așezat de S. Stanca spre păstrare în Muzeul Eparhial din Cluj.

amintire despre cutar sultan, sub a cărui oblăduire se găsea atunci *ţara* Ardealului, ca şi a Munteniei şi a Moldovei. Indată ce cîrmuitorii ei, cedînd presiunii trupelor de ocupaţie austriacă de sub comanda Generalului Caraffa, semnaseră *declaraţia de la Sibiu* în ziua de 9 mai 1688 [1]), renunţînd la ocrotirea turcească şi supunîndu-se «de bună voe» împăratului creştin de la Viena, acesta nu mai era un suzeran comod şi indiferent, cum fusese timp de un veac şi jumătate cel de la Istambul. Nu se mulţumea deci numai cu introducerea unui sistem de fiscalitate excesivă în ţara Trnsilvaniei, ci ţinea să o cucerească şi sub raportul vieţii sufleteşti-culturale, amestecîndu-se în toate chestiunile ei interne, cu toate că prin cunoscuta diplomă leopoldiană de la sfîrşitul anului 1691 îi garantase dreptul de autonomie politică, administrativă şi religioasă-culturală. Dar din cuprinsul celor 18 articole ale diplomei solemne, curtea din Viena înţelegea să îndeplinească, în ori ce împrejurări, cu deosebită rîvnă mai ales dispoziţia articolului 17, care preciza că generalul — comandant al trupelor din Transilvania va fi un german — «*Generalem* tamen et *caput Germanum* illis praeficiemus» [2]). Politica vieneză n-a întîrziat a-şi întinde mrejele spre cucerirea totală a populaţiei transilvane cu ajutorul călugărilor iezuiţi zoriţi să păşească pretutindeni în călcîile oştirii austriace ca vînători de suflete. Prin stăruinţa şi dibăcia lor s-a produs dezbinarea bisericească a romînilor în forma cunoscută din cuprinsul declaraţiei semnate la Alba Iulia în 7 octombrie 1698 [3]).

Faptul că, lîngă numele *monarhului Iosif (Leopold)* «*Craiul Budei şi al Ţării Ungureşti* apare şi acela de *Crai al Ardealului precum* şi numele guvernatorului acestei ţări: *Gheorghi Bamfi* — este un indiciu lămurit cu privire la fiinţa statală a Transilvaniei ca ţară deosebită, autonomă, cu propria sa organizaţie politică şi administrativă. Conştiinţa acestei independenţe politice din ţara de la graniţa apuseană este deci clar exprimată în foaia de titlu a *Kiriacodromionului de la 1699*. Ea va continua să trăiască în mentalitatea politică transilvană şi în cursul veacului următor, fără a mai avea însă prilej să găsească în tipăriturile romîneşti o îndoită expresiune similară. Aşa de exemplu *Molitvelnícul* tipărit la Blaj în 1784 uitînd că Transilvania avea şi atunci un guvernator în persoana sibianului *Samuil Brukenthal* (1773-1786)—se mulţumeşte să pomenească *numai* numele *împăratului din Viena*, închinîdu-i următoarele «stihuri politiceşti»:

Gripsorul cu două capete înălţat
Schiptrul, mărul cu spata împreunată:
Semnul puterii împărăteşti arată
Care lui *Iosif* este încredinţată,
Lui Iosif cel Mare, de neamuri iubit
Soare de scutinţă nouă răsărit [4]).

---

1) Vezi textul acestei declaraţii în *Documente istorice transilvane* vol. I, (1599-1699), Cluj, 1940, p. 423-426.
2) Ibidem, p. 445.
3) Ibidem, p. 464-467.
4) Bibliografia Rom. Veche, vol. II, Bucureşti, 1910, p. 290-291.

III

Predoslovia Kiriacodromionului de la 1699 o adresează tipograful Mihai «cel din Ţara Romînească» — însoţită de «plecate închinăciuni» — Mitropolitului Atanasie dîndu-i, cu generozitate, un titlu hiperbolic ca aceasta: «Arhiepiscopul şi Mitropolitul Scaunului Belgradului, al Vadului, al Maramurăşului, al Silvaşului, al Făgăraşului şi a toată ţara Ardealului şi părţilor ţării ungureşti, Vidicului Chioarului, Sălagiului şi al Crasnii, ca unui adevărat stăpîn şi după darul Duhului Sfînt, părinte sufletesc». In cuprinsul acestei predoslovii se arată că lui Atanasie care n-a cruţat cheltuiala cu tipărirea «acestei sfinte cărţi» nu i-a lipsit ajutorul nici «*de la prealuminatul şi înălţatul biruitoriu al toatei Ungrovlahii, Io Constantin Brâncoveanul Basarab Voevod*, carele nu cu puţin s-a arătat (şi pururea se arată), luminătoriu credinţei pravoslavnice, întărindu-o cu Dumnezăeştile cărţi, în tot chipul tipărindu-le, carele fiind *patronaşu adevărat al sfintei Mitropolii de aici din Ardeal* şi tuturor celor ce năzuesc supt a Mării Sale Milă, nice Sfinţii tale nu ţi-au trecut cererea, ci după poftă Sfinţii tale şi a cinstitului săbor neîntîmplîndu-se de astădată neamului nostru Romînesc aici în Ardeal meşter pentru lucrul tipografiei, Măriia sa s-au milostivit pentru dragostea sfintei Biserici *a mă trimite pre slujba Sfinţii tale şi* a sfîntului săbor, ca ce ar fi de lipsă sfintelor Biserici, prin putinţă să se îndestulească...» [1]).

La 1699 era deci considerat *Constantin Brîncoveanu* în capitala Transilvaniei, la Alba-Iulia, încă tot în vechea sa calitate de «*adevărat patron» al Mitropoliei ortodoxe din această ţară.* Ceea ce dovedeşte, că actul de unire cu biserica apuseană, act semnat la *7 octombrie 1698* în aceeaşi capitală transilvană, încă nu ajunsese a fi luat în serios nici de Atanasie însuşi, cu atît mai puţin de către ceilalţi semnatari de sub jurisdicţia sa.

Atanasie a izbutit deci să aibă cîtva timp atitudinea unui abil echilibrist, apropiindu-se de Viena împărătească, fără a se fi îndepărtat însă de Bucureştii lui Constantin Brîncoveanu de la care înţelegea să tragă cu iscusinţă foloasele şi ajutoarele oferite de vechile legături ierarhice cu Mitropolia Ungrovlahiei.

«Nu i se poate tăgădui lui Atanasie— scrie N. Iorga în vasta sa operă de sinteză a istoriei romîne — *o deosebită dibăcie.* Cît timp imperialii erau numai *ocupanţi*, el se feri să rupă şi cu calvinii, al căror regim s-ar fi putut întoarce, şi cu negustorii bogaţi ai Companiei Grecilor de la Braşov şi Sibiu, care îşi aveau pretutindeni sucursalele sprijinite pe privilegii împărăteşti şi cu vechiul «patronaş» Brîncoveanu...*Altfel a fost cînd* prin tratatul *cu turcii, Austriecii* s-au aşezat ca domni definitivi în provincie»[2]).

Totuşi *politica de duplicitate* a reuşit Atanasie s-o mai întindă cîtva tinp şi după data încheerii tratatului de pace de la Carlovăţ (1 ianuarie 1699). Dovadă e însuşi textul *predosloviei din*

---

1) Bibl. Rom. Veche, vol. I. p. 375.

2) N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. VI, Monarhii. Bucureşti 1938 p. 430–431.

fruntea Kiriakodromionului tipărit de Mihail I Istvanovici chiar în cursul anului 1699. În sprijinul ei mai poate fi citat şi hrisovul, prin care la *15 iunie 1700*, deci aproape doi ani după actul dezbinării bisericeşti, Constantin Brîncoveanu dăruia pe seama mitropoliei transilvane, pe lîngă subvenţie anuală de 6000 galbeni, şi *moşia Merişanilor*. Dacă Domnul Ţării Romîneşti nu l-ar fi socotit atunci pe Atanasie statornic în credinţa, pe care o întărise la începutul anului 1698 cu jurămîntul rostit în mitropolia din Bucureşti, anevoie *s-ar fi înduplecat* să facă un dar atît de mare, cu ajutorul căruia tînărul cîrmuitor al acestei mitropolii ar fi putut să fie oprit de pe povîrnişul oricărei înstrăinări de biserica neamului. [1])

IV.

După cea din urmă «Cazanie la 29 de zile a lui August» (tăierea Capului Sf. Ion) urmează cunoscuta formulă de încheiere, apoi *scara* cuprinsului, în 2 capitole: 1) de la foaia 410-412:„ *Pinax* sau *Însemnare* pentru toate cazaniile ce sînt în Cartea aceasta» şi 2) foaia 413 (pe amîndouă feţele) «*A praznicilor domneşti şi a sfinţilor celor mari însemnare*». Iar foaia 414 cuprinde pe amîndouă feţele textul unui epilog: «*A tipografului către cei ce se vor întîmpla a ceti bucurie*».

Textul acestui epilog e reprodus în *Bibliografia Rom. Veche* (I. p. 376). Din cuprinsul lui trebuie subliniată mărturisirea lui Mihail Iştfanovici că *nu a reprodus predicile întocmai* cum le-a aflat «*în izvodul cel vechi*» (deci în *Cazania lui Varlaam*), ci pe alocuri a schimbat «*au faţa cuvîntului au a vremii*», a mai «scăzut» ori a «mai adaos» *nu pentru a face vreo «strămutare împotriva Sf. Scripturi»* sau «*în rînduiala dogmelor, ce ţine şi porunceşte Pravoslavnica Biserică a Răsăritului*», nici pentru a se arăta «mai iscusiţi în ştiinţă decît cei ce diîntîi au tocmit izvodul Cărţii aceştiia, să nu fie, ci mai vîrtos, unde am mai adaos cîteceva, am socotit mai spre *întărire*. Căci că întăi pre unde au şi avut Mărturii din Sf. Scriptură, n-au fost însemnate în ce loc şi în cîte capete şi stihuri. Care lucru era foarte cu nevoie spuitorilor de Cazanie, şi mai şi ascultătorilor, asemănîndu-se ca şi cînd ar spune oarecine unui om strein vreun drum, şi să fie închis într-o casă să nu vază cu ochii încotro-l îndreptează: şi eşind deacolea să n-aibă nici un folos. Deci pentru aceasta vă rugăm ştiindu-ne, că nu vom fi scăpat nici noi de cea firească obicină, ori ce lunecare au lipsă aţi găsi au în cuvinte, au în ortografie au în gîndul sfintei scripturi, au în slove (pentru că şi tiparul au fost foarte vechiu şi tocit la acest lucru) cu blîndeţă ne smerim să îndreptaţi nepuindu-ne în ponos, ca să vă arătaţi săvîrşitorii cuvîntului aceluia ce ne porunceşte Domnul Hristos în Sf. evanghelie să ne rugăm de-a pururea zicând: Şi iartă noao greşalele noastre, cum şi noi ertăm greşiţilor noştri, -a căruia milă şi har rugăm să fie cu voi cu toţi. Amin.»

---

1) Cf. Istoria unirii Romînilor, ed. II, Buc. 1938, p. 184-185.

Spre a cunoaşte măsura şi felul, cum a fost schimbată la 1699 în Alba-Iulia *«faţă cuvântului»* din Iaşii anului 1643, vom reproduce aici cîteva rînduri din textul predicii de la sîmbăta paştilor şi anume din tînguirea duioasă, în care e exprimată *durerea de mamă a fecioarei Maria* în clipa aşezării în mormînt a dumnezeescului său fiu.

Textul de la *1643* e acesta:

«O iubitul meu fiu, dulce lumina ochilor mei, nădejdea şi veselia mea! Deschide-ţi ochii şi vezi maica ta, ce te plânge, deschide-ţi sfântul rost şi mângâie maica ta! Ascultă, fiul meu, suspinele meale, caotă de vezi lacrimile meale. Unde-ţi sânt ucenicii? toţi te lăsară acum. Unde ţi-s prietenii? toţi te părăsiră. Unde-i Petru, ucenicul tău, ce zicea că-şi va pune capul pentru liubovul tău, iară acum nice el nu se află să plângă cu *mene*. Toţi m'au lăsat, toţi m'au părăsit, numai Ioan cel mai tînăr de toţi, acela te iubeşte şi acela-ţi este astăzi ucenic. O iubitul meu fiu, sabia cea *de îmbe* părţile ascuţită, *de care-mi spunea* Simeon stareţul, astăzi pătrunse inima mea şi trecu prin trupul meu, că te văz mort fiul meu cela ce înviai morţii şi *mănurile* tale celea ce tămăduia bolnavii le văz pătrunse *de* cuie şi rănite şi rostul tău cel cu învăţătură scumpă şi dulce acum-i închis şi tăcut şi *frumuseţea finţei* tale ponegrită şi schimosită. O *ceriule* şi *pemente*, plîngeţi cu *mene* pentru moartea cea cu obidă a fiului meu... O ceriu, deschide-ţi porţile tale şi voi îngeri plecaţi-vă ochii voştri şi *caotaţi* de vedeţi pe *tvoreţul* şi împăratul vostru pre pămînt în mijloc de *rof* păcătos lăsat şi părăsit în ocară mate şi fără milă ucis şi omorît».

Iar textul de la *1699* e aşa:

«O iubitul meu fiu, dulce lumina ochilor miei, nădejdea şi veselia mea! Deschide-ţi ochii şi vezi *pre* maica ta, ce te plânge, deschide-ţi sfântul rost şi mângăie *pre* maica ta. Ascultă, fiul meu, suspinele meale, caută de vezi lacrimile mele. Unde-ţi sânt ucenicii? — toţi te lăsară acum. Unde-*ţi sânt* prietenii? toţi te părăsiră. *Unde iaste* Petru, ucenicul tău, ce zicea că-şi va pune capul pentru liubovul tău. Iară acum nice el nu se află să plîngă cu *mine*. Toţi m'au lăsat, toţi m'au părăsit; numai Ioan cel mai tînăr de toţi, acela te iubeşte şi acela-ţi este astăzi ucenic. O iubitul meu fiu, sabia cea de *amândoă* părţile ascuţită, *de carea me-au spus* Simeon stareţul, astăzi pătrunse inima mea şi trecu prin trupul mieu că te văz mort fiul meu, cela ce înviai morţii şi mânile tale celea ce tămăduia bolnavii, le văz pătrunse *cu* cuie şi rănite. Şi rostul tău cel cu învăţătură scumpă şi dulce *acum este* închis şi tăcut şi frumuseţea feţii tale ponegrită şi schimosită. O *ceriu* şi *pământe* plângeţi cu *mine* pentru moartea cea cu obidă a fiului meu... O ceriu, deschide-ţi porţile tale şi voi îngeri plecaţi-vă ochii voştri şi *căutaţi* de vedeţi pe făcătoriul şi împăratul vostru pre pămînt în mijloc de *neam* păcătos, lăsat şi părăsit în ocară mate şi fără milă ucis şi omorit».

Izvoditorii Kiriakodromionului de la 1699 s-au străduit să ţină seamă şi de felul, cum se schimbase de la 1643 pînă la sfîrşitul veacului al XVII-lea *faţa vremii* în ce priveşte soarta politică a Transilvaniei. De aceea, reproducînd cazania Duminecii a 14-a după rusalii, în cuprinsul căreia Varlaam asemănase stăpînirea turcească asupra ţării sale *cu potopul*, cu focul Sodomei, cu robia evreilor şi cu pustiirea Ierusalimului toate izvorîte din mînia lui Dumnezeu ca nişte pedepse meritate, modifică textul în mod aşa de concludent înlocuind aluzia de la *1643*, vădit îndreptată contra regimului *turcesc* [1]), cu alta mai de actualitate — îndreptată aceasta *împotriva regimului*, care schimbase în ultimul deceniu al vecului al XVII-lea «*faţa vremii*» pentru Transilvania, deci *împotriva regimului tot atît de străin al Habsburgilor.*

Textul de la 1643:

«...unii ca aceia sânt supuşi supt mâniea lui Dumnezeu, cărora le *răscumpără* Dumnezău cu mâniea sa, cum au răscumpărat celor de de mult cu *potopul*, Sodomului şi Gomorului *cu foc*, evreilor cu robia şi pustiirea Ierusalimului, *nouă astăzi cu turcul; că cum* au certat pre ceia de atunci, aşa şi pre noi acum ne ceartă pentru răutăţile şi pentru nedreptăţile noastre, scurtînd volnicia şi buecia noastră... Iară pre noi nedestoinicii ne va pierde şi în muncă şi întunerec ne va răşchira şi ne va pustii. De care lucru, Doamne, ne fereşte cu mila ta şi la veselia ta ne întoarce»...

Textul de la 1699:

«...Unii ca aceia sânt supuşi supt mânia lui Dumnezău, cărora le-au *răscumpărat* Dumnezeu cu mâniea sa, cum au răscumpărat celor ce de mult *cu potopul (Facere cap. 7 stih. 21-22)* Sodomului şi Gomorului *cu focul*, evreilor cu robia şi *cu pustiirea* Ierusalimului, *noao astăzi cu venirea altor limbi streine pre noi; că precum* au certat pre aceia de atunci, aşa şi pre noi acum ne ceartă pentru răutăţile şi pentru nedireptăţile noastre, scurtînd volnicia noastră şi buecia noastră... Iară pre noi nedestoinicii ne va pierde şi în muncă şi întunerec ne va răşchira şi ne va pustii. De care lucru, Doamne, ne fereşte cu mila ta şi la veselia ta ne întoarce»...

Altă dovadă cu privire la grija izvoditorilor de la 1699 de a nu jigni sensibilitatea credincioşilor *luterani* şi *calvini* pe care Varlaam îi stigmatizase ca pe nişte «eretici» în predica sa de la duminica *lăsatului de brînză*, cînd a cuvîntat despre însemnătatea *postului* şi despre *iertarea păcatelor* — poate oferi asemănarea textului *de la 1643;* cu

---

1) Mitropolitul Varlaam se afirmase ca un potrivnic categoric al acestui regim şi în scrisoarea trimisă din Suceava la *1637* ţarului rusesc Mihail Feodorovici. Comunicîndu-i că are *gata de tipar* traducerea romînească a cărţii Sf. Calist, „Cuvîntările de la Sf. Evanghelie, care s-o citească preoţii în biserică spre *învăţătura Romînilor credincioşi*", îi cerea ajutor s-o tipărească motivîndu-şi cererea cu aceste cuvinte: „fiindcă ne ţine *mâna grea a Agarenilor şi nu suntem slobozi de haraciul lor* nici preoţii şi nici vlădicii,

«...cum și nevoiesc și fac toți credincioșii lui Hs. în toată lumea, numai singuri *calvinii* și *luteranii, eretici din vremea de acum*, legătura lucrurilor celor bune nu o vor; în volnicia trupului și în odihnă vor, carea îndulcește trupul și carnea lui Hs. li-i urâtă, cu care a-și *da sieși vre-o osteneală sau vreo nevoință nu cutează*, temându-se *să nu-și vatăme binele aicea pe lume;* fără de osteneală și fără de nici o răbdare vor să ajungă ceriul, îmblând pe calea cea largă, care duce în peire și *nu-și aduc aminte de Daniil proorocul, că după ce se posti zece zile, mai frumos și mai gras fu decât* cei ce mânca bucate scumpe din masa împăratului Nabohodonosor».

textul *de la 1699*

«...*precum mulți creștini sânt și acum ai vremii aceștia carii* ...nice țin *tocmealele cele adevărate ale credinții cei bune*, ci și dau loru-și *îșișisi slobozire*, și volnicie trupului *întru mâncări* și în nesațiul *pântecelui*. Și *le este urât a posti*. Și a-și da loruși vro *osteneală sau nevoință*, temându-se să nu-și *vateme sau să-și mârșăvească aici trupul lor cest putred*. Ci fărde *nici o osteneală și fără de nici o răbdare socotesc a fi moștenitori împărății Ceriului*, îmblând pe calea cea largă care duce la peire, *nebăgând în seamă porunca adevăratului învățătoriu Hs., care grăiește însuși de zice (La Mateiu cap. 7 stih. 13):* Intrați prin poarta cea strâmtă, *că largă e poarta și lată e calea, care duce în pierzare, și iarăși mai jos zice că strâmtă e poarta și îngustă calea, care duce în viață. Și acestea toate știindu-le ei, le acopăr și când cetesc sfintele Scripturi, unde află ceva pentru post, alte tălmăcituri fac ei după pofta inimii lor, iar nu după cum easte gândul Sfintei Scripturi și al Bogoslovilor celor vechi, carii era plini de darul Duhului Sfânt, iară nu ca noi îmbuibați de mâncări și ameți de beuturile cele multe».*

Aici precum se vede, modificarea este de importanță deosebită, nelimitîndu-se numai la abandonarea terminului peiorativ de *eretici*, termen îndreptat exclusiv în contra *calvinilor și luteranilor* și la înlocuirea lor prin generalizarea «*mulți creștini... ai vremii acestia*». Ca temeinici cunoscători ai Scripturii, izvoditorii de la 1699 au ținut să-și arate în chip lămurit preferința pentru argumente culese din *Noul Testament* față de cel invocat la Varlaam care chemase în aducerea aminte a ascultătorilor săi un ar-

---

ci toți suntem supuși; de aceea îndrăznim a cere pentru lucrul acesta ajutorul și dărnicia împărății voastre". Florea Mureșanu. *Cazania lui Varlaam.* Prezentare în imagini. Cluj, 1944, p. 12-13.

gument din *Vechiul Testament:* cazul proorocului Daniil cu postirea sa de zece zile.

Începutul cazaniei din «Duminica I-a Sf. post celui mare».

Textul de la *1643:*

«Cum-s iarna viscole și vînturi și vremi geroase, de carile se îngreunează oamenii și sânt supărați în vremea iernei, iară dacă vine primăvara, ei se ușurează de acelea de toate și se veselesc, că ce *c'au* trecut iarna cu gerul și s'au ivit primăvara cu caldul și cu seninul. Așa și în vremea de de mult, au fost viscole și vînturi de scârbe și de dosăzi pe oameni ca și într-o vreme de iarnă, în *care vreme* împărații ce credincioși, carii stricau *sventele* icoane și le lepăda din biserică, în multe chiputri dosădea și muncia pre creștini, pentru să nu se închine *sventelor icoane».*

Textul de la *1699:*

«Precum sânt iarna viscole și vânturi răci și vremi geroase, de carele se îngreuează oamenii și sânt supărați în vremea iernei, iară dacă vine primăvara, ei se ușurează de acelea de toate și se veselesc, că ce *că* au trecut iarna cu gerul și s'au ivit primăvara cu *căldura* și cu seninul. Așa și în vremea de de mult, au fost viscole și vânturi de scârbe și de dosăzi pre oameni ca și într'o vreme de iarnă *adecă* de împărații cari strica sfintele icoane și le lepăda din Biserici *și* în multe chiputri dosădia și muncia pre creștini pentru să nu se închine *la dânsele.* Ce *acum* iară *au strălucit* dulce primăvară și liniște mare întru această zi de astăzi, întru carea ne-am adunat și noi să prăznuim și să dăm laudă lui Dumnezeu, căci că au pierdut ereticii și *Tiranii* și *au* înmulțit sfintele săboare, de au întărit iarăș închinăciunea *sfintelor* icoane».

Din cazania de la *Duminica mare* sau a *tuturor Sfinților:*

«Au doară *nu-s* mai mari mucenicii decât slujitorii împărătești? Au doară n'au răbdat mai multe pedepse mucenicii pentru numele lui Hs. decât cum rabdă slujitorii pentru liubovul împăratului? Că Muncile mucenicilor sânt mai mari și mai înfricoșate decât războiul slujitorilor. Ce easte frica războiului? Două oști stau împotrivă cu arme întrarmați. Săbiile strălucesc săgețile acopăr soarele. Sângele se varsă

«Au doară *nu sânt* mai mari mucenicii decât slujitorii împărătești? Au doară n'au răbdat mai multe pedepse mucenicii pentru numele lui Hs. decât cum rabdă slujitorii pentru liubovul împăratului? Că muncile mucenicilor sânt mai mari și mai înfricoșate decât războiul slujitorilor. Ce easte frica războiului? Doao oști stau împotrivă, cu arme întrarmați. Săbiile strălucesc, săgețile acopăr soarele. Sângele se varsă

pre pământ ca păraele. Trupurile voinicilor zac ca snopii în vremea secerii. Iară războiul *sfenților* mucenici *împotriva* împăraților păgîni easte mai minunat și mai înfricoșat. Cine nu se va mira? Cine nu se va umili? Bătutul biruea pre cela ce-l bătea, legatul pre cel dezlegat, arsul pre cela ce-l ardea, mortul pre cela ce-l ucidea. *Cumu-i* piatra ce se chiamă *adamant, cât să oare* ucide cu *hierul*, tot nu se zdrobește, ci mai vârtos se zdrobește *hierul* cu carele o ucide; *într'acela* chip și mucenicii, cu atâtea pedepse ce-i muncia, *nemică* nu gândia, ce mai vârtos pre *măcitelii* ce-i muncia, *biruiai*. Acesta *războiu* easte mai minunat și covârșește preste toată *mentea* omenească».

pe pământ ca păraele. Trupurile voinicilor zac ca znopii în vremea secerii. Iară războiul *sfinților* mucenici împotriva împăraților păgâni easte mai minunat și mai înfricoșat. Cine nu se va mira? Cine nu se va umili? Bătutul biruia pre cela ce-l bătea, legatul pre cel dezlegat, arsul pre cel ce-l ardea, mortul pre cel ce-l ucidea. Cum easte piatra ce se chiamă *adiamant* carea *cât de o ai ucide* cu *fierul* tot nu se zdrobește, ce mai vârtos se zdrobește *fierul* cu carele o ucide; *întru acelaș* chip și mucenicii, cu atâtea pedepse ce-i muncia, *nimic* nu gândia, ce mai vârtos pre *muncitorii* ce-i muncia, *îi biruia*. Acesta război easte mai minunat și covârșește preste toată *mintea* omenească».

Vedem deci în aceste din urmă texte, așezate alături după *ediția princeps de la 1643* și după cea *de la 1699* mai puține înlocuiri de cuvinte, cum ar fi *căldura* pentru *caldul*, *tiranii* și *muncitorii* pentru *măcitelii*, *adieamant* pentru *adamant*, dar mai numeroase *modificări de sunete* ca *fierul* în loc de *herul*, *sfinților* și *sfintelor* în loc de *sventelor*, *nimic* în loc de *nemica* și construcții gramaticale mai evoluate ca de ex. în loc de «*cumu-s — precum sînt*»; în loc de «*întrarmați—înarmați*», în loc de «*cît se oare ucide — cît de o ai ucide*», în loc de «*într'acela chip — întru acelaș chip*», în loc de «*războiu — război*», în loc de «*mentea — mintea*». Aceasta dovedește că izvozitorul de la 1699, în calitatea sa de om venit de la curtea lui Constantin Brîncoveanu să dea ajutor la tipărirea Kiriakodromionului de la Alba Iulia, era obișnuit cu pronunțarea cuvintelor în forma lor fonetică din Muntenia și din regiunea sudică a Transilvaniei.

V

În ce privește modificările de ordin stilistic, ele nu sînt prea numeroase, ceea ce este explicabil prin faptul că de la 1643-1699 «*fața cuvintelor*» de aromă duhovnicească și de neaoș grai romînesc din apreciatele predici ale lui Varlaam nu trecuse prin schimbări radicale. Ca scriitor și cuvîntător de excepțional talent, *cu gîndul mereu îndreptat spre totalitatea pravoslavnicilor credincioși de același sînge și din aceeași semințe*, cînd a izbutit să închine limbei romînești un *dar* așa de însemnat ca

«*odorul ceresc*» al cazaniilor, s-a priceput Mitropolitul Moldovei să îmbrace darul acesta în veşmînt romînesc de impunătoare trăinicie. De aceea nu s-a ivit trebuinţa să se facă schimbări mai esenţiale în «*faţa cuvintelor*» înţelese de «toată seminţia romînească pretutindenea».

Cu privire la frumuseţea şi puritatea graiului romînesc din Cazania lui Varlaam, merită să fie înregistrată aci opinia competentă a *specialistului* în materie de veche literatură romînească, *N. Cartojan*, care subliniază elementul pitoresc şi plastic din scrisul talentatului ierarh, rectificînd sau atenuînd afirmaţia că el ar fi introdus în predicile sale graiul popular din *regiunea Mănăstirii Secul.* Particularităţile graiului moldovenesc nefiind prea numeroase, menţionatul specialist ţine să precizeze cu privire la Varlaam că «limba Cazaniei lui este limba romînească scrisă aşa, cum fusese statornicită prin tipăriturile coresiene, care circulau încă pe vremea sa în Iaşi... Chiar stăruinţa lui Varlaam de a se dezbara în scris de unele moldovenisme, cu care era obişnuit — alături de formele cu *h* iniţial scrie adesea *fireţi fierea fiară* — dovedeşte munca lui de a-şi însuşi din tipăriturile coresiene formele munteneşti care de fapt păstrează mai bine fonetismul latin al limbii romîne. Dar tocmai aici stă *marele lui merit* că, scriind pentru întreagă «seminiţie romînească», cu simţul *pentru limba literară în devenire*, nu a rupt unitatea spirituală a neamului şi nu s-a abătut de la tradiţia stabilită, cu o jumătate de veac înaintea lui, de Coresi. Astfel munca lui de traducător reprezintă, în procesul de formare a limbii noastre literare, un mare pas înainte, curăţind-o şi apropiind-o de limba vie [1])».

În cuprinsul celor 1010 pagini ale Cazaniei lui Varlaam din totalul de 141.794 cuvinte, 260 sînt termeni slavoni [2]).

La sfîrşitul cărţii nu reproduce tipograful Mihail Istvanovici cunoscutele opt versuri, pe care Varlaam le aşezase ca încheere a predicii de la Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul (29 august) în forma aceasta:

«Valuri multe ridică furtuna pre mare
Mai vârtos gândul omului întru lucru ce are
Nu atâta grijă şi frica începutului
Cît grija şi primejdia svîrşitului
Hiece început de folos nevoinţa-l arată
Iară svărşitul a tot lucrul ia plată
Lăudată să hie a lui Dumnezău putere
Care după început a dat şi svărşire».

Mihail tipograful preferă să le înlocuiască prin următoarele stihuri:

«În ce chip cerbul doreşte de izvorul cel rece
Şi streinul de moşia-şi, cînd aiurea petrece
Şi ca cel ce-i de furtună pre mare prea supărat

---

1) Istoria literaturii romîne, Bucureşti, 1943, p. 112.
2) Fl. Mureşanu, o. c., p. 106.

Și se roagă deapururea să vază pămînt uscat,
Asemenea Tipograful pentru'a cărții sfîrșire
Lui Dumnezău dă laudă, cîntare, mulțămire [1]).

Pe aceiași ultimă foaie (415), în josul căreia-s tipărite aci reprodusele 6 versuri, se pot citi deasupra următoarele informațiuni cu privire la timpul cît a fost necesar pentru culegerea și imprimarea acestui volum de proporții similare cu cele mai importante cărți romînește tipărite în cursul veacurilor XVI și XVII: «*Tipăritu-s'au această Dumnezeească Carte în sfînta Mitropolie în Belgrad. Hramul Sfintei Troiță. Și s'au început în luna Martie la întîia zi. Anul Domnului 1699. Și s'au săvârșit în luna lui Dechemvrie în 20 de zile, iară întru acestași an* [2])».

VI

Cu apariția *Kiriakodromionului de la Alba Iulia poate* fi considerată seria tipăriturilor romînești ieșite de sub teascurile transilvane într-un răstimp de 155 de ani, de la Catechismul sibian din 1544 pînă la 1699, ca atingîndu-și punctul culminant, nu numai cu privire la progresul realizat în măestriea tiparului, ci mai cu seamă, în privința sensului și folosului sufletesc, ce a putut rezulta, din felul pregătirii și circulației acestor cărți, pentru poporul romîn de amîndouă laturile Carpaților, aducînd ele o însemnată contribuție la munca lentă, menită să consolideze temelia sufletească pentru viitoarea unire statală a tuturor romînilor. Colaboraseră, precum se știe, la imprimarea celei dintîi cărți romînești din *1544 două tipografii:* una din nordul, alta din sudul Carpaților. Nedispunînd tipografia sibiană de slove chirilice, a fost nevoită să le împrumute, prin Philipus Pictor, de la tipografia din Tîrgoviște, de unde urma să sosească mai tîrziu cu cei *zece ucenici* ai săi harnicul și priceputul *Diacon Coresi.* Acesta s-a așezat la Brașov în toamna anului 1558, pornind în strînsă colaborarea culturală cu luminiștii preoți de la Biserica Sf. Nicolae o fecundă muncă, încununată de roade, care n-au întîrziat să dea, *în curs de două decenii,* o întreagă serie de cărți impunătoare, formînd patrimoniul cel mai de preț al literaturii romîne din veacul al XVI-lea. Despre cea mai de valoare dintre ele — *Evanghelia cu învățătură* sau *Cazaniea de la Brașov* (1581) — s-au păstrat dovezi că începuse a se răspîndi cu surprinzătoare celebritate nu numai în Transilvania, ci și în Muntenia și în Moldova, colaborarea lui Coresi cu precții brașoveni fiind însoțită de *îndoită* binecuvîntare din partea «*Arhimitropolitului Serafim din cetatea Tîrgoviște*» și din a «*luminatului mitropolit, marele Ghenadie* din tot ținutul Ardealului și al Orăzii [3])».

---

1) Cf. și *Tribuna* din Sibiu n-rii din 30 august și 1 sept. 1899. *Un tipograf literat. Evanghelia învățătoare din Belgrad 1699* și *Mihai Istvanovici tipograful de I. Rus.*

2 Notița aceasta lipsește din *Bibliografia Veche Românească,* fiind defectuos exemplarul *Kiriakodromionului de la 1699,* păstrat în Biblioteca Academiei.

3) Bibl. Rom. Veche, vol. I, p. 91.

La fel s-a întîmplat cu 60 de ani mai tîrziu, cînd urmaşul marelui Ghenadie, Mitropolitul Ghenadie al II-lea din Alba Iulia, aflînd că se împuţinaseră exemplarele Cazaniei de la Braşov, pe care «toţi preoţii» o doreau ca pe un «mărgărit», a procedat la tipărirea unei noi ediţii a acestei cărţi ziditoare de suflet. Atunci i-a venit în ajutor un om priceput, trimis de la curtea lui Matei Basarab: «*dascălu popa Dobre, ce au venit din Ţara Romînească de au făcut tipare aici în Ardeal* şi *văzînd acest lucru* — scrie mitropolitul — *foarte se îndulci* inima mea [1])»...

Cazul *braşovean* de la 1581 şi cel *belgrădean* de la *1641* au constituit tradiţia unificatoare a vechii cărţi romîneşti de-a lungul veacurilor, tradiţie care a fost deplin respectată — şi încă sporită în mare măsură prin chiar contribuţia «*adevăratului patron*» Constantin Brîncoveanu — cu ocazia imprimării *Kiriakodromionului* de la 1699, după cum lămurit dovedeşte instructiva predoslovie a acestei cărţi.

VII

La întrebarea, pentru ce ediţia aceasta a Cazaniei lui Varlaam s-a tipărit la Alba Iulia şi nu în altă parte a teritorului romînesc, s-ar putea răspunde cu afirmaţia că în regiunea transilvană era mai simţită trebuinţa ei. În adevăr din datele cunoscute pînă în timpul de faţă rezultă că, pe lîngă exemplarele ediţiei princeps de la 1643 şi ale ediţiei muntene de la Grovora din 1644, spre sfîrşitul veacului al XVII începuseră a se pregăti şi numeroase copii *manunscrise* după ediţia de la Iaşi, copii valoroase ca cea de la 1696 păstrată la biserica din Perişor în regiunea Dejului. Cercetătorul celor 24 *exemplare* cîte au mai putut fi găsite în bisericile *din nordul Transilvaniei la 300 de ani*, după apariţia I-ei ediţii, se crede în drept să formuleze concluzia aceasta: «dacă apărută la 1643 la Iaşi, Cazania lui Varlaam ajunge să se răspîndească pe la 1696 prin copii, înseamnă că exemplarele care au străbătut pînă aici, au avut o extraordinară înrîurire şi preţuire. Raritatea exemplarelor tipărite a căutat să fie suplinită prin copii manuscrise. Şi ceea ce-i tot atît de important, e faptul că acest manuscris e anterior primei retipăriri de la Alba Iulia, 1699, care ediţie în lumina acestui manunscris se vede clar că *nu a fost un capriciu literar*, ci a apărut sub *strîngerea cererii* [2])».

Mai trebuie relevată şi deosebirea dintre versurile, cari se găsesc în Cazania lui Varlaam în număr de 10, la sfîrşitul predicii din *a 32-a duminică după rusalii*, ca o tranziţie de la ale «Duminecilor de preste an» la cele închinate «Praznicelor împărăteşti», iar în Kiriakodromionul de la Alba Iulia numai 8 în forma aceasta:

---

1) Ibidem, p. 115.

2) Florea Mureşanu, *Cazania lui Varlaam*, Cluj, 1944, p. 193. Copia manuscrisă de la 1696 se află în timpul de faţă în *Muzeul Eparhial* din Cluj, unde a fost trimisă de preotul *Gavriil Giurgică*, iar acesta mărturiseşte a o fi aflat la „fostul învăţător pensionar şi cantor al bisericii *Ioan Vasile*“ (nota 275).

La 1643:

Laudă ţie Doamne cu îngerii dau
Cînd sfîrşitul acesta Dumine-cilor am.
Trei părţi ce sînt într'această carte.
Un Dumnezeu în trei feţe svănta troiţă toartă.
Duminecile cu a Triodului săr-bători
Primeşte Doamne ca de la un păcătos
Să slujesc ţie în această lume păn voiu hi sănătos.
Să fie deapururea cinstit şi lăudat numele tău
Iară eu *de la inimă te măr-turisesc cu condeiul meu»* [1]).

La 1699:

Mărire şi laudă să dăm neîn-cetat
Împăratului ceresc că el ne-au ajutat
Din'ceputu până aici Cartea de-am tipărit
Şi a toate *Dumineci* am făcut sfârşit.
De aici încă-l rugăm să ne spodobească
Şi cu ajutorul său să ne'n vrednicească
Ca şi a *Praznicelor* să ajun-gem sfărşire
Şi iară *să-i dăm slavă făcînd mulţămire»* [2]).

S-a afirmat că «cea dintîi carte, ce cuprinde în alcătuirea ei *Cazania* lui Varlaam în întregime, este *Kiriakodromionul* tipărit la 1699 [3]) în Alba Iulia din iniţiativa Mitropolitului Atanasie, care se interesa *personal* de difuzarea acestei tipărituri [4]). Numărul predicilor din Cartea romînească de la Iaşi a fost însă sporit cu 6 în Kiriakodromionul de la Alba Iulia, dînd cîte o predică în plus la *crăciun*, la *bobotează*, la *paşti* şi la *rusalii*, precum şi alte 2 predici: la *40 de mucenici* (9 martie) şi la ziua *proorocului Ilie* (20 iulie). Rămîne de cercetat proveniența acestor 6 predici, dintre care unele se afirmă că ar fi fost reproduse după textul celor 18 predici tipărite la 1678 în Bucureşti de Varlaam, Mitropolitul Ungrovlahiei, cu titlul *Cheia Înţelesului* [5]).

---

1) Vezi foaia 384, precum şi *Bibl. Veche Romînească*, vol. I, p. ... şi Florea Mureşanu, o. c., p. 87.

2) Ibidem, p. 136.

3) Ibidem, p. 131.

4) Un exemplar a fost cumpărat la 1703, chiar din mîna lui, de *Gavriil Delean* din comuna Curechiu (jud. Hunedoara) dînd „*zece zloţi* părintelui vlădică Attanasie“ cf. *Anuarul Inst. de Ist. Naţ.* Cluj, vol. VI, p. 559. La începutul anului 1701 Atanasie fusese pîrît că ar fi impus cartea aceasta preoţilor s-o cumpere cu preţuri excesive — „*intolerabili pretio popis emendae imposuit*“ (Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis*, Innsbruck-Oeniponte 1885 vol. I, p. 261). Prin art. 4 al jurămîntului făcut la Viena *în primăvara anului 1701* se obligase Atanasie a elimina greşelile schismatice sau eretice, strecurate „*per ignoratiam nostram*“ în tipăriturile de mai înainte, iar toate cîte va mai tipări de aici înainte „*dabuntur theologo meo ad censuram*“ (Nilles, vol. I, p. 283). Ceea ce nu-l împiedecă să vîndă însă cu *doi ani mai tîrziu*, lui Gavriil Delean acelaşi *Kiriakodromion* cu preţul de 40 zloţi fără să fi luat vreo măsură pentru *eliminarea pretinselor greşeli.*

5) Ştefan Ciobanu, *Istoria literaturii romîne vechi*, vol I, Bucureşti 1947, p. 311.

VIII

Din cele arătate pînă aci rezultă că *Kiriakodromionul de la 1699* înfăţişează următoarele aspecte de interes politic, bisericesc şi literar-cultural:

1. — Aspectul politic reoglindeşte *criza de adaptare* a Transilvaniei în zbuciumata epocă de tranziţie de la semiindependenţa, ocrotită de suzeranitatea otomană la supuşenia sceptrului habsburgic, sau după expresia cronicarului contemporan Mihail Czerci de la *jugul de lemn* al Turcului la *jugul de fer* al Neamţului [1]).

2. — Aspectul bisericesc e ilustrat prin iniţiativa şi binecuvîntarea lui Atanasie, «*Mitropolitul Ţării*» care, deşi semnase oarecum deghizat ultimul codicil al manifestului de unire cu biserica apuseană la *7 octombrie 1698*, a avut totuşi curajul să pună la cale tipărirea acestei impunătoare cărţi de predici în *duh tradiţional ortodox* izbutind chiar să-l determine pe Constantin Brîncoveanu a contribui cu ajutorul bănesc la desăvîrşirea lucrării.

3. — Aspectul literar-cultural înfăţişează cea mai deplină expresiune a unităţii romîneşti prin colaborarea elementului *din Moldova* (textul Cazaniei lui Varlaam) cu cel *din Transilvania* (cheltuiala lui Atanasie, a protopopului Gheorghe Dăianu şi a «Oderbirăului» Ştefan Raţ) alături de însemnata contribuţie a *Munteniei* prin dărnicia lui Constantin Brîncoveanu şi prin tot atît de importanta destoinicie tehnică a *tipografului literat* Istvanovici, plecat de la Bucureşti la Alba Iulia în acest anume scop.

Fără exagerare se poate spune că, în împrejurările de la sfîrşitul veacului al XVII-lea anevoie ar fi fost posibilă o manifestare, peste orice graniţi politice, a ideii de unitate şi solidaritate romînească în chip mai pregnant şi mai pilduitor decît cea concretizată în cuprinsul importantei tipărituri de la Alba Iulia metropolitană, patronată de Constantin Brîncoveanu.

I. LUPAŞ

---

1) Cf. *Sfîrşitul suzeranităţii otomane şi începutul regimulni habsburgic în Transilvania*, în colecţia Studii Istorice, vol. IV, Sibiu, 1943, p. 117. Vezi şi *Reformatus Szemle* din Cluj nr. de la 20 iulie 1949, p. 374-379; *Egy 250 esztendős roman prédikációs könyv* (o carte romînească de predici cu vechime de 250 de ani).

LEGĂTURILE MITROPOLITULUI VARLAAM CU BISERICILE ORTODOXE DIN CHIEV ŞI MOSCOVA

I. Pentru reliefarea legăturilor Mitropolitului Moldovei, Varlaam Moţoc, cu bisericile ortodoxe din Chiev şi Moscova este absolut necesar să fie conturat profilul cultural al figurii marelui Mitropolit al Chievului Petru Movilă, ierarh care a dominat, cu activitatea lui, ortodoxia din răsăritul Europei în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Implicaţiile luptelor interconfesionale, între ortodocşi pe de o parte şi romano-catolici şi protestanţi pe de altă parte, l-au impus pe arena de luptă ca pe cel mai mare doctrinar şi apologet, în domeniul Teologiei încît pe drept a fost supranumit de către Macarie, Mitropolitul Moscovei, istoricul bisericii ruse, «*Părintele Teologiei ortodoxe moderne*» [1]).

Relaţiile lui Petru Movilă, de adîncă prietenie cu Patriarhul Constantinopolului, Ciril Lucaris, a căruia memorie a căutat s-o apere împotriva celor ce-l acuzau de criptocalvinism, dragostea lui pentru biserica părinţilor, fraţilor şi unchilor lui care au domnit peste Moldova şi Ţara Romînească, strînsa afecţiune pentru Mitropoliţii Varlaam şi Teofil, toate acestea au făcut ca lumina cărţii să se răspîndească prin tiparniţile de la Cîmpulung, Govora şi Iaşi, tiparniţe date prin grija lui Petru Movilă.

II. Petru Movilă era unul dintre fiii lui Simion Movilă şi al Margaretei. În lupta pentru tronul Moldovei tatăl său muri de mîna ucigaşă a cumnatei lui, Elisabeta, soţia lui Eremia Movilă. Din fragеda copilărie Petru asistă la destrămarea familiei Movileştilor care s-a măcinat în lupte fratricide pentru tronurile din Moldova şi Ţara Romînească. Fraţii lui Mihăilaş, Gavril şi Moise n-au fost mai norocoşi decît tatăl lor, aşa că domniile lor au fost pline de zbucim.

În fuga lui Gavril Movilă în Ardeal, Petru a fost dat în seama rudelor din Polonia care aveau a se îngriji de educaţia şi instruirea lui în şcolile cu limbă de predare slavă şi latină. La aceste şcoli mai învăţau şi alţi tineri moldoveni, printre care a fost şi Grigore Ureche, viitorul cronicar [2]).

Unii cercetători susţin că Petru ar fi studiat la Universita-

---

1) *Irineu,* Mitropolitul Moldovei: Petru Movilă şi Sinodul de la Iaşi, pag. 1. Tipografia Alex. A. Ţerek, Iaşi, 1943.

2) Iorga N., Ist. bis. rom. pag. 292, Ed. II, Buc. 1929.

tea din Paris (Sorbonne), unde s-ar fi prefecţionat în cunoaşterea limbii greceşti şi latineşti [1]).

Potrivit tradiţiilor poloneze, fiii de nobil erau instruiţi şi în mînuirea armelor, astfel că Petru a fost dat în seama hatmanilor Zolkiewski şi Chodkiewcz să capete şi educaţie ostăşească. Dorinţa lui Petru de a căpăta tronul Moldovei încă ardea în inima lui şi deaceia îl vedem luînd parte la lupta de la Tuţora (1620) şi apoi la cea de la Hotin (1621), cînd hatmanul Hotkevici, cu cazacii zaporojeni, năvăleşte în Moldova şi pradă ţara. În capitala ţării, la Suceava, n-au putut pătrunde din pricina că apele rîului Suceava au crescut în puhoaie şi cazacii n-au putut să le treacă. Acest fenomen a fost interpretat de către Petru ca o minune dumnezeească, pe care el însuşi a descris-o.

În acest timp se petrece o transformare în sufletul tînărului ostaş, fie că a fost dezgustat de purtarea hatmanului Hatkewici, fie mai mult împins de o înclinaţie moştenită către viaţa religioasă. Petru părăseşte oştirea şi face pelerinagii la Lavra Pecerska din Chiev în 1622, 1625, 1626 şi 1627. Viaţa cucernică a monahilor chieveni îl atrage spre monahism, în care şi intră la 29 noembrie 1627, poate şi la îndemnul mitropolitului locului Iov Boreţki.

Chievul era capitala Ucrainei, care depindea politiceşte de Polonia, deci Petru se găsea în aceleaşi frămîntări ale ortodoxiei ca şi la Liov sau în altă parte a Poloniei. Lavra era condusă de un arhimandrit şi fiind stavropighie, ea nu depindea de mitropolitul Chievului. Cînd Petru fu ales conducătorul Lavrei, el fu confirmat în funcţiune de regele Sigismund şi de Patriarhul Ciril Lucaris (1628). Înalta demnitate la care fusese ridicat i-a adus lui Petru nu numai cinste dar şi multe necazuri.

Catolicismul se infiltrase printre ortodocşii din Polonia pe o cale ademenitoare, acea a uniaţiei. Mulţi episcopi simpatizau cu uniaţia, în frunte cu *Meletie Smotriski*, Arhiepiscop de Poloţc. Acesta încercase să-l atragă de partea sa pe Petru, chiar înainte de a intra în călugărie, dar nu reuşi. Nădejde în această acţiune şi-o pusese şi regele Sigismud, mai ales că el socotise pe Movileşti ca simpatizanţi ai catolicismului. Mitropolitul Ioan Boreţki al Chievului era un apărător al ortodoxiei, astfel că în curînd avea să ajungă în conflitct cu Meletie Smotriski. Petru Movilă se alătură luptei dusă de Mitropolitul Boreţki, mai ales cînd Smotriţki atacă pe patriarhul Ciril Lucaris, acuzîndu-l că de pe amvonul catedralei patriarhale din Constantinopol acesta ar fi propoveduit calvinismul. În spatele acţiunii lui Smotriski — erau călugării iezuiţi. Smotriski a compus un *Catehism*, redactat a doua oară curat catolic, pe care ar fi voit să-l introducă în biserica ortodoxă, cu asentimentul tuturor episcopilor otrodocşi. Între cele două tabere se încinse o luptă aprigă, cu insulte şi retractări din partea lui Smotriski, teatrul bătăliei schimbîndu-se de la Chiev la Liov, ca pînă în cele din urmă să cîştige partida ortodoxă a lui Iov Boreţki sprijinit de Petru Movilă.

În anul 1631, Iov Boreţki muri şi-l lăsă executor testamentar

---

1) Irineu, Mitropolitul Moldovei, op. cit., pag. 2.

pe Petru Movilă, cu obligaţia de a se îngriji de educaţia copiilor ortodocşi, prin înfiinţare de şcoli cu caracter religios în Chiev. Mănăstirea Braţka, tot stavropighie, avea să fie centrul şcolar, aşa că Petru avea sub conducerea sa trei mari mănăstiri: Lavra Pecerska, Braţka şi Mihailovska. Independenţa sa faţă de Mitrolitul Chievului avea să-i dea frîu liber de acţiune, dar în acelaşi timp avea să-şi aprindă ura înpotriva sa a Mitropolitului Isaia Copinski urmaşul lui Iov Boreţki.

Arhimandritul Petru Movilă execută testamentul lui Iov Boreţki şi înfiinţă la început un colegiu la biserica Sfînta Treime din Lavra Pecerska, ca după puţin timp să-l transfere la Braţka, unde a rămas sediul *Academiei Teologice* din Chiev pînă în secolul al XX-lea. Din cauză că preocupările cărturăreşti erau slabe la Chiev, Petru Movilă îşi aduse profesori dintre membrii frăţiei de la Liov. Pentru formarea cadrelor didactice, Petru a trimis tineri, pe cheltuiala proprie, la Roma, Liov şi în alte părţi. Pe unii dintre aceşti profesori, Petru îi va trimite în Moldova, la şcoala Trisfetitele din Iaşi, cum a fost rectorul *Sofronie Pociaskii*.

Din anul 1633, cînd Petru deveni Mitropolit al Chievului, Colegiul a fost ridicat la rangul de Academie, ajungînd cu vremea cel mai înalt centru cultural din întreaga ortodoxie.

Mijlocul cel mai efectiv pentru răspîndirea culturii, ori de ce natură ar fi ea, este tiparul. De aceea Petru Movilă s-a îngrijit să aibă la îndemînă tipografii multe şi bine înzestrate, aşa că la un moment dat dispunea de şase tiparniţe dintre care trei funcţionau la Liov. Aşa se explică cum de a putut el să dea la iveală atîtea tipărituri şi cum de a fost în stare să răspundă la cererile lui Matei Basarab şi Vasile Lupu de a le înzestra bisericile lor cu tiparniţe şi meşteri tipografi [1]).

Petru Movilă a tradus şi tipărit multe cărţi de ritual, după texte aduse de la Athos. Însă operele lui originale, prin care şi-a arătat adînca erudiţie, sînt: *Lithos* sau *Piatră aruncată din praştia adevărului sfintei Biserici Ortodoxe ruse, de smeritul părinte «Piosul Pastor» spre sfărîmarea Perspectivei cei întunecate şi false*, prin care arata că Biserica ortodoxă are fiinţa proprie, deci nu e nici protestantă nici romano-catolică [2]) şi *«Expunerea credinţei ortodoxe catolice de răsărit* căreia Sinodul de la Iaşi i-a dat titlul de: *«Mărturisirea ortodoxă a credinţei catolice şi apostolice a Bisericii de răsărit»*.

În tot timpul cît Petru Movilă a desfăşurat activitatea sa culturală, de apologet al ortodoxiei şi de întemeetor de tiparniţe, în Moldova avea un admirator şi zelos imitator în persoana Mitropolitului Varlaam.

III. Varlaam Moţoc, Mitropolitul Moldovei, n-a fost din os domnesc, ci a plecat la călugărie dintr-o familie de ţărani din ţinutul Vrancei. Călăuzit de porunca evanghelică care spune: *De voieşti să fii desăvîrşit, mergi, vinde-ţi averile tale şi le dă săracilor şi vei avea comoară în cer şi, vino, de-mi urmează mie.*

---

1) Cartojan N. 151 lit. vechi, vol. II, Buc., 1942.
2) Irineu, Mitropolitul Moldovei, op. cit. pag. 19.

(Mat. XIX, 21) el a luat calea monahismului, după ce şi-a împărţit moştenirea de la părinţi nepoţilor de la cei doi fraţi ai săi «*care nu se ridicară nici odată la mărire*»[1]). Dacă Varlaam n-ar fi fost înzestrat cu alese însuşiri sufleteşti, el ar fi rămas în anonimatul în care s-au pierdut şi numele fraţilor săi. Înclinaţia lui spre studiu l-a îndreptat spre mănăstire, unde, pe vremea lui, putea să-şi realizeze această dorinţă arzătoare. Secu era o ctitorie nouă, a lui Nistor Ureche, preţuită de Mitropolitul Anastasie Crimca, neîntrecutul miniaturist şi caligraf de pergamente. În anul 1610, Varlaam ajunge egumen al Secului, deci în conducerea administrativă, luînd parte ca delegat al soborului să stîngă unele neînţelegeri de hotărnicie între mănăstirea Secu şi cea a Neamţului. Factura lui sufletească însă îl atrăgea către alte probleme duhovniceşti, şi de aceea el poposeşte, cu răgaz, pe lucrarea ascetică *Leastviţa* lui Ion Scărarul pe care o traduce. Treptele ascetice recomandate în această carte, şi poate şi recomandarea Mitropolitului Crimca, l-au făcut cunoscut voievodului Miron Barnovschi, domnitorul Moldovei, care şi l-a ales de duhovnic. Cunoscător al limbii greceşti şi al celei slavone, lui Varlaam i-a fost uşor să se afirme ca un cărturar al vremei, încît i s-au putut încredinţa misiuni cu caracter diplomatic şi cultural. Domnitorul Miron Barnovschi (Bîrnoveanu) făcea parte din familia Movileştilor şi acest fapt îi ţinea mintea trează, că are un neam apropiat exilat în Polonia care acum, la urcarea lui pe tron, 1627, se afla peregrin la Lavra Pecersca din Kiev. Acest bărbat era Petru Movilă, care în acelaşi an (1627) se făcuse călugăr, renunţînd definitiv la tronul Moldovei[2]).

Interesul lui Miron Barnovschi pentru treburile bisericeşti pleca din firea lui cucernică. El ridicase din temelie o serie de biserici iar pe altele le renovase.

S-a îngrijit ca starea morală a cinului monahal să-şi recapete curăţia ca pe vremea Sfîntului Vasilie cel Mare, stabilind prin reforma sa înlăturarea abuzurilor şi desmăţului. Denaturarea vieţii monahale o aduce, în primul rînd, belşugul şi înbuibarea. De aceea Miron Barnovschi, cu episcopii săi, hotărăşte, în anii 1626 şi1627, printre altele, ca monahul să nu aibă nici un soi de avere «nici cal, nice stup, nice altu dobitoc, nimică, nice arături, nice din afară, nice din lontru în mînăstire»[3]).

Prin aceste măsuri se încerca restaurarea vieţii de obşte şi înlăturarea vieţii de sine.

Varlaam, ca cel ce avea însărcinări administrative la Secu, trebuie să fi avut părtăşie, măcar lăturalnică, la această reformă, ţinîndu-se seamă că el era duhovnicul domnitorului. N. Iorga susţine că legăturile dintre Miron Barnovschi şi Petru Movilă ar fi fost strînse din anul 1621 prin intermediul lui Varlaam, arhimandritul. În acel an, Varlaam s-ar fi dus la Chiev să-i comunice lui Petru Movilă despre o minune întîmplată la

---

1) Iorga N., Ist. Bis. Rom., pag. 304.
2) Panaitescu P. P., L'influence de Pierre Mogila dans les Principautes roumaines, pag. 11.
3) Iorga N., Ist. bis. rom., pag. 268.

Sucevița (?), cu moaștele Sfîntului Ioan cel Nou, cînd racla s-ar fi îngreuiat și nu s-a lăsat mutată de teama cazacilor care amenințau cetatea. E greu de primit o astfel de opinie, deoarece Petru nu era la Chiev, ci făcea parte din oștirea hatmanului Hotkievici. După lupta de la Hotin (1621) Petru Movilă știa, din constatările proprii, că armatele căzăcești nu putuseră să treacă rîul Suceava din pricina puhoaielor. Acest fapt Petru îl apreciase ca o minune dumnezeească. De ce minunea se întîmplase la Sucevița și nu la Suceava, unde se aflau moaștele, marele istoric N. Iorga nu ne spune. Se pare că este la mijloc o confuzie după cum se va vedea din misiunea pe care Varlaam o îndeplinește la Chiev în 1629, cînd Petru era arhimandrit și conducătorul Lavrei Pecersca.

IV. Prima misiune a lui Varlaam, ca împuternicit al lui Miron Barnovschi pe lîngă Petru Movilă, la Chiev, și la Țarul Mihail Feodorovici, la Moscova a avut loc în anul 1628.

Această misiune urmărea două obiective:

a. — Varlaam ducea lui Petru Movilă un Octoih, în manuscris, de la mănăstirea Neamț, pe care Petru probabil că îl ceruse, și care avea să apară în tiparnița de la Chiev în 1630. Cu acest prilej Arhimandritul Varlaam ducea lui Petru veste despre Miron Barnovschi, ruda sa, și avea să se întoarcă cu alte veşti ce interesau pe voievod. În convorbirile particulare Varlaam va fi luat vorba și despre minunea întîmplată la Suceava, în 1621, cu moaștele sfîntului Ioan cel Nou. În același timp avea să primească scrisori de recomandare de la Petru Movilă către Țarul Mihail și către Patriarhul Moscovei, ca astfel să i se poată ușura misiunea ce o avea de îndeplinit la Moscova.

b. — Al doilea obiectiv urmărit de misiunea moldoveană, era ca «să vadă ochii» ţarului, să-i capete bunăvoința ca să poată comanda la pictorii moscoviți, vestiți în arta iconografiei, cîteva icoane pentru bisericile ridicate de Miron Barnovschi: *Dragomirna*, cu hramul Sfintei Treimi, *Bîrnova* pe moșia lui Barnovschi lîngă Iași, cu hramul sf. Gheorghe și sf. Ioan cel Nou și din Iaşi cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

Pentru a căpăta bunăvoința ţarului și a-i arata prețuirea deosebită, Miron Barnovschi îi trimite în dar, moaștele sfîntului Iacov din Persia și alte obiecte de preţ «ce s-au aflat în palatul nostru».

«Că noi, — spune Miron Barnovschi în scrisoarea către Țarul Mihail Feodorovici — fiind în Hristos Dumnezeu, ținînd credința noastră ortodoxă și aceasta păstrînd-o întreagă și ne..., urmînd părinților noștri de demult și străbunilor și celor drept credincioși, care au fost în ţara noastră a Moldovei, luptători ai adevăratei ortodoxii, prea luminații Domni, care în semnul dreptei lor credințe în Hristos Dumnezeu au umplut toată ţara Moldovei cu prea frumoase mănăstiri și cu cinstite hramuri măritoare de Dumnezeu, de la care

prin nespusele sorţi ale lui Dumnezeu a venit şi la noi în ţara Moldovei, unde am primit tronul patriei mele spre a fi ţiitorul sceptrului domnesc şi oblăduitor. În acestea urmînd şi noi Domnilor de demult care au fost înaintea noastră, vieţii lor binecredincioase în Dumnezeu, cu binecuvîntarea şi ajutorul lui Dumnezeu am zidit cinstita mănăstire numită Dragomirna şi în ea am clădit biserică de piatră în numele sfintei şi de viaţă făcătoarei Treimi. Pe urmă încă alte două mănăstiri de piatră, le-am zidit din temelie, una în numele Adormirii prea Sfintei, cinstitei şi prea binecuvîntatei fecioare Maria, iar cealaltă în numele sfîntului marelui mucenic Gheorghie si al lui Ioan cel Nou, care zace în ţara noastră a Moldovei.

Văzînd noi credinţa ortodoxă împodobită pretutindeni cu prea frumoase icoane din împărăţia ta, şi apararea tuturor bisericilor lui Dumnezeu am îndrăznit şi am trimis la bineiubitoarea ta împărăţie pentru cinstitele şi prea frumoasele *icoane*, ca să împlineşti osîrdia şi dorinţa noastră şi să fie şi numele împărăţiei voastre ortodoxe înscris în pomelnicul acestor sfinte biserici ale noastre, în sfîntul jertfelnic spre a se aminti binefacerea împărăţiei voastre; şi cu bună voirea Tatălui şi cu lucrarea Fiului şi cu săvîrşirea sfîntului Duh, a Treimii mai înainte fiind şi neîmpărţită luminînd şi strălucind, trimitem împărăţiei tale aceste cinstite şi *sfinte moaşte ale sfîntului mucenic Iacov* din Persia, care le trimit împărăteştii tale bine iubiri spre apărare şi biruinţă asupra duşmanilor şi altele ce s-au aflat în palatul nostru, *prin Arhimandritul nostru Varlaam*, şi prin sluga noastră credincioasă Pavel Medelniceru cu oamenii săi. Pe ei i-am trimis cu această solie-şi rugare a noastră la împărăţia ta cea mare [1])».

Delegaţia moldovenească condusă de Arhimandritul Varlaam se compunea din trei monahi: chelarul Teodosie, călugărul Teofan, ierodiaconul Pavel; din cinci mireni, din care doi dregători: medelnicerul Petru a lui Ştefan Ureche şi cămărăşul Hristofor Larionov; din trei boieri: Teodor Ignatiev, Niculae Eustratiev şi Paladie Ponovitoi. Această solie avea ceata de servitori necesară îngrijirii cailor şi vehiculelor. Din Chiev, Petru Movilă le dăduse şi un tălmaci.

Ca scrisori de recomandare către Ţarul Mihail şi către Patriarhul Filaret, solia avea cu sine:

— o scrisoare către ţar de la Miron Barnovschi,
— o scrisoare către patriarh tot de la Miron Barnovschi,
— o scrisoare de la Mitropolitul Iov Boreţchi către ţar (care desigur o capatase prin intervenţia lui Petru Movilă).

---

1) *Dragomir, Dr. Silviu,* Contribuţii privitoare la relaţiile bisericii româneşti cu Rusia, în veacul XVII, anexa IC, pag. 83, urm., Buc. 1912. Studiul acesta este izvorul principal la elaborarea acestui articol.

— o scrisoare către Patriarh de la Mitropolitul Moldovei Anastasie Crimca,
— o scrisoare către Țar și Patriarh, de la Petru Movilă, conducătorul Lavrei Pecersca;
— o scrisoare către logofătul Efrim Telepnev din partea lui Miron Barnovschi.

Din mulțimea scrisorilor de recomandare, cum și din greutatea persoanelor ce le semnau, se vede ce importanță mare se dădea soliei ca ea să-și ajungă scopul.

Delegația a plecat de la Suceava în ziua de 13 decembrie 1628, și după ce a trecut prin Chiev — de unde s-a înarmat cu scrisori și tălmaci — a ajuns la *Putivlia*, locul unde a trebuit să-și spună scopul vizitei, la Moscova. Cneazul de la Putivlia a înștiințat pe țar, prin biroul ambasadorilor din Moscova, despre solia din Moldova și despre însărcinarea ce o avea, propunînd să fie primită. Procedeul acesta se aplica tuturor misiunilor străine, urmărindu-se de a opri posibilitatea de spionaj.

Țarul a acceptat să primească solia, care a ajuns la Moscova în februarie 1629. Aici a fost supusă unui nou interogator la biroul ambasadorilor, după care i s-a fixat primirea la țar în ziua de 4 martie.

Varlaam a prezentat țarului scrisorile de recomandare și darurile din partea lui Miron Barnovschi. La rîndul său, țarul a miluit cu daruri pe membrii delegației cu obiecte, după rangul fiecăruia. I s-a permis lui Varlaam să trateze cu pictorii moscoviți angajarea icoanelor. Cum Varlaam dorea să se întoarcă în țara cu icoanele comandate, iar lucrul acestora cerea mai mult timp, el a trebuit să elibereze pe ceilalți tovarăși spre casă, în ziua de 21 aprilie, el rămînînd cu ierodiaconul Petru și cu doi servitori să aștepte în Moscova pînă ce pictorii îi vor fi executat comanda. De oarece Varlaam nu-și luase bani suficienți, el intervenise la cneazul de la Putivlia să permită venirea la Moscova a unor împuterniciți moldoveni, care îi aduceau bani pentru trebuințele ce le avea de îndeplinit: cumpărarea de icoane și alte obiecte.

Pictorii moscoviți care au angajat lucrarea icoanelor erau Isidor Pospeev și Bojen Naprudnăi. Indicațiile asupra compoziției iconografice au fost date de Varlaam, după un model văzut și indicat de dînsul. Pictorii au executat modelul întocmai, dar cînd să predea lucrarea lui Varlaam, Patriarhul Filaret, care avea altă părere despre iconografie, s-a opus. El a găsit că ținuta era necuviincioasă. Varlaam, deși a plătit costul comenzii, a lăsat icoanele la Moscova și a plecat spre casă la 29 decembrie 1629, după un an de la plecarea lui de la Suceava. Deocamdată misiunea lui nu-și ajungea scopul. Se întorsese acasă cu mîinele goale, cu bani cheltuiți și cu atîta timp pierdut în zadar. Singura lui consolare era că văzuse lucruri interesante la Moscova.

În țară, în lipsa lui, se schimbaseră multe lucruri. Miron Barnovschi nu mai era pe tronul Moldovei și nici Anastasie Crimca pe scaunul mitropolitan. Arhimandritul Varlaam nu mai avea cui să dea socoteală de nereușita misiunii lui. Cei care îi încre-

dinţaseră scrisori de recomandare nu mai aveau nicio putere la cîrmuirea ţării.

Icoanele totuşi aveau să fie reclamate de la Moscova, mai tîrziu, tot de Varlaam, dar cu mijlocirea Domnitorului Vasile Lupu.

V. La 23 septembrie 1632, Varlaam este hirotonit arhiereu şi ridicat pe scaunul mitropolitan al Moldovei, rupînd tradiţia succesiunii ce se practicase pînă atunci. Valoarea lui personală depăşea cu mult pe ierarhii aflaţi în scaune la Rădăuţi, Huşi şi Roman. Cuvîntul de salutare i-a fost ţinut de vestitul teolog grec Meletie Sirigul, marele dascăl al patriarhiei de Constantinopol, duşman al calvinismului şi al lui Ciril Lucaris. De la păşirea pe treptele scaunului mitropolitan, Varlaam era înconjurat şi preţuit de barbaţi cu renume în întreaga ortodoxie.

Urcîndu-se pe tronul Moldovei Vasile Lupu, domnitor cu pretenţii de vasileu bizantin, problema relaţiilor cu Chievul şi Moscova căpata o perspectivă mai largă.

Varlaam aminti lui Vasile Lupu de icoanele comandate şi plătite dar rămase la Moscova, de pe vremea lui Miron Barnovschi. Cum Vasile Lupu avea nevoie de meşter în arta iconografică pentru bisericile ridicate de el, reluă problema icoanelor, reclamîndu-le de la ţar.

În anul 1636, el trimite o delegaţie la Moscova, în frunte cu Paladie Ponovitoi, care fusese şi în prima delegaţie condusă de Varlaam. În scrisoarea de recomandare dată de Vasile Lupu către ţar, domnitorul Moldovei spune printre altele:

> «Noi care sîntem în Hristos Dumnezeu binecredincioşi Vasile Vodă, cu mila lui Dumnezeu Domnul ţării moldoveneşti, ne închinăm prea marei Voastre împărăţii şi facem totodată cunoscut Majestăţii Voastre, căci sîntem siliţi de Dumnezeu a trimite pe boierii noştri la Majestatea Voastră.....
>
> «Căci au rămas acolo în Moscova, în împărăţia Voastră, două icoane de la arhimandritul lui Vodă Bîrnovschi, ce a fost mai înainte de noi Domnul acestei ţări, una a sfinţilor mucenici Gheorghe şi Ioan cel Nou, jur împrejur cu martiriul lor, cealălantă a sfinţilor mucenici Procopie şi Mercur, asemenea «jitiile» lor împrejur, care au fost făcute şi pictate la demîndul Împărăţiei Voastre de zugravul Nazarie şi plata i s-a dat toată în mînă şi fiindcă nu le-am putut aduce, au rămas acolo în mîinile lui Nazarie; porunceşte, Ţarule, a se da acele icoane boierilor noştri, să le aducă la noi».[1])

Deabea acum se poate afla ce fel de icoane comandase Varlaam la Moscova. Pe lîngă cei doi zugravi amintiţi în misiunea lui Varlaam apare un al treilea, Nazarie, la care rămăsese icoanele.

Delegaţia, după ce îndeplineşte tot protocolul la Putivlia şi Moscova, este primită de ţar, care dă dispoziţie să se cerceteze

---

1) Dragomir, Dr. Silviu. op. cit. pag. 88, anexa VII.

afacerea în litigiu, cu icoanele. Zugravii sînt chemaţi la biroul ambasadorilor, recunoscînd că au icoanele în posesia lor. Patriarhul Filaret chemă şi el pe pictorul Nazarie, căruia îi ceru socoteala, de felul nepotrivit în care executase lucrarea, deoarece pictase pe sfinţi şezînd pe scaune. Pictorul i-a explicat că aşa i-a pretins Varlaam, care a văzut o icoană a sf. Dumitru din Tesalonic, în catedrala Maicii Domnului, impunîndu-o ca model.

Deci vina n-o purta pictorul, ci gustul artistic al lui Varlaam. Atunci Patriarhul Filaret s-a învoit să dea icoanele, aşa cum erau ele pictate. Au intervenit însă alte persoane influente, care l-au determinat pe ţar să nu permită ca aceste icoane să fie trimise în Moldova. Motivul era hotărîtor. Deşi indicaţiile compoziţiei au fost date de Varlaam, deci îl priveau pe el, totuşi «acum la porunca noastră, spune ţarul, li s-a spus solilor tăi, că icoanele nu se pot trimite cu ei, fiind pictate necviincios».[1])

Solia s-a întors şi de data asta fără icoane. Ar fi fost interesant, dacă se permitea aducerea lor în ţară, să se fi putut constata ce gust artistic a avut Varlaam în materie de artă iconografică.

VI.— Moscova era prea atrăgătoare din punct de vedere al maeştrilor în arta plastică, ca să nu fie din nou solicitată pentru satisfacerea simţului artistic de astă dată al lui Vasile Lupu. O nouă solie condusă tot de Paladie Ponovitoi, în 1637, duce ţarului o scrisoare din partea Mitropolitului Varlaam, în care el nu mai aminteşte de icoanele în litigiu, ci roagă pe ţar să-l ajute cu bani, să poată tipări, pe limba romînească, cartea Sfîntului Calist «cuvîntările la sfînta Evanghelie, ca s-o citească preoţii în biserică spre învăţătură romînilor credincioşi»[2]).

Textul îl avea gata tradus, îi lipseau banii deoarece de haraciul datorat turcilor nu erau scutiţi «nici preoţii nici vlădicii».

De data asta Varlaam nu se mai înteresa de icoane, ci de tipărituri ba încă să le scoată în limba romînă, plan croit pentru viitoarele opere *Carte romînească de învăţătură* şi *Răspuns la Catehismul calvinesc.*

De acum înainte cu problemele de iconografie se va interesa însuşi Domnitorul Vasile Lupu, care va apela la ţarul Moscovei să-i trimeată meşteri buni pentru pictarea bisericii Trei Ierarhi, cum şi pentru primirea de meşteri moldoveni, la Moscova, unde aceştia aveau să picteze catapeteazma bisericii şi icoana răstignirii «după obiceiul nostru bisericesc».

Misiunile trimise de Vasile Lupu reuşesc să capete bunăvoinţa ţarului, care trimite pe cei mai renumiţi pictori moscoviţi să execute pictura murală de la Trei Ierarhi. Cei dintîi pictori au fost Sidor Pospeev şi Iacob Gavrilov, la care s-au adaugat, mai tîrziu, Deico Iacovlev şi Proka Nichitin. Aşa de frumos au fost executate picturile la Trei Ierarhi, de către aceşti pictori, încît Paul de Alep, cronicarul Patriarhului Macarie putea să afirme «că nici în Moldova, nici în Ţara Romînească, nici în ţara Cazacilor nu mai exista o biserică ce i s-ar putea asemăna, atît

---

1) Dragomir, Dr. Silviu, op. cit. pag. 90, anexa VIII.
2) Idem, op. cit. pag. 92, anexa IX.

în ce privește picturile, cît și în ce privește frumusețea arhitectonică, încît uimește mintea de mirare».

VII. — Legăturile personale ale Mitropolitului Varlaam cu Țarul Mihail Feodorovici nu au fost întrerupte. Litigiul cu icoanele se stinsese de la sine, mai ales că vina o purta însuși Mitropolitul. Țarul îl răsplătise cu daruri, care poate întrecuseră, în valoare, costul icoanelor. Moscova fiind un mare oraș, bogat în mărfuri de tot felul, era natural să fie căutat de cei ce-l vizitaseră altădată.

Țarul Mihail se arată ca un mare protector tuturor acelor ce-i cereau sprijinul. Dărnicia lui era copleșitoare. Varlaam cunoștea firea țarului. De aceia el apelează la sprijinul țarului, odată pentru un nepot al său Lupu Grigorie și a doua oară pentru nefericitul Iorest, Mitropolitul Ardealului, alungat din scaun din pricina opunerii lui la calvinizarea preoților ortodocși.

Intervenția pentru Lupul Grigorie era de fapt o intervenție pentru interesele personale ale Mitropolitului. Dînsul avea trebuință de unele lucruri ce nu se găseau în țară, dar la Moscova el le văzuse. Nepotul său era însărcinat să meargă să le cumpere.

De aceea el cerea autorizația țarului Mihail la 24 octombrie 1644, în felul următor:

> «Între cei mulți și nenumărați, care se refugiază cu o astfel de bunătate la prealuminata stăpînire a Împărăției Voastre este (unul) și acest nepot al nostru cu numele Lupu Grigorie, trimis de smerenia noastră pentru lucrurile noastre de lipsă în singur stăpînia Împărăției Voastre mari *să cumpere acelea pe care noi nu le găsim*. De aceia mă închin cu această rugare și aduc mulțumită Împărăției Voastre mari și pentru această aștern rugare, să aibă voie susnumitul nostru nepot Lupu al lui Grigorie a ne cumpăra lucrurile de lipsă din țara ta mare impărătească, și a se întoarce fără de întîrziere».[1])

Dat fiind că intervenția nu privea probleme complicate, nepotul Mitropolitului Varlaam își va fi îndeplinit misiunea, cumpărînd lucrurile pentru care fusese trimis la Moscova.

Intervenția lui Varlaam și a episcopilor moldoveni pentru Iorest, Mitropolitul Ardealului, privea o problemă gravă pentru interesele bisericii. Iorest, «născut în partea țării ungurești», se închinoviase la Mănăstirea Putna ca monah. Aici tot se mai păstra tradiția cărturăriei slavone[2]). Ajuns mitropolit al Ardealului (1640) se pare că el își luase anumite angajamente cu privire la susținerea propagandei calvine în rîndurile preoțimei ortodoxe, angajamente ce nu le-a respectat.

Superintendentul Geley, ca să scape de dînsul, i-a înscenat un proces, punîndu-i-se în cîrcă o serie de imoralități, printre altele și aceia că petrece cu «femeiuștile mai tinere și frumoase ale popilor și ale altora».

---

1) Dragomir, Dr. Silviu, op. cit. pag. 100, anexa XVII.
2) N. Iorga, Ist. bis. rom., pag. 326 urm.

Soborul care a judecat procesul era format din protopopi și păstori calvini, și nu de un sinod ortodox. Rezultatul procesului ticluit a fost cel scontat: Mitropolitul Iorest a fost întemnițat și după un timp alungat de pe scaunul mitropolitan.

Varlaam și cu episcopii moldoveni, care cunoșteau valoarea morală a celui năpăstuit și mai știau și dedesupturile acelui proces, ce nu era decît o reacțiune înpotriva celor hotărîte în sinodul de la Iași (1642)— au intervenit la țar ca să primească pe Iorest și să-l miluiască cu bani, ca să poată răscumpăra pe cei 24 chezași, care stăteau la popreală, pînă cînd se vor fi acoperit pretențiile bănești ale calvinilor.

> «Și a adus mărturii mincinoase și i-a făcut mare nedreptate și tot ce au avut au luat de la el și l-au legat și l-au închis în temniță, nouă luni a pătimit, fiind izgonit și cu el o mulțime de preoți creștini nu pentru altă vină decît pentru credința creștină, voind să-i convertească la luteranism» [1]).

Domnitorul Vasile Lupu i-a dat pașaport lui Iorest, cu bune îndreptări către țar.

Nu se cunoaște rezultatul obținut de Iorest la Moscova. Istoricul Niculae Iorga crede că Iorest, după întoarcere dela Moscova — scaunul ardelean fiind ocupat— ar fi ajuns pe scaunul de la Huși [2]).

VIII. Cu urcarea pe tronul Moldovei a lui Vasile Lupu, fire mîndră, ambițioasă și cu o senzibilitate artistică rar întîlnită, personalitatea lui Varlaam trece pe planul al doilea, punîndu-se în slujba domnitorului. Varlaam fusese prețuit și promovat de Movilești și prin ei el își făcuse legăturile cu Chievul și Moscova. Vasile Lupu, ca om realist, nu se poate dispensa de el în realizarea planurilor lui culturale mărețe. Vasile Lupu apare ca inițiator și realizator, dar sub aureola voievodală lucra mîna înțeleaptă a Mitropolitului Varlaam. De altfel Varlaam înțelegea să aibă acest rol de consilier în materie de cultură bisericească, dat fiind că Vasile Lupul era volițional, încît «nul încăpea Moldova ca pre un om cu hirea înaltă și împărătească mai mult decît domnească», după cum spune cronicarul Miron Costin [3]). Varlaam îl îndeamnă să cumpere tiparnița, prin intermediul Mitropolitului Petru Movilă, căci el cunoștea cîtă putere are cartea în apărarea curăției credinții ortodoxe.

La intervenția lui Vasile Lupu, Petru Movilă îi trimite material tipografic și o misiune de patru profesori, în frunte cu Sofronie Pociaski rectorul colegiului din Chiev [4]). Tipografia, cu caractere cirilice, era trimisă din Liov, unde Petru își avea un centru puternic de propagandă ortodoxă.

Odată cu tiparnița se înființează și un colegiu, după modelul

---

1) Dragomir, Dr. Silviu, op. cit. pag. 106, anexa XIX.
2) Iorga N., op. cit, pag. 328 urm.
3) Irimia, Ioan I., Personalitatea religioasă a domnitorului Vasile Lupu în rev. Mitropolia Moldovei, pag. 282, anul XVIII, nr. 12. Iași, 1942.
4) Cartojan, N., Ist. lit. rom. vechi, vol. II, pag. 110.

cel din Mănăstirea Braţka din Chiev. Sofronie Pociaski le-a organizat pe amîndouă, cunoscînd din experienţă proprie tehnica structurală a noilor instituţii. Numai că lucrările ieşite din tiparniţă erau alcătuite în limba romînească, ceea ce dovedeşte lămurit că Varlaam deschidea un drum nou cărţii bisericeşti. Tipografia era sub călăuza lui, tot aşa cum tiparniţile de la Chiev erau sub conducerea lui Petru Movilă.

De altfel, prima carte tipărită în noua tiparniţă de la Trei Ierarhi era Cazania: *Carte romînească de învăţătură Duminicele preste an şi la praznice împărăteşti.* Această carte, ce se adresa preoţilor, apăru în 1643. A doua carte romînească este *Cele Şapte Taine.* Ea apăru în 1645, după o tălmăcire a lui Eustratie Logofătul. A treia carte, tot cu caracter religios este: Cartea care se chiamă *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc, făcută de părintele Varlaam, Mitropolitul Sucevei şi Arhiereul ţării Moldovei* (Iaşi, 1645).

Geneza acestui *Răspuns* este extrem de preţioasă. Propaganda calvină, în Ardeal, se făcea cu tipărituri în limba romînă. Cînd Varlaam este trimis să negocieze pacea între Matei Basarab şi Vasile Lupu, dînsul găseşte la Udrişte Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab, *«o cărţulie mică, în limba noastră tipărită... care o am aflat plină de otravă de moarte sufletească»* [1])

Varlaam şi Udrişte Năsturel, ca doi cărturari de seamă, vor fi analizat *Catehismul calvinesc* şi mijlocind adunarea, în sobor, a episcopilor din cele două ţări, aceştia condamnă conţinutul cărţii încriminate. Mitropolitul Varlaam îşi ia sarcina de a răsturna ereziile calvine, cu toată armătura scripturistică cuvenită, alcătuind *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc.* Opera aceasta este originală şi aparţine lui Varlaam. Ea prezintă importanţă nu numai din punct de vedere apologetic, dar şi al formei literare şi lexicului, deoarece autorul caută ca această carte să fie înţeleasă de toată romînimea.

Solia şi-a împlinit-o Varlaam, împăcînd pe cei doi domnitori, care, ca preţ al păcii, au ridicat cîte o biserică, Vasile Lupu restaurînd din temelie biserica Stelea din Tîrgovişstea iar Matei Basarab ridicînd biserica din Soveja. Tot din timpul cît va fi tratat pacea, Varlaam a cunoscut efectul tipăriturilor lui Matei Basarab, în ce priveşte dreptul civil şi penal, după izvoarele bizantine. «Obiceiul pămîntului», nu mai putea satisface cerinţile unor state în plină dezvoltare. Vasile Lupu, poate la îndemnul lui Varlaam, tipări şi el o *Pravilă,* cu titlul: *carte romînească de învăţătură de la pravilele împărteşti şi de la alte giudeţe cu dizisa şi cu cheltuiala lui Vasile Voevodul şi Domnul Ţării Moldovei den multe scripturi tălmăcită den limba ilenească pre limba romînească* (1646). *Pravila* lui Vodă Lupu avea ca izvoare, o colecţie de legiuiri bizantine dar şi o parte din opera lui *Prosper Farinaccius,* mare jurist italian, intitulată: *Praxis et Theorice criminalis,* tipărită la Lion în 1616 şi retipărită la Anvers în 1620.[2]) Nomocanoanele bizantine erau depăşite acum prin introducerea,

---

1) Cartojan, N., op. cit. pag. 113.
2) Idem, op. cit. pag. 114.

măcar în parte, a jurisprudenţii apusene, ceea ce constituia un vădit progres.

Contribuţia Mitropolitului Varlaam la lucrările sinodului din Iaşi, din 1642, nu pot fi stabilite, deoarece ştiinţa teologică a lui Meletie Sirigul, ca şi a delegaţiei trimisă de Petru Movilă îl depăşeau. Cum era şi firesc el a stat alături de opiniile exprimate în scris de marele său protector Petru Movilă.

Din cele expuse mai sus, apare profilul măreţ al marelui Mitropolit al Moldovei, Varlaam Moţoc, nevoitor de carte românească, cumpănitor înţelept în relaţiile ce şi le-a cîştigat cu potentaţii laici şi eclesiastici, zelos apărător al ortodoxiei, împăciuitor al domnitorilor romîni învrăjmăşiţi, purtător de grijă pentu ridicarea nivelului cultural al preoţimei şi pururea străduindu-se la luminarea poporului moldovean din sînul căruia ieşise, ca simplu fecior de ţăran.

Pr. CONSTANTIN NONEA

CIRCULAȚIA CAZANIEI MITROPOLITULUI VARLAAM ÎN BISERICA ROMÎNEASCĂ

Studiile de istorie a culturii și a bisericii ortodoxe romîne au capitole întregi privitoare la activitatea cărturărească a mitropolitului Varlaam al Moldovei și Sucevei (1632-1657).

Mitropolitul Varlaam este citat între ctitorii limbii literare romîne, de secole pomenit la acte solemne și instalări de mitropoliți, arătat ca binefăcătorul poporului său.

Această cinstire i se datorește în primul rînd pentru opera săvîrșită și dăruită «întregii seminții românești» a tipăriturii sale, numită Cazania lui Varlaam.

Numele ei întreg este: *Carte Românească de învățăturî Dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svenți mari. Cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasilie voievodul* și *domnul țărîi Moldovei. Din multe scripturi tălmăcitî, din limba slovonească pre limba românească, de Varlaam Mitropolitul de Țara Moldovei. În tipariul domnesc. În Iași în mănăstirea a Trei S(feti)teli, de la H(risto)s 1643* [1]).

Împrejurările în care apare această carte sînt legate de acțiunea pe care o inițiază voievodul Vasile Lupu (1634-1653), la îndemnul și stăruința mitropolitului Varlaam. Încă înainte de a fi ridicat la mitropolie, calitățile sufletești ale lui Varlaam și știința a două limbi (slava și greaca), l-au impus atenției voievodului Miron Barnovschi. Acesta îl ridică din egumenatul mănăstirii Secu, îl apropie de scaunul de la Suceava, îl trimite în solie la Chiev și Moscova.

La Chiev, prin cunoștința ce o are cu acel «prieten al romînilor» marele mitropolit Petru Movilă, și-a îmbogățit virtuțile sale văzînd cărți tipărite în apărarea ortodoxiei, ca și școala mitropolitului Movilă. De sigur că atunci i se alcătui în minte planul de a strămuta și în țara sa aceste unelte de cultură.[2]) Ajungînd mitropolit, Varlaam l-a sfătuit pe Vasile Lupu să ceară o tipografie de la Petru Movilă.

Tipografia trimisă de la Chiev a fost instalată în chiliile mănăstirii Trei Ierarhi, ce fusese sfințită în 1639 și este prima tipografie a Moldovei. Mitropolitul Petru Movilă trimitea, odată cu tipografia și profesori în frunte cu Sofronie Poceațchi, ce

---

1) *Bibliografia romînească veche*, vol. I, București 1903, p. 140.
2) *N. Iorga, Istoria Literaturii Românești* I, Buc. 1925, p. 253.

fusese rector la Chiev. Acesta va organiza la Iaşi, după modelul Academiei din Chiev, şcoala de la Trei Ierarhi, mai tîrziu numită şi Academia lui Vasile Lupu.

Spiritul şcoalei de la Chiev a pornit să restaureze statele ortodoxe prin cunoştinţa cu limba latină, care se preda în ea. Şcoala de la Iaşi, care a imitat-o, a ridicat nivelul cultural al contemporanilor. Astfel spiritele din Moldova ajung să cunoască originea latină a romînilor, strălucirea strămoşilor, ajung să înţeleagă frămîntările vieţii lor[1]). În cronica lui Grigore Ureche se reflectă influenţa şcolii de la Iaşi.

Şi tot ca rezultat al şcolii de la Iaşi este constatarea că datorită predării în şcoală şi a limbii romîneşti, s-a ajuns la formarea, la închegarea unei limbi literare, considerată capabilă să exprime orice înălţime a adevărurilor ştiinţifice[2]).

Nevoia de a ceti, care era necesitate pentru lumea moldovenească, se simţea şi în lumea romînească din alte părţi.

În această împrejurare apare în tipografia nou înfiinţată Cartea romînească de învăţătură a mitropolitului Varlaam.

Ce se putuse ceti în Moldova pînă atunci?

Se ceteau tipăriturile diaconului Coresi, care făcuse cunoscut lumii moldovene, că limba romînească a pătruns în tiparul timpului. Incă înainte de apariţia tipăriturilor coresiene, în Moldova circulau cronicele slavo-romîne şi manuscrisele romîneşti de Psaltire şi literatură apocrifă. Dintre tipăriturile coresiene se cunoştea prima cazanie tipărită la Braşov în 1564 cu cheltuiala calvinului Nicolae Forro de Haporton, în care se căuta să se înlăture, în ton vehment, tot ceea ce constituia esenţa credinţei ortodoxe. Se înlătura tradiţia şi cultul sfinţilor.

Cazania din 1564 a produs impresia penibilă în cercurile clericilor ortodocşi şi ea a fost mai tîrziu repudiată de toţi cei care numai din nevoie o ascultase[3]).

Cazania din 1581, tipărită la Braşov cu sprijinul protestantului Luca Hirscher — judele Braşovului, scoate din rîndul sărbătorilor prima duminică din post, cunoscută sub numele de Dumineca Ortodoxiei. La sfîrşitul cărţii tipăreşte cele zece porunci în noua redactare protestantă, aşa cum apăruse în Catehismul luteran de la Sibiu[4]).

Nu prin aceste cărţi de învăţătură se căpăta un sprijin spiritual în lupta romînilor din Transilvania cu propaganda calvină. Şi nu aceste cărţi trebuiau să cetească credincioşii din Moldova.

Trebuia tuturora o carte în care să găsească o singură orientare spre adevărurile credinţei ortodoxe, să aducă lumină în sufletele credincioşilor săi, pe care le puteau întuneca învăţăturile reformei.

Înţelegerea nevoilor spirituale, aşa cum ele erau în acele

---

1) Ilie Minea, *Din istoria culturii romîneşti*, Iaşi 1935 p. 36.
2) Ibidem, pag. 47.
3) Gr. Scorpan, *Locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI şi XVII* în „Cercetări Istorice", anul XIII-XIV, nr. 1-2 1940. p. 551.
4) Idem pag. 555.

vremuri de frămîntări religioase şi experienţa propoveduirii cuvîntului evanghelic în mijlocul păturilor credincioşilor, i-au dat îndemn mitropolitului Varlaam să tipărească Cazania.

Manuscrisul lucrării sale era gata încă din 1637. S-au emis mai multe păreri despre izvoarele de pe care s-au făcut traducerea Cazaniei. Unul[1]), afirmă că tipăriturile lui Coresi au servit de bază Cazaniei lui Varlaam. Altul[2]) a găsit părţi comune între Cazania lui Varlaam şi între Cazania tradusă din ruseşte de Udrişte Năsturel. N. Iorga presupune despre Cazania lui Varlaam că «nu este făcută după un singur original, ci ar fi o culegere din mai mulţi autori»[3]).

În recenta Istorie a Literaturii Romîneşti Vechi[4]), Şt. Ciobanu arată, că opera lui Varlaam a fost tradusă din limba ucraineană. Astfel, cuvîntul «Cazanie» este cuvînt ucrainian, cuvînt ce nu se întrebuinţează în limba rusă sau limba slavă bisericească.

Dovada cea mai mare că această operă a fost o traducere din limba ucraineană, este factura predicilor, compoziţiilor, asemănătoare cu predicile din Ucraina poloneză din prima jumătate a sec. XVII-lea.

Toţi cercetătorii recunosc că nu s-a făcut o comparaţie între cazaniile rutene şi cazania lui Varlaam[5]) ca să se poată preciza partea de contribuţie personală a mitropolitului moldovean.

Se recunoaşte de toţi că nu este o *simplă* traducere, de oarece însuşi Varlaam spune «adunat-am din toţi tîlcovnicii sventei evanghelii dascăli biseăricii noastre».

În felul acesta opera lui Varlaam apare ca o compilaţie, în care însă autorul are partea lui mare de contribuţie originală[6]).

Ceea ce-i dă o valoare deosebită cărţii este limba în care a fost scrisă. Această limbă nu este limba cărturarilor, ci limba pe care o vorbeau masele poporului moldovenesc de atunci din regiunea munţilor Putnei şi a Neamţului[7]). Socotind bine, aceasta nu e alta decît limba de la ţară[8]).

Scrisul lui Varlaam, deşi au trecut peste el trei veacuri, se ceteşte şi azi cu uşurinţă. Fiindcă limba lui se înfăţişează curăţită de acele numeroase expresiuni şi cuvinte slave[9]), care încîlceau urzeala limbii romîne din vechile texte religioase. În textul Cazaniei lui Varlaam totalul cuvintelor slave ce au intrat este de 260 din numărul total de 151.794 de cuvinte din exemplarele ediţiei A şi de 151.778 cuvinte din exemplarele ediţiei B[10]).

---

1) Petre Haneş, *Vechile noastre Cazanii, Coressi, Varlaam, Mănăstirea Dealu,* în „Prietenii istoriei literare", Bucureşti, 1931 p. 133-161.
2) Gr. Scorpan op. cit. p. 562.
3) Op. cit. p. 253.
4) Vol. I. Buc. 1947 p. 263.
5) N. Cartojan, *Istoria Literaturii Romîne Vechi,* vol. II, Buc. 1942, p. 111.
6) Gr. Scorpan op. cit. p. 564.
7) Şt. Ciobanu op. cit. p. 265.
8) N. Iorga op. cit. p. 264.
9) N. Cartojan, op. cit. p. 111.
10) Florea Mureşanu, *Cazania lui Varlaam, Cluj,* 1944, p. 106.

Cazania s-a tipărit în două ediţii prime[1]). Deosebirile constau în foaia de titlu, în diferenţa în numerotarea paginilor, în cuvinte deosebitoare şi mai ales în ornamentaţie şi iniţiale.

Începutul tipăririi cărţii s-a făcut în 1641 şi s-a sfîrşit în 1643. Ornamentaţia Cazaniei este unica prin bogăţia xilogravurilor şi finalurilor. Literele începătoare sînt în număr de 78 şi au valoare prin arta de săpătură miniaturistică[2]).

Unele din xilogravuri poartă numele lui Iliia, care lucrase în tipografia din Lavra Pecersca a mitropolitului Petru Movilă.

De pe cărţile ornamentate chievene ale acestui miniaturist, se vor folosi deschis apoi şi în tiparul de la Moscova[3]) aşa de mare era faima lui.

Cartea are 505 foi tipărite, împărţite în două părţi. Prima parte are numerotate 382 foi şi cuprinde cazaniile de la dumicile anului, la sîmbăta lui Lazăr, la vinerea mare, a Patimilor şi la Sîmbăta mare, în total 54 cazanii. Partea a doua are 116 foi şi cuprind cazaniile de la Praznicile lunilor peste an, împărăteşti şi la sfinţii mari, în număr de 75 bucăţi[4]). Prezentarea cazaniei se face pe pagina începătoare, avînd frontispiciu sau gravura sărbătorii urmează textul evangheliei şi apoi învăţătura. Alte ori n-are evanghelia sau are introducerea sau cuvînt înainte de evanghelie.

Cartea are la sfîrşit stihurile de laudă lui Dumnezeu, care a dat putere să se sfîrşească tipărirea ei.

Odată tipărită, cartea a început să fie căutată de lumea moldovenească dornică de cetire, de romînii din Transilvania căutători ai adevărurilor ortodoxe şi de toată suflarea românească care nu cunoştea limbele slavă sau greacă.

Însemnătatea ei constă deci, în aceea că, această carte a avut mare circulaţie în toate regiunile locuite de romîni.

În primul rînd, Cazania lui Varlaam a fost reprodusă, modificată sau folosită în ediţiile tuturor Cazaniilor tipărite în biserica românească în răstimpul acestor 300 ani.

Cazania lui Varlaam, după cercetarea pr. Florea Mureşanu, în răstimpul celor trei secole a fost utilizată în următoarele ediţii:

1. Cazania de la Mănăstirea Dealu, de lîngă Tîrgovişte, în 1644.
2. Chiriacodromionul sau Evanghelia învăţătoare de la Belgrad, (Alba Iulia) 1699.
3. Chiriacodromionul de la Bucureşti 1732
4. Cazania de la Rîmnic 1748
5. Cazania de la Bucureşti 1765
6. Cazania a doua de la Bucureşti 1768
7. Cazania de la Rîmnic 1781
8. Cazania a treia de la Rîmnic 1792
9. Cazania de la Buzău 1834

---

1) Florea Mureşanu, op. cit. p. 116.
2) Idem, p. 119.
3) A. Zernova *Ornamentica cnig moscovscoi peceati XVI-XVII vecov* (Ornamentaţia cărţii tiparului moscovit în secolele XVI-XVII) Moscova 1952. p. 23.
4) Fl. Mureşanu op. cit. p. 102.

10. Cazania de la Sibiu 1850
11. Cazania de la Bucureşti 1858
12. Cazaniile lui Varlaam, Ediţie şcolară, Bucureşti 1894
13. Cazania de la Bucureşti 1898
14. Cazaniile lui Varlaam Buc. 1903 şi
15. Cazania de la Bucureşti 1911

Numai enumerarea celor 15 ediţii arată marea circulaţie indirectă, ce a avut şi autoritatea de care s-a bucurat Cazania lui Varlaam. In care biserică romînească n-au ajuns aceste cărţi, în care casă n-au intrat ele, de cîţi slujitori şi credincioşi n-au fost ele citite şi cîtă mireasmă duhovnicească n-au răspîndit ele? Dacă cazania lui Varlaam a fost baza atîtor ediţii, putem afirma că umbra acestui mitropolit a stat strajă în biserica romînească.

Iar folosirea largă a textului lui Varlaam în atîtea ediţii, a avut şi rolul de unificator al limbii aceloraşi fii ai bisericii romîneşti.

Nu se cunoaşte numărul exemplarelor tipărite ale Cazaniei. Dar, după trei sute de ani, în bisericile din Transilvania s-au aflat şi identificat 24 exemplare şi alte încă 9 urme ale Cazaniei lui Varlaam [1]).

Credem că tot atîtea şi mai multe se află în Moldova. În Mănăstirile Neamţu, Bistriţa, Vatra Moldoviţei, în bisericile de sate, în biblioteci, arhive, la feţe bisericeşti şi particulare se află exemplare originale.

Cazania fiind descrisă încă din 1883 de bibliograful Carataev [2], a fost mult căutată şi cerută pentru bibliotecile de peste hotare. Cataloagele bibliotecilor din Sofia, Belgrad, Zagreb, Praga, München, Paris, Londra, indică exemplare aflate. În 1888 episcopul Melchisedec trimite cîte un exemplar de Cazanie, Academiei Teologice din Chiev şi Societăţii de antichităţi şi istorie din Odesa [3]).

Cazania prin conţinutul ei ortodox, prin limba şi prin faptul că era adresată şi mirenilor, a fost căutată şi cerută de cititori.

Exemplarele păstrate poartă însemnări despre circulaţia cărţii în Biserica romînească din Moldova, Ţara Romînească şi Transilvania. Sînt exemplare care circulau numai în cadrul Bisericii moldovene, dar altele trec în Ţara Romînească şi Transilvania.

De obicei însemnările de pe exemplare arată că fusese cumpărate de preot cu preoteasa sau de poporăni. Alte ori o cumpăra «o seminţie» adică mai multe familii care se înrudeau sau jumătate de sat se învoiesc la cumpărătură, sau răscumpărare de la tătari [4]). Cartea este uneori moştenită sau dată ca zestre.

Costul cărţii se plătea în lei, în zloţi, în florini dar şi în natură dîndu-se animale: cai, oi sau miei [5]).

---

1) Florea Mureşanu, op. cit. p. 202-216.
2) *Opisanie slaveano-russchih cnig* (Descrierea cărţilor slavo-ruseşti) Petersburg.
3) Arhiva episc. Melchisedec la Biblioteca Univ. Iaşi.
4) Florea Mureşanu, op. cit. p. 202.
5) Idem, p. 207.

Pentru păstrarea cărţii se căuta ca ea să fie legată în piele sau scîndură. Afurisaniile care întovărăşesc de obicei însemnările donatorilor sau cumpărătorilor cărţii sînt din cele mai înfricoşătoare. Pe lîngă blestemul obişnuit: «dacă va muta sau fura cartea» se adaugă «şi herul să rugineascâ şi să putrezească iară trupul acelui om să nu petrezească» sau «să i se verse maţele» [1]) sau «să aibă partea lui Iuda el şi seminţia lui» şi aceasta de va fi preot, diacon sau mirean.

Pe un exemplar se află însemnarea din 1700 care arată că a pornit de la Iaşi, a ajuns în Ţara Romînească, apoi este readusă în Moldova, cumpărat cu 8 [2]) lei la 1721 şi după aceea a fost trecut în Maramureş între populaţia romînă şi rutiană [3]).

Se cunosc cazuri cînd Cazania ajunge într-o biserică şi rămîne acolo timp de secole, înfruntînd cu satul primejdia năvălirilor, a războaielor, a focului şi a prădăciunilor [4]).

În afară de exemplarele tipărite ale Cazaniei s-au făcut numeroase copii manuscrise, unele chiar în a doua jumătate a veacului al XVII-lea imediat după ce s-a tipărit Cazania. Se cunosc în Transilvania 4 manuscrise după Cazania lui Varlaam. Ele sînt datate din 1696, 1733, 1847 [5]). Aceasta este o dovadă a marei autorităţi şi a circulaţiei de care s-a bucurat această carte în sec. XVII şi XVIII în Transilvania şi Ţara Romînească.

S-au găsit copii şi în Moldova. O copie din 1731 a circulat în Ardeal. Această copie are însemnarea: «am dăruit-o părintelui Cozmei sîn preotului Chiriţă ot Şesuri»; de aici a trecut satul în Dealul Nou în anul 1784, ca să ajungă apoi la biserica din Bucşeţ, ţinutul Bacău [6]).

Însemnări asupra circulaţiei Cazaniei şi a manuscriselor ei, nu sînt numai din timpurile vechi. Se cunosc cazuri cînd şi în epoca modernă un poet ca Eminescu, cetea şi propunea cumpărarea pentru Biblioteca Centrală din Iaşi a Cazaniei [7]). Mai sînt cazuri în care ierarhi, predicatori şi oameni de artă s-au inspirat din cetirea şi cercetarea Cazaniei.

Alături de ei, credincioşii de rînd ai bisericii au însemnat date legate de naşterea fiilor în familie sau decesuri. Alte ori, cetitorul a însemnat participarea sa la acte mari din viaţa poporului, ca «Precum să s ştie, că după loarea Plevnei la anul 1877 am vinit acasă ş am citit pi această ivanghelii românească» semnează ostaşul Ion Berghie [8]).

Unele exemplare care au circulat poartă urme de însemnări ale credincioşilor, monahilor, dascălilor sau preoţilor cu cugetări

---

1) Florea Mureşanu. op. cit., p. 209.

2) N. Iorga, *Studii şi documente* XVI, p. 312 nr. 45 „la 1717 dec. 1, 40 vedre de miere costa 50 lei".

3) Anexa inedttă nr. 1.

4) Revista „Misionarul" nr. 7-9/1943, p. 354-356.

5) Florea Mureşanu. op. cit. p. 184-198.

6) Paul Mihailovici *Varlaam. O copie a Cazaniei din 1731*, în Revista critică nr. 3-4/1930 p. 203-204.

7) Grigore Botez: Eminescu bibliotecar în *Prima sesiune ştiinţifică de bibliologie şi documentare.* Editura Academiei R. P. R. Bucureşti, 1957 p. 177.

8) Mai tîrziu monahul Ioasaf Berghie, pe exemplarul de la mănăstirea Noul Neamţ.

asupra vieţii şi a înţelepciunii omului, sau legate de evenimentele naturii, ca seceta [1]) ploile, cutremurul şi zăpada.

Cazania a circulat şi a intrat în toate casele credincioşilor fii ai bisericii romîneşti. Chiar şi după anul 1700, cînd în Transilvania au fost smulşi cu sila o parte dintre credincioşii ortodocşi, Cazania a rămas în bisericile lor [2]) a fost citită şi unele poartă însemnări în limba latină ale preoţilor [3]).

Recunoscîndu-se de toţi cercetătorii că tipăritura Cazaniei lui Varlaam a însemnat primul pas spre unitatea spirituală a poporului [4]), circulaţia ei în decursul sutelor de ani a confirmat aceea ce însuşi mitropolitul scrie în Predislovia ei, îndreptînd cartea către «toată seminţiia romînească pretutindenie... ca să fie ca un dar al limbii romîneşti».

Prin faptul că cuprinsul Cazaniei a intrat în ediţiile Cazaniilor tipărite în Ţara Romînească, Transilvania, Oltenia, ea a fost izvorul ce a dat viaţă Bisericii romîneşti, fiind singura carte de învăţătură, pe care o citeau slujitorii ca şi mirenii.

La comemorarea de către Biserica moldoveană a 300 ani de la moartea mitropolitului Varlaam, se adaugă smeritul prinos al tuturor credincioşilor bisericii romîneşti; al tuturor acelora care au avut în mîna lor Cazania şi ca semn al circulaţiei ei au lăsat însemnări vrednice a fi adunate laolaltă, pentru cinstirea bisericii ortodoxe romîne.

ÎNSEMNĂRI INEDITE DE CIRCULAŢIA CAZANIEI LUI VARLAAM

I

F. 26 v. «*Această ivanghelie este adusă în Ţara Rumănească şi este a lui Toader....*» restul însemnării e tăiat de legător.
La sfîrşit «*7208*» (1700).

F. 327 v. «*Această sfăntă ivanghelie pe romănie eu popa Vasile am co/m/parat-o în 8 lei dila Toma feciorul Grecului ce am fost trăitor în Peştire ca s fii poman/ă/ copiilor mei în zilele lui Mihai Racoviţ voevod mes/e/ţa no/e/v. 15 din let 7230* (1723).

F. 90. part. II-a «*Această s/fîn/te Evanghelie am cumperat-o eu preutul Dimitrii Fialcovskii cu poporănii sei in 8 lei dila diiaconul ficiorul preutului Vasile Peşter/eanul/ pentru sp/asenia/* [5]) *noastre precum auzim rostul Domnului nostru I/isu/s se nie spodobim* [6]) *şi noi împreune cu /în/gerii a cînta alliluia*». În continuare «Rocu B[o]jiia 1750 dnea 4 m[esea]ţi maiia to est po voscresenii v petoc mironosiţ.... amin». Adică «*Anul domnului*

1) Anexa inedită III.
2) Florea Mureşanu, op, cit. p. 214-216.
3) Anexă inedită II.
4) N. Cartojan op. cit. p. 112.
5) mîntuirea.
6) să ne învrednicească.

1750 ziua 4 luna mai adică vineri după duminica mironosițelor... amin». Jos iscălitura cu litere latine «Demitri Fialcovski».

(Exemplar ediția A în păstrarea Zamfirei Mihail).

II

Foile începătoare de la 1 la 29 au sus însemnarea originală romînească din 1653 dec. 1 care a fost tăiată cu prilejul legării cărții. Se vede anul scrierii și unele cuvinte cu grafia veche.

F. 3 v. part. II-a «*La anul 1755 ghenarie 21 eu Turșuc Ionaș cu soție me cu Marie am dat pinta ceastî carte 24 de florinți*, Ionaș Pomeani g[o]spo[di] rab b[o]jii [1]): Ionaș, Marie, Ion, Tome, Vasilie, Gligor, Pinte, Ion, Vasii, Nechita, Maria, Merta [2]), Iacob, Migai [3]), Macovei, Marica, Marie, Toader, Gahica [4]), Ion, Alecsa, Diurca [5]), Ofimea [6]), și *pintru a tot rodul* să fie */c/titor și pomeniț în sf/î/nta beserica Batarciului* [7]), *cine o fura sau a o vinde se fie trecliat procliat anafema ca Arie blasta/ma/t de 318 de părinți sfinți*».

F. 16 v. «*Șaptezeci și patru de florinți au dat Turșui Ionaș* pentru carte. —

F. 209 jos. «*Anul Domnului 1731. Era forte mare flămonzie, de la sînt/ă/ M/ă/ria Mare nu mai era păşune...*»

F. 223 v. «*Eu Ioan fiu ale lui popa Iacob din Bîtarci am scris aceste slove și atunce ni am fost eu de 18 ani*».

F. 384 v. însemnare mare în l. latină.

(Exemplar ediția A. Biblioteca Universității Iași).

III

F. 218 v. «*Această carte tîlcul evanghelii am cumparato noi ș/i/ a/m/ dato la bes/e/rica noastră Deleni* [8]) *unde este hramul Adormire Presfintei Maicii Domnului nostru lui I/isu/s H/risto/s ș/i/ stăpîna noastră tuturor ca s fie....* iar cin[i] ar vre să o fure sau să o mute aiure la altu locu la.... să fie afurisit ș[i] de Domnul H[risto]s ne ertat. Let 7227 (1719) mar[tie] 16.

F. 268 v. «Cinstit și lăudat nu este altul, ca omul cel înțelept, că înțelepciune omului și curăție și buna învățătură este izvor nesfîrșit de bogăție pentru că or ce va cere de la D[u]mnezău da i se va lui...»

F. 26 part. II-a «Siea cniga [9]) *au tocmit Apostol ficiorul lui Iane și cu giupîneasa lui Varvara pentru sufletul părinților săi, I750 an*».

---

1) Pomenește Doamne pe robii lui Dumnezeu.
2) Marta
3) Mihai
4) Gafița
5) Giurca
6) Efimea
7) Bătarci, comună, raion Oaș, Reg. Baia Mare. *Indicatorul alfabetic al localităților din R. P. Romînă.* București 1954.
8) Ținutul Iași.
9) Această carte.

La sfîrșit pe foaia albă «Sau cercat acest condeiu di irodiiacon Gheorghie. 1828 iulii 14 irodiacon Constantin».

(Exemplar ediția B cu lipsă de 100 foi. Biblioteca Univ. Iași).

Preot PAUL MIHAIL

O IMPORTANTĂ DONAŢIE A MITROPOLITULUI VARLAAM FĂCUTA MĂNĂSTIRII SECUL

Mitropolitul Varlaam al Moldovei a fost un colaborator înţeles şi apropiat de operile de cultură înfăptuite în timpul cît a domnit Vasile Lupu. Minunea ahitectonică, care este biserica Mănăstrii Trei Ierarhi, colegiul şi tipografia de la această Mănăstire, cu cărţile în limba romînă eşite de sub teascurile acestei tipografii, sinodul din 1642, precum şi toată activitatea în domeniul cultural — religios din acea vreme, se leagă de numele acestui mare ierarh moldovan. El este acela, care şi-a dat seama de necesitatea cărţii în romîneşte pentru poporul credincios, întrucît toate neamurile începuseră a învăţa Scriptura «pre înţelesul oamenilor, păn au început a scoate aşeaşi cene şi pe limba sa, pentru ca să înţeleagă fie cine şi să înveaţe şi să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnezeu».

Mireanul avea nevoie deci «de carte romînească» pentru trebuinţele lui spirituale, singura pe care o înţelegea. Această carte a vrut să i-o dea Mitropolitul Varlaam şi a realizat-o cu sprijinul şi spiritul înţelegător a lui Vasile Lupu.

O deplină armonie a domnit între acest voievod şi mitropolitul ţării şi o legătură indisolubilă s-a cimentat între ei, încît atunci cînd a fost înlăturat de la tron, în 1653, şi Mitropolitul Varlaam s-a retras «la munte», la Mănăstirea Secul, metania sa. Aici îşi începuse, de altfel, cariera clericală în 1610; el a condus această Mănăstire ca egumen pînă la 1632, cînd a fost înălţat, în mod neobişnuit, direct la rangul de Mitropolit, din situaţia lui de arhimandrit şi stareţ [1]).

Obişnuit devenea Mitropolit episcopul de Roman, cum a fost cazul cu Dosoftei şi cu alţi ierarhi ai Moldovei.

La Mănăstirea Secul, Mitropolitul Varlaam şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii, pînă la 1658. Aici el şi-a continuat activitatea, atîta timp cît l-au mai ajutat forţele lui fizice, fără să se mai fi putut valorifica, aşa cum făcuse pe vremea lui Vasile Lupu. Tiparul încetase de a mai funcţiona în acea vreme. El se îngriji însă şi de bunurile lui, despre care însuşi mărturiseşte «că nu le-am făcut cu banii Mănăstirei, nici cu a Mitropoliei, ce le-am făcut cu slujba mea, cum scrie şi zapisul Măriei Sale Io Gheorghe Ştefan Voevoda». Nimeni deci să n-aibă treabă cu averea

---

1) N. Iorga, *Istoria literaturii romîneşti*, vol. I, ed. II, Bucureşti 1925 pp. 252, 269.

lăsată mănăstirii, nici chiar nepoţii lui, hotăra el în modul cel mai categoric [1]).

Este aceasta o preţioasă mărturisire pentru moravurile înaltului cler din acea vreme.

Intr-adevăr, la 7165=1657, în penultimul an al vieţii,—el moare la 20 august 1658—, Mitropolitul Varlaam a scris un adevărat testament, «o scrisoare cu limbî de moarte şi cu blîstăm, cum las svintei Mănăstiri Săcului» o parte însemnată din averea pe care o avea. Această scrisoare a fost publicată de istoricul V. A. Urechia, însă cu unele omisiuni şi mici greşeli; ea n-a fost folosită însă de istoricii noştri şi nici de biografii Mitropolitului [2]).

Din scrisoarea Mitropolitului Varlaam se poate costata, în parte, averea de care dispunea el atunci.

Astfel el lăsa, prin această diată, Mănăstirii Secului: prisaca din *dealul lui Vodă* cu patru fălci de vie, cu cramă şi cu pivniţă şi prisaca cu casă şi cu pivniţă de la *Giuleşti*. Dealul lui Vodă este în podgoria Cotnari spre Bădeni, unde Mitropolitul Varlaam avea vii cu cramă şi pivniţă şi o prisacă.

Altă prisacă o avea în satul Giuleşti tot lîngă Cotnari. Deci, pe lîngă podgorii întinse în această regiune, mai întinse decît astăzi, era destul de dezvoltată şi apicultura.

O altă prisacă, lăsată mănăstirii, era în *poiana Colibiţa*, aflată pe dreapta rîului Bistriţa, la nord de Piatra Teiului, lîngă satul Zahorna. Tot prin această scrisoare mai dăruieşte prisaca cu zămnic, cu moară şi cu piuă de păsat din satul *Lunca*, în ţinutul Neamţului, comuna Vînători. Apoi satul *Borceşti* din ţinutul Sucevii cu prisacă şi cu tot venitul, azi dispărut, satul *Brătuleşti* cu moară, cu heleşteu şi tot venitul, din ţinutul Romanului.

In sfîrşit îi dă tot avutul gospodăresc ce poseda la Mănăstire: o trăsură căptuşită cu postav şi cu bubou — postav mai gros —, cu patru cai negri şi cu hamuri. Căldări de făcut bere pentru casă şi pentru fiert rachiu. Obiecte casnice: tigăi, tingiri, lighene, ibrice, diverse blide de plumb, talgere şi vase de lemn, pe care le avea în locuinţa lui, precum şi toate obiectele gospodăreşti cîte erau în casă şi pe afară. Cuhnea [3]) cu bubou, buţi, poloboace şi coşuri, toate le lăsa mănăstirei, fără ca cineva să poată strica acestă însemnată donaţie, nici chiar dintre neamurile lui [4]).

Mitropolitul Varlaam întăreşte această danie şi prin alte acte,—unul din 28 august 1657 — care au aproape acelaşi cuprins, dispunînd, în modul cel mai categoric, ca nimeni să nu se amestece în cele hotărîte de dînsul.

Într-unul din aceste acte se află unele adausuri, şterse apoi, care priveau pe sora sa Catrina [5]).

---

1) V. A. Urechia, *Autografele lui Varlaam Mitropolitul*, A. A. R. S. II, Tom. X, Bucureşti 1889, pp. 6-8.

2) *Ibidem*, p. 5. Documentul redat în anexele acestor rînduri.

3) Bucătăria.

4) *Arh. ist. Centrale*, Mănăstirea Neamţul LXXXVII-17. V. A. Urechia *o. c.* p. 5.

5) V. A. Urechia, *o. c.* pp. 5-7.

Toate aceste acte nu-s semnate de Mitropolitul Varlaam, ca și altele din ultimii ani ai vieții lui, întrucît fusese lovit de o paralizie a mîinilor.

Diata din 1657 a fost scrisă de Gheorghe Olăcariul, care «a fost de faţă», cum mărturisesc și Ioan, Episcopul de Roman, Ieromonahul Gheorghe de la Secul cu tot soborul mănăstirii, și călugărul Atanasie, Egumenul de la Snagov, un fost ucenic a lui Varlaam. Ei arată că Mitropolitul Varlaam nu mai putea iscăli actele lui, de oare ce «au fost bolnav, fulgerat de mîni....» și în alt loc se spune «iară a iscăli zapiselia nu pute părintele iscăli, că au fost bolnav, ce, unde-i trebuie, punea pecetia». Astfel această diată poartă numai pecetea aplicată cu numele lui, «Varlaam Mitropolitul» [1]).

Satul Borcești prevăzut în această diată, fusese întărit Mănăstirii Secul și de Vasile Lupu la 14 martie 1638 [2]). Cît privește poiana Colibița, ea a tost cîtva timp un obiect de dispută între Mănăstirea Secul și Schitul Pionul — Hangul.

La 27 aprilie 7168 — 1660—, Mitropolitul Sava al Moldovei, împreună cu Gheorghe, Egumenul și cu tot soborul de la Mănăstirea Secul, dăruesc «o poiană ce se chiamă Colibița, di ceaia parte de Bistrița, care poiană ne-a fost danie de la Sfinţia Sa părintele răposatul Varlaam. Deci noi încă am socotit cu egumenul Gheorghie și noi tot soborul de la Sfînta Mănăstire de la Săcul și ne-am tocmit cu Iorest egumenul și cu tot soborul de la schit (Pionul) și le-am dat această poiană, care mai sus scriem Colibița, din capul poienii din sus, din părău pănă în Vărstatul.

Iar la alte moșii ci vor fi a sfintii Mănăstiri a Săcului, diasta parte de Bistriță, la nimic să nu să mai amestice. Aşijdere nici noi de acmu înainte ca să nu mai avem nici o treabă cu acea poiană Colibița, nici dintr-alți călugări, care să vor rădica pre urma noastră, nici odinioară în veci....» [3])

La rîndul său Iorest Egumenul de la schitul Pionul, cu tot soborul, arată la 28 aprilie 1660 (7168) că s-a tocmit cu Mitropolitul Sava și cu Egumenul Gheorghie și cu tot soborul de la Mănăstirea Săcul pentru poiana Colibița, «care poiană ni-au fostu danie și de la Sfinția Sa răposatul părintele Varlaam, pentru cănd am dat noi bani de-am scos butuci, de-am făcut săpături» [4]).

Din acest răspuns, reese că Mitropolitul Varlaam dăruise poiana Colibița, mai întăi Schitului Pionul, ctitoria lui Gheorghe hatmanul, fratele lui Vasile Lupu, iar în urmă a lăsat-o Mănăstirii Secul, care a restituit-o Schitului Pionul, așa cum se cuvenea.

De altfel, acest schit mai poseda «o curătură... din pădure întreagă, ce se chiamă Colibița pe apa Bistriței». Această curătură

---

1) *Arh. Ist. Centr.* Mănăstirea Neamț LXXXVII-17, Augustin Z. N. Pop, *Neamul Mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei.* București 1939, p. 5. N. Cartojan, *Istoria literaturii romîne vechi,* vol. II, București 1942, p. 110.

2) Dionisie Udișteanu, *Mănăstirea Secul, Mărturii documentare culese, de la Arhivele Statului Bucureşti;* Tip. M-rii Cernica-Ilfov, 1941, p. 21.

3) *Arh. Ist. Centr.* Mănăstirea Neamț CXXX-33.

4) *Ibid.* Mănăstirea Neamt, CXXX-34.

fusese vîndută de Ștefan Florescul la anul 1643, «giopânului Gheorghe marelui paharnic», fratele lui Vasile Lupu și ctitorul bisericii Schitului Pionul [1]). Așa că prin dania Mitropolitului Varlaam, acest schit își întregea proprietatea poienii Colibița.

Ulterior a urmat o ceartă între cele două Mănăstiri pentru această poiană. La 1798 Macarie Egumenul de la Schitul Hangul (Pionul) scria lui Sofronie, egumenul Mănăstirilor Neamț și Secul, pentru încălcările făcute de călugării nemțeni în poiana Colibița a Hanganilor, rugîndu-l să dispuie ca să înceteze asemenea încălcări [2]).

Legat sufletește de Mănăstirea, care-i adăpostise atît tinerețea cît și bătrînețea, Mitropolitul Varlaam a ținut să înzestreze Mănăstirea Secul cu o bună parte din averea ce agonisise pînă la sfîrșitul vieții lui. E un gest de recunoștință, care cinstește odată mai mult memoria acestui mare Ierarh moldovan.

EMIL DIACONESCU

ANEXE

7165—1657.

MITROPOLITUL VARLAAM DĂRUIEȘTE MĂNĂSTIRII SECUL CEA MAI MARE PARTE DIN AVEREA LUI [3])

† În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, Amin. Adică eu robul lui Dumnezău Varlaam, mitropolit biv Suceavschii, scriu această scrisoare cu limbî de moarte și cu blîstăm, cum las svintei Mănăstiri Săculuі prisaca din *Dealul lui Vodă* cu patru fălci de vie și cu cramă cu pivniță; și prisaca de la *Giulești*, așijderea o am dat Mănăstirei cu casă și cu zemnic; prisaca de la Bistrița den *Colibița*, așijderea o am dat Mănăstirei. Prisaca din *Luncă* cu zemnic și cu mo[a]ra și cu pive de păsat [4]), așijderea o am dat Mănăstirei. Satul *Borcești* și cu prisaca și cu tot venitul, așijderea l-am dat Mănăstirei. Satul *Brîtulești* cu moară și cu hălăștеu și cu tot venitul așijderea l-am dat Mănăstirii. Cociue [5]) cu postau [6]) și cu bubou [7]), cu patru telegari negri și cu hamuri, cu toate, așijderea o am dat Mănăstirei. Așijdere: căldări de beare și de casă și celea de rachiu și tigăi și tingiri și leaghinuri cu ibric și blide de plumbu și talgere și cîte vase de lemnu și toată povijiia [8]) casei, cîte sînt în casă și den afară, cu mici cu mari, toate le-am lăsat Mănăstirei. Și cuhnea cu bubou și buți și poloboace și coșuri, toate le-am lăsat Mănăstirii.

Iar cine se va amesteca și a lua dintr-aceste căte scrie mai sus, să fie procleat și neertat de Domnul Dumnezău și de Precista și de Sfetăi Ioan Crestitel și de noi, amin.

Pecete cu numele: Leat 7165-1657.
„Varlaam Mitropolit".

---

1) *Ibid.* Mănăstirea Neamț, CXXX-30.
2) Ibid. CXXX-64.
3) *Arh. Ist. Centr.* Mănăstirea Neamț LXXXVII-17. O copie cu omisiuni și unele erori de transcriere în V. A. Urechia, *Autografele lui Varlaam Mitropolitul*, A. A. R. S. II, T. X, București 1889, p. 5.
4) Cereale urluite. Crupe.
5) Căruță cu coviltir; dar și trăsură.
6) Postav.
7) Suman, postav mai gros.
8) Obiecte casnice.

7168-1660 — aprilie 27.

MITROPOLITUL SAVA ŞI GHEORGHE EGUMENUL MĂNĂSTIRII SECUL DĂRUIESC POIANA COLIBIŢA, SOBORULUI DE LA SCHITUL HANGUL.

Sava arhiepiscop şi mitropolit al Sucevii şi Gheorghe egumen şi cu tot soborul de la sfînta Mănăstire de la Săcul, scriem şi mărturisim cu acest zapis al nostru cum ne-am tocmit şi de a noastră bună voie, am dat, de nimini silit nice asuprit, ci de bună voia noastră, o poiană ce se chiamă Colibiţa, di ceaia parte de Bistriţa, care poiană ne-a fost danie de la Sfinţia sa părintele răposatul Varlaam. Deci noi încă am socotit cu egumenul Gheorghie şi noi tot soborul de la Sfînta Mănăstire de la Săcul şi ne-am tocmit cu Iorest egumenul şi cu tot soborul de la schit (Pionul) şi le-am dat acea poiană, care mai sus scriem Colibiţa, din capul poienii din sus, din părău, pînă în Vărstatul. Iar la alte moşii ci vor fi a Sfintii mănăstiri a Săcului pe de iasta parte de Bistriţa la nimic să nu să mai amestice. Aşijdere nici noi de acmu înainte ca să nu mai avem nici o treabă cu acea poiană Colibiţa, nici dintr-alţi călugări, care să vor rădica pre urma noastră, nici odinioară în veci. Ci să fie lor dreaptă ocină şi moşie şi să aibă a-şi face şi dres domnesc. Pentru credinţă am iscălit şi ne-am pus peceţile ca să-s ştie. Iar cine să va tinde mai mult, precum am tocmit, să fie afurisit şi procleat.

În anul 7188 April 27.

Locul peceţii Sfintei Mitropolii
SAVA Mitropolitul Sucevei

Locul peceţii Sfintei Mănăstiri Secului

Arh. Ist. Centr. Mănăstirea Neamţ CXXX/33.
Copie

7168-1660 — Aprilie 28, Iaşi

IOREST, EGUMENUL DE LA SCHITUL PIONUL CONFIRMĂ PRIMIREA POIENII COLIBIŢA DE LA MITROPOLITUL SAVA ŞI DE LA EGUMENUL DE LA MĂNĂSTIREA SECUL

Adecă eu Iorest, egumenul şi cu tăt săborul de la Svănta *Mănăstire de la Schit,* scriem şi mărturisim cu [a]cest zapis al nostru, cum ne-am împăcat şi ne-am tocmit cu svinţiia sa, cu părintele Sava Mitropolitul şi cu Gheorghie egumenul şi cu tot săborul de la Svănta Mănăstire de la Săcul pentru poiana ce să chiamî Colibiţa, de ceaia parte de Bistriţa, care poiană ni-au fostu danie şi de la Sfinţiia sa răposatul părintele Varlaam pentru cănd am dat noi bani de-am scos butuci, de-am făcut săpături. Pentru aciaia şi Svinţiia sa Mitropolitul Sava şi cu egumenul Gheorghie şi cu tot săborul de la svănta Mănăstire de la Săcul, încă ne-au dat acea moşie Colibiţa de bunî voia Sfinţiilor sale ca să ne hie noaoa dreaptă ocină şi moşie în veaci. Însă să ţinem noi din capul poienii de sus din părău pănî în Vărstatul iar mai mult să nu ne întindem la alti moşii a Svintii Mănăstiri a Săcului, ce sîntu pe de iastă parte de Bistriţi, ce se chiamă Molidvelul [1]). Iar cine va treace mai mult, cum mai sus scriem, să fie procleat şi trecleat.

Pentru mai mare credinţă am şi iscălit şi am pus şi pe[cetea] svintei Mănăstiri. Să-s ştie.

La Iaşi anul 7168-1660—luna April 28.
Iorest egumen (L. P.)

Pecetea schitului cu hramul Pogorîrea Sfîntului Duh, aplicată cu fum. În medalion: Pogorîrea Sf. Duh. E vorba de Schitul Pionul de la Palatul Cnejilor-Neamţ.

Arh. Ist. Centr. Măn. Neamţ CXXX-34.
Copie

---

1) Azi i se spune Moligelu.

7151-1643.

ŞTEFAN FLORESCUL VINDE O CURĂTURĂ DIN PĂDUREA CE SE CHIAMĂ COLIBIŢA, PE APA BISTRIŢEI, LUI GHEORGHE MARELE PAHARNIC

Adică eu, Ştefan Florescul scriu şi mărturisăsc cu acest zapis al mieu, cum am vîndut eu, de a me bună voi, o curătură a me ce am făcut eu din pădure întreagă ce să chiamă *Colibiţa* pe apa Bistriţii şi o am vândut eu dumisale giopânului Gheorghie marelui paharnic de nimi silit sau împresurat, ce eu de a me bună voie o am vândut dsali drept zăci lei şi un cal. Şi când o am vândut fost-au Sălivestru egumenul de la Hangu şi cu alţi călugări, anume Ghedeoan şi Ioil şi Dionisie şi vătămanul de Bălţăteşti Ioan Ţăgărle şi Ionaşcu Bărlibă şi Dumitru Hărjoabă şi din Mănjăşti Buzuluc şi Toma Andoniesc[u] şi alţi oameni buni. Şi au fost dîn Gura Largului Sturza şi Vrăncianul şi mulţi oameni buni şi bătrăni şi tineri şi când o am vândut fost-au toată rudenie me şi cu ştire tuturor o am vândut. Pentru ca nimi din rudenie me să nu aibă a o întoarci, iar cini va vre să o întoarcă, acela om să fie proclit şi afurisit di Vlădica — H[risto]s — şi să fie la un loc cu Iuda şi cu Arie. Şi pentru credinţă pusu-mi-am şi degetul: Picete; aceasta am scris.

x Ştefan Florescul let 7151-1643-
Ier[o]monah Sălivestru egumen ot Hangul
Pecete Sfintii
Mănăstiri Hangul x Ioan x Buzuluc

Arh. Ist. Centr. Mrea Neamţul CXXX/30.
Copie din sec. XVIII.

DESPRE UNELE ÎNSEMNĂRI DE PE CAZANIA LUI VARLAAM ŞI DE PE ALTE TIPĂRITURI VECHI ROMÎNEŞTI

In afară de fondurile de documente, în parte cunoscute prin publicaţii mai vechi sau mai noi [1]), Arhiva Oraşului Stalin cuprinde şi o secţie (în curs de organizare) de manuscrise şi cărţi vechi romîneşti. Parte din cărţile vechi păstrează pe foile lor unele note şi însemnări. Este cunoscut interesul documentar pe care-l prezintă aceste însemnări cu date culturale în cel mai larg înţeles şi care, de multe ori, nu se găsesc cuprinse în actele din arhivă, ca unele ce au cu totul o altă însemnătate, fiind în genere acte de interes pur material, pe care însemnările de pe cărţi adesea le completează, lărgind informaţia cuprinsă în ele. Un număr important de note şi însemnări de acestea au fost publicate demult de istoricul N. Iorga care, între august şi octombrie 1905, a vizitat o mare parte din satele romîneşti ale Ardealului de dinainte de Unire [2]). Nu puţine au văzut lumina tiparului prin strădania altor cercetători [3]).

Deoarece materialele care se găsesc la secţia de manuscrise şi cărţi vechi romîneşti din Arhivele Oraşului Stalin n-au fost cunoscute de alţi cercetători, credem că nu e lipsită de interes o prezentare a lor, ca şi încercarea de integrare în istoria generală prin raportarea şi la lucrurile cunoscute.

Cea mai veche tipăritură ieşită dintr-un teasc romînesc, pe care o posedă secţia de manuscrise şi cărţi vechi a acestei Arhive, e o tipăritură datorată diaconului Coresi, şi aceasta, ca toate cărţile datorate tipăritorului munteano-ardelean, e o carte de ritual bisericesc, un *triod penticostar*, tipărit la Tîrgovişte între 8 iulie 1557 şi 30 iulie 1558 şi e deosebit de rară. Din ea s-au păstrat fragmentar cîteva exemplare : unul la Academia Romînă, altul [4]) la Biblioteca din St. Petersburg (Leningrad) şi un exemplar complet, achiziţionat mai de curînd, tot de Academia Romînă [5]). Cel

---

1) *„Inventarul Arhivelor Statului“, Bucureşti,* 1931, p. 401-407 şi *„Catalogul Documentelor Romîneşti din Arhivele Statului de la Oraşul Stalin“*, vol. I, 1521-1799, Bucureşti 1955. Introducere p. VII-XLVII.

2) N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Romînilor*, vol. XIII; *Scrisori şi inscripţii ardelene şi maramureşene*, II; *Inscripţii şi însemnări*, Bucureşti 1906; *Istoria ţării prin cei mici*, în Revista Istorică, an. VII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1921, Buc. 1921, p. 26-62; *Pentru Ardeal* p. 55-62.

3) I. Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureşului*, Buc. 1909.

4) Bianu-Hodoş, *Bibliografia Romînească Veche*, I. p. 31-43.

5) Bianu-Simonescu, *Bibliografia Romînească Veche*, IV, p. 167-169.

de al patrulea exemplar, transmis și acesta fragmentar, se găsește, cum am arătat, în posesia Arhivelor.

Cîteva însemnări manuscrise în limba slavă, din jurul paginilor, se referă numai la chestiuni de tipic.

Pravila de la Govora tipărită în anul 1640, sub oblăduirea voievodului iubitor de cultură, Matei Basarab, a fost transmisă într-un exemplar, destul de bine conservat, avînd lipsă numai foaia de titlu cu foile care cuprind introducerea, și două foi de la urmă cu epilogul. Sînt tocmai paginile prin care poate fi identificată și descrisă cartea și, deoarece volumul altfel e intact, nefiind prea mult întrebuințat, poate și din cauza conținutului aparte, care interesa mai puțin pe un preot cu lumea lui de la sate, e de presupus, din aceste motive, că foile au fost smulse de vreun cercetător modern puțin «grăbit», sau de un fur de manuscrise și cărți vechi. Și au fost atîția în trecut!

Dintre tipăriturile cunoscutului cărturar din trecutul Moldovei, Varlaam mitropolitul, Arhivele posedă două exemplare din Cazania de la 1643. Operă de largă circulație, scrisă într-o limbă pe înțeles, nu lipsită de frumuseți literare, cartea aceasta a avut rolul ei determinant în fixarea limbii noastre literare. Desigur atrăgea atît prin cuprinsul ei înălțător, cît și prin frumoasa literă cu care a fost tipărită. E o capodoperă a tiparului timpului. Unul dintre exemplarele de la Arhivă cuprinde o însemnare de un interes istorico-literar cu totul deosebit: «Să se știe cînd au venit împăratul ș-au intrat în Iași, mesița Iulie 12 dni și a trecut la Camenița, să bată Camenița, vlet 7180. Și pe împăratul l-au chemat Mahmet sultan» [1]).

Evenimentul acesta, de o importanță deosebită pentru istoria Moldovei, căci a culminat cu ocuparea de către turci a cetății Camenița și a unei părți din Ucraina, a impresionat în mod deosebit pe moldoveni și a fost și cauza decăderii politico-economice a Țărilor romîne, deoarece pe de o parte noua cucerire turcească se întindea și dincolo de granițele țării, cuprinzînd Moldova ca o insulă izolată în corpul teritoriului statului otoman, apoi țara era secătuită din cauza obligațiilor de a aproviziona garnizoana turcească din Camenița. Este cunoscut felul cum au privit contemporanii aceste fapte și ele au căpătat o formulare concisă în expresia atribuită boierului cronicar Miron Costin către un înalt dregător otoman: «Sîntem noi moldovenii bucuroși să se lățească împărăția în toate părțile cîtu de multu, eară peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească». Turcul, om înțelegător, i-au zis: «drept ai grăit»! [2]) Ceea ce ne interesează pe noi, e că inscripția de pe Cazanie confirmă și întărește datele cronicei în legătură cu evenimentul. În adevăr, în cronica atribuită lui Nicolae Costin, singura care dă data de lună și zi a trecerii sultanului prin Iași, găsim următoarea însemnare: «Deci cînd au fost Iunie 9 zile Marți, au sosit la Țuțora Enicer aga cu enicerii, eară sultan Mehmet

---

1) Exemplar înregistrat în Catalogul Bibliotecii Arhivelor sub cota 30762. Inscripția se găsește reprodusă pe p. 384 v.

2) I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ed. I. Iordan, (București) 1955, p. 134.

împăratul au sosit a doua zi, Iunie 10 zile, Miercuri, şi atunci s-au cutremurat şi pămîntul. Joi au şezut în locu împărăţia, *iară Vineri s-au preumblat prin Iaşi cu alaiu*»[1]). Exactitatea datei din letopiseţ, atestată de nota de pe Cazanie, întăreşte opinia că letopiseţul atribuit lui N. Costin a fost alcătuit pe bază de însemnări contemporane.

Pe un alt exemplar al aceleiaşi Cazanii[2]), se găseşte o notă care, în lipsă de alte informaţii, deschide o fereastră spre trecutul îndepărtat al unui sat romînesc din secuime. Nota are cuprinsul următor: «Adecă eu preotul Gligorie scriu şi mărturisesc precum am vîndut *o paucenie* romînească m[o]litvii sale preotului Ursu în sat în Văşlab, drept 5 lei bătuţi; şi în tocmala noastră s-au prilejit Dumitru Pascal Vaidaşi birăul din sat din Văşlab şi Toader diacul ot tam. De aceasta scriem, let 7194»[3]). Satul Văşlab, astăzi Voşlobeni, situat în Regiunea Autonomă Maghiară, are în timpul de faţă o populaţie aproape unanim romînească[4]). Situaţia aceasta era şi în trecut şi numai astfel ne explicăm existenţa dregătorilor romîni acolo: birăul Dumitru Pascal Vaidaşi, împreună cu diacul, adică logofătul Toader. În lipsă de alte date, nota prezintă un interes cu totul aparte, fiindcă dezvălue vechea organizare a satelor romîneşti din secuime.

In afară de nota amintită, exemplarul mai cuprinde şi alte însemnări, care întregesc, ca să zicem aşa, istoria cărţii, ce a trecut de la biserica din Văşlab din secuime, la cea din Daia Făgăraşului. Pe foaia 218 cetim: «Această Cazanie şi o Evanghelie am dat-o eu Mojan popa Lascu în Daia, la mîna cinstitului părintele Elisei, văru meu, fiindu-mi lipsă d[e] şasprezece florinţi. La altu, p-aceşti bani, nu o aşi fi lăsat-o. Iar pentru ca să-şi aduc aminte dă [pă]rinţii noştrii şi de noi la [s]fînta liturghie o am lăsat la sf[î]nta biserică. Pentru aceasta altu nime să nu fie mai aproape nici cu bani nice fără bani, ci dumnelui sau copii dumnii sale cu bani să fie mai aproape de aceste cărţi.1792 Octo[m].24».

Incepînd de la foaia 238 şi pînă la foaia 254, în josul paginilor se mai găseşte următoarea însemnare: «Această carte, Cazanie, o au cumpărat dumnealui Onea Bordea cu fii săi, drept 16 florinţi, împreună cu Evanghelie şi aşa o au dat să fie a bisericii Dăii, pînă va fi o hîrtie, şi cine ar îndrăzni a o înstrăina de la biserică, să fie afurisit de treisute şi optsprezece părinţi sfinţi şi după moarte să-i fie locul în iad. Şi am scris eu popa Ilisei Gherman parohu Dăi, de faţă fiind Onea Lungoci gociman şi Niţă Bordi cu Ion Mnicu, la anul 1802, 13 Iulie».

O notă cu mult mai simplă, indicînd numai numele cumpărătorului, fără dată şi locul unde s-a făcut cumpărarea, se

---

1) Cronica atribuită lui *N. Costin*, în *Kogălniceanu*, Cronicile Romîniei sau Letopiseţele Moldovei şi Valahiei, Tom. II, ed. II, Buc. 1872, p. 8.

2) Arh. Statului nr. 30765, foaia 384.

3 Ibidem, foaia 384.

4) Vezi C. Martinovici şi N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi a celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj 1921, p. 286. Probabil, cunoscutul personagiu din „Amintirile“ lui I. Creangă, preotul Oşlobeanu, era urmaşul unui (V)oşlobean trecut din Voşlobeni în Neamţ, posibil tot în epoca în care au trecut şi înaintaşii scriitorului.

găsește pe foile 3-5 ale unui exemplar din Noul Testament tipărit la Bălgrad în 1648 de mitropolitul Simeon Ștefan: «Să se știe cum această carte anume Testament s-au cumpărat în zilele lui Racoți Gheorghe. Și o au cumpărat popa Marcu dempreună cu.... drept 7 florinți»[1]). Ca și Cazania lui Varlaam, Noul Testament al lui Simion Ștefan a fost o carte de largă răspîndire. Asupra concepției literare a editorului avem mărturii interesante în însăși prefața. Este atît de des amintita carcterizare a «cuvintelor» care trebuie să fie ca banii. Marele mitropolit și-a spus *cuvîntul* și asupra felului în care e împrăștiat neamul romînesc.

De-o importanță cu totul aparte este inscripția de pe «Cartea Romînească de învățătură», tipărită la Tîrgoviște în 1651. Pe verso albă a foii cu imaginea «Judecății din urmă», se găsește o notă cu următorul cuprins: «Această sfîntă și dumnezeiască carte, adecă pravila sfinților Apostoli și a sfintelor 7 soboare, care îndreptează toate judecățile legii, a pravoslavii noastre, împreună și cu alte daruri, au dăruit prea sfințitul părintele nostru chir Teodosie, sfîntului și apostolescului scaun al Ț[a]rigradului, exarhu Tîrgoviștii și Bucureștilor arhiepiscop, Țării Muntenești și tuturor plaiurilor dăstoinic mitropolit, prea luminat grofului măriei sale George Brancovici, *pre cînd de la Beci, la București cu solia prea luminatului împărat al Romanilor*, au sosit la anul de la mîntuirea lumii 1689, în luna lui martie a treia zi, iar de la facerea lumii 7197». Mai jos, de altă mînă, se găsesc însemnări referitoare, desigur, la familia Brancovici: «Pomeni gosp[odi] arhierei Sava i ierei Ioas, Ilisea pe . . . . Sava, Iona, Costandin, Alixan, Gheorghe D...» [2]).

Despre împrejurările în care a trăit Gheorghe Brancovici, fratele Mitropolitului Sava, despre marile sale ambiții și despre legăturile sale cu Habsburgii și cu țarul Petru cel Mare al Rusiei, ca și cu domnii Țării Romînești, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, s-a scris îndestul la noi[3]). A fost analizată amănunțit și opera sa, cunoscuta cronică[4]). Nota de față scoate în evidență un lucru necunoscut istoriografiei romînești. Solia lui Gheorghe Brancovici, din partea lui Leopold de Habsburg, pe lîngă Brîncoveanu, la începutul lui martie 1689, [5]) care

---

1) Înregistrată în inventarul bibliotecii nr. 30758, foile 3-5.

2) Biblioteca Arhivelor.

3) S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii romînești cu Rusia în veacul XVII*, An. Acad. Rom. seria II, Tom. XXXIV, Mem. Secț. Ist. Buc. 1912; N. Iorga, *Despre Cronica lui Gheorghe Brancovici* în Revista Ist. III, 1917, p. 9-15; P. P. Panaitescu, *Istoria Slavilor în românește* în sec. XVII, în Revista Istorică Romînă MCMXL, p. 80-129.

4) N. Iorga, *Despre Cronica lui Gheorghe Brancovici* în Rev. Ist. III (1917) p. 9-15 și textul Cronicii, ibidem p. 26-118; S. Dragomir, *Fragmente din Cronica sîrbească a lui Gheorghe Brancovici* în Anuar. Inst. de Ist. Națională, Cluj II, 1925, p. 1-70; P. P. Panaitescu, *Istori Slavilor în Românește* în sec. XVII, în Rev. Ist. Rom. MCMXL, vol. X, p. 80-129.

5) Pentru soliile Habsburgilor la Brîncoveanu și ale lui Brîncoveanu către Habsburgi, în cursul anului 1689, cînd se trata retragerea oștilor austriace intrate în Țara Romînească, a se vedea N. Iorga, *Socotelile Brașovului și Scrisori românești către Sfat*, în sec. XVII, Acad. Mem. Secț. Ist. Seria II, Tom. XXI, Buc. 1889, p. 128-130; și același, *Constantin Brîncoveanu. Viața și domnia lui.* Vălenii de Munte 1914, pag. 56 și urm.

a precedat cunoscutul atac habsburgic asupra Țării Romînești, terminîndu-se cu lupta de la Zărnești, la care a participat și Brîncoveanu, alături de turci și tătari, nu este cunoscută. Se știe că lupta a fost pierdută de austriaci — Heissler, comandantul împărătesc, a fost luat prizonier — iar aga Constantin Bălăceanu, ginerile lui Șerban Cantacuzino și sprijinitorul unei domnii (prin Habsburgi) a lui Gheorghe Cantacuzino, fiul acestuia, a pierit în luptă.

Pe un manuscris miscelaneu de caracter religios, se găsesc o serie de note, care ne dau ceva din preocupările oamenilor timpurilor mai vechi. De o parte însemnări asupra unor evenimente și «semne ale vremi», referitoare la timp, lăcuste, fapte care au impresionat în mod deosebit, etc. De alta, însemnări cu caracter «de erudiție», care ne arată și ce cunoștințe puteau avea oamenii dintr-un anumit mediu social: preoți, dascăli de școală și de biserică, despre marile evenimente ale timpului, dar și preocupările lor. Le reproducem mai jos:

«Insemnare aicea pentru știința arșiței cei mai dedemult, anul Domnului 1685, iară de la săceta cea mai dincoace 1718, iară de la venirea pustnicului leat 1744, iară de la cutremurul cel mare al pămîntului leat 1747, iară într-această toamnă au venit lăcustele, iară de cînd au ars turcul la Bălgrad 1758, iunie 14 zile, iară la anul 1769 avgust 15 zile, s-au ivit o stea cu coadă și au umblat pînă la întîia zi a lui septembrie. Iară cînd au fost ciumă în Ardeal, au umblat veleatul de la nașterea lui Hristos 1736».

«Arșița» cea mare înseamnă seceta din 1685, care a bîntuit în acel an asupra întregului pămînt romînesc și, care combinată cu prădăciunile din războiul polono-turcesc din acel timp, au adus «foametea cea mare» în Moldova lui Dumitru Cantacuzino și a lui Constatin Cantemir. Știrea asupra secetei din nota de față e unică pînă acum. Informațiile din cronicile moldovenești, destul de bogate asupra foametei, ca și informația diplomatică a epocii, nu dau nimic despre secetă. De aceea, studind evenimentul, am fost dispus să cred că foametea s-a datorat prădăciunilor și lipsei de stabilitate și siguranță care ar fi oprit pe locuitori de-a semăna; «că noi de doi ani n-am pus plugul în pămînt», spune, într-o scrisoare către bistrițeni, boierul moldovan Toader Nacu [1]). Știrea de față completează informația asupra împrejurărilor care au produs foametea cea mare.

«Pustnicul» din 1744, care a provocat mari agitații în lumea ortodocșilor ardeleni, e cunoscutul agitator religios, sîrb de origină, Visarion Sarai, a cărui agitație a avut darul de-a zgudui conștiința romînilor uniți și de a-i face să se reîntorcă la credința strămoșească. Citarea printre alte «semne» și a acestui eveniment, e o dovadă și pe această cale, despre însemnătatea care s-a dat printre romîni predicilor călugărului Visarion Sarai [2]).

---

1) C. A. Stoide, *Contribuții la cunoașterea „foametei celei mari“* din 1684-1685, în Arhiva 1934, nr. 3-4, p. 151-158.

2) S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Romînilor*, vol. I, Sibiu 1920, p. 137 și urm.

Arderea Belgradului de către turci în 1758 e un fapt necunoscut. Autorul—care-şi lua însemnarea de pe vre-un alt izvor, cu mult după eveniment—a transcris desigur greşit anul, şi nota se referă la arderea Belgradului de către turci în 1658, în vremea hăinirii lui Gheorghe Racoţi al doilea [1]).

Nota mai cuprinde: «însemnături din vremea veche pentru Ţarigrad şi altele, cînd au luat sultan Mohamet Ţarigradul, let 6951 (1443) Mai 29, ziua au fost marţi şi au ţinut grecii împărăţia 1422 (ani). Costandin l-au zidit Costandin l-au pierdut.

Irimie patriarhul cu Mane Vasiorul au hirotonit pe patriarhul Moscului.

Ştefan Mailad, domnul Ţării Romîneşti, au făcut cetatea Făgăraşului leat 6450.

Un călugăr Sibastil au aflat întâi meşteşugul puştelor şi a tunurilor, leat 1485».

Evident, datele din urmă au fost scoase după vre-un cronograf în care ştirile de istorie universală au fost adaose cu ştiri de istorie romînească [2]). Data căderii Constantinopolului sub turci e greşită cu 10 ani. Data despre Ştefan Mailad «domnul Ţării Romîneşti», care ar fi făcut «cetatea Făgăraşulni» la leat 6450, adică la anul 942 al erei noi, e o dată eronată, desigur în legătură cu tradiţia cărturărească din sec. XVIII, care leagă Făgăraşul de legendarul Negru Vodă, adăugîndu-i un fantezist înaintaş în persoana acestui Ştefan Mailad, un alter ego al voievodului transilvan Ştefan Mailad, din prima jumătate a sec. XVI. O dată transmisă eronat, e şi aceea în legătură cu aflarea meşteşugului «puştelor şi a tunurilor» la «leat 1485», de către «călugărul Sibastil».

Insemnările de pe vechile monumente literare au meritul de a fi dăinuit, înfruntînd vicisitudinile vremilor, în timp ce alte însemnări făcute pe materiale de mai mică însemnătate s-au pierdut. Modeştii şi adesea anonimii pisari, poate nu şi-au dat îndeajuns seamă că asociind modestei lor îndeletniciri de notare a evenimentelor epocii, unor opere ca cele ale lui Varlaam, Simion Ştefan şi a altor mari cărturari, vor înfrunta dintele vremii, căci operele mari ale acestora, pe care şi-au însemnat şi ei observaţiile şi gîndurile, supravieţuind, aveau să salveze şi notele de pe foile lor. La opera de înaltă valoare literară săvîrşită prin tipărirea scrierilor lor, marii dascăli din trecut, au adaos serviciul adesea de nepreţuit de a fi adăpostit între foile cărţilor lor, salvîndu-le de la pieire, date şi însemnări de cel mai mare interes pentru istoria poporului nostru.

C. A. STOIDE

---

1) N. Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, I. Buc. 1915. p. 336-337: „Le châtiment de la province depassa en horreur tout ce que les Turcs accomplirent ailleurs a l'epoque des Keupreulis".

2) A se vedea şi I. Ştefănescu, *Cronografele romîneşti de tipul Danovici* în Rev. Ist. Rom. MCMXXXIX, vol. IX, p. 1-77.

LOCUL MITROPOLITULUI VARLAAM ÎN BISERICA ORTODOXĂ ŞI ÎN VIAŢA CULTURALĂ A POPORULUI ROMÎN

În luna iulie 1632, după moartea Mitropolitului Atanasie care păstorise puţină vreme, clerul şi credincioşii moldoveni trebuiau să aleagă un nou arhipăstor. Singurul candidat care putea să gîndească la scaunul mitropolitan, în condiţiunile vieţii bisericeşti de atunci, era episcopul de Roman, sau, cel mult, unul din ceilalţi doi episcopi moldoveni — cel de Rădăuţi sau cel de Huşi.

De data aceasta, însă, tradiţia temeinic înrădăcinată în viaţa bisericească a Moldovei n-a împiedecat libertatea de gîndire, de voinţă şi de hotărîre a clericilor şi credincioşilor moldoveni. Cultura Arhimandritului Varlaam, cunoştinţele sale despre oameni şi viaţă, distincţia pe care o arătase în călugărie, experienţa sa, notorietatea sa la Chiev, Moscova şi la Constantinopol, în cele mai înalte cercuri ale Moldovei cît şi între călugări, preoţi şi credincioşi, legăturile pe care le avea cu boierii de ţară, factor activ şi hotărîtor, atunci, în viaţa de stat a Moldovei, l-au ridicat în scaunul mitropolitan.

Nu se cunoaşte ziua în care s-a făcut alegerea Mitropolitului Varlaam. O notă în limba slavonă de la sfîrşitul unui manuscris al Pravilei lui Eustratie logofătul ne arată data cînd a fost hirotonit Varlaam: «1632, luna septembrie, 23 zile, duminică s-au sfinţit Varlaam Mitropolitul Moldovei, cetindu-se evanghelia duminicii întîia de la Luca, cap. V. «Sta Iisus lîngă lacul Ghenizaretului.... şi în acea zi predică Meletie Sirig dascăl de Creta».

* * *

O privire sumară asupra vieţii politice şi bisericeşti a Moldovei în cele dintîi trei decenii ale secolului XVII va arăta atmosfera în care şi-a început Varlaam păstoria. După încercarea lui Mihai Viteazul de a uni într-un singur stat Ţara Romînească, Moldova şi Transilvania «stătut-au la mare amestecătură şi zarvă scaunul ţării» cum a scris Miron Costin în Letopiseţul său. După retragerea lui Mihai scaunul a fost ocupat de Ieremia Movilă, instrument al politicii polone, apoi de Simion Movilă după care s-au produs certuri şi «împerecheri» între fiii celor doi foşti domnitori.

Turcii numesc în 1611 pe Ştefan Tomşa, cunoscut prin potrivnicia sa faţă de marea boierime pentru că simpatiza cu Movileştii şi prin simţămintele sale de prietenie faţă de boierii mici şi faţă de ţărani. Din 1616, sfîrşitul celei dintîi domnii a lui Ştefan Tomşa şi pînă în 1634 s-au rînduit în scaunul Moldovei 13 domnii.

Dintre domnitorii care s-au rînduit în scaunul Moldovei, unii aveau sprijinul polonilor, alţii al turcilor, unii s-au înconjurat de boierii de ţară, alţii s-au înconjurat de sfetnici greci, unii au trăit în fast, alţii au aşezat biruri grele care aduceau umilinţă şi tulburare mai cu seamă în lumea săracilor. Schimbarea domnilor la mici intervale vădeşte frămîntarea şi instabilitatea ce exista în viaţa politică a Moldovei.

Sub Movileşti şi chiar sub alţi domnitori, se accentuiază influenţa catolică; apar, apoi, numeroşi ierarhi greci din răsăritul ortodox, îndepărtaţi din scaunele lor, fapt care a contribuit efectiv la întărirea influenţii greceşti în biserică şi în viaţa culturală-socială a Moldovei: numeroase mănăstiri moldovene au fost închinate, în vremea aceea, centrelor bisericeşti răsăritene determinînd unele frămîntări şi chiar unele tulburări în viaţa călugărească de la noi; tot în timpul acesta se construiesc cîteva biserici monumentale, unele în Iaşi, capitala Moldovei, şi în alte localităţi.

Dintre ierarhii moldoveni care au păstorit înainte de Varlaam se desprinde luminoasa figură a Mitropolitului Anastasie Crimca, desăvîrşit caligraf şi iscusit miniaturist, iubitor de cultură slavonă, ctitor al frumoasei mănăstiri Dragomirna, sfetnic domnesc bine intenţionat, sprijinitor al aşezămintelor călugăreşti şi împotrivitor al tendinţei de închinare a mănăstirilor moldovene. Măsurile de însănătoşire a vieţii mănăstireşti luate de Domnitorii Miron Barnovschi şi Moise Movilă, în urma unor abateri de la rînduielile călugăreşti, porneau, firește, din sentimentele de evlavie ale domnitorilor, dar, erau, fără nici o îndoială, sugerate şi cerute de Mitropolitul Anastasie Crimca şi, poate, chiar, de Arhimandritul Varlaam care, după cum se ştie, a fost duhovnicul Domnitorului Miron Barnovschi.

Mitropolitul Anastasie Crimca prin înfăptuirile sale a statornicit în primile decenii ale secolului XVII o tradiţie cărturărească pe care avea să o ducă mai departe, în acelaşi secol, alţi doi mitropoliţi cărturari: Varlaam şi Dosoftei.

Condiţiunile politice de instabilitate şi nesiguranţă din primele decenii ale secolului al XVII-lea, apăsarea otomană şi însăşi structura orînduirii feudale au adus ţăranilor moldoveni sărăcie şi umilinţă.

Clericii de mir de la sate, ca şi ţăranii erau «supuşi la dări grele şi aspre». Ei plăteau birul mirean dar uneori li se «jefuia» averea pentru locuitorii care nu voiau sau nu-şi puteau plăti impozitele.

Din mai multe documente rezultă că preoţii de mir de la sate şi chiar cei de la oraşe prestau lucru domnesc, lucru la cetăţi şi mori, făceau podvoade, dădeau cai de olac, desetină din albine şi vin, plăteau goştină pentru oi şi mascuri; plăteau darea

«împărătească» și domnească, apoi zloți, lei, galbeni și toate celelalte «angării». «Din pricina vieții lor nevoiașe și lipsite» unii dintre ei renunțau la preoție și chiar fugeau din țară ca «făcătorii de rele» rămînînd bisericile fără preoți.

Nici sub aspectul pregătirii lor profesionale preoții nu stăteau mai bine. Mitropolitul Matei al Mirelor scria că mulți erau preoții care nu cunoșteau bine rînduielile liturgice și nu aveau cunoștințele teologice necesare.

Mitropolitul Varlaam care și-a început păstoria în septembrie 1632, ca și înaintașul său, Mitropolitul Anastasie Crimca, avea în fața sa diferite probleme între care cea mai importantă era redresarea morală și intelectuală a clerului de mir și a celui monahal. Munca și înfăptuirile sale aveau să-l înscrie la loc de cinste în istoria Bisericii Ortodoxe Romîne și în istoria culturală a poporului romîn.

* * *

În aprilie 1634 își începea domnia în Moldova Vornicul Lupu care după tradiția imperială bizantină ia numele Vasile. In timpul acestui domn «cu hirea înaltă», cum îl portretizează Miron Costin, în țară a fost «tot binele și bivșugul». Unii cercetători, însă, cred că sîntem în fața unei atitudini panegirice împrumutată de la alcătuitorii de hronografe. Vasile iubea fastul și viața plină de strălucire; îi plăceau vesmintele scumpe și podoabele bogate; avea gardă numeroasă și frumos echipată. Confortul de la curtea sa trezia admirația călătorilor străini. Avea o bogată experiență și cunoștințe variate despre lume și viață. Era mîndru și ambițios, căzînd, de multe ori, din cauza acestui cusur, în greșeală. Dragostea sa pentru cultură și, poate, evlavia sa își găsesc expresia în înfăptuiri cultural-artistice care duc numele Moldovei pînă departe: Tipografie, tipărituri, școală cu profesori renumiți, capodopere artistice ca biserica Sf. Trei Ierarhi sau Golia, aducerea moaștelor Sfintei Parascheva, Sinodul de la Iași, iată înfăptuiri care dau sentimentul că domnia lui Vasile Lupu, privită în perspectiva istorică a Moldovei este, după domnia lui Ștefan cel Mare, cea mai importantă domnie.

După părerea unor teologi ortodocși, adunați într-o conferință la Lemberg, în martie 1642, Vasile amintește de marele împărat Iustinian.

Preocupările sale, pe de altă parte, nu se limitau numai la Moldova. El însuși ortodox și pe deasupra conducător al unei țări ortodoxe, pe deplin informat asupra situațiilor dramatice din viața Patriarhiilor răsăritene s-a silit, de multe ori, cu ambiție și pasiune, să dea centrelor religioase ortodoxe numele și poziția ce trebuiau să le aibă. Mărinimos, a plătit din datoriile Patriarhiilor și a unor mănăstiri după ce în prealabil, cu apucături imperiale, punea condiții și fixa îndatoriri izvorîte din intenții curate pentru viitorul ortodoxiei, uneori răsturna și așeza patriarhi după voia sa, dojenea mitropoliți și arhonți din Constantinopol cînd vedea treburi incorecte, primea și înconjura cu cinste fețe bisericești alese din răsăritul ortodox, își asuma rolul

de ocrotitor al ortodoxiei şi pe acela pe care pînă atunci nu-l împlinise nici un domnitor romîn, substituind influenţa sa ortodoxă influenţei calvine ca şi celei catolice, instrumentate de reprezentanţii ţărilor occidentale care erau orbiţi şi deformaţi de consideraţiuni şi interese confesionale. Destule motive, prin urmare, pentru fostul patriarh al Constantinopolului, Atanasie Patelarie, care trăia în vremea lui Vasile Lupu în Moldova să scrie hiperbolic despre domnitor că este «unic apărător şi unica glorie, bucurie a neamului grecesc, mila sa se revarsă din destul peste, toţi săracii precum Nilul adapă toată ţara Egiptului».

Firește planurile și înfăptuirile lui Vasile Lupu, în mare parte pornesc din priceperea și energia domnitorului dar n-ar putea fi ignorată influenţa pe care au avut-o asupra gîndirei și operei sale sfetnicii săi, greci ca Meletie Sirigul și alţii, poate, ruteni ca profesorii pe care i-a chemat de la Chiev și în sfîrșit harnicul și vrednicul mitropolit al ţării, Varlaam.

Ştirile documentare pe care le avem nu-s destul de concludente în ce privește specificul și limitele influenţei pe care Mitropolitul Varlaam ar fi avut-o asupra domnitorului, fapt ce ar putea determina pe unii cercetători să minimalizeze rolul acestui ierarh în viaţa Moldovei.

Deși nu s-au păstrat prea multe ştiri privind raporturile dintre Vasile Lupu și Varlaam sînt destule fapte și mărturii care arată limpede că mitropolitul a fost un sfetnic apropiat și credincios al domnitorului.

Mai întîi faptul că Varlaam a stat aproape tot timpul la Iași adică în oraşul în care Vasile Lupu, spre deosebire de unii din predecesorii săi, statornicise capitala ţării, dovedește că era sfetnic domnesc apropiat.

După unele izvoare istorice — Letopiseţul lui Grigore Ureche și după el alţii — Alexandru Lăpușneanu ar fi mutat capitala Moldovei de la Suceava la Iași în anul 1564. Unii istorici plecînd de la tradiţia care cerea ca mitropolitul să-și aibă reședinţa lîngă conducătorul statului au susţinut că în vremea lui Lăpușneanu a fost mutată și Mitropolia la Iași.

Se ştie că, în condiţiunile vieţii feudale, domnitorii aveau reședinţe sau curţi domneşti în diferite localităţi ale ţării. Alexandru Lăpușneanu, în a doua domnie a sa, a avut ca reședință preferată Iașul dar nu sînt probe suficiente care să arate că urmașii săi au stat la Iași. Au fost domnitori ca Movileștii și chiar alţii care fiind prieteni ai polonilor au stat, aproape tot timpul cît au domnit, la Suceava.

Mitropoliţii se intitulau pînă tîrziu în sec. XVII «al Sucevei» sau «al Sucevei și al Moldovei». Însuși Varlaam retrăgîndu-se în 1653 la Mănăstirea Secu semnează în cunoscutele sale autografe «Varlaam Mitropolit biv Suceavschi». Deși, formal, mitropolia fusese mutată la Iași unii mitropoliţi stăteau mai mult la Suceava deoarece acest oraș era considerat reședinţa mitropolitană. Cu toate că era Mitropolit al Sucevei, Varlaam însă, după unele ştiri, a stat mai mult în Iași, lîngă Domnitor, care se silea să înfrumuseţeze prin diferite înfăptuiri acest oraș.

Misionarul catolic Pietro Diadato (Bogdan Baksic) amintea

în 1641 de «... un arhiepiscop care stă totdeauna în Iași împreună cu domnul, deși nu este eparhia sa în Iași ci în Suceava și se ducea în fiecare zi la curte...». După același misionar, Vasile Lupu ținea divan aproape în fiecare zi și prezența mitropolitului era obligatorie.

În 1643 misionarul Bassetti referindu-se la orașul Suceava scria că acolo «se află o mănăstire unde rezidă locțiitorul mitropolitului fiind acolo reședința acestuia».

Chiar episcopul Bandinni care a condus episcopia catolică din Iași în vremea lui Vasile Lupu cere să i se îngăduie să poarte mantia atunci cînd se prezintă în audiență la prinț întocmai ca mitropolitul său care vine cu mare decor și mare pompă.

Reședința Mitropolitului Varlaam lîngă domnitor era determinată de împrejurarea că Iașul devenea cu fiecare an ce trecea capitala politică și bisericească a Moldovei dar și de faptul că mitropolitul era sfetnic domnesc apropiat.

În anul 1637 Varlaam scria Țarului Mihail Feodorovici mulțumindu-i pentru binefacerile primite. Totodată îi trimitea «slujba și viața Sfîntului Ioan care a suferit moartea în Bielograd» și «chipul lui spre binecuvîntarea» țarului și-l încunoștiința că a tradus «pe limba romînească cartea Sf. Calist, cuvîntările la Sfînta Evanghelie care s-o citească preoții în biserică spre învățătura romînilor credincioși». Comunicînd țarului că opera sa este gata de tipar dar cu mîhnirea că nu-și poate împlini dorința din cauza mîinii celei grele a Agarenilor îi cere ajutor «pentru lucrul acesta». Nevoia de a tipări lucrările sale l-a determinat pe Mitropolitul Varlaam să sfătuiască pe Domnitor ca să ceară lui Petru Movilă o tipografie pentru țara sa.

Amintind în prefața Cazaniei sale a cărei imprimare a început în 1643 «de lipsa dascălilor și a învățăturii» la romîni, Mitropolitul Varlaam va fi sfătuit pe domnitor să înființeze și organizeze în Iași un colegiu de felul celui de la Chiev pentru instruirea și luminarea tinerilor moldoveni.

Trimiterea lui Varlaam în 1644 într-o misiune displomatică la Tîrgoviște unde domnea Matei Basarab și unde a cunoscut pe distinsul cărturar și pravoslavnicul creștin Udriște Năsturel este, firește, un fapt care dă imaginea însușirilor și calităților mitropolitului, dar este și un semn evident al prețuirii de care se bucura întîistătătorul Bisericii Moldovene în fața Domnului. Experiența și spiritul său diplomatic, cunoscute și cu prilejul călătoriilor la Chiev și Moscova a putut găsi cele mai potrivite soluții pentru statornicirea raporturilor frățești între cei doi domnitori.

Dacă s-ar mai aminti că în pisania de la biserica Sf. Trei Ierarhi figurează și numele său, ca unul care a sfințit această biserică «cu mîna sa», fapt prea puțin obișnuit în pisaniile ctitoriilor domnești vechi, sau faptul că în anumite împrejurări domnitorul vizita pe mitropolit la locuința sa, de pildă în 1653 cînd era bolnav, cum scrie Paul din Alep și în sfîrșit faptul că după ce Vasile Lupu pierde tronul Varlaam se retrage «la munte» la Secu, poate, de bună voie fiind bolnav, sau, poate fără voia sa, am avea destule motive care ne-ar duce la convingerea că Mi-

tropolitul Varlaam a fost un sfetnic înţelept, credincios şi devotat al domnitorului în cele mai variate şi mai importante probleme din viaţa Moldovei.

Faptul că în iulie 1639 Varlaam apare printre candidaţii la scaunul patriarhal din Constantinopol, alături de Partenie al Adrianopolului şi de Profirie al Niceei — fapt unic în istoria Bisericii Ortodoxe Romîne — se datoreşte şi prestigiului de care se bucura mitropolitul moldovean în faţa forului electoral Constantinopolitan, dar, negreşit şi Domnului Vasile Lupu care-l preţuia şi a cărui influienţă era tot mai puternică în viaţa Patriarhiei Constantinopolitane.

* * *

Vasile Lupu a dat slavă Moldovei ortodoxe prin ctitoriile sale monumentale, prin alte înfăptuiri din ţară care vădesc preocuparea şi energia sa dar şi prin bogatele daruri şi ajutoare care plecau de aici pentru ridicarea, apărarea şi întărirea ortodoxiei spre a putea rezista în faţa opresiunilor otomane, precum şi în faţa uneltirilor, sistematic, întreţinute de celelalte confesiuni creştine.

Un fapt care se impunea în vremea sa, ca o necesitate absolută, era întărirea unităţii între Bisericile ortodoxe pentru ca rezistenţa în faţa primejdiilor comune să fie mai activă şi mai hotărîtă.

Pe de o parte prin relaţiile sale cu Mitropolitul Petru Movilă şi prin chemarea teologilor din Chiev la şcoala pe care o întemeiase la Iaşi, iar, pe de altă parte, prin temeinicile sale legături cu Biserica Mare Constantinopolitană transformase Moldova într-un fel de teritoriu neutru în care era posibilă o întîlnire şi o înţelegere între teologii «greci» şi cei «ruteni» pentru a îndepărta dintre ei tot ce ar fi putut să-i despartă — doctrinal sau practic — în faţa tulburărilor care se produsese atunci în Biserica ortodoxă. Iată de ce Petru Movilă se adresă Patriarhului Partenie în 1642 prin mijlocirea lui Vasile Lupu, ca să condamne Mărturisirea eterodoxă care apăruse sub numele lui Chiril Lucaris. Patriarhul sfătuit de Vasile acceptă să convoace o conferinţă teologică care a rămas în istoria bisericească sub numele de «Sinodul de la Iaşi». La această conferinţă au ieşit la ivelă, după un document contemporan — scrisoarea doctorului Scogardi — între teologii greci şi cei ruteni unele neînţelegeri asupra unor probleme ca: purgatoriul, epicleza euharistică şi memoria Patriarhului Chiril Lucaris. Aceste neînţelegeri au fost îndepărtate prin mijlocirea lui Vasile Lupu şi a «boierilor» săi cum spune scrisoarea lui Scogardi şi în cele din urmă memoria lui Chiril n-a fost condamnată deoarece era fapt notoriu că de numele său uzase pastorul ambasadorului Olandei, sau chiar un iezuit, iar Mărturisirea de credinţă alcătuită de Petru Movilă a fost acceptată cu unele modificări neînsemnate.

Printre sfetnicii lui Vasile Lupu în lucrarea sa de mijlocitor, de arbitru, între cele două delegaţii ortodoxe a fost, foarte probabil, şi Mitropolitul Varlaam care, de altfel, împreună cu

episcopii din Moldova a luat parte la sinod. Prin legăturile și influiența pe care o avea asupra domnitorului și prin pregătirea sa teologică a contribuit la stingerea contradicțiilor dintre «greci» și «ruteni» și la întărirea unității ortodoxe. Moldova, dar, prin Vasile Lupu și prin Mitropolitul Varlaam a fost țărișoara ortodoxă în care s-au încrucișat păreri contrarii, în care s-au strîns mîinile în duhul frăției creștine, în care ortodoxia a căpătat forța necesară pentru a rezista în fața primejdiilor.

După unele documente cunoscute din vremea cît păstorea Varlaam preoții de la bisericile domnești s-au bucurat de unele privilegii — scutiri de biruri — acordate, poate, la intervenția mitropolitului. În cazul acesta ar fi fost preocupat și de îmbunătățirea condiției sociale a clerului. După alte știri ar fi introdus un fel de regulament pentru buna rînduială în viața așezămintelor călugărești, foarte probabil, în sensul celui statornicit de Miron Barnovschi în anul 1626.

Preocuparea esențială însă a Mitropolitului Varlaam a fost editarea cărților bisericești în limba romînă pentru a instrui și familiariza, pe de o parte, pe preoți cu diferitele probleme teologice care în vremea aceea erau obiect de discuție, iar pe de altă parte, pentru a înlesni credincioșilor cunoașterea adevărurilor de credință ortodoxă și a normelor morale religioase prin care se pot împăca cu Dumnezeu.

După unele izvoare contemporane, precum s-a amintit, preoții nu aveau cunoștințele trebuitoare misiunii lor pastorale iar credincioșii nu aveau nici un fel de instrucție religioasă de aceea lucrările personale ale Mitropolitului Varlaam precum și cele care au apărut sub îndrumarea sa au împlinit, o bună parte de vreme, funcția unei școli de pregătire teologică.

Cărțile cu funcțiune didactică tipărite de Varlaam sînt: În anul 1643 «*Carte romînească de învățătură dumenecele preste an și la praznice împărătești și la svenți mari*», iar în 1645 «*Cartea care să chiamă răspunsul împotriva catehismului calvinesc*». Același motiv l-a determinat și pe Eustratie Logofătul să editeze în 1645, firește, cu îndrumarea și ajutorul Mitropolitului Varlaam cartea de instrucție religioasă «*Șeapte taine a besericii*».

Pravila lui Vasile Lupu, editată în 1646 tot în tipografia de la Trei Ierarhi cuprinzînd «legi privitoare la raporturile juridice ale vieții agrare și păstorești» precum și numeroase capitole «privitoare la diferitele delicte de drept penal» al cărui text a fost pregătit de Eustratie Logofătul și de alți cărturari moldoveni urmărea statornicirea și păzirea bunelor orînduieli în Moldova.

Mitropolitul Varlaam avea încă în 1637 textul Cazaniei sale gata de tipar. Faptul se constată din scrisoarea pe care o trimite în acel an Țarului Mihail Feodorovici.

Lipsa unei tipografii în Moldova a fost, fără îndoială, un motiv care a grăbit aducerea de la Chiev și instalarea între 1639-1641, a unui astfel de așezămînt la Iași pentru editarea cărților amintite. Editarea Cazaniei a început, după toate probabilitățile, în decembrie 1642, s-a terminat în 1643 și cuprinde cîteva «versuri» la stema domniei, un cuvînt al lui Vasile Vodă,

un cuvînt al «smeritului arhiepiscop» Varlaam şi 75 de cuvîntări. Întrucît exemplarele cunoscute se prezintă cu unele deosebiri în ce priveşte numerotarea foilor, titlurile paginilor, ornamentaţiile, iniţialele şi chiar unele cuvinte a determinat pe unii cercetători să creadă că ar fi vorba de două ediţii, iar pe alţii că ar fi vorba de unele greşeli de tipar şi de paginaţie care s-au îndreptat în cursul tipăririi, fără a renunţa la foile tipărite cu numerotaţie greşită. Cercetările ulterioare vor aduce, negreşit, lumină şi în această problemă.

În anul 1645 Mitropolitul Varlaam tipăreşte a doua carte a sa Răspunsul la Catehismul calvinesc. Fiind trimis de Vasile Lupu într-o misiune diplomatică la Matei Basarab, în Muntenia, prin boierul cărturar Udrişte Năsturel cunoaşte Catehismul de propagandă calvină tipărit în romînește la 1640. «Dumnealui Udrişte Năsturel, spune Varlaam, carele ca un iubitor de învăţături şi socotitoriu credinţei ceii direpte, în mijlocul altor cărţi noao ce mi-au aratat, adusu-mi-au şi o cărţulie mică, în limba noastră romînească tipărită... care o am aflat plină de otravă de moarte sufletească».

Dîndu-şi imediat seama că această carte ar putea să ducă pe credincioşii romîni pe calea morţii sufleteşti, cu autoritatea sa necontestată de nimeni, a pus la cale un sinod al celor două ţări ortodoxe, care s-au ţinut în Moldova, poate la Iaşi, unde se adunase cu trei ani mai înainte reprezentanţii Patriarhiei ecumenice şi ai Mitropolitului Petru Movilă; Sinodul a cercetat catehismul calvinesc şi ca «nu cumva să să tîmple să fie neştine svătuit şi amăgit de vicleşugul şiarpelui, adecă a eriticilor, să cadză şi să să depărtadze de acea alinatâ şi cu pace şi fericitâ curte, beseareca noastrâ cea pravoslavnică», cum spune Varlaam în predoslavia Răspunsului, a aprobat textul răspunsului alcătuit şi, de bună seamă, a încuviinţat tipărirea. In răspunsul său, Varlaam, a ales din Catehismul calvinesc părţile în care autorul calvin strecurase învăţăturile greşite ale calvinismului pe care le combate întemeiat cu texte din sfînta Scriptură. Folosind metoda critică arată ce este greşit în catehismul calvinesc apoi expune apologetic punctul de vedere ortodox în problemele de credinţă, morală şi cult: «păcatul originar şi curăţirea lui prin botez, mîntuirea prin credinţă şi fapte bune, predestinaţia, Sfintele taine, cinstirea sfintei Fecioare, a sfinţilor şi a icoanelor, sfînta cruce etc.

Răspunsul Mitropolitului Varlaam, obiectiv, demn şi documentat a primit în 1656 un răspuns grobian: «Scutulu catechizmului, cu răspunsu den scriptură svântă, împotriva răspunsului a două ţări fără scriptură svântă» apărut la Bălgard (Alba Iulia).

Cele două lucrări ale Mitropolitului Varlaam, considerate ca fapte de cultură religioasă au, fără nici o îndoială, valoare netăgăduită. Dacă interpretăm apariţia acestor lucrări prin unghiul condiţiilor religioase din prima jumătate a secolului XVII vom cunoaşte atmosfera şi aspectele dominante, de atunci, din viaţa ortodoxiei pe de o parte iar pe de alta intenţiile şi preocupările pastorale-misionare ale marelui Mitropolit Varlaam.

Starea Bisericii Ortodoxe, în general, pe la sfîrşitul seco-

lului XVI și în prima jumătate a sec. XVII era destul de grea. Dinspre sud-est era amenințată de «mîna grea a agarenilor». Turcii odată cu stăpînirea politică răspundeau prin forță și islamismul. Dinspre apus Papalitatea și Protestantismul cunoscînd condițiile politice tragice ale Bisericilor ortodoxe și folosind metode și procedee de cele mai multe ori potrivnice spiritului creștin urmăreau atragerea credincioșilor ortodocși. Papii pentru a ajunge la scop s-au folosit de ordinul iezuiților care conduși de deviza «scopul scuză mijloacele» nu s-au dat în lături de la cele mai necinstite procedee. Protestanții urmăreau converitirea conducătorilor și prin ei a credincioșilor. Și unii și alții duceau propagandă de compromitere a ierarhilor ortodocși punînd pe seama acestora unele scrieri eretice, sau tipăreau cărți de îndrumare și de ritual în care strecurau învățături neortodoxe.

Catolicismul găsise formula potrivită pentru a atrage pe ortodocși, — unirea religioasă. Astfel, cei dintîi ortodocși care au fost presați să asculte de papalitate însă cu păstrarea riturilor orientale au fost, o parte dintre ruteni în urma sinodului din 1595 de la Brest. Regele Sigismund supranumit «catolicul» la îndemnul iezuiților a desființat mai multe episcopii ortodoxe în Polonia, a înființat o mitropolie mixtă la Lwow și mai multe episcopii, a întemeiat o tipografie la Lwow unde se tipăreau cărți de ritual falsificate, a despuiat unele mănăstiri ortodoxe de averi, pe altele, chiar din Chiev, le-a trecut în posesiunea uniaților, a înlesnit pătrunderea iezuiților în Polonia ajutîndu-i să convertească pe ortodocși; un instrument activ de catolicizare a fost Meletie Smotrițchi care după ce a părăsit ortodoxia a alcătuit un catehism cuprinzînd învățături catolice și a publicat alte cărți prin care ataca ortodoxia și în special Patriarhia ecumenică.

Tulburări bisericești foarte serioase se întîlnesc și în regiunile ortodoxe de la sud. În 1627 apărea la Geneva, în limba latină, sub numele Patriarhului Chiril Lucaris o carte «*Mărturisirea orientală a credinței ortodoxe*» puternic influențată de învățătura calvină. Aceeași carte se tipărise într-o nouă ediție, de data aceasta în limba greacă, în 1633, tot la Geneva. Cartea aceasta prin care se urmărea dezorganizarea ortodoxiei și, firește, răspîndirea calvinismului fusese publicată ori de iezuiți pentru a compromite pe Chiril Lucaris, ori de pastorul ambasadorului Olandei, cum spune scisoarea doctorului Scogardi, ori chiar de Chiril Lucaris însuși din moment ce n-a luat nici un fel de atitudine împotriva ei. Apariția acestei cărți, în orice caz, evidențiază, pe de o parte, procedeele pe care le foloseau confesiunile creștine occidentale în procesul de împlinire a scopurilor confensionale urmărite iar, pe de alta, criza profundă de autoritate din sînul Patriharhiei ecumenice.

Nici țările romîne n-au fost scutite de propaganda catolică și protestantă. Catolicismul găsise sprijinitori, în special în Moldova, pe Petru Șchiopu «domn moldovean cu multe nevoi și cu puțină minte» cum spunea N. Iorga, pe Movilești, pe Petru Cercel în Muntenia și chiar pe Radu Mihnea iar Protestantismul pe Despot Vodă și pe Iancu Sas.

Situaţia a fost mult mai tragică în Ardeal unde confesiunile occidentale erau sprijinite de conducerea politică. De pildă Dieta din 30. XI. 1566, adunată la Sibiu, consfinţeşte autoritatea noului episcop calvin Gheorghe de Sîngiorz pentru romîni şi elaborează un plan care trebuia să înlăture rezistenţa «popilor» ortodocşi. În 1564 apare la Braşov prima Cazanie în limba romînă, cu cheltuiala Calvinului Nicolae Forro în care era atacată ortodoxia. În 1581 apare la Braşov Cazania romînească tipărită de Coresi cu cheltuiala lui Hîrjilă Lucaci (Luca Hirscher) judele Braşovului care, în general, era în concordanţă cu învăţătura ortodoxă dar la sfîrşitul cărţii au fost publicate cele 10 porunci aşa cum apăruseră în Catehismul luteran de la Sibiu 1540, din sînul cărora, însă, lipseşte porunca a doua («să nu-ţi faci chip cioplit...») iar din rîndul sărbătorilor lipseşte «Duminica ortodoxiei». Influenţa luterană era, deci, evidentă. În secolul XVII cîştigă mult teren propaganda calvină prin ajutorul principilor Gavril Bethlen, Gheorghe Rakoczy şi alţii. Superintendentul calvin aşezat în Biserica ortodoxă ardeleană şi procedeele, adesea neomenoase folosite de reformaţi au cauzat necazuri mari Mitropoliţilor Sava Brancovici şi Ilie Iorest.

Mitropolitul Varlaam cunoştea starea dramatică a ortodoxiei ardelene din ceea ce-i relatase Mitropolitul Ilie Iorest, la Iaşi, în drumul acestuia spre Moscova. In scriscarea din 1645 a arhiereilor din Moldova, prin care Ilie Iorest era recomandat Ţarului Mihail Feodorovici se vede tehnica propagandei protestante cu toate monstruozităţile şi ciudăţeniile ei:... «a sculat diavolul care urăşte cele bune pe popa cel mare al regiului, anume, Gheorghe Ciulai, care se află în eresul luteran, în care sînt şi craiul şi toţi ungurii. Şi l-au clevetit pe Iorest, arhiereul creştinilor romîni la craiul Rakoczy Ghiorghe. Şi a adus mărturii mincinoase şi i-a făcut mare nedreptate. Şi tot ce a avut au luat de la el şi l-au legat şi l-au închis în temniţă, nouă luni a pătimit, fiind izgonit şi cu el o mulţime de preoţi creştini, nu pentru altă vină decît pentru credinţa creştină, voind să-i convertească la luteranism».

Deşi împresurată de greutăţi Biserica Ortodoxă n-a stat nepăsătore. Ea a întîmpinat atît propaganda catolică cît şi cea protestantă cu hotărîre şi demnitate.

Catehismul cel mare şi Catehismul cel mic ale lui Luter precum şi Catehismul lui Calvin prin care se răspîndeau învăţăturile reformate şi întreg sistemul de propagandă catolică şi protestantă impuneau cunoaşterea temeinică a adevărurilor de credinţă ortodoxă pentru ca preoţii şi credincioşii ortodocşi să nu cadă în cursele întinse cu dibăcie de confesiunile occidentale. Cu scopul de a întîmpina aceste confesiuni în acţiunea lor propagandistică, au fost alcătuite catehisme, mărturisiri de credinţă, s-au ţinut diferite sinoade locale în care s-a arătat credinţa cea dreaptă, s-au publicat diferite cărţi spre a fi răspîndite între credincioşii ortodocşi. De pildă, la 15 august 1628 s-a ţinut la Chiev un sinod care a condamnat practicile catolicilor şi ale uniaţilor şi a obligat pe Meletie Smotrițchi, sprijinitorul unirii, să retracteze tot ceea ce scrisese împotriva ortodoxiei ; în septembrie 1640 se ţinea la Chiev un nou sinod care aproba cartea «*Expunerea credinţei*

ortodoxe catolice de răsărit» alcătuită de Petru Movilă. Această lucrare avea să fie discutată și aprobată la sinodul de la Iași din 1642 și avea să capete titlul de «*Mărturisirea ortodoxă a credinței catolice și apostolice a Bisericii de răsărit*». La Constantinopol s-au ținut mai multe sinoade, iar cel din luna mai 1642, prezidat de Patriarhul Partenie cel bătrîn, adversarul lui Chiril Lucaris, a luat hotărîri precise împotriva cărții apărute sub numele acestuia; Patriarhul Dosoftei al Ierusalimului, ceva mai tîrziu, avea să alcătuiască o nouă mărturisire de credință aprobată de Biserică și cunoscută sub numele de «*Pavăza ortodoxiei*».

În Muntenia și Ardeal au fost publicate mai multe cărți de îndrumare religioasă ortodoxă și de ritual pentru a înlesni cunoașterea învățăturilor ortodoxe.

Moldova prin sîrguința Mitropolitului Varlaam a fost, și ea, prezentă în acțiunea de combatere a eterodoxiilor și de apărare a adevărurilor religioase ortodoxe. *Cazania* lui Varlaam în care apare limpede tendința apologetică și cea didactică, sinodul din 1645 al celor două țări ortodoxe convocat și prezidat de mitropolitul moldovean precum și *Răspunsul* la catehismul calvinesc sînt fapte care vădesc conștiința ortodoxă și cea de bun păstor a întîistătătorului Bisericii Moldovene. Prin Mitropolitul Varlaam, deci, credincioșii moldoveni și toată Biserica ortodoxă romînă aveau cărți de căpetenie întemeiate pe izvoare ortodoxe, scrise pe înțelesul tuturor, cărți care aduceau mîngîiere sufletelor tulburate, care fereau de rătăcire și care duc la împăcare cu Dumnezeu.

* * *

Din scrisoarea Mitropolitului Varlaam scrisă în 1637 către Țarul Mihail Feodorovici rezultă că lucrarea sa, Cazania, n-ar fi fost decît o traducere. În «Cuvăntu către cetitoriu», însă, din fruntea cazaniei tipărită în 1643, după ce spune că au fost bărbați purtători de duhul sfînt care s-au ostenit scriind și tălmăcind sfintele scripturi și au arătat oamenilor calea mîntuirii pe înțelesul oamenilor și după ce menționează că romînii nu au dascăli, nici învățătură și nici carte pe limba romînească, simțind că are un talant de la Dumnezeu și este dator să-l înmulțească, înainte de a se duce în casa cea de lut a moșilor a adunat «diîn tălcovnicii sventei Evglii dascalii besearicii noastre», a scris, apoi a arătat Domnului Vasile care după pofta sa a primit de la Mitropolitul Petru Movilă «tipariulu cu toate meșterșugurile căte trebuescu» și, s-a început tipărirea cu cheltuiala darnică a Domnului.

Din predoslavia aceasta ar rezulta că Varlaam a folosit mai multe izvoare și în cazul aceasta cazania sa ar fi un fel de prelucrare în care este evidentă și contribuția sa personală.

Problema aceasta a format obiectul de studiu a unor cercetători romîni. Profesorul Grigore Scorpan într-un studiu documentat temenic, «Locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI și XVII» a scos în relief notele specifice de conținut și expresie ale Cazaniei coinchizînd că

această carte poartă pecetea personalităţii Mitropolitului Varlaam. Ea ar fi, deci, o lucrare, într-un fel oarecare, originală. Dimpotrivă, profesorul N. Cartojan a crezut că aşa zisele prelucrări ar fi aparţinut originalului după care a tradus Varlaam şi a coinchis că «pînă cînd nu se va identifica în şirul tipăriturilor rutene originalul sau originalele lui Varlaam, orice încercare de a determina partea sa de contribuţie personală este prematură».

Se ştie că în anul 1637 Mitropolitul Petru Movilă a tipărit la Chiev o cazanie «Evanghelia cu tîlc», a lui Calist Patriarhul de Constantinopole. La începutul sec. XVII mai apăruse o Cazanie tradusă după Calist în tipografia episcopală din Crilos (lîngă Halici) iar în 1616 alta a fraternităţii din Wiln. Această cazanie era foarte bine cunoscută predicatorilor ruteni de la începutul sec. XVII. Un studiu comparativ asupra ediţiilor amintite şi asupra ediţiei Varlaam va stabili legătura pe de o parte dintre ele şi pe de alta legătura acestora cu originalul. Se poate admite, în urma cercetărilor lui Grigore Scorpan, că textul pe care Varlaam îl avea gata de tipar în 1637 a fost tradus după Calist, dar cu înţelegerea sa pentru nevoile spirituale ale credincioşilor în acea epocă de frămîntări religioase şi cu experienţa sa predicatorială a îmbogăţit textul cu idei, cu expresii din alţi autori şi cu idei şi expresii personale.

Raportată la Cazaniile slave, în care se găseşte un limbaj abstract, păreri şi explicaţiuni teologice înalte, multe texte din sfînta Scriptură, Cazania lui Varlaam apare ca o carte cu numeroase imagini simple şi plastice şi cu foarte puţine texte biblice. De pildă pregătirea pentru post este comparată cu pregătirea de război, venirea Mîntuitorului Hristos este comparată cu sosirea primăverii, acţiunea sf. Duh asupra credincioşilor cu aceea a unei ploi, Vechiul Testament cu plugarii care pregătesc terenul semănătorului. Peste tot, aproape, se vede grija de a explica prin comparaţii sugestive adevărurile religioase.

Stilul acesta în care abundă imaginile, firește, unele aparţinînd originalelor, altele creiate de Varlaam, precum şi unele aluzii la starea de lucruri din vechea Moldovă vădesc contribuţia Mitropolitului.

În comparaţie cu Cazania de la Govora din 1642 textul lui Varlaam este mai comprimat. În vreme ce în textul celei dintîi sînt adausuri şi amplificări Varlaam renunţă la unele expresii care împovorează textul iar alteori foloseşte cuvinte bine alese care sugerează diferite idei, stări şi sentimente religioase: credinţă, pietate, mişcare. El a plasticizat abstracţiile teologice cu ajutorul elementelor luate din viaţa obişnuită.

Cunoscînd situaţia tragică a credincioşilor ortodocşi ardeleni şi scriind Cazania sa pentru toată seminţia romînească, «a înţeles că trebuie să aducă lumină în conştiinţele umile pe care le puteau întuneca învăţăturile reformei». Faţă de Cazaniile din 1564 şi 1581, Varlaam scoate în evidenţă valoarea tradiţiei contestată de reformaţi. În Cazania din Duminica Ortodoxiei aminteşte de toţi ereticii care zdruncinară credinţa folosind o comparaţie sugestivă: «Cumu-s iarna viscole şi vînturi reci şi vremi geroase de carele se îngreuează oamenii şi sănt supăraţi în vremea

iernei, iar dacă vine primăvara, ei se uşurează de acelea toate şi se veselesc, căce c-au trecut iarna cu gerul şi s-au ivit primavara cu caldul şi cu seninul. Aşa şi în vremea de demult, au fost viscole şi, vînturi de scîrbe şi de dosădzi pre oameni, ca şi într-o vreme de iarnă, în care vreme împăraţii cei necredincioşi, carii strica sfintele icoane şi le lepăda din beserică, în multe chipuri dosădia şi muncia pe creştini, pentru să nu se închine sfintelor icoane. Ce iară străluci dulce primăvara şi linişte mare întru această zi de astăzi întru carea ne-am adunat şi noi să prăznuim şi să dăm laudă lui Dumnedzău, căci c-au pierit măcitelii s-au înmulţit sfintele soboară de au întărit închinăciunea sfintelor icoane».

In ce priveşte cultul sfinţilor în cele două *Cazanii* amintite, destinate credincioşilor ardeleni, ori s-au strecurat învăţături ereticeşti, ori se vorbeşte despre ei foarte sumar. In cazaniile din Duminica a 7-a după Paşti a celor 318 sf. Părinţi de la Niceea şi din Duminica tuturor sfinţilor Mitropolitul Varlaam dă amănunte privitoare la sfinţi şi la rolul acestora în lucrarea de mîntuire.

In vreme ce în *Cazania* din 1564 a lui Coresi sînt cuvîntări numai la acele sărbători care se pot raporta la un text evanghelic, iar în cea din 1581 cuvîntările sînt foarte sumare, în predicile lui Varlaam se dă o mare atenţie Sfintei Fecioare Maria, Sfinţilor şi în genere Părinţilor Bisericii, care au luptat pentru triumful credinţei celei drepte. Cazania de la 14 septembrie — Inalţarea Sfintei Cruci — cuprinde interesante şi bogate învăţături asupra sfintei cruci pe care Protestanţii nu o au în cinstea pe care o are Biserica Ortodoxă.

Cercetările şi studiile ce se vor face în viitor asupra Cazaniei lui Varlaam vor duce, negreşit, la concluzia că traducătorul s-a folosit de texte originale slavone, cum, de altfel, mărturiseşte singur dar nu va fi cu nimic umbrită contribuţia sa. Cazaniile, aşa cum sînt întocmite, pe înţelesul seminţiei romîneşti de pretutindeni, într-o limbă îngrijită pentru epoca în care a scris, într-un stil în care abundă comparaţia şi metafora rămîn «monumente pe care Varlaam şi le-a dăltuit singur în istoria spiritualităţii şi a literaturiii romîneşti».

Varlaam s-a folosit de unele modele, care nu pot fi determinate cu precizie, luate tot din lumea slavilor, mai cu seamă de la Chiev pentru alcătuirea celeilalte cărţi *Răspunsul la Catehismul calvinesc*. A fost influenţat, desigur, de Mărturisirea ortodoxă a Mitropolitului Petru Movilă în ce priveşte unele explicaţiuni. Sînt însă diferite probleme — cultul sfinţilor, al icoanelor, semnul crucii şi altele — despre care Varlaam s-a ocupat mai stăruitor în răspunsurile sale. Lucrările religioase de genul acesta pe care le-a folosit Varlaam au, în cea mai mare parte, sensul şi forma unor lucrări de erudiţie cu temeiuri din Biblie şi din operile Sfinţilor Părinţi. In răspunsul lui Varlaam, din contra, întîlnim temeiuri şi texte biblice, dar stilul său este simplu şi cu multe imagini literare ceea ce este o indicaţie suficientă pentru concluzia că sîntem în faţa unei opere în mare parte originală.

Nota originală a Răspunsului rezultă și din modul în care Varlaam prezintă diferitele probleme teologice. Scriind în primul rînd pentru preoții care nu cunoșteau teologia în adîncime și pentru credincioșii care nu aveau, aproape, nici un fel de instrucție religioasă el folosește împotriva protestanților atacuri simple dar hotărîte: «Protestanții, spune el, calcă în picioare poruncile dumnezeești: ceea ce spun ei nu se găsește în sfintele Scripturi ci au fost scoase din capul lor». Despre grația dumnezeească, atunci cînd se ocupă de mîntuire, spune: «Aceasta ne-ar plăcea și nouă fără de nici o osteneală și fără de nici un chin din partea noastră să aflăm pe Hristos împăcătoriu să facă destul pentru noi». Biserica protestantă nu este pentru el «nici sfîntă, nici apostolică... ea este o biserică întemeiată ieri, abia de o sută de ani»; autorii Catehismului caută probe în sfintele Scripturi «ca oamenii ameți și somnoroși care încearcă să se țină pe picioare», ei vor «să prindă pe cei simpli și nepricepuți pentru a se lăuda înaintea acestora că sînt mai evlavioși și mai înțelepți decît alții».

Chiar dacă nu găsim stilul și metoda de lucru a savantului în expunerea adevărurilor de credință ortodoxă și în procesul de combatere a învățăturilor protestante, *Răspunsul la Catehismul calvinesc* rămîne în Istoria Bisericii romîne ca o înaltă chemare adresată tuturor celor «de un niam romîni» de a păstra unitatea neștirbită a ortodoxiei, de a se feri de «otrava» pe care o strecurau în diferite cărți religioase toți cei ce urmăreau, în condițiunile vieții din sec. XVII, dezintegrarea neamului romînesc prin dezintegrarea sa religioasă.

* * *

Cărțile tipărite personal de Mitropolitul Varlaam sau cele editate sub îndrumarea sa au împlinit, cum s-a putut vedea, rolul dublu de instruire și de îndrumare morală-religioasă a credincioșilor romîni care, în unele părți, în vremurile acelea erau în primejdia de a fi înșelați și atrași de celelalte confesiuni creștine. Sub aspectul acesta, deci, utilitatea și importanța acestor cărți este evidentă.

Tipăriturile lui Varlaam, însă, fiind primele cărți tipărite în Moldova, în ce privește scopurile urmărite, condițiile în care au fost imprimate, materialele folosite la imprimare, forma și limba acestora au valoarea unor monumente naționale-culturale.

Aceste cărți au ca obiectiv esențial apărarea ortodoxiei și unitatea ei pentru a putea înfrunta amenințările ce veneau din partea catolicilor și a protestanților. Se poate vorbi, deci, citind Predoslaviile tipăriturilor lui Varlaam de conștiința sa ortodoxă. In aceleași Predoslavii apare altă idee, altă preocupare importantă pentru prima jumătate a sec. XVII. Domnitorul Vasile Lupu în cuvîntul său din fruntea Cazaniei spune că face «acest daru limbii românești, carte pre limba românească» iar Mitropolitul Varlaam, în cuvîntul său lasă să se vadă limpede că a tălmăcit și a tipărit Cazania întrucît credincioșii romîni cu anevoie înțeleg alte limbi neavînd limba romînească carte pe limba sa. In Predoslavia Răspunsului la Catehismul calvinesc, Varlaam se

adresează creştinilor din Ardeal şi către alţi creştini de pretutindenea «cu noi de un niam romîni». Preocuparea de a tipări cărţi pentru seminţia romînească de pretutindenea în limba vorbită şi înţeleasă de această seminţie vădeşte la Mitropolitul Varlaam conştiinţa unităţii romîneşti, conştiinţa unităţii naţionale a romînilor din Moldova, Ardeal şi Ţara Romînească.

Circulaţia cărţilor lui Varlaam au împlinit, după cum se constată din diferite mărturii şi însemnări, misiunea de apărare şi întărire a ortodoxiei, dar valoarea lor este sporită şi de faptul că au contribuit în condiţiunile politice şi sociale din sec. XVII şi XVIII, la apropierea romînilor, la cunoaşterea lor şi la dezvoltarea conştiinţei naţionale romîneşti.

Cărţile lui Varlaam şi în special Cazania sa, considerate ca documente de cultură, au valoare şi prin înfăţişarea lor. O bogată şi variată ornamentaţie împodobeşte cea dintîi carte tipărită în Moldova Se disting, mai întîi, la această tipăritură cele două xilogravuri ale foilor de titlu. Cea dintîi întîlnită pe exemplarele A. lucrată în forma unui portic, după toate probabilităţile, înainte de 1641 — an în care au fost aduse la Iaşi moaştele Sfintei Parascheva — are în mijloc deasupra titlului şi a indicaţiilor editoriale gravura celor Trei Sfinţi Ierarhi, în dreapta a Sf. Gheorghe — hramul bisericii mitropolitane din Suceava, în stînga a Sf. Ioan cel Nou ale cărui moaşte se află în acel oraş, iar pe laturi cîte o colonetă. A doua grăvură întîlnită pe exemplarele B. lucrată în, sau după 1641 — întîlnim şi pe sfînta Parascheva ale căreea moaşte erau la Iaşi — are de jur împrejur fixate în chenar: sus gravura Mîntuitorului Hristos, jos a Sfinţilor Trei Ierarhi, la colţuri a celor patru sfinţi evanghelişti cu simboalele lor, în dreapta a Sf. Apostol Petru şi a Sf. Ioan cel Nou, iar în stînga a Sf. Apostol Pavel şi a Sf. Parascheva.

Pe verso foii de titlu apare stema Moldovei încadrată de un chenar, alcătuit, se pare, din semne tipografice.

În afară de Cazania din Sîmbăta Mare, toate celelalte 74 au în frunte xilogravuri. În total sînt 48 de xilogravuri de frontispiciu care se repetă. Mai sînt cîteva xilogravuri finale şi una pe verso foii 116 reprezentînd pe sf. Parascheva cu nouă momente din istoria vieţii şi a moaştelor ei.

Unele xilogravuri reprezintă scene şi momente biblice despre care este vorba în cazaniile respective sau figuri de sfinţi, altele sînt compoziţii de motive florale simple sau încadrînd medalioane în care apare îndeosebi figura Mîntuitorului Hristos. La unele se disting diferite figuri geometrice încolăcite, la altele îngeri, sau capete de oameni descoperite ori încoronate.

Un important loc în ornamentaţia Cazaniei lui Varlaam îl ocupă iniţialele majuscule încadrate cu artă miniaturală de linii şi raze îndoite în care se disting fiinţe fantastice, îndeosebi şerpi, animale înaripate, diferite figuri omeneşti, precum şi filigranele în care apar cruci, coroane, capul de zimbru şi de cele mai multe ori unele semne misterioase.

Dintre compoziţiile miniaturale care împodobesc Cazania lui Varlaam 18 sînt semnate «Ilia» sau «Helias» un celebru artist al artei grafice rutene din vremea aceea. N. Cartojan a stabilit că

acest Ilia fusese ieromonah al Lavrei din Pecearsca şi a ilustrat cu gravuri în lemn, lucrate sub influenţa xilografiei germane, cărţile tipărite la Chiev şi Lwow între anii 1639-1670. Deşi multe xilogravuri sînt neînsemnate, în baza asemănărilor de compoziţie şi execuţie se poate admite că cele mai multe sînt ale lui Ilia, iar altele ale unor elevi de-ai săi moldoveni sau ruteni.

* * *

Cărţile Mitropolitului Varlaam sînt considerate şi preţuite ca importante documente de limbă romînească veche. Aceste tipărituri au fost studiate de istoricii literaturii romîne vechi; ei s-au ocupat de condiţiile de loc şi timp în care au apărut, de valoarea lor literară etc. Au fost studiate şi de lingvişti întrucît sînt documente care arată limba romînă din secolul al XVII-lea sub aspect fonetic, gramatical şi lexical.

Mai întîi, în procesul de introducere al limbei romîne în biserică, tipăriturile Mitropolitului Varlaam, mai cu seamă Cazania sa, reprezintă un important pas înainte.

Romînii au cunoscut de timpuriu creştinismul. Numeroşi termeni din limba romînă, privind credinţa, cultul şi organizarea bisericească sînt de origină grecească, alţii de origină latină. Împrejurările şi condiţiile istorice în care s-a dezvoltat poporul romîn, au dus la o puternică influenţă slavă asupra limbii romîne, apoi la introducerea limbii slave în biserică şi în cancelariile domneşti. Limba slavă căpătase prin activitatea literară a fraţilor Chiril şi Metodiu şi a ucenicilor lor caracterul de limbă sacră ca şi ebraica, greaca şi latina.

Nevoia credincioşilor romîni de a se ruga în limba naţională şi de a înţelege slujbele religioase, alimentată şi încurajată de curentele din afară, în special de luteranism, care urmărea naţionalizarea cultului religios au determinat, la începutul secolului XVI, apariţia celor dintîi traduceri religioase în limba romînă: Psaltirea, Faptele Apostolilor şi probabil Evanghelia pe care, în a doua jumătate a secolului XVI le-a tipărit Coresi. Aceste cărţi, care de fapt sînt fundamentale în viaţa religioasă creştină au împlinit atît pentru clerici cît şi pentru credincioşii laici unele scopuri didactice. Textele au fost traduse, în limba romînă vorbită, în regiunile de Nord ale patriei noastre şi au ca particularitate fonetică principală schimbarea lui *n* intervocalic în *r* fapt ce le-a adus denumirea de texte rotacizante.

Coresi tipărind Evanghelia, Apostolul şi Psaltirea, precum şi unele cărţi de cult, făcînd un pas mai departe în procesul de introducere a limbii romîne în biserică, condus de o «normă literară» a îndepărtat unele arhaisme şi unele particularităţi fonetice, firești pe un teritoriu continuu.

Pe vremea Mitropolitului Varlaam încă nu se slujea în toate bisericile în limba romînă, dar cunoscătorii de limba slavă erau tot mai rari. Prin tipăriturile sale credincioşii şi clericii auzeau, în biserică, cel puţin cuvîntul de învăţătură în limba romînă. Se făcuse, deci, alt pas înainte prin cărţile sale în ce priveşte introducerea limbii romîne în biserică, aşa cum se făcuse, tot în

timpul acela, prin cărţile Mitropoliţilor Teofil şi Ştefan în Ţara Romînească.

În altă ordine de idei tipăriturile Mitropolitului Varlaam au adus un însemnat aport în ce priveşte formarea limbii literare romîne. Ca şi manuscrisele şi tipăriturile religioase anterioare, cărţile Mitropolitului Varlaam au stat din acest unghi de vedere în atenţia filologilor. Cei mai mulţi dintre ei au făcut observaţia că în literatura veche religioasă traducătorii s-au silit să păstreze ordinea literară a originalului, fraza prototipului slav sau grec, au fost, cum s-ar putea spune stăpîniţi de autoritatea acestor limbi considerate sacre şi de aceea traducerile lor sînt adesea greoaie, nefireşti, în nepotrivire, adică, cu limba vorbită de popor. Sîntem, cum s-ar putea spune, în faţa unui fel de dogmatism lingvistic.

Observaţia aceasta este justă mai ales cînd este vorba de traducerile Sfintei Scripturi la care libertatea traducătorului era oarecum îngrădită pe de o parte de autoritatea dumnezeească a acestei cărţi iar pe de alta de autoritatea limbilor sacre.

Nu tot aşa stau lucrurile, însă, cînd este vorba de alte scrieri religioase şi în special de Cazanii. Mitropolitul Varlaam a avut în faţa sa originalul slav al Sf. Calist şi al altor «tîlcovnici ai sventei Evghii» pe care cu o bogată contribuţie personală l-a tradus în limba romînă dar în limba vorbită de popor pe care a învăţat-o în părţile Putnei şi în preajma mănăstirii Secu. Faptul că limba sa în mare parte este curăţită de numeroasele expresiuni şi cuvinte arhaice care abundau în textele religioase anterioare vădeşte preocuparea, silinţa sa de estetizare a limbii romîne iar faptul că pînă astăzi cazania sa se citeşte cu uşurinţă fiind înţeleasă de credincioşi, este cea mai vie dovadă că a fost gîndită, simţită şi scrisă în limba vorbită de popor.

Contribuţia Mitropolitului Varlaam la formarea limbii romîne literare, la uniformizarea ei, este remarcabilă. Un studiu temeinic asupra acestei probleme ar evidenţia măsura în care Varlaam poate fi socotit între făuritorii limbii literare.

Referindu-ne la particularităţile fonetice ale graiului moldovean, mai cu seamă ale graiului din nordul Moldovei, ştim că rotacismul este un fapt lingvistic foarte obişnuit dar în scrierile Mitropolitului Varlaam nu-l găsim. Avem, desigur, în faţă, silinţa de a îndepărta această particularitate provincială din limbă.

Aceeaşi preocupare o întîlnim şi în cazurile palatalizării labialelor. Palatalizarea apare în scrierile lui Varlaam, dar numai în cazul lui *f* urmat de *i*: *a hi* (a fi), *să him* (să fim), *hire* (fire), *hiecare* (fiecare). Cîteodată *f* urmat de *i* nu este palatalizat: *firea*, *fiară*. Prezenţa formelor corecte alături de formele graiului vorbit vădesc ideia de normă literară, preocuparea de cizelare a limbii. Celelalte labiale apar peste tot nealterate în scrierile lui Varlaam. Avea, firește, conştiinţa că faptul palatalizării era neliterar.

Varlaam păstrează, însă, peste tot în scrierile sale, africatele *dz* şi *ge* pe care le întîlnim, în graiul moldovean vorbit: *Dumnedzău*, *astădzi*, *dzice*, *dzile*, *flămîndzește*, *giocuri*, *agiunge*, *gios*, *agiutor* etc.

După cum se vede, sub aspect fonetic, scrierile lui Varlaam stau sub influenţa puternică a limbii moldoveneşti vorbite, dar se constată şi grija de a elimina unele particularităţi care îi apăreau neliterare.

In ce priveşte morfologia în scrierile lui Varlaam întîlnim forme ca acestea: pluralul *ai* pentru *ani*, vocativul *oame*, particula *şi* pentru întărirea pronumelor *(loruşi, sieşi)*, articularea pronumelui relativ care *(carele)*, *aibu* (persoana I prezent indicativ de la habeo) pentru *am*, *fuset* pentru *fuse*, condiţionalul cu *veri* (veri afla, veri crede), adverbul de timp *acmu* pentru acum, pronumele *neştine* pentru oarecarele, conjucţia consecutivă *săvai*. Alături de aceste forme morfologice ale graiului popular apar alte forme care cu timpul aveau să devină literare.

Sub aspect sintactic, spre deosebire de fraza traducerilor religioase anterioare, cu deosebire a cărţilor sfintei scripturi, care era greoaie, nefirească, fraza Mitropolitului Varlaam prezintă unele construcţii după modelul limbii vorbite, construcţii de formă arhaică: legarea propoziţiilor prin *ce* (conjucţia *că* de mai tîrziu) cu funcţie copulativă *(ce şi cîinii mănîncă)*, acuzativul de la pronumele personal persoana întîia, apare şi cu prepoziţia *pre* (pre mene) dar şi fără prepoziţie ca în limba latină (mene), acuzativul de la diferite substantive apare fără prepoziţia *pre* (să saturi fiica mea; unde laşi maica ta) genetivul cu a (împăratul a toată mila şi blăndeaţele). Se vede, în orice caz, silinţa de a renunţa la fraza impusă de originale şi la formele sintactice vechi şi preocuparea de a-şi desfăşura gîndirea în tipare sintactice care se aseamănă celor de astăzi.

Raportată la textele rotacizante şi chiar la tipăriturile coresiene limba Mitropolitului Varlaam, în ce priveşte lexicul, se înfăţişează curăţită de unele cuvinte şi expresiuni arhaice care mai mult încîlceau prin prezenţa lor limba celor dintîi texte romînești cunoscute. Îndepărtarea cuvintelor care nu apăreau ţesute organic limbii romîne, care nu făceau parte din fondul principal de cuvinte este o preocupare importantă a Mitropolitului Varlaam.

Se întîlnesc în scrisul său unele cuvinte vechi latine dispărute mai tîrziu din limba romînă: *mai chiar* (mai clar, mai limpede), *devesti* (dezbraca), *curseră* (alergară), *mişei* (săraci), *nusa*, *nusu*, *nusi* (dînsa, dînşii) *înma* (mamă) *tînd.... tînd* (cînd... cînd), *spre nuori* (deasupra norilor), *pasăţi* (mergeţi) *şerb* (serv).

Apar apoi numeroase cuvinte slave care, cu vremea n-au mai fost folosite în limba romînă. Florea Mureşanu, în lucrarea sa asupra Cazaniei lui Varlaam da o statistică asupra acestor slavonisme. Este greu de stabilit dacă aceste cuvinte care nu mai apar după secolul XVII în limba literară, şi după cîte se pare nici în graiul poporului, făceau parte pe vremea Mitropolitului Varlaam din fondul principal de cuvinte al limbii romîne sau au fost împrumutate de autor din limba slavă deoarece limba romînă era prea săracă pentru exprimarea noţiunilor religioase. Pare foarte probabil faptul că aceste cuvinte au fost introduse de Varlaam ca neologisme întrucît nu avea termenii necesari în

limba romînă dar cele mai multe dintre ele n-au putut fi acomodate limbii romîne și în curînd au devenit arhaisme.

Dimpotrivă numeroși termeni slavoni au fost folosiți de Varlaam: *blagovește*nie, *blagoslovi*, *Catastih*, *caznî*, *destoinic*, *izbăvire*, *ispovedanie*, *măgură*, *năpastă*, *năro*d, *obroc*, *osîrdia*, *a proslăvi*, *pravilă*, *rod* (neam) etc. Aceste cuvinte care luaseră forme gramaticale romînești erau de multă vreme fixate în graiul romînesc și prezența lor se poate constata pînă astăzi.

Semnificativ apare faptul că pentru aceeași noțiune apar doi termeni: *ciudese* și *minuni* (după atîtea ciudese și după atîtea minuni). Cu vremea a rămas triumfător termenul minune.

Cîțiva termeni ungurești: *beteag*, *bișug*, *catană*, *hotnog*, erau cunoscuți din textele rotacizante ori intraseră mai înainte prin influență în limba vorbită de popor.

Unele cuvinte și expresiuni care sub aspect semantic au astăzi un anumit înțeles, la Varlaam apar cu alt înțeles: *a folosi* pentru a ajuta (Doamne folosește-mi), *nepărăsit* pentru neîncetat (nepărăsit izvorăște), *prostie*, pentru umilință, *păziaște* pentru grăbește (Zahee păziaște de te pogoară), *socotitor* pentru îngrijitor, *umbrar* pentru colibă (să facem aicia trei umbrare) etc. De asemenea, apar unele expresii, alcătuite din cuvinte sinonime; *răspunse de dzise*, *răspunse de grăi*. Cuvintele și expresiunile acestea dau aromă de arhaism limbii Mitropolitului Varlaam.

La stilul lui Varlaam se remarcă nota retorică, de altfel specifică literaturii omiletice, vădită în propoziționi de tip interogativ, exclamativ, imperativ etc. Se vede și în direcțiunea aceasta silința sa de a-și exprima ideile și sentimentele în tipare de limbă cît mai frumoase. Nu se întîlnesc decît rar și sumar notații descriptive asupra cadrului natural în care a învățat, a trăit sau a înfăptuit Mîntuitorul minunile Sale. Fiind vorba mai mult de oameni și în genere de problemele moral-religioase, Varlaam, cu tehnica specifică predicatorului, a folosit descripția și narațiunea în care apar notații laconice sau adjective de apreciere și a reușit să lase cîteva portrete cum este al fariseului, al vameșului, al Sf. Ioan Botezătorul sau al sf. Nicolae care ar putea fi considerate bunuri literare.

Unele locuțiuni populare cum ar fi «*cătinelâ pre cătinelâ*» (cîte puțin cîte puțin) arată că Mitropolitul Varlaam a ținut seama de limba vorbită de popor.

Limba Mitropolitului Varlaam nu are prospețimea și farmecul limbii lui Dosoftei sau a limbii cronicarului I. Neculcea; ea are încă multe forme gramaticale și cuvinte greoaie dar în procesul de închegare și dezvoltare a limbii literare romîne prin scrierile sale s-a făcut un important pas înainte față de limba textelor rotacizante. Deși Varlaam păstrează unele forme fonetice regionale, limba sa se citește mai ușor ca limba tipăriturilor coresiene.

Prin scrierile sale Mitropolitul Varlaam a contribuit la introducerea limbii romîne în biserică — cel puțin cazania era citită pe vremea sa în limba romînă — precum și la uniformizarea și cizelarea limbii romîne literare. Privit din punctul acesta de vedere el are în istoria culturii romîne vechi locul său.

Contribuţia sa la dezvoltarea limbii literare a fost înlesnită şi de faptul că scrierile sale fiind tipărite au avut o arie de circulaţie mai mare decît scrierile care se răspîndeau prin manuscrise. De pildă cronicile lui Grigore Ureche sau Miron Costin — documente reprezentative de limbă din sec. XVII — se citeau în cercuri închise pe cînd cazania lui Varlaam era citită înaintea mulţimilor de credincioşi. În felul acesta ea împlinea şi rolul unei cărţi de îndrumare morală religioasă dar şi pe acela de instrument prin care se unifica şi fixa limba literară.

Tipăriturile Mitropolitului Varlaam au fost studiate din unghi de vedere lingvistic. Spre scrierile sale ca şi spre cronicile vechi s-au îndreptat mulţi dintre scriitorii noştri noi deoarece sînt un izvor bogat de cuvinte, forme şi construcţii gramaticale obişnuite în secolul al XVII-lea.

* * *

În istoria Ţărilor romîne secolul XVII-lea este cunoscut ca secolul în care viaţa culturală a luat o mare dezvoltare. Acum au trăit cronicarii Grigore Ureche şi Miron Costin, învăţaţii Udrişte Năsturel şi Nicolae Milescu, Şerban şi Radu Greceanu, Eustratie Logofătul, Mitropoliţii Teofil şi Ştefan ai Ungro-Vlahiei, Mitropolitul Simeon Ştefan al Ardealului, Mitropoliţii Anastasie Crimca, Varlaam şi Dosoftei al Moldovei.

În secolul acesta s-au construit biserici monumentale, s-au scris cronici, s-au întemeiat tipografii şi şcoli, s-au tipărit numeroase cărţi de îndrumare şi de ritual, s-a tradus şi s-a tipărit în întregime Biblia, a luat o dezvoltare înfloritoare literatura populară, s-au făcut paşi mari în procesul de închegare al limbii literare.

Între figurile luminoase ale secolului XVII, secolul avîntului cultural — este şi mitropolitul Varlaam. Acest mare ierarh al Moldovei şi-a legat numele de înfăptuiri importante atît pentru Biserica romînă cît şi pentru cultura noastră veche.

El a fost sfetnic apropiat al Domnitorului Vasile Lupu; spre deosebire de înaintaşii săi a stat mai mult la Iaşi, reşedinţa cea nouă a Mitropoliţilor Moldovei; a sfătuit şi a ajutat pe Domnitorul Vasile Lupu să aducă tipografia şi să întemeieze un colegiu după modelul celui de la Chiev; a împlinit misiuni diplomatice peste hotarele Moldovei; a luat parte la Sinodul de la Iaşi contribuind la stabilirea relaţiilor de armonie între teologii «greci» şi «ruteni»; a convocat în 1645, la Iaşi, un sinod al arhiereilor din Moldova şi Ţara Romînească pentru a discuta Catehismul cel calvinesc, s-a îngrijit de starea materială şi mai cu seamă morală şi intelectuală a clericilor; a apărat ortodoxia prin tipăriturile sale; a lucrat pentru unitatea semiinţiei şi a ortodoxiei romîneşti; are originalitate în ce priveşte conţinutul şi forma scrierilor sale; a înfrînt tradiţia care obliga pe traducător sau scriitor să ţină seamă de ordinea literară a originalelor slavone sau greceşti; a fixat, în mare măsură, în scrierile sale, limba vorbită de popor îndepărtînd, însă, unele particularităţi fo-

netice gramaticale și lexicale; s-a silit să dea formă frumoasă limbii literare romîne.

Preocupările și înfăptuirile Mitropolitului Varlaam au fost posibile în atmosfera politică și socială din prima jumătate a secolului XVII. El a avut un prețios ajutor de la Domnul Vasile Lupu și de la Mitropolitul Petru Movilă al Chievului. Prin aceste importante preocupări și înfăptuiri acest mare Mitropolit și-a fixat un loc de cinste în Biserica Ortodoxă romînă, în istoria culturii romîne vechi și între făuritorii limbii literare romîne.

Preot SCARLAT PORCESCU

BIBLIOGRAFIE

Bianu I., Despre introducerea limbii romînești în Biserica romînilor, București 1904.

Bibliografia romînească veche I 1508-1830 de I. Bianu și N. Hodoș.

Cartojan N., Istoria literaturii romîne vechi. II, Buc. 1942.

Ciurea Al. Scurtă contribuție la istoria Mitropoliei Moldovei (1504-1622). Mitropolia Moldovei și Sucevei, 10-11 anul 1955 Iași.

Constantinescu Iași P., Relațiile culturale romîno-ruse în trecut, Buc. 1924.

Chițescu N., Răspuns la Catehismul calvinesc, B.O.R. oct. 1945.

Diplomatarium Italicum. II, Bul. Com. ist. a Romîniei XII, 1932.

Dincă Gh. Varlaam Mitropolitul Moldovei Buc. 1915.

Dragomir Silviu, Contribuții privitoare la relațiile Bisericii romînești cu Rusia în veacul al XVII-lea, Buc. 1911.

Giurescu C. C., Istoria romînilor, vol. III, partea I Buc. 1942.

Graur Al., Fondul principal al limbii romîne. Buc. 1957.

Grigoraș N., Situația clerului moldovenesc în prima jumătate a sec. al XVII-lea și reforma Domnitorului Miron Barnovschi, Mitropolia Moldovei și Sucevei nr. 1-2 anul 1957. Iași.

Iorga N., Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopole și a Bisericii Ortodoxe. Buc. 1913.

Iorga N., Istoria Bisericii romînești și a vieții religioase a Romînilor, I Buc. 1929.

Irineu Mitropolitul Moldovei, Petru Movilă și Sinodul de la Iași, Iași 1943.

Miron Costin, Letopisețul Țării Moldovei, ediția P. P. Panaitescu, Buc. 1944.

Moisescu I. Gh., Lupșa Ștefan și Al. Filipașcu, Istoria Bisericii Romîne, vol. I. București 1957.

Mureșanu Florea, Cazania lui Varlaam, 1643-1943, prezentare în imagini Cluj 1944.

Panaitescu P. P., L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archeveque des Kiev, dans les Principates roumaines, Paris 1926.

Pascu Giorge, Istoria literaturii romîne din secolul XVII, Iași 1922.

Pop N. Z. Augustin, Biografia Mitropolitului cărturar Varlaam al Moldovei, Buc. 1940.

Radu Basile, Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche, texte arabe et traduction française, Paris 1930, Patrologia orientalis, Tome XII, fasc. I.

Rosetti Al., Limba romînă în secolul al XIII-XVII-lea, Buc. 1956.

Russo D., Studii istorice greco-romîne, II, Buc. 1939.

Scorpan Grigore, Locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI și XVII, Cercetări istorice XIII-XVI 1940, XVII, 1943 Iași.

Șesan M., Limba poporului în biserică, Mitropolia Moldovei și Sucevei, 3-4, anul 1956 Iași.

Tanoviceanu I., Răsturnarea lui Vasile Lupu, Buc. 1901.

Veress Andrei, Scrisorile misionarului Bandinni din Moldova (1644-1650) Buc. 1926.

BISERICA MIRĂUŢI SUCEAVA

Întemeierea Statului Moldovei, la mijlocul veacului al XIV-lea a avut şi consecinţe de ordin bisericesc, după prevederea canonului 34 apostolic. De aceea voievozii moldoveni au insistat pe lîngă Patriarhia ecumenică să permită pentru Moldova înfiinţarea unei Mitropolii proprii. Pe cînd deci se discuta în jurul acestei probleme, voievodul Petru Mușat I (1375-1391) şi-a stabilit reşedinţa la Suceava şi a desemnat această localitate să fie şi sediu al Mitropoliei, pe care urmărea să o înfiinţeze. În acest scop el a zidit pe la 1380, mănăstirea Mirăuţilor pe lîngă mănăstirile de la Neamţ şi Rădăuţi, ca să-i fie reşedinţă noului ierarh moldovean.

Ce priveşte numele de «Mirăuţi», el nu este pe deplin lămurit, unii presupunînd că ar sta în legătură cu satul «Mirăuţul», la poalele cetăţii Suceava [1]), sau cu numele de «Mirăuţă» al familiei din loc [2]). Deşi se pare că n-ar fi stat o legătură între «mirăuţi» şi «sf. mir», pentru că în acest caz ar fi trebuit să se folosească termenul slavon de «pomazanie» pentru miruire, totuşi înclin a crede, că numele vine de la miruire, folosit în romîneşte, pentru că în acea mănăstire au fost miruiţi voievozii şi acolo se păstra sf. Mir pentru întreaga eparhie-mitropolie.

Hramul bisericii Mirăuţi a fost ales în persoana m. m. sf. Gheorghe şi mănăstirea era aşezată în preajma Curţii domneşti, în apropiere de biserica sf. Dumitru de azi. Biserica mănăstirii pare să fie prima zidită din piatră şi tradiţia locală duce originea ei pînă la Dragoş Vodă. Aici se stabili candidatul în mitropolit episcopul Iosif Mușatinul, pe cînd voievodul îşi zidea o cetate, de cealaltă parte a văii, ca să-i fie de adăpost în vremuri grele.

Odată cu înfiinţarea mitropoliei prin Roman Vodă Mușat, în 1391/2 Mirăuţii devin catedrala mitropolitană şi mănăstirea sediul mitropoliei. Aici e aşezat apoi mușatinul Alexandru cel Bun, care a lămurit problema mitropoliei cu patriarhia ecumenică, moaştele sf. Ioan cel Nou, aduse în 1402 la Suceava de la Cetatea Albă, rectitorind totodată întreaga zidire. Tot aici şi-a desfăşurat şi activitatea sa de dascăl aromînul Grigore Ţamblac. Dar biserica Mirăuţi a avut de suferit de pe urma frămîntărilor la domnie.

De aceea Ştefan cel Mare († 1504), dornic să vadă ţara înfloritoare, a rezidit şi biserica mănăstirii, probabil după tipul de mai înainte, fiind ajutat la aceasta de mitropolitii Teoctist

(—1477) și Gheorghe de la Neamț (—1511). Dar noile vremuri vitrege fac ca această ctitorie voievodală și reședință mitropolitană să aibă iar de suferit, poate în urma unor războiri sau prin foc, pe vremea «viforniței» lui Ștefăniță Vodă (—1527), încît este părăsită de fețele bisericești și mitropolitul Teoctist III se mută cu reședința, în 1522, la noua ctitorie de la sf. Gheorghe, a lui Ștefăniță, aducînd cu el și moaștele sf. Ioan, unde se află și astăzi. Puțini mai au grija fostului sediu mitropolitan, somptuos pe vremea lui Ștefan, mai ales cînd se mută capitala țării la Iași, în 1564 și apoi în 1630 îi urmează într-acolo și scaunul mitropoliei. Abia Vasile Lupu și mitropolitul Varlaam acordă atenție deosebită bisericii Mirăuți și o restaurează din temelii, în stilul ei vechi, rămînîndu-i mai departe numirea de «Mitropolia cea veche». Dar nici acum bucuria nu a fost de durată pentru că prezența cazacilor, a polonilor și a turcilor, precum și arderea cetății în 1675 au determinat și ruina nouă a Mirăuților. După răpirea Bucovinei de către austriaci, ruinile clădirilor au fost date pe rînd în arendă multor locuitori, ca material de construcție. După o serie de proteste, a răscumpărat locul maiorul pensionar Ioan Florea, în 1799, cu 220 florini și l-a dăruit în proprietatea bisericilor sf. Dumitru și sf. Nicolae. Apoi în 1854 clădirea bisericii a servit drept magazie militară și în urmă a fost arendată negustorilor ca depozit de piele.

Abia în 1880, ajungînd cărturarul Eudoxiu Hurmuzachi prefect al județului Suceava, el se înțelege cu curatorul Const. Turdean și cu Mitropolitul Silvestru Morariu, ca să se depună străduințele pentru restaurarea bisericii Mirăuți, cu ajutorul material al Fondului bisericesc, reparaturile necesitînd suma de cam 25.000 florini. După ani de zile de corespondență birocratică, restaurarea a început în 1898, ținînd pînă în 1903, sub grija arhitectului K. A. Romstorfer și patronajul Mitropolitului Vladimir de Repta. Pictura bisericii a fost îngrijită, în stil bizantin, de pictorul vienez Carol Jobst. Totuși în restaurare nu s-a ținut seama de caracteristica inițială a bisericii Mirăuților, încît ea apare într-o haină nouă și strălucitoare, dar oarecum străină de tradiție [3]).

II

Forma exterioară a bisericii Mirăuților, după restaurarea din 1903, aduce aminte de construcțiile din vremea lui Ștefan cel Mare, apropiindu-se de cea a sf. Ilie de la Suceava. Corpul clădirii cuprinde cele trei părți principale îndătinate, și anume pronaos, naos și altar ; absidele laterale ale naosului sînt încadrate de fiecare parte de cîte o pereche de contraforturi. În partea de apus, la intrare, s-a mai adăugat un exonartex, adică un pridvor, ca bază pentru un turn cu două etaje, deschis în partea inferioară, în care apoi s-au așezat clopotele. Acest exonartex este o caracteristică a secolului al XVI-lea, precum se întîlnește și la biserica mănăstirii Homor, unde însă nu este bază de turn, ci o îngustă intrare. Probabil că a fost adăogat atunci bisericii și restauratorii ultimi i-au înălțat zidurile [4]). Dacă s-ar lua ca

orientare faptul, că acest exonartex urmează tipul de la biserica Bălinești (1500) atunci s-ar putea afirma, că biserica Mirăuţi a fost restaurată de Ştefan cel Mare după 1500.

Turla bisericii are la bază mai întîi o zidire în careu, peste care se ridică o altă bază, în formă de stea cu 8 unghiuri. Același număr de feţe îl are și turla, cu tot atîtea geamuri înalte și subţiri, fiind încheiată sus cu ornamente tencuite. Acoperișul turnului, precum și al bisericii, prezentînd vîrfuri separate pentru altar, cele două abside laterale și pronaos, este înalt și din ţiglă colorată și smălţuită. Sub acoperiș și în jos spre linia de sus a contraforturilor, peretele este acoperit cu frize de figuri și scene bisericești.

Dar după concepţia specialiștilor, întreagă această restaurare a stricat aspectul vechi istoric al construcţiei, care poate fi frumoasă pentru un ochi de rînd, dar care nemulţumește întru totul ochiul unui cunoscător al artei moldovenești vechi [5]).

Ceea ce s-a păstrat și ceea ce constituie caracteristica bisericii Mirăuţi este acustica ei minunată. Dar ea nu se datorește unui calcul al rezonanţelor unghiulare, ci a fost anume urmărită în cursul vechii ei construcţii. Acest fapt s-a constatat odată cu restaurările din 1898, cînd s-au demolat boltiturile ruinei și s-au descoperit în ele niște oale de lut, care fiind zidite în perete, produceau acea admirabilă rezonanţă, ca și porumbeii de la Curtea de Argeș [6]).

O altă noutate este adîncitura din diaconic, în altar, cu o vatră în firidă și horn care duce afară, pentru păstrarea cărbunilor și ferirea altarului de afumare.

Departe de tradiţie este, după părerea specialiștilor, întreaga pictură bisericească, interioară și exterioară. Din zugrăveala veche nu se mai păstrează nimic, pictorul Jobst avînd grija să restaureze totul, cu pedanterie caracteristică. Coloritul este predominant roșu, galben și albastru și în genere ultima culoare, mai închisă, este întrebuinţată ca ton fundamental pentru crearea mediului picturilor, așa precum era în vremea lui Petru Rareș. Jobst a ţinut seamă de tipicul artei bizantine, în ceea ce privește repartizarea scenelor în frize, dar i-a dat o expresivitate modernă, neobișnuită de stilul moldovean. De altfel, pictura este fastuoasă, aureolele sfinţilor au luciu metalic și abundă ornamentele cu frunze, flori și linii.

În cupolă tronează Pantocratorul, iar în jos se înșirue frize cu figuri de îngeri, sfinți și martiri. Sub ferestrele cupolei mai sînt prezenţi și cei 7 înţelepţi antici, ca la Homor și Moldoviţa, (din 1530, 1536) și anume: Apoloniu, Solon, Tucidide, Plutarh, Platon, Aristotel și Filon, avînd însă din greșeală aureole, ca și sfinţii, vestind ei întruparea Mîntuitorului.

Reușite sînt cele 6 scene despre Crearea lumii, dispuse în jurul Tatălui ceresc, care mai este înconjurat și de cele 12 zodii, ceea ce simbolizează caracterul trecător al timpului. Dar multe din figurile de sfinţi, 13 de-a dreapta și 18 de-a stînga, sînt slab executate, deși au naturaleţă și veșminte bogate. Unii sfinţi, ca proorociţa Ana, Samuil și alţii sînt reușiţi în execuţie, precum și alte icoane din altar, ca ale sf. Ecaterina și Varvara. În

boltitura altarului, în absida mare, tronează icoana Maicii Domnului, înconjurată de îngeri, dintre care doi ţin cîte un glob în mînă, iar ceilalţi, 9 şi 9, sînt îndeosebi strălucitor încălţaţi.

Tot în altar mai sînt zugrăviţi cei patru mari ierarhi: sf. Vasile cel Mare, sf. Grigore din Nazianz, sf. Ioan Gură de Aur şi sf. Ioan Damaschinul. Dintre ierarhi sînt zugrăviţi 50 şi 27, în serii.

Proscomidierul are ca simbol al jertfei Mîntuitorului un rug, pe care este jertfit un ied. Deasupra stă un arhanghel şi dedesubt, se roagă Manoe cu soţia sa (Judecători 13), iar îngerul le vesteşte naşterea lui Samson.

Stîlpii interiori sînt pictaţi în patrate, la mijloc cu cruci mici aurii. Impresionant este tabloul Mîntuitorului, care binecuvîntează cu ambele mîni, avînd lîngă El pe cei 12 apostoli, ca mlădiţele viţei, după Ioan 15, 5 [7]).

Ce priveşte tabloul votiv, restauratorii au pus pe peretele drept, la marginea naosului, chipul lui Petre Voievod Muşat, iar pe cealaltă parte, în dreptul lui chipul împăratului Francisc Iosif I, ca al doilea ctitor!

Între alte stridenţe ale picturii mai trebuie semnalate şi următoarele modernisme: Adam sapă pămîntul cu un hîrleţ, iar Eva toarce din caer.

Tîmpla, iconostasul, este de asemenea nou, fiind sculptat în stil gotic. Icoanele sînt ceva mai mici, dar strălucesc la lumina interioară. Dispoziţia lor este următoarea, începînd de sus: sub crucea centrală se află icoana Mîntuitorului cu 3 îngeri, încadrată de cîte 6 figuri de prooroci în fiecare parte; apoi în rîndul al doilea urmează la mijloc Iisus Hristos ca arhiereu, încadrat de cei 12 apostoli, cîte 6 de fiecare parte; rîndul al treilea cuprinde la mijloc Cina cea de taină, iar în dreapta şi stînga ei se află cîte două rînduri de cîte trei praznice domneşti, deci în total 12. Deasupra uşilor împărăteşti este chipul sf. Năframe şi în dreapta şi stînga icoanele tipiconale, care încadrează uşile iconostasului. Sub ele, în jos, se află de la stînga spre dreapta: icoana şarpelui, a Mariei cu doi credincioşi, jertfa lui Avraam şi scara lui Iacob.

III

Dacă pictura şi construcţia actuală prezintă o valoare scăzută istorică şi artistică, în raport cu arta moldovenească, apoi ceea ce rămîne in memoria cercetătorilor şi a credincioşilor, este trecutul cultural al bisericii Mirăuţilor, de pe vremea lui Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare. Aici a activat Mitropolitul Iosif Muşatinul, ucenicul de la Neamţ al celor trei ucenici ai sf. Nicodim de la Tismana, care îndrumau viaţa monahală după tipul isihasmului atonit al sf. Grigore Palama. Aici a activat, din 1402, vestitul cărturar, numit «dascăl al Moldovei», Grigorie Ţamblac, de sînge aromîn şi rudă cu marele cărturar sf. Ciprian, sîrbul, Mitropolitul Moscovei, şi prieten cu vestitul Patriarh al bulgarilor Eutimie, amîndoi însufleţiţi promovatori ai teologiei

mîntuirii, aşa precum a lămurit-o sf. Grigore Palama. Ţamblac a fost numit dascăl la şcoala domnească de la Suceava şi conducea totodată şi prima şcoală bisericească pentru preoţi, de la mitropolie. A fost şi predicator domnesc şi de la el se păstrează 17 cuvîntări, despre sf. Gheorghe, sf. apostoli Petru şi Pavel, profetul Ilie, Duminica Floriilor, Joia Mare, Vinerea mare, Înălţarea Domnului, despre sf. Taine şi altele; el a mai compus binecunoscuta Viaţă a sf. Ioan cel Nou de la Suceava. În aceste cuvîntări, aşternute apoi în scris, în slavonă, Grigore Ţamblac insistă asupra faptului, că «harul Mîntuitorului se coboară asupra celui ce a primit cununa de martir» [8]), ceea ce dovedeşte limpede, că el aparţinea aceluiaşi mare curent bisericesc de la Bizanţ, pe care l-a iniţiat sf. Grigore Palama, şi care era o nouă explicare a teologiei mîntuirii, adusă de Hristos în lume. Adepţii acestei concepţii de înviorare duhovnicească erau pe pămîntul romînesc ucenicii sf. Nicodim de la Tismana, ucenicii patriarhului Eutimie, ajunşi pînă la mănăstirea de la Rădăuţi, şi ucenicii de la Suceava ai lui Ţamblac. Între aceştia poate fi socotit şi mai tîrziu pomenitul Moise filosoful de la Suceava.

Desigur, că la Mirăuţi a răsunat de timpuriu şi vorba romînească la cult şi în cuvîntări, fapt care desigur s-a întărit pe vremea Mitropolitului Teoctist (—1477), ucenicul marelui dascăl al ortodoxiei, Mitropolitul Marcu Eugenicul, adeptul teologiei palamite, faţă de şovăelnica purtare a ierarhilor presupuşi unionişti, după actul de la Florenţa. Despre aceasta ne mărturiseşte Dimitrie Cantemir, în Descrierea Moldovei, ediţia 1909, p. 267 s. cînd zice: «Teoctist... diacul lui Marcu Efesanul... au îndemnat pe Domnul... ca şi literile latine să le lipsească din ţara sa şi să primească în locul lor pe cele slavone», adică cirilica romînească. De atunci graiul romînesc a pătruns tot mai curajos în biserică şi în statul moldovenesc, circulînd chiar pe atunci manuscrisele Apostolului şi ale Psaltirii, cum este copia numită psaltirea Şcheiană, din 1482. Astfel mănăstirea şi biserica Mirăuţilor a fost martoră la introducerea limbii romîne în biserica moldovenilor, datorită impulsului intern permanent, de a cunoaşte învăţătura Evangheliei în limba poporului [9]). Această cerinţă s-a accentuat apoi prin cunoaşterea înviorării duhovniceşti, stimulată de teologia palamită, datorită activităţii reprezentanţilor ei iluştri mai sus pomeniţi.

Dar «viforniţa» lui Ştefăniţă a curmat această înflorire culturală, iar în incinta bisericii Mirăuţilor nu se pomeneşte de nici un mormînt sau pisanie veche. Astfel ea a ajuns să fie o ctitorie vitreg tratată de vremuri şi de oameni. Şi totuşi vrednicia ei de odinioară stăruie mai departe...

Prof. M. ŞESAN

NOTE BIBLIOGRAFICE

1) N. Iorga, Istoria Bisericii Romîneşti, vol. I, 1929, p. 63.
2) Onciul Is., Biserica Mirăuţilor din Suceava, Cernăuţi 1892 p. 4
3) Morariu V., Călăuza oraşului Suceava, 1930 passim; Reli S. Călăuza mo-

numentelor istorice din Eparhia Bucovinei, 1937 p. 112-115; idem, Istoria vieţii bisericeşti a romînilor, vol. I. 1942 p. 258 s. 267 s/.

4) Stefănescu I. D., L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et Moldavie, Paris 1929 p. 141.
5) G. Balş, Bisericile lui Ştefan cel Mare, 1928, p. 163; Stefănescu, L'evolution de la peinture..., texte 1928, p. 171.
6) Miron Cristea, Iconografia, Sibiu 1904, p. 39 nota.
7) Idem, op. cit. p. 38 s.
8) Reli, Istoria vieţii bisericeşti a romînilor, 1942 p. 264 s.
9) M. Şesan, Origina şi timpul primelor traduceri romîneşti ale sf. Scripturi, 1939 p. 89 ss.

ASPECTE DE VIAȚĂ DIN TRECUTUL ORAȘULUI SUCEAVA

1. — ORAȘUL ÎN TRECUT

Acum în ultimele secole ale primului mileniu al e. n. Românii din Transilvania au început să se întindă, pe cale pașnică, în regiunile din răsăritul Carpaților. În sec. XIII elementul românesc iese la iveală în toate părțile: în Transilvania, în Serbia, în dreapta și în stînga Oltului. Secolul al XIII-lea reprezintă unul din cele mai importante momente din viața poporului român: roirea elementului românesc în spre est, nord și nord-vest, fenomen de importanță covîrșitoare pentru acțiunea de răspîndire pașnică a Românilor. Această roire e determinată de: 1) cauze social-economice: intensificarea asupririi iobagilor români de către domini terrae — stăpînii de pămînt —, 2) de cauze religioase: încercările de convertire a Românilor la catolicism, dar și de 3) cauze politice: introducerea în Transilvania de către dinastia arpadină, în sec. XIII, a noii ordini feudale, cu constituirea statelor privilegiate, a așa numitelor «Universitates», adică a comunităților privilegiate ale ungurilor, sașilor și săcuilor, comunitate refuzată Românilor din motive confesionale. O consecință imediată și directă a introducerii noii ordini feudale a fost abrogarea vechilor drepturi ale poporului român, cîrmuit pînă atunci după vechi tradiții. Voevozii și cnejii români din Transilvania au fost deposedați de vechile lor drepturi politice.

Elementul românesc mai vechi din răsăritul Carpaților a primit prin noile elemente venite din Transilvania o nouă forță în expansiunea lui înspre frontierele etnice naturale din răsărit. Situația politică din estul Carpaților în ultimele secole ale primului mileniu și în cele dintîi trei secole al mileniului al doilea al e. n. nu împiedica acest proces de expansiune românească: pecenegii, apoi cumanii, iar după 1241 tătarii, ca popoare nomade, care trăiau din expediții de pradă în țările învecinate, aveau nevoie de o populație agricolă stabilă, care să le dea cereale și vite.

La jumătatea sec. XIV, cînd s-a întemeiat statul moldovean, teritoriul acestuia nu era o terra deserta, ci era împînzit de sate locuite de Români. Formațiuni politice românești au existat înainte de jumătatea sec. XIV în teritoriul viitoarei Moldove. Mărturiile istorice amintesc Țara Șipenițului. Termenul: *țară* indică o formațiune politică de origine pur românească. Se

vor fi pierdut unele documente externe, în care se făcea mențiune de existența altor formațiuni politice romîne în regiunea aceasta. O întîmplare fericită a făcut să se păstreze pentru Țara Romînească diploma pentru Ioaniți de la 1247. Dacă documentul acesta s-ar fi pierdut, astăzi noi n-am ști nimic despre existența celor patru formațiuni politice romînești din dreapta și stînga Oltului.

Elementul romîn maramureșan, coborît în Moldova în număr mic la jumătatea sec. XIV, a fost elementul organizator de stat, la fel cum, cu cîteva secole mai înainte, elementul vareg îndeplinise, după tradiție, același rol la slavii răsăriteni. Fără existența anterioară a unei numeroase populații romînești în Moldova voevozii Moldovei n-ar fi putut extinde dominațiunea lor, în curs de numai trei decenii, pînă la frontierele naturale ale statului, frontiere care, atunci, coincideau cu frontierele etnice.

Nevoile economice ale unei regiuni impun crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea normală a vieții economice din acea regiune. Un element indispensabil pentru progresul economic al unei regiuni e întemeierea de centre pentru schimbul de mărfuri, adică întemeierea de tîrguri. În jumătatea a doua a sec. XIII, dar mai ales în cea dintîi jumătate a sec. XIV începe să se desvolte un intens comerț între Polonia și porturile Mării Negre. Negustorii germani și armeni din Polonia, care făceau comerț cu ținuturile de lîngă Marea Neagră pe drumurile comerciale ce duceau de-a-lungul rîului Siret, pun bazele primelor așezări orășenești situate pe acest drum comercial. Astfel apar tîrgurile Siretului și al Sucevei.

Mulți s-au ostenit, să afle originea numelui orașului Suceava. E în afară de orișice îndoială însă, că numele orașului e luat de la numele rîului care trece prin apropiere, după cum crede și Dimitrie Cantemir[1]).

Pe locul noului tîrg a fost o așezare mai veche de plugari, numită Mirăuți. După întemeierea tîrgului această așezare a fost înglobată în cuprinsul tîrgului, constituind o suburbie a acestuia. Prima mențiune documentară cunoscută a tîrgului Sucevii e din 1388, cînd Suceava apare ca reședință a voievodului Petru I Mușatinul. Stabilirea capitalei țării la Suceava e punctul de plecare pentru rapida dezvoltare și înflorire a orașului. Organizarea administrativă a statului sub Alexandru cel Bun, cu așezarea înaltelor dregătorii centrale, aduse un nou avînt orașului. Pe lîngă meseriași și comercianți se așezară în Suceava înalții dregători și mulți boieri, aceștia în speranța dobîndirii unor dregătorii. Suceava ajunge centrul politic, economic și bisericesc al țării. Boierii și negustorii își construiesc solide și frumoase case de piatră. Suceava din timpul acela nu trebuie să ne-o închipuim drept un oraș cu străzi regulate și cu piețe, întărit cu ziduri și cu turnuri, ci o adunare de case împrăștiete, înconjurate de grădini și pomete. Strada principală care ducea spre curtea domnească, se numea Ulița Mare sau Ulița

---

1) **D. Cantemir** *Descrierea Moldovei*, trad. de G. Adamescu, pg. 18: „E așezată lîngă rîul Suceava, care se pare că i-a și dat numele".

boierească. În epoca lui de glorie şi de strălucire oraşul se întindea, la spus, în spre Sf. Ilie, pînă dincolo de podul Arenilor, spre NE în spre Şeptelici şi Iţcani, iar spre răsărit pînă în spre satul Lisaura. Intinsa ţarină Tătăraşi, aşezată la sud de oraş, era o suburbie a Sucevii. Voevozii şi boierii s-au luat la întrecere în acţiunea de ridicare de frumoase biserici de piatră. D. Cantemir ne relatează, că, în timpul cînd Suceava era capitala ţării, se aflau aici, în afară de casele domnitorului şi ale marilor boieri, 40 biserici de piatră, mai multe biserici de lemn şi 16.000 de case particulare [1]). În timpul acela deci Suceava avea o populaţie de aproape 100.000 locuitori. Dar chiar şi la jumătatea sec. XVII Suceava mai păstra încă ceva din vechea ei mărire. La 1646 Marcus Bandinus, «arhiepiscop de Marcianopole, Durostor şi Tomis şi administrator al bisericii apusene din Moldova», ne informează, că în Suceava erau peste 20.000 Romîni şi 3.000 armeni. Romînii aveau la acea dată 17 biserici şi o mănăstire de călugăriţe, iar armenii 4 biserici şi o episcopie cu sediul într-o mănăstire în afară de oraş [2]).

Factorul, care a contribuit în mare măsură la ridicarea şi înflorirea oraşului, a fost comerţul — comerţ de import, de export şi de transit. Privilegiul comercial, dat de Alexandru cel Bun negustorilor din Liov la 1408, ne dă o imagine vie a înfloritoarei vieţi comerciale, care pulsa în Suceava. Capitala Moldovei devine un mare antrepozit de mărfuri şi centrul întregului comerţ al Moldovei. Prin Suceava se scurg, în transit, mărfuri din Polonia în spre Transilvania, Ţara Romînească şi ţinuturile tătăreşti. În Suceava era vama cea mare a ţării. Postavul ce-l aduceau negustorii lioveni, trebuiau să-l vîndă «la descărcare numai în Suceava, iar în alte tîrguri nu au voe să-l vîndă». Din Suceava Liovenii cumpărău pentru ţara lor marfă tătărească şi marfă de peste mare, şi anume: mătasă, piper, camhă (matasă turcească), tebenci (podoabe pentru şei), tămîie, vin grecesc, scorţişoară. Din ţară se exportau următoarele produse: vite cornute, porci, oi, piei de veveriţă şi de vulpe, piei crude de oaie, piei de vite cornute. În Ţara Romînească Liovenii duceau postav, iar de acolo aduceau piper, lînă şi alte mărfuri. La fel duceau, în transit prin Moldova, postav la Bistriţa şi Braşov. Pentru toate mărfurile acestea se plătea vama principală în Suceava. Jderii, argintul, ceara şi caii buni de ţară erau opriţi la export. «Şi încă le-au dat voie să-şi ţie în Suceava o casă, iar în această casă să nu ţie cîrciumă, nici să nu facă bere, nici mied, nici măcelărie să nu ţie, nici pîne să nu vîndă [3])».

La 1448 Petru Vd. întăreşte negustorilor din Braşov şi din Ţara Bîrsei vechile privilegii comerciale. Între mărfurile importate se amintesc postavurile de Colonia, de Leubia, de Buda şi de Lehia. În confirmarea, de la 1460, a vechiului privilegiu comercial al Liovenilor, dată de Ştefan cel Mare, se amintesc, la import, mărfuri de largă întrebuinţare, necesare mai ales ţăra-

---

1) Ibidem, pg. 18.
2) Codex Bandinus, în An. Acad. Rom., t. XVII, s. ist., pg. 249.
3) **M. Costăchescu,** *Doc. mold. în. de Ştefan cel Mare,* II, pg. 636.

nilor: pînză litvană, pînză de Krosno, pînză nemțească, catifea, postav tăiat, nădragi, hars (stofă de lînă), cuțite, coase, seceri, lucruri de cositor, talere, cofițe, brîne ferecate și țevi, șofran, șepci, fiare de plug, săbii ungurești, paloșe «și alte mărfuri ce se țin de negoțul de mărunțișuri».

Examinarea mărfurilor importate ne arată o viață de bună stare și de lux a clasei stăpînitoare a țării, o viață de un înalt nivel de civilizație.

Și meseriile s-au desvoltat și au înflorit în tîrgul Sucevii, meserii în legătură, înainte de toate, cu satisfacerea nevoilor vieții de fiece zi a oamenilor. La 1597 Ieremia Movilă dă mănăstirii din Iții aprobarea să aducă și să așeze în satul de lîngă mănăstire oameni străini: «Orice fel de meșteri ar fi, sau cojocari, sau ciobotari sau curelari sau ori ce fel de meșteri ar fi [1])». La 1599 o evanghelie ce se află astăzi la mănăstirea Putna, «s-a ferecat cu mîna de țărînă a robului lui Dumnezeu Ioachim, argintarul din Suceava». În documentul dat la 1761 de Grigorie Ghica Voevod pentru stabilirea locului tîrgului de vite din Suceava, se amintesc mai multe categorii de meseriași: bogasării, mătăsarii, blănarii, abagerii, căldărarii, ciobotarii, opincarii, tălpălarii, olarii, steclarii [2])». Meseriașii erau organizați în bresle.

Dacă astăzi am avea cadastrul orașului din timpul domniei lui Vasile Lupu, cadastru care se mai găsea încă în Suceava în 1768 și care cuprindea «toate ulițile cu numele lor, apoi pe toți proprietarii de case și de bărăci», precum și toate bisericile, am putea reconstitui înfățișarea orașului și viața socială a Sucevii de la jumătatea sec. XVII [3]).

Cinstea tîrgului Sucevii de a fi fost scaun de reședință voevodală și mîndria de a fi fost centru comercial, în care erau depozitate mari bogății, au fost plătite cu grele suferințe. Năvăliri de oști străine, asedii grele, ocupații temporare străine au adus cumplite suferințe populației și distrugeri orașului. La 1564 capitala țării e mutată la Iași. Abia dacă sub Movilești Suceava mai e, cîtva timp, din nou capitala Moldovei. Cu mutarea scaunului de reședință la Iași începe decadența Sucevii. Inalții dregători și boerii îl urmează pe domn la Iași. Casele lor se ruinează. Numărul negustorilor moldoveni și armeni scade mereu. In aceiași măsură scade și importanța economică și politică a orașului. Din cauza luptelor din jurul orașului la sfîrșitul domniei lui Vasile Lupu și în timpul războaielor regelui polon Ioan Sobieschi cu Turcii, în ultimul sfert al sec. XVII, mulți locuitori se bejenesc. La 1775, după răpirea Bucovinei de către austrieci, trec în Moldova multe familii sucevene. D. Cantemir are accente elegiace despre starea Sucevii la începutul sec. XVIII: «Suceava, odinioară capitală întregii Moldove, reședința domnului și a mitropolitului. Astăzi mai toată zace în ruină». Bisericile și casele particulare

---

1) **T. Balan**, *Documente bucovinene*, II, pg. 54.
2) Același, Doc. bucov., V, pp. 151.
3) Vezi **R. Gassauer**, *Contribuțiuni la istoria Sucevei și a împrejurimei*, în Anuarul liceului ort. or, „Ștefan cel Mare" în Suceava, 1925-26, Suceava 1927, pg. IV,

«s-au năruit după plecarea de acolo a scaunului domnesc» [1]). Trist e şi tabloul, pe care-l zugrăveşte la 1784 geologul austriac Haquet: Suceava avea «numai cîteva sute de case de lemn, locuite în centru de armeni şi de evrei». Din mărirea trecută se văd turnuri şi ruinele cetăţii. Din 70-80 de biserici, cîte au fost mai înainte, după cum i s-a spus, atunci mai erau «abia biete patru» [2]). La începutul sec. XIX, în acţiunea oraşului Suceava în contra Mitropoliei Moldovei pentru redobîndirea unor terenuri usurpate de aceasta, se dă un tablou la fel de întunecat asupra stării oraşului: «din toate părţile ţara aceasta a fost înconjurată de războae... care din mulţimea războaielor s-au pustiit acest oraş, Suceava, împrăştindu-să norodul, unii în ţara leşască, alţii în Ardeal, şi aşa au rămas tîrgul mulţi ani pustiu» [3]).

In sec. XIX şi în jumătatea întăia a sec. XX Suceava a fost un tîrg simplu de provincie. Dar fiecare loc, fiecare piatră vorbeşte despre trecutul ei de mărire. In timpul dominaţiei apăsătoare habsurgice sufletele romînilor tresăreau înfiorate la vederea urmelor glorioase ale trecutului oraşului, mărturii ale timpurilor de glorie neştearsă, dar şi de lupte şi de sbucium.

I. Simionescu formulează aceste atît de adevărate aprecieri despre însemnătatea istorică a oraşului Suceava: «Nu sînt multe oraşe din ţară, care să cuprindă atîtea vii amintiri ale timpurilor de închegare naţională ca Suceava. La Tîrgovişte, la Curtea de Argeş se găsesc frumoase monumente şi vechi. Dar ele ne povestesc numai crîmpeie din succesiunea fenomenelor istorice, de demult întîmplate. Pietrele Sucevei sînt însă pagini neîntrerupte din sbuciumurile, cu care bătrînii noştri au putut să ne ţie pe pămîntul Moldovei scumpe. Intreaga perioadă de războae din veacul al XIV-lea pînă-n al XVII-lea, vremuri de răstrişte şi bejenii, de nesiguranţă, dar şi de glorie îşi găsesc pomenirea în vreun monument, cuprins în Suceava».

2. — VIAŢA RELIGIOASĂ

Începuturi de organizare a bisericii Moldovei întîlnim abia sub Petru I Muşatinul, care cere mitropolitului din Halici să-i sfinţească în episcopi doi egumeni de Mănăstiri, Iosif şi Meletie «oameni de ţară», adică Moldoveni. Aceştia sînt sfinţiţi episcopi pentru Moldova înainte de 1391 [4]). În timpul acela biserica Moldovei, lipsită încă de forme de organizare, nu era supusă nici scaunului de la Ohrida, nici patriarhiei constantinopolitane, dar nici mitropoliei din Halici. Cererea lui Petru I Muşatinul, adresată mitropolitului din Halici, se explică prin apropierea geografică a Haliciului de Moldova. În continuarea acţiunii de organizare a bisericii Moldovei Roman I VVd conferă Episcopului Iosif titlul de mitropolit al Moldovei. Patriarhia constantinopoli-

---

1) **D. Cantemir**, op. şi loc cit.
2) **N. Iorga**, *Ist. Rom. prin călători*, II, pg. 25.
3) **T. V. Stefanelli**, *Doc. din vechiul Ocol al Cîmpulungului Mold.*, Bucureşti, 1915, pg. 439.
4) **S. Reli**, *Istoria vieţii bisericeşti a romînilor*, 1942, pg. 244-245.

tană admite ridicarea bisericii Moldovei la rangul de mitropolie, dar refuză recunoașterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei și trimite, rînd pe rînd, pe candidații ei greci, Teodosie și Eremie, care însă nu sînt primiți de Moldoveni. Astfel se naște un conflict între biserica Moldovei și patriarhia de la Constantinopol. Patriarhul aruncă anatema asupra bisericii Moldovei. Sub Ștefan I VVd. se încearcă, fără succes, o împăcare. Moldovenii n-au voit să-i sacrifice pe înalții lor demnitari bisericești. Acest îndelungat conflict a fost aplanat abia la 1401 în urma unei solii trimise de Alexandru cel Bum la Constantinopol. Moldovenii își impun punctul lor de vedere. Patriahul de Constantinopol îl confirmă pe Iosif ca mitropolit al «Moldovlahiei», iar biserica Moldovei recunoaște autoritatea patriarhiei constantinopolitane. Conflictul s-a terminat deci printr-o biruință a drepturilor Moldovenilor. Opunerea acestora la încercarea patriarhiei de Constantinopol de a impune țării mitropoliți greci constituie un act de cumințenie politică și de demnitate națională.

Reședința mitropolitului se stabilește la Suceava. Biserica Mirăuților devine catedrală mitropolitană, calitate pe care și-o păstrează pînă în deceniul al treilea al sec. XVI, cînd nou întemeiata biserică a Sf. Gheorghe e ridicată la rangul de catedrală mitropolitană. Pe lîngă biserica Mirăuților exista o mănăstire acum de pe timpul domniei lui Petru I Mușatinul. Cronicarul Grigore Ureche relatează astfel actul constituirii mitropoliei Moldovei: Alexandru cel Bun «întăia dată au trimis la patriarhia de la răsărit, de au luat blagoslovenie și au făcut mitropolit și i-a dat scaun o sfîntă mănăstire în orașul Sucevei, să fie mitropolie, lîngă curtea domnească, dîndu-i multe sate și ocini, să fie de poslușanie sfintei mitropolii» [1]).

Un moment însemnat în viața religioasă a Sucevei, sub Alexandru cel Bun, îl constitue aducerea cu mare alaiu a moaștelor sfîntului Ioan cel Nou în capitala țării și așezarea lor în biserica catedrală a Mirăuților [2]). De atunci Suceava a devenit loc de pelerinaj pentru mii de credincioși, care caută alinare suferințelor trupești și mîngîiere și întărire sufletească.

Tradiția locală povestește o minune, săvîrșită de moaștele Sf. Ioan cel Nou în ziua de 2 iunie 1622. În acea zi tătarii care năvăliseră în Moldova, se apropiau amenințători de oraș, cu gînduri de jaf. Îngroziți, locuitorii fugeau, în grabă, spre cetatea din deal, pentru a se adăposti acolo. Mitropolitul, urmat de cler, a voit să ducă în cetate și moaștele sfîntului, dar nimeni n-a putut ridica sicriul cu sfintele moaște. Aceasta a fost un semn divin, că orașul va scăpa de urgia păgînilor. Într-adevăr, ploi torențiale au făcut să se reverse apele rîului Suceava și să inunde toată valea Sucevei, împiedecînd astfel trecerea Tătarilor. De

---

1) **Cronica lui Gr. Ureche**, *ed. M. Kogălniceanu, Cron. Rom.*, I, ed. 2 pg. 137.

1) Ibidem: „...multe rîvnind și nevoind spre cele de folos sufletului său, adus-au cu mare cheltuială, din țara păgînă, sfintele moaște ale marelui mucenic Ioan cel Nou și le-au pus întru a sa vestită cetate, ce este la orașul Suceava, cu mare cinste și pohvaiă, de fericirea domniei sale și de paza scaunului său".

atunci ziua de 2 iunie a fost așezată zi de pomenire a Sfîntului. La 1676, la retragerea din Moldova, regele polon Sobieski duce și moaștele sf. Ioan în Polonia, la Stryi, de unde, după patru ani, moaștele au fost mutate la Jolkiew, lîngă Liov. La 1783, la cererea episcopului Dosoftei Herescu și a populației bucovinene, împăratul Iosif II dispune aducerea moaștelor la Suceava.

La început mitropoliții Moldovei se intitulau numai: «ai Sucevii». La ceremonialul de înscăunare și încoronare a unui nou domn, mitropolitul avea un rol principal. Noul domn mergea cu mare alai la biserica catedrală. «În pragul sf. locaș venea înainte-i mitropolitul, precedat de doi purtători de făclii, îl tămîia cu cădelnița și, prezentîndu-i spre sărutare sf. cruce și sf. evanghelie, el, după ce se închina, întra în biserică». După oficierea serviciului divin obișnuit la astfel de ocazii, mitropolitul îi ungea domnului fruntea cu sf. mir și-i punea pe cap coroana de aur strălucitoare, împodobită cu pietre scumpe [1]).

Cîtva timp în sec. XV și la începutul sec. XVI mulți tineri clerici ruteni din Galiția obișnuiau să vie la Suceava pentru a fi hirotoniți de către mitropolitul Moldovei lîngă moaștele făcătoare de minuni ale Sf. Ioan cel Nou.

Cu mutarea scaunului de domnie la Iași se mută aici și scaunul mitropolitan. Ultimul mitropolit, care a păstorit la Suceava, a fost Teofan, ucenicul lui Macarie.

Pe lîngă mitropolie Alexandru cel Bun a înființat o școală de slavonie pentru pregătirea clerului și inițierea viitorilor dieci în meșteșugul scrisului și al cetitului. Probabil că la școala aceasta a funcționat cîtva timp ca învățător învățatul călugăr Grigorie Țamblac. Sub stăpînirea austriacă se înființează la 1786 la mănăstirea Sf. Ioan de pe lîngă fosta catedrală mitropolitană școala clericală, numită și școala catehetică pentru pregătirea clerului bucovinean, cu un curs de trei ani, sub conducerea ieromonahului sîrb Daniil Vlahovici, trimis de mitropolitul sîrb al Carlovițului. La 1789 școala aceasta a fost mutată la Cernăuți de Daniil Vlahovici, numit între timp episcop al Bucovinei.

În general clerul și Romînii din Suceava au dus o viață fără de prihană sub raport religios-moral, o viață în conformitate cu învățăturile Mîntuitorului. La jumătatea sec. XVII misionarul Bandinus are esclamații dureroase pentru starea de decadență a catolicior din Suceava și pentru lipsa de demnitate și de vrednicie pastorală a preoților acestora, dar n-are nici un cuvînt de critică la adresa Romînilor și a clerului ortodox.

Spiritul profund religios al Moldovenilor s-a manifestat prin zelul de a ridica numeroase biserici în tîrguri și în sate. După mărturia lui D. Cantemir, Suceava a avut în timpurile ei de mărire 40 biserici de piatră și mai multe biserici de lemn. Mutarea scaunului domnesc la Iași a avut drept urmare pentru fosta capitală a țării o decadență socială și economică. Populația scade. Multe biserici, lipsite de sprijinul voevozilor, boierilor și al negustorilor bogați, se risipesc și dispar. Procesul de ruinare și de distrugere a vechilor monumente arhitectonice religioase se ac-

---

1) **D. Cantemir**, op. cit., pg. 50-51

centuiază după 1775. Stăpînirea austriacă duce o politică de înstrăinare a caracterului romînesc al oraşului şi de persecutare a elementului romînesc. La 1792 Oficiul Cercual trimite consistoriului gr. or. din Cernăuţi o notă în legătură cu reclamaţiile tîrgoveţilor romîni din Suceava referitoare la distrugerea unei vechi biserici din oraş şi la întrebuinţarea materialului pentru zidirea unei case particulare. Nota e revelatoare pentru atitudinea administraţiei austriece faţă de vechile monumente arhitectonice bucovinene: «Cîţiva ani în urmă s-a publicat un ordin al curţii imperiale, ca bisericile vechi şi neîntrebuinţate din Suceava şi materialul lor folositor să fie puse la dispoziţia amatorilor de construcţii noi de acolo şi să se întrebuinţeze de ori şi cine».

Episcopul Daniil Vlahovici, lipsit de ataşament faţă de vechile monumente religioase, nu se revoltă în contra acestei dispoziţii nedrepte, ci o aprobă: «Pentru clădirile cele vechi slobozenie este, că, de va trebui oricui dintre tîrgoveţi piatră pentru casă sau pentru alte zidiri noui, să ia dintr-însele» [1]). La 1777, din ordinul generalului Spény, s-a distrus biserica părăsită, zisă a Fetelor, [2]) în scopul clădirii unui magazin militar. Reprezentanţii Romînilor suceveni şi-au dat aprobarea pentru distrugerea acestei biserici numai cu condiţia, «să nu se mai ia piatră, de care va mai fi nevoie, de la bisericile pustiite, ci din ruinele castelului domnesc de lîngă biserica sf. Ioan sau din fosta baie». Cele două biserici, care stăteau ruinate, adică biserica Mirăuţilor şi biserica Precistei Îndurătoarei, să nu fie dărîmate, «căci sînt încă întregi şi se vor putea restaura cu vremea, cînd se va înmulţi populaţia» [3]). Biserica Mirăuţilor şi cea cu hramul Adormirii Maicii Domnului serveau, pe la 1790, drept magazii de provizii pentru trupele armatei austriece, iar biserica părăsită: Învierea Domnului, servea, la 1784, drept depozit pentru păstrarea materialelor de construcţie ale statului. Din ordin imperial biserica aceasta a fost restaurată şi dată romano-catolicilor pentru nevoile cultului lor. La 1791, cu aprobarea autorităţilor administrative austriece, neamţul Gutter, hirurg districtual, dărîmă biserica Adormirea Maicii Domnului [4]), iar materialul îl întrebuinţează pentru clădirea unei case proprii [5]).

Într-un fragment de registru de proprietăţi, pe care l-am mai aflat în 1946 în arhiva tribunalului din Suceava şi care făcea parte din cele cîteva tomuri, care constituiau aşa numitul «Commissionsprotocoll über die sämtlichen Privatbesitzungen in der

---

1) Vezi **S. Reli**, Lupta Romînilor din Suceava cu stăpînirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice din acest oraş în anii 1791-1794, extras din: Inchinare lui N. Iorga, Cluj 1931, pg. 5 şi 8.

2) Intr-un ispisoc dat de Grigorie Ioan Calimah Vd. în 1761 pentru stabilirea locului tîrgului vitelor în Suceava se face menţiune de biserica Fetelor: linia de demarcaţie a tîrgului vitelor pleacă de la *biserica Fetelor*, trece pe lîngă casa armeanului Piele Albă, apoi pe lîngă gardul bisericii sf. Dimitrie (T. Balan, Doc. buc., V. pag. 150).

3) **S. Reli,** Din viaţa religioasă şi bisericească a Sucevii în sec. XVII-XIX. Cernăuţi 1931, pg. 19.

4) Biserica Adormirea Precistei se afla „cam la mijlocul tîrgului" (S. Reli, Lupta Romînilor... p. 3).

5) Ibidem, pg. 1.

landesfürstlichen Stadt Suczawa» [1]) din 1784, am aflat informaţii referitoare la o parte din bisericile dispărute. Astfel se menţionează: biserica cu hramul Vinerea Mare (= Sf. Parascheva), zidită pe teren propriu de unul Niculce, situată nu departe de vechiul templu evreesc din str. Ştefăniţă Vodă; la 1784 biserica era o ruină; o biserică de piatră, părăsită, cu hramul Vovidenia, cu un cimitir în jur, aşezată lîngă o stradă, ce ducea din oraş înspre Areni; biserica cu hramul Sf. Teodor; pe locul acestei foste biserici se mai afla: «doar o grămadă de pietre»; partea cea mai mare a cimitirului bisericii o cuprinsese armeanul Nicolai Capri în raza grădinii sale; biserica, la acea dată doar o ruină, cu hramul Sf. Arhangeli, în uliţa Poni, lîngă casa lui Ion Capri; o biserică calvină, situată în apropierea şipotului celui mare; o biserică luterană, care la acea dată nu mai exista. Şi în suburbia Tătăraşilor au fost două biserici, menţionate cu ocazia asediului cetăţii de către trupele lui Gheorghe Ştefan la 1653. Aceste două biserici sînt amintite şi la 1813, în acţiunea tîrgoveţilor din Suceava în contra mitropoliei Moldovei: «Două locuri de biserică cunoscute, ce au fost din vechi pe dealul Tătăraşi» [2]). Din reclamaţia aceasta aflăm şi despre existenţa unei biserici de lemn, cu hramul Ispasul (= Înălţarea Domnului): «numai fundamenturile ei au fost de piatră şi este aproape de biserica cea mare, mitropolia... aşa ar fi de departe ca la 50 de stînjeni... şi la facire căsarnilor împărăteşti ce s-au început a să zidi, s-au luat piatra din fundamentul acela la căsarnii» [3]).

La 1784 delegaţii oraşului, în frunte cu starostele George Tupilat, răspund, în faţa comisiei austriece de delimitare, la întrebarea: «Ce biserici au fost în Suceava?»: «Au fost multe biserici în oraş, şi anume, biserici moldoveneşti de piatră: Vovidenia sau Intrarea în biserică, altă biserică, numită biserica Albă, biserica sf. Teodor, Sf. Arhangheli, biserica Învierii, biserica mitropolitană sf. Gheorghe, vechea biserică mitropolitană, sf. Paraschiva, sf. Ioan, sf. Dimitrie, Naşterea sf. Ioan, Adormirea Maicii Domnului, numită şi biserica din Iţcani, Barnovschi şi sf. Nicolai, apoi cinci biserici armeneşti şi două ungureşti sau săseşti [4])».

În primele timpuri după întemeierea Moldovei a existat în Suceava o puternică colonie catolică, alcătuită mai ales din Nemţi. În cursul timpului însă elementul catolic scade ca număr şi ca importanţă. Situaţia de decadenţă a catolicilor suceveni la mijlocul sec. XVII ne-o înfăţişează Bandinus: «În oraş mai sunt încă două biserici catolice de piatră. Odinioară au fost mai multe. Una e părăsită, în grădina lui Vodă. Principele voia s-o dărîme, dar mitropolitul său l-a împiedicat, ca să nu facă, după exemplul lui, acelaşi lucru şi regele polonilor cu bisericile grecilor din ţara sa». Cealaltă biserică catolică, reînoită în

1) Cele vreo şase tomuri ale registrului de proprietăţi cuprindeau informaţii extrem de importante referitoare la relaţiile de proprietate, viaţa socială şi topografia oraşului. În timpul ultimului război mondial aceste tomuri au dispărut.

2) **T. V. Ştefanelli**, op. şi loc. cit.

3) Ibidem.

4) **R. Gassauer**, op. cit., pg. 27.

1638, se afla spre meazănoapte de curtea domnească. Bandinus e cuprins de adîncă durere în fața stării de decadență a catolicismului în orașul Suceava: «Văduvite jelesc acum bisericile Sucevii, care odată erau în floare prin săvîrșirea sfintelor taine și prin frecvența poporului. Mulți dintre urmașii celor morți au trecut la schismatici (= ortodocși» [1]).

În 1606 Suceava a fost în mod temporar sediul episcopatului catolic de Bacău.

Unul din cele mai vechi elemente etnice străine în Moldova au fost armenii, veniți aici la început, din Polonia, pe la jumătatea sec. XIV, cînd, odată cu începerea expansiunii polone în spre Moldova, se deschide drumul de negoț spre Marea Neagră. Secole de-a-rîndul a existat în Suceava o numeroasă colonie armeană. Negustorii armeni au contribuit la ridicarea economică a orașului ca mijlocitori ai comerțului între Polonia și orient, prin Moldova. Mulțimea armenilor în Suceava, în trecut, ne-o atestă numărul mare de biserici armenești în acest oraș. Organizarea bisericii armene în Moldova datează de pe timpul lui Petru Vodă Mușatinul, care, în 1384, supune bisericile armenești din Moldova episcopului armean din Liov. La 1401, iulie 30, Alexandrul cel Bun dă cunoscutul hrisov pentru fondarea episcopiei armene din Suceava: «Acest adevărat Ohanes, episcop armenesc, a venit la noi, la scaunul nostru cel moldovenesc, și s-a prezentat nouă cu drepte scrisori ale patriarhului ecumenic Antonie de Constantinopol, pentru că pe patriarhul lor armenesc nu l-am cunoscut încă, ca să se ridice la această episcopie... Deci noi am dat episcopului armenesc Ohanes bisericile armenești și pe popii lor. În întreaga noastră țară va avea putere asupra armenilor cu dreptul său episcopal. I-am dat scaun în Suceava, în cetatea noastră» [2]). Episcopia armeană din Suceava e pusă sub ascultarea celei din Liov. La episcopie se desfășoară și o activitate culturală. Din 1659 datează un manuscris armean, scris de diaconul Avedic și de fiul lui, episcopul Minas al Sucevii [3]). Bandinus ne dă informații despre armenii din Suceava: ei aveau 4 biserici, iar episcopul lor locuia afară de oraș, într-o mănăstire vestită [4]). La 1745 Ioan Mavrocordat Vd. întărește episcopiei armene, «care este mai sus de tîrgul Sucevei», branițtea ei [5]). Ultimul episcop armean de Suceava a fost Minas Zilichtar-Oglu, care părăsește scaunul episcopal și pleacă în Transilvania, însoțit de numeroși armeni. Tradiția locală așează sediul scaunului episcopal armenesc la mănăstirea Zamca.

---

1) *Codex Bandinus*, publ. cit., pg. 247-248.

2) **P. P. Panaitescu**, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava*, extras din Rev. Ist. Rom., IV, fascicola 1-4, București, 1935, pg. 5.

3) Ibidem, pg. 8.

4) Codex Bandinus, pg. 249.

5) **T. Balan**, *Doc. buc.*, IV, pg. 236.

3. — MONUMENTE ISTORICE

Oraşul Suceava e ca un muzeu sub cerul liber. Numeroase monumente istorice, unele în ruină, altele întregi, stau şi astăzi mărturie despre trecutul de strălucire al oraşului.

Din vechiul sistem de fortificaţii, ridicate pentru apărarea capitalei ţării, s-au păstrat ruinile cetăţii şi cele ale cetăţuiei Şeptelici [1]). Aşezată pe un deal înconjurat din trei părţi de prăpastii adînci, cetatea a fost secole de-a-rîndul un puternic bastion, de care s-au sfărîmat de atîtea ori încercările duşmanilor Moldovei de a îngenunchia ţara. A înfruntat multe şi grele asedii. Pentru a slăbi puterea de rezistenţă a Moldovenilor, turcii au dat ordine, la jumătatea sec. XVI, să se dărîme cetatea Sucevii. Astfel în timpul domniei a doua a lui Alexandru Lăpuşneanu cetatea a fost distrusă, în parte, prin foc [2]). Ieremia Movilă o restaurează. La 1600 Mihai Viteazul intră triumfător în cetate.

La 1673 cetatea a servit drept razim Polonilor în luptele lor cu Turcii. Pentru a împiedeca pe viitor adăpostirea oştilor duşmane în cetăţile din nordul Moldovei, vizirul ordonă, în 1675, lui Dumitraşco Vodă Cantacuzino să dărîme vestitele cetăţi Suceava şi Neamţul. «Şi au pus prav sub zidurile cetăţii», povesteşte cronicarul N. Costin, «şi i-au dat foc, însă prin aceasta nu s-au dărîmat. Deci au împlut-o cu lemne şi cu paie şi, dîndu-le acestora foc şi astfel slăbindu-i zidurile din pricina fierbinţelii de tot mari, s-au risipit cetatea». Şi astfel falnica cetate, «aprinzîndu-se lemnele îngrămădite într-însa, se prefăcu într-un cuptor uriaş, rug al măririi noastre celei vechi» (N. Iorga). Acţiunea de distrugere a fost continuată de dintele timpului şi de lăcomia şi nepăsarea administraţiei austriece, care permisese să se ia din cetate materiale de construcţie pentru ridicarea de case particulare. Pe timpul lui Dabija Vodă a fost în cetate o bănărie, care se pare că şi-a continuat activitatea şi sub Iliaş III Alexandru Vv., căci cronicarul N. Muste spune: «Era o bănărie în cetatea Sucevei, care era dela Dabija Vodă, şi făcea şalăi de aramă, carii numai aice în ţară înblau, 4 şalăi la un ban bun [3])».

Nu se cunosc împrejurările, în care s-a distrus vechea curte domnească, aşezată pe locul, unde astăzi se află liceul de fete, şi pe locurile din vecinătate. La 1784 fosta curte domnească era

---

1) Autorul acestor rînduri a început cel dintîi, în vara anului 1947, săpături la cetăţuia Şeptelici, săpături sistate din cauza lipsei de mijloace. La intervenţia lui, Comisia monumentelor istorice a declarat cetăţuia monument istoric.

2) **Gr. Ureche**, *Letop. I, 221:* „Pentru răsipirea cetăţilor Moldovei, Alexandru Vodă, vrînd să intre în voia Turcilor, precum se făgăduia înaintea împăratului, că va risipi cetăţile din Ţara Moldovei, numai să-i dea domnia, pentrucă înţelegînd împărăţia atîtea amestecături ce se făceau în ţară, au socotit ca să slăbească ţara din temelie, să nu se afle apărături. Şi au poroncit, cine va răsipi cetăţile den Moldova, aceluia va da domnia. Deci Alexandru Vodă, făcînd pre cuvîntul împăratului, au împlut cetăţile de lemne şi le-au aprins, de au ars şi s-au răsipit".

3) Cron. Rom., ed. M. Kogălniceanu, III, M. 6.

o ruină. Amintitul registru de proprietăţi din 1784 ne dă următoarele relaţii în legătură cu starea ei din acel an: «Ruinele şi locul curţii domneşti, care niciodată n-au fost dăruite, ci au rămas totdeauna proprietatea domnilor ţării. De oarece din curtea domnească de odinioară n-a mai rămas decît o grămadă de pietre, iar pe terenul ce se ţinea de aceasta s-au aşezat mai multe persoane private... [1]) li s-a acordat locuitorilor de pe acest teren dreptul de posesiune númai pînă cînd erariul va găsi de cuviinţă să întrebuinţeze acest teren pentru alte scopuri». Astăzi din vechea curte domnească n-a mai rămas decît un fragment de zid în curtea unei case mai jos de liceul de fete.

Din numeroasele biserici de odinioară se mai păstrează astăzi doar cîteva, care sînt o glorie a artei arhitectonice moldoveneşti din trecut. Cea mai veche biserică din Suceava e biserica Mirăuţilor, cu hramul Sf. Gheorghe, ctitorie a lui Petru Muşatinul, fostă pînă în deceniul al treilea al sec. XVI catedrală a mitropoliei şi biserică de încoronare a domnilor Moldovei. În cursul timpului biserica aceasta a avut o soartă tragică. Ştefan cel Mare a restaurat-o. Din deceniul al treilea al sec. XVI înainte ea a rămas părăsită. Probabil că în sec. XVII a fost restaurată din nou. La 1792 biserica era să dispară, căci un maistru de poştă neamţ făcea intervenţii pe lîngă autorităţile austriece competente pentru obţinerea materialului de construcţie din biserică. La 1793, într-o notă către oficiul cercual din Cernăuţi, guvernul galiţian aprobă, să fie dărîmată şi biserica Mirăuţilor, dacă va fi necesar. Numai dîrzenia, spiritul de solidaritate şi sentimentul de pietate al Romînilor suceveni faţă de vechile monumente istorice au putut-o salva de la distrugere. In 1794 au fost vîndute la licitaţie publică, în folosul fondului bisericesc al Bucovinei, curtea şi cimitirul acestei biserici. La licitaţie s-au prezentat numai doi străini. Procesul verbal încheiat în legătură cu rezultatul licitaţiei cuprinde următoarea notă oficială, interesantă şi caracteristică pentru atitudinea protestatară a Romînilor suceveni faţă de tendinţele de distugere ale oficialităţilor austriece: «Cauza pentru care s-au prezentat atît de puţini amatori de a cumpăra aceste parcele e mai ales faptul, că nici un Moldovean nu voeşte să-şi facă casă sau grădină pe un loc bisericesc» [2]). Pe la 1854 biserica servea drept magazin de cereale, iar mai tirziu drept magazin pentru păstrarea pieilor de vită şi a altor mărfuri. Către sfîrşitul sec. XIX, în urma propunerii lui Eudoxiu Hurmuzachi, fost prefect al districtului Suceava, şi în urma stăruitoarelor intervenţii ale marelui Mitropolit, Silvestru Morariu-Andrievici, guvernul austriac a aprobat restaurarea bisericii cu cheltuiala fondului bisericesc gr. ort. al Bucovinei.

O biserică monumentală, una din cele mai mari de pe tot

---

1) Din acelaşi registru de proprietăţi: „Ştefan Rusu şi-a ridicat o casă pe temeliile şi din pietrele curţii domneşti înainte de 3 ani", (în 1781). „Şi evreica Mucha din Fălticeni şi-a ridicat o casă pe terenul fostei curţi domneşti".

2) **S. Reli**, *Lupta Romînilor*...., pg. 11.

întinsul Moldovei, e biserica Sf. Gheorghe, numită și mănăstirea Sf. Ioan, fiindcă aici se află moaștele sf. Ioan cel Nou. Clădirea a fost începută de Bogdan Vd. la 1514 și a fost terminaţă la 1522 de fiul său, Ștefăniță Vd. după cum ne arată inscripţia slavonă de deasupra intrării în pridvor: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sf. Duh a vrut binecinstitorul și de Hristos iubitorul Io Bogdan Vd., prin mila lui dumnezeu domn al Țăriii Moldovei, să zidească biserica mitropoliei din Suceava, unde este hramul Sfîntului marelui mucenic și biruitorului Gheorghe și a început a o zidi în anul 7022 (=1514) și n-a putut s-o săvîrșească. Și fiul lui, Io Ștefan Vd., prin mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, cu ajutorul lui Dumnezeu a zidit-o de la ferestre în sus și a săvîrșit-o în anul 7030 (=1522), luna noembrie 6 și al domniei lui al șaselea an curgător. Și a fost sfinţită de mîna sfîntului mitropolit Kir Teoctist». De la început ea a devenit catedrală mitropolitană, calitate pe care a păstrat-o pînă la mutarea scaunului mitropolitan la Iași. În cursul luptelor de pe timpul lui Despot-Vodă biserica a suferit multe stricăciuni, reparate pe timpul lui Petru Șchiopul, care a ridicat, în 1589, și clopotnița de la intrare. Tot Petru Șchiopul a pus să se execute și frumoasa pictură, care impresionează prin tonalitatea ei dulce.

Data construirii pridvorului bisericii nu se poate stabili cu certitudine. Pe baza următoarei inscripţii de pe o piatră, care, cîndva, a fost scoasă de la locul ei de origine și așezată în zidul despărţitor dintre curtea bisericii și grădina mănăstirii: «Acest pridvor l-a făcut Teofan mitropolitul, care a venit de la mănăstirea Rîșca, în cinstea sfîntului marelui mucenic Ioan cel Nou, în zilele blagoslovitului domn al nostru, Io Petru Vd., în anul 7087», G. Balș atribuie mitropolitului Teofan construirea pridvorului. Pe Balș însă îl surprinde totala lipsă a unor urme de racordare a pridvorului cu corpul bisericii. Prof. Ioan Zugrav crede că pridvorul a fost construit odată cu corpul bisericii, de oarece «nu se vede nici o urmă de racordare a pridvorului și pisania, care pomenește de ctitoria lui Bogdan și Ștefăniță, se află pusă în fața intrării în pridvor»[1]). Inscripţia referitoare la pridvorul făcut de Teofan mitropolitul în 1579 nu se referă la pridvorul acestei biserici ci la altă biserică sau la vreun pridvoraș-porticul. Ultima restaurare a fost cea din 1898-1910, executată de arhitectul Romstorfer.

La 1783, după readucerea de la Jolkiew a moaștelor Sf. Ioan cel Nou, s-a întemeiat pe lîngă biserică o mănăstire. Aici a fost adăpostită, cîţiva ani, școala clericală, înfiinţată la 1786. În curtea bisericii se află o capelă, zidită de mitropolitul Anastasie Crimca pe timpul domniei lui Miron Barnovschi.

Biserica cu hramul Sf. Dumitru, situată peste drum de fosta

---

1) **Ioan Zugrav**, *Biserica Sf. Gheorghe de la mănăstirea Sf. Ioan din Suceava*, în Revista Mitropoliei Moldovei și Sucevei, XXXIII, nr. 5-7, Iași, 1957, pg. 473-474.

curte domnească, reprezintă tipul bisericilor din epoca lui Petru Rareș [1]).

Acest locaș de închinare e ctitorie a lui Petru Rareș, după cum ne informează inscripția, prinsă într-o ramă de baghete încrucișate la colțuri și care «prezintă particularitatea de a avea la partea ei superioară o sculptură, reprezentînd doi îngerași, care țin o cunună cu marca țării», [2]) motiv artistic adus din Italia: «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea sfîntului Duh a vrut binecinstitorul și de Hristos iubitorul Io Petru Voevod, prin mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovenești, fiul bătrînului Ștefan Voevod, să zidească biserica în mijlocul cetății Suceava, unde este hramul sfîntului, slăvitului, marelui mucenic și purtător de biruință, Dimitrie, izvorîtorul de mir. Și a început a zidi în anul 7042 (1534) august 10, și s-a isprăvit în anul 7043 (1535) august 30. Și s-a sfințit prin mîna prea sfințitului mitropolit Teofan». În interior s-a mai păstrăt încă, în parte, vechea pictură, astăzi într-o stare rea de conservare și înegrită de fum. În exterior se mai văd doar la turlă urme de pictură.

Pe la mijlocul sec. XVIII biserica sf. Dimitrie are un conflict cu armenii din Suceava din cauza mutării tîrgului de vite de pe locul bisericii. Mutarea oborului a avut drept urmare pierderea unor însemnate venituri pentru biserică. Constantin Mihail Cehan Racoviță Vd. face bisericii dreptate, dispunînd mutarea tîrgului de vite pe locul de mai înainte. Documentul dat de acest voevod în 1756 pentru biserica sf. Dimitrie prezintă o deosebită importanță, deoarece ne arată situația materială a bisericii și veniturile pe care le avea în acel timp. Reproducem partea esențială a documentului: «...cercetînd domnia mea această mai sus numită biserică, m-am încredințat, că este de tot lipsită de mijloace și n-are de nicăieri niciun venit. Și pricina a fost de a scăzut pînă într-atîta lipsă, pentru că mai înainte vreme avea agiutoriu, că tîrgul boilor din Suceava se făcea din gios de Sf. Dimitrie,... și dughenele cîte era pe locul bisericii sf. Dimitrie cum și pe locul domnesc, da cîte doi lei de dugheană besmen la biserică și cu acei bani se chivernisia trebuințele sale. Dară de la o vreme încoace, prin mijlocirea armenilor din Suceava, s-a mutat tîrgul boilor din sus în capul uliței din deal, lîngă biserica armenească, și sf. Dimitrie a rămas lipsit de besmenul locului. De care lucru înștiințîndu-mă domnia mea, n-am suferit strîmbătate sf. biserici și am hotărît cu această carte a domniei mele, ca tîrgul boilor să se facă din gios de sf. Dimitrie, în capul uliței, unde s-a mai făcut, iar de biserica armenească să fie lipsit tîrgul. Și iudeii ce au dughene pe locul bisericii cum și pe locul domnesc să aibă a da besmenul pentru loc cîte doi lei de dugheană pre an» [3]).

Spre sud-est de biserică, la o distanță de vreo 30 de metri, se află un puternic turn-clopotniță, cu patru etaje, zidit la 1561 de Alexandru Lăpușneanu, după cum ne arată inscripția: «Bine-

---

1) Detaliile architectonice la **G. Balș**, Bisericile moldovenești din veacul al XVI-lea, București, 1928, pg. 46-50.

2) Ibidem, pg. 49.

3) **T. Bălan**, Doc. bucov. V, pg. 149.

cinstitorul şi de Hristos iubitorul domn, Io Alexandru Vd., prin mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldoveneşti, a hotărît să zidească această clopotniţă în anul 7068 (sau 7069, ultima cifră nu se poate ceti bine)». Inscripţia e săpată într-o figură alcătuită din patru segmenţi de cerc, care încunjoară o frumoasă stemă a ţării, de un tip interesant: bourul cu gîtul gros, cuprins într-o floare.

La marginea oraşului, înspre Iţcani, se ridică, pe un mic platou, o biserică de proporţii reduse, cu pridvor deschis, «cu hramul Adormirii preasfintei şi binecuvîntatei stăpînei noastre, născătoare de Dumnezeu şi pururea Fecioară Maria»[1]). După unii, biserica ar fi fost zidită, pe locul altei biserici mai vechi distruse, de către călugăriţa Nastasia şi fiică-sa Anghelina[2]). G. Balş afirmă că biserica a fost zidită în primii ani ai sec. XVII («dacă nu chiar în cei din urmă ai veacului al XVI-lea»), înlocuind «o altă biserică mult mai veche, a cărei amintire s-a păstrat, pe cînd faptul reconstruirii ei totale—care este evident — a dispărut din memoria oamenilor[3]).

Şi vechea biserică dispărută şi cea nouă, care a înlocuit-o, au fost biserici ale unei vechi mănăstiri de călugăriţe, care exista acum la jumătatea sec. XVI, mănăstire numită: mănăstirea lui Iaţcu sau mănăstirea Iţcanilor ot Suceava. Mănăstirea a fost desfiinţată la 1776. La întrebarea: ce s-a întîmplat cu călugăriţele?, epitropul bisericii fostei mănăstiri, Mihai Blanar, declară, la 1782, în faţa comisiei austriece de delimitare: «Călugăriţele au avut certuri întreolaltă. Mitropolitul n-a putut suferi lucrul acesta şi le-a izgonit şi a aşezat un preot»[4]).

În centrul oraşului se află biserica cu hramul sf. Nicolai, zidită (sau, poate, numai reînoită) în 1611 de marele vistiernic Nicoară Prăjescul. Inscripţia, fixată în zid, spune: «cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea sfîntului Duh s-a început şi s-a făcut acest hram în numele ierarhului sf. Nicolai şi l-a reînoit dumnealui Nicoară Prăjescul, vel vistiernic, şi cneaghina lui Maria şi copii lor în anul 7119». O caracteristică de construcţie, care nu se mai întîlneşte la alte biserici din ţară, e boltirea altarului, pe care Balş o consideră «o anomalie»[5]).

În apropiere de fosta curte domnească se află mica biserică cu hramul Sf. Ioan Botezătorul. Biserica aceasta prezintă unele interesante particularităţi de construcţie. A fost zidită de Vasile Lupu, la 1643, ca paraclis al palatului domnesc. Inscripţia, împodobită cu stema ţării, «capul de zimbru, cu o coroană deasupra, închis într-un cerc alcătuit de două ramuri înfrunzite», are următorul cuprins: «Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu

---

1) Document de la Ieremia Movilă din 1597 (T. Balan, Doc. bucov. II, pg. 54).

2) **Victor Morariu,** *Călăuza istorică a oraşului Suceava,* Cernăuţi 1930, pg. 14.

3) **G. Balş,** *Bis. Mold. din veacurile al XVII-lea şi XVIII-lea,* Bucureşti, 1933, pg. 83.

4) **R. Gassauer,** op. cit., pg. 33.

5) **G. Balş,** op. cit., pg. 55.

6) Ibidem, pg. 151.

săvîrşirea sf. Duh Io Vasile Voevod, domn al Ţării Moldovei, a făcut această biserică, unde este hramul Naşterii Sfîntului prooroc şi înainte mergător şi botezător Ioan ; şi s-a săvîrşit la anul 7151 (=1643)».

O veche biserică moldovenească, înstrăinată mult timp, e biserica Învierii Domnului, zidită de Elena doamna, văduva lui Petru Rareş.

Inscripţia de deasupra uşii de intrare spune : «Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea sfîntului Duh, a început acest hram în numele Invierii lui Hristos, a făcut şi a isprăvit Elena, doamna lui Petru voevod, fiica lui Ioan Despot, ţar, pentru sufletul domnului ei, Petru voevod, şi pentru sine, în anul 7059 (=1551), luna Ianuarie, 15 zile». După răpirea Bucovinei de către austrieci biserica a fost restaurată şi dată romano-catolicilor pentru nevoile cultului lor. La 1838, după ridicarea actualei biserici romano-catolice din centrul oraşului, biserica a fost cedată Rutenilor «uniaţi» ca biserică parohială greco-catolică. Prin 1936 ea a revenit în patrimoniul Romînilor ortodocşi.

În Suceava armenii orientali au patru biserici : biserica sf. Cruci, zidită la 1521 de către Cristea Hankoian, biserica sf. Simion sau biserica Turnul Roşu, zidită, partea mai veche, de către armeanul Donig la 1513, iar partea mai nouă de către Şima (Simion) pe la 1600, biserica Sf. Auxentie de la Zamca, ridicată de Agopsin Vartanian din Liov şi biserica sf. Marii de la Hagigadar, zidită la 1512 de către Dragan Danovak.

Zamca constitue un complex alcătuit din mai multe construcţii. La intrare e o biserică-turn, care datează, probabil de pe timpul lui Alexandru cel Bun. Aici a fost o mănăstire armenească şi sediul episcopiei armene din Moldova. În curte e amintita biserică închinată sfîntului Auxentie. Într-un colţ al zidului înconjurător, în partea dinspre oraş, se află un turn înalt, construit la 1606, fost pe timpuri turn de strajă; astăzi turnul serveşte drept clopotniţă. Biserica e înconjurată cu un zid înalt, cu metereze, apoi, pe trei laturi, cu un val de pămînt şi cu şanţuri adînci. Valul şi şanţurile au fost făcute de oastea polonă a regelui Ioan Sobieschi, la 1691, în timpul expediţiei acestuia în contra voevodului moldovean Constantin Cantemir[1]).

Biserica de la Hagigadar (= împlinirea dorinţei) e situată la o depărtare de vreo 2 km. de Suceava «pe o culme rotundă, parcă ar fi făcută de mînă de om, pe-un gorgan înverzit» (N. Iorga).

Pe timpuri aici a fost o mănăstire de maici. Astăzi Hagigadarul e un loc de pelerinaj pentru armeni. Armenii care vin să se închine în acest sfînt lăcaş se tîrîe în genunchi pe coasta dealului în sus, de la piciorul dealului pînă sus pe culme.

NICOLAI GRĂMADĂ

---

1) **Nicolai Costin**, ed. Kogălniceanu, II, 38: „Însă în Suceava au făcut ocop pe giur capiştea armeneacsă despre Areani".

RECENZII

The Bible Translator. (Traducătorul bibliei) vol. 8, nr. 1, London 1957.

Revista The Bible Translator este publicaţia societăţilor biblice. Ea apare în al 8-lea an, de 4 ori la an, în Londra şi e redactată de un colectiv de 5 teologi biblicişti. Nr.1 din 1957 are de colaboratori pe M. Beegle, profesor de Vechiul Testament şi de limba ebraică la Seminarul biblic din New-Jork. Beegle este consultant în problemele biblice ale Vechiului Testament în societatea biblică americană. Publică aici, articolul de fond întitulat: Însemnătatea sulurilor Qumram pentru traducătorii bibliei (The Meaning of the Qumram, Scrolls for translators of the Bible). E vorba despre descoperirile biblice înfăptuite în 1947 într-o peşteră de lîngă Marea Moartă, în Palestina. Autorul articolului constată că sulurile de la Marea Moartă, care conţin manuscrise ebraice la cărţile Vechiului Testament confirmă caracterul istoric al textului masoretic, autenticitatea textului grecesc al Septuagintei, ca şi autoritatea celei dintîi traduceri la Vechiului Testament. Descoperirea este şi un izvor pentru restabilirea textului diferitelor variante biblice. Articolul al doilea este întitulat: Revizuirea Bibliei Tailandе (The Revizion of Thai Bible). Semnează Herbertt Grether, misionar în Tailanda, profesor la Seminarul din Chiengmai şi membru în colectivul pentru revizuirea Bibliei pentru cei din Tailanda. Dă cîteva directive în ce priveşte noua traducere a Bibliei. Ele privesc: formatul noii Biblii, ortografia, trimiterile şi în general probleme de limbă. Alt articol semnează Marion N. Cowan, misionar pentru traducerea Bibliei pe seama indienilor. El arată faza în care se găseşte această lucrare.. Samuei H. Elbert, filolog, specialist în limbile malaio-polinesiene şi profesor la Universitatea din Hawai. Discută, în articolul Possessives în Polynesia, probleme de filologie biblică. *J. C. Scharman*, misionar în Rodesia, face cîteva observaţii în legătură cu traducerea Bibliei; G. Henry Waterman face un raport despre conferinţa din Formosa privind traducerea Bibliei; F. Muliyil, profesor de Noul Testament la Colegiul teologic din Bangalore; S. India, descrie contribuţia adusă de misiunile creştine la traducerea Bibliei; E.M. Roulet, misionar în Sudan, studiază problema limbei în care s-ar putea traduce Biblia pentru credincioşii din teritoriul Africei franceze. Preferabil ar fi să se traducă în l. arabă; Paul L. Kiek, face o recenzie a cărţii: Principii şi probleme la traducerea Bibliei, de W. Schwarz, Cambridge, 1955.

Paginile 46-47 dau informaţii privind noile traduceri la Biblie (Translations News). E prevăzută pentru timpul apropiat publicarea Noului Testament grec, revizuirea Bibliei armene, revizuirea Bibliei arabe, etc.

Prof. N. NEAGA

Un preţios instrument de acţiune pentru pace.

Am înregistrat, cu legitimă curiozitate şi cu un deosebit interes, apariţia studiului intitulat: „Neomaltuzianismul şi teoria fertilităţii în scăderea solului în slujba imperialismului (Neomaltuzianstvo i teoria ubăvaiuşciego plodorodia pocivă na slujbe imperializma)", scris de dl. I. N. Antipov-Karataev, membru activ al Academiei de Ştiinţe a R. U. S. Tadjiesc, sub auspiciile Societăţii Panunionale pentru Răspîndirea Cunoştinţelor Politice şi Ştiinţifice şi publicat în editura „Cunoştinţă", Seria III, Nr. 18, Moscova 1954, Piaţa Nouă, casa 3/4, 23 pagini.

Într-adevăr, curiozitatea şi interesul nostru s-au dovedit din plin justificate, pentru că studiul aduce un material extrem de bogat, de preţios şi de concludent în materie.

Pentru a ilustra acest lucru şi pentru a da preoţimii posibilitatea de a se bucura, măcar în felul acesta, de orientările ce le oferă, vom reda rezumativ cuprinsul studiului în discuţie.

Mai întîi, autorul îşi motivează osteneala prin a arăta că Neomalthusianismul este una din „armele ideologice ale imperialiştilor, una din teoriile agresive ale timpului nostru". De aceia, el este „periculos pentru cauza păcii" mai ales pentru faptul că crainicii lui „îmbrăcîndu-se în toga savanţilor, filozofilor, rîvnitorilor pentru interesele omenirii, propovăduiesc în numele „ştiinţei" necesitatea exterminării popoarelor întregi. În consecinţă, „demascarea acestei ideologii... pe calea dezmînţirii ştiinţifice... este una din problemele vitale... ale învăţaţilor de frunte ai lumii întregi, pentrucă lupta împotriva neomaltuzianismului prezintă una din formele luptei pentru pace, libertate şi securitatea popoarelor".

După această scurtă introducere, savantul sovietic trece la prezentarea succintă a teoriei lui Malthus, pe care o supune următoarei critici ştiinţifice: Teoria lui Malthus este în întregime „o născocire", pentrucă „în realitate n-are loc sporul populaţiei în progresie geometrică". „Dacă afirmaţia lui Malthus privitor la faptul că populaţia pămîntului se dublează în fiecare 25 de ani, ar fi fost justă, în cei 150 de ani cari au trecut de la timpul lui Malthus, populaţia omenească a pămîntului trebuia să ajungă în prezent la 55 miliarde de oameni, pe cînd numărul populaţiei se ridică astăzi numai la circa 2,4 miliarde". După ce aduce date concludente în senzul descreşterii populaţiei în ţările capitaliste şi după ce face o comparaţie între situaţia din ţările capitaliste şi cea din U. R. S. S., autorul încheie această parte cu concluzia: „Astfel, ştiinţa şi practica dezmint intregal aiurelile maltuzianiste cu privire la „suprapopularea absolută" a pămîntului şi dovedesc, fără putinţă de dezmînţire, că şomajul, foametea şi sărăcia nu sînt rezultatul legilor „eterne" şi „abstracte" ale naturii, ci al legilor economice ale societăţii capitaliste".

Trecînd la prezentarea Neomalthusianismului, savantul sovietic înfăţişează mai întîi pe cel american. În frunte aşează pe bine cunoscutul William Vogt cu faimoasa sa carte „Calea spre salvare" (1948). Urmează apoi: Robert Kook: „Fertilitatea umană - dilema contemporană" (1951), potrivit părerii căruia „astăzi forţa cea mai ameninţătoare

în lume, după bomba atomică, este natalitatea nestăvilită". El sperie popoarele cu faptul că „U. R. S. S. se pregăteşte să înece lumea cu prunci comunişti". Ieşirea din această situaţie „catastrofală" o vede numai în reducerea artificială a populaţiei globului. 2) Geopoliticianul Beker cu articolul „Perspectivele creşterii populaţiei în raport cu resursele agricole mondiale", în care se plînge de insuficienţa mortalităţii oamenilor şi de ritmul creşterii populaţiei în U. R. S. S.; apoi ajunge la concluzia: exterminarea printr-un şir de războaie sîngeroase. Lorimer, autorul cărţii „Populaţia Uniunii Sovietice", în care afirmă că sporirea vertiginoasă a populaţiei în Uniunea Sovietică ameninţă securitatea altor ţări.

Neomalthusianismul e sprijinit de teoria aşa numitului „darwinism social", care îi arată cine anume e de prisos pe pămînt şi trebuie să fie exterminat: popoare şi rase „de valoare nedeplină din punct de vedere genetic".

Dintre englezi, autorul se reţine asupra următorilor neomalthusieni: 1) S. Orwin, care în articolul „Foamea mondială" (1952), susţine că problema foametei devine o problemă mondială din cauza că „populaţia lumii creşte cu o repeziciune „îngrozitoare"; regretă că „ciuma, ciuma neagră şi foametea nu mai sînt regulatorii operativi ai sporirii populaţiei". 2) Charles Lon preconizează uciderea oamenilor cari au atins vîrsta de 70 de ani.

Criticînd teza neomalthusianistă, autorul arată că „neomalthusianismul e folosit larg de imperialişti pentru justificarea politicii lor coloniale de jaf"; „calcule necomplicate arată că nu există în ţările înapoiate nici un pericol al suprapopulării; La a XVIII-a conferinţă ştiinţifică indiană, G. Klark a opinat că în Bengalia, provincia cea mai populată a Indiei şi cea mai încercată de foame, prin folosirea pămîntului bun s-ar putea hrăni o populaţie de două ori mai mare decît cea actuală.

În continuare, autorul constată că în ultimul timp neomalthusienii lansează tot mai mult chemări directe la război, care ar fi necesar pentru lichidarea „foametei mondiale". Ei merg mai departe decît Malthus şi fac reclama războiului ca „mijloc mai radical" al exterminării „oamenilor de prisos". Astfel, Pendle declară că războiul e „salvarea omenirii", Rebou califică războiul drept „singura rezolvare a problemei" şi apelează la începerea „omorului oamenilor" organizat ştiinţific.

Aducînd un plus de lămurire în ce priveşe suprapopularea relativă ca o consecinţă inevitabilă a modului capitalist de producţie, savantul sovietic arată că această suprapopulare relativă se ascute şi mai mult în perioada crizei generale a capitalismului. În această ordine de idei ne dă o seamă de date grăitoare în ce priveşte distrugerea barbară de către U. S. A. a „surplusurilor" (vezi pp. lo sq). Concomitent cu aceasta, se face reducerea suprafeţilor cultivate. Sfîrşind această parte, autorul conchide: „Astfel, cauza situaţiei lamentabile a maselor populare din ţările capitalului nu este „suprapopularea" născocită de maltuziani, ci modul capitalist de producţie, care îi aruncă pe muncitori la foamete, sărăcie şi şomaj" (p. 11).

Pentru a-şi susţine poziţia lor, neomalthusianiştii pretind că în-

tr-un viitor apropiat va seca „spaţiul vital“ pentru populaţia mereu în creştere a globului pă-mîntesc. Aşa fac de exemplu, William Vogt, Comitetul Agro-nomic al O. N. U.-lui şi geolo-gul C. Kellog.

Combătînd această teză, savan-tul nostru evidenţiază „falsitatea premiselor neomaltuzianiste cu privire la insuficienţa pămîntului“ şi la neajunsul „spaţiului vital“, folosind rezultatele ultimilor cal-cule ştiinţifice făcute în această direcţie şi stabileşte categoric, că „nu e cazul a vorbi de vreo insuficienţă a „spaţiului vital“. Toate afirmările neomaltuziene cu privire la aceasta sînt vădite născociri“ (p. 14).

Neomalthusianiştii actuali pri-vesc cu scepticism perspectivele nelimitate, pe care ştiinţa şi teh-nica le deschid producţiei indus-triale şi alimentare. De exemplu, Kook califică speranţele că ştiinţa e capabilă să rezolve problemele alimentaţiei drept „iluzie“ şi „basm pentru cei proşti“.

Supunînd unei critici juste acest punct de vedere, autorul arată cu date precise că numai folosirea energiei atomice oferă „posibilită-ţi enorme ale ridicării producti-vităţii muncii şi ale producţiei mărfurilor industriale şi alimenta-re“.

Din păcate însă, „sistemul capi-talist al economiei creiază piedici gigantice în calea folosirii realiză-rilor ştiinţifice în scopuri paşnice“. Deosebit de grăitor e în această privinţă faptul, că în U. S. A. se manifestă deja teama „că ener-gia atomică în viitor va deveni mai ieftină decît ori care alta“, că„ mii de descoperiri preţiose sînt cumpărate deja de monopoluri şi ţinute sub secret strict“, că este larg răspîndit aşa numitul sistem al „brevetelor umbrite“, care con-stă în cumpărarea, de la inven-tatori sau învăţaţi, nu numai a descoperirilor deja făcute, ci şi a tuturor posibilităţilor de viitor. Mai mult, monopolurile nu cruţă nimic„ pentru inventarea mijloa-celor mişcării regresive a tehni-cei“.

Concomitent cu acestă acţiune negativă a monopolurilor, „cele mai mari cuceriri ale minţii ome-neşti sînt folosite pentru produc-ţia armelor de distrugere în masă a oamenilor şi a valorilor mate-riale create de ei“ (p. 16).

Pentru a-şi întemeia poziţia lor, neomalthusianiştii recurg şi la „teo-ria fertilităţii în scădere a solului“.

Combătînd acestă teorie, sa-vantul nostru arată că ea igno-rează nivelul tehnicei şi al forţelor de producţie. Invocarea în spri-jinul ei a aşa ziselor recolte in-ferioare (în stagnare) nu este con-cludentă, pentrucă pricina scăderii recoltei în ţările capitaliste nu o constituiesc legile „eterne“ sau „na-turale“ şi nici „legea mitică a fertilităţii în scădere a solului“, ci chiar sistemul economic capi-talist cu folosirea hrăpăreaţă a re-surselor naturale şi în special a pămîntului.

Netemeinicia născocirilor des-pre acţiunea „legii fertilităţii în scădere a solului“, e scoasă la lumi-nă clară de ştiinţa sovietică. Cer-cetările învăţaţilor sovietici au stabilit că prin influenţarea com-plexă asupra condiţiilor de creş-tere a plantelor, prin asigurarea cerinţelor de hrană, apă, lumină ale acestora, se poate înlătura to-tal influenţa oricărui factor „limi-tativ“ şi asigura posibilităţi ne-limitate pentru ridicarea recoltei culturilor agricole.

Practica agriculturii sovietice, bazată pe o ştiinţă şi tehnică avan-sată, confirmă integral aceste con-cluzii. După o serie de informa-

ţii şi date grăitore în această privinţă, autorul stabileşte că teoria şi practica agriculturii socialiste dezmint „legea fertilităţii în scădere a solului“ şi dovedesc în chip convingător că „regimul socialist deschide posibilităţi nelimitate sporirii neîncetate a fertilităţi solurilor, creşterii neîncetate a recoltei culturilor agricole“.

In partea de încheiere a stdiului său, autorul insistă asupra colaborării strînse dintre neomalthusianism şi cosmopolitism, precum şi asupra politicii consecvente de pace a Uniunii Sovietice, „care corespunde intereselor vitale ale întregei omeniri“.

Oricît de cuprinzător şi de fidel ar fi rezumatul, el nu poate reda totul şi nici substitui citirea studiului însuşi în întregime. De aceea, ar fi foarte bine venită publicarea lui în traducerea romînească şi punerea sa, în felul acesta, la dispoziţia tuturor ostenitorilor pentru cauza sfîntă a păcii. Cu atît mai vîrtos, cu cît studiul aduce cele mai recente şi mai bogate date, reprezintă cea mai complectă contribuţie în materie, din cîte ştim c-au apărut în lagărul păcii.

Cunoaşterea lui chiar şi numai în rezumat, aşa cum o mijloceşte prezentarea noastră de aici, face de prisos stăruinţa în a arăta, că studiul în discuţie pune la îndemîna slujitorilor sfintelor altare, un preţios instrument de acţiune pentru pace, pentru viaţă, pentru progres, pentru fericire!...

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

Tiparul în ediţia liturghierului din 1956.

La începutul săptămînii Patimilor din aprilie 1957 preoţimea ieşeană a primit Liturghierul editat de Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă, tipărit în Bucureşti, 1956.

Cartea este în format potrivit, uşor de mînuit, are 464 pagini, e pe hîrtie velină şi se prezintă într-o legătură de pînză cu ornamente înflorite. Interiorul are tiparul în două culori tradiţionale: negru şi roşu, are numeroase vignete, frontispicii, gravuri, medalioane şi finaluri. Cuprinsul ei este cel tradiţional, făcîndu-se separaţie pentru capitole Rînduiala Litiei, Rînduiala Proscomidiei, Rînduiala Pregătirii Sfinţiţilor Slujitori.

Ca pe un odor de mult aşteptat, toţi au primit Liturghierul cu bucurie şi sărutîndu-i icoanele l-au introdus în Sfîntul Altar. Astfel, că cea dintîi liturghie săvîrşită pe el de preoţii ieşeni a fost Dumnezeeasca Liturghie a Marelui Vasilie din Joia Mare. În noaptea Învierii (21 aprilie) s-a săvîrşit cea dintîi Dumnezeiască Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur. A fost aceasta un prilej de mărire a bucuriei pascale pentru preoţime, ca şi pentru păstoriţi. Cu toţii au dat laudă lui Dumnezeu pentru această izbîndă a Institutului Biblic.

Mai mult de două decenii în revistele bisericeşti specialiştii profesori şi preoţi publică studii, contribuţii, comentarii şi păreri privind revizuirea, îndreptarea şi completarea cărţii liturgice. Şi iată că momentul apariţiei ei a sosit.

De îndreptarea textelor şi întregirea cuprinsului s-au ostenit: Prea Fericitul Părintele nostru Iustinian, Patriarhul Romîniei şi preotul Petre Vintilescu, profesor universitar onorar. Ostenitorii întemeindu-se pe învăţătura agonisită de-a lungul celor peste 30 de ani de slujire preoţească şi folosind pentru îndreptări şi întregiri cele mai bune Liturghiere din întreaga Ortodoxie, au împlinit lipsurile aflate în Liturghierele

romînești tipărite pînă acum, au lămurit și întregit îndrumările de tipic, pentru ca slujitorii bisericii ortodoxe romîne să aibe la îndemînă toate povățuirile spre săvîrșirea Sfintei Liturghii după drepta rînduială, *care trebuie să fie una pentru întrega biserică.* Pentru aceasta s-au dat îndrumările trebuitoare pentru lămurirea liturghisitorilor, au fost întregite unele părți din text, s-au făcut numeroase îmbunătățiri în cuprinsul rugăciunilor, păstrîndu-se înțelesul limpede și frumusețea graiului romînesc.

Preotul de enorie cercetîndu-l și folosindu-l practic în slujba sa, află Liturghierul întru tot vrednic de numele părinților diortositori, admiră exigența depusă pentru cuprinsul cărții și din depărtata sa enorie, depune la picioarele celor ce s-au ostenit smerite metanii și mulțumiri respectuoase.

* * *

Exigența ce au arătat-o îngrijitorii ediției Liturghierului în alegerea și completarea textului, se cere susținută de aceeiași exigență față de veșmîntul tiparului și ornamentația cărții.

Precum fiecare operă artistică poartă pecetea frămîntării adînci a creatorului, tot așa fiecare tipăritură bisericească poartă o taină a meșterului tipograf. Această taină el o arată în arta, preocuparea și credința de a da celor ce citesc și textului sfînt haina cea mai desăvîrșită.

Și după cum succesul unei piese constă în egală măsură în măiestria conținutului, dar și a prezentării (rampă, lumini, costume), tot așa și succesul de prezentare tipografică a unei cărți bisericești are doi termeni. Iar în cazul de față, cartea cîștigă prin conținut, și pierde prin faptul că nu atinge măiestria tipăriturilor anterioare.

Tipărirea unei cărți arată că, s-a folosit și s-a luat ce este mai bun, mai frumos și mai caracteristic din trecutul artei tipografice, la care se adaugă experiența și gustul meșterilor ce făuresc noua carte, ținînd seama că ea exprimă conținutul și avîntul epocii în care trăiesc.

Am cercetat și avut la îndemînă următoarele ediții de liturghii: Buzău, 1702; Tîrgoviște, 1713; București, 1728, 1741; Rîmnic 1767; Buzău, 1769; Blaj, 1786; Iași, 1794; Sibiu, 1798; Blaj, 1807; Rîmnic, 1817; Iași 1818; Chișinău, 1815; Sibiu, 1827; Iași, 1834; Buzău, 1840; Iași, 1845; M-rea Neamțu, 1860; precum și Moscova, 1798; Kiev 1877; Enetiisi (Veneția), 1778 și 1803.

Din ele se pot scoate cîteva note caracteristice pentru ediția Liturghierului din 1956.

a) În toate tipăriturile de mai sus, chipurile sfinților alcătuitori ai Liturghiei apar pe pagini întregi în partea stîngă a cărții. Or, în ediția de față, arta tipografului a schimbat chipurile din veac intrate în Liturghier a sfinților părinți: Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul. În locul lor la toate cele trei liturghii, a așezat chipul Mîntuitorului ca arhiereu pe tron, neîncadrat în chenar floral și fără Maica Domnului și a Sf. Ioan Botezătorul după cum se găsește în Liturghierul din București 1728.

Chipurile sfinților părinți alcătuitori apar în medalion în frontispiciu, acolo unde în tipăriturile cercetate apare Mîntuitorul binecuvîntînd, Sfînta Treime, Sfînta Cruce sau Hristos înviat.

Chipurile Sf. Părinți alcătuitori așezate pe pagina din stînga, după

rînduiala îndatinată sînt sărutate de preot la începutul fiecărei Liturghii.

b)Ediţia Liturghierului anului 1956, abundă prin zece şi mai mult de pagini întregi albe şi jumătăţi de pagini netipărite, ceea ce face ca să se piardă din omogenitatea cărţii sfinte.

În tipăriturile cercetate nu se află nicăiri locuri şi pagini albe. Sfîrşitul paginilor se însemna cu un motiv floral sau finaluri. Aceste finaluri nu sînt pe spaţii aşa de enorme faţă de gravură, ca cea împrimată la pag. 317. Paginile albe nu existau în Liturghierele vechi, fiindcă după titlul împodobit al cărţii pe verso era gravura Mîntuitorului ca Arhiereu pe tron, alături fiind Sfînta Fecioară Maria şi Sf. Ioan Botezătorul, cum e la cel din Buzău, 1702; sau icoana Bunei Vestire sau a Învierii. În Liturghierul de faţă pe lîngă acestea, putea să fie împrimată stema patriarhală, aşa cum obişnuiau şi altă dată mitropoliţii şi episcopii cu stemele lor.

Pagina albă după Rînduiala sau Tipicul se completa în Liturghierele vechi cu icoana hramului oraşului sau a mînăstirii unde se tipărea. Astfel Sf. Gheorghe apare în Liturghierul Mitropoliei Iaşi, 1834; Înălţarea Domnului la cel de la Mrea Neamţu, 1860, etc. În cazul de faţă trebuia să apară icoana sfinţilor întocmai cu apostolii Constantin şi Elena, patronul Mitropoliei Bucureşti.

Pagina albă, înainte de Rînduiala Sf. Împărtăşiri, are în unele Liturghiere gravura Hristos în Potir binecuvîntînd, Bucureşti, 1741, sau Hristos cu mîinile întinse, (1860) încadrată cu cuvinte liturgice sau scripturistice. Pagina albă înaintea ceasului al noulea, unde apare, are icoana Hristos răstignit.

c.-În toate tipăriturile cercetate în rîndul deasupra fiecărei pagini liturgice exista tipărit: Dumnezeeasca Liturghie a lui Ioan Hrisostom sau Gură de Aur; Dumnezeeasca Liturghie a marelui Vasile.

Aceste titluri atît de mult grăitoare sensibilităţii creştine sînt pierdute în ediţia de faţă, care repetă sec pe fiecare pagină: Liturghier, Liturghia Sf. Ioan Gură de aur; Liturghier, Liturghia Sf. Vasile cel Mare. Exigenţa faţă de arta tipografică şi tradiţia cărţilor, ne obligă să rugăm repunerea vechilor titluri la fiecare pagină.

Pe lîngă aceste note caracteristice, haina tipografică este redusă prin absenţa literelor ornamentale mari, a chenarelor florale sau a broderiei liturgice. Obositoarele linii drepte la chenar, repetarea de sute de ori a termenului Liturghier, caracterul mărunt şi lipsit de distincţie a literei de ectenie şi ecfonise, măresc pierderea frumuseţii tipăriturii.

Începătoarea literă a fiecărei Liturghii ornamentată în chip deosebit de mare şi înflorită în toate tipăriturile, inclusiv în manuscrisul grecesc liturgic din 1411 de la Biblioteca Universităţii Iaşi, cuprinde rîndurile întregului ecfonis. Litera începătoare B şi prezentarea grafică a primei pagini de liturghie avînd alături în stînga gravura Sf. Părinte Alcătuitor, formează ansamblul arhitectural al întregii tipărituri. Or, litera începătoare B. în ediţia de faţă, nu este nici măcar de mărimea literei începătoare a altor rugăciuni: Binecuvîntată... de la Liturghia Sf. Ioan (pag. 111) este mai mică decît Doamne.... (pag. 113).

Prezentarea paginii începătoare de la Liturghii coboară ecfonisul. Binecuvîntată.... în josul paginii,

lăsînd un spaţiu mult prea mare liber pe care nu-l leagă cu ectenia. Iar la Liturghia Sf. Vasile, ecfonisul este trecut chiar pe pagina a doua (pag. 180), lăsînd explicaţiilor premergătoare prezentarea grafică, ce nu poate fi ornamentată. Aceeaşi scădere o are şi Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite, a cărei început fiind pe partea stîngă, desparte chipul Mîntuitorului de primul ecfonis.

Printr-o folosire migăloasă a spaţiului putea să dispară tăierea ecfonisului din patru rînduri în două (pag. 189), ca să apară atît de sărăcăcios, începutul unei pagine care are numai un rînd şi un cuvînt.

Rugăciuni care în alte Liturghiere îşi evidenţiază însemnătatea prin însăşi aşezarea lor în fruntea paginii, în Liturghierul de faţă apar nesusţinute. Astfel, rugăciuni ca cea dinaintea Evangheliei, şi cea din timpul cîntării Heruvimice apar în josul paginii. Ecfonisul Binecuvîntării Trupului la Liturghia Sf. Vasile cu text de 4 rînduri, e chiar frînt în două (pag. 217).

Încărcătura de multe pagini arată exagerarea făcută de tipograf cu titlurile şi spaţiile mari. Astfel, în capitolele: Adunare de cereri la felurite trebuinţe din viaţa omului; în Liturghierele cercetate şi mai ales în cel al mitropolitului Veniamin, Iaşi 1834, cererile sînt tipărite succesiv, titlurile în negru sînt de mărime redusă faţă de cele de la Liturghie. În ediţia de faţă, fiecare cerere are titlul mare în roşu, unele în trei rînduri (pag. 338) şi caracterul literelor titlului depăşeşte chiar mărimea rugăciunilor şi a titlurilor Sfintelor Liturghii. Tot aşa şi la capitolul: Rugăciuni pentru binecuvîntarea prinoaselor şi a salciei.

În fine, tipăriturile cercetate cuprind variate chenare florale şi frontispicii cu palmetă şi medalioane, care constitue distincţia şi frumuseţea fiecăruia. Folosirea şi îmbogăţirea cu ţesăturile şi obiectele liturgice, printre care candela, chivotul, luminarea, cadelniţa, pocrovăţul, să preocupe şi să constitue un ţel pentru meşterul tipograf al cărţii bisericeşti. Încununarea ornamentaţiei cărţii liturgice prin care s-a continuat legătura cu izvoarele ortodoxiei, să fie şi gravurile urmelor de basilici şi biserici antice de pe pămîntul patriei.

Din aceste note şi reflexii însuşindu-şi tipograful făuritor de frumuseţe se va stărui să înfăptuiască cu pricepere şi zel ceea ce părinţii diortositori aduc prin învăţătură, experienţă şi rîvna creştină.-

Preoţimea de enorie aşteaptă ca în anul 1958, cînd se împlinesc 450 de ani de la tipărirea celui dintîi Liturghier şi a celei dintîi cărţi pe pămîntul romînesc (Tîrgovişte 1508), să apară o nouă ediţie vrednică de avîntul ce-l are Biserica Ortodoxă Romînă.

Preot PAUL MIHAIL

N. Filimon - Opere. E.S.P.L.A. 1957, îngrijită de N. Baiculescu, introducere de G. Ivaşcu. 2 vol. 22 lei.

Pentru istoria literaturii noastre, între alţi scriitori la loc de cinste se află figura dascălului de biserică Nicolae Filimon. Pentrucă Nicolae Filimon s-a bucurat - pe vremea sa - de celebritate în Muntenia pe cît Alecsandri dincolo de Milcov [1]).

Dascălul de biserică N. Filimon

1) N. Iorga. Schiţe din literatura romînă, vol. I, pag. 153.

s-a născut în familie de preot, fiu al protopopului Mihai sîn Mihai şi al preotesii Maria, la 6 sept. 1819. Copilăria şi-o petrece în preajma bisericii Ienii din Bucureşti, unde tatăl său era paroh şi epitrop. Holera din 1830 îl lasă orfan de tată. Mama sa, preoteasa Maria, îl dă la şcoala dascălului Chiru de pe lîngă aceiaşi biserică. La şcoală scopul urmărit era „de a feri copiii să ştrengărească pe uliţi, învăţîndu-i să ţie ison cîntăreţilor în strană, să citească Apostolul, să zică Tatăl nostru şi Crezul..."

N. Filimon se arată a fi isteţ la minte, dar şi plin de obrăznicii. Corecţiile prea usturătoare ale dascălului Chiru au determinat pe tînărul învăţăcel să fugă la boierul Scarlat Bărcănescu. Cu fiii acestuia a audiat timp de doi ani cursurile de la liceul sf. Sava.

În acelaşi timp N. Filimon îndeplineşte şi funcţia de paraclisier al bisericii Ienii din Bucureşti, unde mai tîrziu devine cîntăreţ. Despre această activitate s-au găsit şi însemnări: „Nicolae Filimonescu face cunoscut că s-au aflat în slujba sf. biserici a Ienii 13 ani şi la 14 ghenarie 1842 se tocmise cîntăreţ drept lei opt sute pă an". În acelaşi an devine „cîntăreţ absolut" adică primul la strana dreaptă.

Tînărul dascăl era apropiat de Anton Pann, Nănescu, Chiosea, Unghiurliu. I. Ghica lasă mărturie despre cunoştinţa lor. Se formau în epoca aceea, înaintea revoluţiei, grupări de tineret cu avînt de luptă, se ascuţeau spiritele şi se deschideau orizonturi. În acest grup de tineri N. Filimon îşi face repede admiratori prin darul de a memora producţiile poetice ale prietenilor săi şi prin faptul că le cînta ultimele arii auzite la operă. Erau în acel grup şi alţi dascăli, căci era o mîndrie a se şti că eşti cîntăreţ de biserică. Cei mai buni absolvenţi ai conservatorului de mai tîrziu erau recomandaţi episcopilor, ca „elemente vrednice a face parte din corul episcopal". Cîntăreţi bisericeşti ca Filimon, Chiosea (-fiul), Unghiurliu, „cei mai mari cîntăreţi ai bisericilor din Bucureşti" [1]) urmăreau şi viaţa muzicală laică. Astfel N. Filimon cunoştea opera italiană şi cea germană încă de la primile reprezentaţii din 1835 şi apoi cele din 1843. Cunoştinţele despre muzica bisericească ce şi le va fi însuşit şi de la alţi dascăli decît Chiru se îmbogăţesc cu altele despre muzica laică.

N. Filimon arată talent în muzică, pe lîngă slujba de dascăl el devine flautist şi corist la operă.

Tot ceea ce acumulase prin străduinţă ca autodidact şi prin practica sa de muzicant începe să fie aşternut pe hîrtie. La 38 de ani N. Filimon îşi face debutul în ale scrisului. Concepţia asupra muzicii, ansamblului scenic şi a reprezentaţiei se cristalizează în articole, care sînt de *critică muzicală*. Prima sa cronică se intitulează: „Paralelism între fosta direcţiune şi cele de astăzi", şi analizează activitatea teatrală şi muzicală din ţara noastră.

Aceste articole de critică muzicală, care-l consacră pe N. Filimon ca *primul muzicolog român*, înainte de a fi devenit romancier, îşi trag rădăcina în primul rînd din conştiinţa lui de cîntăreţ bisericesc. Căci dragostea pentru muzică a luat naştere din ascultarea armonioaselor cîntări psaltice. Atmosfera religioasă în

---

1) I. Ghica. Scrisori către V. Alecsandri, pag. 80.

care a crescut, educația sa, apropierea de strană din fragedă copilărie au pregătit premizele înclinațiilor viitoare.

Cronicarul muzical N. Filimon însă demonstra „pe lîngă experiența unui cîntăreț bisericesc, a unui corist și flautist dintr-un ansamblu de operă și cunoașterea temenică a istoriei muzicii, cu noțiuni despre compoziția muzicală, despre teoria și practica armoniei". N. Filimon prin aceste articole cu aspect de studiu-reportaj artistic se exercita pentru compunerile de mai tîrziu. Autorul urmărea să atragă interesul publicului pentru muzică. Subiectele operelor le înfățișează pe larg, acțiunea este explicată în momentele ei principale, sînt făcute ample analize ale interpretării rolurilor.

La acestea se adaugă reportajele de călătorie. Memorialul său începe la 29 iunie 1858, cînd N. Filimon pleacă în străinătate. Însemnările vor fi adunate sub titlul : *Excursiuni în Germania meridională*, memorii artistice, istorice și critice ; în 30 de capitole. Se arată în aceste însemnări spirit cultivat, om al măsurii și al bunului simț. Observațiile de ordin artistic abundă, astfel că mai mult decît informative, impresiile sale sînt instructive. De aceea par documentare unele capitole ca: „Kóvesdy Janos, Horvath Széchenyi sau muzica și dantul maghiar", „Strada ferată sau aburul întrebuințat ca agent mișcător" sau „Viena din punctul de vedere istoric și monumental", „Galeria de tablouri de la Belvedere". Cititorului îi sînt prezentate monumentele religioase, castelele imperiale, piețe publice, monumente comemorative. Și astăzi încă lectura paginilor memorialului său de călătorie deșteaptă interes. Căci N. Filimon are agerime în observații și remarcabile aptitudini de evocare. Față de Dinicu Golescu cu a sa : „Însemnare a călătoriei meale Constantin Radovici din Golești făcută în anul 1824-1826, N. Filimon este superior nu numai prin concepție, ci mai ales prin formulare artistică. El este un înaintaș și ca memorialist.

Dar N. Filimon este un precursor în orientarea scriitorilor romîni spre resursele folclorului romînesc. În revista „Țeranul romîn" scoasă de agronomul Ion Ionescu de la Brad el publică în 1862 la rubrica nou înființată : „literatură poporană", basmele : „Roman năzdrăvan", „Omul de piatră" și „Omul de flori cu barba de matasă sau povestea lui Făt Frumos". Aceste basme capătă o valoare propagandistică deosebită, mai ales prin precuvîntarea ce precede primul basm. Se spune acolo : „Poporul romîn este dotat de natură cu impresiuni poetice sublime și cu spirit satiric ; cîntecele lui de dor, baladele, ghicitorile cuprind într-însele idei poetice și epigramatice de o rară frumusețe ; din nenorocire însă aceste floricele suave ce formează literatura țăranilor noștri, nefiind adunate și tipărite, sînt în pericol a se pierde cu timpul". N. Filimon dă exemplu de adunare a folclorului, publicînd și două studii : „Jocul bănățean" și „Lăutarii și compositiunile lor".

Nu trecuse nici un deceniu de cînd V. Alecsandri publicase prima culegere de folclor romînesc și N. Filimon dă un impuls substanțial valorificării folclorului. Sub influența activității lui N. Filimon va începe și P. Ispirescu să culeagă și să publice basme.

În urma călătoriei în străinătate N. Filimon va scrie două nu-

vele cu subiecte neromîneşti: „Mateo Cipriani“ şi „Friederich Staaps sau atentatul de la Schonbrunn în contra lui Napoleon I“. Ele sînt sinteză şi rezultat al încercărilor de exprimare a convingerilor şi concepţiilor sale politice. Lupta pentru libertate este tema ambelor nuvele, eroii sînt jertfe în serviciul libertăţii.

„Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomii de mahala“ ne readuc în atmosfera Bucureştiului. De la biserica Ienii pînă la Pasajul Romîn, unde se petrece acţiunea, nu era decît un pas. Întîlnim mai ales în aceasta lucrare tipizarea naivă cu nume proprii ca: Rîmătorian, Găinescul, Rasolescu, ce prefigurează personaje carageliene. Aceste nuvele premerg apariţiei romanului, care-i va aduce consacrarea.-

Opera de îndelungată frămîntare, care-l ridică pe creator la nivelul marilor noştri scriitori ai sec. XIX-lea este romanul „Ciocoii vechi şi noi sau ce se naşte din pisică şoareci mînîncă“, ce a apărut în 1862.

Romanul, împărţit în capitole cu titluri sugestive, ne introduce direct în epoca descrisă prin închinarea: Domnilor ciocoi! Opera este o frescă a anilor dinaintea răscoalei din 1821, cînd începea să se consolideze noua clasă - ciocoimea.

Cunoscînd un vast material documentar, bazîndu-se pe fapte concrete, N. Filimon a reuşit să creeze o operă realistă. Metoda realistă a lui N. Filimon se reazimă o parte pe observaţie, alta pe documentare. Notaţia documentară întrece de multe ori efuziunea lirică. Ceea ce dă viaţă romanului sînt eroii tipici: Andronache Tuzluc, Dinu Păturică, Kera Duduca, Kir Costea Chiorul. Scriitorul i-a urmărit cu un adevarat reflector, dezvăluindu-le toate viciile, pătrunzînd pînă în cele mai ascunse unghere ale sufletului lor. Şi cunoscîndu-i aşa de bine ni i-a prezentat şi nouă tot atît de complet, ca să avem ce învăţa din cunoaşterea acestor tipuri.

Romanul este istoria unui parvenit. Eroul cărţii, Dinu Păturică suferă pe încet transformările ce-l vor duce spre bogăţie. Odată cu ascensiunea pe treptele societăţii, dînsul îşi perverteşte tot ce are mai bun, în vederea scopului de atins.

Măestria artistică cu care ne sînt prezentaţi eroii, fac ca valoarea lor intrinsecă de personaje realiste să crească, alcătuind împreună cu întîmplările pe care le au, un roman de o deosebită însemnătate pentru timpul în care a fost scris şi viabil prin calităţile sale pînă la noi.

Limba întrebuinţată de scriitor ajută la caracterizarea personajelor. Neologismele sînt folosite cu chibzuinţă, alese fiind cuvintele cu bogată sugestivitate. Comparaţiile împrumută termeni din cele mai variate domenii de cunoştinţe. Nu lipsesc cele de natură religioasă:

...„să ne plîngem păcatele ca proorocul Iona în pustie“.

...„un jăratec de curpeni din viţă sălbatecă în care inchiziţia ar fi putut să ardă o sută de eretici“.

...„fetele bogasierului simulau o modestie demnă de sfînta Cecilia“.

...„Toastul lui Vlad Boroboaţă şi amărăciunea cu care el pronunţă vivatul său, făcură în inima ciocoilor acea impresiune ce făcură odinioară literele de foc regelui Balthazar şi oaspeţilor săi“.

Apariţia romanului a stîrnit interes în cercurile de atunci şi

cîntăreţul bisericesc N. Filimon a fost numit şef al bunurilor de la Arhivele Statului. Moartea năprasnică curmă la 45 de ani viaţa scriitorului a cărui talent era în plină dezvoltare.

* * *

În procesul de reconsiderare a operelor scriitorilor înaintaşi figura creatorului primului roman realist, care a fost „Ciocoii vechi şi noi", se evidenţiază. Ediţia pe care o pune la îndemîna publicului colecţia „Clasicii romîni" reuneşte pentru prima dată toate scrierile lui N. Filimon în volum.

Introducerea la actuala ediţie e semnată de G. Ivaşcu.

Prefaţatorul dă multe amănunte privind viaţa şi activitatea lui N. Filimon şi face o amplă analiză asupra operei scriitorului. Cercetarea lui N. Filimon este integrată procesului de dezvoltare a literaturii noastre din sec. XIX-lea. Comparaţii şi apropieri de alţi scriitori contemporani lui sau înaintaşi ne duc la înţelegerea complexului proces de apariţie a acestui prim muzicolog, folclorist, romancier-dascăl de biserică.

În bibliotecile slujitorilor bisericii, printre alte opere să se găsească şi scrierile lui Nicolae Filimon, ce înainte de a deveni scriitor a fost slujitor al Domnului!

Z. PAUL

Teatrul naţional „Vasile Alecsandri" din Iaşi. 140 de ani de la primul spectacol în limba Romînă.

Cu prilejul aniversării de 140 de ani de la primul spectacol în limba romînă - aniversare care a avut loc anul acesta - Teatrul Naţional din Iaşi a primit numele marelui poet şi dramaturg moldovean Vasile Alecsandri şi a apărut un volum omagial, în care se face istoricul teatrului moldovenesc între anii 1816 - 1956.

In acest volum de 110 pagini, găsim mai întîi o introducere, semnată de Dl. Traian Ghiţescu, actualul director al teatrului Vasile Alecsandri, în care se motivează această sărbătoare, se arată foarte sumar importanţa culturală a acestui teatru şi se face făgăduinţa că personalul teatrului va lucra, ca şi în trecut, cu multă rîvnă, ca teatrul moldovensc să fie la înălţime şi să-şi atingă scopul pentru care este creiat.

Urmează apoi salutul instituţiilor de cultură şi artă din Iaşi, în care, recunoscîndu-se rolul important jucat de teatrul naţional din Iaşi în trecut, se fac urări pentru propăşirea lui viitoare.

Dl. N. D. Popa, în articolul documentat „Vasile Alecsandri", arată rolul important al celui, al cărui nume îl va purta pe viitor acest teatru şi analizează personalitatea şi opera lui dramatică.

Urmează urările făcute cu acest prilej de celelalte teatre din ţară.

Miezul volumului omagial este minunata lucrare semnată de dl. Sandu Teleajen, intitulată modest: „Insemnări pentru o istorie a Teatrului naţional din Iaşi", în care, foarte concentrat, dar în acelaşi timp şi bogat documentat, se face un istoric complect al teatrului moldovenesc de la nşterea lui şi pînă în zilele noatre. De altfel, era şi necesar acest istoric, pentru că privitor la Teatru moldovenesc nu cunoaştem decît lucrarea „Istoricul teatrului în Moldova" de T. Burada, în 2 volume, unul tipărit în 1915 şi altul în 1922, lucrare migăloasă şi amănunţită, dar rămasă necompletă, întrucît volumul II se încheie cu stagiunea din 1878 - 1879.

De altfel, lucrarea sistematică şi sintetică a Dlui Sandu Teleajen, înlocuieşte de minune lucrarea analitică de proporţii mari, a pomenitului istoric al teatrului din Moldova.

Urmează apoi rubricile: „Foştii directori şi directori de scenă îşi spun cuvîntul“ şi „Actorii despre teatrul lor“, în care găsim amintiri duioase ale celor ce au lucrat cu rîvnă pentu propăşirea teatrului moldovenesc.

O bogată şi artistică ilustrare a acestui volum, cu chipurile tuturor celor ce au jucat un rol important în trecutul teatrului naţional din Iaşi, a actorilor mai de seamă în roluri create de ei, apoi cu scene montate de anumiţi regisori şi directori de scenă şi cu fotografiile actualului personal al teatrului, precum şi eleganţa tiparului, fac ca această lucrare să fie citită cu mare plăcere şi admirată, chiar şi de persoane care nu prea au mare legătură cu teatrul.

N. D.

Omagiu la mortea poetului Mihai Codreanu.

Impovărat de ani, bătrînul Mihai Codreanu, maestru al sonetului romînesc, s-a stins din viaţă. Intelectualitatea ieşeană, foştii lui elevi de la Conservator, unii dintre ei artişti emeriţi, şi mulţi oameni ai muncii au căutat să-i arate marea lor preţuire prin participarea la înmormîntarea defunctului.

Părintele Constatin Nonea, vicarul Mitropoliei Moldovei, a ţinut un cuvînt de omagiere, pe care-l publicăm mai jos.

„Cutremuraţi de o firească emoţie ne-am strîns în jurul trupului ostenit şi adormit în slujba poeziei, al ctitorului sonetului romînesc: *maestru Mihai Codreanu.* Familia versului moldovenesc pierde pe un inegalabil dăltuitor de stih, care lasă în urma lui un parc împodobit cu *statui* cizelate din contrastele durerii şi ale bucuriei, ale luminii şi întunerecului, ale binelui şi ale răului, ale virtuţii şi ale păcatului, ale iubirii şi ale urii, ale vieţii şi ale morţii. O simţire vibrantă alambicată prin filtrul raţiunii pecetluieşte conţinutul încorsetat în strofe, încît gîndul cititorului este invitat să mediteze la orice încheietură de ritm şi rimă.

Versul maestrului Mihai Codreanu este rece, ca marmora, şi tăios ca scînteierile unei intelegenţe stăpînite. Din dăltuirea sonetului Mihai Codreanu s-a ridicat la la puritatea artei antice reprezentată prin Phidras şi Praxiteles, avînd în conştiinţa creiaţiei lui pururea prezentă „*olimpica sonetului măsură*".

Taci, nu striga, Revolta mea. Pe lîră
Nu vreau stridenţa gemetelor tale.
Iţi strînge-n frîu nemărginita jale,
Răbdînd arsura ei ca o martiră.

. . . . . .

Precum David din ropot de suspine
Si-a făurit cîntările senine,
Tu fă din plînsul tău literatură...

Tu pune peste rana ta adîncă
Olimpica sonetului măsură, -
Si de mai poţi zîmbi... zîmbeşte încă.

În adevăr e greu să zîmbeşti -cînd poposeşti pe nevedeala sonetelor *În faţa morţii, Nemurirea, Poveste veche, Rugăciunea lui Cain, Requiem* şi multe altele.

Maestru Mihai Codreanu a căutat să dezlege enigme rămase moştenire de la culturile vechi, enigme ce nu pot fi rezolvate printr=o ecuaţie sau printr=o ne=gaţie peremtorie. Spiritul său a fost frămîntat profund şi de aceea şi versurile lui deschid guri de genune în fundul cărora cloco=tesc vîltorile.

Figura marelui dispărut e soli=tară, ca a unui ascet al versului. Pururea i=a plăcut să fie olimpic şi olimpic a rămas şi în creaţia literară. Procesul creaţiei l=a so=cotit ca pe o durere a naşterii, o luptă a adevărului împotriva imposturii şi a minciunii.

Ştii tu să pui urechea la pămînt
S=asculţi galop de roib din depărtare?
Ştii tu s=abaţi cu puşca de calare
Trufaşul sbor de şoim pe culmi de vînt?

Ştii tu să pui în creator cuvînt,
Esenţa de trăită cugetare?
Ştii tu ca să nu ştii e lucru mare?
Poţi tu să ştii ce=s toate cîte sînt?

Învaţă toate=aceste; mai pe urmă,
În praf te du şi ca gaina scurmă
Vitalul tău grăunte de=adevăr.

De=abia atunci vei da cu barda=n Lună
Şi despicînd în zece, fir de păr,
Vei şti că Poezia nu=i minciună.

(Către Poet)

Cu toată izolarea lui olimpică, maestrul Mihai Codreanu nu s=a desprins din mijlocul realităţilor înconjurătoare. Lira lui a cîntat Iaşul, cetate de cultură, aşa cum îi apare în amurg sau în miezul nopţilor de vară.

Din deal, de pe Galata, umbre pale
Se=ntind în jos; pe drum clipesc lumine;
Iar Iaşul, îngrădit de verzi coline,
Sub raze de luceferi doarme=n vale.

(Iaşul)

Iar Patria găseşte în pana ma=relui poet un instrument de du=ioasă rezonanţă prin care copilul cetăţean ridică imn de iubire şi recunoştinţă pentru patrie, mama lui.

Eu n=o slăvesc ca pe=o icoană vagă,
Ci=n tot ce văd ea capătă=ntrupare;
În tot ce simt, fiorul ei tresare
Şi=n tot ce am, fiinţa ei mi=i dragă!

Ea=i munții mei și codrii plini de vlagă
Si=a rîurilor mele legănare.
Tot ce=i pustiu cînd sînt în depărtare,
Cînd oin spre ea, începe să m=atragă!

Mîndriea ei sînt eu în mii de fețe,
Trecut prin legiuirile semețe
Ce=i cuceriră soarta triumfală.

Prin ea mă simt turnat ca din aramă....
Și parcă=mi fierbe sîngele de fală
Că=i sînt copil și ea că=mi este mamă!

Iată icoana unui patriotism luminat plin de o atotcuprinză=toare umanitate.

Pe drumul celor peste optzeci de ani, maestrul Mihai Codreanu a întîlnit în cale vestigii ale ve=chilor culturi. El a poposit la fiecare din ele, căutînd să le descifreze conținutul și senzul. Cu aceeași pasiune s=a interesat de budism și de lumea vechi tes=tamentară. Nici de cuprinsul Noului Testament și de tradițiile religioase n=a fost străin, ci le=a acordat o atenție deosebită și printr=o tălmăcire personală le=a încrustat sonete remarcabile.

Acum solitarul maestru Mihai Codreanu se desparte din lumea celor ce l=au prețuit. Exemplul de comportare în mijlocul tine=relor talente literare este pildu=itor. Casa lui a fost deschisă tu=turor iar îndrumarea literară a fost dată cu mare dărnicie, ace=lora care au apelat la experien=ța lui bogată pe tărîmul artistic.

Lovit de crunta năpastă a or=birii fizice, maestrul Codreanu și=a găsit un sprijin în Katia, ge=neroasă femeie, devenită eroină prin spiritul ei de sacrificiu. Omagiind figura marelui dispă=rut, remarcăm, cu piozitate și acest spirit de jertfelnicie de care a fost capabilă o femeie, care a înțeles sufletul și suferința poetu=lui prin compasiune și iubire.

Și acum la despărțire, ca re=prezentant al Bisericii, ce pios omagiu îi pot aduce, altceva de=cît versurile dăltuite în cinstirea Tatălui ceresc, ocrotitorul celor vii și celor morți.

Iar cînd voi trece peste punte
Din Todeauna=n Niciodată
Să=mi steie mîna ta pe frunte;
Rogu=te Tată.

C. N.

De la palatele lui Irod la peștera Betleemului.

Octavian August, pe lîngă multele sale calități și defecte, îl avu și pe acela de a cunoaște pe oameni, de a se servi de ei, oricît de ticăloși ar fi fost, atîta timp cît îi putea aduce fo=loase.

Unele caracterizări a acestui împărat roman au fost formule lapidare ce au rămas în istorie. Așa, de pildă, despre Irod, de=numit de unii istorici greci „cel

mare", probabil datorită viciilor, şi pe care cu greu fiinţă omenească l-a putut întrece. Octavian aflînd că şi-a ucis pe proprii săi fii, Alexandru şi Aristobul, a exclamat: „mai bine să fii porcul lui Irod, decît fiul său". Într-adevăr, ca să-şi consolideze tronul şi ca să scape de intrigile de palat şi de familie, a găsit cu cale că este mai comod să expedieze la sînul strămoşului Avraam pe toţi inamicii săi. Unii dintre aceştia erau de faţă, alţii numai bănuiţi, ba ceea ce a fost şi mai tragic, numai închipuiţi, iar alţii, chiar fiinţe plăpînde, nevinovate, care nici n-ar fi putut face vreun rău. Aşa au fost miile de prunci din Betleem, ucişi, după cum ne povesteşte Sfîntul Evanghelist Matei, de necaz că a fost păcălit de magii care nu s-au mai dus să-l vestească unde au aflat pe pruncul Iisus.

Acest personaj feroce, pe care unii istorici au încercat să-l reabiliteze, a fost totuşi instrumentul realizării unor profeţii mesianice, cum este de pildă aceea a profetului Osia: „Cînd Israel era tînăr, eu îl iubeam şî din Egipt am chemat pe fiul meu" (XI, 1).

În anul 37 î. de Hr. Irod, recunoscut de senatul roman ca rege al Iudeei, a fost nevoit să lupte trei ani cu Antigon, ultimul principe din dinastia haşmoneilor. Originar din Edom sau Idumeia, regiune de sud a Iudeei, care cuprindea parte din peninsula Sinai şi nordul Arabiei, conducătorii poporului şi în special casta preoţească i s-au opus cu îndîrjire, căci nu puteau admite după comandamentul biblic, pe tronul lui David şi Solomon, un rege străin. („Nu vei pune în capul tău rege străin"). Lipsa lui de scrupule a fost doar egalată de o ambiţie nemărginită şi pentru a-şi impune autoritatea nu s-a dat în lături de a masacra întreg sanhedrinul, doar tinerii învăţaţi Hilel şi Şamai scăpînd cu viaţă.

Istoricul evreu de limbă greacă Iosif Flavius, în ale sale „*Antichităţi iudaice*", ne face o descriere amănunţită şi cuprinzătoare a cruzimilor „marelui" Irod. Astfel, povesteşte Iosif Flavius, (cap. XIV, „un bătrîn din Galileia, fanatic luptător, avea şapte fii şi cînd a dat ascultare poruncii lui Irod de a se preda, ieşind din peştera lor, a stat în gura peşterii şi şi-a ucis feciorii, unul cîte unul; cînd Irod a ridicat mîna, oprindu-l de a se sinucide, promiţîndu-i să nu-l pedepsească, bătrînul l-a înjurat din cauza originei sale edomite, aruncîndu-se apoi şi el în prăpastie".

Ca să-şi ridice prestigiul în faţa ziloţilor fanatici, după ce a masacrat pre toţi barbaţii urmaşi ai haşmoneilor legitimi, Irod nu s-a sfiit să se însoare cu Mariamne, nepoata lui Aristobul. Cucerind în sfîrşit Ierusalimul, datorită sprijinului acordat de trupele romane, acestea s-au dedat la un măcel atît de organizat, trecînd prin ascuţişul săbiei tot ce era fiinţă omenească, încît chiar crudul Irod s-a indignat şi a fost nevoit să ceară graţie pentru cei ce scăpaseră cu viaţă, spunînd generalului comandant Sosius: „Vor romanii să lase cetatea fără nici un locuitor şi s-ă o prade de toate avuţiile, aşa încît să mă lase să domnesc peste un pustiu?".

Suindu-se pe tron, cum spune un alt istoric, „tîrîndu-se ca o vulpe, a domnit ca un tiran şi a murit ca un cîine". Lista crimelor lui Irod este nesfîrşită, iar amintirea faptelor lui nefaste este

păstrată nu numai de istorici obiectivi, ca Iosif Flavius, dar a trecut pînă şi în folclorul popoarelor, cum dovedesc, de pildă, „*Irozii*“ noştri.

Menţionăm doar isprăvile lui cele mai însemnate: în anul 37 a omorît la Ierusalim 45 de nobili din familia macabeilor, confiscîndu-le proprietăţile în folos personal. În anul 35 şi-a ucis cumnatul, Aristobul al III-lea, fratele reginei Mariamne, pe care a ordonat să-l înece în Iordan. In anul 34 a pus să-l zugrume pe Iosif, cumnatul său, soţul sorei sale Solomeea. Bătrînul Hircan al II-lea, în vrîstă de 82 de ani, bunicul soţiet sale Mariamne, a lost şi el ucis, deşi Irod îi datora viaţa, căci îl salvase de la moarte în faţa Sanhedrinului. Anul 29 a fost şi el mai bogat în crime, căci atunci Irod şi-a ucis pe soţia Mariamne şi pe soacra sa Alexandra. Din crimă în crimă, Irod a ajuns ca în anul 7 să-şi omoare pe fii săi Alexandru şi Aristobul, în cetatea de la Sebastia, din Samaria. In anul 4 î. d. Hrs., anul morţii lui Irod, crimele sale au culminat. Cu cinci zile înainte de a închide ochii, a pus să fie închişi în hipodrom mulţi capi de familii bogate, dînd poruncă sorei sale Salomeea şi cumnatului său Alexas, ca imediat ce sufletul său va fi dus de diavol în iad, aceşti oameni să fie asasinaţi, astfel ca aristocraţia iudaică, în frunte cu tot poporul să plîngă cu adevărat moartea sa.

Un istoric al religiei, contemporan cu noi, Iosif Klausner, în cartea sa „*Iisus din Nazaret, viaţa timpul şi învaţătura sa*“, (ediţia engleză, London, 1929, pg. 151) ne spune: „Lui Irod nu-i displăcea nici spionarea supuşilor săi, căci se deghiza în haine de om din popor şi se amesteca în mulţime, noaptea, pentru a se informa de ceea ce se spune despre domnia lui. Cei care se opuneau reformelor sale erau persecutaţi în diferite moduri, iar pe ceilalţi îi punea să-i jure credinţă şi că vor asculta de toate ordinele date de autorităţile sale. Unii ascultau de aceste cereri, fie ca să-i facă plăcere, fie de teamă, dar toţi cei nemulţumiţi, sau care se plîngeau de abuzurile sale nemaipomenite, erau expediaţi în altă lume, prin felurite şiretlicuri“.

Abia a murit Irod şi mulţimile s-au năpustit asupra palatelor lui somptuoase, împînzite prin toate provinciile şi pe acolo pe unde în cei 37 de ani ai domniei lui, culegea din dulceaţa vieţii, cum erau palatele de la Ierihon, Betleem, Ierusalim şi Tiberiada, ale căror ruine se văd şi astăzi.

Cînd o delegaţie s-a dus la Roma, imediat după moartea lui Irod, l-au descris în felul următor lui Octavian August, deşi nu mai era nevoie, căci acesta îl cunoştea destul de bine: „El nu a fost un rege, ci cel mai barbar dintre tiranii care au stat vreodată pe un tron. A ucis oameni nenumăraţi, iar cei care au scăpat cu viaţa invidiau pe cei omoriţi. El nu şi-a torturat numai supuşii ci a oprimat cetăţi întregi. Unele cetăţi străine îi cinstesc memoria, dar pe ale sale proprii le-a distrus; a îmbogăţit popoare străine cu sîngele neamului său. Astfel, în locul vechii bunei stări şi a legilor tradiţionale, el a adus cea mai neagră mizerie şi fără-de-lege. Pe scurt, iudeii au suferit mai mult în cei cîţiva ani ai domniei lui Irod, decît au suferit părinţii lor de la robia Babi-

lonului şi pînă s-au întors în timpul domniei lui Xerxes".

În cei 35 de ani ai domniei lui sîngeroase, (39-4 î. d. Hr.) Irod a avut totuşi răgazul să se ocupe şi de înfăptuiri trainice, cum sînt construcţia din Ierusalim a „Turnului Antonia", în cadrul zidurilor de apărare ale cetăţii, pe care le-a construit şi consolidat, palatul măreţ din incinta cetăţii, alături de citadelă, o piaţă publică, un teatru roman şi un stadion pentru întrecerile sportive de gladiatori, pe care le favoriza în mod special, înconjurîndu-le pe toate cu colonade frumos sculptate. Opera lui cea mai de seamă rămîne însă desigur construcţia celui de al treilea templu, după ce l-a dărămat pe cel vechi al lui Zerubabel, cunoscut în istorie şi arheologie sub numele de „cel de al doilea templu", zidit la 520 î. Hr., după întoarcerea evreilor din captivitatea babilonică. Irod începu construirea celui de al treilea templu în anul 20 î. Hr. Istoricul citat mai sus, Iosif Flavius, spune că deşi nu a fost terminat după planurile iniţiale, a fost totuşi de o artă minunată.

În acest templu a intrat şi Iisus cu ucenicii săi, care, adresîndu-se Învăţătorului, i-au spus, arătîndu-I blocurile uriaşe de piatră ale zidurilor irodiene: „Învăţătorule, priveşte ce fel de pietre sînt acestea", la care li s-a dat răspunsul menţionat de Sfîntul Evanghelist Marcu, şi împlinit peste 40 de ani: *„Vedeţi aceste ziduri mari? Nu va rămîne piatră peste piatră, care să nu fie risipită"*...(XIII, 1-2).

Acestea erau condiţiile politice cu 35 de ani înainte de naşterea Mîntuitorului şi domnia sîngeroasă a regelui ucigaş nu se termină decît în anul 4 î. d. Hr. După cum ne spune însă Evanghelia Sfîntului Matei, Iosif şi Maria cu pruncul Iisus, au putut să se înapoieze la Nazaret, din fuga în Egipt, unde plecaseră după sfatul îngerului, numai după moartea lui Irod, ca ca să scape de furia regelui asasin de prunci.

Amintirea acestor lecturi din Iosif Flavius şi imaginea acestei figuri de groază a lui Irod, mă urmau acum aproape două decenii, pe cînd mă îndreptam în cortegiul miilor de credincioşi spre Biserica Naşterii din Betleem, spre a prăznui cel de al cincilea Crăciun la Sfintele Locuri.

În ajun ploase zdravăn, o ploaie rece. Acum ziua era limpede, cerul albastru, aerul străveziu. În urmă, casele de piatră sură şi albă din Ierusalim, turlele bisericilor, minaretele moscheelor şi zidurile crenelate ale cetăţii, luceau sub soarele cald, prietenos.

La stînga se întindea, ca un abis, valea Mării Moarte, cu oglinda aburită a apelor sale, înconjurată de munţii pustii de piatră seacă ai Moabului, de o parte şi de cealaltă, pustiul în care pe vremuri se retrăgeau acei ce rîvneau să se mîntuiască, ducîndu-şi viaţa în rugăciuni, departe de răutăţile lumii.

Am mers cale de o jumătate de ceas, prin livezile de măslini cu frunzuliţe încă verzi. O iarbă nouă începuse să mijească printre pietre, flori timpurii răsăriseră ici şi colo, în pîlcuri mai dese pe lîngă împrejmuirea viilor, mărginite de cactuşi spinoşi. Macii roşii îşi tremurau potirul firav, anemone albe, galbene ori rubinii, şi nişte floricele albastre cum sînt cicorile de pe cîmpiile noastre, apăreau sfioase şi timpuriu,

pe marginea drumului. O turmă de capre şi de oi ne încrucişă calea, ţinîndu-se după cîţiva păstori arabi. Unul dintre ei purta pe umeri o saricâ miţoasă de oaie, asemeni celor ce le întîlnim la ciobanii de la noi.

Altul doinea o melodie plîngăreaţă, dintr-o trişcă de trestie. Departe, spre dreapta, străjuie muntele Nebi Samuel, pe unde a umblat proorocul Samuil şi unde îi era obîrşia. Din satele arăbeşti, împînzite la poalele lui, se ridicau fumurile de seară.

În urmă, rămăsese mănăstirea grecească a Sfîntului Ilie, cu zidurile ei ca de temniţă şi porţi grele cetluite cu drugi de fer. La o cotitură a drumului, ne răsare mănăstirea Tantur, a maicilor Sfîntului Ioan din Malta, cu o frumoăsă livadă de măslini, chiparoşi drepţi şi înalţi, cu alei de oleandri înfloriţi ce îmbălsămau aerul.

Încep să se vadă acoperişurile de piatră ale caselor din Betleem, Turnul clopotniţei de la Biserica Naşterii domină oraşul, înghesuit parcă la picioarele sale.

Ajungem într-o piaţă largă, petruită cu lespezi mari, roase de vremuri. În fund este biserica mare, zidită de Sfinţii Constantin şi Elena, deasupra peşterii în care s-a născut pruncul Iisus. Era adunată acolo o mulţime de lume, în haine pestriţe europeneşti şi în portul frumos al localnicilor. Bărbaţii purtau peste hainele lungi, cum sînt antiriile clericilor, pelerine largi de stofă aspră, ţesute din lînă de casă, iar femeile, rochii largi, albastre şi roşii, cu bluze întlorite ca iile ţărăncilor noastre, purtînd pe cap marame albe sau galbene, de borangic, înodate cu măestrie. Portul lor este străvechi; aşa erau îmbrăcaţi şi Iosif şi Maria, părinţii Domnului, atunci cînd au venit din Nazaretul Galileei, cale de patru-cinci zile, făcută cu piciorul, ori călare pe asini, şi au bătut la uşa hanului, cerînd găzduire. Cum era în ajunul sărbătorii Iudeilor, hanul şi oraşul erau pline de lume, ca acum. Hangiul n-a avut unde-i primi, şi i-a sfătuit să se adăpostească, peste noapte, în peştera de lîngă han, unde-şi ţinea vitele. Intrăm aproape pe brînci în biserica măreaţă de deasupra acestei peşteri. Cruciaţii au zidit cu blocuri de piatră porţile prin care păgînii năvălitori pătrundeau în biserică cu caii şi cămilele lor, Puzderie de candele şi lumînări ard în faţa altarului, unde coruri de copii şi preoţi cîntă troparele, Naşterii Domnului. Răsună sub cupolele străvechiului locaş, glasurile cîntărilor greceşti, armene, abisiniene şi ale altor neamuri.

Cu o flăclie în mînă, cobori treptele peşterii de sub altar. Încăperea nu este scundă şi roată împrejur, pe o lungime de 8 sau 10 paşi, ard candele de argint. Într-un capăt este ieslea din lespezi de piatră, lustruite de genunchii milioanelor de închinători, care au trecut pe acolo în cele 19 secole, cîte s-au scurs de atunci.

Afară noaptea era rece. Un vînt aspru sufla peste plaiurile adormite şi stelele licăreau trecmurător în nemărginire. Altădată erau în peşteră o vacă, un juncan şi asinul hangiului, care rontăeau finul din iesle. Răsuflarea lor caldă dezmorţea pruncul şi pe mama lui. Astfel, necuvîntătoarele din Betleem Îl încălzeau cu răsuflarea lor pe Acela care, 33 de ani mai tîrziu, avea să fie schingiuit în Ierusalim.

In palatul său aflat astăzi în ruine, Irod nu avea astîmpăr. Se

frămînta şi îşi muşca mînile, căci auzise de la cei trei magi că venise pe lume un nou împărat. El nu ştia că acest prunc nevinovat nu rîvnea la coroana lui de aur, ci va alege pe cea de spini. El nu ştia că Iisus nu dorea tronul său acoperit cu perne moi de mătase şi nici mantia sa de purpură, de care se va lepăda, pentru a alege patul tare al săracului, sumanul de lîna aspră al ţăranului şi că va ţine în mîniile Sale nu sceptru lui, ci rîndeaua şi barda teslarului Iosif, unelta unui muncitor modest din tîrguşorul Nazaret. Irod s-a speriat pentru bogăţiile lui şi pentru viaţa lui plină de păcate şi roşită de crime. 14.000 de prunci au fost sfîrtecaţi de junghiurile călăilor lui, crezînd că va omorî astfel şi pe împăratul sufletelor pure, care plecase însă din zori, cu tatăl şi cu mama Sa spre miazăzi, în ţara egiptenilor, tocmai la Materieh, lîngă oaza Heliopolis.

Aici, deasupra peşterii, un împărat din părţile noastre şi primul autocrat creştin (Sf. Costantin), a ridicat un frumos locaş cu patru rînduri de coloane din marmoră porfirie, terminate în capiteluri cu frunze de acantă, ale stilului corintian.

Peste fostul palat al lui Irod, cu zidurile năruite, mai dăinuiesc pe coama muntelui din faţa Betleemului doar urme. Nici bălăriile măcar nu mai cresc. Guşterii, şopîrlele şi şerpii mişună doar printre vrejurile uscate ale spinilor.

Este tot ce a rămas pe urma „marelui Irod". Amintirea lui este însă blestemată şi urîtă de conştiinţa omenească, în suişul ei luminos spre era păcii evanghelice.

AL. A. BOTEZ

Chipul Mitropolitului Teoctist al doilea al Moldovei.

In pronaosul bisericii sfîntul Gheorghie, vechea catedrală a Mitropoliei Moldovei din Sucea-va, biserică numită astăzi de popor mănăstirea Sfîntul Ioan, deoarece adăposteşte moaştele sfîntului Ioan cel Nou, se află pe pilastrul din dreptul peretelui despărţitor de naos din partea sudică, în galeria de sfinţi care împodobesc ca o friză pereţii, *un chip de ierarh fără aureolă*. In dreptul capului se mai poate greu desluşi inscripţia şi anume pe partea dreaptă a capului, e cum priveşti, literele „*ctist*". Dacă pe partea cealaltă a capului se întregesc literele „*Teo*", litere care încap numai bine acolo, dă numele *Teoctist*.

Am fi, deci, în faţa chipului Mitropolitului Teoctist al doilea, care a păstorit între anii 1510-1528, cînd a murit ca schimnicul Teodor. Sub el s-a clădit de voievozii Bogdan cel Orb şi de fiul său Ştefan cel Tînăr „Ştefăniţă", noua mitropolie. Inscripţia de la intrarea bisericii meţionează că această biserică s-a sfinţit de mîna acestui mitropolit „chir Teoctist", cunoscut, dealtfel, ca cel care a miruit pe Ştefăniţă.

Pictura interioară fiind contemporană cu terminarea clădirii, pictorul a ţinut să zugrăvească şi chipul mitropolitului Teoctist, cum a procedat şi cu Voievodul Ştefăniţă, căruia i-a făcut chipul nu numai pe tabloul votiv, ci şi separat într-o despărţitură de pe pilastrul care susţine arcul de boltă din dreptul altarului.

In dimensiunile de 130 cm. pe 65 cm. ca dealtfel toate chipurile ale acestui registru de pictură, acest portret al Mitropolitului Teoctist, din păcate, cam şters în dreptul feţii încadrată de o barbă

rotundă, căruntă, ni-l înfăţişează pe mitropolit cu camilafca pe cap, îmbrăcat cu un sacos polistaurion, crucile ornamentale fiind cuprinse în cercuri, purtînd pe deasupra sacosului omofor mare. In mîna dreptă ţine cîrja arhierească, iar mîna stîngă este îndoită la piept.

Este o prezentare asemănătoare, în ce priveşte acoperemîntul capului, ţinuta cu sprijinirea mîinei pe cîrjă şi ornamentul sacosului, cu chipul mitropolitului Grigorie Roşca de la mănăstirea Voroneţ, unde se află înfăţişat pe pertele exterior, într-o pictură de pe la 1550. (Vezi: *G. Balş*, Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din veacul al XVI-lea. Bucureşti. 1928, pagina 288 fig. 349).

Mai puţin asemănătoare este înfăţişarea mitropolitului Varlaam de pe peretele sudic exterior de la Sf. Ilie-Suceava, unde mitropolitul este înfăţişat cu *mitra* pe cap, în odăjdii cu ornamente diferite şi în altă atitundine a braţelor. Are o mînă ridicată spre un sfînt care ţine un filacter. (Vezi: *G. Balş*, Bisericile moldoveneşti din veacurile XVII şi XVIII, Bucureşti, 1939, pag. 516 fig. 887).

Acest portret este, firește, încă o dovadă că pictura interioară a bisericii s-a făcut în timpul arhipăstoriei mitropolitului Teoctist, probabil chiar odată cu terminarea clădirii în anul 1522.

Dealtfel, şi faptul că zidirea acestei biserici a durat aşa de mult, din ultimii ani ai domniei lui Bogdan pînă în anul 1522, al 6-lea an al domniei lui Ştefăniţă, - cînd se ştie că obişnuit, materialele fiind odată adunate, clădirea unei biserici, potrivit pisaniilor, ca cele de pe timpul lui Ştefan cel Mare, nu dura mai mult de un an - vorbeşte pentu executarea picturii imediat după terminarea clădirii, lucrare care a întîrziiat sfinţirea ei.

Acest chip al mitropolitului Teoctist ar fi, deci, una din cele mai vechi înfăţişări autentice şi contemporane a unui ierarh moldovenesc.

Pr. Prof. I. ZUGRAV

O donaţie bine venită.

Biblioteca palatului mitropolitan din Iaşi - aşa se numea pînă nu de mult - în ultimul timp era foarte săracă. Ea consta din puţine lucrări vechi, foarte multe cărţi de ritual, lucrări mai ales în limba grecească, care se adunaseră cu timpul.

Mitropolitul Veniamin s-a ocupat mai mult de înzestrarea bibliotecii seminarului înfiinţat de el. Ceilalţi mitropoliţi care au urmat, aveau bibliotecile lor personale şi nu foloseau nici nu se prea îngrijeau de înzestrarea bibliotecii „palatului".

La înfiinţarea unei noi facultăţi de telogie, în 1925, Mitropolitul Pimen, la apelul acelei facultăţi de a fi ajutată să înghebe o bibliotecă, a dăruit cu mîna largă din biblioteca - şi aşa nu prea bogată - a palatului mitropolitan, tot ceea ce delegaţii au găsit bun şi necesar pentru biblioteca facultăţii.

Văzînd această sărăcie, Mitropolitul Irineu, a adăugat acestui rudiment de bibliotecă, biblioteca sa personală, foarte bogată şi aşa şi-a luat naştere biblioteca sf. Mitropolii din Iaşi, cu caracter public. Dar aceasta n-a durat mult. In timpul războiului biblioteca a fost evacuată, iar la întoarcere, din cauza unor neglijenţe culpabile, biblioteca începînd să fie jefuită, Mitropolitul Irineu, supărat - şi cu drept cuvînt - a dăruit din nou biblioteca sa personală,

de data aceasta facultăţii de teologie de la Suceava.

Cîtă vreme a fost în Iaşi biblioteca fostului seminar „Veniamin", bogată, prin donaţii de la întemeietorul ei şi de la foştii profesori, deşi a suferit şi ea grele pierderi din cauza războiului, cercetătorii puteau găsi aici multe lucrări de consultat. Dar odată cu mutarea seminarului la Mănăstirea Neamţ, Iaşul a pierdut şi acestă singură bibliotecă cu caracter teologic. Lipsa se simte cu atît mai mult, cu cît şi bibliotecile parohiale şi cele personale ale clericilor din Iaşi, au suferit enorme pierderi cînd oraşul a fost evacuat.

Este îmbucurător că, în ultimul timp, biblioteca sf. Mitropolii a început să sporească, datorită unor donaţii bine venite.

P. C. Arhimandrit Ioan Dinu, fostul vicar al Mitropoliei, pînă la pensionarea sa, în anul 1952, iar actualmente stareţ al Mănăstirei Sîmbăta, din ţinutul Făgăraşului, la plecarea sa din Iaşi, a dăruit Sf. Mitropolii biblioteca sa, constînd din 976 de titluri, tot ce P. C. Sa a adunat în viaţă, în deosebi aproape tot ce s-a tipărit în Ardeal în timpurile mai noi, sau tot ce putea interesa pe un cleric cărturar.

Cu aceasta biblioteca sf. Mitropolie a început a se îmbogăţi.

Acum, de curînd biblioteca sf. Mitropolii a căpătat o nouă donaţie importantă. Doamna Ana I. Negoiţă, văduva decedatului preot Ioan Negoiţă, fost profesor şi director al seminarului Veniamin, a avut frumosa inspiraţie de a dărui bibliotecii sf. Mitropolii, cărţile de cuprins teologic – în deosebi cele scrise în limbi străine – care alcătuiau biblioteca personală a soţului său. Sînt, în total, 405 titluri, cele mai multe în limbile germană şi franceză şi din toate ramurile teologiei.

In biblioteca harnicului profesor s-au întîlnit lucrări de ale lui Lagrange, Jaquier, Allo, Belser, Bisping, etc., în domeniul exgezei, cu ale lui Hettinger şi Weiss, în domeniul apologeticei, cu ale lui Paulsen, Prunner, Höffding, în domeniul moralei şi tot aşa în toate domeniile teologiei; se găsesc multe lucrări bune din domeniul omileticii, pastoralei şi catiheticii; multe colecţii de predici, diferite ediţii ale Bibliei, etc.

Dacă este adevărat proverbul: „spune-mi ce citeşti, ca să-ţi spun cine eşti", apoi trecînd în revistă titlurile lucrărilor care au alcătuit biblioteca Pr. I. Negoiţă, vezi în el un profesor foarte harnic, care-şi pregătea cu multă grijă lecţiile şi un bun conducător de şcoală bisericească, foarte grijuliu pentru buna educaţie a ucenicilor săi, meniţi să slujească la altar.

Avem motive să credem că, în curînd, biblioteca sf. Mitropolii, datorită grijii I. P. S. Mitropolit Iustin, va fi completată – pe cît este posibil – şi organizată aşa fel, ca preoţimea să poată găsi în ea toate lucrările necesare pentru documentarea în toate ramurile teologiei.

N. D.

Eusebie Mandicevschi
(1857-1929)

Anul acesta Uniunea compozitorilor din R. P. R. a luat hotărîrea de a sărbătări 100 de ani de la naşterea lui Eusebie Mandicevschi. Prieten intim cu marele Johanes Brahms, avînd legături cu cele mai marcante personalităţi muzicale din timpul său, muzicologul savant şi compozi-

torul romîn Eusebie Mandicevschi, prin opera sa cuprinzătoare şi multilaterală a adus un preţios aport la tezaurul de cultură al poporului romîn.

Pe cît a fost Eusebie Mandicevschi bine cunoscut, şi mai ales adînc preţuit şi sărbătorit peste hotare, pe atît de puţin a fost el cunoscut la noi în ţară. Aşi putea spune chiar că el a fost marilor mase de la noi aproape necunoscut. De aceea, hotărîrea Uniunii compozitorilor din R.P.R. de a comemora anul acesta pe Eusebie Mandicevschi cu prilejul celor 100 de ani dela naşterea sa, vine astfel să repare o nedreptate, aşezînd numele şi opera lui Eusebie Mandicevschi la loc de cinste, alături de toţi acei care au contribuit la strălucirea culturii noastre.

Dacă în trecut pentru tipărirea operei lui Eusebie Mandicevschi nu s-au găsit fonduri, astăzi prin grija Uniunii compozitorilor din R.P.R. se va tipări o parte din opera sa. A fost organizată o emisiune la radio în ziua de 13 aprilie a. c., intitulată „Mandicevschi despre Brahms". Din însărcinarea Uniunii compozitorilor din R.P.R., profesorul Liviu Rusu lucrează la o vastă monografie despre Mandicevschi.

* * *

Eusebie Mandicevschi s-a născut în ziua de 18 august a anului 1857. După unii (Mih. Gr. Puşluşnicu, Istoria muzicii la romîni, Bucureşti 1928) - familia sa nedorind ca ziua sa de naştere să coincidă cu cea a împăratului Franz Iosef, ceru să fie trecută în registrul născuţilor la data de 17 august.

Eusebie Mandicevschi se trage din neam de preoţi. Tatăl său Vasile era preot. Se ştie de pildă că el a păstorit, multă vreme, la Bahrineşti (regiunea Suceava).

După mamă se trăgea din familia Popovici, care originar se numea Baloşescu. Datorită politicei de deznaţionalizare urmărită de imperiul austriac, numele originar de Baloşescu a fost transformat în Popovici.

Copilăria lui şi o parte din adoloescenţa sa, Eusebie Mandicevschi şi-a petrecut-o în mediu preoţesc, ortodox. Cu doi ani înainte de a termina liceul, încă la vrîsta de 16 ani (1873) Mandicevschi dirijează personal o cantată compusă de el, şi care a fost premiată la un concurs de la Lipsca. Pe baza acestui prim mare succes el va primi mai tîrziu o bursă pentru studii superioare în străinătate. În momentul cînd ajunge la Viena (1875) Eusebie Mandicevschi, avea deja la activul său o serie de compoziţii. El venea înarmat cu cunoştinţe de pian şi chiar de vioară. El venea la Viena înarmat şi cu cunoştinţe de armonie şi contrapunct.

N-a fost uşor tînărului Eusebie Mandicevschi să convingă pe tatăl său să-i dea voie să studieze muzica, tatăl gîndindu-se să-i înlesnească fiului său o pregătire mai practică pentru viaţă.

Între 1875-1880 Eusebie Mandicevschi urmează la Universitatea din Viena studiind istoria, limba şi literatura germană, istoria artelor, filozofia, istoria şi ştiinţa muzicii. În această din urmă ramură îl are ca profesor pe Eduard Hanslick. În particular studiază contrapunctul şi compoziţia cu Gustav Mottebohm, un elev al lui Felix Mendelsohn-Bartholdy, la îndemnul lui Johannes Brahms, pe care se pare că l-ar fi cunoscut în casa unui amator de muzică Faber, unde

scrie o liturghie, în fa minor cu text romînesc pentru cor bărbătesc. După vreo zece ani, prin 1909, Eusebie Mandicevschi reia şirul liturghiilor. In anul acesta el compune nu mai puţin de 3 liturghii. O liturghie în mi minor cu text romînesc şi slavon, pentru 3 voci egale; o liturghie în tonalitatea si minor pentru cor mixt, cu text romînesc şi slavon, şi în sfîrşit o a treia liturghie în la minor pentru cor mixt, cu text romînesc şi slavon. Cea de a douasprezecea şi ultima liturghie pe care a compus-o Eusebie Mandicevschi datează din anul 1913. Ea este scrisă în tonalitatea la bemol major, cu text grecesc, pentru cor de femei de voci egale. Liturghia întîia (1880) a fost transcrisă pentru piano la 4 mîni.

In anul morţii lui Mandicevschi (1929) au fost tipărite liturghiile 1, 3, 6, şi 7 la Viena de către fosta Mitropolie a Bucovinei.

In afară de aceste 12 liturghii ortodoxe Mandicevschi a mai scris şi 2 messe latineşti pentru cor mixt cu orgă, care probabil s-au pierdut.

Impreună cu Isidor Vorobchievici, Eusebie Mandicevschi a scris o liturghie pentru sate la două voci.

Eusebie Mandicevschi are un număr de 15 prelucrări de coarle pentru orgă. El a compus muzica pentru cîţiva psalmi cu text romînesc; De asmenea un Cheruvic (1871) în fa major; „In oraş în Vifliem" (1891) cu textul lui Mandicevschi; Colindă Veche; Tatăl nostru.

In anul 1906 Eusebie Mandicevschi scoate o ediţie critică într-un singur volum cu operele religioase ale lui Antonio Caldara cuprinzînd felurite messe şi motete. Eusebie Mandicevschi a compus muzica pentru psalmul 137; pentru cor bărbătesc; apoi „La rîul Babilonului", cor bărbătesc. „Domne, Domne", cine va locui în lăcaşul tău, pentru cor mixt pe textul după Sf. Scriptură de Ilarie Verenca. Pentru a reda concepţia lui Eusebie Mandicevschi asupra liturghiei, iată ce spune el în prefaţa la liturghia întîia (1880):

„Subsemnatul a ajuns în decursul studiilor sale la convingere că la compoziţiunea unei muzici bisericeşti corespunzătoare ritului oriental se pot întrebuinţa numai tonurile vechi bisericeşti, care singure numai posedă facultatea de a da textului cîntărilor bisericeşti cuvenita expresiune muzicală".

Şi ceva mai departe el scrie:

„La alegerea tonurilor precum şi a modului de compoziţiune subsemnatul a avut totdeauna în vedere cuprinsul şi dispoziţiunea textului respectiv, care este singurul motiv competent. Compoziţiunea acestor cîntări este mai peste tot polifonă, urmînd exemplul tuturor maeştrilor în muzica bisericească, care au scris totdeauna polifon, considerînd cu drept cuvînt compoziţiunea polifonă ca unica corespunzînd cu seriozitatea şi sublimitatea acţiunilor bisericeşti".

Liturghiilor lui Mandicevshi li se poate spune liturghii greceşti poate fiindcă adesea textul este grecesc, dar melodiile sînt apropiate de spiritul muzicei populare romîneşti, cu accente slave şi au numai uneori, rar vagi aluzii de psaltichie. In liturghiile lui Mandicevschi se poate vorbi despre o sinteză originală, creatoare, dintre elemente de muzică clasică într-un stil de academism distins cu elemente de melodie populară romînească,

cu unele reflexiuni slavoneşti şi şi de psaltichie grecească.

In mediul de la Viena în care a trăit Mandicevschi, se poate spune, încă mai presus de consideraţiunile anterioare, că liturghiile lui reprezintă expansiunea cea mai vie a legăturilor sufleteşti, indisolubile cu patria sa. Ele sînt partea cea mai bună din tot ce a compus. Deşi a fost copleşit de onoruri din partea autorităţilor din Viena, totuşi Eusebie Mandicevschi, nu a uitat o singură clipă că este romîn. „M-a emoţionat pînă la lăcrimi -scrie Marţian Negrea, fost elev al lui Mandicevschi - cînd la prima lecţie a sa, în faţa tuturor colegilor germani Mandicevschi m-a întrebat dacă sînt romîn. După răspunsul meu aftrmativ mi-a spus „că doar şi eu mi-s romîn". Şi notează mai departe compozitorul Marţian Negrea „din momentul acela conversaţia noastră foarte des se desfăşura în limba noastră maternă şi în astfel de ocazii, oricine ar fi putut uşor observa, că ochii lui inteligenţi şi ageri, cînd pronunţa cîte un cuvînt romînesc, căpătau o lucire deosebită.

Eusebie Mandicevschi ocupă o poziţie aparte în istoria muzicii prin universalitatea, prin enciclopedismul cunoştinţelor sale muzicale şi activităţii sale practice. Teoretician al muzicii, istoric al muzicii, compozitor cu o operă laică şi pe deasupra cu o operă de compozitor religios de seamă, unul dintre cei mai de seamă muzicologi ai vremii, unul dintre cei mai de seamă compozitori religioşi la noi.

Este datoria tuturor iubitorilor de muzică religioasă să preţuiască aşa cum se cuvine opera de compoziţie religioasă a lui Mandicevschi, înscriindu-i operele în programul concertelor religioase.

VICTOR ILIESCU

BIBLIOGRAFIE

— Liviu Rusu „Muzica în Bucovina" în „Muzica romînească de azi", Bucureşti 1939.
— Mihai Gr. Poslușnicu, „Istoria muzicii la romîni" Bucureşti 1928.
— Marţian Negrea „Amintiri personale despre Mandicevski" în revista Muzică şi Poezie 1936, nr. 7.
— Alfred Einstein „Das Neue Musiklexikon" Berlin 1926.
— Hugo Rieman „Musik-Lexicon" Berlin 1916. ed. 8 şi ed. 11 1929.
— Eusebie Mandicevschi — Scurtă schiţă auto-biografică (1923) în manuscris la Academia R. P. R. cu adăugiri de fratele său Constantin şi sora sa Ecaterina.
— Virginia Mandicevschi — Completare la biografia tatălui meu (manuscris) în colecţia Aspasia Sandru donată Academiei R. P. R.
— Liviu Rusu „Un veac de la naşterea lui Eusebie Mandicevschi" în revista „Muzica" nr. 5/1957.

O expoziţie mult grăitoare. La 15 iunie 1957, s-a deschis la Amsterdam cea mai mare expoziţie internaţională din cîte au fost pînă în prezent, cu tema *„Utilizarea energiei nucleare în scopuri paşnice"*. Expoziţia a rămas deschisă pînă la 31 august 1957. Ea a înfăţişat o serie de realizări ale diferitelor ţări în domeniul ştiinţei şi tehnicei, al dezvoltării multiplelor ramuri productive, folosind energia nucleară. Tocmai prin aceasta, ea a ilustrat, într-un chip deosebit de grăitor, folosul nebănuit de mare, pe care-l poate aduce omenirii cea mai mare descoperire din ultimul timp a ştiinţei, dacă e

pusă în slujba vieţii şi nu a distrugerilor şi a morţii.

Noi descoperiri arheologice.

A fost desgropat anticul oraş Pella, capitala lui Alexandru cel Mare. Mulţumită săpăturilor făcute din iniţiativa autorităţilor greceşti şi cu concursul locuitorilor din regiunea respectivă, a fost dezgropat de curînd vechiul oraş Pella, capitala lui Alexandru cel Mare. Astfel s-au scos la iveală clădiri, ale căror curţi sînt pavate cu mozaicuri admirabile. Unii arheologi socotesc a fi găsit chiar urmele gimnaziului lui Aristotel, care era-după cum se ştie-preceptorul lui Alexandru cel Mare.

Descoperirea unui tezaur din perioada domniei lui Petru Muşat. În satul Corlăteni, Raionul Dorohoi, ţăranul muncitor Aurel Tuca, în timp ce lucra la săpăturile temeliei unei case, a descoperit două căldăruşe de aramă, care conţineau un mare număr de monezi.

Prezentînd tezaurul la Muzeul Raional din Dorohoi, după studiile făcute, s-a constatat că monezile sînt confecţionate din argint şi aramă argintată, precum şi că datează din anii 1375 şi 1391. Monezile fac parte din primile emisii de bani moldoveneşti din timpul domniei lui Petru Muşat.

Descoperiri recente în Crimeea. În apropierea localităţii Olivia (Crimeea) au fost descoperite urmele unei agore uriaşe, cu o suprafaţă de un hectar şi jumătate, apoi un altar monumental, rămăşiţele templului lui Zeus (sec. I. î. erei noastre), templul lui Apollon (sec. 5-6 î. e. n.) precum şi alte monumente de mare importanţă pentru cercetători.

125 de ani de la înfiinţarea Arhivelor Statului.-Înfiinţate la anul 1831 în Ţara Romînească şi la anul 1832 în Moldova, Arhivele Statului şi-au sărbătorit, la 1 mai 1957, 125 de ani de existenţă. Ideea creerii unei instituţii care să culeagă şi să păstreze documente, manuscrise de valoare naţională, etc. aparţine generalului Kiseleff, ca urmare a transformărilor petrecute între anii 1826-1832, datorită aplicării Regulamentului Organic.

La conducerea acestui însemnat aşezămînt, s-au perindat numeroşi oameni de cultură, dintre care menţionăm pe Ioan Eliade Rădulescu, poetul Grigore Alexandrescu, scriitorul Cezar Boliac, istoricul şi literatul Constantin Aricescu, marele filolog şi istoric Bogdan Patriceicu Haşdeu, Dimitrie Onciul ş.a. La Iaşi: Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, C. Sion, Sever Zotta.

Cu prilejul acestei aniversări, s-a organizat o interesantă şi instructivă expoziţie, care a constituit o dovadă grăitoare a bogatului material strîns de-a lungul veacurilor. În cadrul acestui bogat material păstrat cu multă grijă, locul de frunte îl ocupă cele mai vechi documente existente la noi în ţară, ca un document în limba latină din 1236, emis de regele Ungariei, Bela al IV-lea, unul în limba slavonă din anul 1376 şi scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung către braşoveni, cel mai vechi document scris în limba romînă, din anul 1521.

Un stand special al expoziţiei a fost consacrat unor documente valoroase din domeniul literaturii romîne; printre altele, aici figurează un manuscris al cronicarului Grigore Ureche, manuscrisul „La arie", de Al. Vlăhuţă, procese verbale întocmite de Eminescu

cînd era revizor şcolar, o scrisoare a poetului trimisă din Viena lui Chibici, în care îşi exprima dorinţa de a se întoarce în patrie.

Galii în Dacia. Toată lumea ştie, că de-a lungul istoriei lor au existat legături strînse între popoarele romîn şi francez, dar puţini cunosc originea acestor relaţii.

Începutul acestor legături ar reveni, după cum se credea pînă acum, Romanilor, care, cucerind atît Galia, cît şi Dacia, contribuiră la formarea celor două popoare. Dar cercetările întreprinse de istorici şi arheologi romîni au demonstrat, că aceste relaţii au o origine mult mai îndepărtată. 300 de ani înainte de Iisus Hristos, atunci cînd pe teritoriul nostru trăiau triburi dace, trace şi scite, elemente autohtone ale formării poporului nostru, Galii care coborau valea Dunării, îşi făcură aici apariţia. Incursiunile lor durară întreg acest secol al III-lea şi ajunseră pînă în sudul Pen. Balcanice şi în Asia Mică.

Apariţia Galilor în Dacia marchează începutul celei de a doua epoci a fierului pe teritoriul Romîniei de azi. Meşteri în lucrarea fierului, Galii contribuiră foarte mult la răspîndirea acestei arte în Dacia. Fapt este, că în această perioadă, întrebuinţarea plugului şi a toporului de fier s-a răspîndit în mod considerabil.

Olari destoinici, se pare că Galii au fost cei dintîi care au introdus în Dacia roata olarului. Alt fapt semnificativ: Motivele găsite pe oalele dace prezintă mari asemănări cu motivele galice.

De altfel, prezenţa Galilor pe teritoriul Daciei este o chestiune în care istoria şi arheologia nu şi-au spus încă ultimul lor cuvînt. De aceea, nu-i deloc exclus ca viitorul să ne aducă surprize în această materie.

Nepreţuitele comori de artă ale Ermitajului din Leningrad. Profesorul Sterling A. Callisen, directorul lui „Metropolitan Museum of Art" din New York, socotit ca „cel mai bine informat observator apusean, care a vizitat Muzeul Ermitaj din Leningrad, în ultimile decade", şi-a consemnat constatările şi impresiile sale, culese cu prilejul recentei vizitări a mai sus numitului muzeu sovietic, într-un articol publicat în binecunoscuta revistă americană „Harper's Magazine".

Desprindem, din acest articol, tot ceea ce ni se pare mai grăitor despre nepreţuitele comori de artă ale Muzeului Ermitaj din Leningrad, şi prezentate după „o fugitivă privire asupra imenselor lui comori":

„În *secţia italiană*, găsim... *un impresionant număr de capodopere*, ca de pildă: Magnifica „Judith" a lui Giorgione, mult mai mare şi mai frumoasă decît îmi formasem impresia după reproducerile în alb şi negru; „Danae" de Tizian, poate nu atît de fermecătoare ca versiunea din Neapole şi exagerat de sentimentala sa „Magdalenă Pocăită"; „Coborîrea de pe cruce" de Veronese, mult mai puternică decît majoritatea operelor sale; şi „Naşterea Fecioarei" (sau a lui Ioan Botezătorul?) de Tintorello, care ar face cinste oricărui muzeu de pe glob. Apoi o mulţime de Guardi, Canalette şi Tiepolo. Două madone sînt atribuite lui Leonardo da Vinci...

Senzaţia o constitue, însă, în mod incontestabil, Galeria Rembrandt, cuprinzînd nici mai mult,

nici mai puţin, decît 42 de tablouri, dintre care 33 semnate. O altă vastă galerie este dedicată, în mod exclusiv, lui Van Dyck. Rubens şi elevii săi au, de asemenea, o sală a lor".

După ce se reţine asupra tablourilor franceze, despre care subliniază, că „se clasează, din punct de vedere calitativ, la acelaşi nivel superior", specialistul american prezintă comorile de *artă orientală* în felul următor: „Admiratorilor artei orientale le recomand secţia de istorie a culturii şi artei sălilor orientale, plină de vechi şi splendide porcelanuri şi tablouri chineze, de miniaturi mongole şi de obiecte dezgropate de ruşi la Sinkian în perioada 1880-1915. Secţia de istorie a *culturii antice* prezintă interes îndeosebi".

Cît priveşte *vestigiile culturii primitive*, profesorul Sterling A. Callisen observă: „Oricît de grăbiţi aţi fi, nu puteţi ocoli secţia de cultură primitivă. Fără îndoială că piesa cea mai importantă este marea amforă de argint datînd din al patrulea secol î. e. n., găsită lîngă Nicopole, în mormîntul unui conducător scit.

Şi mai interesante sînt, însă, *ofrandele mortuare* - admirabil conservate de temperatura rece şi uscată a solului - *descoperite recent* în nişte morminte din Altai. Locuitorii acestei regiuni din sec. V şi IV î. e. n. se aflau în strînse legături comerciale cu China, Iranul şi Lumea Elină şi arta lor reflectă atît aceste influenţe, cît şi propriul lor gust. Printre piesele expuse, se află *cel mai vechi covor de lînă*, care s-a păstrat pînă astăzi pe tot globul".

Dar cea mai mare supriză o rezervă vizitatorului *tezaurul ţarilor*, care se află în parterul Vechiului Ermitaj. Acest tezaur este înfăţişat de cercetătorul american astfel: „În faţa ochilor noştri, se aflau zeci şi zeci de lăzi cu mii de obiecte de aur, aur şi nimic alceva decît aur, provenite din săpăturile din sudul Rusiei şi din vestul Siberiei: toată arta anticei Grecii, a Sciţiei şi a migraţiilor.... *Nicăiri pe lume nu mai există ceva asemănător!* Unic este cercelul grec din perioada elenistă, reprezentînd o caleaşcă cu patru cai, trasă de o Victorie, de o neîntrecută perfecţie a detaliilor şi totuşi mai mic chiar decît o băncuţă. În stil mult mai apusean este un mic vas din sec. al V-lea î. e. n. din Kerci, ornat cu siluetele unor sciţi ce-şi leagă unul altuia rănile, în timp ce un al treilea scoate dintele altuia cu degetele, astfel cum se obişnuia în Extremul Orient, pînă acum 50 de ani".

Profesorul american îşi încheie prezentarea cu observaţia, că: „La fel de demn de remarcat sînt şi obiectele care par a fi exclusiv expresia artistică a poporului rus, ca, de pildă, acel masiv cerc de aur, atît de sugestiv realizat, „precum şi că: „Mai sînt şi două săli cu giuvaeruri din sec. XVIII şi XIX".

Nepreţuitele comori de artă ale Muzeului Ermitaj din Leningrad, sînt mărturii grăitoare ale dragostei de frumos a poporului rus şi trezesc gîndul că e mare păcat ca ele să fie nimicite de un eventual război!...

Dicţionarul eminescian. Dîndu-şi seama de necesitatea şi folosul lui şi urmînd exemplul popoarelor ce au realizat deja sau realizează acum opere similare, un grup de cercetatori temeinic pregătiţi, din cadrul Insti-

tutului nostru de Lingvistică din București și anume din sectorul de istorie a limbii literare, a început de cîteva luni, alcătuirea unui *dicționar al limbii lui Mihail Eminescu.* Cercetările în această direcție sînt în plină desfășurare și vor duce la înfăptuirea unei opere de o deosebită importanță pentru limba noastră.

Într-un judicios articol, publicat în „Gazeta Literară" (anul IV. nr. 14, din 4 aprilie 1957, pp. 1 și 4), dl. academician prof. Tudor Vianu, stăruește cu competința asupra necesității, rostului și folosului acestei intreprinderi științifice.

„Cercetarea lexicului scriitorilor în forma lor cea mai completă, adică în forma unui dicționar, răspunde-arată academicianul nostru- uneia din nevoile științifice ale timpului". E drept că „problema limbii lui Eminescu a mai produs cîteva cercetări, dar această problemă n-a fost pusă (pînă acum) în toată întinderea ei, cu metode capabile să o rezolve în întregime, ca în noua inițiativă științifică a Institutului de lingvistică din București".

După ce stăruie în a arăta de ce este necesar un dicționar eminescian, dl. Tudor Vianu arată pe larg folosul pe care-l va aduce această lucrare. Dacă „din punctul de vedere al istoriei limbii beletristice, dicționarul eminescian nu poate fi considerat decît o *lucrare pregătitoare*, pe care urmează să o completeze cercetarea limbii scriitorilor care au creat înainte sau după marele poet", în schimb, „în timp ce dicționarul limbii romîne contemporane.... prezintă starea generală a limbii romîne mai noi, *dicționarul eminescian va înfățișa ce a devenit ea în întrebuințarea pe care i-a dat-o un mare scriitor.* Numai după ce această lucrare va fi terminată și studiată cu atenție, se va putea preciza cu siguranță măsura, în care Eminescu a pus la contribuție fondul lexical principal, neologismele, arhaismele și regionalismele, variantele morfologice și fonetice, cuvintele din fondul romanic și din sectoarele provenite din alte izvoare formate prin anumite derivări semantice, prin nenumăratele procedee ale exprimării figurative, utilizarea dată anumitor instrumente gramaticale și deci timpurile construcțiilor sale, dar mai ales înțelesurile noi cu care poetul a îmbogățit cuvintele prin transfer metaforic". Cu alte cuvinte, prin alcătuirea acestei lucrări se va *creia posibilitatea aprecierii contribuției lui Eminescu la dezvoltarea limbii noastre.*

„Anuarul statistic al R. P. Romîne 1957". Mult așteptata apariție (în Editura științifică" a „Anuarului statistic al R. P. R.") a umplut un mare gol, care împiedica nu numai cercetarea concretă a realității social-economice de la noi, ci și cunoașterea de ansamblu a adîncilor transformări din țara noastră, petrecute în anii puterii populare. Ca primă publicație de acest gen, de la cel de al doilea război mondial încoace, el reprezintă un succes al tinerei noastre statistici socialiste și deschide largi perspective în ceea ce privește posibilitățile de lucru ale științelor sociale. Căci el oferă cercetătorilor din acest domeniu un material concret și multilateral, exprimat în indicatori statistici, sintetici și analitici.

Cele trei baze folosite la seriile

statistice - 1938, 1948, 1950 - dau posibilitatea să se măsoare şi să se aprecieze rezultatele obţinute în anii de democraţie populară, în funcţie de 3 momente semnificative: anul cu cea mai favorabilă conjunctură în timpul regimului burghezo-moşieresc, anul naţionalizării principalelor mijloace de producţie şi ajunul primului nostru plan cincinal. Anuarul ne vorbeşte în graiul cifrelor despre toate ramurile economiei şi culturii noastre mijlocind convingerea că realizările au un caracter de regularitate şi sînt expresia unui proces ferm de creştere şi îmbunătăţire a marei majorităţi a indicatorilor social-economici. Demne de reţinut sînt realizările exprimate în coeficienţi demografici. Astfel, de pildă, sporul natural al populaţiei a crescut de la 7,1 la mia de locuitori în 1940, la 14,3 la mia de locuitori în 1956. Deosebit de îmbucurătoare este scăderea mortalităţii infantile: de la 17,9% în 1938, la 8,1% in 1956, rezultat al muncii uriaşe de ocrotire a sănătăţii mamei şi copilului. Acelaşi ritm îl prezintă realizările din cîmpul culturii şi artei.

Institutul de lingvistică al Academiei R. P. R., în plină activitate. Continuîndu-şi ritmul de intensă activitate cu care ne-a obişnuit în ultimii ani, Institutul de Lingvistică al Academiei R. P. R. pregăteşte pentru tipar numeroase lucrări de o însemnătate considerabilă. După terminarea elaborării Dicţionarului limbii romîne literare contemporane (Vol. III a ieşit nu de mult de sub tipar), s-a trecut la întocmirea Dicţionarului etimologic ilustrat al limbii romîne literare contemporane, care va fi tipărit spre sfîrşitul acestui an. Paralel se lucrează la definitivarea dicţionarelor bilingve: germano-romîn, englez-romîn, francez-romîn şi polono-romîn; dicţionarele vor cuprinde un număr de aproximativ 70-100.000 de cuvinte. Acelaşi Institut, prin sectorul de istorie al limbii literare, a început cercetările în legătură cu limba lui M. Eminescu, cercetări ce urmează a fi concretizate într-o monografie şi pregăteşte pentru tipar volumul II din studii de istorie asupra limbii noastre literare din sec. XIX.. Tot în cursul acestui an, vor fi date publicităţii vol. II şi III din Studii de gramatică.

Nu mai puţin interesante sînt cercetările iniţiate de sectorul de fonetică şi dialectologie pentru întocmirea arhivei fonogramice a limbii romîne, în care scopzeci de specialişti dialectologi se deplasează în toate regiunile ţării. O lucrare de mare anvergură este şi bibliografia generală a studiilor de lingvistică romînă şi a studiilor asupra limbii romîne, apărute în publicaţiile străine.

O apreciere elogioasă cu privire la valoarea picturii religioase moldoveneşti din veacul al XVI-lea. În nr. 26 (560), din 28 iunie 1957, al revistei „Contemporanul", pag. 6, dl. M. A. Muzicescu face o serie de observaţii critice privind volumul „Istoria artelor plastice din R. P. R.", apărut recent în Editura Academiei R. P. R. Între altele, d-sa observă următoarele: „Caracterul de amsamblu al lucrării nu justifică cu nimic excluderea completă a două categorii artistice de mare importanţă în arta noastră veche: broderia şi argintăria. Este aici o omisiune inexplicabilă. Şi dacă se insistă mult

asupra arhitecturii, fapt justificat de altfel prin deosebita ei importanță pentru determinarea unei viziuni stilistice a artei vechi românești, *asupra picturii s-a insistat prea puțin. Pictura exterioară a bisericilor moldovenești din veacul al XVI-lea, este un fenomen unic și frumusețea ei merită să fie analizată cu mai multă insistență, valoarea ei plastică și cromatică descrisă mai în detaliu, originalitatea ei relevată.*

Se simte totodată lipsa unor fotografii de detaliu, colorate, ale acestei picturi".

Ion Creangă apreciat de un articol apărut în „Le Drapeau Rouge", Paris. Într-un număr din acest an al periodicului francez „Le Drapeau Rouge", care apare la Paris, s-a publicat un articol în legătură cu scriitorul nostru Ion Creangă, din care spicuim următoarele:

Intrînd în Librăria „Romain Rolland" pentru a alege un volum recent ieșit de sub tipar, veți fi puși într-o reală dificultate. De aceea, ne permitem să vă recomăndăm călduros *o carte care ne vine din Romînia.* Ea are titlul: „*Opere alese*" *de Ion Creangă.*

Această *carte minunată*, de altfel splendid ilustrată, cuprinde amintiri din copilărie, povești și povestiri ale unui *admirabil scriitor romîn* de la sfîrșitul secolului trecut.....

Ion Creangă a cunoscut viața grea a țăranilor, cruzimea rafinată a boierilor, elocvența gălunoasă, rău mirositoare a funcționarilor; el a cunoscut de asemenea și a dat viață, în opera sa, unor eroi care visau cu îndrăzneală dreptatea, fericirea.

Toate acestea ni le face cunoscute cu *minunatul său talent de povestitor. Minunat* - acesta este cuvîntul potrivit, deoarece atît în amintirile sale din copilărie..... cît și în poveștile sale, *el țese o pînză sclipitoare, plină de poezie, dar și de asprime, despre chipul societății din acel timp.*

Și în figurile de țărani se amestecă legendele, miturile, animalele autoare ale unor isprăvi fabuloase și lupta pentru puțină pîne, pentru odihnă, dreptate, fericire.

Înarmat cu o *pană ascuțită*, cu o ironie plină de dragoste pentru naivitatea populară, cu o *vigoare satirică* care amintește creionul lui Daumier, pentru a țintui la stîlp pe cei puternici, el desenează un portret pătimaș, acuzator, *plin de viață*, în același timp *profund uman*, al unei lumi în care trebuia să ai mult curaj pentru a îndrăzni să strigi adevărul".

O antologie a literaturii romîne în limba engleză. Sub auspiciile harnicei „School of Slavonic and East European Studies", a apărut la Londra, o antologie a literaturii romîne de la 1820 pînă azi, intitulată „Rumanian Prose and Verse" („Proză și poezie romînă").

Deși cartea are dimensiuni reduse (193 de pagini), totuși profesorul Estappe, editorul acestei antologii, a izbutit atît în scurta sa introducere, cît și prin selecția materialului tradus, să înfățișeze cititorilor englezi o imagine fidelă a literaturii noastre.

Pagini dintre cele mai reprezentative ale lui Eliade („Sburătorul"), Alecsandri („Hora Unirii"), Cogălnicianu, Filimon, Eminescu, Ion Luca Caragiale, Creangă și Coșbuc („Noi vrem pă-

mint"), sînt urmate de unele din cele mai reprezentative versuri ale lui Tudor Arghezi şi de semnificativele extrase din proza lui Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Panait Istrati şi Matei Ion Caragiale, al cărui roman „Craii de Curtea Veche", este apreciat de prof. Estappe ca „scînteietor".

Un ziar berlinez prezintă două mănăstiri moldoveneşti. Ziarul berlinez „Neue Zeit" a dat de curînd publicităţii un reportaj despre mănăstirile Suceviţa şi Moldoviţa din nordul Moldovei.

O monografie sovietică despre D. Cantemir. Sub îngrijirea Institutului de Istorie, limbă şi literatură al Filialei Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. din Republica Moldovenească, a apărut de curînd în editura de Stat R. S.S. Moldoveneşti, lucrarea intitulată: „*Concepţiile social-politice ale lui Dimitrie Cantemir*", de V. N. Ermuratski.

În lucrare, autorul ne înfăţişează concepţiile social-politice ale învăţatului domnitor moldovean, ca ideolog al păturii înaintate al clasei dominante din acea vreme, precum şi ca om de Stat care a luptat pentru curmarea arbitrariului boieresc, pentru eliberarea ţării de sub jugul otoman şi pentru alianţa strînsă a Moldovei cu Rusia. Lucrarea reflectează şi limitele gîndirii lui D. Cantemir, rezultate din faptul că stătea pe poziţia menţinerii bazelor societăţii feudale. Subliniind amploarea operei ştiinţifice a lui D. Cantemir, autorul prezentei lucrări face precizări interesante cu privire la viaţa şi activitatea acestuia în perioada de timp petrecută în Rusia.

În Italia s-a descoperit un nou tablou religios. La Castellamare di Stabia (Italia), şi anume într-o capelă foarte veche, aparţinînd unui bătrîn de 85 de ani, s-a descoperit de curînd un tablou, care reprezintă pe *Fecioara şi Pruncul*. Tablolul e pictat pe lemn şi are dimesiunile 60 x 80 cm. Experţii atribuiesc acest tablou lui Botticeli.

S-a descoperit o nouă messă a lui Haydn. Potrivit anunţului dat în presa austriacă, într-o arhivă de manuscrise de la Göttwerg, s-a găsit o messă, pînă acum necunoscută, semnată de Joseph Haydn. Pînă acum, specialiştii cunoşteau numai primele măsuri ale acestei lucrări din tinereţe a marelui compozitor, pe care l-a aflat într-un „Proiect-catalog" al lucrărilor sale, întocmit de Haydn însuşi. Pe baza confruntării dintre primele măsuri ale „Anfangsthe-me"-i şi cele indicate de Haydn în „Proiectul-catalog", s-a putut stabili cu precizie atît autorul, cît şi titlul operei: „Missa rorate coeli desuper".

C. S.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. ȘTIRI RELIGIOASE EXTERNE

1. – GRECIA: Frămîntări în legătură cu participarea la Mișcarea Ecumenică.

Deși Patriarhia din Costantinopol manifestă un interes deosebit față de Mișcarea Ecumenică, avînd chiar o reprezentanță permanentă la Geneva, condusă de I. P. S. Mitropolit Iacob de Malta, celelalte Biserici ortodoxe au arătat în mod constant rezerve față de această Mișcare, din pricina mai ales a compoziției sale laice, de altfel firească și inevitabil, altfel, fiind vorba de protestanți. În al doilea rînd rezervele au fost impuse de faptul că în sînul organismelor Consiliului Ecumenic al Bisericilor se supun discuției probleme doctrinare pe care Biserica ortodoxă (ca și cea catolică de altfel) le crede adevăruri dogmatice intangibile. Se pare că această Mișcare n-a găsit încă o platformă care să convină tuturor confesiunilor ca bază teoretică de plecare, și ca metodă de lucru. Deocamdată unitatea către care se tinde e mai mult exterioară și formală, decît organică și reală. Protestanții vin încă în numele unei libertăți care nu se acordă cu autoritatea în Biserică și nu iese din simfonia doctrinară, ci dimpotrivă din independența față de doctrină, ceea ce încă e anarhie, chiar dacă se traduce în termeni mai blînzi sau mai subțiri. E de la sine înțeles că noi ortodocșii nu vom vedea un prea mare progres într-o astfel de unitate, și vom aștepta o reconsiderare a însăși bazelor acestei Mișcări, care să angajeze structural o schimbare, dacă se poate o convertire către o unitate organică harică și mîntuitoare. O adunare în care toți strigă în felul lor, rămînînd la punctele lor de vedere, este într-adevăr, o adunare, dar nu înseamnă deloc unire. Și dacă totuși unele Biserici ortodoxe sînt atente la desfășurarea activității acestei Mișcări, apoi e o atenție „în nădejde" și o afirmare a unei prezențe, și a unui punct de vedere, care mai devreme sau mai tîrziu va trebui să fie luat în considerare dacă Mișcarea nu vrea să se condamne la sterilitate. În legătură cu modul practic de colaborare cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în Ortodoxie nu există însă o hotărîre oficială care să angajeze toate Bisericile ortodoxe. Patriarhia de Constantinopol e în raporturile cele mai avansate și, am zice, cele mai îndrăznețe. Astfel la Conferința de la Evanston din 1954 a trimis delegați episcopi, fie din Constantinopol, fie din diocezele americane supuse Constantinopolului, pe cînd Biserica Greciei, a trimis numai laici, ca să nu angajeze ierarhia față de o Mișcare care își permite să discute probleme, pe care Episcopatul e chemat să le apere, nu să le discute.

Problema a fost pusă și în Sfîntul Sinod al Greciei, care în ședința din 20 martie 1957 a hotărît că Biserica Greciei nu va participa la Miscarea Ecumenică cu titlu de membru organic în diversele sale Consilii, dar că va urmări lucrările prin profesorii laici ai Facul-

tăţilor de teologie, delegaţi ca observatori (Ἐκκλησία 1 aprilie 1957 p. 116). Îndată după aceea s-a pus întrebarea: încetează grecii de a mai fi membri în consiliul Ecumenic? Buletinul catolic de informaţii de pe lîngă revista Istina din Paris, *Vers l'unite chretiénne* (mai-iunie 1957, nr. 93-94) crede că hotărîrea Sf. Sinod al Greciei trebuie înţeleasă în consens cu interpretarea din Ἐκκλησία din 15 aprilie 1957, p. 133, astfel:

1) Biserica Greciei rămîne membră în Consiliul Ecumenic.

2) Ea participă la acest Consiliu prin reprezentanţi civili dintre profesorii Facultăţii de teologie.

3) Ea refuză să-şi trimită reprezentanţi episcopi pentru a apăra calitatea proprie episcopilor ca apărători ai credinţei.

Hotărîrea aceasta a dus la o tensiune între Episcopat şi o parte importantă din corpul profesoral al Facultăţilor de teologie (laic în cea mai mare patre şi nu în consens unanim în ceea ce priveşte participarea la Mişcarea Ecumenică).

La 28 aprilie 1957 cîţiva profesori, printre care G. Konidaris, B. Vellas, C. Bonis, A. Alivisatos, au remis Sfîntului Sinod un *Memoriu de protest* împotriva deciziei sinodale. În şedinţa din 8 mai Sf. Sinod a luat cunoştinţă de memoriu dar l-a declarat inacceptabil din următoarele motive: conţine inexactităţi, conţine expresii lipsite de respect faţă de Biserica ortodoxă, şi e redactat pe un ton nepotrivit cu înalta autoritate a Bisericii. (Ἐκκλησία 15 mai 1957, p. 224). Ca urmare, prof. A. Alivisatos a demisionat din funcţia de membru şi secretar general al Comisiei Sinodale pentru relaţiile externe. Demisia i-a fost primită. Printre cauzele tensiunii, trebuiesc menţionate şi nemulţumirea profesorilor în legătură cu modul cum se fac în Sinod alegerile de episcopi noi, şi cu faptul că episcopii îşi asumă cu exclusivitate responsabilitatea de garanţi ai credinţei. Se înţelege că tensiunea e posibilă pentru că nu există încă o hotărîre unică ortodoxă faţă de această problemă. Un Sinod pan-ortodox care s-ar putea pronunţa cu autoritate, e de mult un deziderat care îşi aşteaptă plinirea vremii. Şi nu numai pentru problema aceasta. Un astfel de Sinod ar fi putut fi cel de la Moscova din 1948, dar atunci au lipsit şi grecii şi Patriarhia Ecumenică.

Revista Contacts (mai-iunie 1957, nr. 15, Paris), ne informează că prelaţii Greciei au fost chiar invitaţi de Sf. Sinod grecesc să studieze diferite probleme de ordin administrativ şi canonic în vederea convocării unui astfel de Sinod. Că sinodul pan-ortodox e o necesitate imperioasă, nu mai este pentru nimeni o idee care ar mai putea angaja controverse. Efortul în vederea realizării lui, ar trebui să cuprindă pe factorii de conducere ai tuturor Bisericilor ortodoxe, pentru că un climat favorabil atît ideii Sinodului, cît şi contactului în sine intre Bisericile ortodoxe, există neîndoios în momentul de faţă. Ce ar mai trebui prin urmare? Iniţiative. Cea a Greciei, născută dintr-o necesitate internă, e deocamdată limitată la teritoriul ei, dar poate constitui un stimulent pentru o iniţiativă interortodoxă, precum şi frămîntările din sînul Bisericii greceşti, pot indica ce anume lucruri trebuiesc prevenite, şi ce anume lucruri sînt aproape inevitabile atunci cînd în loc de atitudini clare şi ferme, se operează cu interminabile sondagii, experienţe, dibuiri, într-un cuvînt, lipsă de consens. Aceasta, trebuie s-o

spunem, nu e în spiritul Ortodoxiei, şi n=avem decît de pierdut neso=cotind acest spirit.

Alegerea noului Arhiepiscop al Atenei şi Primat al Greciei.

În urma trecerii la cele veşnice, la 26 iulie 1957, a Arhiepis=copului Dorotheos al Atenei şi Primat al Greciei, în locul său a fost ales Înalt Prea Sfinţitul Theoclitos de Achaia. Vorbind la întronizarea sa în catedrala din Atena, noul ales şi=a expus programul pe care înţelege să=l aplice în calitatea ce=i revine ca Primat al Greciei. În primul rînd îşi va concentra toată atenţia asupra ridicării pregătirii teologice şi a standardului de viaţă al clerului. În acelaşi timp a făcut promisiunea că se va opune tuturor actelor „ilegale şi nechibzuite" de prozelitism din partea unor grupări eterodoxe din Grecia. „Promi=tem că ne vom pune toate puterile în slujba Bisericii, nici adăugînd, nici pierzînd ceva şi nici alterînd cu ceva doctrina ortodoxă", a spus Înalt Prea Sfinţia Sa. Grupele eterodoxe sînt avantajate – a recunoscut vorbi=torul – de sărăcia şi ignoranţa unora dintre ortodocşii greci. De aceea vor trebui avute în vedere: mărirea salariilor clerului, şi o dată cu aceasta pregătirea cît mai serioasă a acestui cler, „de care atîrnă pro=gresul spiritual şi moral al societăţii noastre". În încheiere noul Pri=mat a spus că Biserica ortodoxă a Greciei, şi Î. P. S. Sa personal vor sprijini lupta poporului cipriot, care luptă pentru eliberare. (Ecume=nical Press Service, Geneva, nr. 32, 1957).

2. – U. R. S. S. – Vizite străine.

Cititorii noştri au fost informaţi la timp despre unele vizite făcute de curînd Bisericii ruseşti de către o delegaţie a Bisericii ruseşti din diasporaua americană şi cea apuseană. Aceste vizite sînt rezultatul unei neîmputinate străduanii a Patriarhatului Moscovit de a=şi strînge din nou sub aripa de mamă duhovnicească pe toţi fiii risipiţi în cele patru colţuri ale lumii. A fost o străduanie care s=a încununat de succes.

Dar Biserica rusească este mereu obiectul unei atenţii deosebite şi din partea tuturor Bisericilor neruseşti, care vor s=o cunoască, să se convingă că este o Biserică liberă, înfloritoare, să lege prietenii per=sonale şi să stabilească relaţii oficiale. Astfel, recent a vizitat timp de două săptămîni Uniunea Sovietică o delegaţie a Bisericii ortodoxe din Finlanda. Grupul a declarat la întoarcere că a constatat că există „foarte bune relaţii între guvernul sovietic şi Biserica Ortodoxă Rusă, relaţii bazate pe neamestecul reciproc în afacerile personale" (Ecume=nical Press Service, Geneva, nr. 28, 1957).

Anul trecut l=au vizitat pe patriarhul Alexei şi U. R. S. S. Mitro=politul Paul de Tyr şi Sidon, Mitropolitul Ioan, primat al Cehoslova=ciei, însoţit de o delegaţie, şi o delegaţie a Patriarhiei din Antiohia, alcătuită din doi arhimandriţi, doi arhipresbiteri şi un ieromonah. De asemenea, în luna iunie a făcut o călătorie în U. R. S. S. Prea Cu=vioasa Maică Maria, Stareţa mănăstirii Sednai, din Siria. Mănăstirea aceasta a fost fondată de Justinian. Are pe lîngă dînsa, sub condu=cerea maicilor, un orfelinat şi o şcoală de fete. (Contacts, Paris, nr. 15, 1957).

3. - SIRIA. — Pregătirea celui de al 15-lea Centenar al Sf. Simion Stîlpnicul.

Departamentul Antichităţilor Siriene a început de curînd lucrări pentru restaurarea bisericii Sf. Simion Stîlpnicul, în vederea celebrării celui de al 15-lea centenar al sfîntului, la 26 iulie 1959. La această sărbătorire vor fi invitaţi toţi Patriarhii din lume, inclusiv al Romei. Mănăstirea Sf. Simion Stîlpnicul se află între Antiohia şi Alep, la Kalat -Seemah. Deşi azi e în stare de ruină, ea e supranumită totuşi „bijuteria arheologică a Siriei centrale". E una din cele mai de seamă realizări ale artei creştine. Datează din veacul V, şi a fost zidită în jurul stîlpului pe care s-a nevoit marele ascet, împrăştiind lumină peste toată creştinătatea. De fapt mănăstirea e alcătuită din patru biserici zidite în jurul stîlpului, în cele patru puncte cardinale, şi formînd o curte interioară în formă de octogon cu stîlpul în mijloc, iar în ansamblu o cruce imensă cu braţe egale. Stilul bisericilor e o îmbinare de plan central cu plan basilical, fiecare biserică avînd trei năvi interioare. Biserica din partea de răsărit, terminată cu trei abside evidente şi din afară, şi ornate în exterior cu cîte două rînduri de colonete suprapuse, servea pentru cultul propriu zis. Celelalte trei biserici serveau de arhondarice pentru numeroşii pelerini care veneau acolo din toate părţile lumii.

Iniţiativa sirienilor e deasupra oricărei aprecieri. Numai gîndul că aşezămîntul Sf. Simion va fi reînviat după cincisprezece secole, umple de emoţie pe toţi creştinii, cărora Sf. Simion le este îndeosebi la inimă pentru virtuţile lui eroice, pentru marele lui exemplu duhovnicesc, şi pentru ajutorul pe care nu încetează a-l da peste veacuri, celor care se roagă să mijlocească daruri şi mîngîieri din partea lui Dumnezeu.

4. - TURCIA. — Statistica religiilor şi confesiunilor din Constantinopol.

După informaţii difuzate de Administraţia comunală a Constantinopolului, diversele religii şi confesiuni ale oraşului se repartizează în felul următor: Musulmani - 801.899 persoane; ortodocşi - 81.437 persoane; armeano-gregorieni - 49.163 persoane; israiliţi - 34.478 persoane; romano - catolici - 13.111 persoane; protestanţi - 2.733 persoane; fără religie - 73 persoane.

5. - JUGOSLAVIA. — Scurte ştiri statistice în legătură cu Biserica Ortodoxă.

Dintr-un articol apărut în „Ἐκκλησία" de la Atena, reiese că după rencesămîntul din 15 martie 1948, ortodocşii reprezentau în Jugoslavia 48,53% din populaţie. În timpul războiului au fost distruse 450 de biserici, iar 800 avariate. Cea mai mare parte din ele au fost refăcute. Biserica a primit de la Stat din 1945 pînă în 1950 zece milioane de dinari, iar din 1951 încoace 20 milioane de dinari.

6. – UGANDA. – Situaţia ortodocşilor de culoare neagră.

În Uganda există 10.000 de credincioşi ortodocşi de culoare neagră, dependenţi de Patriarhia de Alexandria. Sînt conduşi la faţa locului de către un arhiereu, vicar patriarhal, Reuben Spata. Clerul este autohton şi săvîrşeşte Liturghia în limba locală. Actualmente patru studenţi negri îşi fac studiile teologice la Atena: Teodor Nankayamas, Gheorghe Lubulwas, Dumitru Mumbalis şi Ilie Katumbas. Societatea Misionară ortodoxă „Sfînta Cruce", întemeiată de grecii din Statele Unite şi-a propus în mod special să ajute materialiceşte această tînără Biserică africană (*Contacts*, 13, 1957).

7. – GERMANIA. – A Cincia Conferinţă a Ortodocşilor.

Anul trecut a avut loc în Mănăstirea Sf. Iov din Münich cea de a Cincea Conferinţă a Ortodocşilor, la care s-au prezentat rapoarte despre preoţie în Biserica ortodoxă, despre Sf. Liturghie ca manifestare a doctrinei Bisericii, mărturisire ş. a. Ortodocşii germani au sediul la Hamburg şi editează un buletim: „Ortodoxe Stimmen-Vocea Ortodoxiei" (*Contacts*, 13,1957).

8. – ITALIA. – Traducerea Liturghiei Sf. Ioan Hrisostom în limba italiană.

Buletinul Mişcării ortodoxe italiene, „La Voce ortodossa" nr. 6-7/957 ne informează despre traducerea în limba italiană, după originalul grecesc, a Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur, făcută de Arhimandritul B. Katsanevakis din Napoli. Existau şi pînă acum unele traduceri dar nu erau făcute după originalul grec. Volumul cuprinde însă şi alte lucruri în afară de textul Liturghiei. Astfel, la pag. 51 Arhim. Katsanevakis prezintă un studiu asupra folosirii icoanelor in Biserica Ortodoxă, studiu care arată că traducerea greşită a textului biblic Ex. XX, 4 a condus Biserica reformată la atît de nejustificată iconoclastie. La pag. 215 sub titlul „Cultul ortodox", descrie o Biserică Ortodoxă cu tot ceea ce îi trebuie pentru cult.

Ierom. Mag. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

REÎNOIREA CATEDRALEI MITROPOLITANE DIN IAȘI

Orașul Iași este un fel de muzeu în aer liber. La tot pasul, pe străzile sale înguste întîlnești case care amintesc de trecutul Moldovei, instituții și biserici monumentale care arată spiritul artistic al străbunilor. Numeroși călători străini care au trecut prin Iași, cronicari și diplomați au lăsat însemnări și descrieri asupra celui dintîi oraș al Moldovei, asupra voievozilor și ierarhilor, asupra împrejurimilor și moravurilor moldovenești.

Călătorul care vine dinspre Bîrnova sau dinspre Pașcani vede din depărtare între biserici și turnuri printre impunătoarele clădiri noi ale Iașului o clădire monumentală deasupra căreia se înalță spre cer patru turnuri. Este maiestoasa catedrală mitropolitană a Moldovei, a cărei construcție a început pe la 1833 în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi.

Este bine știut că domnia țării a venit de la Suceava la Iași în 1565 pe vremea Domnului Alexandru Lăpușneanu. In condițiunile vieții social-politice din secolul XVI, reședința întîistătorului Bisericii moldovene trebuia să fie acolo unde era scaunul domniei. După unele păreri scaunul mitropolitan a fost mutat de la Suceava tot în vremea Domnului Alexandru Lăpușneanu. Documentele arată, însă, că nu se poate vorbi de o mutare definitivă în secolul XVI. Unii mitropliți au stat mai mult la Suceava. Chiar unii dintre domnitori, de pildă Movileștii, prieteni ai polonilor, au stat mai mult la Suceava.

Cel dintîi mitropolit care a stat mai multă vreme la Iași a fost Varlaam, dar mutarea definitivă a scaunului mitropolitan s-a împlinit mult mai tîrziu.

Biserica cea mai importantă din Iași, în a doua jumătate a sec. XVI, care ar fi putut servi de catedrală mitropolitană era Biserica Sf. Neculai domnesc, ctitoria Domnului Ștefan cel Mare de lîngă palatul domnesc. După alte păreri mitropoliții cei dintîi veniți la Iași, au slujit în *Biserica Albă*, cu hramul Nașterea sf. Ioan Botezătorul zidită după unele știri tradiționale tot de Ștefan cel Mare. Ea era așezată pe locul unde se înalță astăzi catedrala mitropolitană.

Știrile documentare arată că mitropoliții au avut reședința cam unde este astăzi dar n-au avut, multă vreme, o biserică stabilă și au slujit, rînd pe rînd, în Biserica Sf. Neculai Domnesc, Albă, Trei Ierarhi și Golia.

Sub domnia lui Constantin Duca (1693-1695) se termină noua biserică cu hramul Stratenia începută de tatăl său Gheorghe Duca Vodă și de mama sa Doamna Anastasia. Această biserică clădită

pe locul în care a fost Biserica Albă trebuia să fie catedrală mitropolitană «fiind mai mare și mai deschisă».

Mitropolitul Gavril Calimah, pe la 1761, a zidit o nouă biserică cu hramul sf. Gheorghe lîngă reședința mitropolitană alături de Biserica Stratenia. Această nouă biserică este cunoscută pînă astăzi sub numele de Catedrala Veche.

Se știe că hramul catedralei mitropolitane de la Suceava era Sf. Gheorghe și multe dintre proprietățile ei fuseseră dăruite, la timpul său, «mitropoliei cu hramul Sf. Gheorghe». Intrucît unii dintre urmașii donatorilor vechi vedeau că Mitropolia a fost mutată și așezată la Iași într-o biserică cu hramul Stratenia își revendicau moșiile testate de înaintașii lor. Pentru a împiedeca astfel de situații, Mitropolitul Gavril Calimah a zidit și la Iași o biserică cu hramul Sf. Gheorghe care avea să servească de catedrală mitropolitană pînă la construirea actualei biserici. Un timp, Biserica sf. Gheorghe a fost pusă la dispoziția oștilor rusești iar în Biserica Stratenia, care un timp fusese destinată elevilor academiei reorganizată de Grigore Ghica Vodă, slujea din nou conducătorul Bisericii moldovene.

* * *

Pe vremea Mitropolitului Veniamin Costachi nevoia unei catedrale noi la Iași era evidentă. Domnul Ioan Sandu Sturza îndemnat de Mitropolitul Veniamin dădu la 8 august 1826 un hrisov prin care făcea apel la toți credincioșii moldoveni să contribuie la clădirea Catedralei celei noi a Iașului. Domnul a subscris suma de lei 83.995. Lucrarea, însă, n-a început.

La 2 martie 1833 Mitropolitul Veniamin s-a adresat credincioșilor din Moldova arătîndu-le că Iașul este un oraș mare cu locuitori mulți și «este de neapărată trebuință de o sobornicească biserică care urmează a fi Mitropolie». El însuși a subscris cît îl «va ține Dumnezu în viață sau pînă la gătirea acestui dumnezeiesc locaș de închinare 1000 lei pe lună de la 1 august 1833».

La apelul Mitropolitului Veniamin au răspuns și unii credincioși dar cel mai mare ajutor l-au dat mănăstirile : Slatina 60.000 lei, Rîșca 40.000 lei, Bisericani 15.000 lei.

Mai întîi, în primăvara anului 1833, a fost stricată Biserica Stratenia care era grav avariată. Piatra razultată din demolare urma să fie folosită la clădirea catedralei noi.

In ziua de 24 iulie 1833 la orele 12 din zi s-a așezat piatra fundamentală a bisericii. Insuși Mitropolitul Veniamin a zidit prima piatră în care a pus o candelă de argint. Se fac în vara anului 1833 sub dealul Galata 754.715 cărămizi; se cioplesc pietrele și încep lucrările de zidărie. In cursul anului 1834 s-au strîns 384.782 lei, în 1835 s-au strîns 411. 305 lei ; Mănăstirea Slatina a dăruit tot venitul ei pe anul 1835 în sumă de lei 207.000 ; în 1836 s-au strîns 407.755 lei. Fierul necesar este adus din Bucovina, varul de la Bisericani, cheresteaua de la munte; s-au adus 5314 ocă aramă pentru acoperiș.

Lucrările de la catedrală erau conduse de arhitectul Gustav

Fraiwalt ; mai tot timpul lucrau 40-50 de pietrari şi peste 100 de salahori. In 1838 este angajat arhitectul Sangurof ; în acelaş an se construiesc bolţele ; în 1839 se aşează ceasornicul la turn şi este dat în grija ceasornicarului Franţ ; în acelaşi an se poleiesc crucile cu aur, folosindu-se cîte 150 galbeni de fiecare cruce iar pentru crucea a cincea 155 galbeni în anul 1840. Intre timp a fost angajat pictorul Schiavoni pentru a picta catapeteasma care fusese lucrată la Odesa de meşterul Covşarov. In anul 1841 se aşează «slovele la brîul cel mare spre uliţă» şi se poleieşte ochiul de sub compoziţia Stratenia de la altar ; tot acum este achitat zugravul Hofman«ce au ridicat planul bisericii catedrale».

Mitropolitul Veniamin Costachi, după cum se vede, n-a făcut apel la vechii meşteri care mai cunoşteau arta tradiţională de a construi a moldovenilor ci a apelat la arhitecţi de formaţie occidentală. Această hotărîre a Mitropolitului Veniamin nu era impusă de moda timpului ci de dorinţa de a rupe cu tradiţia construcţiilor mici care nu depăşeau niciodată construcţiile, destul de reduse şi ele, Inălţarea-Neamţ, Sf. Gheorghe-Suceava sau Golia-Iaşi. Mărirea planului tradiţional era, în condiţiunile de atunci, o imposibilitate tehnică. De aceea arhitectul angajat, răspunzînd dorinţei lui Veniamin de a avea o catedrală în care să poată intra 2000-3000 de credincioşi, s-a gîndit la planul basilical roman.

Catedrala mitropolitană de la Iaşi se înrudeşte cu un tip de catedrale zidite în diferite oraşe : Debreţin, Lwow, Goriţa, etc. toate inspirate din forme ale renaşterii tîrzii italiene şi în special romane. Ea nu are ca element ortodox decît catapeteazma.

Intr-o mare măsură catedrala ieşeană seamănă, cu vestita biserică «Trinida dei Monte» («Sfînta Treime de pe Munte») din Roma.

Lucrarea începută în anul 1833 merge pînă în toamna anului 1841. Turnul central căzuse. In ianuarie 1842 Mitropolitul Veniamin «se paretiseşte la Slatina». Inainte de a părăsi Iaşul înconjoară de trei ori catedrala nemîngîiat că n-a putut duce la bun sfîrşit cea dintîi biserică a Moldovei ortodoxe.

Pînă în 1867 nu s-a mai lucrat nimic. In acel an Mitropolitul Calinic dorind «să scape de ruină această mitropolie» a făcut diferite apeluri în toată ţara şi a chemat arhitecţi străini pentru a continua lucrările care au mers foarte încet. In anul 1878 Mitropolitul Calinic se adresează din nou primarului din Iaşi şi Ministerului Cultelor Tell dar nu are răspunsul dorit.

Mitropolitul Iosif Naniescu în 1880 începe acţiunea energică de terminare a catedralei. Se instituie o comisie de arhitecţi între care şi Alex. Orăscu din Bucureşti. Lucrările de consolidare şi terminare au durat pînă în 1887. Pictura interioară a fost executată de celebrul pictor Gh. M. Tăttărescu. Faţă cu planul iniţial biserica a suferit unele neînsemnate modificări. Slujba sfinţirii s-a oficiat în ziua de 23 aprilie 1887.

În anul 1935 în timpul adormitului Mitropolit Nicodim, s-au făcut unele reparaţiuni exterioare şi s-a spoit în întregime cu var, ipsos şi praf de piatră în culoare galben deschis.

Cel de al doilea război mondial a lăsat răni adînci şi pe

trupul catedralei ieşene. Pînă în vara aceasta erau încă evidente urmele gloanţelor, schijelor şi proiectilelor. Ploile şi vînturile, în sfîrşit, au lăsat, şi ele, urme pe zidurile celei dintîi biserici moldovene. Frumoasele picturi interioare erau înegrite de fumul lumînărilor şi de vreme.

Reînoirea catedralei nu putea să mai întîrzie. Cel dintîi gînd al Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, noul arhipăstor al Bisericii Moldovene, îndată după înscăunarea sa, a fost Catedrala. Preocupările sale privind acest maiestos monument s-au fixat în trei direcţiuni: reparaţiunile exterioare de zidărie şi de spoire, curăţirea picturilor interioare prin spălare şi introducerea încălzirii centrale.

În primăvara acestui an s-au întocmit planurile lucrărilor, s-au alcătuit în consilii de arhitecţi, devizele estimative după sugestiile şi indicaţiunile Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin. Pe la jumătatea lunii iunie au început a sosi materialele pentru schelărie în cea mai mare măsură de la mănăstirile din munţii Neamţului, ca acum o sută douzeci de ani, pe vremea Mitropolitului Veniamin, apoi materialele necesare lucrărilor de reînoire: nisip, balast, ciment, var, fier, coloranţi. Lucrările au început după 15 iulie. În acest scop au fost aduşi cîteva zeci de zidari şi dulgheri precum şi cîţiva tehnicieni care au condus şantierul. Mai întîi s-au înalţat schelele, s-au făcut reparaţiile de zidărie şi tencuieli, apoi s-a făcut spoirea dîndu-se culoarea prafului de piatră care dă bisericii aspect maiestos, monumental.

Întrucît s-a constatat că turnul dinspre sud-est avea nevoie de unele lucrări de consolidare s-au făcut centuri de beton armat şi de fier în turnul clopotelor s-au făcut peste tot tencuieli şi reparaţiuni de zidărie.

Lucrările s-au desfăşurat sub directa, atenta şi stăruitoarea supraveghere a Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin. Mereu între muncitori şi tehnicieni cu sfatul şi îndemnul ca totul să se împlinească repede, cu rînduială şi în bune condiţiuni.

În acelaşi timp au început lucrările de introducere a încălzirii centrale a catedralei care sînt încă în curs de desfăşurare.

Slujitorii catedralei mitropolitane sub conducerea şi îndrumarea specialiştilor au început spălarea picturii interioare. Picturile spalate scot în relief valoarea artistică a tablourilor religioase şi a motivelor decorative executate cu măestrie, acum 70 de ani, de pictorul Gh. M. Tăttărescu.

Lucrările executate pînă acum la catedrala mitropolitană au costat aproximativ un milion de lei. Cea mai mare parte din suma aceasta a fost alocată de Onor. Guvern al patriei noastre prin Departamentul Cultelor. Faptul acesta vădeşte atenţiunea şi grija conducătorilor patriei pentru monumentele istorice bisericeşti şi de artă. Au mai contribuit centrul eparhial şi, benevol, mulţi credincioşi din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor.

Catedrala, după lucrările ce-au fost efectuate, este curată şi frumos împodobită. Ea cheamă pe credincioşi la rugăciune, la evlavie, frăţie şi pace.

P. S.

HRAMUL MĂNĂSTIRII SECU — COMEMORAREA MITROPOLITULUI VARLAAM

Mănăstirea Secu, ctitoria soţilor Nistor şi Mitrofana Ureche, îşi sărbătoreşte hramul în ziua de 29 august-Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul. Mănăstirea aceasta este cunoscută în istoria ortodoxiei romîne prin numeroşii ierarhi care s-au format în chiliile acestui aşezămînt şi care dorm somnul cel de veci lîngă zidurile bisericii din incinta mănăstirii.

Împlinindu-se, anul acesta, 300 de ani de la moartea Mitropolitului Varlaam care a îmbrăcat haina monahală în Mănăstirea Secu şi a fost cîtva timp egumen al ei, în ziua de 29 august 1957 s-a făcut comemorarea acestui mare ierarh al cărui mormînt se află la acea mănăstire.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin care a dorit să ia parte la prăznuirea hramului şi la comemorarea Mitropolitului Varlaam a sosit la Mănăstirea Secu mercuri 28 august c. La intrarea în mănăstire a fost întîmpinat de P. C. Dionisie Udişteanu stareţul mănăstirii şi de vieţuitorii acestui aşezămînt călugăresc.

După ce s-a rostit o ectenie şi s-a cîntat un polihroniu, părintele stareţ a rostit un cuvînt de bun venit subliniind faptul că vieţuitorii Mănăstirii sînt bucuroşi să aibă în mijlocul lor pe întîistătătorul Bisericii moldovene.

I. P. S. Mitropolit Iustin luînd cuvîntul spune între altele, că n-a putut veni pînă acum să vadă acest aşezămînt călugăresc şi acest monument istoric, din cauza numeroaselor ocupaţiuni de la centrul eparhial. Astăzi a venit stăpînit de simţămintele de dragoste faţă de vieţuitorii acestei mănăstiri care ca toţi călugării au hotărît să trăiască ascultînd sfaturile evanghelice. Prin viaţa lor curată monahii trebuie să fie pildă grăitoare tuturor credincioşilor. Ei trebuie să păzească întocmai poruncile Mîntuitorului Hristos, aşezămintele Sf. Părinţi şi orînduirile Sf. Sinod.

Ocupîndu-se de raporturile dintre Biserică şi Stat, I. P. S. Mitropolit spune că viaţa noastră religioasă se desfăşoară în libertate deplină, avem sprijin material, vechile noastre biserici sînt restaurate şi reînoite, nimeni nu împiedecă cu nimic pe slujitorii sfintelor altare.

Călugării trebuie să trăiască în aşa fel ca să fie folositori celor din jurul lor. Mănăstirile trebuie să fie focare de lumină, centre de muncă pentru a fi cît mai folositoare în viaţă. Vieţuitorii din mănăstiri, ca toţi credincioşii creştini, au îndatorirea de a iubi patria, de a lucra cu silinţă pentru linişte şi pace.

Îndemnîndu-i să trăiască în duhul învăţăturilor creştine Inalt Prea Sfinţitul binecuvintează munca şi străduniile vieţuitorilor din Sfînta Mănăstire Secu.

În aceiaşi zi, începînd de la orele 10 a avut loc o conferinţă administrativă sub preşedenţia I. P. S. Mitropolit Iustin, la care au luat parte : Dl. Director Mircea Neicov din partea Departamentului Cultelor, vicarii din eparhiile în care sînt credincioşi stilişti: P. C. Al. Ionescu Arhiepiscopia Bucureştilor, P. C. Const. Nonea Arhiepiscopia Iaşilor, P. C. M. Bogoiu Episcopia

Buzăului, P. C. I. Motoc Eparhia Dunării de Jos și P. C. D. Petrea Episcopia Romanului, precum și protopopii administrativi și misionari din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor. În cadrul acestei conferințe s-a analizat munca pastorală misionară de limitare a dezbinării stiliste și de readucere a credincioșilor stiliști în Biserică. Totodată, I. P. S. Mitropolit a indicat metode și procedee misionare pentru ca munca pastorală să fie încununată de rezultate frumoase.

Seara la orele 7, a început vecernia cu Sfințirea Litiilor, oficiată de I. P. S. Mitropolit și Privigherea.

A doua zi la orele 9.30 I. P. S. Mitropolit înconjurat de un mare sobor de diaconi și preoți a oficiat Sf. Liturghie la care au asistat călugări și călugărițe din mănăstirile învecinate și credincioși din satele apropiate de mănăstire.

După Sfînta Liturghie s-a oficiat un parastas pentru odihna sufletului adormitului în Domnul Mitropolitul Varlaam, după care P. C. Stareț Dionisie Udișteanu într-un cuvînt festiv a evocat figura Mitropolitului Varlaam scoțînd în relief legăturile marelui ierarh cu Mănăstirea Secu, și înfăptuirile sale gospodărești și culturale la Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Înalt Prea Sfințitul Iustin aduce cuvînt de laudă și mulțumire lui Dumnezeu pentru că poate lua parte la sărbătorirea hramului Mănăstirii Secu și la comemorarea Mitropolitului Varlaam.

Ocupîndu-se de marele ierarh Varlaam, de la moartea căruia se împlinesc 300 de ani, Înalt Prea Sfințitul adaugă că Varlaam a fost o figură proeminentă a Bisericii Moldovene, cărturar, luminător al poporului, apărător al credinței. Cazania tipărită de el la 1643 ca și Răspunsul la Catehismul cel calvinesc, au arătat credincioșilor dumnezeiasca și dreapta învățătură. Deoarece în Biserica Ortodoxă învățători mincinoși răspîndeau diferite învățături greșite, ierarhul cărturar s-a silit să arate credincioșilor care este învățătura cea dreaptă despre Sf. Scriptură și Sfînta Tradiție, despre sfinți, icoane și moaște, despre sfînta cruce, sfintele taine și despre sărbători.

Mitropolitul Varlaam este o figură aleasă a Bisericii dar el are valoarea sa și în dezvoltarea culturală a poporului nostru. Cărțile sale, cele dintîi cărți tipărite în Moldova, sînt monumente culturale ale poporului nostru. În scrierile sale se vede silința de a îmbogăți și uniformiza limba noastră literară, preocupare foarte importantă pentru secolul al XVII.

În continuare I. P. S. Mitropolit s-a ocupat de problema calendarului, arătînd calea greșită pe care au apucat credincioșii stiliști nesocotind îndemnul Sfîntului Sinod. Este știut că unii credincioși nu ascultă de Biserică care după învățătura Sfîntului Apostol Pavel este trupul tainic al Mîntuitorului Hristos. Cei care se rup de Biserică se aseamănă mădularelor care se desprind de trup sau mlădițelor care nu sînt prinse de vițe. După cum mlădițele se ofilesc și în cele din urmă se usucă, la fel și credincioșii care nu mai ascultă de Biserică. Ei nu mai primesc harul Sfîntului Duh care se împărtășește numai prin Biserică.

Înalt Prea Sfințitul îndeamnă pe toți cei prezenți să sfă-

tuiască pe cei rătăciţi, pe cei desprinşi de Biserică, să revină acolo de unde au plecat, pentru ca Biserica să fie una aşa după cum şi învăţătura Mîntuitorului este una.

Încheind cuvîntul său I. P. S. Mitropolit spune că credincioşii Bisericii trebuie să fie pildă prin munca şi prin purtarea lor; ei trebuie să fie cuminţi, muncitori şi făuritori ai păcii pe pămînt. Roagă pe Bunul Dumnezeu să reverse din harurile sale cele bogate peste poporul şi patria noastră.

La masa de prînz care s-a servit în trapeza mănăstirii au rostit cuvîntări: P. C. Vicar Al. Ionescu, dl. avocat N. Ciuceanu de la Tg. Neamţ, scriitorul Radu Boureanu şi P. C. Stareţ Dionisie Udişteanu.

P. S.

CHEMAȚI LA DOMNUL

✝

PREOT IOAN V. MIRON

În ziua de 28 august 1957, a fost condus spre locul de veci de către familie, prieteni, cunoscuți și credincioșii din satul Drăgușeni și din satele învecinate, venerabilul Pr. Ioan V. Miron.

Incă din seara zilei de 26 august a. c., corpul neînsufleţit a regretatului Pr. Ioan Miron a fost despus la biserica parohială din Drăgușeni, al cărui ctitor este — și credincioșii pe care i-a păstorit duhovnicește peste 58 de ani, au trecut rînd pe rînd, veghind lîngă catafalc și luîndu-și rămas bun de la cel iubit și stimat.

Regretatul preot Ioan Miron s-a născut la 27 ianuarie 1877, în satul Bucium-Bacău, sat în care a urmat și cursurile școalei primare. Vădind calităţi alese pentru un slujitor al lui Dumnezeu, a fost trimis de părinţi să urmeze Seminarul din Iași și apoi Facultatea de Teologie din București. După terminarea studiilor a intrat în învățămînt și apoi la 24 octombrie 1898, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Sf. Voevozi din Drăgușeni, ai cărei credincioși i-a păstorit pînă la ultima clipă.

Vădind calități alese în buna gospodărie a parohiei unde a fost trimis să păstorească, vădind spirit de inițiativă și înzestrat fiind cu deosebite calități intelectuale și morale, autoritatea superioară bisericească l-a chemat rînd pe rînd în posturi de răspundere, fie ca președinte al Consistoriului Eparhial, fie ca membru în Adunarea Eparhială, fie ca Protoiereu al fostului județ Putna, sarcină ce a purtat-o cu cinste și demnitate peste 26 de ani și pentru care aceeași autoritate superioară bisericească l-a distins cu rangurile de Sachelar, Iconom și Iconom Stavrofor.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de 20 preoţi în frunte cu P. C. Preot Roman Drug, Protopop al raionului Adjud, răspunsurile fiind date alternativ de cîntăreți și de corul bisericii din Drăgușeni.

Dimineața s-a oficiat Sf. Liturghie și apoi în continuare slujba înmormîntării, la care au participat soția, fiii, fiicele, ginerii, printre care și distinsul profesor Dumitru Fecioru și credincioșii din Drăgușeni și satele vecine.

Cu această tristă ocazie au scos în evidenţă meritele regretatului dispărut:

C. Pr. Roman Durg — protopop, delegat al Prea Sfinţitului Episcop, care printre altele a spus:

«Cinzeci și opt de ani de preoție, trăiți de venerabilul și de toți regretatul defunct, Pr. Ioan Miron, înseamnă muncă pentru

Hristos. Credincioşilor li s-au împărtăşit prin harul preoţiei distinsului decedat Pr. Ioan Miron, har sfinţitor şi lumină creştină.

În cugetare adînc, în simţire înalt, în voinţă nezdruncinat, în muncă persistent, neobosit în împărtăşirea binelui şi luminii, în ale credinţei rîvnitor, în ale dăruirii larg, în ale dreptăţii susţinător, iată cîteva din calităţile venerabilului dispărut ce le-a purtat ca pe o coroană de pietre scumpe».

Ca delegat al Prea Sfinţitului Episcop al Romanului, P. C. Sa împărtăşeşte familiei îndoliate, condoleanţele Prea Sfinţitului Episcop la trecerea spre veşnicie a scumpului şi regretatului Protopop Ioan V. Miron.

Din partea preoţimei Adjud, P. C. Sa a depus o coroană de flori, semn de recunoştinţă pentru neuitatul dispărut.

C. Preot Mirea Ionescu-paroh, a făcut portretul celui dispărut spunînd printre altele: «neobosit zi şi noapte a luptat pentru binele poporului şi spre slava Sfintei noastre Biserici».

În 1929 a pus piatra de temelie a Bisericii şi în 1944 a avut fericirea să primească la actul sfinţirii pe P. S. Arheireu, întru Domnul adormit, Ilarion, devenind astfel ctitor al acestei măreţe biserici.

În numele prietenilor a vorbit C. Preot Ioan Căciulă-Rogoza, care în frumoase cuvinte a omagiat pe vredicul adormit.

În dangăt lin de clopote, în pioase rugăciuni şi în cîntări duioase, rămăşiţele pămînteşti ale venerabilului şi de toţi regretatul decedat Protopop Ioan Miron, au fost depuse în mormînt, lîngă biserica măreaţă ce-a înalţat-o Domului.

Să-i păstrăm în veci amintirea.

Pr. ROMAN DRUG

B.M.M.B.
2006-2007

CÎNTĂREȚUL BISERICESC ȘTEFAN VASILE IGNEA

Marți 20 august 1957, a încetat din viață, la modesta sa locuință din Iași, cîntărețul pensionar Ștefan Vasile Ignea, în vîrstă de 71 de ani.

Trupul său neînsufleţit a fost depus în Biserica sf. Ioan Gură de Aur, iar în ziua de joi 22 august s-a oficiat slujba înmormîntării de către preotul Grigore Constantinescu și Preot Constantin Popovici.

Ambii preoți au vorbit aducînd cuvinte de mîngîiere soției și copiilor săi.

Cîntărețul Ignea a funcționat multă vreme la Biserica Sf. Treime din Iași. La cîțiva ani după ieșirea sa la pensie, s-a îndrăgostit de biserica Sf. Neculai Domnesc și aici a înfrumusețat serviciile religioase cu glasul său plăcut și armonios, timp de peste 9 ani de zile. În ultima vreme, o boală nemiloasă l-a chinuit aproape 8 luni de zile. Aceste chinuri le-a suportat creștinește, cu răbdare, dovedind că este stăpînit de însușiri alese, nu numai în clipe de sănătate, dar și în vremurile de încercare și de durere. Cine nu l-a cunoscut? Pe cine nu a delectat el cu vocea sa armonioasă și plăcută?

Cu colegii săi s-a purtat cu demnitate și bună înțelegere, sfătuind pe cei mai tineri să fie buni cîntăreți și buni slujitori ai Bisericii.

Prin moartea Cîntărețului Ștefan Vasile Ignea, Biserica a pierdut un fiu devotat și un vrednic slujitor al stranei.

Cîntăreții și preoții care l-au cunoscut ca pe un om bun, evlavios și plin de demnitate, îi vor păstra o pioasă amintire, rugînd pe bunul Dumnezeu să-l ierte, cu drepții să-l numere.

Pr. C. POPOVICI

RECENZII 884

The Bible Translator (Traducătorul Bibliei) vol. 8, nr. 1, London 1957 *(Prof. N. Neaga);* Un preţios instrument de acţiune pentru Pace *(Preot Profesor Corneliu Sîrbu);* Tiparul în Ediţia Liturghierului din 1956 *(Preot Paul Mihail);* N. Filimon, Opere, E.S.P.L.A. 1957, ediţie îngrijită de N. Baiculescu, introducere de G. Ivaşcu 2 vol. *(Z. Paul);* Teatrul Naţional „Vasile Alecsandri" din Iaşi, 140 ani de la primul spectacol în limba romînă *(N. D).*

ÎNSEMNĂRI 897

Omagiu la moartea poetului Mihai Codreanu *(C. N.);* De la palatele lui Irod la peştera Betleemului *(Al. A. Botez);* Chipul Mitropolitului Teoctist al doilea al Moldovei *(Preot Profesor I. Zugrav);* O donaţie binevenită *(N. D.);* Eusebie Mandicevschi *(Victor Iliescu);* Noi descoperiri arheologice; 125 de ani de la înfiinţarea arhivelor Statului; Galii în Dacia; Ermitajul din Leningrad; Dicţionarul eminescian; Anuarul statistic al R.P.R. în plină activitate; Pictura religioasă moldovenească din veacul al XVI-lea; I. Creangă apreciat peste hotare; O antologie a literaturii romîne în limba engleză; În Italia s-a descoperit un nou tablou religios; S-a descoperit o nouă messă a lui Haydn *(C. S.).*

CRONICA BISERICEASCĂ 919

A. — ŞTIRI RELIGIOASE EXTERNE

Grecia: Frămîntări în legătură cu participarea la mişcarea ecumenică: Alegerea noului Arhiepiscop al Atenei şi Primat al Greciei: *U. R. S. S.:* Vizite străine; *Siria:* Pregătirea celui de al 15-lea centenar al Sf. Simeon Stîlpnicul; *Turcia:* Statistica religiilor şi confesiunilor din Constantinopol; *Jugoslavia:* Ştiri în legătură cu Biserica Ortodoxă; *Uganda:* Situaţia ortodocşilor de culoare neagră; *Germania:* A cincia conferinţă a ortodocşilor; *Italia:* Traducerea Liturghiei Sf. Ioan Hrisostom în limba italiană *(Ierom. Antonie Plămădeală).*

B. — SFÎNTA ARHIEPISCOPIE A IAŞILOR

Reînoirea Catedralei Mitropolitane din Iaşi; Hramul Mănăstirii Secu, Comemorarea Mitropolitului Varlaam *(S. P.),*

CHEMAŢI LA DOMNUL 931

† Preot Ioan V. Miron *(Preot Roman Drug);* † Cîntăreţul bisericesc Ştefan C. Ignea *(Preot C. Popovici).*